DE DEIS GENTIVM varia & multiplex Historia, in qua simul de eorum imaginib. & cognominib. agitur, vbi plurima etiã hactenus multis ignota explicantur, & pleraque clarius tractantur.

AD D. HERCVLEM ESTENS. II. FERRARIENS. DVCEM IV.

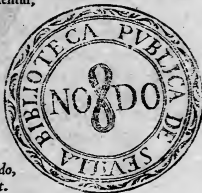
LILIO GREGORIO GYRALDO Ferrarienſi Auctore.

Syntagmatum decem & ſeptem huius Operis, ac rerum quæ ſingulis tractantur ſeriem, proxima poſt Præfationem pagella indicabit.

Acceſsit quoq; omnium quæ toto Opere continentur, nominum ac rerum locuples Index.

LECTORI.

Si tibi profuerint lector ſtudioſe libelli,
In medium pridem quos mea Muſa dedit:
Gaudeo, non fuerit noſter labor irritus omnis,
Quòd ſic accendit noſtra lucerna tuam.
Sin ſecus acciderit, fructus nec carpſeris ullos,
Gaudeo ſic etiam: nam uoluiſſe ſat eſt.
Hac ratione etiam hæc de Dis Syntagmata prodo,
Ne podagra ingenium, ceu mea membra, ſecet.

Cum Cæſ. Maieſt. gratia & priuilegio ad quinquennium.

BASILEÆ, PER IOannem Oporinum.

LILIVS GREGORIVS GYRALDVS D. HERCVLI DVCI FERRARIAE Felicitatem, & S. P. D.

MIrum est, Dux Maxime, quantum ab interitu Pici & Manardi, uirorũ in omni disciplinarum genere sine controuersia eminentiss. me sensim & indies sentiam deficere, & paulatim interire. qua ex re fit, ut hac tam imbecilla omnium articulorũ ualetudine oppressus, nunquam ne tantulum quidem temporis à meditando, uel aliquid in literarum studijs moliendo quiescam, ut me posteritati utcunque uixisse ostendam: atq; adeò omnium quæ habere possum, non modò ueterum, sed nostrorum etiam temporũ scripta auidus & curiosus euoluo. quorum equidem nonnullorum quædam ita perfecta, ac summo studio elaborata conspicio, ut proximè ad antiquitatis elegantiam & doctrinam accedere uideantur: quorum ego non modo assequi cultum & elegantiã non confido, sed neq; æmulari, nedum imitari præsumo. Alios uerò uideo ex eloquentię uiretis frondes ac flosculos adeò studiose colligere, ut aliud nihil in his offendas, quàm foliorum & florũ uersicolorũ meram luxuriem: & si quãdo ex his fructus decerpere hi uelle uidentur, eorum tantummodo colores, & exteriorem corticem excerpãt, nihil certè saporis, aut interioris & maturi succi ut gustasse, uix libasse uideantur. At plerìq; alij huc illuc uagantes, id agunt, ut monstrosas quasdam animalium formas effingant, quæ nusquam sint: ut mihi persimiles uideri possint Chimæris & Hippocentauris: uel pictæ illi tabulæ, in qua Hercules Ioue satus monstra uitæ domare, ac propellere fingitur. Inter hos & alij sunt, qui uersus & poemata pangunt, non theatris, aut illorum tabulis minus uaria & prodigiosa: qualis certè anthropographia, uel Zodiacus illorũ, qui omnem uitam suis poematibus complecti uoluerunt. Sed fortasse dicas, Princeps doctissime, Hui senex & ęger Lilius delirat: quorsum nunc ista? Dicã sanè: Ego quoq; dum uolo hoc quicquid est reliqui cadentis ac propè iacentis uitæ producere, nõ ualde horum dissimile Opus hoc tempore confeci: quo opere sum omnes omnium penè gentium de Deis superstitiosas religiones complexus. non genealogias Deorum dico, sed & nomina & cognomina, effigiesq;, insigniaq;, & quę patria cuiq; est, sacra quoq; atq; cerimonias. quod Opus (quoniam illud tibi offerimus) si ita tibi uisum fuerit, ut exscriptũ edatur, & sub tuo nomine in uulgus appareat, in lucem dabo: uel supprimam potius, ut cum lucifu-

gis blattis & tineis conquiescat. Vtcunq;, nescio an hoc multi quidem studij, iugis lectionis, & laboris immensi libro testatus ero magis me uixisse, an potius eo citius celeriusq; interijsse. Sed res cedat quomodocunq;: liber tibi dicatus est. Igitur Princeps optime, hoc accipe qualecunque tuo nomini munus oblatum, nec ex re illud, sed ex uoluntate, & animi in te mei propensione metire: magnum certè & ingens, si minus preciosum, ea ratione perpendes. Non illud tamē in hoc libro mireris uolo, Dux eruditiss. quod non à Demogorgone illo famigerato meam de Deis narrationem sum scribere exorsus, quem uetustiss. Deorū putauit Buccatius, unum (ut puto) secutus Lactantium, seu Lutatium grammaticum: nam quos cæteros citat, non minus mihi ignoti, quàm ipse est Demogorgon. Ergo Lactantius in commentario libri quarti Statianę Thebaidos ita scribit super ea poetæ uerba: Et triplicis, inquit, mūdi summum: iuxta picturam illam ueterem, in qua hæc tormenta descripta sunt, & ascensio ad Deum: Deum dicit Demogorgona summum, cuius nomen scire non licet: infiniti autem philosophorum magnorum per se etiam confirmarunt; reuera esse pręter hos Deos cognitos qui coluntur in templis, alium principem & maximè dominum, cæterorum numinum ordinatorem, de cuius genere sunt soli Sol atq; Luna: cæteri uerò qui circunferuntur, Astra nominantur, quę eius clarescunt spiritu, maximis in hoc auctoribus Pythagora & Platone, & ipso Tagete conuenientibus. hæc quidem Lactantius. quibus uerbis motus ipse mecum sæpe & diu cogitaui, quis hic magnus Deus Demogorgon, quem nusquam gentium inuenio, præterquam apud hunc unum grammaticum, & illum secutum Buccatium, & post hos recentes quosdam & minutos scriptores: cum tamen ideo omnes uel latinè uel græcè qui de Deis & Deorum natura scripserūt, euoluerim, & in primis M. Tullium, & Phurnutū, & cum his Platonis Dialogos, & simul nostros scriptores, qui contra gentiū Deos scripsere, si qua fortè tam magni Dei sese mihi notitia offerret, nusquā Demorgon iste, nusquam inquam apparuit. Quare mihi potius uisum est Demogorgonis uocē in δημιουργον conuertere, qua uoce Plato cæteriq; uiri magni usi sunt, Deum summū & opificem cunctorū significantes, cuius etiam Dei nomen & Hebræorum religio occultū, nec uulgatū esse uolebat. nam quod Buccatius Gorgon ait terrā significare, & Demon Deum, sua est ipsius Buccatij interpretatio, partim uera, & partim falsa, sed tota præpostera. Quo fit, ut sæpe miratus sim, nescio quos, qui tantā illius Genealogijs auctoritatē impenderint, ut non illas modo in testimoniū citent, sed etiam (ut audio) interpretati sint. Non tamē equidem inficias ierim, Ioannem Buccatium hominem fuisse studiosiss. & elegantis

gantis ingenij, ut ea ferebant tempora, ingeniosum etiam & eruditum, sed non in latinis: & eo minus in græcis is fuit, qui in proprio idiomate, hoc est in Hetruscis, patrio scilicet, & uernaculo sermone, in quo soluta oratione omnes ante & post eum qui scripserunt, magno post se interuallo reliquit: ut ueras illas esse credam ætatū cōuersiones, & temporū periodos, quas philosophi quidam prodiderunt, quibus ad summum quæque perueniunt, & dein in præceps paulatim dilabuntur, & corruunt: quod non modò de cæteris rebus omnibus, sed & in bonis artibus, & literarum, militiæque, planè contigisse uidemus. Sed de his satis. Certè Demiurgum, nō Plato solum & Trismegistus Hermes, Irenæus, & alij, uerùm etiam Latini uocem illam interpretantes, principem Deum, & opificem & fabricatorem Deum appellarunt, alijsque huiusmodi nominibus. Sed de his hactenus, mi Princeps optime, ne te pluribus obtundam. Vale.

RERVM QVAE HOC LIBRO CONtinentur, Catalogus.

Historiæ Deorum Gentilium

SYNTAGMA PRIMVM, LILIO GREG. GYRALDO autore.

AD D. HERCVLEM ESTENS. II. FERRARIÆ DVCEM IV.

A INTER multos qui hac tempestate se Theologos nuncupari uolunt, constans sanè opinio inualuit, ut eorum nullus qui se mansuetioribus Musis, hoc est humanitatis studijs addixerit, habeatur uerus ac sincerus Christianę pietatis & religionis cultor: cum tamē & hoc ipso tempore & esse plerosq;, & anteactis seculis plurimos fuisse uideamus, qui huiusmodi professioni cum addictissimi fuerint, in præclaros tum morum, tum sanctimonię splendore uiros euaserunt. Sed ego cum eius impietatis notam ne subirem, à teneris usq; annis omni nisu conatuq; laborauerim: tum maximè nunc mihi cauendum uideo in hac mea iam ingrauescente annis, & affecta morbis ætate, & hoc inique præsertim tempore, atq; adeò hac scriptionis parte, qua gentilium Deorū nomina & cognomina & imagines statas q; cerimonias rudi admodum & tumultuoso stilo, meo scilicet, collectas persequi institui: quam quidem impietatis calumniam me duobus his argumentis facile euasurum sum arbitratus. Et primò, quod tibi, Her-
B cules, omnium quos nouerim principes, Christianæ religionis obseruantissimo, nostram hanc qualemcunq; lucubrationem dicamus, cuius uel solum nomen mihi erit pro Mineruæ clypeo: altero, quod paucioribus quàm per me fieri potuit, in prima libri fronte meam ascripsi, quam erga unum Deum sententiam fidemq; & nunc habeo, & ad ultimū usq; spiritum sum habiturus: quam etiam (quoniam homo sum) nihilominus moderandam corrigendamq; censuræ piorum patrum, id est Pontificum, subiectam esse uolo.

Neminem adeò rudem, adeoq; feris moribus, & ab omni cultu tam alienum esse puto, qui in hoc omne quod cernitur oculos attollens ac intuens, Deum unum sempiternum increatumq; eius totius conditorem & opificem gubernatoremq; nō esse fateatur, ipsumq; eundem ui sua ac immensa potestate cuncta & regere & moderari: unumq; potius ad totius ipsius moderationem & regimen, quàm plures, quem Deum omnes uocauere: Deum inquam, qui mens est æterna perfectæ absolutæq; uirtutis, cui nihil accedere, nihil decedere potest ad perfectionē, propterea q; illum optimum maximum, & omnipotentem & esse, & quotidie pio instituto inuocari uidemus. Et cū unus sit, nefas est existimare, alios apud alios esse deos,

ſeu barbaros illos, ſeu Græcos atq; Romanos. Sed uti Sol, Luna, A
Cœlum, Terra, Mare, communia ſunt omnibus, licet aliꝭs apud alios nominibus appellentur: ita eadem ratione unus eſt Deus, cuius ubiq; uis eſt & prouidentia, omnia alit, ſuſtinet, exornat: aliꝭ tamen apud alios ſunt ritus legibus inſtituti, aliæ cærimoniæ, alia nomina, alia ſymbola, obſcurè quidem à primis auctoribus condita & conſecrata, uni tamen ſupremo & prępotenti quæ aptari & conuenire debent, quorum omnium interpretationē & explicationem non facile, nec ſine periculo quilibet diſquirere, uel præſumere poteſt: quod non pauci freti ingenio facere uolentes, in uarias ſuperſtitiones inciderunt. & ut huius ætatis ne meminerim, plures antiqui Deos confinxere, ita ut uſq; ad XXX milia haberi prodiderint, & inter hos CCC Ioues. Hinc meritò Dionyſius & Euſebius, aliꝭq; per modum negandi Deum definiunt, ut nulla dicant mundi opera Deum eſſe, hoc eſt, neq; Cœlum, neq; Æthera, neq; Solem, neq; Lunam, neq; Stellarum fulgores, neq; Elementa, neq; uniuerſum deniq;, & quæ in eo ſunt, mundum deum eſſe, ſed Dei ipſius eſſe opera. Aliꝭ rurſus πολυθεότητα, id eſt, plurium deorum impietatem fugientes, nimio inquirendi ſtudio in ipſam impietatem, quaſi in uoraginem quandam delapſi ſunt. Hoc certe modo Euhemerus, Meſſenius an Tegeates, nunc non quæro, & Abderites Protagoras, ſimili modo B
& Theodorus Cyrenaicus, & Melius Diagoras peccauere, & aliꝭ apud antiquos, utinam & non plurimi hoc noſtro quoq; tempore. Hunc igitur ego unum Deum, quem dixi, qui totam molem iſtam cum omni elementorum inſtrumento, corporum, ſpirituum, uerbo quo iuſsit, ratione qua diſpoſuit, uirtute qua potuit de nihilo expreſſit, & colo & ueneror. unum inquam Deum, æternum patrem, poteſtate, ſapientia æternum filium à patre genitum, amore æternum ſpiritum ab utroq; procedentem, illumq; ipſum trinum & unum, uel, ut ἐμφατικωτέρως & expreſsius dicam, ἕνα θεὸν ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι, pio ac ſanctorū Chriſtianorum conſenſu tota anima & mente, & pręedicabo, & continuè adorabo. Huius unius Dei nobis nomen ſufficit ad diuinitatem, eiusq; maieſtatem implorandam & celebrandam: niſi cum diſtinctionis interdum cauſa perſonas ipſas nuncupamus, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, quod nomen CHRISTVS in ſacra expiationis ablutione diſcipulos inuocare docuit. nec Deo nos noſtro, ut gentes, tot nomina & numina impoſuimus: Vnus inquam, unus Deus eſt: nec quòd nos πατέρα, καὶ λόγον, καὶ ἅγιον πνεῦμα dicimus, plures deos intelligimus, ut aduerſus nos calumniantur Hebræi. Vnum deinde nomen filiꝭ ueneramur, per cœleſtem nuncium matri Virgini ſignificatū, IESV: à ſacra & cœleſti regia unctione græcè CHRISTVS appellatus, à quo Chriſtianum

A stianũ nomẽ propagatũ est: Hebraicè uerò Mesias, seu Meschias. Sed quoniam Deos gentium scripturi sumus, par uideri posset, ut hoc loco subsignaremus, qua ratione nostra religio sanctissimæ Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus sancti nominibus uti consueuit. Sed quoniam hæc à plerisq; prodita sunt, & inter eos Isidorus lib. Etymolog. VII cõmodè colligit, ea ipse missa faciam: Hebręa tantũ, & pauca quidem attingam, id'q; breuissimè, ne duris & stridẽtibus uerbis te fastidio afficiã, & quòd ante me & alij hoc fecere. Primum ergo & sanctissimum Dei nomen apud Hebræos ex quatuor eorum literis constat יהוה Iheuhe, quod nomen Hebręis nefas est ore pronunciari: sed pro eo illud similiter quatuor etiã literarum enunciare soliti sunt אדני, id est Adonai, quod numero plurium effertur, ab Adon, id est Dominus. Verum enimuero sanctũ illud nomẽ & est & uocatur τετραγράμματον, ineffabile & inexplicabile: nostra uoce, id est humana, minus potest. quo enim modo Iheuhe in articulatam nostram loquẽdi normam deducere possumus? Quidam tamen Ioua pronunciant, unde & Iouis nomen uolunt esse deriuatum: quos iurè & meritò sanioris capitis homines rident. Alij rectius Iehoua enunciant, quod apud antiquos quosdam Hebræos legimus hac figuratione notatum, tribus uidelicet Iod literis,
B quæ circulo concludebantur, supposito puncto, seu accentu Chamez, hoc modo. Sed postquam de hoc nomine tetragrammaton aliquid dicere cœpimus, libet hic tibi quędã afferre, quæ etsi nescio quo modo superstitiosa uidentur, quoniam tamen nõ sunt à nostris penitus aliena, non indigna uisa sunt relatu. Antoninus urbis Romę Cos. an is postea Imperator fuerit ignoro, Rhabbenum quendam Haccados, tũc celebrem Hebræorum doctorem rogasse fertur, ut de quatuor literarum Dei nomine, & de XII, ac itẽ de XLII quid sentiret exponeret. illi Rhabbenũ respondisse ferunt, ut scribit doctor Nehumias Haccanæ filius, in epistola Arcanorum ad filiũ: Quod Antonine petis de ueritate instrui, eius scilicet quod significat nomẽ quatuor literarum, nomen XII, & nomen XLII, tibi significo: hæc scias uelim arcana & diuina esse, quæ omnibus hominibus clam esse debent. Sed quoniam te ex ijs esse intelligo, cui tutò arcana creduntur, consentaneum ratus sum, tui similibus huiuscemodi res patefacere (neq; enim talibus hominibus arcana hæc occultanda sunt.) Quare sic habeto, Deum nomen non habere, cuius notionem nos mortales habere possimus: eius enim substantia nomen est ipsius, atq; etiam è contrario. nam sicut eius substantiæ noticiam habere non possumus, quoniã si eã cognosceremus, ei similes efficeremur: ita nec eius nominis cognitionem habere possumus. Scito tamen, eius nomina attributa esse: nomen enim quatuor litera-

rum operationibus eius peculiare est, ideóq; ostendit eius noticiam A
nescio quo pacto perfectiorem, illiq; magis accommodatam, prout
noster intellectus cõcipere facilius potest: quare ex hoc ipso nomine
eius omnia procedunt nomina. Ideóq; etiam Hebræo nomine Semhãmemphoras uocatum est, non quòd nomen sit ex ipsius substantia, sed quod nos ita uocamus, prout nostra facultas comprehendere potest, cum altius penetrare non possit. Scire igitur debes, XII, & XLII literarum nomina propriè non esse nomina, quæ illarum literarum numero constent, sed quodlibet eorum sunt uerba diuersa, quę uerũ quidẽ ostendunt. atq; hactenus Rhabbenus. Moses uerò Ægyptius in libro More inscriptus, Omnia (inquit) nomina creatoris & opificis in libris omnibus inuenta, ab effectibus deriuata sunt, pręter unum illud Iheuhe, quod est nomen peculiare creatori altissimo: & propterea uocatur Semhãmophoras, id est, nomen expositum. Sed hoc planius idem qui suprà Rhabbenus in eo qui inscribitur, Arcanorum reuelator: Attende, inquit, nomen quatuor literarum, prout eius est scriptio (sic enim nostra Hebraica litera scribitur יהוה) Iehoua, uel Iheuhe, ipsum Deum generantem significare. & quia non potest esse generans absq; eo qui generatur, necessariò amor à generante in generatum est, & contrà procedere debet: quoniam si hoc non esset, non generaret: & si non procederet amor à generato in generantem, & si distingueretur generatus à generante, duæ substantię essent. propterea nos uolumus generantem & generatum unam esse substantiam: & perinde necesse est, ex altero in alterum procedere amorẽ. Ea propter ex hoc Semhãmephoras deriuatum est nomen XII literarum, estq; Pater Filius & Spiritus sanctus, quod nomen in lingua nostra Hebraica XII literis scribitur. Quoniam uerò non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine XII literarũ emanat nomen XLII literarum, quod est, Pater deus, Filius deus, Spiritus sanctus deus, Trinitas in unitate, & unitas in trinitate, (quę in hebręo, non latino sermone, sunt XLII literę.) Notare aũt debebis, hæc nomina esse ex diuinis arcanis, quæ à quibuscunq; occultari debent, quousq; ueniat Mesias, iustus noster. Illa tibi patefeci, tu uerò fortiter occule. hæc Rhabbenus. Sed enim apud Hebręos nomen XII literarum hoc modo profertur, Ab ben ueruah haccados. quod sic interpretatur, Ab pater, Ben filius, Veruah haccados & Spiritus sanctus: uel ut alij pronunciant, ueruah haccades, hoc est spiritus sanctitatis, genere neutro, ut & Græci ἅγιον πνεῦμα. Verùm enimuero, ut nomine XII literarum quatuor literarum nomen exponere consueuerunt antiqui Hebræi, ita nomen ipsum XII literarum exponebant nomine XLII literarũ: id quod Moses Ægyptius Maymonis filius pluribus ostendit. sed nos paucis contenti erimus, inter B
quæ

A quæ & hoc ait: Nouit autem quicunq; intellectu uiget, non posse aliquo modo fieri, ut uerbum unum constet ex XLII literis. & paulo pòst idem subdit: Dicebantur uerò ista uerba multarum literarum unum nomen, propter unam rem quam significabant. & mox idem: Erant autem hęc duo nomina magno adiumento homini ad cognoscendum Creatorem. tum deinde subiungit: Quicunq; eius nominis scientiam habet, & sibi in illo cauet, mira sortitur: quæ non est cur ego hic repetam. Porrò nomen XLII literarum quidam sic interpretati sunt, Pater Deus, filius Deus, Spiritus sanctus Deus, tres in uno, & unus in tribus. Sed hanc de summa trinitate sententiam ex his sacris nominibus Athanasium in Symbolo expressisse, uerisimile uidetur. Habent pręterea Iudæi & alia Dei immortalis nomina quatuor literarum, inter quæ & ista sunt: Adonai, ut diximus: Ehie, id est, qui fui, sum, & ero, licet nostri aliter interpretētur: Agla, & alia quædā, sed non arabaha othioth, ut ipsi dicunt, id est, non tetragrammata. Scribit pręterea Algazelus librum de nominibus Dei, alijq;.

Est & Dei nomē Hebræis El, Eloha: unde est Elohim in plurali, id est Dei, ut sæpe in sacris literis legimus, quo trinitatis mysterium planè confirmatur. nam & cū singulari uerbo coniungitur, ut illud statim in fronte Geneseos: In principio creauit Elohim, id est, Dij. B sed & huiusmodi plura extant exempla, in sacra Hebræorum scriptura. Est & Μακὼμ Dei nomen, & locū significat: quia Deus immortalis ubiq; locorū pręsens est. Dayyan etiam Deus, id est iudex, appellatus est: & Czadik, hoc est iustus: itē Sadai, id est, qui sufficit, & nullo indigeat, omnibus'q; suppetat: Hannum, hoc est gratiosus & pius, uocatus est. Sed huiusmodi sylua hebræorum nominum adeò est aspera & senticosa, ut admodum difficilis uideatur nostris hominibus: quare pauca de multis satis erit, hic tibi annotasse. Sunt & LXXII Dei nomina, quę ijdem ipsi Hebræi se elicuisse gloriantur ex tribus Exodi uersiculis, cap. XIIII. ubi legitur, Et mouit se angelus deorum: uel ut alij conuerterunt, Et profectus est angelus Dei: uel ut uulgata habet editio, Tollens'q; se angelus Domini, qui præcedebat: at uerò LXX interpretes ita, ἐξῆρε δὲ ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ ὁ προπορευόμενος. Sed enim de LXXII his nominibus nos non loquemur, quoniam eorum magis mihi cōmenta uidentur, qui Cabalę operam nauant, quàm eorum qui piè Deum colunt, ac simplici, castáq; & pura mente uenerantur. Nam & decem eorum modos & figuras comminiscuntur, ita ut penè in infinitum procedant, adeò (si fari liceat) ut magis insanire, quàm Deum docere uelle uideantur: quibus etiam LXXII nominibus et Dauidis regis psalmorum uersiculos singulos singulis annectūt. Quo mihi magis mirū uidetur, nōnulla bene nata ingenia etiam nunc esse, & superioribus annis fuisse; qui in huiusce-

modi plusquam labyrintheis Mæandris, ut sic dicam, desipere stu- A deant, nisi quatenus Iudæis per suamet arma respondere possint. Sed iam mittamus has Hebręorum de Dei nominibus, ut aiunt ipsi, figurationes: & quanquam uideretur fortè non ab re mihi Christiano, & sacris Christi, utinam non immeritò, initiato, non alienum esse diuina nomina recensere, quibus nostra Ecclesia uti consueuit, in præpotentem Deum appellando. Sed adeò in eis recensendis sudasse uidemus, ut alios nunc mittam, Dionysium magnum illum Areopagitam, ut omnino mihi abstinendum duxerim. Te igitur, si curiosius fortasse scire desideras, ad ipsius Dionysij uolumina, & eorũ qui illa tũ græcè tum latinè interpretati sunt, relego. Sed unum illud præcipuum & mysticum est nomen apud nos tetragrammaton IESV, in quo omnis potestas & uis diuina significatur, cui omne genu flectitur, ut ait ueritatis præco, cœlestium, terrestrium & infernorum.

Porrò nec illud te latêre uelim, nõ modo Hebręis, barbaris & Gręcis, sed & Latinis & Christianis, & quibusque fermè nationibus, Dei nomen τετραγράμματον esse. & de Hebræis iam quidem dictum est, & Christianis: nunc plerosque commemorabo. À Latinis primùm Deus appellatus est, à Græcis Θεὸς, ab Ægyptijs Θωὺθ & Θεὺθ, & per contractionem nonnunquam trium literarum Θὼθ, ut etiam apud Hebræos aliquando obseruatum est. Persæ Σύρη Deum uocant: Tyrrheni, seu Hetrusci Εσὰρ, tametsi quidã cum diphthongo B scribant, ut Hesychius & Annius. Magi Ὀρσὴ, Arabes Ἀλλὰ, Assyrij Ἀδὰδ, Mahometes & Turcæ Ἀγδὶ, populi nuper reperti Ζιμι, & si qui alij fortasse sunt, quorum nomina ad meam nondum notíciam peruenerunt. Cæteris ergo missis, par esse uidetur, nostram & græcam uocem, hoc est Deus & θεὸς, breuiter interpretari. Deum ex Latinis nonnulli à dando deductum nomen arbitrantur, quòd scilicet Deus omnia det. Alij, quod ei nihil desit. Sunt qui ἀπὸ τοῦ δέους, hoc est à metu & timore inflexum uelint: id quod Statius Papinius in Theb. & in Satyrico Petronius Arbiter innuere uidẽtur, cum ita canant: Primus in orbe Deos fecit timor, seu metus, ut alij legunt. Alij à græca uoce, id est θεὸς, deflexum putant. Sed enim θεὸν Plato in Cratylo, & eius interpres Proclus, ἀπὸ τοῦ θεῖν, hoc est à currẽdo deduci arbitrantur. nam cũ homines uiderent Solem, Lunam, Astra, Cœlum ipsum, currendo semper circumuolui, Deos esse arbitrati sunt: hoc est, ut Plato ait, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν, θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομάσαι, hoc est, ab hac ipsa tali currendi natura Deos nuncupauere. Moschopelus ex Aristotelis sententia ab eodem uerbo deducit θέω. sed elementa ait semper currere. Alij θεοὺς παρὰ τὸ θέομαι, quod speculor significat, quoniam in Deo ipso & diuinitate tanquam in speculo cuncta cernantur. Cornutus, seu Phornutus,

A ἀπὸ τῆς θέσεως deriuari ſcribit, hoc eſt, à poſitione. DEVS ergo, ut Seruius etiã notat, generale nomen eſt omnibus: nam, inquit, quod græcè δέος, latinè timor uocatur: unde Deus dictus eſt, quòd omnis religio ſit timori. Nunc cum Dei nomẽ expoſuerim, addendũ tibi, quibus uocabulis diuinitatis cultus appelletur, ut res tota conſtet. A' Latinis primũ Religionem uocatam uidemus: quod nomẽ, ſi M. Tullium ſequamur, à relegendo deducitur, id eſt diligenter retractando: ſi Lactantiũ audiamus, à religando, quòd obſtricti & religati Deo ſimus. Si uerò Aur. Auguſtinum audire malumus, à religendo, quaſi probè eligẽtes. Quod ſi Maſſurio Sabino & Gellio ſtemus, à relinquendo deducitur. nam id religioſum eſſe ſtatuunt, q̃d propter ſanctitatem remotum ac ſepoſitum à nobis ſit. id quod & Macrobius aſſerit, ex Ser. Sulpitij ſentẽtia: A' relinquẽdo, inquit, religio dicta, ut à carendo Ceremonia: tametſi cerimoniæ ab alijs à Ceretanis dicãtur. Transfertur hoc religionis uocabulũ ad alia quęque, quę ſumma animi integritate peragũtur, ad exceſſum uſq;. Vocatur & Sanctitas, & Pietas, ut eſt in primis apud Ciceronẽ de Nat. deorũ. hęc grecè & εὐσέβεια et θρησκεία dicta eſt, utpote à Thracibus Orpheo ſcilicet primũ in Græciam aduecta: quæ & à furore, notiſſima uoce Orgia dicũtur, ab Orphicis primũ & Bacchicis uſurpata.
B Sed & ex noſtris quidam Deorum cultum uocauere, græcam illam uocem referentes θεοσέβειαν. Eſt & uocabulum illud iam ęquè latinis & græcis Chriſtianis uſitatũ, λατρεία, quæ Deo ipſi tantummodo debetur: apud gentes uerò & profanos λατρεία & δουλεία eodem ſenſu, pro ſeruitute capiuntur. has Theologi noſtrates diſtinxere, & λατρείαν, ὑπερδουλείαν, & δουλείαν dixerunt, primam Deo attribuẽtes: alteram, id eſt hyperdulian, Virgini matri: reliquam diuis & ſanctis. Eſt & græcis frequens τελετὴ, qua uoce & Latini nõnunq; uſi ſunt. Eſt & noſtris ueneratio, & adoratio, & ſi quæ alia eiuſmodi ſunt. Sed iam quod inſtat agamus.

Cum Deos gentium, & eorum cognomina hoc libro complecti propoſuerim, quantum imbecilles & animi & corporis uires patientur, uiſum eſt non incongruum, nec ab re fore, ſi quædam altius repetam, quę de Deis antiqui uiri doctiſsimi ſtatuerũt, ut facilior uia præparetur ad ea quæ deinceps tractanda ſunt. Diligentiſsimus ac probatiſſ. omnium Græcorũ conſenſu hiſtoriæ ſcriptor Diodorus Siculus: De deis, inquit, & qui eos primi colere docuerint, & quid de illorum immortalitate ſenſerint, paucis propter rei difficultatem exprimi non poteſt. Veriſsimè quidem illi Diodoro & gentili, & in errorum tenebris uerſanti: ſed uerum Deum colentibus non ita difficile, ut ex ijs quæ Chriſtiani noſtri ſcriptores contra gentium religiones pridem docuerunt. Scribit D. Cyprianus in eo, quod idola

dei non sint: Hoc (inquit) ita esse, Alexander magnus insigni uolumine ad matrem suam scribit, metu suæ potestatis, proditum sibi à pijs hominibus, à sacerdote secretũ: quòd maiorũ Regum memoria seruata sit, inde colendi & sacrificãdi ritus inoleuerit. Hęc ille. A

Cum igitur Deorum gentilium nomina & cognomina non tam interpretari, quàm ridere uanitatem meditarer, uariæ eorum opiniones sese mihi offerebant: quarum hic nõnullas breuiter afferre placuit, ab eaq; exordiri, quam in Asclepio Ægyptius ille Hermes ter maximus attulit, qua alios ait deos à Deo illo maximo & summo factos, alios ab hominibus: quæ uerba qui audit, ut à me posita sunt, putare posset, dici de simulachris deorum, quia opera sunt (ut magnus uates & rex canit) manuum hominum. at ille uisibilia & contrectabilia simulachra, uelut corpora deorum esse asserit, in quibus inesse quosdam spiritus inuitatos, qui aliquid ualeant siue ad nocendum, siue ad desideria eorum nonnulla complenda, à quibus eis diuini honores & cultus obsequia deferebantur. Sed hæc ab Aur. Augustino in VIII. de Ciuit. Dei redarguta & explicata sunt. quare nos Ægyptiorum theologia quid hac de re sentiret, potius afferamus: Ægyptiorum inquam, qui Platone teste, se aliorum antiquissimos haberi uolunt. tametsi non desunt, qui id inficiantur, Græcosq; in Ægyptum cùm alluuionis & cataclysmi temporibus, tum aliarum cladium causa transmigrasse prodiderunt. Hi ergo, ut Diodorus & Eusebius tradunt, deorum genus primũ apud se extitisse uolunt, duosq; deos in primis affirmabant, Osirin & Isin: illum solem, hanc lunam interpretantes. dein eorum cæteram turbam commenti, adeò ut non modo homines & rationis expertes animantes, sed & hortensia ipsa & holera pro deis habuerint & coluerint. Non dissimilia à Lactantio in secundo, & Herodoto, & Strabone, & Iuuenale, ut alios mittam, traduntur. B

Æthiopes, qui & ipsi antiquissimi feruntur, se primos etiam deos coluisse affirmabãt: quod uerisimile etiã Diodoro uidetur, quòd eorũ sacra omnibus gẽtibus grata extiterũt: atq; ideo Homerus quoq; Iouem & deos cæteros induxit suo carmine, tum ad sacra quę eis de more fiebant, tum ad odorum suauitatem cõmigrare solitos. Eadem sacrorum ratione illis à deis concessum existimabatur, ut semper liberi fuerint, neq; unquã bello uicti, nec ab exteris regibus subacti. Sed quoniam Æthiopum fuit regio amplissima, uarij iccirco apud ipsos deorum cultus & sacra fuere. quidã enim apud eos sempiternos deos, alij mortalis & corruptibilis naturæ participes esse putauere. mitto, qui nullos esse deos credidere, ut præsenti nostro negotio alieni.

Ad hæc Phœnices de deis & rerum principio miranda tradiderunt, quæ in eorum theologia leguntur, quam primum Phœnicum

lingua

A lingua exquisitissimè conscripsit Sanchuniathon Berytius, uir inter antiquissimos connumeratus: quem uel ante tempora Troiana floruisse, prodiderunt Porphyrius Tyrius philosophus, in IIII eorum quos aduersus Christianos lib. euomuit, et Eusebius Pamphili libro primo Præparat. euang. Eam theologiam Philon Byblius, non ille Hebræus, in Græcam linguam transtulit: licet Cyrillus Alexandrinus in VI eorum quos contra Iulianum Cæsarem scripsit, non Philonem, sed Iosephum Hebræum scribere uideatur. uerùm librariorum hoc erratum, non auctoris putauerim. Certè multos Phœnicum deos legimus, Dagona, Chamum, &c.

Atlantides etiam, qui (ut notissimum est) Africę populi sunt, tum pietate & religione insignes habiti sunt, tum & erga aduenas & peregrinos hospitalitate commendati fuerũt. hi ab se deorum genus manasse asserebant, idq; credi uolebant. Primum uerò deum οὐρανὸν, id est Cœlum, apud se regnasse prædicabant: & plures duxisse uxores, ex quibus XLV liberos sustulit, pręcipueq; ex Titea XVII, qui à matre Titanes uocati sint. Sed horum Atlantidum reliquã theologiam in IIII à Diodoro, & in II de Præp. Euãg. ab Eusebio leges. nos, ut contigerit toto hoc libro, nomina & cognomina recitabimus.

Augilæ, & ipsi Africæ populi, nullos deos putarunt præter de-
B functorum manes, à quibus responsa petere solebant, sepulchris incubantes, ut Mela aliiq; prodiderunt.

Phrygum item theologia de Deorum origine, his non ualde absimilia asserebat, eodem Diodoro & Eusebio testibus: de qua, cũ Cybelis cognomina interpretabor, plura referam.

Persarum quæ de Deis fuerit sententia, afferamus. Persæ nec statuas, nec aras erigebant: deos uerò, ut Strabo scribit, putabant, Cœlum, quem Iouem existimabant: Solem colebant, quem Mithran uocabant: de quo in Apolline, quę multa collegimus, recitabimus. colebant item Lunam & Venerem, & Ignem, & Tellurem, & uentos, & aquam: quibus quomodo rem sacram facerent, cum de sacrificiis agemus, pluribus disseremus.

Iudæi quoq;, ut Cornelii Taciti uerbis agam, mente sola, unumq; numen intelligunt: profanos, qui Deûm imagines mortalibus materiis in species hominum effingant: summum illud & æternum, neq; mutabile, neq; interiturum. igitur nulla simulachra urbibus suis, nedum templis sunt: non regibus hæc adulatio, non cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisq; concinebant, hedera uinciebantur, uitisq; aurea templo reperta, Liberũ patrem coli, domitorem orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam cõgruentibus institutis: quippe Liber festos lætosq; ritus posuit, Iudæorũ mos absurdus sordidusq;. hæc quidem Tacitus, mendaciorum (ut ait Septimius)

mius)loquacissimus:cui & Plutarchum in Symposiacis paria scribẽ A
tem uidemus,rectè nec ne,nunc non est discutiendi locus.

Ceterum & Germani prisco tempore,ut idem etiam Tacitus scribit,nec deos cohibere parietibus,nec in ullã humanioris speciẽ assimilare,ex magnitudine cœlestiũ fas arbitrabantur. Sed de his hactenus.nimis quippe longus sermo foret,si omnium nationum omnes sẽtẽtias hac in re afferre uellemus:& propterea nos incepta nostra sequamur. Scribit Isidorus,apud Græcos Cecropẽ primum omnium Iouem appellasse, simulachra reperisse, aras statuisse, uictimas immolasse, uisis (inquit) nequaquam istiusmodi rebus in Græcia. At uerò Didymus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς,colendorũ deorum auctorem primum fuisse Melissea Cretẽsium regem scribit, qui & illis primus sacrificauit,ac ritus nouos sacrorum ac pompas induxit. Hic autẽ Melisseus duas filias habuit, Amaltheam & Melissam, quæ Iouem infantem aluerunt: & dein Melissam Magnæ matri sacerdotem à patre constitutam,unde & eiusdem matris antistes Melissea ueteribus nuncupabatur. hæc quidem & Lactantius. de Melissa tamen,dum Nymphas scribemus, plura dicturi sumus. Alij Iouem ipsum fuisse uolunt,qui rerum potitus in tantam insolentiam uenerit,ut ipse sibi fana multis in locis constituerit:ut est in sacra Ennij historia traditum. Nam cum ipse Iupiter terras circumiret, in B quamcunque regionem ueniret, reges & principes, ut eorum populos hospitio sibi & amicitia iungeret,cum ab eis digrederetur, iubebat fanum construi hospitis sui nomine, quasi ita posset amicitiæ & fœderis memoria conseruari. Sic constituta sunt multa templa, ab amicis & hospitibus cognominata: ut Ioui Athabyrio, Labradæo, Laprio,Casio,& alijs,ut mox referemus. atque ita ille ambitiosus sibi diuinos honores cõparauit,quæ copiosius à Lactãtio prodita sunt.

Hoc quoque loco id tibi significandum duxi,qui' nam deorum filij à gentibus uocarentur:nam & in sacra Mosis historia deorũ filij dicuntur,& Dei filij,uario licet modo,quem nobis ingeniose & piè explicat Augustinus ultimo cap.lib.XI.de Ciuit.Dei.Scribit uerò Lactantius,de ijs qui montium fluuiorum'ue dicti sunt filij, non uideri consentaneum,ex rebus sensu carentibus posse generari:sed eos potius significari,qui nati sunt ex his hominibus,qui uel montibus, uel fluuijs,& locis nomina indiderunt. id enim fuit apud ueteres maximè usitatum.Hinc Atlas,Auentinus,Tiberinus, Inachus,& similia. Fuerunt &,qui hos in dæmonas succubos & incubos retulerunt, quòd scilicet potestas ea malis spiritib.ante CHRISTI aduẽtum permissa esset:sed & post Christũ,ut aliqui astruunt,de Merlino,alijsque nonnullis. Minutius Felix in eo lib. qui Octauius inscribitur, eos ait quorum uirtutes miramur,ac eos qui repentinè aduenerint,de cœlo ceci-

A Io cecidisse dici: terræ autem, quòd ignotis parentibus natos, Terræ filios nominemus. quod & Tertullianus, & Fabius Quintilianus, alijq; tradunt, uariè licet, ut Politianus & Merula. Gellius præterea præstantissimos uirtute, prudentia, uiribus, appellatos Iouis filios: ferocissimos & immanes, & ab omni humanitate alienos, tanquam è mari genitos, Neptuni filios. Sed & Seruius Neptunum prodigiorum omniũ patrem scribit: Hinc etiam fit, ait, ut quotiescunq; desunt parentes, redeatur in generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus, quorum ignoramus parẽtes. Vnde autem singuli deorum extiterint, an cũcti semper fuerint, aut qua specie, hactenus (scribit Herodotus) ignoratum est, nisi nuper atq; heri, ut sic dicam. nam Hesiodus atq; Homerus, quos CCCC non amplius annis ante me (ait Herodotus) opinor extitisse, fuere, qui Græcis deorũ sobolem introduxerunt, eisq; & cognomina & honores & diuersa officia & figuras attribuerunt: alij Orpheum existimauerũt, qui hos ætate antecesserit. Scribit D. Epiphanius, non modo uir sanctitate insignis, sed & eruditione, cum primum falsa religio per dęmonum maleficia innouata est, & deorũ simulachra expressa, quemq; pro artificij sui materia deos sibi effinxisse: figulum ex luto & argilla, fabrum lignarium ex ligno, aurificem ex auro, argentarium ex argento, & cęteros B simili ratione: amplius uerò unumquemq; proprium affectũ ad formæ oculorum similitudinem descripsisse. sanguinarium quẽdam uirum, Martem: adulterum & adulteram, Pandemum Venerem, id est communem & uulgarem: tyrannum, Victoriam deam extulisse: sordidum autem, & huiusmodi rebus inhiãtem, Saturni imaginem præscripsisse: effœminatos & molles, Cybelẽ & Rheã, propter fluxus multiplicis mixturæ à corporibus: gulosum uerò, aut gulosam, Dianam uenatricẽ proposuisse: bibacẽ & ebriosum, Bacchum: ærumnosum, Herculem: sectantes promiscuos coitus, Iouem & Apollinem, & eiusmodi reliquos.

Sed cum eos nos qui se deos primum coluisse existimauerunt, attulerimus, de industria silui, quæ in sacra historia Hebræorum & nostra pariter traduntur, ne fontanam limpidissimam cloacæ immitterem. Nostræ uerò huic tractationi conuenire uidetur, ut philosophorũ etiam & eorum qui sapientes habiti sunt, sentẽtias de deis breuiter recenseamus. Scribit Origenes libro aduersus Celsum quinto, Mũdum quosdam uniuersum, deum esse affirmasse: & Stoicos quidem primum Deum esse mundum, & Platonicos secundum, ex cęteris Grecis aliquos tertiũ mundũ dixisse. At nos hic potius singulorũ philosophorũ quas opiniones & sentẽtias legimus, afferamus.

Inter hos primus habitus Thales Milesius, qui Deum dixit mentem, qui ex aqua cũcta formauerit, nec principiũ nec finẽ habiturus.

Anaxi-

Anaximāder,& ipse Milesius,Praxiadę filius, stellas & astra deos A esse cœlestes putauit.nihil hic diuinæ menti attribuit, ut ait Augustinus.Sed Cicero in primo de Nat. deorū, eius ait opinionem fuisse, natiuos deos esse longis interuallis orientes,occidētesq́. Vt uerò ait Epiphanius,infinitum uoluit esse uniuersorum principium: ex hoc enim omnia fieri,& in ipsum resolui.

Anaximenes,Eurystatæ filius, & ipse Milesius, infinitum aera dixit,cui omnes causas attribuit,& deos ex aere ortos, ut ait Augustinus.At M.Cic. Aera ipsum Deū statuisse scribit,alij æthera dixere.

Democritus Abderites Deum existimauit mentem esse igneam, & mundi animam. Sed ab his diuersa Tullius, imagines & earum circuitus in deorū numero refert, ita ut imagines atomos intelligat. Democritus(inquit Arnobius) quamuis atomorum primus inuentor,nonne plerumq; naturam quæ imagines fundat, & intelligentiam,Deum loquitur?

Pythagoras,Mnesarchi filius,Deum ita definiuit:animus,qui per uniuersas mundi partes, omnemq́ naturam commeans atq; diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia uitam capiant. Sunt qui scribant,ipsum unum tantum principium,& Deum ipsum esse. Plutarch. in Numa: Pythagoras, inquit, primum principium,neq; sensui neq; perturbationi subiectum,sed mentem inuisibilem & increatam esse censuit.Eius quoq; discipuli, Lysis & Philolaus, diuersa dixere:alter numerum ineffabilē, alter (ut sic dicam) maximi intimiq́ numeri summitatem. communis certe omnium opinio tenet, eum in numeris Deū constituisse. & ut Origenes scribit, monada Deum putauit,& sine hac nihil factum esse. B

Archelaus Apollodori, uel ut alij dicunt, Miltonis, Atheniensis physicus,ex terra omnia facta dicit,ut ait Epiphanius: eamq́ uoluit uniuersorum esse principium.

Pherecydes quoq;,eodem auctore tradente, terrā dixit ante omnia factam fuisse.

Heraclitus Ephesius,deos ex igne credidit,ut Varro & Augustinus tradunt.Origenes intelligibilem dixit ignem. Simplicius idem sensisse Hippasum Metapontinum tradit.

Anaxagoras,Hegesibuli filius,Clazomenius,discipulus Anaximenis,homœomerias rerum principia putauit,ut Lucret.cecinit,& notant cum Epiphanio alij pleriq;. hic & diuinum animum sensit omnium rerum quas uidemus effectorem:ita quidem Augustinus. alij uerò infinitam mentem Deum statuisse scribunt, quæ per seipsa moueatur. Hunc tamen,quod Solem lapidem ignitum dixisset,morte mulctarunt Athenienses.

Prodicus Ceus quatuor elementa deos statuit, & Solem & Lunam,

A nam, ut Epiph. scribit. ex ĳs enim uitalem uirtutē existere credebat.

Diogenes Apolloniates, Anaximenis alter auditor, Aerem quidem dixit rerum esse materiam, de qua omnia fierent: sed aerem ipsum compotem diuinæ rationis, sine qua nihil ex eo fieri posisit: Augustinus, plura Simplicius. At uerò Diogenes Babylonius, exponēdi curam habuit: ante Iouis partum, & exortum Mineruę: & hoc genus cæterarum rerum uocabula esse ait, non deorum, ut auctor est Arnobius.

Cleanthes Assius, Stoicus, æthera esse statuit summū Deum: ut uerò Arnobius ait, mentem modò, animum modò, modò æthera, plerunꝗ rationem Deum esse disseruit. Straton, Naturam statuit deum, ut idem prodit Arnobius.

Antisthenes Atheniensis, multos quidē esse ait populares deos, unum tamen naturalem, summæ totius artificem.

Chrysippus Cilix (nam à quibusdam Solensis, ab alĳs Tarsensis dictus) Stoicus, nunc naturalem uim diuina ratione præditam, nūc diuinam necessitatem Deum prædicabat. Zeno uerò Cittieus, diuinam naturalemꝗ legem deum esse putauit, & simul (ut Arnobius tradit) æthera: interdumꝗ rationem uult omnium esse principium. Idem, interpretando Iunonem aera, Iouem cœlum, Neptunum ma-
B re, ignem esse Vulcanum, & cæteros similiter uulgi deos elementa esse monstrando, publicum grauiter arguit & reuincit errorem. Vt uerò scribit Origenes ἐν τῷ περὶ φιλοσοφουμένων, hos Deum putasse principium omnium, corpus purissimum, & per omnia ipsius prouidentiam penetrare.

Xenophanes, Orthomenis filius, Colophonius, omne quod esset infinitum, adiuncta mente, Deum esse uoluit. Theophrastus, unū & uniuersum, omneꝗ, Deum Xenophanē dixisse prodidit, ut pluribus ostendit Simplicius in Physicis.

Parmenides, Pyretis filius, Eleates, commentitium quiddam coronę similitudine efficit, quam στεφάνην appellat, continentem ardorem lucis, orbem qui cingit cœlum, quem Deum uocat, in quo neꝗ figuram diuinā, neꝗ sensum (ait Cic.) quisquā suspicari potest. nam bellum, discordiam, & cupiditatē, cæteraꝗ generis eiusdē ad Deum reuocat, quæ uel morbo, uel somno, uel obliuione, uel uetustate delentur. Sed de Parmenide & Melisso ferè consentanea affert Simplicius in primo Physicorum, eorum etiam uersus & uerba ascribēs. Idem & ex Alexandro ait, à Parmenide libros duos conscriptos, in altero de ente uno intellectibili obscurè & iuxta ueritatē, in altero iuxta uulgi opinionem plura statuit. Epiphanius Parmenidē ait statuisse, infinitum unum esse omnium principiū. Idem uerò de Melisso ita retulit: Melissus, inquit, Ithagenis filius, Samius genere, unū

b infini-

infinitum esse uniuersum, nihilq́; firmum esse natura, sed omnia corruptibilia in potentia. Leucippus eadem penè, omniaq́; imaginaria esse, nihilq́; uerè, sed apparere, ut remus in aqua inflexus. A

Empedocles Agrigentinus, quatuor naturas, ex quib. omnia constare cẽset, diuinas esse uoluit, quas & nasci & extingui perspicuum, & sensu omni carere, ut in primo de Nat. deorum tradit Cicero. Origenes uerò ait, Empedoclem constituisse litem & inimicitiã, & unitatis intelligibilem ignem, uniuersi principia. Simplicius utraque cõmiscuit, hoc est quatuor elementa, & litem & concordiã: quo loco & eius uersus affert Cicero, & Plato in Theæt. Eadem Diogenes Smyrnęus, uel Cyrenęus, ut ait Epiphanius. Idem & Theodorus, qui ἄθεος cognominatus est. dicebat enim nugas esse, qui de deis sermones habentur, nec eos esse: quare omnes ad furta, periuria & rapinas hortabatur. ac ne quidem pro patria mori: unam enim patriam mundum esse. & felicem, bonum dicebat: infelicem fugiẽdum esse, etiam si sit sapiens: & fatuum diuitem præferendum. hæc Theodorus, ut ait Epiphanius.

Protagoras Abderita, negabat sese omnino habere de Deis quid liqueat, sint, non sint, qualesue sint.

Xenocrates Chalcedonius libros scripsit de Nat. deorum, in quibus nulla species diuina descripta est. Deos octo esse prodidit, quinque in stellis uagis, unum qui ex omnibus sideribus, septimum Solem, octauum Lunam constituit. Ex Pyrrhone Eliensi nihil certi haberi potest, nec ab eius sectæ philosophis. B

Plato Atheniensis, qui omniũ eius sectæ philosophorũ sapientissimus iudicatus est, planè monarchiam defendit, nec æthera, nec rationem, aut naturam, sed ut est, Deum appellat, ab eoq́; mundũ hũc perfectum, mirabilemq́; esse fabricatũ. quem noster est secutus M. Cicero, & imitatus, ut alicubi de Nat. deorum, & de Legibus. quin & in Consolatione sua de morte filiæ Tulliæ, Deum ita definit: Nec uerò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & omnia mouens. Nihilominus Platonis quoq; sententiam uariam fuisse cùm alij, tum in ijs quæ Philosophumenon inscripsit, ostendit Origenes: certe & in Dialogis uarius est, pro uarietate loquentium.

Xenophon Socraticus formam Dei ueri negabat uideri posse, & ideo quæri non oportere, ut prodit Arnobius: qui & Aristonẽ Stoicum similiter ait, Deum omnino comprehendi nõ posse, affirmasse.

Aristoteles Stagirites, non est Platonem doctorem secutus. nam secum ipse dissidere, & sibi inuicem repugnantia dicere & sentire uidetur. in summa tamen, unam mentem mundo præesse, & omnium causam

A cauſam ſtatuit. Alia quidē Cicero: ſed omnino certi aliquid de Deo,
ab Ariſtotele afferre non poſſumus, licet in hoc multi laborauerint,
inter quos Fr. Picus meus in libro de Prouidentia.

Speuſippus, ex Platonis ſorore natus, uim naturalem, animalem,
qua omnia regantur, Deū eſſe ſtatuit, ut in octauo ſcribit Arnobius.

Alcmæon Crotoniates, Soli & Lunæ, reliquiſq; ſideribus, ani-
moq; præterea diuinitatem dedit: qui, ut ait Cicero, non ſenſit, ſeſe
mortalibus rebus immortalitatem dare.

Ecphantus Syracuſius, Deum mentem & animum eſſe exiſtima-
uit, ut Origenes ſcribit.

Epicurus Athenienſis, ex atomis deos ſuos conſtituit, & eos qui-
dem corporeos putauit, ab hominibus tamen diſcretos, hominū ta-
men figura. Origenes ex Epicuri ſententia, ſempiternos deos &
incorruptos ait, ſed nihil prouidere. M. Tullius libro ſecundo de
Nat. deor. de deis ab Epicuro conſtitutis: Nō ſunt, inquit, de ijs cor
poribus, ut aut caſus, aut ictus extimeſcant, aut morbos metuant, ex
defatigatione membrorum: quæ uerens Epicurus, monogrammos
deos dixit, quod ſemper ijdem ſint, nec ira lætitiá ue mutari. tractū
ab eo picturę genere uidetur, quod monochroma eſt, unius ſemper
coloris, de quo Plin. libro XXXIII. & XXXV. Nat. hiſt. uel ut Non.
B Marcellus exponit, macie pertenues, ac decolores: tractum ait à pi-
ctura, quæ priuſquam coloribus corporetur, lineis ex umbra fingi-
tur. Lucilius, Vix uiuo homini, ac monogrāmo. & idem alibi, Quæ
pictas monogrammi. Quaſi id dicat Cicero, Deos qui ſemper ſint e-
iuſdem tenoris. & de deo Epicuri canit Lucretius: Nec bene pro me
ritis capitur, nec tangitur ira: & reliqua, quæ ait idem poeta. Arriſit
ita hæc monogrammi uox Eraſmo, ut in ſua Prouerbia induxerit.

Brachmanæ, Indiæ ſapientes, Deum lumen dicebant, non ut So-
lem, uel ignem, ſed rationem, qua occulta myſteria ſapientibus uidē-
tur, ut ait Origenes.

Stoici utplurimum Deum diuinam ſubſtantiam, intelligibilem,
& igneam eſſe decreuerunt, forma carentem, ſed trāſmutari in quæ-
cunq; uelit, & aſsimilem fieri. Origenes quidem contra Celſum li-
bro quarto, uidetur Stoicos dicere deos putaſſe corporeos. Idē
philoſophi aſtra & cœleſtia omnia quæ mouentur, deos putabant:
quod & Lactantius ſcribit. M. Tullius in primo de Nat. deorum, o-
ſtendit quantum inter ſe diſsiderent, nec modo Zenonem ſecum ip
ſum, ſed & illius ſectatores, Ariſtonem, Cleanthem, Perſeum, Chry-
ſippum, & Diogenem Babylonium.

Ariſtoteles Ponticus, uaria de Deo agens, ut ſcribit Arnobius.
nam aliàs mundo, aliàs menti tribuit principatum.

Heraclides Ponticus, Platonicus, ſuos libros fabulis referſit, & tū

mundum, tum mentem diuinam esse putauit, & mutabilem Dei for A
mam esse uoluit: quin & terram & coelum in deos retulit. Arcesi-
laus Deum solum dixit assequi posse ueritatem, minime uerò homi-
nem, ut ait Epiphanius.

M. Varro Terentius, Deum ait se arbitrari Animam esse mundi,
ipsumq́ mūdum Deum esse. mox adiungit: mundum diuidi in par-
tes duas, id est in coelum & terram: & coelum ipsum quoq; bifariā,
in æthera & aera: terram uerò in aquam & humum, è quibus sum-
mum esse æthera, secundum aera, tertium aquam, infimam terram:
quas omnes quatuor partes animarum esse plenas, in æthere & aere
immortalium, à summo autem circuitu coeli, usq; ad circulum Lunę
æthereas animas esse astra ac stellas, easq́ coelestes deos non modo
intelligi esse, sed etiam uideri. Inter Lunę uerò gyrum, & nimborum
ac uentorum cacumina, aereas esse animas: sed eas animo, non oculis
uideri, & uocari Heroas, & Laruas, & Genios. hęc quidem breuiter
ex Varrone. Has itaq; de deis opiniones philosophorum, ex mul
tis paucas collegimus. Sed Tertullianus Septimius, uir acutus &
eruditus, longè paucioribus in Apologetico recensuit: Inuentum, in
quit, solummodo Deum, non ut inuenerant, philosophi disputaue-
runt, ut & de qualitate & de natura eius & de sede disceptarent. Alij
(ait) incorporalem asseuerant, alij corporalē, ut tam Platonici, quàm B
Stoici. alij ex atomis, alij ex numeris, sicut Epicurus & Pythagoras.
alij ex igne, qualiter Heraclito uisum est. & Platonici quidem curan
tem rerum, contrà Epicurei ociosum & inexercitum, &, ut ita dixe-
rim, neminem humanis rebus, positum uerò extra mūdum. Stoici,
qui figuli modo extrinsecus torqueat molem hanc intra mundum:
Platonici, qui gubernatoris exēplo intra illud maneat quod regat.

Sed gentium deos commemoranti, liceat & Plinij ridiculam penè
de deis sententiam ascribere. Is igitur libro secūdo ita propemodum
scribit: Effigiem formamq́ quærere, imbecillitatis humanæ reor.
Quisquis est Deus, si modo est alius, quàm scilicet Sol, & quacunq;
in parte, totus est sensus, totus est uisus, totus auditus, totus animæ,
totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atq; etiam ex uir
tutib. uitijsq́ hominum, ut Pudicitiam, Cōcordiam, Mentē, Spem,
Honorem, Clementiā, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos om-
nino Poenam & Beneficium, maiorē ad socordiam accedit. Fragilis
& laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ me-
mor, ut portionibus coleret quisq; quo maximè indigeret. itaq; no-
mina alia alijs gentibus, & numina in ijsdem innumerabilia reperi-
mus: inferis quoq; in genera descriptis, morbisq́ & multis etiam pe
stibus, dum esse placata trepido metu cupimus. & cętera non minus
impia, quàm ridicula. Sed hic tibi Panegyristę uerba de Deo sub-
scribam,

A scribam, magis aliquanto pia quàm Plinij: Te, inquit, summe rerum sator, cuius tot nomina sunt, quot gentiũ linguas esse uoluisti: quem enim te ipse dici uelis, scire nõ possumus: siue in te quædã uis mẽsq; diuina est, quæ toto infusa mundo, omnibus miscearis elementis, & sine ullo extrinsecus accidente uigoris impulsu, per te ipse mouearis: siue aliqua supra omne cœlum potestas es, quæ hoc opus totum ex altiore Naturæ arce despicias: te inquam oramus, & reliqua.

Poetarum uerò opiniones hic tibi non ascripserim, quoniam nec fixæ nec ratæ sunt sententiæ: nunc hanc, nunc illam, pro persona uel tempore, aliáue occasione, afferunt, ut ex Homero & Vergilio in primis, cæterisq; colligimus. Orpheus tamen & Musæus, Hesiodusq;, alijq; pauci, ut in Poetarum historia ostendimus, nõnihil attulisse uidentur, sed sublustri luce. At his omnibus mihi longè sapientius Simonides Ceus, poeta lyricus, de Deo Hieroni Siciliæ tyranno respondisse uidetur. cum enim de ipso Hiero quęsiuisset, quid, aut qualis Deus esset, deliberandi sibi unum diem postulauit, cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit. cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res uidetur obscurior. atq; ita tacendo Simonides mihi uidetur sapientius de Deo statuisse, quàm cæteri philosophi. Hanc tamen eandem sentẽtiam Tertullianus in Apol. Thaleti ascribit, his uerbis: Quid enim Thales ille princeps physicorum, sciscitanti Cręso de diuinitate, certum renũciauit? commeatus deliberandi sæpe frustratus. Hactenus ille.

B

Sed ut institutum de Deis sequamur, à me susceptum, multa M. Cicero ex Stoicorum sentẽtia in secũdo de Nat. deorum enumerat: inter quæ ea est reposita ratio, quæ physica appellata est, ex qua plurima deorum multitudo effluxit, qui specie humana inducti fabulas poetis, si non & historicis, suppeditauerunt, & hominum uitam omni superstitione referserunt: quæ uetus quidem opinio non modo Græciam, sed & nostros, & totum deniq; orbem oppleuit, ut procedente Opere ostendemus.

Martianus libro secundo Nuptiarum, cum animaduertisset M. Tullium in secundo de Diuinatione, ex Hetruscorum disciplina cœlum in XVI regiones diuisisse, Deos Deasq; plerosq; ex his XVI regionibus enumerat, quam particulam hic ego ascribam: aliò enim, q̃ Varro, quamue Hierocles, & alij, Deos recenset. ita ille igitur: In XVI (inquit) discernitur cœlum omne regiones, in quarum prima sedes habere memorantur post Iouem dei Consentes, Penates, Salus ac Lares, Ianus, Fauores, Opertanei, Nocturnusq;. In secunda itidem mansitabant, præter domum Iouis, quæ ibi quoq; sublimis est, ut est in omnibus prædiatus, Quirinus, Mars, Laris militaris: Iuno

quocꝙ ibi domicilium posſidebat, Fons,& Nymphæ, deiꝙ Nouensiles. Sed de tertia regiõne unum placuit corrogari. nam Iouis secundani,& Iouis opulenti,Mineruæꝙ domus illic sunt constitutæ. Sed omnes circa Iouem fuerant in præsenti. Discordiam uerò,ac Seditionem, quis ad sacras nuptias corrogarit? præsertim cum ipsę Philologiæ semper fuerint inimicæ. De eadem igitur regione solus Pluton, quòd patruus sponsi est,conuocatur: tunc Lympha syluestris,Mulciber,Lar cœlestis,nec nõ Familiaris,& Fauor,ex quarta regione uenerunt. Corrogantur ex proxima transuersis domibus coniugũ regum, Ceres,Tellus,Terręꝙ pater, Vulcanus,Genius: uos quocꝙ Iouis filij, Pales & Fauor, cũ Celebritate Solis filia, ex sexta poscimini: nam Mars Quirinus,& Genius,superius sunt postulati: sic etiam Liber,ac Secundanus,& Pales,uocantur ex septima. Fraudem quippe ex eadem post longam deliberationem placuit adhiberi, quod crebrò ipsi Cyllenio fuerit obsecuta. Octaua uerò transcurritur, quòd ex eadem cuncti superius corrogati, solusꝙ ex illa ueris fructus adhibetur. Iunonis uerò Hospitæ Genius, accitus ex nona. Neptune aũt, Lar omniũ cunctalis,ac Nerita,tuꝙ Conse,ex decima conuenistis. Venit ex altera Fortuna, & Valetudo, Fauorꝙ,Pauore & Manibus refutatis: quippe hi in conspectũ Iouis non poterãt aduenire. Ex XII Sancus tantummodo aduocatur. Fata uerò ex altera postulantur: cæteri quippe illic dei Manium demorati. Ex bisseptena Saturnus,eiusꝙ cœlestis Iuno consequenter acciti, Veiouis ac Dei publici ter quino ex limite conuocantur. Ex ultima regione, Nocturnus,Ianitoresꝙ terrestres similiter aduocati. Atꝙ hactenus de XVI cœli regionibus, Martiani ipsius uerbis potius, quàm uel nostris, uel à Crinito interpolatis, ut ab eo deos quosdam commemoratos uideres, qui minimè sunt ab alijs. Alij porro Dei qui non essent in XVI his regionibus ascripti,ab eodẽ Martiano & Seruio ἄζωνοι uocati fuerunt, quasi non continerẽtur in his XVI zonis,id est circulis: de quibus quidem deis alio loco non multo pòst disseremus.

Fuerunt qui deos breuius hac diuisione notarent,Cœlestes, Terrestres,Infernos,Marinos,Fontanos,Fluuiales. Scęuola uerò,apud Romanos uir doctissimus,ut Augustinus in IIII de Ciuitate Dei refert,deorum tria genera tradi ait: unum à poetis, alterum à philosophis,tertium à principibus ciuitatis. Primũ genus nugatorium fuisse dicit, quod multa de deis fingerentur indigna, &c. His cõmodè afferre possumus eam theologiæ diuisionem, quam M. Varro in libris Antiquitatum diuinarũ humanarumꝙ rerum fecisse legimus apud Augustinum: Mythicon scilicet,hoc est fabulosum: Physicon, id est naturale: & πολιτικὸν,id est ciuile. Primum ait mendacissimũ, & turpissimum: secundum à populis remotũ, parietibus inclusum:

tertium

A tertium ciuile & populare, ab antiquis institutum. primum pertinet ad theatra, secundum ad mundum, tertium ad urbes & sacerdotes.

Scribit Dionysius Alicarn. lib. secundo Antiquit. Romanos, uidelicet ueteres, poetarũ cõmenta de deis eiecisse, quibus Dei inter se pugnantes dissidentesq́, & adulteria perpetrantes, eiusmodiq́ facere finguntur, quæ non modo de deis ipsis, sed nec de uiris quoque probis digna essent ut dicerentur. Similia his & Eusebius Pamphili scribit in Præparatione Euang. Ægrè fert M. Cicero libro secundo de Nat. deorum, sub persona Q. Lucillij Balbi, cõmenticios deos ita institutos. ita enim ait: Videtis'ne igitur, ut à physicis reb. bene atque utiliter inuentis, ratio sit tracta ad commenticios & fictos deos? quæ res genuit falsas opiniones, erroresq́ turbulentos, & superstitiones penè aniles. Et formæ enim deorum nobis, & ætates, & uestes, & ornatus noti sunt: & cętera quæ subiungit. Quin etiã Varro, Antiquos ait simulacra deorum & insignia ornatusq́ finxisse, quæ cum oculis animaduertissent hi qui adijssent doctrinę mysteria, possent animam mundi ac partes eius, id est deos ueros animo uidere: quorum qui simulachra specie hominis fecerũt, hoc uideri secutos, quòd mortalium animus, qui est in corpore humano, simillimus est immortalis animi, tanquam si uasa ponerentur causa notandorum B deorum, & in Liberi ædem œnophorũ sisteretur, quod significaret uinum, per id quod continet id quod cõtinetur: ita per simulachrũ, quod formam haberet humanam, significari animam rationalem, eo quòd uelut uase natura ista soleat contineri, cuius naturæ Deum uolebant esse, uel deos. hæc ex Varrone. Adhæc & suos colores deis, & ætates attribuebant, ut in secundo Plin. ostendit: quo loco irrisa deorum multitudine, alios ex eis creditos scribit grandęuos, semperq́ canos, alios iuuenes atq́ pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ouo editos, & reliqua. Porphyrius quoq́ philosophus, cum Deus (inquit) lux sit, & ignem æthereum habitet, nulloq́ sensu capi possit, lucida quidem materia, aut crystallo, Parióue lapide ad comprehendendum lumen ipsius excipiunt. auro uerò ignis, illaq́ immaculata nàtura intelligitur. multi autem nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt. Hominis quidem formã deis attribuerunt, quoniam Deus ratio. Pulchros fingunt, propter eminentissimam & indeficientem illius pulchritudinem. Diuersis præterea figuris & ætatibus, & alios sedẽtes, & alios stantes, mares alios, alios fœminas, aut uirgines, aut coniuges: diuerso quoq́ amictu simulachra constituebant, ut eorum diuersitates significarent. Quin & alio loco idem Porphyrius, quæ deis attribuantur, ea allegoricè interpretanda docet: quam rem & Eusebius Pamphili repetit. Sunt etiã qui tradant, gentes effingere solere suos deos, prout earum erant institu-

ta & mores. unde Lacedæmonij pleroſq; deos deaſq; armatos affor A
mabant, quia ipſi armis delectarentur. Phœnices, quia mercimonijs
& mercaturæ dediti erant, deos cũ nummarijs loculis effingere sole-
bãt, eò quòd ipſi pecunioſum beatũ putabãt: itaq; cæteræ nationes.
Atq; adeò hinc eſt factum, ut mihi in Syntagmatibus his nonnihil la
borandum ſit, ut hæc de deorum habitu & ornatu, picturaq; anti-
quorum, figmenta patefacerem, irridendi ſcilicet & exſibilandi cau-
ſa: ~~quanquam & uereor, ne & aliqui mihi (ut hoc nunc tempore per~~
~~multi ſunt, qui aliò res transferunt, piè inſtitutas) uitio uertant, tot di~~
~~uorum diuarumq; imagines, tot effigies, non in templis modò & ſa~~
~~crarum ædium parietibus parũ honeſtè & ſanctè confictas, ſed paſ-~~
~~ſim etiam locis publicis & profanis, & irreligioſis. At de iſtiuſmodi~~
~~magis mutire poſſumus, quàm palàm loqui: & idcirco ſatius ea fue-~~
~~rit Harpocrati & Angeronæ conſignare. Illud certè non prætermit-~~
~~tam, nos, dico Chriſtianos, ut aliquando Romanos, fuiſſe ſine imagi~~
~~nibus in primitiua, quæ uocatur, eccleſia.~~ Nam Varrone teſte, & Au
guſtino referente, Romani pluſquàm centum & LXX annos, Deos
ſine ſimulachris coluere; quod & Plutarch. in Numa ait: id quod ta-
mẽ mihi non fit ueriſimile, ſi uera ſunt quę de Iani ſtatua à ſcriptorib.
Plinio, Macrobio & Suida traduntur. Sed & Origenes libro aduer
ſus Celſum VII ſcribit, Perſas, Scythas & Lybicos, atq; Syros, neq; B
ſtatuas araſq;, ſed nec templa & ſimulachra intueri ſolitos: quo lo-
co multa acutiſſimè diſſerit. At uerò & illud quidam quærunt, quo
pacto uana hominib. irrepſerit religio, quæ homines Deos & nomi-
narit & coluerit. & quanquam alibi attigi, paucis tamen & hoc tibi
loco aſcribendum duxi, quòd eam Græci & Latini pluribus ſunt
executi. Rudes ergo & ſimplices homines cum quoſdam inter ipſos
cernerent, qui magna & admiranda uel uirtutũ, uel cæterarum rerũ
præclara facinora efficerent, illos ipſos pluſquam homines, hoc eſt
Deos putabant: uel ut fieri ſolet, interdum in admirationem præſen
tis potentiæ ac fortunæ, ſiue ob beneficia etiam quibus erant affecti,
ac bene ad humanitatem compoſiti. deinde cum reges ipſi his chari
fuiſſent, quibus uitam compoſuiſſent, magnum ſui deſiderium mor
tui reliquerunt: unde & ſimulachra primum eorum finxerunt ad ſo
latium. inde etiam defunctorum memoriam colere cœperunt, ut e-
tiam in Sepulchralibus oſtendimus. hinc M. Cicero de Nat. deorũ.
inter alia & hoc: Suſcepit autem uita hominum, conſuetudoq; com-
munis, ut beneficijs excellentes uiros in cœlum fama ac uolũtate tol
leret. Hinc (inquit) Hercules, hinc Caſtor & Pollux, hinc Aeſcula-
pius, hinc Liber. hæc Cicero.

Sed illam quoque ethnicorum ſuperſtitionem tibi ſignificandam,
antequã cętera aggrediar, duxi, qua exiſtimabant ſingulas in homine
partes

A partes, & membra, singulos deos obtinere, ut ait Placiades Fulgentius: Iouem caput, Mineruam oculos, Iunonem brachia, pectus Neptunum, cinctum Martem, renes & inguina Venerem, pedes Mercurium, sicut Democritus in Physiologumenis scripsit. unde Homerus ait,

ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος διὶ τερπικεραύνῳ,
ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνα δὲ ποσειδάωνι. hoc est,

Oculos & caput similis Ioui terpsicerauno, Marti cingulum, & pectus Neptuno. Nam & Tyberianus poeta in Prometheo fabula ait, deos singula sua homini tribuisse. Quin & Seruius in Bucolic. Virgilij etiam illud obseruat, ideo à poeta dictum, Cynthius aurem uellit, quia auris Memoriæ consecrata sit, quod & Plin. scribit: quam auris partem antestantes, seu attestantes (utroque enim modo legimus) reo attingere solebant, dum in ius uocabant. quod apud Horatium notant grammatici, super eo uersu, magna Exclamat uoce, &, licet antestari? ego uerò Oppono auriculam, rapit in ius. Meminit & Plautus in Persa & Gurgulione. nos plura in annotatione osculi chytræ, quo aures attingebantur: quare ad nostra redeo. Cõsecrata & frons Genio. Hinc Deum uenerantes frõtem tangere, & ad frontem manu indita, numina adire solebant. Dextra fidei B consecrata est, ut in Fidei imagine dicam. Digiti Mineruæ, genua Misericordiæ: unde hæc rogantes tangimus. quæ idem repetit in III. Comment. Aeneidos, ex Physicis excerpta. hinc etiam supplicantes, ad ea procũbere & amplecti moris fuit. quanquã & Græcos mentũ attingere una, et altera manu genua apprehendere aliquãdo solitos, accepimus. Sed enim alio modo Astrologi hominũ membra signis cœlestibus assignant, ut Firmicus, & Mar. Manilius. Sed & hunc & illum mecum rideas licebit. Versus hi sunt Manilij:

Namque Aries capiti, Taurus ceruicibus hæret,
Brachia sub Geminis censentur, pectora Cancro,
Te scapulæ Nemeææ uocant, teque ilia Virgo,
Libra colit clunes, & Scorpius inguine regnat,
Et femur Arcitenens, genua & Capicornus amauit,
Cruraque defendit iuuenis, uestigia Pisces.

Sic autem Firmicus attribuit, caput quidem Arieti, & ceruicem Tauro, humeros Geminis, cor Cancro, pectus Leoni, uentrem Virgini, renes Libræ, inguina Scorpio, femur Sagittario, genua Capricorno, tibias Aquario, pedes Piscibus. Sed de his hactenus, licet etiã uideri possint addita: quare iamdudum in uiam redeo. Illudque primùm tibi dixerim, Deum Iunoni innominabilem ab antiquis nuncupatum: hoc est, ut Plato ait, θεὸς ἀσώματος, καὶ ἄῤῥητος, καὶ ἀνωνύματος,

ματος. hoc est, ut Apuleius interpretatur, incorporeus, indicibilis, & innominabilis. Eum etiam literis scribi nõ posse, Martianus ostendit, qui ἀγράμματον illũ appellat. Plato etiã in Parmenide, ait nullũ Deo nomen esse inditũ, non definiri posse, nõ scientia capi, nõ in sensus nostros incurrere, nullã de eo haberi opinionẽ: quocirca neq; nominari, neq; dici, neq; cogitatione comprehendi, neq; cognosci, neq; ab ullo ente sentiri. quin & ante Platonẽ Hermes Trismegistus, & ipse θεὸν ἀνώνυμον dixit. ita enim scribit, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδέεται. ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. hoc est, Deus unus, hic autem unus nomine non eget, est enim ens sine nomine. Idem Trismegistus alibi, οὗ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λεληθῆναι. hoc est, Cuius nomẽ non potest humano ore efferri. qua ex re & Apollinis Delphicũ oraculum ita cecinit, οὗ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον. hoc est, Cuius nomen nec oratione capi potest. Lactantius autem Firmianus: Deo, inquit, nomen nõ est, quia solus est. & paulo pòst: Deo autem, quia semper unus est, proprium nomen Deus est. D. Dionysius uerò, ἄρρητον τε λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγου, ἀγαθόν. hoc est, omni sermone ineffabile, super omne uerbum, bonum. & huiusmodi mille alia. Libet hic rem miram tibi afferre, fides sit penes auctorem. Lactantius IIII Theb. comment. Hetruscos confirmare ait, nympham, quæ cũ nupta fuisset, prædicasse, maximi Dei nomen exaudire hominẽ per naturæ fragilitatem pollutionemq; fas non esse: quod ut documentis assereret, conspectu cæterorum ad aurem tauri Dei nomen nominasse, quem illico ut dementia correptum, & nimio turbine coactum exanimasse: & reliqua. Sed ut rem nostram planius patefaciamus, altius aliquanto repetam. Varro in ijs libris quos Rerum diuinarum & humanarum scripsit, deos diuisit in certos & incertos. nam trium extremorum librorum primum de Deis certis absoluit, alterum uerò de Deis incertis. In ijs igitur ita scribit: De deis populi Romani publicis, quib. ędes dedicauerunt, eosq; plurib. signis ornatos notauerunt, in hoc libro scribam: sed ut Xenophanes Colophonius scribit, quid putem, non quid contendam, ponam. Hominis enim est, opinari: Dei, scire. Sic Varro. Patet igitur, deos incertos uocasse, quorum certa ratio reddi non possit, qui sint: certos uerò, de quibus nullo modo dubitari potest, Solem, Lunam, Cœlum, Terram, & cætera. unde Lucanus in Pharsalia, de Hebræorum deo, Incerti Iudęa dei, dixit. Nec tamen incerti dei, & incogniti dei, ijdem habebantur, qui à Græcis θεοὶ ἄγνωστοι uocati sunt, quorum Pausanias in Attica meminit, eorumq; aras celebrat, hoc est, θεῶν ἀγνώστων βωμούς, quæ aræ Epimenidis uatis Cretensis suasione erectæ fuerunt. Cum enim terra Attica pestilentia laboraret, consultum est ab Atheniensibus oraculum, quibus Pythia respondit, urbemq; & agros

A expiari oportere, non expresso cui Deo sacra res esset facienda. Epimenides ab Atheniensibus per Niciam Nicerati filium accitus, iussit per agros oues nigras dimitti, sacerdotesq; eas subsequi, & quo quæq; loco constitissent, ibi Deo ignoto propitio immolari debere. Itaq; ex eo tempore, ut ait Diogen. Laertius, frequens per agros Atticæ, aræ sine nomine Dei uidebantur. id actū esse XXVII Olympiade, idem scribit Diogenes: Suidas XLII. nisi fortè duæ fuerint expiationes: nam senem Epimenidem eo fuisse tempore, Suidas ait, & Athenas expiasse ab scelere Cylonio, de quo scelere historiam recitat Thucydides, & post eum Hesychius, alijq;. Meminit & de Deis ignotis Pausanias in Eliacis. Ait enim, cum de aris magnis & paruis in Olympia, & Ioue Olympio, πρὸς αὐτῷ δ' ἐστὶν ἀγνώστων θεῶν βωμός. Apud hunc, inquit, deorum ignotorum ara. Meminit & D. Lucas in Actis apostolicis, capite XVII, ita de Paulo loquens: Præteriēs & conspiciens uestros cultus, inueni et aram in qua erat inscriptum, ἀγνώστῳ θεῷ, id est, Ignoto Deo. Meminit & de deis ignotis Tertullianus aduersus Marcionem. Sed nec illud intactum relinquā, deos nullis cognominibus cultos fuisse à Pelasgis, ut Herodotus in secundo scribit. Nec id præterea te lateat uelim, peregrinos & hospites deos, ipsos etiā Athenienses (adeò erant religionibus addicti) coluisse,
B & ijs aras fecisse, quos & θεοὺς ξενικοὺς uocabāt, ut Apollophanes scriptis prodidit, & notat Hesichius. Suidas etiam de Xenicis deis cùm alibi, tum in Hye deo, quem ait ab Aristophane inter eos deos connumeratū. Meminit & Cic. II de Legibus. Sed iam cætera exequamur. Cœlites dei ij dicti fuere, qui à superiore æthere ad Solem usq; demeant, & causarū latentiū arcana cōponunt, ἀπαθεῖς q; perhibentur. Dei aūt secundi, à Sole ad Lunā usq;: hi uaticinijs, somnijs ac prodigijs, cæterisq; simili b. præesse credebantur. Fuerunt & dei reputati Maiorū gentiū, ut est apud M. Tull. in Tusc. & Lactantiū in primo: qui & Maiores dei dicti fuerūt, ut puto, ut est apud D. Aug. sicuti etiam Minuti, qui & Minores, et Minorū gentiū uocabantur: qui et Minusculari dicti sunt, ut est apud eundem Augustinū legere ex Varrone. tametsi in plerisq; exemplarib. non Minuscularios, sed Munuscularios legatur, quasi à Munusculis, id est paruis munerib. quæ hominibus præstent, appellentur. Alij sunt Augustini codices, qui neutrā prædictorū habent lectionē, sed Numuscularios habent, uocē (ut uidetur) à numo deductā: quę mihi utcunq; suspecta est, donec apud idoneū aliquem scriptorē eam cōprobem. Minorum uerò gentiū quos appellabāt, ex hominibus in deorū numerum tralatos, qui et Ascripticij dici possunt. hos Græci παρεγγεγραμμένους, & μετοίκους: illos uerò, id est maiorū gentiū, ἐγγεγραμμένους uocitabant. nam & Lucianus ἐγγεγραμμένον Apollinē ait, id est scriptū in XII deorū albo.

albo. Consentes & dei fuere, quorum crebra mentio apud aucto- A
res: unde & sacra Cõsentia, quæ tamen Festus existimat consentien
tium esse. Consentes quidem deos, eos dicebant ueteres, ut Augusti
nus in quarto de Ciuitate Dei scribit, qui in consilium Iouis adhibe-
ri putabantur. Hi & Penates, & Vrbani etiam dicti. XII hi fuerunt,
sex mares, & sex fœminę: quorum imagines auratæ stabant apud fo
rum, ut Varro ait libro primo de Re rustica. Hos Ennius, ut Apule
ius & Martianus scribunt, duobus uersibus complexus est:

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Dicti Consentes, quasi cõsentientes. De XII his deis, quos in con
siliũ habet Iupiter, Anneus Seneca meminit lib. II Quęst. nat. ex He-
truscorũ disciplina. Quod autem hi XII dei XII mensib. pręsiderent,
docuimus in lib. de Annis & mẽsibus. Siquidẽ Ianuarij tutelã, uel (ut
aiũt) pontificiũ habere Iuno credebatur, Februarij Neptunus, Mar-
tij Minerua, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercurius, Iulij Iupi
ter, Augusti Ceres, Septembris Vulcanus, Octobris Mars, Nouem
bris Diana, Decembris Vesta. M. quoq; Manlius mathematicus
libro Astronomicôn secundo, eosdem XII deos signis cœlestib. eo-
rundem mensium his uersibus assignat: B

His animaduersis rebus, quæ proxima cura
Noscere tutelas, adiectaq; numina signis,
Et quæ cuiq; Deo rerum natura dicauit,
Cum diuina dedit magnis uirtutibus ora,
Condidit & uarias sacro sub nomine uires,
Pondus uti rebus persona imponere poßit.
Lanigerum Pallas, Taurum Cytheræa tuetur.
Formosos Phœbus Geminos, Cyllenie Cancrum.
Iuppiter & cum Matre deûm regit ipse Leonem.
Spicifera est Virgo Cereris, fabricataq; Libra
Vulcano, pugnax Mauorti Scorpius hæret.
Venantem Diana uirum, sed partis equinæ
Atq; angusta fouet Capricorni sidera Vesta,
Et Iouis aduersum Iunonis Aquarius astrum est,
Agnoscitq; suos Neptunus in æquore pisces.

Hæc bis uates cecinit Manlius. Sed & XII deos alios Consen-
teis agricolarum duces, hos Varro enumerat: primò Iouem & Tel-
lurem, qui & parentes magni dicuntur, Iupiter scilicet pater, & Tel-
lus mater: secundò Solem & Lunam, quorum tempora obseruan-
tur: tertiò Cererem & Liberum, quòd ab his cibus & potio uenit è
fundo:

A fundo: quartò Robigum & Floram, quibus propicijs neq; robigo frumenta, neq; arbores corrumpit, neq; non tempestiuè florent, unde Robigalia & Floralia: tum Mineruam & Venerem, quarũ unius procuratio oleti, alterius hortorum, unde & rustica Vinalia instituta: demum Lympham & Bonum euentum, quoniam sine aqua & successu misera est agricultura, & frustratio quædam. XII præterea deorum apud Græcos crebra est mentio, Herodotum, Strabonem, Pausaniam, alios. quin & eis XIII adiectum, Alexandrum Macedonem, refert Diodorus Siculus in Alexandro, hoc est XVII lib. Bibliothecæ, quib. lib. (ut ait Plin.) desijt apud Græcos nugari Diodorus. Quidam hos maiorũ gentium deos crediderũt. Sanè & hos XII deos in Italiã deportatos quidã scribunt, & Pisis aram habuisse cõmunem, quæ δώδεκα θεῶν βωμὸς, id est XII deorũ ara uocaretur.

Semidei etiam fuerunt, quos Græci ἡμιθέους uocabant. hi animas cœlestes credebantur gerere, sacrasq; mentes, atq; sub humana effigie in totius mundi commoda procreatos antiquitas existimauit. Hi quidem ab Heroibus, teste Labeone apud Aurel. Augustinum, diuersi, & antè positi putabantur. Heroes uerò dicti sunt ἀπὸ τῆς ἥρας, id est Iunone, ut communis opinio tenet. Augustinus libro X, capite XXI ita scribit: Heroum nomẽ ab Iunone dicitur tractum, B quòd græcè Iuno ἥρα appellatur: & ideo nescio quis filius eius secundum Grecorum fabulas Heros fuit nuncupatus. Martianus tamen: Heroes, inquit, nuncupati, quòd Heram ueteres terrã dixerũt. Idẽ et græcus Theophilus, item Iamblichus, & uetus Homeri interpres, ἔρα ἡ γῆ, κατὰ διάλεκτον. ἐκ δὲ τῆς γῆς ἐπλάσθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Heram inquit terram, secundum linguæ proprietatem: ex terra enim humanum genus effictum est. Plato tamen in Cratylo, ἀπὸ τοῦ ἔρωτος heroas uocatos ait, id est ab amore: quòd uidelicet heroes, uel ex amore eorum erga mulieres humanas, uel amore uirorum erga deas sunt geniti: uel, ut idem ait, si secundum priscam Atticorum linguam hoc consideremus, reperiemus parum mutatum esse nominis gratia ex ἔρωτος, id est amore, unde sunt heroes geniti. uel dicti, inquit, Heroes παρὰ τὸ εἴρειν, quod dicere significat: quòd Heroes facundi fuerunt, & ad interrogandũ dicendumq; paratissimi. & reliqua, quæ summus philosophus exequitur, & quæ ex Proclo excerpta, græca dicuntur scholia. Fuere demùm qui Heroes ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, hoc est, à uirtute nuncupatos dicerent, quòd scilicet uirtute Heroes præditi essent. Hierocles quidem insignis philosophus, & ipse ἀπὸ τοῦ ἔρωτος, ut Plato, heroas denominatos ait, non quòd amore sint geniti, sed quòd ipsi planè amore pleni essent. Grammaticus porrò Seruius, potestates supernas existimauit corporibus sese humanis infundere, unde procrearentur Heroes.

Indigetes dei antiquis uocati: Seruius in XII Aeneidos duplici ratione indigetes dici asseuerat: uel secundum Lucret. quòd nullius rei egeant, quasi Nihil indiga curæ: uel certè (ait) indigetes dei sunt ex hominib. facti &, dicti indigetes. Alij, quasi in deis agentes, qui ex hominibus ad diuinitatẽ peruenissent. Fuere qui indigetes putarẽt eos, quos indigitari, hoc est, uocari & nuncupari nefas esset: atq; hos eos deos fuisse, in quorũ custodia essent urbes, gentesq;. Alij dicunt, si indigitare inuocare est, deos illos indigetes esse potuisse, qui inuocati faciles sint, & præstò adsint. Alij sunt qui putant indigetes appellari, quasi in loco uel geniti, uel degentes, & magis propitij patriæ, loco & ciuibus. Vergil. Dij patrij indigetes, &c. Lucanus, Indigetes fleuisse deos. Lege Decij deuotionem apud Liuium. Hinc et Æneas Iupiter indiges dictus est, ut ait T. Liuius in primo. Ouidius in XIIII Metamorphoseon, de ipso eodem Ænea à Venere genitrice expiato, & deo facto, ita cecinit:

Lustratum genitrix diuino corpus odore,
Vnxit, & ambrosia cum dulci nectare mixta
Contigit os, fecitq; deum, quem turba Quirini
Nuncupat indigetem, temploq; arisq; recepit.

Tibullus libro secundo, ad Aeneam loquens:

Illic sanctus eris, cum te ueneranda Numici
Vnda deum cœlo miserit indigetem.

Aeuiterni dei appellantur, quòd æuo sempiterno permaneant: qualis Iupiter, quem sic uocauit Ennius. Apuleius: Aeuiternos deos in sublimi ætheris uertice locatos, ab humana contagione procul discretos: & cætera. Seruius uidetur Aeuintegros ab Ennio uocatos dicere. Elogium antiquum legitur, D. POT. ET GEN. AEVIT. D. quod Pet. Crinitus & Cœlius noster ita interpretati sunt: Deis potẽtibus & Genio æuiterno dicatum. Sed & Plin. de Aeuiterno deo meminit, in cuius sacris furuũ bouem immolari mos fuit, quod est à Verrio Flacco notatum.

Selectos deos uocabant Romani præcipuos, et summates, qui habebant ampliorem potestatem, quiq; celebriores, & in maiori haberentur cultu ac ueneratione. à D. Augustino ex Varrone XX numerantur, XII uidelicet mares, & VIII fœminæ: Ianus, Iupiter, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber pater: Tellus, Ceres, Iuno, Luna, Diana, Minerua, Venus, Vesta. Certè selecti alij erant à Consentibus, de quibus iam egimus, quod & Augustinus notauit in IIII. ne & tu fortè fallaris, ut pleriq;, quos honoris causa non est cur nominem.

Semones deos dici uoluerunt antiqui, ut ad Chalcidium scribit Fulgen-

A Fulgentius, quos nec coelo dignos putabant, obmeriti uidelicet paupertatem, sicut Priapus, Hippona, Vertumnus: nec terrenos eos reputare uolebant, propter gratiæ uneratione͂. sicut Varro in Mystagogorum lib. ait: Semoneq́ inferius derelicto, Deum depinnato attollam orationis eloquio. Liuius dixisse uidetur, Semoni Iano templū à Romanis dicatū fuisse: etsi sunt codices, qui Semoni Lano coniunctim, & per L proferant. uerba Liuij hæc sunt lib. VIII ab V. C. Vitrubiū in carcerem asseruari iussit, quoad Cos. redijsset, tum uerberatum necari: ædes eius quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Iano censuerunt consecranda: quodq́ æris ex eis redactū est, ex eo ahenei orbes facti, positi in sacello Semoni Iani aduersus æde͂ Quirini. Porrò Alexander Semoni Sango, alij Sabino Sango, uel Sancto legunt: de quo plura alibi dicturus. Legi & qui Semones interpretarentur quasi semihomines, quę speciosa quidem interpretatio uidetur. Porro & Macrobius Semoniam inter eas, quæ ferias nominatæ facerent, reponit. D. Augustinus Semonem Ianum præesse seminio, innuere uidetur, cum infans concipitur. Sunt qui & hos Patellarios uocent, quorum mentio apud Plautum: Dei me omnes magni minutiq́ & patellarij. Hi etiam dici uidentur parui dei, ab Horatio. lib. III Carm. Patellarios, eruditi dictos existimãt B à pateris, uel patellis, quibus ueteres deis his sacra faciebant. Ouidius in Fastis:

Fert missos Vestæ pura patella cibos.

Seruat ad nos usq́ Patenæ nomen. Quidam & ijs Medioximos conferunt, de quibus nobis agendum est copiosius in Genijs. A' Semonibus deis alij sunt Sumanes, dei inferni, quorum meminit Martianus in secundo.

Nouensiles dei à Sabinis Romam deducti existimantur, atq́ ijs à Tatio rege ex uoto ædes dicatæ fuerunt, quibus indigitamēta hęc ascribit Varro: Herculē, Vestã, Salutem, Fortunã, Fortem, Fidem: quę uoces quanquam Sabinorū linguam sapere uidentur, ad Romanæ tamen linguæ speciem adornatæ sunt. Non desunt qui Nouensiles hos deos appellatos putent, quòd nouissimè in deorum numerū recepti sint, quasi nouissimè, id est nuper salientes: hoc est, in deorum numerum ascendentes. Sunt qui Nouensides appellent. De his post Varronem de Lingua latina, & T. Liuius meminit lib. octauo ab Vrbe condita, in Decij pro legionibus Pop. Rom. deuotione: & Martianus in Nuptijs, eos in secunda regione coeli collocat, ut suprà meminimus. Sed de his deis libet aliquanto, quàm adhuc cęteri, locupletius disserere, ut uideas quàm ingeniosa fuerit antiquitas in falsis suis asserendis deis. Nouensiles Piso deos esse credidit nouem, in Sabinis apud Trebiam constitutos. Hos Granius Musas putat, consen

sum accommodās Ælio. Nouenarium numerū tradit Varro, quòd in mouēdis rebus potentissimus semper habeatur, & maximus. Nouitatum, ait Cornificius, præsides, quòd curantibus his omnia nouitate integrentur & constent: deos nouem Manilius, quibus solis Iupiter potestatem iaciendi sui permiserit fulminis. Cincius numina peregrina, nouitate ex ipsa appellata pronunciat. nam solere Romanos, deos omnes urbium superatarum partim priuatim per familias spargere, partim publicè consecrare: ac ne aliquid deorum multitudine aut ignorantia prçteriretur, breuitatis & compendij causa uno pariter nomine cunctos Nouensiles inuocari. Sunt præterea nonnulli, qui ex hominibus diuos factos, hac prædicant appellatione signari: ut est Hercules, Romulus, Æsculapius, Liber, Æneas. atq; hactenus inuenio dissentientes de deis his auctores, contra quos Arnobius in tertio aduersus Gentes disputat. A

Diuipotes dei, quos ut Varro scribit, Augurum libri scriptos habent, sunt pro his quos Samothraces uocabant, θεοὶ δυνατοὶ, uel ut latini codices habent, Theœdynatœ: hçc duo, cœlum & terra, anima & corpus, humidum & frigidum.

Materas deas cultas ab antiquis legimus, quibus hastæ dicarentur, affigerentur'q;. Ægyon quippe, siue Aengyon in Sicilia urbs fuit, non magna, sed ualde uetusta & celebris, harum dearum religione: B quarum templum à Cretensibus positū fuisse ferunt, ubi hastæ quædam ostendebantur, & ex ære cassides: & hæ quidem Merionis, illç uerò Vlyssis inscriptiones habebant, ut Plut. in Marcello prodidit. Matteres quoq; Gallorum tela fuere, ut in Annotationib. ostendi.

Appiades deæ quæ dicantur ab Ouidio lib. de Arte amandi tertio, uideo à multis quæri:

His Venus è templis multo radiantibus auro
Læta uidet lites, Appiades'q; deæ.

In secundo autem de Remed.

Turpe, uir & mulier iuncti modò, protinus hostes:
Non istas lites Appias ipsa probat.

Quidam deas quæ habebant templa apud aquam Appiam propè forum Cçsaris, & Venerem in primis intelligunt, Pallada, Pacem, Concordiā & Vestā. nec tamen facit, quod affertur ab aliquib. ex epist. in III Famil. Ciceronis: Nō solū Pallada, sed etiā Appiada nominabo. Illud uerò Plin. ex XXXVI, Entochi Appiades et Hermerotes: Herm. Barbarus se nescire fatetur. Hippiades statuæ mulierū equestres, cuiusmodi Amazonū: alij Hippadas. Hippades sacrificia quçdā Athenis, quç mittebant equites, hoc est ἱππεῖς. Ego puto omnino ab Ouidio Viriplacā deam designari: sed quare Appiades, adhuc N. L.

Ζωγόνοι

A Ζωογόνοι, id est, Animales geniti dei existimati, teste Proclo in Hesiodi commentarijs, uitæ productores, quibus perennes aquę & fluuij sacrati credebantur. De deis quidem animalibus ego aliàs plura, cum de Dæmonibus agam. quin etiam Iouem ζωογόνον legi apud Hesychium, qui & eundem Phytalmion uocat, ut alibi dicam.

Αζώνους θεοὺς, eosdem & communes deos Latini uocauerunt, de quibus ex Martiano antè meminimus. Sic uerò de his propemodū Seruius: Dei, inquit, communes sunt, ut alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quòd ij in bello utrique parti possunt fauere. Vt aūt altioris scientiæ hominibus placet, dei communes sunt, qui ἄζωνοι dicuntur: id est, qui cœli certas non habent partes, sed generaliter à cunctis coluntur. ubique enim eos esse manifestum est: ut Mater deûm, cuius potestas in omnibus zonis est. Alij communes deos uolunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem. hi enim apud omnes inueniuntur, & sunt in omnibus terris. hæc fermè Seruius. Vergilius:

In mediosque focos, & dis communibus aras.

Quare uerò sit communis deus Mars dictus, suo loco copiose dicemus. Sed & hoc Erasmus dixit in Prouerbijs.

Potniades deæ dictę fuerunt, furorem faciētes, hoc est μανιωτικοί. Non procul uerò à Potnijs Bœotiæ urbe, puteum fuisse legimus, ex

B quo si aqua hausta fuisset ab equis indigenis, furore agitabantur: unde dearum nomen. Sed Hesychius Bacchas & Mænadas hoc uocari nomine scribit. A' Potnijs autem, uel Potnia ciuitate, Potniades equæ dictæ sunt Vergilio in Georg. quem locum tamen uelim consideres, an rectè succedat, ut Probus & Seruius comminiscuntur. Versus Vergilij hi sunt in tertio Georg.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.

Pattaicos, siue Patæcos, ut ab aliquibus scribitur, deos Phœnices uocabant, quos in triremium proris circumferre solebant, Pygmæorum quadam (ut ait Herodotus) imagine. Sed Hesychius non duplici tt, sed simplici enunciare uidetur, & item Herodotus in Thalia. Ita uerò scribit Hesychius: Pataici dei Phœnices sunt, quos ij constituunt in proris nauium. Pitaici perperam in Vallę codice legitur: unde ansa fuit, ut quidam malè enunciarent. Porrò & χυτρεοὺς θεὸς etiā usque in prouerbium deductus est, hoc est ollaris deus, in contemptibiles & humiles. meminit Aristophanes in Nubibus. Sumptum opinor ab antiquorum deis, qui uel Plin. teste fictiles fuerunt, uel patellarij. Erasmus imminutos deos, quales Silenos, Priapos'ue, deflexit. Prouerbij meminit & Zenodotus.

Cabiri dei habiti, uel ministri potius deorum, alij dæmonas exi-

 stimarunt:

ſtimarunt, de quibus tam frequens eſt mentio Græcis, Orpheo, Apollonio, Straboni, cæteris. Fuere qui Cabiros eoſdem & Corybantes facerent, ut in decimo docet Strabo. Stemſibrotus Thaſius hos in Samothrace ſacra feciſſe ait, & dictos à Cabero Berecynthiæ monte. Cabirorum in Ægypto templum celebre legimus, quod ingredi quempiam fas non erat, ſacerdote duntaxat excepto: quod Cambyſem ingreſſum, prodit Herodotus, & omnia euertiſſe: quin & illud incendiſſe tradit. Fuit & Cabirorum ædes in agro Thebano, & item Caberiæ Cereris, quorum ea fuit religio, ut qui illi manus intuliſſent, deorum iram euadere non poſſent: id quod plurib. Pauſanias oſtendit, Mardonij Perſæ & Alexandri militum exemplis, quorum & Cereris ſacra ne proderet, religione ſe prohibitum ſcribit. Ad Prometheum tamen, & Etnæum eius filium, Cabirorum gentis Cererem quondam accedentem, quædam illi tradidiſſe & apud illos depoſuiſſe dicit, ſed quæ neſciantur, nec fas ſit ea eloqui: tantum ait, Cabirorum iras ac indignationem hominibus eſſe inexorabiles. Pherecydes uerò monumentis literarum prodidit, ex Cabera Protei filia, & Vulcano, tres Caberos & tres Caberidas nymphas procreatas, & utriſq; fuiſſe templa dicata: in Lemno uerò & Imbro Caberos præcipuo honore habitos. Fuerunt & ſacra & telete Caberorum in Samothracia: nomina Mnaſeas memorat quatuor, Axieros, Axiocerſa, Axiocerſos, & Caſmilus. Alij Caberos appellatos putant à Cabiris Phrygiæ montibus, atq; inde traductos. Quidam duos Cabiros tantummodo putauere, Iouem & Dionyſium. Alij filios Electræ & Iouis, Dardanum & Iaſiona: quidā Iouis et Alliopes, ut Strabo. Acuſilaus Argiuus ortum Cabira et Vulcano Camillū refert, ex quo nati tres Caberi, et tres Caberides nymphę, ut ex Pherecyde recitauimus. Mirandum illud de Cabiris tradit, ſi credere dignum eſt, quòd qui eorum ſacris initiati eſſent, omnem maris tempeſtatem euadere crederentur. Plura ex græcis commentarijs congerere poſſem, niſi me Cœlij dialogus Equitatio, quo etiam me loquentem hac de re introduxit, ab hoc labore ſuperſedere moneret: ad quem te legendum hortor, ut inde multam frugem colligas.

Curetes qui fuerint, unde dicti, quæ primùm loca incoluerint, in quæ migrarint, longa narratione & docta Strabo in decimo exequitur. Eos enim quidam Acarnanes, alij Cretenſes, nonnulli Ætolos, aliqui ex Eubœa genus duxiſſe prodiderunt: qua de re idem Strabo Homeri carmen altius & repetit, & exponit. Arthemathus quidem Eubœus Curetas Chalcidem incoluiſſe uoluit, unde et ipſi χαλκιδεῖς uocati, ab armis æreis. Cum uerò Eubœi de Lelanto campo aſſiduè pugnarent, & hoſtes anteriorē captarent cæſariem,
eosq;

A eosq́; distraherent, ab occipite capillatos extitisse, à fronte detonsos, inde ἀπὸ τῆς κουρᾶς, id est tonsura, Curetes, hoc est detonsi appellati sunt. Autumant quidam dictos, quòd uelut κόραι, id est puellæ, muliebres & longas stolas induerent: eo enim habitu cùm primis Ætolos usos fuisse legimus. Alij, quod κόροι, id est curatores, κουροτροφεῖν, id est, educarent Iouem. Sunt qui ab heroe quopiam denominatos putent. Sunt qui à Curio monte Pleuroni adiacẽte. Sunt & qui Thestium Curetum ductorem tradant, qui Pleuroniam tenuerit. Alij Curetas dæmonas quosdam fuisse opinantur, deorumq́; ministros: inde & Iouis educatores traditi sunt. Sunt qui eosdem fuisse credant Curetas, Cabiros, Telchinas, Corybantes, & Idæos dactylos. Sunt & qui cognatos existiment, nonnihilq́; differre, omninoq́; furore quopiam motos: quin & eosdem non in Creta solum, & Phrygia, sed & in Samothrace fuisse, & Lemno, perhibẽt. Diodorus ait quosdam existimasse, Curetas progenitos ex Idęis dactylis: alios ex terra, & eos in montibus & conuallibus, tectaq́; ac indumenta quæ natura præberet habuisse, nondum repertis domibus. Sanè & Curetas Enopliam, id est armatã saltationem, & Pyrrhichiam induxisse, testis est Strabo: & ἐνθουσιασμὸν, & cerimoniarum ritũ, quæ mysticè figurabantur armisona saltatione, qua fingebant Saturnum filios uo-
B rare solitum, & Rheam cum id nosset partus dolores dissimulasse: & ut in lucem infans editus esset, illũ per hos Curetas in loca abdita ablegasse: hos tympanis armorumq́; instrumentis, ne infans agnosceretur, abstulisse, & in Ida monte nutrisse ferunt. Fuere qui Curetas lusores & saltatores dixerunt, alij tibicines & Phryges: alij terrigenas, & Chalcaspidas, hoc est, qui scutis æreis uterentur. Est quoq; in fabulis legere, Rheam in Idam montem ex fuga delatam, cum puerperij tempus instaret, primam montis partem manibus apprehendisse, atq; ita partu solutam: ex impressione uerò palmarum Curetas prodijsse, qui & Idæi dactyli nominati: sicut à pupillis oculorũ, quas Græci κόρας appellant, uel à galearum cono, Curetas. Sunt qui non à Rhea, sed ab Anchiale nympha id factum tradunt, ut Varro Attacinus canit:

Quos magno Anchiale partus adducta dolore,
Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis, &c.

Porrò Curetas Diodorus ait, cum prudentia eminerent, permulta ad uitam utilia excogitasse. nam primi omnium greges coegerũt, reliquaq́; mansuefecere pecora: mellis insuper usum, et sagittandi uenandiq́; modum induxisse perhibent, hominumq́; cœtus ad communem uitæ & legum disciplinam instituisse, cæteraq́; quæ in Telchinis statim referemus.

Telchines, ut Strabo in XIIII tradit, ex Creta primùm in Cyprum A
uenerunt: postmodum Rhodum, unde & Rhodus ipsa Telchinis a-
liquando uocata est. hinc Ouid. VII Metamorph.

Phœbeamq; Rhodon, & Ialysios Telechinas.

Telchines uerò fascinatores fuisse ferunt, & maleficos, quòd Sty-
giam aquam animalibus & stirpibus perniciei gratia inspergerent:
qua ex re calamitates, pestes & fames consequerentur. Horum no-
mina fuisse perhibentur, Actæus, Megalesius, Ormenus, Lycus, Ni-
con, Mimon. quidam & hos Alastoras dixere, & Palamnæos. ἄλη
enim βλάβη, hoc est nocumentū: & παλάμη palma, quòd palmis &
manibus Stygis aquā terris inspergerent. Nonnulli tamen cōtra-
rium sentiunt, & artibus illos excellentes & præstantes fuisse uolūt:
atq; ideo ab artificibus, qui similia tentarent, inuidia habiti, qui eis
hanc notam inusserunt. hi ferrum primi & æs fabricati sunt, quin &
falcem Saturno fecere. Sunt qui in Rhodo Telchines nouem Rheæ
comites statuant, ut Strabo refert. Diodorus Telchinas ait primos
Rhodum habitasse, Maris filios: eosdem cum Calphurnia Neptunū
nutriuisse. Datum illis ab Rhea fuisse, ut artium inuentores quarun-
dam essent, permultaq; utilia excogitarent. nam & deorum statuas
primi fabricarunt, & signa quædam eorum nomine appellata sunt.
Apud Lydios enim ideo Apollo Telchinius, & nymphæ Telchiniæ B
apud Ialysios, & Iuno Telchinia apud Camireos Rhodios appellata
fuit. Sunt qui tradant Simonem & Niconen appellatos: & inde pro
uerbium ductum, Noui Simonem, & Simon me: hoc est, οἶδα σίμω
να, ὁ σίμων με: Suidas & Zenobius auctores. ab his Telchines Cre-
tenses dicti sunt, & Creta ipsa Telchiona.

Idæi Dactyli, Magnæ matris ministri & assessores dicti fuerūt: ea
autem ratione nuncupati, quod sub Ida habitarent. extremæ enim
montium partes infrà pedes, suprà uertices dicuntur. omnis quippe
mons Ida Matri deûm dicatus credebatur, ut ait Strabo. Idæos da
ctylos X Sophocles existimauit: quinq; mares primùm natos, qui
ferri fabricam excogitauere, aliaq; permulta: quinq; horum fuere so-
rores, ab hoc numero dactyli, id est, digiti nuncupati. horum nomi-
na, Hercules, Pæon, Epimedes, Iasius, Idas. Iulius Pollux de manu
loquens, libro secundo: Corybantes, inquit, dactylos etiam nuncu-
pari tradunt plerique, propter numerum, quod scilicet quinq; sint:
alij autem, quòd Rheæ administrarent omnia. Indeq; manus dacty-
li, id est digiti, artifices, & omniū rerū opifices dicti sunt. Sunt qui
Idæos quatuor tantū numerent, Salaminū, Damnaneum, Herculē,
& Acmonem. Legūtur Phoronidis carmina, quę ab Apollonij enar
ratoribus afferuntur, in quibus tres tantum Dactyli Idæi cōmemo-
rantur, Celmis, Damnameneus et Acmon: qui fabricam ferream, &

alia

A alia plura repererũt. Sed Celmis ab alijs reiectus dicitur, quòd Rheã deorũ matrem uiolare uoluisset. Scribit Zenob. in Prouer. prouerbium apud antiquos fuisse, κέλμις ἐν σιδήρῳ: de ijs qui sibijpsis nimiũ credunt, seq́ꝫ fortes & manu agiles esse existimant. Celmin in ferrũ mutatum fabulę ferunt, cuius rei Sophocles in Satyris meminit. Ouidius uerò in libris Metamorphoseon, in adamantem conuersum cecinit, hoc carmine,

Te quoq́ꝫ nunc adamas, quondam fidißime paruo | Celme Ioui.

De hoc plura in Prouerbijs tum gręcis tum latinis legere poteris. Scribit Plutarchus in lib. qui inscribitur, Quomodo quis sentiat se in uirtutem proficere, hæc fermè uerba: Nonnulli propriorum nomina digitorum ediscunt, eisq́ꝫ contra pauores utuntur, tanquam ad auertenda mala remedium habeant, paulatim singulos recensentes. quo loco Cœlius noster non proprios digitos interpretabatur, sed Idæos dactylos. Porrò quidam quinq́ꝫ & uiginti Dactylos Idæos fuisse commemorant. Pherecydes uerò duos et quinquaginta existimauit, & ex ijs duos & triginta læui dicti sunt fascinatores: reliqui autem dextri, dicebantur fascinatoribus contrarij, utpote qui maleficia dissoluerent. Alij Idæ habitatores & inquilinos, magosq́ꝫ & incantatores ac ueneficos fuisse: quidam ab his ortos Curetas & Cory-
B bantes prodidere. & in Creta centum fuisse Idæos dactylos, Strabo. Diodorus quidem hos primùm circa Idam habitasse scribit. Ephorus ipse x fuisse ait, sic appellatos ob parem numerum digitorum manus. Alij cum Mygdono uolunt ex Phrygia in Europam deuenisse, qui & in Samothrace fuere, ubi miranda fecerũt: à quibus Orpheus edoctus mysteria, et sacras initiationes. Addit his Diodorus & ignis usum, & ferri ærisq́ꝫ fabricam.

Corybantes, ut diximus, quidam Curetas, & Cabiros, & Telchinas eosdem putauere: inter quos Sceptius, ut scribit Strabo in x. qui in Matris deûm sacrificijs armati saltãtes, casti & puri sunt assumpti. Pherecydes uerò ex Apolline & Rhetia nouem Corybãtes genitos prodidit. Alij Corybantes dæmonas quosdam fuisse tradiderũt, Mineruæ & Solis filios: alij Saturni, quidam Iouis & Calliopes. Diodorus Corybantum Iasionis et Cereris filium tradit, qui cum Dardano sacra Matris deûm in Phrygiã detulit. Corybantes autem sic appellati, quia inter saltandum capita iactarẽt. hoc est, κορύβαντες ἀπὸ τοῦ κορυπτόντας βαίνειν. hinc qui capita iactant, & furijs ac numine agitantur, κορυβαντίζειν dicuntur. Aliqui hos dictos arbitrantur à uigilantia: quòd patẽtibus oculis dormirent, dum Iouem custodirẽt infantem, παρὰ τὸ κορυβαντιάω. Sunt qui à galea dictos arbitrentur, quæ græcè κόρυς dicitur. Obseruat Suidas aliquos, hos x uoluisse: alios nouem, ut modò dicebam. Corybantes βητάρμονας ab Homero

uocan-

uocantur, ut etiam Strabo notauit. Homerus, A

δεῦτε δ' ἄγε φαιήκων βητάρμονες ὅσσοι ἄριστοι. hoc est,

Phæacum quicunque boni Betarmones adsint.

Corybantes, inquit Plato in Euthydemo, in mysterijs suis illum quem in sacris initiaturi erant, in solio collocabant, uarijsque iocis applaudebant, & choreas ducebant ac saltabant, eo modo expiantes, ac sacris initiantes.

Ἀποπομπαῖοι θεοὶ, hoc est Emissarij dei quidã à grecis appellati sunt, de quibus Apollodorus libro VI de Deis meminit, & Phauorinus. ij & Pompæi, teste Hesychio, uocati sunt: unde dies in quibus eis sacra fiebant, ijsdem scriptoribus tradentibus, hoc est Hesychio & Phauorino, ἀποπομπαὶ nuncupati sunt. horum & Isocrates meminit. Sedenim dei mala auertentes, his etiam nominibus appellabantur, ἀλεξίκακοι, ἀποτροπαῖοι, λύσιοι, φύξιοι: hoc est, depulsores malorum, auertentes, soluentes, fugantes mala. Iulius Pollux auctor. Sunt quidẽ ἀποτροπαῖοι dei, qui mala auerruncant. nonnulli eos deos existimant, qui à Latinis depellentes & depulsores dicuntur. Persius in Satyra, Dijs depellẽtibus agnam. quo loco Cornutus grammaticus, seu Probus, nihil amplius ait, quàm deos depellentes amorem. Hinc & depulsoria sacra in XXV Ammiani Marcellini appellantur, quæ deis depellentibus & mala auerruncantibus fiunt. Hos deos & Auersorios transtulit interpres Dionysij Alicarn. libro X. Apotropæorum uerò deorum crebra mentio. Lysij uero dæmones & dei dicebantur, mala soluentes: unde et Lysius Bacchus, de quo in Bacchi cognominibus agemus. hinc & λυσιῳδοὶ, mimorum genus, ut in Poetis diximus. Lysij autem uocati, quòd à Naxijs Thebani uitem redemerunt, quod ait Aristophan. ut est apud Athenæum. Sanè deos mala inferentes, Polluce auctore, græci his nominibus appellãt, ἀλιτήριοι, ἀλιτηριώδεις, προστροπαῖοι, & παλαμναῖοι: hoc est, exitiales, pestilẽtes, malitiosi, & homicidæ. B

Τεράσιοι θεοὶ, Hesychius ait, dei sunt signorum ac prodigiorum effectores.

Ὁμοχέτας θεοὺς, antiqui deos homochetas appellabãt, qui in templi eiusdem ac sacrorum uenirent participatum. meminit in quarto hist. Thucydides.

Δεύας, Deuas deos Magi uocabant, non malos, ut Hesych. ait.

Δριωδόνες, Driodones deos quosdam coluere Lacedæmonij. Hesychius.

Ἀῷοι dei, ex cursu traijcientes in Samothracen stagnum, et Cilices, ab Aoo Cephali præterfluentis fluuij. auctores Hesychius et Phauorinus. mihi uero hi parum comperti sunt dei.

Anculi & Anculæ, dei deæque ancillarum putabantur, ut ait Fest. quin &

A quin & ueteres Anculari, pro ministrare dixerunt, eodem Festo auctore. unde fortè etiam ancillarum nomen.

Antithei quidam mali dei, quos à Magis confingi ait Arnobius, hicq; spiritus esse dicũtur, qui in actionibus humanis sæpe obrepant, séq; deos fingant, & inscios mendacijs & simulationibus deludunt.

DEI EX HVMAnis actionibus.

HIS ita in uniuersum à me commemoratis, singulos iam deos deás ue existimatos subiungere par esse uidetur: et eos in primis, qui uel à uirtutibus in nos ipsos aliquid efficere, uel extra & circa nos putabantur. atque à Virtute ipsa, & Veritate, exordiemur.

Virtutem deam fecere Romani, ut scribit Augustinus, cui ædem uouisse suo primo consulatu M. Marcellum legimus. eius filius ad portam Capenam dedicauit: Liuius, Val. Max. Plut. & Lactantius, auctores. Alteram C. Marius summissiorem extruxit, ne publicis auspicijs fortè officeret, et eam ideo Augures demoliri iuberent. Sed & M. Tullius lib. de Legib. secundo, Virtutem coli iubet. Iuuenalis, ut alibi citauimus,

B *Vt colitur Pax atq; Fides, Concordia, Virtus, &c.*

Plaut. in Amphit. prologo, in quo Mercurius introducitur, Virtutem deam commemorat: Neptunum, (inquit) Virtutem, Victoriam, Martem, Bellonam, &c. Sanè uirtus à uiro dicitur, quod (teste Cicerone) uirum uirtus maxime honestet. Est autem uirtus, ut Lactantius scribit, perferendorum malorum fortis ac inuicta patientia. Apud quem & illa Lucilij leguntur carmina:

Virtus est homini, scire id quod quæq; habeat res.
Virtus, scire homini rectum, utile, quid sit honestum:
Quæ bona, quæ mala, quid sit inutile, turpe, inhonestum.
Virtus, quærendæ rei finem scire, modumq;:
Virtus, diuitijs precium persoluere posse.
Virtus, id dare, quod reipsa debetur honori:
Hostem esse atq; inimicum hominum, morũq; malorum:
Contrà, defensorem hominum morumq; bonorum.

Hæc Lucilius. Breuius multo Horatius: Virtus est, uitium fugere. Sed dies me deficiat, si philosophos, poetas, uel cæteros scriptores memorem, de uirtute loquentes. Illud tantum ex Claudiani Panegyrico quodam, cognitione dignissimum ascribam:

Ipsa quidem uirtus precium sibi, solaq; latè
Fortunæ secura nitet, nec fastibus ullis

Erigitur,

Erigitur, plausú ue petit clarescere uulgi: A
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Diuitijs animosa suis, immotaq́ꝫ cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.
Attamen inuitam blandè uestigat, & ultro
Ambit Honor: docuit toties à rure profectus
Lictor, & in medijs Consul quæsitus aratris.

Breuius ante Claudianum Silius, hoc uersu,

Ipsa quidem uirtus sibimet pulcherrima merces.

Virtutis uerò delubrum antè positum fuisse, & post inde Honoris, ut ostenderetur, aditum non patêre ad uerum honorem consequendum, nisi per uirtutem ipsam, cuius illud tantū et est & habetur precium ac præmium, Honor scilicet: unde & uirtutem alatam interdum effinxere ueteres, propter gloriam et honorem, qui ex ea oriuntur. Sed hoc minimè te ignorare uelim, deum non modo Honorem habitum, uerùm illud etiam obseruatum à Plutarcho in Quæst. quod Honori cum diuinam rem Romani facerent, aperto fuisse capite: & honorem δόξαν, ἢ τιμὴν græcè est interpretatus. An, inquit, quod splendidum quiddam sit honos, atq́ꝫ ob id etiam honestis uiris & illustribus caput aperire solemus, & perinde ei deo caput aperiendum, cum sacrificamus. Scribit Plinius de Viris illustrib. quod B
Fab. Rutilianus primus instituit, uti equites Rom. Idibus quintilib. ab æde Honoris equis insidentes in Capitolium transirent: id quod & in Kal. nostro ex alijs auctoribus annotaui. de Honore uerò planius infrà agemus. Sed enim Virtutem uarijs imaginibus conformatam ab antiquis fuisse aduertimus: nunc enim matronali habitu honesto, inaffectatoq́ꝫ, nunc quadrato saxo insistentem. Vidi et ipse in M. Val. Acilij IIIVIRI peruetusto nomismate, hac forma. Mulier erat columnæ læuo nixa cubito, dextera serpentē tenebat. Vidi et in alio masculam Virtutem hoc pacto, in uno quidem Gordiani imperatoris, in cuius altera parte imago erat senis barbati stantis, nudi, clauæ innitentis, cum leonis pelle brachia aduoluta, cum hac inscriptione, VIRTVTI AVGVSTI. In altero uerò Numeriani nomisma te, eadem prorsus fuit imago senis, cū inscriptione: VIRTVS AVGG. Extat porrò Luciani dialogus, si modò Luciani, in quo Virtus à Fortuna male habita describitur, lacera & mœrens, ut quæ nec ad Iouis aspectum admitteretur: quæ profectò uirtutis species nostræ ætati conuenire uidetur, ut etiam hi ferendi sint qui peregrino eam habitu effinxere. Porro cum à nostris una uoce animi & corporis uirtus dicatur, à Græcis distinguuntur, altera ἰσχὺς, altera ἀρετὴ nuncupatur.

Veritas

A Veritas dea existimata à gentibus, ἀλήθεια à græcis uocata. Fingebatur, ut Philostratus in Amphiarao scribit, uirgo niueis induta uestibus: quin et eodem authore in Heroicis, Virtutis mater effingebatur. Hippocrates uerò in quadã ad Philopœmenen epistola hoc modo describit: Mulierem pulchram, magnam, simpliciter ornatam, illustrem ac splendidam, cuius oculorum orbes puro lumine nitebãt, ut astrorum ac stellarum fulgorem imitari uiderentur. Idem ibidem & Opinionem, seu Opinationem mauis dicere, describit hoc pacto: Mulierẽ, quę nõ mala uideatur, sed audacior aspectu, & concitatior. Veritas Temporis filia, & Virtutis mater dicta. Plutarch. in Quęst. ait, Veritatis parentem ac deum Romanos Saturnum habuisse. Subdit causam: An, inquit, quòd ut pleriq; philosophi putãt, Κρόνον χρόνον, hoc est, Saturnum tempus esse: ueritas uerò tempore inuenitur. an illud potius, quod Saturnus iustissimus fuerit, et ueritatem in primis etiã, quod uerisimile est, coluerit. Hanc in putei fundo delitere scripsit Democritus, & ab eo Lactantius. Gellius uerò ex Plutarcho, solum Temporis filiam. nam ut est græca sententia, ἄγει δὲ πρὸς φῶς τὴν ἀλήθειαν χρόνος. hoc est, In lucem agit ueritatem dies. Pindarus tamen in quodam ad Agesidamum hymno, in Olymp. Iouis filiã facit. In sepulchro pręterea Simandij insculptum fuisse iudicem legi, B & primatum conuentum, sacris indumentis uestitos, ex quorũ collo ad pectus pendebat suspensa Veritas, clausis subnutans oculis, & cætera quæ ex Diodoro Bapt. Leo in VII scriptum reliquit. Porro ne superstitiosa ab hæreticis quibusdam, uti à Marco conficta, conticeam, Veritatis imago effingebatur ex literis græcis, eius uidelicet caput α & ω, collũ uero β & ψ, & sic deinceps. Quæ superstitiosa si cui arrideant, legat Epiphanium: mihi hæc ostendisse satis superq; fuerit.

Prouidentia, quam Stoici πρόνοιαν, anum fatidicam faciebant, dea putabatur, ut Cic. de Nat. deor. meminit, & Martian. hęc mundũ et mũdi partes administrare tradebatur, ut optima et frugi materfamilias. Scribit Phurnutus, Prometheũ ideo existimatũ hominem è terra finxisse, quod Prometheus prouidentia animæ uniuersalis appellaretur, quam iuniores uocarint πρόνοιαν.

Mens à Romanis, ut Liuius & Cicero tradunt, cõsecrata, ut mentem ea bonam concederet: quod & D. Augustinus non semel asseruit, & ante eum Lactantius. Ouid. in Fastis,

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus
Vota, metu belli perfide Pœne tui. Propertius:
Mens bona, si qua dea es, tua me sacraria dono,
Exciderant surdo tot mea uota Ioui.

Philosophi quoq; pleriq; νοῦν, hoc est, mentẽ, deam fecerũt, sed nõ

d eodem

eodem modo. nam Plato animatum esse mundū statuit, animamq́; A
illam & mundum esse deum: ut & Varro, teste Augustino in VII de Ciuit. Dei credidit. Sed alium deum, quem mentem uocauit, hoc ipso priorem facit, & animæ mundi parentem. Stoici ferè cum Platone conueniebant, nisi quòd uaria inter se sentiebant: ut alibi dixi, cum philosophorum de deo opiniones recensebam. Sanè illud hoc loco admonere par est, quod à Lucilio Balbo dictum est apud Cic. in secundo de Nat. deorum, ut ea ipsa res deus nominetur, in qua uis est maior aliqua, & tanta est, ut sine deo regi non posit: ut Mens, ut Fides, quas in Capitolio (ait) dedicatas uidemus proximè à M. Æmilio Scauro, ut idem Balbus ait, & Plutarch. de Fortuna Romanorū. T. Liuius: Menti, inquit, uouit Attilius prætor. Porrò mens nomen est tetragrammaton, ut νοῦς Græcis.

Iustitia, quam Astræam Græci à patre nuncupant, iuxta illud, *Vltima cœlestum terras Astræa reliquit*, δίκη etiam uocatur, teste Polluce, qui & deam, & iudicium ea uoce dici affirmat: unde fortè & Latini dicam dixerunt. Iustitiæ duos hymnos Orpheus composuit, alterum quidem δίκη, alterum δικαιοσύνη. & utrique adolet λίβανον, id est thus. Sed hac de uirtute nihil hic à me expectes: à philosophis hanc require, ego institutum meum sequar. Hanc finxerunt astrologi signum in cœlo, uirginem: et Aratus in primis, quo in B
loco Græcus interpres super ea uerba quibus ait, Spicam in manib. ferre splendentem: Quidam inquiunt, Astræum antiquum fuisse mathematicum, qui primus astrorum inuenerit appellationes, unde & siderum pater dicitur. alij Astræam Iouis & Themidis filiam, ut Hesiodus. alij Astræi & Hemeræ, id est, diei filiam putauere: uel ἡμέρης, id est, deæ mansuetudinis, quia iustitia mortales prima mansuetos reddiderit. Dea hæc ita describitur à Chrysippo in lib. περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς, hoc est, de honesto & uoluptate, primò (ut à Gellio libro XIIII scribitur, qui et græca ipsius uerba ponit: nos ipsius Gellij, quia breuius ea colligit, hic apponemus) Imaginē, inquit, iustitiæ fieri solitam, forma, ait, atq; filo uirginali, aspectu uehementi & formidabili, luminib. oculorū acribus: neq; humilē, neq; atrocem, sed reuerendę cuiusdā tristitiæ dignitate. Hæc Gellius, quæ pluribus Chrysippus disserit. Iustitiam apud Aegyptios sine capite fuisse, Alexander scribit. Eam autem effingebant per manum sinistram porrecta palma discapedinatam, propterea quòd sinistra genuina pigritia nulla calliditate prædita uidetur, & ideo æquitati aptior quàm dextra, ut Philippus ait in Symbolis. Nostri nunc pictores examine lancis, uel stateræ, nunc & securium ac uirgarum fasce, nunc his uel illis insigniūt. Vidi & qui iustitiam hoc modo effingerent, nudam uirginem quadratum super lapidem sedentem, & ęquatam manu altera bilancem

tenentem,

A tenentem, exertum altera sub ala ensem quodammodo occulẽtem. quod figmentum cum mihi arrisisset, propter eius significationem hic tibi quocq; ascribendum duxi.

Fides dea à Romanis culta, testibus Cicerone, Lactantio, & August. Fidei ædes in Capitolio fuit, ut Plin. XXXV Nat. hist. innuit. Mar. Cicero de Officijs libro tertio, Fidem ait uicinam Ioui in Capitolio. in secundo uerò de Nat. deorum, ab Attilio Calatino consecratam ait. Sextus Pomp. ante etiam Romulum cõsecratam prodit, ab Aenea in Palatio: idq; refert ex Agathocle. Dionys. Alicarn. in secundo Hist. libro, de Numa scribens: Primus, inquit, ipse omnium templum Fidei publicæ erexit, sacrificiáq; ei statuit sumptu publico, sicut de alijs. Idem ferè Plutarch. Eiusdem Fidei maximũ statutũ iusiurandum, cuius & Cicero in Officijs meminit. Tit. Liuius in primo, Numam Fidei solenne instituisse scribit, ad quod sacrarium Flamines rem diuinam facerent. ipsum lege. Meminit & Cyrillus Alexandrinus contra Iulianum Imperatorem. unde est Plauti illud in Aul. Nunc hoc mihi factu'st optumum, ut te auferam aula in Fidei fanũ, ibi abstrudam probè, &c. Sine cęde uerò & sanguine ipsi Fidei, uelati Flamines albo panno, sacra faciebant. quin illuc curru arcuato, manu ad digitos inuoluta deferebantur, solenni pompa: quo argumento fidem dextris tutandam, & sacratam esse significabant, quod

B et dextra dextrę iuncta denarium numerum efficit, qui sacratissimus sit, & perfectissimus. Sanè Fides fingebatur duabus iunctis manibus interdum, interdum imagunculis duabus dextram dextræ iungentibus, ut in Concordia dicam. Statius primo Thebaid.

Iam pariter coeunt animorum in pignora dextræ.

Sic & Vergil. & T. Liuius: Dextra data fidem futuræ amicitię sanxerunt. Cor. Tacitus lib. XVII. Misera ciuitas Lingonum ueteri instituto dona dedit legionibus, & dextras hospitij insigne. Describitur fides, & templum eius, à Silio poeta libro Punic. secundo ita,

Ad limina sanctæ
Contendit Fidei, sacrataq; pectora tentat,
Arcanis dea læta, &c.

Et paulo pòst ad ipsam Hercules loquens, ait:

Ante Iouem generata, decus diuûmq; hominumq;,
Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt,
Iustitiæ consors, tacitumq; in pectore numen. & reliqua.

Seruius uerò in primo, & item in octauo commentario Æneidos scribit, quod Fidei albo panno inuoluta, uel uelata manu sacrificabatur: per quod ostendebatur, Fidem debere esse tectam & secretam. unde & Horatius: & albo Rara Fides colitur uelata panno. Et ideo

cana Fides à Vergil. dicta cana, quòd in canis hominibus esse soleat: A uel propter candorem. Acron uerò ait, Albo panno caput uelasse eos qui Fidei sacrificarent. Plura scribit Porphyrion, sed quæ nostro non ita conueniant instituto. Canis item albus symbolum esse putatur Fidei. unde Picus meus cecinit,

Signa quibus subitò uisum est ostendier albis
Ex uillis animal, dominis domibusq; fidele.

Sic & Horatius catulos fideles in Odis dixit. Mira de fide canum Aelianus, Plinius, Solinus, cæteri naturæ interpretes prodiderunt. Nec nos pauca, ubi de Sacrificijs in ultimo Syntagmate agemus.

Spes etiam, ut dea à Romanis est culta, cuius ædes fuit in foro olitorio. Tit. Liuius in primo III Dec. ædem Spei, quæ in foro olitorio fuit, fulmine ictam fuisse. Idem libro IIII, Q. Fabio Cos. fil. & T. Sempronio Graccho Coss. incendio ait conflagratam. M. Cicero, Spem à Collatino consecratam, in Legibus prodidit. P. quidem Victor, seu quicunque tandem est, Spei nouum templum in VII Vrbis regione statuit, hoc est, in uia lata. Origenes lib. IIII aduersus Cels. cum Hesiodi Pandoram rideret: Ridiculum, inquit, quod de dolio dicitur, quod olim uiuerent in terra hominum tribus sine malis, & sine graui labore, & grauioribus morbis, quæ Parcæ mortalibus dederant: sed fœmina manibus magnum dolij operculum auferens, diffudit B hominibus, et partita est curas malas: sola autẽ ibi Spes in tutissimis domibus intus relicta est sub dolij labris, nec extrà euolauit. prius nanq; imposuit operculum dolio. & hæc Origenes. At uerò Spei effigiem in Adriani Imperatoris aureo nomismate aliquando conspexi. Fœmina fuit stans, institæ laciniam sinistra manu nonnihil attollens: dextra in cubitum elata pateram proferebat, in qua repositum inerat uelut ciborium, id est uas in floris similitudine, cum hac inscriptione, SPES P.R. Quidam etiam Spem deam uiridi inductam palla effinxerunt, & sedentem supra doliũ cum cornice: quidam etiã cum Nemesi, de qua suo loco plura dicemus. Spei templum demum etiam incensum scribit Dion, Hist. lib. L. ante bellum Actiacum, cũ alijs plerisq; ædificijs: quod factum quidam crediderunt libertorũ opera. Pindarus, ut est apud Iustinum, philosophum & martyrem, itemq; Platonem, Spem γηροτρόφον appellauit, quod etiam nos senes alat. Vnde ego meo quodam ad B. Riccium amicum charissimũ Hendecasyllabo ita cecini:

Ricci uiuere quo putas tenore
Me, quem destituit uirens dea illa,
Quam Dircæus olor canit senectæ

Altricem

A *Altricem & comitem, asseclamq́; uitæ,*
Et semper meliora polliceri?

Theognis quoq; ait, Spem inter homines remansisse, cæteris sororibus in coelum fugientibus. unde ex Theognide amicus noster:

Alma Fides dea magna abijt, Pietasq́;, Pudorq́;,
Cum Nemesi Charites, Pax bona, nudus Amor.
Spes dea, quæ gentes falsa dulcedine semper
Pasceret, in terris sola relicta fuit: &c.

Pietas dea quidem & ipsa culta, qua & cæteros deos colebant antiqui: cuius sacellum ab Attilio dicatum, in quo mulier habitasse dicitur, ea quæ uberibus patrem in carcere aluit: Festus. Ibiq́; imago factum hoc indicans ostendebatur, ut est in quinto apud Valer. Max. Plin. tamen libro VII, capite XXXVI, non patrem, sed matrem à filia nutritã ait. cuius uerba libet afferre, ob pietatis singulare exemplũ: Pietatis, inquit, exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ unum, cui comparari cuncta non possint. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, supplicij causa carcere inclusam matrem, cum impetrasset aditũ à ianitore, semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam: quo miraculo matri salus donata filię pietate est, ambęq; perpetuis alimentis, & locus ille eidẽ
B consecratus est deæ, C. Quintio, M. Attilio Coss. templo Pietatis extructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. hæc Plinius. Solinus tamẽ, quem uidemus omnia fermè à Plinio suppilatũ, patrem (ut Festus etiam ait) uberibus à filia nutritum. huius historię uarietatem ex Valerio prouenire arbitramur, qui duo exempla hac eadem de re libro quinto adducit: latinum quidem alterum, à quo Plinius penè etiam uerba desumpsit: græcum alterum, ut & nomen ostendit. Idem prædicatum, inquit, de pietate eius existimetur, quæ patrem suum Cymona consimili fortuna affectum, pariq́; custodiæ traditum, iam ultimę senectutis, uelut infantem pectori suo admotũ aluit. Et mox subdit, tanquã ante oculos picturã: Hærent stupentq́; omnium oculi, cum huius facti pictam imaginem uident, casusq́; antiqui conditionem præsentis spectaculi admiratione renouant, in illis mutis membrorum liniamentis uiua ac spirantia corpora intueri credentes. quod necesse est animo quoq; euenire, aliquanto efficaciore pictura literarum, uetera pro recentibus admonitos recordari. & hæc Val. Max. Iulius item Obsequens in Prodigijs, Pietatis ædem fuisse ait in circo Flaminio. Pietas, ait M. Cicer. primo de Nat. deor. iustitia aduersus deos est, & cultus erga maiores, aut sanguine cõiunctos. D. August. Christiano more loquens ita, in IIII de Ciuit. Dei: Pietas est uerax ueri Dei cultus, non cultus tot falsorũ deorũ,

d 3 quot

la hija que sustentó a su madre en la carcel con la leche —

quot dæmoniorum. T. Liuius libro x quartæ Decad. scribit: In foro A olitorio ædem Pietatis dedicauit M. Attilius Glabrio duumuir, statuamque auratam, quę prima omnium in Italia est statua aurata, patris Glabrionis posuit. is erat, qui eam ædem uouerat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas pugnasset, locaueratque idē ex S. C.

Pax, hoc est εἰρήνη, culta ab antiquis. Iuuenalis: Vt colitur Pax, atque Fides, &c. Scribit Plutarchus in Cimone, Athenis Pacis aram dicatam, cum cōditiones pacis Athenis Callias legatus à Persis attulisset. Templum Pacis Romæ fuit magnificentissimum, foro proximum, quod Vespasianus à Claudio inchoatū construxit: ut auctores sunt Iosephus, Plinius, Suetonius, & Dion. In hoc templo sunt qui tradant, D. Hieronymum secuti, uasa & donaria templi Hierosolymitani à Tito & Vespasiano reposita fuisse. Frequentari uerò assiduè ab ægrotis templum illud, uel è Galeno colligimus, ita in lib. de Pulsibus scribente, cum de uehementi agit: Quam censes pugnam fore? an ne talem, qualem frequenter in templo Pacis, & inter ipsos ægrotos conspicimus, adeò ut etiam ad manū res ueniat: tantum abest, ut turpi dicto abstineant. Illud hoc loco non mirū uideatur, quòd templa ab ægrotis & mendicis frequentarentur, cum & hodie Romę, et ubique gentium cernatur: ne te uidelicet admiratio subeat, ut perito cuidam medico, se plus nimio angenti in his Galeni uerbis exponendis, qui aliàs in re medica & cæteris disciplinis Lynceo ipso est ocula B tior. Scribit Herodianus, Commodo imperante Pacis templum incendio consumptum, illudque supra cætera maximum fuisse ędificiū, pulcherrimum ac opulentissimum. Coluerunt & Pacem Athenienses, ut cùm alibi Pausan. ostendit, tum ubi de Prytaneo agit. Pacis quoque simulachrum ita effictum legimus, ut puerum Plutum manu gestaret: quòd symbolum uideri potest, non ex bello, sed ex pace diuitias & opes comparari. Effingebatur uerò Pax cum spicis. Tibul.

Interea Pax alma ueni, spicamque teneto,
Profluat & pomis candidus antè sinus.

Interdum etiam cum oliua, & nonnunquam cum lauro coronabatur: quin & cum rosa, ut in aliquibus ueteribus nummis uidimus. Sed & nonnunquam solo caduceo significabatur. Aristophanes in fabula Acharn. Pacem pulchram describit aspectu, sociam uerò Veneris & Charitum. Sed in eius nominis fabula longè plura, atque inter cætera sacrificium, cum suis cerimonijs.

Concordia dea, id est ὁμόνοια, ab antiquis culta, sed in primis à Romanis, qui & eius diuersa tēpla habuere, ut planè ex historijs cognoscimus. Vnum Furius Camillus uouit, ut Plutarchus auctor est. meminit in Fastis Ouidius:

Furius antiquum populi superator Hetrusci

A *Vouerat, & uoti fecerat ille fidem.*

Postea uerò Flauius scriba Appij Caeci, Annio libertino patre genitus, qui dies fastos publicauit, aeream fecit, in Graecostasi, quę tunc supra Comitium erat, inciditq́ in tabula aerea. eam aedem CCCIIII annis post Capitolinam, dedicatam tradunt: ex quo apparet, aedem illam Concordiae Capitolinam fuisse eam, quam iuxta templum Iunonis Monetę Camillus uouerat, de qua Ouidius, ut suprà memini:

Candida te niueo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus.

T. Liuius prope finem IX libri ab V. C. Flauius, inquit, ciuile ius repositum in penetralibus pontificum euulgauit, fastosq́ circa forū in albo proposuit, ut quando agi lege posset, sciretur. Aedem Concordiae in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit. Alteram priorem idem Liu. lib. secundo tertiae Dec. uotam ait à L. Manlio praet. in Gallia, ob seditionem militarem, quam biennio pòst senatus locandam curauit. Certè & D. Augustinus in III libro de Ciuit. Dei, ait aedem diuae Concordiae post Gracchorum tempora cōstructam fuisse. Legimus et templum hoc instauratum fuisse ab Opimio Cos. summo populi dolore: unde noctu inscriptum fuit, Opus Vecordiae templum Concordiae fecit. M. Tullius in oratione pro Domo sua ad Pontifices: Q. Martius, inquit, censor signum Concordię B fecerat, idq́ in publico collocarat: hoc signum C. Cassius cum in curiam transtulisset, collegium uestrum consuluit, nunquid esse causae uideretur, quin id signum curiamq́ Concordię dedicaret: & cętera. Meminit & huius deae Val. Max. Sempronium, inquit, Asellionem pro aede Concordiae sacrificium facientem, ab ipsis altaribus fugere extra forum creditores coegisse. Collapsam insuper Concordiam, et à Constantino restitutam, antiquum epigramma ostendit, quod & hodie legitur in Lateranensi basilica: D. N. Constantino Pio felici ac triumphatori semper Aug. ob amplificatam toto orbe rempublicā, factis consilijs S. P. Q. R. aedem Concordiae uetustate collapsam in meliorem faciem, opere & cultu splendidiore restituit. Sed & aliā Concordiae aedem Tiberius Caesar dedicauit, quam eius mater Liuia cōstituerat, ut ex Ouidio & Suetonio liquidò colligimus. Dion quoque libro LVI. Insequenti anno Concordiae deae templum à Tiberio dedicatum est, in quo suum & fratris Drusi uita functi nomen inscripsit. & Ouid. quidem de Tiberio ita:

Templaq́; fecisti, quam colis ipse, deae.
Haec tua constituit genitrix, & rebus & ara. Idem:
Te quoq́; magnifica Concordia dedicat aede
Liuia, quam charo praestitit illa uiro.

Sed de ædibus Concordiæ iam nimis. Concordiæ sacrificium Sene A
ca in Medæa his uersibus explicat,

Et asperi Martis sanguineas quæ cohibet manus,
Quæ dat belligeris fœdera gentibus,
Et cornu retinet diuite Copiam,
Donetur tenera mitior hostia.

De Concordia dea & Iuuenalis ita meminit:

Quæq; salutato crepitat Concordia nido.

Quo in loco grammatici diuersa sentiunt. Et Probus quidem uetus interpres: In tutela, inquit, Concordiæ ciconia est. Templũ Concordiæ uetus fuit, in quo ciconia multa, &c. Merula de ciconia & ipse multa affert, ut hoc astrueret, & eum secutus Britannicus, itẽ Valla Georg. Politianus uerò in Miscellanijs cornicem, non ciconiã intelligit: idq; tum Aeliano auctore de Animalibus, tum quibusdã antiquis nomismatibus affirmat, quorum etiam ego nonnulla conspexi. Sanè & in nuptijs earum auiũ uocem hominis gratia repetitam, idem est auctor Aelianus, qui fermè ita scribit: In nuptijs olim ueteres audio post Hymenæum cornicem inuocare solitos fuisse, hocq; Concordiæ signum dare ijs, qui liberũm quærendorum gratia conuenissent. Sed & apud antiquos mala punica Concordiam significabant, ut Hebræorum scriptores tradunt, in uestibus sacerdotali- B
bus. Deam autem Concordiam præterea effingebant, dextra craterem tenentem, & læua nunc Cornucopiæ, nunc sceptrum, ex quo fructus exire uidentur: sed & imaginibus duabus, dextram dextræ iungentibus, ut in Aur. Vero. Nunc duabus tantũ dextris, ut in quodam Neronis, id quod Fidei attribuunt alij, ut notant grammatici. Diodorus Siculus in historia Philippi: Dimisso, inquit, Thessalioni dextram porrexit, quæ res apud Persas pro firmissima fide habetur. Aristides in oratione pro Concordia, Rhodiensib. ita hanc effinxit: Decoram, cõpactam, bene coloratam, gratiosam, & undiq; per omnia sibi quadrantem, & congruentem, deorumq; diligentia ac benignitate in terram delapsam. Hanc eandem deam idem orator ait ab Ioue horas confirmare, solam obsignare cuncta, agros cultibus exornare, suarum cuiusq; rerum fructus aliarumq; possessionem præstare, res urbanas gerere pro uoto, perquàm maturè nuptias tum dare tum accipere, in quos, & à quibus libeat, liberos educare atq; erudire: & reliqua, quæ idem scriptor subiungit.

Discordiam deam existimatam à gentibus, Concordiæ coniungimus, etsi disiunctissimæ sunt. Hanc in morem furiæ formauit antiquitas. Describitur à Petronio Arbitro in Satyrico, cuius pars libri extat, quo loco bellum ciuile inter Cæsarem & Pompeium eruditè detestatur. ita enim de Discordia canit:

A *Intremuere tubæ, ac sciſſo Diſcordia crine*
Extulit ad ſuperos Stygium caput. huius in ore
Concretus ſanguis, contuſaq; lumina flebant:
Stabant irati ſcabra rubigine dentes,
Tabo lingua fluens, obſeſſa draconibus ora,
Atq; inter toto laceratam pectore ueſtem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.

Atq; hæc Petronius. Vergilius uerò in VI ait:

Et Diſcordia demens
Vipereum crinem uittis innexa cruentis.

Idem in octauo:

Et ſciſſa gaudens uadit Diſcordia palla,
Quam conſanguineo ſequitur Bellona flagello.

Ariſtides etiam ita deſcribit, his fermè uerbis: Diſcordia & Seditio, inquit, ſupino eſt capite, labris liuētibus, oculis ſtrabis, putridis, tumefactis, lachrymis ſubinde fluentibus, manibus incōtinentibus, mobilibusq;, gladium intus ad pectus ferens, tenuibus & obliquis innixa cruribus: & pedibus: eam, ceu rete, caligo & tenebræ circumuoluunt: & reliqua, quę idem ſcripſit. Illud quidem de hac ipſa dea notiſſimum, ut ſcilicet in conuiuio pomum iniecit in nuptijs Pelei &
B Thetidis, cum ad eas nuptias ipſa non uocata fuiſſet: in quo pomo id erat inſcriptum, Pulchra capito: hoc eſt, ἡ καλὴ λαβέτω.

Furorem Diſcordiæ iurè ſubdidimus, quoniam ex diſcordia furentes fieri mortales uidemus. Finxerūt uerò antiqui Furorem, nūc uinctum cathenis, qualem his uerbis P. Maro lib. primo Aeneidos, Iouem inducit loquentem:

Diræ ferro compagibus arctis
Clauduntur Belli portæ, Furor impius intus
Sæua ſedens ſuper arma, & centum uinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremit horridus ore cruento.

Interdum fingebant ſolutis uinculis et cathenis, qualis deſcribitur à Petronio Arbitro in eodem Satyrico, cum ita canit:

Quos inter Furor abruptis ceu liber habenis,
Sanguineum latè tollit caput, oraq; mille
Vulneribus confoſſa, cruenta caſſide uelat.
Hæret detritus læuæ Mauortius umbo
Innumerabilibus telis grauis, atq; flagranti
Stipite dextra minax terris incendia portat.

Honor etiam deus putatus, ut eſt apud Lactantium & Auguſtinum,

num, tametſi quidam Auguſtini codices Honorinum perperam habent. De hoc deo M. Cicero ſecundo de Nat. deorum: Vides templũ Honoris à M. Marcello renouatũ, quod multis antè annis erat bello Liguſtico à Q. Max. dedicatum. T. Liuius lib. VII Decad. III. Marcellum, ait, aliæ atq; aliæ obiectæ animo religiones tenebant, in quibus quòd cum bello Gallico ad Claſtidium ędem Honori & Virtuti uouiſſet, dedicatio eius à pontificibus impediebatur, quòd negabant unam cellam duobus deis rectè dedicari, &c. C. etiam Marius & ipſe ædem conſtruxit Honoris & Virtutis, de qua, ut nunc alios omittã, ita Vitru. in VII. C. inquit, Mutius magna ſciẽtia cõfiſus ædes Honoris & Virtutis Marianæ cellæ, columnarumq; & epiſtyliorum ſymmetrias legitimis artis inſtitutis perfecit. id uerò ſi marmoreum fuiſſet, ut haberet quemadmodũ ab arte ſubtilitatem, ſic à magnificentia & impenſis auctoritatẽ, in primis & ſummis operib. nominaretur. Ego aliquando rogatus, quo modo effingerem deũ Honorem, ita reſpondi: quod deam Virtutem ipſe fingerem præcedere, & dein ad eam Honorem à Cupidine duci. idq; ex reipſa elicui. Nihil enim aliud eſſe uidetur honor, quàm quem ex uirtute ipſa aſſequimur. nam & uidimus Honoris ædem poſt Virtutis templa poni ſolere. Alciatus tamen in Fidei ſymbolo, Honorẽ purpurea ueſte depingit, laurea coronatum. ita enim cecinit:

Stet depictus Honor, tyrio uelatus amictu.

Et hactenus quidem de Honore. nam de Virtute iam dictum eſt, cum qua etiam & de Honore nonnulla.

Miſericordiam cultam legimus: unde ἐλαίου βωμὸν, id eſt, Miſericordiæ aram Athenienſes habuere, ut Pauſ. aliiq; tradunt. Romani etiam Miſericordiæ templum aſylum uocauere, de quo hic mihi nõ eſt dicendi locus. nam quo uerè loco Romæ fuerit, uideo uariè tradi à ſcriptoribus. Seruius quidem in VIII Æneidos: Poſtquam Hercules migrauit è terris, nepotes eius timentes inſidias eorum quos auus afflixerat, Athenis ſibi primum aſylum, hoc eſt templum Miſericordiæ collocarunt, unde nullus poſſet abduci. quod etiam Statius dicit, Herculeos fama eſt fundaſſe nepotes, &c. à cuius ſimilitudine & Romulus acer aſylum rettulit, ut ait Vergilius.

Clementię etiam numen uenerati ſunt antiqui. unde Plutarchus ſcribit in Cęſare, eius Clementię templũ non ab eius moribus abhorrens decretũ fuiſſe. Cui deę his proximè diebus, inſigne ſacrũ HERCVLES Princeps feciſti, iudicio omnium bonorũ non Ferrarię modo, ſed totius Italię, cum ſumma tua clementia Maphronio ignouiſti, qui toties capiti tuo & tuorum inſidias ſtruxerat, & nonnullorũ etiam neces fecerat, pro fermè tuę urbis mœnibus. De hac dea ita Claudianus cecinit:

Principio

A *Principiò magni custos Clementia mundi,*
Quæ Iouis incoluit zonam, quæ temperat æthram
Frigoris & flammæ mediam, quæ maxima natu
Cœlicolum: nam prima chaos Clementia soluit,
Congeriem miserata rudem, uultuq; sereno
Discussis tenebris in lucem sæcula fudit.
Hæc dea pro templis, & thure calentibus aris,
Te fruitur, &c. Idem alibi:
Non ne uides ut nostra soror Clementia tristes
Obtundat gladios? &c.

Pudicitia dea culta est ab antiquis, cuius Romæ ædes fuit in foro boario, & hæc quidē patricia uocata: altera fuit plebeia, cuius ædicula in uico longo à Virginia posita: cuius, quia est cognitione digna, historiam à Liuio desumptā, hic tibi ascribam. Insignem, inquit, supplicationem fecit certamen in sacello Pudicitiæ, quæ in foro boario fuit, ad ædem rotundam Herculis inter matronas ortum. Virginiā Auli filiam, patriciam plebeio nuptam, L. Volumnio Cos. matronæ, quòd è patribus nupsisset, sacris arcuerant. breuis altercatio, inde ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarsit: B cum se Virginia & patriciam, & pudicam, in patriciæ Pudicitiæ templum ingressam, & uni nuptam, ad quem uirgo deducta sit, nec se uiri honorum'ue eius ac rerum gestarum pœnitere, uerò gloriaretur. Facto deinde egregio magnifica uerba adauxit. In uico longo, ubi habitabat, ex parte ędium, quod satis esset loci modico sacello exclusit, aramq; ibi posuit: & cōuocatis plebeijs matronis, conquesta iniuriam patriciarum: Hanc ego aram, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico: uosq; hortor, ut quod certamen uirtutis uiros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas sit: detisq; operam, ut hęc ara, quàm illa, si quid potest, à sanctioribus & castiorib. coli dicatur. Eodem fermè ritu & hęc ara, quo illa antiquior culta est, ut nulla nisi spectatæ pudicitiæ matrona, & quæ uni uiro nupta fuisset, ius sacrificandi haberet. hæc Liuius. Hinc etiam Val. Maximus de Instit. libro II. Quæ uno contentæ matrimonio, corona pudicitiæ honorabantur: & reliqua. Festus Pudicitiæ simulachrum Fortunæ existimauit. ait enim: Pudicitiæ signum in foro boario est, ubi familia edisset Herculis: eam quidam Fortunam esse existimant. Item uia Latina ad miliarium, illic Fortunę muliebris simulachrum nefas est attingi, nisi ab ea quæ semel nupsit. Plebeiæ etiam Pudicitiæ sacellum Romæ, ut cætera colebatur. hæc Festus. Propertius:

Templa Pudicitiæ quid opus statuisse, puellis,
Si cuiuis nuptæ quidlibet esse licet.

Salus

Salus à Romanis dea, ut græcis Hygeia, culta fuit: quin & Macro A
bius scribit, ferias antiquitus fuisse, quoties quis Salutem deam no-
minasset, cum Semoniam, Segetiam, & cæteras. Inde uocati salutige
ri dei, ab Apuleio, qui græcè σωτῆρες uocantur: etsi alios aliter senti-
re scio. Aedes Salutis à C. Iunio Bubulco censore locata fuit, ut in
IX ab Vrbe cond. prodit Liuius, quam Cos. bello Samnitum uoue-
rat, mox idem dictator eam dicauit: eam ædem à Fabio Pictore depi
ctam legimus. Mirum nõnullos pro Bubulco Bibaculũ literis man
dasse. Salutis templũ P. Victor in VI Vrbis regione, hoc est in Quiri
nali statuit. Scribit Festus, Salutarẽ portam Romę appellatã, quòd
prope ædem Salutis esset. Salus uerò effingebatur ab antiquis, mu
lieris forma, in solio sedentis, pateram tenentis, penes quam ara erat:
aræ anguis inuolutus, caput attollens. Hygeiæ uerò simulachrum
apud Sicyonios describit Pausan. uix uideri potuisse, ad quod mulie
res capillos dicabãt, & in eius honore eos sibi resecabant: uerùm de
Hygeia & sororibus in Aesculapio agam. Porrò & Salutis auguriũ
apud Romanos celebrabatur, quod intermissũ, Augustũ renouasse
legimus. De hoc Salutis augurio M. Cicero, Suetonius, Cornelius
Tacitus, Festus, & Dion lib. Hist. XXXVIII, & Liu. Porrò & An
tiochus, qui cognominatus est Soter, cum aduersus Galatas pugna-
ret, nec satis pro uoto res succederet, essetq; in discrimine, uel uidit, B
uel uidisse simulauit per quietem, ut militũ animos spe erigeret, Ale-
xandrum Magnum illum, qui moneret ut Sanitatis symbolũ propo
neret, idq; pro tessara tribunis daret, eorumq; uestibus insueret: ea
re fore, ut uictoria potiretur. Vnde & huius rei
signum in ueteribus Antiochi nomismatib. ad-
huc cernitur. Est autem triangulus triplex, in-
uicem insertus, ex lineis quinq; cõstans, in quib.
ὑγίεια inscribitur. Huius figuræ & Lucian. me-
minit in eo libello, ubi agit de eo qui lapsus erat
in uerbo inter salutandũ. Hæc autem talis est fi-
gura.

Græcè uerò hæc figura, seu schema πεντά
γωνον dicitur, qua uoce & nostri utuntur. Sed & Auxiliũ deum eti
am legimus, quin ipsum Plautus inducit in Cistell. prologo.

Occasionem Latini deam fecere, sicut Gręci deũ καιρὸν: qua ex re
illi masculi nomine, ut nos fœminæ utimur. Simili modo nostri In-
uidiam, ut illi τὸν φθόνον. καιρὸν minimum filiorum Iouis scripsit
Ion Chius poeta, in hymno quem in ipsum condidit, ut Pausanias
in Eliacis tradit. Quare cum Posidippus καιρὸν pulchrè gręcè descri
pserit, & ab eo Ausonius Gallus latinè Occasionem, uisum est mihi
utriusq; descriptionem hac nostri libri parte apponere, ut qui eorũ
imagines habere uoluerint, habeant unde facilè excerpere possint.

Intelligo

A Intelligo enim, illustres quosdam Principes his diebus id meditari. Hoc est ergo Posidippi epigramma, quod post Th. Morũ, & Erasmum, uiros summè doctos, ideo est à me ita conuersum, uel cõcinnatum potius, quòd Erasmus quidem quatuor addiderat uersus, Thomas duos dempserat. Græcum si cupis, in IIII Epigrammatũ leges. quod ita est à me refectum:

Vnde hic est plastes? Sicyonius. Ede age nomen.
Lysippus. Tu quis? Cærus ego, omne domans.
Cur summis instas pedibus? Semper rotor. Alas
Cur plantis gestas? Vt leuis aura feror.
Dextræ cur est inserta nouacula? Signum homini hoc est,
Vis conferri acie quod mihi nulla potest.
Cur coma fronte iacet? Venientem ut prendere posis.
Parte est cur caluum posteriore caput?
Quòd postquam leuibus præceps effugero pennis,
Ne ualeat tergo qui reuocare uelit.
Talem uos propter me plastes finxerat hospes,
Pro foribus positus qui documenta darem.

Hoc Posidippi. nunc Ausonij subscribo: in quo ille, ut sibi uisum est, ingeniosus esse uoluit, ita ut etiam sibi non in nomine tantũ plastæ, B sed & in syllaba quoq; nimis indulserit. quis enim Phidiam nõ norit, prima intenta diphthongo pronunciandum? Epigramma hoc est:

Cuius opus? Phidiæ, qui signum Pallados, eius
Quiq; Iouem fecit, tertia palma ego sum.
Sum dea, quæ rara, & paucis Occasio nota.
Quid rotulæ insistis? Stare loco nequeo.
Quid talaria habes? Volucris sum: Mercurius quæ
Fortunare solet, trado ego, cum uolui.
Crine tegis faciem? Cognosci nolo. Sed heus tu,
Occipiti calua es? Ne tenear fugiens.
Quæ tibi iuncta comes? Dicat tibi. Dic rogo quæ sis?
Sum dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum dea, quæ facti non factiq; exigo pœnas,
Nempe ut pœniteat: sic Metanœa uocor.
Tu modo dic, quid agat tecum? Si quando uolaui,
Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterij.
Tu quoq; dum rogitas, dum percunctando moraris,
Elapsam dices me tibi de manibus.

Hoc quidem Ausonij est. Porrò & Callistrati legimus ecphra-

sin, qui cum Posidippo de Cæro deo, & de loco cõuenit, puerumq; A
ipsum deum facit florulentæ pubertatis, formosum crinibus sparsis Zephyro, cæteraq; corporis specie, ut Dionysio maximè similis esse uideretur: & cætera deniq; fermè, quæ Posidippus. Sed de græco Cæro hactenus, & Occasione latina satis: cum & Erasmus in Prouerbijs nonnulla, & ante illum Politianus in Miscellaneis non insciè scripserint.

Fraus ita effingitur à Dante Alligerio, & à Buccatio in Genelo. Faciem illius iusti hominis aiunt uideri, corpus reliquũ serpentinũ, uarijs & maculis & coloribus distinctum: eius caudam terminari in scorpionis aculeum. Fraudem porrò per Cocyti undas innare, nec eius nisi faciem apparere.

Calumniæ, quam Græci διαβολὴν nominant, & Impudentiæ aras Athenienses cõsecrasse, testis est Theophrastus apud Diogenianũ. ita uerò Apellem aliquando effinxisse Calumniã, testis est Lucianus in eo qui inscribitur, De nõ calumniæ temerè credendo. Cum enim Antiphilus Apellis quidam æmulus, apud Ptolemæũ Apellẽ esset calumniatus, quòd cum Theodota consensisset, qui à rege rebellionem fecerat, & à quodam coniurationis conscio, qui capitis pœna tenebatur, regi innotuisset, Apellem omnino facinoris ignarum, & iniquè illum insimulari: tum Ptolemæus posito furore, sententiam B
mutauit: Apellem talentis centum donauit, eiq; in seruitutem calumniatorem Antiphilum addixit. Tunc Apelles periculi memor, tali pictura Calumniam ultus est. In dextra quidem sedet uir permagnas habens aures, quales fermè Midæ feruntur: manum longè ille protendit accedẽti Calumniæ: circũ ipsum uerò sunt mulieres duæ, ἄγνοια scilicet, & ὑπόληψις: hoc est, Ignorãtia & Suspicio. Ex aduerso Calũnia, διαβολὴ uidelicet, mulier ornata & pulchra, sed aspectu ardens, & in iram & rabiem concita: læua facem accensam præferẽs, dextra adolescentem quendam per capillos trahere uidebatur, qui manus ambas ad cœlum tendebat, superosq; obtestabatur. Præcedebat uir pallidus, impurus, acutè intuens, his propemodum similis qui longiori morbo sunt confecti. hunc φθόνον esse, hoc est, Inuidiã, uel Liuorem, facilè cognoscas coniectura. Ponè duæ aliæ erant mulieres, Calumniam dirigentes & adornãtes: altera quidem ἐπιβουλή, hoc est Insidia: altera uerò ἀπάτη, id est Deceptio, uel Fallacia, seu Fraus. à tergo sequebatur Pœnitentia, hoc est μετάνοια, pullas lacerasq; uestes induta, quæ retrò caput inflectens, flens ac lugens, pudore uenientem Veritatem excipere uidebatur. Hac igitur pictura Apelles pictor Ephesius, elegãter suũ est ultus periculũ, ut Lucian. idem est plurib. executus. De Cõtumelia in pudore etiã agemus.

Felicitas, quam Græci εὐδαιμονίαν uocant, etiam antiquis dea existimata

A ſtimata eſt. Plin lib. XXXV huius deæ ſimulachrũ Archeſilao plaſtę locatũ à L. Lucullo HS LX, cui mors utriuſq; inuidit. meminit huius deę ædis alio loco & his uerbis D. Auguſt. Quid quòd et Felicitas dea eſt, ædem accepit, arã meruit, ſacra ei cõgrua perſoluta ſunt: etc. & alibi: Si Felicitas dea eſt, cur non ipſa una quæ coleretur conſtituta eſt, quæ poſſet uniuerſa conferre, & compendiò facere felicem? & paulo pòſt: Cur deniq; tam ſerò huic tantæ deæ, poſt tot Romanos principes, Lucullus ædem conſtituit? Lucius enim Licinius Lucullus anno ab V.C. DCLXVI Cos. cum M. Cotta, conſtrui curauit. Vidimus & ipſi in nomiſmatibus antiquis Felicitatis effigiem, & præcipuè in Iuliæ Mammææ Aug. in cuius tergo fœmina erat, in ſolio ſedens, dextera caduceũ, ſiniſtra grande cornucopię tenens, cum hac inſcriptione, FELICITAS PVBLICA. Scribit Dion libro Hiſt. XLIIII, C. Cæſari dictatori ſenatum conceſſiſſe, ut ſenatũ nouũ conſtrueret, quamuis curia Hoſtilia inſtaurata fuiſſet, & eius uice Felicitatis templũ, quod etiã Lepidus magiſter equitũ fecit. Cebes uerò Thebanus in Tabula hoc modo deſcripſit: In eminẽti quopiam arcis ueſtibulo Felicitatem in ſolio ſedere, liberali ornatu (ait) comptam, ſed non accuratè, & florentiſſimo ſerto coronatam. Sanè & Macariam Herculis filiam apud Græcos cultam legimus, quę cum oraculũ redditũ fuiſſet, Athenienſes uictoriam habituros, ſi ex
B Herculis liberis aliquis ſponte oppeteret, Macaria id intelligẽs, ſeipſam iugulauit, qua ex re uictoria Athenienſib. & diuinitas ipſi Macarię eſt cõparata. Lege Euripidis tragœdiã Heraclides, & Platonem.

Libertas in primis à Romanis dea habita & culta eſt, ut qui maximè ei ſtuderent, ab eo uidelicet tempore, quo in libertatem ſeſe uendicauere. Libertatis templum P. Victor in Auentino conſtituit, & ibidem atriũ Libertatis, cuius crebra apud ſcriptores mentio. Templum Libertatis Liuius ex mulctaticia pecunia cum ęreis columnis, & ſtatuis pulcherrimis à patre Tiberij Gracchi & conditum & dedicatum: cuius atrium ab Ælio Pæto & Corn. Cethego cenſoribus inſtauratum, & auctum, demum & à Pollione reſtitutũ, Suetonius ſcribit. At M. Cicero pro Domo ſua ad Pontifices, ſcribit domũ ſuam à Clodio Libertati conſecratam, immò religionibus religaſſe: quo loco multa diuinitus perorat. Dion Hiſtoriarum libro XLIII, poſt uictoriam, ait, Cæſari ſenatum tribuiſſe inter alia, ut patriæ liberator appellaretur, & publico decreto Libertatis templum conſtruxerunt. Nec minus & Græci Libertatem, & Libertatis deos coluere, ἐλευθερίαν, & θεοὺς ἐλευθέρους, de quibus ſæpe in hoc libro, & præcipuè in Ioue. atq; idem Liber, & Libera, à noſtris. Sanè notatum legimus, libertatis indiciũ pileũ fuiſſe: unde & qui ſerui libertate donabantur, pileum geſtabant capite raſo, ut notum eſt. hinc &

Castaban la feli cidad por diosa [illegible]

Pintura de la felicidad

sacram?

Sonrraban los de Athenas a macaria hija de Hercules por dixo un oraculo que [illegible] murien do ella voluntariamente [illegible] Hercules [illegible] fue honrrada por diosa

[illegible] insignia de libertad [illegible] los esclauos [illegible] [illegible] cabeça [illegible] [illegible] con dos puñales [illegible] Bruto y Marco Casio mataron a Julio Cesar [illegible] apuñalados.

legimus Brutos monetã cudisse cũ pileo duob. pugionib. imposito. A

Pecunia dea. Augustinus: Deæ Pecuniæ cõmendabantur, ut pecuniosi essent. idem alibi: Pecunia dicta est dea, quæ dat pecuniam. Iuuenalis tamen ait in prima satyra:

Et si funesta Pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras, quo modo hoc uerum? si nõ modo Pecuniam colebant antiqui, ut ait Augustinus, sed etiã, eo dẽ teste, Æsculanum, & eius filium Argentinũ, deos habebãt, ut scilicet haberẽt ipsi æreã argenteamq; pecuniã? Nam ideo Argentini patrem Æsculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cepit, pòst argentea. Subdit irridens Augustinus: Miror autem, quòd Argentinus non genuit Aurinum, quia & aurea moneta subsecuta est: & cætera. Sed quo tempore huiusmodi pecuniæ apud Romanos primùm excusæ fuerint, Plin. in primis docet, & ab eo cæteri, ne ab Hebræis & Græcis ista petamus. Libet tamen hoc loco tibi recitare elegantes quosdam Menandri senarios, quos in quapiam ille fabula protulit, quoquo modo à me conuersos. ita enim ait:

Epicharmus esse dixit hos quidem deos,
Ventos, Solem, Terram, Ignem, Stellas, Aquam. B
Ego utiles uerò deos esse arbitror
Nostros, & Argentum & Aurum maximè:
Istos quidem si dedices tua in domo,
Quicquid uoles roges, tibi omnia aderunt,
Ager, domus, seruiq; & argyromata,
Testes, amici, iudices, tantum dato:
Ipsos habebis uel ministrantes deos. hactenus Menander.

Sed quoniam græcè uenustiores sunt, hos si cupis tibi habe ex Stobæi oratione, quæ inscripta est Pluti laus. Cõsonat his Petronij Arbitri pulchrum carmen, cui tale est initium:

Quisquis habet nummos, felici nauiget aura, &c. quod uidetur è Menandro desumptum. Fuerunt ad hæc Lucrij dei, lucris præpositi, ut aduersus Gentes prodit Arnobius, à lucro denominati: quẽadmodum apud Grecos κερδῷος Mercurius & Apollo, à lucro, ut suo loco dicam, denominati.

Inuidia etiam dea, quæ hominum pestis acerrima & acerbissima est. Græci hanc masculam effingunt, quippe qui hominis effigie male habiti, & ex morbo nondũ planè cõualescentis effingant, ut uidemus ex dialogo Luciani διαβολῆς, id est Calũnię. Nostri uerò fœminæ forma formarũt, ut pulcherrimè Ouid. in 11 Metamorph. osten

dit, ubi

A dit, ubi & Inuidiæ domum describit, & Inuidiã ipsam his uersibus:

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies, liuent rubigine dentes,
Pectora felle uirent, lingua est suffusa ueneno:
Risus abest, nisi quem uisi fecere dolores.
Nec fruitur somno, uigilantibus excita curis:
Sed uidet ingratos, intabescitq; uidendo,
Successus hominum, carpitq; & carpitur unà,
Suppliciumq; suum est. Sed & Plutarchus in libello de Inuidia, multa. & elegans Hendecasyllabum inter poematia Vergilij: Liuor tabificum malis uenenum: &c. Sanè antiqui Inuidiam anguilla designabant, quando ea natura esse feratur anguilla, ut omnibus piscibus inuideat: ut Contumeliam perdice, quæ sit contumeliosa ualde. Illud quoq; notandum, deorum eorundem genus uariari à Græcis, & à nostris interdum, ut in hoc. Græci enim masculam Inuidiã pingunt, quoniam græcè ὁ φθονὸς. Itidem & καιρὸν, iuuenem marem: nostri Occasionem fœminam faciunt, ut suprà diximus. Sic & alios nonnullos non notaui.

Fama ab Atheniensibus, teste Pausf. culta: dea uerò describitur ab Hesiodo in ἔργοις καὶ ἡμέραις, Est dea Fama quidem, sunt ipsi numina B famæ: hoc est, θεὸς νύ τις ἐστι καὶ αὐτή. Scribit & Plut. in Camillo, templum etiam Famę constructum fuisse. Sed enimuero copiosius Vergilius in IIII Aeneidos Famam ita describit:

Extemplò Lybiæ magnas it fama per urbes,
Fama malum, quo non aliud uelocius ullum,
Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo,
Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladoq; sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
Tot uigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte uolat cœli medio, terræq; per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
Tam ficti prauiq; tenax, quàm nuncia ueri.

Pintura de la fama.

Quis pictor quæso, aut plastes expressius effinxisset? si tamen & amplius quæras, quas ædes incolat, & quas mundi partes, lege primam partem XII Metamorph. Ouidij. Fames uerò describitur ab eodem in VIII. Porrò quoniam & mala est Fama, & Rumor, ideo eam antiqui aliquando alis nigris effinxerunt, iuxta illud Claudiani contra Alaricum, A

Famaq; nigrantes succincta pauoribus alas.

Pudor, & Fama, & Misericordia ab Atheniensibus cultæ, & Impetus. ipsi enim αἰδοῦς, φήμης, ἐλαίου, καὶ ὁρμῆς βωμοὺς habuere, quod Pausan. in Atticis in primis ostēdit. ijdem etiā & ὕβριν καὶ ἀναίδειαν, id est, Contumeliam & Impudentiam coluerunt, ut idem Pauſ. docet. M. Tullius libro secundo de Legibus: Nam illud, inquit, uitiosum Athenis, quod Cylonio scelere expiato, Epimenide Cretēsi suadente, fecerunt Contumeliæ fanum, & Impudentiæ. Idem & Theophrastus in lib. de Legibus, & Ister lib. IIII. Quare mirum illud est, quod scribit Xenophon in Symposio, Pudorem scilicet esse deum, non Impudentiam, cum de adolescentum amorib. ageret. quin Zenobius & Diogenianus, quos Erasmus sequitur, Impudentiam & ipsi deam faciunt, notissimo illo Græcorū prouerbio, θεὸς ἡ ἀναίδεια: id est, dea Impudentia. Sanè perdice designabatur, quia impudens admodum ipsa est auis. Sed enim Pudorem cum Nemesi in cœlum euolasse canit Hesiodus, æneo seculo. Pudoris ara Athenis fuit in B
Acropoli, ut ait Hesychius: qui & illud addit, Pudoris & φιλίας arā esse. nisi fortè legendum sit, pro φιλίας, ὕβρεως. Pudorem uir doctiss. Alciatus in quodam Emblemate ita describit:

Ergo sedens uelat uultus, obnubit ocellos,
Ista uerecundi signa Pudoris erant.
Queis sibi prælatum Icarius cognouit Vlyssem,
Hocq; Pudori aram schemate constituit.

Decenter quidem à Græcis Pudor muliebri effictus est forma, uel propter Penelopes fabulam, uel quia apud Græcos generis est fœminini. Ego certe pueri forma effinxi, ob rationem quam in Occasione ostendi.

Caca dea culta Romæ, quæ Caci soror fuit, ut scribit Lactantius, quæ de furto boum Herculi fecit indicium. unde etiam sacellū meruit, in quo ei per uirgines Vestales res sacra fiebat, ut Seru. scribit lib. octauo Aeneid. quod & ego in uita Herculis scripsi.

Tutullina dea celebrata à Varrone & Augustino, ad tutandas & custodiendas segetes collectas. Scriptum est apud Macrobium in Satur. apud ueteres quisq; qui nominasset Tutullinam, ferias obseruabat. Non. Marcellus, Tutanum & Tutullenam ex Varrone citat.

Tutanus

A Tutanus in periculosis & subitis rebus inuocabatur, quòd is præsidium atq; opem afferret, à tutando dictus. meminit idem Varro de Lingua lat. Regionem Portius designat, cum de Ennio scribens dicit, eum coluisse Tutullinæ loca. Tutellina, à tuendo quidam, & Tutullinam scribũt, ut in plerisq; exemplaribus obseruauimus. A' tuendo quoq;, uel tutando, Tutelares dei dicuntur, qui urbium & locorum patrocinium & curam gerere credebantur, quorum est crebra mentio: de quibus alibi.

Seia dea fuit, ut ex Varrone tradit Augustinus, præposita quàm diu segetes sub terra essent: cum uerò iam essent supra terram, & segetem facerent, deam Segetiam uocabant. Sed enim Seiam, ait Plin. libro XVIII à serendo, Segestam à segetibus appellabãt, quarũ simulachra in circo uidemus. Sed idem lib. XXXVI, cap. XXII. quidam Fortunam Seiam à Nerone appellatam, male interpretantur, ut in Syntagmate de Fortuna dicemus. Segetiam uerò Augustinus ait appellatam, cum segetes iam natæ supra terram essent. Hæc esse uidetur, quam Segestam uocat Plin. meminit & Macrob. lib. primo Sat. Apud ueteres, inquit, quisque qui nominasset Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutullinã, ferias seruabat. Hic addamus quod in primo Georgicorum scribit etiam Seruius, ex Varronis sententia: Nomina numinum in indigitamentis, id est, in libris pontificalibus
B inueniuntur, qui & nomina deorum & rationes ipsorum numinũ continent: uerbi causa, ut Occator deus ab occatione dicatur, à sarritione deus Sarritor, à stercoratione Stercutius, à satione Sator. hæc Seruius. Arnobius uerò Putam deam putationibus arborum præfuisse scribit, ut Petam rebus petendis. De Ope consiua, in Ope suo loco agendum.

Rusina dea fuit, cui rura committebant antiqui, ut ait D. Augustinus. quidam hanc Rurinam potius uocarunt.

Mellona dea mellificationis: idem in IIII Augustinus. Mellonia hæc ab Arnobio dicitur, quo loco de ea pluribus agitur.

Fornax dea etiam existimata, quoniam ante triticũ, & eius usum, farra fornacibus torrebantur. unde est dea Fornax constituta, ut Festus & Lactantius. plura in Fastis Ouidius:

Facta dea est Fornax, læti Fornace coloni
Orant, ut uires temperet illa suas:
Curio legitimis tum fornacalia uerbis
Maximus indicit: nec stata sacra facit.

Videtur tamen alibi, hoc est lib. VI, Fornacalem appellare, cum ait:

Et Fornacali sunt sua sacra deæ.

Hinc sacra Fornacalia dicta sunt, de quibus cùm alij, tum Festus,

nec semel. ipse quoq; in ultimo, ubi de Sacrificijs ex celebritatibus A plurima collegi. Budæus in lege, Si fornicarius, legit & corrigit Fornacanus, à Fornace: & putat significare seruum pistrinariū, uel pistorem. Ego hac de re nil statuo.

Collina dea fuit, cui colles attribuebant: & Vallonia, cui ualles & conualles, ut est apud Augustinum. Non ab his absimiles nymphæ, de quibus omnibus in Neptuni Syntagmate agemus.

Proserpina dea credita, quæ germinātibus segetibus præfecta putabatur, ut Varro & Augustinus tradunt. Sed plura, cum de Plutone agemus. Sit una, non sit, nunc non quæro.

Nodotus deus dictus ab Augustino, ab alijs Nodinus, qui nodis geniculisq; culmorum præfectus putabatur.

Lactucinam etiam deam colebant ueteres, quæ lactescentibus frumentis ac segetibus præesset. Sunt qui Lacturnum apud Augustinum legant. Seruius certe libro primo Georgicorum, Lactentem deum ex Varrone commemorat.

Patalenam, eam deam existimabāt, quæ præesset segetibus, cum spicæ et folliculi patescūt, ut scilicet spicæ exire possint. Augustinus ex Varrone. Arnobius Patellanam uocare uidetur, & Patellam, ex quibus una est patefactis, altera patefaciendis rebus præstituta.

Hostilina dea colebatur, cum segetes nouis aristis æquātur, ut Augustinus ait: quia hostire ueteres æquare dixerunt, unde & hostimentum, & hostorium: ut Priscianus, & alij obseruant. B

Runcina dea tum placabatur, cum frumenta runcanda essent, id est, à terra auferenda. Augustinus, & Varro de Ling. lat.

Spinēsis aūt deus, ut spinas ex agris eradicaret. idē August. Nemestrinus uerò deus nemorum præpositus, ut notat Arnobius.

Flora dea, florentibus frumentis præposita, ait Augustinus, & Varro. Fabula uariè narratur. quidam in æditum Herculis & scortum referunt: alij in Larentiam. & quanquā in nostro Hercule hanc recitaui, nihilominus hoc loco afferam, quid Lactantius lib. primo capite XX hac de re sentiat. Floram et Faulam Lactantius distinguit. ita enim, cum de Laurentia Faustuli locutus fuisset: Nec hanc solam Romani meretricem coluerunt, sed Faulam quoq;, quam Herculis scortum fuisse, Verrius scribit. mox paulo subiungit: Flora cum magnas opes ex arte meretricia quæsiuisset, Po. Rom. scripsit hæredem, certamq; pecuniam reliquit, cuius ex annuo fœnore suus natalis dies celebraretur, editione ludorum quos appellabant Floralia: quod quia Senatui flagitiosum uidebatur, ab ipso nomine argumētum sumi placuit, ut pudendæ rei quædā dignitas adderetur, deam finxerunt esse quæ floribus præesset, eamq; oportere placari, ut fruges cum arboribus aut uitibus bene prosperéq; florescerent. Eum colorem

A colorē secutus in Fastis poeta, non ignobilē nymphā narrauit, quæ Chloris uocitata: eāq; Zephyro nuptā, quasi dotis loco id accepisse muneris à marito, ut haberet omnium florū potestatem. Lactātius ita. Romani igitur Floram deam finxerunt, quæ floribus præesset: eamq; placabant, ut fruges cum arborib. & uitib. bene florescerent: & ludi ipsi Florales & Floralia nuncupati, in quib. omnes nequitiæ & lasciuiæ nudis mulierib. peragebantur. Notissima est historia de Catone, Florales ludos ingresso, qui ob seueritatem ac grauitatem est abire compulsus, à Fauonio monitus, nō à Cotta, ut uir doctus memoria lapsus scripsit: Varro, & Martialis in primo,

Nosses iocosæ dulce cum sacrum Floræ,
Festosq; lusus, & licentiam uulgi,
Cur in theatrum Cato seuere uenisti?
An ideo tantum ueneras ut exires?

Sed historiā hanc copiosius in secundo lib. recitat Val. Max. Floralia IIII Cal. Maij celebrabantur, & Cal. ipsis. unde institutū adhuc uiget ubiq; ferè gentium, ut eo Cal. die floribus omnes Maiuma celebrent, ut uocant Græci, & iurecōsulti: hæc est Maij mensis celebritas, de qua etiā plura Suidas. Quidā eruditi cum Floralib. ἀνθεστήρια Atheniensiū cōiungūt, nō sanè rectè. sed de his, plurib. scripsi in lib. de Annis, mens. &c. P. Victor Floræ templū & circū, & Floralia B in VI urbis regione collocat, hoc est, Quirinali. Fuit, teste Plutarcho, simulachrū Floræ in ęde Castoris & Pollucis, à Praxitele summa industria formatū, multis coloribus, tunica indutum, in cuius deæ dextra flores fabarum & ciceris fuerunt. Scribit Porphyrion, in Floralibus Ædiles cicer & fabam populo spargere solitos. Versicolor colos ideo Florę attribuebatur, quia nullus color est qui in floribus non reperiatur. Sanè Chloris, quam Ouid. Florā ait, meminit & Catullus, & ante hos Homerus in Odyss. Sunt item qui Laurētiam & Larentiam distinguant, ut altera Acca Faustuli fuerit, altera etiā meretrix: ambas tamē Firmianus sub una recitat Lupa, Romuli & Remi nutrice. Certe Varro ab Acca Laurentia, Laurentalia celebritatem dictam ait. Angeronalia, inquit, ab Angerona, cui sacrificiū fit in curia, & cuius feriæ publicæ Laurentinæ: is dies, quem diem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parent an. VI. die qui Acca dicitur, uel Atra, ut legitur. hæc Varro, & quæ sequūtur, parū mihi cōperta. Festus & ipse: Laurentalia, ait, Laurentiæ Faustuli cōiugis, Romuli Remiq; nutricis festa fuere. Ouid. uerò in Fastis,

Non ego te tantæ nutrix Laurentia gentis,
Nec taceam uestras Faustule pauper opes.

Vester

Vester honos ueniet, cum Laurentalia dicam, A

Acceptus Genijs illa December habet.

De Faula porrò Herculis scorto, quam ex Verrio, seu Ennio, deam nominat Lactantius, in Hercule diximus: licet Fauola sit scriptũ ibi.

Pomona dea, quæ pomis & fructibus præerat, de qua Ouid. in Metamorph. in fabula Vertuni, & item Propertius in eadem fabula. Hanc deam summa religione coluerunt gentes, ut poma & fructuum fœcunditas afforet: à qua flamen Pomonalis. Pomonal, ait Festus, fuit in agro Solonio, uia Hostiensi, ad lapidem XII, diuerticulo à milliario octauo. Sed de Pomona etiam in Vertuno agendum, ea parte qua Ianus describendus. Porrò cum Pomona, Fructesam deam connumerat D. August. propter fructus.

Terram, & Tellurem, & Tellumonem, terræ deos, consecrauere Romani: & Græci γῆν, γαῖαν, & αἶαν appellãtes. hinc & ædes & templa eorum in historijs, cæterisq; scriptis sæpe legimus. Hymnũ deæ Terræ Orpheus composuit, cui omne genus semen pro suffimẽto adolet, præter fabam, & aromata. Alterũ hymnum Terræ Statius concinuit: O' hominum diuûmq; æterna creatrix, &c. Terram uerò etiam primam oracula dedisse, in Historia poetarũ tradidimus. sed & Matrẽ deûm eandẽ dixerũt, ut seorsum, cum de ea suo Syntagmate agemus, dicturi sumus. Quin & Seruius in X Æn. Terrã, inquit, cõstat esse Matrẽ deûm: unde & simulachrũ eius cum claui pingitur. nam aperitur uerno, hyemali clauditur tempore. Ea & Ops dicta, ut Varro ait de Ling. lat. quòd hic omne opus, & hic opus ad uiuendum: ideo dicitur Ops mater, & Terra mater. Hæc enim terris gentes omnes peperit, & resumit denuò. Tellurem deam Scythæ sua uoce Apiam appellauêre, ut Herodotus docet in IIII. De æde uerò Telluris Romę, quoniam frequenter à scriptorib. fit mentio, hic breuiter agendum. P. Victor eam statuit in quarta Vrbis regione. Seruius, non à Carinis procul. Val. Max. in area ædium Sp. Cassij, eius qui regnum affectauit. M. Cic. pro Domo sua: Sp. Cassij domus ob eandem causam euersa est, atq; in eodem loco ædes posita Telluris. Idem innuit Dionys. Alicarn. Porrò & Telluris ædem Semproniũ uouisse, his uerbis L. Florus ostendit: Domiti hinc (ait) Picentes, sed caput gentis Asculũ Sempronio duce, qui tremẽte inter prælium campo Tellurem deam promissa æde placauit. Sed & Tellurem & Tellumonem, Proserpinam quidam & Plutonẽ interpretantur. Augustinus libro VII: Tellurem, inquit, à ui fœminæ, Tellumonem à ui masculi dixerunt. Coniungit cum his Altorem & Rusorem: & Altorẽ quidem, quòd ex terra aluntur omnia quæ nata sunt: Rusorem, quòd rursus cuncta illuc reuoluuntur. & hæc ex Varrone. Noster uero Cœlius Rursorem hunc deum nuncupabat,

A bat, præsidemq́ deum putabat rebus restituendis, reparandisq́.

Pales, teste Festo, & Seruio, dea pastorum uel pabuli habebatur, cuius festa dicebantur Palilia: uel ut alij uolunt, dicta Parilia, quoniã pro partu pecorum eidem sacra fiebant. Lege in Fastis Ouidiũ. Virgilius, Te quoq; magna Pales, & te memorande canemus Pastor ab Amphryso, &c. Tibullus, Et placidam niueo spargere lacte Palem. Ouid. Et tepido lacte precare Palem. Palilia, inquit Varro, dicta à Pale, quod & feriæ ei deæ fiunt: ut Cerealia, à Cerere. Scribit Seruius, Palen ab alijs Vestam, ab alijs Matrẽ deûm existimatã: itemq́ genere fœmineo appellari, ab alijs masculino, ut Varrone. idem Arnobius, ut in dijs Pœnatib. repetam. huic deæ sacra soluebantur XI Calend. Maias: uel melius ut alij, XII, ut in Fastis notauimus.

Carna dea, quæ antiquis Romanis culta fuit, quam uitalib. humanis præesse putabant, ut ex Macrobio in lib. de Annis, mensib. diebus, &c. scripsimus. ab eaq́ petebatur, ut iecinora, & corda, quæq́ sunt intrinsecus uiscera, salua conseruaret. cui templum pulso Tarquinio Iunius Brutus in Cœlio monte construxit, Calendisq́ Iun. sacrum uoti reus fecit. huic deæ pulte fabacea & larido res sacra fieri solebat. quin & Calendę ipsæ Iunię Fabariæ dicebantur. Cardinũ etiam deam fuisse legimus, de qua in Fastis fabulose Ouid. D. Augustinus Cardeam hanc appellare uidetur, ut paulo pòst dicemus.

B Rubigus deus, ut M. Varro de Re. Rust. & de Lingua latina & Rubigalia dicta. Huic deo res diuina fiebat, ne rubigo occuparet segetes. Meminere Plin. Fest. Ouid. Seruius et Augustinus. Dicimus & Robigo genere fœmineo, & Robigus genere maris. Gellius lib. IIII, cap. VI. Verba S.C. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Idem lib. V. cap. XII. In his autem deis, quos placari oportet, uti mala à nobis, uel à frugibus natis amoueantur, Arungus quoq; habetur, & Rubigus. hæc Gellius. Sanè eruditi quidam pro Arũgo hoc loco Auerruncum legunt, de quo deo à me alibi actum est. hinc instituta sunt Rubigalia, quæ celebrabãtur ad auertendam rubiginem mense Aprili, hoc est, ut Fest. ait, VII Cal. Maias, ut diximus de Annis mensib. diebus, etc. Sanè eorum inanis uidetur esse obseruatio, qui rubiginem ferri dicunt, robiginem uero segetum: hoc est, alterum per o, & alterum per u: ita quoque de utraq; re canente in Fastis Ouidio, ad ipsam,

Parce precor, scabrasq́; manus à messibus aufer,
Néue noce cultis, posse nocere sat est.
Ne teneras segetes, sed durum amplectere ferrum. utrunq; enim uno uocabulo comprehendit. Rubigo genus etiam uitij, obscœnæ libidinis dicitur, ut ex Varrone Seruius ait in primo Georgic.

Terminus

Terminus deus: Numa Pompilius secundus Romanorum rex, A cum publicum agrum pop. Rom. & priuatum certis limitibus terminisq; definiuisset, sacellum erexisse Termino deo traditur in colle Tarpeio, cui nihil animatũ sacrificaretur, sed liba tantum, pultes, & frugũ primitiæ, qua de re Dionys. Alicarn. lib. II. Statuit, inquit, Numa, ut suo quisq; cõtentus esset, nec aliena appeteret: hinc de definitionib. possessionũ cõstitutio. Iussit enim unumquenq; fundos suos circumscribere, sacrosq; finib. lapides apponere, lapides ipsos sacrauit Ioui Terminali, statuitq; eis sacra quotannis omnes die stata & constituta facere, super locum ipsum coeuntes: festo etiam die constituto ualde honorifico, Terminalium deorum. Festum Romanè Terminalia, ἀπὸ τορμῶσι, id est terminis uocant: finesq; ipsos unius literę mutatione à græca nostra lingua proferentes, Terminos appellant. quos si quis occuluisset, aut transtulisset, sacrum eum esse Dei lege statuit, ita ut uolenti eum occidere tanquam sacrilegum, & securitas adesset, & pollutionis expiatio. Estq; ius hoc non in priuatis modo possessionibus, sed in publicis quoq; constitutum. et idem Dionysius paulo pòst: Sacrificantq; adhuc eis non animatũ aliquid, (neq; enim pium est cruentare lapides) sed pultes & liba, atq; alias quasdam fructuũ primitias. Causam Plut. inquirit: An, inquit, Numa Pompil. uir ciuilis ac iustus, & sapiens in primis, agri terminos cum finitimis constituit, & ipsis finibus Terminũ ominis causa no- B minans, quasi ἐπίσκοπον & inspectorẽ amicitiæ, & pacis custodem, ab omni cæde & sanguine incontaminatũ conseruari oportere existimauit. Termino, inquit Festus, sacra faciebant, quòd in eius tutela fines agrorum esse putabãt. Deniq; Numa Pomp. statuit, eum qui Terminum exarasset, & ipsum & bouem sacros esse. Saxũ uero fuit hic deus, unde & termini agrorum publicorum & priuatorum tales fuerunt: licet et postea stipes, & arbor, et tegula etiam pro termino posita. Sed mox cum Tarquinius Priscus templũ uouisset in Tarpeia rupe angustum Ioui Iunoni & Mineruæ, ac eius iacere fundamenta uellet, inuenit ibi deos alios dicatos à Numa & à Tatio, & aliis: usus ipse consilio Accij Nauij auguris, reperit reliquos omnes deos Ioui cedere, præter Terminum & Iuuentam, ut Plut. et Dionys. scribunt. Liuius, & Florus, & Seruius, à Tarquinio Superbo inaugurationem factam tradunt, nõ à Prisco. Existimat Lactantius in primo, Terminum eum fuisse lapidem, quem pro Ioue deuorauit Saturnus (quem Græci βαίτυλον uocãt, Abadir Latini, ut Priscianus & alij scribunt. Priscianus: Abadir, inquit, deus esse dicitur, & lapis, quem Saturnus deuorasse dicitur pro Ioue, quẽ Græci βαίτυλον dicunt. nam, ut Hesychius ait, βαίτυλος dicitur saxum illud fascijs reuinctũ, quod pro Ioue deuorasse dictus est Saturnus. Sachoniachthon

Las piedras delos tros sagradas —

El q arava el t[ermino] donde el y los bueyes eran condenados a sacrif[ici]o —

dios delos tros era una piedra —

A niachthon in theologia Phœnicum, Bætylon non saxum tradit, sed Cœli & Rheæ filiũ. Betylus postea τέρμων, id est Terminus dictus est.) Subiungit Lactantius eodem loco, Tarquiniũ, cum Capitoliũ facere uellet, & multorum deorum in eo loco sacella essent, consuluisse, utrum Ioui cedere uellent: & cedentibus cæteris, solus Terminus mansit, qui noluit cedere. unde illum poeta Maro, Capitoli immobile saxũ dixit, & pluribus Seruius. D. August. in IIII. de Ciuit. Dei, aliter recitat fabulam: quid enim dicam historiã? Cum rex, inquit, Tarquinius Capitoliũ fabricare uellet, eumq; locum qui ei dignior aptiorq; uidebatur, à deis alienis cerneret præoccupatũ, non audens aliquid contra eorum facere arbitrium, & credens eos tanto numini suoq; principi uoluntate cessuros, quia multi erant illic, ubi Capitolium constitutũ est, per augurium quæsiuit, utrum concedere locum uellent Ioui, atq; inde ipsi cedere? omnes uoluerunt, præter Martem, Terminum, & Iuuẽtatem. Atq; ideo Capitolium ita cõstructum est, ut etiam isti tres intus essent, tam obscuris signis, ut hoc uix homines doctissimi scirent. hęc quidem Augustinus, qui eiusdem lib. cap. XXIX. Nam, inquit, illud quale est, quod paulo antè commemoraui, pulcherrimũ auspicium fuisse dixerunt, Martem & Terminum & Iuuentatem nec Ioui regi deorum loco cedere uoluisse. sic enim (inquiunt) significatum est, Martiam gentem, id est
B Romanam, nemini locum quem teneret daturã: Romanos quoq; terminos, propter deum terminum, neminem cõmoturum: Iuuentutem etiam Romanam, propter deam Iuuentatẽ nemini esse cessuram. Sed ex alijs addamus cætera. Facto Iouis templo, supra ipsum Terminum foramen fuit in tecto relictũ, ut libero cœlo Terminus frueretur: quod & Seruius in IX. Æn. commentario, & fabulose in Fastis Ouid. tradiderunt. Ænigma est de Termino ex Varrone apud Gellium, quod inenarratũ cum reliquisset Gellius, Politianus me iuuene in sua Cẽturia est interpretatus, & ab eo ego in meis Ænigmatibus. Huic porro deo sacrificabatur publicè ac priuatim, quasi deo custodi finium, ut dictum est: qui non tantum saxum & lapis fuit, sed interdum stipes, uel tegula. Ouid. in Fastis:

Termine, siue lapis, siue es defossus in agris
Stipes, ab antiquis tu quoq; nomen habes. Tibullus:
Nam ueneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu uetus in triuio florida serta lapis. huius dei sacra Terminalia, quæ mense Februario agebantur, res est nota. Græci quoq; Iouem Horiũ, id est Terminalẽ coluerunt. de quo in Ioue plurib. agemus.

Pitho, persuadendi dea ab antiquis Græciæ scriptoribus celebrata: latini quidam Suadam, & Suadelam, quidam & Lepòrẽ dixere.

huius deæ sacellum fuit apud Sicyonios, etsi nullum ibi simulachrū cerneretur, ut autor est Pausan. qui in Corinth. pluribus historiā recenset Apollinis & Dianæ: qui post interfectum Pythona purgationis gratia Ægialeā cōtenderunt. sed cum in ijs locis pestilentia esset coorta, consulti uates quid facto opus esset, responsum datū est, placandos esse Apollinem & Dianā: tum Ægialenses septenos pueros puellasq; ad Sythan fluuium miserunt, qui deos placarent. id cum factum esset, Pithus deæ sacellum constructum fuit. Sedenim & antiquis ille mos fuit, ut cum Venere & πειθὼ & χάριτας, id est Suadā & Gratias effingerent, ut significarent quale esse deberet connubium. Sed quod Pythò dea sessitare in Periclis labris à scriptoribus dicta sit, & Cethegus Suadæ medulla ab Ennio uocatus, pluribus in Miscellanea Politianus. Illud quoq; apud Græcos usurpatur, non aliud esse Suadelæ sacrum, præter orationem: quod græcè dicitur, ὀυκ ἐστὶ πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο πλὴν λόγος. Legimus porrò apud Pausan. deam quandam consolandi cum Pitho factam fuisse à Praxitele, quæ παρήγορος, id est consolatrix dicta fuit, & in Attica posita fuit. Sed & Diana πειθοῦς cognomine dicta est, ut alibi prodemus.

Momus deus conuicij & maledicentiæ ac reprehensionis, Liuorem & Inuidiam latinè dicere possumus. Momū Hesiodus in Theogon. natū ex Nocte cecinit, unà cū Morte & Somno & Insomnijs, cæterisq;. Momum Lucianus inducit, nec semel taxantē cùm alia, tum deos ipsos: ut minus mirū sit, & illum sandalia & crepidas Veneris uituperasse: adeò ut inter prouerbia iam Momo locus sit. Apologus ille certe in omnium est ore, Momū reprehendisse Vulcanum, quod non fenestratum hominis pectus fecisset, quo eius cogitatus planè uiderentur. res est nota, præcipuè apud Lucianū in Hermotimo & Deorum concilio. Libet hic Hesiodi uersus apponere, ut uideas à scopo quantum deuij sint, qui antehac transtulere. ita enim Hesiodus:

οὔ τινι κοιμηθεῖσα τέκε νὺξ ἐρεβεννὴ
δεύτερον αὖ μῶμον, καὶ ὀϊζὺν ἀλγινόεσσαν. hoc est,

Nox obscura parit, nulli commixta deorum,
Post primos Momum simul, Aerumnamq; dolentem.

Describitur Momus in IIII Græcorum epigrammatum. meminit & Pindarus in Olymp.

Hipponam deam equorū & stabuli, antiqui uenerati sunt. de hac dea Plutarchus in Parallelis meminit, & Apuleius lib. III Asini aurei, & Tertullianus in Apologetico, & Fulgentius ad Chalcidium. eam enim inter deos Semones, qui uocantur, cōmemorat. Item & Hermolaus Barbarus lib. V. Plin. castigat. cap. IIII. Iuuenalis quoque eandē intellexisse à plerisq; putatur, in illo: Iurat Solam Hippo, &

A po, & facies olida ad præsepia pictas: ut scilicet Hippo, & Hippona
dicatur. Narratur historia de Fuluio quodam, qui equæ amore ca-
ptus, cum ea rem habuerit, unde nata sit puella formosissima, quæ
Hippona appellata fuerit: quam tamen quidam, ut puto perperam,
Eponam uocitarunt. Porro Aristocles lib. Paradoxorum II, con-
similem historiã scribit de Onoscelia. ait enim, nobilem quempiam
iuuenem Ephesium Martis filium, Demostrati tamen existimatũ,
cum muliebrem sexũ esset exosus, noctu ad paterna armenta profe-
ctum cum asina concubuisse, quæ puellam pulcherrimam peperit,
Onosceliam ex re nuncupatam. Idem Stobæus repetit.

Comus, id est κῶμος, deus fuit conuiuiorum & comessationum.
quidam ex Græcis scriptoribus cum Dionysio cõiungunt. eius ima
go à Philostrato describitur pluribus. eum enim coronatum effin-
git, quo loca pleraque scitu iucunda subiungit.

Zephyrus ab eodem Philostrato in Hiacynthi imagine describi-
tur. illi enim humeros seu scapulas alatas attribuit, facie & aspectu
molli: coronam omnium florum genere ei in capite fuisse ait.

Myiagrus deus muscarum dictus, cuius Pausanias in Arcad. ita
meminit, cũ agit de celebritate quæ Palladi Tritonidi apud Arca-
das agebatur: ἐνταῦθα, ait, τῇ πανηγύρει μυιάγρῳ προθύουσιν. hoc est, In
ea celebritate antè Myiagro sacrificãt: preces inter sacra heroi effun
B dunt, Myiagrum inuocantes: atque ita facientibus, nihil præterea mo
lestiæ muscæ inferunt. Mentio quoque est Myiagri in castigatis Soli-
ni exemplaribus, in quibus ita legitur: Sacellum (inquit) Herculis
in foro Boario est, in quo argumenta conuiuij lætæ maiestatis ip-
sius remanent. Nam diuinitus illò neque canibus, neque muscis ingres-
sus est. etenim cum uiscerationem sacricolis daret, Myiagrũ deum
dicitur imprecatus: clauam uerò in aditu reliquisse, cuius olfactu re-
fugerent canes. hactenus Solinus. Idem scribit & Plin. sed dei no-
men nõ apponit, id quod & in plerisque Solini codicibus deesse uide
mus. Plin. libro XXIX, cap. VI, dum de alopeciæ remedijs agit, non
Myiagrũ hunc deum, sed Myiodem uocauit, ita de muscis loquens:
Nullum, inquit, animal minus docile existimatur, minoris'ue intelle
ctus. quo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine nubes earum im
molato tauro, deo quem Myioden uocant, extra territorium id abi
re. hæc ibi Plin. qui tamẽ lib. octauo cap. XXVIII scribit quoque, Cy-
renaicos inuocare solitos Achorem deum muscarum, multitudine
pestilentiam afferente, quæ protinus intereũt quàm litatũ est. Greg.
Nazianz. in prima in Iulianum Cæsarem oratione, non Achorem,
sed Acaron uocare uidetur: Non amplius, inquit, muscæ quærent
deum Acaron, aut si quid musca est ridiculosius. hoc tamen planè i-
pse non assero, quando mihi in præsentia non suppetit Græci codi-

cis facultas. Alibi tibi retuli, apud Græcos Iouis esse cognomen ἀ- A
πόμυιος, quem colebant, à fugandis muscis appellatũ. Sed et deum muscarum Hebræi Beel zebub uocarunt, quod mali dæmonis nomen Christiani existimant. Porrò Myiagrum, seu Myiodem uocitari ab aliquibus uidemus Myiagirum, hoc est muscarum cõgregatorem. atq; hactenus quidem hac de re tibi, ut ne quid uanitatis gentilium præteriremus. Myiagrus etiam scriptor Phoceus fuit, cuius Victruuius in tertio meminit.

Praxidicen dæmona quandam appellabant gentes, ut Hesychius tradit, quæ non modo ijs quæ dicantur, sed & quæ agantur, finẽ imponat: & propterea capita habebat, & miracula. Suidas uerò huius deæ solum caput constitui solitum tradit. Soteren autem ex sorore Praxidice filium habuisse finxere Ctesium, ac filias Homonœam & Areten, quæ & à matre Praxidicæ dictæ fuerunt. Pausan. in Bœoticis, Praxidicas ait deas ab Haliartijs uocatas fuisse, quarũ templum erat sub diuo, Tilphusiũ montem uersus. Idem Pausan. in Laconic. Menelaum scribit in Græciam reuersum post Troiam captam, Praxidicæ erexisse simulachrum nõ procul à Veneris Migonitidis templo. Praxidicę meminit & Orpheus in Argonauticis. Idem & in Hymno ad Proserpinam, eam hoc eodẽ uocat nomine πραξιδίκην. De Venere Praxis cognominata, in Venere dictum. Porrò & Praxier B
gidæ orgia antiqui mense Februario peragebãt, arcano ritu, deiecto prorsus uniuerso templi ornatu, & simulachro obtecto: quali scilicet nos passionis Dominicæ tempore facere consueuimus.

Ogenus præterea deus nescio quis, priscus & peruetustus fuit, à quo & prisci & peruetusti homines ὠγυγίδαι & ὠγύγιοι dicuntur. Licet aliqui Ogygidæ & Ogygij libentius legant. mecum tamen facere uidetur Erasmus in Prouerbijs.

MISCELLANEI DEI.

VNC ad aliam deorum classem me cõuertam, in qua miscellaneos deos commemorabo, & eos in primis qui ad hominum generationem, aliasq; actiones quasdam pertinere ab antiquis putabantur. Nam & Varronem à cõceptione hominis eos narrare cœpisse legimus, & ad decrepiti usq; hominis mortem pertinentem perduxisse. Nos ergo à Virginensi dea hanc Syntagmatis partem exordiemur.

Virginensis dea adhibebatur in nuptijs à Romanis, quæ Virgini zonam solueret: ut Græcis Lysizona Diana. De Virginensi diuus Augustinus in VI. de Ciuit. dei. Ad hanc allusit Catullus, cum ait: Quod zonam soluit diu ligatam. Sanè & Perficam & Pertundam deas etiam statuerunt, ut Arnobius docet: et hanc quidem, quod in cubiculis præsto esset, dum uirginalem scrobem effoderent mariti: illam,

A ti: illam, quod uoluptates perficeret inoffensa dulcedine.

Subigus deus pater uocatus, qui adhibebatur, ut uirgo à uiro subigeretur. De Hymenæo & Thalassio simul alio loco agam.

Prema dea mater, culta, ut subacta uirgo, ne se commoueret, cum premitur.

Partunda dea parientium, Lucinam alio loco leges.

Vitunnus, & Sentinus, dei fuere obscurissimi, ut ait Augustinus lib. VII, quorum alter uitam, alter sensus à puerperio largiri credebantur. meminit & alibi, cum scilicet de deis selectis ageret. Sentia etiã dea existimata, quæ sententias inspirare dicebãt, ut idẽ August. scribit. Sunt qui hanc Sentã fuisse autument, quæ Pici filia fuerit.

Vagitanus deus, qui infantum uagitibus præesse credebatur, ut ex Varrone August. refert. Gellius tamen, hũc nescio an alium, Vaticanũ nominare uidetur, cuius hæc sunt uerba ex XVI Noct. Att. Et agrum, inquit, Vaticanũ, & eiusdem agri deum prẹsidem appellatũ acceperamus à uaticinijs, quæ ui ac instinctu eius dei in eo agro fieri solita essent. Sed præter hanc causam M. Varro in libris Diuinarum, aliam esse tradit istius nominis rationem. nam sicut Aius, inquit, deus appellatus, araq; ei statuta est, quæ est intima Noua uia, quod eo in loco diuinitus uox edita: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem essent uocis humanæ initia: quoniam pueri simulatque B parti sunt, eam primam uocem edunt, quæ prima in Vaticano sylla ba est. iccirco uagire dicitur, exprimente uerbo sonum uocis recentis. Non me præterit, quosdam hic Gellium accusare, quosdã alios interpolare uoluisse. Festus, Vaticanum collem dictũ ait, quod pulsis Hetruscis, eo potitus sit pop. Rom. uatum responsis.

Cunina dea, quæ infantes in cunis tueri credebatur, & fascinum summouere: Lactantius. eadẽ penè August. ex Varrone, nec semel.

Leuana dea, quæ natos de terra leuat infantes: Augustinus. Moris uerò fuit, ut natus infans ab obstetrice in terra statueretur, ut Macrobius ex Varrone docet. Seneca: Omnes infantes terra nudos excipit. Plin. Natura hominem tantum nudũ, & in nuda humo natali die abijcit. Statius in Syluis: Tellure cadentem Excepi, fouiq; sinu. Idem alibi, & à Statio Claudianus:

Quem prima meo de matre cadentem Suscepi gremio.

Rumina, uel Rumia dea, quæ mamma paruulo, ut ait Augustinus, immulgere dicebatur, quia rumam dixere ueteres mammam. Idem Plin. & Festus ante Augustinum. Varro item de Re rustica, & de Liberis educandis apud Non. Marcellũ: Hisce manibus lacte fit, non uino, Cuninæ propter cunas, Ruminæ propter rumã. Idem quoq; Varro de Re rustic. II. Non negarim, inquam, ideo apud D. Rumię sacellum à pastoribus satam ficum. ibi enim solent sacrificare

Sacrificaban con leche y no con vino. procuraban con leche el sacrificio

debaxo de una higuera dio una loba de mamar a romulo y remo. a la higuera llamaban ruminal. rumina es mama

lacte pro uino, & lactentibus. Plut in Probl. Quid est quod Ruminæ rem diuinam facientes, hostijs lac spargere & libare consueuerunt, uinum autem non adhibent? an quod Latini rumam, mammam nominant: & ficum Ruminalem ideo dixerunt, quod sub ea lupa Romulo & Remo lac exhibuit? & cætera, quæ toto Problemate leguntur. Idem repetit in Romulo, nisi quod deam ῥυμιλίαν uocat. de Ruminali uero ficu uaria legito apud Seruium libro octauo Æneidos. A

Edusa, & Potina, deæ præsides existimatæ edulijs & potionib. infantum, ut Non. ex Varrone legere uidetur. Alij uerò non Edusam, sed Edulicam deam hãc appellant, ut Augustinus, qui ait Edulicam deam uocatam, quæ escam præberet. Ælius uerò Donatus in Terentiana Phormione, Edulicam & Poticam has deas uocauit. ita enim scribit: Vbi initiabunt quidã cibo & potu, quidam sacris: ubi legitur apud Varronem initiari pueros Eduliæ & Poticæ & Cubæ, diuis edendi & potandi & cubandi, ubi primum à lacte & à cunis transferunt. ut Vergilius: Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. hoc annotauit Probus. Sed Terentius Apollodorum sequitur, apud quem legitur, in insula Samothracũ à certo tempore pueros initiari, more Atheniensium: quod ut in palliata, probandum est magis. hæc Donatus. Sed Edulicam potius, & Potinam, legit Augúst. in quarto & sexto de Ciuit. dei. Sunt qui apud Donatum Educam legant, & Poticam. Arnobius tamen libro tertio cõtra Gentes: Victuam & Potuam sanctissimas uictui potuiq; procurant. ô egregia numinum, & singularis interpretatio potestatum: nisi postes uirorum adipali unguine oblinerentur à sponsis, nisi uirginalia uincula omnia feruentes dissoluerent, atq; imminentes mariti nisi potarent & manderent, homines dei nomina non haberent. & hæc quidem Arnobius. ut uideas, quantum gentes insanierint. B

Statilinus, uel ut aliqui legunt, Stabilinus, & Statanus, dei præsides & assistentes: Lactantius. alij educationi ascribunt, eo uidelicet tempore, cum standi & consistendi potestatem habere incipiunt. Statanus, inquit, puerorum deus apud Nonium. Varro libro primo de Pueris educandis.

Fabulinus deus dicebatur, cum fari pueri auspicabantur.

Nascio, seu ut alij tradunt, Natio, dea quæ nascentibus præesse credebatur, de qua sic Cicero in tertio de Nat. deor. Nascio quoq; dea putanda est, cui cum fana circumimus in agro Ardeatino, rem diuinam facere solemus: quæ quia partus matronarum tueatur, à nascentibus Nascio nominata est.

Pauentiam deam antiqui constituerunt, ut auerteret ab infantibus pa-

A bus pauorem: atque inde etiam appellata, autore Augustino.

Timorem quoq; Lacedæmonij coluerũt, ut Plutarch. in Cleom. ostendit. apud eos enim nõ Timori tantum, sed Morti etiam & Risui, alijsq; huiusmodi affectibus templa dicata fuerunt. Timorẽ uerò non sicut alios dæmonas uenerabantur, quos tanquam noxios abesse procul à ciuitate uolebant. Sed hoc Rempub. maximè contineri arbitrabantur: &c. ubi multa de hoc deo Timore exequitur, quæ omnino diligenter in Repub. administranda obseruanda sunt.

Formido, seu Timor, hoc est φόβος, pingebatur cum capite leonino, ut in scuto Agamẽnonis: Pausan. Legimus apud Lacedæmonios, Ephoros Timoris sacellum cõstruxisse prope triclinium, quo ipsi tribunal habebant, ut essent cæteris maiori formidini.

Volupia dea existimata, quæ à uoluptate (ut Augustinus ait) appellata est. de eadem Varro & Macrob. meminere. In Volupiæ ara simulachrum fuit Angeroniæ, quæ dea silentij apud Romanos habita est. Vidi qui Volupiã in throno effingeret, ut reginã, sed pallidiorem aspectu, & quæ Virtutes subtus pedes habere uideretur. Sed quantum scriptori illi, qui hoc literis mandauit, fidei habeam, non est ut hoc loco tibi prodam.

Libentina dea fuit, cui nomen factum à libidine, ait Augustinus. Varrò tamen de Ling. lat. à libendo deducit, & Venerem esse significat, quæ & Lubentina dicta est: ut in Venere planius ostendã. B Arnobius, Libentinam & Burnum, libidinum præesse tutelis scribit. ex his melius expones illud in secũdo de Nat. deor. Ciceronis, Quo ex genere Cupidinis & Volupiæ & Lubentinæ Veneris uocabula consecrata sunt: quàm ab ijs fieri soleat, qui illud Ciceronis opus interpretati sunt. Plautus etiam Lubentiam dixit, ut in Asinaria: Vt ego illos lubentiores faciã quàm Lubentia est. Idem in Sticho: Itaq; occlusum pectus porto læticia, lubentiaq;.

Nixi dei dicti fuere ab enitendo, id est pariendo, de quib. Festus ita (licet perperam in plerisq; codicibus legatur, Noxij dei) Nixi dei tria signa appellantur in Capitolio, ante cellam Mineruæ genib. nixa, uelut præsidentes parientiũ nixibus: quæ signa, sunt qui memoriæ prodiderint, Antiocho rege Syriæ superato, M. Attilium subtracta populo Romano deportasse, atq; ibi posuisse.

Prosa, uel Prorsa (ut legi contendebat Cœlius) & Postuerta, deę fuere apud Romanos celebratæ, quibus & aræ & sacra fuerant constituta, ob scilicet pariendi discrimina. Prosa enim præesse illis existimabatur, quæ rectum ac legitimum partum ederent: Postuerta uerò, ab ægris & infirmis, & cum præposterè partus edebatur. Sed & Postuerta à Macrobio, & Anteuerta, alia ratione referũtur, quas libentius nõnulli antiquè pronũciant, hoc est Anteuortam & Post-

uortã. has enim ideo ueteres coluere, quòd ea omnia intelligi oportere existimarent, quæ præterita ac futura essent. qua ex re comites diuinitatis eas appellauerunt, non secus ac Consiliũ & Prouidentiã, quibus humana omnia & diuina expenduntur & præuidentur. A

Ossilago dea solidatrix ossium, ut ait Arnobius libro quarto. qui & hoc addit: Nam quæ durat & solidat infantibus paruis ossa, Ossilago ipsa memoratur.

Mena dea fuit, quæ fluoribus menstruis mulierum præesse putabatur, ut Augustinus docet in septimo. Iouis filia hæc Luna credita, quippe græce μήνη Luna dicitur. Menam idem Augustinus priuignam Iunonis dixit.

Neniam deam funerum commemorat Festus. & Augustinus ex Varrone ita ait: Deniq; & ipse Varro commemorare et enumerare deos cœpit à conceptione hominis, quorum numeros exorsus est à Iano, eam'q; seriem perduxit usq; ad decrepiti hominis mortem, & deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad deam Næniam, quæ in funeribus senum cantatur. Sed & ego in Vario sepeliendi ritu de hac dea locutus sum, item'q; & Libitina, & Epitymbia. Porrò Næniæ sacellũ extra urbem fuisse, non longe à Viminali porta, autores tradunt. Sed & Mortem deam ueteres fecere, quam uarijs modis effinxere. Stat. In scopulis mors sæua sedet. Idem:

Stygijs emissa tenebris B
Mors fruitur cœlo, bellatorem'q; uolando
Campum operit, nigro'q; uiros inuitat hiatu,
Nil uulgare legens, sed quæ dignissima uita,
Funera, præcipuos annis animis'q; cruento Angue notat, &c.

Virgil. in XI. *Multa boum circa mactantur corpora Morti,*
Setigeros'q; sues, raptas'q; ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. Lucan. *Ipsam'q; uocate*
Quem petat è uobis Mortem, tibi coge fateri.

Quin & apud Gades templum Morti dicatum, Ælianus in Varia, & ab eo Bandelus, prodidere. Extat Mortis etiam, id est θανάτου hymnus apud Orpheum, cui adoletur manna thuris.

Meditrina dea ab antiquis culta, ut Varro & Festus testantur, à medendo denominata: unde & Meditrinalia, ut de Annis mensib. & dieb. docuimus. Nam ut Varro & Flaccus tradunt, flamen Martialis dicere erat hoc die solitus, Vinum nouum & uetus libari & degustari medicamenti causa: quod, inquit Varro, facere solent etiam nunc multi, cum dicant: Nouum uetus uinum bibo, nouo ueteri morbo medeor.

Nundina dea antiquorum, ut scribit Macrobius, à nono nascentium die

A tium die nuncupata, qui dies lustricus nuncupabatur, quo scilicet infantes lustrabantur, & nomen imponebatur: quod & Festus scribit, & Plutarch. in Quęstionibus, & nos ut suprà.

Febri etiam, ut deæ, multas aras Romani erexerunt, ut ex M. Tullio, Val. Maximo, Liuio, Plinio, Augustino, alijsq; obseruauimus. Tullius quidem in tertio de Nat. deorum, & secundo de Legibus. Febrem uerò, ait Val. Maximus, ad minus nocendum templis colebant, quorum unum adhuc in Palatio, alterũ in arce Marianorũ, tertium in summa parte uici Lõgi: in eáq;, remedia quæ corporibus ægrotorum innexa fuerant, deferebantur. Sanè illud sciendum est, quod apud Lactantium, Seruium, & Porphyrium philosophum legimus, aliquos deos cultos à ueteribus ut prodessent, alios ne nocerent: ut Febris, Robigus, Orbona: quæ dea erat, ne nos orbos faceret. In huius Orbonę tutela fuisse ait Arnobius, orbatos liberis parentes: cuius deæ ara fuit, teste Plin. ad Larum ædem. Et Auerruncus, qui auerruncaret, id est auerteret mala. Item Deuerra, & reliqui. Audi quæso quid de hac etiam re superstitiosa scribat M. Tullius: Illud, inquit, profectò confiteamini, longè aliter rem se habere, atq; hominum opinio sit. eos enim qui Dei appellantur, rerum naturam esse, non figuras deorum: qui tantus error fuit, ut perniciosis etiam rebus non tantum nomen deorum tribueretur, sed etiam sa-
B cra cõstituerentur. Febris enim fanum in Palatio uidemus. hæc quidem Cicero. Sed me pudet pigetq; dicere, nos quoq; diuos quosdam hac ratione colere, quos magis plerique omnes uenerantur quàm Christi proceres.

Ægeria dea à mulierib. colebatur, quòd eam opitulari credebant partu egerendo, ut ait Festus. Egeriæ nymphæ prægnantes sacrificabant, quod eam putabant facilem conceptum aluum egerere. Sed de hac plura in Nymphis agemus.

Iuturna etiam nympha culta, & à iuuando appellata, ut Varro et Seruius tradunt: de qua lege nostras Nymphas.

Quietem deam coluere Romani, ut testis est Augustinus in quarto de Ciuit. dei, quæ dea homines faceret quietos, uel quietem afferret. hæc dea extra portam Collinam ædem habuit Romę. T. Liuius in IIII, Quietis fanũ fuisse uia Labicana prodit. Orcus etiam Quietalis dictus, ut alibi dictum.

Murcea, uel Murcia, dea desidiæ existimata: de qua plura dicturus sum in Murtia Venere. huic contraria est habita,

Strenua dea, quæ & Strenia dici uidetur, si codicibus credendum est. nam D. Augustinus à strenuè faciendo denominatam ait. Varro de Ling. lat. Hinc oritur caput sacræ uiæ, ab Streniæ sacello.

Minutius etiã deus apud Romanos legitur: qualis autem fuerit, quod

quod recorder, non legi. Festus quidem, deum ipsum commemorat. idem & alibi: Minutia, inquit, porta Romæ appellata, eò quod proxima esset sacello Minutij. Hinc & Lampridius in uita Commodi imp. Herculis signum inquit sudasse in Minutia per plures dies: quo loco uir doctissimus hoc parum obseruauit. A

Pellonia dea, ut scribit Arnobius, pellendorum hostium potens credebatur, quo loco deos gentium irridet.

Agenoriam deam uocauerunt antiqui, quæ ad agendum excitaret, ab agendo dicta: August. de Angerona alio loco dictum est. Inuenio & Agoniū deum dictū, qui præesset rebus agendis: & Agonalia festa, de quibus in sacrificijs plura dicemus.

Horta dea, cum uiueret Hersilia, nūcupata, uxor Romuli, quam ab hortando & incitando dictam, Labeo, ut Plutarch. docet, existimauit. Huius deæ ædem nunquā claudi solitam, idem Plut. tradit: ea scilicet causa, quòd semper aliquid præclari fieri hortaretur, nunquamq́ue cessandū. Hæc mox uocata Hora, ut quidam putant, prouidentiæ dea, quæ negligentes secordésque esse non pateretur: atque ideo ab hortando & incitando Labeo denominatam putauit, ut græca uoce Plutarchus ait παρορμᾶν. Quidam hanc Hortam & Stimulam appellatam dixerunt, de qua diuus Augustinus, quæ putaretur ultra modum ad agendum stimulare. de Hora Quirini, Ouidius, Gellius, & nos alibi. B

Catius deus antiquorum, qui catos, id est acutos homines faceret: Augustinus in quarto. Sunt qui libentius Cautiū legant, quòd scilicet cautos homines faceret.

Volumnus deus, & Volumna dea, à uolēdo, ut reor, dicti, quod bona uellent: dei nuptiales, ut bene coniungerentur. sunt qui coniugales deos existiment. sunt qui absq; litera m, Volunus & Voluna legant: quorum sententiam nō improbo. Fuit & Voltumna dea Hetruscorum, ad cuius fanū frequens Hetruscorū cōcilium aliquando factū, legimus apud T. Liuium. Videndum tamen, an potius Vertūna legendū sit, ut Vertunus. eius deæ non semel idem Liuius meminit. Fuit & Volutina dea, folliculorū inuolucris & inuolumentis segetum præposita: Augustinus.

Adeona, & Abeona, deæ cultæ fuerūt ab antiquis, quæ adeūdi & abeundi facultatem præstarent. meminit Aug. in IIII, & in VII lib.

Vacuna, uacādi dea ab aliquib. dicta, ab alijs Victoria: et propterea nos de ea in Syntag. Martis, ubi de Victoria, pluribus agemus.

Numeria dea, quę numerare docere credebatur, uel ad numeros pertinere. autor D. Augustinus.

Populonia, & Fulgora, nomina dearū apud Senecam in lib. de Superstitione. meminit Augustinus lib. VI. hæc, si coniectari licet, adhibebantur,

A hibebantur, ne populationes & fulgura fierent. nam & Fulgur Iupiter, & Populonia Iuno dicebatur, ut dicturi sumus.

Lateranus deus focorũ creditus, & Genius: adauctusq́ꝫ hoc nomine, ut prodit Arnobius, quòd ex laterculis crudis antiquiss. aut ex quacunqꝫ materia focos fabricarent.

Panda dea dicta, ut idem scribit Arnobius, quòd Romulus, id est Quirinus, in iaculi missione cunctorum præstiterit uiribus. Pandam quoqꝫ deam, seu Panticã apud eundẽ legi, quòd T. Tatio Capitolinũ ut caperet collem, uiã pãdere atqꝫ aperire permissum fuerit.

Arculus deus, arcis & capsis præesse existimabatur.

Lauerna dea furum, qui (ut Festus ait) ob id lauerniones dicuntur. in huius deæ loco obscuro abditoq́ꝫ furta prædasq́ꝫ diuidere solebant: hinc & Lauernalis porta uocata est. Lauernæ meminit Horatius primo Epistolarum ad Quintium: Pulchra Lauerna da mihi fallere. Ausonius Gallus:

Hic est ille Theon, poeta falsus,
Bonorum mala carminum Lauerna.

Non. Marcellus: Lauerna dea, cui supplicant fures. Plaut. in Aulul. Ita me bene amet Lauerna, te iam, nisi reddi mihi uasa iubes, Pipulo hic differam ante ædes. Lucilius lib. XVII: Si menses facis musas, si uendis Lauernę. Meminit & Varro deæ, & portæ in lib. de Ling.
B lat. Acron uerò: Lauerna ait, uia Salaria locum habet. est autem dea furum, et simulachrum eius fures colunt, aut qui consilia sua uolunt esse tacita: dicta à lauando. nam fures Lauatores dicuntur. cum silentio preces eius exercentur. hæc ille. Porphyrion autem: Lauerna, inquit, dea furum, & latêre uolentium. Quare uidendum apud Acronem, ne potius legendum sit, dictam deam à latendo, quàm à lauando: & Lauerniones, non lauatores.

Furina dea ab antiquis culta, in cuius honorem feriæ Furinalia dicuntur: cui deæ flamen etiam Furinalis attributus fuit. uide Festũ, & Varronem, qui ait uix suo tempore notam fuisse. Furinæ meminit & Martianus in secundo, & M. Cicero in tertio de Nat. deorũ, Eumenidas commemorans: Quę, inquit, si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, ut ego interpretor, lucus Furinæ, Furiæ deæ sunt speculatrices (credo) & uindices facinorum & sceleris. meminit & ad Atticum.

Bonus euentus ab antiquis cultus. Plin. XXXV scribit: Euphranoris simulachrũ Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Boni euentus meminit Varro in primo de Re rustica, inter Cõsentes diuos agricolarum, ut iam antè notaui. Praxitelem scribit Plin. huius simulachrum in Capitolio fecisse. Templi Boni euentus quædam etiam nunc uestigia Romæ cernũtur, inter Mineruam

neruam & S. Eustachium, ut à plerisque creditur. A

Fessonia dea colebatur, ut fessos iuuaret. & ut hostes depellerentur, Pellonia diua placabatur. utriusque August. in quarto meminit.

Bonus deus, apud Græcos ἀγαθὸς θεὸς, cuius templum Pausan. in Arcad. commemorat, ad sinistram uiæ quæ in Mænalum montem ducit. est & in poculis illud post cœnam, quod ἀγαθοῦ δαίμονος dicebatur, quod meracius erat cæteris, quem dæmona uel deum quidam Fortunam interpretantur. alij Liberũ patrem: alij nõ ultimum poculum, sed primum scripserunt ἀγαθοῦ δαίμονος. sicuti etiam nonnulli, ultimum poculum non meracius, sed dilutius. sed hac de re & ego aliàs in Grypho ternario, & alij plura annotarunt.

Pœna & Beneficiũ, duo numina deorũ, instituta à Democrito.

Necessitatis & Violentię sacellũ in Acrocorintho, Pausan. quod ingredi nefas fuit, ἀνάγκης καὶ βίας ἱερόν.

Risus simulachrum, ut dei, Lycurgum apud Lacedæmonios erexisse, testis est Plutarch. Putabat enim ille, Risum laboris & modesti uictus esse condimentũ. Apud Apuleium quoque Risus, quod etiam interpres notat, mentio est. Hypatenses Thessali huic deo quotannis rem diuinam in summa lætitia faciebant. γέλωτος θεοῦ, id est dei Risus Pausan. meminit. Legitur encomion Risus Cœlij nostri Calcagnini: quod cum multa eruditione ac hilaritate refertum sit, hic di- B gnum duxi ut ascribatur.

Mœror abi, subeat Risus, mihi pectora Risus
Impleat, & læto saliant præcordia risu.
Risus enim diuûm atque hominum est æterna uoluptas.
Nam si quid fidei magno præbemus Homero,
ἄσβεστος δ᾽ ἄρ᾽ ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν.
Quin etiam fuerat sancitum lege Lycurgi,
Vt Lacedæmonij post bella exhausta litarent
Lætitiæ, atque bono facerent solennia Risu:
Illius & lapide è Pario substruxerat aras,
Hic ubi post Mauortis opus gens aspera bello,
Ponebat uigiles curas, suetosque labores,
Cum faciem attritam galea, cum puluere fœdos
Porrigeret uultus, & frontem nube leuaret,
Ipsa comes Risus aderat sine casside Cypris,
Et largos hilari fundebat pectore Risus.
Vos quoque Romulidæ, quondam uos inclyta rerum
Imperio soboles, genitabilis aura Fauoni
Cum primùm duro concretas frigore terras

Laxabat,

A *Laxabat, uernis intexens floribus arua,*
Ardua magnarum soluistis pondera rerum
Risibus, & grandes mirata est Roma cachinnos:
Scilicet haec populos, haec magnum continet orbem
Temperies, grauitas simul, & lasciuia uitae,
Et Risus curis, & nexa Modestia luxu.
Haec quoq; me procul à patria, aspectuq; meorum
Per maria & terras tot tempestatibus actum
Soletur, diriq; leuet dispendia fati,
Donet & optatos post longa incommoda risus. Hactenus Coelius.

Amicitiam etiam deam, quam Graeci φιλίαν uocant, iure inter sua numina gentes collocauere. & quamuis eius aras non legamus, nec imagines, nuper tamen cũ Haebreas quasdã sententias interpretatas additis scholijs euoluerem, in hęc uerba incidi: Apud Romanos, inquit, Amicitiam pictura antiquitus pulchrè demonstrabat. Pingebatur enim iuuenis forma, detecto capite, quę erat tunica rudi induta, in cuius fimbria scriptum erat, Mors & Vita: in fronte, Aestas & Hyems: habebatq; latus apertum usq; ad cor, & brachium inclinatum, digito cor ostendens. ibi scriptũ erat, Longè & Propè. Sube-
B rat & picturae explicatio, quae ita legitur: Forma iuuenilis indicat, amicitiã semper recentem, nullaq; temporis diuturnitate tepescentem. nudũ caput, ut omnibus pateat, & amicus nullo unquam tempore amicum publicè suum fateri erubescat. Rude autem indumentum ostendit, ut amicus nulla ardua, extremamq; inopiam pro amico subire non recuset. Vita & Mors in uestimẽto scripta, quòd qui uere diligit, usq; ad mortẽ amat. Aestas & Hyems, quia & in prosperis & in aduersis aequè amicitiam seruat. Latus apertum habet usq; ad cor, quia nihil amico celat. Brachium inclinat, & digito cor ostendit, ut opus cordi, & cor uerbis respõdeat. Lõgè & Propè quòd scriptum est, quia uera amicitia nullo tempore aboletur, nec locorũ intercapedine disiũgitur. Haec fermè totidẽ uerbis ascripsi, quae exoticam scilicet sapientiã ac peregrinã redolere uidentur. Porrò & Amicitiam post mortem durare, elegans graecum epigramma ostendit, in quo Vlmus describitur arida, quam uitis opaca uiridi coma complectitur: docetq;, homines debere officij memores esse: exemplóque monet, tales nos quaerere amicos, Quos neque disiungat foedere summa dies.

Fauorem deum etiam ab Apelle pulchrè effictũ legi, quam picturam quia à nescio quo non infoeliciter carmine descriptam inuenio, hic illam tibi ascribam:

Pictor Apellea quid pingis ab arte Fauorem?
Vnde illi generis semina nota parum?
Hic genitum Forma, Fortunæ hic iactat alumnum,
Casu ille, ille animi dotibus esse satum?
Qui comes assiduus lateri? Assentatio. & ecquæ
Ponè subit lentis passibus? Inuidia.
Ecqui circumstant? Opulentia, Fastus, Honores,
Leges, & scelerum sæpe Libido parens.
Cur facis aligerum? Fortunæ elatus ab aura
Aduolat alta, imo nescius esse gradu.
Quare oculis captum pingis? non nouit amicos,
Improbus ex humili cum petit alta loco.
Quid rotulæ insistit? Fortunam imitatur, & infert
Se socium, instabiles quà tulit illa pedes.
Cur timet, atq; extra sese ambitiosius effert?
Occæcare animos fata secunda solent.

Preces etiam, hoc est, τὰς λιτὰς, Homerus poeta libro Iliados nono, his fermè uersibus expressit:

Nanq; Litæ, soboles magni Iouis, & pede claudo,
Rugosæ, obliquoq; oculo medeantur ut illi,
Terga sequuntur Ates, celeri præuertitur omnes
Illa gradu, & passim damnum mortalibus affert.
Hæ uero actutum sarturæ damna sequuntur,
Conciliantq; suis cultoribus optima semper
Commoda, at exercent iram genitoris in hostes.

Easdem et Quintus Calaber in Paralipomenis commemorat. Sunt qui ita interpretentur: Deas quidem eas claudas, quòd qui precentur, genua flectant: item rugis obsitas, ad imbecillitatem designandã. ad hæc & strabis esse luminibus, quòd cõniuere uideantur ad aliqua, sed postremò necessitate ad supplicationes deflecti. demũ idem poeta Preces, ut ait Phurnutus, deas quasdã claudasq; uocauit, q̃d tardè & uix accedãt ad eos supplicandos, q̃s antè iniuria affecerint. At uerò rugosas & strabis luminibus, q̃d grauiter & ore parũ hilari intueri queant, quos offenderunt, & à quib. ueniam deprecentur. Iouis porrò filias ait, quòd uenerabiles sint. & hactenus fermè Phornutus. Cæterũ & Orpheus in Argon. οὐ γὰρ ἄτιμοι ἱκεσίου ζηνὸς κοῦραι λιλαὶ. hoc est, Nõ etenim sine honore Icesij Iouis puellæ Preces: &c.

Pauor, & Pallor, dei à Tullio Hostilio figurati & culti, ut Lactantius scribit, & Augustinus his uerbis: Hostilius certè rex deos & ipse nouos Pauorem atq; Pallorem propiciandos non introduceret, si Feli-

A si Felicitatē deam nosceret & coleret, & cętera. ita uerò accidit, cum commisso inter Romanos & Veientes prælio, nunciatum esset Tullio Hostilio regi, Albanos desciscere, pallereq́ꝫ & pauere Romanos ob eam rem uideret, ipse in re trepida templum uouit Pauori & Pallori. lege & Liuium in primo.

Viriplaca dea culta à Romanis, quæ nomen à placandis uiris assecuta fertur. nam ut Val. Maximus lib. secundo scribit, quoties inter uirum & uxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum deę Viriplacæ, quod etiã P. Victore teste in Palatio fuit, ueniebant: qui ibi inuicem locuti quæ uoluerant, contentione animorũ deposita, concordes reuertebantur. dignissimum sacrum institutum. Quis ergo miretur, unde tanta fuerint populo Romano incrementa? nonnihil antè meminimus.

Forculus, uel ut alij, Forulus, & Cardea, & Limentinus, tres fuerunt existimati dei, ianuis ac hostijs præfecti: & Forculus quidem foribus datus, ut ait Augustinus: Cardea uerò cardini. hanc quidam libentius Carnam uocant, quæ (ut canit in VI Fast. Ouid.) ab Iano compressa, acceperit cardinum potestatem, prius Crane nuncupata, dein per antistichon Carna. Hanc & Cardineam uiri alioqui eruditi, inter quos Sipontinus, appellarunt. Verùm de Carna, quæ pu-
B tabatur uitalibus præesse, & exta intranea conseruare, cuiq́ꝫ in monte Cœlio sacrum constitutum, plura paulo antè attulimus.

Cloacinam deam T. Tatius rex consecrauit, cuius simulachrum (ut Lactantius scribit) in cloaca repertum. Cloacinæ meminit Cyprianus, & D. Augustinus nec semel, T. Liuius libro III ab V.C. Ac nutricem, inquit, propè Cloacinæ ad Tabernas. sed melius fortasse si Cluacinæ legeretur, & Venerem intelligamus, de qua suo loco, hoc est in Venere agemus. Nam quidam alioqui eruditi, Cluacinam & Cloacinam confundunt.

Proteruiam sunt qui deam, & qui sacrificiũ potius fuisse dicant, cum in conuiuio aliquid superfuisset quod cõbureretur. plura Macrobius in Satur. unde iocus ille Catonis, in eum qui bona consumpsisset, eum proteruiam fecisse. Ausonius in Mosella:
Capripedes agitat cum læta Proteruia Panes. tametsi hoc loco potest intelligi pro lasciuia.

Picus Saturni filius, ut poeta in VII Æneid. rex Latij, ab uxore Circe in auem sui nominis conuersus, quòd Pomonã amaret: à Romulo inter deos connumeratus, ut Augustinus in quarto docet. uide Ouidium in Metamorph. Plutarchum in Queſt. Seruium grammaticum: qui ait, quod ideo fingitur in picũ Martium conuersum, quia augur fuerit, & domi picum habuerit, per quem futura nosce-

bat: quòd & pontificales indicant libri. Curinũ & Verrũdum deos A Varro de Lingua lat. commemorat: sed nihil ultrà de his scribit, nisi quòd à T. Tatio cum cæteris deis Sabinis constituti sint.

Bubona dea nuncupata à bobus, ut scilicet boues fortunaret. Augustinus meminit.

Auerruncus deus, qui auertere credebatur mala. de quo Varro: Auerrũcare, auertere. Pacuuius: Deus qui meis rebus pręest, Auerruncus. itaque ab eo præcari solent, ut pericula auertat. hæc fermè Varro de Lingua latina.

Intercido deus, licet quidam Intercidonam legant, apud Augustinum lib. VI. ab intercidendo securi.

Pilumnus deus, à pilo, quod far sine pilo non cõficiatur, ait Augustin. meminit & D. Cyprianus. Sed de Pilumno Seruius in IX. Æneid. Commentario: Pilumnus, inquit, deus dictus, qui pilendi frumenti inuenit usum. unde à pistoribus colitur, & ab ipso pilum dictum est. Martianus lib. II: Cõminuendæ frugis farrisq; fragmenta Pilumno signat Italia. Non. Marcellus, Pilumnũ, & Picunum deos uocat præsides auspicijs coniugalibus. Varro de uita pop. Rom. libro secundo: Natus si erat uitalis, ac sublatus ab obstetrice statuebatur in terra ut auspicaretur rectus, deisq; coniugalibus Pilunno & Picumno in ædibus lectus sternebatur. Pilumni fratrem Picum- B num (si modo exemplar incorruptum est) facit, loco quo suprà. Pilumnus, inquit, & Picunnus, fratres fuerunt. horum Picunnus stercorandorum agrorum inuenit usum, unde & Sterquilinus dictus est: hunc tamen Lactantius & Tertullianus Sterculium nuncupare uidentur, qui stercorandi agri rationem primus induxit. Macrobius Saturnum Sterculium à Romanis uocatum ait, ut in Saturno dicetur, alij etiam Stercutum uocauêre. Plin. quidem lib. XVII. Stercutium: Stercutius, inquit, Fauni filius Italię rex, stercorationis agrorum in Italia inuentor, ob id donatus immortalitate.

Deuerra dea, à scopis deuerrendo, quia fruges non coaceruantur sine scopis. uide quæ in Syluano deo scribemus, ex Varrone & Augustino.

Iugatinus deus, ut in VI de Ciuit. dei ex Varrone scribit Augustinus, cum mas & fœmina coniungebantur, colebatur: uel ut idem in IIII ait, quòd cõiuges cõiungeret, uel quòd iuga cõmittebantur.

Domiducus deus, eodem teste, cum domum ducenda erat quæ nubebat, colebatur: quamuis & Domiduca eadem causa Iuno uocabatur, ut dicemus.

Domitius quoq; deus apud antiquos celebrabatur, ut esset in domo noua nupta. Idem autor Augustinus, qui & illud etiam scribit:

Manturna

A Manturna dea adhibebatur, ut cum uiro maneret. Matura uerò dea fuit, quæ matureſcentibus frumentis præeſſe dicebatur: quam tamen quidam perperam, ut puto, Matutam exiſtimant, quæ potius Leucothoe eſt, de qua Plutarch. in Camillo, et in Problem. Plura & M. Cicero in tertio de Nat. deorum. legimus præterea Matutæ ædem ancillis Romæ nefas fuiſſe ingredi. una intrò ducebatur, & a lapis cædebatur, & impellebatur, & fratrum filios ante ſingulos fratres in ulnis ſub brachio ferebant, & circum ſacrificia currebant, in ſignum eorum quæ in fabulis traduntur de Dionyſio & Ino. ab hac Rom. matronę bona filijs nõ optabant, ſed nepotibus, quòd ipſa in filijs fuerit infœliciſsima. Scribit Plut. Camillum templum uouiſſe matri Matutæ, ſi de Veijs uictoriam retuliſſet. Notabile eſt illud in bello Latino exemplum deæ Matutę. Cum Satricum urbs incenderetur, ut Liuius ſcribit in VI ab V. C, nec aliud tectum eius urbis ſupereſſet, cum faces pariter ſacris profanisq́ꝫ inijcerentur, quàm matris Matutę templum, inde eos nec ſua religio, nec uerecũdia deûm arcuiſſe dicitur, ſed uox horrẽda edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amouiſſent. Idem Liuius in quinta Dec. Eodem, inquit, anno tabula in ædem matris Matutæ cum indice hoc poſita eſt: Tib. Sempronij Gracchi Cos. imperio auſpicioq́ꝫ legio exercitusq́ꝫ P.R. Sardiniam ſubegit, &c. Matutam, ait Feſtus, antiqui ob bonitatem Matrem appellabant. P. Victor in VIII urbis regione Matutæ ædem conſtituit.

B

Angeroniã & Tacitam ſilentij deas cum Harpocrate Ægyptio, his deis coniungemus. Angeronam Macrob. in Satur. ubi de tutelari deo urbis Romæ agit, inquit: Sunt qui Angeronã putent, quæ digito ad os admoto ſilentium denunciat. Angeroniæ rem diuinam faciebant Romani XII Cal. Ianuarias, quod Solinus ſcribit. ab Angerona Angeronalia dicũtur, teſte Varrone. Macrobius uero, Pontifices ait in ſacello deæ Volupiæ ſacrum feciſſe. hanc Verrius Flaccus Angeroniam ideo appellari prodidit, quod angores ac animi ſolicitudines propitiata depelleret. Maſſurius adijcit, ſimulachrum huius deæ ore obligato fuiſſe, atq; ſignato: in ara Volupiæ propterea collocatũ fuiſſe, quòd qui ſuos dolores anxietatesq́ꝫ diſsimulant, perueniant patientiæ beneficio ad maximam uoluptatem. Iul. Modeſtus ideo ſacrificari huic deæ dicit, quòd pop. Rom. morbo & angina dicit̃ præmiſſo uoto liberatus fuiſſe. hinc Angeroniã, et Angeronam quidam diuerſas ſtatuunt. Angeronã quidem deam Plin. in tertio, & Solinus, appellare uidentur. ita enim Plin. Nõ alienum uidetur inſerere hoc loco exemplũ religionis antiquæ, ob hoc maxime ſilentiũ inſtitutæ. nanq; diua Angerona, cui ſacrificatur ad diem XII Cal. Ianuarij, ore obligato obſignatoq́ꝫ ſimulachrũ habet.

 Sempro-

Sempronius quoque in lib. de Italiæ diuisione, cum de deo egisset, in A cuius tutela Roma esset: Quamobrem, inquit, & Angerona silentij dea ante Iani festos dies colitur præ foribus, ut ne cui liceat illud palàm efferre, quod ad salutem Reipub. ueteres ore obsignato intra pectoris arcana uoluerunt contineri: cuius uiolatæ religionis pœnas primus luit Soranus. atque hac de dea, quantum memini: de Agero nia uerò alibi actum est. Nunc addam, & quæ de Tacita scribit in Numa Plutarch. Cum enim Numam Pomp. religioni studuisse ex Pythagoræ fermè instituto ostenderet, ait: Sed Numæ figmentū deæ, uel montanæ nymphæ amor, secretusque illius congressus, & communia cum Musis consortia. Plurima enim ex uaticinijs in eas referebat, quarum præcipue unam & insigniter Romanos uenerari docuit, quam Tacitam appellauit, οἷον σιωπηλὴν, ἢ νέαν, hoc est silentij studiosam & iuuenem: quod esse uidetur non absimile à silentij mysterio, quod ἐχεμυθίαν Pythagoras suis discipulis præcipiebat. Sed iam & Harpocraten apud Ægyptios deum silentij subiungamus, qui digito os obsignare uidebatur. hūc scribit Plutarchus in lib. Isidis et Osiridis, genitum fuisse post interitum Osiridis, ex Iside, unà cum Helitomeno, imbecillumque natum membris inferioribus. alibi tamen ait idem autor, non puerū fuisse (ut fertur) imperfectū, neque aliquod leguminum existimandum, sed deum iuuenilis adhuc B imperfectæ & inarticulatæ orationis præsidem ac moderatorem: ex quo, digito ori admoto ipsum effingebant, utpote silentij & taciturnitatis symbolum. huic deo mense Mesori, id est Augusto, legumina afferentes, ita canere soliti erant Ægyptij, Γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων. hoc est, Lingua fortuna, lingua dæmon. Hunc uero deum natum, idem autor est Plutarch. circa solstitium hybernum & brumam, ubi pro Harpocrate Carpocraten habēt exemplaria: quem locum eruditi quidam æmulantes, parum animaduerterunt. Ei igitur deo & lentes, & primitias leguminum offerri solebant. Sed & perseam arborem huic deo dicauit Ægyptus, quòd eius arboris frondes linguæ, fructus autem cordi sit quàm simillimus. Sanè ridet D. Epiphanius lib. tertio Cōtra hæreses, sacra quæ huic puero deo suis etiam temporibus fiebant in ciuitate Aegypti Buto. Nam sacerdotes illum nutrire simulabant instar nutricū, &c. quæ sanctus doctor exequitur. Circūscribitur Harpocrates ab Ouidio illo uersu in Metamorph. Quique premit uocem, digitoque silentia suadet. Sed & Apuleius, & Martianus lib. primo: Verùm, inquit, redimitus quidam puer ad os compresso digito salutari, silentium commonebat. Idem in VII. At tunc oborto terrigenis mussans tibi puer ille piceus, iussus admonere silentium. ubi notandum est, Piceum puerū Harpocratem deum appellatum, ex coloratis Aegyptijs. Scribit Tertul

lianus

A lianus Septimius in Apologet. hunc ipsum Harpocratem eliminatum, & Serapidem & Isidem, Italia, COSS. L. Pisone & Gabinio. meminit & huius dei Varro in lib. de Ling. lat. & Catullus. Sed & Artemidorus libro Onirocriticon. item Plin. Iam uerò, inquit, Harpocraten, statuasq; Aegyptiorum numinum in digitis uiri quoq; portare incipiunt. Meminit et Cassiodorus in epistolis. Non desunt inter scriptores, qui hunc deum Sigaleona uocari existiment ab Ausonio, illo uersu:

Aut tua Sigaleon Aegyptius oscula signet.

παρὰ τὸ σιγάω καὶ λεώς, id est à silendo & populo, quod scilicet populis silentium indicat. Illud hoc tibi loco de Silentij deo non silendum duxerim, libellum Coelij nostri exstare, festiuissimum & eruditissimum illum quidem, in quo ille more suo, non modo quæ hic ego ipse ex historijs collegi, sed per Apologi etiam figmenta lusit: quem ut legas, non minimum fuerit precium operæ. Viam enim ad eiusmodi confingenda sternet.

Aius Locutius deus à Romanis cõsecratus, de quo sic ait M. Cicero in libro primo de Diuinatione: Non multo, inquit, ante urbẽ captam, exaudita uox est à luco Vestæ, qui à Palatij radice in nouam uiam deuexus est, ut muri & portæ reficerentur: futurum esse, nisi B prouisum esset, ut Roma caperetur. quod neglectũ, tum caueri poterat: post acceptam illam maximam cladem, explicatum est. Ara enim Aio loquenti, quam septam uidemus, aduersus eum locum cõsecrata est. hæc Cicero in priore libro de Diuin. T. Liuius uerò lib. V. ab V. C. M. Ceditius, inquit, de plebe nunciauit Tribunis, se in noua uia, ubi nunc sacellum est supra ædem Vestæ, uocem noctis silentio audiuisse, clariorem humana, quæ magistratib. dici iuberet, Gallos aduentare. id, ut fit, propter autoris humilitatem spretum. Tum mox eodem libro: Camillo, expiandæ etiam uocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita, neglectaq; esset, mentio illata, iussumq; et templum in noua uia Aio Locutio fieri. Plutarch. in lib. de Fort. Roma. hanc historiam recitans, Aium Locutium φήμην καὶ κληδόνα uocauit, atq; ideo eum locũ Budæus ita latinè retulit: Furius porro Camillus cum Celticũ ignem restinxit, Romamq; oppensam auri æquilibrio à librilance decussit, nec Pudentiæ nec Fortitudinis ædem, sed Aij tantũ Locutij in uia noua extruxit: quo loco ante bellum Gallicum uocem à Marco Decio auditam noctu illac transeunte inquiunt, bellum illud instare denunciante. Quo loco uidemus M. Decium nũcupatum, illum quem T. Liuius M. Ceditiũ uocauit. de hoc eodẽ deo Gellius lib. XVI, ex M. Varronis lib. Diuinarũ: Nã sicut, inquit, Aius deus appellatus, araq; ei statuta est, quæ est infima Noua uia, q̃d eo in loco diuinitus uox edita erat, etc.

Paupertas & Ars à Gadareis cultæ, ut Arrianus ſcribit, quòd ui- A
delicet paupertas ad artes comminiſcendas induſtriam & hominū ingenium acuit. Contrà Plaut. in Trinum. Luxuriam deam inducit in prologo matrem Inopiæ: Sequere, inquit, me mea gnata. & paulo pòſt: Primum mi Plautus nomen Luxuriæ indidit, Tum mihi hanc gnatam eſſe uoluit Inopiam. Ariſtophanes in Pluto πενίαν, id eſt Paupertatem ita deſcribit, ut pallida ſit, & furiæ perſimilis, niſi quod facem non præferat.

Mephitim deam antiqui putauerunt odoris tetri, cuius templum ante Cremonēſiū mœnia fuit, loco ſeu numine defenſum, quo tempore Cremona Vitellianis Flauianiſque bellis exuſta eſt, anno poſteaquā cōdita fuerat CCLXXXVI, T. Sempronio & Corn. COSS. Annibale in Italia imminente: Cornelius Tacitus lib. XIX. Mephitis, ait Priſcianus lib. VII, nomen proprium eſt, à græco μεσίτης, ut quibuſdā uidetur, mutatione σ in φ. Verg. in ſeptimo: Sæuāq; exhalat opaca mephitim. ubi Seruius incertus fertur, nunc deum cōiunctum Leucothoæ, ut Virbius & Adonis Dianæ & Veneri: nunc Iunonem ait, quia ex aere odores. tandem concludit, deam eſſe odoris grauiſsimi. nam proprie Mephitis eſt terræ putor, qui naſcitur ex aquis ſulphuratis. Perſius in Satyris:

Atq; albo uentre lauatur, B
Gutture ſulphuream lentè exhalante mephitim.

Anna Perenna dea fuit à Romanis culta: quidā fabuloſe Annam ſororem Didonis putant. de qua Vergilius, & in Faſtis Ouid.

Ipſa loqui uiſa eſt, Placidi ſum nympha Numici
Amne perenne latens, Anna perenna uocor.

Sunt qui Lunam putarint, quæ Anna uocaretur, quod annus ex menſibus fiat. Alij unam Atlantidum dixerūt, quæ Ioui ubera præbuerit. Alij Iò, quidam & Themin. Nonnulli hanc hiſtoriā recitant: Cum plebs in Auentinum ſeceſsiſſet, Annam quandam uetulam ferunt quæ Bouillis oriūda erat, placentas quaſdā ruſticas plebi detuliſſe, cui cōmeatus defecerat. mox pace ſecuta, beneficij memores ſtatuerunt, ut perenne nomen eius coleretur: & Anna Perenna nūcupata. utcunq; ſcribit Macrobius, primo menſe, hoc eſt Martio conſueuiſſe Romanos publicè & priuatim ad Annam Perennam ſacrificatum ire, ut annare & perennare commodè liceret.

Æternitatem ut deam coluerunt antiqui, cuius imaginē tempus eſſe dixerūt Pythagorici, Plato, & Hermes Triſmegiſtus. eam enim per tempus intelligimus. Deſcribitur uerò copioſe & luculenter à poeta Claudiano in Panegyr. de laudibus Stiliconis:

Eſt ignota procul, noſtræq; imperuia menti, & cætera.

Boccatius

A Boccatius carmen interpretatur in suis Genealogijs. legitur & passim in hanc eandem M. Marulli hymnus cognitione dignissimus.

Tempestatis etiam ædes à M. Marcello extra portam Capenam cõstructa fuit. cum enim in Corsicã & Sardiniã nauigaret, & tempestatem passus esset, liberatus ædem hanc cõstruxit. Meminit Ouid.

Te quoq; Tempestas meritam delubra fatentur,
Cum pene est Corsis obruta puppis aquis: & reliqua.

Noctem etiam cultã legimus, quam Aratus poeta ἀρχαίην νυκτὰ, id est antiquam noctem appellat, ut interpres ait, ex Hesiodi sententia, quod sit deorum antiquissima. illi quoq; sacra facta. Et ut in præsentia mittam quæ Orpheus & Hesiodus tradunt, quorũ alter Noctem Chaus filiam, matremq; Ætheris & Diei asserit: alter illi hymnum cum suffimento factum cõcinit, eamq; matrem uocat deorũq; hominumq;, & genesim omnium. apud Latinos etiam Statius Papinius lib. II. Theb. ad Noctem hymnum & ipse concinuit:

Nox, quæ terrarum cœliq; amplexa labores,
Ignea multiuago transmittis sidera lapsu,
Indulges reparare animum cum proximus ægris
Infundat Titan agiles animantibus ortus,
Tu mihi perplexis quæsitam erroribus ultro
B *Aduehis alma fidem, ueterisq; exordia fati*
Detegis, assistas operi, tuaq; omina firmes:
Semper honoratam dimensis orbibus anni,
Te domus ista colet, nigri tibi nigra litabunt
Electa ceruice greges, lustraliaq; exta
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

Quo loco Lactantius grammaticus ait: Finitis annis singulis anniuersarium illi sacrum Adrastum polliceri, & lustralia exta, id est pinguia. Noctem ueteres mulieris forma effinxere, nigris expansis alis, quę uolare uideretur. Manilius libro quinto:

Et mentita diem nigras nox contrahit alas.

Nostro uero tempore, stellatum cœlum obscuratum cum Luna effingũt, quæ noctis symbolum putatur. Multis uerò cognominibus nuncupata, præcipuè poetis, εὐφροσύνη, μήτηρ ὀνείρων, τέρπνη, ἐγκύκλια, ὑπνοδότειρα, εὐάντητη. hoc est, lætitia, mater somniorum, iucũda, circulatrix, somnidatrix, & bene obuia, seu occurrens, appellatur: & multis alijs nominibus, quorum plura collecta leges in hymno Orphei. Phurnutus etiam Noctem ait εὐφρόνην nuncupatam, hoc est prudentem, propterea quòd eo tempore melius sapere uideamur. nam & Epicharmus dixit, εἴ τέ τί φησι ζητεῖς σοφὸν, τῆς νυκτὸς ἐνθυμητέον. & omnia etiam studiosa

nonbres dela noche

La noche es prudente
qi en ella tiẽpo sabemos
mejor i. estamos mas
dispuestos para saber

diosa nocte magis scrutantur. Plaut. in Amphit. Nocturnum uocat A noctis deum, cum ait, Credo ego hac noctu Nocturnum obdormiuisse ebrium. nisi fortè νύχιον, id est Bacchum intelligamus. Porro & Noctis & Diei & Meridiei simulachra ab Antiocho Epiphane facta, prodit Athenæus.

Falacer diuus pater, ut ait Varro, unde & eius flamẽ (ait) à diuo patre Falacre. ego ingenuè fateor, me nescire quis deus fuerit Falacer. Falacrem tamen pomorum deum scribit Alexander lib. VI. Sed male Varronis uerba considerauit, ex lib. de Ling. lat.

Herem Marteam antiqui accepta hæreditate colebant, quæ à nomine appellabatur hæredum, & esse una ex Martis comitibus putabatur. Festus.

Stata mater antiquis culta, cuius simulachrum in foro colebatur, postquam id collustrauit ne lapides igne corrumperentur, qui plurimus ibi fiebat nocturno tẽpore. magna pars populi, in suos quisque uicos retulerunt eius deæ cultum. autor Festus.

Rediculus deus à Romanis cultus, cuius extra portam Capenã fanum constructum fuisse accepimus. nam cum secundo bello Punico urbem oppugnaturus Annibal accessisset, à deis iniecto metu rediit, quando & campum Rediculi, & dei fanum Romani appellauerunt, ut scribit Festus. B

ἄτη, Ate dea, uel dæmon potius, existimata à plerisque, ex Homeri uersibus Iliad. XIX, qui ita traducti leguntur:

Protinus abripuit speciosis crinibus Aten,
Iuppiter, adiuratque instinctus sanctius ira,
Haud iterum posthac stellantis culmina cœli
Scansuram esse deam, quoniam esset noxia cunctis,
Ilicet hoc dicto superis ibi feruidus Aten
Sedibus exturbat, mortalia lapsa lacessit.

Aten nostræ religionis autores φώσφορον, id est Luciferum interpretantur, ut præcipuè Iustinus philosophus ac martyr, Suidas, & alii: sed & Bessarion in libris aduersus Platonis calumniatorem. Solon philosophus in elegia pulcherrima quæ apud Stobæum legitur, in oratione περὶ δικαιοσύνης, ita canit:

ἄτη δ' ἐξ αὐτῶν ἀναφαίνεται, ἣν ὁπόταν ζεὺς
πέμψη, τισομένην, ἄλλοτε τ' ἄλλος ἔχει. hoc est,

Ex illis Ate apparet, quam ubi Iuppiter ipse
Miserit, ultricem, tunc aliam alter habet.

Pindarus uerò in hymnis Pyth. ἀυάτηρ ἄτηρ nũcupauit, more Æolico. dicitur & ἀάτη, παρὰ τὸ ἀάομαι, hoc est lædo. ἀάτη igitur per interiectionẽ υ, ἀυάτη, ut ἀυὴρ pro ἀὴρ. Pindarus ad Hieronẽ, ἀλλάνιν

ὕβρις

A ὕβρις ἐς ἀνάτην ὑπερήφανον ὦρσε. hoc eſt, Sed ipſa Contumelia ad damnum inſigne impulit.

TOPICI DEI.

OPICI denicꝫ dei uocabantur nō à Græcis modo, ſed & à Latinis, qui locorum, regionū, urbium peculiarem tutelam gerebant: quos & interdum latinè appellatos uidemus Tutelares, Genios, & cuſtodes. Verg. Cuſtos Soractis Apollo. Idem, Geniúm ne loci. ſcribit Seruius VII Æn. quod dei Topici non transferuntur ad alias regiones: & ideo cauendum, ut de Laurente Marica, quæ Minturnenſiū erat. ſed aliqui ſunt dei communes, ut dictum eſt. Tertullianus in Apologetico nonnullos commemorat, quos & ego curioſitatis cauſa non præteribo, & pleroſcꝫ addam ex diuerſis autoribus.

Fuit ergo Aſtarte Syriæ dea, Arabiæ Diaſares, uel ut apud Stephanū legimus, Duſarus. Arrianus, Arabiæ duos deos ait, Cœlum et Dionyſium. apud Noricos colebatur Tibilenus, apud Africanos Cœleſtus, qui à Lactantio dicitur Vranus. Fuere Mauritanis reguli ſui. Cruſtuminenſium deus fuit Deluentinus, Narnienſium Viridianus, Aſculanorum Ancharia, Vulſinenſium Nurſia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia. Validcorum fuit in honore pa-
B ter Curis, unde accepit nomē Iuno. Eodem modo Latini Faunū coluere, Sabini Sancum, uel Sanctum: Romani Quirinū, qui eſt Romulus. Marica dea fuit Minturnenſium, Fellenus Aquileienſium. Externos aliquos etiam addamus. Orchomeniorum deus Laphyſtius fuit: Molpadia, quæ & ſemidea Cheronnenſium: Tenes Tenediorum, Alabandus Alabandenſium, Minerua Athenienſium, Samiorum & Argiuorum Iuno, Paphiorū & Cypri Venus, Lemniorum Vulcanus, Naxiorum Dionyſius, Delphorum Apollo, Laginia dea Carum. Tanfana uerò Germanorum: item Velleda & Aurinia, de quibus eſt facta mentio à Tacito. Tuiſconē etiam Germanorum antiquum deum apud Tacitū & Beroſum legi, quem terra editum ferunt: & Mannum filium, à quibus uulgaria Germanorū nomina quæ nūc quocꝫ in uſu habētur, Tedeſcus, & Alamannus: tametſi quidam à Lemano lacu & legant, & deriuent. Pſaphon apud Libycos pro deo cultus, cum deſpicatiſsimus eſſet. is uocales aues uerba hæc conari edocuit, Magnus deus Pſaphon, hoc eſt, μέγας θεὸς ψάφων: quibus inter nemora dimiſsis, & à rudibus his uerbis auditis, pro deo Pſaphon cultus eſt, ut Apoſtolius ſcribit. id & in Adagia traxit Eraſmus, meminit & Cœlius.

Carmelus deus, & mons, ita lib. XVII à Cornelio Tacito deſcribitur: Eſt inter Iudæam Syriamcꝫ Carmelus, ita uocant montem,

deumcꝫ

deumq́; nec simulachrũ deo, aut templum, sic tradidere maiores: A aram tantum, & reuerentiam, & reliqua de eius sacerdote Basilide, qui Fl. Vespasiani imperium prædixit.

Amanus, & dei & montis nomen, de quo agemus in Anaitide Venere.

Enenth seir, ut Græci & Latini efferunt, Enenthius deus, uel dæmon fuit Phœnicũ. Lampridius in uita Heliogabali: Pallia, inquit, deo Euanthio fudisse, uel (ut ego legendum puto) Euenthio. huius dei Sachoniathon in historia Phœnicum meminit, & Philon Byblius, ut docet Eusebius in Præp. euang. Existimauit uir doctissimus apud Lampridium legendum, Pallia uino œnanthio, id est Maroneo, ab Oenanthe Maronis patre.

Epies, maximus deorum apud Ægyptios interpres. huic deo attribuebant accipitris caput, aliaq́; permulta superstitiosa, ut meminit Zoroastres, & pluribus ostendit Eusebius.

Derceto dea Syrorum fuit, quam in quarto Metamorph. Ouidius sub forma patronymica Dercetis appellasse uisus est. nam δερκετὼ quidem uocabatur, ut διδὼ, & alia. hinc δερκετὶς deduxit poeta. ita enim canit,

Illa quid è multis referat (nam plurima norat)
Cogitat, & dubia est, de te Babylonia narret B
Derceti, quam uersa squamis uelantibus artus,
Stagna Palæstini credunt mutasse figura.
An magis, ut sumptis illius filia pennis,
Extremos altis in turribus egerit annos. quo loco duplicem tangit fabulæ Dercetus opinionẽ. Scribit igitur (ut hinc exordiar) Athenagoras philosophus in oratione pro Christianis ad M. Antonium & Commodum de Derceto, hæc uerba à me è græco ita expressa: Etenim, inquit, Dercetus filia fuit Semiramis, lasciua mulier, & homicida, quæ dea Syria est existimata, & propter Dercetò & columbas & Semiramin colunt Syrij. hoc enim fieri non potest, ut mulier in columbã mutata sit. fabula hæc à Ctesia traditur. & hactenus quidem Athenagoras. Dercetus meminit & Plin. V Nat. hist. libro, ut beneficio Hermolai didicimus, cap. XXIII. Bambyce, quæ alio nomine Hierapolis uocatur, Syris Magog: ubi prodigiosa Atergatis (Græcis hæc Derceto dicta) colitur. Strabo uerò: Trans Euphratẽ, inquit, est Bambyce, quam Edessam, & Hierapolin uocant, in qua Atergatin Syriam deam colunt. Illud hoc loco admonendum duxi, antiqua omnia Ouidij exemplaria, non Derceti, sed Derce habere: quæ lectio non est spernenda. quippe Theon, siue quisquis alius est qui in Aratum græca scripsit commentaria, ubi de piscibus agit, ita scribit:

concep.to

A ita scribit: Quidam (ait) Δερκετὼ Veneris filiam dixere, quæ in mare prolapsa, à piscibus seruata est, unde in eius honorē deæ Syrij piscibus abstinent. Diodorus uerò lib. tertio, iuxta Ascalonē urbē lacū esse scribit, ubi templū insigne fuit deę quam Syri Δερκετὼ uocabant, quæ dea muliebri facie fuisse perhibetur, reliquum autem corpus figura piscis: cuius filia Semiramis à columbis fuit educata, quę aues ideo Syris sacræ. scribit & Strabo in XVI lib. parte extrema: Nominum mutationes plerasq; fuisse etiam antiquis, ut inquit Atergaten Atharan dictam, quam Ctesias Dercetò uocauit. Subdit eodem loco idem Diodorus, Venerem aliquando obuiam factam Dercetò, amorem cuiusdam adolescentis sibi sacrificātis iniecisse: ex quo cum filiam dea suscepisset, sui erroris pudore affecta, adolescentem ab se amouisse, & filiam in deserta & saxosa loca, ubi columbarum erant ingentes turmæ, exposuisse: quæ columbæ puellam enutriuerunt. Derceto pudore ac dolore actam, se in stagnū abiecisse, & in piscem conuersam: quare, inquit, Syri piscibus abstinent, & templum in stagni littore constituerunt, Dercetò facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis simulachrum coluerunt. Porrò, quod Syros piscibus abstinere scribant tot autores, in aliam causam referunt, Manilius in Astronomicôn libro quarto, et Hyginus in Astronomico:

Los Siros no comian pescado porque entendian que alli [avian] enterrado echado a Derceto hija de Venus y en honra de esta diosa no comian donde avia estado la dicha.

nota fabulam

B ille his uersibus,

Scilicet in piscem sese Cytherea nouauit,
Cum Babyloniacas summersa profugit in undas,
Anguipedem alatos ungues Typhona ferentem,
Inseruitq; suos squammosis piscibus ignes. & eodem lib. paulo pòst,
Piscibus Euphrates datus est, ubi piscis amator,
Cum fugeret Typhona Venus, subsedit in undis.

Fabulam etiam Ouid. in Fastis attigit. Hyginus quoq; bis, ubi de piscibus agit. priore quidem loco: Diogenetus, inquit, Erythracus ait, quodam tempore Venerem cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Euphraten uenisse, & eodem loco repentè Typhona giganta apparuisse: Venerem autem cum filio in flumen se proiecisse, & ibi figuram piscium forma mutasse: quo facto, periculo esse liberatos. Itaq; postea Syros, qui in ijs locis sunt proximi, destitisse pisces esitare: quod uereantur eos capere, ne simili causa deorum præsidia impugnare uideātur, aut eos ipsos captare. Eratosthenes autem ex eo pisces natos homines dicit. Idem etiam Hyginus in pisce notio: Hic (inquit) piscis notius appellatur, qui uidetur aquam ore excipere à signo aquario, qui laborantem quondam Isin seruasse existimatur, pro quo beneficio simulachrum piscis & eius filiorū inter astra constituit. Itaq; Syri complures pisces non esitant, & eorum simulachra

Sucedio del gigante Tifon se echaron en el rio Cupido y Venus y se mudaron en peces — y por esto los Siros de aqui no los comian

La diosa por aver la librado el pez de un peligro. La hizo una estrella entre las estrellas y a sus hijos. Son piscis y aquario

Los Siros no comen muchos peces y honran por dioses las figuras retratos de muchos de ellos doradas.

aurata pro deis penatibus colunt. Nigidius etiam aliam in Cōmentarijs latinis in Arati Phænomena fabulam recitat. Hos, inquit, pisces dicit in flumine Euphrate fuisse, & ibi ouum inuenisse miræ magnitudinis, quod uoluentes eiecerunt in terram, atq; ita columbam insedisse, & post aliquot dies exclusisse eam Syriæ quæ uocatur Venus, maximeq; misericors ad homines pertinebat, quęq; multa quę ad utilitatem hominibus uerterentur, ea dicitur inuenisse: quæ quoniam Iupiter sæpius à Mercurio laudari nominariq; audiret, quòd in deos religiosa, in homines officiosa diligenter fuerit, rogata à Ioue, quid sibi optanti tribui postularet: illa ait, ut pisces qui suam originem seruassent, immortali præmio afficerentur: Iupiter in XII signis pisces siderum splendore decorauit. unde hodie quoque Syri neq; hos pisces edunt, & columbas potestate decorant. & hæc quidem ex Nigidio in ipsis cōmentarijs. Demum nec desunt qui scribant, piscem boreum hirundinis habere caput, ea uidelicet ratione, quod piscis chelidon nuncupetur, qua uoce græcè hirundo, ut notissimum est, uocatur. Sunt etiam qui scribant, Dagon eandem esse cum Dercetò. undè & eius templum Bethdagon dicitur. Dagon uero piscem significat. plura de Atagarte suo loco dicemus.

nota fabulam · in optima

los palomos honrradas

Adad nomen dei apud Assyrios summi, qui unus interpretatur, quem solem esse Macrobius ostendere nisus est. Huic deo subiugebant deam nomine Adagartim: quibus duobus deis omnem cunctarū rerū potestatem attribuebant, Solem uidelicet & Terram intelligentes. ADAD simulachrum tale formantes, radijs inclinatis: quibus mōstrabatur, uim cœli in radijs esse solis, qui in terram demittuntur. Adargatis uerò simulachrum, sursum uersum reclinatis radijs, monstrans radiorum ui supernè missorum enasci, quæcunq; terra progenerat. sub eodem simulachro species leonū sunt, eadem ratione terram mōstrantes, qua Phryges finxere, Matrem deûm, ut in ea dictum est, id est terram, leonibus uehi. Hæc quidem fermè ex Macrobio. Non contraria Macrobio Phornutus de deis scribit, ubi tamen aduertendum, in impressis ἀρλαγὰ legi pro ἀταργάτις, & ita est in exemplari meo manuscripto, & castigato. Legitur etiam in Commentarijs latinis in Arati Phænomena, à nōnullis existimatam Adagartin, quam Virginem inter signa uocamus. Virginem, aiunt, nonnulli esse Cererem dixerūt, eo quòd spicas teneret. alij Adagartin, quidam uerò Fortunam, quoniam sine capite astris infertur. Sed quam ij Adagartin deam, hanc Græci alij, atq; in primis Atheneus, Atergatin nominãt, de qua Antipater Tarsensis Stoicus in lib. περὶ δεισιδαιμονίας IIII, dici à quibusdam ait, quod Gatis Syrorū regina fuerit, quæ per preconem edixit, ne quis piscem absq; Gatide uesceretur, per ignorantiãq; ideo plerosq; ipsam Atergatin uocare, atq;

l. Cataro
Carro delos dioses/era llevada en carro de tierra con leones

A atque à piscibus abstinere, quod & in Pythagoræ symbolis meminimus. Mnaseas uerò in secundo de Asia: Mihi, inquit, ita uidetur, Atergatin reginam adeò intolerabilem fuisse, & duriter multa populis suis imperasse, ut etiam lege iusserit, ne piscem aliquem comederent, sed ad se afferrẽt, eò scilicet, quòd ipsa libenter ijs uesceretur: hinc quoque in sacrificijs solenne hoc permansit, ut quoties deã præcarentur, pisces illi argenteos atque aureos offerrent. at sacerdotes tota die pisces ueros in mensa deę paratos, coctosque, tum assos, tum elixos apponere, quos sacerdotes mox ipsi absumerent. Xanthus aũt Lydus ait, Atergatin à Mopso quodam Lydo captam, simul cum Ichthye filio in lacu Ascalone contumeliæ causa summersam, & à piscibus deuoratam fuisse. Iustinus ex Trogo, Arathen quandam Syrorum deam fuisse ait, quæ uxor Damasci regis fuerit: nisi si literę uitio (ut putat Hermolaus) permutatæ sunt, pro Athara, quæ (ut docebimus) Atergatis fuit. Hesychius quoque uidetur falli, nisi codex sit mendosus. nam ἀπλαγάθην legit, pro ἀτοργάτιν. at uerò illud recte subdit, quæ ἀθάρη dicitur à Xantho, cuius modò est facta mentio. Alij sunt, ut est apud Lucianum de dea Syria, qui rem hanc in Semiramiden & Dercetò referunt, qua de re tota iam actum in Derceto. Strabo etiam Atergaten deam Syriam dixit, lib. opinor XV.

B Astarte dea Sidoniorum, uel Syriorum, Venus à multis existimata. de ea ideo in Veneris cognominibus agemus, & simul de Astroarche. fuit & ζαυάνας deus Sidoniorũ nescio quis, ut Hesychius ait.

Anaitis Venus, uel Diana, apud Persas, cuius historia in Venere describetur. Variè enim refertur. cum hac dea, dei à Persis colebantur, Amanus & Anandatus, ut scribit Strabo in XI.

Adramus deus in tota colebatur Siciliæ insula, cui Adranum ciuitas sacra fuit, ut in Parallelis autor est Plutarch.

Conisalus deus Atheniensium peculiaris. Strabo his propè uerbis: Priapum, inquit, Hesiodus non nouit, & Orthanæ & Conisalo & Tychoni, & eiusmodi Atheniensiũ deis persimilis est. quibus uerbis uidemus & hunc, & Orthonam, & Tychona deorum nomina esse, qui obscœni essent.

Cabrus deus Phaselitarum, quæ urbs Pamphyliæ fuit: Suidas etiam insulam facit. huic deo Phaselitæ rem sacrã faciebant de pisciculis sale conditis. unde prouerbium emanauit, sacrificium Phaselitarum, ut Suidas & Zenobius scribunt. quãquam Suidas nomen dei Calabrum pro Cabro legat, & Erasmus Caprum.

Tanais dea colebatur ab Armenijs, de qua Strabo in libri XI calce: Templa, ait, ferè omnia habent, quæ Persæ: sed Tanaidis præcipuè in urbe Acilesina, ubi seruos seruasque dedicãt. quod ideo minus mirũ ipsi Straboni uidetur, quòd nobilissimi etiã filias ei dedicarẽt:

quibus lex erat, ut diu apud deam prostitutæ essent, donec nuptui darentur, nullo renuente talibus coniungi. Est & Tanais fluuij notissimum nomen. A

Σωσίπολις dæmon, seu genius, cultus fuit ab Eleis, quòd urbẽ ab Arcadib. seruauerit: unde illi nomen. Pausan. in Eliacis alteris. nam cum bellum esset inter Eleos & Arcadas, & Eleos Arcades urgerẽt, fortè accidit imminentibus Arcadibus, mulier cum infante se Eleis obtulit, seq; monitam ait, ut eis cum infante, quem sinu gerebat, opem ferret: eisq; puerulũ exhibuit, quem illi prima campi parte deposuere. irruentibus uerò Arcadibus, eis uisus is non puerulus, sed serpens. qui territi, retro cedere ceperunt. Insequentes uerò Elei Arcadas fuderunt, & uictoria potiti sunt. hinc pòst ab Eleis templum excitatum est, ubi sese serpens uisus est recipere, & deus ab euentu liberatæ urbis Sosipolis deus uocatus est. Sed & ibidem Ilithyiæ ara erecta est, ceu ab ipsa Sosipolis esset productus, quem puerili specie effingebant, chlamyde stellata indutum, & manu altera continens Cornucopiæ, quale scilicet Fortuna gestare solet. Sosipoli rem diuinam eius templi antistes faciebat, caput & faciem albo obtecta uelamine, solaq; ipsa templi adytum ingrediebatur. Huic deniq; deo maxima omnia sua negocia deferebant, maximumq; eis iusiurandum erat. Porrò de Ioue Sosipoli nuncupato, Strabo libro decimoquarto, & ipse in Ioue agam. B

Erechtheus rex cultus ab Atheniensibus, unde & Erechtidæ ipsi uocati. Erechthei etiam filiæ in numero deorum habitæ, ut M. Cicero scribit. Fuit uerò Erechtheus Ægyptius genere, qui sacra mysteria & opertanea Atticos docuit, quæ Eleusinia dicta sunt, translata quidẽ ex Ægypto. hic quidẽ Proserpinæ filias immolasse dictus est, pro Athenarum salute: qua causa pro deis & ipsæ habitæ sunt. Eudanemi ara Athenis etiam fuit in Ceramico, & ut ait Arrianus in tertio Hist. quisq; initiatus in Eleusinijs, in Hecatompedo sita nouit.

Canopus deus cultus ab Ægyptijs, cuius originẽ Suidas, & Ruffinus libro XI Ecclesiasticæ historiæ commemorant. Ferunt enim, quod Chaldæi per uarias orbis regiones ignem suũ circũferebant, et cum omnium nationum deis contendebant, ut qui deus uicisset, ab omnib. crederetur. quare cum dei qui ex ære, auro, argento, ligno, uel alia quauis materia cõstabant, igne omnino absumerentur: Chaldæorum deus locis omnibus præstabat. hæc cum Canopi sacerdos audisset, quiddam contra ignem callidum excogitauit. Solebant in Ægypto fictilia uasa quædam fieri, quæ hydriæ uulgo appellantur, minimis quibusdam foraminibus pertusæ, quibus turbida aqua limpidissima & defecatissima effluit. harum ille unam cæra foraminib. obturatis cepit, uarijs colorib. undiq; depictam, aqua repletam, ac

ut deum

A ut deum statuit: & excidens ueteris simulachri caput, quod Menelai gubernatoris ferebatur, imponens diligēter simulachro aptauit. adsunt posthæc Chaldæi, itur in conflictum, circa hydriam ignis accenditur, cæra dissoluitur, qua foramina erant obturata: diffluente aqua, ignis extinctus est. astu igitur sacerdotis Canopus deus uictor dei Chaldæorū euasit, & ex eo deus cultus est, centumq; & uno stadio distat à Canopo. Addit præterea Ruffinus & ipsius Canopi simulachrum, quod tale fuit: pedibus exiguis, attracto collo, & quasi sugillato, uentre tumido in modū hydriæ, cum dorso æqualiter tereti. ex hac persuasione, uelut uictor deus omniū colebatur ab Ægyptijs. Sed de Canabo Menelai gubernatore, qui, & quo pacto perierit, uulgatius est, quàm ut nunc plura scribam: deq; Nili hostio.

Palmytius etiam Ægyptiorum deus, ut est apud Hesychium.

Alabandus deus, quem Alabandij coluerūt. Stephanus: Alabandum, inquit, Callirrhoes filium dicūt, qui ab equestri pugna nomen adeptus est. Alam quippe Cares equum appellant, Banda uerò uictoriā: ex quo uocatus Alabandus, & Alabanda Cariæ ciuitas. Alabandum, ait M. Cicero, Alabandenses sanctius colūt, à quo est urbs illa condita, quàm quenquam nobilium deorū. apud quos nō inurbanè Stratonicus, ut multa, cum quidam ei molestus Alabandū deū

B confirmaret, Herculem negaret: Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus. Hic autem Stratonicus citharœdus fuit perurbanus, cuius & Strabo et Eustathius in Dionysij commentarijs meminerunt, cum de Caunijs agitur, pestilenti aere notatis.

Tenes deus Tenediorū, Cicerone teste: qui Verrem scribit, Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habebatur, & urbem illam cōdidisse dictus est, surripuisse. Tenes uerò, à quo dicta est Tenedos, Cycni filius, qui uita functus inter deos relatus est. Plutarch. uerò in causis Græcorū aliam historiam scribit: aitq; Tenem ipsum occisum ab Achille, atq; ideo institutum, ut in Tenis templo nomen Achillis non audiretur, nec tibicen intraret: quod copiosius idem Plutarch. recitat. Strabo lib. XIII, putat fabulā: In hac, inquit, de Tene conficta fabula narratur, à quo insula nominata est: & de Cycno, qui genere Thrax fuit, & Tenis pater, ut quidam uolūt. Plura leges inter prouerbia Erasmi, τενέδιος ἄνθρωπος: ut Seruiū mittā.

Coronis quæ dea esset, non explicuit Pausan. tantū illud scripsit, deam Coronida in Sicyonia cultam fuisse, cuius statua nullum habebat templum: sed cum esset ei sacrificandi tempus, ipsam in Palladis templum deferre soliti erant. Nam de Coronide Æsculapij matre non crediderim, quæ narratur duplex in Metamorph. Ouidij.

Theagenes à Thasijs, & Cleomedes ab Astypalæis, athletæ pro deis culti fuere, de quibus extant oracula apud Plutarchum, & Eusebium,

bium, & historiæ à Pausania in Eliacis referuntur. A

Damia & Auxesia deæ fuerunt, quas peculiari religione Epidaurij coluerũt, de quibus legimus in V lib. Herodoti, quòd cum infructuosa esset Epidaurus, in calamitate ciues Delphicum oraculũ consuluerunt. quibus Pythia respondit, eis tum demum bene futurum, si Damiæ & Auxesiæ simulachra erigerent. petentibus ciuibus, Vtrum'ne ex ære aut ex lapide facienda? respõsum, E' neutro, fuit, sed ex oleagino ligno. at cum uix usquã gentiũ ea tempestate oleæ, præterquam Athenis, inuenirentur, Epidaurij rogarunt Athenienses, ut fas sibi esset oleam ex eorũ agro incidere. ea lege Athenieses permisere, si quotannis illi Mineruæ Poliadi & Erechtheo sacra dona mitterent: quæ cum perfecta fuissent, & Epidauria tellus fructifera, ac sacra quotannis reddita: & cætera, quæ multa scribit Herodotus. Pausan. tamen in Corinth. ait, λιθοβολίαν appellatum festum, quod in earum dearum fieret celebritate. Nam hæ in Trœzeniorũ seditione lapidatæ fuerunt. Illud mirum, quod apud Pausaniã, non Damiam, sed Lamiam legi: nec id à quoquam annotatum.

Drimachus dux fugitiuorũ, à Chijs ut deus cultus: hic senex puero se iugulandum dedit: sepultus à Chijs, sacello erecto. In somnis sæpe de fugitiuis Chios monuit. herois propitij fanum quidam dixerunt. Athenæus.

Amphiaraus, Argiuus uates, pro deo cultus post mortem, qui et B oracula reddebat per somnũ. nam post purgationem, & perfectis sacrificijs ijs deis quorum in ara nomina sculpta fuerant, & mactato ariete cuius pellis substernebatur, ubi incubãtes captabant somnia, ex quibus interpretatis futura prænoscebant. Templum Amphiarao Oropij construxerunt ex marmore candido, in quo nulli Thebano fas erat obdormire, aut uaticinari. Fuit in eo fons, ad quẽ qui accepto oraculo morbo leuati fuerant, signatam pecuniam mittere solebãt: ut plurib. in Attica Pausan. docet. Describit & Amphiarai ara apud Oropios, in hũc fermè modũ, ut quinq; partes haberet. prima pars Ioui, Herculi, Apollini Pęoni dicata fuit: altera heroibus, ac heroũ uxorib. tertia Vestæ, Mercurio, Amphiarao, Amphilochiq; liberis (nam Alcmæoni ob scelus in matrem, locus inter eos datus non fuit:) quarta Veneri, Panaceę, Iasio, Hygię, Mineruæ Pæoniæ: quinta Nymphis, Pani, & amnibus Acheloo & Cephiso. Plura uerò si de Amphiarao cupis, leges apud Statiũ in Thebaide. Et de Celso philosopho apud Origenem in III. Exinde non secus nos facere, qui comprehensum & mortuum colimus, pro eius sententia Celsus existimat, ac Gethæ faciunt, qui Zamolxin adorant & colunt, et Cilices qui Mopsum, & Acharnanes qui Amphilochum, & Amphiaraum Thebani, & Lebadij Trophonium.

Amphilo-

A Amphilochus in Oropo Atticæ pro deo uates cultus, ut T. Liuius in quinto lib. Decad. v scribit. Templumq́ uetustū fontib. riuisq́ habuit, ad quod uisendū Paulus Æmylius uictor prodijt. meminit & Strabo, & Pausan. qui & eius aram Athenis describit. Item in Mallo Ciliciæ urbe, cuius oraculum Pausan. sua ipsius ætate cætera omnia ait superare. Thucydides lib. secūdo Hist. Amphilochum scribit Amphiarai filium, post bellum Troianum cum domū reuersus esset, Argos exosum domicilium, condidisse in sinu Ambraciota urbem, quam de nomine primæ urbis & suo Argos Amphilochium appellauit.

Ogoas nomen dei apud Caras, qui Milasan incolebant, in cuius dei templo maris fluctus & procella apparebat, & perinde terrorem incutiebat. Hoc ex collectis ex Pausan. Leonici. Idem legi fieri in nonnullis Neptuni templis.

Aristęus Apollinis & Cyrenes Hypsei filię filius, Autuchi frater, ut in secundo cōmentariorū Apollonij Rhodij legimus. Autuchus quidem in Libya, Aristæus uero in Cea insula mellificij artificiū primus inuenit, oleiq́ confectionem. addunt et alij pastoritiam artem, ut pluribus in Pyth. ostendit Pindarus, & longè pluribus illius commentatores. nam & Iupiter Aristæus uocatus fuit, & Apollo ἀγρεὺς
B & νόμιος, id est Agrestis & Pastoralis. Diodorus uero Siculus: Cū Cyrene, inquit, Hypsei filia apud Peleum uirgo educaretur, Apollo eius forma captus, raptam uirginem in Libyam detulit, hic ubi condita pòst est urbs Cyrene, & ex ea natum Aristæum nymphis nutriendum tradidit: à quib. triplici nomine uocatus, Nomius, Aristęus, Agreus. ab eisdem nymphis didicit, lactis mellis & olei cōfectionē: & quoniam hæc primus in mortalium usum exhibuit, ut deus cultus fuit. mox in Bœotiam deueniens, Autonoen uxorem duxit, ex quibus natus Actæon: qui laceratus à canibus, miser interijt. Dein in Ceam Aristæus profectus, pestilentiam sedauit. deinde in Sardiniam cum iuisset, eam insulam aliquandiu incoluit, & ibi filios Charinum & Callicarpum genuit. in Sicilia quoq́ aliquo tempore moratus, cum multa hominum uitę utilia docuisset, pro deo habitus, in Thraciam ad Dionysium transgressus est: ubi orgia edoctus, diu ibi uersatus, tandem non comparuit, deorumq́ honores ab omnibus est assecutus. hæc & plura Diodorus. Sed enim Pindarus in Pyth. Cyrenem puellam, ut antè dixi, ait ex Apolline cōcepisse, & Aristæum peperisse. quo loco Scholiastes, & ipse quoque tradit, Iouem & Apollinem Aristæum nominatos, & utrunq́ ἀγρέα et νόμιον. quam rem cum Probus grammaticus in Georg. Vergilij attingat, in uulgatis codicib. eius perperam Ægoros legitur, pro Agreus: id quod etiam in Ioue Icmæo ostendemus. Iustinus ex Trogo lib. XIII, ubi

Cyrenes historiam explicat, quatuor ex Cyrene filios Apollinem sustulisse prodit, Aristæum, Nomium, Eutocũ, Agreum. Pherecydes uerò & Aræthus tradũt, puellam ipsam Cyrenem cycnis deuectam in Libyam. At uerò Agrætas lib. primo Libycorũ, illam in Cretam Apollinẽ deduxisse, & inde in Libyam. Soror quidem Cyrenes Larissa, cuius cognominis est ciuitas in Thessalia. Alij prodũt Cyrenẽ filiam fuisse Penei fluuij: sed ij male sentiunt. nam apud ipsum quidẽ fluuium greges pauit, non autem eius filia. Mnaseas ex propria sententia in Libyã profectã esse ait, non ab Apolline deuectã. Sed enim Acestor, in ijs quos de Cyrene libros scripsit, ait Cyrenẽ in Libyam delatã tempore regis Eurypyli: & cum eam regionem leo uastaret, præmium Eurypylũ proposuisse interfectori leonis. Cyrenem leonem sustulisse, & regnum cepisse. Phylarchus aũt ait, ipsam cum plurib. in Libyam uenisse, comitesq́ in uenationem misisse, & unà cum eis iuisse, & ibi leonem interfectum, regnumq́ ea causa accepisse: duosq́ filios ex Apolline peperisse, Autuchum & Aristæum. Sunt porrò qui Aristæos quatuor fuisse tradant, ut Bacchylides: qui primum quidem Carysti, alterum autem Cheronis, tertium Terræ & Cœli, & ultimum hunc Cyrenes filium prodidit. De Aristæo Vergilius in primo Georg. intellexit, cum cecinit,

Et cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci: quod & Probus & Seruius notant. Sed & ab hac Aristæi historia, idem poeta ultimam Georgicorum partem commentus est.

Zamolxis deus cultus à Getis, quibus & leges tulit, ut in quarto Herodotus prodit: nonnulli opinantur eundem esse qui Beleizen. Fuit uerò Zamolxis Pythagoræ discipulus, qui in patriam reuersus, Thraces Ionicos mores docuit, & uitæ instituta, religionemq́. de quo quoniam plura scripsimus in nostris Sepulchralibus, ideo hic parcius retulimus. Fuit & per tempora Augusti Ceneus quidam Geta, qui cum magicis artibus deditus esset, diuq́ inter Ægyptios uersatus, auguriorum peritiam est adeptus: hinc deorum oracula enunciabat, ideo breui in deorum numerũ relatus, pro deo habitus ut Zamolxis: quod scribit Strabo in VII.

Heliogabalus deus peregrinus fuit in primis Phœnicũ, cuius Bassianus Antoninus, cognominatus Heliogabalus Imp. in mõte Palatino Romæ tẽplũ cõstruxit, quo loco prius Orci ędes fuerat, in quo non modo Romanorũ sacra, sed & Iudæorũ & Christianorũ etiam transferre studiose curauit, ut autor est Lampridius. Plura Herodianus lib. Hist. V qui et hoc scribit: Et quidem, inquit, Bassianus annos natus erat circiter XIIII. Alexianus aũt decimum iam annũ attigerat: sacerdotes ambo Solis, quẽ maxime indigenę colunt, Phœnicũ lingua

A lingua Heliogabalũ uocitantes: templum'que illi maximũ constructũ habent, auro argentoque plurimo, ac lapidum eleganti magnificentia exornatum: nec solum indigenæ deum illum uenerantur, sed uicini quoque satrapæ, reges'que Barbari certatim quotannis splendida offerunt munera. Simulachrum uerò nullum græco aut Romano more manufactũ, ad eius dei similitudinem: sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus, propemodum ad coni figuram: niger lapidi color, quem & iactant cœlitus decidisse. eminent in lapide quędam, formæ'que nonnullæ uisuntur, ac solis imaginẽ esse illam affirmant, minime humano artificio fabrefactã. atque hæc quidem de Heliogabalo deo. Cui deo Romæ quoque Bassianus, qui & Antoninus Heliogabalus, ut dictum est, templũ in Palatio construxit, ut paulo pòst idem scriptor Herodianus ostẽdit. Sanè inter eruditos meritò pridem connumeratus Egnatius, Lunum Heliogabalum hunc deum his uerbis existimauit: De Luno deo, quem Heliogabalum Phœnicum lingua dicerent.

Crephagenetus, κρηφαγένητος, deus Thebæorũ in Ægypto, qui immortalis colebatur. soli enim, teste Plutarcho, nullum deum mortalem uenerabantur.

Tholesphorus quoque ut deus à Pergamenis cultus fuit, ex oracu-
B lo sic nũcupatus: quem ut Pausan. ait, Epidaurij Acesion uocabant, Sicyonij Euameriona. non desunt qui Telesphorum uatem interpretentur perfectum, aut engastrimython, id est uentriloquum. de quo genere uatum alibi plura locuturi sumus, cum de Pythio Apolline scribemus.

Sangus, Sabinorum deus: Dionys. Alicar. lib. II ait, Portium Catonem scriptum reliquisse, Sabinorũ gentem esse nominatam à Sabino, filio Sangi dei gentilis, qui etiam dictus est Pistius. Sangi genij sacellum urbis VII regione statuit P. Victor. Lactãtius uerò: Sabini, ait, colũt Sangum, ut Romani Quirinum. Quędam Lactantij exemplaria Sancum, non Sangum habent. Sanci meminit Festus: Propter uiam fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi, aut Sanco, qui scilicet idem est deus. quidam non Sangum, nec Sancum legunt, sed Sanctum, quòd ita Hercules sit uocatus: ut in Hercule dicam. Ouid. de Fidio deo:

Quærebam nonas Sancto, Fidio'ne referrem,
An tibi semipater, tunc mihi Sanctus ait:
Cuicunque ex illis dederis, ego numen habebo,
Nomina terna fero, sic uoluere Cures. quo fit, ut non omnino illi male sensisse uideantur, qui Sabinorum deum sanctum dixerunt. Propertius: *Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno.* Idem:

Sic

f. Sistrorum

esse mandatum deos mortales —

Sic sanctum Tatiæ composuere Cures. Silius: A
Et læti pars Sanctum uoce canebant, Autorem gentis. Sed de Sancto in Hercule. nunc Sancum prosequamur, cuius Martianus nec semel meminit, à quo deo sancire uerbum, & sagmina quidam deducunt. Dionys. Alicarn. lib. quarto, cũ Tarquinius sancit pacta cum Sabinis: Huius autem, ait, iusiurãdi monumentum Romæ positum fuit in templo Iouis Pistij, quem Romani Sanctum uocãt (sic Lapus interpretatur) Sanctos enim deos ab antiquis uocatos legimus, ut planius in Hercule ostendemus. Sed si multorũ recitandæ sunt opiniones, & lectiones uariæ, Lactantij ex libro primo uerba quidam ita legunt: Sabini colunt Sabum, ut Romani Quirinum. Sunt & alij peruetusti codices, qui nec Sabum, nec Sangũ, nec Sancum, nec Sanctum, sed Xanthum habeant, quo pacto & D. Augustinus lib. decimo octauo de Ciuit. dei, cuius uerba ex cap. decimo nono ita passim leguntur: Sabini etiam regem suum primum Xanthum, siue (ut aliqui appellant) Xanthium retulerũt in deos. hæc D. Augustinus. quem Lactantij uerba imitatum uidemus, uel Varronis utrunque potius. Ego nihil statuo in tanta uarietate: satis fecisse ratus, aliorũ recitasse opiniones. Certè circumfertur M. Portij Catonis Originũ fragmentum, in quo ita legitur: Sabini à Sabo conditi, Sabatio Sangi gentili edito. & paulo põst: Sangi gentilem Sabi pronunciant Sabini, Sanctum Romani, Sagam barbari, à quo & sagi primi Thusci, B
id est põtifices, & sacri expiatores. quæ si Catonis legitima hæc sint, omnis tollitur fermè ambiguitas. His & Silius libro VIII Punicorum consentit, ita canens,

Et læti pars Sanctum uoce canebant
Autorem gentis, pars laudes ore ferebant
Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus,
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Quirinus Romulus, deus peculiaris Romanorum, unde Romani ipsi Quirites appellati. Sic uerò uocatus, siue quod hasta Quiris priscis Sabinorũ lingua dicebatur: siue quòd Romanis iunxerat ille Cures: Siue suo regi nomen posuere Quirites, Multaq; Romulea bella parata manu: ut canit Ouid. Nõ desunt tamen, qui Quirinum uocatum dicant, quasi κοίρανον, id est dominum. Romulus autem Romus prius, ut ait Seruius, nuncupatus: ut autem pro Romo Romulus diceretur, blandimenti gratia factum est, quòd diminutione gaudet. Vt uerò putatur, dictus à ficu Ruminali. Alij, quòd lupæ ruma, id est mamma nutritus. quem credibile est à uirium magnitudine, item fratrem eius, appellatos. Alij dicunt à uirtute, id est robore: Festus. Sed de Romulo quid nos plura? cũ plena de eo sint uolumina

A lumina Dionysij, Plutarch. Liuij, cæterorum. Romulus item Altellus dictus est, quasi altus in tellure: uel quòd tellurem suam aleret, siue quod aleretur telis: uel quod à Tatio Sabinorum rege postulatus sit in colloquio pacis, et alternis uicibus & audierit et locutus sit, ita ut ab alterno Altellus dictus sit. Plura Festus. Iubam quoqꝫ regem Mauritaniæ in Africa deum factum & existimatum à Mauris legimus. quod cùm alij tradunt, tum scribit Tertullianus in Apologet. & Arnobius his uerbis in ultimo: Nisi fortè, inquit, post mortē fingitis deos, & peierante Proculo deus Romulus, & Iuba Mauris uolentibus deus est, et diui cæteri reges, qui consecrantur non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritæ potestatis.

Tages deus habitus apud Hetruscos, haruspicinæ inuentor, ut Lucanus, & Val. Max. ac M. Cicero in libro de Diuinatione ostendunt. In agro enim Tarquiniensi, cum terra ipsa paulum araretur, sulciqꝫ altiores imprimerentur, Tages quidam repentè extitit, qui aratorem ipsum affatus dicitur. is autem Tages puerili effigie apparuit, et si prudentia quidē senili fuit. uerùm cū ad eius aspectū bubulcus obstupesceret, uoce territa ut fit maximè inclamauit: quo euenit ut breui tempore magno quidē concursu permulti ex Hetruria ibidem cōuenerint. tum Tages idem multis audientibus complura lo-
B cutus est, quæ diligenti cura excepta sunt, ac literis cōmendata. neqꝫ aliud Tagetis uerba continebant, quàm haruspicinæ disciplinam: quæ multis subinde obseruationibus aucta, atqꝫ amplior facta est, sic ut in ea fulminum, fulgurumqꝫ & ostentorū scientia traderetur. quod & Plutarchus alicubi, & Isidorus, alijqꝫ plures explicant. sed & Ammianus Marcellinus Tagetis in historijs libros citat, quibus prodigia quædam ac portenta possent interpretari, & expiari. Scribit præterea Fulgentius Placiades, Antistium Labeonem, uirum in iure pontificio & ueterum doctrina reliqua eruditissimum, libros Tagetis exposuisse quindecim uoluminibus. Ouidius libro decimo quinto Metamorph. de Tagete ita cecinit:

Haud aliter stupuit, quàm cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam motis aspexit in aruis,
Sponte sua primùm, nulloqꝫ agitante moueri,
Sumere mox hominis, terræqꝫ amittere formam,
Oraqꝫ uenturis aperire recentia fatis:
Indigenæ dixere Tagem, qui primus Hetruscam
Edocuit gentem, casusqꝫ aperire futuros.

Festus: Tages nomine, Genij filius, nepos Iouis, puer dicitur disciplinam aruspicij dedisse duodecim populis Hetruriæ. Meminit & Seruius, libro præsertim octauo Æneid. his uerbis: Sciendū, secundum

dum Aruspicinæ libros & sacra Aruntia, quæ Tages composuisse A
dicitur, fata differri posse. Quare uidendum apud Arnobium libro secundo, an Acherontios libros, an Aruncios potius sit legendum, cum scribit: Neque quod Hetruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & à legibus mortalitatis educi.

Albunea dea fuit Tyburtinæ regionis, præses fontis cognominis: alij nympham faciunt, ut Acron & Porphyrion Horatiani interpretes, in eo uersiculo ex primo Carminũ: Quam domus Albuneæ resonantis. Vergilius in septimo: Lucusque sub alta Consulit Albunea, nemorum quæ maxima. Huius inter Sibyllas memini, libro secundo Hist. poetarum. Scribit Seruius, Albuneam in altissimis montibus cultam Tyburtinis, sic appellatam à qualitate aquæ, quæ in fonte Albuneæ est. unde, inquit, etiam nonnulli ipsam Leucotheam uolunt. Albionarũ uerò lucus trans Tyberim, ubi alba bos mactabat.

Feronia dea, culta plerisque in locis Italiæ, sed in primis propè Terracinam: quę quoniam reputata est à multis Iuno, ideo à me inter Iunonis cognomina referetur.

Marica dea Minturnensium: Aur. Augustinus secundo de Ciuitate dei, cap. XXIII. meminere Cicero, Lactant. & Plutarch. in Mario. Seruius in VII Æneid. commentario, deam dicit Maricam lit- B
toris Minturnensium, iuxta Lirim fluuium. Horatius: Innantem Maricæ Littoribus tenuisse Lirim. quo loco idem Porphyrion, qui & eius lucum celebrat. Vergilius,

Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica. Seruius per poeticam licentiam dictum ait Laurente, pro Minturnense. Sunt alij, qui per Maricam Venerem intelligant, cuius sacellum fuit iuxta Maricam, in quo erat scriptum νηὸν ἀφροδίτης. Maricæ meminit & Velleius.

Palicus deus, quem perperam, ut puto, quidam Paliscum uocant, qui deus esset, doctissimè Macrobius ostendit libro quinto Sat. carmina illa Verg. exponens ex lib. nono Æneid. de Arcentis filio:

Genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco Cymethia circum
Flumina, pinguis ubi placabilis ara Palici.

Sed enim hunc numero plurium efferunt. Colebantur uero hi dei in Sicilia, de quibus & Æschylus Siculus meminit, & Callias, & Polemon, sed & Xenadoras in suis historijs. Tradunt enim, nympham Thaliam grauidam Ioue, Iunonis metu optasse ut sibi terra dehisceret: quod & factũ est. Statuto uerò partus tempore, ex Thaliæ aluo duo infantes emersere, dicti Palici, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, quasi denuò reuersi. nec inde longè lacus breues, sed profundi fuere, ubi scaturigines

contra adulteros

Por encubrir el parto de Juno muger de Jupiter ella la castigaba [illegible] con su marido [illegible] [illegible]

A gines ebullientes, quos crateres uocabant indigenæ, Dellos nomine. hos Palicorum fratres putabant: ubi fuit iusiurandū maximum, & in primis circa furta, quod periurus non euadebat. Ferunt, cum aliquando sterilis annus Siculis fuisset, Palicos consuluisse, ut heroi cuidā sacrificium facerent: quod ubi fecissent, ubertas Siculis redijt. qui beneficij memores, omne frugum genus in ara Palicorum congessere: unde etiā ex re Pinguis ara dicta est à Vergilio. Sed enim nō Thaliā Seruius, & Lactan. in XII. Theb. sed Æthnam appellarunt, ut etiam Silenus. & hos Seruius ait primò humanis uictimis placari solitos: sed postea quibusdam sacris mitigati, eorum sunt immutata sacrificia. atq; ideo à Verg. Placabilis ara Palici dicta est. Sed & Stephanus in lib. de Vrbib. nō pauca hac de re prodit, quo loco de fonte, iusiurando, deq; tabellis quæ in aquam deijciebantur, quæ si non falsum fuisset iuramentum, emergebant: sin minus, euanescebant. quod miraculum etiam Aristot. in Admirandis naturæ recensuit.

Antinous, ex Bithynia iuuenis formosissimus, ab Adriano Cæsare admodum amatus, cum in Ægypto perijsset, deus est ab Imperatore factus, & oraculum ei constitutū, & urbs de eius nomine pro sepulchro cōdita, & stella in cœlo uel uisa, uel per adulationem conficta. De hoc plura Dion histor. & Ælius in histor. Adrian. ex no-B stris Eusebius, Athanasius, Hieronymus, Origenes, Prudentius, alijq; permulta tradidere. Pausan. hunc Antinum uocare uidetur, quem secuti ex Latinis quidam aberrarunt.

Ferentina dea fuit, unde et Ferentini, ab oppido Latij Ferento. T. Liuius Ferentinæ meminit nec semel in prima Decade. Fuere & eiusmodi dei plurimi, quos omnes collegisse, infiniti propemodū laboris esset. Sicuti & dei, qui ab hæreticis inducti sunt, barbaris & inconditis nominibus: de quibus cùm ab alijs, tum maxime à uiris sanctissimis Irenæo & Epiphanio facta est mentio. ut deus ille Abraxas, seu Abrasax, quem spiritum sanctum Basilides existimauit. item Iadalboth, quem Irenæus deum summum ab impijs hæreticis existimatum ait. tametsi Epiphanius Iadalbaoth, nec semel in suis de Hæreticis libris scriptum reliquit. Fuit etiam Nun, quem ab Iadalbaoth natū prodiderūt, in figura serpentis cōtortū. Fuit & Hystera, quam conditricem cœli & terræ confixerunt, ut ijdem autores tradunt. Inuenio & Demiurgon deum fabricatorem appellatum. Fuit & Barbelo, & Achamoth, & Iao, & Iaioth, aliaq; huiuscemodi plura portenta potius, quàm nomina: quæ colligere superuacaneum est, minusq; operæprecium. Nam & qui Astaroth deam uel deum dixerunt, uariè scribunt. Ego id tantum nunc affero, quod & usus mentio fit in Sacris literis, & sic Epiphanius in libris De hæreticis prodit. inquit enim, Heraclan ab aliquibus patrem uocatū esse Mel

V. el modo de tomar juramento echavan unas tablillas en la agua, si era verdad salian sobre el agua, si no se desparecian

chisedec, matrem uero Astaroth, quæ & Asteria græcè dicta est. sed A de Asteroth Hebræi plurima confingunt.

Bessas, siue Besas deus, qui oracula quondam dabat, de quo his fermè uerbis Ammianus libro decimo nono: Oppidum, inquit, est Abidum, in Thebaidis parte situm extrema, hic Bessæ dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumiacentium regionum cærimonijs solitum coli, &c.

Libet uerò hanc extremam huius Syntagmatis partem concludere, de stulto & prorsus inani priscorum erga deos cultu, & falsa opinatione. Homines, qui antiquissimi fuerunt, hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro deis ueneratos accepimus, quin etiā, ut Iustinus scribit, per tempora Romuli, reges hastas pro diademate habuisse feruntur, quas Græci sceptra dixere. Nam & ab origine rerū pro deis immortalibus, ueteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc, ut idem ait, deorum simulachris hastę addi cōsueuere. tametsi antiquissimos Romanorū CLXX annis sine deorum imaginib. uixisse, nonnulli doctissimi testati sunt, quod & antè notauimus. Indi quicquid colere cœperunt, præcipuè maximas arbores, deos putauerunt, illasq; pro numinibus uenerati sunt, quas ferro uiolasse capitale fuit. Ex quibus nōnulli dracone quinq; iugerū, uelut Liberi patris simulachrū coluerunt. Persæ & Massagetę Cœlum, Iouem: Solem uerò deum maximū dixerunt, equosq; B illi sacrauerūt: quibus interdictū erat, ne quem præter Solem deum colerent. Quicquid uerò quernis arboribus nascebatur, è cœlo missum putabant. Iidem Soli & Lunæ, Telluri & Igni, aquæ ac uentis sacrum facere instituerūt: quos omnes deos, Ignem uero præcipuū duxerunt, quæ etiam Magorum opinio fuit, qui ignem tam religiose coluerunt, ut cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris deorū maximū uiolarent. Multos cōperi persuasum habuisse, Martem peruigilem deum fuisse, & præsentiss. numen: quare Neuri qui iuxta Borysthenem fuere, enses pro Martis simulachro adorabant: & ut Damis ait apud Lucianū, Scythæ acinacen, cui & sacrificabant. Cheronæi uerò sceptrum Iouis coluerūt, Æthiopes diem, Cyllenij pharetrā, columbam Assyrij. fuere qui arbitrarentur uisco, quod in querna arbore nascebatur, nullum præsentius numen æstimari. hi uero fuerunt Druidæ, quorum uana superstitio inter mortales præcipua fuisse traditur. Alij mari porrectū collem, uelut præsentem deum coluerunt, quod eo occlusa uallis, æstu Oceani nō inundaret. Cappadocib. quoq; mons deus habitus est, Cilices quoq; Amanum montem coluere, & Phryges Mæandro & Marsyæ fluuijs sacrificabant. Saxones columnam ligneam sub dio collocatā colebant, quam Irminsul, uel Irmenseul dicebant: fuit enim uel Mercu-

rij statua,

adoravan una Sabla. pro cruce / Por corona una Sabla:

arboles por dioses:

A rij statua, uel commune profugium, & omnium asylum. Scythæ illi inhospitales, qui in intimas solitudines acti sunt, super sarmentorum fascibus uetustissimo collato acinaci, uelut Martis simulachro, annuis hostijs litabant. Apud Æthiopes gens (Nubas quidam uocant) & in Africa Ptoembari fuere, quibus regis uice canis dominabatur, quem mirificè obseruabant. ex illius enim motu & nutu imperia, & quæ essent placita augurabantur. Persis quoq; (ut autor est Aristophanes) aliquando gallus præfuit, & imperauit. Sed & illud à Tyrijs obseruatum legimus, ut deorum simulachris annecterent uincula, ne fortè hostili carmine euocari possent. Phœnices Solem nigro lapide effingebant, ab imò rotũdo, qui paulatim in cuneũ attenuabatur. ijdem singulis deis singulas alas addebant. Pęones discum breuem longo ligno appositum, pro Sole colebant. quidã humana cum brutis iungebant, & quæ in natura dissimilia erant, ut ait D. Athanasius, deos suos fecerũt: Cynocephalos, Ophyocephalos, Onocephalos, Criocephalos: hoc est, qui canis, serpentis, asini, & arietis essent capitibus. alij corporis partes uerẽdas. nec Anubin modo canis facie, sed & canes ipsos in tota Cynopolitana præfectura coluere: uti oxyrrhynchum piscem, deum habuit Oxyrrhynchitana ciuitas & præfectura, latum piscem, & lepidotũ, accipitrem, lupum,
B murem, araneum. Fuere præterea, qui uicatim pro deo dextrũ humerum colerent: alijs è regione habitantibus, sinister humerus deus fuit: alijs dimidia pars capitis, alijs poculum fictile, aut tryblion, uel catinus, ut apud Lucianum Damis. ne nunc cõmemorem hortensia etiam culta, porrum, cepe, aliaq; eiusmodi. Pœni, Soli & Lunæ uniuersi sacrificabant. Syri occæcatis animis, pisces & columbas deos sibi consecrarũt. Troglodytæ testudines, Heliopolitani bouem, Memphitę uaccam, Leontopolitani leonem, capram & hircũ Mendesij, Thebani aquilã, Lycopolitani lupũ, Babylonij uerò cephum, ab his ueluti propicio numine petita accipere arbitrantes. Cyrenaici Acorẽ, magnum deum muscarum existimarũt. Arabes ad Memnonium, cercopithecum cœlo dicarũt, illius opem in rebus afflictis implorantes. Mitto reliquam Ægyptiorũ superstitionem, & falsarum opinionũ ineptias, qui Apim præcipuo honore uenerati, solũ respõsa dare, & prosperos euentus aut futuras calamitates præmõstrare fabulabantur: modò Isim, modò Osiridem, modò Serapin: & quod dicere piget, crocodilos, à quibus hominẽ deuorari, tanquã à deo expetitum, magni muneris habebatur loco: modò ichneumones, ibes, & fœda animalia, aliaq; ludibria religionũ, uelut deorum numina colentes: ita ut gentes aliquas quæ felem auream, & alias quæ scarabeos pro deis habuerunt, circa Syenem fuisse legamus. Germani Solem, Vulcanum, & Lunam, solos deos quos cernebãt,

opinati sunt: quæ Anaximandri opinio fuit, ut cœlestia sidera deos esse crederet. Quinetiam Ægyptij Solis simulachrum diplomatib. consignatis adorabant, quem Horum nuncupabant, illudq; precibus & uotis frequentabant asʃiduè. Arabes Iouem & Bacchũ: Æthiopes ex deis unum mortalem, alterum immortalem putabant: nonnulli Pœnam & Beneficium. Asʃyrij & Persæ, unum bonorum largitorem, alterum malorum: Callaici gens moribus effera, cultu inhumano & fero, necq; more, neque iure uiuentes fuere. Numidæ Ammonem in desertis harenis, magnis honoribus frequentabant. Celtiberi cuipiam deo, cuius etiam nomen ignorabant, plena luna, nocturnum sacrum facere, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctabant. Addã & hoc loco Arnobij uiri doctiss. uerba, quæ licet parum castigata, cognitione tamen digna uidentur. Ridetis, inquit, priscis temporibus Persas fluuios coluisse, informem Arabas lapidem, acinacẽ Scythiæ nationes, ramũ Proconnesij * athespios, lignum carios pro Diana indolatum, Pesʃinuntij silicem pro Matre deûm, pro Marte Romanos hastã, Varronis ut indicãt Musæ: atq; ut Ethedius memorat ante usum disciplinamq; fictorum, puteum Samios pro Iunone. hæc quidem Arnobius. At alij fuere, qui nullos crederẽt esse deos: cęci illi & excordes, omniaq; agi fato, animásque cum corporib. interire unà. Inter hos Diagoras Melius, Theodorus Cyrenæus, Euhemerus Tegeates, Callimachus, ac Prodicus Ceus, alijq; plures, qui ἄθεοι dicti sunt. hæc ferè collegimus ipsi.

SYNTAGMATIS PRIMI, DE DEIS IN VNIVERSVM, FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

SYNTAGMA SECVNDVM, DE IOVE, BELO, AMMONE, &c. AD V. C. PROSPERVM PASETHVM.

LILIVS GREG. GYRALDVS

Prospero Pasetho Iureconsulto S. P. D.

A

VM te, Prosper Pasethe, V. Cl. aliquo uellem nostrorum horum de Deis gentium Syntagmatum donare, nullum mihi uidebatur magis tibi conuenire, decentius'ue mitti debere, quàm hoc, quo de Ioue ægimus. nam si illum ueteres à iuuandis rebus, latinè Iouē dici uoluere: & græcè ζῆνα, quòd uitæ autorem esse putarent: iurè & meritò tibi, qui imbecillam hanc meam ualetudinem (quid enim uitam dicam?) foues, assiduèq; iuuas, hoc de Ioue Syntagma dicamus. quod ea saltem ratione accipias uelim, ut tibi me memorem beneficiorū utcunq; esse declarem. Vale.

IVPITER.

B

VM superiore libro, seu, ut magis appellare libuit, Syntagmate, quid de Deo uno præpotenti & immortali ipse sentirem, breuissimè docuerim, mi Pasethe: deq; ipsius Dei nomine quæ nostri & Greci Hebręiq; tradant, & an scribi posit, nonnulla attulerim: philosophorum quoq; antiquorum de deis opiniones, sententiasq;, deq; uarijs deorum appellationibus multa collegerim: & miscellaneos præterea deos, & topicos, aliaq; plurima, ut mediocres ingenij uires tulerunt, ne imbecillis corporis dicam, quò cōtinue morbis articularibus ita affligor, ut nōn modo è cubiculo, sed nec è cubili exire, aut pedem efferre detur: in hoc secundo Syntagmate de Ioue agam, deq; eius imaginib. & cognominibus. Igitur ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, ut Aratus ait: quem noster ęmulatus Maro, Ab Ioue principiū, dixit. ita & nos hoc Syntagma exordiemur ab Ioue, siquidem Iouē uniuersitatis rectorē gentes existimabant. Quinimo, ut Cornutus ait, sicut anima corpus regit, ita Iupiter mundum. atq; ideo eum mundi sapientes cum unum

quidem putarent, pluribus tamen nominibus cognominibusq; appellabant. Iouem quippe Latini à iuuandis rebus uocabant: Græci ζῆνα, quod uitæ auctorem esse putarent. Dictus item alijs penè infinitis cognominibus, quæ tibi hoc nostro libro pro uiribus & ingenij mediocris facultate explicabimus. Principiò igitur de Ioue scripturus, M. Tullij Ciceronis uerbis utar, quæ in tertio de Nat. deorum leguntur: Ioues, inquit, tres numerãt ij qui Theologi nominantur. ex quibus primum & secundum, natos in Arcadia, alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinã natam ferunt, et Liberum: alterum patre Cœlo, qui genuisse Mineruã dicitur, quam principem & inuentricem belli ferũt: tertium Cretensem, Saturni filium, cuius in illa insula sepulchrum ostenditur. & hęc quidem apud M. Tulliũ pontifex Cotta. Verumenimuero, non tres tantum Ioues, ut Cicero, Varro, & à Varrone alij, sed trecentos memorant: adeò in cõfingendis deis fœcũda fuit antiqua superstitio. Scribit enim Eusebius Cæsariensis lib. Euang. præpar. III, nationes fermè omnes deum sibi Iouem constituisse, diuersis nominibus nuncupatum, eundemq; apud se natum dixisse: quod idem Phœnicũ theologi tradunt, idem & Ægyptij, idem & Cretenses, idem & Atlantes, quod & ante Eusebiũ ostendit Diodorus Siculus. Sed his in præsentia omissis, præstat uersus quosdam Orphicos ascribere, quos ex Apuleio, Proclo, & alijs collegimus. hos igitur sic latinè uertit Apuleius, quibus multiplicem Iouis potestatem declarat:

Iuppiter omnipotens, est primus & ultimus idem,
Iuppiter est caput, & medium: Iouis omnia munus,
Iuppiter est fundamen humi, ac stellantis olympi,
Iuppiter & mas est, & nescia fœmina mortis.
Spiritus est cunctis ualidi uis Iuppiter ignis,
Et pelagi radix, Sol, Luna, est Iuppiter ipse.
Omnipotens rex est, rei omnis Iuppiter ortus,
Nam simul occubuit, rursum extulit omnia leto,
Corde suo è sacro, consultor lumine rebus.

Hos uersus cum græcè apud Apuleium probè legi non posse uiderem, neq; in ijs quæ Orphei nomine in manib. habentur, inuenirentur, eos ego longo demum studio apud Eusebium Pamphili cõperi, & in græcis quibusdam commentarijs: quare eos hic tibi ascripsi.

Ζεὺς πρῶτος γένετο, ζεὺς ὕστατος, ἀργικέραυνος.
ζεὺς κεφαλὴ, ζεὺς μέσσα, διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
ζεὺς ἄρσεν γένετο, ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
ζεὺς πνοὴ πάντων, ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμὴ,

ζεὺς

A Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς ἀρχὴ πάντων, ἠδὲ τελευτή.
πάντας γὰρ κρύψας, αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς,
ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνήγαγε μέρμερα ῥέζων.

Citantur porrò & alij uersus his consimiles à Proclo, alijsq; Platonicis, quos curiositatis gratia ascribam. nam plerisq; mecum sentientibus, quid de huiusmodi Orphicis statuendũ, parum adhuc liquet: præsertim cũ neq; Aristoteli, nec M. Ciceroni satis notus fuisse Orpheus uideatur, ut qui de eo ambiguè statuant. Versus uerò hi sunt:

Οὕνεκα σὺν τῷ παντὶ Διὸς πάλιν ἐντὸς ἐτύχθη,
αἰθέρος εὐρείης, ἠδ' οὐρανοῦ ἀγλαὸν ὕψος,
πόντου τ' ἀτρυγέτου, γαίης τε ἐρικυδέος εὖρος,
ὠκεανός τε μέγας, καὶ νείατα τάρταρα γαίης,
καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπείριτος, ἄλλα τε πάντα,
πάντες τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοὶ, ἠδὲ θέαιναι,
ὅσα τε ἦν γεγαῶτα, καὶ ὕστερον ὅσα ἔμελλεν
γίγνεσθαι, Ζηνὸς δ' ἐν γαστέρι σύῤῥα πεφύκει.
Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος, ἀργικέραυνος,
Ζεὺς κεφαλὴ καὶ μέσσα, Διός τε πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε, καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
B Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς αὐτὸς ἁπάντων ἀρχιγένεθλος.
ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων,
ἓν δὲ δέμας βασίλειον, ἐν ᾧ τάδε πάντα κυκλεῖται,
πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθὴρ, νύξ τε καὶ ἦμαρ.
πάντα γὰρ ἐν Ζηνὸς μεγάλου τάδε σώματι κεῖται. Hoc est:

Intra nanq; Iouem cum toto constitit ipse
Aether, quàm latus, sublimi & uertice cælum,
Immensiq; maris tractus, terræq; iacentis,
Ingensq; Oceanus, depressaq; Tartara terræ,
Fluminaq;, & Pontus sine fine, & cætera cuncta,
Immortales omnes diiq; deæq; beati.
Quæq; fuere exorta, & quæ uentura sequentur.
Hæc in uentre Iouis rerum compago manebat.
Iuppiter ipse fuit primus, supremus & idem.
Iuppiter est caput, & medium. Iouis omnia munus.
Iuppiter est fundamen humi, ac stellantis Olympi.
Iuppiter idem rex cunctorum, principiumq;,
Vna potestas, & deus unus, magnus & autor:
Vnum & regale est corpus, quo cuncta tenentur,
Ignis, aqua, & tellus, ac æther, noxq;, diesq;:

Omnia nanq; Iouis sunt aedibus ista reposta.

Hæc quidem nos utcunq; ex Orpheo uertimus. Nunc quædam de eius pictura ac imagine subiungam. Iouem uarijs modis antiqui effingebāt, pro diuersa illi potestate attributa. Sed eius illud in primis simulachrum sedere fingebatur, ut stabilis uirtus & incommutabilis ostenderetur. nuda uerò superiora & aperta habere uidebatur, quoniam ipsum conspicuum esse existimabant, in intelligentijs quæ dicūtur, & cœlestibus mundi partibus: inferiores autem Iouis partes uelatas, & obtecta τὰ πρόσθια, quia minus apparêre, nec planè uideri putabant, ab ijs scilicet qui creati sunt in partibus inferioribus. Cōtinebat uerò læua sceptrum, quia in sinistra corporis parte, ut uolūt Physici, extum maximè princeps & spiritale subsistit, Cor. Rex enim mūdi, & opifex νοῦς, hoc est intellectus, uel mens. Dextra uerò nunc aquilam protendere uidebatur, nunc Victoriam. Et quidem aquilam, quòd Iupiter ita superioribus & cœlestibus imperet, ut aquila cæteris auibus: Victoriam uerò, quoniam omnia ei subiecta atq; deuicta sint. hæc quidem partim ex Porphyrio & Phornuto philosophis, partim ex Eusebio, & græco deorum imaginum scriptore, itemq; ex Theophilo, & Suida. Sed enim aquilam Ioui attributam fabulose Lactantius Firm. & latinus Arati interpres, seu hic sit Bassus, seu Cæsar, ex Aglaosthene ita tradunt. Cum Iupiter ex insula Naxo contra Titanas proficisceretur, & sacrificium faceret in litore, aquilam ad eum aduolasse ferunt, auspiciumq; fecisse. Hinc ergo uictor, bono omine aquilam acceptam tutelæ suæ Iupiter subiugauit. Quin & sacra etiam historia gentium, illi quoq; in capite consedisse refert, Iouiq; regnum portendisse. Seruius uerò ait, quod dimicanti Ioui contra Gigantes, fulmina ministrarit aquila. quod ideo fictum est, quoniam âles ipsa calidissima sit, adeò ut & oua quib. incubat, coquere posit, nisi lapidē admoueat, quem alij Gagaten, alij Aetitē uocāt, qui sit frigidissimus: ut testatur Lucanus, Fœta tepefacta sub alite saxa, &c. ne hoc loco tibi fabulosum catamiti raptum commemorem. Illud certè mirum est, quod Ælianus prodit, inter aquilarum genera unum esse, quod Iouis aquila appelletur, nec carnes uoret, nec attingat, sed ei ad uictum herba sufficiat. Mirum & id quod scribit Plutarch. in Isidis & Osiridis libro, Cretenses Iouis simulachrum effinxisse, quod auribus careret, & ijs mutilum esset: id significantes, dominatorem omnium audire debere neminem, sed æquè omnibus patulas offerre aures. Cōtrà Lacedæmonij, summū Iouem cum quatuor auribus depingere solebant, eum undiq; & omnia audire innuentes. Heliopolitæ quoq; Iouem Heliopoliten cognominatum ita formabāt, teste Macrobio: simulachrum aureum effingebant, specie imberbi, dextra instans eleuata cum flagro, in aurigæ

A rigæ modum, lęua tenebat fulmen & spicas. sic Iouem Heliopolitę. Phurnutus uerò ait, Iouē effingi solere ætate hominis perfecta, non efflorescente, nec deficiente: unde & illi τέλεια, id est perfecta & adulta sacrificare solebant. sceptrumq́ illi attribuit, quod potestatis est symbolum: & aquilam. Anaxarchus sophista apud Arrianum in quarto Hist. antiquos ait Ioui assistentē Iustitiam fecisse, ea ratione, quod quęcunq́ reges facerent, ut iusta & ęqua putarent: tametsi eam interpretationem Arrianus ipse non satis approbet. eadem ratione Phurnutus, Iouem iustitiæ patrem creditū ait, Gratiarumq́ & Horarum. Martianus libro primo de Nupt. ita in senatu deorū Iouem effinxit: in capite flammantem coronā habuisse ait, & super ea uelamen rutilum Mineruæ manibus confectum, & uestem candidā habuisse, indutum hyalinos amictus crebris quibusdā stellis interstinctos: manu dextera duos orbes porrigentē, aureū alterū, ex electro alterū. qua figura, rotunda scilicet, uirtutem prouidentē atq́ uiuificam significari, testis est Porphyrius. Læua uerò chely enneaphthōgo inniti uidebatur, calceos in pedibus habere uirides, & calceis fuscinam premere. hac figuræ imagine Martianus totius naturæ præsidem Iouem significasse uidetur. Sed enim & pro uaria illius, quam habere ueteres potestate existimabant, uariè formabant. aliter enim
B Fulgens & Fulgurator Iupiter: aliter Tonans, & Fulminator, & Stator, effingebatur: & plerunq́ pro arbitrio principum, uatum, & pictorum. Quos ego non inficias ierim, aliquando me, ut uidebis, inter scribendum esse secutum. Coronabatur porro interdum Iupiter quercu, aut olea: unde etiam factum, ut inuicem inter se hæ arbores inimicitias exercere dicantur. Phurnutus, oliua tantū Iouem coronari ait, quod ea sit semper uirens, id est, ἀθαλὴς: & pinguis, & multæ utilitatis, id est πολύχρηστος, & glauci coloris & cœlestis similitudinē habere uideatur. Audi quęso antequā cętera subiungam, quæ breuissimè Arnobius prodidit de Ioue in uarias formas mutato, ut sua perficeret furta: Modò, inquit, in aurū uersus, modò in satyrum ludicrum, in draconem, in alitem, in taurum, & quod omnia genera contumeliarum transiliat, in formiculam paruulā, ut Clytorim uidelicet filiā Myrmidonis redderet apud Thessalos matrem. hęc ille. Sed iam ipsa nomina & cognomina interpretari moliamur.

Pater in primis dictus est Iupiter, ob eam quam erga omnia creata & condita beneuolentiam, ac omnium rerum prouidentiam habere existimabatur, ut Diod. ait, quòd singulorum summa cum beneuolentia curā haberet, & ueluti dux esset rectè pieq́ uiuendi. Varro: Iupiter ideo, inquit, dictus, quia mortales atq́ arbores herbasq́ omnes iuuet. Ennius, Diuûmq́ hominumq́ pater rex. Pater uerò, quod patefaciat semen: & cæt. quæ Varro. Val. Soranus:

Iuppiter omnipotens rerum, regumq́;, deûmq́; A
Progenitor, genitrixq́; deûm, deus unus & omnes.

Et non modo à nostris Pater Iupiter uocatus est, sed & à Græcis, ut notum ex Orphei, & Homeri, & reliquorum poetarum carminib. ut in illo, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε: id est, pater hominumq́; deûmq́;. Quinimo & γενήτωρ quoq; uocatus est, ut in commentarijs Arati Theon obseruat. Idem & πατρῷος, id est patrius appellatus, ut idẽ Theon, Arpocration, Phurnutus, & alij scribunt, ut & in Apolline Patroo copiosius dicemus. Sed & ideo Pappam, & Pappæum, Iouem appellatum legimus. Arrianus in Bithyniacis ait, Bithynos ipsos montium cacumina ascendere solitos, & Iouem Pappam salutare. Scythæ uero Iouem Pappæũ, Herodoto & Origene autoribus, nuncupabant. at Pappam patrem significare, nec Græci, nec Latini negant. unde & in Romani antistitis peculiare apud nostros cognomen uulgo deductũ est, cũ antea et in cęteros pręsules usurparetur. Sedenim & ἀντίπατρος Iupiter cognominatus, quòd Saturno patri hostis fuerit, meminit Theocritus. Iouis aũt nomen à iuuando primùm factum, iam dictum est: quod etiam in recto casu, non modo in obliquis, apud idoneos autores legimus. mox cum patre iunctũ, Iupiter uocatus est, quasi iuuans pater. Scribit D. August. in quarto, Iouem omnes deos in se, id est in eius nomine continere: ut non B repetam quæ ex Orpheo iam retuli.

Rex etiã Iupiter dictus, ut Vergilius ex Homero & Ennio, ac itẽ ex Orpheo uocauit. Iouis etiã regis sacra in Lebadia celebrabantur, ut ex Aristocliæ formosissimæ puellæ historia cognoscimus. quæ ei rem diuinam factura, nuda est à Stratone uisa, qui in eam exarsit, antè etiam à Callisthene amatam. hęc uerò nuptiarũ die in amantũ manibus discerpta est: quorum posthæc alter sibi manus consciuit, alter aufugit, nec unquam amplius uisus fuit. Xenophon etiam Iouis regis meminit in tertio & octauo Pędię, ne plura inculcẽ. Ait enim, Cyrum Sardianã urbem ingressum, Vestæ & Ioui regi sacrificasse. Vocatus est etiam Iupiter omnipotens, à potestate summa. Vergilius, Iuppiter omnipotens precib. si flecteris ullis. Soranus: Iuppiter omnipotens rerum, regumq́;, &c. Græci similiter παντοκράτορα uocant, ut Orpheus & Homerus. alij παγκρατὴς ζεύς. etiã ab Atheniensibus ideò appellatus est, ut ait Hesychius, & Phauorinus.

Iupiter Optimus Maximus cognominatus, quod uelit & possit omnibus prodesse. & optimus quidem, antequã maximus: quia maius est certe, gratiusq́; prodesse, quàm magnas opes habere. hoc ait M. Cicero, Pliniusq́;, ac cæteri. Templũ Iouis OPT. MAX. Tarquinius Priscus uouit, Tarquinius Superbus à fundamentis, deinde XL argenteis mil. impendit; sed regno eiectus, anno pòst ipsum Horatius

A ratius Cos. dicauit. ut hæc uetus epigraphe ostendit: M.Horatius Cos. ex lege templum Iouis Opt. Max. dedicauit, anno post reges exactos à Coss. postea ad dictatores, quia maius imperiũ erat, solenne claui figendi translatum est. Porro Homerus & Pamphus poetę græci, hoc idem cognomen Maximi, Ioui dederunt, ut notat Philostratus. Sanè & Iupiter pro stella illa salutifera capitur interdũ, quæ inter errantes secunda est, quæ & Phaethon dicitur, ut alibi dicendum. interdũ etiam ponitur pro aere. Horat. poeta, Manet sub Ioue frigido. & quia græcè διὸς, dius etiã & diuus dicitur, pro eodem aere. unde est, sub dio, & sub diuo, ut notat Varro.

Victor Iupiter cognominatus, quòd omnia uincere putaretur, ut scribit T.Liuius lib. x ab V.C. Papyrium in ipso discrimine, quo templa deis immortalib. uoueri mos erat, uouisse Ioui Victori, si legiones hostium fudisset, pauxillum mulsi, priusquam temetum biberet, sese facturũ: id uotum deis cordi fuit. Ioui uerò Victori diem festum Romani celebrarunt Idib. April. qua de re Ouid. in Fastis,

Occupat Apriles idus cognomine Victor
Iuppiter, hac illi sunt data templa die.

Ioui Victori templum uotum à Q. Fabio bello Sabino fuit, in Palatino monte constructum. meminit P. Victor in x urbis regione.

B Græci etiam Niceum Iouem uocauêre, nescio an à Victoria, id est νίκης dictũ, an à loco. meminit T. Liuius in V Decad. de Cetio monte agens, & Epiro: Alio rex Perses profectus, altero (inquit) die ad templum Iouis, quem Niceum uocant, posuit castra.

Inuictus Iupiter nuncupatus est, & cultus à Romanis, ut diuus Augustinus in septimo de Ciuitate Dei testatur. Inuicti Iouis idus Iunij dies festus agebatur.

Imperator Iupiter apud Prænestinos celebratus, cuius simulachrum apud ipsos cum esset, Romam translatum fuit: in VIII uero urbis regione collocatum, ut P. Victor testis est. Liuius libro sexto ab V. C. Titus, inquit, Quintius semel acie uictor, binis castris hostium nouem oppidis ui captis, Præneste in deditionẽ accepto, Romam reuertit, triumphansq; signum Præneste deuectum Iouis Imperatoris in Capitoliũ tulit: dedicatum est inter cellam Iouis & Mineruæ, tabulaq; sub eo fixa, monumentũ rerum gestarum. M. Tullius in VI Verrin. Iouem imperatorem, inquit, quãto honori in suo templo fuisse arbitramini, colligere potestis. Iouis imperatoris simulachra præter hoc Pręnestinum, idem M. Tullius eodem loco commemorat, ut illud ex urbe Syracusana ablatum: Quid? inquit, ex æde Iouis, religiosissimum simulachrũ Iouis imperatoris, quem Græci οὔριον nominant, pulcherrimè factum, nónne abstulisti? tum de altero paulo pòst, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat

Flaminius. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris, uno in genere pulcherrimè facta: unum, illud Macedonicum, quod in Capitolio uidemus: alterū, in Ponti ore, & angustijs: tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorē fuit: & reliqua, quæ ibidem ait Cicero. οὐρίου Διὸς meminit & Arrianus ἐν περίπλῳ Ponti Euxini: ait enim, quod inter Bosphorum Thracium, & urbem Trapezontem, templum fuit Iouis Vrij, quod à Byzantio distabat centum & uiginti stadijs. Stephanus in libro de Vrbibus etiam meminit, his uerbis: Et Menippus, inquit, ἐν περίπλῳ Bithyniæ, à fano ait Iouis οὐρίου, & ab ore Ponti sinistra habenti continentem, & nauiganti Chalcedona urbem, sunt stadia CXX. A

Custos Iupiter quoq; appellatus est, & in primis cultus à Romanis. Custodis Iouis Apuleius meminit in libro de Mundo, & Seneca libro secundo Quæst. nat. de Ioue agens: Eundem, inquit, quem nos Iouem, intelligunt custodem rectoremq; uniuersi. Sunt qui putent Iouis custodis templum, ex Suet. Tranquillo, à Domitiano imperium adepto in Capitolio cōditum fuisse, qua de re Cor. Tacitus lib. XIX, ubi Capitoliū describit à Vitellianis captum, in initio principatus Vespas. Domitianus, inquit, in prima irruptione apud ædituum occultatus, solertia liberti lineo amictu turbæ sacricolarū immixtus, ignoratusq;, apud Cornelium primum paternum clientem B iuxta Velabrum delituit, ac potiente rerū patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum Ioui conseruatori, aramq; posuit, casusq; suos in marmore expressit: mox imperium adeptus, Ioui custodi templum ingens, seq; in sinu Dei sacrauit. hæc Tacitus. Extant præterea nomismata quædam Neronis Cæs. in quibus à tergo ita Iupiter est effictus: in solio sedet, dextra fulmen habet, læua hastā, cum hac inscriptione, IVPITER CVSTOS.

Capitolinus Iupiter Romæ in Capitolio summa ueneratione cultus, & summo honore habitus: de quo non est cur ego plura scribā, cum non modo Latinis, sed & Græcis scriptoribus sit celebratissimus, ut cui ex toto terrarum orbe donaria preciosissima mitterentur, ut Cicero, Plut. Liuius, alij ostendunt. at si breuissimè uidere uelis, quando conditum Capitolium, quando dicatum, quoties incensum & instauratum, & de eo cætera, Cor. Tacitum lege libro XIX. Sed enimuero Capitolium, ait Arnobius, dictum est à capite Toli. Quis, inquit, ignorat Capitolium Toli esse sepulchrum Vulcentani? & paulo post: Quod si planum fieri testimonijs autorum postulatis, Sammonicus, Granius, Valerianus, & Fabius uobis indicabūt, cuius Tolus fuerit filius, gentis & nationis cuius, ut à Germani seruulo uita fuerit spoliatus, & lumine. Et demum sic cōcludit: Nec erubuit ciuitas maxima, & numinum cūctorum cultrix, cum uocabulum

A bulũ tẽplo daret, ex Toli capite Capitoliũ, potius quàm ex nomine Iouio nũcupare. hæc Arnobius. At uero Capitoliũ (inquit Varro) dictum, quòd hic cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput hominis inuentum dicitur: hic mons ante Tarpeius dictus, à uirgine Vestali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis, & sepulta: eius nominis monumentum relictũ, quod etiam nũc eius rupes Tarpeium appellatur saxum. hæc Varro. Quòd aũt ibi caput inuentum, eam imperij arcem, rerumq; caput fore interpretatum fuit. Saturniũ primum montem Capitoliũ uocatum fuisse, mox Tarpeium legimus, à Tarpeia, quæ hostibus illum prodiderat. hinc & Tarpeius Iupiter uocatus. Propertius in quarto,

Tarpeiusq; pater nuda de rupe tonabat. Ouid. in Fastis:

Iunctaq; Tarpeio sunt mea templa Ioui. Amm. Marcellinus: Quicquid erat primũ eminere, inter alia cũcta spectabat Iouis Tarpeij delubra, quantũ terrenis diuina præcellunt. ut mirandũ illud sit quod scribit Plinius lib. XXXV. Nat. historiæ: Turrianum à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus Iouis effigiem in Capitolio dicandam, fictilem eam fuisse, &c. Sanè quidam Capitolinum Iouem, & Opt. max. eundem fuisse arbitrantur, propter hæc M. Tullij uerba: Quocirca te Capitoline, quem propter beneficia pop. Rom. O-
B ptimum, propter uim Maximũ nominauit. Vnum hoc tibi quoq; addam, non solum Capitolinum Iouem Romæ cultum fuisse, sed in alijs etiã urbibus, ut Corinthi, de quo Paus. in Corinth. Supra theatrum, inquit, Iouis est templum, qui Romana uoce Capitolinus uocatur: lingua uerò græca Coryphæus dici posset. hoc quidẽ Pausan. Legimus & Antiochiæ fuisse. Liuius lib. primo quintæ Dec. Et Antiochiæ, ait, Iouis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum. Fuit & Tolosæ in Hispania Capitolium, ut in sacris annalibus obseruaui. fuit & Capuæ Capitolium, arx munitissima: item Capitolium aliud Beneuenti, quod notauit Alexander. Pausan. præterea, & Stephanus, alijq; Græci, Capetolinum per e enunciant.

Fulminator Iupiter dictus est à Latinis, teste Apuleio: κεραύνιον Græci appellauêre, licet Hesychius dicat hoc nomine in Seleucia Iouem uocitatum. Sic uerò dictus, ut ait Pausan. post Oenomai domum fulminatam. Orpheus in Fulminatorẽ Iouem hymnũ composuit, cum suffimẽto styracis. Meminit & Ceraunij Phornutus de Deor. nat. Eadem etiam causa cognominatus est ἀργικέραυνος, quasi tu dicas coruscans fulmine, ut est apud Orpheum, & Pindarũ in Olymp. Alicubi etiam ἀρχικέραυνος dictus, id est fulminum princeps. Sed & ἐγχεικέραυνος Ζεὺς nuncupatus est, quòd uidelicet pro hasta fulmine uti diceretur. Τερψικέραυνος præterea Iupiter cognominatus,

tus, quòd fulmine scilicet gaudeat: unde est Cœlij nostri carmen, A

Perfringit, penetrat, cremat omnia fulmen adactum,
Iuppiter hinc nomen ἀργικέραυνος habet. in Argonauticis tamē Orpheus ἀρπικέραυνον uocare uidetur, & item quędam Homeri exemplaria, sed & Hesychius, aliíq;. hinc interpretari possumus, quod fulgura & fulmina uertat. At Fulminantē Horatius lib. tertio Carm. Iouem illo uersiculo appellat: Nec fulminantis magna Iouis manus. Fulgur Iupiter uidetur etiam appellari apud Festum, ut cum scribit: Præuersum fulgur appellatur, quod ignoratur noctu an interdiu sit factū. Itaq; Ioui Fulguri & Summano fit, quod diurna Iouis, nocturna Summani fulgura habentur.

Fulguratorem ex nostris etiam quidam dixere, cum græcum uocabulum ἀστροπαῖος latinè exprimere uoluerūt, & ἀστεροπητής, quo & poetæ, & Lucianus usus est in Timone, quo loco multa Iouis cognomina enunciat: id quod et Aristoteles in lib. de Mundo. M. Marullus hymnum in Iouem Fulguratorem cōposuit. Illud est ab Appiano in Syriaco proditum: cum à Seleuco Seleucia urbs conderetur, quæ ad mare uergeret, fulgure ictam fuisse, fulgur'q; ipsum deū creditum, solitos'q; mortales choreas ducere, ipsum'q; Fulgur hymnis & canticis prosequi, quoties cœlum fulgeret. Porrò & στεροπηγερέτης Ζεὺς uocatus, quasi συναγείρων τὰς ἀστραπὰς, hoc est fulgura & coruscationes congregans, ut exponit Hesychius. Fuit & Iupiter Serenator: sic enim qui græcè est αἴθριος, Apuleius in libro de Mundo reposuit. B

Tonans Iupiter ab auguribus primum appellabatur, & fulgens, ut testis est M. Cicero lib. secūdo de Nat. deorum. ita enim Balbus: Hunc etiam augures nostri, cum dicunt Iouem Fulgentem, Tonantem. dicunt enim, Cœlo fulgente & tonante. Deinde, Tonantem Iouem Augustus Cæs. post Cantabricum bellum in Capitolium constituit: unde & aliquando Capitolinus Tonans uocatus est, qui tamē alius est ab Ioue Capitolino, de quo iam suprà actum est. qua in re grammatici quidā decepti sunt. Vidi ego nomismata uetera Augusti, cū Iouis Tonantis inscriptione. De hoc templo Iouis Tonantis ab Augusto facto, sic fermè Dion lib. hist. LIIII. Dedicauit, inquit, & templum Iouis Tonantis, de quo hæc quidem duo ferūtur: alterū, quod in eius dedicatione ingentia facta fuere tonitrua: alterum, fuit ipsius Augusti somnium. nam tum ingens multitudo ad dedicationem conuenerat, tum propter nominis & rei nouitatem, tum quod ab Augusto templum positum esset, tum maxime quòd in Capitolium ascendentibus primum offerebatur. Visus uerò fuerat uidere Iouem Capitolinum sibi in templo iratū, qui illi diceret, eum Tonantem Iouem habiturum defensorem: & reliqua, quæ hac de re

A de re Dion prodit. Porro Augustus, cum dies exorta esset, Ioui statuæ tintinabulum appendit, quo Romani uti solebant, cum custodias gererēt. huius uero templi & somnij meminit subobscurè Suetonius Tranquillus. Verumenimuero à Græcis hac tonitrus ratione ἐρίγδουπος, & ἐρίγδουπος ζεὺς appellabatur. post poetas meminere Lucianus & Phurnutus. Sed & βρονταῖος ab Orpheo, & itē Phurnuto dictus: quem Tonitrualē Apuleius, ut solet, licenter interpretatus est, sed & in Homerum grammatici, & in Aratum. Eademq́ ratione βροντησικέραυνος, & αἰολοβρόντης ζεὺς nuncupatus est. & quod ab alto strepat, ὀρσόκτυπος ζεύς: & βαρύγδουπος, quòd grauiter sonet. hinc & ὑψιβρεμέτης ζεὺς, hoc est Altitonans, qua uoce & Latini usi sunt. Næuius:

Panditur interea domus altitonantis Olympi, ut Minutianus citat: quem uersum & æmulatus est Maro. hinc eadem penè ratione εὐρυόπης, & poetis frequētius, hoc est latè sonans: ut est illud Orphei, ἐκ δὲ κρόνου γένετ' αὐτὸς ἄναξ εὐρυόπα ζεὺς, id est, ex Saturno genitus rex ipse altisonans Iupiter. Similiter & Homerus & Hesiodus. Idē & βαρυόπης cognominatus, alijsq́, ne nimius sim. Porrò & Tonantis Iouis ædem in cliuo Capitolino P. Victor statuit: in Capitolio Plinius, ubi & statuam collocat à Leocrate factam, ante (ut ait) cun-B ctas laudabilem.

Feretrius Iupiter à Romanis cultus, & appellatus. alij quidem à ferendo cognominatum putant, alij à feriendo: id quod Propertius in quarto ostendit, ubi de Ioue Feretrio eruditam elegiam scripsit, cuius hoc initium,

Nunc Iouis incipiam causas aperire Feretrij,
Armaq́ de ducibus trina recepta tribus. Quæ & spolia opima dicebantur, & ut Varro scribit, ab opib. appellata: uel ut Plut. ab opere rei gestæ: uel ab ope Saturni uxore, id est terra. Propert. in Eleg.

Nunc spolia in templo tria condita, causa Feretrij,
Omine quod certo dux ferit ante ducem:
Seu quia uicta suis humeris hæc arma ferebant,
Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

Plutarch. à feriēdo hostē ait. Festus: Feretrium dictum putat, quòd pacem ferre putaretur, cum ex eius templo sumerent sceptrum, per quod iurarēt, & lapidem silicem quo fœdus ferirent. Prima autem spolia opima Romulus Ioui statuit, Acrone Ceninensium duce interempto, & Feretrij nomen & templum: ut Liuius, Plutarch. Dionys. Alicarn. in secundo, & alij tradūt. altera spolia opima Cor. Cossus de Tolumnio rege Hetrusco tulit. tertia M. Marcellus ex Viridomaro Gallorum rege Ioui suspendit. de his Vergilius in VI. Æn.

Tertiaq́

Tertiaq; arma patri ſuſpendet capta Quirino. Vbi Seruius poſt prædicta & hoc ſubiunxit: Poſſumus &, quod eſt melius, ſecũdum legem Numæ hunc locum accipere, qui præcepit prima opima ſpolia Ioui Feretrio debere ſuſpendi, quod iam Romulus fecerat: ſecunda Marti, quod Coſſus fecit: tertia Quirino, quod fecit Marcellus. Quirinus autem eſt Mars, qui præeſt paci, & intra ciuitatem colitur. Nam belli Mars extra ciuitatem templum habuit. Ergo aut ſuſpendet patri, id eſt Ioui: aut patri, id eſt Quirino. Variè de hoc loco tractant commentatores, Numæ legis immemores, cuius facit mentionem Liuius. Libet hoc loco particulam Alicarnaſſei tibi ex ſecundo Hiſt. recitare, ut uideas quàm exiguis initijs res Romana creuit. Poſt pompam (inquit) triumphi, & ſacrificium, Romulus extructo templo in uertice Capitolini collis, Ioui, quem Feretrium Romani uocant, nec magno ipſo (ibi enim ſeruatur adhuc ueſtigium uetus, cum minora quinum pedum latera habeat, maiora denum) Ceninenſium in eo regis ſua manu interfecti ſpolia conſecrauit: hunc autem Iouem Feretrium, cui arma Romulus conſecrauit, ſiue quis uelit τροπαιοῦχον, ſiue ut quidam cenſent, σκυλοφόρον: ſiue quia omnes excellit, omnemq; in circuitu comprehendit naturam rerum, & motum, ὑπερφορίτην, non aberrabit à uero. & hęc quidẽ ille. Sed enim & Perſæ cœli circulũ, hoc eſt τὸν κύκλον τοῦ οὐρανοῦ, Iouem uocabant, ut Herodotus ſcribit in primo, & Origenes in quinto contra Celſum. alij, cœli ambitum: Valla, cœli gyrum interpretatus eſt. Origenes: Putant, inquit, Perſæ Ioui ſacrificia facere, ubi celſiſsimam montis ſpeculam cõſcenderint, cœli circulum Iouem nuncupando. Idem paulo poſt: Perſæ igitur cœli ambitũ omnem uocitant Iouem.

Latialis Iupiter cognominatus, cuius crebra apud ſcriptores mentio. Lucanus in primo,

Et reſidens celſa Latialis Iuppiter Alba.

Lactantius uidetur dicere, Latialem Iouem cultum fuiſſe humano ſanguine: quod et Athanaſius. ita enim: Veteres, inquit, Romani Iouem, quem Latialem uocant, humanis hoſtijs colebant. Sed enim à Latialis Iouis ſacro Latinæ feriæ dictæ ſunt. Libet hac de re totam Dionyſij Alicarn. particulam ex libro quarto aſcribere, ut eſt à Lapo interpretata. Tarquinius, inquit, deſignare templum ſtatuit Romanis Latinisq; commune, atq; Hernicis et Volſcis, eis quidem qui in ſocietatem ſcripti erant, ut cõuenientes quotannis in deſignatum locum nundinarẽtur, unaq; ueſcerentur, ac de communibus extis partem quiq; eorum caperent: gratè autem ſuſcipientibus rem omnibus, locum deſignauit, ubi cõuentum facerent, in medio maximè gentium earum poſitum, mõtem celſum, qui Albanorum ſuperſtat urbi, in quo nundinas quotannis agi, & inducias eſſe omnibus erga

A omnes lege statuit, sacrificiaq́ꝫ perfici communia Latiali Ioui: epulas idẽ quoqꝫ statuẽs, quas exhibere oporteret ad sacrificia unamquãqꝫ urbem, & quam partẽ unamquanqꝫ accipere. quę uero participes erant huius solennitatis & sacrificij, urbes fuere tribus demptis quinquaginta. Has aũt solennitates & sacrificia Romani usqꝫ ad hæc nostra tẽpora perficiunt, Latinas ferias eas uocantes: ferũtq́ꝫ in eas hæ quæ participes sunt sacrorũ urbes, aliæ agnas, aliæ caseos, aliæ lactis mensurã quandam, aliæ his simile aliquod molæ genus: uno aũt tauro cõmuniter ab omnib. immolato, statutã partem urbs quæqꝫ accipit. Sacrificant enim pro omnibus, principatumq́ꝫ sacrorũ Romani habent. hactenus Dionys. qui & alibi de Latinis ferijs meminit. Varro de Ling. lat. Similiter Latinæ ferię dies conceptiuus, dictus à Latinis populis, quibus ex Albano monte ex sacris carnẽ petere fuit ius cum Romanis, à quibus Latinis Latinæ dictæ. Fuit & Latiar, ut Macrobius scribit, Latinarum solenne. Latiarem præterea Iouem alicubi legi. Festus in Oscillo: Latinus rex, inquit, prælio quod ei fuit aduersus Mezentiũ, Ceritum regem, nusquam apparuit, iudicatusq́ꝫ est Iupiter factus Latiaris. Porrò Propertius libro secundo Latium Iouem Capitolinum uocat, eo uersu:

Assuescent Latio parta trophæa Ioui.

B Stator Iupiter, quem Gręci tum στήσιον dixere, tum ἐπιστήσιον. M. Cicero in oratione Priusquã in exilium iret: Teq́ꝫ, inquit, Iupiter Stator, quem uerè huius imperij statorem maiores nostri nominauerunt, cuius in templo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo uictis Sabinis in Palatij radice cũ Victoria est collocatũ, oro atqꝫ obsecro, ferte opem pariter Reipub. cunctæq́ꝫ ciuitati, meisq́ꝫ fortunis. At uerò Liuius in primo ab V. C. ex uerbis Romuli, suis fugientibus: At tu Pater deûm hominũq́ꝫ, hinc saltem arce hostes, deme terrorem Romanis, fugamq́ꝫ fœdam siste: hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua pręsenti ope seruatam urbem esse, uoueo. quibus uerbis Liuius innuit, à sistendo Statorẽ uocatum. D. tamen Hieronymus, Iouem Statorem stare dixit, non quòd ideo Statorem dictum putet, quòd rectus stet, sed quòd Iupiter Tonãs, ut annotauit Hermolaus Barb. sic fingatur in antiquis signis: Stator uerò, stans, tanquã erectus ad ferendũ. D. Augustinus in tertio de Ciuit. dei, à stando similiter deriuauit. Hic enim, inquit, Romulus de suorũ iam uirtute desperans, Iouem rogauit, ut starent: atqꝫ ille hac occasione nomen Statoris inuenit. Seneca in quarto de Beneficijs, cur Stator appellaretur, altiorem causam attulit. ita enim scribit: Non quemadmodum historici tradiderunt, ex eo quòd post uotum susceptum acies Romanorum fugientium stetit: sed quòd stant beneficio eius omnia, Stator, Stabi

litorque est. Non attinet hoc tibi loco referre, quantas turbas grammatici cum Valla faciant. Vidi ego aliquot nomismata uetusta tum Antonini Pij, tum Gordiani, aliorumque ueterum, à tergo quorum erat imago nuda stans, dextrâ hasta nitens, sinistra fulmen habens, cum hac inscriptione, IOVI STATORI. Illud præterea in x, ab v. c. apud Liuium legimus: M. Attilium Cos. cum aduersus Samnites atrox bellum esset, manus ad coelum tulisse, uoce clara, ita ut exaudiretur, templũ Ioui Statori uouisse, si constitisset à fuga Romana acies. Porrò quinto Cal. Quintilis festus dies Iouis Statoris à Romanis celebrabatur. Ouid. VI Fastorum:

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.
Tot restant de mense dies, quot nomina Parcis.

Victruuius in tertio, cũ de Periptero æde agit, Statoris Iouis ædem eiusmodi fuisse scribit in porticu Metelli. Varro libro octauo Rerũ diuinarum, ut Macrob. in tertio Sat. citat, delubrum ait alios existimare, in quo præter ædem sit area, assumpta deûm causa, ut est in circo Flaminio Iouis Statoris.

Pistor Iupiter à Romanis cultus, cuius ara in Capitolio fuit, ut in VI Fastorum scribit Ouidius. Lactantius Firmianus libro primo: Quo tempore Galli Capitolium obsidebant, Ioui Pistori ara posita fuit, quod Romanos deus in quiete monuisset, ut ex omni frumẽto quod haberet, panem facerent, & in hostium castra iactarent: eoque facto, soluta est obsidio, desperantib. Gallis inopia subigi posse Romanos. Meminit & Liuius, & Frontinus. Nõ cõfutanda futilis eorum opinio, qui Marforium Romæ appellatũ signum, Pistoris Iouis esse putant: ne hac parua temporis usura abutar, cũ & alij id iam fecerint. Versus Ouidij de Ioue Pistore hi sunt:

Nomine quàm precio celebratior arce Tonantis,
Discant Pistoris quid uelit ara Iouis. Idem:
Posse fame uinci spes excidit, hoste repulso,
Candida Pistori ponitur ara Ioui.

De Pistio uerò Ioue mox agemus.

Lapis, qui & ab aliquibus Lapideus Iupiter, apud Romanos sanctissimum iusiurandum: Gellius. M. Cicero in Fam. ad Trebatium in septimo, Iouẽ Lapidem iurare. Apuleius de Deo Socr. Quid igitur iurabo, per Iouem Lapidem? Romano uetustissimo ritu. dictus uerò uidetur, ut nõnulli existimant, ab ipso lapide Ioue uocato, qui Saturno oblatus fuit ab Ope. nam & Eusebius in Chron. ait, In Creta regnauit Lapis. Lapidem Iouem interpretantur quidam, qui per tempora fuerit raptæ Proserpinæ. uel certè dicitur à lapide silice,

A quem in sanciendis fœderibus iuraturi tenebant, ut Festus docet, ea uerba dicẽtes: Si sciens fallam, me Diespiter salua urbe arceq; bonis eijciat, ut ego hunc lapidem. Quidam antiquitatũ studiosi, hæc concepta uerba ita castigant & efferunt: Si sciens fallo, qui me despicit, salua urbe, arceq;, is me eijciat, ubi ego hunc lapidem. De hoc uerò iuramento multa scribit Erasmus in Prouerbijs. Iouem Lapidem iurare: uideor operæprecium facturus, si iusiurandum illud ascripsero, quod primo fœdere inter Romanos & Carthaginenses factum scribit Polybius in III Hist. quod in tabulis æneis inscriptũ ædiles in Iouis Capitolini templo diligentissimè asseruandũ posuerũt. hoc ipsum est: Si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus atq; hoc iusiurãdum facio, dei mihi cũcta felicia præstent: sin aliter aut ago, aut cogito, cæteris omnibus saluis, in proprijs patrijs legibus, in proprijs laribus, in proprijs templis, in proprijs sepulchris, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet. Nec plura locutus, manu lapidem deiecit. hæc Polybius. Scribit T. Liuius libro primo tertiæ Dec. hunc iurandi modum Carthaginensibus fuisse. inducitur enim Hannibal agnum læua manu, dextra silicem lapidẽ retinens: Si falleret, Iouem cæterosq; precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset. & secundum precationem, caput pecudis saxo elisit.

B Consueuerunt quoq; Athenienses, ut Aristoteles in Repub. Athen. & Philochorus prodiderunt, ad lapidem quendam iuramenta facere. Demosthenes in oratione in Cononem, καὶ πρὸς λίθον ἄγοντες, καὶ ἐξορκοῦντες, id est, ad lapidem agentes, & eiurantes: quod idem obseruat Harpocration. Colebatur & in fœderib. sanciendis apud Græcos ἐνόρκιος ζεὺς, à iuramẽto uidelicet appellatus. Scribit Laertius in Pythagora, ὅρκιον εἶναι τὸ δίκαιον, id est iusiurandum iustum esse, & propterea Iouem ὅρκιον nuncupari. idq; aspiratè pronũciat, contrà alij. Pausanias in Eliacis autor est, in Olympiæ βουλευτηρίῳ, id est senatu, Iouis simulachrũ fuisse, cognominati ὅρκιος, quod utraq; manu fulmen cõtinebat, quasi ulturus omnino fulmine, qui falleret iuramentum, & uiolaret. iuxta hoc simulachrũ, qui ad certamen descendebant, eorumq; parentes & fratres, super immolati exta porci cõceptis iurare solebant uerbis, nihil se fraudis, nihil deceptionis ad certamen attulisse, aut secus quàm leges paterentur Olympiæ commisisse. Hesychius ἐφόρκιον δία, id est Ephorciũ Iouem, in Titanum ordine fuisse scribit. Porrò & hoc moris fuisse Græcis legimus in sanciendis fœderibus, ut ferrum candens tenerent, & ut fœdus tam diu perduraret, deos precabantur, quamdiu mydrus latuisset (id enim ferro ignito ac candenti nomen) statimq; in mare mydrum præcipitabant. moris huius mentio apud Sophoclem, & Callimachum, & grammaticos.

Pistius Iupiter dictus, ut docet Dion. Alicarn. lib. quarto. quem A
(ut ait) Romani Sanctum dicebant: ad quem Tarquinium Romanorum regem iuramentum fecisse post deuictos Gabios, idem autor est Dionys. qui & in secũdo de Curibus Sabinorum urbe agens, Sangum ait à quibusdam Pistiũ uocari, ut in Sanco & Sango dictũ. Hunc eundem ferè crederim, quem in IX, idem autor Fidei sponsorem appellauit. Latinum codicem citaui, cum græci copia non sit. Ita enim Lapus interpretatus est: In urbe autem templum Iouis Fidei sponsoris Sp. Posthumius Cos. alter nonis Iunijs in Capitolino colle dedicauit, extructum ab ipso rege ultimo Tarquinio, nec per illum legitima apud Romanos potitum consecratione. hæc Dionysius, quæ nos etiam in Fastis retulimus. Sanè ego aliquando existimaui, Pistium græcè dictũ pro deo Fidio latinè, cum Sanctus & Fidius, Ouidio teste, sint ijdem. nam ut πίστις græcè fides, ita πίστιος & πιστὸς Fidius latinè interpretari commodè possumus, præsertim id etiam syllaba comprobante. si enim Fidius pro filio diceretur, contumax syllaba repugnaret, quæ longa esset: & tamen in Fidio, ut in Fide corripitur. ut in illo Nasonis in Fastis:

Quærebam nonas Sancto, Fidióne referrem.

Hæc quidem nostra coniectura est, quam tibi, non ut rata sit, contulerim, multis præcipuè reclamantibus. Adhæc & in antiquitatibus Romanis Fidij simulachrum ita effictum aliquando conspeximus. marmor erat in fenestræ modum formatum, in quo tres imagines effictæ fuerant. Dextra quidem uirilis, habitu pacifico: sinistra uerò muliebris erat, eodem habitu, coronam in capite ex lauro gestans. quæ dextram dextræ iungebat, cum priore imagine. in medio harum duarum, ingenui pueruli effigies cernebatur, cuius supra caput hæc duo uerba legebantur, FIDII SIMVLACHRVM. apud imaginem dextram uirilem, HONOR. in sinistra imagine muliebri, VERITAS legebatur. Sed & Græci Ephestion Ioue coluere, cuius mentio est apud Sophoclẽ in Aiace Mastigophoro, id est flagellifero: quem cohabitantem & domesticũ interpretantur, qui Scholia in ipsum poetam scripserunt: & item apud Lucianum in Timone. ἐφέστιος enim inter multa significata & eum designat, qui domi deos rogat, hoc est, ἐφ' ἑστίας. Citat Stephanus Demosthenem in IX Bithyniacôn, ναύσταρ δ' ἀρτακίοισιν ἐφέστιος αἰγιαλοῖσιν. Sic enim ibi, inquit, Venus uocatur in Artace. ex eadẽ fermè origine ἑστιᾶχος Ζεὺς ab Ionibus cultus fuit, ut Hesychius est testis, quasi procurator & domus dominus & familiæ. Coluerunt & Græci Philium, φίλιον Iouem, cuius frequentissima mentio scriptoribus, Platoni, Apuleio, Luciano, alijs. quidam amicitiæ præsidem, alij amicabilem interpretati sunt. hunc Diodorus Sinopæus, parasiticam artem inuenisse ridens

A dens dixit. Sodalitatis quoque deum Iouem uenerati sunt antiqui, quem ἑτάρειον, uel ut alij & melius scribunt, ἑταιρεῖον appellabant: de quo & Athenæus, & Hesychius, qui ipsum ait in Creta in primis cultum fuisse. Theophilus uerò Hetærium Iouem ideo appellatum scribit, quòd mortalibus iuuans pater sit, uel propter utilitatem quę ex ipso prouenire putabatur: eius etiam meminit Arati interpres. Ioui præterea Hetærio Iasonem legimus Hetæridia, uel Hetæria celebritatē instituisse in Magnesia, quam etiam postea Macedonū reges diu conseruarunt: hinc patet eos falli, qui & Iouem Hetæridion nuncuparunt. Sanè Herodotus in primo Historiarum, Iouem ἐπίσιον, & ἑταιρήιον simul commemorat, cum Crœsus intellexit Adrastum hospitem filium suum interemisse incautè uenando. quo loco ἐφίσιον Valla interpretatur hospitalem, & ἑτάρήιον familiarem.

Aliterius etiā Iupiter uocatus fuit, & Ceres Aliteria, quòd in publica fame seruassent molitores, ne farina diriperetur: quod in Aristophane notant grammatici. Sed qui propriè dicant Aliterij (nam uaria legimus significata) lege Plutarch. de Curiositate, id est περὶ πολυπραγμοσύνης, & item eiusdem Problemata, Iulium Pollucem, sed et Erasmi prouerbia.

Diespiter Iupiter: Varro de Ling. lat. Nam olim Diouis & Die-
B spiter dictus, id est diei pater: à quo dei dicti, qui inde dius, & diuus: unde sub dio, diuo, Dius Fidius. Macrob. uerò Sat. primo: Cretenses, inquit, δία τὴν ἡμέραν, id est Iouem diem uocant. Ipsi quoq; Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem. Gellius quoq;, quòd diei & lucis pater sit. alij δεύς, ἢ διός pater dictum putant. D. autem Augustinus in quarto: Diespiter, ait, qui partum perducit ad diem. Horatius lib. Carm. Namq; Diespiter, Igni corusco nubila diuidēs. Idem alibi, Sæpe Diespiter neglectus incesto addidit integrum. meminit & Festus, ut modò in Lapide Ioue diximus. Nescio unde in mentem Lactantio uenerit, lib. primo ut scriberet: Pluton latinè est Diespiter, alij Orcum dicunt. nisi fortè secutus hęc Varronis uerba: Idem, inquit, hic Diespiter infimus, qui est coniunctus terræ, ubi omnia oriuntur, ubi oboriuntur, quorum quod finis ortus, &c. Lactantium in hoc Isidorus secutus est.

Lucetius Iupiter. Seruius Honoratus in nono in Verg. cōment. Lucetius, inquit, lingua Osca Iupiter dictus à luce, quā præstare hominibus dicitur. ipse est enim nostra lingua Diespiter. Gellius uerò libro quinto: Lucetius, inquit, dictus Iupiter, quòd nos die & luce, quasi uita ipsa afficeret, & iuuaret. Lucetium autem Iouem Cn. Neuius in libris belli Punici appellat. Macrob. lib. primo Sat. Nam cū Iouem accipiamus lucis autorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses δία τὴν ἡμέραν, id est Iouem diem, (sic

enim legendum potius, quàm διὰ τὸν ἥμερον, id est Iouem mansuetum: uel φωσφόρον, ut alij, id est luciferum: nihil enim conuenit cum Lucetio & Diespitre) Lucetium, inquit Festus, Iouem appellabant, quod eum lucis esse causam credebant. Lepreatæ etiam Iouem Leucæum coluere, & apud se eius templum, ut Pauſ. in Eliac. tradit. hoc est, γενέσθαι δὲ οἱ λεπρεάταις σφίσιν ἔλεγον ἐν τῇ πόλει λευκαίου Διὸς ναόν. Sed & Heraclitus philosophus Aethrion Iouem appellauit, à splendore & luce, ut Strabo notat in primo: ubi Guarinus, eius hæc uerba, ἀντὶ τῆς ἄρκτου οὖρος αἰθρίου Διός, ita interpretatus est: Et pro ursa sereni Iouis terminus. Dictus ab æthra æthrius, ut ab æthere ætherius, & æthereus.

Pluuius Iupiter à nostris uocatur. Tibullus: Arida nec pluuio supplicat herba Ioui. à Græcis ὄμβριος ζεὺς dictus, cuius in primis meminit Pausanias, & Phornutus, & Pindari comment. Iouis Pluuij simulachrum Athenienses uenerabantur, & aram, quæ in monte Hymettio posita fuerat: unde cum opus fuerat, ab Ioue pluuiam comprecabantur. & propterea Iupiter ipse Hymettius cognominatus, ut alibi ostendam. Sed in monte Parnete Iupiter Ombrius cultus fuit, qui & ἀπήμιος, id est innoxius: item ὕτιος, id est pluuius, uel pluuialis, ab eadem causa cognominatus fuit. meminit & Phornutus. Et ὕης quoque, ut Hesychius notat, dictus est. Tertullianus hæc sacra Aquilicia uocat, in Apolog. Aquilicia, inquit, Ioui immolatis. & in III aduersus Marcionem, Aquilicem uocat, qui aquam ipsam elicit. Indi quoque & ipsi eadem causa Iouem Pluuium colebant, ut Strab. libro XV docet.

Elicius Iupiter, ab eliciendo dictus, ut Varro ait: cuius ara in Auentino fuit. Ouid. III Fast.

Eliciunt cœlo te Iuppiter, unde minores,

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque uocant. & Plin. lib. secundo, ubi de fulminibus euocandis agit: Eliciū quoque, inquit, Iouē accepimus. Ridenda certè legitur ex secundo historiarum Antiatis fabula, quo pacto artem Iouis eliciendi edoctus Numa fuerit, quæ lectione digna uidetur: Numam, inquit, illum regem, cum procurandi fulminis scientiam non haberet, essetque illi cupido noscendi, Ægeriæ monitu castos XII iuuenes apud aquam celasse cum uinculis, ut cum Faunus & Martius Picus ad id locorum uenissent haustum (nam illis aquandi solenne iter huc fuit) inuaderent, constringerent, colligarent. Sed quo res fieri expeditius posset, regem pocula non parui numeri uino mulsoque complesse, circaque accessus fontis insidiosam uenturis opposuisse fallaciam: illos more de solito bibendi appetitione correptos, ad hospitia nota uenisse. Sed cum liquoribus odoratis offendissent fragrātia pocula, uetustioribus ante-
tepo-

A tepoſuiſſe res nouas, inuaſiſſe auiditer, dulcedine potionis captos hauſiſſe plus nimio, obdormiuiſſe, factos graues: tum bis ſenos incubuiſſe ſopitis, inieciſſe madidatis uincla: expergitosq; illos ſtatim perdocuiſſe regem, quibus ad terras modis Iupiter poſſet ſacrificijs elici. & accepta regem ſcientia, rem in Auentino feciſſe diuinam, elexiſſe ad terras Iouem, ab eoq; quæſiſſe ritum procurationis. Iouem diu cunctatum: Expiabis, dixiſſe, capite fulgurita. regem reſpondiſſe, Cæpitio? Iouem rurſus, Humano: rettuliſſe regem, Sed capillo? Deum cōtrà, animali. ſubieciſſe Pompilium, piſcis. Tunc ambiguis Iouem propoſitionibus captum, extuliſſe hanc uocē: Decepiſti me Numa: nam ego humanis capitibus procurari conſtitueram fulgurita, Numa capillo cæpitio. quoniā me tamen tua circumuenit aſtutia, quē uoluiſti habeto morem, & his rebus quas pactus es, procurationem ſemper ſuſcipies fulguritorum. Hactenus Arnobius in V, ex Antiate. T. Liuius lib. ab V.C. primo, cum pontificem à Numa Martium, M.F. lectum ſcripſiſſet, ut ipſe edoceret ſacra & cerimonias, tum ſubdit: Quęq; prodigia fulminibus alióue quouis modo miſſa ſuſciperentur atq; curarentur, ad ea elicienda ex mentibus diuinis, Ioui Elicio aram in Auentino dicauit. Sanè quoniā Liuius prodigia ſcribit à pontifice curari, ut expiarentur, & prodigialem B Iouem legimus apud Plautum: Sed mulier, inquit, poſtquam experrecta eſt, Prodigiali Ioui mola ſalſa aut thure comprecatam oportuit: quidam καταβάσιον interpretati ſunt, ut etiā Apollo, eadem ratione. alibi uero de Catabate Ioue actum eſt. Sanè Plutarchus Elicium Iouem uidetur à Græca uoce ἰλίω, id eſt propitio, deducere. ipſum in Numæ uita legito. Legimus & apud Heſychiū, in Cypro ἐιλήτιον Iouem cultum.

Vimineus Iupiter, M. Varro: à quo Viminalis collis Romę nuncupatus, inter Exquilias. Sic autem Vimineus Iupiter appellatus, quod eius aræ in colle eſſent, ubi uimina multa nata eſſent. in hoc colle Fagutal ſacrum fieri ab antiquis, alicubi me legiſſe recordor. Fagutal uerò à fago nuncupatū: unde etiam Iouis Fagutalis, quòd ibi eius ſacellum eſſet. Idem Varro. Plin. lib. XVI, cap. X. Fagutali, inquit, Ioui etiam nunc eſt, ubi lucus Fageus fuit. Feſtus: Fagutal, inquit, ſacellum Iouis, in quo fuit fagus arbor, quæ Ioui ſacra habebatur. P. quoq; Victor in hac eadem regione, hoc eſt quinta, Iouis Viminei aram commemorat, propè Mineruam Medicam.

Veiouis, qui & Veiupiter dicebatur, & Vedius à Gellio, & Martiano, à ue particula, quæ in compoſitione nunc minuit, aliàs auget: ut uehemens, ueſtibulum: quaſi paruus Iupiter nuncupatus. uel quòd nocendi uim habere crederetur, ut Gellius libro quinto docet. quidam Veiouem Apollinem eſſe crediderunt: Martianus Plu

tonem putauit. Ouid. in Fast. Iouem paruum, sine fulmine. Veiouis A simulachrum in æde fuit, quæ sita erat inter arcem & Capitolium. Sagittas tenebat, quę uidelicet paratæ uiderentur ad nocendũ: quapropter, ut dixi, plerique Apollinem esse tradiderunt, illicque immolabatur ritu humano capra, eiusque animalis figmentum iuxta simulachrum stabat, ut Gellius testatur. Caput Veioui cornutum scribit Alexander.

Maius Iupiter à Thusculanis cultus, ut Macrobius scribit, à magnitudine & maiestate sic appellatus.

Inuentor Iupiter cognominatus & cultus à Romanis, cuius ara fuisse dicitur prope portam trigeminam: ab Hercule uerò instituta, inuentis bobus. in hac iuuẽcus immolabatur adultus. Eidem & in nuptijs sacra fiebant: auctores, Dionys. in primo hist. Plut. Liuius, Suet. Lactantius.

Arbitrator Iupiter etiam Romæ cultus: cuius pentapylon, hoc est quinque columnarum porticum in Palatina regione fuisse ait P. Victor, in libello quẽ de Vrbis Romæ regionibus scriptum reliquit. nisi mentitur inscriptio, ut nonnulli asserunt.

Prædator Iupiter cognominatus, nõ quòd præesset prædatoribus, sed quòd ei è præda aliquid deberetur. huius sic Seruius grammaticus meminit in tertio Æn. comment. Romanis, inquit, moris B fuit, ut bella gesturi, de parte prædę aliquid numinibus pollicerentur: adeò ut Romæ fuerit unum templum Iouis prædatoris, non quod prædæ præest, sed quod ei aliquid ex præda debeatur. Ad quod respexisse uidetur Vergilius, cum ait, Ipsumque uocamus In prædam, partemque, Iouem.

Adultus Iupiter cognominatus, ut etiã Iuno adulta. Nam præcipuè in connubijs deos quinque inuocabant, Venerem, Suadelam, Dianam, & hos duos, Iouem Adultũ & Adultam Iunonem. Plut. in Probl. sed græcè, τέλειος ζεὺς, καὶ ἡ ἥρα legitur, de quibus suis locis locupletius agemus. Hos quidam, Perfectorem & Perfectricem interpretati sunt.

Opitulus Iupiter, & Opitulator dictus, ait Festus, quasi opis lator, uel (ut ait Augustinus) quod opem indigẽtibus ferret. Appellatus præterea Impulsor, Stabilitor, Centumpeda, Supinalis, Tigillus, Alumnus, uel potius Almus, & Ruminus: quòd haberet impellendi, stabiliendi, resupinandi potestatem: & ut D. scribit Augustinus lib. septimo, Centumpeda cognominatus à stabilitate. nam eo firmius res consistere dicuntur, quo pluribus nituntur pedibus. Tigillus autem dictus, quod mundum continere existimaretur, & sustinere. Almus, uel Alumnus, quod aleret omnia. Ruminus, quòd ruma, id est mamma aleret animalia: & cætera, quæ eodem lib. exe-

A cutus est idem Augustinus, irridens gentilium ineptias. Sanè quod Tigillum Iouem uocatum tradunt, fulcrum ac sustentaculum totius machinæ significare uidentur: ut illud est Orphei, quod ex Orpheo Apuleius conuertit, à principio à me recitatum, Iuppiter est fundamen humi, & reliqua.

Dapalis Iupiter, à Latinis uocatus. dictus uerò uidetur, quod ei sacra dapali epulo fierent. Sicuti enim dicimus cœnã dapalem, Marcello teste, quæ amplis dapibus plena est: ita & Iouem dapalẽ appellatũ existimamus. M. Cato in lib. de Re rustic. Dapem, inquit, hoc modo fieri oportet, Ioui Dapali culignã uini quantamuis polluceto: eo die feriæ bubus & bubulcis, & qui dapẽ facient. cũ pollucere oportebit, sic facies: Iupiter Dapalis, quod tibi fieri oportet in domo familiáq; mea, culignã uini dapi eius rei ergo. Idem paulo pòst, Iupiter Dapalis macte istace dape. εἰλαπιναστὴς etiam ζεὺς colebatur à Græcis, hoc est, ut arbitratu meo interpreter, cõuiualis, uel dapalis Iupiter. εἰλαπίνη enim magnificum & splendidum conuiuij apparatum significat, ut est apud Athenęum, Eustathium, alios.

Vltor Iupiter à Romanis cultus, ut etiam Mars ultor, quod sceleratorum impia facta ulciscerentur. Plin. libro XXXVI, cap. XV. Pantheon, inquit, Ioui Vltori ab Agrippa factum. Hoc idem & no-
B mismata quędam, si recte remetior, significant: quorum in præsens nulla est mihi copia.

Iam pleraq; Iouis nomina & cognomina, Latina & Romana, pro uirili mea sum executus. nunc ad penè innumerabilẽ Græcorũ syluam, & barbarorum nonnullorum me conuertam, meum interim seruans institutum, ut quandocũq; cõtigerit, latinis peregrina conferam: ut si qui nostra fortè legerint, saltem id ferãt utilitatis, ne longus sit eis quærendi labor, omniáq; ut exposita & collecta in manibus habere uideantur. Nomen igitur Iouis, ut ab hoc superstitio se exordiar, à Græcis plusquã decem monosyllabis efferri obseruamus, ζεὺς, ζὰν, δεὺς, βδεὺς, ζὰν, ζὴς, ζὰς, δὶς, δὴν, δὰν, & δζεὺς Aeolicè. Et ζεὺς quidẽ, ut Phurnutus ait, propterea dictus, quòd causa sit τοῖς ζῶσι τοῦ ζῆν, id est, uiuendi uiuentibus. alij παρὰ τὸ ζέειν, hoc est feruere, quod Iouem supremum æthera putarẽt. scribit Lactantius: ζεὺς siue ζὴν Iupiter appellatus est, non (ut isti putant) à feruore cœlestis ignis, uel quod uitæ sit dator, uel quod animantibus inspiret animas, & cætera: sed quod primus ex liberis Saturni maribus uixerit. Δεὺς uero, ἀπὸ τοῦ δεύειν, hoc est ab irrigando deducitur, quod scilicet (ut ait Phurnutus) terram irriget, aut uitalem humorem mortalibus contribuat. unde Verg. ait, Coniugis in lætæ gremium descendere: pro pluuia uidelicet.

Dictæus Iupiter uocatus à Dicto, uel Dicte mõte Cretæ. utro q;

enim

enim modò dicitur, & promontoriū est quod uergit in Libycū pelagus. Fuit & Dictæū spelæum dicti montis, quod genere neutro etiā prolatū legimus. Aratus, δίκτῳ ἐν εὐώδει: id est, In Dicto odorifero. super quæ uerba Theon, si Theon est: Dicton, ait, promontorium est Cretæ, Idæ monti proximū, ubi lucus erat Iouis Alysij, cuius & alibi memini. Sanè Zenodotus, δίκτῳ apud Aratum pro dictamo intelligit: & ideo εὐώδει, id est odorifero. Dicton uerò quidam dictum interpretantur, à διὰ τὸ τίκτω, quòd ibi natus est Iupiter. Agathocles uerò genere fœminæ Dictæum montem putauit. Alij δίκτην insulam esse aiunt, à piscatoribus deriuatam δικτύων, ubi imberbe Iouis simulachrum fuit, quod Dictæum dicebatur. Strabo quidem in x, de Creta agens: In hoc, inquit, tractu Dictæi Iouis templum. nam Dictæ proxima est, non montis Idæi uicina, ut ait Aratus: nam Dictæ ab Ida ad orientem solem stadijs mille abest. Seruius autem libro tertio Æn. Dictæus, inquit, mons Cretę est, dictus à Dicte nympha, quæ ibi colebatur, in quo monte dicitur altus Iupiter: ut, Dictæo cœli regem pauere sub antro. & in Georg. secundo: Ante etiam sceptrum Dictæi regis. quo etiam loco idem Seruius replicat.

Idæum Iouē quidam ab Ida Phrygiæ, alij ab Ida Cretæ cognominatū credidere, ubi Iouis incunabula & sepulchrū: de quo Martial. B
Iuppiter Idæi risit mendacia busti. Et Statius, *Mentitaq; manes Creta tuos.* & Callimachus in hymno ad Iouem:
Ζεῦ, σὲ μὲν ἰδαίοισιν ἐν οὔρεσί φασι γενέσθαι. hoc est,
Iuppiter, Idæis genitum te in montibus aiunt. Sed quę de ara ipsius Iouis Idæi, apud Celænen Phrygiæ oppidum à Mida rege constructa, ut ex Callisthene lib. secūdo Metamorph. Plut. recitat, paucis ut potero adscribam: Cum, inquit, χάσμα, id est uorago apud Celænen plures tum domos tum mortales absorpsisset, Midas oraculo monitus, preciosa quæq; in eo nihil proficiēs coniecit. Anchurus uerò eius regis filius, patre & uxore Timothea salutatis, nihil preciosius anima cognoscens, cū equo in eam uoraginē se coniecit: quo facto, in priorem faciem terra reuersa est. Tum rex Midas eodem loco Iouis Idæi aram construxit: quo loco lapis gignitur, qui ad præstitutam diem aureus uidetur. Hæc uerò meis uerbis potius, quàm interpretis, tibi exposui. hanc eandem historiam post Plut. repetit Ioan. Stobæus in oratione περὶ φρονήσεως, id est de prudentia: nisi quòd non Anchurū, sed Ægisteum Midæ filium uocat, nec lapidis mentionem facit.

Ægiuchus, græce αἰγίοχος ζεύς, ἢ αἰγιοῦχος, frequēs apud Græcos cognomen Iouis, de quo ita Lactantius lib. primo: Cretici, inquit, Iouis quid aliud, quàm quo modo sit aut subtractus patri, aut nutri-

A nutritus, ostendunt. Capella enim Amaltheæ nymphæ, quæ uberibus suis aluit infantem, de qua Germanicus Cæsar in Arateo carmine sic ait, *Illa putatur*
Nutrix esse Iouis, si uerè Iuppiter infans,
Vbera Cretææ mulsit fidissima capræ,
Sidere quæ claro gratum testatur alumnum. Huius capellæ corio usum esse pro scuto Iouem, contra Titanas dimicantem, Musæus auctor est: unde à poetis Ægiochus nominatur. Hactenus ex Lactantio. Hyginius uerò: Euhemerus inquit, Ægam quandam fuisse Panos uxorem, eam compressam à Ioue peperisse, quem uiri sui Panos diceret filium. Itaque puerum Ægipana, Iouem uerò Ægiochũ dictũ, &c. Pindarus in Nem. νῦν δὲ παῖς αἰγιόχῳ σὺ κάλλιστον ὄλβον. Scribunt Græci grammatici, quòd post Iouis natiuitatem, ipse sit in Creta à capra inuentus, quæ illi τὴν ὀχὴν, id est nutrimentum exhibuit, postquã occultatus fuisset, ne eum Saturnus pater uoraret, cuius capræ cornu sit Amaltheæ datum. Vel Iupiter Ægiochus appellatus est, quod ægida haberet, hoc est capellæ pellem, quæ illum ablactasset. eoque modo Ægiochus dictus est, quasi αἰγίδοχος, id est ægida habẽs, δ litera ablata. Ægis uerò quæ sit, cùm Græcis tum Latinis notius est, quàm quod ut hic pluribus recitemus, necesse sit.
B Effingebatur uerò ex materia preciosa, ad capræ uel ouinæ pellis similitudinem. Sunt qui à Vulcano in Iouis gratiam factã dicant. Alij, inter quos Arpocration, ægidas esse uolunt nexus & plicaturas è coronis, & retia coronis implicata. atque hinc sunt qui nomen deductum esse opinentur. Sed coniecturis his missis, unum illud addam, quod magis uerisimile uidetur: non à capra uidelicet, neque à coronæ nexu, Iouem Ægiuchum nuncupatum, sed à uentorum & turbinum conuersionibus, quas ipse Iupiter cõmoueat, græcè αἰγίδας, & καταιγίδας appellatas: ut ex ijs patet qui Meteora scribunt, & interpretantur. Sed enim Phornutus ἀπὸ τοῦ ἀΐσσειν Ægiuchum dictum ait, quod scilicet impetu feratur. Meminit & Ægiochij Iouis Orpheus, & Nicander in Theriacis,
Μοῦσαι ὀλυμπιάδες κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο. id est, Musæ cœlestes natæ Iouis Ægiochij. Sed satis superque de hoc.

Milichius, μειλίχιος ζεὺς, id est iucundus Iupiter, ut Domitius interpretatur, alij mitem Iouem dicunt, cùm apud cæteras Græciæ ciuitates, tum apud Athenienses colebatur, in cuius celebritate extra urbem in totius populi conuentu uictimas non ueras Athenienses immolabant, sed commodè & pro tempore assimilatas & fictas, ut in primo Hist. Thucydides scribit. Vidi tamen uetustũ codicem qui sic habet, ἐν ᾗ πανδημεὶ θύουσι πολλοὶ οὐχ ἱερεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ θύματα ἐπιχώρια. hoc est, in quo totius populi celebritate multi sacrificãt

non uictimas modo, sed & sacrificia, uel ludibria indigena. quod cũ Cylon olympionica Atheniensis male ex oraculo intellexisset, uoto frustratus est. Est & apud Pauſ. in Corinth. Iouem Milichium & Dianam Patroam nulla fabrefactos arte fuisse. nam Milichius Iupiter pyramide, Diana columna effic̃ta fuerat. Fuit & apud Argiuos Διὸς μειλιχίου simulachrum, Polycleti, ut idem tradit Pauſ. opus: qui & alibi Milichij Iouis templum cõmemorat, ubi Theseus à morte latronum Scinis & aliorum, à Phytali nepotibus lustratus ac expiatus fuit. De Milichio Ioue & Leon philosophus libro primo Epigram. μὴ δ' νοήσω,
Ζηνὸς μειλιχίοιο λαχὼν θρόνον, ἀνέρ⸗ ὄλεθρον. id est: Ne quidem intelligam Iouis Milichij sortitus solium, hominis perniciem. meminit & Phornutus, & interpretatur. Porrò etiã legimus apud Myoneam urbem, non procul à Naupacto sitam, lucum & aram fuisse in montis uertice θεῶν μειλιχίων, quibus nocturna sacra fiebant, & antequam sol exoriretur, omnes sacrificij carnes absumebantur.

Sthenius, σθένιο⸗ ζεὺς, hoc est, potens & robustus Iupiter apud Argiuos cognominatus est, ut in Musica Plut. scribit. nam cum apud Argiuos Sthenia celebritas tibijs celebraretur, & certamẽ perageretur, quod in Danaum priscum illum referebatur, mox in Διὸς σθενίου honorem mutatum fuit. meminit & Pauſ. in secundo, hoc est, in Corinthiacis.

Φράτριο⸗ ζεὺς, hoc est, tribulis, uel contribulis Iupiter. huius dies celebris erat secunda Apaturiorum, quæ ab effluxu cruoris hostiarum ἀνάῤῥυσις uocabatur, qua de re in Apaturijs rem totam explicabimus. φράτριον & πάτριον Δία eundem facit Phauorinus. Plato diuersum in Euthyphrone: Iupiter, inquit, Patrous nobis non uocatur. Herceus tamen & Phratrius dictus est, & Minerua Phratria.

Alysius Iupiter cultus in dicto promontorio Cretæ, ubi lucus & templum habuit celebre: græcus Arati commentator. dictus παρὰ τὸ παρακείμενον ἐκεῖ ὄρ⸗ ἄλυσις. Sed & Dictæus Iupiter cognominatus ab eodem monte, ut alibi docui. dictus est etiam Iupiter ἀλεξήτωρ, hoc est malorum depulsor. Sophocles in Oedipo Epicolono, ζεῦ ἀλεξήτωρ τίς ποθ' ὁ πρέσβυς. id est, Iupiter malorum depulsor, quis nam hic senex?

Μοιραγέτης ζεὺς, hoc est, Iupiter Parcarum dux: colebatur enim unà cum Parcis. uel ideo dictus, quòd mortalium Parcas & fata regat. Cultus uerò in primis in Olympia, & apud Arcades, & Phocenses. Meminit Pauſ. in Arcad. & Phocaic. ubi duas tantũ Parcas fuisse tradit, tertiũq; Iouem ipsum earũ ducẽ, hoc est Mœrageten.

Ægyptius, & Nilus Iupiter uocatus fuit, ut in Græcis commentarijs legimus. Parmenes citatur his uerbis, αἰγύπτιε ζεῦ νεῖλε. & Pinda-

non

A Pindarus, νειλοῖο πρὸς πίορ τέμενος κρονίδα. id est, Nili ad templum Saturnij. Sed quare Nilus dictus, & alijs etiã pluribus nominibus, Zezes Isaacius apud Lycophronem ostendit, & Diod. Siculus, & apud Pindarum interpretes: ne plura hoc loco congeram, quæ à Pico referuntur in Hymnorum suorum commentarijs.

Tarsos Iupiter appellatus apud antiquos, ut est apud Eustathiũ in commentarijs Dionysij Afri: qui tamen & in hoc citat Eratosthenem, à quo urbi Ciliciæ celebri nomẽ Tersos, & mox Tarsus impositũ. eo enim loci in primis colebatur. Duorũ hæc inter alios patria insignium, Pauli scilicet apostoli, & Hermogenis rhetoris. Multa de Tarso traduntur, quæ ut referam, nostri non est instituti.

Πλούσιος ζεὺς, id est Plusius & diues Iupiter, hoc cognomine colebatur à Græcis, cuius templum legimus fuisse apud Lacedæmonios, ut auctor est Pausanias.

Υπερδέξιος ζεὺς, Hyperdexius Iupiter, & Hyperdexia Minerua: dicti sunt, ut Stephanus tradit, à regiuncula Lesbi: & ita Hyperdexion dicimus, ut Byzantion.

Hecatombæus Iupiter in Gortyna, ut Hesychius ait, appellatus & à Caribus & Cretensibus. Sunt qui putent primũ Græcorũ mensem Hecatombeona uocatum ab Ioue, ut docuimus in lib. de Annis
B & mensibus, &c. Sed & hoc nomine Apollo nuncupatus ab Atheniensibus. quin Arpocration, alijq; libentius mensem ipsum Apollini attribuunt.

Ηλεῖος ζεὺς, hoc est Eleus Iupiter, teste Stephano, licet in uulgatis codicibus scribatur ἀλεῖος, ubi de Eli ciuitate agit. nam Doricè η in α uertitur. Sic & Pindarus in quodam Isthm. ζηνὸς ἀλειου, pro ἠλειου, ut etiam notat græcus interpres. Dicitur & ἦλιος interdum, & cum afflatu ἧλιος, in eisdem cõmentarijs Pindaricis. Latini ferè omnes Elæus cum diphthongo scribere cõsueuerunt: quàm rectè, nescio. Propertius in tertio, Nec Iouis Elęi cœlũ imitata domus. Statius: Atticus Elæi senior Iouis. Elæus ergo Iupiter, qui & Olympius uocabatur, oraculo prius, mox ludis publicis celebratissimus fuit in agro Pisano apud Elin: unde illi nomen. cuius templum refertissimum donarijs fuit. ibi enim solidum ex auro ipsius Iouis simulachrum, & Phidiæ eburnea statua, incredibilis magnitudinis. Plin. Strabo, alij. Colebatur & in Cypro Elæus Iupiter, ut auctor est Hesychius: qui & illud tradit, quod etiam à Thebanis ἐλιεὺς ζεὺς, id est Elieus Iupiter colebatur. nunc uerò de Olympio agendum.

Olympius Iupiter, ut Stephanus scribit, celebrabatur in Olympia, quæ prius dicebatur Pisa, unde & certamen Olympicum uocatum est. Olympiorum uerò quis institutor fuerit, uariȩ sunt sententiæ. quæ magis recepta, in Herculem refertur: qua de re in commen

tarijs in Pindari Olympia copiose agitur, & ab Isaacio in Lycophronem. Sed de Olympio Ioue Pauſ. in Attica, & in Eliacis. Pōponius uerò Mela lib. ſecundo: In Achaia, inquit, quondā Piſæ Oenomai, Elis, & numen delubrumq; Olympij Iouis, certamine gymnico, & ſingulari ſanctitate, ipſo quidem tamen ſimulachro, quod Phidiæ opus eſt, maximè nobile. Plin. de Ioue Phidiæ Olympio, quem nemo (inquit) æmulatur, propter ſcilicet excellentiam. & alibi, hoc eſt lib. XXXVI: Phidiam, inquit, clariſsimū eſſe per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat. Fuerūt qui Olympium Iouem à monte dictum putarunt. Diod. Siculus in quarto, eum cognominatum prodit, ab Olympo præfecto, qui Iouem erudiuit. Hinc & Latini Olympū aliquando pro Ioue cæperunt. Vergilius: Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Et Neuius, à quo deſumpſit Vergilius: Panditur interea domus altitonantis Olympi: quod Cæcilius Minutianus obſeruauit. Sedenim de Ioue Olympio omnia plena. nam non modò poetæ, ſed & cæteri ſcriptores, ut Victruuius, ut Strabo, ut Val. Max. Sed illud hoc loco te ignorare nolo, & alibi locorum Olympium Iouem cultum fuiſſe, & templa habuiſſe. nam T. Liuius lib. quarto Dec. III. ſcribit, apud Syracuſanos Olympij Iouis templum celebre fuiſſe. & idem Decadis quintæ lib. primo: Magnificentiæ uerò, inquit, in deos, uel Iouis Olympij templum Athenis in terris unum inchoatum pro magnitudine Dei poteſt teſtis eſſe. Sanè & in conuiuijs primum poculum, ſeu primus crater Ioui Olympio, & deis Olympijs, ut Pollux ſcribit, libabatur. Sed hac de re non eſt cur plura ſcribam, ne de uia exeam. Olympius igitur Iupiter, Piſæus etiam dicebatur, id quod Theocriti interpres in quarto Eidyllio teſtatur: qui & Piſam ait appellatam à Piſo Apharei, uel à Piſa Endymionis. Piſæi Iouis & Pindarus, & Pindari commentatores in Olymp. meminere.

Phyſicus Iupiter etiam ab antiquis appellatus eſt, ut Theon teſtatur, & pro aere tum interpretabantur.

Panomphæus Iupiter cognominatus, quòd omnium uoce ac lingua coleretur, παρὰ τὸ πᾶν ἢ ὀμφή, hoc eſt, ab omni uoce: quòd ſcilicet omnes uoces exaudiat, & omnium uoce colatur: quod ſcribit Euſtathius apud Homerum in Iliade. Phauorinus Iouem Panomphæum ideo ſecundum allegoriam uocari ait, quòd in eum omnis uox feratur. Omnis enim uocis cauſa eſt aër. eſt enim uox aër percuſſus. At uerò iuxta fabulā Panomphęus dicitur, quòd omnis uaticinij cauſa ſit. cæteri enim alij omnes ὑποφῆται, id eſt ſubuates Iouis ſunt, ſiue dei illi ſint, ſiue homines. Panomphæū ait Heſychius, & item Suidas, ὧ πᾶσα ὀμφὴ ἢ μαντεία ἀναφαίνεται: hoc eſt, quo uox omnis & uaticiniū mōſtretur, uel appareat. Ouid. in Metamorph.

Ara

A *Ara Panomphæo uetus est sacrata tonanti.* Orpheus in Argonaut. ζηνὶ πανομφαίῳ ἐν ἐπακτίῳ ἀπόλλωνι. meminit & Homerus.

Caræus Iupiter, ut scribit Hesychius, à Bœotijs nuncupabatur, quod altus ac celsus sit, παρὰ τὸ κάρα, καραιὸς, id est, à capite Carẹus. Inuenitur & κάριος ζεὺς, ut scribit Stephanus, qui à Mylasensibus colebatur. dictus uero à Caria regione. meminit & Carij Iouis Herodotus lib. primo, qui ait, eius delubrũ uetustissimũ fuisse, quo cõmuniter & Lydi utebant̃, ut qui inter se germani haberetur, & fratres.

Hoplosmius Iupiter ab antiquis cultus, ubi'nam gentium, non succurrit legisse. Hoplosmij Iouis sacerdos cum occisus fuisset, nec à quo sciretur: quidam dixerunt se de ipso audiuisse, cui caput fuerat pręcisum: sępius dicente, Virum super uirum Cercidas occidit. per eam prouinciã diu satis quæsitus hoc nomine homo, & inuentus, & in iudicium adductus. Fuit & apud Elidem in honore Hoplosmia Iuno.

Ascrẹum etiam Iouem cognominatum legimus apud Plut. in eo lib. qui inscribitur, Vtrum animæ an corporis affectus sint peiores: hoc est, πότερον τὰ τῆς ψυχῆς ἢ τὰ τοῦ σώματος πάθη χείρονα. Non Ascræo, inquit, Ioui Lydiorum fructuum primitias afferentes. Ab Ascra uerò, ut coniectura ducimur, nuncupatus esse uidetur.

B Στράτιος ζεὺς, hoc est, Militaris Iupiter: uarijs uerò in locis hoc nomine colebatur Iupiter. In Caria quidem, meminit Herodotus. à Caribus enim eum cultũ prodidit. Ait enim, Cares uictos à Persis ad Labrandam in Iouis Stratij templum (militaris Valla interpretatur) se recepisse. Item Strabo lib. XIIII, ubi totã eam regionẽ describit. Plin. lib. XVI, cap. nouissimo: In Ponto, inquit, circa Heracleam arę sunt Iouis, Stratij cognomine. sic castigat Hermolaus ex Iul. Polluce, cum antea Statiui legeretur: ibiq; quercus duæ ab Hercule satæ. Iouis Stratij etiã meminit Appianus in Mithridatico: quo loco & describit, post recuperatam Cappadociam quomodo Mithridates Muræna eiecto, in montis uertice ei sacrificium fecerit.

Morius Iupiter cognominatus ea causa, quòd cum satæ fuissent Athenis in Academia oliuæ sacræ, quæ ab illis Moriæ appellabantur, & diris ac deuotionibus eos insecuti essent, si quis læsisset, quòd scientes Lacedæmonij, in agrum Atticũ irruentes illis pepercerũt: qua ex re Iupiter cognomen inuenit Morius, cui & ara erecta fuit in Academia. Moria autẽ ea de causa olea dicta est, quòd ex ea oleum daretur Panathenæa uincentibus. est enim nomen illi à cæde, quæ gręcè μόρος dicitur: cum Halirrhothium Neptuni filium Mars interfecisset, ut est apud Pausan. meminit Plin. in VII. itẽ Hellanicus, & in declamationibus Libanius rhetor.

Expiator, seu Expiatorius Iupiter, hoc est, qui à græcis καθάρ-

σιος ζεὺς dictus est: huius meminit in primis Herodotus in primo, ubi filiũ Crœsi in uenatione interfectũ ab Adrasto scribit, qui Sardis eo tempore iuerat, ut se à cæde expiaret, cui rex ignouit: ille nihilominus se super bustum necati transfodit. ipsum lege. Catharsij etiam Iouis ara fuit in Olympia, ut Pauſ. scribit. Pollux uerò Solonem permisisse ait, in Plynterijs & eiusmodi diebus, deos treis iurare: καθάρσιον scilicet, hoc est expiatorem: ἱκέσιον, id est supplicem: & ἐξακεστήριον, id est depulsorem.

Απόμυιος ζεὺς, id est Muscarius Iupiter, sic cognominatus à fugandis pellendisq; muscis. Ferunt, cum Hercules in Olympia rem diuinam faceret, & multitudine muscarum infestaretur, Ioui Apomyio sacrificasse: qua re illico ultra Alpheum fluuium muscæ omnes facto agmine euolarunt. quin et Elei ibidem rem sacram Apomyio Ioui facere cõsueuere, ut in nostro Hercule scripsimus. Repete & in hoc, quæ alibi de Myiagro deo prodidimus.

Κτήσιος ζεὺς, id est locuples, uel ut Domitius apud Pauſ. interpretat̃, opulentus Iupiter, quẽ potuissemus coniungere cõmodè cũ πλουσίῳ. colebat̃ uerò Ctesius Iupiter summo cultu ab Atheniensib. cui & ambrosiã in dedicatione afferebãt, non herbã illam quidẽ: sed ut docet Atheneus, omnigenas fruges cũ oleo & latice. Ctesij Iouis meminit & Phurnutus, & Hyperides in oratiõe ad Apellęũ, qui ait ἐν ταμιείοις, id est in cubiculis statui. meminit & Menãder in falso Hercule, & Suidas, & Harpocration. Quidã quæstuariũ transtulerũt.

Νικηφόριος ζεὺς nuncupatus ab urbe Mesopotamiæ Nicephorio: ex cuius responso, ut Ælius Spartianus auctor est, Adrianus imperator imperium sibi futurum intellexit. Sed & in nomismatibus uetustis sæpe Iouẽ Nicephorion cõspeximus, id est uictoriã gestantem. quin & ita fingi, ab huius Syntagmatis principio diximus. Nicephorij etiam mentio fit apud T. Liuiũ de bello Macedonico, ubi lib. secundo de cõditionibus agit Attali regis legatus: Naues captiuosq;, quæ ad Chium nauali prælio capta essent, & Nicephoriũ, Venerisq; templũ quę spoliasset, uastassetq;. & deinde paulo pòst: Nam, inquit, quod ad Nicephorium Venerisq; templi restitutionem attinet, &c. quidam hoc loco intelligunt de Nicephorio luco, ad Pergamum in Asia ab Eumene rege sato, cuius in XIII Strabo meminit. nam aliud est Nicephoriũ, quod Plin. ait ex uico in urbis formam ab Alexandro Macedone conditum, ex argumento uictoriæ insignis ibi partæ. uidendũ uerò an νικατόριον Strabonis idem sit: et an Constantia, quę sic etiam à Stephano traditur. ego nihil statuo, ut cuiq; integrũ sit: cũ plerunq; nec loca, nec tẽpora cõgruant.

Αλτιος ζεὺς, Altius Iupiter cognominatus est, ut Pindarici expositores interpretant̃, q̃d Altis lucus sit sacer Ioui. Aristodemus uerò locum

A locum circa Olympiam hoc nomine uocari prodidit, unde sit Iupiter uocatus Altius. Sunt qui Altin adytum exponãt apud Poetam, aliqui templum. Alia uero plura de templo & simulachro Iouis Altij traduntur, quæ libens ipse prætereo.

Ἄρειος ζεὺς, hoc est, Martius Iupiter, uel pugnax, ut exponit interpres apud Plut. Sic à Sophocle in Philoctete uocatur, quem omnes inuocãt, ac ei supplicant: ut scribit Plut. in uita Pyrrhi. Huic deo Epirotarũ reges peracta re sacra in Passarone Thesprotidis, Epirotis iurare solebãt, iurè se regnaturos: Epirotæ uerò, illud se iurè seruaturos. Sed & ἀρείαν Mineruam, id est Martiam, uel pugnacem, legimus, cuius suo loco à nobis fiet mentio.

Palæsten Iouem uocauit Lycophron, quasi tu dicas palæstritam. cum enim, ut ferũt, Olympicũ certamen Hercules instituisset, quod quinquagesimo quoq; mense celebrabatur, paucíq; in palæstram descendere uiderentur, Iupiter mutata forma luctatorem simulans, cum Hercule certauit: dum'q; anceps uideretur uictoria, se filio Iupiter manifestauit, atq; ex ea lucta illi cognomẽ Luctatoris inditũ est.

Μελισσαῖος ζεὺς, Melissæus Iupiter, à nympha nominatus, quæ ipsum Iouem aluisse dicta est, ut copiosius alibi meminimus. alij ab apibus nuncupatum uolunt, quę μελίσσαι uocantur. nam Amalthea B & Melissa sorores, Iouem puerum caprino lacte & melle nutriuerunt: qua ex re confictum de apibus. Sed Melissam Matri deûm sacerdotẽ primùm fuisse accepimus, à qua deinceps reliquæ sacerdotes eodẽ nomine fuere nuncupatæ. Sed & ad alios deos tralatæ, ut Pindarus ostendit. Nam & Cereris sacerdotes eodem nomine fuere. Nymphæ item quædam Melissæ appellatæ, quas & Melias quidam dixerũt. Sed de his omnibus inter Nymphas abunde agemus.

Μαιμάκτης, Mæmactes Iupiter dictus, à quo Mæmacterion quintus Atheniensium mensis, qui est hyemis initium, cum iam aër turbatur. nam μαιμάκτης furentem, confusum ac perturbatum significat, ut est apud Arpocrationem. Non repeto quæ scripsimus in libro de Annis mensibus, &c. nam secutus Gazam, ibi nõ quintum, sed quartum prodidi, allatis simul & aliorum sententijs.

Herceus Iupiter, ἑρκεῖος ζεὺς cognominatus, quod aræ eius intus in septo ædium, præsertim optimatũ, erigerentur. περίβολον enim, id est circuitũ & septũ, ἑρκὸν uocãt Græci, ut Arpocration scribit super ea Dinarchi oratoris uerba, ex oratione aduersus Moschionẽ: Si tribulis, inquit, illi & aræ Iouis Hercei & Apollinis patrij sunt. Nam cum de ingenuitate suorũ Athenienses agerẽt, inter cætera & hoc interrogabãt, an ipsis esset Iupiter Hercæus, & Apollo patrius, & quædam quæ ad rem nostrã non faciunt. hoc idem scribit & Pollux lib. VIII, de nouẽ principibus urbis agẽs. Dionysius Alicarnass.

in primo Hist. existimari ait ab aliquibus Hercæos deos esse, qui & Patrij & Genethlij uocantur. Sed de deis Hercæis, quos nos Penetrales & Penates dicimus, plura aliàs. De Hercęo Ioue meminit in Ibin Ouidius, Priamum significans, Cui nihil Hercæi profuit ara Iouis. Scribit Arrianus, Alexandrum magnum Priami manibus ad aram Iouis Hercæi parentasse, ut illos placaret. Lucanus in x, Hercæas monstrator (ait) non respicis aras. Meminit & Seruius secundo Æn. & Vergil. cum canit, Ingens ara fuit, iuxtaq; ueterrima laurus, Incumbens aræ, &c. Scribit Porphyrius, seu quicunq; ille est in Homerum, quod antiqui ædium partes deis consecrabant, interiorem partem Ioui Hercæo attribuebant, in cuius medio & aram erigebant, atq; ideo ἀπὸ τοῦ ἕρκειν, id est à sepiendo & circundando Herceus dicebatur. inde & ἕρκος, hoc est septum. Plato in Euthydemo: Iupiter, inquit, Patrius à nobis non uocatur: Herceus autē, & Phratrius, & Phratria Minerua, &c. Quare nescio unde illi in mentē uenerit, ut protectorē urbis, & curatorē tribus apud Platonē transtulerit. Sunt etiam qui Erceum Iouem sine afflatu scribendum putēt, quo pacto & in plerisq; Græcorum codicibus inuenitur: ab arcendoq; deductum nostri quidam arbitrantur, quòd scilicet mala arceret crederetur. Sed græca uocabula etymologiam latinam non habent, ut nosti. Ab Herceo Meserceos deducitur, quod & Hesychius, & idem Porphyrius Iouis epitheton esse tradiderūt. Proditum est à Pherecyde lib. Historiarum XII, cum Danaes & Persei historiam enarrat: Acrisium, cum animaduertisset Danaen filiam peperisse, & puerum iam trium annorum esse, uel quatuor, Danaæ nutricem interfecisse: Danaen cum puero, ad Iouis Hercei aram adduxisse, ipsamq; interrogasse, Cuius nam puer filius esset: Danaen respondisse, Iouis. Hoc idem & in commentarijs in Argon. Apollonij Rhodij legitur. Sanè & ἑργαῖος ζεύς, ab Hesychio appellatur, Iupiter scilicet aereus.

Xenius Iupiter, id est hospitalis, colebatur apud antiquos summa religione. Vergilius,

Iupiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur: ut notat etiam Seruius in primo Æn. Ouidius in x Metamorph.

Ante fores horum stabat Iouis hospitis ara. Scribunt Apollonij interpretes in secundo Argon. quod in Genetæo promontorio apud Tibarenos Scythię populos, Xenius Iupiter colebatur, quem & ab ipso promontorio Apollonius alio loco Genetæum appellauit. Val. Flaccus Apollonium æmulatus, ita canit in quinto:

Inde Genetæi rupem Iouis, hinc Tibarenum
Dant uirides post terga lacus. Hoc loco possem multos Apollonij uer-

A nij uersus ex lib. secundo afferre, quos consultò omisi. hos tantum afferam, incultè meis uerbis expressos:

Hicq́; Genetæi Iouis alta cacumina flectunt. Idem & paulo suprà.

Hic propè uersantur dites pecorum Tibareni,

Vnde Genetæam Iouis hospitis aspicis arcem. Sanè Hospitalis Iupiter tanta religione & cultu ab antiquis colebatur, ut piaculum maximũ esse duceret, hospitiũ uiolare: ut nõ modo apud poetas, uerũ etiam historiæ scriptores & philosophos facile uidemus. Plato in VIII de Legibus, eam de terminis & finibus legem statuit, ut si quis paruũ lapidẽ iureiurando à deis firmatũ, quo amicitiæ & inimiciæ terminant, mouerit. alterius enim Iupiter ὁμόφυλος, id est contribulis: alterius Xenios, id est hospitalis, est testis. apud Herodotũ ἐπίςιον Iouẽ hospitalem, ut alibi ostendimus, Valla interpretatus est. Is præterea mos antiquis fuit, ut dimidiatã tesseram hospitibus darent, quo hospites inuicem agnoscerentur: quod ius etiam ad posteros transisse legimus. De hospitali tessera apud ueteres mentionem factam, in Plauti comœdijs uidemus: hinc & xenia, munera quę hospitibus dabantur, dicta fuere, quorum etiam iureconsulti meminere, ut Politianus docet in Miscellaneis, & eum secutus Budæus: quos, si fortè hac de re plura quæris, legito. Porrò & il-
B lud notandum quoq́; Lautia, quæ à Romanis munera legatis dabantur, quorum est historicis frequens mentio, sed in primis Liuio, & à Plutarcho in Quæstionib. Romanis sunt interpretata, à Græcis xenia etiã appellabãtur, ut fit à Demosthene in oratione De legatione. Xenia enim Philippi regis legatis Atheniensium data sic uocauit, id quod & alicubi Plutarchus. quin & eodem modo usus est Appianus, cum scribit, Phameam, qui cum Scipione nauigauerat, à Senatu susceptum, xenijsq́; plurimis donatum, purpureaq́; ueste, & fibula aurea, & equo phaleris aureis ornato. Sed & eiusdẽ uocis usum in Pandectis reperimus, si modo recte legantur: quo tamen loco uiri doctissimi genuinam & legitimã uocem restituerunt, reiecta adulterina ac suppositicia.

Dodonæus Iupiter celebris, à Dodona Epiri. Pomponius Mela lib. secundo: In Epiro, inquit, Dodonęi Iouis templũ, & fons ideo sacer, quòd cum sit frigidus, & immersas faces, sicut cæteri, extinguat, ubi sine igne procul admouentur, accendit. meminit & Solinus: Tertius, inquit, Europæ sinus incipit à Ceraunijs montibus, desinit in Hellespontum: in eo apud Molossos, ubi Dodonæi Iouis templum est, Tomarus mons est, &c. Idem & Plinius in principio quarti lib. Dodonæi Iouis & Strabo lib. quinto meminit, & Stephanus in Dodona, T. Liuius, Asc. Pædianus, Hyginus, alij. in Priap.

Dodona est tibi Iuppiter sacrata.

Molossus Iupiter, à Molossis Epiri populis & Chaoniæ cognominatus, apud quos oracula quercus reddebant. Stat. in tertio Theb. *Non Cirrha deum promiserit antro Certius, aut frondes, lucis quos fama Molossis Chaonias sonuisse tibi.* unde & Molossum quoque pedem dictum quidam uolunt, quod in templo Iouis Molossi odæ hoc metro & pede canerentur, in honorem Molossi Andromaches filij: unde etiamnum dicta sunt Molossia festa. tametsi Diomedes grãmaticus pedem hunc ipsum existimauit, quod eo in bello Molossi populi uterentur.

Ἰθωμήτης, uel Doricè ἰθωμάτης cognominatus Iupiter, ut scribit Stephanus, ab Ithome urbe Thessaliæ Pelasgica. est & Messenæ, ubi nutritum, à quibusdam proditum est, Iouem fuisse, ab Ithome & Neda, quarum altera monti & urbi nomẽ dedit, altera fluuio, quod in Messen. à Pauſ. scribitur. Fuerunt & ἰθωμαῖα festa ibidem celebrata. Stephanus tamen ab Ithomo rege, non à nympha, Ithomen uocatum scribit. Clemens Alexandrinus in lib. quo ad ueritatem gentes adhortatur: Aristomenes, inquit, Messenius Ioui, quẽ illi appellant Ithometẽ, trecentos homines sacrificauit. hoc idem scribit Eusebius in Preparatione euang. & Cyrillus in lib. cõtra Iulianũ Cæsarem. Longa est apud Pauſ. mẽtio de bello ipso Messeniaco, & de oraculo à Pythia reddito, deque tripodibus qui circa arã Iouis Ithomatæ fuerũt, & de Ithome Halosi, & excidio, deque Ithomatæ Iouis simulachro, quod Ageladæ opus fuit: &c.

Τροπαιοῦχος ζεὺς, Tropæuchus Iupiter cognominatus, quòd trophæis præesset, unde & illi nomen: cuius Græci frequenter meminerunt, ut est apud Dionyſ. Alicarn. & Plut. in historia Othryadis & Posthumi Albini, & Phurnutũ de Nat. deorum. nos quoque nonnihil in Ioue Feretrio suprà retulimus. Quinetiam Pauſ. in Lacon. Tropæi Iouis templum commemorat, quod factum ait quodam bello à Doriensibus. Simili fermè ratione & Trophæa Iuno, quàm Græci libentius τρόπαιαν ἥραν nuncupant.

Ἀταβύριος ζεὺς, Atabyrius Iupiter uocatus à monte Rhodi insulæ Atabyro, ut ait Stephanus: uel Atabyri, ut Strabo, qui montẽ eius insulæ altissimum affirmat. mons uerò sic appellatus est ab Atabyro quopiam Telchine. De Ioue Atabyrio Pindarus meminit in Olymp. Diagoram Rhodium uictorem celebrans: quo loco Scholiastes ex Timæi sententia, Atabyrion etiam in Sicilia montem ait. Quin illud etiam, in Atabyrio oues æneas fuisse inquit, quæ mugirent, quoties iniqui ibi quippiã fieret. Lactantius Firmianus lib. primo, non à monte Iouem Atabyrium nuncupatũ prodit, sed ab Atabyrio hospite, & adiutore bellorum: sicut & Labradæus. Iouem enim scribit rerum potitum, in tantam uenisse insolentiã, ut ipse sibi

fana

A fana multis in locis cōstitueret: & quamcunq; in regionē ueniret, reges ac populorum principes sibi hospitio & amicitia copulabat. & cum ab eis digrederetur, fana sibi, sui & hospitis nomine iubebat erigi, ratus id amicitiam & fœderis memoriam diutius conseruare. sic, inquit, Atabyrius appellatus, Labradæus, Laprius, Casſius, Molion, & eiusmodi alia, ab hospitum uocabulis. Hinc manifestè deprehendas, perperam legi in Appiani historia Mithridatica, Tabyrium Iouem, pro Atabyrio: idq; nec semel. Sed & in v Diodori Siculi, quem sextum fecit in tralatione Poggius, Achamarium uocauit pro Atabyrio: Athamenes, inquit, in eam Rhodi orã abiijt, quæ Camiros dicitur, supraq; Atabyrum montem Ioui templum construxit, Atabyrium appellatum.

Ἀπεσάντιος ζεὺς, Apesantius Iupiter, quem Callimachus in Iambis ἀπέσας uocauit, ut Stephanus notauit. κ' οὐχ ὡδ' ἀρείων τῷ Ἀπεσαντι πὰρ Διὶ ἔθυσεν ἀρκάδας ἵππους. dictus uerò Apesas, siue Apesantius Iupiter, à monte Nemæes: ut Pindarus & Callimachus, ab Apesante quopiam heroe, qui ei regioni imperauit: uel propter misſionem curuum, hoc est, διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁρμάτων. uel leonis: illic enim ex luna leo cecidit, ut Stephanus. Achilles uerò in Arati commentarijs, cum de luna agit, in qua habitationes esse, & flumi-
B na, & quæcunq; alia sunt in terra: tum illud subdit, καὶ τὸν λέοντα, τὸν νεμιαῖον ἐκεῖθεν πεσεῖν μυθολογοῦσιν. hoc est, Et leonē Nemiæū inde cecidisse fabulãtur. Paus. uerò in Argolicis, de Nemea agēs, ita subiunxit: & mons Apesas est super Nemeam, ubi tradunt Persea Ioui Apesantio primū sacrificasse. quod & Statius Papinius in tertio Theb. ita canens testatur:

Mons erat audaci seductus in æthera dorso,
Nomine Lernæi memorant Apesanta coloni,
Gentibus Argolicis olim sacer, inde ferebant,
Nubila suspenso celerem temerasse uolatu Persea. mox addit, in oratione quam ibi Amphiaraus ad Iouem habet:

Iuppiter omnipotens, nam te pernicibus alis
Addere consilium, uolucresq; implere futuri,
Ominaq; & causas cœlo deferre latentes Accipimus, &c. quo in loco nō æquè est audiendus Lactantius grammaticus. parum enim probata affert. Quidam libentius cum afflatu scribunt, Aphesas, & Aphesantius.

Ἀφλύσιος ζεὺς, si quidem græcum Herodoti codicem legimus: in latinum uero à Valla cōuersum, Laphystius, quem ex nostris plerіq; secuti sunt. in commentarijs autem in secundo libro Argon. Apollonij ita legimus: Dipsacus Phyllidis filius Bithyniæ & indigenæ cuius-

cuiusdam nymphæ filij, Phrixum Athamantis filium fugientē cum A
ariete hospitio suscepit. aiunt uerò, in Colchos cum uenisset, Ioui
Laphystio ibi arietem iugulasse. & diu legem extitisse Phrixi poste-
ris, eidem Ioui sacra facere. Herodotus aūt lib. VII, qui Polymnia
inscribitur, historiam ipsam copiosius executus est. ait enim, de
templo Iouis Laphystij, ab indigenis hęc narrari: Athamantē Æo-
li filium inito cum Ino consilio, necem Phrixo machinatum: deinde
Achęos ex oraculo tale certamē illius posteris proposuisse, quod et
subscribit. tu cętera lege. Paus. quoq; Laphystiū collē in Bœotia de-
scribit, in quo Iouis Laphystij lucus fuit, à Coronia X distās stadijs,
ubi cum Athamas Phrixū & Hellen esset immolaturus, arietē aurei
uelleris ab Ioue missum fabulant̄, cui arieti insidentes ambo aufuge-
runt. Sunt & qui Laphystium Bacchum nuncupēt, ut alibi dicetur.

Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Bœotiæ, in IX describit
Strabo. ait enim, constructum ibi eius oraculum, quod hiatus sub-
terranei descensum haberet. descendebat autē, qui suscepturus esset
oraculum. T. Liuius quinto quintę Decad. libro, de Paulo Æmylio
loquens: Lebadiæ quoq;, inquit, templū Iouis Trophonij adijt. ibi
cum uidisset os specus, per quod oraculo utentes sciscitatū deos de-
scendunt, sacrificio Ioui Hercynnęq; facto, quorū ibi templū est: &
reliqua, licet parū probè scripta. Sed enim Trophonij oraculi cele- B
bris & frequens apud scriptores mentio, M. Tulliū in Tusculanis,
Herodotū in Clio: Philostratū in Apollonij Tyanei uita, Pausaniā,
Lucianū, & cōtra Celsum Origenē. sed & Homerus meminit in A-
pollinis hymno. Horūq; nullus Iouis Trophonij, præter unū Stra-
bonē, & alterū T. Liuiū, nomine nuncupauit. quin & alibi quoq;
Strabo, nō Iouis, sed simplici Trophonij nomine protulit. Si tamē
de Trophonio plura cōcupiscis, præter supra citatos lege Suidam,
Phauorinū, commentarios in Aristophanē: & his longe plura qui
collegit, Erasmum in Prouerbijs, qui Trophonij oraculum (Deus
bone) D. Patricij Scoti puteo contulit.

Labradeus, uel Labrādenus Iupiter cognominatus, siquidē Stra-
bonem sequamur, & Stephanum: si Plut. & Lactantiū, Labradeus.
de hoc igitur sic Plut. in Quæstionib. Quid est, inquit, quod in Ca-
ria Labradei Iouis simulachrū securim, nō sceptrū aut fulmē tenet?
quia, ait, Hercules interfecta Hippolyte, cum præter alia securim
quoq; illi eripuisset, Omphalæ dono dedit, quā Lydorū postea re-
ges per manus tradentes, sicut alia sacra, ferre cōsueuerunt: donec
Candaules indignū censens, uni ex socijs ferendā tradidit. sed post-
quā Gyges ab eo desciscēs bellū Cādauli intulit, Arselis ex Myleis
auxilia Gygi adduxit, & Candaulē sociūq; eius occidit, & unà cum
reliquis spolijs securim in Cariam detulit, ibiq; extructo Iouis simu-
lachro

A lachro, securim in illius manu dedit, et Labradeũ Iouem appellauit. nam Lydi securim uel bipennem λάβρυν uocant. Plut. hactenus. Lactantius tamen Firmianus libro primo, cap. XXII, Labradeum Iouem ab hominis nomine proprio deduci, his uerbis ait: Sic sunt cõstituta tẽpla Ioui Atabyrio, Ioui Labradeo. Atabyrius enim, & Labradeus, hospites atq; adiutores Iouis in bello fuerunt. Ælianus uerò: Labradeus, inquit, Iupiter nominatus est, quòd permultũ pluisset. ab eodem & hoc proditum est, quòd in Iouis Labradei fons fuit limpidus, in quo essent pisces mãsueti, qui monilibus & inauribus auratis forent ornati, quod quidem templum LXX stadia ab urbe Mylasia distabat. Ex huius Iouis Labradei statua gladius nomine Carius appensus fuit, qui ideo ueneratione habuisse dictus est, quòd Cares primi belli officinas instituerunt, pecunia & mercede militarunt, loris clypeos appenderunt, & cristas galeis accommodarunt. Cares autem appellati à Care Ioue Cretensi. hæc ferè Ælianus. Strabo lib. XIIII ab his diuersa scribit: Mylasij, inquit, duo Iouis templa habent: eius qui ὠσογῶ, & eius qui Labrandenus uocatur. hoc quidem in urbe, Labranda uerò uicus est in monte. Idem tradit & Stephanus.

Κάσιος ζεὺς, Casius Iupiter, nuncupatus à Casio monte, & urbe
B Ægypti, de quibus sic Stephanus: Casion mons & urbs Ægypti, ante Pelusium. dicitur autem à Caso, una Cycladum insula: uel à Caso Cleomachi filio, à quo & Casij Iouis fanum. Strabo uerò lib. XVI: Casius, inquit, est mons quidem accumulatus in promontorij modum, aquarum inops. in eo magni Pompeij corpus iacet, & Casij Iouis templum: & nõ procul inde Magnus iugulatus fuit, & ab Ægyptijs dolo interemptus. Hinc Lucanus de Põpeij sepulchro: Et Casio præferre Ioui. meminit & Procopius historiarũ lib. quarto. Lactantius Firmianus, Casium Iouem denominatum ait, à Casio Iouis hospite & adiutore, ut de alijs pauloantè scripsimus.

Triphylius Iupiter, hoc est, τριφύλιος ζεὺς, dictus est à Triphylia, de qua Strabo lib. VIII. Triphylij, inquit, ideo uocati sunt, quia illis cõtigit, ut tria φύλα, id est tres tribus seu nationes in unum congregatæ conderent: principiò quidem, Apeorum: deinde Minyarum, qui accolæ superaccesserunt: & postremò Eleorum, qui uictores, loci cõpotes extiterunt. Sunt qui pro Minyis Arcades dicant. Stephanus tamẽ Triphylian Elin esse ait, qui & τρίφυλοι uocantur. dicti uerò ἀπὸ τῶν τριῶν φυλῶν, id est à tribus tribubus, quot condita urbs est. uel ἀπὸ τῶν πύλων, tribus pylis urbis, seu portis: uel potius à Triphyle Clytij matre. De Ioue uerò Triphylio Lactantius lib. primo: Antiquus, inquit, auctor Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Messana, res gestas Iouis & cæterorum qui dei putantur, collegit,

historiamq́ contexuit ex titulis & inscriptionibus sacris, quæ in antiquissimis templis habebantur, maximeq́ in fano Iouis Triphylij, ubi auream columnã positam esse ab ipso Ioue, titulus indicabat: in qua columna gesta sua perscripsit, ut monumenta essent posteris rerum suarum. Hæc & plura Lactantius, quæ & retulimus in tertio dialogo de Historia poetarũ, cum Euhemeri uitã explicaremus. Triphylij Iouis meminit & Diod. Siculus in quinto, quem VI Poggius fecit, aitq́, non in Græcia, sed in Arabia Felice insulam fuisse, in qua & mons & templum Iouis Triphylij in campo, item urbs Panara, regio Panchæa dicta. Sed & Eusebius lib. secundo Præparationis euang. licet in latino exemplari Trapezuntij Georgij hoc loco, ut alijs penè innumerabilibus, multa desiderentur.

Arboreus Iupiter, hoc est (ut Græci dicunt) ἔνδενδρος ζεὺς, & cultus & nuncupatus à Rhodijs, Hesychio & Phauorino testibus, eodem nomine & uocatus Dionysius, à Bœotijs.

Sardessius Iupiter, hoc est, græcè σαρδήσσιος ζεὺς, ut Stephanus scribit, colebatur in Sardesso Lyciæ urbe, quæ à Lyrnesso non multum distabat.

Chrysaoreus Iupiter, græcè dictus χρυσαορεὺς ζεὺς, cognominatus, ut Strabo in XIIII notat, in Caria. in agro Stratonicensium duo fuerunt templa: alterum Hecatæ apud Laginos, ut in Hecate dicemus: alterũ prope urbem Iouis Chrysaorei, Caribus omnibus commune, quò illi sacrificaturi & de cõmunibus rebus deliberaturi conueniebant, qui cõuentus Chrysaoreus uocabatur, ex uicis constans: in quo qui plures uicos attulissent, ij in suffragijs antecellebant. quemadmodum Ceramietæ, id est, ex Ceramo Cariæ urbe: & Stratonicenses, quanquã propriè non essent Carici generis, de conuentu tamen Chrysaorei participabant. Porrò ut rem planius teneas, Stephanus Chrysaorida urbẽ ait fuisse Cariæ, quę mox Adrias nuncupata sit. Apollonius urbem hanc primum à Lycijs conditam scribit, unde fiat gentile nomen Chrysaoreus. Epaphroditus uerò totã Cariam Chrysaorida uocitatam prodidit.

Chthonium etiam Iouem legimus. nam & deos Chthonios uocamus, ut suo loco exponemus. Chthonius tamẽ ζεὺς ab Hesychio, Pluto scribitur. At Pauſ. in Eliacis, inter cæteras aras quæ in Olympia fuerant, & διὸς χθονίου aram reponit.

Ταραντᾶιος ζεὺς, Tarantæus Iupiter, non à Taranto Italiæ, sed à Taranto urbe Bithyniæ, quæ masculo genere enunciatur, ut apud Stephanũ in lib. de Vrbibus, uel potius in eius Epitome ab Hermolao Constantinopolitano confecta, legimus: quæ urbs & per δ, id est Darandos, etiam profertur. Taranti, uel Tarantæi Iouis Demosthenes lib. secundo Bithyniacôn meminit.

Αεισαῖος

A Ἀρισταῖος ζεὺς, Aristeus Iupiter uocatus, & Apollo ἀγρεὺς καὶ νόμιος. sic notāt Apolloniј Rhodiј interpretes, in secundo Argon. qui cum non aliud tradant, nisi quæ pertinent ad Aristei historiam, quam ipsi multiplicem narrant, & Probus & Seruius apud Verg. item Pindari expositores, nō uisum est mihi de Aristæo hoc loco plura congerere. ipsum enim seorsum descripsi.

Ἰκμαῖος ζεὺς, hoc est, Icmæus & humidus Iupiter, in Ceo insula cultus, ut pluribus in secundo Argon. canit Apollonius, de Aristeo agens, ubi hoc carmē legitur: Atq; aram fecit magnam Iouis Icmei: hoc est, Καὶ βωμὸν ποίησε μέγαν Διὸς ἰκμαίοιο. quo loco multa quidem commentatores. Sed ea præstat latina audire ex Probo grammatico, qui eadē fermè in uersu hoc Vergiliј ex primo Georg. recitat, Et cultor nemorum, cui pinguia Ceæ, etc. Insula est, inquit, Cea in Ægæo mari, in qua sunt urbes quatuor, Iulis, Carthea, Phocessa, Coressa. ibi existimatur fuisse pestilentia pecorum & armentorum grauis, propter interitum Actæonis. Aristæus, monstrante Apolline patre, profectus est in eam insulam, & ibi sacrificio facto, aram Ioui Icmæo constituit: qui placatis flatibus & æstu, qui necabant & armenta & pecora, liberauit eam. ipse autē post excessum uitæ, impe rante oraculo, ab immorantibus eam insulam relatus in numerum
B deorum, appellatus est Nomius & Ægoros: quòd & agresti studio, & cura pecorum armentorumq;, nō mediocriter profuerit hominibus. Traditur hæc historia de Aristæo, in corpore Argonautarum à Varrone Atacino. hæc Probus. Sanè non Ægoros legit Apollonius, sed ἀγρεὺς: & expositores causam afferunt, quam & in Pindari commentariјs legimus.

Φύξιος ζεὺς, hoc est, Fugitiuus Iupiter, ut in quarto Argon. scribunt Apolloniј interpretes. Phyxius uerò nuncupatus, quòd fugientibus auxilietur, & ad quem confugiant iј quibus eo loci mors immineat. iјdem tamen interpretes lib. secundo, super ea uerba,
Τὸν μὲν ἔπειτ' ἔρρεξεν ἑῆς ὑποθημοσύνῃσι,
Φυξίῳ ἐκ πάντων κρονίδῃ Διΐ, id est, quem utiq; postea sacrificauit suis monitis, Phyxio ex omnibus Saturnio Ioui, sic tradunt: Phyxius Iupiter à Thessalis, siue quòd tempore Deucalionis effugerūt diluuium, siue quòd Phryxus in ipsum confugit. addunt iјdem alibi: quòd fugiens Phryxus in terram Colchicam, seruatus est, ubi arietem aureum Ioui Phyxio sacrificauit, quoniā effugisset insidias nouercæ. Idem & Isaacius in Lycophronem scribit. Pausi tamen in Attica: Cui deo (ait) Phryxus arietem dicauerit, nō liquere. sed ut coniectare licet, is est, quem apud Orchomenios Laphystiū nuncupāt, de quo paulo pòst plura. Porrò & Philostratus in heroicis ait, Phyxium etiam Apollinem cultum, id est fugæ præsidem, ut in Apolli-

ne dicemus commodè. Quidam mihi insulsè uidentur Phryxium, à Phryxo nuncupare.

Ὕψιστος ζεὺς, id est, altissimus Iupiter, & excelsus. Thebis uerò colebatur. sic autem appellatus ab Hypsista porta, quæ inter Thebanas portas quinta fuit. & quoniam super ipsam Iouis templum erat, ideo ita cognominatum Iouem ferunt. Legi & eodem cognomine in Olympo monte Iouem cultum fuisse: tametsi perpetuum etiã sit Iouis hoc cognomen.

Ὁμολώιος ζεὺς, Homoloius Iupiter dictus est, & ὁμόλοος: in Bœotia colebatur, ut Stephanus in libro de Vrbibus scribit, ubi de Homole agit. Hesychius & Suidas, eum Iouem cultũ fuisse Thebis, sed & in alijs Bœotiæ urbibus. alij Homoloian uatem Ennyus filiam dixerunt, quam Aristophanes in Thebaicis II, ait missam fuisse Delphos: & ab eo Iupiter cognominatus. Ister autem, apud Æoles ait ὅμολον concordem ac pacificum significare, unde factum sit Ioui cognomen Homoloius. Culta fuit etiam Thebis Ceres Homoloia. Sanè septima Thebarum porta Homoloia, teste Pauſ. dicta fuit: unde & Homoloides portę, teste Statio, nuncupatę fuere. Statius lib. septimo Theb. *Quàm celsus ahena*
Sphinge per ingentes Homoloidas exeat Hemon. id etiam attestatur Lactantius grammaticus, qui eas portas septem fuisse ait: unde & Thebana ciuitas Heptapylos dicta est.

Hymettius Iupiter, & Parnethius, à montibus Atticis cognominatus fuit, ut Pauſ. scribit, & Hesychius: qui & Apollinẽ ait Hymettium, quòd ibi coleretur. Parnethius uerò Iupiter in eodem monte æneus fuit. Itemq; ara Iouis Semalei, id est σημαλέω, quasi quisignа demonstret. Heliconius quoq; Iupiter, ut Hesiodi in Theogonia expositores tradunt, dictus est, super ea Hesiodi uerba, καὶ βωμὸν ἐρισθενέος κρονίωνος: id est, & arã potentis Iouis in Helicone. ubi eius sedes erat, unde est Heliconius. Cronion uerò, id est Saturnius, ut latini: & Cronia, Saturnalia. Fuit & Heliconius Neptunus, ut alio loco dicam, à Peloponnesi urbe Helice.

Σαώτης ζεὺς, Saotas Iupiter Thespijs cultus, cuius simulachrum apud Thespios uisebatur. hac autem de causa hoc illi cognomẽ fuit. Cum draco urbem uastaret, Iupiter mandauit, ut adolescentem sorte eductũ singulis annis serpenti immolarent. Sors Cleostrato obtigit. quare Menestratus eius amator machinatus est thoracem æneum, singulisq; thoracis squammis hamum sursum uersus connexuit, & eo se thorace induit, seq; ultrò feræ obtulit, ut unà & ipse & draco interirent: quare Thespienses Saotæ Ioui simulachrum erexere. Legimus porrò, & Dionysium hoc cognomine apud Trœzenios aram habuisse. Pauſ. auctor.

Hyp-

A Hypatus, id eſt ſupremus Iupiter. Orpheus, χαῖρε ἄνα προπάτωρ
Ζεὺς ἄφθιτε, χαῖρ᾽ ὕπατε Ζεῦ. Deorũ enim ſupremus Iupiter. Pauſ.
tamen ait, Hypaton montem fuiſſe in Bœotia, ſupra Gliſſantem, ue
tuſtam eius loci urbem: quo in monte Iouis Hypati templum fuit.
idem auctor in Attica ſcribit, Iouis Hypati aram fuiſſe in εἰσόδῳ, id
eſt ueſtibulo delubri, quod Erechthion appellabãt, ad quã aram ni
hil animatũ immolabant. Sed id ibi inſtituti fuerat, ut uarij generis
πέμματα, id eſt bellaria uel libamenta apponerent, abſq; uino. In
Arcadicis uerò, Cecropẽ ait omniũ primũ Iouem ὕπατον, id eſt ſu-
premum uocaſſe. Pelani autem placentę genus, ex flore farinæ cõfe-
cti, item guttæ ſeu lachrymæ thuris & gumi: item obolus offereba-
tur, qui mercedis gratia uati dabatur.

Τριόφθαλμος Ζεύς, hoc eſt, Trioculus Iupiter, ſic ideo appellatus,
quod ſcilicet cœleſtis, terreſtris, & marinus ſit. nam Δία uocant poe
tæ Iouẽ, Neptunũ, & Plutonẽ. Huiuſmodi Iouis ex ligno ſtatuam
habuiſſe Priamũ, ſcribit Pauſ. quæ tres oculos haberet: quorũ unus
eſſet in fronte, reliqui uerò ea parte qua cæteri. Erat aũt ſtatua hæc
ſub diuo poſita, in aulæ medio, ad quam confugit Priamus in urbis
Troiæ direptione. Cum uerò ſpolia inter ſe Græci diuiderent, Sthe
nelus ſimulachrũ illud Argos abſtulit. Sed & idem, quod omnia ui
B dere & inſpectare crederetur, ἐπόπτης, id eſt ſpectator, teſte Heſy-
chio, uocabat. Hinc & Phurnutus ait, quod Iouis oculus πάντ᾽ ἐφο-
ρᾷ, καὶ πάντ᾽ ἐπακούει: id eſt, omnia cernat, omniaq; audiat. quod & de
ſole Homerus canit, & ab eo poetę cæteri. quod ait & Plin. in ſecun
do. Quin eadẽ item ratione ἐπόψιος Apollo nuncupatus. Sed & ab
Athenienſib. ἐπόπτης etiã cognominatus, quod proſpiciat & præſit.

Ancheſmius Iupiter, uel ut legit Domitius, Antheſmius, dictus
à monte Atticæ Ancheſmo, non ſatis magno.

Epidotas Iupiter apud Lacedæmonios cultus, ut eſt apud Heſy-
chium. Pauſ. uerò Mantinenſibus Epidotæ Iouis templum fuiſſe
prodidit, ea ratione nuncupati, quòd mortalibus bona daret. alio
quoq; loco idem Pauſ. ἐπιδότας numero plurium cõmemorat, cũ
ait: Antonium uirum ſenatorium Æſculapij balnea conſtruxiſſe, &
deorum templum quos Epidotas uocabant.

Πολιεὺς Ζεύς, Polieus Iupiter, id eſt ciuilis, uel urbis præſes, aut
cuſtos, ab Athenienſibus cultus fuit, cuius ſimulachrũ Leochares
fecit, ut eſt à Pauſ. proditum. Huic deo hæc ſacra impendebant.
Hordeũ tritico mixtũ in eius ara, nulla cuſtodia, appoſitũ ſeruabat.
Bos autem, quæ ad ſacrificium illuc accedebat, quoad ſacrificiũ fru-
gesq; pertractabat, ex ſacerdotibus unũ βουφόνον, id eſt bouicidã uo
cabãt: hic ſecurim inijciebat, extemploq; fugiebat. ita enim mos fuit
ſacri peragẽdi. Alij eius facti auctorẽ ſe ignorare ſimulãtes, ſecurim

ipsam ad iudicium agebant. qua de re alibi ita comperio, quod in foro ad Prytaneum ferro rebusq; omnibus ἀψύχοις, id est inanimatis iudicia exerceret. quod ex ea causa manasse existimatur, quòd Erichthone Atheniensibus imperãte, tunc primum bouem ad huius dei aram Buphonus mactauit, securiq; ibi relicta, ex finibus Atticis aufugit. Securis ipsa fuit à iudicibus absoluta: quod genus iudicij usque ad Pausaniæ, hoc est Adriani tempora, quotannis celebrabatur. Poliei Iouis meminit & Phurnutus de Nat. deorum, item Stephanus de Vrbibus, quo loco agit de Poli Ægypti urbe. Πολιέα Iouem, ait, ideo sic uocari, quòd à genitiuo πόλιος formetur, uertendo ο in έυς. Colebatur & Polias Minerua, ut idẽ scribit in Alalcomenio. Illud præterea notat Hesychius, quod διιπολιεία celebritas ea fuit, quę Athenis agebatur, ab Ioue Polieo deducta, cui Athenieses rem sacram faciebant in memoriam molę & bouis. Sic quidem græcus codex habet, εἰς μνήμην τοῦ πελάνου καὶ τοῦ βοός. ego, τῆς πελέκεως, id est securis, emendo: propter ea quæ suprà ex Pausa. retulimus.

Panhellenius Iupiter cognominatus ea de causa, quòd eius templum Græcis omnibus esset commune. meminit Pausa. in primo & secundo. Adrianus imperator Atheniensibus Διὸς, id est Iouis πανελληνίου, & item Iunonis templum cõdidit, C & X X marmoris Phrygij colũnis insigne. Dictus est & Hellenius Iupiter, ut est apud Pindarũ, quo in loco multa græcus interpres recitat: quòd scilicet Æacus à suis rogatus, ab Ioue patre pluuiã in magna siccitate impetrarit. Idem & Pausa. refert his uerbis: In Moluridis montis uertice Iouis Aphesij, id est, ut Domitius interpretatur, Dimissorij, templũ fuit. Ferunt enim, cum siccitas Græciam inuasisset, post peractum ab Æaco sacrificium Ioui Panhellenio in Ægina, Iouem quæ oblata acceperat dimisisse, atq; ita dimissorium appellatum Iouem. Hæc fermè Pausanias. Fuit & in Ægina Panhellenij mons. Legimus & Liberum uocatum Panhellinon, cõcessumq; Atheniensibus, ut eius nominis templum construerent, ut tradit Dion.

Scotinas Iupiter, ut Stephanus scribit, uel ut Pausa. Scotitas, nisi prauè legatur: sic cognominatus à loco, qui fuit in Laconia, ab Hermis uico uenientibus, arboribus consitus, cui non arborũ densitas tenebras faciebat, attamẽ ipse Iupiter sic uocatus dicitur ἀπὸ τοῦ σκότου.

Ambulius Iupiter, cultus apud Laconas in quodam loco, in quo porticus fuere quadrangulares. ibidẽ & Ambuliæ Mineruæ ara, & Castorum, eodem cognomine. Pausa.

Euanemi Iouis similiter apud Laconas fuisse legimus simulachrũ, à bono uidelicet ferendo uento, ut uox ipsa declarat. Pausa. auctor.

Cappotas Iupiter nũcupatus hac ratione. scribit Pausa. tribus fortasse stadijs à Gytheo urbe Laconica saxũ fuisse, in quo sedens Orestes,

A stes, furore ac insania liberatus sit. quare, inquit, lapis ipse lingua Dorica Iupiter Cappotas dictus est.

Homogynus Iupiter in Ægio uersus mare templum habuit, quo loco Agamemnonem ferunt Græciæ principes collegisse, unde nomen est deductũ: inibíq; eũ deliberasse de bello Priamo inferẽdo, ut ulcisceretur Helenæ rapinã. Ὁμόγυιος, Homognius uerò Iupiter, id est gentilis, uel cognatus, quẽ fratres, quíq; eiusdẽ generis fuerãt, colebant. Meminit Phurnutus, & Arati græcus interpres, aliíq;.

Εἰλαπιναστὴς ζεὺς, hoc est, ut arbitratu meo interpreter, conuiualis Iupiter (εἰλαπίνη quippe, magnificum & splendidum cõuiuij apparatum, apud Athenæum, & Eustathium, & alios significat) fortè cum Dapali Ioue latinorũ conuenit, de quo iam ægimus.

Splãchnotomos etiã Iupiter in insula Cypri cultus fuit, appellatus ab incisione interaneorũ & uiscerũ. meminit in quarto Athenæus.

Γαμήλιος ζεὺς, hoc est, nuptialis Iupiter, quòd nuptiarum & matrimonij curã habere putaretur. Huius meminit & Chrysippus, & D. Hieronymus in Iouinianũ: Ridiculè, inquit, Chrysippus ducendam uxorẽ sapienti præcipit, ne Iouem Gamelium & Genethlium uiolet. isto enim modo apud Latinos ducenda uxor nõ erit, quia Iouem non habent nuptialem. Gameliã quoq; Iunonem cultam legimus, qua de re in Iunone satis, ut spero, differemus. Porrò Genethlium Iouẽ græci uocarunt, quòd ei cura foret liberûm gignendorũ.

B

Τέλειος ζεὺς, hoc est perfectus, uel adultus Iupiter: sic & Iuno τελεία. crebra est & frequens horum memoria Græcis scriptoribus. Scribit Diodorus, Teleo Ioui omnes sacrificasse, & Teleæ Iunoni, quoniam hos primos nuptiarum duces, ac inuentores omnium existimarunt antiqui. At uerò Tegeatę, ut Pausan. tradit, Διὸς τελείου arã in foro habuere, statuãq; quadrangularẽ illi statuere, qua figura ipsi gaudẽt. τέλειος, inquit Hesychius, τελεσιοῦργος, ἢ ὁλόκληρος: hoc est, perfector & integer Iupiter. hic & in nuptijs colebatur, & ἥρα τελεία: unde & nubentes τέλειοι uocati sunt. De Iunone τελεία suo loco agemus. Sciendum uerò illud quoq;, προτέλεια dici, & προγάμεια, non modo sacra quæ ante nuptias fiebant, sed & munera quæ antè offerebantur. Porrò & illud attendendum, de poculorum lege, quæ religiosè antiquis fuit obseruata, & de ea multa à græcis scriptoribus in primis traduntur. Poculum illud quod Ioui Seruatori propinabatur, id est Soteri, & τέλειον appellabatur.

Ἀρότριος ζεὺς, Aratrius Iupiter apud Phœnices cultus, Cœli filius ab eis existimatus, & Saturni frater: cui Dagoni nomen fuit, cuius in sacra historia Hebræorum crebra mentio est. Aratri uerò inuentor ab illis existimatus, unde & ἀρότριος cognominatus: de quo Philon Byblius in ijs quæ ex Sachoniathone transtulit, teste Porphyrio

philosopho, & Eusebio in primo Præparationis euang. Porrò de Dagone in primo Regum, cap. quinto, multa leguntur: cum in eius templo captā arcam Domini Palæstini, id est Philistæi, reposuerunt, magno suo periculo, & maiore miraculo. meminit & Suidas. hunc Phœnices frumenti & aratri inuentorem putabant.

Hecalesius Iupiter à Theseo constitutus in terra Attica, à nomine anus Hecales, de qua in Priapeis:

Aequalis tibi, quam domum reuertens,
Theseus repperit in rogo iacentem. cui & sacra instituit. Plut. alij. Stephanus, ἑκάλην ait populum fuisse Leontidis tribus Atticæ, unde sit dictus Iupiter Hecalius. Hesychius uerò, ἑκάλειος (inquit) ζεὺς, quē Hecale erexit. sed hac de re multi multa: quorū tamē Politianū inter eos primum fuisse uidemus, qui de Hecale permulta scripsit.

Enæsimus Iupiter in Coronea cultus, ait Hesychius. ἐναίσιμος uerò, mitis, suauis, officiosus & bonus est. nam αἴσιον bonum, uerū & honestum significat: αἴσιμον autē, decens & fatale. Sanè Ænesius etiā Iupiter colebatur in monte Cephaleniæ insulæ, teste Strabone in x. de quo & cōment. Apollonij in secundo Argon. quo loco scribunt: Ænus mons est Cephaleniæ, in quo Ænesij Iouis templum est, cuius & Leon meminit in περίπλῳ, & Demosth. ἐν λιμέσι. item Hesiodus hoc carmine, ἔνθ' οἵγ' εὐχέσθην αἰνηίῳ ὑψιμέδοντι. hoc est, *Fundebantq; preces Aeneto altitonanti.* ab Æno enim Æneius deflexit. Demum & Enæmium Iouem etiam cognominatum innuit Hesychius, quasi dicas consanguineum & cognatū. sed & hoc alibi.

Athous Iupiter etiā appellatus, & cultus in summitate & uertice montis Atho, ubi celebre eius fuit templum. Fuit & Hynnareus Iupiter, uocatus ab Hynnario monte, ut scribit Hesychius.

Lycæus Iupiter à Lycaone dictus, ut Pausf. in Arcad. tradit, cui deo & Lycæa certamen instituit. dictus etiā Lycaon in lupum à Ioue conuersus, quòd infantem immolasset. alia tamen apud Ouid. legitur fabula in Metamorph. alia item apud Suidam: quæ cum cognitione digna sit, hic subscribere non grauabor. Lycaon, inquit, Pelasgi filius, Arcadum rex, patris instituta summa æquitate seruabat: sed ut subditos ad iustitiam seruandam quoq; pelliceret, Iouem boni maliq; inspectorem in hospitis forma ad se sæpe uenire simulabat. quare cum se sacra facere uelle, ut deum accepturus, dixisset, eius diuersis ex uxoribus procreati liberi nosse uolentes, an deus nec ne uenturus esset, pueri clàm cæsi carnes carnibus sacrificij miscuere, cogitantes deum id minus cogniturum. mirum diuina prouidentia factum, ut coorta repentè tempestate, fulminibus ij omnes interirēt, qui puerū interfecerant. unde mox Lycęa instituta, quorū cùm alibi Pindarus meminit, tum in Olymp. ad Diagora

Rhodium.

A Rhodiū. In Arcadia, inquit, Lycæa ludi in honorē Iouis Lycæi agebantur, in quibus prēmia arma ærea fuere. Sunt qui Lycæum montem Olympum in Arcadia tradant, quē & pleriq; sacrum uerticem, hoc est, ἱερὰν κορυφὴν appellant: unde & Iouem Coryphæum, sunt qui nuncupatū putant. in eo autem uertice Iupiter educatus, ab Arcadibus traditus est. Nympharū nomina, quæ illum educarūt, fuere, Thisoa, Neda, & Agno. Fuit & fons prope Iouis Lycæi templū, à nomine nymphæ, cuius aqua à sacerdote sacris peractis querna uirga permota, nescio qua superstitiosa illusione, hymbrem largum cœlo educebat. Quin & ibidem miracula alia fieri, græca prodit historia. ut uerū illud sit quod scribit Plin. lib. VIII. Nullum, inquit, tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaq; Copas, qui Olympionica scripsit, narrat, Demarchum Parrhasium in sacrificio quod Arcades Ioui Lycæo humana etiam cum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, & in lupum se conuertisse: eundem decimo anno restitutum athleticę, restitisse in pugilatu, uictoremq; uictoria Olympia reuersum. de Lycæo Ioue & Strabo, item Callimachus, & in eum Scholia, & Hyginus in Vrsæ descriptione: In Iouis, inquit, Lycæi templum qui accessisset, mors pœna erat, Arcadum lege. meminit idem alibi, nec semel. Sed mirū est, quod ex Tro-
B go scribit Iustinus lib. XLIII. In Palatini, inquit, montis radicibus templum Lycæo, quē Græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit: ipsum dei simulachrum nudum, caprina pelle amictum est, quo habitu Romæ (ait) Lupercalibus decurritur. hæc ille. Sed de Lupercalibus, in eo quod est de Sacrificijs ultimo Syntagmate plura dicemus.

Ammon Iupiter, à nostris, & Græcis in primis, ab arena deducitur: ἄμμος quippe arena uocatur. quod & Plin. libro XII innuit, cum de Ammoniaco ita scribat: Ergo Æthiopiæ subiecta Africa, ammoniaci lachrymam stillat in harenis suis, inde etiam nomine Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor. Sanè ex nostris plerique cum afflatu scribunt, inter quos Sex. Pomp. qui libro VIII, hoc est, in aspiratis, ita scribit: Hammo cognominatus, quia in harena putatur inuentus, quæ græcè hoc nomine ἄμμος appellatur. cui cornua affiguntur arietis, à genere pecoris, inter quod inuentus est. Sed quoniam certiora dicere uidentur Ægyptij, quę ipsi tradunt, etiam afferamus. Amun, aiunt, Iouis est nomen, quod etiam Plut. notat in libro Isidis & Osiridis: notat & Iamblichus. Hinc gręci & latini parum mutantes, Hammonem uocamus. Manethus quidem Ægyptius, eo nomine arcanum occultumq; significare tradit. Hecatæus uerò uocē fuisse ait, cum deum inuocabant: eaq; uti solebant, cum præcipuè incognitū arcanumq; uocabant: qua factū

ratione, ut Deum illum summum rerum cōditorem, ut abditum ar canūq́; ea uoce appellarent. Diodorus Siculus, Ammonē regem Libyæ prodidit, qui Rheam Cœli filiā duxerit uxorē, & Amaltheā adamarit, filiumq́; ex ea Dionysiū sustulerit: & quę apud ipsum cætera leguntur. Herodotus de Ammone lib. quarto multa, & Origenes contra Celsum, quæ & Arrianus in tertio. Idem uerò Herodotus libro secundo ait, quòd Iupiter cum nollet ab Hercule cerni, ab eo tandem exoratus, id commentus est, ut amputato arietis capite, pelleq́; uillosa quam illi detraxerat induta, sese ita Herculi ostenderet. atq́; inde factum, ut Ægyptij Iouis simulachrū arietina facie cōfingerent, et ab Ægyptijs Ammonios aiūt accepisse. Ab alijs Ammon tradit̄, quod in bellis usus sit galea, cuius insigne caput fuerit arietis: unde orta sit fabula. Sunt qui ipsum tradant cornua in utroque tempore paruula habuisse, ac propterea Dionysiū ipsius Ammonis filium eodem fuisse aspectu. Cognominatus est & eadē ratione κεραϐφόρος, hoc est corniger. unde Phestus poeta græcus, ζὰς λιϐύης ἄμμων κὀρατηφόρε κλυθὶ μάντι. hoc est, O Libyæ uates exaudi corniger Ammon, Iuppiter. Sic & Lucanus, id est cornigerum uocauit: & Statius. Fuere qui Ammonem arietem Phrixi & Helles putarent, ut Pherecydes prodidit. Eustathius in Dionysium de Situ orbis, consimilia Herodoto scribit. Seruius grammaticus ideo arietino capite ait confingi, quod eius essent inuoluta responsa. quin ea nutu & renutu alijsq́; signis dabantur, quod & Strabo & Eustathius prodidere. Arati interpres latinus, qui ab aliquibus Bassus, ab alijs Cæsar fuisse existimatur, quod alibi diximus, arietem cœleste signum Iouem esse scribit, qui Liberum ducentem exercitum per Africam, sitientem ad aquam duxerit. itaq́; ibi à Libero templum constructum, & oraculum: & cætera, penè eadem quæ Seruius & Lactantius grammaticus in tertio Theb. super ea uerba, Licet aridus Ammon Inuideat. Hinc etiam Catullus cecinit, Oraculum Iouis inter æstuosi. Porrò & multa Hyginus in Astronom. poetico. At uerò alij nonnulli in Theoean quampiam mulierem oraculum retulere. Martianus: Ammon, inquit, apparuit cum cornibus arietinis, & uestimento lanicio, ac sitientibus undam fontis exhibuit. Sed si plura de Ammone cupis, lege Q. Curtiū in quarto, & Diodorum Siculum libro XVII. & Arrianum in tertio, qui Alexandri Maced. de Ammone historiam copiose executi sunt.

Assabinus Iupiter ab Arabibus dictus, auctore Plinio. nam ubi de cynnamo & cynnamomo lib. XII, ita propemodum scribit: Gignit̄ quidē in planis, sed densissimis in ueprib. rubisq́;, difficilis collectu. metit̄ nō nisi permiserit deus. Iouem hunc intelligunt aliqui, Assabinū illi uocāt. XLIIII boū, caprarūq́; & arietū extis impetrāt uenia

A uenia metendi, non tamen aut ante ortum solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos, deoque partem ponit. atque de Assabino hucusque. Fuit & Sabis deus apud Arabas, de quo Plin. eodem libro de thure agens: Thus, inquit, collectum Sabotam camelis cõuehitur, porta ad id patente, digredi uia capitale leges fecere: ibi decimas deo, quem uocant Sabin, mensura, non pondere sacerdotes accipiũt. Ruellius hæc uerba desumẽs Theophrasto ascribit, & Sabin solem interpretatur. & quidem Solis delubrum Theophrastus, sed non Sabin uocauit.

Anxyrus, uel Anxurus Iupiter cognominatus in Italia, in tractu Campaniæ, habitu pueri imberbis, cuius est mentio in VIII. Vergil. *Circeumque iugum, quis Iuppiter Anxurus aruis Præsidet.* quo loco Seruius: Circa tractum, ait, Campaniæ colebatur puer Iupiter, qui Anxurus dicebatur, quasi ἄνευ ξυροῦ, id est sine nouacula, quia barbam nunquam rasisset.

Ἐλευθέριος Ζεὺς, quem apud Latinos tum Liberatorem, tum Liberalem, & libertatis auctorem interpretatum legimus. Plerique græca libentius uoce dixerũt, Iouem Eleutherium uocantes. de eo sic tradit Hesychius: quòd Medis effugientibus, Eleutherius Iupiter erectus est, quem & aliqui σωτῆρα uocauerũt, id est seruatorem. B Hic & Syracusis cultus fuit, & à Tarentinis, & à Platæensibus, & in Caria. Hyperides orator: O uiri (inquit) iudices, hæc quidem Iouis appellatio facta est, ut Eleutherius uocetur, propterea quod ἐξελεύθεροι, id est liberti porticum construxere propinquam. Didymus tamen & Arpocration grammatici falli Hyperidem asserunt, quod ideo uocatus sit Eleutherius: sed quod contrà à Medis deus Athenienses liberauit, & quod inscriptio quidem σωτὴρ, id est seruator fuit: Eleutherius autem, id est liberator nuncupatus sit, id quod & Menander manifestè ostendit. Et certè Plato in Theage, Athenis Eleutherij Iouis porticũ fuisse ostendit, cum ibi Socratẽ & Demodocum colloquẽtes inducit. Templi uerò, immo etiã porticus mentio est in Oeconomico Xenophontis. Sed & illud non te fugiat, duas in primis porticus Athenis fuisse, alterã Iouis Eleutherij, hanc scilicet: alteram, quæ βασίλειος, id est regia uocabatur, ut Arpocration est auctor. porrò & tertiam porticum legimus, quæ ἀνάκτιος quidem dicta, cognominata uerò ab imaginũ uarietate ποικίλη, Pœcile. Verùm ne à proposito recedã, Thucydides lib. secũdo Hist. in oratione legatorũ Platæensiũ, de Ioue Eleutherio apud Platæas ita meminit: cum Pausaniam ait, Cleombroti filiũ, post Græciæ liberationẽ à Medis ἐν ἀγορᾷ Διὶ ἐλευθερίῳ θύσαντα ἱερὰ, id est in foro sacra facientẽ Ioui Eleutherio, conuocatis omnibus socijs, & agrũ & urbem Platæensibus reddidisse. Et Strabo lib. IX scribit, apud Platæas

tæas eo loci, quo Græci Mardonium cum CCC Persarum millibus occidione deleuerunt, Eleutherio Ioui templũ constructũ fuisse, & certamen gymnicum cum coronis institutum: ludosq; ipsos Eleutheria, id est liberatoria appellata. Pauſ. quoq; in Bœoticis, Eleutherij Iouis aram non longe à communi Græcorũ sepulchro describit, quod ad Platææ ingressum fuit, quo loco quinto quoq; anno certamen celebrabatur. Idem Pauſ. in Attica, Eleutherio Ioui cum Adriano statuas erectas fuisse meritas ait. quin & post Macedonũ uictoriam, in qua præclarè cũ se gessisset, Leocritus Protarchi filius occubuit, Eleutherio Ioui statuam erexere. Longior omnino sim, si tibi multa, quæ collegi, afferre hoc loco uoluero. Vnum illud non mittam, quod apud Dionem historicum legitur. Cum Thrasceas philosophus iussu Neronis, abscisis uenis sensim extingueretur, manu extensa exclamauit, Iupiter liberator hunc tibi sanguinem libo. hoc est grecè, ζεὺς ἐλευθέριε, σοὶ τοῦτο τὸ αἷμα σπένδω. Sunt qui hoc Senecæ attribuãt. Nam Cor. Tacitus lib. XV, Senecã scribit, cũ uiuę neni perire nõ posset, stagnũ calidę aquę introijsse, & respersisse proximos seruorũ, addita uoce, libare se liquorẽ illum Ioui Liberatori.

Σωτήρ, hoc est, Seruator Iupiter, ut diximus, à Græcis cognominatus, quod à Medis eos liberauit. Iouis Seruatoris tamẽ aram multo antè erectam fuisse ab Hercule, Amphitryon ait apud Euripidem in Hercule Furente, ex deuictis Minyis. Sed nos quãto hoc rectius cognomine IESVM CHRISTVM dominũ nuncupamus, qui nos suo benignus cruore in ueram æternæ uitæ libertatem asseruit? Strabo lib. IX. ait, in Pireeo templum Seruatoris fuisse, in cuius porticu mirabiles fuere tabulæ celeberrimorum artificum. Arrianus lib. VIII. de gestis Alexandri, tradit ipsum Alexandrum, ubi intellexit Nearchum & classem totam suam seruatam, Ioui σωτῆρι, cæterisq; deis malorum depulsoribus, & marinis, ludos gymnicos & musicos edidisse, celebremq; pompam induxisse. Sed & σωτῆρος Iouis meminit Phornutus, & Hesychius. Illud certè tibi ut recitem, par uisum est: Aristotelem philosophum legasse suo testamento in Stagira Ioui Soteri, & Mineruæ Soteræ, animalia lapidea IIII cubitorum, quod Laertius scribit ex uoto nuncupato pro Nicanoris salute. Vnde est mirum, nescio quos scripsisse pro Minerua Sotera, id est Seruatrice, Iunonem Sospitam reposuisse. Sed enim præter Iouem, & alios quoq; deos Soteres nuncupatos, hoc toto Opere offendes. quin & M. Cicero hanc uocem interpretatus est, Seruatorem dicendo. Quare etiam non mirum tibi uideri debet, si Cõseruator etiã Iupiter cognominatus est, ut memini me legere in uetustis nomismatibus: ut in Diocletiani quidẽ uno, in cuius priore facie ipsius effigies, in posteriore uerò Iouis imago stans, dextera duas

A ra duas sagittas, uel potius duo fulmina, sinistra hastam habet erectam, cum his literis, IOVI CONSERVATORI. In altero quoque eiusdem C. Val. Diocletiani, à tergo cuius idem erat Iupiter, dextra Victoriolam porrigens, sinistra uerò hastam erectam habet: Inscriptio, IOVI CONSERVATORI ORBIS.

Σωσίπολις etiam Iupiter cognominatus, hoc est urbis seruator, scribit Strabo libro XIIII, de Anaxenore citharœdo Magnesio agens, qui propter eam artẽ in theatris erat celebratus: sed multo magis, quòd ei quatuor urbium tributa ut acciperet concessit M. Antonius, & milites. quin etiam illum patria auxit satis, quæ illum sacra purpura Sosipolidis Iouis induit, ut eius imago & inscriptio testatur in foro posita. quo loco mihi uidetur Strabo, ciues, & Anaxenora, M. quoque simul Antonium irridere.

Κόνιος ζεὺς, id est, ut Domitius apud Pausaniam interpretatur, puluereus Iupiter, cuius templum Athenis fuit sine tecto.

Λαρισσεὺς ζεὺς, Larisseus Iupiter, ut Strabo & Stephanus scribunt, à Larissa dictus: cuius nominis multæ sunt, quas ambo colligunt. quidam tamen λαρίσιον δία, alij λαρισσαῖον uocant. Sed tamen supra oppidum ad Caystri campum Larissam unam esse, scribit Strabo, aquarum & uinetorum rerumque cæterarum præstan-

B tia insignem, unde Ioui nomẽ. Sed & Larissenus Apollo dictus, ut Steph. notat, à pago Ephesi, ut alibi dicemus.

Κηναῖος ζεὺς, Iupiter Cenæus. Æschylus in Glauco Pontio, ut est apud Strabonem in X,

Εὐβοΐδα καμπὴν ἀμφὶ κηναίου διὸς
Ἀκτὴν, κατ' αὐτὸν τύμβον ἀθλίου λίχα. hoc est:
Qua flexus Euboicus, ad Cenæi Iouis
Actã, penes sepulchrũ infelicis Lichæ. Ouid. in IX, de Hercule: *Victor ab Oechalia Cenæo sacra parabat, Vota Ioui.* Seneca in Tragœd. Qua templa tollens ara Cenæi Iouis. apud Sophoclem in Trachinijs notat interpres, Herculẽ post captã Oechaliã, ducta Iole peruenisse ad Eubœæ promontorium Cenæum, ibique ædificasse Iouis Cenæi templum. Stephanus uerò Canæum appellare uidetur, à Canis: quod oppidum fuit nõ solum Euboicum, sed & aliarum regionũ. Quin & duplici n interdum ait scribi, hoc est Cannę. aduocat & Strabonem in XIII Geogr. qui Cannas describit, unde Cannæus Iupiter est nuncupatus. In codice tamen Aldi, κιναῖος per iota proferri uidetur.

Ænesius Iupiter, hoc est græcè, αἰνήσιος ζεὺς, dictus est ab Æno mõte Cephalenię, in quo ipsius Iouis fuit fanũ, cuius meminit Leon in περίπλῳ, hoc est in libro Nauigationis, & Demosthenes ἐν τοῖς λιμέσιν, id est in portibus. Strabo quoque in X huius meminit, cum de

Cephalenia agit. Sed & grammatici apud Apollonium Rhodium, in secundo Argon. ubi de Strophadibus & Plotis insulis loquitur, de Ænesio Ioue multa: inter quę & Antimachum in Lyde poemate aduocant, & Hesiodi istud,

Ἔνθ' οἵγ' εὐχέσθην αἰνηΐῳ ὑψιμέδοντι. hoc est,

Hicq́ preces fundunt Aeneio altiregenti. ubi uides Æneium uocatum, pro Ænesio. Legimus insuper apud Hesychiũ, ἱναίσιμον Iouem in Coronea nuncupatũ: quasi dicas, mitẽ, decentẽ, officiosum, utilem, & ueracem. Est & apud eundem ἔναιμος ζὰς, id est sanguineus, nisi codex nos fallat. significat autem ἔναιμος & uiuum hominem, & cognatum, & sanguine plenum: id quod tamen & Phauorinus notat. de his etiam suprà diximus.

Ἀγοραῖος ζεὺς, id est (ut interpretatur & Valla, & Domitius, hic apud Paus. ille apud Herodotum) Iupiter forensis, pluribus uerò in locis cultus: sed in primis, Paus. & Hesychio testibus, apud Athenienses. hunc Euripides in Heraclidarũ tragœdia copiosè describit. Legimus & Mercurium, Mineruam & Dianam hoc cognomine nuncupatos, ut suo loco dicemus.

Αἰγιφάγος ζὰς, hoc est, Capriuorus Iupiter, ait Phauorinus, est cognominatus. citat Nicandrum in Theriacis: mihi tamen non succurrit, apud eum id nomen legisse. Iunonem certè Capriuoram legi apud Paus. ut in Iunone dicemus.

Messapeeus, hoc est μεσσαπεὺς ζὰς, cognominatus est, ut Steph. scribit, à Laconiæ regiuncula μεσσαπίαι, unde gentile nomen est Messapeeus, & Iupiter ipse Messapeeus, ut Theopompus ait libro LVII. Pausanias quoq́ in Lacon. scribit, lucum fuisse Iouis Messapeei in uia, quæ ducebat ad montem Taygetum.

Καταιβάτης ζὰς, Catæbates Iupiter, id est descensor, sic cognominatus, ut meminit Paus. in Eliacis, cuius ara erat in Olympia, ubi & Themidis fuit, & primũ Terræ oraculũ. Videtur uerò Catæbates appellari παρὰ τὸ καταβαίνω, descendo, in quo interdũ iota interponitur: unde & καταίβατος pro κατάβατος dicitur. aliquando & καταιβασίαι, quę signa sunt cœlitus ad terram demissa, & prodigia. Vnde & Apollo καταβάσιος, quasi prodigialem dicas: sic & Iupiter Prodigialis, ut ex Plauto antè dixi. Sunt qui sic ideo appellatum tradant, uel propter fulmina, uel quod è cœlo sæpe descendisse putaretur, ad amores potiendos. Illud ridiculum scribit Aristophanes in fabula εἰρήνης, scarabeum esse huic deo in tutela datum. καταβάτου διὸς meminit & Phornutus, ubi Iouis cognomina colligit. Meminit & Pollux in nono, item Orpheus.

Cithæronius Iupiter, teste Pausania in Bœoticis, cognominatus à monte Bœotię Cithærone, qui Ioui Cithæronio sacer erat: ipsum uerò

A uerò montem à Platæensium rege Cithærone denominatum, idem scribit Pauſ. ait enim, Iunonem Ioui iratam in Eubœam secessisse: Iouem uerò, quoniam Iunoni persuadere non posset, ferunt ad Cithæronem profectũ, qui tum imperabat Platæensibus, nulli sapientia secundus. Hic ergo Iouem iubet, ut statuam ligneam uestibus obtectam bobus plaustro ueheret, diceretq́ se Platæam Asopi filiam uxorem ducere. id quod cum ex admonitione Cithæronis fecisset Iupiter, & confestim id Iuno credidisset, illuc statim accessit: & appropians plaustro, statuæq́ uestes discindens, sensit dolum: simulachrumq́ pro sponsa puella cõperiens, placata & Ioui reconciliata est. Hinc ob eam rem festa Dædala instituta, quæ inde nominata, quoniam prisci Zoana, id est statuas Dædala nuncupabant, etiã longè prius quàm Dædalus Palamaonis Athenis huiuscemodi statuas faceret. & huius quidem rei gratia in templo Iunonis percelebri, quod apud Platæenses fuit, duæ in primis Iunonis statuæ fuerunt: alterius quidem rectæ, & stantis, τελείας ἥρας, id est Iunonis adultæ, seu perfectæ: alterius uerò sedentis, νυμφευομένης, id est nubentis, de quibus in Iunone latius agemus. Recitat hanc fabulam quoq́ Eusebius III Præparationis euang. quam commodius in Iunone referemus. Cæterum Iunonem Cithæroniam etiam legimus B apud Plut. in uita Aristidæ: Vota enim Ioui & Iunoni Cithæroniæ, Paniq́, &c. nuncupauit ex oraculo, contra barbaros pugnaturus.

Croceates, Κροκεάτης Iupiter dictus, ut Pauſ. scribit, cuius & simulachrum celebrat. dictus ab urbe Laconica, quæ ut Stephanus prodit, una fuit ex centum eius regionis urbibus. Pausanias tamen uicum facere uidetur, ubi marmora effoderentur, & ante uicum ipsius Iouis signum constituit.

Ἄρβιος ζεὺς, Arbius Iupiter, teste Stephano, dictus est ab Arbio monte Cretæ, ubi colebatur. Arbius uerò tam pro monte capitur, quàm pro incola. fuit & Arbis Indiæ fluuius: unde gentile nomen Arbius, & Arbitæ.

Ἄσιος ζὰς, Asius Iupiter, cuius uetustissimum phanum in Creta fuit, ut Stephanus prodit. dictus uerò ab Aso oppido Cretæ, quo in loco cultus fuit Iupiter.

Temilius, qui & Biennius Iupiter, dictus, ut Stephanus tradit, à Bienno urbe Cretæ, quam aliqui denominatam putant à Benno, uno ex Curetis: uel ab eo, quòd uis facta fuerit Marti, hoc est, ἀπὸ τῆ πὸ τὸν ἄρη γενομένης βίας, inibi (ut ferũt) ab Otho & Ephialte Neptuni filiis. unde usq́ ad tẽpora Stephani, hoc prodentis, sacra Hecatomphonia, quæ dicebantur, Marti peragebantur.

Δολιχαῖος ζὰς, Dolichæus Iupiter, scribit Stephanus, à Doliche ne urbe Commagenes, unde fit Dolichæus gentile nomẽ, & inqui-

lini Dolicheni dicuntur. nam Doliche insula fuit Lyciæ adiacens, ut à Callimachus de insulis canit. Alexāder uerò in περίπλῳ, id est in nauigatione Lyciæ, Dolichisten ipsam uocat. unde Dolichesteus deducitur, gentile nomen.

Χάρμων⊕ Διὸς, Iouis cognomine Charmonis tēplum cōmemorat Pauf. in Arcadicis, nō lōge ab Epaminondę tumulo, uno stadio.

Ταμυναῖ⊕ ζὰς, Tamynæus Iupiter, cognominatus ab urbe Tamyna Eretriæ, ut Stephanus scribit. citat Strab. in x. Dicitur & numero pluriū Tamynæ, ubi colebatur Iupiter. citat Stephanus Pauf. in XI, περὶ ἠλιακῶν, qui liber à nobis non habetur. decem enim tantum in manibus habemus græcos, opera Aldi & Musuri editos. audio tamen uirū eloquentissimū, Romulum nostrum Amasæū, olim & hos uertisse latinè, & ante illū Calphurniū Brix. Sed neutrius mihi copia nec uisa, nec facta, & propterea uix creditum. Atticam quidem antea Domitius Veronensis, aliįq; nōnulli concise deflorarūt.

Ætneus Iupiter. Pind. in Neme. ζηνὸς αἰτναίου, Iouis Ætnei, ubi interpretes multa afferūt, cur cognominatus sit Ætnæus, & in eo templum Iouis fuisse produnt.

Σκύλλι⊕ ζεὺς, hoc est, Scyllius Iupiter cognominatus. in Creta enim in monte Scylletio colebatur, quo in loco ferunt Curetas Iouem infantem occultasse. Stephanus auctor. Scilletia Mineruæ dicetur suo loco.

Hermōthites, id est ἑρμωνθίτης ζὰς, colebatur in Ægypto, sic nuncupatus ab urbe Hermonthi: quæ ita appellabatur, ut Momemphis, Menuthis, Terenuthis. In eadem & Apollo eodem nomine colebatur, ut ex Strabone Stephanus scribit. Ibidem & Isidis templum fuit. Quin & νόμ⊕, id est præfectura quæpiam ab ipsa urbe Hermonthite uocata fuit.

Lycoræus Iupiter cognominatus à Lycorea uico in Delphis, cuius meminit Callimachus. dicta quidem Lycorea, ab eius rege Lycoreo: quanquā Pauf. in Phocicis aliter sentiat. ait enim, Lycoreā urbē cōditā in Parnassi summitate ab ijs, qui in Deucaliōis alluuiōe luporū ululatib. hoc est, λύκων ὠρυγαῖς seruati sunt. Subdit tamē, & aliū esse sermonē hac de re. & ait, ex nympha Corycia Apollinē genuisse Lycoron, à quo sit urbs denominata, & Lycoreus ipse Apollo.

Maleæus Iupiter, à Malea promontorio ad Peloponnesum, cuius non modo poetis, sed & historicis, alijsq; scriptoribus frequens mentio. cuius deriuata nunc μαλεείτης, nunc μαλιᾶτις, nunc μαλειαῖ⊕ esse collegimus. unde μαλειαῖ⊕ ζὰς, ut Stephanus notat. Sanè in primitiuo interdum μαλέα, hoc est penultima breui, & μάλεια, dicitur eadem producta: quod Latinorum quidam parum obseruantes, inscitiam suam in poetis nostris fassi sunt.

Oeta⊕

A Ὅρι☉ ζὰς, quem latini Terminalem quidam ex græco cõuerterunt, alij terminorum pręsidem, alij conterminũ deum, religiose ab antiquis colebatur, in terminis ipsis cõseruandis, adeò ut in octauo legum Plato primã in uictus ratione & agriculturæ legẽ, δ̓ιὸς ὁρίυ, id est Iouis pręsidis terminorum, esse statuerit. Meminit & Iul. Pollux lib. nono Iouis Hororij, & σήλης ὁροθεσίας, hoc est, colũnæ Terminalis. Dionys. item Alicarn. lib. secundo, ubi de Termino agit, ait Numam Ioui Terminali terminos sacrasse, ut plenius in Termino dictum est. de ὁρίῳ uerò, in Ioue Imperatore actum est.

Tomarios, & Tmarios (utroq; enim modo apud Hesychiũ legi) Iupiter cognominatus in Dodona. meminit Claudianus Tomari Iouis. scribit Stephanus, montẽ Tomarũ Dodonę, quẽ & aliqui Tomurũ uocant: unde gentile nomẽ Tmarius. quidam etiã montis incolas τομούρους, & τμάρας nuncupant. Phauorinus uerò & ipse τόμουρ☉ legit, aitq; sub ipsum esse templum in Dodona apud Thesprotian, qua ex re Tomuri sunt à poeta nuncupati hypophetæ, id est, uates Iouis ἀνιπτόποδες, & χαμεῦναι, hoc est, qui illotis essent pedibus, & humi dormirent. Item τόμουροι, mulieres uates.

BELVS Iupiter existimatus est à Babylonijs & Assyrijs, cuius nõ modo in gentiũ historijs mẽtio, sed & in sacris. quare uisum est, aliquãto altius ex uarijs scriptorib. quæ de eo cõperi, repetere. Scribit
B in primis Seruius, Beli nomen ratione nõ carere. El quippe Assyriorum lingua Solem significat, unde aspiratione adiecta græcè ἥλι☉ est uocatus. alij non Assyriorum lingua, sed Phœnicum putãt Hel solem uocari, unde Helius deducatur, qui mox & Belus dictus sit. Quin & Seruius tradit, quod Hal Punica lingua deus dicitur. apud Assyrios uerò Hel dicebatur, quadam sacrorum ratione Saturnus & Sol. Sanè non unus fuit Belus. nam super ea Vergilij uerba ex primo Æneid. *Cælataq; in auro*

Fortia facta patrum, series longissima rerum,

Per tot ducta uiros, antiqua ab origine gentis: Per tot, inquit, ducta uiros, à Belo primo Assyriorũ: ut, Ab antiquo durantia cinnama Belo. Ab eo usq; ad Belum patrem Didonis, qui & ipse Assyrius fuit. hinc est, Quã Belus & omnes A' Belo soliti. Ergo hæc est, generis series: Iupiter, Epaphus, Belus priscus, Agenor, Phœnix, Belus minor, qui & Metres, mox Dido & Pygmalion. Sachoniaton autem in Phœnicum theologia, Belum inter Saturni filios connumerat, & Iouem fuisse asserit: id quod & Eusebius. Legimus & alterum Belum Iouis nepotem, Epaphi regis Ægyptij filium, qui & alium Belum genuit. Porrò & Belus prior, Iupiter Babylonius post consecrationem dictus est. Hunc puto Belum, scribit Plin. sideralis scientiæ inuentorem fuisse, eiq; Assyrios gemmam dicasse,

o 2 quæ

quæ Beli oculus uocetur. Cyrillus uerò lib. tertio contra Iulianum A
Cæs. Belum etiã Arbelum nuncupatũ prodit, & primum à subditis
hominẽ dei nomẽ accepisse, eiq; Assyrias gentes & finitimas sacrifi
cia impẽdisse, coluisseq;: quod & Eusebius scribit in Chronicis. M.
Cic. in lib. de Nat. deorũ, Herculẽ, qui quintus ab eo cõnumeratur,
in India Belum uocatũ affirmat. Vt hoc loco mittã, quæ à Beroso,
Metasthene, & Archilocho tradũtur, auctoribus mihi suspectis: ab
aliquibus tamen ita cultis, ut eorũ quosdam uideam ita in eorum le
ctione insenuisse, ut etiam cõmentarios in eos plerunq; monstrificos
cõposuerint. Sed ad Belum redeo. Scribit Diodorus Siculus in
hist. Osirim multas colonias deduxisse, Belumq; colonũ in Babylo-
niam traduxisse, Neptuni & Libyes filium, qui propter Euphratẽ
sedẽ posuerit, & sacerdotes Chaldæos instituerit. Hesychius quoq;
Belum Neptuni filiũ cum circumflexo accẽtu asserit, cũ graui uerò
limen & uiam domus. Templũ aũt Beli amplissimũ ac magnificen-
tissimũ alio loco describit Diodorus, & Herodotus in primo: quod
tamen nõ legi in Vallæ codice, sed in Græco, quod in medio urbis
Babylonis cõstructũ fuit. eius meminit & Arrianus lib. hist. III. Sed
locupletius multo lib. VII. quo loco describit à Xerse dirutũ, ab Ale
xandro instaurari demandatũ fuisse. Legimus apud Dionẽ in hist.
in Apamea Syriæ Iouem etiã Belum cultum fuisse, qui Seuero im-
peratori, cum adhuc priuatus esset, responsum dederit ex Homeri-
co uersu, eum imperaturum. quin & imperium iam adepto, ex eo-
dem poeta etiã respondisse, quę apud ipsum Dionem leguntur. Phi
lo Byblius, nõ ille hebræus, & Eusebius, scribunt Iouem à Phœni-
cibus nuncupatum Beelsamẽ, quod nomen in nostrã linguã inter-
pretatum significat cœli dominum. Hieronymus libro primo in O-
seam, Semiramin ait, cum Zoroastrẽ magum Bactrianorum regem
prælio superasset, in tantã peruenisse gloriã, ut patrem suum Belum
referret in deum, qui hebraicè dicitũ Bel, & in multis prophetis, maxi
meq; in Daniele. Hunc Sidonij & Phœnices, inquit, appellãt Baal,
qui idẽ sit qui Belus. unde et Didonẽ Sidoniã regij generis, cũ Ænea
suscepisset hospitio, hac patera uina libasse apud poetã legimus, qua
Belus & omnes A' Belo soliti. Baal autẽ græce ἔχων, latine habẽs
interpretatur: unde Baalim, me habens. Ad hæc & Beelphegor ha
bemus in sacris literis Moabitarũ deum, quẽ quidã Priapum deum
interpretati sunt, ut Isidorus lib. VIII. quo loco multa de Belo scri-
bit. Sed & Theophyl. in Osea, de Beelphegor multa effert, & ipse
Priapũ fuisse existimat. alij Saturnũ & Beel quidẽ dei ipsius nomẽ,
phegor uerò loci, ubi coleretur. Belem etiã deũ Aquileiensiũ, cultũ
summa religione, qui Apollo crederetũ, auctor est Herodian. in hist.
Νεμεήτης ζεὺς, Nemeetes Iupiter, ut scribit Steph. uocatus à Ne
mea

A mea regione Elidis, ubi habitarunt Dryopes. Suidas quoq; in dictione νήμεος: Nemeos, inquit, qui in Nemea Locridis est, significat. Nam qui apud Elin Nemeę ciuis, Nemeus scribitur, & Nemeæus: quin & νεμεήτης, ut manifestum est ex Ioue Nemeete. Hunc eundem crediderim esse, quem Nemeæū Pauſ. nominat in Argolicis. ita enim scribit, de Cleone postquam locutus esset: In his, inquit, montibus leonis adhuc specus ostenditur, & Nemea regiuncula abest fermè inde stadijs XV. in ea uerò Nemei Iouis templum spectaculo dignum, præterquam quantum discissum est. tectum & simulachrū nullū relictum: lucus est circa templū ex cupressis: & ibidem Ophelten in herba à nutrice positū, & à serpente interfectū ferunt. Subiungit & alia quædā, de sacrificio & celebritate, quæ ibi ab Argiuis celebrabantur, & de Opheltæ sepulchro, quæ lucē afferunt ijs quæ à Statio in Theb. & Strab. in octauo scribuntur. Scribit Thucydides in tertio, & cum statiua in templo Nemeæi Iouis habuisset, quo in tēplo fertur Hesiodus poeta ab incolis interemptus, cum oraculum accepisset se in Nemea hoc esse passurum.

Elacatæus Iupiter, qui & ἐλακατεὺς, teste Stephano, uocatus est, à monte uerò Thessaliæ Elecatæo denominatus fuit.

Mechanei etiam Iouis statuā legimus apud Pauſ. sed eius mentionem habitam alibi nō succurrit, nisi in Corinth.

B Βαγαῖος ζεὺς, Bagęus Iupiter Phrygius, uti Hesychius & Phauorinus scribūt. Bagæus significat tum magnū, tum multū ac uelocē.

Κώμυρος ζὰς, Comyrus Iupiter, ait Phauor. in Alicarnasso colebat.

Στάμνιος ζὰς, Iupiter Stamnius uidetur appellari ab Aristophane, ut à Phauorino notatur, cum inquit, σταμνίου ὑὸς, id est Stamnij filius, Iouis scilicet. sub his enim uerbis intelligimus uinum in uase. Dionysius enim, Iouis filius. Stamnos quippe uas est, hoc est ὑδρία, κάλπη, κάλαθος. quin etiam stamnia, uasa uinaria.

Asbameus Iupiter dictus, cuius Ammianus Marcell. lib. XXIII hist. his uerbis meminit: Apud Asbamei Iouis templum in Cappadocia, ubi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus, apud oppidum Tyanam, stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus sese resorbens, nunquam extra margines intumescit. Sanè pro Asbameo Ioue, quidam Apameum legunt. de hoc aliud mihi non succurrit.

Marnas Iupiter dictus apud Gazæos in Phœnicia, & cultus, ut D. Hieronymus scribit in Esaiam. significat autem Marnas Cretensibus uirginem.

Cynetheus Iupiter sic cognominatus, quoniā uenationem Arcades, utpote rudes, antiquitus exercebāt. uenandi uerò ars κυνηθία & κυνηγετική græcè uocatur, & κυνηγέτης & κυνηγὸς uenator. quare

Cynegetes Iouis potius cognomen ipse putarim, quam Cynetheu; licet id libentius docti quidam scriptis suis asserant.

Hicetesius Iupiter, hoc est, ἱκετήσιος ζεὺς, deprecabilis uidelicet, & qui supplicū preces audit, & familiaribus miseretur: Hesychius. hinc ἱκετήρια dicuntur, quæ ipsæ sunt supplicationes, & supplicandi modus: & ramus insuper oleæ, lana obuolutus, quo in his supplicationibus utebantur antiqui, qualis fermè εἰρεσιώνη. Sanè idem Iupiter & ἱκέσιος etiam appellabatur, ut est apud Euripidem in Hecuba, ubi ei à Polyxena supplicatur. De Ioue Icesio etiā mentio fit apud Phornutum, & græca in Aratum Commentaria, & Lucianum, si rectè memini. Orpheus in Argon. ἱκεσίης ζηνὸς κοῦραι λιταί. id est, Hicesijque Preces natæ Iouis. Apollonius in secūdo, ἱκεσίου πρὸς ζηνὸς. id est, Hicesium ante Iouem. Iulius Pollux in VIII, Solonem scribit tres iurare deos in Plynterijs permisisse, ἱκέσιον, καθάρσιον, & ἐξακεστήριον: hoc est, supplicem, expiatorium, & depulsorium.

Cosmetas, κοσμητὰς ζεὺς, quē Imperatorem & Principem Iouem interpretari possumus, à Lacedæmonijs cultus, cuius templū (ut Paus. scribit) non longe à porticu fuit, quæ ad meridiem uergebat.

Salaminius Iupiter colebat̃ in Salamina Cypri, cuius templū, ut Cor. Tacitus scribit, Teucer Telamonis, patris ira profugus posuit.

Επάκριος ζεὺς, Iupiter qui in summitatibus montium coleretur. Hesychius. In montibus enim Ioui, & alijs plerisque deis aras ut plurimum ueteres statuebāt. quin & legimus in sacra Hebræorū historia id sæpe reprehendi. ab ἐπὶ & ἄκρου dictus, hoc est, in uertice.

Επικάρπιος ζεὺς, id est fructifer, seu frugifer Iupiter: colebatur uerò in Euboea, ut Hesychius scribit. unde ἐπικαρπία, fructuum copia. Epicarpij Iouis & Phurnutus meminit.

Taramis Iupiter dictus à Barbaris, qui ut grāmatici obseruant, humano sanguine placabatur. Lucanus in primo,

Et Taramis Scythicæ non mitior ara Dianæ. Alij legunt, Taranis, & cum th aspirato ab alijs scribitur, & in Cypro coli aiunt: ego certe comperti nihil habeo.

Mandragoras Iupiter, teste Hesychio, dictus. est & herbæ genus, quod uinum & somnum inferat, hoc est, οἰνικὸν & ὑπνωτικόν. Inde etiam Mandragoritis Venus appellata.

Abretani Iouis templum in Mysia fuisse legitur, in quo suem comesse, aut mactasse, piaculum fuit. meminit Strabo.

Phaethon Iouis stella appellatur, Ciceroni, Apuleio, Martiano, alijs: μολοβοβὰρ à Chaldæis dicta, teste Hesychio.

Laprius Iupiter etiam cognominatus, ut Lactantius in primo docet, à Laprio Iouis comite. Elaphrum tamē in Creta cultum fuisse, apud Hesychium legimus.

A Velsurus Iupiter: Velsuri Iouis fanum antiquissimum barbarorum, ut puto, Thraciæ, sanctissimumq́ue, M. Cicero à L. Pisone direptum scribit, in ea oratione quæ in L. Pisonem dicta est. De eo prætereа nihil aliud comperi.

Sunt & plura alia græca Iouis cognomina, quæ sparsim inter legendũ apud scriptores offendes. nos tibi hic penè nuda subsignabimus, etiam utcunq; à me latinè relata, ne tibi uel lectori detur interpretandi labor, nisi ubi ego fortasse (οὐ μὴν ἀεὶ γρηγόρος) dormitauero. Quis enim tam oculatus Lynceus, qui longe interdum à signo & scopo non aberret, nedũ collimet?

Νεφεληγερέτης ζεὺς, hoc est nubium coactor, uel nubes congregans Iupiter, παρὰ ἀγείρω τὴν νεφέλην, quod uidelicet nubes cogat: & ut quidam transtulere, Nubicoga: huius mentio frequens est apud Homerum, Hesiodum, & poetas cæteros. idem exponit Phornutus. Sunt qui non ab ἀγείρω, sed ab ἐγείρω potius deducant, hoc est, quòd nubes excitet. meminit & Lucianus in Timone.

Μητιέτης ζεὺς frequenter à poetis appellatus, hoc est consultor, uel consiliator Iupiter, quia rebus consulere creditus: unde & prouidus quoq; à Cretensibus cognominatus, id est προνοεὺς, ut Diodorus notat, & consultor. hinc & à Phornuto & Pausan. in Attica βουλαῖος dictus.

B Οὔριος ζεὺς, Vrios Iupiter appellatur, qui à Latinis imperator dicitur, de quo supra diximus. tu, quæ illic scripsimus, repete.

Ὑψιμέδων ζεὺς etiam cognominatus, quod superiora regat, & curet. nam cùm μεδέω, τῷ μέδω, imperare, regere, curareq́ue significat.

Gragus Iupiter in Lycia, Drymnius apud Pamphylios dicebatur, Promantheus apud Tyrios, Æthiops & Gyrapsius: ut est apud Lycophonẽ, ὁ δρύμνιος δαίμων, προμανθεὺς, αἰθίοψ, γυράψιος. id quod & Isaacius interpres obseruauit. sed Strabo & Eustath. Crangũ montem faciũt, qui tauri partũ significet, unde potuit Iupiter appellari.

Ἐξακεστήριος Iupiter, et itẽ Iuno, ab Hesychio cognominati, quasi qui sanandi seu curandi uim gerant, παρὰ τὸ ἐξακέω.

Εὔπνος ζεὺς in Delphis dictus, ἔπιπνος in Chio, & utrunq; uidetur à facili inspiratione. utriusq; & Hesychius meminit, quem si audiamus, hunc ἔμπνον dicemus, illum εὔπνον, hoc est bonum somnum inducentẽ. nam & ipsum somnia immitere, alibi ostendimus. Porrò & in Chio quoq; eodem auctore παλινναῖος ζεὺς colebatur.

Ἐπιρνύτιος ζεὺς in Creta cognominatus, Hesychio: ubi & ἐπιστατήριος etiam colebatur, hoc est qui magistratibus præesset. & ἐπιστάριος ibidem, teste Phauorino, nisi corruptè legatur. & ταλαῖος ζεὺς, qui in miserijs succurrit.

Μηδινεὺς ζὰς, Medineus Iupiter à Lydis cultus. Idem, ait Hesychius,

chius, & παλαίτιος ζεὺς in Pontica Trapezonte: & πανόπτης, hoc est cuncta uidens, & oculatus Iupiter, in Achaia: & ἐπικοίνιος ζεὺς, hoc est promiscuus, in Salamine.

Επιβώμιος ζεὺς, id est, qui in sublimi altari uel tribunali esset: cultus uerò in Siphno insula. μαζεὺς uerò & cultus & nuncupatus à Phrygibus. Itē ab Atheniensibus ἐπόπτης, & ἐποπτετὴς, παγκρατὴς & παγχαρος, & ἐξακεστήριος ζεὺς, id est depulsorius: Pollux.

Εκελίδης ζεὺς, item & ζητὴρ Iupiter, in Cypro dictus.

Ἐλευθέριος ζεὺς, quasi dicas liberator, & seruator Iupiter. item ἔρυμος.

Εὔφημος ζεὺς, idem & εὐφήμιος, Iupiter boni nominis & famæ: quasi dicas, inculpatus. ἐφιδήμιος ζεὺς in Rhodo, θαλάσσιος uerò in Sidone cultus, in Co ἐπικηχράδης. atque hæc ferè ex Hesychio: uti etiam ἐπικλόπιος Iupiter, quasi tu dicas fur & dolosus. Item μοιραγέτης, & ἐπικυκλίδιος ζεὺς, quæ cognomina ut plurimū apud Hesychium, & Phauorinū, & Suidam etiam leges aliqua. Sed &, quanquam plerunque in malum, Alastora etiam illum nuncupatum legimus, ut apud Phornutum & Hesychium: & item παλαμναῖον, ut alibi notauimus.

Alastor etiā, & Palamnæus Iupiter, teste Phornuto dictus, quòd uidelicet delinquentes puniret. unde & Palamnæi & Alastores, παρὰ ἀλαστεῖν, de quibus alibi etiam scripsimus, ex Polluce.

Si uerò tibi fortè PROSPER V. C. uisus ero leuissima quæque sectari in his deis interpretandis, ne mirum uideatur. Renunciatum enim mihi est, nescio quem uirū, illum quidem eruditum, editionē hanc meam suo quodā libro anteuertisse. Ego autem omnibus, nedum illi, ut audio, etiam legum perito, facile concedo facundiam, & eruditionē etiam: cura uerò & studio haud ita multis herbam, ut dicitur, dederim. Legitur ille quidem, diuque legatur, uix à me per amici nostri B. Barbulei diligentiā uisus. Noster etiam, ut spero, rerum saltem copia, si minus eruditione & eloquentia, tibi in primis, & parte etiam studiosis, fortasse non erit ingratus. Quare me ad cæteros deos describendos conuerto, Iunonemque Ioui iurè coniungam, fratrique tuo Paulo Pasetho dono mittā, ut sicuti uos & sanguine & amore fratres, ita deos fratres iunctos sub nomine uestro in lucem dare constitui.

SYNTAGMATIS SECVNDI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

SYNTAGMA TERTIVM, DE IVNONE, HYMENAEO, ET TALASSIO: AD D. PAVLVM PASETHVM C.

LILIVS GREG. GYRALDVS Paulo Pasetho C. S. P. D.

A *VM superiore Syntagmate de Ioue, eiusque imaginibus nonnullis permulta collegerim, illudque fratri tuo Prospero, V. Clariss. ob illius erga me merita, beneuolentiamque singularē dicauerim: nunc cum de Iunone Iouis sorore sim acturus, quantum ingenij mei mediocris facultas tulerit, tibi hoc Paule Pasethe, qualecunque sit munus, dare cōstitui, ut omnibus testatam facerem mutuam nostram inter nos, nec uulgarem beneuolentiam, qua uinculo etiam bonarum disciplinarum iungimur, & sacrarum in primis literarum: in quibus tu ita inuigilas, & tales progressus facis, ut paucos in hac tua iuuenili ætate senes & prouectos, pares in eis interpretandis habere uidearis: nimirum, ut qui ex ipsis fontibus haurias, hoc est, ex Hebræis literis, quas multo studio & sudore es assecutus, nullos prætermittens labores, nullis etiam sumptibus parcens. Sed isthæc missa nunc faciam, tuo pudori ac*
B *modestiæ consulens, cum & longè re ipsa præstes. Atque adeò Iunonem ipsam aggrediar. Ne te tamen hæc ipsa ludicra & leuia à serijs tuis studijs auocent, nisi tantisper, dum aliquando animum recreare ac remittere libuerit. Vale: uotisque tuis aspiret, qui hodie corda discipulorum suo numine afflauit.*

IVNO.

VNO, Græce ἥρα uocatur: Iouis, ut inquit Varro, coniunx. & is Cœlum, hæc Terra, quæ eadem Tellus: & ea dicta, quod unà cum Ioue iuuat. At Cicero in secundo de Nat. deorum ait: Aer, ut Stoici disputant, interiectus inter cœlum & mare, Iunonis nomine consecratus. Quin & Græci ἥραν ipsum aera interpretātur, unde & Iunonis templum ἡραῖον uocatur. & Macrobius, Iunonem aeriam dictam

p scribit,

scribit, quòd ipsa aer putaretur: uel quod in eo regnaret, ut ait Martianus. Iuno Iouis ideo coniunx, ut Placiades interpretatur, quòd aer igne ferueścat. nam & Theopompus in Cypriaco carmine, & Hellanicus in διὸς φιλολόγία, quam descripsit, ait Iunonem ab Ioue uinctam catenis aureis, & degrauatam incudibus ferreis: illud nihilominus dicere uolentes, quòd aer igne cœlesti coniunctior, duobus deorsum elementis misceatur: id est, aquæ & terræ, quæ elementa duobus superioribus grauiora sunt. Idem interpretatur & Phurnutus. id uerò ex Homero sumptum, cuius hi sunt uersus ex XV, Iliad. rhapsodia, utcunque à me expressi,

An memor es, cum de sublimi pendula, iunxi
Incudes geminas pedibus, manibusque catenas
Ex auro solido, tibi sic per nubila cœli
Suspensæ potuere dei haud succurrere quicquam: & reliqua, ut ad propositum redeam. Finxerunt præterea ipsius Iunonis idolon, ut æream forficem præferret, sumpta tralatione ac metaphora ab incidente capillos forfice: & purum corpus ostendens. Memini etiam me uidere aureum pulcherrimum Neruæ imp. nomisma, in cuius tergo matrona erat, cum radiata corona, in throno sedens, læua sceptrum, dextra forficem præferebat. ego Iunonem iudicabam. literæ tamen quę in eo legebantur, hæ fuerunt: FORTVNAE P. R. Tu uideris, quare id factum. Dicta uero ἥρα, ut in Cratylo Plato scribit, quasi ἐρατὴ, id est amabilis, propter amorem quo ab Ioue afficitur. Fortè etiam ad sublimia spectans, qui hoc nomen primùm instituit, ἄερα ἥραν nuncupauit, & obscurè locutus est, ponens in fine principium: quod tibi quidem patebit, si nomen illud frequenter pronunciaueris. ita enim apud Platonem Socrates est locutus. Sed ut facile tibi Platonis scrupus eximatur, ἀὴρ si primam literã in fine posueris, ἥρα fiet. hinc Arnobius in III, doctè scribit: Nam si Iuno aer est, quẽadmodum uos ludere ac dictitare consuestis, Græci nominis posteritate repetita, nulla soror & coniunx Iouis reperietur. Alij porrò ἥραν dictam scripsere, quasi ἱερὰν, id est sacram, quod sacris præsit nuptijs. Iunonẽ, Apuleius in X ita effinxit: Mulierem honesta forma, habentem in capite candidum diadema, & sceptrum manu gestantem. Coronabatur interdum lilio: Iunonis enim flos lilium. & rosa Iunonia uocabatur: id quod à fabula infantis Herculis, ab Iunone ablactati deductũ, in nostro Hercule scripsimus. Ad hæc & pyleones serta legimus apud Spartanos, quibus Iuno coronabatur. Calceos in pedes Iunonis aureos, cum Hesiodo cæteri poetæ inducunt. Pulchrè etiam Iuno Argis efficta legitur. uite enim, ut Callimachus ait, ornata. qua de re ita in li. de Corona Tertullianus: Argis, inquit, Iunonis signũ palmite redimi-

A dimitum,subiecto pedibus eius corio leonino, insultantem osten-
tans nouercam de exuuijs utriusq; priuigni, Bacchi scilicet,& Her
culis. Sed iam præstat huius deæ cognomina interpretari. Et quo-
niam in primis Iuno, ut dixi, nuptijs præesse putabatur, quæ illi ea
de re cognomina atributa sunt,afferemus:& ea primum,quæ qua-
piam imprecatione in nuptijs Mercurij Martianus commemorat.
Iuno pulchra,inquit,licet aliud tibi nomen consortium cœleste tri-
buerit,& nos à iuuando Iunonem,unde & Iouem dicimus, nomi-
nemus:siue te Lucinam,quod lucem nascētibus tribuas,ac Lucetiã
conuenit nuncupari.nam Fluoniam,Februalemq;,ac Februã,mihi
poscere nõ necesse est,cum nihil cõtagionis corporeæ sexu inteme
rata pertulerim: Iterducam, & Domiducam, Vnxiam, Cinxiam,
mortales puellę debent in nuptias conuocare, ut & earum itinera
protegas,& in optatas domos ducas:quæ cum postes ungent,fau-
stum omen affigas: & cingulum ponentes in thalamis non relin-
quas:Socigenã te, quas uel in partus discrimine,uel in bello prote
xeris,precabuntur: Populonam plebes,Curitim debent memora
re bellantes. Hic te Aeriam potius,ab aeris regno nuncupatam uo
co. Hęc quidem Martianus. hęc etiam de Iunone Arnobius cogno
mina:Nulla, inquit,soror & coniunx omnipotentis reperietur Io-
B uis,nulla Fluuionia,nulla Pomona,nulla Ossipagina,nulla Februa
lis,Populonia, Cinxia, Caprotina, & cætera. Hesychius porrò Iu-
nonem à Babylonijs uocari tradit ἀδὰ, à Tyrijs uero ἰτία, ab alijs
quibusdã βηλίθης, licet hoc nomine alij Venerem interpretentur.

Lucina igitur Iuno dicebatur, quanquam & Diana, ut dice-
mus,quod lucem nascentibus dare crederetur: unde etiam Luce-
tia. Varro de Ling. lat. cum de Proserpina ageret, quæ & ipsa Iu-
no inferna dicta est: Ideo uerò uidetur, inquit, à latinis Iuno Luci-
na dici,uel quòd est è terra,ut physici dicunt, & lucet: uel quòd ab
luce eius qua quis conceptus, usque ad eam qua partus quis in lu-
cem unà uiuat,donec mensibus actis produxit in lucem: facta à iu-
uando & luce Iuno Lucina, à quo parentes eam inuocant. Lucina
enim nascentium dux,quod menses huius hoc uidisse antiquas ap-
paret, quòd mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei
deæ. Hic enim maximè debuit collocari Iuno Lucina, ubi à deis
lux datur oculis. Hæc Varro. Festus quoque:Supercilia, inquit,
in Iunonis tutela esse putabant, quòd ijs protegantur oculi, per
quos luce fruimur,quam tribuere putabant Iunonem,unde & Lu
cina dicta est. Plin. tamen in XVI Nat. hist. dictam ait à luco, ubi
eius ædes condita fuit,ubi lotos fuit miræ uetustatis. Ouid. in Fa-
stis utranq; opinionem his carminibus attigit:

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,

Vel quia principium tu dea lucis habes. Lucina Iuno fingebatũ, si antiquis nomismatibus credendũ, hoc modo, ut est in Faustinę Aug. Pij. Aug. Fil. In cuius tergo matronę stolatæ imago stans cernitur, quæ dextera pateram, sinistra hastam tenet, his literis ascriptis, IVNONI LVCINAE. Opigena Iuno, teste Sex. Pomp. quod in partu opem ferat, etiam appellata fuit. Natalis etiam Iuno uidetur à Tibullo dici, quod natali die coleretur. Ita enim canit,

Natalis Iuno sanctos cape thuris aceruos,
Quos tibi dat tenera docta puella manu. Idem quoq; poeta Genium Natalem cognominauit, dum ad eum ita cecinit,
At tu Natalis quoniam deus omnia sentis. Ita uero dixisse uidetur, ut Græci γενέθλιον, quo nomine non Iouem modo, sed & Lucinam & Genium cognominant.

Egeria quoq; à mulieribus colebatur, quod eam partui egerẽdo opitulari credebãt: auctor Festus. id quod alio loco etiã retulimus.

Iuga Iuno appellata, uel quod Iuges, ut ait Pompeius, sunt eiusdem iugi pares, unde & coniuges. uel ut scribit Seruius in quarto Aen. super ea Didonis uerba, Ne cui me uinclo uellẽ sociare iugali: Iugali, inquit, propter iugũ quod imponebatur matrimonio cõiungendis, unde etiam Iuno Iugalis dicitur. Iugæ Iunonis ara fuit Romæ in uico, qui ideo Iugarius dictus erat, ut Festus ait. scribũt alij, quod ad hanc aram ueteri ritu nubentes uinculis iungebantur, in omen futuræ concordiæ. Existimauerim Iunonem hanc Iugam, illam esse quam Græci ζυγίαν appellant, cuius in VI suæ Metamorphos. meminit Apuleius, in Psyches apprecatione ad Iunonem. ita enim ait: Quam cunctus oriens Zygiam ueneratur. quo loco interpres, uir doctissimus, ariolatur quidem nescio quo pacto cognomen hoc Iunonis esse, sed nihil pręterea. nos id apud Dionysium Alicarnas. ubi artem scribit nuptialis orationis, deprehendimus. cuius uerba, non ut amicus meus interpretatus est, elegantissimè quidem, sed parum ad propositum nostrũ. Sic ergo Alicarnas. Enimuero Iupiter & Iuno primi coniungentes dei sunt, & copulantes: atq; hic quidem Pater omniũ uocatur, hæc uero Zygia, quòd fœminam mari coniungeret. hoc est, ἀπὸ τοῦ ζευγνῦναι τὸ θῆλυ τῷ ἄῤῥενι. Hæc quidem Alicarnas. Nam rectè quidem amicus meus Iugam trãstulit, uerùm in re pręsenti nõ cõgruebat. Interpres quoq; Pindari in Neme. ubi fit mentio de τελείᾳ Iunone, ita scribit: Iuno enim ipsa est γαμηλία, καὶ ζυγία. atq; hac de re satis.

γαμηλία ἥρα, hoc est Nuptialis Iuno, in nuptijs colebatur. Plutarchus in pręceptis connubialibus ait, Iunoni Gameliæ rem sacram facientes, cum reliquis sacris fel non cõsecrant, sed eximentes post aram proijciunt. id scilicet significante legislatore, neque quid bilis,

A lis, neq; iracundię in nuptijs esse oportere. meminit & Eusebius in tertio Pręparat. euāg. Scribit Phauorinus, Cecropē (qui Diphyes ideo dictus est, id est, naturæ duplicis, quòd Athenis primus nuptias instituit) Gameliam etiam Iunonem statuisse, & Gameliona mensem: quod & Charax scribit. Gameliæ quoq; Iunonis, ut paulo antè meminimus, græcus Pindari interpres mentionem facit. Gamelium præterea Iouem inter Iouis cognomina retulimus. Nec tibi illud hoc loco pręteribo, γαμηλίους θεοὺς, καὶ γενεθλίους θεοὺς, hoc est Nuptiales & Natales deos coluisse ueteres, quod uel in primis ostendit Dionys. Alicarnas. ubi de nuptiali oratione præcepta perscribit.

Τέλεια ἥρα, hoc est perfecta Iuno, uel ut Poggius uertit apud Diodorum, Perfectrix, uel potius Nuptialis: nam Iul. Pollux in tertio ait, & matrimonium uocari τέλειος, & τέλειοι qui matrimonium ineunt. quin & ipsa coniunctionis actio ἡρατέλεια, ab Iunone pręside nuptiarum, quam in primis uirgines ante nuptias sacrificijs placabant. Pindarus in Nem. in hymno ad Thiæum Vliæ filium Argiuum, de Hebe Herculis uxore loquens, τέλειαν, id est Iunonem Hebes matrem uocat. ubi græcus enarrator inter cętera & hoc ponit: τέλειος δὲ ὁ γάμος, διὰ τὸ τελειότητα βίου κατασκευάζειν. hoc est, τέ-
B λειος autem nuptiæ, propterea quòd perfectionem uitæ pręparāt. Citat & hoc Æschyli, ἥρα τελεία ζηνὸς εὐναία δάμαρ. id est: Iuno Telea Iouis uxor cubiculi. Narratur in Commentarijs Theocriti hęc fabula, desumpta ex cuiusdam Aristotelis libro, qui scriptus fuit de templo Hermiones. Iupiter cum insidiaretur Iunoni, ut cum ea iaceret, eam conspexit procul à cæteris deis (adeò parum tutæ solæ uagantur uirgines) mutatus in coccyga, id est in cuculum, in monte consedit, qui prius Thronax dicebatur, postea ex re Coccyx dictus est. quin & κόκκυξ, id est cuculus Iupiter, ipse & cultus & nuncupatus fuit Argis. Cuculus ergo Iupiter tempestatem simul commouit: ubi cum sola in monte Iuno esset, ea parte qua postea constructa est Teliæ Iunonis ædes, cuculus Iupiter ob tempestatis horrorem in uirginis Iunonis gremium deuolauit: quem Iuno miserata ueste contexit. tum uero Iupiter suam indutus formam, Iunonem est amplexatus. illa matris metu abnuebat, donec pollicitus connubiū obtinuit. pòst uero ab Argiuis Iuno maximè culta, in cuius templo ibidem constructo simulachrum hac specie positum fuit. Ipsa Iuno in solio sedens, manu sceptrum tenebat, in cuius summitate cuculus fuit. hæc fermè in commentarijs. Homerus in Iliade huius concubitus meminit: quare à Socrate apud Platonem culpatur. nam statim humi cum dea Iupiter concubuit. ac ne in cubiculum quidem ingredi sustinuit, in terram est collapsus,

ea locutus quæ mortales amore capti solent. Super quem Home- A
ri locum in eius defensionem aduersus Socratem Proclus, & Pro-
cli magister Syrianus, ut putatur, multa scripsere, quæ ego missa fa-
cio. Sanè & de Telia Iunone aliàs fabulam legimus. Temenum
ferunt Pelasgi filium in Arcadia apud Stymphalum habitasse, quo
in loco Iunonem educauit, atque triplex inde dea, & sacrum co-
gnomen adepta est. Nam παρθένος, id est uirgo primùm uocata
est: dein cum Ioui nupta fuisset, τέλεια, id est adulta & perfecta.
cumq; demũ cum Ioue dissideret, χήρα, id est uidua appellata est.
Stephanus quidem, apud Hermionem Iunonis παρθένου celebre
fuisse templum affirmat. Pausan. apud Platæenses templum fuisse
scribit cùm magnitudine, tum statuarum ornatu insigne. ingredien-
tibus siquidem Rhea in saxo cernebatur, enixa Iunonem fascijs in-
uoluere, quam ex Saturno concepisset. Iunonis uero statuam τέ-
λειαν uocabant, recta magnitudine. & conspicua erat statua ex lapi-
de pentelesio. inibi etiam inerant Praxitelis opera. Alterum porrò
erat simulachrum Iunonis sedẽtis, quod Callimachũ fecisse aiunt:
ea νυμφευομένη ἥρα dicebatur, id est, Iuno nubens: cuius historiã ple-
nius in Ioue Citherone retuli: unde, si libet, repete. & in Citheronia
Iunone nõnulla dicenda. Sanè & sororiam Iunonem nuncupatam
lego, ut apud Festum in Sororio tigillo, ubi de eius ara agit, & Ia- B
ni Curiatij.

Interduca, & Domiduca Iuno, uocabatur à Romanis, quòd ad sponsi ædes sponsa comitabatur, uel earũ iter protegeret. meminit Martianus, ut ostendimus. D. etiam Augustinus libro septimo de Ciuit. dei. Hæc tamen est, inquit, Interduca pueris, & opus facit cum deabus ignobilissimis, Abeona & Adeona. tum etiam paulo pòst subiungit: Ponitur autem Iuno, quia interduca est, & domiduca, quasi prosit quicquam iter capere, & domum duci.

Vnxia Iuno cognominata, teste Martiano. ea uerò causa uidetur, quòd uetus Romanorum mos fuit, ut nouæ nuptæ mariti domum intrantes, axungia postes ungerent. ea enim religione tenebãtur, ut axungia putarent pleraque mala arceri. Seruius grammaticus libro quarto Aeneid. morem fuisse ait, ut nubentes puellæ simul cum uenisset ad mariti limen, postes antequàm ingrederentur, ornarent laneis uittis, & oleo ungerent. & inde sunt uxores dictæ. Sed Plin. & Massurius, non oleo, aut axungia, sed lupino adipe postes inungere moris fuisse, prodiderunt: ne scilicet malum aliquod medicamentum inferretur.

Cinxia Iuno, ut idem scribit Martianus, quod cingulum puellæ ponentes in thalamis, à Iunone protegantur. At Festus: Cinxiæ, inquit, Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptijs, quod initio

A initio cõiugij solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cincta. Vnctionibus, inquit Arnobius in tertio, superest Vnxia, cingulorum Cinxia replicationi. Porrò de cinguli seu zonę solutione, in Lysizona Diana copiosius agemus.

Socigena item Iuno, ut idẽ tradit Martianus, cognominata, quòd nubentes associet ac copulet.

Populona, seu Populonea Iuno etiam cognominata, quam populus seu plebs precabatur, ut innuit Martianus. In Papyriano etiam iure relatum est: Aræ uicem præstare posse mensam dicatam, ut in templo Iunonis Populoneæ augusta mensa est. meminit & Macrobius in tertio Sat. Quidam Populoniã uocant, quod ex nuptijs populi procreentur. Populoniæ preterea & Fulguræ mentio est apud August. libro sexto de Ciuit. dei, ex Seneca, quod alibi etiam retulimus.

Magna Iuno, id est. μεγάλη ἥρα cognominata, ut obseruat Macrobius libr. Sat. tertio, ex Cassio Hemina: Samothracas deos ait eosdem esse Romanorum penates, & propriè dici θεοὺς μεγάλους, & θεοὺς χρηστοὺς, & θεοὺς δυνατοὺς. Secundum quam doctrinam ait Vergilium locutum, cum cecinit: Iunoni magnæ primùm prece numen adora. τὴν μεγάλην nominasse uidetur Ouid. in Fast.

B *Monte sub exquilio multis incæduus annis*

Iunonis magnæ nomine lucus erat. Sanè & Maxima Iuno dicta est. Vergilius in octauo: Tibi enim tibi maxima Iuno, Mactat sacra ferẽs. quo loco Seruius uarias eius potestates fuisse ait, ut Curetis, Lucina, Matrona, Regina, dicatur. & dicũt theologi ipsam esse Matrem deûm, quę terra dicitur, unde ei etiã porca sacrificatur. Porrò & Bona uocata fuit Iuno. Vergilius, Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, τὴν χρηστὴν uocasse uidetur, & τὴν δυνατὴν, cum ait, Dominamq́ potentem, ut Macrob. etiam obseruat.

Regina Iuno à Latinis cognominata, quòd soror & coniunx Iouis, deorum atque hominum regis: quæ, ut Camillus dictator in oratione scripsit, quam ad Po. Ro. habuit, transuecta à Veijs fuit in Auentinum, & celebri die summo matronarum studio dedicata. Scribit etiam P. Victor, templum Iunonis Reginæ à Camillo D. D. Veijs captis in Auentino, hoc est, in XIII regione urbis. Hanc historiam his uerbis Liuius in V ab V.C. narrat: Cum iam humanæ opes egestæ à Veijs essent, amoliri tũ deûm dona, ipsosq́ deos, sed colentiũ magis, quàm rapientiũ modo, cepere. nanq́ delecti ex omni exercitu iuuenes, purè lautis corporibus, candida ueste, quibus deportanda Romam regina Iuno assignata erat, uenerabundi templum iniere, primò religiosè admouentes manus, quòd id signum more uetusto, nisi certæ gentis sacerdos attrectare non esset soli-

tus: deinde cum quidam seu spiritu diuino tactus, seu iuuenili ioco, uis ne Romam ire Iuno? dixisset, annuisse: cæteri, Romam conclamarunt. inde fabulæ adiectum est, uocem quoque dicentis, Velle, auditam. motum certe sede sua, parui molimenti adminiculis, sequentis modo accepimus, leuem ac facilem translatu fuisse, integramq; in Auentinum, æternã sedem suam, quò uota Romani dictatoris uocauerant, perlatam, ubi templum ei postea idem qui uouerat Camillus, dedicauit. Frequens uerò Reginæ Iunonis apud scriptores mentio. uide & Plutarchũ in uita Camilli, qui rem copiose describit. Libet hoc loco eiusdem Liuij uerbis referre sacrum illi Deæ peractum: Ab æde, inquit, Apollinis boues fœminæ duæ albæ porta Carmentali in urbem ductæ: post eas duo signa cupressea Iunonis reginæ portabantur: tum septem & uiginti uirgines longam indutæ uestem, carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempestate forsitan laudabile rudibus ingenijs, nunc abhorrens & inconditum, si referatur. Virginum ordinem sequebant̃ Deceuiri, coronati laurea, prętextatiq;: à porta iugario uico in forum uenere, in foro pompa constitit, per manus ueste data uirgines sonum uocis pulsu pedum modulantes incesserunt. inde uico Thusco, Velabroq;, per boarium forum in uicum publicum atque ædem Iunonis Reginæ perrectum: ibi duæ hostiæ à Deceuiris immolatæ, & simulachra cupressea in ædẽ illata. adhuc Liuius. Templum etiam Reginæ Iunonis habuisse Capitolium, testis est idem ipse Liuius, quod à Cn. Flaminio bello aduersus Ligures uouerat. meminit & M. Cicero ad Equites Rom. in oratione antequàm in exilium iret. Decet etiam non sileri, ut Plinij uerbis agam, Et Ardeæ templi Iunonis Reginæ pictorem, presertim ciuitate donatum, ibiq; carmine, quod est in ipsa pictura, his uersibus:

Dignis digna loco picturis condecorauit
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & post, semper ob artem hanc Ardea laudat.

Quos uersus ego eò libentius ascripsi, quò & ipse agnoscas antiquitatem, quàm simplici & incondita uteretur dicendi figura. Addit & Plin. eos uersus scriptos fuisse antiquis literis latinis: quas quæ essent, aliàs ostendi. Reginę Iunonis etiam Virgilius in illo meminit:

Ast ego quæ diuûm incedo regina, Iouisq;
Et soror & coniunx. quo loco notandũ, usum poetam uerbo Incedo, quod ei deæ propriè conuenit. Quin & ab hoc prouerbiũ græcum

A cum factum est, βαδίζειν ἡρῶον ἐμπεπλεγμένον. hoc est, incedere Iunonium cõplicatum, scilicet gradũ. meminit Athæneus lib. XII. Horatius in Sermonibus, Vt si Iunonis sacra ferret.

Moneta Iuno, à Romanis cognominata. nam cum nõ multo ante urbẽ captã à Gallis, terręmotus factus esset, ferunt uocẽ extitisse è Iunonis templo, quod erat in arce, ut de sue plena fieret procuratio. quocirca ait Cicero, Iunonem illam appellatam Monetam, à moneo uidelicet uerbo denominatam. Monetę Iunonis crebra est scriptoribus mentio. Lucanus,

Numina miscebat castrensis templa Monetæ. Ouidius Monetam à Camillo factam cecinit:

Arce quoq; in summa Iunoni templa Monetæ
Ex uoto memorant facta Camille tuo. Scribit Macrob. cal. Iunij ædem Iunonis Monetæ dicatã fuisse. T. Liuius in VII ab V. C. ait, L. Furiũ creatum dictatorẽ contra Auruncos, quòd bellum ab repentina populatione ereptũ erat, inter ipsam dimicationem ædem Iunoni Monetę uouisse, cuius dãnatus uoti uictor fuit. Senatus ædẽ faciendã iussit, locus in arce destinatus, quę area ędiũ M. Manlij Capitolini fuerat: anno pòst quàm ædes uota erat, Monetę dedicata fuit. Lactantius uerò lib. secundo Instit. ait, Iunonis Monetæ si-
B mulachrũ, cum captis Veijs unus ex militibus ad eam trãsferendã missus, iocabundus ac ludens interrogaret, utrũ'ne Romã migrare uellet? respondit, uelle. addit Val. Max. eam deuectã Romam. Sunt qui in Auētino monte collocatã, sunt qui in Capitolio memorẽt. Est & ab alijs traditũ, repositã in tertia urbis regione, ut apud P. Victorẽ est uidere. Nec desunt, qui, quæ de dea Moneta traduntur, in deum Aium Allocutiũ referãt: qui redarguũtur ex ijs quę in Aio deo scripsimus, & ante me à Crinito, atq; ideo hic parcius. At mihi hoc tibi nequaq; prętereundũ duco, T. Liuiũ lib. quinto ab V. C. referre, nõ Monetã è Veijs aduectã, sed reginã Iunonẽ: id quod planius ostẽdemus. Seruabãtur uerò in æde Monetæ libri lintei, qui dicebantur, in quibus imperij Rom. fata continebantur. Vidi & in quibusdã nomismatibus antiquis, ipsam à tergo eorũ effictã, cum hac inscriptione, DIVAE MONETAE. Suidas de Moneta aliam recitat historiã, quam ut à Græco scriptore acceptã refero. ait enim: Cum Romani pecunia indigerẽt in bello cõtra Pyrrhũ & Tarentinos, Iunonẽ orasse: quę illos monuit, si iustitię armis uterẽtur, pecuniam eis non defuturam. quod cum Romanis recte contigisset, Monetam Iunonem ueneratos esse. eius rei signum fuisse, quod nomisma, id est moneta inscripta in eius templo asseruabatur.

Sospita Iuno Lanuuij in primis colebatur, magno cultu, ut docet Liuius: cuius simulachrum fingebatur cum pelle caprina, & ha-

& hasta & scutulo, & cum calceolis repandis, ut de Nat. deor. scribit Cicero. Liuius quidem lib. VIII. ab V. C. Lanuuinis, inquit, ciuitas data, sacráq; sua reddita cum eo, ut ædes lucusq; Sospitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum po. Ro. esset. Idem in IX. Decad III. In æde, ait, Iunonis Sospitæ Lanuuij, cum horrendo fragore strepitum editum. P. uero Victor in X urbis regione, hoc est in Palatio, ædem Matris deûm cōmemorat, cui fuerit conterminum delubrū Sospitę Iunonis. Meminit & M. Cicero in oratione pro Muræna, cui ait Coss. sacrificare solitos. Sil. lib. XIII,

Lanuuio generate, inquit, quem Sospita Iuno
Dat nobis Milo, Gradiui cape uictor honorem
Tempora murali uinctus turrita corona. Sospitæ autem Iunonis delubrum dicatū libr. II. Fast. cecinit Ouid. ut alibi notaui, cal. Feb. Sispitem Iunonem, inquit Festus, quam uulgo Sospitem appellant, antiqui usurpabant, cum ea uox ex Græco uideatur sumpta, quod est σώζω. Illud pręterea par est ut te moneam, cum de Sospita agunt scriptores, pro Lanuuio, Lauinium plerunq; perperam scribi, repugnante syllaba: ut apud Ouid. in Fast. & Silium lib. XIII, non multo antè notaui. Offendi etiam modò qui Sospitam Iunonem, pro Sotera Minerua in Aristotelis testamento reposuerit, quod est apud Laertium.

Matutam Iunonem etiam cognominatam uidemus. T. Liuius lib. quarto de bello Maced. Ædes, inquit, eo anno aliquot dedicatæ sunt: una Iunonis Matutæ in foro olitorio uota, locatáq; quadriēnio ante à Cn. Cornelio Cos. Gallico bello, Censor idem dedicauit. Quidam arbitrantur Romæ fuisse ad Capitolij radicem, ubi hoc tempore diui Andreę est templum in Mentuza, pro Matuta. Sed hæc coniectamus. Certe P. Victor in XI regione urbis ædem Iunonis Matutæ constituit in foro olitorio, ubi & Pietatis ædes. Fuit cum ego uererer, ne mendum esset in T. Liuio, & fortasse pro Matuta Sospitam scribendum, præsertim quod eadem Decad. lib. II, uotam ædem Iunoni Sospitæ ab ipso Cornelio legamus bello Gallico, quo ex uoto uictoriam reportauit.

Nouella Iuno calabatur à pontificibus, id est uocabatur in mensium calendis, ut ex Varrone & alijs ostensum in nostro de Annis mensibus, &c. Hinc & Calendaris etiam dicta.

Calendaris Iuno uocabatur ab antiquis, quoniam omnes calendas ipsi attributas existimabant: in primisq; Laurentes patrijs religionibus suis seruabant, qui & hoc cognomē Calendaris Iunonis cerimonijs, ut Macrobius scribit, addiderunt, & omnibus calendis huic deæ supplicabant. Sed & Romæ quoq; pontifex minor in curia Calabra Iunoni rem sacram faciebat, & regis uxor, id est

sacro

A sacrorum regina porcam, uel agnam in regia Iunoni immolabat.

Februalis Iuno, quæ & Februata, & Februla, seu Februa nuncupabatur, ut ex Sex. Pomp. in lib. de Annis & mensibus, &c. diximus, quòd ipsi eo mense sacra fiebant: eiusque feriæ erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à lupercis amiculo Iunonis, id est, pelle caprina. Martianus preterea ita ad Iunonem: Februalem ac Februam mihi poscere nõ est necesse, cum nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim.

Caprotina Iuno à Romanis culta. huius dies festus nonæ scilicet Iuliæ ancillarum erat, quo die liberæ pariter & ancillæ sacrificabant sub arbore caprifico, in memoriam Benignæ Virtutis, quæ ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post urbẽ captam cum sedatus esset Gallicus motus, res uerò publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumiũ Liuium Fidenatium dictatorem, qui mandatis ad Senatum missis postulauit, ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matresfamiliæ sibi & uirgines dederentur. cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela, uel Titula, seu Philotis (sic enim uariè legimus) pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomi-
B ne dominarum ad hostes ituram. habituque matrumfamilias & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestę sunt. quæ cum à Liuio in castris distributę fuissent, uiros plurimo uino prouocauerũt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis, ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signum Romanis dederunt. qui cum repẽtina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti, dotemque eis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usæ gestare concessit, diemque ipsum nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico ex qua signũ uictorię ceperunt: & Caprotina culta Iuno, sacrificiũque statuit annua solẽnitate celebrandũ, in quo lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti adhibebatur. historiæ meminit Plut. diem Ouid. in arte designat:

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali Gallica ueste manus. Varro de Ling. lat. Nonæ, inquit, Caprotinę, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibẽt uirgam.

Curis Iuno à Sabinis nuncupata, & deinde à Romanis. nam hastam curin Sabini appellabant. Cato in Originibus (si quæ leguntur fragmenta, legitima sunt) Quirinalis, inquit, collis à Iunone Sabinorum dea, quam illi Curitim, id est hastatam Iunonem uocant. etenim hastam curim & curinã proferunt, quia his simul & Hetru-

scis

ſcis non eſt litera q, ſicut Romanis. Idē & Feſtus ſcribit. Hinc etiam A
à priſcis inſtitutum legimus, ut nubentiū caput haſta comeretur,
quam Cœlibarem uocabant, quòd eſſent in Iunonis tutela nuben-
tes conſtitutæ. Meminit etiam his uerbis Arnobius, uir antiquita-
tis doctiſs. lib. cõtra Gentes II. Cum, inquit, in matrimonia conue-
nitis, toga ſternitis lectulos, & maritorum Genios aduocatis, nu-
bētium crinem cœlibari haſta mulcetis, puellarum togulas Fortu-
nam defertis ad uirginalem. De cœlibari etiā Plut. in quęſtionibus
Romanis, & in Faſt. Ouid. Feſtus: Cœlibari, inquit, haſta caput
nubentis comebatur, quæ in corpore gladiatoris ſtetiſſet abiecti,
occiſiq́ue, ut quemadmodum illa coniuncta fuerit cum corpore gla-
diatoris, ſic ipſa cum uiro ſit: uel quia Matronæ Iunonis Curetis in
tutela ſit, quæ ita appellabatur à ferenda haſta, quæ lingua Sabino-
rum curis dicitur: uel quòd fortes uiros genituras ominetur: uel
quod nuptiali iure imperio uiri ſubijcitur nubens, quia haſta ſum-
ma armorum & imperij eſt: quam ob cauſam uiri fortes ea donan-
tur. & captiui ſub eadem ueniunt, quos Græci δορυαλώτους, καὶ δο-
ρυκλίτους. Sanè Græci κυριτίαν ἥραν uocant. Nam Stephanus, κύ-
ρις, ait, metropolis Sabinorū, unde gentile Cyrites, & poſſeſsiuum
Cyretius, & Cyretia Iuno. Ineptè Seruius in primo Æn̄. ſcribit Iu-
nonē Curetim dictam, quod curru uteretur & haſta: ut eſt, inquit, B
Hic illius arma, Hic currus fuit. Sed iam de Curiti Iunone ſatis: cęte-
ra quæ reſtant de Iunone, ſequamur.

Zeuxidia Iuno Argis culta. nam cum Argis in Ægyptum Apis
rex migraſſet, boues illuc tranſmiſit, & ſeminandi rationem: quam
rem cum iunctis bobus rex effeciſſet, Iunoni Zeuxidiæ templum
ex re conſtruxit, & ſpicas flores Iunonis uocauit.

Tropæa Iuno à Lycophrone eſt appellata, quod illi trophæa
dicarentur, ut notant grammatici: uti etiam Ioui Trophæo, & Tro-
pæucho. ut iam notatum eſt, in Ioue.

Lacinia Iuno, ſic cognominata ab Italię promontorio. Verg. At-
tollit ſe diua Lacinia cõtrà. Quo loco Seruius ita ſcribit: Lacinium
templum à rege conditore dictum, ſecundum quoſdam à latro-
ne Lacinio, quem illic Hercules occidit, & hoc loco expiato iuueni
templum cõſtituit. Strabo lib. VI. Poſt Iapygiū promontoria tria,
deinde Lacinium Iunonis templum, ſuperiore ætate locupletiſs.
donarijs frequentiſs. refertum, cuius deprædati templi hiſtoriam
legimus apud T. Liuium, Val. Max. Lactantium, & alios. Liuius
lib. quarto tertiæ Decad. Vrbs, inquit, Croto murū in circuitu pa-
tentem XII. mil. paſſ. habuit, ante Pyrrhi aduentum in Italiam. Poſt
uaſtitatem eo bello factam, uix pars dimidia habitabatur. Flumen,
quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præter-
fluebat

A fluebat muros, procul ijs qui inhabitabantur. sex milia aberat ab urbe nobile templum, ipsa urbe nobilius, Laciniæ Iunonis, sanctum omnibus circà populis. lucus ibi frequenti sylua, & proceris abietis arboribus septus, læta in medio pascua habuit, ubi omnis generis sacrum Deæ pascebatur pecus sine ullo pastore, separatimq́ egressi cuiusq́ generis greges nocte remeabant ad stabula, nunquam insidijs ferarum, non fraude uiolati hominum. magni ergo fructus ex eo pecore capti, columnaq́ inde aurea solida facta & sacrata fuit: inclitumq́ templum diuitijs etiam, non tantum sanctitate fuit. Hactenus Liuius. Ex hoc templo Fuluius censor tegulas marmoreas cum sustulisset, quibus ædem Fortunæ equestris, quam Romæ fecerat, tegeret, mente captus est, & amissis duobus filijs in bello consumptus est. hoc scribit in primis Lactantius in II. & T. Liuius lib. secundo quintæ Decad. plenius totam historiam exequitur duobus in locis. Idem T. Liuius III Decad. scribit, ad Hannibalis recessum ex Italia, delubrū Iunonis Laciniæ uiolatum à cæde fuisse. nam Italici generis milites, qui eum sequi in Africam abnuerant, qui in id confugerāt, in ipso fœdè trucidauit. Scribit Plin. in secūdo, apud auctores reperiri, in Laciniæ Iunonis ara sub diuo sita cinerem immobilem esse, præflantibus undiq́ procellis.

B Feronia Iuno à plerisq́ credita. Seruius enim grammaticus ait: Apud Circeios & Rutulos Iuno uirgo colebatur, quæ Feronia dicta fuit. Feroniæ uerò templum summo cultu fuisse, testis est historia. Scribit T. Liuius, Hannibalem diuitijs & donarijs illud spoliasse, intactum ob religionem ad id tempus. Idem quoq́ auctor ait, cum prodigia procurarent, statutum fuisse, ut libertinæ mulieres, unde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis conferrent. Dionys. Alicarn. in secundo scribit, cum Lacedæmonij quidam ob duras Lycurgi leges Lacedæmone excessissent, ubi multum mari agitati fuissent, quod deis uouerunt, in quamcunq́ primum terram incidissent, sedes in ea se posituros: cum circa Pomentinos primum constitissent, Feroniam ab æquorea latione locum nominauerunt. fanumq́ Feroniæ deæ construxere, cui uota nuncuparunt: quam quidem, inquit, unius nunc literæ detractione Feronam uocant. hęc fermè Alicarnass. qui & lib. tertio, cum de bello agit, quod aduersus Sabinos Tullus rex gessit, ita scribit: Post hoc, inquit, bellum aliud Romanis astitit ex Sabinorum gente. Principium autem & causa eius fuit huiusmodi. Fanum est communiter à Sabinis & Latinis honoratum, sanctum maximè inter cætera, eius deæ quæ Feronia uocatur, quam uertentes in græcam linguam alij quidem ἀνθοφόρον, alij φιλοστέφανον, alij etiam φερσεφόνην

 uocant:

uocant:& cætera quæ subdit. Sed enimuerò scribit in VIII Æn. cōment. Seruius, Feroniam deam libertorum fuisse, cuius in templo raso capite pileum accipiebant, cuius rei meminit & Plautus in Amphitryone. Hinc clarius tibi constare potest, cur Romani, quod modò dixi, iusserint libertinas pecuniam pro facultatibus conferre, unde Feroniæ deæ daretur. Feroniæ meminit & Verg. in VII, Et uiridi gaudens Feronia luco. quo loco idem Seruius, Feroniam ait Iunonem uirginem existimatam, ueluti Iouem Anxurum, id est sine nouacula, & perinde nondum abrasum: qui colerentur Terracinæ, quæ etiam aliquando Anxur dicta fuit. Strabo uerò lib. V, de Feronia urbe agens, quæ altera uidetur, eam sub montem Soractis collocat, quo (inquit) Feroniæ nomine & dea quædam nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore: quo in loco ipsius templum est, mirificū sacri genus habens. nam qui eius numine afflantur, nudis pedibus prunas, & copiosum inambulant sub hac dea nulla læsione cinerem. eò ingens mortalium multitudo cōfluere solebat ad celebritatē, quę quotannis ibi agebatur. atq; hæc de Feronia. Extat Iani Pannonij elegia de Feroniæ fonte, in qua tamen non uidetur rem satis intellexisse:

Sacri fontis aue mater Feronia, cuius
Felix Pæonius Narnia potat aquas. non enim apud Narniam, sed Terracinam potius, ut liquidò ostensum est. & Horatius Sermonum lib. secundo:

Ora manusq; tua lauimus Feronia lympha,
Millia tum pransi tria repsimus, atq; subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur. & Silius libro XIII Punicorum: *Itur in agros*
Diues ubi ante omnes colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluuialia rura Capenas.
Fama est intactas longæui ab origine Fauni
Creuisse in medium congestis undiq; donis,
Immēsum per tempus opes. Demum & in regis Desiderij decreto, quod Viterbi habetur, hæc uerba legūtur: Et Petram Sanctam Olim Fanum Feroniæ. ex quibus omnibus planè uidemus, diuersis in locis Italiæ huius deæ fuisse fana. qua de re noster F. Leander Bononiens. non patriæ suæ tantū illustrator, ut qui de ea iam alteram Decada perscribat, sed & totius Italiæ, cuius exactæ descriptioni extremam iam manum imposuit, propediem eam editurus.

Αἰγοφάγος ἥρη, Crapriuora Iuno, à solis (ait Pauſ.) Lacedæmonijs & cognominata est, & culta: cui & capras sacrificabant. id quod Herculem

A Herculem tradunt constituisse, ipsumq; capras primũ immolasse, cum aduersus Hippocoonta & eius filios pugnaret: cum aliam nullam in promptu uictimã haberet, & inter cæteros deos Iunonem propitiam sibi cognouisset. Pauſ. in Laconicis.

Samia Iuno nuncupata à Samo, insula notissima: quę Carię apposita, Parthenia, alijsq; nominib. est appellata, teste Stephano. Verg.

Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam,
Posthabita coluisse Samo.

Scribit Pauſ. in Achaicis, Iunonis templum in Samo ab Argonautis conditum. Dicunt autem Samij, Iunonem apud se natam, penes Imbrasum fluuium: unde & Imbrasia uocata, ut diximus. sub λύγῳ uerò planta edita, id est uitice, quæ diu in eius templo permansit. Templum à Smilace coætaneo Dædali factũ fuit. Samum scribit Varro prius Partheneam nuncupatam, quòd ibi Iuno adoleuerit, ibiq; etiam Ioui nupserit: itaq; nobilissimum & antiquissimum templum eius fuit Sami, & simulachrum in habitu nubentis figuratum, & sacra eius anniuersaria nuptiarum ritu celebrabantur. Hæc fermè ex Varrone Lactantius in primo Diuin. inst. meminit & Diodorus.

Imbrasia Iuno, id est ἥρη ἰμβρασίη, apud Nicandrũ in fine Alexipharm. eadem uidetur esse quę & Samia, ab Imbro insula Sami: sed
B mea quidem sententia, ab Imbraso fluuio Sami, cuius meminit Strabo libro x, qui antea Parthenius dicebatur. Perperam uerò legitur apud Stephanum ἴαμβρασος, cum Imbrasos legendum sit. ἴμβρασος, inquit, Samos à flumine dicta: gentile, Imbrasius & Imbrasia. de Samia porro Iunone iam copiosius actum est.

Argiua Iuno ab Argis denominata, quo loco ἡραῖα & Iunonis sacra celebrabantur, in quibus Hecatombe, id est ex centum bobus sacrificium fiebat. huius quidem celebritatis præmium fuit æreum scutum, & ex myrto corona: id quod in comment. in Pindarũ legimus. Annotat Strabo lib. IX, Homerum hoc uersu Iunonem & Mineruam iunxisse,

ἥρη τ' ἀργείη, καὶ ἀλαλκομενηὶς ἀθήνη. id est,

Iunoq; Argiua, & Alalcomeneis Athena. propterea quod Iuno Argis nata feratur, & Minerua Alalcomenis: & per utriusq; patriam cõiunxisse. Verùm mox, ut est apud Pausan. Eurydice Lacedæmonis filia, uxor Acrisij Abantis filij, Iunonis Argiuæ templum in colle cõdidit. à quo non multo longè fuit & sacellum ὑπερχειρίας Iunonis, eodem Pauſ. auctore. Hesychius sacrificium ab Argiuis Iunoni factum λεχέρνα ait uocari. Homerus etiam Argiuam Iunonem facit. Quidam putauere Argiuam eandem esse cum Pelasga, apud Propertium libro secundo:

An contempta tibi Iunonis templa Pelasgæ. Pelasgos enim aiunt Argos tenuit, unde Argiui Pelasgi. Ego tamen secutus Eustathium, Samiam Iunonem intelligo. nam de ea agens inquit: Samus Pelasgia dicta est, à Pelasgis quibusdam, ex quibus & Iuno Pelasgia culta: quæ insula adeò est ferax, ut Lac gallinæ, inde prouerbium factum sit: eodem Eustathio & Strabone auctoribus. Porrò & apud Argiuos templum fuisse legimus Iunonis Anthiæ, id est floridæ, id quod scribit in secundo Pausanias. Porrò & Iunonis Argiuæ celebritatẽ Palæphatus in Incredibilium historia commemorat: quo loco & de duobus fratribus historiam legimus, qui currum subierint, quo mater de more ad sacra perficienda pergeret. Idem scribit Herodotus, & Valerius Maximus, alij. Horum nomina, Cleobis & Biton.

Prosymna Iuno, ab urbe Argolica uocata, ut Strabo scribit. Papinius Statius in Theb. Hinc celsę Iunonia templa Prosymnę. Paus. in Corinth. cum ἡραῖον, id est Iunonis templum describit apud Mycenas, tres ait fuisse nutrices Iunonis, Eubœam, Prosymnam, & Ascræam: à quibus sunt nomina indita locis proximis, ipsi Heræ, tresq́ue has Asterionis fluuij filias ait. Porrò & templum describit, & in eo hanc Iunonis statuam, Polycleti opus. ea ingens erat: capiti corona fuit imposita, ita efficta, ut Horas & Gratias haberet: in altera manu punici mali pomum, altera sceptrum ferebat. sceptro cuculus insidebat: quippe Iunonis desiderio Iouem ferunt in hanc auem conuersum, quod in τίλφα planius retulimus. Sanè Olen uetustorum hymnorum poeta apud Pausaniam cecinit, ab Horis Iunonem educatam, quæ Martem atq; Heben liberos suscepit.

Alea Iuno, ἀλέα ἥρα. Menęchmus Sicyonius in Græcis commentarijs in Pindari Nemea, scribit, quod Adrastus frater Pronactis, fugiens iuit Sicyonem, & Polybi aui materni, id est μητροπάτορος regnum adeptus est, & Iunonis Aleæ nuncupatæ templum erexit: quod ita appellatum tradunt, quòd à fugiente Adrasto erectum sit. quidã enim φυγεῖν, id est fugere, ἀλᾶσθαι dicunt.

Hoplosmia Iuno apud Elidem culta fuit, quin etiam unà Iupiter Hoplosmius: quorum cum sacerdos esset occisus, nec à quo id factum sciretur, fuerunt qui assererent, se audiuisse ab ipso capite sacerdotis occisi, fuisse quempiã Cercidam. qua de re in præsentia plura quæ afferam, non habeo.

Fluonia Iuno appellata fuit, quod fluoribus menstruis adesset: & proinde ei fœminæ sacra faciebant. Fluoniam, scribit Festus, mulieres colebant, quòd eam sanguinis fluorem in conceptu retinere putabant.

λευκώ

A Λευκώλενος ἥρα, Iuno cognominata à poeta, quod albas ulnas & albos haberet lacertos. sed non poetæ modò hoc epitheto usi sunt, ut etiam Hesiodus in Theogonia, sed & Lucianus in Charidemo, ubi de pulchritudine agit: si modo legitimus sit Luciani liber.

Acrea Iuno uocata, cuius uetustum admodum oraculum (ait in octauo Strabo) fuisse inter Lecheum & Pagus in Isthmo. scribit lib. secũdo, IIII. Decad. T. Liuius: Promontoriũ est aduersus Sicyonem Iunonis, quam uocant Acream, in altum excurrẽs, &c. Acreæ Iunonis & Pauſ. in secundo meminit. & Euripides quoque in fabula Medea eam inducit filios cæsos ad ædẽ Iunonis Acreæ deferre, ne quis eos uiolaret. Tertullianus in lib. ad uxorem: Acreæ, inquit, Iunoni apud Ægium oppidum uirgo sortitur. Legimus etiam Acream Fortunam, id & apud Plin. notat Herm. Barb.

Bunæa Iuno, teste Pauſ. in Corinth. nominata fuit à Buneo filio Mercurij, qui ei deæ Corinthi fanum construxit.

Pharygæa Iuno cognominata, ut Strabo & Stephanus ostendunt, ab urbe Pharygis, quæ fuit in Locride: quę prius, si Straboni stamus, Scarphe dicebatur: si Stephano, hanc Homerus Tarphen uocauit. Iunonis uerò Pharygææ fanum à Pharygis constructum, in Argiua terra. nam et Argiuorum colonia dicitur.

B Dirphya Iuno, denominata (ut Stephanus scribit) à Dirphy monte in Euboea, ut Euphorion meminit: à quo gentile nomen Dirphyus.

Parthenos, id est uirgo Iuno nuncupata fuit, ut in Telea, id est connubiali & perfecta Iunone exposuimus. Sed quia tunc non succurrebat, etiam cognominatam παρθενίαν, id est Virginalem, à Pindaro in hymnis Olymp. ad Agesiam Syracusanum, uel Stymphaliũ Olympionicam, in hoc loco retuli: tametsi expositores potius à Parthenio monte Arcadiæ Iunonem Partheniam declinent. quamuis & Parthenie Samos insula appellata est, ut in Samia Iunone dictum est.

Ἰπνοῦντις, ἢ ἰπνουσία ἥρα, id est Ipnuntis uel Ipnusia Iuno, similiter à Sami regiuncula denominata est, ut Stephanus prodit. In ea quippe regiuncula templum fuit Iunonis celebre.

Κανδρηνὴ ἥρα, Candrena Iuno, nomen sumpsit (ut Stephanus scribit) à Candara urbe Paphlagoniæ.

Cithæronia Iuno, celebri memoria apud Plut. legitur in uita Aristidæ, nec semel: de qua in Ioue Cithæronio ægimus, & historiam ex Pausania recitauimus. quam cum aliqua ex parte aliter Eusebius in tertio Præparationis euang. recitet, hic referre non grauabor. Dicitur, inquit, Iunone irata, dissidenteque ab Ioue, mœstus ip-

se ea de causa nimium fuisse. quem Alalcomenes indigena docuit, ut alteram ducere simularet. ita consilio eius, ex quercu simulachro mulieris confecto, quod Dædalon appellarunt, nuptias præparare fingebant. Nymphæ igitur Cithæronides, & uniuersa Bœotia confluebat. quibus rebus Iunonem commotam, à Cithærone descendisse, & Platæensium multitudine mulierum sequente, ad Iouem peruenisse, simulationeq́ patefacta summa cum lætitia reconciliatam fuisse. Honorem autem simulachro tantum fecisse, ut Dædala nomine ipsius diem festum instituerit: quod tamen ex zelotypia, quamuis omni anima expers esset, cremauit. Hæc quidem fabula, quam (ut dixi) Pausanias diuersè recitat: non enim dicit Alalcomenem simulare nuptias Iouem docuisse, sed Cithæronem regem: qui etiam à monte & Ioui & Iunoni nomen dedit. Hoc præterea addit Eusebius ex Plutarchi sententia, quod & allegoriam affert. ait enim: Huius fabulæ talis ratio est. Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud quàm elementorum intemperiem significant, quæ nisi certis proportionibus contemperentur, natura rerum soluta magnam perniciem afferunt. Si ergo Iupiter, id est calida uirtus ac ignea nimium excesserit, siccitate omnia pereunt: sin uerò Iuno, humida scilicet & uentosa natura, Iouem aspernata superauerit, magna uis pluuiæ delata diluuio cuncta uastabit, quod illis temporibus factum Bœotiam maximè regionem proluit, quæ multitudine aquarum tecta fuisse dicitur. quia quamprimum tempestate transacta terræ apparuerũt, deorum reconciliatio facta fingitur. prima uerò arborum omnium quercus effloruit, quæ non modò pijs hominibus, (ut Hesiodus ait) uerùm etiam diluuij reliquijs opitulata est, cum glandes ramalia ferant, & apes cum tegat truncus. Hactenus uel Plut. uel Eusebius.

Ammonia Iuno, id est arenaria, culta in Græcia ab Eleis, de qua Pausanias.

Βοῶπις ἥρα, cognominata in primis ab Eupoli, quod pulchros & magnos haberet oculos. Hesychius, alijq́. aliqui & Mineruæ attribuunt.

Tetthlæ Iunonis templum apud Platæenses.

Europia, id est, εὐρωπία etiam Iuno cognominata: Hesychius.

Telchinia Iuno, à Telchinis dicta. nam ut pluribus à Diod. traditur, Telchines inter cætera quæ multa reperere, etiam deorum statuas fecerunt, quæ & ab illis nonnullæ nuncupatæ sunt: ut à Camireis Iuno Telchinia, & Telchinius Apollo à Lydis. Cætera, ubi de ipsis agemus, tractabimus.

Cypra Iuno nuncupata. Catellum scribit Strabo in v, Piceni emporium

A porium fuisse, ponè quod templum fuit Cypræ Iunonis, à Tyrrhenis conditum & consecratum: illi quippe Iunonem Cypram nuncupabant: hinc apud Silium Italicum in VIII quidam ità legunt, *Et quis littoreæ fumant altaria Cypræ.* propter scilicet sacrificia Iunonis Cypræ: etsi alij Cupræ libentius per u pronunciant, quod antiqui in usu habebant.

Gabinam præterea Iunonem uocat poeta lib. Æneid. VII, quòd summo cultu à Gabinis coleretur. *Quiq́;*, inquit, *arua Gabinæ Iunonis, gelidumq́; Anienem, & roscida riuis Hernica saxa colunt.* Apud Gabios igitur colebatur religiosissimè Iuno, quod etiã ibidem Seruius notat; & Silius lib. XII, cum ait,

Nec amœna retentant
Algida, nec iuxta Iunonis tecta Gabinæ.

Ῥησκυνθὶς ἥρα, Rhescynthis Iuno cognominata est, à monte Thraciæ: Nicander in Theriacis, ἑκὰς ῥησκυνθίδος ἥρης: id est, procul à Rhescynthide Iunone. montẽ esse Thraciæ aiunt, & ipsius deæ templum, unde dea Rhescynthis est appellata. quo eodẽ loco Cytimus Apollo colebatur.

Anthiæ Iunonis mentio fit à Pausan. in Corinth. quæ Florida latinè B dici potest, cuius templum celebrat, ante quod earum mulierum sepulchrũ fuit, quę cum Dionyso aduersus Argiuos depugnarunt.

HYMENAEVS. THALASSVS.

Voniam, ut à principio huius Syntagmatis docui, Iunonem non modò Gręci, sed & Latini nuptijs præesse putarunt: ideo congruũ esse existimaui, Hymenæum & Thalassum, & ipsos deos nuptiales, tibi post Iunonem ascribere, ut dispositè atque ordinatè procedamus. Hymenæus igitur, qui & Hymen dictus est, nuptiarum deus à Græcis habitus est, ut à Romanis Thalassus, quibus tamẽ nominibus & nostri usi sunt. Hymenæi uerò numero multitudinis, pro nuptijs ipsis, tam à nostris quàm à Græcis dicuntur, quod notissimum est. at Hymenæa eodem plurium numero, sed neutro genere, sacra nuptialia dicta sunt, ut Suidas notat: unde illud est Ouidij, Pars Hymenæa canunt: & Martiani in Musica,

Instaurare iubet tunc Hymenæa Venus. Quare eorum manifestum errorem nosse potes, qui Hymenæa accusatiuum singularem & interpretati sunt, & suis etiam uersibus usurparunt. Pingebatur Hymenæus, ut ex Catullo facile colligimus, coronatus floribus &

amaraco, dextera facem tenens, sinistra flammeum, (lutei uelaminis id genus) in pedibus croceos soccos habens. Seneca uerò in Medea sic effinxit his uersibus: Asclep.

Et tu, qui facibus legitimis ades,
Noctem discutiens auspice dextera,
Huc incede gradu marcidus ebrio
Præcingens roseo tempora uinculo.

Claudianus uerò in quodam Epithalamio ita de Hymenæo canit:

Hunc musa genitum legit Cytheræa, ducemque
Præfecit thalamis: nullum iunxisse cubile
Hoc sine, nec primas fas est attollere tedas.

Et pòst illum idem poeta describit:

Dulce micant oculi, niueas infecerat igni
Solque Pudorque genas. dubiam lanuginis umbram
Cæsaries intonsa tegit, &c.

Dictus autẽ est Hymenæus, uel Hymen, ἀπὸ τοῦ ὑμένος, id est à membrana, quæ & Eugion dicitur, quę cum sit claustrum uirginitatis, in nuptijs rumpitur. Alij dictum putant ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ ναίειν, hoc est à simul habitando, quia uir & uxor cohabitant. Alij Hymenæum iuuenem fuisse uolunt, qui nuptiarum die ruina oppressus interierit. inde ad expiationem institutum, ut eius nomen in nuptijs frequentaretur. Sunt quibus magis placet, ut ab hac historia quã Lactantius grãmaticus libro Thebaid. tertio commemorat, deducta res uideatur: Hymenæus, inquit, puer Atheniensis fuit. is cum annos puerilis ætatis excederet, neque adhuc uirum posset implere, ea pulchritudine præditus fuisse dicitur, ut fœminam mentiretur. Hunc cum una ex ciuibus suis uirgo nobilis adamasset, ipse mediocribus ortus parentibus, quia nuptias desperabat, quod poterat tamen, puellam extrema amoris linea diligens, animum solo satiabat aspectu. cumque nobiles fœminę cum uirginibus sacra Cereris Eleusiniæ celebrarent, subito piratarum aduentu raptæ sunt: inter quas etiam Hymenæus, qui illò & amatam fuerat subsecutus, & ipse puella creditus. Cum igitur per longinqua maria prædam piratæ uexissent, ad quandam regionem tandem delati perueniunt, ibique somno oppressi, ab insequentibus sunt interempti: Hymenæus relictis ibi uirginibus reuersus Athenas, pactus est à ciuibus dilectæ nuptias, si eis filias suas restituisset. quas ubi pro uoto restituit, exoptatam accepit uxorem. quod coniugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus, nomen Hymenæi nuptijs miscere. Hæc quidem Lactantius, seu Lutatius grammaticus. Donatus uerò in Adelphis fabula Terentij, & Seruius in

primo

A primo Æneid. commentario nonnihil ab hac historia euariant. ipsum enim Hymenæum tradunt puellas liberasse, cum piratas somno fatigatos interfecisset. Hymenæum Catullus noster Vraniæ filiũ dicit. Alij, ut in Musis retulimus, Clius tradidere. Asclepiades uerò, ex Calliope & Apolline tres filios susceptos prodidit, Ialemum, Orpheum, & Hymenæum. Hinc Claudianus & Martianus, Musa genitum cecinerunt. Hoc Martiani carmen est,

Tu quem psallentem thalamis, quem matre Camœna
Progenitum perhibent copula sacra deum, & cætera. Sunt qui non Apollinis, sed Magnetis filium putent, ipsum'que à Thamyra amatum, ut in secundo de Poetarum historia scripsimus. Seneca in Medeæ tragœdia, Bacchi filium Hymenæum, alij Bacchi & Veneris prodiderunt.

Thalassum, & Thalassium, & Thalassionẽ latinè rectè dicimus, deum nuptiarum. Martialis,

Nec tua defuerint uerba Thalasse tibi. Idem: Quid, si me iubeas Thalassionem. Catullus: Lubet iam seruire Thalassio. Festus ex Varrone, hanc dictionem sine aspiratione in prima syllaba enunciare uidetur. Hæc Festi uerba: Thalassionem in nuptijs, Varro ait, signum esse lanificij. Talassionem enim uocabant quasillum, qui
B alio modo appellatur calathus, uas utique lanificijs aptum. Hanc eandem sententiam & Plutarchus affert: quin & hodie græci ταλασσιουργίαν lanificium uocant, & ταλασίαν. Scribit Titus Liuius, Romæ in raptu Sabinarum, uirginem unam longè ante alias specie & pulchritudine insignem, à globo Talassij cuiusdam raptam fuisse, multis'que sciscitantibus cui'nam eàm ducerent, identidem, ne quis eam uiolaret, Talassio ferri clamitatum: propter quod nuptialem hanc uocem factam. Plutarchus & alij non absimilem historiam afferunt. Seruius in primo Æneid. Apud Romanos, inquit, Talassio inuocatur. cum enim in raptu Sabinarum plebeius quidam raptam pulcherrimam duceret, ne ei auferretur ab alijs, Talassionis eam ducis esse simulauit, cuius nomine fuit puellæ tuta uirginitas. plura si cupis, Plutarchum lege in Romuli uita. Sanè & in connubijs Romani ex ritu quinque deos inuocabant: τέλειον scilicet Iouem, hoc est adultum: τελείαν Iunonem, id est adultam: Venerem: πειθὼ, id est Suadelam: & Dianam, ut Plutarchus docet. Hos deos intelligere uidetur Lucanus in secundo, cum Martia Catoni loquitur, post Hortensij obitum ad ipsum priorem uirum rediens. ait enim,

Fœdera sola tamen, uanaque carentia pompa
Iura placent, sacrisque deos admittere testes.

Et quo-

Et quoniam hi dei quinque fuerant, ideo etiam quinq; tantum cæreos, nec plures nec pauciores in nuptijs accendi mos fuit, ut in caussis Romanis Plutarchus testatur. Hos deos D. Augustinus lib. tertio de Ciuit. dei, Nuptiales uocauit, uel ut eius alia habent exemplaria, Coniugales: Deis, inquit, cõiugalibus quid opus erat commendare nubentes, ut bene coniugarentur?

SYNTAGMATIS TERTII FINIS.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Historiæ Deorum Gentilium

SYNTAGMA QVARTVM, DE SATVRNO, RHEA, VESTA, IANO, VERTVNO: AD CL. V. BERNARD. BARBVLAEVM.

Hos tibi mitto deos, coluit quos prisca uetustas,
Qui testes nostri & pignus amoris erunt.
Non hic inuenies pictæ tectoria linguæ,
Nec phaleras, cum sit sermo didascalicus.
Si tamen hos quisquam uiroso dente lacesset,
Dic, aliena premat, qui meliora facit.

LILIVS GREG. GYRALDVS

Bern. Barbulæo S. P. D.

A

MAVI ego te, mi frater Bern. Barbulæe, à primis usq; nostræ adolescentiæ annis, cum ambo nos operam daremus bonis literis & moribus, sub doctiss. & integerrimo uiro Bap. Guarino. ex cuius ludo tot ex omni fermè Europa uiri excellentes in omni literarum & optimarum disciplinarum genere, tanquã ex equo (quod dicitur) Troiano effluxerunt. At nostrûm uterq; in humanitatis studijs tantum profecit, quantum uel natura nostra, & ingenij uires patiebantur: uel quantum tenues admodum facultates permisere, & angusta domi res. quibus quidem difficultatibus haud facile homines (ut ait poeta) emergunt, & uirtutibus insignes ac illustres euadunt. Hinc est, quod nos nostra gloriola contenti, quã in Mustaceo (ut ait Cicero) quæsi
B *uimus: donec tu quidem hic Ferrariæ subsistens, iuuentutem cum Cœlio nostro instituisti, adeò ut tu dignus iudicarere qui sacerdotio diui Petri præficereris. Ego uerò procul à patria peregrè profectus, eam de me expectationem concitaram, ut omnes me crederent in aliquem procerum sacrorũ ordinem cooptandum: & præsertim sub Leone, Adriano, & Clemente, pontificibus: apud quos mea ita domestica familiaritas accepta uisa fuit, ut à me nihil unquam ab eis frustra petitum sit, quinimmo & pleraq; ultro oblata: præcipuè meo in humanis adhuc agente alumno & discipulo Hercule Rangonio, Romæ diuæ Agathæ Diacono. Post cuius immaturum obitum, & urbis direptionem, ita reflantem habui fortunam, ut ab eo tempore non tantum*

res meæ deteriore loco eſſe cœperint, ſed & corporis uires ita debilitari, ut in eam articulorum omnium aduerſam ualetudinem inciderim, ut non modò ambulare (ut tu quidem frater optime noſti) ſed nec etiã in latus decumbere poſſim, niſi ſim à ualente aliquo miniſtro adiutus. Nec tamen cum ita morbis affligar, ceſſo, quin aliquid indies per amanuenſem puerũ uel ſcribam, uel dictem. Sicut ſuperioribus his diebus faciebam, cum de Deis gentium magnum Opus confeci: cuius tibi duo Syntagmata mittere conſtitui, in quorũ altero Saturnũ, & Magnam deûm matrem, & Veſtam, tum etiam Ianum & Vertunũ, ſum complexus: in altero Neptunũ, & deos cæteros marinos, nymphasq́ uarij generis: ad hæc & Aeolum & uentos. Accipe igitur amantiſſ. frater ab ægroto tuo Lilio, & penè cõclamato, qualecunq; munus: nõ quod ex me aliquid tibi ignotum & reconditum habere poſſis, uel quod ex tua illa refertiſſima de omni librorum genere Bibliotheca non facile haurire queas: ſed ea duntaxat ratione, omnibus ut conſtet, mutuam inter nos amicitiam ex multo fuiſſe tempore conſtitutam. Dî faxint, ut & per ſcripta noſtrum utriuſq; nomẽ poſteritati notum eſſe contingat. Vale.

SATVRNVS, RHEA, VESTA, *IANVS, VERTVNVS.*

SATVRNVS itaq; Cœli filius, ut de Nat. deo. ſcribit M. Cic. Ennius: Quem Cęlus genuit. idem tradit & Lactantius, & Seruius in illo poetæ Vergilij: Vnde genus ducis. Arnobius Cœli quidem filiũ ait, & Hecates. Cœlus uerò græcè ὐρανὸς uocatus eſt, à quo frequens gręcorum patronymicum ὐρανίων, id eſt Vrani filius, aut nepos. Vranus ergo, ſeu Cœlus, ut Phurnutus ſcribit, dictus eſt, quaſi ὖρος, hoc eſt conſeruator omnium quæ ſuprà ſunt: & ὁρίζων, hoc eſt finitor, uel terminus naturæ. Sunt qui tradant ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν, uel ὁρέγεσθαι deduci, hoc eſt, quod & cuncta uideat, & conſeruet. Alij porro ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι ἄνω deriuant, hoc eſt, quod ſuprà cernatur. Ex poetis etiam quidam ἄκμονος filium dixere, id obſcurè ſignificantes, τὸ ἀκμῆτον τῆς περιφορᾶς: id eſt, quòd dum circumfertur, ſit indefeſſus: ſeu quòd ſit incorruptibilis. dicimus quippe κεκμηκέναι, id eſt opus abſoluiſſe, qui iam fato functi ſunt. Theocritus in Alarum poematio ualde ingenioſo,

A niolo, Vranum, seu Coelum uidetur significare, cum obscurè ait, ἄνακτ' ἀκμωνίδαν, regem scilicet Acmonis filium Vranum. nam, ut interpretes aiunt, terra peperit Acmonem, ex Acmone natus Vranus, id est Coelus, qui Terminus, &c. Porrò & Acmona inter Idæos Dactylos ab aliquibus repositum, iam in primo libro dictũ est. Cultus uerò fuit Vranus multis in locis, humanis etiã uictimis, & pręcipuè in tota Africa, & Libya. Sed nos de Saturno, quod coepimus, prosequamur. Saturnus, ut ex Trogo Iustinus scribit, Aboriginum rex, tantæ iustitiæ fuisse dicitur, ut neq; seruierit sub illo quisquam, neq; quicquam priuatæ rei habuerit, sed omnia communia & indiuisa omnibus fuerint, ueluti unum cunctis patrimonium esset. ob cuius exempli memoriam cautum est, ut Saturnalibus exæquato omnium iure passim in conuiuijs serui cum dominis recubarent. Itaq; Italia regis nomine Saturnia appellata fuit, & mõs quem inhabitabat Saturnius: in quo ueluti à Ioue pulso sedibus suis Saturno, Capitoliũ est. Et hæc quidã fermè uel Trogus, uel Iustinus. D. uerò Cyprianus: Ab Ioue, inquit, Saturnũ fugatum esse, manifestũ est: inde Latiũ de latebra eius nomẽ accepit. hic literas imprimere, hic signare nummos in Italia primus instituit, unde ærariũ Saturni uocitat. nam & rusticitatis hic cultor fuit, unde ferẽs falcẽ pingitur.

B Saturnum tamen sic Saxones effingebant, cui nomẽ κρόνῳ. senem in pisce stantem, qui rotam urnamq; tenebat: quod symbolum erat apud ipsos arcanum, ut in eorum historijs legimus. Saturnus aũt à Latinis dictus est: à Græcis uerò κρόνος, quasi temporũ pater. χρόνος enim tempus. M. Cicero lib. secundo de Nat. deor. Saturnum, inquit, esse uoluerunt, qui cursum & conuersionem spaciorum ac temporum contineret, qui deus græcè id ipsum nomen habet: κρόνος enim dicitur, qui est idem spacium temporis. ita Cicero. Idipsum & Macrobius primo Sat. Saturnus, inquit, ipse qui auctor est temporum. & ideo à græcis immutata litera κρόνος, quasi χρόνος uocatur. Plato: κρόνος quasi κόρος ὤν τοῦ νοῦ, hoc est, mentis satietas, dici putauit. Hinc teste Plutarcho κρονολῆροι dicti senes, garruli & ætate decipientes, quasi Saturni modò delirantes. Phurnutus tamen κρόνον dictum ait ἀπὸ τοῦ κραίνειν, id est à commiscendo. At uerò Saturnus dictus, uel à satu, quod stercorationi agrorum & agriculturę præesse putabatur: unde & cum falce pingebatur. Alij Saturnũ dictum uolunt, παρὰ τὴν σάθην, qua uoce membrum uirile significabant antiqui, propter scilicet generationem: hinc & Satyri appellati. Macrobius auctor. M. Cicero & Lactantius dictum Saturnum tradunt, quòd annis saturetur, quippe qui tempus sit. Fulgentius uero: Propter annonæ, inquit, erogationem ad se populos attrahẽs, à saturando dictus est Saturnus. Ops quoq;

eius uxor, eo quòd opem esurientibus ferret, dicta est. Citat idẽ Apollophanẽ in epico carmine scribentem, Saturnum quasi sacrum νοῦν, aut satorẽ νοῦ, quasi creantem sensum & mentẽ. Varro de Ling. lat. Saturnum Cœlum facit his uerbis: Quare quòd cœlum principium, à satu dictus est Saturnus: & quòd ignis, Saturnalibus cærei superioribus mittuntur. Verùm de cæreis cur in Saturnalibus mitterentur, Macrob. & alia, & hoc scribit: Alij, inquit, cæreos non ob aliud mitti putant, quàm quod hoc principe ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi simus. Saturnum aiunt abscidisse Cœli patris pudenda, quibus in mare deiectis Venerem procreatam, quæ à spuma, id est ἀφρῷ, unde coaluit, Aphrodite nomẽ accepit. Isidorus patris abscidisse genitalia dicit, quia nihil in cœlo de seminibus nascitur. Cæterùm & apud Orpheum Iupiter Saturno patri insidias melle struxit. Leguntur Orphei uersus hac de re,

Vt primùm spectabis eum sub quercubus altis,
Dulci quod comportat apum grex melle madentem,
Constringas ipsum uinclis. Ebrius igitur melle Saturnus ab Ioue ligatus castratur, ut Cœlus. qua re, ut Porphyrius scribit in spelunca Homerica, theologus (inquit) Orpheus innuit, diuinas essentias uoluptate captas quodammodo ligari, & in generationem detrahi. Fulgentius autem: Saturnus, inquit, Pollucis filius dicitur, Opis maritus, senior, uelato capite, falcem gerens, cuius uirilia abscissa & in mare proiecta Venerem genuere. Phornutus tamen, Saturnum ait de Cœlo descendisse, Terræq́ commixtum, donec Iupiter illum castrauit, & in Tartarum præcipitauit. Alij dicunt, Saturnum ab ipso Ioue in compedibus positũ. Verrius Flaccus causam se ignorare dicit, sed Macrobius ex Apollodoro hanc recitat. Saturnum, inquit, alligari per annum laneo uinculo, & solui ad diem sibi festum, id est mense decembri. atq; inde prouerbium ductum, Deos laneos pedes habere. Significari uerò, decimo mense semen in utero animatum, in uitam grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detinetur. Sacrum suo etiam tẽpore D. Epiphanius, quod ab Ægyptijs fieret, irridet. quosdam ait se uinculis ferreis includere, comam prolixam nutrire, uestitum sordidum detritumq́ gestare, annuloq́ nasum includere, ac perforare, in Saturni honorem: & reliqua, non minus ridicula, quæ uir sanctus colligit. Plutarch. etiam Saturnum ait in insula quadam fortunata in specu dormire, saxa complexum aurea, somnumq́ ex uinculis Iouis contingere, & cætera quæ in libello leges De facie in orbe lunæ apparente. Redeo ad nostra. Falcem quidam Saturno putant

A putant attributam, quod tempus omnia metat, execet, & incidat: uel propter agriculturæ rationem, cuius ipse repertor fuit, & proin de Falcifer cognominatus à poetis. Ouidius,

Causa ratis superest, Tuscum rate uenit ad amnem,
Ante pererrato Falcifer orbe deus. Ab eadem falce, quæ græcè δρέπανον dicitur, Pauſ. promontorium dictum ait. alij urbem, quam uariè tamen scriptores recensent, quidam Siciliæ, quidam Bithyniæ, alij alibi: Strabo, Stephanus, Seruius. quin etiam Zancle eanem ratione appellata. Nicander,

καί οἱ ζάγκλης ἐδάη δρεπανήϊδος ἄστυ. hoc est,
Nec non & Zancles didicit Drepaneidos urbem. Saturnum præterea aiunt filios suos solitũ deuorare, eosdémque rursus euomere: per quod similiter significatur, eum, ut diximus, tẽpus existimatũ fuisse, à quo per uices cuncta gignantur, absumantúrque, & ex eo denuò renascantur. Hinc & in urbibus quibusdã homines illi liberos suos immolabant, ut alibi dictum, & à nostris pluribus irrisum est. Sed Rheam uxorem ferunt eum fefellisse, lapidémque pro Ioue marito porrexisse, ipsúmque Iouem Corybantibus clàm nutriendũ dedisse: qua de re alibi plenius locuti sumus. Saturnum demùm ab Ioue pulsum filio, quid aliud significat, quàm tempora senescentia ab ijs B quæ pòst nata sunt depelli? Vinctum autẽ, quòd certa lege naturæ connexa sunt tempora: uel quòd omnes fruges quibusdam uinculis nodísque alternentur. Nam & falcẽ uolunt fabulæ in Siciliã decidisse, quod sit insulę illius terra uel maximè fertilis. Huic etiam deo insitiones surculorũ, pomorúmque educationes, & omniũ eiusmodi fertilium rerum tribuebãt disciplinas. Cyrenenses etiam cum rem diuinam ei faciebant, ficis recentibus se coronabãt, placentásque mutuò missitabant. Mellis insuper & fructuum repertorem Saturnũ ueteres putauere. Hunc Romani etiam Sterculium uocabãt, quòd primus stercore fœcunditatem agris cõparauerit. Sed de Sterculio & Stercutio, alibi diximus, in Pilumno uidelicet. Huic deo ex instituto antiquo & peregrino, sacrũ aperto capite faciebãt. hoc ait Macrob. primo Sat. cap. x. Idem tamẽ cap. VIII: Illic, inquit, græco ritu capite operto res diuina fit, quia primò à Pelasgis, pòst, ab Hercule ita factitatum putant. Sed plenius hoc in Syntagmate de Sacrificijs tractandũ. Scribit Theopompus, & repetit Plut. in lib. Isidis & Osiridis, quosdã qui occidentẽ habitãt, hyemem Saturnum appellasse, æstatẽ Venerẽ, uel Proserpinam. ex Saturno aũt & Venere cuncta esse generata. Sed Phryges, existimantes deũ per hyemẽ somno uacare æstate euigilare: & hyeme quidẽ dormitationes, id est κατευνασμοὺς, æstate uerò ἀνεγέρσεις, hoc est uigilias, bacchãtes discurrẽtésque deo peragebãt. At uerò Paphlagones, Saturnũ deum coerceri uin-

culis per brumam, uere autem moueri atq; resolui asserebãt, &c. A
Nunc, etsi quo pacto fingeretur Saturnus ab antiquis, ex his quæ supra narrata sunt, elicere possumus: nihilominus et quo modo à Martiano est descriptus, hic tibi etiã apponã. Verum, inquit, Sator (Satoris enim nomine Saturnus quoq; est appellatus) gressibus tardus ac remorator incedit, glaucoq; amictu tectus caput, prętẽdebat dextera flammiuomũ quendam dracone caudæ suæ ultima deorantem, quẽ credebant anni numerũ nomine perdocere: ipsius aũt canicies pruinosis niuibus candicabat, licet etiã ille puer posse fieri crederetur. hæc ille, suis uerbis. Macrobius uerò scribit, Ianum, cum Saturnus subito nõ comparuisset, simulachrũ illi cõstituisse cum falce, messis insigne. Porrò & illud legimus, Saturnũ podagrosum ab antiquis effictum, & oculis lemis lippientibus. unde & græcis prouerbium, κρονικαὶ λῆμαι, hoc est Saturniæ lemæ. Lema quippe pituita est in oculis, uel humor quidã concretus, ut medici docẽt. Pythagorici uerò symbolo quodã Saturni lacrimã mare dicebãt, quod Plut. scribit in Isi & Osiri. Maris enim aqua non salsa solũ & amara, sed & crassa & impura est. Saturnalia huic deo sacra fiebant, de quibus in primis Macrob. Lucianus, & nos nõnihil de Annis & mensibus. Hæc, κρόνια à Græcis dicebantur. Et primò uno die tantum, id est XIIII Kal. celebrari solita: sed pòst in triduum propagata, primum B ex adiectis à Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. à XVI igitur cœpta, in XIIII desinebant, quo solo fieri antè consueuerant. sed Sigillariorum adiecta celebritas, in VII dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit. Sed plura hoc loco de Saturnalium celebritate commentari superuacaneum uidetur, & præter institutum. Versus tantum L. Accij, antiquissimi poetæ, ex suis Annalibus afferam:

Maxima pars Graium Saturno, & maximè Athenæ,
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis,
Cumq; diem celebrant per agros, urbesq; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos, nostriq; itidem: & mos traditus illinc,
Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

Saturnalibus bellum sumere nefas, pœnas à nocente exigere piaculare fuit. Templa huic deo Romæ uariè referuntur extructa. Macrobius ait se inuenisse, Tullum Hostilium fanum ex uoto Saturno consecrauisse, & Saturnalia tum primum Romæ instituta. Varro in libro de sacris ædibus VI, L. Tarquinium regem dixit ædem locasse ad forum faciendum: T. uerò Largium dictatorem consecrasse. Gellius ait, senatũ decresse ei rei L. Furium Trib. Mil. præfectum.

A ctum. Ædem uerò Saturni ærarium Romani esse uoluerunt, quòd nullum sit furtum in eius finibus commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum:

Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant. Plut. in causis Rom. ideo ait, quòd eo regnante non fuit auaritia, nec improbitas, sed iustitia. D. Cyprianus ait ea causa, quòd primus in Italia nummos instituit signare, & propterea Saturni ærarium uocari. Ianum ait Macrobius sic æra signasse: in una parte sui capitis effigies, in altera Saturni nauis expressa est. qua de re plenius in meis Nauigijs. Festus ærarium prope Saturni ædem fuisse scribit. Seruabantur porrò in ærario, præter pecuniam, etiam tabulæ, & libri elephantini, in quibus continebantur XXXV tribus urbis. Item libri rationum, aliaq́ꝫ.

Saturno hymnum concinuit Orpheus, cum styracis suffimento, cuius hoc initium est,

Αἰθαλὴς μακάρων τε θεῶν πάτερ, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

in quo hymno Saturnus diuersis cognominibus inuocatur, & his præcipuè: ἀμίαντος, id est impollutus, incōtaminatus: μεγασθενὴς, id est magni roboris ac uirium: γενάρχης, id est generationis princeps: in illo,

B *Ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα.* hoc est,
Omnes qui partes habitas, mundiq́ꝫ genarcha. Et idem,
Ὃς δαπανᾷς μὲν ἅπαντα, καὶ αὔξεις ἔμπαλιν αὐτὸς. id est,
Absumis qui cuncta, idem qui rursus adauges. ἀγκυλομήτης ab eodem, id est uersutus cognominatur, quem Homerus & Hesiodus secuti sunt: quin & Proclus in ἔργοις interpretatur, eadem in re Plutarch. aduocans. meminit & Phurnutus, & exponit: licet quidam hallucinati, Ioui hoc epitheton attribuant. Inuocat & illum Orpheus alijs nominibus, quæ ego consultò prætereo, quòd latino sermoni, nisi circumscripta comprehendi non possunt.

Vitisator Saturnus à Vergilio in VII Æn. cognominatur. nam & suprà diximus, eundē & Satorē appellatū. Vergilij uersus hi sunt,

Vitisator curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnusq́ꝫ senex, Ianiq́ꝫ bifrontis imago,
Vestibulo astabant. Vbi Seruius: Vitisator, inquit, non inuentor uitis, sed qui genus uitis Italis demonstrauit populis. sanè ex Critolao, qui Phænomenon lib. scripsit, Plut. scribit Saturnum hospitio susceptum ab agricola quopiam, cuius filiam Oenotriā uitiauit, quo partu nati sunt filij quatuor, quibus Saturnus pater Serendæ uitis & conficiendi uini rationem demonstrauit, & ut alios hoc idem edocerent permisit. hinc igitur Vitisator.

OPS. RHEA.

EA,(quę Ops latinè uocatur,& Cybele,& deûm mater, A & ut Strabo colligit, dea Phrygia, magna mater, Vesta, Idæa, Dindymene, Pylena, Pesinuntia, Cybele, aliisq; nominibus: quæ nos seorsum, prout cōmodius se obtulerint, interpretabimur) filia fuit, ut in hymnis canit Orpheus, Protogoni. Scribit uerò Cornutus, ideo Rheæ tympana & cymbala adhibita fuisse, item faces & lampades, propter tonitrua & fulgura, quę pluuiis præuia esse solent. ipsam enim Rheam pluuiarum causam tradit. Sed de his plura in Magna matre dicemus. Huic etiam deæ cor sacrificabant, significantes, hanc causam esse uiuificæ generationis. Propter quod circa eius pectus alii quidam typi apponi consueuere, omnium rerum & colorum. quæ tamen obscurè Phurnutus explicat, propter quæ uidetur naturæ, uel Isidis imaginem significare, cuius etiam in Iside meminerimus. Cybele, quæ & duplici ll scribitur, id est Cybelle, apud poetas (ut Claudianum in primo de Rap. Turrigeramq; petit Cybelem. & paulo pòst, Adytis gauisa Cybelle Exilit) res est notissima. Nam & Seruius idem in x Æneid. annotat in eo, Quas alma Cybelle Numen habere maris, &c. ait enim, Bacchium esse pedem, qui constat prima breui & duabus longis. Cybele ergo Saturni uxor à gentibus existimata (de qua tamen uariæ traduntur opiniones, quæ B suis locis hoc toto capite referentur) dicta est Cybele, à monte Phrygiæ, ut Stephanus scribit: ut Strabo, à loco: ut Suidas, à montibus: ut uerò Festus & Seruius, ἀπὸ τοῦ κύβεσθαι τὴν κεφαλὴν, id est à capitis rotatione, quod propriū fuerat eius deæ sacerdotū, qui per furorem motu capitis comam rotantes, ululatu futura prænunciabant. Hinc Lucanus: *Crinemq; rotantes*

Sanguinei populis ulularunt tristia Galli. tametsi in uulgatis Festi codicibus, dictam legamus ἀπὸ τοῦ κύβου, quam lectionem & ex doctis plerique secuti sunt. quin & eadem ratione κύβος, id est cubus, ei ab antiquis dicabatur. Addit Seruius in tertio, Alios dicere Cybelum sacerdotem eius deę primum fuisse, & ab eo Cybelē dictam. Sosides Atticus in lib. Theologumenon, ubi ait, Atym florem significare, scribit, Matrem deûm in modum potentiæ poni: unde, inquit, Cybele dicitur, quasi κῦδος βαλιόν, id est gloriæ firmitas, ut recitat Placiades Fulgentius. Κύβελα, scribit Hesychius, montes Phrygiæ, ubi antra & thalami Cybeles matris deorum. Hæc quidem dea curru uehi dicebatur, quia ipsa credebatur terra, ut ait Seruius, quæ pendet in aere. Ideo rotis sustineri dicebatur, quia mundus rotatur, & uolubilis est. & eidem subiugabantur leones: ut ostenderetur, maternam pietatem omnia posse superare. Inde

A Corybantes eius ministri cum suis gladijs esse fingebantur, ut significaretur, omnes pro terra sua debere pugnare. quod autem turritam gestaret coronam, ostendebat, superpositas terræ esse ciuitates, quas insignitas turribus esse uidemus. Sanè quoniam de Cybele agimus, rideamus & nos cum Origene contra Celsum philosophum Epicureum, eam fabulam, quam ille recitat lib. secundo: Aegyptius præterea (inquit) quispiam, qui Mosi rebus mirabiliter gestis nihil fidei præbeat, credi potest & Rhapsimythum illum mox producturus, ita ut eum affirmet ad inferos descendisse, & aleam lusisse cum Cybele, & aureum uelum retulisse, in signum, ad inferos se peruenisse, & inde remeasse ad superos. Et hæc quidem Origenes, qui & eandem fabulam alibi recitat. Sed iam satis hac de re.

Dindymene etiam Cybele dicta fuit. Catullus: Simul ite Dindymenæ dominæ uaga pecora. Strabo & Hesychius putant, à montibus Phrygiæ, uel Troadis (ut Stephanus) Dindymis nuncupari. Idem Catullus: Dea Dindymi domina procul à mea Tuus sit furor omnis hera domo: Alios age incitatos, alios age rabidos. Horatius lib. primo Carm. Non Dindymene, non adytis quatit Mentem sacerdotum incola Pythius. Apollon. primo Argon. μητέρα δινδυ-
B μίην πολυπότνιαν ἐγκαλέοντες, id est, matrem Dindymiam ualde uenerabilem inuocantes. Dindymen etiam, & Dindymenem Hesychius uocare uidetur. Diodorus Siculus, à nomine matris dictam innuere uidetur, quæ Dindymene uocaretur. ita enim scribit: Asserunt (inquit) incolæ Phrygiæ Libyæque, antiquum regem fuisse Meonem, qui uxorem Dindymenem duxit. (caue ne fallaris, latinis factis codicibus. Hæc enim inuersa leguntur non modò apud Diodorū, sed Eusebium etiam de Præparatione euang.) Ex ijs nata est fœmina, quam mater educare nolens, exposuit in monte Cybello, ubi ferarum uberibus nutrita fuit. puellam hanc mulier quædam pecora pascens cum uidisset, facto stupens abstulit, atque à loco Cybelem nominauit. aucta ætate forma, ingenioque ac prudentia excelluit. fistulam enim calamis compactam, & cymbalum, tympanumque prima adinuenit, puerorū insuper & pecorū morbis remedia excogitauit. qua ex re factum est, ut Mater ab omnibus appellaretur. Cætera quæ de Marsyæ & Apollinis amore erga illam, deque eorū certamine, & Atyos castratione & nece, in Phrygū theologia ex Diodoro et Eusebio leges. Nunc ea prodamus quę Pausanias in Achaicis, ubi de Mineruæ tēplo agit in Dymæis, & de simulachro uetustissimo. Et aliud est, inquit, templū in Dymæis Dindymenæ matri et Attę cōfectū. qui uerò hic esset Attes, cū id arcanū foret, cōperire nequiui; uerū ex Hermesianacte elegiarū scriptore ita traditum est

tum est, quòd uidelicet Attes Calai Phrygis filius fuit impotens generandi (si rectè uertimus, ὁ τεκνοποιός) à matre genitus. qui cum adoleuisset, in Lydiē demigrauit, & Matris deûm orgia apud Lydos peregit. quare cū ab ea eo in honore esset, Iupiter inuidit, suēq; immisit, qui Lydorū labores & opera diripiebat. & cū alios pluresq; interemisset, tum & ipsum Atten. unde &, quod ijs consentaneum est, Galatæ Pesinunta habitantes, sues non attingunt. neq; enim existimant ita de Atte, sed de eo alius est apud eos sermo indigena. Iouem ferunt in somnis semen in terrā effudisse, quæ in tempore dæmona edidit duplici pudendo, hoc est uirili & muliebri, nomenq; illi imposuit ἀγδίστιν. uerùm dei hunc ἀγδίστιν metuentes, illi uirile pudendū absciderunt. atq; exinde nata amygdala: quæ matura cum facta esset, Sangarij fluuij filiam aiunt cepisse, & in sinū posuisse, tum statim fructus euanuit: ipsa autem puella prægnans facta, cum peperisset, hircus puerum expositum curauit. Sed suprà hominem cum formosus adoleuisset, pueri amor Agdistin cepit. adultum autem iam Atten propinqui Pesinunta miserunt, ad regis filiam. canebatur Hymenæus, instat Agdistis: Attes uerò furore correptus, sibi uirilia amputauit. amputauit & rex, qui filiam illi dabat. Porrò pœnitentia Agdistin cepit ob ea quæ fecerat, & ab Ioue impetrauit nequid corporis Attes putresceret, neúe liquesceret. hæc fermè quidē Pausanias. Sed enim totam hanc fabulam longè copiosius cùm ex alijs scriptoribus, tum maximè ex Timotheo, antiquo theologo, Arnobius in V aduersus gentes explicat. ait enim: In Phrygiæ finibus, inauditę per omnia uastitatis petra est quædam, cui nomen est Agdus: ex ea lapides sumptos, ut Themis mandauerat, in orbē mortalibus uacuum Deucalion iactauit, & Pyrrha. ex quibus cum cæteris & hæc Magna quæ dicitur informata est mater, atq; animata diuinitus. Hanc in uertice ipso petræ datā quieti & somno, incestis Iupiter cupiditatibus appetiuit. Sed quū obluctatus diu, id quod sibi promiserat, obtinere nequiuisset, uoluptatē in lapidē fudit uictus. Hanc petra concepit, & mugitibus editis multis prius, mense nascitur decimo, materno ab nomine cognominatus Agdestis. Huic robur inuictum, & ferocitas animi intractabilis, insana & furialis libido, & ex utraq; sexus ui rapta deuastare, disperdere, immanitas animi quò duxerat, non deos curare, non homines, nec præter se quicquam potentius credere, terras, cœlum & sidera contemnere. Longa est historia. ait enim: Ex eius sanguine humi fuso, natum malum Punicum, cuius Nana regis filia mali in sinu positi attactu prægnans facta. pater puellam claudit, ut inedia intereat. Pomis sustentatur à matre. ipsa paruulum enititur, quē rex exponi iubet. à quodam inuētus, hircino lacte nutritur. Hinc Atys dictus, quoniā Phryges hir-

A ges hircos Atagos nuncupant. Reliquam huius Agdestis fabulam ex Arnobio collige, ex cuius & Pausaniæ uerbis, rectius ea percipies quæ à Strabone scribuntur libro XII, uel græca, uel latinè exposita. ita enim ego illa meis uerbis: Pesinus uerò est emporium eorum qui sunt in ea regione, templum maximum habens Matris deorum, magnæ religionis: uocant autem illam Angidistin. Crediderim ego Agdistin legendum. Lucianus quoq; de dea Syria uarias recensens opiniones: Alius, inquit, sermo fertur, quem ego à uiro sapiente audiui, quod Rhea ipsa sit, & templum Attes opus. Attes quidem Lydus fuit, primus qui sacrorum ritus, quibus Rhea coleretur, prodidit: & quibus Phryges, Lydi, & Samothraces in sacris uterent, ea ab Atte omnia accepisse. nam ubi Rhea ipsum castrauit, uirilem uitam agere desijt, & muliebrem formam assumpsit, & uestes. itaq; per orbem terrarum obambulans, ubiq; sacra faciebat, & quæ ipse passus fuerat narrabat: & cætera, quæ ille multa narrat. Sanè Attis, non Attes, apud Suidam & Lucianum legimus. Diodorus Pappan etiam Atyn dictum ait. nostrorum pleriq; Atyn, ut Catullus & Persius, alijq; ferè omnes. Macrobius Attinem uocat, ita enim scribit: Similiter Phrygiæ fabulis circa Matrem deûm & Attinem eadem intelligunt. quis enim negat, Matrem deûm terram haberi? hæc dea leonibus uehi-
B tur ualidis impetu atq; feruore animalibus. & paulo pòst: Attinem uerò ornant & fistula, & uirga. Sed de hac fabula, præter iam dicta alia poetæ, ut Catullus, & Ouidius in Fastis: alia quoq; Diodorus, qui & hoc ait, Cybelen clàm cum Aty concubuisse: parentes id cum intellexissent, Atym & nutrices interfecere, & insepultos abiecere: Cybelem insanam factam, sparsis capillis urbem solam psallendo circuisse, & eam sequi solitum Marsyam. hæc fermè Diodorus. qui non multo pòst subdit: Phrygas à morbo occupatos, adeò ut nec terra fructus redderet, scitatos esse propterea oraculum. quibus illud responsum, ut Atys corpus sepelirent, & Cybelem deam uenerarentur. uerùm Atys corpore non inuento, eius simulachrum Phryges effecere, & Cybelis aram, ad quam rem diuinam facerent. Quare uerò Atys se castrauerit, lege allegoriam apud D. Augustinum libro VII de Ciuit. dei, ex Porphyrij sententia. Eusebius autem in tertio de Præparatione euang. Atys, inquit, maximè flores significat, qui antequam ad fructum ueniant, defluunt, quapropter pudenda ei fuisse incisa feruntur: quoniam flores defluxi, semina producunt. Fulgentius etiam in Mythologico, Atym florem significare interpretatur: & super id citat Sosidem Atticum. Sanè quæ de Atti mystica & arcana celebrabantur, ea scriptis Anthes manifestauit, ut est apud Arpocrationem. Ini-

tia &

tia & mysteria deæ Cybelis Catullus crotalum & tympanum fuisse A ostendit, ita canens, Niueis citata capit manibus breue crotalũ, Leue tympanum Cybelle tua mater initia. Lucretius quoq; tympana & cymbala adhibet, idq; pluribus uersibus. Sed & Ouidius in quarto: atq; id à Corybantibus & Curetibus per imitationẽ acceptum. Varro tamen & Augustinus lib. VII. de Ciuit. dei, per tympanum significari orbem terræ, per cymbalorum sonitus ferramentorum ictus: quæ in Magnæ matris interpretatione dicenda. Vergilius de his sacris mollibus: *Ite* (ait) *per alta*

Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum,
Tympana uos buxusq; uocat Berecynthia matris
Idææ, sinite arma uiris, & cedite ferro. Hinc noster Picus hæc ridens in hymno ad Virginem:

Semiuiri iam non ululata ad Dindyma Galli,
Nec Cybeles gemini coeunt ad frena leones,
Vt dominam Matremq; deûm cum turribus altis
Excipiant, fictoq; uehant per inania curru.

Romæ uetustum epigramma legitur, cuius hi duo primi uersus:

Qui colitis Cybelem, & qui phryga plangitis Atyn,
Dum uacat, & tacita Dindyma nocte silent,
Flete meos cineres, &c.

De eisdem item Lactantius: Ab hoc, B inquit, genere sacrorum non minoris insaniæ iudicanda sunt publica illa sacra, quorum alia sunt Matris deûm, in quibus homines suis ipsi uirilibus litant. amputato enim sexu, nõ uiros se, nec fœminas faciunt. Tibullus ad hæc sacra respicit, cum canit:

Idææ currus ille sequatur Opis.
Et tercentenas erroribus impleat urbes,
Et secet ad Phrygios uilia membra modos.

Ouidius:

Mollesq; ministri Cedunt iactatis uilia membra comis.

Hinc & ipsa dea à furore uocata est interdum Enthea. Martialis:

Cum sectus ululat matris Entheæ Gallus.

Orpheus etiam οἰστρομανῆ, id est œstro furentẽ cognominauit in hymnis, & τυμπανόδουπον, id est tympanicrepam. His quidem insanis ac furentibus ministris & sacerdotibus stipes & æra petere moris fuit, ut manifeste monstrat Lucretius, eodem quo suprà loco, in quo de Magna matre agit:

Ergo cum primum magnas inuecta per urbes,
Munificat tacita mortales muta salute,
Aere atq; argento sternunt iter, omnia mirum
Largifica stipe ditantes, &c.

Ouid. in Fast.

Dic

A *Dic inquam parua cur stipe quærat opes?*
Contulit æs populis, de quo delubra Metellus
Fecit, ait, dandæ mos stipis inde manet. M. Cic. in libris de Legibus, Præter Idææ matris famulos, eosq; iustis diebus, ne quis stipem cogito. subdit quare: Stipem sustulimus, nisi eam quam ad paucos dies propriam Idææ matris excepimus. Implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Augustinus etiam libro VII. De mollibus, inquit, eidem matri Magnæ contra omnem uirorum mulierumq; uerecundiam consecratis, qui usque in hesternum diem madidis capillis, facie dealbata, fluentibus membris, incessu fœmineo per plateas, uicosq; Carthaginis, etiam à populis unde turpiter uiuerent, exigebant: & reliqua, quæ multa eo loco D. Aurelius. Vide de his etiam apud Apuleium plura, libro VIII Metamorph. Hos porro sacerdotes Gallos uocatos fuisse, notissimum est: qui & Semiuiri dicti, quia castrati & execti. & Galli quidē à flumine Phrygiæ, auctore Festo: quia qui ex eo bibissent, in eo furere incipiebant, adeò ut se uirilitatis parte priuarent. Alij id fecisse dixerunt, ne fieri possent parentes, uiolato patris matrisúe nomine. quidam tamen Gallum puerum ipsum putauere, qui contracta offensa deæ se execuerit, & simul fluuio nomen dederit. Horum uerò sacerdo-
B tum antistites Archigalli nominabantur, ut in antiquis elogijs aduertimus. Epitaphium est Romæ in S. Martina in montibus, dignum ut hic ascribatur: D. M. C. Camerius Crescens Archigallus Matris Deûm Magnæ Idææ & Attis Po. Ro. Viuus Sibi Fecit & Camerio Eucratino Lib. Suo. Cæteris autem Libertis Vtriusque Sexus Loca Singula Sepulturæ Causa. H. M. H. N. S. Plinius libro XXXV, de picturis Parrhasij: Pinxit, inquit, & Archigallum, quam picturam amauit Tiberius princeps, atque, ut auctor est Decius, Eculeo LX‒HS æstimatam cubiculo suo inclusit. Est item Archigalli mentio apud Villium, seu ut uulgo dicitur, Iul. Firmicum. Ridet Tertullianus his uerbis eum qui pro Cæsare precabatur, qui iam defunctus erat: M. Aurelio, inquit, apud Sirmium reipublicæ exempto, die XVI Kalend. April. Archigallus ille sanctiss. die nono Kalend. earundem, quo sanguinem impurum lacertosq; castrando libabat, pro salute Imp. Marci iam intercepti. D. uerò August. libro secundo de Dei ciuit. cum ridet quæ in sacris turpia agerentur à gentibus: Adolescentes, inquit, spectabamus arreptitios, Gallos puto: audiebamus symphoniacos ludis turpiss. qui deis deabusq; exhibebantur: oblectabamur, cœlestiq; uirgini Berecynthiæ matri deorum omnium, &c. Cur uirginem appellet, nescio. Subdit ipse Augustinus: Ante cuius lecticam die solenni lauationis eius talia per publicum cantitabantur à nequissimis scenicis, qualia non

dico matrem deorum, sed matrem qualemcunque senatorũ, uel quorumlibet honestorum uirorum, immo uerò qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire, &c. his uerbis Augustinus attingit pompam sacrorum, quæ à Gallis sacerdotibus ad Almonem fluuium quotannis agebatur, qui fluuius non procul ab urbe Tiberino miscetur, cuius Vibius Sequester ad Vergilianũ filiũ meminit his uerbis: Almon, ait, ubi Mater deûm, VI. Kalend. Aprilis lauatur. Ammianus libro XXIII. Diem, inquit, sextum Kal. quo Romæ matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo uehitur simulachrum Almonis undis ablui perhibetur. Abluebatur uerò Magnæ matris simulachrum, quod è Pesinunte allatum fuerat. hinc Lucanus in primo,

Et lotam paruo reuocant Almone Cybellem. Ouid. in Fastis:

Est locus in Tiberim quo lubricus influit Almon,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum ueste sacerdos
Almonis dominam sacraque lauit aquis. Val. Flaccus VIII Argon.
Sic ubi Mygdonios planctus sacer abluit Almo,
Lætaque iam Cybele. Et Claudianus:
Prælatoque lauas Phrygios Almone leones. Quod autem turpia ac obscœna passim iactarentur, etiam Herodianus in hist. Cõmodi testatur. ita enim scribit: Veris initio solennique die pompam Matri deûm Romani celebrant, in ea quæ apud quemque sunt diuitiarum præcipua, supellexque pleraque imperatoria materię aut artis spectandę, præferri ante deã solent, passimque omnibus ludendi licentia permissa, sic ut personas induant, quas cuique libitũ: nullamque nõ magistratuum quoque imaginem, prout cuiusque studium, repręsentent, sic ut nõ temerè à falsis ueros dinoscas. Hactenus Herodianus. Sed par est, ut hoc etiã loco tibi exponam uarias de Gallis sacerdotibus sententias, quæ leguntur. Festus: Galli, inquit, qui uocantur Matris magnæ comites, dicti sunt à flumine, cui nomen est Gallo: quia eo qui biberent, in hoc furere incipiunt, ut se priuent uirilitatis parte. Ouidius in IIII,

Inter, ait, uiridem Cybelen, altasque Celænas
Amnis it, insana nomine Gallus aqua.
Qui bibit inde, furit: procul hinc discedite, queis est
Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furit.

Attribuuntur autem Galli, ut Lucretius canit in secundo:

Gallos attribuunt, quia numen qui uiolarint
Matris, & ingrati genitoribus inuenti sunt,

A *Significare uolunt indignos esse putandos,*
Viuam progeniem qui in oras luminis edant. Aliam insuper ex Varrone Augustinus recitat opinionem, quam in Magnæ matris interpretatione referam: aliam quoque huius deæ & Atys allegoriam Fulgentius Placiades in tertio Mythologicôn confingit, quam, ut iam modum faciam, nunc ipse missam facio.

Magna mater, & Mater deûm, græcè μεγάλη μήτηρ, καὶ θεῶν μήτηρ, & μητρῷα. Orpheus, μήτηρ μὲν τε θεῶν, ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων. id est, Hæc una est hominum mater, materque deorum. Orpheus quidem seorsum tres hymnos concinuit, quorum primum Rheæ dixit, cum aromatibus: alterum Telluri, cum omni genere seminum, præter fabas & aromata: tertium Matri deûm, cum uariarum rerum suffitu. Idem tamen Orpheus, teste Diodoro, Terram omnium matrem dixit, diuitias & opes largientem: uel, ut diximus, quòd remedia multis non modum pecorum, sed & hominum, inprimis puerorum morbis excogitarit: quod idem Diodorus prodit. Seruius grammaticus Matrem deûm appellari putat, quòd ipsa sit ex ijs deis, qui ἄζωνοι dicuntur: id est, qui cœli certas non habent partes, sed ubique generatim ab omnibus coluntur, ut Mater (inquit) deûm, cuius potestas in omnibus zonis est, & com-
B munis eius est potestas. hæc ille, & alia præterea. Magna mater sic à Martiano confingitur: Grandæua, corpulentaque Mater, quamuis fœcunda circumfusaque partubus, tamen floridam discoloramque uestem herbida palla contexuerat, in qua totus gemmarum metallorumque census, atque omnium prouentus, frugumque & sationum, larga admodum ubertate ferebantur. hæc quidem Martianus. Qui alliũ gustassent, arcebantur procul ab huius deæ templo, ut Athenæus scribit. De Magnę matris tẽplo legimus, quod nõ manibus, sed precibus aperiebatur. unde uult Seruius illud à Sibylla dictum in VI, Cessas in uota precesque, &c. Sic uerò de Magna matre Varro apud Augustinum, in VII de Ciuit. dei: Tellurẽ eandem dictam esse Magnam matrem ait: quòd tympanum habeat, significari esse orbẽ terræ: quòd turres in capite, oppida: quòd sedes figatur circa eam, cũ omnia moueant, ipsam nõ moueri: quòd Gallos huic deæ ut seruirent fecerũt, significat eos qui semine indigeãt, terram sequi oportere, in ea quippe omnia reperiri: quòd sedes apud eam iaceant, præcipitur (inquit) qui terram colant, ne sedeant, semper enim esse quod agant. Cymbalorum sonitus, ferramentorum ictus iactatorum, ac manuum, & eius rei crepitus in colendo qui fit, significat, quòd ferramenta illa erant ideo ex ære, quòd eam antiqui colebant ære, antequam ferrum esset inuentum. quin teste Hesychio, ab eo æris sonitu, dea ipsa χαλκόκροτος à Græcis nun-

cupata est. Sequitur Augustinus: Leonem, inquit, adiungunt solu- tum ac mansuetum, ut ostendant, nullum esse genus terræ tam re- motum, ac uehementer ferum, quod non subijci cuiq; conueniat. deinde adiungit, & dicit Tellurem, & Matrem, & nominibus plu- rimis & cognominibus nominatam, & reliqua quæ Varro, immò Augustinus ipse scribit. Addit Isidorus libro VIII, quòd simula- chrum eius cum claui fingebatur, quia hyeme tellus clauditur, uere aperitur, ut fruges nascantur. Sed & de Magna matre extat Lucre- tij præclarum carmen libro secundo de Rerum natura, quod & an- tè citaui, ad quod examinandum uel hoc te principium inuitat,

Quare magna deûm mater, materq; ferarum,
Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una:
Hanc ueteres Graiûm docti cecinere poetæ,
Sedibus in curru bijugos agitare leones, &c. ne nimius sim. Plus enim quàm sex & XL uersus ea de re exposuit doctiss. poeta. Sed iam ad reliqua redeo, quæ institueram de BONA DEA dicere. Cornel. Labeo et ipse hanc Magnam matrem, & terram, & Maiam esse existimabat, ut ostendere Macrobius laborat: quod sus prægnans ei mactaretur, quæ propriè terræ hostia fuerat. Idem Labeo, & hanc Maiam Bonę deæ nomine nuncupatam asserit, & ei Kalen. Maij ædem fuisse dicatam. ait insuper, Bonam deam & terram ex ip- so ritu occultiore sacrorum eandem esse doceri posse. quin & ean- dem, Bonã, Faunamq;, & Opem, & Fatuam, pontificum libris indi- gitari solitam fuisse. Bonam, quòd omnium nobis ad uictum bono- rum causa est: Faunam, quòd omni usui animantium fauere puta- retur: Opem, quòd ipsius auxilio uita constare crederetur: Fatuam uerò à fando, quod infantes partu editi non prius uocem edere cre- derentur, quàm terram ipsam attingerent. Putabat Varro hanc Dryadem fuisse, Fauni filiã: uel ut Plutarch. refert, uxorẽ. nonnulli græcorum ex Liberi nutricibus fuisse, quam ne fari liceat existima- bant. unde & mulieres cum ei festos dies peragebant, tabernacula uitiligineis intexebant ramis, sacrumq; draconem deæ secundum fabulam erigere solebant, ut ait Plutarch. Sunt qui deam hanc affir- ment Iunonis potentiam habuisse, ideoq; regale sceptrum in sini- stra manu ei additum. Eandem alij Proserpinam crediderunt, por- caq; ei rem diuinam fieri solitam: quia segetes, quas Ceres mortali- bus tribuisse ferebatur, porca depasceret. Alij Hecaten Chtho- niam, Bœotij Semelem credebant. Pleriq; Fauni filiam dixerunt, quę obstiterit in amore patris uoluntati lapsi, ita ut uirga myrtea ab eo uerberaretur, cũ desiderio patris nec uino pressa cessisset. demũ tamen pater in serpentem se transfigurasse, & cum filia coijsse credi- tur.

A tur. Horum hoc tale proferunt indicium, quòd uirgam myrteam in eius templo haberi nefas fuerit, & quod super caput eius extēderetur uitis, qua maximè causa eam pater decipere tentauerit: quòd uinum in templum eius nō suo nomine soleret inferri, sed uas in quo uinum inditum esset, mellariū nominaretur, & uinū lac: quodq; serpentes in eius templo nec terrentes, nec timentes apparerent. Sex. Clodius, qui græcè scripsit, ut recitat Lactantius, prodit, hanc uxorem Fauni fuisse: quæ quia contra morem decusq; regium clam uini ollam ebibisset, & ebria facta esset, uirgis myrteis à uiro usque ad mortē cæsa est. postea cum regem facti sui pœniteret, & uxoris desiderium ferre non nosset, diuinum illi nomen detulisse fertur, iccircoq; in sacris eius obuolutam uini amphoram poni solitam. hæc Clodius, uel potius Lactantius. Plutarchus in Probl. ita hanc historiam recitat: Flauij diuinatoris uxorem fuisse, quæ clam cum uinum largius biberet, à marito deprehensa, flagris cæsa est. atque inde factum, ut myrtus in eius deæ ædem non inferretur: uinumq; cum mulieres ebiberent, non uinum, sed lac appellarent. Considerandum in Plutarchi Problem. id est, Romanis capitibus male latinè scribi: Quid est, inquit, quod Floræ, quam Bonam deam nominant, omni florum genere templum exornantes, &c. cum pro B Flora, Gyneceæ deæ scribendum sit, quam Bonam uocant: quod alia probatione non indiget, cū ita certè græcè, ut nos exposuimus, legatur. Tum etiam ibidem paulo pòst, cum Floram Flauij uatis uxorem latinus interpres dicat, perperam factum est. nam Floræ nomen utique additum est: id quod plerisque uiris etiam eruditis errandi causam præstitit, ut Bonam deam eandem cum Flora fecerint, cum secus sit omnino, & eius nihil omnino Plutarchus tradiderit. Quidam præterea deam hanc Medeam putauere, quod in eius æde omne genus herbarum esset, ex quibus antistites plerunque medicinas exhiberent: & quod templum eius uirum introire non licebat, propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iasone ipsa perpessa fuisset. Hæc θεὸς γυναικεῖα, ut Plutarchus & Macrobius ostendunt, dicebatur, κυζζάνας nomine, ut ait Hesychius. Gynæcea uerò, quam quidam ineptè Genesiam uocant, dea existimata fuit, quæ ex corruptibilibus generationem facere putaretur. Cui cum res diuina fiebat, optabant nemini bonū euenire, qui domi nasceretur. stulta & uana precatio. Sed hæc Geneta, id est γενέτη, in græco Plutarchi exemplari dicitur. ait enim: Cur Genetę nuncupatæ soli canem immolāt? quod sacrū alienum mihi esse uidetur à Bona dea. Fuit & Cynetia dea, de qua in Neruene actū est: sed sequar de Bona dea. quam Varro Fauni filiam dixit, adeò pudicam, ut extra gynæconitin nunquam tradatur egressa, neq; nomē eius in pub

lico fuerit auditum, nec uirum unquã uiderit, uel à uiro uisa fuerit, A
propter quod nec uir templũ eius ingrediebatur. Hanc historiã, si
non potius superstitiosam cerimoniã, cum aliter recitet Lactantius
ex eiusdẽ Varronis sententia, me existimare facit, in Macrobij codi-
cibus erratum esse: quod ut quiuis ex se percipere possit, Lactantij
uerba apposui: Eandem, inquit, Faunam Varro scribit tantæ pu-
dicitiæ fuisse, ut nemo eam quoad uixerit (præter uirum suum) mas
uiderit, nec nomen eius audierit. Iccirco ubi mulieres in operto sa-
crificabant, Bonam deam nominabant. hinc dictũ est ab Iuuenale,
Nota Bonæ secreta deæ. & à Tibullo:
Sacra Bonæ maribus non adeunda deæ. quæ tamen à P. Clodio
uiolata fuerunt, ut in primis de Aruspicum responsis M. Cicero, &
Plut. & alij prodiderunt, qua de re & Seneca in Epistolis ita: Cre-
dat, ait, aliquis pecuniam esse uersatam in eo iudicio, quo reus erat
Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris uxore in operto cõ-
miserat, uiolatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri
dicebatur: sic semotis extra conspectum omnibus uiris, ut picturæ
quoq; masculorum animalium contegerentur. ita inquam uiri his
sacris arcebantur, ut cum in Italia cum bobus Geryonis Hercules
sitiens transiret, & ei petenti aquam, mulier respondisset, se ei præ-
stare non posse, quod fœminarum deæ dies celebraretur, nec ex B
eo apparatu uiris gustare liceret: execratus hoc sacrum, & ipse à su-
is sacris mulieres arcendas Pinario & Potitio sacrorum suorum
custodibus præcepit. Macrob. auctor, & ex parte Athenæus, Plu-
tarchus: sed copiosissimè & elegantissimè Propertius lib. quarto e-
leg. ad Herculem.

Idæa mater etiã Cybele dicta fuit, uel ab Ida Cretæ, uel potius ab
Ida Phrygiæ: utrobiq; enim culta fuit, ut ostensum est. Lucretius
libro secundo,
Hanc uariæ gentes antiquo more sacrorum,
Idæam uocitant matrem. Vergil.
Alma parens Idæa uirum, &c. Ouidius in Fastis:
Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, & Idææ festa parentis erunt. Item alio loco Vergilius:
Buxusq; uocat Berecynthia matris Idææ Illi uero hic mons Ida
cõsecratus, à quo & ipsa uocata est: quoniam à longe & procul ἐστὶν
ἰδεῖν, id est, uidere est, cum tempestates & pluuiæ fiunt. quin eti-
am Mõtana ipsa cognominata, id est ὀρεία, est, ut Phornutus osten-
dit. Ædes deæ Cybeles in Ida pulchrè describitur à Claudia-
no poeta, de Cerere loquente, in primo de Raptu Proserpinæ:
Sic ait, & fuluis serpentibus attigit Idam.

Hic

A *Hic aedes augusta deae, templiq́ colendi*
Religiosa silex, densis quam pinus obumbrat
Frondibus, & nulla lucos agitante procella,
Stridula coniferis modulantur carmina ramis.
Terribiles intus thyasi, uesanaq́ mixto
Concentu delubra gemunt, ululatibus Idae
Bacchatur, timidas inclinant Gargara syluas.
Postquam uisa Ceres, mugitum tympana frenant,
Conticuere chori, Corybas non impulit ensem,
Non buxus, non aera sonant, blandiq́ leones
Summisere iubas: adytis gauisa Cybelle
Exilit, & pronas intendit ad oscula turres. Et haec Claudianus. Notissima uerò est historia apud Lactantium, Liuium, Valerium, Augustinum, & alios, Claudiae uirginis uestalis: cum ex libris Sibyllinis Idaea mater esset Romam accita, & nauis qua uehebatur uado haesisset, Claudia, quae ex nimio cultu impudica habebatur, suo cingulo eam naue facillimè traxit: quod miraculum consimile accidisse ferunt de Herculis statua, quae è Tyro rate Erythras aduecta est, ut in Hercule dicetur. Scribit diligentiss. antiquitatum Romanarũ B auctor Dionysius Alicarnass. libro secundo Hist. sacrificia Idaeę deae quotãnis, & certamina praetores Romanos agere solitos fuisse, Romanis legibus. sacra tamen ea non Romani peragebant, sed uir & mulier Phryges, qui illa per urbem circunducebant, congregantes matronas (qui mos fuit illis) imagines pectoribus annectentes, decantantesq́ ipsi à sequentibus matronalibus carminibus, tympana tenentes. Romanorum autem indigenarum nec matronas ullus congregans, neq́ cantibus tibiarum septus per urbem incedebat, uariam indutus stolam, neque colens deam Phrygijs cerimonijs. Haec fermè Dionysius: ostendens, Romanos peregrinis externisq́ religionibus minus studuisse. id quod tamen Satyrici poetae identidem illis obijciunt. Libet ex libro IX. Decad. III, Liuij particulam ascribere, de ipsius deae aduentu in urbem. Nam cum pauloante ex Sibyllinis uersibus legatos quinque ostendisset in Asiam missos ad Attalum, ut ex Pesinunte Romam deferrent, & id Rex ipse procurasset, ita subinfert: Eò, inquit, accessit consultatio de matre Idaea accipienda, quam praeterquam quod M. Valerius unus ex legatis regressus, actutum in Italia fore nunciauerat, recens nuncius aderat, Terracinae iam esse. tunc haud paruae rei iudicium senatum tenebat, qui uir optimus in ciuitate esset. ueram certe uictoriam eius rei sibi quisq́ mallet, quàm ulla imperia, honorésue suffragio seu patrum, seu plebis delatos. P. C. P. Scipionem Cn.

filiũ, eius qui in Hispania occiderat, adolescentem nondum quæstorium, iudicauerunt in tota ciuitate uirum optimum esse. id quibus uirtutibus inducti ita iudicauerint, sicut traditum à proximis memoriæ temporum illorum scriptoribus, libens posteris tradiderim: ita meas opiniones, cõiectando rem uetustate obrutam, nõ interponã. P. Cor. cum omnibus matronis Ostiam ire iussus obuiam deæ, isq; eam de naue acciperet, & in terram elatam traderet ferendam matronis. postquã nauis ad ostium amnis Tyberini accessit, sicut erat iussus, in salum naue euectus, à sacerdotibus eam accepit, extulitq; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas unius Claudiæ Quintiæ insigne est nomen, accepere: cui dubia, ut traditur, antea fama, clariorem ad posteros tam religioso ministerio pudicitiam fecit. eæ per manus succedentes deinde aliæ alijs, omni effusa ciuitate obuiam, thurribulis ante ianuas positis, quà perferebatur, atq; accenso thure, precantibus, ut uolens propitiaq; urbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ est in Palatio, pertulere deam pridie idus Aprilis, isq; dies festus fuit. populus frequens dona deæ in Palatio tulit, lectisterniumq; & ludi fuere, Megalesia appellata. Hactenus quidem de aduentu in urbem, deæ. Libro uerò de bello Macedon. VI. Per idem, inquit, tempus ferè ædes matris magnæ Idææ dedicata est, quam deam is P. Cornelius aduectam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui pòst Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat. locauerant ædem faciendam M. Liuius, C. Claudius, censores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. XIII anno postea quàm locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus. ludiq; ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse, Valerius Antias est auctor, Megalesia appellatos.

Berecynthia mater deorum dicitur, & Phrygia, ut in primis docet Strabo. Vergilius in sexto,

Qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta deûm partu, centum complexa nepotes.

Berecynthus, inquit Seruius, castellũ est Phrygiæ iuxta Sangarium fluuium, ubi mater deûm colebatur. Fulgentius uerò in tertio ait, quod ea Berecynthis montibus præesset. Cynthos enim, ut idem scribit, Attica lingua flos nuncupatur: unde & hiacynthus dicitur, non ut ipse interpretatur Fulgentius, quasi solus flos, sed uiolæ flos, ut ego arbitror. Agatharchides in lib. Phrygiacon, ait Berecynthum primum fuisse Matris deûm sacerdotem, qui monti nomen dederit. Putat Hesychius, Phrygiam prius uocatam Berecynthiam, & absque afflatu scribit: tum etiam genus quoddam Phrygum Berecynthas fuisse

A tas fuisset ait: id quod & Strabo testatur in x, quo loco de Rhea & Berecynthia agit. Subiungit Hesychius, & tibia Berecyntia: aliaq́ insuper addit, quæ ad rem non faciunt. Idem tamen alibi Berecyndas per d. scribit, & eo nomine ait Phrygas dæmones nuncupari. & βρύγες etiã Phryges, uel barbaros, uel solœcistas, hoc est incondite loquẽtes. Iuba uerò, à Lydis dicere uidetur Briga Liberum significare. Phrygia quoq; hęc dea uocata, ut cùm alij, tum etiã Phurnutus scribit, quod celebri cultu apud Phryges celebraretur.

Δαμία, Damia, ut Festus scribit, Bona dea cognominata est, & eius sacerdos δαμίας. unde & Damiũ, eodem auctore, sacrificium, quod in operto fiebat in ipsius Bonæ deæ honorem. dictũ uidetur à contratrio, quòd minime esset δημόσιον, id est publicum. η enim litera nõnunquam apud nos in a conuertitur. Sanè Bonæ deæ ædes Subsaxanæ, in XII regione urbis fuit: P. Victor.

Metragyrtes, μητραγύρτης, Magna mater à Gręcis uocata, eiusúe sacerdos, ut in tertio scribit Iulius Pollux: & μητρωάζειν, festum huius deæ celebrare. hinc Plut. in Cleomenis uita (quanquam latinus interpres male exposuerit) quo loco Ptolemæũ irridens Plut. Metragyrtem nuncupat, quasi mollem & effœminatum: ad Cybelis, uel sacerdotum eius similitudinem ille mitratum interpre-
B tatus est. Legimus Metragyrtæ statuam Athenis fuisse, qui cum mulieres Matri deûm initiaret, ab Atheniensibus necatus est. Budæus μητραγύρτας & ipse interpretatur, Matris deûm sacerdotes stipem cogentes, tympanaq́ gestantes. Origenes quoq; libro primo contra Celsum, de Metragyrte meminit, licet perperam in peruulgatis codicibus legatur. quare mirũ est, uirum doctissimũ Erasmum allucinatum in hoc uocabulo. nam à Mithra Persarum deo uocabulum deduxit, in prouerbio, Mitragyrtes non daduchus.

Cybeca, κυβήκη etiam mater deûm uocata fuit, teste Hesychio. Sed & Venus hoc nomine fuit: & ut alij dicunt, Diana etiam, & βένδης, ut in Dianæ cognominibus ostensum. Idem scribit & Phauorinus. Strabo etiam Cyben uocatam hanc deam scribit, ut suprà retuli.

Pasitheam etiam Cybelen nuncupari quidam existimant, quòd deorum omniũ mater uocaretur. illudq́ afferũt Catulli: Trepidantem eũ recepit dea Pasithea sinu. quasi πᾶσι θεοῖς μήτηρ, id est, omnibus deis mater. Porrò Pasitheã Homerus inter Gratias, id est Charites commemorat. Itemq́ inter Leonis tres filias, ut in Gratijs ostendimus.

Isodroma mater à nonnullis uocatur. Strabo lib. x. de Larissæ nomine: Vrbibus supra oppidum ad Caystri campũ, qua per mediterraneũ itur ad Isodemees matris templum, situm habens simi-
lem, lo-

lem,locique uirtutem ipsi quam diximus pensili Larissæ,&c.

Πυργοφόρος, hoc est Turrigera & Turrita à græcis uocata Magna mater, ut in græco libello legimus, in quo deorũ antiquorũ imagines conscribuntur, ubi de simulachro agit turrim ferente, ubi ita meis uerbis legitur: Prisci terram uocabant Cererem, quoniã ἕδρα, id est sedes est totius ciuitatis terra. & quoniã etiã contineat ciuitates, πυργοφόρος uocatur: sed & latini Turritã & Turrigerã appellant. quin & eius adhuc marmoreæ statuę tales cernunt, hoc est turritas coronas in capite gerentes. Propertius,

Claudia turritæ rara ministra deæ. Papinius:

Ille Phryges lucos matri penetralia cædit Turrigeræ. Vergil.

Inuehitur curru Phrygias turrita per urbes. Tradit Phornutus, quòd πύργωτος στέφανος, id est turrita corona adhiberi solita sit huic deæ, propter urbes & arces, quæ in summitate montium fiebant antiquitus: & quæ cætera dicit. Porrò & hanc eandem legimus querna coronari corona, quod Apollodorus prodidit, & in Apollonij cõmentarijs referũt. quin etiam pinu aliquãdo, quę illi dicata existimabat, coronabant. unde apud Martialẽ pinus loquitur,

Poma sumus Cybeles, procul hinc discede uiator,

Ne cadat in miserum nostra ruina caput. Tametsi Constantinus Cæs. in in libro Geoponon aliter scribit, ut in Pane deo referam.

Mygdonia mater etiã Cybele uocata fuit, uel à Mygdonia Phrygiæ, ubi colebat: uel à Mygdono, de quo sic ferè Diod. Nonnulli, inquit, uolũt Idęos dactylos ex Ida, quę est in Phrygia, extitisse, indeque cum Mygdono transcendisse in Europã, diuinandi arte peritos cantum docuisse, initiationes & mysteria. Val. Flaccus,

Mygdoniæ Pan iussa ferens sæuissima Matris. Idem lib. VIII,

Sic ubi Mygdonios planctus sacer abluit Almo.

Lætaque iam Cybele, festæque per oppida tedæ. Eadẽ ratione et Phrygia dicit, ut ex poetis & Strabone, & Cornuto uidemus in primis.

Antæa, ἀνταίαν Rheam uocat Apollonius Rhodius in primo Argon. ut interpretes scribunt, propterea quòd Telchinibus facta sit contraria. Orpheus quoque in hymnis, ei hymnũ matri Antęę dedicat, cum thymiamate aromaton,

ἀνταία βασίλεια, θεὰ πολυώνυμε μῆτερ,

ἀθανάτων τε θεῶν, ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων. hoc est: Antæa regina, dea multinomia mater, immortaliumque deûm, mortaliumque hominũ, &c. Opis, uel potius Ops, dicta est coniunx Saturni, ait Festus: per quã uoluerunt terram significare, quia omnes opes humano generi terra tribuit. unde & opulenti, terrestribus rebus copiosi: & hostiæ opimæ, præcipuè pingues: & opima, magnifica & ampla spolia. Hinc

A lia. Hinc etiã Opalia dies festi dicebantur, quibus Opi supplicabatur, eodem Festo auctore. Opalia quidem Macrobius cõmemorat inter Saturnalia mense decembri. Et quoniã uxor Saturni credebatur, agrorum cultoris, à satu nominati, & cum falce fingebatur, insigne agricolæ, ita & illa quoq; cognominata Consiua est, & terra existimabatur: ideoq; in regia colebatur. De Ope uerò Cõsiua Varro de Ling. lat. his uerbis: Ope Cõsiua dies, inquit, ab dea Ope Cõsiua, cuius in regia sacrarium: quod ideo actum, ut eò præter uirgines uestales & sacerdotem publicũ introeat nemo: is cum eat, suffibulũ haud habeat. scriptum id dicitur, ut à suffiendo subligaculum. Sanè quidã libentius pro Saturni uxore Ops legũt. Opis enim Diana est, ut dicemus. Ausonius in monosyllabis,

Prima deum Fas, Quæ Themis est Graijs: post hanc Rhea, quæ Latijs Ops. & Varro: Terra, inquit, Ops, quod hic omne opus, & hic opus ad uiuendum. Ideo dicitur Ops mater, quòd terra mater: quæ Ops in obliquis primam corripit. Tibullus,

Idææ currus ille sequatur Opis. Idem Varro apud August. VII. de Ciuit. dei: Tellurem, inquit, putant esse Opem, quòd ope fiat melior: Matrem, quòd plurima pariat: Magnã, quòd cibum paret: Proserpinã, quòd ex ea proserpant fruges: Vestam, quod uestiatur

B herbis. Huic deæ sedentes uota cõcipiebant, terramq; de industria tangebant, demonstrantes ipsam matrem terram. Philochorus, Saturno & Opi primum in Attica aram statuisse Cecropem scribit.

Titea inter Coeli, id est οὐρανοῦ uxores fuit, ex qua XVII filios sustulit, qui Titanes à matre dicti sunt, ut in Atlantidum theologia legitur. Titea, cum prudentia plurimũ mortalibus profuisset, post obitum in deorum numerũ relata, & terra cognominata est. filias etiam duas habuit, βασιλείαν, id est reginã, ut Diodorus scribit: & Rheam, quàm Pandorã uocabant. βασιλεία annis, prudentia & uirtute pręstantior, fratres in matris gratiam educauit, ideoq; Magna mater est appellata. hæc patre defuncto, & facto deo, de fratrũ consensu regnũ administrauit, nulli adhuc nupta: sed cũ liberos suscipere cuperet, Hyperionẽ fratrem uirũ accepit, ex quo duos filios peperit, Solẽ & Lunã: quorũ formã prudentiamq; admirãtibus omnib. tradũt, reliquos fratres prolis inuidia actos, ueritosq; ne aliquãdo imperiũ ad Hyperiona ueniret, scelesto excogitato facinore fratrẽ cõmuni consilio obtruncasse: Solẽ adhuc puerũ in flumen Eridanũ proiectum, suffocatumq; fuisse. qua re uulgata, Luna præter modũ fratrẽ diligẽs, ex tecto se præcipitẽ dedit. Matri quęrẽti iuxta flumen corpus, cũ in somnũ incidisset, uisum ei per somniũ est, à Sole se cõsolari, ne lugeret: homicidas pœnas daturos. dicente se cœlestẽ ignẽ, id est ἥλιον futurũ: sororẽ uerò μήνα, Lunã, id est σελήνην uocandam

candam esse. somno experrecta, rem uulgasse dicitur, & filios deos consecrasse, & innupta posthac uixisse: & facta insana, tympana cymbalaq; quatiens, per urbem sparsis passim crinibus errasse. Tandem coorto hymbre & iactis fulminibus reginam euanuisse, nec uisam amplius fuisse ferunt. quam rem populus cernens, ἡλίῳ & σελήνης nomina ad astra transtulit, Reginamq; deam & Matrem uocitauit, & sacra illi cymbalis & tympanis celebrata peregit. Sanè & idem Diod. alio loco de Titea nonnihil euariat, ex Cretensium uidelicet historia. Porrò Aramæi Titheam & ipsi aiunt, quoniam mater erat Aretia, id est terra dicta, post mortem Vestam uocauerūt. Sed hęc nimis superstitiosa, curiosis mittamus, qui Titheam uolunt esse Iani uxorem: & Ianum ipsum Nochū, id est Noac arbitrātur. Commentatores etiam Apollonij in primo Argon. scribunt ex Menandri sententia, Milesios, cum Rheæ sacrificarent, prius Titiæ rem sacram facere solitos fuisse: subiungitq; & de heroe Titio, qui Iouis filius fuerit: uel ut alij, inter Mariandyni Cimmerij liberos seniorem.

Pesinuntia dea, quæ à plerisq; corruptè Pesimontia dicta est, Magna deûm mater uocata est, de qua breuissimè referam, quæ pluribus ab Herodiano lib. primo Hist. traduntur. Simulachrū, inquit, è cœlo cecidisse ferunt in quendam Phrygiæ agrum, qui ab eo casu Pesinus appellatus est: alij licet aliter referant. In hoc igitur loco Pesinunte Phryges orgia ipsi deæ agitabant, apud Gallum fluuium, à quo & sacerdotes appellati. sed cum Romani rerum potirentur, oraculum acceperunt, res suas in dies magis auctū iri, si Pesinuntiam deam ad se transtulissent. Proinde legatos petitum miserunt: ac facile id impetrarunt. deuectum simulachrum ex Phrygia, & magnificè ac religiose collocatū est, ut ex Liuio alibi locupletius recitaui. Ammianus Marcellinus lib. hist. XXI, quo loco de Iuliano Cæs. agit, alia quædam recenset, inter quæ & hoc: Quamobrē hoc nomine oppidum sit appellatum, uariant rerum scriptores. Quidam enim figmento deę cœlitus lapso πίπτειν, quod cadere nos dicimus, urbem asseruere cognominatam. alij memorant, Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum, sed Midam affirmat Phrygiæ quondam potentiss. regē. & hæc fermè Ammianus, quæ & cōfirmantur ab Arnobio in secundo aduersus Gentes ita scribente: Quid, inquit, Phrygiam matrem, cuius esse conditor iudicatur uel Midas, uel Dardanus, &c.

Phasiane, hoc est φασιάνη θεὸς, describitur ab Arriano in Periplo Ponti Euxini. ait enim, quod ingredientibus Phasin fluuium, in dextra est erecta dea Phasiane, quam ille subueretur ex eius figura an dea Rhea sit. Nam in manu (inquit) cymbalum tenet, & leones sunt sub eius throno: & ita sedet, ut in μητρώῳ, id est, in templo Matris

A Matris deûm Athenis, quæ à Phidia fabrefacta fuit. neq; de Phasia ne dea plura memini me legere.

Lemnus mater deorũ antiquitus nuncupata, ut Stephanus scribit, cui & uirgines sacrificare soliti fuerant, & ab ipsius deæ nomine Lemnus insula nuncupata fuit. hanc uerò primùm Thraces incoluere, qui Sinties uocabantur, qui & Sapæi: de quibus uaria traduntur à scriptoribus, Strabone, Hellanico, & grãmaticis, L. Tarrhæo & Theone. Sed hæc non nostri sunt instituti.

Andirina mater deûm cognominata à loco, de quo Strabo lib. XIII. Sub Andira, inquit, templũ est Matri deûm Andirinę sacrũ, & subterraneum antrũ Palean usq;. est uerò Palea habitatio quædam, sic appellata, quæ ab Andiris distat stadijs CXXX. subterraneum hunc meatum torrens quidã, os eius incidens, aperuit, qui postera die à pastore quodam ad sacrificium eunte apud Andira fortuitò repertus fuit.

Asporina etiam mater deûm nuncupata, eodem Strabone teste, eodẽ libro, ab Asporino monte urbi Pergamo proximo, aspero & sterili, à quo & dea Asporina, & templũ Asporinũ nuncupatũ fuit.

Ma Rhea uocabatur à Caribus, ut scribit Stephanus: unde & Mastaura urbs Lydiæ nuncupata fuit. huic Ma Iupiter dedit Dionysium alendum. quare Ma ab Iunone rogata, cuius ille esset B infans: ea, ἄρεος, id est Martis respondit. unde & apud Cares Dionysius Masares nuncupatus est, ut in Bacchi nominibus retulimus: & Rhea ipsa, Má. & illi taurus sacrificatur à Lydis: unde Mastauræ nomen urbis, quam urbem interfluit Chrysaorus fluuius. Sanè & Má Bellonæ nomen fuisse inuenimus, ut alibi dicemus.

VESTA.

VEstam, quam ἑστίαν Græci uocãt, cum Rhea cõnumerauimus, quoniã cum ea à Strabone cõiungitur, ut in huius Syntagmatis exordio retulimus. hanc tamen cum Cerere describit Phurnutus, & utranq; ait non uideri aliam à Terra. Vesta uerò ab antiquis fuit multa ueneratione culta, nunc eam ignem, nunc terram existimantibus, ut docet D. Augustinus lib. quarto de Ciuit. dei. Ouid. in Fastis,

Vesta eadem est, & Terra: subest uigil ignis utriq;:
Significant sedem terra focusq; suam. Idem paulo pòst:
Stat ui terra sua, ui stando Vesta uocatur. Alij nõ à ui stãdo, sed à uestiẽdo, quod terra uarijs tum herbis, tum plantis, cæterisq; uestiatur. nam & Plato pro terra sumere ἑστίαν uidetur, cũ ita scribit, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. hoc est, manet autẽ Vesta in deorũ domo sola: quòd scilicet terra immobilis, ut Macrobius exponit, in-

tra domum deorum, id est. intra mundũ. Sic & Euripides, καὶ γαῖα μῆτερ, ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι. id est, Et terra mater, Vestam quam sapientes homines uocant, quæ sedet sub æthere. Orpheus quoq; in hymno, ἣ μέσον οἶκον ἔχεις πυρὸς ἀενάοιο μεγίστου. hoc est, quæ mediã domũ habitas ignis perpetui maximi. Vestã autẽ, ait Phurnutus, διὰ τὸ ἑστάναι διὰ πάντων, uocarunt antiqui: hoc est, quòd per omnia constet, uel quòd in ipsa tanquam in fundamento totus stet orbis. Alij alia dicunt. Quod uerò pro igne ponatur, Ouidius idem in Fastis: A

Nec tu aliud Vestam, quàm uiuam intellige flammam,
Nataq; de flamma corpora nulla uides.
Iure igitur uirgo est, quæ semina nulla remittit,
Nec capit, & comites uirginitatis amat.

Phurnutus: Ignis, inquit, semper uiuens Vestę attribuitur, quòd & ipsa uideatur existens esse. Fortè uerò, quod inde ignes nutriantur, qui sunt in mundo, & per ipsam subsistant. aut quod ζείδωρος ἄρουρα est, id est fœcunda tellus, & animalium mater, quibus uis ignea uiuendi in causa sit. Virgo porrò Vesta inducitur, quòd continua motio nihil gignat. & iccirco hæc dea à uirgine custodiebatur, ut Phurnutus ait. M. Tullius secundo de Nat. deorum: Vestæ, inquit, nomen à Græcis. ea enim est, quæ ab illis ἑστία dicitur. uis autem eius ad aras B & focos pertinet. Idem in lib. de Legibus: Vestã, ait, quasi focum urbis, ut græco nomine est appellata, quod nos propè idem græcum interpretatum nomẽ tenemus. Quare mihi mirum ualde est, Philelphum octauo Pędiæ Xenophontis illud uertisse latinè, Lari Cyrũ sacrificasse, &c. quod est grecè, πρῶτον μὲν ἑστίᾳ ἔθυσε. id est, primũ quidẽ Vestę sacrificauit. Disputat longo orationis ductu Dionys. Alicarnas. lib. secũdo Historiarum, de Vesta Romanorũ dea, à quo primum instituta, Romulo'ne an Numa: deq; Vestalibus. Sex Vestæ sacerdotes, scribit Festus, constitutæ erant, ut populus pro sua quisq; parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana prius in sex erat distributa partes: sed pòst tamẽ plures fuisse legimus. Scribit Gellius, quòd uirgo dum à pontifice caperetur, Amata appellabať: ea ratione, quòd quæ prima capta fuit, hoc nomine fuerit. Plut. tamen in Numa, primò Geganiam, & deinde Beremiam & Camillam & Tarpeiam captas, dicere uidetur. Sed tu si scire cupis, uirgo Vestæ quid ętatis, ex quali familia, & quo ritu, quibusq; cerimonijs & religionibus, quo cognomine à Pont. Maximo caperetur, & quo statim iure esse inciperet, simulatque capta esset: quodq; nec intestato cuiquam, nec eius intestatæ quisquam iure hæres esset, lege Gelliũ lib. primo, qui ex Antistio Labeone & ex alijs pleraq; omnia retulit. Vestam de numero penatũ deorum,

A Macrob. in tertio esse ait, aut certe eorum comitẽ, adeò ut & Consules & Pretores & Dictatores cum inirent magistratum, Lauinij rem diuinam faciebant Penatibus pariter & Vestæ. hinc Verg. ex persona Hectoris dixit, Sacra suosq; tibi cõmendat Troia Penates. mox adiecit: Sic ait, & manibus uittas, Vestamq; potentem, Æternũq; adytis effert penetralibus ignem. Sed cum Vesta ignis putaretur, Virgo etiam dicebatur: unde & uirgines eius iurè ministerio adhibebantur, quæ sacrum ignem custodirent, Vestales (ut diximus) appellatæ: quas detonderi solitas, ut nunc quas Moniales appellat uulgus, ex eo plerię arbitrati sunt, quòd XVI Nat. hist. Plin. scribit. Antiquior, inquit, lotos est, quæ capillata dicitur, quoniã uirginum Vestaliũ ad eam capillus defertur. quibus uerbis id astruere conantur, nec ego reclamo: præsertim etiam cum Gellius de Diali flamine illud citet, Vnguium Dialis & capilli segmina subter arborem felicem terra integunto. Sex. etiam Pomp. Festus, Capillarem arborem ea ratione dictã existimauit, quòd in ea attõsus capillus suspẽderetur. Vestam, ut Alexand. ait, uirginis ore tympanum gestantis, quòd scilicet uentos terra contineat, quidam effinxere. at alij templum cum ara in eius medio, & igne accenso. Sed hæc à me parum probantur. Inter Vestales uero, quæ leuiter deliquisset, uerberibus à Pont. Maximo cædebatur. Sin parum casta fuisset, & conuicta, uiua defodiebatur, nec igne absumebatur, ut pluribus Plut. in Quęst. ostẽdit. Nam sanda pila ad portam Collinam, ceu mortua efferebatur, cum propinquorum suorum luctu, sequentibus mœsto cum silentio pontificibus & sacerdotibus. Prope portam locus fuit subterraneus, in quem scalis quibusdam descendebatur. in eum locum solam uirginem demittebant, & scalæ auferebantur, locusq; ipse occludebatur, in quo ne fame necari uideretur, panis, lactis, & olei nonnihil apponebatur, unaq; ardens lucerna: quibus peractis, sacerdotes alijq; discedebant. eo die iustitiũ erat in urbe, & mœror pauorq; non exiguus: magnum enim aliquod malum ciuitati portendere putabant, Vestalium supplicium. Scribit Seruius lib. undecimo Æneid. Imperatores & uirgines Vestæ in ciuitate sepultos fuisse, quòd legibus non teneretur. Idem & Plut. in Causis. quinetiã, ait Seruius, nocẽtes uirgines licet uiuæ, tamẽ intra urbẽ in campo Scelerato obruebantur. Illud etiam apud scriptores proditum obseruaui, extincto igne Vestales à pontifice uerberari solitas. quibus mos erat, tabulam felicis materiæ tam diu uerberare, donec ignis cõciperetur, qui cribro aheneo in ędẽ à uirgine deferebatur: quotannis tamẽ & nouus ignis excitabatur à Vestalibus, sicut & à nostris in cerei Paschalis (qui dicitur) cõsecratione. Ouidius in Fastis,

Adde quod arcana fieri nouus ignis in æde

Dicitur, & uiris flamma refecta capit. Sed ad Vestam ipsam reuertamur. Scribit Diod. in Bibliothecæ lib. quinto, ubi Cretica explicat, ex Saturno & Rhea sex natos filios, Vestam, Cererem, Iunonem: mares, Iouem, Neptunum, & Plutonem. Idem in Fast. Ouid.

Ex Ope Iunonem memorant, Cereremq; creatam,

Semine Saturni, tertia Vesta fuit. &c. Orpheus quoq; in hymno ipsius, cui adolet aromata, Vestam filiam canit potentis Saturni. harum utiq; Vesta fertur structuram domus inuenisse. Martianus, Vestam ait Magnæ matri adhæsisse, quòd Iouis nutrix fuerit, suoq; illum sustentasse gremio, cum à matre occultatus nutriretur. Sed Lactantius ait Vestam Vrani, id est Cœli uxorem, his uerbis: Legi in Sacra historia, Vranum potentem uirum Vestam habuisse coniugem, &c. quibus uerbis quidam duas Vestę nomine fuisse credunt. At uerò Fabius Pictor (si legitimus, ut alibi dixi, liber est, qui legitur) Vestam tradit Iani uxorem fuisse, quę prima sacrorum regina, sempiternum sacrificiorũ ignem uirginibus credidit. Myrsilus uerò Lesbius, Vestam ait Labith horchiam dictam, Tyrrhenorum lingua. Labiti quoq;, ait Herodotus, à Scythis uocata est. Quo magis mihi mirum uisum est, in Commentarijs in poeticam Horatij, qui Parrhasij nomine editi sunt, ita scriptum esse: Scythæ Gongosiron Apollinem uocãt, Neptunũ Thagesmana, Venerem Argenpasam, Vestam Tamuti. cum legendũ sit: Scythę Oetosyrin Apollinem uocant, Neptunum Thagymasa, Venerem Arginipasa, Vestam Labiti. atq; ita recte græco & latino legi codice. Sed huiusmodi errata sunt in editorem, quàm in auctorem, referenda potius: tametsi & apud Origenem lib. sexto, simili modo corrupta legantur. Scribit Phurnutus in fabulis traditum, Vestam è se primam genitam, & postremam, quoniam ex terra cuncta nata, & in terram resoluuntur. & propterea Græci ab ipsa sacra incipiebant, & in eam desinebant. Sed enim non Romanos modò, sed aliquot alias nationes sacrum ignem publicè custodisse legimus. Nam Athenis in Prytaneo ignis sempiternus asseruabatur, non à uirginibus, sed (ut ait Plut.) à mulieribus iam matrimonio solutis. Strabo libro nono, Poliadis Mineruæ templum in saxo uetustum scribit, in quo lychnus inextinguibilis, & uirginũ domus, id est παρθενών, quam Ictinus condidit, ubi Minerua Phidiæ opus eburneum fuit. Ægyptij quoque ignem seruabant, ut testatur Diod. Quin etiam Delphis. Persæ quoq; summa religione, ut notũ est, ignem custodiebant, & uenerabantur. qua de re contentus ero uerbis Procopij historici, ex secundo libro belli Persici, cum Cosdroe in Romanorum agrum inuadere constituisset per Persarmenios, ita subdit: Hic

A Hic magnum Pyreum eſt, quod Perſæ deorum maximè uenerantur, ubi ignem perpetuum cuſtodiunt magi: ac alia quidem diligenter ſacrificantes, cum uaticinio in rebus maximis utuntur. Hic eſt ignis, quem Veſtam olim Romani uocabant. hæc quidem Procopius. Strabo uerò lib. decimoquinto, de Cappadocia agens, ſcribit, apud eos magos fuiſſe multos, quos Pyrethos uocabant. tum illud ſubiungit: Suntq; Pyrethia ſepta ingentia, in quorum medio ara eſt: in ea magi & cinerem multum, & ignem inextinguibilem ſeruant, quò quotidie ingreſsi imprecationes faciunt. Illud in commentarijs Græcorum legitur, ignem cœlitus in agrum Argiuum primùm decidiſſe, qui in Apollinis templo ſeruabatur, quod Argis fuerat in foro conſtructum: in quo ſi quando extingueretur, ut Athenis accidit Ariſtone tyranno, & Delphis templo à Medis incenſo, & Romæ Mithridatico & ciuili bello: tum uerò fas nõ erat ex altero igne ſuccendere, ſed nouum elicere oportebat. ex ſole accendebatur flamma pura: certaq; ratione uaſa ſcaphia parabant, cauata, in quæ ſolis radij excepti, in fomite arido ignem inijciebant. Sed & aliàs elicitur ignis ex ſole & ſpeculo, uel ex uitrea phiala, aqua gelida plena. & de his ſatis.

Βουλαῖα ἑστία, hoc eſt, cõſiliatrix Veſta cognominata eſt, cuius ita
B Dinarchus orator meminit: μαρτύρομαι τὴν ἑστίαν τὴν βουλαίαν. id eſt, teſtor deam Veſtam conſultricem. Dicta uerò, quòd in ſenatu, hoc eſt, ἐν τῇ βουλῇ eſſet conſtituta. Val. Arpocration. Thræcia, id eſt, θρᾳκία Veſta etiam, teſte Heſychio, eſt appellata.

Pingebatur uerò Veſta mulieris forma ſedentis, & geſtantis tympanum, quòd terra uentos intra ſe contineat. Et Romani eius ædem rotundam conſtruxere, in cuius medio ſeruaretur ignis, qui & à pleriſq; in terræ medio eſſe traditur. Phurnutus & ipſam Veſtam rotundè effingi ſolitam prodit, atq; ita per medios humeros conſtitui, quod & ipſa taliter ſtatuatur cõſtricta, uel coagulata. unde & χθὼν, terra uocatur: fortè quod terra capiat omnia, hoc eſt, ἀπὸ τοῦ χεῖσθαι, ſiue ἀπὸ τοῦ χωρεῖν. Porrò & albis & candidis ſertis coronari dicebatur, eadem ratione, quòd terra undiq; ab albiſsimo elemento ambiatur, aere ſcilicet. Sunt qui deam ſupra pinnaculum templi ſtatuant, ut ſcribit Albricus, qui auctor mihi proletarius eſt, nec fidus ſatis. Porrò duas Veſtæ nomine quidã ſtatuunt, alteram Saturni uxorẽ, alterã filiam: hanc ignis, illam terræ ſymbolum gerere, ut antè meminimus. Libet in fine huius capitis de Veſta & Veſtalibus, quod nunc ſuccurrit, tibi aſcribere de Caſſandræ templo, quod in Italia fuit prope Salpem paludẽ, & oppidũ Dardaniũ dictũ, ut ait Lycophron: in quo templo ſi quæpiã uirgo accola, uirginitatis amore nuptias ſpreuiſſet, ſiue ob deformitatẽ, ſiue aliã

ob causam uirum perosa confugisset, sui posthac iuris erat, & in- A de inuitam abducere summum fuit nefas. Hæc postmodũ comas detondebat, atrasq; uestes induebatur, faciemq; coloribus quibusdam deturpabat, ut deformior esse uideretur, atq; ita in uirginitate perseuerabat. Hoc ea causa ascripsi, ut nos nostrarum sacrarum uirginum pudeat, quę plerunq; inuitæ in claustra & septa coercentur, nedum sponte ipsæ illuc confugiant.

IANVS. VERTVNVS.

Anus antiquissimus Italiæ deus habitus, & Latij rex: unde Ianiculum collem & oppidum dictum, notius est quàm ut hic pluribus referamus. Hinc Vergilius,

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Dictus uerò Ianus, ut Cicero & Macrobius tradunt, ab eundo, quòd cœlum & tempus semper eat: uel quod ianuis præsit, ut Ouidius docet. Festus, ubi Chaos ex Hesiodo describit: Chaos, inquit, ex eo quod χαίνειν Græci, id nos hiare dicimus: unde Ianus detracta aspiratione nominatur, id quod fuerit omnium primum, cui primo supplicabant uelut parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. Ar- B nobius quoque inter multa: Incipiamus, inquit, & nos ab Iano patre, quem quidam ex uobis mundum, annum alij, solem etiam prodidere nõnulli. & paulopòst: Quẽ ferunt Cœlo & Hecate procreatum, in Italia regnasse primum, Ianiculi oppidi conditorẽ, patrem Fonti, Vulturni generum, Iuturnæ maritũ, quemq; in cũctis antepositis precibus. Martianus tamen Argionam uxorem Iani dixit, Græci uero Camesen sororem & uxorem scribunt, quos secutus Leon. ex ea prodit Clisthenen filiam sustulisse: tametsi Cato & F. Pictor Camesen principem cum Saturno commemorent. Sed auctor hic uterq; non modo suspectus, sed & apocryphus. Effingebatur Ianus ab antiquis uariè. nam & biceps, & quadriceps, ut ostendam, formabatur: unde & eius quędam deducta cognomina. Plin. libro trigesimoquarto, Ianum à Numa rege dicatum ait, digitis ita figuratis, ut CCCLXV nota per significationem anni, temporis & æui se deum indicaret. Plinij quædam exemplaria CCCLV tantum lectionem habent. Sed cum Macrobius de hac eadem, ut opinor, statua agat in primo, & idem CCCLXV legat, plura hic non comminiscar, cum multa possem. Macrobij hæc sunt uerba: Inde, inquit, plerunque Iani simulachrum fingitur manu dextra trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum tenens, ad demon-

A monstrandum anni dimensionem, &c. ex Plin. uerbis, & Macrobij, planè percipimus, ita figuratum Ianum fuisse, ut manibus & digitis, hoc est, eo numerandi ordine qui per articulos manus fit, ab unitate usque ad nonagesimum nonum, manu sinistra numeratur: à centenario uerò numero dextra computatur, ut planius ex Beda & Isidoro, alijsq; cognoscimus, sed & nostro nos Annotationum dialogo primo ostendimus. non igitur Ianum ipse intelligas in manu habuisse has græcas numerorum literas, τ´ dextra, & sinistra ξε, sed ita compositis & complicatis manuum articulis, ut id significaretur. qua in re uiri alioqui eruditi quidam decepti, qui ea causa ideo fortasse hallucinati, quod Ianuarij simulachrum cum Suidas describat, perperam ab eis exponitur. Ita ergo Suidas, meis uerbis: Ianuarius simulachrum quadriforme, propter quatuor τροπὰς, id est anni conuersiones, seu partes. Alij autem effingunt ipsum, in dextra manu tenentem clauem, ut temporis principium, ac anni reclusorem, ianitoremq;: alij uero in dextra CCC, sinistra quinque & LX continentem, ut annum significet. hæc Suidas. quibus quidem uerbis non subinfertur, quod illi putant, quod has numerorum notas manu contineret: sed eum numerum, quem nos ostendimus, per manuum articulos exprime-
B bat. quandoquidem & Macrobius planè ostendit, tribus his modis, & pluribus etiam, Ianum ab antiquis effingi solere. Obseruamus & apud F. Pictorem, Ianum etiam sic formatum, ut in manu uirgam & clauem, & sub pedibus bissenas aras haberet. idq; ideo factum, quòd primus ualuas seras & claues excogitarit: & ab eo propterea dictas ianuas. Duodenas etiam colonias dederit, & totidem pomœria, arasque sacrarit. Macrobius etiam cum claui & uirga effictum ait, quasi portarum esset custos, & rector uiarum. Porrò describitur Iani templum à Procopio in historijs ad sua usque tempora, hoc est Iustiniani Cæs. Imp. Vnde & Ianum quidam in throno sedentem statuunt, & ante ipsum templum nunc clausum, nunc apertum. Ianum quoque coronarum inuentorem ueteres existimauere, id quod Dracon Corcyræus apud Athenæum pluribus docet, & nos ab eo in nostris Nauigijs. Porro & ab Iano, Ianualis porta Romæ dicta fuit: de qua post Festum Valturius libro nono.

Bifrons, & quadrifrons, Ianus & fictus & nuncupatus. Vergilius in XII Æneid. *Mare, sidera, iuro,*

Latonæq; genus duplex, Ianumq; bifrontem. Et quidem bifronti Iano, Seruius ait, Romulum & T. Tatiũ, cum in fœdera cõuenirent, simulachrum duplicis frontis effecisse, quasi ad duorum populo-

rum imaginem. Dictus est etiam Ianus Geminus, quòd præterita A & futura respicere existimaretur. Ouid.

Iane biceps, anni tacitè labentis imago,

Solus de superis qui tua terga uides. Quin & in uetustis quibusdam nomismatibus adhuc biceps cernitur. Sed & Plut. cur biceps effingeretur, in causis Romanorum capitum pluribus edisserit. ait enim, cum ipse Ianus Perrhębus esset, pòst cum in Italiam uenisset, linguã & uiuendi rationem immutasse: uel quod Italos, cum agrestes ac barbari essent, eos ad mansuetiorẽ uitam, & rempub. administrandam pellexisse. Seruius item in illo poetæ Vergil. lib. septimo, Sunt geminæ belli portæ, &c. Sacrarium, inquit, hoc Iani Numa Pompilius fecerat circa imum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli, quod fuit in duobus breuissimis templis. duobus autem, propter Ianum bifrontem. postea captis Faliscis, ciuitate Thusciæ, inuentum est simulachrum Iani cum frontibus quatuor. unde, quod Numa instituerat, translatum est ad forum transitorium, & quatuor portarum unum templum est institutum.

Quadrifrons ergo, & Quadriceps Ianus uocatur, id quod & Mart. innuit illo hendecasyll.

Et lingua pariter locutus omni. nam omnes de duobus, ait Seruius, non dicimus. Scribunt, Plut. & Critolaus, qui Phænomenon B lib. composuit, Saturnum à Latino quopiam agricola hospitio susceptum, eius filiam Oenotriam uitiasse: quo partu natos ferunt, Ianum, Hymnum, Festum, & Felicem, quibus Saturnus pater serendę uitis & uini conficiendi rationem ostendit, eiusq; muneris ut alijs auctores essent, permisit. hinc ergo finitimi agricolæ, cum uinũ gustassent, inconsuetæ potionis ui diu graui somno pressi iacuere. mox expergefacti, & sibi uenenum propinatũ suspicantes, Ianum eius inuentorem saxis & lapidibus obruerunt. cuius filiæ puellę patris interitu mœrore percitę, laqueo uitã finiuere: quas in cœlũ omnes sustulisse Saturnum tradũt, appellatasq; προτρυγητῆρες, quòd earum ortus uindemiam præcedat. uerùm multo pòst tempore laborantibus pestilentia Romanis, Apollinis oraculum respondit: Non antea pestilentiam sedandam, quàm Saturni ira expiaretur, quam ex filij nece conceperat. hinc Lutatius Catulus ædem Saturno in rupe Tarpeia construxit, Ianumq; sacrauit quadrifrontẽ: seu à puellarum numero, quæ patri laqueo & spiritu parentauerant: uel à quatuor anni temporibus. Alij ideo Ianum quadriformem dictum prodiderunt, quòd uniuersas orbis partes sua maiestate complexus sit, ipsas'que conspiciat. plura Macrobius in Saturnalibus, & D. Augustinus in septimo de Ciuitate dei. Seruius, captis Faliscis, ut diximus antè, tale simulachrum inuentum tradit.

Sed

A Sed audi uanitatem longè etiam Iano Romano uaniorem. Iudęorum rex Manasses statuam sibi quinqueformem, hoc est, ut Gręci scribunt, πεντεπρόσωπον poni curauit. Sanè quadrifrontem Ianum Romæ in Velabro esse, existimant antiquitatum eruditi, non quidem à Numa erectum, sed postea reformatum. fermè enim integrum hoc tempore cernitur, cuius testudo quatuor columnis pilatis sustentatur, quatuor peruijs ianuis. in singulis uero loculamenta XII, tanquam fenestellæ, in quibus statuæ reponerētur. has quidam existimant XII mensium habere significationem, quòd & Ianum annum ipsum significare iam suprà dictum est. Varro quoq; in lib. Humanarum scribit, XII aras antiquos posuisse Iano, pro totidem mensibus. Quin & Ianus itē Iunonius dictus fuit, quod omnium mensium ingressum teneret, ut etiam Iuno. Libet hic tibi annotatiunculam meā ascribere, ut scriptorum aliquot loca, quàm hactenus exposita, melius intelligantur. Verba hæc Suetonij sunt in Domitiano: Ianos, inquit, arcusq; cum quadrigis & insignibus triumphorū, per regiones urbis extruxit. hęc Suet. T. Liuius libro primo quintæ Decados: Et forū, inquit, porticibus tabernisq; claudendum, & Ianos tres faciendos. quibus scriptorum uerbis id significari uidetur, quod & hoc tempore in celebritatibus & pom-
B pis à regibus & principibus, Rebusq; publicis fieri cōspicimus. ut his ipsis, quibus hæc scribimus, diebus Hercules II. Atest. Dux nostræ urbis IIII. egit in lætitiam, dum PAVLVM III. P.M. hospitio suscepit. Qua de re ego, eo spectaculo priuatus ob articularis morbi infirmam ualetudinem, quodam ad Barth. Riccium Hendecasyllabo inter cætera ita lusi:

Non urbis mihi templa, non theatra,
Non prætoria celsa spes uidendi,
Non arcus, tibi, peruiosq; Ianos,
Qui nunc Maxime PAVLE construuntur,
Non pompam, reliquum nec apparatum,
Vt hac magnificè hospiteris urbe. & reliqua.

Vocantur igitur Iani numero plurium, huiusmodi ædificia quadriformia & peruia, seu stata illa & lapidea, seu ex materia pro tempore excitata, ut ex suprà recitatis Liuij & Suetonij uerbis audiuisti. Sed & M. Ciceronem attende libro de Nat. deorum secundo: Cumq;, inquit, in omnibus rebus uim haberent maximam prima & extrema, principem in sacrificādo Ianum esse uoluerunt, quod ab eundo nomē est deductū: ex quo trāsitiones peruiæ Iani, foresq; in liminibus profanarū ædiū Ianuę nominant. hęc Cicero. P. Victor in VIII urbis Romæ regione, hoc est in foro Romano:

Iani,

Iani, inquit, duo celebris mercatorum locus. nam argentarij ac nu- A
mularij, cæterique eiusmodi in Ianis nuncupatis, qui & ab aliquibus Vertuni dicti sunt, suam artem exercere solebant, ut ex diuersis auctoribus colligi potest. Horatius: Postquàm res mea Ianum Ad mediũ fracta est. Idem: Ianus summus ab imo Perdocet. Ouid. Cum tot sint Iani. & illud, Ad medium Ianum sedentibus. M. Cic. Philippica sexta, statuã ridens positã L. Antonio cũ hac inscriptione, L. ANTONIO, IANO MEDIO, PATRONO PO. RO. XXXV Trib. Pos. Nõ possem, inquit, sine risu dicere, L. Antonio Iano medio patrono. Ita' ne? Ianus medius in L. Antonij clientela sit? quis unquam in illo fano inuentus est, qui L. Antonio M. nummûm ferret expensum? Aliqui tamen fœneratorum locum significare autumant: sed omnino ad uersuram faciendam, & res contrahendas spectabant. ideo P. Victor, mercatorũ celebrẽ locum appellauit.

Clauiger Ianus appellatus est, ut suprà ostensum est, quòd cum claue & uirga formaretur. Clusius prçterea Ianus, & Patulcius, & Consuuius cognominatus est. Ouid. in Fastis:

Nomina ridebis, modò nanque Patulcius idem:

Et modò sacrifico Clusius ore uocor. à claudendis uidelicet, & patefaciendis Iani portis, de quibus poeta in septimo Æn.

Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt) B
Relligione sacræ, & sæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt uectes, æternaque ferri
Robora, nec custos absistit limine Ianus.
Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul.
Ipse uocat pugnas, sequitur tum cætera pubes. Idem lib. primo:

Diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ, Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento. Hinc audio, hoc anno, quo omnia bello feruent inter Cçsarem & Gallorum regem, Romæ Paschillum, templum hoc Iani reclusum effinxisse, & catenis solutum Furorem præcipitem exire, hinc inde poetis de more uaticinantibus. Porrò hoc Iani templum ter constat fuisse clausum, usque ad tempora aduẽtus Christi seruatoris: primùm regnante Numa Pompilio, deinde post bellum Punicum secundum, tertiùm post bella Actiaca, quæ confecit Augustus. Huius autem aperiendi uel claudendi ratio uaria refertur. Alij dicunt, Romulo contra Sabinos pugnãte, cum in eo esset ut uinceret, calidã aquam

ex eo

A ex eo loco erupisse, quæ fugauit exercitum Sabinorum. hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat cōstitutum, quasi ad spem auxilij pristini. Alij dicunt, Tacium & Romulum facto fœdere hoc templum ædificasse. unde & Ianus ipse duas facies habuisse dictus, quasi ostenderet duorum regum coitionem: uel quòd ad bellum ituri, debeant de pace cogitare. Aliam meliorem affert Seruius rationem, quòd ad prælium euntes, optant reuersionem.

Consuuius Ianus dictus est, ut Macrobius tradit, à cōserenda scilicet propagine generis humani, quæ Iano auctore conseritur.

Quirinus etiam pater Ianus uocatus est, quasi bellorum potens, ab hasta quam Sabini curin uocabant. hinc & Curitis Iuno, ut pluribus suo loco dicemus. Quin etiam & Iunonius Ianus dictus est, teste Macrobio: quòd ita huic deo Iano omnis ingressus est dicatus, ut Calendę omnes mensis Iunoni. Sed & Varro lib. quinto Rerum humanarum, Iano ait XII aras pro totidem mensibus dicatas: quas aliter tamē, ut paulo pòst diximus, F. Pictor interpretat̄. Scribit Macrobius, quòd Iano primus anni mensis à Numa rege attributus sit, quòd prospiciat & respiciat præterita & futura.

Matutinus deus etiam Ianus dictus est ab Horatio, in hoc,

B *Matutine pater, seu Iane libentius audis,*
Vnde homines operum primos, uitæq; labores Instituunt.

Sic uerò dictus, quòd sit diei dominus, ut ait Seruius, in quo ortus & occasus. Pater autem est appellatus, ut etiā Macrobius notat, quasi deorum, ut ait, deus. A' Græcis etiam dictus προπάτωρ, ut in illo hymno qui κοινός, id est cōmunis dicitur, χαῖρ' ἰανὲ προπάτωρ ζεῦ ἄφθιτε, &c. Nolo tibi nunc recesere, quę Ioannes Annius cōmentus est, de Vadimone, & alijs nōnullis, quoniam eius hominis scripta mihi nescio quo pacto doctrinam exoticam, ne superstitiosam dicam, redolere uidētur. quis enim Nochū, seu Noa, Ianum fuisse existimet? & Ianum quis uitiferū, uel uiniferū, significare putet? At Ianuam Hesychius nunc græcā, nunc Helenā est interpretatus.

Vertunus etiā Ianus dictus est, si F. Pictori credimus: si quidē, qui eius nomine circunfertur liber, legitimus est. sic enim scribit: Imus Argiletus est, ubi Ianus quadrifrons, qui & Vertunus, in fine uici Thusci, &c. Idē fermè & Varro, & P. Victor, Asc. Pæd. in ultimo thurario tradit. Ouid. in primo Fast. ita canit:

Quicquid ubiq; uides, mare, cœlum, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa, patentq; manu.
Me penes est unum uasti custodia mundi,
Et ius uertendi cardinis omne meum est. licet de Iano dictum sit.

Tibullus in ultimo: *Talis in extremo felix Vertunus olympo,*

Mille habeat formas. uel ut alij legunt,

Mille habet ornatus, mille decenter habet. Non constitutum habeo, an apud Festum legẽdum sit pro Portunno, Vortunnũ, cum cætera Iano uel Vertunno conueniant, ut clarius in Portunno dicam. Vide integram de Vertunno elegiam Propertij lib. quarto, in qua poeta recenset doctè, quis deus esset Vertunnus, & qualis, & unde nuncupatus. quo in loco interpretes, Beroal. & Volsen. ex uarijs auctoribus plura attulerunt, quæ hic ego consultò prętereo. Meminit prętereа Varro, & Horatius, qui à Iano diuersum facere uidetur in primo Epistolarum,

Vertunnum, Ianumq́ liber spectare uideris. Putauit Acron, Vertunnum deum fuisse, qui prępesset sensibus. scribit uerò Donatus in Terẽtij cõmentarrijs, emanasse ab hoc deo illud quod dicimus, uel bene, uel male uertat. Vertunnus, inquit, deus dicitur, qui rebus ad opinata reuertentibus præest. Sæpe autem male cedit quod bonum putatur, & hoc est male uertisse: ut ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginæ pereunti. de quo Vergilius,

Ensemq́ recludit Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.

Hæc quidem ille in Adelphis, qui nec procul, nec absimilia repetit. Huius dei uxorem fuisse Pomonam, de qua alibi sum locutus, fabulati sunt poetæ. Non defuerunt qui Vertunnum Hetruriæ regem prodiderint. ille se Volsinium uocat apud Propertium:

Thuscus ego, Thuscis orior, nec pœnitet, inter
Prælia Volsinios deseruisse focos. Fuit & Voltunna, uel Vulturna, celebris Hetruscorum dea, ad cuius fanum frequens Hetruscorum concilium haberi solebat. eius nõ semel meminit T. Liuius in prima Decad. cuius tamen exẽplaria uariant. Huius deæ fanum prope Volscinios non procul à Ciminio monte & lacu fuisse, uiri antiquitatum periti existimant, quo facilior esset aditus toti Hetruriæ. A' Vertunno quidem Vertunnalia dies festus, qui mense Octobri celebrabatur, Vertunni feriæ, ut ait M. Varro.

SYNTAGMATIS QVARTI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

AD EVNDEM D. BERNARD. BARBVLAEVM. SYNTAGMA QVINTVM.

NEPTVNVS. ALII DEI MARINI. NYMPHAE. AEOLVS.

A EPTVNVM à nubendo dictũ putauit Varro, quòd nubat, id est operiat terras: quod idem scribit Arnobius. At M. Cicero à nando uocatũ existimauit. à Græcis ποσειδῶν dictus, quòd pedibus terram quatiat: à πους uidelicet, id est pes: & σείω, quatio: & δᾶ, pro γῆ, doricè, id est terra. Socrates uerò apud Platonẽ in Cratylo, nunc dictũ ait quasi ποσὶ δεσμὸν, hoc est, pedibus uinculum: quia pedibus eunti, maris natura ne procedat, impedit: nunc quasi πολλὰ εἰδὼν, id est multa uidēs. uel, inquit, fortassis ab eo quod dicitur σείειν, id est quatere. σείων enim, id est quatiens est nominatus, cui π ac δ fuit adiectum. Alij dictum putant à πόσις, id est à potione, quod Neptunus symbolũ gerat aquæ, quę mortalibus prima potio fuit. Sed & Fulgentiũ audiamus (quamuis hic auctor non omnino mihi, uel fide rerum, uel lo-
B quendi proprietate satis probatus, utcunq; tamen audiendus:) Neptunum, inquit, tertium aquarum esse uoluerunt elementũ, quem ideo Græci & ποσειδῶνα nuncupant, quasi ποιὸν εἰδῶ, quod nos latinè facientem imaginem dicimus: illa uidelicet ratione, quod hoc solum elementum imagines in se formet spectantium, quod nulli alij ex quatuor competat elementis: quamuis specula & specularia imagines repræsentent, alia (ut creditur) ratione. Tridentem uerò ob hanc rem ei fortè appingunt, quod aquarum natura triplici uirtute fungatur: id est, liquida, fœcunda, potabili. Hinc & Neptuno Amphitriten in coniugium deputant. ἀμφὶ enim græcè circumcirca dicimus, eo quòd omnibus tribus elementis aqua conclusa sit: id est, sit in cœlo, sit in aere, item in nubibus et in terra, ut fontes, putei. & hęc fermè Placiades. Scribit Herodotus in secundo, Neptuni nomen, id est Posidonos, ab initio non fuisse apud Ægyptios: idq; nomen ab Africanis eos audiuisse, deumq; putasse, uerùm nullo honore cultum. Fuit autem Neptunus maris deus creditus: unde illum poeticè Liquidum deum Propertius illo uersu uocauit:

Quæ uoluit liquido tota subire deo. Vidi & qui Posidona est interpretatus, terræ maritũ. Sanè et Neptuni amores fabulosi quidã referũt, ut quos Ero cõmemorat apud Ouidij Heroidas: *At tibi flammarum memori Neptune tuarũ, Nullus erat uentis impediendus amor.* A
Si neq; Amymone, nec laudatissima forma
Criminis est Tyro fabula uana tui.
Lucidaq; Alcyone, Ceyceq;, & Alymone nata,
Et nondum nexis angue Medusa comis.
Flauaq; Laodice, cœloq; recepta Celeno,
Et quarum memini nomina lecta mihi:
Has certè pluresq; canunt Neptune, poetæ,
Molle latus lateri conseruisse tuo. Sed & alios huius dei amores quos legimus, missos facimus: ut quos ridet Arnobius, Amphitrites, Hippocoontis, Menalippes, aliarum. Scribit Gellius, antiquos uocasse Neptuni filios, immanes ac feroces homines, ab omniq; humanitate alienos, tanquã è mari genitos: cui & Seruius in tertio Aeneid. subscribit, ait enim, de Harpyis agens, Neptunum prodigiorum omnium patrem: & perinde etiam factum, ut quotiescunq; desunt parentes, redeamus ad generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus: quorum ignoramus parentes, ut etiam antè retulimus, Iouis & terræ filios. Sed enim & Phurnutus ait, propter maris uiolentiam omnes uiolenti & audacioris animi homines Neptuni filij uocati sunt: ut Cyclopes, Lestrygones, & Aloidæ. Donatus Neptunum scribit, quia medius esse putaretur inter cœlum & inferos, utriusq; regni participem fuisse, habuisseq; elementorum potiorem partem. ideoq; tridentem habere, pro numero elementorum: unde & τριαινοῦχος, hoc est Tridentifer. quod & Proclus refert in Cratylum Platonis, ubi de fratrum trinitate agit. Phurnutus tamen in maris impetum retulit: ipsum lege. Pingebatur Neptunus & ipse uarijs modis, nunc pacatus & tranquillus, nunc commotus, ut in primis in Homero & Vergilio poetis uidemus: nunc nudus etiam cum tridente & concha, quo modo ipse conspexi: nunc in ueste cærulea, id est cyanea, ut Phurnutus ait. Lucianus in Sacrificijs, cyaneis capillis & nigris effingit. Sic tamen à Philostrato in Imaginibus, cum equis scilicet & cetis in mari tranquillo incedere. Sed & cum buccino & fuscina, qualem marmoreum uidi. Scribit in Delphino Hyginus: Qui Neptuno, inquit, simulachrum faciunt, delphinum aut in manu, aut sub pede eius constituere uidemus, quòd Neptuno gratissimum esse arbitrantur. Scribit Plato in Critia, uel Atlantico, templum amplitudinis eximiæ, & structuræ admodum mirandæ: deumq; ipsum Neptunum B

A ptunum curru insistentem, & tenentem equorum alatorum habenas, laquearia alta ceruice tangentem. Hunc circa Nereidas delphinis insidentes centum: tot enim esse putabantur. Martianus uerò ita expressit: Maritima, inquit, inundatione uiridior, coronã albidi salis instar candidam, atque spumarum caniciei concolorem habens. Nomismata ipse duo conspexi, alterum Vespasiani, alterum Adriani, quæ ambo habebãt à tergo has literas, NEPT. RED. hoc est, Neptuno reduci. pulchra uerò erat imago nudi stantis, in læui humeri tergo propendebat amictus, dextera trilorem scuticam, læua elatum tridentem tenebat. A' Neptuno porrò Neptunalia dicta. huius enim dei VI feriæ, ait M. Varro. Græci uerò octauum cuiusque mensis diem Neptuno sacrũ esse uoluerunt, ut Plut. in Theseo, & nos in Fastis retulimus. Sed iam ipsius dei nomina interpretemur. Secundus Iupiter aliquando Neptunus uocatus est. Statius: Dextramque secundi, Quod superest, complexa Iouis. ut Iupiter tertius, Pluto dictus est.

Βασιλεὺς ποσειδῶν, id est Neptunns rex cognominatus est apud Trœzenios. nam cum inter Neptunum & Pallada certamen ortum esset de Trœzeniorum regione, Iupiter statuit, ut amborum communis esset ditio: qua ex re Neptunus rex, & Vrbana Miner-
B ua, id est πολιὰς ἀθήνα, item fortis, id est Sthenias, dicti ibi fuere. historiam in secundo Paus. pluribus exponit.

Tridentifer, & Tridentiger deus Neptunus dictus est. Ouid. in XI. Metamorph.

Cumque tridentigero tumidi genitore profundi. Hinc τριαινοῦχον Græci nuncupant, id quod & in Scholijs Procli in Cratylum Platonis scribitur. Sed & εὐτριαίνης interdum dictus est, hoc est, tridente & fuscina bonus. Quare uerò fuscina Neptuno attribuatur, præter quæ iam ex Fulgentio ascripsi, pluribus etiam ostenditur. uel quòd ea piscatores utantur, uel quod aptum sit instrumentum ad mouendam terram. Iidem præterea Græci Neptunum ὀρσοτρίαιναν, id est Tridente furentem uocant. Pindarus, & ἀγλαοτρίαιναν, hoc est illustrem fuscina. Legi & his diebus græcum elegans epigramma, quod Corinthi in Isthmo positum fuit, quo & τριαινοκράτορα appellatum obseruauimus.

Μυκίταν Neptunum appellatum apud poetas, & Phurnutum, & grammaticos legimus, à mugitu, & maris (ut sic dicam) boatu. quin & mare ipsum sonorum uocant, & perstrepens, ἀγάστονον, & πολύφλοισβον, ab ipso strepitu, quẽ non absimilem à boum mugitu ipsum mare edere uidetur. Sed & huic deo ταύρους παμμέλανας, id est tauros ualde furuos nigrós ue immolabãt, ut etiã in De sacrificijs Syntagmate dicemus. Hoc quidem loco Phurnutus ait,

propter maris colorem. unde etiã, ait, & illum κυανοχαίτην appellabant, quod cyaneas & cæruleas iubas haberet. Sed & fluuios ταυρώπους ᾗ κεϱασφόϱους, id est cornigeros & tauriformes interdum, eadem ratione appellatos uidemus: tametsi aliter in Baccho relaturi. Quin & si Hesychio stamus, Neptunus ipse ταῦϱος & ταυϱεῖος nuncupatus est, & ταυϱία ipsius dei celebritas, quod & Phauorinus probat. At uerò in Scholijs scuti Herculis Hesiodi, super eo uersu, ἢ ταύϱεος ἐννοσίγαιος, scribitur: ταύϱεος epitheton Neptuni, Bœoticè, quòd ei deo tauri mactabantur in Helicone: uel ut alij dicunt, in Onchesto: idq; uel propter undarum fluctuumq; sonitũ, ex quo etiam ταυϱόκϱανος, id est Tauriceps dictus est. Porrò & ab eadem Onchesti urbe, idem Onchestius, ut Pauf. docet, cognominabatur. Homerus:

Ὀγχηστόν τ' ἱεϱόν, ποσιδήϊον ἀγλαὸν ἄλσος. hoc est,

Onchestumq; sacrum, Neptuni splendida templa.

Prosclystius Neptunus hac de causa cognominatus est. Cum enim Iuno & Neptunus de agro Argiuo contenderent, Inachus & alij electi iudices ipsum Iunoni adiudicarunt. at Neptunus grauiter cõmotus, agrum ipsum inundauit: qua ex re Iuno Neptunum rogauit, ut alluuionem reduceret. quod cum sororis precibus Neptunus delinitus fecisset, Argiui in huius rei memoriam templum Neptuno consecrarunt, quem ex re πϱοσκλύσιον appellarunt. historia pluribus à Pauf. recitatur.

Tænarius Neptunus dictus, ut Suidas & alij tradunt. Tænarus Laconiæ est promontorium, ubi ad inferos aditum esse putarunt ueteres: in quo etiam fuit Asphalij Neptuni templum, ad quod cum Hillotes, id est serui Lacedæmoniorum supplices confugissent, eos Lacedæmonij nihil uerentes, interemerunt: qua ex re impij habiti sunt, & scelesti, quòd templi religionem uiolassent. Historiæ meminit in primo Thucydides. unde prouerbium, Tænarium malum, factum est, cum maximum malum significatur: quoniam atrocissimè Lacedæmonij se gesserunt aduersus Hillotas supplices. A' Tænaro etiam, ut Hesychius scribit, celebritas Tænarias: & Tænaristæ, qui in ea exercebantur. Hinc igitur Tænarius deus Neptunus dictus. Poeta in Priapeis:

Vnde Tænarus, æquorisq; regi. Propertius:

Non sic Aemonia Salmonida mixtus Enipeo
Tænarius facili pressit amore deus.

Ποντομέδων, id est Ponti rex, Neptunus cognominatus frequenter à Græcis, à nostro uerò poeta Ouidio rector pelagi ideo uocatus. ita enim canit: Mulcet aquas rector pelagi. Neptunus uerò iratus Aeolo

A tus Aeolo & uentis libro primo Æneidos apud Vergilium,

Non illi imperium pelagi, sæuumque tridentem,
Sed mihi sorte datum, &c.

Tenedius Neptunus. Strabo lib. decimo: Tenus quoque, inquit, urbem non sanè magnam habet, uerùm Neptuni fanum ingens in luco extra muros, spectatu dignũ, in eo capacissima discumbentiũ conuiuarum ædificata triclinia: illud signum est, abundantem finitimorum multitudinem eò conuenire solitam, qui unà Neptuni sacrificia celebrantes epularentur.

Elytius Neptunus, & item Elymnius cognominatus, in Lesbo & in Euboea insulis, ut Hesychius testis est. Stephanus uerò: Mesopontius, inquit, Neptunus, qui & Eresius. Sic enim in Ereso urbe Lesbi colebatur, ut Callimachus in primo αἰτίων scriptum reliquit.

Consus Neptunus à Romanis, qui & equestris, uocatus est, ut Liuius scribit. unde dicta Consualia, quæ primum dicebantur, mox Circenses, & ludi magni, & Romani, quorum apud scriptores crebra mentio habita. Consum quidam consilij deum scribunt, à quo Romulus consilium de rapiendis Sabinis acceperit. & ideo etiam Augustinus in quarto de Ciuit. dei, Consum à cõsilio dando de-
B nominatum ait. Et D. Cyprianus: Consus, inquit, quem deum fraudis, uelut consiliorum deum coli Romulus uoluit, postquam in raptum Sabinarum perfidia peruenit. Arnobius in III, Consum dictum putat, quòd salutaria & fida consilia nostris suggerat cogitationibus: & in contrarios exitus cur assiduè uertitur placitorum inopinata mutatio? Sed quòd Consus Neptunus sit, Ausonius ostendit in Monosyll.

Tum Iouis, & Consi germanus, tartareus Dis. Idem alibi:
Cænea mutauit proles Saturnia Consus. Cuius Cænei fabulam habemus in Ouidij Metamoph. Sed de Conso cætera prosequamur. Plutarchus cùm alibi, tum maximè in Romulo, Romulum ait cuiusdam dei aram conditam sub terram in Circo inuenisse, eique deo indidisse nomen Conso, siue à consilio, quòd consiliarius foret: siue Neptuni equestris, aramque ipsam reliquum tempus latère, in equestribus uerò certaminibus aperiri. Sic uerò & Dionysius Alicarn. in primo Histor. Dedicarunt, inquit, & Romani Neptuno equestri templum, atque diem illum solennem, quem Arcades Hippocratia, Consualia Romani uocant, ijdem constituere. quo in die apud Romanos ex consuetudine cessant ab operibus equi, & muli redimiti floribus capita. Varro, Consualia dicta ait à Conso, quod tum feriæ publicæ ei deo, & in Circo ad aram eius à sacerdotibus fiũt ludi illi, quibus uirgines Sabinæ raptæ. Con

ſuales ludos ait Feſtus celebrari mulis ſolitos eſſe in Circo maximo, A
quod id genus quadrupedum primò currui uehiculisq́ adiun-
ctum putetur. Idem tamen alibi, mulos Lunæ aſcribit. Sed enim de
Conſo & Neptuno idē Alicarn. Dionyſius lib. ſecūdo clarius locu-
tus eſt, cum de Sabinarum raptu ageret. Sacratam aūt, inquit, illam
ſolennitatem nunc etiam Romani celebrant, & Conſualia uocant,
in qua etiam ara ſubterranea conſtructa iuxta Circum maximum
circunfoſſa terra, ſacrificijsq́, & igneis ſolennitatibus colitur, cur-
ſusq́ equorum iunctorum agitur, & non iunctorum. uocatur au-
tem is deus, cui hæc ſacra peraguntur, Conſus à Romanis, quem
quidam interpretantes in linguam græcam, ποσειδῶνα & σεισίχθο-
να eſſe dicūt, hoc eſt Neptunum & Terriquaſſorem: ac propterea
ſubterranea coli ara eum tradunt, quod hic deus terram habeat.
Ego uerò, ſubdit idem Alicarn. alterum quoq́ ſermonem audiui,
quòd hi quidem dies feſti Neptuno agantur, quodq́ curſus & e-
quites etiam huic deo fiant: ara uerò poſtea Genio cuidam arca-
no conſtructa fuerit, occultorum conſiliorum duci atq́ cuſtodi.
Neptuno enim incerto, non domitori deo terræ, neque à græcis
neq́ à Barbaris ara uſquam erigitur. hæc Dionyſius. Quidam i-
deo Conſum à Neptuno diſtinguunt, ex his Dionyſij uerbis, quòd
ara quidem Conſo dicata fuerit, Neptuno uerò templum. Ego ni- B
hil ſtatuo. memini tamen, cum ego ingratis Romæ ætatem tere-
rem, ad Palatij radices ponè Anaſtaſiæ templum, ſacellum effoſ-
ſum fuiſſe, quod tum pleriq́ Conſi putarunt, id eſt Neptuni, pro-
pter frequentes conchas marinas ibi repertas. ubi & effigies albæ
aquilæ cum criſta rubra in ſacelli fornice ſeu teſtudine, quod tum
pleriq́ conſilij ſymbolum interpretabantur. & certe P. Victor in
hac urbis regione undecima, id eſt in Circo maximo, ædem Con-
ſi ſubterraneam ſtatuit. Sed & de hoc deo Seruius in octauo Æn.
Conſus, inquit, deus cōſiliorum, qui ideo templum ſub tecto in Cir
co habet, ut oſtendatur, tectum debere eſſe cōſilium. hinc eſt quod
Fidei panno uelata manu ſacrificabatur, quia fides tecta eſſe debet,
& uelata. Ideo autem dicato Conſi ſimulachro rapuerunt Sabinas,
ut tegeretur initum de rapto conſilium: unde etiam in eius hono-
rem Circenſes celebrantur. Conſualia hoc loco Seruius Martio
menſe ſtatuit, Plut. Auguſto, ut in Faſtis noſtris notaui.

Ἵππειος, ἢ ἵππιος ποσειδῶν, Hippius Neptunus, id eſt equeſtris:
cum alias cauſas ab alijs fuiſſe exiſtimatas, in Achaicis dicat Pauſa-
nias. Ego, inquit, ſic puto cognominatum, quod τῆς ἱππικῆς, id eſt
equitationis inuentor fuerit. nam & Homerus in equorum certa-
mine Menelao ab dei huius appellatione adhibuit iuramentum,
quod equis conueniret, Γαιήοχον ἐννοσίγαιον

Ὀμνυθι,

A Ὄμνυθι, μηδ᾽ ἓν ἑκὼν τὸ ἐμὸν δόλῳ ἅρμα πεδῆσαι. Pampho uerò, qui Atheniensibus antiquissimos hymnos fecit, esse dixit Neptunum ἵππων τε δωτῆρα νεῶν τ᾽ ἰθυκρηδέμνων, nō aliunde nisi ab equestri appellationem deflectens. In Arcadicis autem idem Pauſ. ex Neptuno ait in equum mutato Cererem peperisse filiam, cuius nomē non est profanis enunciandum, & Arionem equum. quare subdit: Neptunus primùm apud Arcadas Hippios cognominatus est. Fuit quoque templum huic deo apud Halesum montem Mantineæ, quod qui ingredi ausus fuisset, undarum aspersione occæcabatur, nec multo pòst moriebatur, si rupto filo, quod Agamedes & Trophonius in aditu templi addiderant, qui eius templi fuerāt constructores: filum enim transilire aut subire oportebat. quam rem contemnens Ægyptus, & filum confringens, perijsse dictus est. Adrianus Cæs. Imp. & his amplius addidit, ne intus introspiceretur, neu quid auferretur. Hactenus fermè ex Pauſ. Possumus hic conferre quæ pauloantè scripsimus de Consi ara subterranea, cum & Consus & Hippius equestris ijdem sint; quod facile ex T. Liuio & Festo cognoscimus. Hippius Neptunus & Damæus uocatus est, at alibi dicendum. Legimus & Hippium Martem, & Hippiam Iunonem & Mineruam. Sed & aliorum quorundam scriptorum opi-
B niones hic subscribā. Diod. Siculus de Cretensibus agens: Addunt, inquit, etiam Neptunum equos primū domuisse, artemq́ꝫ equitandi ab illo traditā, ex quo Hippius sit appellatus. Val. Probus in comment. Verg. super ea in Georg. uerba:

Tuqꝫ ô cui prima frementem Fudit equum tellus, &c. Campi, inquit, in Thessalia sunt Petræi, in quibus locus Petra nomine, percussus tridente Neptuni equū, qui Scyphius uocatus est, edidit. Romani autem Neptunum equestrem uocāt, Græci ἵππιον ποσειδῶνα, quòd existimetur princeps originis equorum: & cætera. Festus quocꝫ ita: Hippius, id est equester Neptunus dictus est, uel quòd Pegasus ex eo & Pegaside natus sit: uel quòd equuleus, ut putāt, loco eius suppositus Saturno fuerit, quē pro Neptuno deuorauit: uel quòd tridentis ictu terra equum excierit, cui ob hoc in Illyrico quaternos equos iaciebant nono quocꝫ anno in mare. hæc Festus. At uerò Isidorus de Circensibus ludis agēs: Itacꝫ, inquit, Castori & Polluci deputantur hæ species, quib. equos à Mercurio distributos historię docent: sed & Neptunus equestris ludis præest, quē græci ἵππιον appellant: sed & Marti et Ioui in ludis equestres sunt cōsecrati, & ipsi quadrigis præsunt. Porrò & Phurnutus inter cætera & hoc ait, quod ideo Hippius dictus est Neptunus à uelocitate nauigationis maritimę, quodq́ꝫ naues in mari quasi equi esse uidentur. Hippij Neptuni meminit & Artemidorus in primo Onirocriticon.

Hippocronius Neptunus cognominatus fuit, cuius & Thebis sacrũ celebrabatur, ut Pindarus in Isthm. itemq́ue in Nem. manifestat. A legi & Hippocurium Neptunum alicubi nuncupatum.

Asphalius, qui & Asphalion aliquando dictus, id est Tutelaris, Neptuni cognomen fuit, cui (ut ait Phurnutus) ubiq; sacra antiqui faciebant: sed in primis Lacedæmonij, ut Pauſ. docet. Suidas quoq; Tænarum promotoriũ ait Laconiæ, ubi aditus esset ad inferos, & Neptuni sacellum Asphalij cognomine, ad quod Hillotes confugientes, nihilominus à Lacedæmonijs, ut suprà dictum est, trucidati fuere. Scribit Strabo lib. primo, Rhodios mari imperantes, capta fiducia ad loca circa Theram & Therasiam nauigãtes, templum Tutelari, id est Asphalio Neptuno in insula ædificasse. Porro & apud Patrẽses in Achaia Neptuni hæc fuisse cognomina legimus, Asphaliæus, Pelagæus, & Hippius. Sed & Macrob. Sat. lib. primo, nõ mirum esse debere ait, si deorum gemini effectus uarijs nominibus celebrantur, cum alios quoq; deos ex contrario in eadem re duplici censeri & potestate accipiamus, & nomine: ut Neptunũ, quem aliàs Ennosichthona, id est terram mouentem: aliàs Asphaliona, id est stabilientem uocant: hæc Macrob. Sanè ridiculus eorum est error, qui ubi Phurnutus ait Asphalio Neptuno sacrificari, ipsi nescio quid reposuerunt, & talpas interpretati sunt. Sed hæc codicibus parum synceris, ut alibi diximus, imputanda sunt. B

Isthmius Neptunus dictus ab Isthmo Corinthi, ubi nauigia trãsuectabantur, ibi fuit Neptuni fanum, ut Strabo lib. octauo scribit: In Isthmo, inquit, Neptuni, quem Isthmium uocant, templum eminet, picearum arborum luco circunclusum, ubi ludos Isthmios decertatos Corinthij celebrare soliti erant. Stephanus uerò, Alicarnasum urbem Cariæ Isthmum uocatam ait, & mox subdit: Est & Corinthi Isthmus, in qua est Isthmius Neptunus, & uictoria Isthmia, &c. Sed de Isthmijs ludis, qui ibi celebrabantur, & Syracusis, lege in Pindarum commentaria: ne te in re nota sermonis prolixitate demorer.

Samius Neptunus dictus, ut Strabo testatur, huius templum fuit apud Lepræum, in quo (ut est apud Homerum) Telemachus Pylios offendit, dum rem sacram facerent. Sic enim Homerus, interprete nostro Guarino:

Deuenere Pylum Nelei turribus altam,
Hic maris ad littus solennia sacra fiebant,
Mactabãtq́ue nigros Neptuno in littore tauros.

Hesychius quoq; cultum ait à Samijs ἐπακταῖον ποσειδῶνα, quem interpretari possumus littoralem, quod in acta templum haberet: à Bœotijs ἐπακμόνιος, eodem Hesychio auctore, dictus est.

Petræus

A Petræus Neptunus, hoc est πετρᾶιος ποσειδῶν. huius meminit Pind. in Pyth. in hymno ad Arcesilaum Cyrenæū. ubi interpres: Petræus, inquit, colitur Neptunus à Thessalis, quoniam is deus diffcidit montes Thessalicos, dico Tempe, & per ipsos fluuium deduxit, qui prius per urbem fluebat, & maximam eius regionem corrumpebat. unde Callimachus, φεῦγε δὲ καὶ πηνειὸς ἑλισσόμενος διὰ τεμπέων. hoc est, Fugit Peneius per Tempea Thessala flexus. Quin & hanc rem asserere uidetur Herodotus in septimo, cū ad hunc locum, eius uisurus situm, Xeryes Persarum rex accessit. Meminit & de Petræis campis Probus grammaticus in primo Georg. ut antè dixi. Sunt & qui tradant hunc in modum hanc fabulam, quòd Neptunus aliquando dormiens in petra quapiam, per somnum Venere pollutus sit: quod effusum semen terra suscipiens, equum primum exhibuit uocatum Scyphion. Alij dispositum fuisse certamē scribunt Petræo Neptuno, in eo loco ubi primus equus ἐξαπίδηκεν, egressus est: propter quod & Hippius Neptunus est dictus. de quo alia, & diuersa ex alijs, suprà retuli.

Heliconius Neptunus uocatus est ab urbe Helice, quæ ab Ægio XL stadijs distabat uersus mare: & hæc quidem Helice irato Neptuno, ut ait Paus. quòd supplices Iones de templo abegissent, & B interfecissent, terræmotu conscissa corruit. Meminit etiam Strabo lib. octauo. Heliconio Neptuno festa celebrabantur, quę Panionia uocitata fuerunt, ut idem Strabo & Herodotus in primo prodiderunt. Sedenim & Heliconius Iupiter ab antiquis cultus fuit, de quo in Ioue iam dictum est.

Nisyreus Neptunus cognominatus ab insula Carpathij & Cretici maris, cuius & Homerus meminit: Quiq; colūt Nisyron celsam, &c. hæc Telo confinis est ab aquilone, ab ea uerò stadia circiter LX distans, rotunda, celsa, saxosa, molaribus abundans lapidibus. finitimis igitur urbibus ex ea molarum suppetit copia. Sui etiam nominis habet oppidum, & portum, calidarum aquarum & thermarum scaturigines, fanumq; Neptuni Nisyrei, cuius ambitus est stadiorum LXXX. Fama est, Nisyrum fragmentum Coæ insulæ fuisse. additur rei fabula: Neptunum gigantem quempiam Polyboten persequentem, ab insula Co tridente suo frustum auulsisse, inq; illum iaculantem fragmentum, ipsum proiectum insulam mansisse, appellatamq; Nisyrum, ibiq; gigantem sepultum. hæc ex Strabonis libro decimo.

Phythalmius Neptunus nuncupatus fuit, quòd Trœzeniorum precib. deus motus, nō amplius aquā salsam fructib. eorū et plantis inspergeret. cuius dei templū propter eorū mœnia celebre fuit, ut Paus. docet in Corinth. Phurnutus uerò & Phytalion, seu φυτάλιον

cogno-

cognominatum scribit, si peruetusto codici credimus. Phythalmius igitur, seu Phytalmius, seu Phytalios legere malumus, ea humoris uis est, quæ causa antiquis putabatur, ut quæcunque è terra producuntur, germinarent.

Σωτὴρ ποσειδῶν, hoc est Seruator Neptunus, Valla & liberatorem in septimo Herodoti interpretatus est. nam Græci cum audiue re classem Xerxis naufragio perijsse, factis Ioui Seruatori primùm libationibus, ad Artemisium profecti, iterum statione̅ habuere ad templum Neptuni Seruatoris: quod nome̅ ab illis inditum, ad hoc usque tempus (ait Herodotus) perdurat.

Δωματίτης ποσειδῶν, Domatites, uel cubicularis Neptunus, teste Paus. cognominatus, quòd eius templum esset inter platanos arbores ferè obtectum: unde etiam illi nomen datum putatur.

Portunum etiam Neptunu̅ appellatum uidemus à Latinis, interdum à Palæmone seorsum. Martianus in quinto, eo carmine:

Portuni trifidam suspirans flagitat hastam.

Idem in primo, cum Mercurius de ducenda uxore cogitat: Nec solum superûm regem attestabatur uxorium, idque etiam Diti propositum, idque Portuno. M. quoque Cicero in libro de Nat. deoru̅, cum ait Neptunum à nando, Portunum à portando dictum: de Neptuno agens. Arnobius quoque in III: Per maria, ait, tutiss. præstat Portunus commeantibus nauigationes, sed cur insanum mare tam frequentes exposuit crudelium naufragiorum ruinas? Apuleius etiam in quarto de Asino aureo, parum licet animaduersum ab interprete in fabula Psyches: Et Portunus, inquit, cærulis barbis hispidus, & grauis piscoso sinu Salacia, auriga paruulus delphini Palæmon, iam passim maria persulcantes. Tritonum cateruæ, hic concha sonaci leniter buccinat, ille serico tegmine flagrantiæ Solis obsistit, inimici, aliàs sub oculis dominæ speculum prægerit. Vide ut hoc loco Portunum à Palæmone diuersum facit, eique Salaciam adiungit, quæ Neptuni uxor fuisse dicitur, ut Varro, Gellius, Augustinus, Seruius & Martianus ostendunt. Sed de Palæmone, qui à nostris Portunus dictus est, alibi etiam nonnihil agam, à quo Portunalia dicta, ut ait Varro, & feriæ institutæ, cum eius ædes in portu Tiberino facta fuit. Festus: Claudere, ait, & clauis, ex græco κλείω καὶ κλεὶς descendit: cuius rei tutelam penes Portunum esse putabant, qui clauem manu tenere fingebatur, qui deus putabatur esse portarum. hæc Festus: quibus uerbis parum mihi constat, an pro Portuno Vortunum legendum sit, cum plerique Ianum & Vortunum eundem fecerint, & ei deo sit clauis attributa, ut alibi etiam dixi.

Epoptes Neptunus etiam cognominatus, cuius templum apud

Mega

A Megalopolin in Arcadia, ut testis est Pauſ. Dictus uerò quasi ἐπόπτης, id est inspector, & urbis tutelaris.

Ἀλικλύτωρ, hoc est mari inclytus Neptunus, à Sophrone in Mimis cognominatus. meminit Hesychius.

Ægæus Neptunus cognominatus est ab Ægis Eubœæ insulæ, ut notat Strabo in nono. In his uerò fuit Neptuni templum Ægæi. meminit & Pherecydes, & Phauorinus.

Cenchreus, id est κέγχρεος ὁ ποσειδῶν dictus, ut Stephanus ait, à filio Herois Cenchreo. Fuere autem Cenchreæ diuersis in locis urbes: una Troadis, ubi diuersatum Homerum fuisse legimus, ut edisceret quæ ad Troiam pertinerent: altera fuit ciuitas & nauale non longe à Corintho, unde Cenchreus uocatus est deus: tertia fuit Italiæ urbs.

Canobus Neptunus nuncupatus est, teste Stephano. est uerò Canobus, uel Canopus, ciuitas C & XX stadijs distans ab Alexandria, pedestri uia. dicta uero à Canobo Menelai gubernatore, qui ibi perijsse fertur, & templũ Posidonis Canobi, & insula. Sed enim de Canobo deo iam actũ est plurib. in deis localib. in primo libro.

Erechtheus insuper Neptunus ab Atheniensibus & cultus & dictus, teste Hesychio: & à Cyreneis Pellanius nuncupatus. Delubrũ B Erechthei Neptuni nũcupati, in Achaia hoc memorabile habuisse traditur, ut aqua in eius puteo austro flante fluctuaret, cæteris autẽ uentis perflantibus immota manebat.

Dameus Neptunus, idẽ & Hippius uocatus, ut suprà proditũ, quòd uidelicet equos domuerit, παρὰ τὸ δαμάζω. Sed hac de re in Hippio & Petræo Neptuno iam dictum est.

Κυανοχαίτης ποσειδῶν, hoc est cyaneis, seu cæruleis iubis siue capillis Neptunus. frequens uerò hoc epitheton est græcis, Orpheo, Homero, Hesiodo, alijs: ipsumq́ Phurnutus & grammatici interpretantur de aquæ maris colore.

Ἐνοσίχθων, ἐνοσίγαιος, σεισίχθων, et τινακτογαῖος, eadem penè ratione Neptunus nuncupatus est, ut Phurnutus notat, qui & eorum causas exponit: hoc est, Terriquassor, & Tellurimotor, ut apud Gellium in secundo Theod. Gaza expressit. Ammianus Marcellinus lib. decimo septimo histor. Ideo, inquit, humentis substantię potestate Enosigæum & Sisichthona poetæ ueteres & theologi nuncupauerunt: de terræ motibus differens, qua ratione fierent. meminit & Macrobius Saturn. lib. primo. Sanè Ennosigeus dupli ci nn aliquando scriptũ inuenimus, apud poetas in primis, propter syllabæ morã. nam cum ἔνοσις prima breui enuncietur, ad carminis normam aliquando litera duplicatur: quod non modo à Gręcis fit, sed & apud Latinos. Iuuenalis,

Ipsum

Ipsum compedibus qui uinxerat Ennosigæum. res est notissima.

Γαιήοχος, & θεμελιοῦχος etiam Neptunus sæpius nuncupatur, A teste Phurnuto, quod terram quatiat, eiusque fundamenta cōtineat. hinc poeta Vergilius:

Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit. quo loco Seruius ait, Neptuno fundamenta consecrata esse. Variè tamen hæc cognomina exposita legimus: sed ut mihi magis quadrare uisa sunt, retuli.

Νυμφαγέτης Neptunus ab aliquibus cognominatus est, ut scribit Phurnutus, quasi dicas Nympharū & aquarū actor. unde etiā κρηνοῦχος appellatus, quod fontibus & aquis præesse crederetur.

Pelagæus etiam in Achaia dictus est Neptunus, ut Pauſ. & Hesychius docent.

Εὐρυβίας ποσειδῶν à Pindaro aliisque poetis Neptunus cognominatus est, hoc est, qui latæ amplæque uiolentiæ sit, & potentiæ. ut illud est, καλέων εὐρυβίαν: id est, inuocans Neptunum. tametsi quidam εὐρυβόας potius uelint legere, hoc est latè reboans. Sed de boatu & mugitu maris antè sum locutus: nunc de uiolentia agendum, quæ quanta sit, maris præsertim, non est cur multis commemorem, cum non hinc multum Ferraria distantes Adria, Cymachium, & Clodia, insignes olim urbes, hoc tempore maris uiolentia ac æstu sub aquis obrutæ cernantur. Quare etiam Neptunus ideo εὐρυμέδων, & εὐρυμεδόντης à poetis sępe uocatus est, hoc est latè regnās, B seu imperans: & interdum etiam εὐρυσθενὴς dictus, quod latè robustus sit, & ualens. εὐρύστερνος etiam ποσειδῶν cognominatus, ut Phurnutus notat, quòd latum, & perinde robustum pectus haberet, & latum sit æquor pelagi. unde etiā illud frequens apud Homerum, ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης: hoc est, per latos humeros maris. Vocatus etiam ab Hesiodo in Theogon. ἐρίκτυπος, à sonitu, & ἐννοσίδης. θαγυμάσα uerò à Scythis, ut in quarto hist. Herodotus scribit, licet Tagesmana perperam ex latinis scribant. Hesychius etiam Neptunum appellat ἐνείπιον.

Salacia Neptuni uxor. Auguſt. in quarto de Ciuit. dei: Salaciā inferiorem maris partem uocatam ait. in septimo uerò: Iam utique, inquit, habeat Salaciam uxorem Neptunus, quam inferiorem aquam maris esse dixerunt. Festus quidem: Salaciam, inquit, dicebant deam aquæ, quam putabant salum ciere, hoc est mare mouere. unde Ouidius, Nymphæque salaces, dixit: quo uocabulo poetæ pro aqua usi sunt. Pacuuius: Hinc sæuitiam Salaciæ fugimus. Varro quoque à salo Salaciam deduxit. Seruius ab aqua salsa Salaciam dictam ait, uxoremque ipse Neptuni facit. Meminit præterea Gellius & Martianus. Salaciam tamen alteram puellam ex Ophionide lego,

quæ

A quæ ut Alexander apud Stephanum ait, ferre solebat sacra deo Apollini in Pataris. Priorem quidem Salaciam nonnulli eandem esse putant, quæ Amphitrite græcè dicitur. Amphitriten porrò Hesychius pro toto mari interpretatur, à timore & formidine dictam, qua ij undiqꝫ circundantur, qui per mare nauigant. Scribit Oppiani interpres, Amphitriten dictam ἀπὸ τοῦ ἀμφοτέρωθεν τρίτην τάξιν ἔχειν, quòd uidelicet utrinqꝫ tertium obtineat ordinem. æther enim, aer, aqua: & rursus infrà erebus, terra, aqua. alij dictam uolunt ἀπὸ τοῦ ἀμφιτρίβειν, hoc est à circumterendo, quod mare terram undiqꝫ terat. alij ἀπὸ τοῦ ἀμφιτρεῖν, quod significat circumterrere, quod mare undiqꝫ terrore nauigantes afficiat. Sunt qui dicant ἀπὸ τοῦ τρεῖν, id est à terendo, quod nauigantes mare ἀμφοτέρωθεν terat. Fabulantur Græci, hanc perpetuam deis uirginitatem uouisse: sed cum à Neptuno solicitaretur, ad Atlantem confugisse, ubi à delphino persuasa, Neptuno assensit. Vnde est illud poetæ,

Neptunum gremio complectitur Amphitrite: Claudianus. Ouid. *Margine terrarum porrexerat Amphitrite:* pro, mare. hoc nomine duas fuisse, inter Nymphas annotabimus.

MARINI DEI.

B CVM de Neptuno, eiusqꝫ uxore iam dixerim, superest ut de Marinis reliquis deis dicam. Marini igitur dei à Græcis uocantur θαλάσσιοι θεοί, uel ἐνάλιοι, ut à Luciano. Ingens horum turba fuit: quorum princeps Neptunus, & eo antiquiores Nereus & Oceanus. Fingebantur uerò dei marini cani & senes, propter maris spumas: ipsiqꝫ colore cæruleo, qui color est pelagi. eorum nonnulli in piscem desinebant, ut Glaucus, & Triton, alijqꝫ. Alij fuere in hoc numero littorales dei, qui à Græcis αἰγιάλιοι nuncupantur. Catullus: Neqꝫ ulla uota littoralibus deis sibi esse facta.

Nereus ergo ex Mari & Terra natus, grādæuus & senior dictus, Græci ἅλιον γέροντα uocant, Nereidum nympharum pater, mirificè laudatus ab Hesiodo in Theogonia. Huic hymnū Orpheus concinuit, cum myrrhæ thymiamate. Vxorē Dorida habuit. dictus ἀπὸ τοῦ νέεσθαι, ut ait Phurnutus: hoc est, à natando.

Oceanus, deus & ipse maris, dictus grecè ὠκεανός, ab ὠκὺς, id est à uelocitate: Coeli & Terrę filius ab Hesiodo dictus. uir uerò Tethyos, pro toto mari à poetis capitur: totū qui circuit orbem, ut ait Catullus. Oceanus, inquit Phurnutus, ἀκαλαῤῥείτης nuncupatur, quòd lenis & tranquillus eius sit fluxus, ut solis motum imitari ui-

deatur. Vocatur idem & βαθυδίνης, quod citò & à profundo moueatur. Tauriceps etiam dictus est, hoc est ταυρόκρανος, ut etiam Neptunus. meminit in Oreste Euripides. Tethys autem uxor eius appellata, quod pura omnia & splendida efficiat, resq́ contrarias concordi ac mutuo nexu decenter copulet. A

Proteus deus marinus & ipse à gentibus existimatus, CERES ab Ægyptijs, ut Diod. ait, dictus: hic sese in uarias figuras mutare solitus erat, ut Homerus & Vergilius poetæ cecinere, & historici insignes, Herodotus & Diod. ut alios mittam. hic in insula Pharo apud Ægyptum, si Homero credimus, regnauit: unde est aliquãdo Pharius cognominatus.

Ponticus Heraclides ait, Proteum informem rerum materiam à poetis symbolicè nuncupari, sub figmento. & declarat, quare ita uocaretur, & in uarias formas mutari diceretur. Idotheamq́ illius filiam, eius prouidentiam esse arbitratus est: & cætera, quæ idem exequitur in lib. Homericarũ allegoriarũ. Proclus quoq́ in his quę pro Homero aduersus Socratẽ scribit in Platonis legibus, Proteũ mentem ait angelicam ordinis Neptuni habentem, & in se complectentem omnes rerum formas in mundo genitarum: subijciturq́ illi Idotheo anima, scilicet dæmonia quædam diuinæ Protei menti iuncta conuenienter, & cogitationes suas eius intelligibilibus formis connectens. hæc & alia subtilius Proclus. Alij Proteum sophistam interpretati sunt, qui apparentibus argumẽtis hominibus illuderet. Alij eum ueritatem dixere, sese haud omnibus passim ostentantẽ, sed paucis duntaxat, his qui probè eam arripere norint. Alij Protei historiam ad regum Ægyptiorum insignia retulerunt, quæ diuersa & uaria fuerint: quibus etiam moris fuerit, ea subinde immutare, nunc leonis specie, nunc tauri, nunc & cæterorum, quæ docet historia. Quid dicã, & aliquos fuisse qui saltatorẽ Protea interpretati sunt? quid, & alios fuisse qui hanc subesse Physicam rationẽ putarunt? dicentes, hominem in libidinem habere stultitiam, ferocitatem, dolum, quæ dum inuicem in uno homine uigent, pars illa quæ uicina est diuinitati, id est prudentia, nõ apparet: quæ tunc potest suas uires tenere, cum fuerint illa religata. id est, cum quis omnibus uitijs caruerit. Sed hæc non nostri sunt instituti, nisi cum se sponte offerunt. Scribit Isaacius in cõmentarijs in Lycophronem, Proteum genere Ægyptium fuisse, sed ex Aegypto migrasse Phlagram Pallenes, uxoremq́ duxisse Toronen, ex qua Tmolum & Telegonum filios sustulerit, qui hospites occiderent. ab eis Proteus aufugit, Neptuni ope, qui subterraneam ei cauernam præparauit, ex qua subtus mare in Ægyptum usq́ penetrauit. pòst uerò Hercules in Thraciam perueniens, Tmolum & Telegonum intere- B

mit.

A mit: quorum interitu pater neque lætatus, neque fleuit. hinc Pallenius Proteus cognominatus est, & Phalagræus, ex iam recitata fabula. dictus item Pharius, sed & Carpathius. Seruius: Carpathos, inquit, insula est contra Ægyptū, à qua uicinum pelagus Carpathiū appellatum est. hic aliquando regnauit Proteus, relicta Pallene ciuitate Thessaliæ: ad quam tamen reuersus est postea, quod ostendit etiam Vergilius cum ait, Patriamque reuisit Pallenen. Statius ideo Carpathium appellauit, eundem & Neptuni pastorem, in Achilleide. Vergilius uerò de Proteo sic, ut semper, diuinè:

Est in Carpathio Neptuni gurgite uates,
Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus equor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Aemathiæ portus, patriamque reuisit
Pallenem, hunc & nymphæ uenerantur, & ipse
Grandæuus Nereus: nouit namque omnia uates,
Quæ sunt, quæ fuerunt, quæ mox uentura trahuntur:
Quippe ita Neptuno uisa est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite Phocas. hæc Poeta.

Sed & Orpheus hymnum composuit, cui & styraca adoleuit,
B eundemque Ponti claues tenere, & totius naturæ exordia, & multiformibus speciebus materiam mutare. Possem & plura de Proteo afferre: nam & eius usque nomen in prouerbia deductum est. Cognominatns præterea Cæruleus à Vergilio. Ambiguus ab Ouid. Horat. uerò ait, Quo teneam uultus mutantem Protea, nodo.

Triton Neptuni filius, & Amphitrites, ut canit Hesiodus: Seruius tamen, Salaciæ. ut putare possimus, quod iam scripsimus in Salacia, eandem esse Amphitriten & Salaciam. Isaacius in cōmentarijs in Lycophronem, Ttritonem & ipse Neptuni & Amphitrites filiū scribit, à superiori parte ad umbilicum hominis effigie, ab umbilico ad caudam delphini: tanquam, ait, si dicas ex pisce cētaurus: hoc est, ἰχθυοκένταυρος. Phurnutus tamen Tritonē ita describit: Biformis (inquit) fuit hominis partē habens, partem ceti, propter duplicem liquoris uim, alteram quidem utilem, alteram uerò noxiam. dictus τὸ τρεῖν, Triton uel ἀπὸ τῆς ῥύσεως, id est fluxu, τ litera superiuncta: uel ἀπὸ ut in Amphitrite dictum est, per antiphrasin, quòd non timeat. Triton elegātissimè. ita in Metamorph. ab Ouidio describitur,

Cæruleum Tritona uocat, conchaque sonanti.
Inspirare iubet, fluctusque & flumina signo
Iam reuocare dato, &c. & ab huius forma Vergilius in x nauem effinxit,

Hunc uehit immanis Triton, & cærula concha

Exterrens freta cui laterum tenus hispida nanti,
Frons hominem præfert, in pristin desinit aluus. A
Spumea semifero sub pectore murmurat unda. Tubicen Triton à poetis Neptuni fingitur. huius Hyginus in Cancro meminit, & poeta Claudianus. Macrobius hunc in Saturni templorum fastigijs poni solitum tradit. Dicimus & Tritones, numero plurium. Vergilius: Tritonesq; citi, Phorciq; exercitus omnis. Sanè sciendum, quod Nilus Ægypti fluuius Triton quoq; dictus est, Lycophrone teste. quo loco interpres ideo Tritonē illum appellatum obseruat, propter eius tria in primis nomina. Primo enim Oceanus dictus est: deinde Aetos, id est aquila, ab eius cursus uelocitate: demum Nilus, ἀπὸ τοῦ νέαν ἄγειν ἰλὺν, quod scilicet nouū limū agat. Sed de Nili nominibus aliàs memini à me XII esse collecta. Fuit & Triton fluuius alius Libyæ, seu palus, unde Tritonia & Tritogenia, ut in Pallade abundè dicturi sumus. Scribit Plinius in Nat. historia, Tritonem suo tēpore uisum fuisse. Idem scribit & Pauf. qui ait, à se uisum apud Tanagræos in Bœotia: & item alterū Romæ inter miracula habitū, Tanagræo minorē: eosq; cōmixtā habuisse hominis speciē cū pisce. caput enim capillis cōtectū fuisse, neq; facile discerni potuisse: colore eo fuisse, quo esse uident̄ ranæ palustres in dorso: nares humanas habuisse, brāchias sub aures, os rescissum, latūq;, ferinos dentes, glaucos oculos, manus cum articulis ad humanā effigiē, ungues ostreorū conchis persimiles, reliquū porro corpus paruulis squammis contectū, & in piscē desinere nō dissimilē extremis delphinorū partibus. Tanagræū uino captū prodit Pauf. positū in templo Bacchi cōspiciendū. Demostratus in lib. de Piscatione, cōditū Tritonē, in oppido Tanagra ad spectaculū ait, cætera (inquit) fictis & pictis similē. Scribit uerò Alex. Neapolitanus, suo quoq; tempore uisum hominem marinum, & melle seruatum, ex Mauritania in Hispaniā delatū. Notissima etiā historia, nostra ętate in Epiro unū eiusmodi laqueis captū, qui puellis insidiaretur, dum ad fontē aquatum proficiscerentur. de hac eadem re plura in Æliani additamētis P. Gilius. B

Phorcus, qui & Phorcys, Ponti & Terrę filius, ut canit Hesiodus in Theog. ex quo et Cetone Grææ natæ dicunt̄, quæ natæ statim canæ factæ sunt: quia unda collisa breuib. canētes spumas faciat. Grææ aūt, quasi γραῦς, id est anus appellatę. Sed de Grǽis aliàs. Illud sanè te scire uelim, Phorcū dici, & Phorcyn, & Phorcynū, Homero & Hesiodo in primis, ut est in XIII Odyss. de Phorcyni antro, quod Porphyrius philosophus est doctissimè interpretatus. Seruius uerò: Phorcus, inquit, Thoosæ nymphæ et Neptuni filius: ut autem Varro dicit, rex fuit Corsicæ & Sardiniæ, qui cum ab Atlante rege naualì certamine cum magna exercitus parte fuisset uictus & obrutus, finxerunt socij eius, eum in deum marinum esse conuersum.

Saron

A Saron deus marinus, qui nauticæ arti præesse existimabat, à quo datum est mari nomen, ut Græci scriptores meminere, & qui de Situ orbis scripserunt, ut Strabo. Aristides rhetor hæc fermè in Themisto describit: Nec uti per omne tempus in mari habitent, quemadmodum aiunt Glaucum Anthedonium, & Saronem mari cognominem eius. & Pausan. in Corinth. meminit, qui Althepiæ regioni imperauit. hinc et prouerbiũ apud Græcos, σάρωνος ναυτικώτερος.

Glaucus deus marinus, de quo Seruius: Glaucus, inquit, piscator fuit de Anthedone ciuitate, qui cũ captos pisces super herbam posuisset in littore, & illi recepto spiritu rursus mare petissent, sensit quandam herbarum potentiam, quibus esis conuersus est in numen, & deum marinũ. Fabulã copiose Ouidius est in Metamorph. executus: & Ausonius in Mosella,

Sic Anthedonius Bœotia per freta Glaucus,
Gramina gustatu postquam exitialia Circæ
Expertus, captas moribundis piscibus herbas
Sumpsit, Carpathium subijt nouus accola pontum.
Ille hamis & rete potens scrutator operti
Nereos, æquoream solitus conuertere Tethyn,
Inter captiuas fluitauit prædo cateruas.

B Sed & Oppianus in Halieutico, Strabo præterea, & Athenæus in septimo copiosius. Palæphatus in libro Incredibiliũ, fabulę huius allegoriam explicat, Glaucumq; Anthedonium urinatorẽ fuisse ait: qui aliquando natãs per aliquot dies delituerit, & propterea ab hominib. deus factus existimatus: & cætera, quæ ille de eius etiã morte interpretat: deq; altero, iteq; altero Glauco, hoc est Sisyphi & Minois filijs. Porro Nicanor Glaucum Melicertã fuisse credidit. Nicãder uerò in primo Aetolicorum, Apollinẽ à Glauco diuinandi scientiã accepisse uoluit. Glaucus à Philostrato ita in Imaginibus effingit: Liquidi sunt Glauco barbæ cirri, cæruleo aspectu, comarum cincinni graues, in humeros diffluentes, densa et arcuata supercilia, inuicẽ se contingentia, ita ut unum esse uideant: brachia habet natantia, pectora habet inspersa herbis marinis, fuco scilicet, & alga: uenter restrictus, reliquo corpore piscis, cauda ad lumbos reflexa. illũ circumuolãt alcyones, &c.

Portunus deus & ipse marinus, ut ait Seruius, qui portubus præest. Plautus in Rudent. Sed ô Palæmon sancte Neptuni comes. huius nota est fabula: Athamas post furorẽ à Iunone immissum, cũ occiso Learcho, qui etiam Clearchus dictus, Melicertam alterum filium cũ Ino uxore sua persequeret, & illi se in mare pręcipitassent, uoluntate numinũ in deos uersi sunt. Melicerta in Portunũ, qui græcè Palæmon dicitur, Ino in matrẽ Matutã, quæ gręcè dicitur Leucothea. si copiosius fabulã quæris, Ouid. in quarto Metam. legito, &

Lactantiũ grãmaticũ in Theb. Statiana: sed & græca & latina prouerbia, Inus dolores, hoc est ἰνοῦς ἄχη. Leguntur ad hæc & duo Orphei hymni, alter Leucotheæ cum thymiamate aromatũ, alter Palæmoni cum mãna thuris: ex quibus hymnis eos aduertimus, hoc est matrẽ & filiũ, Dionysij educatores, id quod & in Dionysio repetã. In XI urbis Romæ regione, id est in Circo maximo, qui Conso, hoc est Neptuno equestri dicatus fuerat, duæ ædes fuere Portuni, ut P. Victor scribit: altera ad pontẽ Æmilij, olim sublicij appellati: altera inter Apollinem cœlispicem, & Herculẽ oliuariũ. Palæmon uerò cognominatus est à Verg. in quinto. Leucotheæ imago describitur in secundo Iconũ lib. à Philostrato. Leucotheã Orpheus ait succurrere nauibus, & perinde etiam earum esse seruatricem, id est σωτεῖραν. hinc Propertius in secundo, A

Ino etiam prima terras ætate uagata est,

Hanc miser implorat nauita Leucotheã. Sanè Portunum pro Neptuno à Latinis interdum desumi, suprà à nobis iam ostensum est.

Ægæon etiã deus fuit marinus, si græco Eumelo & nostro Ouidio stamus, nam alij gigantem faciunt, ut Homerus. Ouid.

Cæruleos habet unda deos, Tritona canorum,

Proteaq́; ambiguum, balenarumq́; prementem

Ægæona suis immania terga lacertis. Hesiodus, Cœli & Terræ filium Aegæona ait. Eumelus, & ipse poeta uetustissimus, Ægæonem in Titanomachia Terræ & Ponti filium fuisse ait, & in mari habitasse, indeq́; Titanibus opem tulisse. Lucillus Tarrhæus Ægæonem gigantem fuisse prodidit, atq́; ex Eubœa in Phrygiam peruenisse, ibiq́; decessisse. Conon autem in Herculea scribit, Neptunum hunc ipsum Ægæonem deuicisse, & in mari demersisse. B

Scyllam & Charybdin hic breuissimè ascribã, quamuis notissimę sint, potius ut institutũ prosequar, quàm ut opus esse existimem. sequar igitur eos Græcos, qui interpretati sunt physicè fabulas Homeri: quæq́; à nostris poetis traduntur, & grãmaticis, in præsentia mittã. plurima enim conculcarẽ. Scylla in antro obscuro & horrendo describitur. terribili illa est latratu, canũ uidelicet simili, pedes habere dicit̃ XII, colla sex longa, capita totidẽ, & dentiũ triplicẽ ordinem, ex quibus uirus stillare uidet̃. Capita uerò assiduè in mare porrigit, ac circunspicit è scopulo, an inde nauis aliqua circũnauiget, ut ex ea saltem tot deprædetur, quot ipsius sunt Scyllæ capita. ac totidem ex Vlyssis socijs abstulisse ac diripuisse, poeta dixit.

Charybdis uerò tantum à Scylla distat, quantũ est sagittę iactus. Hæc ter in die sub caprificum delitescens, aquas absorbet, terq́; inde reuomit. Hinc euasit Vlysses, ut Homerus canit.

Nymphæ.

NYMPHAE.

A NYMPHARVM uocabulũ apud Græcos uaria & diuersa significare uidemus. nam & alatæ formicæ Nymphæ uocantur: & item uermes quidã alati, qui in apũ aluearijs, quicq; circum calyces rosarũ strepunt. Hinc Plin. lib. XI. Apes aliæ in uermiculo, aliæ in nympha esse perhibent. Idem paulo pòst: Nymphæ, inquit, nominant. Sed & nouę sponsæ hoc nomine dicunt, unde est παράνυμφος, & νυμφεύτρια, & νυμφοκόμος: hoc est apud nos, pronubus & ꝓnuba. Est & nympha inter astra, capra Amalthea, de qua mox agemus. Ea præterea particula quæ est à mento & inferiori labro concaua media, nympha dicit. Nymphæ quocq; Musæ nũcupatæ, ut in Musis dictũ. Nympha itẽ pudendi pars, quę ad uirilis interdum membri similitudinẽ excrescit, & arrigit, ut Iul. Pollux scribit. Nymphas denicq;, ueteres, animas uocabãt. Porphyrius: Fõtes, ait, & flumina cũ nymphis aquarũ numinib. propria sunt, tum multo magis nymphis animis, (animas enim ueteres nymphas uocabant) quas olim peculiari uocabulo Melissas appellabãt, uidelicet quòd sint uoluptatis auctores in nobis. Hinc Sophocles nõ impropriè de animis dixit, Bombos edit examen defunctorũ. quin & mulieres Cereris sacerdotes tanq̃ inferorũ antistites, olim Melissæ

B sunt uocatæ: & Cereris filia μέλιττα, hoc est Proserpina. hæc quidẽ Porphyrius, Tyrius philosophus. Interpretes etiã Pindari in Pyth. Melissas nymphas interpretantur, quæ sacris & mysterijs præsunt. Hinc Pindarus, Melissæ oraculum Pythiæ intellexit. Mnaseas uerò Patarensis Melissas nymphas ait mellis usum reperisse in Peloponneso, ex fauo. Quidã & Melias putauere, de quibus paulo pòst agemus. Sed his missis, nos de toto Nympharũ genere hac parte tractabimus. Nam si Mnesimachũ Phaselitem in διακόσμοις audire uolumus, Nympharum sunt genera multa. aliæ enim sunt cœlestes, id est οὐράνιαι: aliæ terrestres, hoc est ἐπίγειοι: aliæ fluuiatiles, id est ποτάμιοι: aliæ lacustres, uel stagnorũ, hoc est λιμναῖαι, quæ & λιμνάδες dictæ sunt: aliæ demũ θαλάσσιαι, id est marinæ. Seruius uerò grammaticus in Verg. commentarijs ita cõmemorat: Nymphæ, inquit, montiũ Oreades dicuntur, syluarũ Dryades, quę cum syluis nascuntur Hamadryades, fontiũ Napęæ uel Naiades, maris Nereides, de quibus seorsum agemus: tametsi Phurnutus Nymphas dicat fuisse fontes aquarũ dulcium, seu potabiliũ, quas dictas ait ἀπὸ τοῦ ἀεὶ νέας φαίνεσθαι, id est, ab eo quòd semper iuuenes appareãt: aut ἀπὸ τοῦ φαείνειν, quòd splendeãt. quare ideo & sponsas, nymphas uocant, quòd tunc primum appareant, ad illud usq; tempus occultatę. Sed nobis plura de Nymphis philosophari haud cõuenit, cum Porphyrius in cõmentario antri Homerici ex Odyss. plurima afferat, & exquisitè interpretetur. Nostri certè Nymphas putãt appellatas, unius literæ

mutatione, quasi Lymphas, unde & Nymphæa lauacra dicta fuere. A
Vraniæ igitur, id est cœlestes nymphæ, appellatæ à gentibus animæ, & cœlestes mentes, quæ sphæris cœli præsunt, quas & Musas & Sirenas etiam uocauere, ut Plato, Macrobius, alij dixere, & Proclus in primis. Nec hic illud cōgruit, quod aliqui ex sacris literis afferunt: Aquæ quæ supra cœlum sunt.

Επίγειοι nymphæ, quæ in terris uersantur, nuncupatę sunt. Harū aliquæ in montibus degebāt, quę Oreades dicebant, & Orestiades. Homerus, νύμφαι ὀρεστιάδες κοῦραι Διός, id est nymphę Orestiades natæ Iouis. hæ & Orodemniades, & Agrostinæ, ab Hesychio uocatæ sunt, qui ait: ὀροδεμνιάδες nymphæ & Melissæ dicunt, ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ δεμνίων, quòd in cubilibus montiū quiescerēt. uel dictæ ἀπὸ τῶν ὀροδάμνων, qui rami sunt & germina stirpiū. Idē scribit & Phauorinus.

Λειμωνιάδες, Lemoniades nymphę frequēter à Græcis appellatę, quę in pratis uersarent & campis, unde illis nomē. Sophocles in Philoctete, νύμφαι τ' ἔνυδροι λειμωνιάδες: id est, Nymphęq; liquētes Lemoniades. hoc est, cāpestres, seu pratenses. hoc idē affirmat Hesychius, qui inquit, quoniā hæ Nymphę ἐν λειμῶσι, hoc est in cāpis uersantur. Orpheus in Hym. Horas Limoniades appellauit. Decipit Buccatius, qui has Hymniades dixit, cum suo nescio quo Theodotione.

Limnades uerò nymphæ dictæ, quę in stagnis & lacub. uersarent, B ut modò dicebā. per has iurat Theocritus in Edyllio V. οὐ μὰν, οὔ τ' αὐτὰς τὰς λιμνάδας ὦ 'γαθὲ νύμφας. id est, Non per nō per ipsas Limnadas ô bone nymphas. hæ et Limnææ à græcis dicūtur. unde manifestus est scripturæ error in cōmentarijs Apollonij & Phauorini, qui pro λιμναῖαι scriptum habēt λημναῖαι. Hæ & λιμνακίδες interdum dictæ sunt. Hinc Ouid. lib. quinto Met. nymphæ nomen deduxit:

Edita Limniace uitreis peperisse sub undis Creditur.

Nymphæ faciles plerunq; appellatæ sunt. Vergilius:

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello: in Bucol. Idē in Georg. *Faciles uenerare Napæas.* Sic & D. Augustinus lib. VI. de Ciuit. dei. Sic & Theocritus statim post citatum carmen,

αἵ τέ μοι ἵλαοί τε καὶ εὐμενέες τελέθοιεν. hoc est,

Hæq; mihi facilesq; et mites, sic rogo, fiāt. Sed de Nymphis illud hoc loco in uniuersum dixerim, Nymphas apud poetas appellatas, non eas tantū quas suprà dixi, sed à fluminū nominib. ut apud Ouid. à Tiberi Tiberiades, et à Pactolo Pactolides. Sic noster Vida Seriades à Serio, & A. Naugerius Naucelides à Naucelo; id quod nec sibi denegatū putarūt Pontanus & Sanazarus, ne nūc plures cōmemorē.

Napæę nymphæ conuallium, seu saltuum, quāuis Seruius fontiū dicat ἀπὸ τῆς νάπης denominatæ. Harum apud auctores crebra est mentio: ut, Faciles uenerare Napæas. Napæus etiam Apollo cognomi-

A gnominatus, & in Lesbo cultus fuit, ut in Sat. scribit Macrobius.

Dryades & Hamadryades nymphæ syluestres, ἀπὸ τ δρυὸς nuncupatę, quod generale nomen arborū est, & speciale quercus. unde & Querquetulanæ nymphæ, ait Festus, præsidentes querceto uirescēti, quod genus sylug indicat fuisse intra portã Romę, quę ab eo dicta fuit Querquetularia. Hamadryades uerò nymphas scribit Mnesimachus dictas, quod ἅμα ταῖς δρυσί, hoc est simul cum arboribus nascantur, uel simul interire uiderentur. Pherenicus Hamadryada nymphã fuisse scribit, quæ cum Oxylo cōcubuerit. & inde natę sunt filiæ, Carye, Balanus, Craneū, Orea, Ægirus, Ptelea, Ampelus, et Syce, quę à nomine matris Hamadryades dictæ fuere. Idē recitat Athenæus in tertio Dipnosoph. Charon Lampsacenus de Rhœco & eiusmodi Hamadryada, fabulã narrat: cui cū Parœbij pater parcere noluisset, diceti μὴ τεμεῖν, hoc est ne incideret, id quod mox illi mortis causa extitit: quam fabulã pluribus uersibus est executus Apollonius Rhodius in secundo Argon. ex uerbis Phinei & Iasonis. Alterum tamen Rhœcū apud Pauś. legi, qui Samius fuit, & cum Theodoro primi fuderunt formaruntq́ statuas. Porrò & fabulam similē aliam recitat elegantissimè in octauo Met. Ouid. de Erisichthone.

B Ephydrides nymphæ appellatæ sunt, quæ in aquis uersantur, ut & nomen ostendit. de his Artemidorus lib. secundo ὀνειροκριτικῶν. item Alexander Ætolus, αὐτὸς δ' ἐν νύμφαις ὤχετ' ἐφυδριάσιν: hoc est, Hic inter nymphas degit Ephydriadas. meminit & Parthenius.

Nereides nymphę, quę & Nerinę dicūt, ex Nereo deo marino & Doride natę, à qua & Dorides nōnunq̃ dictę sunt. Ouid. Doridaq́ & natas, quarū pars nare uidet. Nereides uerò quinquaginta ab Orpheo in hymnis, & à Pindaro in Isthm. dicunt. cōnumerant uerò ab Hesiodo in Theogonia, cuius uersus à me expressos utcūq; hic subscribã, ne corrupta nomina earū in alijs fortè offēdas. uersus hi sunt:

Protoq́; , Eucrateq́; , Saoq́; , Amphitriteq́; ,
Eudoreq́; , Thetisq́; , Galeneq́; , Glauceq́; ,
Cymothoe, Speoq́; uelox, Thalieq́; benigna,
Et Melite speciosa, atq; Eulimene, hinc & Agaue,
Pasitheeq́; , Eratoq́; , Eunece, & pulchra lacertos
Dotoq́; , Plotoq́; , Pherusaq́; , Dynameneq́; ,
Neseeq́; , atq; Actæe, cum Protomedea,
Dorisq́; & Panope, spectabilis & Galatea,
Hippothoeq́; cupita, atq; Hipponoe alba lacertos,
Cymodoce: hæc est quæ fluctus per cærula Ponti,
Ventorum & celeres flatus, cum Cymatolege,
Mitigat, & talis spectabilis Amphitrite.
Cymoq́; , Eioneq́; , & serto ornata Halimede,

Glauco-

Glauconomeq; hilaris risu, quæq; æquora tranat,
Leagoreq;, atq; Euagore, & tu Laomedea, A
Pulynomeq;, atq; Autonome, & tu Lysianassa,
Forma Euarne & natura inculpabilis una,
Et Psamathe grata aspectu, & tu dia Menippe,
Nysoq;, Eupompeq;, Themistoq;, Pronoeq;,
Nemertesq;: hæc patris mentē habet immortalis. Ne uerò mireris, quod bis inter has Amphitrite cōmemorari uideat: diuersæ enim sunt, id quod & syllabarū ratione ac tēpore dignoscimus. prior enim penultimā et antepenultimā corripit: altera uerò producit, quo nomine Neptuni uxor uocat, de qua cum Neptuno actū est. Ouid.
Margine terrarum porrexerat Amphitrite. Claudianus,
Neptunum gremio complectitur Amphitrite.

Oceanitides, quę & Oceaninę appellatæ sunt, nymphę Oceani & Thetyos filię, in quas & hymnus Orphei legit, cū suffimento aromatum. harū nomina ex Hesiodo qualiacūq; carmine expressimus, sic:
Pithoq;, Adhmeteq;, Ianthéq;, Electraq;,
Dorisq;, Prymnoq;, atq; Vranie cœlestis,
Hippoq;, Clymeneq;, Rhodeaq;, Callirhoeq;,
Zeuxoq;, Clytieq;, Idyiaq;, Pasithoeq;, B
Plexaureq;, Galaxaureq;, & amica Dione,
Melobosisq;, Thoeq;, & pulchra nimis Polydore,
Et Cerceis amabilis, & bona lumine Pluto,
Perseisq;, Ianera, & Acaste, flauaq; Xanthe,
Petræe dilecta, Menesthoq;, Europeq;,
Metis, & Eurynomoq;, Telestho, & lutea Peplo,
Chrysioq;, Asiæq; simul, suauisq; Calipso,
Eudoreq;, Ticheq;, atq; Amphiro, Ocyroeq;.
Et Styx, est quæ cunctarum præstantior una.
Hæ nymphæ, Oceanum Tethynq; habuere parentes,
Antiquæ mage: porrò alia est, sed plurima turba,
Sunt ter mille quidem pedibus fuscæ Oceaninæ. has etiam Vergilius & alibi, & in quarto Georgicorum commemorat:
Drymoq;, Xanthoq;, Ligeaq;, Phyllodoceq;,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla,
Nesæeq;, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;,
Cydippe, & flaua Lycorias, altera uirgo,
Altera tum primùm Lucinæ experta labores,
Clioq;, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,

A *Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,*
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopeia,
Et tandem positis uelox Arethusa sagittis:
Inter quas curam Clymene narrabat inanem, &c. Idem poeta:
Oceanumque patrem rerum, nymphasque sorores,
Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant. ubi Seruius ait, aut ducentas nymphas asserit, aut finitus est numerus pro infinito. nam & ipse paulo antè ex Hesiodo ter mille attuli. Sanè Cymothoe Neptuno à Vergilio ascribitur, ut in primo Æneidos,
Cymothoe simul & Triton adnixus acuto,
Detrudunt naues scopulo. Dicta ἀπὸ τοῦ θέειν τὸ κῦμα, ut ait Seruius. alij ab undarum uelocitate, hoc est, θοῇ τοῦ κύματος.

Naiades, quę & Naides, fontium nymphæ uocabantur, παρὰ τὸ νάω, quod fluo significat. hæ & πηγαῖαι & κρηναῖαι dicuntur. Homerus, νύμφαι κρηναῖαι κοῦραι Διός. hoc est, Fontanæ nymphæ natæ Iouis. Naiades uerò Porphyrius in commentatione in Homeri antrum, dictas ait ἀπὸ τῶν ναμάτων, id est, ab aquis & fontibus. His etenim appellari existimat potentias aquis præsidentes: olim autem, & animas communiter omnes, quæ ad generationem descendere pu-
B tabantur. Existimabāt enim animas assidere aquæ diuinitus afflatæ, ut inquit Nummenius. Hac de causa uolunt & Prophetam dixisse, Spiritum dei ferri supra aquam. Sed ab his ego libenter abstineo.

Potamides nymphæ etiam appellatæ, id est fluuiales, quas & fluminibus præesse tantummodo putauit antiquitas. meminit Lactantius in tertio Theb. Dictæ, quia ποταμὸς, fluuius dicitur.

Meliæ inter nymphas numerabantur, ut est apud Hesiodum, & Apollonij interpretes. Dictæ uerò à Melia Oceani, ut Callimachus cecinit in hymno Deli: tametsi eius scholiastes id parum percepisse uideatur, super hæc poetæ uerba,
ἡδ' ἀπολυηθεῖσα χοροῦ ἀπεπαύσατο νύμφη, αὐτόχθων μελίη. id est,
Ipsa autem Melie indigena acta dolore quieuit, Nympha choro.
Sed enim ex Melijs nymphis homines natos fabulati sunt, quòd uel sub arboribus nasci contigerit: uel quòd ibi exponerentur, ut Proclus in Hesiodum notat. Palæphatus ἐν ἀπίστοις, eos ridet qui dicunt genus hominum ex fraxino, hoc est, ἐκ τῆς μελίας progenitum. nam à Melo, inquit, potius dicti, ut ab Ione Iones. Fuit & Melia nymphe nomē, Ismeni soror, Temeni mater, cuius Pindarus meminit, & eius interpretes. Hesiodus in Theog. Melias nymphas natas ex amputatis testiculis Cœli à Saturno, unà cum Erinnyis & Gigantibus ait,
Νύμφας θ' ἃς μελίας καλέουσ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν. hoc est,
Nymphas quas Melias uocitāt telluris in oras. quo loco Proclus

ait, ani-

ait, animalia rationis expertia ex arboribus esse. Ioan. Zezes grammaticus nomina Meliarum in Comment. Hesiodi hæc esse ait: Helice, Cynosura, Arethusa, Ide, Crime, Britho, Celæno, Adrastea, & Glauce. Idē alibi uidetur Melias cū Orestiadibus & Hamadryadibus coniungere. Porrò hæ nymphę etiam ἐπιμηλιάδες eadem ratione uocatæ fuere, item μηλιάδες, ut Hesychius notat: & ut Phauorinus scribit, μαλίδες doricè, & μαλιάδες.

Caberides nymphæ à Cabiris nominatæ, ut Argiuus Acusilaus prodit, & Pherecydes. hic ex Cabera Protei filia & Vulcano tres Cabiros, totidemq; nymphas Caberidas ortas scribit: ille ex eodē Vulcano & Cabera Camillū natū ait, ex quo Caberi nati sunt, & è quibus Caberides nymphæ. Idē & Strabo scriptū reliquit, & nonnihil ipse in Caberis attigi. Parum mihi liquet, an eædem sint quæ Telchimiæ nymphę dicebantur, quarū apud antiquos mentio inuenit.

Dodonides nymphæ à Dodona Epiri nuncupatæ sunt, ubi oracula notissima reddebantur. Sacerdotes hæ ibi fuerūt, & ministræ, quas ita effingit Philostratus in Imaginibus, ut rigida ac sacra quadam specie esse uiderentur. nam & suffitus & libamina exhibere, & ministrare propè uidebant. ipsum lege Philostratū. Ab Hygino proditū est, ex Pherecydis sententia septem Hyadas, de quibus paulo pòst agemus, Dodonidas nymphas appellatas.

Cithæroniades nymphę, à Cithærone mōte Bœotię nūcupatę, in quo oracula dabant. hę & Sphragitides dicebant, ab antro quod in eo mōtę fuerat, ut Pauſ. in Bœot. scribit, in quo hæ nymphę responsa reddebant. Quidam huius montis summitatem Sphragitin nuncupant. Harum quoq; nympharum Plut. in uita Aristidę meminit. quin eis etiā stata sacra ex Æantide tribules quotannis peragere solebant. hæ, ut puto, & Sphragiæ ab Orpheo in hymnis dicuntur.

Corycides, quę & Corycię nymphę, à Corycio antro montis Parnassi uocatę, ut idem docet Pauſ. de his & poeta Ouid. cùm in sexto lib. Metamorph. tum etiā in epistolis mentionē facit. Memoratur & celebre alterum Corycium antrum in Cilicia, à Mela, & aliis.

Anigrides nymphæ ab Anigro flumine nuncupatę, teste Strabone & Pauſ. in Ele. Anigridum nympharum in Samico specus fuit, haud procul à flumine Anigro, in quē ingressi uitiliginib. laborantes, huiuſcemodiq; cæteris morbis, si nymphis his sacra spopondissent, Anigrumq; fluuiū innatassent, sanabantur: si credere dignum est. Fuerūt et Agriades nymphę, quarū mentio apud Hesychiū: nisi sit mendum in codice, ut sunt in eo plurima, ut pro Anigrides Agriades scriptum sit.

Ismenides nymphæ dictæ sunt ab Ismeno Bœotiæ celebri flumine, quarum templum, ut Pauſ. docet in Attica, fuit apud Myrrhinusios

A nusios Atticæ populum. Ouidius Metamorph. libro tertio,
Thuraq; dant, sanctasq; colunt Ismenides aras. de Ismenio uerò Apolline, agemus in Apolline.

Sithnides nymphę Megarẽses, ut idem Paus. scribit. Erat, inquit, in urbe Athenarũ fons, quem ædificijs Theagenes cõstruxit, cuius filiam Cyloni Atheniensi nupsisse ferunt: Cylo rerum potitus fontem ædificio ornauit, egregij sanè spectaculi amplitudine, columnarumq; multitudine. in eum fontem aqua illabebatur, quam σιθνίδων νυμφῶν nuncupabant, quas Megarenses populares suas esse affirmabant: & cum unius earum filia Iouem concubuisse, & inde Megaram natam Deucalionis tempore, qui diluuium euasisse dictus est in montem Geraniam, cum eo tempore nondum sic eo nomine uocaretur: sed quòd ad γεράνων, id est gruũ superuolantium clangorem ille enatarit, inde Gerania est monti nomen inditum.

Amnisiades, & Amnisides nymphæ, nuncupatæ sunt à Cretensi ciuitate Amniso, ut Stephanus auctor est.

Ionides nymphæ, teste Paus. ab Ione Gargetti filio denominatæ, quarum nomina fuere Calliphæa, Synallaxis, Pigæa, & Iasis. harum fons & tẽplum fuit apud amnẽ Cythæron, in agro Eliorum. Huius fontis uirtus, ut si ægroti in eũ descenderent, sanarent à langoribus.

B Lusiades nymphæ appellatæ ab aquis, apud quas homines frigoris captandi gratia diuersari soliti essent.

Pteridas nymphas quasdam Hesychius commemorat, ab herba quapiam quæ πτέρις dicitur græcè, latine filix.

Heliades nymphæ, quæ & Phaethontiades appellatæ sunt, quòd Phaethontis sorores essent, & in arbores populos cõuersæ. Ouid. fabulã explicat in Metamorph. à sole dictæ, qui ἥλιος dicitur. Vergilius in Bucolicis,
Tum Phaethontiadas musco circundat amaræ Corticis. Fabula est notissima græcis & latinis scriptoribus: & has in Imaginibus graphicè effinxit Philostratus: uti etiã Centauridas nymphas, Centaurorum filias uario equorum colore assimilatas, lib. secundo.

Heresides nymphæ quædam, dictæ ἀπὸ τῆς ἥρας, id est à Iunone: quę Iunoni lauacra ministrabant, ut scribit Hesychius.

Themistiadæ nymphæ, à Themide nuncupatæ, eodẽ Hesychio auctore, leguntur.

Gorgones tres fuere sorores, Phorcynis filiæ: Euryale, Stheno, & Medusa. quarum capita draconum squamis obsita fuisse dicuntur, dentes maximi suum instar, item manus & alæ quibus per aera ferri dicebãtur, & in se intuentes in saxa uertere. ex tribus uero Medusa mortalis fertur fuisse, ideoq; à Perseo decollata: reliquæ duę sorores immortales Perseum nequiuere consequi, quod Orci galea

obtectus, ut ait Hyginus, non cernebatur: hinc illę tandem eum persequi desiuere. Gorgonas Seruius, in extrema Africæ circa Atlantem montē fuisse scribit, unumq́ꝫ omnes oculum habuisse, quo inuicem uterentur. Serenus tamen ait, puellas eas fuisse unius pulchritudinis: quas cum uidissent adolescentes, stupore torpebant. unde fingitur, quod si quis eas uidisset, uertebatur in lapidem. Harum allegoriā in primo explicat Fulgentius, & eo subtilius Io. Zezes grammaticus in commentario in Hesiodum. Sanè & Gorgona Cyrenaici Pallada uocabant. A

Grææ quoqꝫ Phorci filiæ in nympharum numero habitæ fuere, tres, Pephredo, Enyo, & Dinon: sic nuncupatæ, quòd statim ut natæ sunt, anus fuisse ferunt: & unicum tribus oculum, unicumq́ꝫ dentem, quibus uicissim inter se uterentur.

Sirenes ab aliquibus etiam inter nymphas connumerantur, quæ & à patre Acheloides uocatę fuerūt, de quibus Homerus in Odyss. XII. & Orpheus in Arg. itemq́ꝫ Apollonius in quarto (ne Latinos commemorem) in commentarijs Zezes in Hesiodum, quod & ipse in Musis retuli. Sirenes filiæ dicuntur Terpsichores, seu Melpomenes, & Acheloi. Seruius tamen Calliopes ait. quidam tres commemorant, Parthenopen, Leucosiam, & Ligiam. alij duas tantum, & sine nomine, ut Eustathius notat. alij quatuor: nec qui quinqꝫ scripserint defuere. Græci tradunt grammatici, Sirenas à pectore habuisse ad superiora στρουθῶν, id est passerum speciem, inferiora uerò mulierum. De his ita propemodum Seruius: Sirenes secundum fabulā tres in parte uirgines fuerunt, & in parte uolucres, Acheloi fluminis & Calliopes Musæ filiæ. harum una uoce, altera tibijs, alia lyra canebat. & primò iuxta Pelorum, pòst in Capræis insula habitauerunt: quæ illectos suo cantu in naufragia deducebant. Secundum ueritatem, meretrices fuerunt, quæ transeuntes quoniam ducebant ad egestatem, his fictæ sunt inferre naufragia. has Vlysses contemnendo deduxit ad mortem. Buccatius ex Albrico ignobili scriptore, eis uirgineum corpus umbilicotenus attribuit, & gallinaceos pedes. quidam eas in pratis, ubi multa essent mortuorum corpora, statuerunt: uel, ut Vergilius cecinit, B

Iamq́ꝫ adeò scopulos Sirenum aduecta subibat,
Difficiles quondam, multorumq́ꝫ ossibus albos.

In Bœot. est à Paus. proditum, Sirenas ab Iunone impulsas, ut cum Musis canendo certarent: quas cum cantu facilè Musæ uicissent, eis pennas euulserunt, sertaq́ꝫ sibi ex ijs effecere. Stephanus & Apteram urbem in Creta ex re appellatam scribit, quo loco certamen fuit. Strabo de Sirenis lib. primo agit, deq́ꝫ earum sacello, & Sirenusis insulis, quæ ue loca ipsæ incoluerint. Prætermitto quæ traduntur à Palæphato, & à

A Fulgentio, ne nimius sim: si uacat, eos legito.

Hyades quoque, quę & Pleiades dicuntur, à nostris uerò Vergiliæ & Succulæ, sunt à Pherecyde Atheniense nymphæ Dodonides dictæ, quarum hæc nomina prodidit: Ambrosia, Eudora, Pedile, Coronis, Polyxo, Phyleto, Thyene. Aratus uerò his duobus uersibus earum nomina protulit, quem & nostri secuti sunt:

Alcyone, Meropeque, Celænoque, Electraque,

Taygete, Steropeque simul, uenerandaque Maia. Musæus Hyadas ex Atlãte & Electra Oceani filia genitas ait: unde & Atlantides cognominatæ sunt. quarũ frater fuit Hyas, à quo illis nomẽ est inditum. hoc licet perperam apud Hyginũ legatur. Scribit Zezes grammaticus in Hesiodi commentarijs, Atlantis filias fuisse VII, (licet corruptè duodecim, codices habeant) & filium unum Hyanta, qui serpentum uenationem exercebat, à quo Hyades dictæ. Alios idem dicit ab Y elemento, hoc nomen deriuare. Sed & alij ab ὕω, pluo deducunt. Pleiades uerò nuncupatæ, uel à Pleione, uel quòd plures fuerint. uide Hyginum. In Commentarijs uerò in Theocritum, harum nomina ita legimus, Coccimò, Glaucia, Protis, Parthenia, Maia, Stonychia, & Lampado. Alij has dicunt: Electram, ex qua Dardanum: Maiam, ex qua Mercurium: Taygetam, ex qua Lacedæmona

B Iupiter procreauit: Alcyonem, ex qua Neptunus Irea: & Celænò, ex qua Lycũ & Nyctea idem Neptunus sustulit: Steropen, ex qua Mars Oenomaum: & ultimã Meropen, quæ Sisypho nupsit. Consimilia ferè traduntur ab Ouid. in Fast. Hæ autem post uer exoriuntur, occidunt hyemis initio. plura Hyginus in Tauro, alijque.

C Thysiades nymphæ quædam ab Hesychio scribuntur, furentes & bacchantes. sed & hoc eodem nomine sacratæ quædam Proserpinæ mulieres dicebãtur. quin & idem auctor ait, bacchantium uocem Thysiada dici. Thyadas uerò bacchas uocari, notissimũ est, & Thyas numero unius.

Nyseides, & Nysiades nymphæ, à Nysa monte, in quo nutritus, & unde appellatus Dionysius. quę tamen uarijs in locis fuisse traditur. nã & in Bœotia, & India, & Arabia à scriptorib. reponit. Ouid.

Inde datum nymphæ Niseides antris

Occuluere suis, lactisque alimenta dedere. Cætera in Baccho dicta.

Proselenides nymphæ Arcadicæ nuncupatæ, quo modo Arcades ipsi προσέληνοι dicti, ut auctor est Hesychius.

Mycalesides nymphę Samię dictę. Callimachus in Deli hymno, γείτονες ἀγκαίης μυκαλησίδες ἐξείνισσαν. hoc est, Vicinæ Ancęi Mycalesides exceperunt. Denominatę uerò à monte Mycaleso, qui Samo è regione positus est, ut Stephanus scribit: qui præterea & Mycalen Cariæ describit, & Mycalessum urbem mediterraneam

Bœotiæ, cuius & Thucydides in ſeptimo meminit. dicta quidem, A quod ibi bos Cadmi ἐμυκήσατο, id eſt emugiuerit. Fuit & alia in Caria, teſte Ephoro in III.

Lelegeides nymphæ, in primis à populis nuncupatæ. Ouid. in Metamorph.

Libyſſatides quædam nymphę connumerantur ab Heſychio: ex loco nomen.

Glyphiæ nymphæ, à Glyphio antro & monte dictæ.

Calliſtephani nymphæ, denominatæ à Calliſtephano olea, teſte Pauſania.

Αβαρβαλιῶαι nymphæ quædam nuncupatæ. nam & ἀβαρβαρέα nomen fuit nymphæ.

Thurides & Muſæ & Nymphæ, à Macedonibus. Idem hoc ſcribit Heſychius.

Goniades nymphæ, quarum templum fuit apud Cytherium fluuiũ, ut ſcribit Strabo in octauo, quod nõ multũ aberat ab Heraclea.

Ευνηαιάδες nymphæ à Lesbijs nuncupatæ: & ἰνδηΐδες nymphæ quędam in Cypro, ut Heſychius teſtatur.

Pyrſanides quoq; nymphæ, ut idẽ ſcriptor cõmemorat, quę à facibus uel igne, hoc eſt ἀπὸ τοῦ πυρὸς nominãt, qui dari ſolet in ſignũ.

Phruxonides etiã nymphæ à Columella quædã appellãtur, quæ B Meliſſas, id eſt apes educaſſe dicuntur.

Commitiæ nymphæ, teſte Varrone, uocatæ fuerunt ad lacum Cutilienſem, à Commatu ſcilicet dictæ, quòd ibi inſula in aqua commoueretur. ſic etiam à lacu Velino, dea uel nympha Velina.

Nunc de pleriſq; alijs nymphis ſingularibus agendum, ſeorſum ab his quas antè ex Heſiodo recitaui.

Amalthea & Themis nymphæ fuerunt, ut ex Muſæo refert Hyginus, quibus à matre Ope Iupiter alendus eſt traditus. Amaltheam autem ferunt habuiſſe capram in delicijs, quæ Iouem aluiſſe dicitur. Parmeniſcus uerò Amaltheã caprã dixit regis Meliſſei, cuius lacte, cũ aliud nõ haberent ad puerũ alendũ, nutriuere: quã de re tot ſunt fabulæ græcis & latinis confictæ ſcriptoribus, adeò ut eam in cœlo uſq; collocarint. Lege Diod. Siculum, & Strabonẽ, qui hac de re nõ pauca ſcripſerũt. Palæphatus etiã fabulã expoſuit. Quidã has nymphas Adraſtiam & Idam dixere, Meliſſei filias. aliter tamen recitat Ouid. lib. quinto Faſt.

Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida,

Dicitur in ſyluis occuluiſſe Iouẽ. lege cętera. Sed & cornu Amalthęę in prouerbiũ deductũ eſt, de quo Eraſ. inter cęteros. ſed Amalthęę etiã pellẽ, quę diphthera dicta eſt, Iupiter accepit, in qua res humanas perſcriberet. Plut. eandẽ & Adraſtiam Iouis nutrices ait. Iu-

A nonis uerò unam, Euboeam: Apollinis duas, Alethiam & Corythalan: Bacchi plures. quod non absq; mysterio factum ait, quia scilicet multa aqua ad uini mixtionem conueniat.

Æga & Helice, nympharum nomina, quę ex Oleno natæ, & ipsę Iouis nutrices feruntur, ut Hyginus, aliiq; prodiderunt. quidam Ægam Panos uxorem dixere, ut alibi docuimus, à qua & Ægis dicta. Plura Hyginus. alij Helicem & Cynosuram dixere. Hyginus in secundo, alij.

Ægle etiam nymphæ nomen: Maro in Bucol. Ægle Naiadũ pulcherrima, &c. Solis & Neærę filia. αἴγλη latinè splendor dicitur. est & lunæ nomen: item ludi genus, & placentæ, ut apud Græcos obseruamus. Ægles præterea uiri proprium, qui mutus cum esset, repentè uocalis factus est: ut Val. Max. & Gellius scribunt.

Acamarchis nymphæ nomen, filiæ Oceani, apud Diodorum.

Amphithoe quoq; nymphę nomẽ, à circumcurrẽdo appellata, & uelocitate: quemadmodũ à circumfluẽdo Amphirrhoe, & Amphinome à circumpascendo. plura interpretes Hesiodi.

Eunica, Malis, & Nychia, nympharũ nomina in XIII. edyll. Theocriti, quæ Hylam Herculis puerum rapuerunt.

Thetis nympha ex Nereidũ numero, mater Achillis: de qua cùm B cæteri poetæ adeò fabulati sunt, tũ maximè Homerus, qui in primo Iliados eam ait Iouẽ defendisse, cũ dei cæteri cõtra illũ cõspirassent:

Illum cum uellent alij constringere uinclis
Diui, Iuno, Neptunusq;, & Pallas Athena: quam fabulam interpretatũ Phurnutus, quo loco agit de Briareo, qui & Ægæon dictus est. hanc præterea nympham Iouem optasse, & poetæ narrant: sed oraculo deterritum abstinuisse. Ouid. alij.

Callisthò nymphæ nomẽ, Lycaonis filiæ, quę cum Dianę comes esset, ab Ioue cõpressa filium Arcada genuit: amboq;, hoc est mater & filius, in cœlum relati: ipsa Arctos, id est ursa: Arcas uerò, Arctophylax, dicti sunt. lege Ouidium, & quę multa in secundo lib. Astronomici poetici ab Hygino scripta sunt, & quæ ab Arato, & quæ in Aratum tam græcè quàm latinè scripta sunt commentaria.

Argyra nomen nymphæ fuit, cuius amore cum Selemnus adolescens torqueretũ, obiit eius nimio desiderio. qui à Venere in cognominem fluuium mutatus fuit: cuius aquam amantibus prodesse ad amoris remedia, fuit opinio. in ipso enim amantes flumine abluti, desiderij obliuionem concipere putabãtur. At uerò Argyram ipsam & fonti & urbi Argyræ nomen dedisse, Paus. tradit.

Daulis nymphæ nomen, Cephisi filiæ, quæ urbi nomen dedit: quæ uel Terei & Philomelæ ac Prognes fabula notissima est. uide Paus. in Phocaicis.

Crenis, Crenidis nymphæ nomẽ, teste Prisciano grammatico in septimo, & Ouid. in Metamorph. A

Echidnã etiam nymphã Hesiodus facit in Theog. dimidia sui parte puellam speciosam, quæ in quascunque partes oculos flecteret: dimidia uerò altera parte, qua serpens inmanis erat, in cauerna diuersans, & cruda mandẽs. hæc cum Typhone mixta, peperit Orthum canem, Cerberum, & Hydram. cætera notiora sunt, & ex nostris lege. Echenais quoque nympha, uel Daphnidis amore cognita: de qua, fabula legitur apud Parthenium.

Salmacis nympha, Cœli & Terræ filia mollissima, fertur fuisse causa fontis Alicarnassi aquæ appellandæ Salmacidis: quam qui bibisset, uitio impudicitiæ mollesceret. ob eam rem, quòd eius aditus angustatus parietibus, occasionem largiebatur iuuenibus petulantibus puerorum puellarumque uiolandarum, quia non patebat effugium. inde Ennius: Salmacidas spolia sanguine & sudore. Hæc Festus. meminit M. Cicero. uide Victruuium lib. secundo, cap. octauo. Ouidius quarto Metamorph.

Vnde sit infamis, quare male fortibus undis,
Salmacis eneruet, tactosque remolliat artus,
Discite: causa latet, uis est notissima fontis. Idem lib. xv.
Cui non audita est obscœnæ Salmacis unda? B

Thisoa, seu Thesoa, Neda, & Agno, nympharum nomina apud Arcades, quæ & ipsæ Iouem aluisse dicuntur, ut Pausanias in Arcad. Thesoa quidem urbi nomen dedit apud Parrhasios, Neda fluuio, Agno fonti in monte Lycæo. meminit harum & Marullus in hymnis, & Nedæ Callimachus in Iouis hymno.

Asia nympha, quam inter Oceanitides cõmemoraui, de ea etiam Varro de Ling. lat. Asia, inquit, dicta à nympha, à qua & Iapeto trahitur Prometheus. Legimus & ab hac tertiam orbis partem appellatam, ut ab Europa Agenoris alteram, tertiã à Lybia: de quibus plura in Annotationibus.

Acacalis nymphæ nomen, quæ ab Apolline compressa in Creta, filios edidit Phylaciden & Philandrum. Paus. meminit, & Apollonius in Argon.

Lotus nympha, quæ in plantam sui nominis conuersa dicitur, cum eam fugientem Priapus comprimere uellet: Ouidius.

Orphne nympha Auernalis, de qua Ouid. quinto Metamorph.

Solusque ex omnibus illud
Ascalaphus uidit, quem quondam dicitur Orphne,
Inter Auernales haud ignotissima nymphas,
Ex Acheronte suo furuis peperisse sub antris.

Mintham nympham in mentham herbam mutatã à Proserpina, pluri-

A pluribus ostendi in Iunonis Syntagmate, quare illinc repete.

Cyane nymphæ nomẽ, quæ Proserpinæ comes fuit, quam, ea rapta, nimio eius desiderio in fontem delicuisse, testis est Ouid. in Metamorph. meminit eius & Claudianus. Lactãtius grãmaticus in V. Theb. cõment. hanc ab Anapo amatã tradit, & aliam recitat fabulã.

Melinoe ab Orpheo nympha Chthonia, id est terrestris dicta est. ita enim ad hanc hymnũ cum thymiamate aromatũ exorditur:

Μηλινόην καλέω νύμφην χθονίαν, κροκόπεπλον. hoc est,

Melinoem uocito crocea quæ ueste nitescit,

Nympha inter Chthonias.

Sagaritis nomen nymphæ, à Phrygiæ fluuio denominatæ. Ouidius in quarto Fast.

Fallit, & in nympha Sagaritide desinit esse,

Quod fuit: hinc pœnas exigit ira deæ. Sanè fluuius σαγγάριος in Græcis sæpe legitur, ut in eo Hesiodi in Theogon. Σαγγάριόν τε μέγαν: & Apollonium in secundo. Sangarius uerò fluuius, ut dixi, Phrygię est, quem Marlianus Sangarum uocat. Hermogenes uerò in eo quem de Phrygia scripsit, Sangan quendam fuisse ait, impium erga Rheam, quem illa in hanc aquã immutarit: unde est hic fluuius Sangarius, propè quem Oreæ Cereris templum fuit, ut in Cerere

B etiam repetam.

Bolina nomẽ nymphę uirginis, quã Apollo amauit: illa aũt amantem deũ auersata, se in mare proiecisse fert: uerũ Apollinis beneficio immortalis est reddita. ab hac ergo & urbs, & fluuius, nomina sortiti sunt in Achaia. hæc ex Pauſ. & Stephano, ac Rhiano desumpta.

Iuturna nympha, ut Varro scribit in lib. de Lingua lat. quæ iuuaret: itaq; multi ægroti propter id nomen hanc aquam petere à fontibus soliti. Iuno uerò apud Vergilium in duodecimo ait, Nympha decus fluuiorum. & paulo suprà:

Extemplò Turni sic est affata sororem

Diua deam, stagnis quæ fluminibusq; sonoris

Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem

Iuppiter, erepta pro uirginitate sacrauit. quo loco inter cætera Seruius: Iuturna, inquit, fons est in Italia saluberrimus, iuxta Numicum fluuium, cui nomen à iuuando inditum est. de hoc autem fonte Romam ad omnia sacrificia aqua afferri consueuerat. hæc quidem adhuc Seruius. Porrò tradunt alij, Iuturnam in lacu fuisse summersam, cui ipsa nomen indiderit. Colebatur quidem à Romanis. Ouidius in Fastis:

Te quoq; lux eadem Turni soror æde recepit,

Hic ubi uirginea campus obitur aqua. quibus poetæ uerbis osten-

 ditur,

ditur, Iuturnã in campo Martio prope Virgineam aquam cultam A fuisse. Variè tamen ab antiquarijs hoc tẽpore de Iuturnę aqua traditur. quidam enim eam statuunt in eo loco, qui nunc uulgo Treglio appellatur, qui non infirmis rationibus aguntur: alij alio loco, prope forũ scilicet, non procul à Circo, quo loco memini me sæpe cum Sanga & Iul. Sadol. & alijs descendisse, ut fontẽ cõspicaremur.

Ægeriam etiam nympham Numæ Pompilij regis, ut aiunt, uxorem Romani coluere, eiq; ædẽ construxere. cum hac cõgressus Numam habere solitum, græci ac latini historici prodiderunt. quin & Ægerię lucus illi dicatus fuit, quẽ (ut ait Liuius) mediũ ex opaco specu fons perenni rigabat aqua: quẽ lucum Camœnis sacrũ, in nostris Musis retulimus. Dionysius Alicarn. lib. secundo Hist. nympham scribit Ægeriam Numam Pompil. adijsse assiduè, docentẽ regiam sapientiã. alij non nympham ipsam, sed Musarum unam: atq; hoc dicunt omnibus manifestum fuisse, & cætera quæ subdit: quibus in utramq; partẽ disputat, dea'ne an non fuerit. Plut. quoq; in Numa, multa de Ægeria scribit, quę & ab alijs traduntur. Sed illud præterea addit, quomodo huiusmodi dearum congressus fieri cum hominibus existimarentur à gentibus. Festus uerò, Ægerię lucum iuxta portam Capenam constituit. Ouid. in tertio Fastorum:

Aegeria est quæ præbet aquas, dea grata Camœnis, B

Illa Numæ coniunx, consiliumq; fuit. Idem poeta libro quintodecimo Metamorph. eam mutari inducit in fontem à Diana:

Donec, inquit, pietate dolentis

Mota soror Phœbi, gelidum de corpore fontem

Fecit, & æternas artus tenuauit in undas. Fuerit porrò ne hæc, an altera, Egeria, nõ satis liquet, quæ à mulieribus coleretur, quòd eam opitulari credebant partu egerendo: unde & illi nomen, de qua & in primo Syntagmate meminimus. Huic etenim prægnantes sacrificabant, quòd eam putarent facilem conceptum egerere.

Egnatia nympha in Apulia celebrabatur, à qua & loci nomẽ, ubi deam cultã fuisse proditum est: in cuius ara lignis superpositis, extructisq;, ignis sua spõte excitari accendiq; ab antiquis existimabatur. Plin. lib. secundo miraculi meminit, non autem nymphę.

Legimus & alia propè innumerabilia nympharũ nomina apud utriusq; lingue auctores, quę infiniti sit laboris omnia collegisse: ut non modò uerum sit quod Seruius scribit, CC fuisse nymphas: sed quod etiam scripsit Hesiodus in Theogonia,

Τρεῖς γὰρ χίλιαι εἰσὶ τανύσφυροι ὠκεανῖναι. hoc est,

Nam nymphæ tribus extant millibus Oceaninæ. Quare ideo ad alia me conuertam.

Castores,

CASTORES, uel DIOSCVRI.

A CASTOR & Pollux, Castores dicti, & græcè Dioscuri, Iouis filij, de quibus ita M. Cicero de Nat. deorum: Dioscuri, inquit, apud Graios multis modis nominãtur. Primi tres qui appellãtur ἄνακες, Athenis ex rege Ioue antiquissimo & Proserpina nati, Tritopatres, Eubuleus, Dionysius. secundi, Ioue tertio nati, ex Leda, Castor & Pollux. tertij dicuntur à nonnullis, Aleo, Melampus, & Eumelus, Atrei filij, qui Pelope natus fuit. hæc quidem M. Cicero. Sed communis opinio Dioscuros Castorem et Pollucem, ut diximus, uocauit, qui & Castores & Tyndaridæ dicuntur. Castoris, inquit Varro, græcum & Pollucis à græcis in latinis literis ueteribus nomẽ quod est inscribitur, ut πολυδεύκης, Polluces, nõ ut nunc Pollux. Sanè Castor & Pollux, ut idem testatur Varro, ab aliquibus Samothraces dei existimati. Castorum igitur alter pugil, alter equûm domitor, ut est apud Homerum, certè & Theocritus eos ἀεθλητῆρας nuncupauit, in edyllio peculiari. Itẽ Pollucem ἀεθληφόρον, & Castora ἱππόδαμον cognominatos inuenimus. Isidorus lib. x. agens de ludis Circensibus: Itaq;, inquit, Castori & Polluci deputãtur hæ ludorũ species, quibus à Mercurio equos
B distributos historię docent. Et Pollux quidem pugil fuit: nam & eum legimus, cum in Castorem fratrẽ quendam obloquentẽ audiuisset, eum pugnis interemisse, ut tradit Isidorus. Sedenim amicus meus Thil. gloriari solebat, se primum cõperisse & prodidisse, ideo amphitheatra ouali forma constructa, quòd Polluci deo pugili ea dicata essent, qui deus ex ouo editus fuisset. Etenim in amphitheatris ludi gladiatorij, & cætera athletarum certamina fieri solebant. speciosa interpretatio Thil. Alij tamẽ, quòd facilius ea forma multitudo spectantiũ contineretur, & quòd ex duplici theatro cõstare uideantur. Circũ tamen Soli, alij Neptuno, alij alij dicatũ prodiderũt. Castores igitur sub forma duorũ fratrum effingebãtur, robusti, formosi, in capite pilea habentes: unde & Pileati fratres uocati, ut infrà dicam. auctores, Catullus & Festus. Supra caput flammam igneam etiam habere uidentur, qualem eis apparuisse canit Orpheus. Apuleius in x. cassides in capite gestare scribit, stellarũ apicibus insignes. quales & superiores, et hos etiã posteriores in ueteribus numismatibus aliquãdo cõspexi. Scribit Plut. in eo qui περὶ φιλαδελφίας, id est de amore fraterno inscribitur: quòd Spartiatę antiqua Dioscurorũ ἀφιδρύματα, hoc est simulachra dedicata, δόκανα uocabãt. erant uerò duo ligna parallela duobus obliquis cõiugata, id quod putabant fraterno deorum amori oblationis proprium esse, id est ἀναθήματος cõmune & indiuisibile, sic, ╪. Fuerunt Castores etiã interdũ in equis albis sedentes effi-cti, quales apud Sagrã Locrensiũ in notissi-

in notissimo prouerbio celebrati: & quales P. Vacieno, cũ è prætura Reatina Romã ueniret, noctu apparuerunt, dicẽtes Persen regẽ A
illo die captũ, quod ille Senatui nunciauit, qua de re Cic. in tertio de Nat. deorum plura. Scribit enim, apud Regillum in silice apparere tanquam uestigium ungulæ Castoris equi: & in foro ab A. Posthumio ædem Castori & Polluci dedicatam. Historia à pluribus est recitata. Quæritur hoc tempore à plerisque, qua fori parte esset hæc Castorum ædes. Quidam D. P. Cosmi et Damiani templum Castorum existimarunt: alij, iuxta Iuturnę fontem. quod innuere uidetur Ouidius in Fastis, ita canens:

Fratribus illa dies, fratres de gente deorum,

Iuxta Iuturnæ composuere lacus. Qui de urbis Romæ antiquitatibus & regionibus scripsere, & ipsi inter se dissentiunt, cum tamen frequẽs sit eius templi mentio Ciceroni, Liuio, Plut. Horatio, Catullo, Varroni, Dionysio, Plinio, alijs: ita tamen, ut mihi nõ unum, sed plura fuisse uideantur. Feruntur & aliquãdo apparuisse peregrino habitu, ut Simonidẽ ex conuiuio cum uocarunt. Historia est notissima Ciceroni, Val. Maximo, F. Quintiliano. Sed et Phormioni Lacedæmonio eorum ædes possidenti, à quo cum partẽ ædium nõ accepissent, in qua eius filia uirgo custodiebat, abijsse ferunt, ac postridie nec puellam inuentã, nec comites. Sed iam nomina interpretemur. B

Castores igitur interdũ dicti, ut ex iam scriptis ostensum est, et interdum etiam Polydeuces. Quin etiam Decastores uocati sunt, ni Arnobij impressus codex mentitur. Hæc eius sunt uerba ex primo aduersus gentes: Tunc clari Decastores, equos unus domitare consuetus, alter pugillator bonus, & crudo inexpugnabilis cœstu.

Dioscuri quidem à Græcis, Iouis pueri, uel filij, à nostris dici possunt. Sed præter ea quæ ex Cicerone citaui, Theocritus poeta edyllium reliquit, Dioscurorũ titulo inscriptum, cuius hoc est initium,

Υμνέομεν Λήδας τε καὶ αἰγιόχω Διὸς υἱὼ,

Κάστορα, καὶ φοβερὸμ πολυδεύκεα, &c. hoc est,

Cantamus Ledæ natos, Iouis Aegiochiq;,

Castora, Pollucemq; trucem. Sed tamẽ Philo & Eusebius ex Phœnicum theologia ita scribunt: E Saturno & Selech natos Dioscuros, & deinde Dioscurorum posteros nauigia fabricantes nauigasse aiunt. At nos hæc exotica, & à nostris & græcis aliena, mittamus. Pauf. in Attica, Nemesin Helenes matrem græcos tradere ait, Ledã uerò nutricem, patrẽ Iouem, non Tyndarum. Isaacius quoq; ita ferè: Iupiter in cygnum cõuersus, cum Nemesi Oceani filia in anserẽ mutata cõcubuit: quæ cum ouum peperisset, id in palude reliquit. quod cum pastor nescio quis inuenisset, Ledæ attulit: ea uerò in arca seruauit, quousq; ex eo nata est Helena, quam ut propriã educauit,

A uit. Hyginus autem in Astron. poetico, hanc fabulam aliter recitat, in Olore. ait enim, Ioue͂, cum Nemesim, ut secu͂ cubaret, flectere non posset, iussisse Venerem, aquilam simularet se in olorem uersum insequi: quo facto, ipse fugiens aquilam Venerem, in Nemeseos gremium confugit: quem non auersata, & consopita, ab Ioue co͂pressa est: statutoq́ tempore ouu͂ peperit, quod Mercurius in gremium Ledę proiecit, ex quo nata Helena. Sunt etiam qui tradant, Iouem in forma͂ stellæ mutatum, Ledam uitiasse, & Castore͂ atq́ Pollucem genuisse: deinde Helena͂, ut suprà dictum est. Tradunt alij, Ioue͂ in cygnum co͂uersum, Ledæ congressum, & nocte eade͂ Tyndarum: ex Ioue Polluce͂ & Helenam natos, ex Tyndaro Castorem: mortalem hunc, illos aute͂ immortales. Sed mendose, ut puto, Hesychius: Dioscuros ait Helenæ fratres, Zethum & Amphiona, λόδκηστπώλυς nuncupatos, & stellas quæ nauigantibus apparerent, & signum σώ-θυτικόν. Porrò & Dioscuria festum fuit Castorum.

Tyndaridæ etia͂ frequenti cognomine uocati sunt Castor & Pollux, quo modo Amphitryoniades Hercules: hoc est à marito matris, non à parente Tyndaro. Ouidius:

Vos quoq́ Tyndaridæ, quos hæc colit insula, fratres,
Mite precor duplici numen adeste rati.

Illud hoc loco tantum, B quod de ouo fabulantur, cæteris missis, afferam. Quidam enim unum id tantum tradunt, alij duo, quidam & triplex, ut Ausonius:

Triplex Helenæ cum fratribus ouum. Idem:
Istos tergemino quos nasci cernis ab ouo.

Sanè quidam exponunt, quod ὠόν non modò ouum aliquando, sed superiorem etiam domus partem, id est ὑπερῷον, hoc est cubiculum & thalamum, ut Homerus primo Odyss. ait, Penelopes ὑπερῷον. hinc facta fabula, cuius rei & Athenæus meminit.

Therapnæi fratres dicti Castor et Pollux, à Therapne uico Laconiæ, ut Pindari interpretes in Pyth. tradunt, ite͂ Isocrates in Helena. Stephanus tame͂ Theramnen, alijq́ no͂nulli libentius legunt. Theramnæi etia͂ fratres uocati sunt. Isocrates, et Statius noster in Theb.

Cum iam damnata sororis
Igne Therapnæi fugerunt carbasa fratres.

Oebalij fratres interdum etia͂ dicti sunt eadem ratione, qua Therapnæi & Amyclæi: hoc est, ab Oebali parte Laconiæ. Statius ide͂:

Proferte benigna
Sidera, & antennæ gemino considite cornu,
Oebalij fratres, longe nymbosa sororis
Astra fugate precor, totoq́ excludite cœlo.

Hoc est, Helena͂ fugate. nam, ut Sosibius monumentis prodidit, Helenam mali, Castorem

rem uerò & Pollucem boni causa apparere existimarunt antiqui, A
qua de re pluribus capite nono in Re nautica ægi.

Anachæ, qui & Anaces, Castores appellati sunt, quòd tempestates depellãt, idẽ & ἄνακοι dicti sunt, παρὰ τὸ ἀνάσσω ἀνακὸς, ut φυλάσσω φυλακὸς, μαλάσσω μαλακὸς. uel dicti quasi ἀνακῶς, quòd benignè & humanitus Atheniensibus affuerunt: uel quòd nauigantes seruare crederentur stellæ ipsæ apparentes suprà & longè, hoc est, ἄνω ἑκὰς. unde Attici componentes, ἀνακῶς dixerunt. Eustathius ἀπὸ τοῦ ἀναχῶς ἔχειν dictos existimat. Sed de his plura in eodem cap. nono disserui amplius, & Theocritus in edyllio Dioscuris inscripto, & Horatius lib. primo Carminum:

Dicam & Alciden, pueros'q; Ledæ,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor,
Concidunt uenti, fugiunt'q; nubes, B
Et minax (quod sic uoluere) ponto
Vnda recumbit. Idem alibi Horatius:
Tyndaridæ sidus ab infimis
Quassas eripiunt æquoribus rates. Hinc & Seruatores, hoc est σωτῆρες nuncupati sunt: teste Artemidoro lib. secundo Onirocriticôn: & Orpheo ad Musæum, cum ait,

Καὶ μεγάλους σωτῆρας ὁμοῦ Διὸς ἄφθιτα τέκνα. hoc est,
Et magni Seruatores Iouis optima proles. & Theocritus in suprà citato poemate eos Soteres, Equites, Citharistas, ac Athletas nuncupat. Σωτῆρας nonnulli seruatores, alij salutares interpretati sunt. Scribit Diod. Siculus, Orpheum, cum tempestate unà cum cæteris Argonautis agitaretur, deis Samothracibus uota fecisse pro salute ac incolumitate: & extemplò sedatam tempestatem, cum duo astra supra Pollucis & Castoris capitibus cecidissent, deorum'q; se prouidentia seruatos credidere. Vnde, inquit, factum est, ut qui tempestate deprehensi forent, Samothracibus deis uota facerent, astra'q; apparentia Castori & Polluci attribuerentur. Hæc fermè Diodorus. Scribit Orpheus ipse in Argon. quod cùm essent Argonautæ tempestate & procellis agitati, arrepta lyra tum cantare cœpisse: quo cantu mare pacatum, igneum'q; splendorem supra Castoris & Pollucis capita affulsisse: quod & Val. Flaccus repetit. Iouem enim ita in primo inducit:

Dixit, & ingenti flammantem nubila sulco
Direxit per inane facem, quæ puppe propinqua

In bis-

A *In bifidum discessit iter, fratresque petiuit*
Tyndareos, placida & medijs in frontibus hæsit
Protinus amborum, lumenque innoxia fudit
Purpureum, miseris olim implorabile nautis.

ἑτερημέρους Castorē & Pollucem Homerus uocauit, hoc est, qui alternis diebus fata subirent: & ut canit Vergilius in sexto,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque uiā toties. quo loco Seruius: Helena & Pollux de Ioue nati, immortales fuerūt. nam Castor Tyndari filius fuit, cuius mortem suo interitu fraterna pietas redemit. quod ideo fingit, quia horum stellæ ita se habent, ut occidente una, oriatur altera. hæc Seruius. Alij Geminorum signum adeò amplum esse dixerunt, ut altero oriente, alter latêre uideatur. Sed quos Homerus Heteremeros uocauit, hos Pindarus παρ᾽ ἆμαρ, hoc est per diem, uel interdiu prope Therapnes domos, nunc in Iouis aula uiuere in Pyth. dixit. Porphyrius tamen in Homerum, si modo Porphyrius ea scripsit, in III. Iliad. Idam & Lynceum scribit Apharei filios, Leucippidum amatores, ad nuptias Tyndaridas aduocasse Castorē & Pollucem, qui sponsas Phœben & Ilairam rapere conati sunt. hinc orto certa-
B mine, Ida Castorem occidit: sed hac re iratus Iupiter, Idam fulminauit: Pollucique optionē dedit, utrū immortalitate solus uti uellet, an cum fratre uitam communicare. ille cum fratre maluit alternis uiuere. Proinde apud superos nunc Castor, nunc Pollux, & contrà, apparere uidentur. hinc Homerus ἑτερημέρους ait eos uiuere, & mori. Pausanias tamen in Lacon. eos scribit, XL anno postquam pugnassent aduersus Idam & Lynceum, in deorum numerum fuisse relatos. Illud quoque annotatione dignum est, quod in Quæstionibus scribit Plutarchus, Mixarchageuam Castorem uocatū ab Argiuis, quem apud se humatum affirmabant. ijdem Pollucem ut cœlestem colebant.

Gemini quoque latinè dicti sunt, & græcè δίδυμοι, ut notissimum est ex iam recitatis uel fabulis, uel historijs: immò etiā gemelli nuncupati. Catullus: Seque dedicat tibi gemelle Castor, et gemelle Castoris.

Ambulij etiam cognominati à Laconicis, ut Pauf. prodit, quorū etiam ara fuit eo in loco, ubi & Iupiter & Pallas eodem cognomine colebantur, ut in Ioue scripsimus.

Lapersæ Castores cognominati, à λᾶ ciuitate Laconica, cuius Stephanus & Lycophron meminere, & copiosius Pauf. Hesychius dictos ait à Laperse urbe, quam Homerus Laan dixit, οἵ τε λᾶαν ἔχον: id est, Quique Laan habitant. Sic uerò appellata, quod in petra excel

 sa sita

sa sita esset. Lan Strabo scribit à Castore & Polluce per obsidionem expugnatam: monumentis relatum esse, inde illos Lapersas appellatos. Sophocles,

Νὴ τὼ λαπέρσα, νὴ τὸν εὐρώταν τρίτον,
Νὴ τοὺς ἐν ἄργει, καὶ κατὶ σπάρτην θεοὺς. Senarij sunt, quos ego ita pro tempore,

Per & Lapersas, & per Eurotam, per &
Iam tertium Argis, & prope Spartam deos.

Apheterij Castores etiã appellati sunt, ut Pauſ. ait in Lacon. Aduersus, inquit, principiũ sunt Dioscuri *ἀφετήριοι*, quasi quòd in carceribus templum haberent.

Amyclæi præterea fratres nuncupati sunt, ab Amyclis notissimo Laconiæ oppido, ubi nutriti dicuntur. hinc poeta in tertio Georg. *Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis Cyllarus.* Atqui, inquit Seruius, Castor domitor equorum fuit: sed fratrem pro fratre posuit, poetica licẽtia. ut, Quas illi Philomela dapes: pro Progne. item, Reuocato à sanguine Teucri: pro Dardani. aut certè ideo Pollucem pro Castore posuit, quia ambo licenter & Castores & Polluces uocantur. nam & ludi & templum & stellæ Castorũ uocantur. Amyclæ uerò dicuntur, ut Pauſ. & Stephanus tradunt, ab Amycla Lacedæmonis filio.

Pileati postremò fratres dici uidentur à Catullo in hoc Scazonte: *A Pileatis nona fratribus pila.* nam pilea Castori & Polluci antiqui dedere. Quin Lacones fuerunt, quibus pileatis pugnare mos fuit, ut Festus scribit. Sunt qui pileum scribant uinctum fuisse folijs harundineis, atq; hactenus de Dioscuris.

AEOLVS. VENTI.

AEOLVS deus uentorum, Iouis filius, ex Acesta filia Hippotæ Troiani, à quo, ut ab auo, Hippotades est appellatus: non quòd Hippotæ filius fuerit, ut plerisq; placuit, inter quos Ioan. Zezes grammaticus in Hesiodũ. nam & ipsum mathematicum fuisse scribit: Homerus in Odyss.
Αἴολος ἱπποτάδης φίλος ἀθανάτοισι θεοῖσι. id est,
Aeolus Hippotades dis cœli charus amicus. Ouid. XI. Metam.
Aeolon Hippotaden cohibentem carcere uentos. Vt uerò Seruius scribit, ex Varronis sententia, Aeolus cum apud insulas Siciliæ & Italiæ propinquas temporibus Iliacis regnaret, ex consurgentibus nebulis futuras tempestates prædicebat, ita ut à rudibus hominibus

A minibus crederetur eas in sua potestate tenere. quod & Strabo etiam notauit. Plinius hunc ait uentorum rationem inuenisse. de hoc ita poeta in primo Æneid. de Iunone agens:

Nimborum in patriam, loca fœta furentibus austris,
Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro
Luctantes uentos, tempestatesq; sonoras,
Imperio premit, ac uinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis,
Circum claustra fremunt. celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras, cœlumq; profundum
Quippe ferant rapidi se secum, uerrantq; per auras: & reliqua.

Item paulo pòst, *Tenet ille immania saxa,*
Vestras Eure domos: illa iactet in aula
Aeolus, & clauso uentorum carcere regnet. Quæ tamen omnia fere desumpta sunt ex x. Odyss. lib. & uterq; poeta physica ratione usus. nam motus aeris, id est Iunonis, uentos creat, quib. Æolus præest. Diod. Siculus scribit, Æolum senescente Liparo, cum socijs qui
B busdam ad eum deuenisse, eiusq; filiam uxorem duxisse, & post Liparum socerū Vulcanijs insulis, quę ab Æoli nomine postea Æolię nuncupatę fuerūt, imperasse, piumq; fuisse ac iustū regē: quin & erga hospites perhumanū, & uelis nautas uti docuisse: ex ignis etiā diligenti obseruatione, qui uenti futuri essent, prædicere solitū. unde & illum fabulæ uentorū potentem ac regē finxere, & ob eius pietatem & iustitiā deorum amicū existimatū. Hæc quidē ex Diod. Hinc ab Homero in Odyss. & à Vergilio uentorum deus cōfictus est. Palæphatus in lib. Incredibilium, rem ita explicat: Æolum ait astrologum fuisse, qui tēpora nosset, quibus uenti flare deberent: atq; ideo deum uentorum existimatum. Ciuitatisq; suæ mœnia ex ære construxisse dictus, quòd scilicet armatos haberet homines in eius præsidio. Homeri interpretes quidam Æolum allegoricè annum interpretati sunt: & eius XII filios, XII menses. Strabo uerò ex Polybij sententia: Æolus, inquit, in ipsius freti locis, in quibus est maris reciprocatio, & nauigationis difficultas, per fluxus atq; refluxus aggrediendi signa præmonstrauit. itaq; uentorum custodem atq; regem creditum fuisse tradit. Legimus uerò in Græcis commentarijs, Æolum uxorem habuisse Teleporam Læstrygionem, quam quidā Leopatrā uocant: ex qua liberos XII, sex mares, & totidem fœminas sustulit. mares sunt hi, Iocastus, Phalacrus, Chrysippus, Pheremon, Androcles, & Xuthus. Diod. uerò hos ita enumerat:

Astyochus, Xuthus, Androcleus, Pheremon, Iocastes, Agathyrsus. & quibus in regionibus imperarunt, & nomina dederunt, exequitur. foeminæ autem hæ feruntur, Iphthe, Æole, Periboea, Dia, Hephestia, & Astycrate. Sanè duos Æoli nomine fuisse legimus, qui & interdum confunduntur. nam ut est apud Diodorum, & Direchiden, itemq́ Seruium, prior Æolus Hellenis filius fuit, posterior Hippotæ. Alij aliter, ut à principio dicebam. nam ex Ioue natũ tradunt, & ex Acesta, uel Segesta, filia Hippotæ Troiani: unde est Hippotades, ut dictum est, cognominatus. Plut. etiam in Parallelis, Æolum Tyrrhenorum regem facit, qui ex Amphithea filias sex, & totidem mares susceperit. eorum Macareus natu minimus, unius amore, quam Canacem noster uocauit Ouid. incensus, eam uitiauit: unde ex nato infante res est cognita. pater iratus ensem filiæ misit, quo se infelix puella occidit. id mox Macareus intelligens, sibi quoque ipsi manus cõsciuit, ut Sostratus lib. secundo rerũ Tyrrhenicarum prodidit. In hoc loco illud tibi significandum duco, Æolum Tyrrhenorum regem appellatum à Plutarcho & Sostrato: quia antiqui totum illud mare Tyrrhenum dixere, quod Italiam & Siciliam alluit. Hinc qui Plutarchum est interpretatus, rectius fecisset, si Tyrrhenorum, ut græcè habet, non Thuscorum uertisset: quod ansam præstitit aliquibus, ut allucinarentur. Audio & hac de re compositas Tragoedias. Sed nos de Ventis sequamur. Quidam & Ventos ipsos deos fecerunt, ut in primis ostendit Orpheus, qui hymnos eis adolet cum libano, id est thure, Boreæ scilicet & Zephyro ac Noto. sed & Herodotus in Polymnia, ait inter cetera quæ ex oraculo Græci fecere ad arcendam & expiandam deorum iram in Persarum descensu in Græciam, eos Ventis aram in Thyia statuisse, eo loco ubi Thyiæ Cephisi filiæ fanum fuit. Sed & uentos antiqui coluerunt. Vnde legimus Phoenicem Vsonem uentis templa posuisse, & illis sacra fecisse: id quod & Eusebius ex eorum theologia repetit in Præparatione euangelica. Vergilius etiam Æneam inducit, pecudem Zephyris felicibus albam immolasse. Legimus & Augustũ uota Circio fecisse uento, ne Galliam infestaret: & uotum sacrumq́ exoluisse. cuius uenti plerunq́ tanta uis erat, ut tecta auferret. Calabri quoq́ in Iapygia, & Apuli, Atabulo uento: Athenienses Scironi, Pamphylij Gagnæo uota facere consueuerunt, ne incolas tabe afficerent, ne'ue arua depopularentur. Thurij quoq́ magno affecti beneficio, sacra Boreæ fecerunt, quod Dionysij classem, quam in eorum perniciem parauerat, funditus euertisset ac disiecisset. Hac eadem uentorum ratione & Anemotis Minerua cognominata fuit, à uẽtis, ut in Minerua planius ostendã.

Scribit

A Scribit in Corinth. Pausanias, in Titanes colle apud Sicyonios, uentorum aram positam fuisse, in qua quotannis sacerdos nocte una uentis sacrificabat, & ad quatuor scrobes alia multa peragere solebat arcana mysteria, ad placandam & mulcendam uentorum uim ac feritatem: Medeæ etiam simul carmina concinuisse. Alia pleraq; hic ex Homero & Apollonio, & aliis græcis latinisq; poetis afferre possem: sed eorum quædam in sacrificiorum Syntagmate comprehendam. Nunc uentos ipsos commemorabo. Venti igitur, Astræi filij dicti fuere, qui unus fuit de Titanibus, qui contra deos arma sumpserũt. Hic cum Aurora concubuisse dicitur, unde nati sunt uenti, ut scribit Hesiodus: quem secutus est Seruius. Ex quo exit illud Vergilij,

Tantáne uos generis tenuit fiducia uestri?

Sanè & hoc annotatione dignum uidetur, tres, non quatuor uentos fecisse antiquiores, ut Orpheũ in hymnis, Boream, Zephyrum & Noton: Acusilaus quoque, ut est apud Ioan. Grammaticum, tres tantum ab Hesiodo positos ait, ut etiam ab Orpheo: nam Argesten dicit epitheton esse Zephyri. Sed Homerus Argesten Leuconoton uocauit, & Apelioten Eurum. Sed enim iam uentorum ipsorum nomina tibi breuissimè, & regiones subsignabo. In primisq;
B quatuor primores statuam, ut uidemus ingeniose in primo Metamorph. Ouidium fecisse: quos & alatos finxere Gentes, nedum Hebræi, quorum rex & poeta in Lyricis carminibus cecinit, ἐπεπτάθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. Idem & alibi, περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. hoc est, uolauit super alas, uel ut alij reponunt, super pennas uentorum. Nec alatos modo finxere, sed & tumentibus buccis, inflatis ac spirantibus. Certè notus sic graphicè describitur ab eodem Ouid. *Madidis,* inquit, *Notus euolat alis,*

Terribilem picea tectus caligine uultum,

Barba grauis nymbis, canis fluit unda capillis.

Fronte sedent nebulæ, rorant pennæq;, sinusq;, & reliqua. Sunt autem hi. Ab oriente brumali, Eurus, Vulturnus, Syrochus uulgò. Ab oriente æquinoctiali, Apeliotes, Subsolanus, uulgò Leuantes dictus. Ab oriente solstitiali, uel æstiuo, Cecias, Iapyx, uulgò Græcus appellatus. Contrà, ab occidente brumali, Libs, Africus, Garbinus nautis uulgò uocitatus. Ab occidente æquinoctiali, Zephyrus, Fauonius, Ponentes uulgari sermone dictus. Ab occidente solstitiali, uel æstiuo, Argestes, Olympias, Chorus, Sciron, uulgò dictus Maestro. A' septentrione, Aparctias, Septẽtrio, à nautico uulgo Tramontana nuncupatus. A' dextro latere uersus occi-

dentē, Thrasceas, Circius, nunc populari sermone Prouentialis appellatus. A sinistro uersus orientē Boreas, Aquilo, Meses. A meridie, Notus, Auster, uulgò dictus Ostro. A latere dextero uersus occidentem, Libonotus. A latere sinistro uersus orientē, Phœnicias, Euronotus, & Phœnix. Sunt inter eruditos, qui in XXIIII nomina & regiones distinguūt. Sunt & qui in plura, sed non aptis uocibus. Ad cognitionem igitur & ipse XXIIII commemorabo, & quadripartito senario diuidam, exordiarq́ à Septentrione, ut à cœli uertice nobis sublimi. Primus est Septentrio, qui & ἀπαρκτίας: secundus, Gallicus: tertius, Supernas: quartus, Boreas, uel Aquilo: quintus, καικίας: sextus, χάρβας. Secundus deinde senarius est ab ortu æquinoctiali, cuius primus est ἀπηλιώτης, Subsolanus: secundus, ὀρνιθίας: tertius, χυρχίας: quartus, εὖρος: quintus, Vulturnus: sextus, Leuconotus. Tertius porrò senarius, meridies: primus, νότος, id est Auster: secundus, Altanus: tertius, Libonotus: quartus, λίψ, uel Africus: quintus, Subuesperus: sextus, ἀργέστης. Quartus postremò senarius, ab occasu: primus, ζέφυρος, qui & Fauonius: secundus, quæ ἐτησίαι uocantur: tertius, κίρκιος: quartus, ὀλυμπίας, uel Chaurus: quintus, ἰάπυξ, & Chorus: sextus & ultimus, θρασκίας. Sunt demum, qui ita de uentis statuant, uocabulis etiam Opicis ac Barbaris, à meridie exordientes, Auster, Notus, Altanus, Libycus: ab austro, Libonotus, Libyci, Garbinus, Africus, Libs, Subuesperus, Libycius, Occiduus, Fauonius, Zephyrus, Chelidonias, Chaurus, Magister, Chorus, Argestes, Sciron, Olympias, Circius, Hellespontias, Gallicus, Thrasceas, Mese græcus, Septentrio, Aparctias, Tramontanus, Charbas, Græcus. ab occidente, Aquilo, Boreas, Prodromus, Etesiæ, Supernas, Ornithiæ, Syrochus: ab oriente, Cæcias, Subsolanus, Apeliotes, Oriens Syrochus, Vulturnus, Eurus, Phœnix, Euronotus, Euroauster, Syrochus, ab austro Leuconothus. Hæc sunt quæ breuissimè collegi. Si uerò quæ amplius traduntur ab auctoribus, Aristotele, Theophrasto, Victruuio, Strabone, Plinio, Vegetio, Isidoro, alijsq́ requiris, omnia fermè collecta leges apud Valturiū in libris de Re militari. Nos ideo hæc pauca attigimus, ne deorum gentium partē ullam præterijsse uideremur. Hunc uerò laborem omnem exegi XVII Kalend. Nouembris, M. D. XLIII. Quam diem semper acerbam, semper honoratā (sic Dei uoluistis) habebo, ut de patris Anchisæ interitu Æneas ait apud poetam.

Summus honos tibi sancta τριὰς, quæ numine trino
Vna uiges, & cuncta foues, tua gloria tota est,
Quæ mihi defœto morbis annisq́, benignè

Qualesq́

A Qualescunq; animi uires roburq; ministras,
Ne uiuens iaceam elingue & sine uoce cadauer.
Salue æternùm, salue, & quassam dirige cymbam:
Dirige, ne disiecta uagis sit flatibus austri.

SYNTAGMATIS QVINTI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE PLVTONE, PROSERPINA, ET CÆTERIS DEIS INFERIS, SYNTAGMA SEXTVM, AD NICOLAVM VICENTIVM.

Pluto, & Persephone, dei silentum,
Et Parcæ, & Furiæ, deiq; Manes,
Omnis deniq; cœtus inferorum,
Hoc Syntagmate sunt breui notati.
Quod munus tibi Nicolae mitto,
Hoc fratri tamen antè destinaram:
Sed postquàm irremeabiles tenebras
Hunc Orci Libitina adire iussit,
Tu qui hæres suus es, tibi hoc habeto:
Nexum sic quoq; nominum duorum
Vno hoc munere, Nicolae, soluam.

LIL. GREGORIVS GYRALDVS Nicolao Vicentio, S. P. D.

A

Magna fuit Benedicti Vicentij fratris tui indoles, magnumq; optimarũ artium studium, tum omnis liberalis & digna homine ingenuo ab eo perquisita doctrina. sed, prò inuida fata, quo tempore in hac florentiss. urbe, sub hoc Illustriss. & prudentiss. Principe, inter nos florere maximè poterat, caruit omnino rebus humanis. Vt enim de eo mittam illud, πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος, compactamq; totius corporis ad commensum compagem, quibus rebus omnibus fermè urbanis adolescẽtibus antecellebat. Sed quid dicam? quo studio eloquentiam cæterasq; disciplinas, qua deniq; animi propensione doctissimos quosque & eruditissimos prosequebatur, Varinum, Alex. Cœlium Calcagninũ, aliosq;? quo deniq; animo me post longiss. meam peregrinationem, uelut alterum pelago eiectum Vlyssem, naufragumq;, non despexit, sed unà cum iam dictis (ut tu, omnium eius consiliorum actionumq; conscius, probè nosti) cõnumerabat, & liberalitate sua, quantum iuueni licebat, alebat, sustentabat? Quin audio, cum extremus illi dies instaret (præsens ego propter aduersam articulorum & totius corporis imbecillitatem adesse nequiui) me ita tibi Nicolae cõmendasse, ut tu post eius immaturum,

& mihi semper acerbum interitum, à te sim assiduè aliquo indies subsidio & ope perbenignè adiutus, licet ea tibi cum fratribus tempora contigerint, quibus fortunæ iniquitate, iactura esset facultatum maxima facienda, quæ tamē clementiss. benignissimiq; Principis mansuetudine, & in suos ciues beneuolētia, & emēdata est, & mitigata. Quantum igitur Benedictus, dum in uiuis ageret, mihi detulerit, ipse mihi sum optimè cōscius, & tute, ut dixi, probè nosti. Quare cum hoc Syntagma de Plutone & Proserpina, cæterisq; deis Manibus in lucem apertumq; daturus essem, putaui me non paruam apud optimos quosq; gratiam initurum, hac ipsa grati animi mei significatione, si eius nomini & tuo, idipsum, qualecunq; est, darem. Accipe igitur, Nicolae, exiguum hoc, licet, munus: nō uoluntatis tamen exiguæ, at beneuolæ, & penè dixerim immensæ. cui si ita corporis uires manusq; suppeterent, ut merita uestra exposcunt, hic non iam libellus esset, sed magna potius Ilias, ne dicam magnum illud Opus Antimachi, uobis mitteretur. Fraternorum manium, meiq; memor,

Vale: Ferrariæ.

PLVTO, ET CAETERI INFERORVM DEI.

Lutonem, & deos inferorū cęteros Manes, hoc Syntagmate tibi Nicolae Vicēti dum scribere meditor, charíss. & amantiss. fratris tui Benedicti, & discipuli mei studiosiss. memoria non animo tantū, quo mihi semper insidet, sed ipsos etiam ob oculos eius imago obuersari uidetur. nam quo ille maximè uita dignus erat, eo citius illum mors importuna intercepit, & in ipso adolescentiæ cursu rapuit, nosq; adeò certiss. spe, non iam indole frustrata est. Sed eius lugēdi modum facere, uel illud in primis nos monere potest, quòd ea tempora post eius obitum nobis successere, ut potius illi æternam quietem inuidere, quàm eum lugere uideremur. Quare ne præterita refricem, & obductæ penè cicatrici ungues inijcere uidear, iam deos ipsos Inferos interpretandi institutum aggrediar.

Igitur quem nos Latini Ditem patrem, & si Lactantiū audiamus, & Isidorum, Diespitrem uocamus, Græci Plutonem & Haden: & qui eius imperio subesse putabantur, deos, hoc Syntagmate commentabimur. Ditis uero nomine, ut ait M. Cicero, nuncupatus, quod terrena uis omnis ac natura ipsi dicata putaretur. nam & omnia in terras recidunt, & ex ijs oriuntur. Alij tamen, ut est apud F. Quintil. ideo Ditem uocatū uolunt, quod minimè diues sit. mortui

A tui enim omnibus exuti bonis sunt crediti. Tertius uerò Saturni filius ex Ope, id est Rhea fuit, cui inferorum regna obuenere: unde & Infernus Iupiter à poetis sæpe cognominatus est, ut etiam Proserpina Iuno inferna, ut paulò mox planius ostendam. Plutonem scribit Diod. & ab eo ipse in Sepulchralibus retuli, fuisse funerum, sepulchrorum, & cæterorum quæ defunctis impenduntur inuentorem, & propterea existimatum inferis præesse. hinc & silentum, id est, mortuorum rex dictus est. Claudianus:

Rex ille silentum Lethæo uehitur curru. quem currum quadriiugum idem poeta his uersibus ostendit:

Orphneus crudelè micans, Aethonq; sagitta
Ocyor, & Stygij crudelis gloria Nycteus
Armenti, Ditisq; nota signatus Alastor. hi ergo Plutonis equi.

Non ignoro, alios quosdam tres tantummodo cõmemorare, non inscitè solum, sed barbaris etiam nominibus. Homerus quidẽ Clytopolon Plutonem cognominauit, à pullis, id est equis generosis. Sanè à physicis & gentium antiquis theologis, omnis aeris à luna diffusio, sub Plutonis potestate consistere putabatur: & luna, quæ huic æri propior est, Proserpina, quæ & ipsius coniunx credebatur. quod & Martianus scribit, à quo & ita (ut eius uerbis agã)
B describitur: Pluto lucifuga inumbratione pallescens, in capite coronã ex hebeno tartareæ noctis obscuritate furuescens. Alij tamen cupresso arbore illum delectari scribunt, quòd ipsa sit arbor funesta. nam & cupressus funeribus adhibebatur, uel quòd cæsa non repullulat: uel quòd per eam funestatæ ostendebantur domus, sicut lætas etiam hoc tempore festæ indicant frondes. M. Varro tamen pyras ait ideo cupresso circundari solitas, propter grauem ustrinæ odorem, ne eo offenderetur populi circunstantis corona: & cætera, quæ in Sepulchralibus diximus. Phurnutus tamen, Ditem coronari ait phasganijs, sic appellatis, hoc est ensiculis: nisi fortè pro phasganijs σπαργανοῖς, uel σπαργανιοῖς legendum sit, id est fascijs. Nam & ita effictum me uidisse, ni fallor, aliquando remetior. Aliqui & adianto herba coronabant. quin & Alibanta fabulantur, διὰ τὴν τῆς λιβάδος ἀμηθεξίαν νεκρῶν, hoc est, quòd minus amœnitatis uita functi participes sint. Sed & narcissus propriè defunctis cõuenire existimabatur, & eo Erinnys coronababatur, ut idẽ ait Phurnutus: quæ, & alia pleraq;, desiderantur in editis Aldinis & Germanis codicibus. Pindarus preterea Plutoni uirgam attribuit, qua mortuos deducat ad inferos. Nunc etiam curru uehi, nunc solio sedere, finxit antiquitas. Sic uero à Claudiano poeta ex Parcæ uerbis lepidè describitur: O *maxime noctis*
Arbiter, umbrarumq; potens, cui nostra laborant

Stamina, qui finem cunctis & semina praebes,
Nascendiq; uices aliena morte rependis,
Qui uitam letumq; regis. nam quicquid ubiq;
Gignit materies, hoc te donante creatur,
Debeturq; tibi certis ambagibus aeui: & quę sequuntur. Sed enim Placiades Fulgentius ita describit. Plutonem enim ait ideo terrarum præsidem existimatum, quòd πλοῦτος græcè diuitiæ dicuntur, & solis terris credebant ueteres diuitias deputari. Hunc etiam, inquit, tenebris addictum dixere, quòd sola terræ materia sit cunctis elementis obscurior. Sceptrum quoq; manu gestare putabant, quod regna solis cōpetant terris. Tricerberum uerò canem eius subijciebant pedibus, quòd mortalium iurgiorum inuidię ternario conflentur statu, id est, naturali, casuali, & accidentali, ut Fulgentij ipsius uerbis utar. Alij uerò sic tradunt: Sceptrum breue, quod gestare fingebatur, inferioris regni symbolum fuisse: canis autem, frugum à terra partium tripartito, in proiectionem, arationem, & germinationem diuidi, notabat. Fuere qui clauem illi tradidere, quod qui apud inferos cōcluderentur, haud ab eo redire possent amplius, id quod in Eliac. ostēdit Pausanias. nam ut ait Maro, A

Facilis descensus Auerni:
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. Plutoni etiam galeam dedere, de qua & Homerus libro quinto Iliad. sed & Hyginus in Astron. poetico, de Perseo agens. Præterea galeam, qua indutus, ex aduerso nō poterat uideri. Itaq; Græci ἄϊδης κυνέην, id est Orci galeam dixerunt esse, non ut quidam inscientissimè interpretantur, eum Orci galea usum, quæ res nemini docto potest probari. sic quidem Hyginus. Eusebius uerò tertio Prępar. euāg. Plutonis, inquit, raptoris galea caput tegitur, quod occulti uerticis symbolum est. Alij galeam Plutonis, nubem seu nebulam interpretantur, qua Dei obuoluerentur, quoties uideri nollent. hoc pluribus ait Phauorinus. meminit & Plato libro decimo de Repub. & Origenes primo contra Celsum lib. & alij, inter quos pręcipuè Erasmus in Prouerbijs. B

Hades uerò, hoc est ἄδης, pleriq;, ut Socrates ait apud Platonē, mihi uidentur interpretari, quasi ἀειδὴς, id est triste, uel tenebrosum. & proinde timentes hoc nomen, Plutonem uocarunt, quam tamen sententiam idem mox impugnat: siquidem, ait, plurimi quotidie illum subterfugerent, nisi fortiss. uinculo eos qui illuc descendunt, ligaret. tum subinfert, cupiditate ualidiss. eos Haden illigare, qui illuc descendunt, quòd nullus reuertatur. & propterea illum tanquam doctiss. sophistam Euergeten, id est beneficum esse dicit,

A cit, qui ingentia, his qui penes ipsum habitant, conferat beneficia: utpote qui usqueadeò diuitijs abundet, ut inde Pluto sit nuncupatus. Atque ita etiam paulo pòst subdit: ἅδης igitur minimè, quasi ἀειδὴς, id est triste uel tenebrosum, sed potius ἀπὸ τοῦ πάντα τὰ καλὰ εἰδέναι, quòd noscat omnia pulchra. At uerò Phurnutus ait Haden appellari, quòd uideri minime possit, quasi ἀόρατον. Hinc & per diæresin ἀΐδα uocarunt. uel per contrarium, ceu ἀνδάνων ἡμῖν τοῦ θανάτου, hoc est, morte nobis placens. Alij ab ἀ & εἰδεῖν, id est, non uidendo deriuant, quod & Gaza notat, licet denso spiritu proferatur. unde & Vergilius dicit, Sine sole domos. hinc & ἀΐδης dictus est.

Aidoneus etiam Pluto cognominatus est, ab αἴδης, quæ uox scripta per propriam diphthongũ, sine afflatu apud Græcos legitur, per impropriam uero diphthongum, hoc est ᾅδης, afflatur. Sic & Aidoneus, de quo sic Philochorus in Atthidis libro secundo, & Eusebius in Chronicis: Fabula Proserpinæ, quam rapuit Aidoneus, id est Orcus, rex Molossorum, cuius canis ingentis magnitudinis, Cerberus nomine, Perithoum deuorauit, qui ad raptum uxoris cum Theseo uenerat: quem & ipsum iam in mortis periculo constitutum, adueniens Hercules liberauit. & ob id quasi ab
B inferis receptus dicitur. Eandem fabulam Plutarchus in Theseo recitat: sed Cererem Aidonei uxorem, & Proserpinam filiam dicit. cætera penè eodem modo. Sanè & Plutoni pallacem, id est concubinam Minthen, ascribit in primis Iulius Pollux in sexto, & ante Pollucem Strabo in octauo, sed & utroque antiquior Nicander poeta in Alexipharmacis.

καὶ χλωραὶ ἀπὸ μίνθης φυλλάδες, ἢ μελίσσης. id est, Viridia minthę folia, siue melissæ: quo loco & Scholiastes fabulam recitat. Quin & poeta noster Ouid. in Metamorphosi eam in plantã mutatam innuit, cum ita in decimo canit: *An tibi quondam*
Fœmineos artus in olentes uertere minthas
Persephonè licuit. Vide & Oppianum post Ouidiũ, libro tertio Halieuticon, qui copiosius hanc fabulam est executus. plura Cœlius, & Ruellius de mentha.

concubina de Pluton [illegible]

Agesilaus Pluto cognominatus, παρὰ τὸ ἄγειν τοὺς λαοὺς, quod scilicet populos agat. est enim inferorum & mortuorum deus existimatus à gentibus. huius meminit in primo Lactantius Firmianus: & Callimachus, qui ait, φοιτῶσι μεγάλῳ ἀγεσίλεῳ. hoc est, Ad magnum pergunt Agesilaum. de Agesilao Plutone, ex Methodio & Æschylo plura Athenæus. Sunt tamen qui apud Lactantium, pro Agesilao Agelastum legant, quod sine risu deus sit, sed luctuo-

ſus. Legimus quippe Agelaſtum Plutonẽ uocari: & Agathalyum, A quod mortalium bona ſoluat.

Ἀγέτας quoque Pluto cognominatus eſt Pindaro, quòd (ut exponunt eius interpretes) πάντας ἄγειν λαοὺς, id eſt, omnes agat populos.

Axiocerſes Pluto cognominatus eſt in Cabirorum & Samothracum ſacris, ſicut legimus in Comment. in Apoll. Rhodium, & à me alibi pluribus relatum eſt.

ἀρειμάνης uerò ἀΐδης apud Perſas, teſte Heſychio, dictus. Arimanes quidem, & Plutarchus, aliĳq; meminere, ſed non Plutonem expreſsè dixerunt.

Eubulus, & Eubulius, εὐβουλεὺς Pluto cognominatus, quòd mortalibus conſulere crederetur, finemq; curis ac laboribus cæteriſq; morbis afferre, ut in Alexiphar. Nicandri interpretes exponunt. Præter Nicandrum, & Orpheus in hymnis hoc cognomine eſt uſus, & Phurnutus interpretatur. alium tamen Eubulium uidetur Cicero facere in Nat. deorum.

Clymenon etiã Plutonem cognominari, ſunt qui ſcribant: quia ſit cauſa τοῦ κλύειν. ictus enim aer, uox eſt. Aer autem qui animas excipit, ἅδης, διὰ τὸ ἀειδὲς, ex obſcuritatis ratione ab aliquibus dictus, ut ſuperius ex Platone dictũ. Idẽ ſcribit & Phurnutus. Laſus Hermionenſis poeta in principio hymni quem in Cererẽ cõpoſuit, B Δήμητραν μέλπω, κόραν τε κλυμένοιο ἄλοχον. hoc eſt, Cererem cano Proſerpinamq; Plutonis coniugem. Legi etiam alicubi κλύμιος ἅδης: quod an recte ſcriptum, haud definio.

Leptynis Pluto, ſi non potius Proſerpina: dicta eſt, quòd mors ac interitus corpora mortalium attenuet.

Chthonius Iupiter Pluto uocatus ab Orpheo, in hymno Eumenidum. eas enim magni Ioui Chthonĳ filias, & Proſerpinæ, cecinit. Vocatur idem à Triſmegiſto Hermete in Aſclepio, Plutonius Iupiter.

ἰσοδέτης, Iſodetes (inquit Heſychius, & Phauorinus) ab aliquibus Pluto. alĳ putãt nomen dæmonis, ut in Dæmonibus dicet. Ab alĳs Plutonis filius uocatus eſt. πυλάρτην etiã cognominatũ ab Homero ait Phurnutus, quod portas habeat, quas nullus non ingrediatur. Iam nunc ad eius latina nomina tranſeamus.

Orcus frequenter pro Plutone ipſo, & inferis capitur, ab urgendo: tametſi quidam ex noſtris Græcum potius putauere, ab iuramento deductum, & cum afflatu ſcribunt Horcum. alĳ, aſpirationem additam in poſteriore ſyllaba uolunt, unde ſit deductum nomen proprium Orchius, & lex Orchia apud Macrobium. Nos Feſtum potius audiamus, ita ſcribentem; Orcum quem dicimus, ait

A ait Verrius, ab antiquis Vragum, quod etiam u literæ sonum pro o efferebant, & pro C, G literæ formam usurpabant. Sed nihil affert exemplorum, ut ita esse credamus, nisi quod is deus nos maximè urgeat. tantum ait Festus. Catullus:

At uobis male sit, malæ tenebræ,
Orci, quæ omnia bella deuoratis. Vergil.

Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci. Ab Orco, Orcinius libertus ab Iurecos. dictus, is qui sit ipsius testatoris defuncti, & in Orci familiam ascripti. Vlpianus: Qui directam, inquit, libertatem acceperunt, Orcinij erunt liberti. Non me fugit aliter alios, & quidem eruditos, sentire. Legimus & apud Martialem, illo scazonte, Orciniana qui feruntur in sponda: dici pro feretro, & sandapila. de Orci uerò galea iam actum est.

Summanus Pluto uocatus, quasi summus maniũ, cui (ut Plinius scribit) attribuebantur nocturna fulmina. In templi Iouis opt. max. fastigio Summanus fuit, ut M. Cicero in libro de Diuin. scribit: Nónne, inquit, cùm multa alia mirabilia, tum illud in primis, cum Summanus in fastigio Iouis opt. max. qui tum erat fictilis, cœlo ictus esset, nec usquam eius simulachri caput inueniretur,
B haruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt: idq; inuentum est eo loco, qui est ab haruspicibus demonstratus. De Summano & in quarto D. August. Sic enim, inquit, apud ipsos Ro. legitur. Romani ueteres nescio quem Summanum, cui nocturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quàm Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebãt. Sed postquam Ioui templum insigne ac sublime constructum est, propter ædis dignitatem sic ad eum multitudo cõfluxit, ut uix inueniatur, qui Summani nomen, quod audire iam non potest, se saltem legisse meminerit: & reliqua. Quod ignobilis iam factus esset, innuit & Ouid. sexto Fastorum,

Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
Tunc, cum Romanis Pyrrhe timendus eras. Varro de Ling. lat. ait, à Tito Tatio inter cæteros deos Summanũ repositum. Summani & Martianus meminit, & Festus. Sed & Plautus in Bacchid. ita inquit: Me Iupiter, Iuno, Ceres, Minerua, Latona, Spes, Ops, Virtus, Venus, Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules, Summanus, Sol, Saturnus, deiq; omnes ament. Fuit prope Circum maximum Summani ædes, ait Plinius, prope fanum Iuuentatis, sacellum uerò in Capitolio. Summanes demum apud Martianum deos legimus, qui alij sunt quàm qui Semones dicebantur, de quibus suo loco disseruimus.

Soranus Pluto à Sabinis nuncupatus, ex quo & Hirpini Sorani A dicti, quasi Plutonij lupi: uel quòd is deus ibi coleretur, uel quòd rapto ex responso uiuerent. Quo de nomine talem legimus fabulam in undecimo Æneidos, super illo, Summe deûm sancti custos Soractis Apollo: Soractes, inquit Seruius, mons est Hirpinorum, in uia Flaminia collocatus. In hoc autem monte cum aliquando Diti patri sacrum persolueretur (nam Manibus consecratus est) subitò uenientes lupi exta rapuerunt: quos cum diu sequerentur, delati sunt ad quandam speluncam, halitum ex se pestiferum emittentẽ, adeò ut iuxtà stantes necaret. & inde orta pestilentia est, quia fuerant lupos secuti. de qua responsum fuit, posse sedari, si lupos imitarentur: hoc est, si rapto uiuerent. quod posteaquam factum est, dicti sunt populi Hirpini Sorani. nam lupi Sabinorum lingua hirpi uocati. Sorani uero, à Dite. nam Ditis pater eadem lingua Soranus dicitur.

Postulio etiam Pluto uocatus, ut Varro docet de Ling. lat. de Curtio lacu loquens: A' Porcilio, inquit, delatum in eo loco dehisse terram, & id ex S. C. haruspicis relatum esse responsum, deum manium Postulionem postulare. Non desunt qui redarguant, si dis placet, hoc loco Varronem, uel magis mendosum codicem putent, Postulationem'que legant, qua uoce significari tradunt B sacrum ad prodigium, uel deûm iram auertendam, & amoliendam, ut quadã oratione innuit M. Cicero. Sed & Græcis, ut Phurnutus scribit, Pluto πολυδέκτης, καὶ πολυδέγμων, καὶ πολύαρχος cognominatus est, quòd multis dominetur.

Februus deus Pluto appellatus ab antiquis, à purgationibus & lustrationibus funerum. Multa Ouid. in Fastis, & nos plura in libro de Annis & mensibus.

Quietalis etiam Pluto dictus est, quia omnibus pausam afferat. Quietalis, inquit Festus, dicebatur ab antiquis Orcus. Vocatus insuper & Stygius Iupiter. Ouid.

Sæpe tibi est Stygij regia uisa Iouis.

Verg. *Sacra Ioui Stygio.* Eadem ratione & sæpe Infernus Iupiter. Claudianus: Inferni raptoris equos. Dictus idem Niger Iupiter. Silius libro octauo:

Nigro forte Ioui, cui tertia regna laborant.

Vedius præterea, & Veiouis etiam appellatus, ut alio loco notauimus. Dux erebi etiam dictus est à poetis, et Rector profundi, & Elysij, & huiusmodi alijs plerisque, ut ab alijs colligitur, qui hac parte studiosis literarum consuluerunt.

Beelzebub ab Hebræis & Chaldæis Pluto dicitur, eadem penè qua Latini ratione Iouem Stygium, & Infernum Iouem appellant:

A pellant: quippe Beel, ut diximus, Belus, fuit illis, qui Iupiter est. quidam Bahalzebub muscarum deum interpretantur. Sed ipse de hoc deo plura iam tibi collegi. Mammona alij appellant, ut nos Ditem, & græci à diuitijs Plutonem.

Serapin iurè cum Plutonis nominibus coniungimus. nam idem cum Plutone existimatus est, ut Plutarchus in libro de Isi & Osiride docet, & Archematus Eubœus, qui non alium Serapin quàm Plutonem, nec aliam Isin quàm Proserpinam esse scribit. Quin & Ponticus Heraclides oraculum, quod celebre Serapidis fuit, Plutonis fuisse asserit, quod consulenti cuidam Ægypti regi, quis'nam se esset beatior, ita respondisse fertur:

Principiò Deus est, tum uerbum, his spiritus unà est,
Congenita hæc tria sunt, cuncta hæc tendentia in unũ. hoc est græcè:
πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
σύμφυτα δὴ τρία πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα.

Quod ideo tibi retuli, ut uideas, à Plutone Trinitatis mysterium assertum esse. Cæterum & Porphyrius in libro Responsorum, Serapin affirmat apud Ægyptios deum esse, qui apud Græcos Pluto nuncupetur: unde etiam reponitur inter ea nomina, quæ græcè ἑπταγράμματα dicta sunt, id est septem literarum, & ideo abominanda ait: ὀργίλον, & σκληρόν.
B Cuius etiam symbolum canis est, triceps ille scilicet, qui in aqua terra & aere, tribus his elementis uersatur, perniciosissimus dæmon, ut ait Porphyrius. Sed Serapis quamuis proprius & peculiaris esset Ægyptiorum deus, nihilominus & in Græcia multis in locis cultus fuit, & in primis Athenis, ut Pausanias scribit: & Romæ, in circo Flaminio, nona urbis regione, ut Pet. Victor docet, cuius & adhuc nonnulla extant uestigia. Catullus de Varri amica, quæ ad Serapidis templum deferri uolebat octophoro, Nam uolo, inquit, ad Serapin deferri: lepidissimũ est epigramma. Serapidis autem originem Corn. Tacitus Histor. libro uigesimo, planè describit: ait enim, Ptolemæum Lagi à deo monitum per quietem fuisse, ut in Pontum mitteret, eamq; dei effigiem acciret: futuram inclytam sedem, quam simulachrum illud accepisset. post multa tandem regem illuc misisse, & demum à Sinopensium rege impetrasse, templumq; Alexandriæ magnificum construxisse. Plutarchus in prçcitato Isidis & Osiridis libro in hac historia recensenda nonnihil euariat: non enim Ptolemæum Lagi id fecisse, sed Sotera scribit, & à Sosibio regem admonitum. Eustathius tamen cum Tacito congruit: regem'que non somnio, sed ex dæmonis apparitione monitum tradit. Alij tamen, ut idem Tacitus prodit, à Seleucia urbe Syriæ, non à Sinope deuectum deum putant, & à Ptolemæo tertio: quod, inquit, parum constat.

Alij non Alexandriam aduectum, sed Memphim: utcunque, idem subdit Tacitus, deum ipsum à multis Æsculapium existimatum, quòd ægris corporibus mederetur. Ab alijs Osirin, antiquissimū illis gentibus numen. A' plerisque Iouem, ut rerum omnium potentem: à plurimis Ditem patrem, ex insignibus ipsius dei, quę in ipso manifesta, aut per ambages coniectabant. hæc quidem ex Tacito. Diodorus quoque Serapin tum dici asserit Osirin, tum Dionysium, tum Ammonem, tum Iouem, & Plutonē demùm. Eusebius item libro quarto Præpar. euang. ex Porphyrio de Serapide pleraque recitat. principem enim malignorum dæmonum scribit. & ex eiusdem Eusebij sententia Bapt. Leo. libro sexto, Serapin ait symbola edidisse, quibus dæmones expellerentur, docuisseque quo pacto dæmones assumpta brutorum figura insultarent. Ita porro hic deus effingebatur à Macrobio: Calathum, inquit, eius capiti affingunt, & simulachro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio, eodemque maximo capite leonis effigiem. in dextra parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis: pars uerò læua ceruicis rapacis lupi capite finitur, easque formas animalium draco connectit, uolumine suo capite redeunte ad dei dextram, qua compescitur monstrum. Quidam tria tempora interpretantur, præsens leoni, præteritum lupo, futurum cane blandiente. & hæc fermè Macrobius. Sanè longè aliter historiam de Serapide, Eusebius, Augustinus, Suidas, & Ruffinus recitant. Sic propemodum Euseb. in x Præparat. Apis, inquit, Argiuorum rex, ut Aristippus in primo Arcadicæ historiæ scribit, Memphin in Ægypto condidit, quem Aristæus Argiuus Serapidem appellatum tradit. hunc ab Ægyptijs diuinos honores consecutum, non ignoramus. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de Asiaticis legibus, Apim taurum mortuum, in soro græcè, quod latinè arcam dicimus, positum, Sorapin primò, ac deinde Serapin appellatum fuisse contendit. Hæc Eusebius. Augustinus uerò XVIII de Ciuit. dei: His temporibus, inquit, rex Argiuorum Apis nauibus transuectus in Ægyptū, cum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis, omnium maximus Ægyptiorū deus. Nominis autem huius, cur non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimā rationē Varro reddidit. quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes iam σαρκοφάγον uocant, σορὸς dicitur græcè, & ibi eum uenerari sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset extructum, uelut σόρατις primò, deinde una litera (ut fieri solet) commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, ut quisquis eum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet pœnam. Et quoniam ferè in omnibus templis ubi coleretur Isis & Serapis, erat

A etiam simulachrum quod digito labijs impresso admonere uidetur, ut silentium fieret (is erat Harpocrates, de quo seposito loco iam actum est) hoc significare idem Varro existimat, ut taceretur, homines eos fuisse. Ille autem bos, quem mirabili uanitate decepta Ægyptus in honorem eius delicijs affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago uiuum uenerabantur, Apis, non Serapis uocabatur: quo boue mortuo, quoniam quęrebatur, & reperiebatur uitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus, mirum quiddam diuinitus sibi procuratum esse credebant. tantum Augustinus. Nunc Suidam meis uerbis audias: Sarapis, inquit, cuius simulachrum in Alexandria Theophilus archiepiscopus sustulit, Theodosij magni tempore: hunc aliqui Iouem esse dicebant, alij Nilum, propterea quòd modium haberet in capite, & πῆχυν, id est cubitum, hoc est aquæ mensurã. Alij autem Ioseph: alij uero Apin quendam hominem fuisse beatum & regem in Memphide, ciuitate Ægypti, qui facta fame Alexandrinis ex proprijs facultatibus nutrimenta præbuerit. eo uerò defuncto, templum constituerunt, in quo bos nutriebatur, symbolum gerens agricolæ, & quasdam habens coloris notas: qui ex appellatione ipsius, & ipse Apis uocabatur. & σορὸν, id est arcam ipsius Apis, in qua eius corpus iacebat, Alexandriam transtulerunt, & ἀπὸ τῆς σοροῦ καὶ ἄπιδος compositum nomen fecerunt, & uocarunt Sorapin, & postea Sarapin. huius templum ab Alexandro ualde magnificum conditum fuit, & ualde clarum. & adhuc Suidas. De hoc eodem deo Ruffinus nõ absimilia, & plura in Ecclesiastica Eusebij historia, quo loco describitur, & simul pręstigia eius sacerdotum, & ipsius templi demolitio, quæ fermè eadem etiam in Tripartita historia referuntur. Porrò Serapeum inuenio templum hoc nuncupatũ, de quo Strabo, & post eum Ammianus in hist. ita ait, ubi mirabilia Ægypti connumerat: His accedunt altis suffulta fastigijs templa, inter quæ eminet Serapeum, quod licet minuatur exilitate uerborum, atrijs tamen columnaribus amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se uenerabilis Roma in æternùm attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. & hæc Marcellini uerba sunt. Sedenim de hac subuersione templi librum composuit Sophronius, ut ait Hieronymus. Libet insuper Ruffini uerba subtexere, quæ de Serapidis origine leguntur in historia: Alij, inquit, Iouẽ putant, cuius capiti modius superpositus, uel quia cum mensura modoq́ue cuncta indicet moderari, uel uitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij uirtutẽ Nili fluminis, cuius Ægyptus opibus & fœcunditate pascatur. Quidam in honorem nostri Io-

seph

ſeph formatum perhibent ſimulachrum, ob dimenſionem frumenti, qua famis tempore ſubuenit Ægyptijs. Alij repertum in hiſtorijs Græcorum ueteribus ferunt, Apin quendam patremfamilias ſeu regem in Ægypto Memphi poſitum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defeciſſent, ex proprio affatim ciuibus alimēta prębuiſſe: & cętera, quæ recitauimus ex Suida. Plutarchus tamen hanc de σορῷ, id eſt arca Apidis opinionem damnat, & cum ea Philarchum: eamq́ꝫ potius ipſe comprobat, quæ talis eſt, quod Deus ipſe ſit uniuerſi motus auctor. ita enim ait, κυριώτερον δὲ παρὰ τὸ σεύεσθαι, καὶ τὸ σοῦσθαι τὴν τοῦ παντὸς ἅμα κίνησιν. Subiūgit idē, fuiſſe ſacerdotum Ægyptiorum, qui Apin & Oſirin eundem aſſererent: nos, inquit, docentes Apin animam eſſe Oſiridis, & cætera. Tum & illud adiungit: At ego, cum Sarapidis Ægyptiū nomē ſit, lætitiam & hilaritatem ſignificare autumo, inde coniecturam ducens, quod τὰ χαρμόσυνα, id eſt Hilaria feſta Ægyptij appellant σαίρει, & reliqua quæ ſubdit. ſed nos pro re ſatis. Illud quoq́ꝫ annotarim, Serapin, & Sarapin, hoc eſt, per e & per a in prima proferri, illud à Latinis, hoc à Græcis ſæpius. Sanè mirandum ſuccurrit, cum pro deo Apis primam ſemper intendat, cur Martianus in Serapi primam & alteram corripuerit, in illo,

Te Serapin Nilus, Memphis ueneratur Oſirim. Sed in eo auctore ut linguæ nitorem, ita etiam maiorem ſyllabarum cognitionem deſidero. Sed par eſt, quoniam de Apide nonnihil antè retulimus, ut cætera quæ reſtant de eodem ſubiungamus, & pręſertim uerbis Plinij, qui lib. octauo de Api boue Ægyptiorū ita ait: Bos in Ægypto etiam numinis uice colitur, Apin uocant: inſigne ei in dextro latere candicans macula, cornibus lunæ creſcere incipientis: nodus ſub lingua, quem cantharum appellant. non eſt fas eum certos uitę excedere annos: merſumq́ꝫ in ſacerdotum fonte enecant, quęſituri luctu alium, quem ſubſtituāt: donec inueniant, mœrent, deraſis etiam capitibus. nec tamen diu uſquam quæritur, inuentus deducitur à ſacerdotibus Memphim. Sunt delubra ei gemina, quæ uocāt thalamos, auguria populorum: alterum intraſſe lætum eſt, in altero dira portendit. Reſponſa priuatis dat, è manu conſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum auerſatus eſt, haud multo pòſt extincti: cæterò ſecretus, cum ſe proripit in cœtus, incedit, ſummoto ſtrepitu lictorum, grexq́ꝫ puerorum comitatur, carmen honori eius canētium. Intelligere uidetur, & adorari uelle. hi greges repentè lymphati, futura præcinunt. fœmina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa inſignibus, quanquam alijs: ſemperq́ꝫ eodem die & inueniri eam, extinguiq́ꝫ tradūt. Memphi eſt locus in Nilo, quem à figura uocāt Phialam: omnibus annis ibi auream pa-

teram

A teram argenteamq́ mergentes diebus,quos habent natales Apis. Septem hi ſunt:mirumq́,neminem per eos à crocodilis attingi: octauo,poſt horam diei ſextam,redire belluæ feritatem. hæc ex Plinio. Quæ ſubiungam,ſunt ex uerbis propè Diodori Siculi: Addamus,inquit,quæ circa ſacri tauri,quem Apin uocant, curam fieri percepimus.mortuo Api,magnificeq́ ſepulto,quęrunt ad id delecti ſacerdotes uitulum priori perſimilem: inuento, populus luctum finit. ſacerdotes quibus ea imminet cura, primum in ciuitate Nili uitulum perducunt, in qua eum nutriunt dieb. XL. deinde in nauim contectam,habitaculum aureum habentem, introducentes,& ad Memphin, ut deum ducẽtes, in Vulcani fano locant. his diebus ſolæ mulieres taurum uident,quando eius faciem aſtantes, ueſtibus ſublatis ei abraſum femen oſtendunt, reliquo tempore prohibentur in conſpectum ipſius dei accedere. Honoris boui impenſi cauſam nonnulli eam tradunt,quòd defuncti Oſiridis anima in bouem tranſmigraſſet, quæ deinceps ad poſteros fuerit tranſfuſa. Aliȷ, Oſiride à Typhone interfecto, Apim ferunt eius membra collegiſſe, collecta in bouem ligneum corio bouis albo circum tectum conieciſſe, ideo'que ciuitatem Buſiriden appellatam. hæc ex Diodoro. Tibullus: *Pubes*

B *Barbara Memphiten plangere docta bouem* Ouidius:

Et comes in pompa corniger Apis erat. Statius:

Aut quo ſe gurgite Nili

Mergat adoratus trepidis paſtoribus Apis. Porrò Apis, inquit Herodotus,ab Ægyptijs, à græcis Epaphus appellatus. quod his propè uerbis negat Ælianus: Apis,inquit,apud Ægyptios, deus magnus & pollens credebatur, ex uacca quæ fulgure afflata concepiſſet. Epaphum græci uocant,& ipſius antiquam ſtirpem repetunt.Io Argiuam Inachi filiam eius matrem fuiſſe:ſed hunc ſermonem Ægyptij ut mendacem reijciunt,& uetuſtatem teſtem citant. Epaphum quidem multis pòſt ſeculis extitiſſe tradunt: & reliqua. Habet uero Apis hęc ſigna.toto corpore eſt niger,in frõte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato,duplices in cauda pilos.ita Herodotus in tertio.Ælianus uerò ait, Inſignes eius notas Herodotus atque Ariſtagoras explicant,quibus Ægyptij non aſſentiuntur:nouem enim & uiginti eas huic ſacro boui aptas aiunt,& conſentaneas. Cætera quæ Ælianus ipſe ex Ægyptiorum ſententia exequitur,miſſa facio, ne nimius ſim: pompas,celebritates, tripudia, pueros diuino afflatu concitatos,futura ſaltãtes prędixiſſe.At noſter Mela Põponius: Apis, inquit,populorum omnium (Ægyptiorum uidelicet) numen eſt.

bos niger, certis maculis insignis, & cauda linguaq́ꝫ dissimilis alio- A
rum: rarò nascitur, nec coitu pecudis (ut aiũt) sed diuinitùs & cœ-
lesti igne conceptus: diesq́ꝫ quo gignitur, genti maximè festus est.
Illud etiam est in historijs annotatum, Cambysen regem Apidis sa
cra uiolasse. Quin & scribit Epiphanius, à Cambyse Assyriorum re
ge gladio in femur Apin percussum fuisse, ut scilicet si flueret san-
guis, deprehenderetur ipsum non esse deum. Ælianus quoque scri
bit, à Serapidis sacerdotibus asinũ odio haberi, atq́ꝫ detestari, quòd
Ochus Persa Apim bouem sacrum interfecisse dicitur, & asinum
consecrasse, & Ægyptios iussisse ut illum colerent summo cultu.
Sed & Ochus pœnas dedit, ut etiã Cambyses. Scribit ad hæc Stra-
bo libro decimo septimo, sicuti Memphitæ Apim bouem sacrum
habuere, ita & Heliopolitanos post Solis templum Mneuin bo-
uem pro deo habuisse, qui in septo quodã nutriretur. Ammianus
quoq́ꝫ Marcellinus inter multa quę de Apide scribit lib. XXII. hist.
& hoc ferè ait: Inter animalia ab antiquis consecrata Neumis & A-
pis reponuntur. Neumis quidem soli, Apis uerò lunæ dedicatus:
qui diuersis notarum figuris expressus, & cæt. quare consideran-
dum, an Mneuis, pro Neumis, legẽdum apud Marcellinum, apud
quem & longe plura inuenies. Est enim, inquit, Apis bos diuersis
genitaliũ notarum figuris expressus, maximeq́ꝫ omniũ cornicula- B
ris lunæ specie, latere dextro insignis, &c. quin, ut Ælianus scribit,
& Veneri Vraniæ uaccam sacram custodiebant in Hermopoli
præfectura, in loco Scussa nuncupato, ut alibi relatum est.

PLVTVS.

DE Plutone quidem, Inferorum deo credito à gentibus, satis puto à me perscriptum. nunc subiũgere uisum est de Pluto, ipso diuitiarum deo, quem et pleriq́ꝫ cum Plutone eundem crediderunt, cum diuersissimus sit. Extat quidem particula apud Grẹcos elegans & erudita ex anonymo auctore de Pluti comparatione, & Virtutis, in qua hic deus Plutus se gloriatur & iactat, mortalium necessitates dirigere ac emendare, & eorum desideria perficere: seorsumq́ꝫ singula commemorat, quæ homini suppetit. quam particulam si fortasse desideras, apud Stobæum legere poteris, in eo Sermone qui inscribitur ἔπαινος πλούτου, id est Pluti laus. Sed & Theognis poeta de hoc eodem ita canit, οὐ σὲ μάτην ὦ πλοῦτε θεῶν τιμῶσι μάλιστα: hoc est, Non frustra te Plute colunt ô maxime diuûm. De hoc ergo deo sic fabulántur, & in primis Hesiodus, circa finem Theogoniæ: Iasium, ait, heroem amatum à dea Cerere, quæ illi coniuncta genuit Plu-

A Plutum, in Tripoli Cretæ insulæ: qui fortunatissimus fuit terra marique, ut & alios fortunare soleret. hoc in allegoriam Scholiastes refert. ait enim decenter fieri, ut Cereris & Iasij Plutus filius dicatur. quoniam, inquit, terra Ceres est, Iasion uero agricola: qui conuenientes in agro Tripoli, hoc est propter cultum terræ decentem, nascitur Plutus. Sed enim Hermippus, qui de sideribus scripsit, ut est apud Hyginum in Astronomico, Cererem ait cum Iasione Leonus filio concubuisse: quamobrem fulmine percussum, complures cum Homero dixerunt. meminit & Alicarnass. Dionys. in primo hist. Ex his, ut Petellides Gnossius historiarum scriptor demonstrat, nascuntur filij duo, Philomelus & Plutus, quos negant inter se conuenisse. nam Plutum, qui ditior fuerit, nihil fratri suo de bonis concessisse: Philomelum autem necessariò adductum, ut quodcunque haberet, ex eo boues duos emeret. & inde primum plaustrum fabricatum esse. Itaque arando et colendo agros, ex eo se aluisse. cuius matrem iratam, inuentum ut arantē eum inter sidera constituisse, & Booten nominasse. hæc fermè Hyginus. Philostratus autē in Imaginibus, in ortu Mineruæ Plutū hūc deum ita effingit: Dæmō, inquit, uolucris ut è nubibus, aureus autē à materia in qua apparet: pictus autem et oculatus, ijs scilicet quib. ex prouidentia B accessit, ut Rhodijs, quibus aurum depluit. Pacem uerò manu tenentem Plutum effinxit Cephisiodotus, ut in Bœot. Pauss. scribit. Plutum etiam puerū in Fortunæ manibus, alio loco diximus. Sed planè Plutus hic deus in cognomine eius fabula describitur ab Aristophane. Cæcus enim & claudus, interdum contrà oculatus & celer. cum enim ad malos mittitur, celerrimus est, & cęcus: cum uero ad bonos, sanè claudus. Acrem quidem uidendi uim Plutum habere existimauit antiquitas, cum bonis diuitiæ conferuntur, qui probè eis uterentur. nam diuitiæ si affluant, non illis esse cor apponendū, rex Psaltes cecinit: quin ita illis uti decet, ut de Herode Attico sophista legimus, qui cum ditissimus esset, opibus bene ac magnificè utebatur. hinc illi non cęcus, sed oculatus erat Plutus deus. Prò Deus, quotus nunc quisque est, qui hac uirtute polleat? quæ, quo uitæ degendæ magis est opportuna, eo inter mortales rarior habetur. Sed mittamus quæ conclamata, & reliquum nostræ fabulæ potius exequamur. Sanè & hic deus δειλός, id est timidus dictus. primum quidem ab Euripide. δειλὸν δ' ὁ πλοῦτος καὶ φιλόψυχον κακόν. hoc est, res timida Plutus, & amicum uitæ malū. & Aristophanes, ἀλλὰ λέγουσι πάντες, ὡς δειλότατόν ἐσθ' ὁ πλοῦτος. hoc est, Sed dicunt omnes, quàm timidissimus est Plutus. Idem ferè & in Timone Lucianus. Hinc adagium commentus est Erasmus, non insulse. Theocriti expositores in decimo Edyllio referunt, cur

Amor & Plutus cæci fingantur: sed nõ pauciora Erasmus in illo, A ἀζηλος πλοῦτος, quod finitimũ putat illi, ὁ τυφλὸς πλοῦτος. In una omnium urbiũ, ait Plutarchus, quæ sub sole sunt, Sparta, diuitiarum deum seruari & cæcum, & iacentem, ut picturam inanimatam ac immobilem. Porro de Pluto etiam Diodorus ex Cretensium historijs: Plutum, inquit, natum tradunt in Tripoli Cretæ, ex Cerere & Iasione, ut etiam paulo suprà ex Hesiodo recitaui. eius genus tamen bifariam explicat. Nam quidam (inquit) uolunt, cum Iasion terram sereret, adhibita culturæ diligentia adeò huberem percepisse fructum, ut qui id conspexerunt, à mesium fertilitate Plutum illum nominarint. unde & à posteris is cui census superesset, Plutum habere existimatus sit. Alij Cererem ac Iasionem puerum genuisse Plutum uolunt, qui cultum uitæ pecuniasq́ coaceruare, ac in usus custodire primus monstrasse existimatus est. Pluti Cereris & Phurnutus meminit: Quoniam, inquit, frumentum & hordeum Plutus optimus, id est diuitiæ. id quod græcè bellè hoc uersu dicitur,

σῖτυ καὶ κριθὴ ὦ νήπιε, πλοῦτος ἄριστος. id est,

Hordea frumentumq́, puer, sunt munera Pluti. Sanè & nostris & Græcis obseruatum est, ut Iasius & Iasion appelletur. Quidam demum ex nostris, Mammona, Chaldæam seu Syram uocem, B uolunt Plutum hunc deum significare, de qua multa Hieronymus, cæteriq́ sacri scriptores, qui diuitias uel lucrũ interpretantur. Sed enim & Irenæus, uir doctiss. libro quarto, cap. septimo, iuxta iudaicum sermonem, inquit, quo & Samaritas uti ait, cupidum, & plusquam oportet habere uolentem significare: iuxta uerò hebraicam proprietatem adiũctiuè dicitur. Mam, uel gulosum, id est qui non possit à gula contineri. sanè & Mathmon aliquando legimus pro thesauris poni, ut in Iob & Genesi inuenitur: quibus omnibus facile illud Dominicũ notissimum. unde nescio quo modo in mentem uenerit amico, uiro eruditissimo, in quadã sua epistola ita scribere: Nam Mamon, seu Mamona apud Hebræos, non proprium, sed generale est uerbum, significatq́ præfectum & præsidem, &c. ne cabalistica hic tibi afferam.

PROSERPINA.

Roserpinæ fabula notissima est ex Claudiani carmine, & Ouidij Metamorph. Fastisq́, atq́ ideo ab eius ego narratione supersedi: allegoriam tantũ, quam ex Varrone D. Augustinus in septimo de Ciuitate dei affert, breuiter recitabo. In Cereris, inquit, sacris prædicantur illa Eleusinia,

sinia, quæ apud Athenienses nobilissima fuerunt: de quibus Var-
A ro nihil interpretatur, nisi quod attinet ad frumentum, quod Ceres inuenit: & ad Proserpinam, quam rapiente Orco prodidit. & hanc ipsam dicit significare, fœcunditatem seminum: quæ cum defuisset quodam tempore, eademq́ sterilitate terra mœreret, exortam esse opinionem, quod filiam Cereris, id est ipsam fœcunditatem, quæ à proserpendo Proserpina dicta esset, Orcus abstulerat, & apud inferos detinuerat: quæ res cum fuisset luctu publico celebrata, quia rursus eadem fœcunditas rediit, Proserpina reddita, exortam esse lætitiam, & ex hoc ei solemnia instituta. dicit deinde multa in mysterijs eius tradi, quæ nisi ad frugum inuentionem non pertineant. hæc Augustinus. Hinc apud Phurnutum legimus, quòd sementis tempore Proserpinæ festa celebrabantur. Cum uerò messis esset Cereri sacra, ferebant herbam uirentem, cum ludo & lætitia: in illa raptam, in hac repertam significantes Proserpinam. Eusebius item in tertio Præpar. euang. Proserpina, inquit, seminum uirtus est: Pluto uerò sol, qui tempore hyemis remotiorem mundi partem perlustrat. idcirco raptam ab eo Proserpinam dicunt, quam Ceres sub terra latentem quæritat. Sed huiusmodi cætera suis locis. Nunc eius nomina & cognomina explicare conabor, si eius tamen de seipsa responsum prius ascripsero,
B quod Porphyrius philosophus & Eusebius attulere:

Naturæ triplicis dicor, Lucina, puella,
Taurica: itemq́ triceps, missa è cœlo aurea Phœbe,
Quam multæ uariant formæ, quàm trinaq́ signa,
Quæ terna & simulachra fero, terræ, aeris, ignis.
Quippe meis atris terrarum est cura molossis.

Proserpina igitur à Latinis dicta, ut scribit Varro, quod hæc ut serpens, modò in dextram, modò in sinistram partem latè mouetur. Serpere & proserpere idem dicebant, ut Plautus, qui scribit, Quasi proserpens bestia. A' græcis uerò περσεφόνη, & περσεφονεία dicitur, quibus & latini interdum utuntur. Tibullus,

At mihi Persephone nigram denunciat horam.

Cicero de Nat. deor. secũdo: Proserpina ea est, inquit, quæ περσεφόνη græcè nominatur, quam frugum semen esse, absconditamq́ quæri à matre uolunt. Varro, Proserpinã lunam esse uoluit, ex Epicharmi & Ennij sententia. D. Augustinus ait, Proserpinam deam existimatam frumentis germinãtibus. alibi tamẽ, eam ait terrę inferiorem partem. Proserpina dicitur & πηρεφονεία à Lacedæmonijs, ut notat Hesychius. Legi & Persephasan ab aliquib. appellari. Sed & φερεφάττα, ut cum Platone Proclus notat in Cratylo. φερρέφατταν & Apolli-

nem (inquit Plato) nominare nonnulli uerentur, propterea quod A illis ignota est nominum rectitudo. Etenim permutantes Persephonem ipsam considerant, graue'que id illis apparet. hoc autem deæ ipsius sapientiam indicat. sapientia utique est, quæ res fluentes attingit, & assequi potest. Quamobrem Pherepapha meritò dea hæc nominaretur, propter sapientiam & ἐπαφήν. id est contactum φερομένου, id est eius quod fertur, uel tale aliquid. quocirca adhæret illi sapiens ipse Pluto, quia ipsa talis est. Nunc autem nomen hoc declinant, pluris facientes prolationis gratiam, quàm ueritatem, ut Pherephattam nominent. hactenus quidem Plato. Arnobius lib. quinto, de Cerere à Ioue delusa in tauri forma: Parit, inquit, mensem post VII, luculenti filiam corporis, quam ætas mortalium consequens modò Liberam, modò Proserpinam nuncupauit. quam cum uerueceus Iupiter bene ualidã, floridam, & succi esse conspiceret plenioris: &c. mox subdit: In draconis terribilem formam migrat, ingentibus spiris pauefactam colligat uirginem, & sub obtentu fero moliss. ludit atq; adulatur amplexibus. fit, ut & ipsa de semine fortiss. cõpleatur Iouis: sed nõ eadẽ conditione, qua mater. nam illa filiam reddidit lineamẽtis descriptã suis, at ex partu uirginis, tauri specie fusa Iouialis monumenta pellaciæ. auctorẽ aliquis desiderabit rei, tum illum citabimus Tarentinũ, notumq; se- B nariũ, quẽ antiquitas canit dicẽs: Taurus draconẽ genuit, & taurũ draco. ipsa nouissimè sacra, & ritus initiationis ipsius, quibus Sebadijs nomen est, testimonio esse poterũt ueritati. In quibus aureus coluber in sinũ dimittitur consecratis, & eximĩt rursus ab inferioribus partibus, atq; imis. hæc quidem eruditè Arnobius. Porro & Eusebium audiamus, de eadem loquentem: Ceres, inquit, Persephonen peperit, educatur puella, κόρη scilicet. Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter, qui genuit, draco factus coniungitur. unde in Sabaziorum mysterijs draco in spiram inuolutus, in sacrificijs, ad factorum memoriam, immò uerò in testimonium tantæ turpitudinis, ut sic dixerim, adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium, unde poetæ quoq; nõnulli taurum laudant draconis patrẽ, & draconem rursus tauri patrem. & in montem arcana hæc facta ducentes, pastoralem stimulũ celebrant: pastoralem (ut puto) stimulum, ferulam, quod ligni genus bacchantes ferunt, appellantes. Sed nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarrare, quassillum, rapinam Edoneæ, terræ hiatum, sues Eubolei, quas eodem hiatu simul & duas deas absorptas fuisse aiunt. unde Megarenses in Thesmophorijs sues immittunt. Quæ sacra uarijs modis mulieres, quoniam hæc fabula uariè narratur,

per

A per ciuitates Græciæ celebrant, Thesmophoria, σκιροφόρια, & ἀῤῥητοφόρια uocantes, & multis modis Pherephattæ rapinã comploranteș. Hæc uerò Eusebius. hinc & sacra Pherephattia Proserpinæ dicta inuenimus, quæ & Theogamia, & Anthesphoria uocata, ut in Luculli uita Plutarchus innuit. Sed & Hesychius Phersephoneam ait appellari, quasi φέρουσαν τὸ ἄφενος, hoc est ferentem diuitias, propterea quod fructus afferat utilitatem. Vocatur etiam eodem auctore χειρογονία, quòd scilicet manuum opera fructus terræ gignantur. κόρη etiam, id est puella, Proserpina dicta est frequenter à Græcis, etsi alicubi Artemidorus diuersam facere uidetur, de Interpretatione somniorum. Ita tamen in secundo scribit: Bona est, inquit, Ceres ad nuptias, & alias omnes res aggrediendas, per se conspecta: non autem pari modo κόρη, propter historiam quæ de ipsa fertur. hæc enim sæpe etiam oculis somniantis periculum adduxit, propter nomen κόρη. etenim etiam in oculo pupillam significat. Phurnutus uerò, ubi de Cerere agit: Nõ uirgo, inquit, Ceres, quæ κόρην perperit, tanquã τὸν κόρον, id est satietatem. Nam dea Ceres ipsa materia putabatur, quæ ad satietatem usq; nutriret. Sed & in Cratyli scholijs, quę Proclo ascribuntur, de Core multa habentur. hęc & ἄῤῥητος κόρη, teste Hesychio & Eu-

B ripide in Alexandra, dicta est.

Azesia Proserpina, pręcipuè à Trœzenijs culta & cognominata fuit, ut in Amęa Cerere scripsimus. Vnde prouerb. Amęa ad Azesiam. Chthonia pręterea dea cognominatur, & Hecate, ut pluribus ostendimus in Hecate Diana. Sed nostri poetę Iunonis nomine frequentius nuncupant: nunc Stygiam appellantes. Papinius, Stygięq; seueros Iunonis thalamos. nunc Auernam: Silius: Comites Iunonis Auernę. nunc profundam: Claudianus, Caligantesq; profundę Iunonis thalamos. Interdum infernam & inferam: Verg. Iunoni infernę dictus sacer. Et Statius, Iam complexa manu crinem tenet infera Iuno.

Deois Proserpina cognominata est à δηὼ, id est Cerere, forma patronymica. Ouid. in libro Metam. VI.

Mnemosynẽ pastor, uarius Deoida serpẽs. Ausonius in Cupidine: *Virgineas inter choreas Deoida raptam.* Libera etiam uocatur, ut in Libero dictum est. Sed M. T. Ciceronis uerba hoc saltem loco afferam; ex sexta in Verrem act. Vetus est, inquit, opinio (iudices) quę constat ex antiquiss. Gręcorum literis atq; monumentis, insulã Siciliã totã esse Cereri & Liberę consecratã. hoc enim cęterę gẽtes sic arbitrãtur: tũ ipsis Siculis tã persuasum est, ut animis eorũ insitũ atq; innatũ esse uideat. nã & natas esse in his terris deas, et fruges in ea terra primũ repetas arbitrãtur, & raptã esse Liberã, quam

eandem Proserpinam uocant, ex Ennensium nemore, qui locus quòd in media est insula situs, umbilicus Siciliæ nominatur. & hec totidem uerbis Cicero. A

Cyzicorũ dea dicta est Proserpina, teste Stephano. hoc clarius multo etiam Plut. in Luculli uita ostendit. ait enim, ipsum Lucullũ Cyzico appulisse, quo tempore Proserpinæ sacra instabant, ubi & miraculum nigræ bouis, quæ quotannis illi mactabatur, commemorat. hinc ergo Poeta in Priapeis,

Raptam Cyzicos ostreosa diuam. Sanè rapta etiam Proserpina cognominata est. Variè uerò de loco legitur, in quo rapta sit. Plures ex Sicilia. Bacchylides ex Creta, Orpheus ex locis propriè Oceanum, Damias in cõuallibus, hoc est ἐν νάπαις, ut Scholijs in Hesiodum legi. Pausanias uerò in Corinthijs ait, à Lerna non longè, ubi fluuius Chimarus labitur, septum esse lapideum, in quo Proserpinam ferũt à Plutone raptam, ad inferos descẽdisse. alij septum hoc supra Megaram tradunt, quo in septo lucus, in quo arbores quidem aliæ permultæ, sed & olea & πρῖνος, quam ilicem plures interpretantur. quæ ex eadem radice coortæ credebantur.

Locrensis Proserpina, à Locris Italiæ cognominata, de qua & Val. Max. & Lactantius, sed copiosius T. Liuius libro nono III Dec. in nobili illa Locrensium oratione: Fanum est apud nos (inquit) Proserpinę, de cuius sanctitate templi credo aliquam famam ad uos peruenisse, Pyrrhi bello, qui cum ex Sicilia rediens Locros classe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidẽ nostram erga uos in ciuitatem nostrã facinora edidit, thesauros quoq; Proserpinę intactos ad eam diem spoliauit, atq; ita pecunia in naues imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit, P. C. Classis postero die fœdissima tẽpestate lacerata, omnesq; naues, quę sacrã pecuniã habebãt, in littora nostra eiectæ sunt: qua tãta clade edoctus tãdẽ deos esse superbissimus agnouit Rex, pecuniãq; omnẽ cõqsitã in thesauros Proserpinæ referri iussit. meminere & alij scriptores. B

Axiocersa Proserpina dicta putabatur in Cabirorum sacris, & Samothracum, ut copiosius alibi ostendimus.

Δέσποινα, id est domina, Proserpina cognominata fuit, licet confundere uideatur Pauſ. in Arcad. tamẽ mox manifestè ostẽdit Proserpinam significare, & præcipuè cum duas statuas seorsum describit, Cereris & Despœnæ. Sed & Verg. in sexto, Dominam eadem ratione illo uersu intelligit:

Hi dominam, Ditis thalamo deducere adorti. Sed enim Δέσποιναν Arcades non Iouis, sed Neptuni filiã asserunt, & in huius deæ templo de omnibus arborum fructib. primitias offerre cõsueuerant, exceptis malis puniceis, id scilicet innuentes, quod ideo matri non resti-

A restituta fuisset Despœna, id est Proserpina, quia grana punica gustasset, Ascalapho deferente: qui in bubonem ideo deformatus, ut est in primis in Met. Ouid.

θῆρα, id est Fera, cognominata Proserpina, ut Pausanias in Bœoticis notat.

πρωτογόνη, id est Primogenita eadem dicta est, teste eodẽ in Attica. quin & Arcades Soteram, id est Seruatricẽ Proserpinam uocabant. Paus. ἰτώνη etiam uocata: Hesychius. Et μελιτώδη, quod etiam repetit Cœlius Rhod.

Δαῖρα, quę & δαῖρα propter metrum, & per syncopen legitur, Proserpinæ nomen fuit, ut Apollonij Rhodij interpretes in tertiò Argonauticôn obseruant, super carmen illud,

δαῖραν μουνογένειαν ἑὸν δέμας ἱλάσκοιο. quo loco & Timosthenes & Aeschylus pariter citantur. Quin etiam uidemus eandem & Vnigenam, hoc est μουνογενῆ uocatam: de qua repete quæ in Hecate scripsimus. A' δαῖρα uerò δαιρίτης deducitur, id est Proserpinæ sacerdos, ut Pollux innuit. Eadem & νυχία, hoc est nocturna uocabatur.

Cotytto Proserpinam dictam, quadam coniectura ducti putauere nonnulli, sic canente Iuuenale:

B *Talia secreta coluerunt orgia tæda,*
Cæcropiam soliti Baptæ lassare Cotytto. Sacra enim hæc uidentur conuenire mysterijs secretis Cereris & Proserpinæ, celebratis ab Atheniensibus, quæ Cotyttia à dea dicerentur. unde in poematijs Vergilianis illud,

Non me uocabis pulchra ad Cotyttia,
Ad feriatos fascinos, &c. & Horatius in Canidiam:
Inultus ut tu riseris Cotyttia. quo loco Porphynion ait, sacra esse inferorum. Sed ridiculè ait, forsan deduci à Cocyto fluuio inferorum. Quin & Merula Cocyton in Iuuenale Proserpinam interpretatus est, illud perperam citans, Raptam Cocytos ostreosa diuam. quare etiam Domitium meritò & illum ridet Politianus, qui Baptas ait sacerdotes eius deæ nuncupatos, unde nomen fabulæ factũ, & cætera quę cap. x Miscellaneorũ doctissimè est executus. Sed miror illũ Hesychiũ nõ allegasse, qui de Cotytto ita scribit: Cotytto, inquit Eupolis, propter odiũ quod aduersus Corinthios habebat, dęmonẽ hũc odiosum & inimicũ induxit. hinc Cotyttia celebritas, quæ & κοτυττίς. de quibus sic apud Plutarchum, si modo Plutarchi liber ille Prouerbiorum, ἁρπαγὰ κοτυττίοις, Rapta Cotyttijs. κοτυττίς, inquit, ἑορτή τίς ἐστι σικελική, ἐν ᾗ περί τινας κλάδους ἐξάπτοντες, πόπανα καὶ ἀκρόδρυα ἐπέτρεπον ἁρπάζειν. hoc est, Cotyttis festum erat quoddam apud Siculos, in quo

placentæ

placentæ & arborum fœtus ramis alligabantur, eaq; diripienda A proponebantur. putauerim ego id institutū propter Proserpinæ raptum in Sicilia. Porrò Suidas Cotyn dæmonem fuisse scribit Corinthiorum: alij Thracum, in rebus turpibus. Strabo libro decimo, Bendidia & Cotyttia simul enumerat, item deam Cotyn. item & Synesius in Epistolis.

PARCAE.

MOῖραι, καὶ αἶσαι uocata græcè, & κῆρ interdum. Parcæ uero à nostris dicuntur κατὰ τὴν ἀντίφρασιν, hoc est, per contrarium. ut ait Seruius, quod nemini parcant. Parcas tres existimabant ueteres: unam loqui, alteram scribere, tertiam fila deducere. et propterea Parcas, scribas ac librarias superûm uocat Martianus: Clotho, inquit, Lachesis, Atroposq;, quoniam sententias Iouis orthographę studio ueritatis excipiunt, utpotè librariæ superûm, archiuiq; custodes. Sic & eas Ioui Phurnutus tribuit, Plutoni uerò Fulgentius: Tria, inquit, ipsi Plutoni destinant Fata, quarum prima Clotho, secūda Lachesis, tertia Atropos. Clotho enim græcè euocatio dicitur, Lachesis uerò sors nuncupatur, Atropos quoque sine ordine dicitur: hoc uidelicet senti- B re uolentes, quòd prima sit natiuitatis euocatio: secunda uitæ sors, quemadmodum quis uiuere possit: tertia mortis conditio, quæ sine lege uenit. Sedenim hæc Fulgentij theoria cum his quæ à Græcis traduntur, parum consona uidetur. Illi enim μοίρας, id est Parcas, à diuidendo & distribuendo unicuique sua, dictas arbitrantur. et Clotho quidem, παρὰ τὸ συνεκλῶσθαι καὶ ξυνείρεσθαι, quod scilicet reuoluat & contrahat omnia. Lachesis uero, παρὰ τὸ λαγχάνειν τὸ πεπρωμένον, id est, quod fatum sortiatur. Atropon autem, quoniam ἄτρεπτον, quasi inuertibilis sit, & incommutabilis. Sunt uerò qui Parcas ita interpretentur. per Clothon septem planetas, per Lachesin res sublimares: per Atropon autem Aplanen, id est inerrantem sphæram. Alij Clotho præsenti tempori, Lachesin futuro, Atropon præterito, ut ait Aristoteles. Porrò ne à nostris recedamus, sunt qui eas ita statuant, ut una colum teneat, altera fusum, tertia filum rumpat: uitę cursum statumq; designantes. et hoc uersu id innuunt:

Clotho colum retinet, Lachesis net, & Atropos occat. Hesiodus poeta Parcas Nocte & Herebo natas cecinit, propter occultam & abditam fatorum uim. Lycophron, Maris puellas dixit, ob feram & immitem fatorum legem. Illud certè mirum uideri potest, cur ab Hesiodo in Theogonia bis Parcarum

A carum generationem factam legamus. Nam non longè à principio, μοίρας καὶ κῆρας ἐγείνατο νηλεοποίνους, ait, de Noctis & Herebi filijs loquens. non longè uerò à poematis calce, Iouem dicit stabilito regno post Titanum bellum, Themidem duxisse uxorem, ex qua inter cæteros filios genuit,

μοίρας θ' αἷς πλείστην τιμὴν πόρε μητίετα Ζεὺς,
κλωθώ τε, λάχεσίν τε, καὶ ἄτροπον. hoc est,

Parcas, Iuppiter his dederat rex plurimum honoris,
Clothoq́;, & Lachesin, simul Atropon. Sed quoniam Parcas diximus ex eruditorum sententia appellatas, quòd minime parcant: Varro tamen apud Gellium libro tertio, nomina Parcis antiquos ait fecisse à pariendo, & à nono atque decimo mense. nam Parca, inquit, immutata litera una, à partu nominata. itē Nona & Decima, à partus tempestiui tempore. Cesellius autem Vindex in lectionib. suis antiquis: Tria, inquit, nomina Parcarum sunt, Nona, Decima, Morta. Et uersum hunc Liuij antiquissimi poetę ponit ex Odyssea,
Quādo dies adueniet quem profata Morta est. Sed homo minimè malus Cesellius, Mortam quasi nomen accepit, cum accipere quasi μοῖραν deberet. atq; hæc quidem ille. Alij Parcarum hæc nomina esse uoluerunt, ut recitant Marsil. Ficinus in Platonem, & Soci-
B nus Bentius medicus et philosophus, in eo qui est de Felicitate: Vestam, Mineruam, & Martiam, uel Martem. Effingebant eas antiqui tanquam anus, niueis uelleribus redimitas, quibus & narcissum attribuebant florem. Sed elegantissimè à Catullo finguntur his uersibus, in Pelei & Thetidis epithalamio:

Cum interea infirmo quatientes corpora motu,
Veridicos Parcæ cœperunt edere cantus.
His corpus tremulum complectens undiq; uestis,
Candida purpurea talos incinxerat ora,
Et roseo niueæ residebant uertice uittæ,
Aeternumq́; manus carpebant ritè laborem.
Læua colum molli lana retinebat amictam.
Dextera tum leuiter deducens fila, supinis
Formabat digitis, tum prona in pollice torquens
Libratum tereti uersabat turbine fusum: & cætera, quæ apud ipsum poetam doctiss. leges. neq; enim eas quisquam pictura magis graphicè formare potuisset. Parcarum uerò numerus, ut Eusebius ait, & nomina ipsarum, & fusus, & glomeratum in eo filum, cæteraq; huiusmodi, ineuitabilē determinationem causarū ostendere arbitrabantur. hinc Plato in X de Repub. Alias autē, inquit,

tres

tres Necessitatis filias æquali inuicem interuallo in throno sedere, A
Parcas uestibus albis, capite coronato, Lachesin, Clotho, Atropō, quæ ad Sirenum harmoniam canant, Lachesis quidem præterita, præsentia Clotho, Atropos uerò futura: & cætera, quæ multa eo loco de Parcis, & earum matre diuus philosophus disserit: quæ si quando otium suppetit, legere poteris. De Parcis plura itidem leges in libris de Legib. apud eundem Platonem. item Chrysippus multa scripsisse dicitur, ut à Diogeniano reprehenditur apud Eusebium. Fatum dicit, dictum quoddam, determinatumq́ diuinitus esse: Parcas autem è contrario, quoniam nemini parcant: Sortes, quia ita sortitum unicuiq́ sit. Atque ideo tres esse Parcas arbitrabantur, quia tria sunt tempora, quibus omnia inuoluuntur: Lachesinq́ dictam esse, quia λαγχάνειν grecè, euenire per sortē designat: Atropon, quia uerti non possit: Clothon, quoniam contorta et coordinata omnia teneat: & cætera, quæ contra fatum disputat Eusebius in sexto Præpar. euangelicæ.

Æsan etiam, hoc est αἶσαν, diximus Parcam uocari: hoc est, latentem & minus notam eorum quæ fiunt causam. αἶσα uerò nuncupata est, ut Phurnutus innuit, quasi ἀεὶ οὖσα, id est semper existens.

εἱμαρμένη etiam Parca, & Fatum dicitur. sed cuius uerbis potius eam describemus, quàm M. Tullij? qui Velleium inducit ita B loquentem: Hic, inquit, nobis existit primum illa fatalis necessitas, quam εἱμαρμένην dicitis, ut quicquid accidat, id ex æterna ueritate, causarumq́ continuatione fluxisse dicatis. Sed de Imarmene etiam plura Phurnutus de Deorum natura, item Aristoteles, & Apuleius de mundo. Proclus in Comment. Hesiodi in ἔργοις, Stoicos ait appellare Imarmenen Διὸς νοῦν, super ea Hesiodi uerba, ὅτι πῇ ἐστὶ Διὸς νόον ἐξαλέασθαι. id est, nusquā est Iouis mentē aufugere. Chrysippus: Imarmene, inquit, sempiterna quædam & indeclinabilis rerum series, & catena, sese uoluens & implicans per æternos consequentiæ ordines, è quibus connexa est. His conformia scribunt & Phurnutus, et Boetius in Topicis. εἱμαρμένη uerò dicta, διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκολούθως, id est quoniam trahat & cedat consequenter. Helychius ait, Imarmenen à Cretēsibus uocari ἀμεργόν. Plurimi etiam ἀνάγκην, id est necessitatem, cum Imarmene describunt, inter quos Phurnutus, qui ait: Anance est, quā cogere aut uincere non possumus, siquidem ei omnia ut ad causam referuntur. Varro, Fatum à fando dictum ait, quod pueris Parcæ constituant fando dictum Fatum, & res fatales: quidā & Parcarum manes dicunt.

ὄπις quoq́ Parca dicta, dicta est ἀπὸ τοῦ λανθάνειν ὄπισθεν, id est à retro occultando, & obseruando nostra facta, & quæ punienda sunt, puniendo.

πεπρω-

A πεπρωμένη uerò dicta, διὰ τὸ πεπερατῶσθαι πάντα, id est, quòd omnia terminata sunt, & nihil sit in ijs quæ sunt in infinitum.

Lanificæ Parcæ à nostris cognominatæ sunt, quòd pensa & stamina uitæ humanæ trahant candida, uel argentea, id est felicia, uel ferrea & pulla: uel nigra, id est infelicia. Martialis:

Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores Stamina.

Tetricæ Parcæ, & Sorores etiam uocantur, quod nemini parcant. Idem Martialis,

Ruperunt tetricæ cum mala pensa deæ. Hinc & à Græcis ἀμετάτροποι dicuntur, id est inconuertibiles.

Adrastiã & Nemesin cũ his cõiungit Phurnutus. Sed ipse in eo, in quo de Fortuna ægi, eas copiose sum executus. Tu inde petas.

FVRIAE.

QVas latini Furias appellauere, græci Erinnyies, & Eumenides in primis dixere. has & Plutoni deseruire, prodidit antiquitas. hinc Vergilius,

Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris,
Si quando lethum horrificum, morbosq; deûm rex
Molitur meritis, aut bello territat urbes. & cætera. Hisdem etiam

B ueteres commotæ mentis affectus adumbrabant, proptereaq; furoris deas existimabant. Semper uerò uirgines etiam prouerbio dictæ, quod cum malefactorum ultrices sint, facilè corrumpi non posint, quin etiam pœnas de delinquentibus sumunt: Suidas auctor. Cicero pro Roscio Amerino: Nolite putare, queadmodum in fabulis sæpenumero uidetis, eos qui aliquid impiè scelerateq; commiserint, agitari & perterreri Furiarum tædis ardentibus: sua quemq; fraus, & suus terror maximè uexat. & paulo pòst: Hæ sunt impijs asiduæ domesticæq; Furiæ, quæ dies noctesq; parentum pœnas à consceleratiss. filijs repetant. Idem Cicero in primo de Legibus: Agitant & insectantur impios Furiæ, non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed angore conscientiæ. Suet. de Nerone: Sæpe confessus exagitari se materna specie, uerberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Sed omnis hac de re plena est Tragœdia. Erinnyies quidem ideo sunt uocatæ, quasi ἔρις νοῦς, hoc est mẽtis lis. Eumenides uerò per contrarium δυσμενοὺς, quasi non bona mens. Erinnyiás Hesiodus natas fabulat̃ ex sanguinis guttis pudendorũ Cœli, in terram cadentibus. quidã Noctis & Herebi filias dixere, ut Lactantius ait in Theb. Alij Acherontis. Orpheus in Hymno,
Αγναὶ θυγατέρες μεγάλοιο Διὸς χθονίοιο,

περσεφόνης τε. id est, Castæ filiæ magni Iouis terrestris, & Persephones. Furiæ uerò frequentissimè in tragœdijs introducuntur. unde Aristophanes in Pluto, de Paupertatis dea, τυχὸν ἴσως ἐρινύς ἐστιν ἐκ τραγῳδίας. hoc est, Fortasis est erinnys ex tragœdia Paupertas. Propertius, Tum me uel tragicæ uexetis Erinnyes. scribit Strabo libro Geogr. quarto, apud Cassiteridas insulas homines esse colore fusco, tunicis ad talos demissis, cingulo pectus incinctis, baculosque manu gestare, Furijs persimiles. quibus ex uerbis Furiarũ habitũ colligimus. Horrendum aspectum furijs Phurnutus ascribit, & igne ac flagello impios & noxios insequi. Furijs primus Æschylus dicitur crines anguibus implicitos affinxisse, quas Cerastas poetæ appellant. Claudianus de Alecto: A

Mollia lambentes finxerunt membra Cerastæ. Idem:

Alecto stetit in medio, uulgusque tacere
Iussit, & obstantes in tergum reppulit angues,
Perque humeros errare dedit. Hinc etiam ab Orpheo ὀφιοπλόκαμοι dicuntur, quasi dicas serpenticomæ. Idem scribit & Phurnutus. sic à Vergilio Alecto describitur,

Luctificam Alecto dirarum à sede sororum,
Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi. B
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum, tot sese uertit in ora: & cætera, quæ sequuntur. De Tisiphone uerò Ouid.

Nec mora, Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem, fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam, tortoque incingitur angue. Mox comites illi adiungit, Terrorem, Pauorem, & Insaniã. plures addit Claudianus in Ruffinum, & item Statius in Theb. quorũ uersus, ne nimius sim, missos facio. Hæ uero Furiæ tres sorores dicuntur, Alecto, Tisiphone, & Megæra. quidam & quartam addunt, Lyssam, idest, Rabiem. unde Euripides in Hercule furente, Irin inducit Iunonis iussu Lyssam adducere, quæ Herculi furorem ac rabiem inijceret. Est autem Lyssa dea, ut idem ait, Noctis filia, ex Cœli sanguine. hæc rabiem immittere fingebatur, & centum serpentum capitibus sibilantibus caput incinctum, manu uerò stimulum gestare. Sic uero de Furijs scribit Isidorus: Aiunt & tres Furias antiqui, fœminas crinitas serpentibus, propter tres effectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, ut nec ad famam, nec ad periculum sui respectum habere permittant

A mittant. Ira, quæ uindictam cupit. Cupiditas, quæ desiderat opes. Libido, quæ appetit uoluptates. quæ ideo Furiæ appellãtur, quod stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant. De Furijs uero Fulgentius ita: Prima, inquit, est Alecto. Alecto enim græcè impausibilis dicitur, παρὰ τὸ α, καὶ λήγομαι, quod non desinat. altera, Tisiphone. Tisiphone autem, quasi τούτων φωνή, id est, istarum uox, (inconcinna mihi quidem uidetur etymologia. nam potius à τίσις καὶ φόνος deducitur, hoc est, uindicta & cæde. quod & Vergilius ostendere uidetur, cum ait,

Continuò sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruosque sinistra
Intentans angues) Sequitur Fulgentius: Primum est ergo, non pausando Furiam concipere: secundum est, in uocem erumpere: tertium, iurgium protelare. quę interpretatio, licet mihi parum arrideat, ascribere tamen eam placuit. est enim uulgarem secutus humanæ naturæ rationem. Megæra uerò dicta ab odio & inuidia, quæ mortalibus injcit. μεγαίρω quippe id significat. Orpheus duos hymnos his deis concinuit, quorũ tamen prior in uetustis & manuscriptis codicib. hanc habet ἐπιγραφὴν, ἐριννύων θυμίαμα στύρακα καὶ μάνναν. licet in impressis aliter. alter uero habet, εὐμενίδων θυ-
B μίαμα ἀρώματα. In priore, earum triũ nomina uno uersu explicat, τισιφόνη τε, καὶ ἀλληκτὼ, καὶ δῖα μέγαιρα. id est,

Tisiphone, nec non Alecto, & dia Megæra. Ideo uerò Furię apud inferos esse dicuntur, quoniam causæ parum notæ plerunque, ut ait Phurnutus, in occulto sunt, nec uidentur, & ijs in primis qui meriti sunt. Porrò ut est apud Ælianum, turtures aues Furijs ab antiquis dicatæ putabantur, sed & Parcis, ac Veneri, & Cereri.

Eumenides Furiæ nuncupatæ, ut dictum est, per contrarium, quod minimè beneuolæ sint, & mites. in has Orpheus hymnum composuit, ut antè meminimus: ultricesque uocat hominum impiorum & iniustorum, hoc est, ἀσεβούντων, τῶν τ' ἀδίκων τιμωροί. Seneca: Adeste sceleris ultrices deę. Cognominantur & κυανόχρωτοι, quòd obscuro corpore fingãtur, & βλοσυρονύχιαι, & φοβερώπιδες, quòd & unguibus & aspectu terribiles sint. Scribit M. Cicero, Athenis Eumenidum fanum fuisse, ut planius dicam ἐν σεμναῖς θεοῖς. Has quidam & μανίας uocant, id est furentes, ut ait Pausanias. Legimus Maniarum templum fuisse apud Messenios. Eumenides plerunque cum facibus finguntur, ut apud Tragicos uidemus. hinc Vergilius, Eumenides tenuere faces. Idem: Ferreique Eumenidum thalami. quo loco Seruius scribit: Furiæ nunquam nupserunt, unde igitur thalamos accipimus? Sed accipiendum, in quibus natæ sunt,

& cætera. Eumenidum ſacerdotes λύτειραι dictæ ſunt, ut Heſy- A
chius notat.

σεμναὶ θεαὶ dicuntur Erinnyes. Arpocration ſcribit, Athenien-
ſes ſic uocare, quaſi dicas deas caſtas, & incorruptas. Pauſ. in Co-
rinth. ait, Semnas à Sicyonijs, Eumenidas dici ab Atticis. in Attica
tamen etiam ait: Iuxta dearum, inquit, templum quàs σεμνὰς uo-
cant. Sophocles de his multa, præcipuè in fabula Oedipi Epicolo-
no. has uocat Heſiodus in Theogonia Erinnyes. de Semnis deis, &
Phornutus, & Apollonij interpretes. Semnis his deis oues præ-
gnantes immolabant, & melicratum. Philemon poeta comicus
diuerſas Eumenidas & Semnas fecit in fabulis.

Palæſtinas deas Furias cognominatas ab Ouidio, docti quidam
arbitrantur. ita enim ille canit in quarto Faſt. de Aty furente:

Et modò tolle faces, remoue modò uerbera, clamat,
Sæpe Palæſtinas iurat adeſſe deas. Palæſtę quidem locus Epiri
apud Oricum, ut Lucanus in quinto Pharſaliæ innuit:

Inde rapi accepere rates, atq; æquora claſſem
Curua ſequi, quæ iam uento, fluctuq; ſecundo
Lapſa, Palæſtinas uncis confixit arenas, &c. Cæſar in Cōment.
ciuilibus: Ad eum locum qui appellatur Paleſtæ, omnibus naui-
bus ad unam incolumibus milites expoſuit. etſi exemplaria plera- B
que pro Paleſtæ, Pharſalia legunt. Eum uero locum Paleſte di-
ctum aliqui putant, quoniam geminæ columbæ fatidicæ è Syria
Dodonam euolauerunt, quæ Palæſtinæ ſunt appellatæ. in illis
quoq; fuiſſe inferorum oſtium ferunt, item Acheruſiam: item de
Aidoneo, id eſt Plutone quæ traduntur, & Proſerpina. Sed & qui
dam Herculē ea parte Cerberum traxiſſe prodiderunt. hinc erudi-
ti coniectura ducti, Palæſtinas deas Furias interpretati ſunt. Sed et
Marſus ait, ſe à græco accepiſſe, in commentarijs peruetuſtis legiſ-
ſe, Furiarum templum in Epiro fuiſſe: itemq; in altero græco codi-
ce uetuſtiſſimo. Ego uerò nihil ultra, niſi quod lego apud T. Liui-
um in quintæ Dec. lib. tertio, Peneſtiam regionem ac terram eſſe Il
lyrici. Tertio, inquit, die ad Vſcana Peneſtianæ terræ, ea maxima
urbs eſt. tum paulò infrà: Vſcanenſibus Illyrijsq; uenditis in Pene-
ſtiam exercitum Perſeus reducit. Item alibi, Peneſtas. Vide uero tu
an Peneſtinas deas legendum ſit, potius quàm Palæſtinas. Nō me
prǽterit, et Ph. Beroaldū de his ſuā potius opinionē q̄ ſententiam
attuliſſe. Palæſtinas enim deas ait, deam Syriam, & Phrygiā Cybe-
lem: nec abſurdum eſſe, ex D. Auguſtini ſententia multas deas ad
unam reuocare, ut non tam ſint deæ multę, quàm multa unius no-
mina. hinc putauit Beroaldus, Ouidiū deas appellaſſe Palęſtinas,
perinde ac Furias, quòd ſcilicet in Syria Palæſtini ſint.

Harpyiæ,

Harpyiæ, seu Furiæ, seu fabulosæ deę quædam dicuntur: Verg.

A *Virgineus quibus est uultus, fœdissima uentris*
Proluuies, uncæq; manus, & pallida semper
Ora fame. Tres fuerunt, Aello, Ocypete, & Celeno: licet quidam quartam addiderint, Thyellã. Apollonij tamen interpretes, Thyellas, procellas & procellosos flatus interpretantur. Hesiodus & Apollonius duas tantum nominant Harpyias, quas Iridis sorores fabulati sunt antiqui, Thaumantis filias, & Electræ Oceani. Sic enim canit Hesiodus in Theogon.

θαῦμας δ' ὠκεανοῖο βαθυῤῥείταο θύγατρα,
ἤγαγετ' ἠλέκτρην, ἡ δ' ὠκεῖαν τίκεν ἶριν,
ἠυκόμους δ' ἅρπυιας, ἀελλώ τ', ὠκυπέτην τε. hoc est, Thaumas filiam Oceani profundi Electram duxit, quæ grauida peperit Irin, & pulchricomas Harpyias, Aello & Ocypeten. &c. Idẽ apud Lycophronem Isaacius refert. harum suo more Fulgentius allegoriam comminiscitur: ex illo eam repete, ne plura inculcem. Hæ & rapaces aues dicuntur, ait Phauorinus, Phinei filię, Gerasia & Harpyria, cibaria rapientes ex ore senis. Alij Harpyias uentorum conuersiones interpretantur, & uentos ipsos: alij Neptuni filias & Terrę scribunt. Seruius grammaticus, Ponti & Terræ: & ideo ait eas insulas

B habitare, partem terræ, partem maris tenentes. quidam eas aues & uolucres dixere, unde illis Vergilius & Apollonius plumas addunt: ut illud,

Sed neq; uim plumis ullam, nec uulnera tergo Accipiunt. quod tamen dictum Donatus interpretatur, quod Stygię essent, & propterea inuulnerabiles. quam interpretationem non recipit Seruius. Alij Harpyias Iouis canes dictas uolũt, quos sequitur idem Seruius in tertio Æneidos comment. inquit enim, cum Zetus & Calais Boreæ filij eas insequerentur ad Plotas usq; insulas, Irin eis apparuisse, quæ illos moneret, ut canes Iouis insequi desisterent. hoc est, ut his uerbis canit in secundo Apollonius:

Non fas, ô nati Boreæ, uos ensibus alti
Harpyias urgere canes Iouis. Sed nescio quo pacto longè dulcius græcè sonat:

οὐ θέμις ὦ υἱεῖς βορέου ξιφέεσιν ἐλάσαι
ἁρπυίας, μεγάλοιο διὸς κύνας. Illud tamen hoc loco notandum, quod Apollonij cõmentatores scribunt, decẽtius Irin missam nunciam filijs Boreæ, ut desisterent: uel quòd ipsa nuncia sit, uel potius quòd ipsarũ Harpyiarũ soror esset. nã alij Mercuriũ missum aiunt, inter quos est Hesiodus. ab ea uero conuersione, Zeti scilicet et Calais, insulæ Plotę, Strophades appellatę sunt: quod ijdẽ poetæ Apollonius et Vergilius, et ante eos Antimachus in poemate Lydes

cecinit. Sanè & Furię existimatę sunt, unde Celęno apud Vergiliũ: A
Vobis furiarum ego maxima pando. Quare palàm est, et canes appellatas esse Furias. Lucanus:
Stygiasq́ canes in luce superna Restituunt. Vergil.
Visæq́ canes ululare per umbram,
Aduentante dea. Horat. in Sermonibus: Viderit infernas errare canes. Illud insuper addit Seruius, apud inferos Furias dici, et canes: apud superos diras, & aues: ut ipse idem Vergilius in duodecimo. In mundo uero Harpyiæ dicuntur. eas item ait καμψώνυχας, hoc est uncungues. & ut Vergilius ait, uncæq́ manus: æmulatus Apolloniũ, qui in secũdo cecinit χειρῶν τ᾽ ἄπο γαμψῇσι συνεχέως ἥρπαζον. id est, manuũ curuitatibus cõtinenter rapiebant. Canit & hoc idem Poeta, fugatas Harpyias à Zeto & Calai, & se in specum abdidisse in insula Creta sub Arginunte, ut etiam Neoptolemus et Pherecydes prodiderũt. Porrò Harpyiarũ nomẽ in prouerbiũ tractũ est, de rapacibus, & ijs q̃ plus iusto opes per fas et nefas exigũt.

Diræ quidem apud superos dicuntur. Vergilius:
At procul ut diræ stridorem agnouit, & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos. Idem:
Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ,
Quas, & tartaream Nox intempesta Megæram, B
Vno eodemq́ tulit partu. Plutarchus in uita M. Crassi, Acteium scribit his uerbis diras imprecatum esse: Acteius, inquit, in urbem citato gradu accurrens, in uia per quam Crassus iter facturus erat, succensam cratem cõstituit. cumq́ in eum locum Crassus peruenisset, assistens Acteius, et sacra quædam ac libationes faciens, diras admodũ atq́ horrendas execrationes obnũciauit, deos quosdã inauditos antea et horrẽdos nomine cõpellans. has imprecationes Romani diras appellãt, quas nũc quasi uetustate obsoletas, eã uim obtinere dicebãt, ut q̃ illis obnoxius fuisset, grauiss. poenas dare cogeret, & maximo infortunio affici: & cetera, quę idẽ Plut. exequit.

Obscoenæ etiã uolucres Furiæ dicũtur à poetis. Idẽ Vergilius:
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem,
Obscoenæ uolucres, alarum uerbera nosco. Appellantur & Luctificæ, & Importunæ, alijs'que huiusmodi epithetis, quæ diligentius ab alijs collecta habentur.

Furor, Furiarum si non frater, consanguineus certe à poetis confingebatur: quem graphicè effingit Petronius Arbiter in carmine de Bello ciuili, ut pictor nemo melius.

Furina etiam colebatur à Romanis, teste Cicerone lib. tertio de Nat. deorũ, ubi Eumenidas cõmemorans: Quę, inquit, si deę sunt, quarum

A quarum & Athenis fanum est,& apud nos,ut ego interpretor, lucus Furinæ.meminit idem ad Atticum.sed & ego in primo Syntagmate aliquanto plura,de Furore & Furina recensui.

Sed iam reliquam infernorũ deorũ,hoc est, θεῶν νεκρικῶν & Manium turbam explicabo, Vergilianumq; illud interpretabor,

Dei quibus imperium est animarum,umbræq; silentes,
Et Chaos,& Phlegethon,loca nocte silentia latè,
Sit mihi fas audita loqui. Variè philosophi de deis inferis dixere.nam per alios existimabant animas ad inferos deduci:ut,

Hac animas ille euocat Orco
Pallentes,alias sub tartara tristia mittit. itẽ per alios trãsferri: ut,
Nauita sed tristis nunc hos,nunc accipit illos. per alios purgari:ut,
Aliæ panduntur inanes Suspensæ ad uentos. per alios uerò ad summa reuocari:ut,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno. Sed nos his missis,seorsum discutiamus, primumq; qui propriè Manes dicerentur à gentibus ostendamus. Manes,ut Aelius Stilo ait,dei inferi, quasi boni dicuntur à suppliciter eos uenerantibus, propter metum mortis:ut Immanes quoq;,pro ualde non bonis dicuntur.
B Manes uerò ab auguribus inuocabantur,quòd per eos omnia manare credebant, eosq; deos superos atq; inferos dicebant.Festus: Manalem,inquit,etiam lapidem putabant esse hostium Orci, per quod animæ inferorum ad superos manarẽt,qui dicuntur manes. alij Manalem lapidem uocabant petrã quandã,quæ erat extra portam Capenam, iuxta ædem Martis:quã cum propter nimiã siccitatem in urbem pertraherẽt,sequebatur statim pluuia, eumq; quòd aquas manaret, Manalẽ lapidẽ dixerunt. idem festus auctor. Manias quoq; idẽ Ælius Stilo dici ait, ficta quędã ex farina in hominũ figuras,quia turpes fiãt,quas alij Maniolas appellabãt. Manias autem,quas nutrices minitẽtur pueris,esse Laruas,id est Manes deos deasq; putabant,quosq; ab inferis ad superos emanare credebant: aut Mania est eorum auia,mater ue.Sunt enim utriusq; opinionis auctores. hinc etiã putarim ipse hodie, dum terrere uolunt infantes,Orcũ nutrices uocare.Sed ridicula ista sunt, quin & nocumenta plerũq; infantibus & puellulis terriculamenta ista afferunt.Deorum etiam Manium mundum Cereris esse putabant, qui mundus quid ita diceretur, retulit Cato in Commentarijs Iuris ciuilis:Mundo,inquit,nomen impositũ est,ab eo mũdo,qui supra nos est. forma enim eius ex ijs qui intrauere, cognosci potuit assimilis illi.atq; eius inferiorem partẽ,ueluti cõsecratam deis Manibus. hunc autem Cereris mundum ter in anno patẽre putabant his die-

bus, postridie Vulcanalia, & ante diem tertium Non. octobris, & ante diem sextum Id. nouembr. Inferiorem enim eius partē consecratam deis manibus, arbitrantes clausam omni tempore praeter supradictos dies: quos dies etiam religiosos iudicauerunt eam ob causam, quod ijs diebus ea quae occulta & abdita religionis deorū Manium essent, in lucem adducerentur, & patefierent: nihilq; eo tempore in Re. pub. geri uoluerunt. Itaq; per hos dies non cum hoste manu conserebatur, non exercitus scribebatur, non comitia habebantur, non aliud quicquam in Rep. nisi quod ultima exegisset necessitas, administrabatur. haec ex Sex. Pomp. cōmentarijs. Vergilius cum cecinit, Quisq; suos patimur manes: Seruius exponere uidetur pro Genijs, ut in Genijs pluribus ostendimus. Martianus uero: Manes, inquit, corpori humano praesules attributi sunt, qui parentum seminibus manauerūt, qui sub Plutonis potestate sunt: qui ideo Summanus dicitur, quasi Summus manium. idem auctor paulo pòst, Verùm manes quoniā corporibus illo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post uitam ijsdem corporibus delectantur, atq; cum ijs manentes appellantur Lemures: qui si uitę prioris adiuti fuerint honestate, in Lares domorū, urbiumq; uertuntur: sin autem deprauantur ex corpore, Laruae perhibentur, ac Maniae. Manes igitur tam boni quàm truces cōstituti, quos ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς δαίμονας memorat Graia discretio. In his autē sunt Manes, eorumq; praestites Mana & Mantuona dei etiā cum his quos Aquilos dicunt, item Fura, Furinaq;, & mater Mania: & cętera, quae Martianus est executus. Sed pręstat etiam audire, quae de his Apuleius scribit de deo Socratis, cum de Daemone & Genio locutus fuisset. ita enim subiūgit suis uerbis: Animus humanus exutus & liber, stipendijs uitae corpori suo abiuratis, hunc uetere latina lingua reperio Lemurem dictum. ex hisce ergo Lemuribus, qui posteriorum suorum curam sortitu pacato, & quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris: qui uerò propter aduersa uitae merita, nullis bonis sedibus, interuagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, caeterū noxium malis, hunc pleriq; Laruam perhibent: cum uerò incertū est quae cuiq; eorū sortitio euenerit, utrum'ne Lar sit, an Larua, nomine Manem deum nuncupant, & honoris gratia Dei uocabulū additum est. haec Apuleius. Lemures, quos iam dixi, inter inferorū umbras & manes, Porphyrion Horatij interpres recēset in eo uersu, Nocturnos Lemures: Lemures, inquit, putāt hominū esse post mortē uagantes umbras, dictos quasi Remores, à Remo, cuius occisi umbras frater Romulus placare cum uellet, Lemuria instituit. Vnde Ouid. in Fast. de Romulo loquens,

Lucemq;

A *Lucemq́ Lemuria dixit,*
Illam, qua positis iusta feruntur auis.
Aspera mutata est in leuem tempore longo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.
Mox etiam lemures animas dixere silentum. Idem,
Ritus erit ueteris nocturna Lemuria sacri,
Inferias tacitis manibus illa dabunt. Sed de his plura in nostro de Annis & mensibus, &c. Varro de Vita pop. Ro. apud Nonium: Quibus temporibus in sacris fabam iactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra ianuam eijcere. Augustinus libro nono de Ciuit. dei, dicit quidem animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri Lares, Laruas, & Manes. Lares, si meriti boni sunt: Lemures, seu Laruas, si mali. Porro Tauri ludi dicebantur, qui deis inferis fiebant. Fest.

Charon deus infernus, dictus per antiphrasin, quasi Acheron. alias tamen Phurnutus etymologias adducit, quas non satis probo. Describitur probè à Vergilio in sexto,
Portitor has horrendus aquas & flumina seruat,
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
B *Canicies inculta iacet, stant lumina flamma,*
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus,
Ipse ratem conto subigit, uelisq́ ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior, sed cruda deo uiridisq́ senectus. De hoc lectum est in Orpheo, quod quando Hercules ad inferos descendit, Charon territus eum statim suscepit, ob quam rem anno integro in compedibus fuit. Atq; ideo ipse apud Verg.
Nec uero Alciden me sum lætatus euntem Accepisse lacu.
Portitor Charon dictus à græcis Porthmeus, ut in nostris Nauigijs ostendimus. Iuuenalis:
Tetrumq́ nouitius horret Porthmea. Nauita etiã nuncupatus: ut,
Nauita quos iam inde ut Stygia prospexit ab unda. Item:
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.

Cerberus Plutonis canis, qui triceps fingebatur, & propterea Tergeminus dictus, & Trifaux: ut,
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci Personat. Natus traditur ex Geryone et Echidna. hic fertur tractus ab inferis, ut in Herculis uita scripsimus, ab Hercule. Hinc Vergilius de Hercule in VI.
Tartareum ille manu custodem in uincla petiuit,
Ipsius à solio regis traxitq́ trementem. Cuius fabulæ hæc

ratio traditur, quia Hercules omnes cupiditates & cuncta uitia terrena contempsit & domuit. nam Cerberus dictus quasi κρεοβόρος, hoc est carnē uorans. unde & lectū de eo est, *Ossa super recubans.* A

Cerberus Medusæum monstrum appellatus ideo est, quòd uillos ac pilos serpentinos habere diceretur. Ouid.

Terna Medusæi uincirem guttura monstri. Describit sic à Tibullo:

Nec canis anguinea redimitus terga caterua,
Cui tres sunt linguæ, tergeminumque caput. Sed & à Seneca in tragœdijs. Ianitor Cerberus etiam uocatus. Vergilius,

Ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat umbras.

Minos præterea, Æacus, & Rhadamanthus, tres inferorum iudices, Iouis & Europæ filij, ut Diod. scribit. alij tamen Æacum ex Ægina natum prodiderunt, ut pluribus à Pindaro est proditum. Plato uerò ait, Europæos ab Æaco iudicari, à Rhadamantho Asianos, à Minoe porrò dijudicari si quid ambiguum occurrisset. Minos Cretensis quæsitor cognominatus, iustissimus fuisse proditur. Quæsitor Minos urnam mouet, ait poeta. Plato uerò, ut puto, in Gorgia: Hæc peccata Æacus baculum tenens, sicut & Rhadamanthus, iudicat: Minos autem aureum sceptrum gestans, solus sedet, utriusque iudicium considerans, censensque: &c.

Rhadamanthus Gnossius uocatus est, ut Vergilius: B

Gnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatque auditque dolos, subigitque fateri. Scribit Hesychius, Rhadamāthia iuramēta dici, ueluti per anserē & canē, ut iurare solebat Socrates: & per caparin, ut Zeno, & eiusmodi. Rhadamantheum uero iudicium, de incorrupto & seuero dici, ait Erasmus. Alciatus ex Platone, de iudicio quod iuramento finitur, uel quod incorruptè & absque mora terminetur, quod (prò Dei) hoc tempore minus seruatur.

Styx palus inferorum. Vergilius, *Stygiamque paludem,*
Dei cuius iurare timent, & fallere numen. Idem scribit & Hesiodus in Theogon. & Ausonius:

Quæque piat diuûm periuria nocticolor Styx. Et hoc propter Victoriæ fauorem, Stygis filiæ, quæ bello Gigantum astitit: pro cuius rei remuneratione, statuit Iupiter, ut si quis fefellisset eius numen, uno anno & nouem diebus ab ambrosia & nectare prohiberetur. ratio, quia tristicia cōtraria æternitati, & lætitia mœrori. plura Seruius. Sanè Seneca de situ & sacris Ægyptiorum, paludem tradit apud illos fuisse, locum tutissimum, ubi Isis Osiridis mēbra occisi sepeliuit. & ibi breuis insula ἄβατος, id est inaccessa erat. Lucanus:

Hinc

A *Hinc Abatos, quam nostra uocat ueneranda uetustas.* Palus uerò Styx uocabatur, ubi sacra quæpiam fieri cõsueuerant, quorum Seruius, & nos in Sepulchralibus meminimus.

Acheron inferorum fluuius, quasi sine gaudio interpretatus. Vergilius in Sexto,

Dicitur & tenebrosa palus Acheronte refuso. Legimus tamen Acheronta pluribus in locis fuisse, ut in Tænaro, ubi ab Hercule Cerberus est ab inferis detractus. Alij in Epiro. Sed constat, inquit Seruius, locum esse haud longe à Baijs, undiq; montibus septum. Idem Vergilius,

Hinc uia, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas,
Turbidus hic cœno, uastaq; uoragine gurges
Aestuat, atq; omnem Cocyto eructat arenam. Idem,
Cocytusq; sinu labens circumfluit atro. dictus uero Cocytus παρὰ τὸ κωκύω, lugeo. Fuit & Acherusia palus, cuius crebra mentio scriptoribus, Diodoro, Seruio, & Phurnuto, alijsq;.

Auernus lacus, de quo idem Vergilius:

Spelunca alta fuit, uastoq; immanis hiatu
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris,
Quam super haud ullæ poterant impunè uolantes
B *Tendere iter pennis: talis sese halitus atris*
Faucibus effundens, supera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum. Sanè plerique apud Vergilium legunt Aornon. sed & in græcis ἄορνος λίμνη dicitur: hinc & poetæ pro inferis sæpe Auernum posuere. Lacum ipsi aliquando uidimus, tetrum & horridum. Seruius super ea uerba, Tuta lacu nigro: Tuta, inquit, quia hinc lacu, hinc cingitur syluis. dicit autem locum, quem nunc Doliola uocant, apud Cumas.

Lethe fluuius, qui & Lethæus amnis, ab obliuione dictus est. Sanè Plato libro decimo de Repub. Campum Lethęum dicit, & fluuium ἀμέλητα per eum labi. Quare decipiũtur, qui hunc fluuium Amelitam appellant, cum Ameles dicendũ sit. in quarto enim casu Ameleta apud Plat. est. παρὰ, inquit, ἀμέλητα ποταμὸν. huius uerò & Ficinus meminit, & Socinus meus in sua de Felicitate ἀναγνώσει.

Phlegethon, & Pyrphlegethon, quòd igne ardeat, appellatus.

De Tantalo, Sisypho, Tityo, Ixyone, Phlegya, Salmoneo, cæterisq; qui dant pœnas apud inferos, nihil dicemus: quia non sunt inter deos connumerati, & nostri ideo non sunt negotij.

SYNTAGMATIS SEXTI FINIS.

[illegible]

Historiæ Deorum Gentilium

DE APOLLLINE, ÆSCVLAPIO, MVSIS, AVRORA, AD CYNTHIVM IOAN. BAPT. GYRALDVM, SYNTAGMA SEPTIMVM.

LILIVS GREG. GYRALDVS Cynthio Ioan. Bapt. Gyraldo S. P. D.

A
VRE tibi, chariss. Cynthi, nostrum de Apolline Syntagma mittimus, ut sub tuo nomine in uulgus prodeat, nõ tantũ ut dem tibi cognominem deum Cynthium: uerùm, quòd eius etiã dei partes omnes, cũ summa tua, & urbis huius laude, impleas. Nam primùm quantus sis in omni poetica, poemata tua iam edita facilè declarant: tum uerò in philosophia, & medicinæ facultate, in primis tuæ adolescentiæ annis & florenti ætate tale præbueras specimen, ut inter nostræ urbis, atq; adeò tota Italia, eius scientiæ professores esses nõ postremum locũ habiturus. Memini senes doctiss. ac sapientiss. Io. Manardum, & Lud. Bonactiolum de te ita prædicare solitos, unum scilicet te medicam facultatem maximè illustraturũ, si in ea colenda persistisses. Sed Cœlij nostri Calcagnini, uiri eruditiss. interitus, minimè hoc tẽpore patriæ opportunus, te ab hac excellentis expectationis specula deduxit, nec ea permisit te perficere, quæ in ea fueras nauiter aggressus. Nam cum in Cœlij locũ unus aliquis esset surrogandus, in publicè prælegẽdis & interpretãdis Latinæ linguæ auctoribus doctor, B te nullum aptiorem idoneumq; magis, ciuium suorum, totiusq; ditionis amantiss. prudentissimusq; Princeps noster HERCVLES Secundus censuit: id quod gratiss. fuisse nonnullis medicæ artis professoribus intellexi, qui tuæ surgenti, & iam propè uolitanti ubiq; gloriæ inuidebant. Verùm hæc missa facio, nostrumq; potius incœptum prosequor. Auguror enim, & præuideo, nõ falsus (opinor) uates, te nõ minus in hac palæstra lauream cõsecuturum, inuidiamq; superaturum, atq; in illa iam fueras: tantùm, quod saxum indies uoluere cœpisti, ne te ab eo sudor & labor deterreat, sed magis ac magis enitere, ut ego, quem uides & ætate & morbis propè cadentẽ, in tua uirtute florescente conquiescam. Interea hanc nostram qualemcunq; lucubrationem, cupio ut aliquando ea perlegas ratione, non quidem ut aliquid addiscas ex ea, sed uel ut emendes: uel certè ut uideas, quantum seni & languenti

studia hæc nostra, qualia qualia sint, molestias, & uitæ tædia leuent. Vale: & liberos quæso tuos, per eam quam tu mi suauiss. Cynthi strenue teris semitam, ducas, ut ex nostra familia nouum aliquod patriæ decus subinde exoriri uideatur.

APOLLO. AESCVLAPIVS, *ET MVSAE.*

APOLLINEM, quem deum gentes existimabant, quatuor in primis artibus præfuisse legimus, idq́ etiã ex Homeri & Orphei hymnis colligimus. Nam citharœdum primùm, ac citharœdorum deum putauit antiquitas: deinde medicinæ inuentorem, ac ipsum etiam medicum constituit: tum iaculatorem, & sagittarium: postremò uatem, & uaticinij deum existimauit. ex quibus quidẽ quatuor rebus, multiplicia ei sunt attributa cognomina. qua ex re & Cotta apud Ciceronem in III de Nat. deorum, Apollines quatuor celebrat: quorũ antiquissimus, is qui ex Vulcano natus, Athenarũ custos dictus est: alter, Corybantis filius, natus in Creta, cuius de illa insula cum Ioue ipso certamen fuisse traditur: tertius Ioue tertio natus, & Latona, quẽ ex Hyperboreis Delphos ferũt aduenisse: quartus, in Arcadia, quẽ Arcades Nomionẽ appellant, quòd ab eo se ferunt leges accepisse. Hæc uel Cotta, uel potius Cicero. Sed enimuerò Arnobius, quinq́ Solis nomine commemorat in quarto aduersus Gentes, hoc ordine: Sol, inquit, primus Iouis filius dicitur, et Ætheris habetur nepos: secũdus, Regina & Hyperione proditus genitore: tertius, Vulcano, nõ Lemnio, sed Nili qui fuerit filius: quartus, Ialysi pater, quẽ Rhodi peperit Heroicis tẽporibus Achanto: quintus, Scythici regis, & uersipellis habetur Circes. Quę tamen uerba parũ castigata uidentur, & sumpta ex M. Cic. secundo de Nat. deorũ, ut paulo pòst ostendã. Diuersos quoq́ & uarios idem Arnobius, Apollinis amores recẽset: Arsinoas, Chrysas, Hypsipylas, Marpessas, Zeusippas, et Prothoas, Daphnas, & Steropas: ne Branchos dicam, & Hyacinthos. Sedenim his missis, Apollinis nomen pro diuersis ponitur significatibus: nunc pro sole, nunc pro deo, nunc pro uate diuino, nunc pro mundo, nunc pro significatione humanæ uocis: cui ideo & nouem Musæ iunguntur, ut in Musis, pluribus docebo. Porrò iuxta Porphyrij librum, quem Solem appellauit, triplicem cõstat uerè esse Apollinis potestatem: & eundem esse Solem apud superos,

Liberum

A Liberum patrem in terris, Apollinem apud inferos. unde etiam tria insignia circa eius simulachrũ effingebant: lyram, quæ cœlestis Harmoniæ imaginem monstrabat: gryphon æneum, uel clypeum, ut in quinto legit Buccatius, quod terrenum numen ostendebat: & sagittas, quibus infernus deus & noxius indicabatur. unde & Apollo ἀπὸ τοῦ ἀφεβάλλειν dictus, ab iaciendo. Hinc est etiã quod Homerus eundem tam pestilentię dicit, quàm salutis auctorẽ. & Horatius ait,

Condito mitis placidusq; telo
Supplices audi pueros Apollo.

Sanè quoniam de gryphe Apollini dicato est modò facta mentio, id uidetur in Fulgentio castigandum, quod est in calce primi libri Mythologicôn: His, inquit, Tryphum quoq; Apollini adijciunt, &c. Ego aliquando legendum Tripodem putaui: nunc uerò Gryphen lego. quod cum parũ animaduertisset Polymathes interpres, Typhonem ipse castigauit. Sedenim non modo gryphes huic deo ascripsit antiquitas, sed et coruũ, ut docet Ælianus in Historijs animalium. unde ab Ausonio, Phœbeius oscen, coruus dicitur: cuius fabulam et Ouidius exequitur, & Hyginus. Phurnutus tamen hoc abnuere uidetur. Coruum enim ait à Phœbo alienũ esse, quòd uel ipso colore profanus ac impurus sit habitus, id est μιαρὸς: illíq; potius cycnum auẽ attribuit, μουσικώ-
B τατον καὶ λευκότατον ὀρνέων, quòd scilicet auium sit maximè musicus, & candidissimus. Sanè & Apollini quidam eruditissimi attribuunt accipitris genus, quod perdicoteros dicitur, ut ministret illi: ut ossifragam & harpan Mineruæ, columbarium uerò Mercurio sacrum esse tradunt, Iunoni autem tanysipteron, buteonem Dianæ, Matri deûm morphnon, itemq; alias alijs deis: ut Lunæ ibim. Porrò & huic deo Ægyptij accipitrem dicabant, ut Ælianus ait, quem sua lingua thaustum appellabant, & deum ipsum Horon, ut planius alibi ostendam. Quin etiam huic eidem deo Græci laurum attribuerunt, non tam ob Daphnes fabulam, quàm ob ipsius plantæ uirtutem, de qua nonnulla Phurnutus dixit, & Parthenius. Sed & ego plura, quadam mea Annotatione. Tripus etiam huic deo dicatus fuit, propter numeri ternarij perfectionem: uel propter tres cœli circulos, quorum unum secat Sol, annuum cursum perficiens. Qua uerò forma tripus esset, uariè proditur. Quidam mensam, uas alij, plerique perforatũ sedile tradidere. Quid si aliqua ex parte omnes uera prodidere? Sed & tripus certantibus præmium dari solitus, id quod Pindarus & Horatius ostendunt. Buccatius insulse tripodem putauit lauri speciem. Legimus & saltationis genus fuisse, quod à mulieribus in Apollinis & Dianæ honorem perageretur, βαρύλλικα nuncupatum. Nec illud tibi reticuerim, quod est annotatione dignum: Lacedæmonios aliquando

Apollo. con 4 orejas y 4 manos.

Apollinis simulachrum τετράωτον effinxisse, hoc est, cum quatuor A auribus, quod grammaticus Aristoteles annotauit: & simul ut quatuor haberet manus, quòd (ut Sosibius scripsit) ea specie uisus fuisset, cum apud Amyclas pugnarent. unde etiam prouerbium emanauit, τετράωτον ἄκουε. hoc est, quadriaurem audi: hoc est, prudentem & industrium. Sed iam institutum inchoemus. Scribit Arnobius libro secundo, quod Apollinis nomen apud Romanos, indigitamenta Pompiliana nesciuerunt. Macrobius Apollinis omnia cognomina à solis ferè uirtute deducta, demonstrare nititur. Ego autem non modò quæ ille perscripsit, breuiter afferam, sed & quæ ipse ex uaria scriptorum lectione collegi: atque ab ipso primùm exordiar Apollinis nomine. Apollo igitur, ut Plato scribit, dictus est, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, hoc est, à iaculando radios. quin & idem Thessalos ait non Apollinem dixisse, sed ἁπλοῦν, propter uaticinia, in quibus τὸ ἀληθὲς τε καὶ ἁπλοῦν, ταὐτὸν γάρ ἐστι: quòd scilicet uerum & simplex idem sit. Id quod & Phurnutus cum alijs multis recitat. At uerò Chrysippus Apollinem dictum ait ab α, τὸ οὐδὲν, id est, non, particula priuatiua, καὶ πολλοί: quòd non multi, sed solus claritatem obtineat. quo modo & latini Solem dixere, quòd solus luceat. Nam & Varro ait in libro de Ling. lat. Sol, uel quòd ita Sabini, uel solus ita lucet. Speusippus autem existi- B mat, quod ex multis ignibus eius uis constet, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος. Sed Cleanthes, quòd ab alijs atque alijs locorum declinationibus faciat ortum: hoc est græcè, ὡς ἀπ᾽ ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου. Cornificius uerò Apollinem nominatum arbitratur, ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν: quia intra circuitum mundi, quem græci πόλον appellant, impetu latus, ad ortus refertur. Sunt qui dictum putēt, ὅτι μὴ μετὰ πολλῶν συναριθμούμενος: id est, quòd non cum multis connumeratur. Hinc etiam Sol dictus est, ut ait M. Cicero secundo de Natura deorum: uel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: uel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus appareat. Iam uerò Cotta Balbo respondēs, ait: Cumque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas, Soles ipsi quàm multi à theologis proferuntur: unus eorum Ioue natus, nepos Ætheris: alter, Hyperione: tertius, Vulcano, Nili filio, cuius urbem Ægyptij uolunt esse eam quæ ἡλίου πόλις appellatur: quartus, is quem Heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, auum Lalysi, Cameri, & Lindi: quintus, is qui Colchis fertur Æetan & Circem procreauisse. hæc Cicero, & Arnobius. Sanè Hesiodus in Theogonia, Solis & Lunæ matrem Theian nominat, quem secutus est Pindarus in cuiuspiam hymni principio, μᾶτερ ἀελίου πολυώνυμε θεία. hoc est, mater solis multinomia Theia. Alij Apollinem nominatum

Apollo a Jaculando radios.

quod solus claritatem obtineat

solus que en saliendo obscurece los demas.

A natum putant, quod exanimet & perimat animantes, ὡς ἀπολύοντα τὰ ζῶα, cum ſcilicet caloris intemperie peſtem immittit: ut in Phaethonte ait Euripides, & innuit Archilochus apud Macrobium. Deniq; & inuſtos morbo ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους, quaſi inſolatos dicas, appellant. & quia ſunt Solis effectibus effectus Lunæ in iuuando nocendoq́; ſimiles, ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους, quaſi Luna ac Diana percuſſas uocant. Fuit cum putarem, quæ ſuprà dicta ſunt nomina, ita enunciari debere, ut μουσολήπτους, & νυμφολήπτους. Hinc etiam factum, ut arcu & ſagittis Apollinis ſimulachra prædita ſint: per ſagittas ut intelligatur uis emiſſa radiorum. Porrò & ipſe idem Apollo auctor eſt publicæ ſoſpitatis, quam creditur Sol animantibus præſtare temperie: ſed quia perpetuam præſtat ſalubritatem, & peſtilens ab ipſo caſus rarior eſt, ideo Apollinis ſimulachra manu dextera Gratias geſtant, arcum cum ſagittis ſiniſtra: quod ad noxam ſit pigrior, & ſalutem dextera manus promptior largiatur. Hinc eſt quod eidem attribuebatur medendi poteſtas: quia temperatus ſolis calor morborū omnium fuga eſt. unde Apollinem quidam, quaſi ἀπελλῶντα, hoc eſt propellentem & auertentem mor-
B bos, cognominatum putarunt: quæ ſententia congruit cum ijs, qui latinè ab appellendo deducunt, id eſt procul pellendo. nam & Apellinem pro Apolline ueteres dixiſſe, teſtis eſt Feſtus. Hinc & Athenienſes ἀλεξίκακον appellabant, de quo Pauſanias in Attica: Duo, inquit, Apollines pro templo, ex quibus alterum Leochares, alterum Alexicacum nomine Chalamis effinxit. id deo nomen inditum aiunt, quòd peſtilentiæ morbus cum bello Peloponneſiaco in Attica graſſabatur, oraculo Delphis reddito populum liberauit, unde eſt illi nomen factum. Quidam malorum depulſorem interpretati ſunt, ut apud Arrianum in VIII geſtorum Alexandri. Pauſanias in Eliacis, Alexicacum uocatum ab Athenienſibus, apud Eleos Aceſium nuncupari, eundemq́; eſſe. Aceſius autem παρὰ τὸ ἀκέσασθαι, ἢ ἀκεῖσθαι denominari, uideri poteſt, quæ uerba mederi & curare ſignificant. Sed & Lindij colebant λοίμιον Apollinem, hoc cognomine finita peſtilentia nuncupatum. Eadem opinio Soſpitalis & medici dei in Romanorum quoq; ſacris habebatur. namque uirgines Veſtales ita indigitabant: Apollo ἰήιε, id eſt medice, Apollo Pæan. Cum ergo ſolis ſint duo maximi effectus: alter, quo calore temperato mortalium uitam iuuat: alter, quo iactu radiorum nonnunquam peſtiferum mortalibus immittit uirus: duo eademq́; cognomina utriq; effectui apta eſſe uidentur, ut ſit ἰήιος, id eſt medicabilis, qua uoce & Orpheus in hymnis inuocat, & Sophocles,

ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est à sanando: & Pæan, ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, A
hoc est à sedando molestias. & in malo rursus ἰήιος, ἀπὸ τοῦ ἱέναι, id est ab immittendo βέλους, id est sagittas: & Pæan, ἀπὸ τοῦ παίειν, hoc est à feriendo, ut ait Festus, quod sagittarum ictu eum nocere putabant. est enim, ut dixi, παίειν, ferire. Alij, quòd remedium afferens morbis, finem faceret telis grauatus. Phurnutus quoque, Pæana ait ideo uocari, siue κατὰ ἀντίφρασιν ἱλαστικῶς, id est deprecatiuè, ne morbos immittat, néue immissum ab eo aera inficiat. siue quòd sit ipse sanitatis corporis causa, ob bonam temperiem ipsius ambeuntis aëris. Obtinuit tamen apud gentes usus, ut cum sibi dari sanitatem precarentur, ἰὴ παιὰν, per η græcam literam enunciarent: ac si dicerent, medere Pæan. cum autem ἵε Pæan, per epsilon literam dicerent, cum aspiratione prioris literæ, significabant hoc dici in aliqua aduersa precatione, quasi dicerent, immitte Pæan, uel iace Pæan: qua uoce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum in Pythona serpentem facere, ipsumque sagittis incessere, qua de re in nostris Poetis nō adeò diuersa ex Athenæo & Terentiano attulimus. hinc Claudianus,

Implorat Pæana suum conterrita Delos. Sed hoc loco præstat afferre, quæ Macrobius de eisdem dei cognominibus persecutus est. hanc uocem, hoc est ἰὴ παιὰν, confirmasse fertur oraculum Delphicum, B
Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo adhuc regnante. namque inituros bellum, his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortarique dixit. Apollodorus uerò libro XIIII, de deis, ἰήιον Solem scribit appellari, quod per orbem Sol feratur, & eat: hoc est, ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι. ἰήιος, ait Hesychius, cum afflatu, Apollo dictus, ἀπὸ τῆς ἀφέσεως, id est missione sagittæ: cū tenui uerò, ἀπὸ τῆς ἰάσεως, id est à medela. medicus enim deus est. Orpheus ad Musæū, καὶ ἰήιε φοῖβε. Sophocles quoque in Oedipo tyrāno, chorum inducit ita exclamantē, ἰήιε Delie Pæan. Sed & Bacchus hoc nomine dictus apud Athenęum libro octauo.

Οὔλιον etiam Apollinem, ait Macrobius, deum præstantem salubribus causis appellabant, id est, sanitatis auctorē. Menāder scribit, Milesios οὐλίῳ Apollini pro salute sua immolasse. Pherecydes Theseum ait, cū in Cretā ad Minotaurū duceret, uouisse pro salute & reditu suo Apollini Vlio, et Dianę Vlię. Scribit uerò Strabo in XIIII, οὔλιον Apollinē uocatū à Delijs & Milesijs salutiferū, & Pæonium. Nam οὔλω idem est quod ualeo. Hinc & οὐλή, cicatrix. Homerus in Odyss. ω. οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε. hoc est, uale, atque ualde salue. Sanè cōtrario sensu Mars Vlios etiā dici uidetur in Herculis scuto, ἐν δὲ καὶ αὐτὸς ἐναρφόρος οὔλιος ἄρης. id est, ibi et ipse spolia ferēs Vlius Mars.

Libystinus,

A Libystinus, seu Libyssinus Apollo, apud Pachynum Siciliæ promontorium summa religione cultus. nam cum Libyci essent Siciliam inuasuri, ad id promontoriũ appulerunt: Apollo qui ibi colebatur, inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste, cunctis pene subita morte interceptis, Libystinus Apollo cognominatus est. Romanorũ quoq; continetur annalibus, similis eiusdẽ dei præsentię maiestas. nam cum ludi primo Romę Apollini celebrarẽtur ex uaticinio Martij uatis, carminéq; Sibyllino, repẽtino hostis aduẽtu plebs ad arma excitata hosti occurrit, eóq; tempore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri, quæ hostes fugauit, & uictores Romanos ad spectacula dei Sospitalis reduxit. hinc existimat Macrobius uictoriæ, non pestilentiæ causa, ludos institutos Apollinares: oblitus, quòd dixerat prius, ludos inchoatos, cum ab hostibus aggrederentur.

Loxias etiam cognominatus est Apollo, tradente Macrobio ex Ænopidis sententia, quòd per obliquũ circulũ ab occasu ad orientem pergit: hoc est, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λόξον κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος: quod etiam Phurnutus copiosius scribit. aut ut Cleanthes ait, quòd flexuosum pergit iter: uel quòd transuersos in nos à meridie immittit radios, cum ad ipsum nos simus septentrionales. Scribit uerò Isaacius in Lycophronis fermè calce, quod λόξαν
B φωνὴν, id est obliquam uocem & oracula nobis edat. eandemq; simul, quam primo loco Ænopidis tradidimus, sententiã affert. Sed enim alij fermè omnes in oraculorum obliquitatem & perplexitatem referunt, inter quos Seruius, item Synesius de Somnijs, & Pindari interpretes in Pyth. & Phurnutus.

Delius quoq; Apollo cognominatus est, ut ait Macrobius, quod Sol luce sua cuncta τὰ δῆλα, id est clara & manifesta faciat. uel dictus à Delo insula notissima, in qua & natus & cultus, & oracula habita certissima reddebat. Tibullus in eleg.

Fulserit hic niueis Delius alitibus. Sanè in limine Apollinis Delij inscriptos fuisse uersus legimus, quibus edocerentur homines, qua herbarum compositione aduersus omnia uenena uterentur. Delos autem insula inter Cyclades celeberrima est, ut apud Apollonium Rhodium notant interpretes, sacra in primis Apollini, quæ & Asterie nuncupata à figura, item Ortygie a sorore Latonæ: tametsi in hoc uariant scriptores. Delos & Cynthus uocata fuit, teste Stephano, unde & Cynthius Apollo. dicta uerò à Cyntho, Oceani filio. Quidam & montem Cynthum scribunt, ut Festus & Seruius, à quo & Cynthia Diana. Legitur præterea Callimachi poetæ hymnus in Delum, ubi de Delio Apolline multa, inter quæ & hoc:

Delius ex me, sed posthac dicetur Apollo. Fuit & Epidelius Apol-

lo, à uico propè Maleã nuncupatus, ubi Epidelij fuit templum, de A quo hanc historiã legimus: Cum Menophanes Mithridaticæ classis præfectus Delum euertisset, expilatis donarijs, & Delijs in seruitutem abductis, barbarus inter eos quidam simulachrum dei in pelagus abiecit, quod ad Peloponnesi littora peruenit, & à Lacedæmonijs susceptum honorificè, nuncupatum est Apollinis Epidelij, quasi ex Delo uenientis. Phanæum etiam Apollinem nuncupatum uidemus, uel ab apparitione, uel quòd eo nomine coleretur à Chijs: cuius Achæus meminit in Omphale, & Hesychius. Stephanus quidem φάναι promontorium Chij scribit, unde Phanæus dicatur: sic uerò dictum ab ἀναφανῆσαι, hoc est, quòd illic apparuerit Delos Latonæ. Macrobius ἀπὸ τοῦ φαίνειν deducit, quòd quotidie Sol nouus appareat. Seruius grammaticus in secundo Georg. Phanæum montem ait uitibus cõsitum in promontorio Chij, dictum à Phanæo rege, cuius & Lucilius meminit. Sanè Phurnutus Apollinem scribit Delium & Phanæum denominatum, ἀπὸ τοῦ δηλοῦσθαι, id est à manifestando, quòd uidelicet omnia illustret quæ sunt in mundo: sicut & Phanæi Apollinis fanum constructum, ἀναφαίνοντος, id est illustrantis omnia. huic uerò id subsequitur, & Delon & Anaphen sacratas esse ipsi deo. Sanè in manuscripto Phurnuti codice Anaphæus Apollo scribitur, id quod conuenire per- B bellè uidetur.

Phœbus appellatur, ut ait Cornificius, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quòd scilicet ui feratur. plerique autem à specie et nitore dictum putant: alij, quòd à sordibus corpora purget. φοιβέω enim est purgo, unde φοιβὸν τὸ καθαρὸν, à quo Phœbus Apollo, ut Phurnutus, & in II Argon. Apollonij scribunt interpretes. Alij Phœbum quasi φώβιον dictum arbitrantur, à φῶς & βίος, id est à luce & uita. Sunt qui à Phœbe matre Latonæ deriuant, id quod in allegorijs Homeri redarguit Heraclides Ponticus. Quod uerò quidam tradunt, huic deo (quòd ipse imberbis esset) primam barbam & capillum consecrari solitũ, non eo inficias id aliquibus contigisse, non omnibus. nam Achilles apud Homerum Sperchio fluuij deo uouerat. Sanè κουροτρόφος Apollo dicebatur, cui adolescentes capillos primùm attondebant.

Αἰγενέτῃ Apollini Camarinẽses, qui sacram Soli insulam incolebant, rem sacrã faciebãt, uti deo, qui semper exoriens gignit, quique ipse generat uniuersa seminãdo, fouendo, producendo, alendo, augendoque. Quidam non Aigeneten, sed Argeneten uocarũt, uel Archegeneten potius. Thucydides lib. sexto, ubi de Sicilia agit: Græcorum autem primi Chalcidenses ex Eubœa transeuntes, cum Theocle illius deductore coloniæ Naxum incoluerunt, & aram Apollinis

A linis Archegetæ, quæ nunc extra urbem uisitur, extruxerunt: ubi quoties è Sicilia soluunt, oracula petituri, primùm sacrificant. Hæc ex Thucydide.

Lycij Apollinis plures accepimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου: id est, quòd omnia albescant illucescente sole. Cleanthes Lyciū Apollinē appellatū notat, quòd ueluti lupi pecora rapiūt, ita ipse quoque humorē radijs rapit. Philostratus inducit in primo de Imaginibus, Palameden loquētem contra Vlyssem, qui iusserat lupos occidi: ille negabat, quòd ipsos ut præludiū pestis Apollo immitteret. quare, inquit, Lycio ac Phyxio luporū & fugæ præsidi Apollini preces afferamus, ut feras suis tollat sagittis. Prisci quoque Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortum, λύκην appellauere, ἀπὸ τοῦ λύκου, id est à lupo. hodie quoque Lycophos dicitur: eandem & λύκην Homerus nec semel appellauit. quin & latini uidentur lucem à λύκη deriuasse. Quin idem ipse Homerus eam lucē, cū iam tum cernēs lupus se in uiam dare solet, ἀμφιλύκην νύκτα appellare uidetur. Theon uerò Amphylicen Solis exortum interpretatur. Sed & solem uocari hoc nomine λύκου, Lycopolitana Thebaidos Ægypti ciuitas testimonium esse potest, quæ pa-
B ri religione Apollinem, itemque lupum, hoc est λύκον colebat: in utroque Solem uenerans, quia hoc animal rapit & consumit omnia in modum solis: ac plurimum oculorum acie uidens tenebras nocturnas euincit. ipsos quoque λύκους ἀλύκη, id est luce appellatos, aliqui putant. Pausanias uarius est in Lycio Apolline interpretando. nam in Attica dictum ait à Lycio Pandionis filio, cui & Lycium sacrum Athenis fuit. In Corinth. uerò. Cum Danaus (inquit) cum Gelanore de Argorum imperio cōtenderet, Argiui eum lupo compararunt, & lupus taurum occidit: ideo Danaum sortitum fuisse Argiuorum dominatum, & existimasse Apollinem lupum sibi misisse; & propterea Lycij Apollinis templum construxisse. quam rem ille pluribus explicat. Idem tamen Pausan. ubi de Lyceo Athenarum agit: Lycius, inquit, deus appellatus est primū in Telmisses, ad quos Lycus cum Ægeum fugeret, primùm uenit, unde Lycij appellati dicuntur. Scribit Diod. Siculus, Lycum cum in Lyciā uenisset, tēplum Lycij Apollinis penes Xanthum fluuium erexisse. Porrò hic Lycius Apollo, Atticus. λύκειος cum diphthongo in penultima à Stephano et Paus. scribitur. Fuit & Lycei Apollinis tēplum apud Sicyonios, hac causa constructum. Cum lupi eorum greges infestarent, ita ut nullum inde fructum perciperent, deus ubi lignū aridū fuerat, prædixit, ut eius ligni cortex cum carne lupis præponeret: quod ubi fecissent, feræ gustātes interiere. & propterea Lyceo

Apollini templum cōstructum fuisse, Pauſ. in Corinth. tradit. Lycij Apollinis, ait Festus, oraculum in Lycia maximæ claritatis fuit, ob luporum interfectionem. Lycij meminit Vergilius, A

Lyciæ iusſere capeſſere ſortes. Idem,

Qualis ubi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta, &c. Propertius, *Lycio uota probante deo.* Quidam Pataræum etiam uocant.

Λυκοκτόνος, Lycoctonos Apollo appellatus, hoc est Lupicida, ex lege quapiam ab Atheniēſibus lata, qua cauebatur, ut qui in Attica lupi catulum occideret, talento donaretur: qui lupum ipſum, duobus. quod Aristophanis interpres ſcribit. Meminit Sophocles in Electra, & Heſychius. Aristarchus existimabat, quē etiam ſequitur Phurnutus, hunc deum ſic nuncupatum, quia Nomius ſit, id est pastoralis, & paſcuorum custodiam ipſe deus gerat, dum ſcilicet lupos interimit. Est enim lupus Apollini ſacer: id quod obſeruandum est, cum lupum alij Marti attribuant, unde & Martius à Vergilio est dictus.

Λυκηγενέτηρ, Lycegeneten Apollinē uocat Homerus, nō quod in Lycia generatus ſit, (nam recens admodum est fabula, ut ait Heraclides Ponticus in Allegorijs Homeri, nec temporibus Homeri adhuc innotuerat) ſed uti diem ἠριγένειαν uocāt, propterea quòd τὸ ἦρ, hoc est diluculum generet: ita ſolem λυκηγενῆ dixit Homerus, quòd matutinæ lucis ac ſplendoris auctor ipſe ſit. uel quòd λυκάβαντα progeneret, hoc est annum, quem conficit Sol ſuo per XII. ſigna Zodiaci curſu. Sed & aliam de anno Lycabāte, ſeu Lycobante ſententiam ex Æliano & Macrobio in Annis & mēſibus, &c. docuimus: quę ut hic repetatur, id monet, quod ibi parùm emēdatè legatur. Annū græci λυκόβαντα uocant, id q; ea ratione, ut ſcribit Ælianus, quòd erga lupū Sol amorē habere dicatur: eo q; animali Apollinem delectari ferunt, quod ipſe in lucem editus feratur ex Latona in lupæ ſpeciē imaginem q; cōuerſa. cuius ſanè rei et Homerus meminit, cū Apollinē uocat λυκηγενέτηρ: ob eam q; rem lupi ſimulachrū in Delphico tēplo ex ære poſitum fuiſſe legimus. Alij non id propterea ibi poſitū aiunt, ſed cum donaria ac oblata ex templo direpta fuiſſent, ea demū à ſacrilegis defoſſa lupus indicauit: qui intra templū ingreſſus, unum ex ſacerdotibus, mordicus ueſtem eius trahens, ad locum deduxit, ubi theſauri defoſſi fuerāt, atq; ita pedibus ſcalpens effodit. Porrò, uerſus Homeri, cuius meminimus, hic est, εὔχευ δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενέτῃ κλυτοτόξῳ. id est, Precare Apollinem Lycegenetem, arcu inclytum. Λυκωρεὺς etiam Apollo uocatus, ut Diodorus ſcribit, & meminit Apollonius. Sed & Orpheus in hymno ad Apollinem, B

ἐλθὲ μάκαρ παιὰν τιτυοκτόνε φοῖβε λυκωρεῦ. hoc est,

Sancte

A *Sancte ueni Paean Tityoctone Phoebe Lycoreu.* Legimus & Lycoreum Iouem, apud Stephanum.

Coelispicẽ Apollinẽ à Latinis inuenio nũcupatũ, uel quod Coelũ, uel Coeliũ cõspiceret. nam à P. Victore in urbis descriptione ad ędẽ Portuni Apollo Coelispex constitutus est, in undecima regione.

Latous Apollo à matre uocatus, et Latoius, & Latonigena, et Latonius: sicut etiam Diana. Horat. primo Carminum,

Frui paratis & ualido mihi Latoe dones. Catullus,

O Latonia maximi Magna progenies Iouis. Vocatus & Latoides. Statius:

Tenuit reuerentia caedis Latoiden. Sunt exempla horum apud poetas, & in primis apud Ouid. in Metamorph.

Opsophagus Apollo, cultus ab Elaeis: ac si dicas obsonatorem, & manduconem. Huius facta est mentio à Polemone in epistola ad Attalum.

Epicurius Apollo, id est auxiliator, apud Phygaliam in Arcadia cultus, cui nomen inditum, quòd in pestilentia tulisset opem. sed & alibi cultus, qua de re copiosius in Parrhasio.

Spodius Apollo Thebis cultus, cuius ara ex cineribus sacrificiorum constructa fuit, supra lapidem Sophronestera nuncupatum,
B unde nomen illi: ibidem & oracula reddebantur. Paus. in Boeot.

Delphinius Apollo cognominatus, cui Theseus, ut Plut. scribit, Marathonium taurũ imolauit. Delphinius uerò appellatus, quod Castalio Cretensi coloniam deducenti se obtulit ducem, delphini sub imagine. quin & nauem ei usq; ad Cryssaeum Phocidis sinũ praecessit: unde Delphi etiã dicti, qui locũ ab eo munitũ tenuere. uel dictus, quod Pythona Delphina appellatũ interemit. Sed & Delphinia Diana appellata fuit, & culta, ut apud Iul. Pollucem legimus. ait enim lib. octauo, Delphinũ cõstitutũ ab Ægeo fuisse Apollini Delphinio, & Dianae Delphinię, in eoq; primum Theseum iudicatum fuisse, &c. Quare miror quosdam doctos non Dianam Delphiniã, sed Bellonã, scriptis prodidisse. Paus. in Attica de templo Delphinij Apollonis, cum conderetur, & Theseo, historiam recitat. nec multo pòst idem Paus. In Delphinio, inquit, iudicium fuit de ijs qui se iure interfecisse contendebant, in quod Theseus descendit, & absolutus est, cum Pallantem filiosq; res nouas molientes interfecisset. nam ante Thesei absolutionem, aut fugiendum, aut talionem subeundum fuit. Plutarchus in eo quo agit, terrestria'ne an aquatica prudentiora: Delphinium ait Apollinẽ uocatum, quoniam delphinem tum emiserit, quem secuti sunt Cretenses Cirrham usque. Fuit & apud Æginetas Delphinius mensis, Apollini Delphinio sacer, quo etiã mense ei sacrificiũ & rem diuinã faciebant. quis' nam uerò

mensis

mensis is fuerit, non memini me legere: & propterea de eo scribere A
supersedi in nostro de Annis mēsibus, &c. Sed fortassis Thargelion erat, qui cadit in nostrum aprilem. Porrò quidam Delphion & Delphinion eundem faciunt. Delphion autem Apollinem ita describit Macrob. ideóque Delphion uocatum ait, quòd quę obscura sunt, claritudine lucis ostendit, ἐκ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ. aut, ut placuisse scribit Numenio, quasi unum & solum. ait enim, prisca Græcorum lingua δέλφον, unum uocitari. unde & frater, inquit, ἄδελφος dicitur, quasi iam non unus. Quam ob rem tamen eum nonnulli reprehendunt. nam fratres dictos aiunt, quoniam ex eadem sint uulua & matrice nati: est enim δελφὺς ἡ μήτρα, id est uulua, ut Hesychius, Suidas, alij tradunt: nec Pollux tacuit. Aristotel. de Animalibus, interprete Gaza: Pars uuluæ interior, loci, & uterus appellatur, unde uterinos dici fratres scimus. sic græcè, καλεῖται δὲ τούτων τὰ μὲν ὑστέρα καὶ δελφὺς, ὅθεν καὶ ἀδελφοὺς προσαγορεύουσι. Arpocration Delphij, seu Delphinij potius Apollinis templum & iudicium constituit ex Demosthenis auctoritate. Pollux lib. octauo Delphinium legit, quem plerique omnes secuti sunt. In eo iudicium primum Thesei habitum est, dum ille fateretur ab se quidem latrones interfectos, sed iurè cæsos, &c. Tertium enim tribunal legimus fuisse ex Demosthenis sententia, Athenis in Delphinio, ubi ius dicebatur ijs qui cædem cōmisisse non negarent, sed iurè eam fecisse contenderent. B

Delphicus etiam Apollo est cognominatus. Ouid. Placuit tibi Delphice certè. Orpheus in hymno,

Γρύνιε καὶ σμινθεῦ, πυθοκτόνε, δελφικὲ μάντι.

Dictus uerò à Delphis est, qui Pythius, orbis umbilicus, ut legitur in Priapeis. Hinc apud Varronē antiquus poeta: O sancte Apollo, qui umbilicū certū terrarū obtines. quod tamen impugnat & exponit Varro pluribus in lib. de Ling. lat. & Phurnutus: sed & Strabo, quare dictus sit orbis umbilicus, & Pindarus, & Lactantius grammaticus in Theb. & Claudianus, quod pluribus in nostris Annotationum dialogis sumus executi. Delphicus igitur Apollo, à Delphorū oraculo notissimo: quod quomodo cœperit, primū scilicet à capra ostensum, tum à pastoribus, demum à Pythia uirgine tandiu oracula reddita, quoad ab Echecrate una uiolata, statutum est, ut à uetere muliere, in habitu tamen puellæ, redderentur, in tripode sedente, lege XVI Diodori Siculi Bibliotheces librum, qui hanc omnē historiam copiose describit. Delphicū uerò hoc oraculū multis thesauris donarijsque refertiss. legimus, adeò ut à Barbaris, & Gallis in primis deprędatū fuerit. & sępe etiā arsisse, & ter quidē à Thracibus cōcrematū, prodit Eusebius. Herodotus etiam ab Amasi rege restitutū ait Delphici Apollinis templū, toto orbe terrarū celeberrimū, quinquies

A extructum, ac restauratum ad sua tempora, scribit Pausanias: & primum quidem ex lauri ramis è Thessalia deuectis, in specus modum exædificatum. Secundò ab apibus, ex cæra & alarum membranulis, ex quo πτέριον nuncupatum: alij, à uiri nomine πτέρα. Tertiò æneum conditum aiunt: quod mirum non uideri debere scribit, cum & eiusmodi alia legantur, & Chalciœcus Pallas. quo consumpto, quartum ex quadrato lapide Trophonius & Agamedes LI. Olympiade extruxere. Quintò ab Amphictyonibus instauratũ, ex sacra pecunia, architecto Spintharo Corinthio, quod suo tẽpore Pausan. durare scripsit. Libet hic Statij uersus afferre, ubi de Amphiarai interitu agit, libro octauo Theb.

Quicquid es, æternus Phœbo dolor, & noua clades
Semper eris, mutisq; diu plorabere Delphis,
Hæc Tenedon Cirrhamq; dies, partuq; ligatam
Delon, & intonsi claudet penetralia Branchi:
Nec Clarias hac luce fores, Didymæaq; quisquam
Limina, nec Lyciam supplex consultor adibit. quos uersus libentius attuli: nam de Apolline plura continent.

Triopius Apollo appellatus etiã, à Triopio (ut ait Stephanus) urB be Cariæ, quæ à Triopo patre Erisychthonis denominata fuit. dicitur & Triopia. Hellanicus etiã Triopa dixit, à Triops, unde posset aliquis cõmodè nomẽ deflectere, à uoce uel aspectu triplici. Scribit tamen Diod. Siculus, Triopum Solis filium in Cariã ex Creta profectum, & ab eo promontoriũ Triopium nuncupatũ. Ad Triopij quidẽ templum & celebritas & certamen celebrabatur, teste Herodoto in primo, ad quod è finitimis Doriensibus nemo admittebatur: quin etiã & populares, si quando sacri legẽ transgrederentur, à cõmunicatione ludorum excludebantur. In certamine quidẽ Triopij Apollinis uictoribus ærei tripodes donabãtur: quos tamẽ haud licebat uictores asportare, sed deo ipsi in loco dono dare. Quare Agasicles Alicarn. uictor spreta lege, cum tripodem extulisset, eius patria Alicarnassus ex Hexapolis participatu amota fuit, & ex Hexapoli Pentapolis constituta.

Ismenius Apollo dictus, teste Paus. in Bœot. ab Ismeno colle ad dextram portam Thebarum, ad cuius ingressum Minerua & Mercurius erant, qui πρόναοι appellabantur, id est, pro templo positi. horum alterum Phidias, alterum Scopas fecisse dicuntur. Est & fluuius Ismenus, ab Ismeno Apollinis & Meliæ filio dictus. Ad Apollinis Ismenij ingressum lapis fuit, δίφρος μαντοῦς, id est Currus Mantus dictus, super quo Manto Tiresiæ filiam sedisse tradũt, ut est apud Pausan. Stephanus Apollinem Ismenium uult appella-

tum fuisse à fluuio, nō à colle. meminit & Hesychius. Scribit lib. primo Herodotus, ad suam ætatem in templo Apollinis Ismenij fuisse Crœsi regis donaria ex auro solido. Idem libro quinto, ait se in eodem templo uidisse Cadmeas ueteres literas, in tripodibus quibusdam incisas. eius uerò templi sacerdos, ut Pausanias scribit, Daphnephorus, hoc est laurifer cognominabatur, quem forma & genere insignem quotannis sacrabant. A

Ptous Apollo cognominatus, à Ptois Thebanis montibus, qui à Ptoo Athamantis & Themistus filio dicti sunt, ut Asius poeta cecinit apud Paus. dabantur uerò ibi respōsa certissima. Ptoi Apollinis meminit Herodotus in septimo: Ad fanum, inquit, Apollinis Ptoi, quod Thebanorum est, situm supra paludem Copaiden ante montem, propè urbem Acrephiam. Meminimus & nos in tertio de Poetis dialogo. Ptoon quoq; Lycophron Apollinem appellauit, cuius filium dixit Hectorem. Idem Stesichorus, & Alexander Ætolus. Quidam non à monte nomē inditum Ptoo putāt, sed ex formidine à fero sue Latonę iniecta, cum Dianam & Apollinem peperisset: unde Ptous Apollo, & Ptoa Diana uocati sunt, unà cum matre, ὅτι ἐπτοήθη, id est, quòd pertimuit. De Ptoo uerò mōte tricipite, scribit Strabo lib. IX. Homerumq; aduocat ita dicentem,

καί ποτε τὸν τρικάρανον πτῶος κευθμῶνα κατέσχε. B

Κερδῷον quoq;, id est Lucrionem Apollinem seorsum à Mercurio cognominatū lego, quod oracula ad lucrū daret. Certè legimus etiā Pythiā pecunia corruptā, oracula reddisse & Philippo, & aliis.

Πατρῷον, id est Patrium Apollinē cognominauerūt antiqui, non propria gentis unius aut ciuitatis regione, sed ut auctorem, quòd progenerandis omnibus prębuerit causam, ut apud Macrobium canit Orpheus, πατρὸς ἔχοντα νόον, καὶ ἐπίφρονα βουλήν. hoc est, *Consilium prudens & mentem patris habentem.* Scribit in Attica Pausanias ædem huius Dei Athenis fuisse, iuxta quam multæ erant picturæ historiarum ab Euphranore pictæ. Est & apud Arpocrationem huius dei mentio. ait enim, Athenienses hunc uenerari cōmuniter ab Ione, qui Atticam incoluit, ut dicit Aristoteles, & ab eo Athenienses Iones appellatos: & Apollinē patroum apud ipsos cognominatum. Plato in Euthyphrone: Cæteris, inquit, Atheniensibus est patrous Iupiter. Non est, inquam, apud Ionas talis cognominatus, neq; apud eos qui ex hac urbe manarūt, neq; apud nos, sed Apollo patrous propter Ionis generationē, &c. Aristophanis uerò interpres Patriū Iouem, Patriumq; Apollinē ideo Athenięses cognominasse ait, quòd omniū primi eos deos & ea regione exceperint, illisq; per singulas tam curias q̄ populos & cognationes sacra fecerint: & Apollinē quidē ut patrē cultū, quòd Creusam Erechthei

A chthei filiam uxorem duxiſſet, ex qua natus eſt Iòn, à quo ipſi Iones appellati. Patroi Apollinis & Apollonius meminit. Et huc quoq; Vergilium reſpexiſſe uolũt, cum cecinit, Patriasq́; obtruncat ad aras. alij tamen potius Iouis Hercei deſignari à poeta aram putant, ut ibi dictum eſt.

Nomiũ Apollinẽ cognominarũt antiqui, ait Phurnutus & Macrobius, non ex officio paſtorali, ut habet fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauiſſe: ſed quia ſol paſcit omnia quæ terra progenerat. unde non unius generis, ſed omnium pecorũ paſtor canitur: ut apud Homerum nõ modo boum paſtor, ſed & equorũ fingitur. Eius prȩterea ædes, ut omnium paſtoris, fuerunt: apud Camirenſes ἐπιμηλίου, id eſt opilionis: apud Naxios ποιμνίου, id eſt paſtoralis: itemq́; deus ἀρνοκόμης, id eſt agnorum cuſtos colebatur, & apud Lesbios ναπαῖος. & pleraq; eius cognomina fuerunt per diuerſas ciuitates & gentes, ad paſtoris officia pertinentia: quapropter uniuerſi pecoris antiſtes, & uerè paſtor ab antiquis putabatur. Sed enim magis poetæ, & poetarum interpretes ei adhæſere opinioni, ut Nomius appellaretur Apollo, quòd Admeti regis, diuinitate priuatus, armenta pauerit: παρὰ τὸ νέμω (unde et Vergilius, Paſtor ab Amphryſo) eſt nuncupatus, quam opinionem
B Callimachus in hymno etiam eſt executus. Phurnutus etiam à paſtorali cura Nomium nuncupatum tradit. interpretes uerò Pindari à cantu, id eſt à νόμῳ, dictum putauerunt. Sunt qui ideo Nomium uocatum tradant, ob legum nimiam ſeueritatem, quam Arcadiæ rex illis populis intulerit, ut Cic. in tertio de Nat, deorum: & Nomionem, non Nomium dicere uidetur. Sanè & Agræum, ἀγραῖον, id eſt agreſtem Apollinem uocatum, etiam legimus in commentarijs Pindari, & item apud Pauſ. & in comment. in Apolloniũ ἀγρέα, quod & in Ariſtæo ſcripſimus.

Pythius Apollo nuncupatus, ut notiſſimum eſt. Propertius: *Pythius in longa carmina ueſte ſonat.* Dictus à Pythone ſerpente, Apollinis ſagittis confecto, cuius fabula ab Ouidio in Metam. planè deſcripta eſt. Sed à Pythio quidem Apolline, Pythia uates Phœbas dicta, quæ oracula & reſponſa dabat. de qua prȩter alios, Diod. Siculus lib. decimoſexto Biblioth. copioſe diſſerit. Si uerò quo pacto numen conciperet, uis ſcire, lege Iamblichum, & Origenem in ſeptimo aduerſus Celſum Epicureum, id maximè ridentem, mulierem numen concipere per eas partes, quas cõſpicere nefas pudens uir ducat. Ioan. autem Chryſoſtomus: Traditur, inquit, hæc Pythia fœmina fuiſſe, quæ in tripode ſedens, expanſa malignum ſpiritum per inferna emiſſum, & per genitales partes ſubeuntem excipiens,

furore repleretur, ipsaq́ue resolutis crinibus debaccharetur, ex ore A spumas emittens, & sic furoris uerba loquebatur. Libet tamē hoc tibi loco altius repetere, quæ de Pythia aliàs notaui. Scribit igitur Plutarchus, stultum esse, & admodum puerile, putare deum ipsum, sicut ἐγγαστριμύθους, id est uentriloquos spiritus, Eurycleas quondam, nunc Pythones appellatos, subire corpora uatum & diuinantium, & ore ipsorum & uocibus, ut organis, id est instrumentis utentes respōdere: qui si sese misceret usibus humanis, grauitati parceret, neq́ue seruaret dignitatem, & uirtutis suę magnitudinem. Hæc fermè Plut. De Euryclia etiā Aristophanes in Vespis, μιμησάμενος τὴν Εὐρυκλέους μαντείαν καὶ διάνοιαν: Imitans, inquit, Eurycliæ uaticinium & sententiā, in alienos uentres immittēs comœdias multas fundi. meminit & Eurycliæ Plato in Sophista. Hesychius ita fermè scribit: ἐγγαστρίμυθος, hunc (inquit) aliqui ἐγγαστρίμαντιν, seu στερνόμαντιν uocant, quòd uentre scilicet & pectore uaticinet, qualis fuit Euryclea. unde & uatū genus Eurycleis dicuntur, & ἐγγαστρῖται. Erasmus in suis prouerbijs uidetur Eurycleæ ἐναστριμύθου legisse, ab astris uidelicet futura & uera prædixisse, cum ἐγγαστρίμυθον potius legendum sit. Sed incidisse ipsum puto in deprauatos codices, pòst tamen se ex Suida uidetur corrigere. Hermolaus peius errare uisus est in suis in Plinium Castigationibus, qui γαστέρα pro uase accipit: & de ea diuinatione intelligit, quæ per uasculum etiam hodie B à superstitiosis fiat, qualis Lecanomantia, & Coscinomantia. Sed præter ea quæ de Engastromythis ex Plutarcho & alijs dicta sunt, sacra quoque Hebræorum hist. libro Regum primo, ubi LXX interpretes nec semel, quod latinè scriptum est, mulier quæ spiritum Pythonis haberet, γυνὴ ἐγγαστρίμυθος habent. D. Augustinus, & alij, Ventriloquos uocant. Sed quid uetat, postquam in hæc incidimus, in studiosorum adolescentum gratiam, hic nuda nomina breuissimè ascribere, quæ de eiusmodi superstitiosis uaticinantium generibus aliàs collegi? Post hos inquam uentriloquos, legimus & Thymomantes, qui & Psychomantes uocantur ab Hesychio, qui animi furore uaticinantur: item Thyoscopos, qui per sacra quædam diuinant. Sunt & qui per ignem, qui Pyromantes uocantur: & Pyromantia, Ignispicina dicta, cuius auctor Amphiaraus, si non potius malus dæmon. Fuerunt & qui per ignes incederent, ut uates Euedus: qui ideo ἐμπυρόβαται cognominati sunt, ut & in Italia Hirpini. Diuinatio uerò quæ per aquam fiebat, si non & hoc tempore fiat, Hydromantia nūcupata est: quæ ex fontibus, πηγομαντία, & ex his uates πηγομάντεις & νυμφόληπτοι dicuntur. est & quę per farinā & eiusmodi alia fiat, Aleuromantia & Alphitomātia

A dicta: & quæ punctis & lineis quibusdam, quæ Geomantia: itemq́ quæ ex speculis, Catoptromantia. addunt & nonnulli Astragolomantiam, quæ ex astragolorum iactu exercetur: & quæ ex caseo, eiusq́ dispositione fit, Tyromantiam. & quę ex fumo fiebat, καπνομαντίαν. ex auibus, hoc est Auguria & Auspicia, οἰωνοσκοπίαν, & Alectryomantiã. & ex extis, qua maxime Hetrusci in Italia ualuerũt, Haruspicinã, & Extispicium. Item per cribra diuinationes, quę græcè Coscinomantia: & ex securibus, quę dicta est Axinomantia: & ex pelui, quæ Lecanomantia: & ex herbis, quæ βοτανομαντία, & in primis hæc sagarum & ueneficarum mulierum est: item ex mortuis & cadaueribus, umbrisq́, Necromãtia & Necyomantia & Sciomantia: ex astris quoq́ et stellis, Astronomia, & Asteroscopia, in quibus Chaldęi peritissimi fuisse tradunt: ex aëre, Aeromãtia. ex Nubibus, Nephelomãtia: id est, ex imaginibus quæ in nubibus plerũq́ uidentur, qua re aliquos usos, in secundo de Poetarum historia prodidi. Fuit ex aspectu pręterea, et frõte, totoq́ corporis filo & natura, Metoposcopia, & Metopomãtia, Physiognomia, Prosoposcopiaq́. ex manuũ lineis, signisq́, Chiromãtia. item ex numeris, quæ Arithmãtia uocatur: de qua in Poetis, in Nicomachi uita, pleraq́. pręterea ex piscibus, Ichthyomantia: quæ & Apuleio obiecta fuit, ut ex Apolo B gijs eius uidemus, et ex Æliano. Ex palpitatione quoq́ membrorũ, & particularũ, cum scilicet saliunt, quod palmicũ auguriũ uocatur. Fit & diuinatio ex insomnijs, & somniorum coniectura ac iudicio, quæ Oniromantia, & Onirocrisis, in qua Telmissei excelluere: unde Onirocritici libelli, Artemidori & Synesij. & cętera diuinationũ genera, quæ pertinent ad uisa, portenta, ostenta, omina, prodigia, fulgura, fulgetras, & fulmina: item quæ ad sternutamenta. de quibus omnibus ad hæc usq́ tempora, in tanta fidei nostræ luce, si Deo placet, reperiuntur qui operam & dent assiduam, & in his etiam libros edant. Sed iam de his plus etiam quàm satis. Ad Pythium Apollinem redeo, à quo & ludi dicti Pythia, in uictoriæ memoriam instituti, ita Ouidio canente: *Hunc deus Arcitenens*, &c.

Perdidit effuso per uulnera nigra ueneno.
Neue operis famam possit delere uetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomiti serpentis nomine dictos: & reliqua. His uerò ludis præmium pecunia primùm, deinde corona fuit. Sed & non uno in loco Pythia agitata fuisse comperi. nam & apud Megarenses, & Sicyonios instituta legimus, in commentarijs Pindaricis. Sanè nec te lateat, Pythonẽ hunc serpentẽ etiam Delphinum uocatũ, ut Ælius prodit. Alij, inter quos Callimachus poeta est, serpentem aiunt

oraculum custodiuisse: unde & Apollo ipse Delphinius dictus est, A ut alibi ostensum. Illud præterea addo, Pytho & Delphos eandē urbem significare: unde & Pythius deus, & Delphicus. Sed cum plurima de Pythone physicè tradantur, ego hic breuiter ex Macrobio desumpta nonnulla referam. Latonæ igitur pariturae Iuno dicitur obstitisse. sed ubi tandem partus effusus est, draconem ferunt, qui Python uocitabatur, infantium cunas inuasisse, Apollinemq́ in prima infantia sagittis belluā cōfecisse. quod ita intelligēdum est. Post Chaos, cum primū cœpit confusa deformitas in rerū formas & elementa nitescere, terraq́ adhuc humida substantia in molli atque instabili sede nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atq; inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sidera esse edita antiqui illi gentium philosophi credidere: & Solem maxima caloris ui in superna raptum, Lunam uerò humidiore et uelut fœmineo sexu, naturali quodam pressam tepore, inferiora tenuisse, tanquam ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidem physici Latonam uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina quæ dicta sunt, ederentur: hoc est aer, qui tunc humidus adhuc, grauisq́ obstabat ætheri, ne fulgor luminum per humoris aerei densitatem, tanquā ex cuiusdam partus progessione fulgeret. Sed diuinæ prouidentię uicit instantia, quę creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo, ad confirmandā fidem fabulæ, ædes B Prouidentiæ, quam ναὸν προνοίας appellabant, adhibita religione celebrabatur: & propterea ea insula Delos uocata, quia ortus & quasi partus luminū omnia facit δῆλα, id est aperta & clara. hinc Plut. in Probl. apud Delphos, ait, tres Enneaterida celebratas fuisse, quarum unā στηπτήριον uocabant, quæ in imitatione pugnæ uidebatur, quam Apollo aduersus Pythonem habuisse dicitur. alteram Heroidem, tertiam Charilam uocabant: de quibus omnibus ipsum lege Plutarch. qui eas tres celebritates exponit. Sedenim ut rem nostrā sequamur, ratio quæ de nece Pythonis est, qui ἀπὸ τοῦ πύθεσθαι, id est à putrescendo dictus est, naturalis existimatur, ut scribit Antipater Stoicus. nam terrę adhuc humidę exhalatio, in superna meando uolubili impetu, atq; inde sese, postquam calefacta est instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, corrumpebat omnia ui putredinis, quæ non nisi ex calore & humore generatur: ipsumq́ Solem densitate caliginis obtegendo, nebula uidebatur quodammodo lumē eius eximere. Sed diuino radiorum feruore tandem uelut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti Pythonis ab Apolline fabulam fecit, quam Ouidius luculenter in Met. exequitur, & Claudianus in præfatione his uersibus in Ruffinum,

A *Phœbæo domitus Python cum decidit arcu,*
Membraq; Cyrrhæo fudit anhela iugo,
Qui spiris tegeret montes, hauriret hiatu
Flumina, sanguineis tingeret astra iubis, &c. Hinc ab Orpheo in hymnis Apollo est cognominatus πυθοκτόνος, id est Pythonicida. Sunt & aliæ aliorum rationes, quas ego ne prolixior sim, missas faciam: sed te ut uarietate detineam, ex diuersis etiam etymologiam recensebo. Pythium igitur, quidam, quos inter Phurnutus est, dictum autumant, ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, hoc est, ab interrogando & perscrutando, quòd uidelicet ad Pythium deum scitandi oraculi gratia mortales proficiscerentur. Quam opinionem Macrobius impugnat: Non, inquit, Apollo Pythius ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, id est, à cōsultatione oraculorum dictus à physicis existimatur, sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est à putrescēdo, quod nunquā sine ui caloris efficitur. Alij dictum putant à loco seu urbe πύθοι, apud Delphos, uel Delphis ipsis, quę primo Nape, dein Petroessa, postea Crissa, deniq; Pytho appellata est: qui locus, ait Phurnutus, dictus est ὀμφαλὸς τῆς γῆς, id est terræ umbilicus, iuxta illud in Priapeijs,
Delphi Pythius orbis umbilicus. quod tamen Varro & simul
B Phurnutus impugnant, quod ὀμφὴ, id est diuina uox ibi funderetur, à qua uoce & Panomphæus Iupiter dictus, ut in Ioue & Delphico plenius ostensum est. Porrò Phytius, id est φύτιος, Sol ac Iupiter dicti, teste Hesychio, nisi corruptè legatur. sanè & Pythæum Apollinem etiam cognominatum apud Hermionenses legimus, ut Pausanias auctor est, qui ait Pythæi nomē ab Argiuis acceptum. nam ad hos Apollinis filiū peruenisse memorant, id quod est à Telesilla poetria proditum. Sed demum quoniam hæc Pythica Apollinis sentētia habetur, Cognosce te ipsum: hoc est, γνῶθι σ' αὑτὸν: libet etiam hic in studiosorum gratiam afferre, quæ ex Stobæo didici, ex Porphyrij philosophi excerptis. ait enim, illud sacrum fuisse præceptum in Pytho, quod siue (inquit) Phemonoe hoc ad omnes res humanas utilissimum deprompserit, siue Panathea Delphi filia, siue Biantis, uel Thaletis, uel Chilonis, seu anathema quodpiam ex inspiratione diuina effusum: siue, ut Clearchus tradit, Pythius ipse deus Chiloni ita responderit, interroganti quid'nam tandem hominibus optimum esset: siue etiam ante Chilonem in templo illud ipsum inscriptum fuerit, ut Aristoteles alijq; plures existimant. unde subdit, certissimum esse, hanc ipsam sententiam à Deo quidem uel ortam esse, uel non sine Deo. & hæc quidem breuiter ex Stobæo, meis uerbis.

Cynthius Apollo uocatus, ut notissimum est, à monte Deli, ut Festus scribit. dicta est & Cynthia Diana: ut illud est poetæ, A

Cynthius impositis temperat articulis. atq; ideo hæc paucis expli cui, quoniam poetis cantatissima.

Didymæus quoq; Apollo dictus, multaq; ueneratione cultus, idem & Milesius, quod eius celebre fuerit fanum apud Miletum. Orpheus in hymno,

βακχίε, καὶ Διδυμεῦ, ἑκαέργε, λοξία, ἁγνέ. Scribit Macrobius Didymæum appellatũ, quod geminam speciem sui numinis præferre putaretur, illuminando formandoq; Lunam. nam Δίδυμοι gemini dicuntur. etenim ex uno fonte lucis, gemino sidere, spacia diei & noctis illustrantur. unde & Romani Solem sub nomine & specie anni, Didymæi Apollinis appellatione uenerabantur, ut ait Macrobius. Pomponius Mela de Ionia agens: Primum, ait, à Possideo promontorio inflexum inchoans, cingit oraculum Apollinis, dictum olim Branchidæ, nunc Didymi. Strabo item libro decimoquarto: Post Possideum, inquit, in Asia fuisse Milesium oraculum, Apollini Didymæo sacrum, apud Branchidas, ad XVIII stadia ascendenti: idq; à Xerse incensum fuisse, uti etiã reliqua templa omnia, Ephesio excepto. & paulo post subdit: Hoc loco de Brancho & Apollinis amore conficta est fabula. unde mirum est, uirum do- B ctum & polyhistora, Dindymæum hunc Apollinem appellasse. Sozomenus in historia, ubi de Licinij interitu agit, huius oraculi ita meminit: Deniq; etiam Græci dicunt, tunc eum expertum diuinationem Milesij Didymæi Apollinis, eiq; consulenti de bello, respondisse deum per hos Homeri uersus:

O senior, seruat iuuenis te miles in armis,

Te dure excipiet senium, & tua uita soluta est. In uulgatis Sozomeni excerptis pro Milesij & Didymæi, latinus interpres parum hoc tenens, Miletij & Gemini interpretatus est. Milesij quoq; oraculi Apuleius meminit in quarto de Asino, in Psychæ fabula. Apulei uerba apposui, parum aptè ab interpretibus exposita. hæc autem sunt: Sed infortunatissimæ filiæ miserrimus pater, suspectatis cœlestibus odijs, & iræ superũm metuens, dei Milesij uetustissimũ percunctatᷓ oraculũ, & tanto numine precibus & uictimis ingratæ uirgini petit nuptias & maritũ. Sed Apollo quanquã græcus & Ionicus, propter Milesię conditorẽ sic latina sorte respondit. Hęc ille. Non refello interpretes, sed ego ita expono: propter Milesiæ conditorem, non dictum de urbe intelligo, nam cur ideo latinè respondisset: sed ad fabulam Milesiam refero, quam scribebat Apuleius, ut ille statim à principio Operis proposuit: & ad Apulei personam re-

fero,

A fero, qui latinè Milesiam fabulam scribebat. Citatur uerò & hoc oraculum cùm ab aliis, tum etiam à Lactantio Firmiano libro quarto, super Christo.

Hecatombeus Apollo ab Atheniensibus dictus, à quo Hecatombæa celebritas, & certamẽ, ut Hesychius scribit. de Hecatombæone uerò, primo Atheniensium mense, abunde in lib. de Mensibus annis & reliquis actum est, item & in Iouis cognominibus.

Μίθρας καὶ μίθρος apud Persas Sol, & eorum primus deus, ut ait Hesychius. Mithras, ut Osthanes, & ab eo Lactantius grammaticus, in antro colebatur, cuius simulachrum fingebatur leonis uultu, habitu Persico cum tiara, ambabus manibus reluctantis bouis cornua retentare: quo significabatur, Lunam ab eo lumen accipere, cum incipit ab eius radiis segregari. ipsa enim indignata sequi fratrem, occurrit illi, & lumen subtexit, obscuratque. ideoque in antro esse dicitur, quia eclipsin patitur. Sol igitur, id est Mithras, ideo leonis uultu, quia Sol leonem signum principale habet: uel quòd, ut leo inter animalia, ita Sol inter sidera excellit. Luna uerò, quòd tauro propius adhæreat, uacca, id est boue figurabatur. Sed hæc confusè licet & implicitè, pluribus tamen explicare uisus est La-
B ctantius, in eius hymni extremis uersibus ad Apollinem, qui legitur in primo Statianæ Thebaidos:

Adsis ô memor hospitii, Iunoniaque arua
Dexter ames, seu te roseum Titana uocari,
Gentis Achemeniæ ritu, seu præstat Osirin
Frugiferum, seu Persæi sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithran. Claudianus ita quoque cecinit:

Defixæque hospite pulchro
Persides, arcanum suspirauere calorem,
Thuris odoratæ cumulis, & messe Sabæa
Pacem conciliant aræ, penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, rituque iuuencos
Chaldæo strauere magi. rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque pelli,
Et uaga testatur uoluentem sidera Mithram. Mithræ meminit Strabo & Suidas. item Martianus ad Solem: Memphis, inquit, ueneratur Osirin, Dissona sacra Mithran. In Persidis montibus Zoroaster primus antrum floridum Mithræ dicasse fertur, prope fontes: ex quo postea mansit religio, ut ubicunque coleretur, antrum uel spe-

uel ſpecus ſimiliter eius templi loco ſtatueretur. Scribit D. Hieronymus ad Athletam: Ante paucos annos propinquus ueſter Gracchus nobilitatem patriciam ſonans nomine, cum præfecturam gereret urbanam, nónne ſpecum Mithræ & omnia portentoſa ſimulachra ſubuertit? Porphyrius quoq; in commentario antri Nympharum ex XIII. Odyſſ. Primũ, inquit, Zoroaſtres apud Perſas, ut narrat qui Mithræ hiſtoriam multis uoluminibus ſcripſiſſe traditur Eubulus, naturalem ſpeluncam & fontibus ſcatentem in proximis Perſidis montibus conſecrauit in honorem rerum omnium auctoris, parentiſq; Mithræ, ut per ſpeluncam quidem mundum ſignificaret fabricatum à Mithra: per alia uerò quædam intus congruis interuallis diſpoſita, elementa & plagas mundi deliniaret. & paulo pòſt ſubiungit: Mithrę uerò congruuum aſſignare locum ad æquinoctia: quapropter gladium fert arietis, qui Martium animal eſt: inuehiturq; tauro Venereo, quòd ſcilicet ut taurus, ſic & Mithras generationis dominus ſit. hæc ibi Porphyrius philoſophus. Scribit Origenes Adamantius libro VI. aduerſus Celſum, de Mithræ ſacris, ipſius Celſi uerba afferens in hunc modum: Hæc quidẽ Perſarũ diſciplina oſtendit & Mithræ ſacra, quæ apud hos ſunt, & in his duplex circumactio ſtellarum prætenditur, fixarum, errantiumq;, & per has animæ tranſitus. cuius in rei argumentum ſcala erigitͬ altior, in ea ſeptenæ ſunt portæ: ex plumbo prima, ſecunda ex ſtanno, tertia ex ære, ex ferro quarta, quinta ex nomiſmatis corio, ex argento ſexta, ſeptima ex auro conſtat. Primam Saturni eſſe ſtatuunt, plumbo aſtri tarditatem ſignificante: Veneris ſecundam, cui & ſtanni cùm ſplendorem, tum molliciem comparant: tertiam Iouis, ut æreis gradibus ſolidiſſimam: Mercurij quartam, operum enim omnium & negotiorum tolerantiſſimum, lucraq; factitantem, callidum inſuper & eloquentem, Mercurium dicunt: Martis quintam, ob inæqualem admixtionem, & uariam: ſextam Lunæ, argenteam: Solis ſeptimam, quæ aurea ſit, perinde atque aſtrorum hæc imitetur colorem & cœli. Hæc uel Celſus, uel Origenes, qui & alibi huius dei Mithræ meminit. Porrò à Mithra, Mithriaca ſacra dicuntur apud Lampridium in uita Cõmodi: quæ qualia eſſent, dum explicare Crinitus ſatagit, mihi cauſa fuit, ut hiſtoriam altius multo repeterem. Suidas: Mithram, inquit, exiſtimant Perſæ ſolem eſſe, cui & multas conſecrant hoſtias, neq; quiſquam eius ſacris initiari poteſt, niſi per quoſdam gradus conuicij: quibus oſtendat ſe & ſanctũ, nec perturbationibus affici. Conſona Tertullianus in lib. de Corona ſcribit. ait enim: Mithræ miles cũ initiatͬ in ſpelæo, in caſtris uere tenebrarũ coronã interpoſito gladio ſibi oblatam, quaſi

A munus martyrij, &c. D. quoque Gregorius Nazianzenus in priore in Iulianum Cæsarem oratione Mithræ meminit, quo loco qui græcè eius collegit historias: Mithra, inquit, id est Sol, cui celebritates sunt, & in primis à Chaldæis: cui deo qui uolunt initiari, XII contumelijs afficiuntur, & per uerbera, calorem, frigus, & alia huiusmodi. unde à Theologo, inquit, hæc contumelia uocatur ἔνδικος κόλασις, quòd scilicet iustè ea pœna afficiantur. uerba hæc sunt: Neque Mithræ apud nos cruciatus, & iusta supplicia, his quibus talibus sacris persuadetur. Mithræ meminit & Procopius. Hæc igitur ipse sacra Mithriaca puto, quæ homicidio Commodus polluit, ut est apud Lampridium. Zoroaster, ut est apud Plutarchum in Isidis & Osiridis libro, tres in primis deos constituit: primum Oromazon, bonum: alterū Aramanum, malum: illum luci, hunc obscuritati similem: tertium uerò, id est μεσίτην, quem Mithran appellauit. Agathius lib. II hist. de Persarū moribus & religione agens, inter multa quæ recenset, eos ait duos deos, ut Manichæos, cōstituere, quibus & barbara nomina pro sua lingua imposita sunt. Bonū nanque deū, siue creatorē, Ormisdatin dicunt: Arimanes, pernicioso ac malo dæmoni est apud hos nomen. Sed enim apud Stobæū lego nomen huius dei non Oromazen, sed ὠρομάζδαμ. Maximum enim deorū

B Magos ait uocare Oromagdan, cuius aiunt corpus luci simile, animam uerò ueritati. Sed ut ad Mithram redeam, scribit Duris in septimo hist. apud Athenæum, Persarum regibus uno tantum die permitti, ut ebrij fiant, quo die Mithræ deo sacra fierēt. Est & apud Dionem in hist. Tiridaten regem Neroni dixisse, se perinde ac Mithran eum adoraturum. Xenophon in Oeconomico ita Cyrum iurantē inducit: Iuro, inquit, tibi ô Lysander per Mithran, quem nos omnium deorum maximū habemus. D. etiā Epiphanius in lib. contra hæreses III. de Marcione agens, qui sacram scripturam corrumpebat: Dixit, inquit, quidam proprius ipsorum poeta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri: per quæ uerba Epimenidem indicat, ueterem philosophum, & templi Mithræ, siue Solis apud Cretenses sacerdotem. hoc quidem Epiphanius. quibus ex uerbis colligimus, non apud Persas solum, & Chaldæos, sed alibi etiam Mithram cultum fuisse. quin & Mithræ quoque templum fuisse Alexandriæ, & sacra summo cultu exhibita: id quod notauimus in Tripartitæ hist. libris.

Philesius Apollo etiam nuncupatus, ut scribit Lactantius in commentario lib. octaui Theb. cui templa consecrata fuere, quæ ab osculo dicta sunt Branchi pueri Apollinis dilecti: siue, ut alij dicunt, filij. nam prægnantem matrem per quietē uidisse, Solem se inserentem ei per fauces ferunt, qui pòst per uentrē exierit, unde puero factum

ctum fuit nomen: siue à certamine basiorum puerorum, Philesia nuncupato, Phylesius dictus est. Meminit & his uerbis Macrobius: Apollo Philesius à Physicis dictus, lumẽ eius exoriens amabile, amicissima ueneratione osculorum consalutamus. Plinius uerò Nat. hist. XXXIIII. Canachus, inquit, Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymaeo Æginetici aeris temperatum fecit. Sed si plura de Brancho, & Branchiadon oraculo, & Philesio legere cupis ex Varronis lib. diuinarum, Lactantium eodem libro legito, itemq́ue tertio. meminit & Terentianus, & Strabo: sed & Buccatius, qui nactus Lactantij codicem minus lacunosum, fabulam in quinto suarum Geneal. explicat.

Smintheus Apollo dixit. Ouid. in Fast.

Consulitur Smintheus, lucoq́ue operatus opaco,

Hos non mentito reddidit ore sonos. Frequẽter & in poetis graecis, Homero, Orpheo, alijs. cognominatus uerò à murib. Causa uarie proditur. Crinis Apollinis fuit sacerdos. is cum dei sacra neglexisset, à terrestribus muribus agrorum fructibus est priuatus. cuius detrimento damnoq́ue commotus Apollo, bubulco cuidam Hordae nuncupato iussit, ut Crinin sacerdotem moneret, illum debere consueta sacra peragere. quod sacerdos cum fecisset, Apollo mures sagittis confecit: hinc Apollo Smintheus cognominatus est. Sminthas enim Cretenses mures uocant. Ælianus de Animalibus id tradit, mures adorari ab his qui Troadis Amaxitum incolunt: unde Apollinem qui apud eos maxima religione fuit, Sminthium appellabant. mures enim, Æoles & Troiani Sminthes nuncupant: sicut Æschylus in Sisypho testatur, cum ait, Sed agrestis quis est Sminthius. tum uerò apud eos sminthas cicures alunt, eisq́ue uictus publicè praebetur, atque infra altare, ubi degunt, latebras habent. Apud etiam tripodem Apollinis mus fuit, de quo etiam fabulam idem Ælianus recitat. Strabo uerò libro XIII, aliam historiam seu fabulam, ut ipse ait, recenset: In urbe, inquit, Chrysa est Apollinis Sminthei delubrum & simulachrum, quod nominis ueritatem seruat. nam mus quidem pedi statuae subiacet. hanc statuam Scopas Parius fecit. Historia siue fabula, quae de muribus narratur, huic loco congruit. nam Teucris è Creta profectis (de quibus primò Callinus elegiae poeta tradidit, pòst multi secuti sunt) datum erat oraculum, ibi eos sedem posituros, ubi terrigenae eos adorirentur. id circa Amaxitum dicunt contigisse, maximamq́ue agrestium multitudinem murium noctu exortam, quicquid armorum & utensilium ex corio inuenisset, corrosisse, & Teucros ibi mansisse, atque Idam ab Ida quae in Creta est, appellasse. Heraclides Ponticus auctor est, mures ibi circa templum abundare, & sacros existimari: simulachrum

A mulachrum aūt ita instructū esse, ut murem pedibus premat. Quidam tamen Smintheum, quasi ζιῶν θεῖν, hoc est, quòd feruens currat, ad Solem respicientes, appellatum uolunt. Sanè in locis pluribus Smintheus Apollo cultus fuit, nec templa solum illi posita, sed & loca aliquot Sminthia ait appellata, ille idem Strabo. Porrò antiquos uidemus à paruis rebus plerūq; deis cognomina impo suisse, uti à muribus Apollo Sminthius dictus: à culicib. Hercules, quos Oetæi conopas uocant, Conopeus: & Ipoctonus, à uermiculo ipe, uineis infesto, ut in Hercule diximus. Rhodij quoq; à rubigine, quam ἐρυθίβην uocant, Apollinem Erithybium appellauere: & Bœotij Pornopionem itidem Apollinem coluere, quoniam illi πόρνοπας culices uocant: explosa pridē eorū sentētia, qui Murinū interpretati sunt pro Sminthеo, apud Martialem illo uersiculo, *Campis diues Apollo sic Murinis.* Sunt & qui putant de Apolline illud Plinij intelligi: Fecit Praxiteles & Apollinem puberem, subrepenti lacertæ cōminus sagitta insidiantē, quem Sauroctonon uocant, hoc est lacerticidam. Sed iam ad alia transeamus.

Παμπάριος Apollo, quasi totus Parius, teste Phauorino, cognominatus à Parijs & Pergamenis.

Horus etiā Apollo dictus est ab Ægyptijs, quod pluribus osten
B dit Plut. in Isi & Osiri. unde & eo nomine Sol etiā ab ijsdē uocatus, teste Macrobio, & Cēsorino in lib. de Die natali: à quo Horę dictæ diei partes, & anni tempora, ut plenius in nostro scripsimus de Annis mensibus, &c. Videtur tamen Plutarchus Horos duos constituere: primū quidē antiquiorē, ob tenebras cæcū, qui Arueris dictus, natus secundo die, cum necdum mundus esset perfectus, sed mundi simulachrū erat, & effigies quędā: alterū autē Horū perfectū & absolutum, cuius simulachrū in Copto urbe tradunt fuisse, altera manu Typhonis pudēda cōtinere. Hori sacerdotes, scribit Epiphanius in quarto de Hæresibus lib. & Harpocratis, capite rasos, ferre impudenter seruile ac detestabile puerile signum: & cætera quæ ridet idem D. scriptor. sed & alia plura de hoc Horo Apolline produntur, quæ ad occultam rerum interpretationem & naturæ pertinere credebant, quæ nostri non uidentur esse instituti. Diodorus Siculus Ægyptiorū deos cōmemorans, Horum ait Isidis filiū per insidias à Titanibus interfectum, inter aquas inuentum, à matre ad uitam reuocatū, factum'q; immortalem. Hunc Apollinē interpretatur, medendi'q; & uaticinādi peritissimū fuisse. Sanè & ab Hermionensibus Horius, hoc est ὅριος Apollo, id est Terminalis & dictus & cultus fuit. Vt enim cōiectatur Paus. cū aliquādo Hermionenses de finibus uel bello uel iudicio cōtenderent, & uictores facti essent, Ἀπόλλωνι ὁρίῳ rem sacrā fecere, & templū aram'q; cōstruxerūt. Sunt

ff nonnulli,

nonnulli, qui quòd deus sit διαλεκτικώτατος, id est maximè dialecticus, ideo Horium appellatum arbitrati sunt. Porrò & grecorũ & latinorum quidam Orum Apollinem, sine afflatus nota scribunt. a

Platanistius Apollo cognominatus, teste Pauſ. cuius templũ fuit uia Trœzenia, quę ad Hermionem ducebat, secus petrã, quæ prius Sthlenij Iouis ara dicebatur, mox uerò Thesti dicta fuit.

Thearius Apollo colebatur apud Trœzenios, cuius templum Pausaniæ ætate uetustissimum habuit simulachrum, ab Aulisco dedicatũ. Legimus & θεώριον, apud Hesychiũ, Apollinẽ nuncupatũ.

Tortorẽ etiam Apollinẽ à Latinis nominatũ uidemus, ut apud Suet. notatur. quin & in urbe colebatur, ut Domitius testatur.

Hyperionides, & Hyperion etiã cognominatus est Sol, & id quidem frequẽter, nõ modò græcis, sed & latinis poetis. nam Hyperionis Titanis filius fuisse fingit, ut in Titea meminimus. quin etiã Titan ideo appellat. Sed & Hesiodus eius genus recenset in Theogonia. Vel si ad rem physicã referas, unde dictus tradit ab eruditis, παρὰ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἰέναι, quòd uidelicet super nos eat. Diodorus tamẽ scribit: Hyperion reuera solis, lunæ, & cæterorũ astrorum motus horasq; primum summa cura obseruauit, & à se percepta cæteris quoq; popularibus noscẽda prodidit: ideo horũ parens dictus est.

φαεσίμβροτος Apollo ab Homero cæterisq; poetis cognominatus, à φάος lumen, & βροτὸς mortalis, quod sua luce mortalia iuuet. quidam & φαυσίμβροτος apud Pindarum eadem ratione legunt. B

ἐπιτρόπιος Apollo, teste Dionysio Alicarn. in IIII. hist. à Doribus cultus, cui templũ eo apparatu struxerant, ut in eo conuenirent ad consilia, cæteraq; negotia obeunda. Sed & Episcopon aliquando legimus cùm apud alios, tũ apud Phurnutũ: μουσαγέτης, inquit, Apollo uocatus est, et ἐπίσκοπος, & cũ Musis ludere existimatus est.

Μαλλόεις Apollinis cognomen, ait Hesychius. Malloentis Apollinis festũ celebrasse Mitylenæos extra urbẽ accepimus, cum totius ciuitatis frequentia: ut in tertio testatur Thucydides.

Maleaticus Apollo, uel Maleates, ut Pauſ. ait, à Maleo nuncupatus est, qui Tyrrhenorũ rex, ut in quarto Theb. scribit Lactantius, primus tubam inuenit, cum piraticã exerceret. Sed cum mare tempestatibus agitaretur, mõtem insedit, quem de suo nomine Maleã, & Maleaten, seu Maleaticum Apollinem in eo nominauit.

ἡμεροδρόμος, id est Cursor diurnus Sol & Phœbus cognominati, quòd uidelicet diurno cursu sol mundum omnẽ peragrat, unde & illi nomen. meminit uerò & Pollux in primo.

Bel, seu Beles Apollo dictus est ab Aquileiensibus Italiæ, de quo Herodianus lib. octauo hist. Cæterũ, inquit, nonnulla quoq; oracula ferebant, patrij cuiusdã numinis, uictoriã promittẽtia: Belẽ uocãt

indige-

A indigenæ, magnaq; cum religione colunt, Apollinem interpretantes, cuius etiam speciem pro urbe ipsa pugnantem quidam è militibus Maximini uisam sibi in cœlo affirmabant.

ἑκατηβελέτης, & ἑκατηβόλος, & ἑκαβόλος Apollo cognominatus, quibus nominibus & græci & latini usi sunt, à longè iaciendo uel radios, uel sagittas, deduci uidentur. Certe Homerus in primis, & Orpheus, cæteriq; poetæ ita nuncupãt, ut est uidere, & ut etiam grammatici obseruant. notissimus est uersiculus apud Suetonium, *Noster erit Pæan ille Hecatebeletes.* Macrobius in primo Sat. Sagittarum, inquit, nomine non nisi radiorum iactus ostenditur: qui tunc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus Sol diebus longissimis, solstitio æstiuo, conficit annuum cursum, unde ἑκηβόλος dictus Apollo, & ἑκατηβόλος, id est longè iaciens, & è longissimo altissimoq; radios in terram usq; demittens. Phurnutus ἑκατηβόλους Solem & Lunam appellatos prodit, quòd uterq; radios longè iaculetur. Proclus in Cratylum Platonis: Hecatebeletes, inquit, ideo dictus, ὅτι χορηγὸς ὢν, καὶ ἐξηρόμενος ἐπὶ πάντας ποιεῖ τὰς ἐνεργείας. id est, cum sit choragus, & eximius, in omnes efficit energias & efficacias.

ἑκάεργος, Hecaergus Apollo à poetis, & in primis Homero co
B gnominatus, teste Heraclide Pontico in Allegorijs, nõ ab Hecaerge, quæ ab Hyperboreis in Delũ uenit, ut fabulãtur: sed quod à longe operetur: hoc est, ὅτι τὰ ἕκαθεν ἐργαζόμενος. uel, ut ait Hesychius, ὅτι μακρόθεν εἴργων τοῖς βέλεσιν. uel ut in Pyth. Pindari notat interpres, quòd procul spargat radios, & eminus operet. quo loco Pindarus inducit Cyrenen nympham, admirantem Apollinem, quòd sagittis leones conficeret: & eum etiam εὐρυφαρέτραν appellat, à lata scilicet pharetra, qua ceu uenator per iuga Cynthi feras trãsfigat, uel morborum iacula iaciat. Sed & Hecaerges Diana cognominata est, ut suo loco dicemus. Scribit Phurnutus Hecaton solem, & Hecaten lunam appellari, παρὰ τὸ ἕκαθεν δεῦρο ἀφίεναι καὶ ἀποστέλλειν τὸ φῶς, à longa scilicet missione lucis. Sunt qui his aliã afferant etymologiam, quòd scilicet Hecato & Hecatæ nomina imposita sint, cum preces effunderent: hos deos rogabant, ut mala auerterent. Nam interdum aera inficere putabant, ac pestilentias inducere, ut est apud Homerum in primo Iliados. Adhæc in quarto scribit Strabo, quod ἑκατὸς Apollo est: unde Hecatonnensi, quasi Apollinensi, quod per totam eam regionem Apollo coleretur, circa Lesbum & Troiam. quo loco illud docet, ex instituto antiquorum literam n n geminari in his nominibus, Hecatonnesus, Peloponnesus, Proconnesus, Chersonnesus, & cæteris.

Pagasæus Apollo etiã cognominatus est. Hesiodus in Aspide,

πᾶν δ' ἄλσος ἐστι βωμὸς ἀπόλλωνος παγασαίου. id est, Totum uerò nemus Pagasæi & Apollinis ara. dictus autē, ut Apollonij Rhodij cōmentatores scribūt, quod Pagasis templū haberet in promontorio Magnesiæ, quo loco compacta fuit nauis Argo. Eadem fermè Phauorinus, & Callimachus apud Hyginum. Scepsius tamen à πηγαῖς, id est fontibus, quòd multi in illis locis fluere dicuntur, dictū existimauit. Hunc παγασίτην Apollinem ab Achæis & Thessalis appellari, ait Hesychius. A

ἄναξ, id est rex Apollo nuncupatus fuit. Aristophanes in Pluto, ἄναξ ἀπόλλων καὶ θεοί, Rex Apollo & dei. Sic & frequēter Homerus. Solon quoque in ea pulcherrima elegia, quæ apud Stobæum legitur de iustitia, ita canit,

ἄλλον μάντιν ἔθηκεν ἄναξ ἑκάεργος ἀπόλλων. hoc est,

Rex alium uatem statuit iaculator Apollo.

Dicimus & ὦναξ, pro ὦ ἄναξ. Orpheus,

ὦναξ πυθῶνος μεδέων ἑκατηβόλε μάντι. hoc est,

O rex Pythonis dominans Hecateuole uates. Item, ὦναξ παιάν, ὦ βασιλεῦ, ὁ κακὰ παύων ἄπολλον, ut exponit Hesychius. id est,

O rex Apollo, qui mala quiescere facis. Notant grāmatici, quod ἄναξ dicitur ab ἄκος, quod medelam curamque significat: et Anaces, quòd curam habeant, ut Plut. & Eustathius testantur. primi autem hoc nomine Castor & Pollux dicti sunt, quod nauigantiū curā gereret. Sed & cæteri dei Anaces dicti, pręter Ioue qui βασιλεὺς uocat. B

Clarius Apollo dictus à Claro urbe Asię, ut Mela Pomp. ait, ubi Clarij, inquit, Apollinis fanum, quod Manto Tiresiæ filia fugiens uictores Thebanorū Epigonos statuit. Plin. uerò lib. secundo: Colophone, ait, in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiori uita. Nam, ut Iamblichus etiā scribit, ibi epota aqua oracula reddebantur: quod etiā noster Picus. Illud ibi traditur, non fœminā, ut Delphis, sed certis è familijs sacerdotes, aut ex Mileto accitos, & plerunque literarum ignaros, hausta fontis aqua uaticinia referre. Sedenim in Claro regnauit Rhacius, ut Pauſ. in Achaicis scribit, ex quo & Manto natus est Mopsus. Clarus uerò, ut scribit Eustathius, Colophonis nauale fuit, ἀπὸ τοῦ κλήρου, id est à sorte, quòd per sortem Apollini obtigerit: ubi ipsius dei oraculum fuit. Sed enim Isaacius Lycophronis interpres, Clarum montem & urbem, non longe à Colophone ponit, ubi fuerit Clarius Apollo. Apollonij item interpretes Claron ciuitatē propinquā Colophoni scribunt, Apollini sacram, ubi oraculum ipsius dei à Manto Tiresiæ filia cōstructum fuit. Alij ferunt ab heroe quopiam Claro, ut Theopompus prodidit. Nearchus uerò ait, à sorte, id est ἀπὸ τοῦ κλήρου. Sed si plura hac de re fortè scire cupis, eosdem legito interpretes, qui

A tes, qui ex ijs qui Thebaida scripserũt, plura collegere. Rhacij enim historiam, & Mantus, omnem perscribunt, quo scilicet pacto in Asiam peruenerunt.

ἐπιβατήριος, id est cõscensor Apollo cognominatus apud Trœzenios, in quo loco fuit cõseptũ Hippolyti. Inibi quoq; templũ quod à Diomede dicatũ fuit, ἐπιβατηρίου Apollinis, id est adiuuantis ascensum, post eam tẽpestatem, qua post Troianũ excidium Græci quassati sunt. auctor est Pauſ. in Corinth. de Embasio post agendũ est.

Thyrxeus Apollo etiã cultus: cuius oraculum, hoc est, ut scribit Pauſ. χρηστήριον ἀπόλλωνος θυρξέως, fuit apud Cyanæos, qui ad Lyciam fuere, ex quo aqua habebatur Cyaneis: in cuius fonte si quis intueretur, quæcunq; uolebat intuebatur. Mouet me uocis similitudo, ut hic subiungã & Thyreum Apollinem nuncupatum græcis, ut Nigidius & Macrobius scribunt: eiusq; dei aras ante fores statuebant, cum deum significantes introitus & exitus potentẽ, ἀπὸ τῆς θύρας, id est ab ianua nuncupatũ. Eiusmodi & Anthelij dei habebantur, qui pro foribus ædium statuebantur: sic enim antiqui subdiales statuas, quæ soli essent expositæ, uocabant, ut scribit Hesychius, ab ἀντὶ καὶ ἥλιος. Septimius Florens Tertullianus in lib. de Coronis: At enim, inquit, Christianus nec ianuam suam laureis infamabit, si

B norit quantos deos etiã hostis diabolus finxerit, Ianum à ianua, Limentinum à limine, Forculum & Carnam à foribus & cardinibus, & apud græcos Thyræum Apollinẽ, & Anthelios dæmonas. hæc quidem Tertullianus doctè & eruditè.

προστατήριος Apollo cognominatus, quòd ante ianuas statueretur, quod in Electra Sophocles innuit. quidã Prostatium interpretati sunt. Pauſ. uerò in Attica, ait ex descẽsu è foro per uiam εὐθεῖαν, id est rectam, ad dextrã templum fuisse Apollinis Prostaterij. Prostaterij etiam Hesychius Apollinis expositionem attulit.

Δειραδιώτης, Deradiotes Apollo cognominatus fuit. quidã δειρὰς quendam esse locũ tradunt. Val. Arpocrat. δειράδες populum esse Leontidis, à quo popularis δειραδιώτης formetur. alij δειρὰς Argiuam regionem esse prodidere. Pausanias uerò, Diradioten ait Apollinem à loco dici, cuius uaticinium etiam sua tempestate durare asseruit: eoq; ritu fieri, ut à uiro mulier secubaret, & singulis mensibus noctu, ut de agno rem sacram faceret, cuius agni sanguine epoto, numinis Apollinei instinctu responsa daret.

Dicæum etiam, si non Dircæum, Apollinem Plin. lib. uigesimo quarto, cap. octauo uocasse uidemus, ubi de Leontio statuario agit: Fecit, inquit, item Apollinem citharœdum, serpentemq; eius confici sagittis, qui Dicæus appellatus est: quoniam cum Thebe ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset,

tum esset,&c. Dicæum tamen, id est iustum, Hermol. Barbarus interpretatur: quoniam & Menander γῆν δίκαιον dixerit, id est iusta terra, quæ reddat quod accepit. A

Palatinus Apollo à Romanis appellatus, qui in Palatio ab Augusto dicatus fuit, cum porticu & bibliotheca, post Actiacã pugnam, deuictis prælio nauali M. Antonio & Cleopatra: qua de re erudita extat Propertij elegia, cuius initium est,
Musa Palatini referamus Apollinis ædem. Suetonius meminit cùm alibi, tum in eo: Templum, inquit, Apollinis in Palatio struxit. Plura Dion lib. hist. LIII. Horatius item in Epistolis:
Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo. Item in Odis lib. I.
Quid dedicatum poscit Apollinem Vates. & ibidem Porphyrion. hic idem Palatinus & Naualis dictus, à Propertio:
Hic ubi Nauali stant sacra Palatia Phœbo,
Euandri profugæ procubuere boues. Plinius à Scopa Palatinum Apollinem factum scribit. Idem & Palatinam Venerem memorat, lib. XXXVI. Ammianus autem Marcellinus lib. XXIII, Comæum Apollinem ex Seleucia Romam delatum scribit, collocatumque in æde Apollinis Palatini. qua de re alibi.

Actius, & Actiacus, & Actæus Apollo uocatus uarijs de causis: in primis tamẽ ab Actio promontorio, & ciuitate Arcananũ, ut Stephanus scribit, qui & à Magnesiæ urbe Acte Actiũ & Epactiũ eundem deum cognominatum tradit. Callimachus apud Hyginum, de Argo, in finibus Magnesię ad Actij Apollinis tẽplum, quod Argonautæ proficiscẽtes statuisse existimant, Argon constructã fuisse dixit. Legimus, cum Apollini Actio celebritas ageret, id miraculi contingere solitũ, ut cum Leucadij bouẽ immolassent, muscę eo sanguine distentę omnes euanuerũt. Tum sine muscis deinde festũ peragebatur. Sunt qui Actiũ & Epactiũ littoralẽ interpretent, ab acta, id est littore, ut apud Orpheum & Apollon. in Argonauticis: ut in eo, ζωὶ πανομφαίῳ καὶ ἐπακτίῳ ἀπόλλωνι. Sed ab Actio denominatio celebris, ob uictoriam Augusti contra M. Antonium, & Cleopatram reginam. Vergilius, B
Actius hæc cernens arcum tendebat Apollo. Propertius:
Actius hinc traxit Phœbus monumenta, quod eius
Vna decem uicit missa sagitta rates. qua Elegia totam historiam complexus est, quæ apud scriptores est celebratissima. Idem & Leucadius deus dictus est. Idem Propertius:
Leucadius uersas acies memorabat Apollo. Ouid.
An quæ Leucadio semper amata deo. à Leucate scilicet promontorio, Leucadius deriuatus est. Dion libro L. & Strabo libro

septimo

A septimo de Actio Apolline, de ludis, deq; cæteris copiose agũt. sed & lib. x. deq; Leucadio Apolline. Ex his, ut puto, uersus in tertiodecimo Metamorph. Ouidij intelliges, qui existimanẽ difficilimi.

Præter erant uecti certatam lite deorum
Ambraciam, uersiq; uident sub imagine saxi,
Iudicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est.

per ἀντίληψιν enim hanc historiã poeta exprimit: Lite deorũ, inquã, quoniã ex parte Augusti dei Romani, & Apollo in primis: Antonij uerò & Cleopatræ, dei Ægyptij, Anubis, Osiris, Isis. Sed quod Æneas in Ambraciã & ea loca peruenerit, copiose describit Dionys. Alicarn. Iudicis uerò, quia iustã Apollo Augusto causã iudicauit. atq; ideo nota ab Actiaco Apolline. uel Indicis, nam & sic legitur, totũq; hoc scriptũ à poeta ingeniosissimo in Aug. gratiam, quomodo & à Verg. sæpe.

Theoxenius Apollo uocatus, hoc est hospitalis deus, à Pellenensibus in Achaia, apud quos eius dei templum fuit, ad quod certamẽ nomine Theoxenia celebrabatur, uictoriæ cuius præmium argentum fuit, ut Pausanias docet. Pindari tamen interpretes in Olymp. nõ argentũ, sed χλαῖναν scribũt (genus id uestis, παρὰ τὸ χλαίνειν, id est calefacere, teste Polluce) Instituta Theoxenia à Castore & Polluce, ijdem interpretes alibi asserunt, à deorum hospitio & commer-
B cio uocata, de Theoxenio & Strabo meminit.

Hysius Apollo dictus ab Hysia Bœotiæ ciuitate. in huius templo puteus fuisse fertur, ex quo aqua epota sacerdos uerissima responsa reddebat: ut de Clario iam dictum est.

Phaethon etiam aliquando, non modò pro Eridano, id est Solis filio capitur, sed etiã pro ipso Sole: ut, ἥλιος φαέθων apud Homerũ, aliosq; poetas. unde & Phaethontiades filiæ, uel sorores Phaethontis. Quod nomen etsi trissyllabum est per regulam, nonnunquã tamẽ & bissyllabum inuenimus: id quod & antè alij annotauere, atq; ideo nunc ab exemplis supersedeo.

Parrhasius Apollo, qui & Epicurius, in Arcadia & cultus & cognominatus fuit, cuius templum in monte Lycęo ad orientem positum fuisse legimus, qui & Pythias dicebatur: cui quidem deo quotannis aprum in foro mactabant, festum diem celebrantes, appellabantq; propterea deum auxiliarem ac propicium, hoc est græcè ἐπικούριον. cumq; uictimam mactassent, actutum cum pompa in templum deferebant Apollinis Parrhasij, sacri missionem facientes. Plura Pausanias in Arcadicis. Epicurij uerò fanum in Basse uilla fuit Arcadica: sic cognominati, quòd populis illis auxiliatus fuisset in auertenda peste, quemadmodum apud Athenienses in bello Peloponnesiaco Alexicacus: Pausanias.

Agyieus Apollo, qui & Agyiates uocatus est, teste Stephano. à A
uijs cognomentū deductum est: quippe ἄγυια, à qua uoce ἀγυιεὺς
deflectitur, uiam & uicum significat, ut græci scribunt grammatici,
& apud nostros Macrobius. Idem etiam Phurnutus, qui ait, quòd
uias illuminet, ubi ille erigebatur. Hinc per contrariū illud dicitur:
Sol ceciditq́ue, umbratæ omnes sunt undiq́ue agyiæ. Sophocles in Her
mione, ἀγυιεὺς pro locali nomine accipit, non pro deo. Sunt item
loca in urbibus, deambulationibus apta, quæ agyiea dicuntur, ut
Stephanus obseruat. Scribit Pauſ. in Arcad. Agyieo Apollini Te-
geæates simulachra erexisse, cum Apollo & Diana orbem circumi-
rent, ut eos ulciscerentur, qui matrem Latonam uterum ferentem
non recepissent: & reliqua, quæ multa scribit. Apud Latinos memi
nit Agyiei Horatius lib. quarto Carminum:

Phœbe, qui Xantho lauis amne crines,
Dauniæ defende decus camœnæ,
Læuis Agyieu.

& unà Acron & Porphyrion exponunt, licet
admodū ambo sine deprauati. meminit & Pollux in IX. & Suidas,
et Arpocration, ex quibus plura poteris excerpere. Fuerunt & seor
sum dei Agyiei uocati, ut in Commentarijs Aristophanis legimus.
Agyieis deis, quos ineptè quidam sanè docti uestibularios interpre
tātur, si quid monstri apud Athenienses nunciatū fuisset, sacra facie B
bant, ad ea amoliēda. Est & alicubi apud Pauſ. legere Agyleus, nisi
mendosus sit codex. Sunt ex qui columnā erectam in eius dei ho-
norē, Agyiea uocent: aras quoq́ue Agyiatidas.

Pataræus Apollo. Horatius libro tertio Carminum,

Qui rore puro Castaliæ lauit
Crines solutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemq́ue syluam,
Delius & Patareus Apollo.

Vbi notādum, ab Horatio Πατα-
ρεὺς trisyllabū proferri, nō quadrisyllabū. De hoc sic Mela Pomp.
in primo, de Lycia agens: Atq́ue, inquit, ut multa oppida, sic præter
Pataram nō illustria. illam nobilē facit delubrum Apollinis, quon
dam opibus & oraculi fide Delphico simile. Salaciam puellam ex
Ophionide ferre sacra Apollini Pataræo, scribit apud Stephanum
Alexander: quæ & qualia, apud ipsum lege. Scribit Seruius quar-
to Æn. lib. cōstare, Apollinem sex mensibus hyemalibus apud Pa-
taram Lyciæ dare responsa, unde Pataræus Apollo dicitur: & sex
æstiuis apud Delum. hinc illud Vergilij: Qualis ubi hybernam Ly-
ciam, Xanthiq́ue fluenta Deserit, ac Delum maternā inuisit Apollo.

Myricæus Apollo cognominatus. fuit uerò in Lesbo Apollo, ra
mos tenēs myricę: unde deductū deo cognomē, qui et Myricinus di
ctus est.

A ctus est. Scribit Archæus, uisum fuisse in somnis deum Apollinem cum myricæ ramo. Myricam uerò uetustissimam esse plantam, illud satis declarat, quod in Ægyptij Iouis pompa corona myricea coronabantur. plura quidem hac de re leges, deq; oraculis per myricæ ramos, in commentarijs in Theriaca Nicandri, & apud Picum nostrũ in hymnorũ cõmentarijs. de Myrino Apolline in Grynæo dictum. In Myrensi quoq; sinu Lyciæ Apollinis templũ fuisse, prodit Ælianus, ad cuius sacerdotẽ uitulinas carnes distrahentem, orphi pisces adnatare solebant, tanquam conuiuæ ad epulas inuitati.

Amicleus Apollo dictus est, ut Polybius & Strabo scribunt. Polybius quidem lib. quinto hist. Amyclæ, hic (inquit) locus est in agro Spartano, omni arborũ ac frugũ genere refertissimus, distatq; à Lacedæmone ad xx stadia, ubi est Apollinis templũ, inter cætera eius regionis tẽpla opere diuitijsq; præcipuũ, sitũ in ea urbis parte, quæ mare aspicit. & hæc quidẽ Polybius. Meminit uerò in octauo Strabo, & Thucydides lib. quinto, ubi societas inter Atheniẽses & Lacedæmonios initur, Lacedæmonijs Athenas euntibus sub Dionysia, Atheniẽsibus Lacedæmona sub Hyacinthia: erecto apud utrosq; sacro titulo, uno quidem Lacedæmone iuxta Apollinẽ in Amyclæo. sed & Athenæus id scribit, quòd cũ Lacedæmonij Apollinis Amy-

B clæi simulachrũ inaurare uellent, nec per ea tẽpora aurum in Græcia inuenirẽt, oraculũ Apollinis cõsuluere, quid facto opus foret: respõdisse ferũt, ut ad Crœsum in Lydiã proficiscerẽtur. & quòd Hieron Syracusarum tyrannus, nec ex Sicilia & Italia & Græcia potuerit habere, ut tripodem Delphico Apollini consecraret. fuit adeò per ea tẽpora auri penuria, ut & Romani ægrè ex mulierũ ornamentis aliquando uota persoluere possent, ut Val. & Plut. alijq; testantur.

Κύτιν@, Cytinus etiam cognominatus est Apollo, ut legimus in commentarijs in Theriaca Nicandri. cuius templum fuit in monte Rhescyntho Thraciæ: à quo Iuno Rhescynthia, ut suo loco meminimus. Quoniam uerò κύτινοι, ut notũ est, primi sunt flores qui decidunt ex malo punica, inde uidetur dei nomen esse deductum.

Cynnius quoq; uocatus Apollo apud Hesychium, unde & Cynnidæ genus Athenis, ex quo sacerdos Apollinis Cynnij creabatur.

Daphnæus Apollo cognominatus, quasi tu Laureus latinè dicas: uel ut alicubi apud nostros legas, Lauriger. Daphnæi Apollinis templum Antiochus, Epiphanes dictus, rex struxit, ut Marcellinus libro historiæ XXII tradit. Arsit uerò Iuliani Cæsaris tempore. Apollinis item Daphnæi mentio est in primo Græcorum epigrammaton, ubi Thetis Telephum alloquitur. Eius etiam mentio est, si recte recordor, in Tripartitæ historiæ scriptoribus. Fuit & Daphnites Apollo, à Syracusanis sic appellatus, ut scribit Hesychius.

Heſychius. Ariſtophanes uerò δαφνοπέλεια uocauit.

Corypæus, id eſt κορυπαῖος Apollo, ſic à Nicandro cognominatus in Theriacis. de myrica enim agens, ait:

ᾗ δ' αἶεν ἀπόλλων μαντείας κορυπαῖος ἐθήκατο καὶ θέμιν ἀνδρῶν.

Quo loco Græci expoſitores multa de myrica, deq́ eius uaticinijs, oraculisq́, quorum nonnulla in Myricæo Apolline paulo ſuprà recitauimus, tum & hoc ſubinferunt: Corype uerò Theſſaliæ ciuitas, unde Corypæus Theſſalicus. Sed & hoc loco Nicandri, alij legunt ὀρόπαιος. nam Oropea ciuitas eſt Bœotiæ, quo in loco notabiliſſimum fuit Apollinis ſacrarium, ut ibidem notant expoſitores. Stephanus uerò (ſi nō potius Hermolaus grammaticus Conſtatinopolitanus, qui Stephani Epitomen confecit) locum hunc Nicandri nonnihil euarians, citat & interpretatur ex Theone, plutarcho, & Phalereo Demetrio, expoſitoribus: Nicander, inquit, Oropæon Apollinem, ignorat autem quod Amphiarai templum eſt Apollinis: Oropæon uerò, ab Orope legit. Orope, inquit, Eubœæ ciuitas, ubi Apollinis notabiliſſimum ſacrarium. Prius tamen idem ſcripſerat, Coropen urbem eſſe Theſſaliæ, unde eſſet Coropæus ciuis, & Apollo Coropæus. Sanè & κάρνειος Apollo legitur, ut in Pauſ. Attica, quem Verticoſum interpretatus eſt Domitius.

Hylata Apollo, ab urbe Cypri Hyla cognomen accepit, cuius Lycophron & interpres meminere: à qua ciues Hylatæ, & inde Apollo: qui & Tembrius quoq; dicitur, quod coleretur in eiuſdem inſulæ oppido Tembro. quod & Hermolaus in Plin. Nat. hiſt. lib. v. annotauit. hi ſunt uerſus Dionyſij ex III Baſſaricon, ut apud Stephanum lego in ἐρυθεία, quæ eſt urbs Cypri,

οἵτ' ἔχον ὑλάταο θεοῦ ἕδος ἀπόλλωνος

τέμβρον, ἐρυθείαν τε, καὶ εἰναλίην ἀμαμασσόν. hoc eſt, Quiq; tenent Hylatę dei ſedem Apollinis Tembron, Eryſtheanq́, & maritimam Amamaſſon. Meminit Hylatæ Apollinis in eiſdem nominibus locorum idem Stephanus.

Tegyreius Apollo etiam cognominatus. Stephanus, Tegyran ait Bœotiæ ciuitatem, in qua aiunt Apollinem natum fuiſſe. nam & Semus Delius de Apollinis natiuitate inquit: Alij quidem in Lycia fuiſſe, alij in Delo, alij in Soſtere Atticæ, alij porrò in Tegyra Bœotiæ, unde Tegyreius Apollo cognominatus. Meminit & Calliſthenes in III Hellanicōn. Sanè à Tegyra Tegyræus deriuatur, & Tegyrius, & Ionicè Tegyreius. Plut. uerò in uita Pelopidę de Apolline Tegyræo, deq́ eius templo miranda ſcribit, & de Delo monte ibidem propinquo, ac de oliua & palma: qua de re tota in iuuenili quadam annotatione aliàs memini plura collegiſſe.

Βοηδρόμιος, Boedromius Apollo ab Atheniēſibus cultus fuit, ut Græci

A Græci grammatici tradunt. nam cum bellum inter Athenienses comparatum esset, Ion Eleusinius eis opem tulit, ob cognationem. inde uictores facti Athenieses, de uoce currentis exercitus ad urbem, Apollinem βοηδρόμιον dixerūt, & solennitatem βοηδρόμια, & mensem βοηδρομιῶνα, qua de re & in libro de Annis mensibus & cæteris plura scripsimus. Suidas βοηδρόμια Atheniensium festum scribit, quo die Xuthus summa festinatione Atheniensibus opem tulit, cum ab Eumolpo Neptuni urgeretur, Athenis regnante Erechtheo. Plut. in Theseum retulit, cum uictoriam de Amazonibus reportasset. Sed enim Apollinis Boedromij. & Callimachus meminit in hymno,

Phœbe Boedromion multi te nomine dicunt,
Complures Clarium, tibi multum est undiq; nomen:
Ast ego Carneum patrio te more uocabo. hoc est, si græcè mauis,
ὤπολλων, πολλοί σε βοηδρόμιον καλέουσι,
πολλοὶ δὲ κλάριον. πάντη δέ τοι οὔνομα πολλὺ,
αὐτὰρ ἐγὼ καρνεῖον, ἐμοὶ πατρώιον, &c. quæ de Carneis subdit.

Μεταγειτνιών, & μεταγείτνιος Apollo, itidem cultus & nuncupatus ab Atheniensibus, cuius & celebritas μεταγείτνια uocitata celebrabatur, & secundus ab eis mensis dictus Metagetnion, qua de B re Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est. idem scripsit & Lysimachides, in libro de Atheniensiū mensibus: item Plut. in libello de exilio. Sed & Val. Arpocration, & Suidas, & nos ab eis de Annis & mensibus, &c.

Abæus Apollo cognominatus ab urbe Phocidis Abæ, ubi templum fuit Apollinis, in quo dabantur oracula, priusquam in Delphis darentur, ut Stephanus scribit. Huius templi meminit & Pausanias in Phocaicis: Abæ, inquit, urbs dicta, ab Abante Lyncei & Hypermestræ filio nuncupata, quæ Apollini dicata fuit. erat in ea uetustissimum Apollinis oraculum, quod ab exercitu Xersis conflagratum est.

Lithesius, λιθήσιος Apollo, in Litho Maleæ constitutus, ut Rhianus in tertio Iliacōn. meminere Suidas & Stephanus.

Geruntius Apollo apud Thracas, de quo T. Liuius libro octauo quartæ Dec. Eo die, inquit, ad Hebrum fluuium peruentum, inde Æniorum fines, præter Apollinis, Geruntium quem uocant incolæ, templum superant.

Telchinius Apollo cognominatus, teste Diodoro, à Telchinijs Rhodi habitatoribus, qui cum Calphurnia Oceani filia nutriuisse feruntur Neptunum, à Rhea illis alendum datum, clàm Saturno. Fuerunt autē Telchines, licet de ipsis alibi copiosius, artiū nonnullarū artifices, & inuentores peritissimi. nam et ipsi deorū statuas

excogi-

excogitarũt, quæ & ab eorũ nomine Telchines uocabantur: uti fuit A apud Lindios Apollo Telchinius, apud Ialysios Iuno & nymphæ Telchiniæ, item apud Camiræos Iuno Telchinia. Pauſ. in Bœot.

Καρνεῖος, Carneus Apollo, cuius crebra mentio apud auctores. Huic deo Carnea celebritas, non modò apud Lacedæmonios peragebatur, ſed tota fermè Græcia, & alibi quoq; gentiũ, ut Pindarus in Pyth. oſtendit, & elegantiſſimè in hymno ad Apollinem Callimachus. De Carnijs ſacris Athenæus in quarto ex Demetrio Sceptio plura perſcribit, moremq; in eis ſeruatum. Ab hac celebritate, uel à deo potius, modos Carneos nuncupatos exiſtimo: quibus delectatum Timotheum Mileſium, in hiſtoria Lyricorum poetarum ſcripſimus: quod & in Laconicis Apophth. Plutarchus. Pauſanias etiam Terpandrum ſcribit, ex Hellanici ſententia, primum omnium Carnea uiciſſe. Sanè Carneum Apollinem quidam à Carno genere ex Acarnania, uocatum exiſtimant: alij à Carno Iouis & Europes filio, quod Praxilla poetria ſcripſit, & Heſychius recitat, qui ab Apolline & Latona fuerit educatus. quidam à Carno uate denominatum putant, qui unus ex Heraclidis fuerit: ex cuius nece peſtilentia concepta ſedari non potuit, niſi Carnea Apollini inſtituerentur. Plura Pauſanias. Sunt qui ideo Carneum Apollinem uocitatum autument, quòd cum in Ida Græci cornum arborem B ſuccidiſſent, quam κρανείαν illi uocant, ex luco Apollinis, ad equum fabricandum, deum ea re iratum, & nominatum Carneum, literæ unius inuerſione. lege Pauſaniam in Laconicis, & quem dixi Callimachi hymnum, & in eum Scholia. Hinc etiam Carneatæ deducti, qui tenera ætate per ſortem eligebantur, ad hęc ipſa ſacra miniſtranda. auctor eſt Heſychius. Porrò Carnia, ſeu Carnea, nouem diebus celebrabantur: & militaris cuiuſdam conuictus ſpeciem præ ſe ferebant. ſub tentorijs enim, quę σκιάδια, id eſt umbracula dicebantur, nouem in ſingulo quoq; umbraculo deſcribebant à trinis delecti tribubus, ibiq; facilis ac ſine lauticia militaris in modũ conuictus fuit, atq; omnia ſub quodam modo imperio, ut in caſtris mos fieri, erat.

Myſtes Apollo cognominatus à populis Lydiæ, de quo hæc fermè Artemidorus Epheſius, qui ſe Daldianum uocari maluit, in lib. ſecundi calce Onirocriticon: Nequid ergo mirum ſit, Apollinem in Daldia, quem ipſi patria uoce Myſten nuncupamus. Sanè hoc nomine Græci ſacerdotem uocant.

Genitoris, id eſt γενέτορος Apollinis ara Deli fuit, de qua Cloatius Verus Ordinatorũ libro ſecundo, & Cenſorinus in lib. de Die natali, ſcribunt, quod apud eam hoſtia nulla cæderetur, ſed tantum ſolenni die prece eum uenerabantur. idem tradit & Timæus. Verba uerò Cloatij hæc ſunt: Deli ara eſt Apollinis γενέτορος, in

qua

A qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram uelut inuiolatam adorasse produnt. id pluribus Laertius attestatur. De hac ara Vergilium intellexisse existimat Macrobius, cum cecinit, Da pater augurium. Meminit & huius aræ M. Cato de Liberis educandis, in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis ac tubis, sine hostijs, ut Deli ad Apollinis Genitiui aram, ubi Genitiui uocabulum notandum est.

Ἀκερσεκόμης, id est intōsus Apollo dictus fuit, ut Pollux in secundo de tonsoribus, & Philostratus in Heroicis. At Hesychius, ἀκερσεκόμης, inquit, ὁ ἄκαρτος (nō ut passim in uulgatis exēplaribus legit, ἄκαρπος) id est, intonsus comas. ex quo indicatur τὸ ἀπένθες, quòd minimè lugubris sit: & propterea Phœbus Apollo dicitur, quòd ab omni πάθους & affectu purus sit. Hæc Hesychius. hoc uerò cognomine Homerus, & Orpheus, alijq́ poetæ appellant Apollinem. Pindarus etiam ἀκερσοκόμης, παρὰ τὸ ἀ καὶ κείρω κόμης, quod non tondeat comas: nostri ideo Intonsum uocant. Propertius in tertio:
Dum petit intonsi Pythia regna dei. ἀκερσοκόμαν etiam Phurnutus appellat. Latinorum quidam interpretū existimant, illud apud Iuuenalem in octauo,
Si nemo tribunal Vendit Acersecomes: accipi pro puero inton
B so & comato, qui in delicijs haberetur.

Eutresites, Εὐτρησίτης Apollo cognominatus fuit, cuius fanum & oraculum ualde illustre Stephanus cōmemorat: dictus uerò à pago Eutresi, cuius & Homerus meminit. erat autē propter uiā quæ ducebat ex Thespijs Platæas, quam construxerat Zethus & Amphion. uocata uerò Eutresis, propterea quòd multis ῥύμαις ante eam uterentur. meminit & Strabo in nono.

Acræphius Apollo nominatus, ut Stephanus testatur, ab Acræphia Bœotiæ urbe, quæ & Acræphion neutro genere à Strabone & Pausania effertur, quam Athamas condidit: uel ut alij tradunt, Acræpheus, filius Apollinis, & mons, uocatus à Ptoo, filio ipsius & Euxippes: uel dictus, quoniam Latona ibi dum uellet parere, ἐπτόησε, id est pertimuit, ut suprà copiosius relatum est ex Isaacio, in Ptoo Apolline.

Halei Apollinis templum in Italia, iuxta Crotonam, construxit Philoctetes, erroribus suis finem statuens. in eo arcum & sagittas deposuit.

Ἐμβάσιος, & ἐκβάσιος, Apollinis cognomina: hoc est, Inscendens & descendens nauim. Apollinem docuimus in nostro de Nauigijs, diuersis cognominibus ex re nautica à ueteribus nuncupatum fuisse. Nam ἐμβάσιος dictus est, ab ingressu nauis: cui Iason cum Argò nauē esset conscensurus, rem sacram fecit, ut pluribus in

gg primo

primo docet Apollonius. Eidem quoq; cum è naui exirent, sacrificabant: qua ex re ἐκβάσιος, hoc est egrediens est nuncupatus, ut idem docet Apollonius. Deilochus tamen nõ Ecbasiũ, sed Iasoniũ uocauit. Socrates uerò his cognominibus Cyzicenum Apollinem uocatum scribit. De littorali quidem, id est Actio & Epactio, antè iam scripsimus. uocabatur & Epibaterius, ut antè docuimus. A

Comæus Apollo, uel ut alij scribũt, Cumæus, colebatur in urbe Seleucia, de quo sic Ammianus Marcellinus libro XXIII. historiæ suæ: Post hanc (inquit) Seleucia, ambitiosum opus Nicanoris Seleuci, quę per duces Veri Cæsaris, ut antè retulimus, expulsa, auulsum sedibus simulachrum Comęi Apollinis, perlatum'q; Romã in æde Apollinis Palatini deorum antistites collocarũt. Fertur autẽ, quòd post direptum hoc idem figmentum incensa ciuitate, milites fanum scrutantes, inuenere foramẽ angustum, quo reserato ut preciosum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluso à Chaldæorum arcanis labes primordialis exiluit, quæ insanabilium ui concepta morborum eiusdem Seueri Marci Ant. temporibus, ab ipsis Persarum finibus ad usq; Rhenum, per Gallias, cuncta contagijs polluebat, & mortibus. hæc ille: cuius uerba, ut res ipsa, monstrosa mihi uidentur. Comæi Apollinis meminit Athenæus in libro Dipnosophiston. Sedenim quoque scribit Bapt. Leo Albertus, ex Iulij Capitolini historici sententia, apud Babyloniam in Apollinis templo arculam inuentam auream peruetustam, ex qua aer corruptus inclusus, cum ea infringeretur, sese effudit: qui non solũ præsentes interemit, sed etiã finitimas regiones contagio infecit. Porrò & Cumæus, uel Cumanus Apollo commemoratur à D. Augustino, libro tertio de Ciuitate dei: Neque enim, inquit, Apollo ille Cumanus, cum aduersus Achæos, regem'q; Aristonicum à Romanis bellaretur, quatriduò fleuisse nunciatus est. reliquum historiæ ipse Augustinus prosequitur. Iul. Obsequens in libro de Prodigijs, huius Apollinis flentis meminit, sed non cognominis: Apollinis, inquit, simulachrũ lachrymauit per quatriduum. de horum utro intellexerit T. Liuius libro octauo quartæ Dec. non satis adhuc decreui. sic enim scribit: Transgressi Mæandrum, ad Hieran Comen peruenerunt. Fanum ibi augustum Apollinis, & oraculum, sortes autẽ uersibus haud inconditis dare uates dicuntur, &c. B

Themenites Apollo etiam cognominatus. Sueton. Tranquillus de signis mortis Tiberij Cæs. Supremo natali suo Apollinem Themeniten, & amplitudinis & artis eximiæ aduectum Syracusis, ut in bibliotheca noui templi poneretur, uiderat per quietem, affirmantem sibi, non posse se ab ipso dedicari. quo in loco interpretes, uiri doctissimi, alter Temenitem sine afflatu, à τέμενος, id est luco

deriuat,

A deriuat, uel à loco: alter amplius, à fonte agri Syracuſani Temenite, cuius meminit Plin. Mox idem, quoniam M. Cicero in Verrem, in oratione pro ſignis, Apollinis Themitis meminit, ſententiam mutare uidetur, & Temenitem in Themiten mutat, atq; à Themi deflectit. Ego aliud nihil habeo. Illud tantum dixerim, Thucydidem libro ſeptimo montis uerticem Temeniten uocare Syracuſis, in quem Gylippus copias abduxit. Porrò Cic. exemplaria VI in Verrem actione uariant. quædã Theſmoten habent, alia Tenniten Apollinem. ego in tanta uarietate, Temeniten potius lego. Sed enim Apollinem præterea cõperi cognominatũ Teneaten, à uico Corinthio, ut eſt apud Strabonem. Sed & Themaniten dicimus, à loco Chaldææ in ſacra hiſtoria.

Gergithius Apollo appellatus eſt, teſte Stephano, à Gergitho Troiæ urbe, quæ & Gergis Gergithos in genitiuo dicitur, & hæc Gergithos, ti. Ex hac fuit Sibylla, quæ oracula reddebat: quam & Gergithij in ſuis nomiſmatibus imprimebant unà cum ſphinge, ut Phlegon in primo Olympiadon. In templo uerò Apollinis Gergithij, huius Sibyllæ tradunt fuiſſe ſepulchrum. huius etiam in Sibyllis memini.

Hyacinthides, Apollinis cognomentum, ab Hyacintho, cuius
B eſt fabula notiſſima: unde & Hyacinthia feſta, cùm apud alias gentes, tum præcipuè apud Lacedæmonios: ut Ouid. Heſychius, Phauorinus, alij ſunt auctores.

Cous Apollo, cuius templum & lucum celebrat Dion lib. hiſt. LI. ait enim, Turulium, cum arbores Apollinis Coi incidere feciſſet, ut naues fabricaret, ab Auguſto iuſſum necari.

Thymbræus Apollo, ut Strabo libro XIII. ſcribit, dictus eſt à Thymbra campo, qui Troiæ proximus fuit: & Thymbræus fluuius, qui per eum fluit, in Scamandrum immittens, prope Apollinis Thymbræi templum, L ſtadijs diſtabat. Vergilius: Da propriam Thymbræe domum. Statius ad Apollinem, Seu Troiam Thymbræus habes. quibus in locis grammatici, Seruius & Lactantius, hic in primo Theb. ille in tertio Æn. tradunt, Thymbræus Apollo dicitur ab agro Troiæ uicino, pleno thymbræ herbæ, in quo eius eſt nemus & templum, ubi à Paride Achilles occiſus eſt, unde fingitur manu Apollinis uulneratus. Ergo Thymbræus, ut Delius, dicitur. Nam numina à locis frequenter nomen accipiunt. Sanè quia græcè θύμβρη facit, in deriuatione η in diphthongum ſæpius mutat: ut Ætne Ætnæus, Dirce Dircæus. hæc Seruius. Sed & quidam Thymbræum dictum arbitrantur, quaſi θεὶς τὰ ὄμβρα, hoc eſt ponens pluuias. Sedenim Heſychius etiam Thym-

bracum appellare uidetur. ait enim: Thymbra locus est Ilij, propter Thymbram fluuium, sic nuncupatum, ab antiqua urbe distantem stadijs x, ubi & Apollinis Thymbraci templum: nisi mendose potius, ut sexcenta in eo auctore, legatũ Thymbraci pro Thymbræi. Apud Festum etiam male montem Thymbræum pro campo legitur. Sanè & in eadem Troiæ regione, hoc est in Pergamo, Apollo colebatur: ubi & templum ipsius, quod uel celebre fuisse innuit poeta Homerus lib. Iliad. quinto, in quod (inquit) uulneratus à Diomede Æneas ab Apolline delatus, sanitati restitutus à Latona & Diana. A

Τυρβηνὸς etiam Apollinis cognomen apud Hesychium. putauerim ego, quòd Elei τύρβησιν aera uocant: utcunque, certi nihil præterea habeo.

Aphetor, hoc est ἀφήτωρ Apollo nuncupatus, quasi emissor, ut Hesychius testatur: ab emittendis & edendis oraculis, uel sagittis & radijs. utrique enim conuenit. Strabo quoque in nono meminit, etiam Homeri uersus afferens. Porrò etiam ἄφετοι dicuntur deo dicati, ut γυναῖκες ἄφετοι: & ἀφετὶ κόραι, quæ sacratæ deis, ut nostræ moniales. sic & Athenæus uocare uidetur animalia sacra, quæ passim uagantur, ut hodie Antonianæ sues.

Enholmos Apollo cùm ab alijs, tum à Sophocle appellatus est: B unde & uates Enholmides uocantur. Holmos inter multa quæ significat apud Græcos, tripus est, & locus ubi Pythia uaticinabatur. plura in prouerb. ἐν ὅλμῳ.

Grynæus Apollo celebratissimus, de quo sic Strabo libro tertio decimò: Grynæum, inquit, Myrineorum oppidum, & Apollinis fanum, & peruetustum oraculum & templum, candido lapide sumptuosum. Hinc uidetur Myrinus, uel Murinus appellari Apollo à Martiale, qui est Grynæus:

Campis diues Apollo sit Murinis. Etsi alij de Sminthæo intelligunt. nam y uerti in u apud antiquos, notissimum est. Plinius libro trigesimo secundo: Nam in Lyciæ Myris fonte Apollinis, quem Dium appellant, ter fistula euocati ueniunt ad augurium. quin Ethicus noster Murinos populos in sexto ultra Taurum mõtem commemorat. de Gryneo uerò Vergilius,

His tibi Grynæo nemorum dicatur origo. item in Æn. quarto:

Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo. ubi Seruius, non oppidum, sed nemus Grynæum uocat. ait enim: Iuxta Clazomenas nemus est Grynæum, ubi Apollo colebatur. Stephanus uerò: γρύνοι, ait, oppidum Myrenæorum, ubi & fanum Apollinis, & uetustum oraculum, sumptuosum albo lapide, in quo colitur. He-

cataeus

A cateus uerò urbem Grynæã uocat, unde gentile Grynæus. Dicitur & γρύνειος, & γρύνειος ἀπόλλων, ut Parthenius ait in Delo. Dicimus etiam Ionicè γρυνήϊος, &c. Orpheus in hymno, quem illi cum suffimento mannæ thuris concinuit, Grynium ait:

Grynie te Smintheu, Pythoctone, Delphice uates. Pauſ. etiam in Attica, ubi de thoracibus linteis, quibus in uenationibus leonũ & pardorum dentes franguntur, multa diceret: Huius generis, inquit, cùm alibi θωράκων τῶν λινῶν multos uideas, tum in Gryneo, ubi Apollinis nemus pulcherrimum arboribus ſylueſtribus & satiuis, & earum omnium, cum fructiferæ non ſint, aut odore delectant, aut aſpectu. Grynæi meminit & Athenæus.

παρνόπιος, id eſt culiciarius Apollo, ut Domitius exponit, colebatur: cuius ſimulacrum ad Phidiæ opera refertur. Ideo uerò appellatus, quoniam infeſtos olim agro πάρνοπας, id eſt culices propulſauerit. quo autem pacto abegerit, non eſt quod ſciam literis proditum. auctor in Attica Pauſanias. Sunt qui πάρνοπας locuſtas interpretentur.

Philalexander Apollo, ab Alexandro cognominatus. Nam ut Diodorus Siculus ſcribit, cum Apollini catenas aureas & compedes à Tyrijs iniectas Alexander detraxiſſet, Philalexandrum uocari uoluit, poſt Tyri direptionem. Pluribus idem Diodorus hiſtoriam explicat.

B

Argyrotoxus Apollo uocatus ab argenteo & ſplendido arcu, quo Pythonem ſerpentem confecit. uel à ſagittis, quippe τόξον utrunque ſignificat, ut alibi docui. uel ſic dictus, quòd Sol cum ſit, per ſummum orbis ambitum diſcurrens, uelut arcus quidam, qui græcè τόξον dicitur, figuratur alba & argenti ſpecie. Sed & ἄργυρον aliquando pro pulchro Græci capiunt, ut alibi notauimus. Quin & Pindarus ἀργυρόπεζαν ἀφροδίτην ideo in Pythijs uocauit, & Pollux Thetin, ut ſuo loco eſt oſtenſum. Argyrotoxi Apollinis & Macrobius meminit. Heſychius etiam ait, τὸν μὲν ἄκρον ἰόντα τ' ἀργυρότοξος ἀπόλλων. Dicitur idem & χρυσότοξος, hoc eſt aureum ferens arcum: & κλυτότοξος, hoc eſt inclitus arcu, quo crebro uſus eſt Homerus, & alij.

Arcitenens à latinis aliquando dictus. Ouidius,

Hunc deus Arcitenens, & nunquam talibus armis, &c.

in primo Metamorph. de Pythone. hunc Græci dicunt τοξοφόρον.

Auricomum Apollinem latini uocãt, χρυσοκόμην græci, propter Solis radios, ut ait Phurnutus: utque legimus apud Orpheum & Homerum, & alios. Vocatur & eadem ratione χρυσοχαίτης. Dicitur & à noſtris crinitus, ut Cicero in Academ. Intendit crinitus Apollo arcum. Pindarus in Pyth. χαίτηος, quaſi iubatus & comoſus. Re

ſus. Repete ea quæ dicta ſunt in Acerſecome.

χρυσάωρ Apollo dictus, quòd enſem ferat aureum, ut ego interpretor, propter radios aureos Solis. Orph. in Argon. de Bute, ἴκελος χρυσάορι φοίβῳ. id eſt, ſimilis Chryſaori Phœbo. Heſiodus, φοῖβον ἀπόλλωνα χρυσάορον, ὃν τέκε λητώ. hoc eſt, A

Latona hunc Phœbum Chryſaoron edidit alma. Vtitur & Homerus.

Leſchecorius, λεσχηνόριος Apollo. λέσχη, nugæ & ſermones dicuntur: hinc Apollo cognominatus, cum in coronas uiri ad fabulas eunt. Vide Suidam.

λεσχηνόριον ἀπόλλωνα etiam uocatum ait Phurnutus, propterea quòd interdiu nugæ fiant, & inuicem homines ſermocinentur, noctu uerò quieſcant. λέσχη enim nugas ſignificant.

Orcheſtes Apollo à ſaltatione nuncupatus, à Pindaro. Idem etiã innuitur in hymnis Homeri. Quin etiam eadẽ ratione ab Orpheo in hymno χοροποιὸς uocatur.

Phyxius Apollo cognominatus, de quo Philoſtratus in Palamedis imagine: quem fugæ præſidem exiſtimabãt ueteres, eiq́ rem ſacram faciebant. Commentatores tamẽ Theocriti in Edyllio VII, ſuper ea uerba, πὰρ τῷ πύξας. πύξα aiunt populum eſſe Coi, uel locum ſic nominatum, ab Herculis fuga de Cois, in quo tradunt Apollinis templum fuiſſe, qui à re Phyxius. Paulo pòſt ijdem ſubinferunt, à πύξα etiam πύξιον Apollinem appellari, & Pana. de Phyxio uerò Ioue plura diximus ſuo loco. B

Napæus Apollo dictus, ut Stephanus ſcribit, cuius hæc ſunt uerba: νάπη, inquit, urbs Lesbi. Hellanicus in ſecundo Lesbicôn. ciuis Napæus, & Apollo Napæus. Sunt & Napæi continentis. eſt & pars montis νάπη. & Napæus, qui ex eo eſt. Napæi porrò Apollinis, grammatici latini quidam meminere, ut Macrobius.

Telmiſſius Apollo, ut idem ſcribit Stephanus, appellatus fuit à Telmiſſo, qui ex Hyberboreis uenit, & in Caria conſtitit, ubi Telmiſſij fanum Apollinis conſtruxit. Telmiſſum aliqui Apollinis filium ſcribunt, ex Themiſto Zabij Hyperboreorum regis filia: & fratrem Galeotę, qui in Sicilia oracula obtinuit: unde Galeotæ dicti in Sicilia, eius ſucceſſores.

ἔνθρυπτος Apollo, id eſt Intritus, uel delicioſe paratus, ab Athenienſibus nuncupatus, ut ait Heſychius, & Arpocration. ἔνθρυπτα enim bellaria dicuntur, delicioſe parata, quæ in ſacris inferebantur: unde fortè Apollini nomen inditum. Vtrunq́ lege, qui plura docent.

Thornax Apollo dictus, & eodem nomine ipſius dei templum, ut He-

A ut Hesychius scribit. est autem θόρναξ mons Laconiæ, ut in quarto Nicolaus prodidit, et Stephanus. eadem uox, teste Hesychio, scabellum, seu suppedaneum denotat.

προόψιος Apollo, id est præuidens, uel præsagus, ut in Attica Pauf. interpretatur Domitius.

δεκατηφόρος Apollo, ut idem interpretat̃ Domitius, Decumanus Apollo, qui cognominatur, Ægyptiorum simulachris persimilis fuit: ut is quem Archogeneten uocitabant, & in Ægineticis operibus uidetur, ex ebeno confectis. lege Pauf. in Attica.

λαρισσηνὸς ἀπόλλων, Larissenus Apollo denominatus fuit à uico Ephesi, ubi colebatur, nõ procul à Tmolo, in campis Caystri: sicut Strabo & Stephanus tradunt. dicitur & Larissæus.

Polio Apollini nuncupato priscis tẽporibus, ait Pauf. in Bœot. tauros Thebani immolabãt. πολιὸς uerò dictus est canus, nõ quòd imberbis hoc loco fingeretur, sed canus & capillatus.

Amazonius Apollo, sic dictus apud Lacedæmonios, quoniam in agro Pyrrhichio Amazones contra Græcos pugnare desierant. unde ibi Astrateæ Dianæ sacellum constructũ fuit. Amazonij Apollinis & Pauf. in Laconicis meminit.

Stobæus Apollo, cuius oraculum fuit apud Abas, locum Phocidis: Hesychius.
B

Tilphossius Apollo, sic appellatus à monte & fonte, ut Strabo docet in nono. Pausanias tamẽ Tilphusam uocat, cuius aqua epota Tiresias expirasse proditur. Sunt & qui Telphusium uocant. meminit & Homerus in hymnis.

Phylleus Apollo, nuncupatus à Phyllo, in terra Phthiotica: cuius fanum celebrat Strabo eodem libro nono. Stephanus legit Phyllus Phylluntis, eam urbem in Thessalia reponens: & locum hunc ex hoc Strabonis libro aduocat, sed dei non meminit. Citat Rhianum, qui Phyllum fœminino genere dixerit, libro nono Thessalicorum, οἵ δ' ἄφαρ ὁπλισθέντες ἴσαν κραναὴν ποτὶ φύλλον.

Tarrhæus Apollo cognominatus est, teste Stephano, ab urbe Tarrha in Creta. nam & aliæ fuerunt hoc nomine: altera in Lydia, & alia colonia Cretensium apud Caucasum montem. à Cretensi ergo urbe & Apollo Tarrhæus dictus, & Lucius (quem & Lucillum legimus) Tarrhæus grammaticus, qui libros tres de prouerbijs optimos reliquit, & de literis, & quę ad artem pertinent, λαφυρώτατα. Leguntur & eius quædam in Apollonium Rhodium scholia erudita, & ualde utilia.

Selinũtius Apollo celebratur à Strabone lib. x, illiusq; oraculũ.

Salganeus Apollo, teste Stephano, nuncupatus à ciuitate Bœotica, quæ post Chalcidem est, attingens Euripum, quæ Sal-

ganeus uocata fuit: cuius habitator Salganius, & Salganites, unde A Salganeus Apollo.

Musagetes Apollo, cognominatus (ait Phurnutus) quòd Musarum ductor coleretur, ut in Musis diximus, & in Hercule. Orpheus in hymnis. Sed & Proclus in Plat. Musagetes, inquit, Apollo colitur, & est unitas ad harmoniã in uniuerso. Hic autem est chorus Musarũ totius numeri nouenarij, ex quibus duobus mundus totus indissolubilibus uinculis colligatur: & reliqua, quæ ibi multa scribuntur, & in Musis retulimus.

Marmarinus Apollo, denominatus à Marmario, quod uicinum Carysto fuisse, ostendit Strabo libro decimo. Insigne uerò ibi templum habuit Apollo.

ἀλδυρομάντις Apollo etiam dictus, teste Hesychio, propterea quòd & farinis, id est ἀλδύροις fiebant uaticinia. nam ἄλδυρα frumentacea & triticea, ἄλφιτα uerò hordeacea dicitur, ut est apud eundẽ, tametsi apud Galenum & Paulum confundantur.

Tragius Apollo nuncupatus, ut ait Stephanus, à Tragæa urbe in insula Naxo. Eupolis scribebat per epsilon, sine diphthõgo, Tragea. Fuit & alia Tragea prope Cycladas, ex qua fuit Theogeton Peripateticus philosophus, Aristotelis familiaris.

Ixius Apollo Rhodi cultus fuit: appellatus uerò, ut ex Artemi- B doro scribit Stephanus, ab Ixis Rhodi regiuncula, quæ ab Ixo portu denominata fuit.

Lathreus Apollo cognominatus, ut in decimo Strabo testis est, qui eius prope Calydonem templum celebrat.

Styracites Apollo cultus & nominatus: Styracion enim mons Cretæ fuit. inde qui eum incolunt, Styracitæ appellati sunt: Stephanus.

Illeus Apollo in Troia dicitur, ab eodem Stephano.

Ægletus Apollo cultus ab Anaphe, quæ non multum à Creta distat, ut Strabo auctor est. In ea fuit Ægleti Apollinis templum. meminit Callimachus hoc carmine,

αἰγλήτην ἀνάφην τε λακωνίδι γείτονα θήρᾳ.

Inuenio & Egretum alicubi nuncupatum. Phurnutus quidem Anaphæum Apollinem nominat, sed nescio an Ægletum intelligat, qua de re suprà in Delio & Phaneo disserui.

Mantous etiam à uaticinijs Apollo nominari uidetur, si rectè Plutarchi uerba de animi tranquillitate, id est εὐθυμίας cõsideremus.

Δυνάστην, Apollinem Theopompus & Hesychius uocarunt: qua uoce & Latini usi sunt, pro præfecto regionis alicuius. hinc & Dynastia, ipsa præfectura.

Cataonis Apollinis Strabo ita meminit, de Melitena & Cataonum cam

A num campis. Habet, ait, etiam Apollinis Cataonis delubrū, quod in tota colitur Cappadocia. Porrò Cataoniam ad extremam Tauri montis partem constituit Stephanus.

ὑβρυπῆος ab Atheniensibus Apollo dictus, teste Suida. est uerò ὑβρυπῆον cibi genus, aut placentæ, aut intriti.

Cillæus Apollo, cuius Strabo nec semel meminit in XIII. In agro, inquit, Adramitteno est Chrysa & Cilla: nunc quoque prope Thebam est locus quidam Cilla appellatus, in quo Cillæi Apollinis templum est. Hunc locum Cillæus amnis præterlabitur, ex Ida monte delatus. Idem non multo pòst: Est etiam Cillæus mons inter Gargara & Antandrum. testis est Daes Colonæus, apud Colonas Cillæi Apollinis templum ab Æolibus è Græcia nauigantibus ædificatum esse. dicunt etiam Chrysæum Apollinem Cillæum esse. Non longe porrò à Cillæi Apollinis templo Cilli monumentum fuit, ingens quidam tumulus: Cillum uerò Pelopis aurigam, & ducem Locrorum dicunt. Cirrhæus etiam nuncupatus Apollo ab urbe Cirrha, ut Strabo ait, sub Cyrphi rupe Delphica. Non ignoro secus à grammaticis tradi. Statius in octauo Theb. de Amphiarao rapto,

Hæc Tenedon Cirrhamq́ dies, partuq́ ligatam
B *Delon, & intonsi claudet penetralia Branchi.*

ἥλιος, Helius, ut notissimum est, græcis Sol uocatur, ab ἵημι, quod eat. unde Heliades dictæ, quę & Phaetontiades, Apollinis sorores nymphæ. Vocatur & interdum ἠέλιος, sed & doricè ἀέλιος. quin & Cretenses, ut scribit Hesychius, ἀβέλιον nuncupabant. Persæ uerò κῦρον Solem nuncupabant: unde quidam Cyrum, qui à cane nutritus est, dictum putauere, eodem Hesychio auctore. τάλος item Sol dictus, & Samasa, ab Arabibus. Stephanus. σαῶς uerò Sol à Babylonijs: Hesychius. Scythæ autem Oetosyron uocant: Herodotus & Hesychius.

Erisatheus Apollo dictus: idem Hesychius, in Attica.

ἐναυρος Apollo, ab aura (ut uidetur) deductus: Hesychius.

Cassius Apollo à Menandro uocatus, cuius ara in comœdiæ scena statuta fuit. Cœlius Rhod.

Astypalæus Apollo ab insula, & Odrysseus à fluuio. Strabo lib. XI. & XII.

σείριος, Sol ab Archilocho, alij caniculam. Ibycus uerò eo nomine astra omnia appellauit, ut Hesychius notat.

εὐρύαλος, Apollo etiam dictus, quòd latè & ubiq́ luceat, emicetq́: idem auctor Hesychius.

Ζωτελίτας Apollo in Argo, à loco dictus, idem qui suprà: in Corintho

rintho uerò nuncupatus fuit Apollo ζωτελησής. Legimus insuper θορβελίμιον cognomentum fuisse Apollinis, sed & Iouis apud Hesychium, & ἐρίσφος ἀπόλλων. Item in Mileto, θύιος ἀπόλλων. item θόαξος. Appellatus est etiam interdum ab artificibus, ut apud Pausaniã in Attica, Dionysiodoti. unde mirũ est Domitium, alioqui uirum doctum, ita uertisse: Phlyenses autem Myrinusij habent aras Apollinis ductoris, Bacchi & Dianæ luciferæ. Cum Apollinis Dionysiodoti legendum sit, & Dianæ Selaphoræ. A

Thecmius etiam Apollo cognominatus, & in Olympia cultus, ut in Eliacis idem Pauſ. est auctor.

Oetosyrus Apollo uocatus à Scythis, ut Herodotus & Hesychius cõsentiunt. quo magis mirum mihi uisum, Parrhasium in poetica Horatij scripsisse, Scythas Gongosiron Apollinem uocasse.

Sciallius Apollo: uide Macrobium. Sosianus, uel Susianus, Romam aduectus: Plinius.

Aperca Apollo, quòd patẽte cortina responsa præberet: Festus.

Sed age, Heliopolitani Apollinis simulachrum nostris his nugis ex Macrobio ascribamus: Aureum simulachrum, inquit, specie imberbi, instat dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmen & spicas. Vehebatur simulachrum hoc ferculo, ueluti deuehebantur in pompa ludorum Circensium, deorum imagines, & subibant plerique prouinciæ proceres raso capite, longi temporis castimonia puri: ferebantq; diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quò deus propellebat. consulebant autem hunc non solum præsentes, sed & absentes, missis diplomatibus consignatis: qua de re historiam de Traiano consulente, idem affert Macrobius. Sed nos ad alios recensendos deos properamus. Duo tamen, antequam finiam, prius exponam: & solis equos uidelicet, & Apollinis cognomina miro artificio per capita literarum & Acrostichida græci alphabeti carmine, ut Bacchi etiam, consignata. Nunc igitur equos Solis, quos illi poetæ cæteriq; scriptores ascribunt, tibi affero, ut pictoribus & statuarijs nonnullam opem, his nostris Syntagmatibus afferamus. Ouidius in primis, ut ab hoc exordiar, hos nominat in secundo Metamorph. B

Interea uolucres, Pyrois, Eous, & Aethon,
Solis equi, quartusq; Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent.

Eosdem & commemorat Lactantius in III commentario Theb. Dicti illi quidem, Pyrois, (qui inflectitur, ut Simois. hinc Valerius Flaccus,

Et formidantem patrios Pyroenta dolores)

ἀπὸ τοῦ πυρὸς, ab igne scilicet: Eous, ab ἠωὸς, id est ab aurora: Æthon, ab αἴθω, ardeo,

uel curro:

A uel curro: ab utroque enim declinari potest. Phlegon uerò, à φλογὸς, id est flamma, quod naribus flammas efflare fingatur. Martialis tamen duos solum commemorat, his uersibus:

Quid cupidū Titana tenes? iam Xanthus et Aethon Frena uolūt.

Et Xanthus dicitur quasi flauus, à flammæ uidelicet colore. Fulgentius & ipse Solis equos his uerbis conscribit in primo Mythologicon: Vnde, inquit, & ipsius Solis equis condigna sic nomina posuerunt, id est, Erythræus, Actæon, Lampos, Philogeus. Erythræus græcè rubens dicitur, quòd à matutino Sol lumine rubicundus exurgat. Actæon, splendidus dicitur, quòd tertiæ horæ momentis uehemens insistat, & lucidior fulgeat. Lampos uerò, dum ad umbilicum diei & contra arcticum conscenderit circulum. Philogeus græcè terram amans dicitur, quod hora nona procliuior uergens, occasibus pronus incumbat. Porrò & commentator Arati latinus, quisquis is fuit, eosdem cum Fulgentio commemorat, & simul etiam nominum causas afferre nisus est, quas ideo apud ipsum leges: conueniunt enim, adeò, ut unus ab altero manifestè accepisse uideatur.

Acrostichis icosipentasticha, ut græci dicunt, ingeniosissima, quæ latinè uerti non potest, cuius hoc primum carmen est,

B Ingentem Pæana cano, tua nomina, Apollò:
Ὑμνείω παιᾶνα μέγαν θεὸν ἀπόλλωνα,
ἄβροβον, ἀγλαόμορφον, ἀκερσεκόμην, ἀβροχαίτην,
βριτυώοον, βασιλῆα, βελεσιχαρῆ, βιοδώτην,
γηθόσυνον, γελόοντα, γιγαντολέτην, γλυκύθυμον,
διογενῆ, διόπαιδα, δρακοντολέτην, δαφνογηθῆ,
εὔλαλον, εὐρυβίην, ἑκατηβόλον, ἐλπιδοδώτην,
ζωογόνον, ζάθεον, ζηνόφρονα, ζηνοδοτῆρα,
ἤπιον, ἡδυεπῆ, ἡδύθροον, ἠπιόχειρα,
θηροφόνον, θαλερὸν, θελξίφρονα, θελγεσίμυθον,
ἰαφέτην, ἱμερτὸν, ἵκιον, ἱπποκρουστὴν,
κοσμοπλόκον, κλάριον, κρατερόφρονα, καρπογενέθλον,
λητογενῆ, λαῖρον, λυρογηθέα, λαμπετόωντα,
μυστοπόλον, μάντην, μεγαλήτορα, μυριόμορφον,
νεβροχαρῆ, νοερὸν, νηπενθέα, νηφαλέοντα,
ξεινοχαρῆ, ξεινὸν, ξεινόφρονα, ξεινοδοτῆρα,
ὄλβιον, ὀλβιοεργὸν, ὀλύμπιον, οὐρεσιφοίτην,
πρηῢν, πανδερκῆ, παναπήμονα, πλουτοδοτῆρα,
ῥυσίπορον, ῥοδόχρουν, ῥηξήνορα, ῥηξικέλευθον,
σιγαλόεντα, σοφὸν, σελαηγενέτην, σωτῆρα,
τερψίχορον, τιτᾶνα, τελέστορα, τιμήεντα,
ὑμναγόρην, ὕπατον, ὑψαύχενα, ὑετόεντα,

φοῖβον,

Φοῖβον, φοιβάζοντα, φιλοστέφανον, φερνογενῆ,
χρησμαγόρην, χρύσεον, χρυσόχροα, χρυσοβέλεμνον, A
ψαλμοχαρῆ, ψάλτην, ψαλισίστυγα, ψυχοδοτῆρα,
ὤνυπον, ὠκυετῆ, ὠκύσκοπον, ὠρεσιδώτην.

AESCVLAPIVS.

AESCVLAPIVS medicinam primus, ab Apolline patre institutus, mortalibus inuexisse, seu inuenisse dicit. ipse siquidem perfectam, & numeris suis omnibus absolutā adinuenit: mox illius successores ab eo Asclepiadæ nuncupati, uelut hæreditariam acceptam, per manus traditam excoluere, posterisq; subinde inuulgarunt, usq; ad Hippocratem, qui eam consummauit. Sed ista Medicis mittamus: nos nostrum institutum prosequamur. Æsculapius à græcis ἀσκλήπιος dictus est, Apollinis & Coronidis, ut Diod. scribit, filius, medicinæ præses, plurima ualetudini mortalium utilia adinuenit. adeò autem excelluisse in ægrotorum curatione dictus, ut mortuos ab inferis excitare crederetur: quare apud Iouem accusatus, fulmine ictus est. quamobrem iratus Apollo, Cyclopas fulminis fabricatores interemisse dicitur. Ideoq; Iupiter Apollinem homini seruire iussit. hæc Diod. Cicero B uerò Æsculapij nomine tres fuisse commemorat. primum Apollinis filium, quem Arcades colebant: qui speculum inuenisse, primusq; uulnus dicitur alligauisse. secundum, secundi Mercurij, Valentis & Pheronidis filij fratrem: is fulmine percussus dicitur, humatusq; esse Cynosuris. tertium, Arsippi & Arsinoæ, qui primus purgationem alui, dentisq; euulsionem, ut ferunt, inuenisse dictus est: cuius in Arcadia non longe à Lusio flumine sepulchrum & lucus ostendebatur. hæc fermè Cicero. Dictus uerò Æsculapius, teste Phornuto, ἀπὸ τοῦ ἐκκλήθεσθαι καὶ ἀναβάλλεσθαι τὴν κατὰ τὸν θάνατον γινομένην ἀπόκλησιν. hoc est, ab excludendo & reijciendo factum per mortem interitum. Codices Phurnuti impressi non ἐκκλῆσθαι, sed ἠπιώσαι habent, quasi quod casset mortis accessum. Sed parum consona uidetur deriuatio. quare alij dictum putant παρὰ τὸ τὰ ἀσκελῆ τῶν νοσημάτων ἠπιατρεῖν. hoc est, ab eo quòd quæ morborum aspera sunt, mitia faciat. quidam etiam ab ἄσκλην καὶ ἤπιος deducunt. Phurnutus & alij scribunt, Æsculapium nutritum à Chirone centauro, medicinam uerò edoctum ab Hepio: quod nomen non ociose positum esse uidetur, siquidem sedet turbationes, διὰ τὸ τοῦ ἠπίου φαρμακείας, id est propter medicamēti mitigationem. Sed uide quæso ne decipiare mendoso Phurnuti codice. Quippe Naso poeta noster libro secundo Metamorph. nō Hepion, sed Ocyroen

uocat

A uocat Chironis filiam, quę in ἵππον, id est equam conuersa sit. Xenophon in lib. de Venatione, de Chirone & Æsculapio multa eleganter prodidit, sed nos cætera sequamur. Tarquitius de uiris illustribus, ut Lactantius Firmianus refert, Æsculapium incertis parentibus natum ait, & expositum, à uenatoribusq́; inuentum, canino lacte nutritum, Chironi traditum didicisse medicinam: fuisse autem Messenium, sed Epidauri habitasse. Pausanias uerò Phlegiam ait, cum Peloponnesum peragraret, Coronide filia grauida ex Apolline comitatus, peruenisse in Epidauri montem, cui à re nomen mox inditum Titheum, à papilla scilicet. ibi enim expositus infans, capræ papillis est nutritus, cuius custos gregis canis comes erat. Aresthanes autem pastor, dum capram canemq́; perquireret, cum eis infantem reperit, è cuius facie fulgor resplenduit. hic uelut numen eum adorauit: atq; ex eo Epidaurus tota Æsculapio est consecrata, quo loco Pauf. & templum eius & simulachrum describit. Iulianus Cæsar παραστάτης cognominatus, Æsculapium ait ex Ioue natum ἐν νοητοῖς, id est, si recte interpretamur, mentalibus: quia ex diuina mente super terram apparuisset, per fœcundi solis uitam: & Epidauri, Pergami, Tarenti, & Romæ uersatus. Contra Iulianum disputat in primis Cyrillus Alexandreus, & eius fabulas confutat. B Hermes Trismegistus in Asclepij dialogo, Æsculapium ostendit Ægyptium fuisse, quod etiam scribunt Diod. & Eusebius. Trismegisti uerba in Asclepio hæc sunt: Auus, inquit, tuus ô Asclepi, medicinæ primus inuentor, cui templum consecratum est in monte Libyæ, circa Crocodilorum littus, in quo eius iacet mundanus homo: & quæ alia subiungit. Theodoretus Cyri urbis episcopus scribit, quod Homeri tempore nondum esset Æsculapius in deorum numero habitus. Nam ipse Homerus uulnerum Martis curatorem non Æsculapium facit, sed Peæona. cumq́; de Machaone Æsculapij filio loquitur, hominem eum uocat, Æsculapij absoluti medici filium. Apollodorus in libris quos de Deis scripsit, Æsculapium prodit diuinationibus & augurijs præfuisse: nec mirum, cum & medicum oporteat de ægroto ea dicere quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox uentura sequantur, ut ait Hippocratres. Sed Æsculapij quoque mortis causa uariè traditur. Pindarus in Pythijs, quopiam hymno ad Hieronem, quem & Tertullianus & Cyrillus, alijq́; sequuntur, ab Ioue fulminatum cecinit: quòd auro uictus, Hippolytum in uitam reuocauerit. Alij non Hippolytum, sed Tyndareum: alij Capanea. alij Glaucum, Minois filium. qua de re in Ophiucho plura Hyginus in Astronomico poetico, & his uersibus poeta Claudianus in uictoria Stiliconis contra Alaricum. ita enim canit:

Cretaq́ꝫ, si uera narratur fabula, uidit,
Minoum rupto puerum prodire sepulchro,
Quem senior uates auium clangore repertum,
Gramine restituit. miræ nam munere sortis,
Dulcia mella necem, uitam dedit horridus anguis.

Qui uerò Orpheum secuti sunt, Hymenæum dixerunt: alij Androgeum. Stesichorus, propter Capaneum & Lycurgum dixit. Alij, inter quos Polyanthus, quod Prœti filias sanitati restituerit, quas Phylarchus Phinidas, id est Phinei filias dixit. Telesarchus quidem Fulminatum Æsculapium ait, quòd Oriona uoluerit in uitam reuocare. Pherecydes porrò id tradit, quòd qui Delphis interirent, uitæ redderet. D. Epiphanius in Ancorato: Euclees, inquit, ab Æsculapio resuscitatus. Quidam legunt, Euricleas, nam sic Pythia prius dicebatur, ut in Pythio Apolline dictum. Staphylus tamen nullum ab inferis ab Æsculapio excitatum scripsit, sed tantum sanatum Hippolytum, ex Trœzene fugientem. Adeò Græcis fabulari placuit. Variè quoque eius simulachra effinxit antiquitas. Pausanias, Æsculapij simulachrum ex auro & ebore à Thrasymede Pario elaboratum describit. Is in throno sedebat, uirgam tenens in manu: supra uerò draconis caput manum alteram habebat, cui etiam canis assistere uidebatur. Hæc Pausanias: qui & alibi, hoc est apud Sicyonios, Asclepieum fuisse ait, hoc est, Æsculapij templum, in cuius uestibulo imberbis erat Æsculapius, ex auro atq; ebore confectus, Calamidis opus, sceptrum una, altera uerò manu domesticæ pinus pomum tenebat. Dicebant ipsum in draconis speciem ad se ex Epidauro mulorum bigis uectum, idq́ꝫ factum fuisse à Nicanora, fœmina Sicyonia, matre Agasiclei, Echetimi uxore. Adeò non Romanis tantum serpens Epidaurius est impertitus. Eusebius etiam simulachris Æsculapij in manu baculum attribuit, quasi (ut ait) ægrotantium sustentaculum. Serpentem uerò inuolutum, animæ & corporis salutare signum: quo loco multa Eusebius de serpentibus tradit, ut spiritualibus, ex recondita disciplina. Hinc & Macrobius, Æsculapij simulachrum ait draconem salutis symbolum subiungi. idem & Phurnutus, qui & cur baculum gerat, exponit. Sed & Hyginus in Astronomico, de baculo & angue, seu dracone, ita in Ophiucho scribit: Cum Æsculapius Glaucum cogeretur sanare, inclusus quodam loco secreto, bacillum tenens manu, cum quid ageret, cogitaret, dicitur anguis ad bacillum eius arrepsisse: quem Æsculapius mente commotus interfecit, bacillo fugientem feriens sæpius. Postea fertur alter anguis eòdem uenisse, ore ferens herbam, & in caput eius

A put eius imposuisse: quo facto, loco fugisse. quare Æsculapiũ usum esse herba eadem, Glaucum reuixisse: itaq; anguis in tutela Æsculapij esse dicitur. Apud Ælianum hoc etiam notaui, Parian serpentem, quam Apollodorus paruan uocabat, igneo esse colore, & acerrimo oculorum uisu, ore largo: ex quo fit, ut nihil mordendo noceat. Quin etiam mitis esse dicitur, & propterea (inquit) deorum humanissimo Æsculapio ipsum consecrarunt, eiusq; ministerio dedicarunt: hæc fermè ille. Sed de draconum natura cùm alij multa, tum Philostratus in Imaginibus. Vnde etiam thesauros custodire poetæ dixere, ut Hesperidum hortos, & uellus aureum apud Colchos. Plinius, alijq;, dracones ad salubritatem referunt. Macrobius, eos etiam annuas exuuias ponere ac renouare ait. Quod uerò acutissimè cernant ac intueantur, & ad medicum pertinet, & ad custodiam. Nam & eius nominis etymologia argumentum esse potest. Dracones enim dicuntur ἀπὸ τοῦ δέρκειν, hoc est, ab acutè uidendo. At cum dracone etiam gallum Æsculapio attributum legimus, propter uigilantiã: de quo ipsi res sacra fiebat. Quin & Socrates apud Platonem moriturus, suo testamento ei deo gallum reliquit. Plinius in Natural. histor. libro trigesimoquinto, Æsculapio quatuor filias assignat: Cum Æsculapio (inquit) filiæ, Hy-
B geia, Ægle, Panacea, Iaso: de Socratis picturis agens. Aristophanes etiam has quatuor Æsculapij filias nominat, ut Hermolaus notat. Hippocrates in Iuramento duas tantum commemorat. Hermippus in Trimetris senarijs, hos Æsculapij filios ex Lampetia Solis filia tradit, Machaonem, Podaliriũ: & quas modò nominaui, Hygeiam, Panaceam, Æglen, Iaso. His ab aliquibus adduntur, Ianiscus & Alexenor. Particulam hoc loco tibi libet ascribere, qua Cyrillus Iulianum Cæsarem apostatam redarguit, antequam huius cognomina interpreter. Arroganter (inquit) dixit Iulianus, ex Ioue in mentalibus natum esse Æsculapium, apparuisse autem in hominis forma. Omnium siquidem sermone dicitur ex Coronide & Apolline natus, quæ à sacerdotibus (ut uerisimile) in Apollinis templo uitiata fuit. Sed Iulianus de illo honestum & sublime quiddam & sentit & loquitur, semper nimium mendax: quamuis apud Græcorum sapientes plurima & absurda de illo scripta sint. Etenim cum Apis Ægyptius, non obscurus inter eos qui illic erant templi ministros, & naturalis philosophiæ scientiam adeptus esset: hunc ferunt primum artem medicam exquisiuisse, & tradidisse felicius, quàm eos qui ipsum præcesserant, communicasseq; Æsculapio. hic ubi in ea disciplina profecit, noluit ulterius in Ægyptiorum urbibus morari, sed lucri cupidus, & consilijs turpibus obnoxius, omnem (ut ita dicam) circuiuit orbis regionẽ, ab omnibus lucra pe

tens, & uenale studium suum languentibus exhibens. Inflatusq; A ob scientiam, & superbiens, se etiam deum nominabat, & mortuos se ab inferis excitare posse delirans asserebat. ueniensq; ad Epidaurios, & ibi summam sibi gloriam arrogans, quendam se esse deum, fulmine ictus est, pœnam illi dignissimam Deo inferente: qua ex re per id quod passus est, declarauit, se nihil aliud esse quàm terram ac puluerem. Sed & quæ de illo odarum conditor Pindarus cecinit, uidere est operæpreciun: Vicit & illum superbi animi aurum in manibus apparens, manibus autem Saturnius per utraq; præcordia traiectum deiecit ocyus: flagrans uerò fulmine, mortem intentauit. Quinetiam tragicus Euripides dixisse Apollinem contendit: Iupiter auctor mortis filij mei Æsculapij, pectoribus est iniecta flamma. Hactenus ex Cyrillo. Porrò pluribus in locis cultus Æsculapius, non modo in suprà nominatis, sed & Romæ, præcipuè in insula Tiberina, quæ & ab aliquibus Lycaonia dicta est; quæ biremis formam habere uidetur, & formam accepisse eius nauis qua Æsculapius Romam est aduectus. Historia est nota. Ouid. in Fastis:

Accepit Phœbo nymphaq; Coronide natum,

Insula, diuidua quam premit amnis aqua. Nunc quoq; in D. Bartholomæi hortis nauis marmorea cernitur, in cuius nauis spon- B da serpentis reptantis imago effictà est, in rei memoriam. Quare autem in insula Æsculapius & extra urbem templa habuerit, cùm alij, tum Plutarchus ostendit in causis Romanis. scribit & in hunc modum Sex. Pompeius: Æsculapio ædes facta fuit in insula, quod ægroti à medicis aqua maximè sustentantur. Eiusdem esse tutelæ draconem, quòd uigilantissimum sit animal, quæ res ad tuendam ualetudinem ægroti maxima est. Canes adhibebantur eius templo, quòd is uberibus canis sit nutritus. Bacillum habet nodosum, quod difficultatẽ significat artis. Laurea coronatur, quod ea arbor plurimorum sit remediorũ. Huic & gallinæ immolabantur. adhuc Festus. Sed iam nimius in his uideri possum, quare ad interpretãda cognomina me accingã: hoc prius addito, quod Hippocrates tradit, Æsculapium etiam scripsisse libellum in re medica, cui Nauiculæ nomen fecit. Legi in antiquitatibus marmoreis, in primisq; in Auximi oppido Italiæ, Æsculapij signũ marmoreum hac forma: indutus esse uidebatur subucula græcanica, & amiculo succinctus, dextra quidem duos gallos continebat, sinistra uerò in amiculi lacinia fructus nescio quos tenere uidebatur.

Phœbigena igitur in primis cognominatus est Æsculapius, à patre Phœbo. Vergilius:

Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas. Lactantius tamen gram-

A men grammaticus in tertio Thebaid. Pœnigenam legere uidetur, id est per pœnam matris natum. Nam eius matrem Coronidem Apollo sagittis peremit, quia cum Ischy cōcubuerat: quem fulminatum quidam scribunt, alij ab Apolline occisum.

Coronides etiam cognominatus à matre, qua de re lege fabulam apud Ouidium lib. secundo Metamorph. quæ ita incipit:

Pulchrior in tota, quàm Larissea Coronis,
Non fuit Aemonia, placuit tibi Delphice certè, &c. quo loco Coronis Larissea ab omnibus legitur, ab urbe Larissa. Ego uerò ex tertio hymno Pyth. Pindari, Lacerea legendum puto, ab urbe, cuius post Pindarum Hellanicus etiam & Stephanus meminere. Sanè pulchrè hanc fabulam totam in eodem modò citato hymno Pindarus ad Hieronem explicat, Æsculapijq́ꝫ matrem Arsinoen ait, Phlegyæ filiam, & paulo pòst etiam Coronida: quo loco græci Pindari interpretes ex Asclepiadis & Aristidis sententia scribunt, Arsinoen quidam uocant, sed Leucipi filiam. & quidem Aristides in eo quem scripsit de Gnido condita: Arsinoe, inquit, cum adhuc uirgo esset, Coronis dicta, Leucippi filia, Amydi filij, qui fuit Lacedæmonis. Asclepiades uerò & ipse Leucippi filiam dixit, ex qua Aesculapius & Eriopis nati, ut in hoc,

B ἡδ᾽ ἔτεκεν μεγάροις ἀσκλήπιον ὄρχαμον ἀνδρῶν
φοίβῳ ὑποδμηθεῖσα, ἐϋπλόκαμον τ᾽ ἐριώπιν. Homerus in hymnis, & Hesiodus in Theog. χορωνὶν uocant, & Phlegiæ filiam, ut etiam Pindarus. Oraculum legitur apud Paus. quo id Apollo negat Apollophani, id ab eo scitanti.

Triccæus Æsculapius, cognominatus ab urbe, ut Strabo scribit. unde & ipse de se ipso:

Natus ego ex sacra Tricca, cui tota medendi
Ars debet, simul atq́ꝫ omnis sapientia debet. hoc apud Porphyrium legimus in lib. de Responsis. Sed & Heliodorus poeta & medicus meminit apud Cl. Galenum: huius uersus in III. de Poetarum historia attulimus. Triccam uerò urbem Thessaliæ, Stephanus scribit denominatam à Tricca Penei fluuij filia, cuius & Homerus in quarto Iliad. meminit.

Epidaurius etiam Æsculapius uocatus est, ab urbe notissima Peloponnesi, in sinu Saronico, ex qua & Romam adductus in serpentis imagine. historia est notissima, Ouid. in Fastis, & in Metamorph. Propertius in Eleg. lib. ij.

Et deus extinctum Cressis Epidaurius herbis
Restituit patrijs Androgeona focis. Epidaurum uerò urbem

uarijs nominibus appellatã, tradit Stephanus, inter quæ Hæmerã A cõmemorat, dictam uidelicet à sanguine, id est αἵματ☉, ob ea quæ frequentissimè Æsculapio fierent sacrificia ex uictimis. T. Liuius libro quinto, v. Decad. de Paulo Æmylio agens: Sicyonem, inquit, inde & Argos, nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclytam Æsculapij nobili templo, quod quinq; milibus passuum ab urbe distans, nunc uestigijs reuulsorum donorum, tum donis diues erat, quæ remediorum salutarium ægri mercedem sacrauerant deo. hæc Liuius. Pausanias Epidaurum appellatam scribit ab Epidauro Pelopis filio, ut Elij tradunt: ut uerò Argiui, ab Argo Iouis filio: quod & Stephanus ait. Subiungit Pausanias de Phlegyæ filia, quæ patrem secuta cum esset, ibi Æsculapium peperit, et ab auo infans est expositus in monte Tittheo, à capra nutritus, à cane custoditus, demum ab Aresthane pastore repertus, & seruatus ob radios, & uultus splendorem.

Archagetes Æsculapius & dictus & cultus fuit, cuius templum apud Tithoream Pausanias scribit in Phocaicis. Sed & idem cognominatus Philolaus, hoc est populi amicus, cuius templum celebre fuit apud Asopum in Laconia, ut idem est autor Pausanias.

Pergamenus, & Pergameus, nuncupatus à Pergamo celebri urbe Asię, Galeni medicorum principis patria, ubi summo cultu uenerabatur. Martialis: B

Pergameo posuit dona sacrata deo. id est, Æsculapio. Papinius Statius de Pergamo:

Pergameas intrasse domos, ubi maximus ægris
Auxiliator adest, & festinantia sistens
Fata, salutifero mitis deus incubat angui.

Q. Serenus poeta & medicus, sic etiam in libri sui inuocatione:

Tuq; potens artis, reduces qui tradere uitas
Nosti, atq; in cœlum manes reuocare sepultos,
Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq; Epidaurum,
Qui quondam placida tectus sub pelle draconis,
Tarpeias arces, atq; inclyta templa petisti,
Depellens tetros præsenti numine morbos,
Huc ades, & quicquid cupido mihi sæpe rogatus
Firmasti, cunctum teneris expone papyris.

Καούσι☉ Æsculapius uocatus, à pago in Arcadia, terræ Telphusiæ, qui dictus est καὖς: unde gentile nomen Causius, quo nomine appellatus est Æsculapius, qui ibi colebatur: auctores Pauf. in VIII. & Stephan. de Vrbibus.

Demæ

A Demænetus Æſculapius cognominatus, à Demæneto eius templi conditore.

Gortynius etiam ab urbe, ut Pauſanias in Corinth. Item dictus Cotyleas.

παίων quoq; nuncupatus ab Artemidoro Daldiano, in ſecundo Onirocriticon. Idem & Pææon. Pææona alium Homerus facit, ut paulo antè dictum eſt, ab Æſculapio.

ἠπιοδώτης Æſculapius ab Orpheo uocatus, in poemate ad Muſæum: quaſi tu dicas, mitis dator. alij ἠπιόδωρος potius exiſtimant, quod blandè dona ſua impartiatur.

ἀγλαόπης uerò Æſculapius à Lacedæmonijs eſt appellatus, teſte Heſychio: quaſi tu dicas, aſpectus ſplendidi. A' medendi quoq; peritia ἰατρός, hoc eſt medicus, uocitatus eſt.

Colatos inſuper Æſculapius cognominatus. Euſtathius Mercurium, ni fallimur, ait: cuius ſimulachrum in Cyllene uico poſitum fuiſſe tradit.

Hagnitas cognomen eſt Æſculapij, cuius templum fuit apud Laconas, ad curriculi ſeu ſtadij dexteram. Hagnitas uerò appellatus ab ἄγνῳ, id eſt à ſalice amerina, quod ex eius materia illic delubrum conſtabat. quare mirum eſt, quoſdam ſine afflatu hoc no-B men ſcribere.

Cotylæus Æſculapius apud Eurotam Laconiæ fluuiũ cultus fuit, cuius templum ab Hercule poſitum legimus, cum is ex uulnere in cotile, id eſt manus cõcauitate ſanatus fuiſſet, quod in prælio contra Hippocoonta & filios acceperat. Pauſan.

αἰγλαὴρ Æſculapius etiam dictus, Heſychio et Phauorino teſtib.

Salutifer etiam Æſculapius ab Ouidio dictus, lib. Metamorph. ſecundo. item Opifer, lib. XV.

Cum deus in ſomnis Opifer conſiſtere uiſus.

quanquam & Apollo eodem cognomine dictus, ab eodem poeta.

Alia etiam eius ſunt præter hæc cognomina, quorum nonnulla habes in hymno Orphei, quem cum manna thuris illi adoleuit. ut αὐξιθαλής, id eſt augens ſemina: & ἀπαλεξίκακος, id eſt propulſor malorum.

Hygeia, & cum patre, & cum ſororibus culta: interdum & ſeorſum, ut apud Græcos obſeruamus, cum ſorore Panacea. Hippocrates in Iuſiurando. Hygeiæ ſimulachrum Pauſanias apud Sicyonios fuiſſe ait, quod uix apparere uidebatur: cui mulieres capillos dicabant, & in eius honore ſibi tondere ac reſecare ſolebant. De Hygia ſuprà in hoc Syntagmate meminimus, ubi Æſculapij filios, filiaſq; recenſui. Huius peculiaris hymnus Orphei legitur,

cum thymiamate manne thuris, cui pulcherrima cognomina etiam ascribit. Sed de Hygeia Pallade suo loco actum est. In primo quoque Syntagmate de hac Hygeia actum est, ubi Salus Romanorum est descripta. A

AVRORA.

AVRORA à nostris, ab aura uocatur dea, unde & aurea cognominata est. ut illud:

Aurea fulgebat roseis Aurora capillis.

quæ solem præcedere putabatur. immo & nuncia, hoc est, ut ad eam canit in hymno Orpheus, ἀγγελίτα θεοῦ πτῶν. græcè ἠὼς & ἑὼς uocata, unde Eous & Heous deducitur, nunc breui, nunc producta syllaba. & cum afflatu in prima, si ab ἑὼς deducitur: & sine eo, si ab ἠὼς. Græcorum tamen quidam sunt, qui ita tradant, ἠὼς communi lingua dici, ionicè uerò ἑὼς, doricè autem ἀὼς: & æolicè ab hoc ipso, Dorico uidelicet, αὔωρ. licet Seruius hæc parum obseruarit. Sanè antiqui cuique parti temporis ac diei suum Genium & deum proponere solebant, quod apud Homerũ grammatici notant. Ergo Aurora dea primæ partis diei, qua gaudet mortale genus, ut canit Orpheus: B

Nec cernere quisquam est, Qui uultus fugiat ue tuos, &c.

Fuit Aurora Hyperionis filia, & Thię, ut Hesiodus ait in Theogon. Alij Pallantis dicunt. unde à patre Pallantias nuncupata. Ouidius:

Tradendum Phœbo Pallantias inficit orbem. Idem:

Sextæ Pallantidos ortu Italiam tenuit. & illud ex Vergilij poematibus,

Roscida puniceo Pallantias exit amictu.

Alij Titani & Terræ filiam tradidere. At uerò hæc curru per cœlum uehi putabatur, qui Pegaso alato equo trahebatur: & manu lampada ferre. Quare λαμπαδηφόρος etiam uocata est. Tradunt enim, post excussum ex Pegaso Bellerophontem, ipsum equum ab Ioue Auroram impetrasse. Homerus illi tamen equos ascribit, Lampum & Phaethonta, in XXIII. Odysseæ. Poetæ præterea finxere, Auroram Tithonum Laomedontis filium, formosum in primis adolescentem, amasse, eundemque rapuisse, unde natus sit Memnon. demum tandem Tithonum ob nimiam eius senectutem, in cicadam mutatum ferunt, adeò ut usque in prouerbium eius nomen deductum sit, ut apud Lucianum & Suidam legimus.

A gimus. M. quoque Cicero in Catone de Senectute, ait Aristonem Chium Tithonum ideo, quia senex fuisset, introduxisse de senectute loquentem: quem tamen, ut fabulosum, Cicero ipse in Catonis personam mutauit. Hinc & Aurora ipsa Tithonia nuncupata est. Vergilius:

Te potuit lachrymis Tithonia flectere coniunx. Idem:
Tithoni croceum linquens Aurora cubile. Statius:
Trepidas subitò Titonia nubes Discutit.

Auroram & Cephalum amasse fabulantur, de quo Ouid. VII. Metamorph. item in Arte:

Nec Cephalus roseæ præda pudenda deæ. Sed & Plutarchus alijque meminere.

Memnonis mater Aurora uocata est à poetis, à filio Memnone, fabula notissima: ut illud,

Memnonis ut genitrix infecerat humida cœlum. & Ouidius:
Memnona si mater, mater plorauit Achillem, &c.

Lutea etiam Aurora cognominata est: ut illud,

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis. Et illud,
Inficit & cœlum lutea sidereum.

B Roscida, & Rosea Aurora, diuersa ratione cognominata: hæc quidem à colore, illa à rore. ut in illo,

Roscida puniceo Pallantias exit amictu. Item:
Et roseis manibus sidera dispulerat.

Crocea quoque aurora uocatur, & in ueste crocea describitur, unde à Græcis κροκόπεπλος uocata est, hinc noster Maro, dum experimenta facit ingenij,

Aurora Oceanum croceo uelamine fulgens. Et illud,
Titoni croceum linquens Aurora cubile. Quin etiam legimus

ἑανηφόρος ἠὼς, ut ab Antimacho appellatur, ab Eano ueste lucida & tenui, quia ἑανὸς dicitur ab Homero peplos, quod & Hesychius notauit.

χρυσόθρονος ἠὼς, ita Homerus in hymno Veneris, & alibi appellauit: hoc est, auream sedem habens Aurora.

ἀγγελίδα, id est nuncia dei Titanis, dicitur ab Orpheo in hymnis. Præuia uerò, in experimentis Vergilianis:

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat.

Rhododactylos Aurora, ab Homero & alijs cognominata est, quasi roseos digitos & manus habere uideatur. ut Vergilius:

Et roseis manibus sidera dispulerat. ut antè dictum.

Pudoricolor Aurora à Neuio poeta uetustissimo, in fabula Alcestidis

ſtidis nuncupata eſt, teſte Gellio, pro rubente. Sic enim ſæpe uocata eſt. unde illud, A

Vix Aurora ſuo rubeſecerat æthera curru. Item,

Et bijugis uecta rubebat equis. Putarim epithetum illud Orphei exprimi, ἐρυθαινομένη.

ἠμέρα etiam interdum à græcis appellari uidetur, ut eſt in Attica Pauſanię, ubi de Cephali fabula mentio. Nam præter Tithonũ, ſcimus & deam hanc Cephalum amaſſe, ut notiſſima eſt fabula, uel in primis ab Ouidio, ut paulo ſuprà oſtenſum eſt.

Aurorę præterea hymnus ab Orpheo concinitur, cum thymiamate mãnæ libani, id eſt thuris: quo loco λαμπροφαὴς, id eſt ſplendida, inter cætera Aurora uocatur.

MVSAE.

VSARVM Syntagma, Cynthi ſuauiſſime, ut noſti, multo antè iuuenis compoſui, in quo de Muſis ex uaria lectione pleraq; collegi, quæ præſenti inſtituto cõuenire poſſunt. Nunc ea tantum, quæ ad earum cognomina pertinent, tibi afferam, uel quæ omiſſa in priore fuerunt. Muſarum igitur in primis duo genera fuerunt: antiquarum, quas Cœli & B Terræ filias dixere: & iuniorum, de quibus paulo pòſt agendum. Mnaſeas quidem & ipſe auctor eſt apud Arnobium, Muſas eſſe filias Telluris & Cœli, Iouis cæteri prædicant, ex Memoria uxore, uel Mente. Has quidam uirgines, alij matres fuiſſe conſcribunt. Libet uerò hic paucis tibi referre, quæ idem ſcribit Arnobius: Ephorus, inquit, has numero eſſe treis effert, Mnaſeas (quem diximus) quatuor. Myrtilus inducit ſeptem, octo aſſeuerat Crates. ad extremum Heſiodus nouem, cum omnibus prodit deis, cœlum & ſidera locupletans, &c. Cæterũ & Granius apud ueteres homo doctiſſ. Nouenſiles, qui dei dicebantur Sabinorũ, Muſas exiſtimauit, à numero uidelicet nouẽ denominatos: ut alibi, hoc eſt in primo Syntagmate, planius oſtendi. Porrò Myrtilus Macari filias Muſas dixit, ita tradente Arnobio: Nunquid ex nobis eſt, inquit, Myrtilus auctor, qui Macari filias, Megalconis ancillulas, profitetur fuiſſe Muſas? Sed ut paradoxa hæc mittamus, inſuper & alia afferemus. Eumelus Corinthius poeta, ut Ioan. Zezes grammaticus ſcribit in Heſiodum, tres eſſe dixit Muſas, filias Apollinis, Cephiſon, Apollonida, & Boriſthenida. Sed Aratus in V ἀστρικῶν, quatuor Muſas putauit, Iouis Ætheris filij & Pluſiæ nymphæ, ἀρχὴν, μελέτην, θελξινόην, & ἀοιδήν. Quidam & quinque Muſas fuiſſe tradiderunt, & nomina quinque ſenſuum habuiſſe. Epicharmus autem in nu-

prijs

A ptijs Hebes, ſeptem Muſas commemorauit, Pieri filias, & Pim-
pleidos nymphæ, Nilum, Tritonem, Aſopum, Heptapolen, A-
cheloida, Tipoplun, & Rhodian. Ab Heſiodo uerò nouem in
Theogonia dicuntur, & ſimiliter ab Homero & Orpheo. Et tres
quidem, ut idem Zezes ait, propter tres tonos, tres accentus, tria
tempora, tres perſonas, & tres denique græcorum numeros, &
pleraque alia. Quatuor autem dicuntur, propter quatuor diale-
ctos, id eſt linguas Græcorum, Ionicam, Atticam, Doricam, Æo-
licam: & propter alia multa. Quinque uerò Muſæ dictæ ſunt,
propter quinque ſenſus, & cætera eiuſmodi. At ſeptem, propter
ſeptichordem lyram, & propter ſeptem zonas, ſeptemq́ ſtellas,
& inter hæc ob ſeptem uocales, & quædam alia. Nouem poſtre-
mò dictæ, propter nouem ipſarum inuenta. Clio enim hiſtoriam
inuenit: Thalia φυτουργίαν, hoc eſt plantarum artem: Euterpe ti-
bias: Melpomene oden, id eſt cantilenam: Terpſichore χορείαν,
id eſt tripudium: Erato nuptialia, & ſaltationem: Polymnia agri-
culturam: Vrania aſtrologiam: Calliope poeſin. atque ob hæc in-
uenta deas Muſas fuiſſe, fabulati ſunt antiqui. Alij aliter dicunt,
inter quos Phurnutus, in his rebus perſcrutandis diligens & accu-
ratus. Duæ, inquit, Muſæ dicũtur, propter theoricen & practicen.
B nam & diſciplinæ in ſpeculatione & actione conſiſtunt. tres uerò,
propter ternarij numeri perfectionẽ, ſeu quod tribus ſpeculationũ
generibus philoſophię ratio perficitur. Tot certè Muſas, Sicyonios
conformandas locaſſe tribus artificibus legimus. At uerò quatuor
aut ſeptem exiſtimatæ, quod apud antiquos tot uoces muſica in-
ſtrumenta habuiſſe feruntur. Porrò quod nouem creditæ fuerunt,
idem ait Phurnutus, quòd tetragonos, id eſt quadratos ac perfe-
ctos, ut quidam dixit, eos faciant, qui cum eis uerſantur. Talis e-
nim eſt numerus, qui nouem dicitur, ut qui ex ſeipſo conſiſtat,
& primi propter perfectionem participare à nonnullis exiſtima-
tur. Alij quidam, ait Zezes, has primas nouem fuiſſe Muſas prodi-
derunt, Callichorem, Helicen, Eunicen, Thelxinoen, Terpſicho
ren, Euterpen, Enceladen, Dian, & Enopen. M. quidem Tulli-
us in tertio de Nat. deorum, tria Muſarum genera recenſet: Iam,
inquit, Muſæ quatuor, natæ Ioue altero, Thelxiope, Mneme, Aœ
de, & Melete: ſecundæ, Ioue tertio, Pierio natæ, & Antiopa, quas
Pieridas & Pierias ſolent poetæ appellare, ijſdem nominibus, eo-
demq́ numero quo proximæ ſuperiores. Muſæ uerò dictæ ab
inquiſitione, hoc eſt, ἀπὸ τῆς μώσεως. ſicut illud eſt uetus: Mollia ne in-
quiras, ne aſpera habeas. hoc eſt græcè, μὴ τὰ μαλακὰ μώεο, μὴ τὰ
σκληρὰ ἔχῃς. Vel dictæ παρὰ τὸ μυέω, quod initio & inſtituo ſignifi-
cat. Muſæ puellari & nympharum habitu indutæ finguntur,
cum uarijs

cum uarijs & diuersis musicis instrumentis. nam ex marmore quidem peruetustas Romæ in sepulchro effictas, diuersas ab his quas in subscriptis carminibus leges. Coronabantur uerò uariè & florum & frondiũ coronis: sed & interdum palma, ut Phurnutus ait, propter nominis similitudinem, quia Phœnices literas inuenisse feruntur. Quin & literæ Phœniceæ appellatæ sunt, ut in Poetis diximus. Sed & coronas interdum gestare Musæ finguntur, ex pennis uersicoloribus, non modo propter Pieri filias ab his superatas, & in picas conuersas, sed etiam ob Sirenas deuictas, ut alibi dictum est. Certe harum signa hodie quoq; peruetusta Romæ uisuntur, quæ pennam habent in uertice affixam, ut ipse sæpe conspexi, quæ Sirenum esse creduntur. Musæ igitur plurimorum consensu Iouis & Mnemosynes, id est memoriæ filiæ dictę sunt: quod Orpheus duobus hymnis ostendit, altero ad Musas ipsas, altero ad Mnemosynen, cui & thymiama adolet libani, id est thuris. Solonis quoq; pulcherrimæ principium hoc est elegiæ, quam apud Stobæũ legimus:

μνημοσύνης καὶ ζηνὸς ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα,
μοῦσαι πιερίδες κλῦτέ μοι εὐχομένῳ: Mnemosynes & Iouis Olympij splendida proles, Musæ Pierides, audite me precante: uel ut carmine ludamus,

Mnemosynæ & Iouis ætherei inclyta proles,
Musæ Perides, uota tenete mea.

Sanè nec hoc loco prætererierim, Mnemosynen & Iouẽ parẽtes Musarum propterea existimatos, quòd qui operam nauant in re literaria, oportet intelligendi & memoriæ potestate præditos esse. Iupiter quippe ab antiquis τὸ νοητικὸν putabatur afferre, & Mnemosyne τὸ μνημονικόν. Ad hæc & fons Mnemosyne fuit non longe à Trophonij antro: qui ita appellabatur, quòd aqua ex illo uidebatur afferre memoriam omnium quæ in ipso antro uidissent. Comites uerò Musæ Apollinis dicuntur, ut denarius numerus compleatur: quia humana uox ut perfecta sit, nouem fulcitur adiumentis. primò quatuor dentibus, & duobus labris, linguáq;, & palati concauitate, & gutturis fistula, ac pulmone, ut folle aerio. Si enim ex his aliquid defuerit, uox perfecta non erit. Sed & Physica naturæ ratione Musæ Apollini iunguntur. Sicuti enim terrestris musicæ μέση, id est media principatum in omni tropo tenet: ita Sol harmoniæ cœlestis, quæ nouem ordines habere dinoscitur, propter scilicet planetas, octauamq; sphæram cœlestem, atq; ipsam terram, quæ totius consonantię informitas, uocumq; materię proportionẽ possidet. Vnde iuxta allegoriæ leges quidam hoc Musarum utuntur ordine. primo loco Vraniam posuere, id est humanæ intelligentiæ sublimitatem, deinde Polymneiam, id est capacitatem memoriæ. tertiam

A tertiam numerauere Euterpen, id est uoluntatis delectationem: nam intelligentia memoriæ iungitur, & uoluntati. Inde Erato ponitur, hoc est amabilis: nulla enim re plus uoluntas delectatur, quàm similium collatione: hoc autem sine profunda cogitatione fieri non potest. ideo subsequitur Melpomene. huic Terpsichore, quasi artium delectatio associatur: cogitationum etenim perfectio sine disciplinarum exercitatione fieri non potest. His omnibus omnis humanæ locutionis uenustas gignitur, quæ Calliope designatur. Inde Clio, hoc est bona fama & gloria nascitur. Sub qua Thalia, quæ in ultimo loco posita est, hoc est germinatio uirtutum: omnis enim uirtus per pulchram appetitur famam & gloriam. Ideoq; albo alite, id est, cygno substollitur, stagnisq; mox deponitur: quia gloriæ & bonæ famæ semina in altum & sublime elata, dein per humum, hoc est inter mortales & per ora hominum dissemi-nantur, atque diffunduntur. Alij porrò ad ipsius Musices referunt consonantias. Thaliam enim Musam dicunt concentum non habere, silentio & terræ eam ascribentes. Clio uerò cum Luna, hypodorium modum & chordam proslambanomenon mouent. Calliope & Mercurius, hypophrygium modum, & chordam hypatehypaton possident. Terpsichore cum Venere, hypolydian parhy-
B patehypaton continent. Melpomene cum Sole, dorium & lichano hypaton coaptant. Erato cum Marte phrygium cum hypate mese custodiunt. Euterpæ & Ioui Lydius & parhypate mese conueniũt: Polymneia & Saturnus Mixolydium & lichanon meson seruant. Vraniæ & Cœlo stellato hypermixolydius modus, & meses chorda ascribuntur. Et hactenus hæc quidem de Musis dicta, quoniam in peculiari altero Syntagmate nostro de Musis notata non fuere: cætera in eo require. Quoniã uerò in græcis Epigrãmatibus carmen legitur, in quo singularum Musarum officia à nostris & supra scriptis nonnihil uaria ac diuersa continentur, hic tibi illud meis utcunq; uerbis referam. Nec te admiratio capiat, quod græcum decastichon cum sit, ipse nouem uersibus concluserim. Duos enim de Polymneia uersus in unum sum complexus, ut uersuum numerus Musarum numero responderet.

EPIGRAMMA.

Calliope heroi monstrauit carminis artem,
Clio dulcisonæ citharæ modulamina prompsit,
Euterpea chori tragici resonabile carmen,
Melpomene dulci concentu barbita mouit,
Grataq; Terpsichore calamos inflare parauit,
Ast Erato diuûm iucundos repperit hymnos,

Harmoniam numeris, saltusq; Polymnia iunxit, A
Vraniæ astrorumq; chorum, cœliq; rotatus,
Comica uita Thalia tibi est, moresq; reperti.

Nunc attende, quantum meis præstent græca, & elegantia & uenustate: sed græcè nescientibus, opem qualicunq; modo ferre iustum fuit.

καλλιόπη σοφίην ἡρωΐδος εὗρεν ἀοιδῆς,
κλειὼ καλλιχόρου καθάρης μελιηδέα μολπὴν,
εὐτέρπη τραγικοῖο χοροῦ πολυηχέα φωνὴν,
μελπομένη θνητοῖσι μελίφρονα βάρβιτον ἦρε,
τερψιχόρη χαρίεσσα πόρεν τεχνήμονας αὐλοὺς,
ὕμνους ἀθανάτων ἐρατὼ πολυτερπέας εὗρε,
τέρψιας ὀρχηθμοῖο πολύμνια πάνσοφος εὗρεν,
ἁρμονίην πάσαισι πολύμνια δῶκεν ἀοιδαῖς.
οὐρανίη πόλον εὗρε καὶ οὐρανίων χορὸν ἄστρων.
κωμικὸν εὗρε θάλεια βίον τε καὶ ἤθεα κεδνά.

Sed & Latinum hoc quoq; est epigramma, quod inter Vergilij poematia legitur:

Carmina Calliope libris heroica mandat.
Clio gesta canens, transactis tempora reddit.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus urget. B
Melpomene tragico proclamat mœsta boatu.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, uultu.
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu.
Vranie cœli motus scrutatur, & astra.
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
Mentis Apollineæ uis has mouet undiq; Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

Sed iam Musarum cognomina, quorum frequens apud auctores mentio, paucis recenseamus. Sunt igitur in primis Musæ nymphæ nuncupatæ, quòd Acron notat illo Horatij uersiculo:

Vidi docentem, credite posteri,
Nymphasq; discentes. Item Vergilius, Nymphæ noster amor Libethrides. Huc adde, quæ de nymphis Lydorum traduntur, quæ & Lydiæ Musæ dictæ sunt. Cum enim Carius Iouis & Torrebiæ filius, errabundus uagaretur, ad paludem quandam, quam ipse ex matris nomine Torrebiã appellauit, peruenit, ibíq; Nympharũ quas indigenæ Musas uocabant, auditos cantus edidicit, Lydiosq; modos edidit, ut Nicolaus prodidit, & Stephanus.

Virgines

A Virgines etiam, id eſt παρθένοι Muſæ dictæ ſunt, quoniam diſciplinæ, uti uirgines, abditæ, & nõ fuco comptę eſſe uidentur, natiuo ſcilicet decore contentę: id quod & de bonis literis dicere conſueuimus, quæ ideo interiores, abditæ & reconditę à Cicerone in primis appellantur. ſed & Lucianus quodam Dialogo eas Virgines, id eſt παρθένους uocat: id quod & Zezes in cõmentarĳs in Heſiodum. Sed quo modo uirgines, ſi Clius et Magnetis Ialemus & Hymenęus filĳ fuere? Euterpes autem & Aſtrymonos Rheſus, uel ſecundum alios Terpſichores? Apollinis uerò Carbãtis & Thalię Palęphatus? Vraniæ & Apollinis, uel Pieri terrigenæ Linus? Melpomenes quidem, uel iuxta alios Terpſichores & Acheloi Sirenes? Terpſichores uerò, uel Melpomenes & Lini Apollinis, uel ſecũdum alios Lari, Melpus? Erato & Æthlĳ Endymionis, uel Philamonis, Thamyris? Polymniæ uerò, & Celei, ſiue Chimarrhi Martis, Triptolemus? Calliopes & Oeagri, Orpheus? quibus & allegorias ſubiungit perbreues, idem qui ſuprà, Ioannes Zezes.

Camenæ uocãtur & Muſæ, quaſi Canienæ, à cano, ut plures exiſtimant. Varro tamen Caſmenas primum dictas ait, inde Carmenas, poſtremò ablata r litera Camenas.

Heliconiades, ab Helicone Bœotiæ monte, in quo primi Otus B & Ephialtes Muſis ſacra fecere, eumq́ montẽ Muſis ſacrũ eſſe uoluere. ſed & Heliconẽ fluuium quidam eſſe uoluerũt, qui per LXX ſtadia lapſus ſub terram fluit, inde erumpit, & pro Helicone Baphyras dictus. Quidam rem in Orphei necem retulerunt, ne homicidæ mulieres Cicones ſe abluerent. Nicandri interpretes Heliconem etiã Meliſſum appellant. Sed enim ſunt inter ſcriptores, qui Heliconiadas Muſas ab inſtrumento muſico deriuãt, cuius inſtrumenti mentio eſt apud Ptolemæum in muſica. Fuit & Helicon ſtatuarius artifex, cuius eſt in Græcis prouerbĳs hiſtoria.

Parnaſſides Muſæ appellãtur à Parnaſſo Phocidis regionis monte, qui & Larnaſſus uocatus, Stephano & Tarrhæo Lucil. teſtibus, à larnace, id eſt ab arca Deucalionis, quę eò delata fuit. poſt diluuium uerò longe à Parnaſſo heroe montis incola Parnaſſus uocatus eſt, ut Hellanicus ſcripſit. Alĳ à Parnaſſo Cleodorę nymphæ & Neptuni, ſiue Cleopompi filio. In Parnaſſo alternis annis Bacchanalia, id eſt Trieterica agebantur, ubi Satyrorũ frequẽs cernebatur cœtus, & frequẽtius uoces exaudiebantur, & cymbalorũ crepitus, id quod & Macrob. poſt Pauſ. annotauit.

Aonides Muſæ, ab Aonĳs montibus frequentiſſimè dictæ, qui montes & Aones dicti: ut illud,

Aonas in montes ut duxerit una ſororum. Bœotia quoq; regio & ipſa Aonia denominata eſt, à cuius etiã populis Hyantĳs, Hyan-

tiæ sorores Musæ dictæ sunt. Vnde magis mirū, uiros alioqui eru- A
ditos illud adhuc apud Statium malè enunciare, Et Pæan & Euan-
tiæ sorores: cum Hyantiæ legendum sit, syllaba id etiā manifestan-
te, quæ in hoc breuis, in illo producta est.

Citheriades quoque nuncupatæ à Cythærone monte, qui à rege antiquo Cythærone, teste Pauſ. dictus fuit: uel ut alij, à Cithara.

Pierides, uel Pierię Musæ, cognominatæ à Piero mōte, ut Festus ait, & Cicero. Stephanus tamē Pieriam ciuitatem & regiunculā nominat. sed Apollonij Rhodij interpretes, Pieriam montē Thraciæ asserunt, in quo uersatus sit Orpheus. Græci Hesiodi expositores Pieriam Macedoniæ montem esse tradunt, in quo genitæ sint Musæ, qui mons Thraciam usque attingere dictus est. quod ea ratione fictum arbitramur, quoniam primus apud Gręcos & sapiens & poeta & theologus Orpheus in hæc loca diuersatus est. uel si Ouidio poetæ credimus, Pieriæ Musæ dictæ sunt à Pieri & Anippes filiab. quæ cum ueris Musis ausę sunt decertare, unde uictæ in picas mutatæ fuerunt. Pierum etiam uetustissimum poetam legimus, à quo Græcorum nonnulli Musas aiunt lepidis adeò carminibus celebratas, ut ab eo etiam Pieriæ nuncupatæ sint. Alij uerò, quòd Pierus Macedo, à quo mons cognominatus est, cum Thespias profectus esset, primus Musas nouem statuerit, id quod in Bœoticis scribit B Pausanias, & ipse in Poetarum historia retuli.

Pegasides insuper Musæ nuncupatæ, ut Festus docet, à fonte quem Pegasus ictu ungulæ fingitur aperuisse. ob quam causam & fons Hippocrene, & Musę ipsæ Hippocrenę dictæ: cuius fontis aquas uocales fuisse, plurimi poetarum cecinere. Sidonius,

Texerunt uitreæ uado Hippocrenes,
Tunc hac mersus aqua loquacis undæ: & reliqua. Statius Papinius in epithalamio Stellæ poetæ:
Et de Pierijs uocalem fontibus undam. Pindari commentator fabulam in allegoriam refert, quòd scilicet poetæ soliti essent canere carmina: uel propter musicam quę fit ex aqua, cuius & nos alibi meminimus, in Musis scilicet. hinc & Hydraulica musica, & Silani.

Aganippides etiam Musæ ab eodem fonte appellatæ sunt, qui fons etiam Aganippe uocatus est. alij in Helicone fontem statuūt, sic ab Aganippe Termessi fluminis filia. fuit autem Termessus, ut Pauſ. ait, fluuius circum Heliconem. Multa hic consultò prætereo, quæ de Pegasi equi fabula afferre possem.

Ilissides, quę et Ilissiades, Musę nuncupatæ sunt ab Atticę flumine Ilissio, ut in Attica Pauſ. docet. Stephanus tamen ab urbe Ilisso dictas existimauit, testemque uocat Apollodorum.

Thespiades uerò Musæ uocantur, nō ut quidā putant, à Thespia matre

A matre, uel nutrice, quod nusquã apud idoneos auctores compertũ: sed à Thespia, uel Thespijs (utrocp enim modo dicitur, ut ait Stephanus) ciuitate Bœotiæ, ubi præcipuè Musæ colebãtur. Si quis tamẽ scire desiderat, quo nomine uocata fuerit Musarum nutrix, is in primis Hyginũ legat in Astronomico poetico, & in Aratũ latina Commentaria, quæ in Bassum à quibusdã referunt. utricp enim eam Euphemen uocant, quæ Crotonem filium habuit: qui Musarum precibus, quod inter eas est uersatus, et ab eis musicã edoctus, ab Ioue est inter sidera collocatus, & sagittarij nomen habet. Huius quidẽ Euphemes statuã Pauś. in Helicone positã fuisse ait ad Musarũ lucum.

Libethrides à Magnesiæ fonte Musis ipsis cõsecrato, Musæ nuncupatæ sunt, cuius Plin. & Solinus meminere. Strabo in IX, Libethri etiam meminit: Hoc in loco, inquit, consecrata est Musis ædes, fonsćp Caballinus, & Libethridum spelunca nympharum. Vergil. Musæ noster amor Libethrides. Sedenim Libethriũ montẽ XXX ab urbe Corona stadijs Pauś. distare scribit, in quo & fons, & Musarum Libethriadũ simulachra fuisse traduntur. Fuit & Libethra ciuitas in monte Olympo, uel Dionysij oraculo memorabilis, de non eruendis à sue ossibus Orphei. qua de re multa in Poetarum historia retulimus. Hinc emanasse quidam uolunt illud, ἀμουσότερος λειβη-
B θρίων: hoc est, Libethrijs inelegantior.

Pimpliȩ Musȩ dictæ sunt in Macedonico Olympo, à fonte Pimplia, ut Hesychius tradit. uel ut ait Porphyrion, à monte uel fonte eiusdem regionis: ut uerò Apollonij Rhodij interpretes scribunt, à Pimplia regione, quæ fuerit prope Pieriã. Literarũ tamen quidã, ut uidetur, parum gnari, Pipleades potius quàm Pimpleades uocitãt. Græci certè, quorum hoc est uocabulum, tum πίμπλεια, tum πίμπλεια, hoc est, cum ει diphthongo in penultima, & sine, enunciant, non πίπλια. Videtur tamen Varro de Lingua lat. Pipleades nuncupare, sicuti etiam Acron: qui eas ab aliquibus à peplo uestis genere dictas ait, uel ab Orchomeniorum monte Pimpleo. Non desunt inter grammaticos, qui hic meras nugas confingant, quæ præteruolandȩ à nobis potius quàm adscribendæ sunt.

Castalides Musæ nominatæ sunt à Parnassi fonte Castalia, cuius aqua potu suauis fuisse traditur: quanquam apud Stephanum, Castalia sit Ciliciæ ciuitas. Nicephorus in interpretatione Synesij, fontem esse propẽ Antiochiam Syriæ, ubi oracula redderentur, testatum reliquit. Idem multo ante Nicephorum scripsere Clemens Alexãdreus, & Eusebius Pamphili. Mythologi quidem Castaliam ferunt uirginem quampiam fuisse, quam cum ardentius Apollo deperiret, eićp uim inferre studeret, sese in fontem ipsum præcipitasse, à cuius nomine fons Castalius cognominatus est. Idem Cœ-

lius Lactantius, uel Lutatius grammaticus. At uerò Probus: Castalius, inquit, fons est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam aram dei, dictus à Castalio Delphici Apollinis filio. alij à Castalio patre Thyiæ, unde Thyiades Bacchæ nymphæ uocatæ sunt. Panyasis uetus poeta græcus, Castaliā hoc uersu Acheloida uocat,
Castaliam aduenit, diuinam Acheloidos undam.
(sic enim ego ex tempore lusi) quo fit, ut nonnulli Acheloi filiam Castaliam existimarint.

Corycides adhæc Musæ appellatæ sunt à colle, uel antro potius Corycio, in Parnasso, Delphis proximo, cuius meminit & Laertius in uita Pherecydis, & Apollonij Rhodij cōmentatores: qui nūcupatum illud aiunt à nympha Corycia, cuius & Apollinis Lycoreus filius fuit, à quo Delphici incolæ Lycores nuncupati sunt. aliæ sint licet de ijs populis opiniones, quæ nostri nunc non sunt instituti. Alterum præterea antrum Corycium memorabile in Cilicia fuit, de quo Mela et Solinus. Fuit & eo nomine urbs, ut Herodotus et Strabo prodiderunt, quin & Stephanus multis in locis urbes eius nominis commemorat.

Mnemosynides Musæ quoq; uocatæ fuere, à matre Mnemosynæ, quæ est memoria.

Pateidas, ait Festus Pompeius, Musas appellatas, à fonte Macedoniæ, propter liquoris eius unicam subtilitatem. B

Ligiæ etiā Musæ dicuntur, ut in Phædro scribit Plato: siue propter speciem cantus, siue propter musicum genus canorum quod Ligium nuncupatur.

Olympiades & Varro Musas nominat, ab Olympo monte, carmen illud afferens,
Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum. quod quidem carmen ab Homero deductum uidetur, qui Musas aliquoties inuocat Olympia tecta habitantes, hoc carmine,
ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι, ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες. cuius etiamnum hemistichum cùm apud alios, tum apud Hesiodum legitur. Sed & Olympiadas Terentianus Musas hoc uersu uocat,
Carmen summè dedistis Olympiades mihi Musæ. Item Hesiodus in Theogonia,
μοῦσαι ὀλυμπιάδες κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.

χρυσάμπυκες Musæ etiā à Pindaro in Isthm. uocatæ sunt, quòd uidelicet ornamentum aureum in capite gestarent. παρὰ τὸ χρυσίον & ἄμπυξ, qui ornatus est capitis muliebris.

Ardalides adhæc Musæ cognominatę, ab Ardalo Vulcani filio, qui cum ad Trœzenios tibias & Musas detulisset, eas ita à nomine suo appellauit, auctor Plut. in Symposio, & Stephanus, qui ita scribit: Ar-

A bit: Ardalides & Ardaliotides in Trœzene coluntur Musæ: sic ab Ardalo dictæ quopiam, uel à loco. Addit amplius Pauſ. fuiſſe apud Trœzenios aram ueterē, ſuper quam Muſis & Somno diuinā rem faciebant, quòd ſcilicet Muſis ſomnum conuenire arbitrabantur.

Mæonidas demū Muſas interdū uocat Ouid. à Mæonia, ut putatur, regione: uel ab Homero, qui Mæonius dictus eſt, à Mæone magno patruo & tutore: uel à Mæone Lydorū rege, qui Homerū aluit, ut in eius uita legitur apud Plutarchum. Sunt tamen qui apud Ouidium in Metamorph. Myonias legant, ut quædam habent exemplaria, à Myonia Phocidis urbe, de qua Pauſan. & Stephanus.

Hæc ſunt Muſarum cognomina, quæ collegi. Si de Muſis forſan noſſe plura deſideras, noſtrum lege, ſi uacat, de Muſis Syntagma.

SYNTAGMATIS SEPTIMI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE BACCHO, PRIAPO, ALIIS, AD ILLVST. HERCVLEM BENTIVOLVM, SYNTAGMA OCTAVVM.

Cui dono damus hos duos libellos,
Incultos licet, & parùm politos,
Hercules tibi? qui columna solus
Nunc es Bentiuolæ domus relicta.
Et quidem tibi iurè, qui Gyraldi,
Soles nonnihil æstimare nugas.
Dianam & Bromium hic deos habebis:
Hunc scenæ patrem, & Enthei furoris:
Venatrix alia est dea, & remota.
Hos legas, rogo, post tuas Camœnas,
Vel quæ Lydia, uel Latina cantant,
Culto (Iupiter) aureoq; plectro.
Quare hoc, quicquid id est, tibi dicatum,
Di faxint maneat, precor, perenne,
Nostra nota fides sit ut perennis.

LILIVS GREG. GYRALDVS
Illustr. D. Herculi Bentiuolo, S. P. D.

A *PErmulti sunt Illust. Hercules Bentiuole, qui modo bene comptam & ornatam habeant familiam, & equos bene curatos, & stratos pulchris ephippijs, & canum omnis generis turmas, itemq; ædes magnificas, aulæis & peristromatis ornatas, nihil præterea curant, ac optant, etiamsi ipsi indocti ac imperiti & sint & habeantur. quibus id iurè dici potest, O uiri qui præstãtes esse uultis, uestræ quidem domus & familiæ & iumenta rectè se habent, cæteraq; domestica: uos autem, si per uosmetipsos quàm deformes sitis, & sordidati, uidere possetis, iurè ac rectè illud de uobis dici posse uideretis, quod de huiusmodi hominibus, prudentissimus & eloquentissimus Demosthenes, & philosophus Diogenes dicere solebant: quorum alter uos oues aureo uellere opertas uocabat, quæ diuites quidem essent operimento, cæterùm ipsæ sine ratione: sic eiusmodi homines ipsi rudes sunt, & ignari. alter uerò, caprificis in præcipitijs & altissimis ruinis ortis, similes hos ipsos arbitrabatur, quorum ficus non homines, sed corui & graculi decerpant & pascantur. Sic hoc tempore plurimos, mi*

doctißime Hercules, uideas, qui diuites & nobili loco nati, nihil aliud curant, nihil satagant, quàm uideri tales. Tu uerò nec illa spreuisti, sed te intus longe magis ornare studuisti: nõ uestibus dico (id quàquàm nec negligis pro dignitate, & domus splendore) sed uirtutibus, sed literarum studijs, & his artibus omnibus quæ sunt libero homine dignißimæ. quod uerißimum esse iudicabit, qui te in omni musices genere canentem audierit, & qui literarum tuarum elegantißimas notas conspexerit. At quid hæc ipse commemoro? quæ nec tu libenter audis? ut qui potius laudanda facere uelis, quàm coràm laudari. Nam & ista iam plerisque omnibus nota sunt, quæ tu uel Latino, uel Italico uernaculo, id est Hetrusco sermone scribis: quorum etiam pleraque in lucem data apparent, ut sunt Comœdiæ, Satyræ, Epigrammata, & permulta alia. Quibus de rebus omnibus duo hæc mea Syntagmata tibi dono dare constitui, ut sub tuo nomine in uulgus prodeant: in quibus Syntagmatibus Dionysij & Dianæ fabulas recensui, & eorum cognomina: quorum hæc uenationi, ille furori poetico, & toti scenæ apud gentes præfuere. Qua utraque re tu delectaris: & uenatione quidem, ut corpus exerceas, ad eius tuendam ualetudinem: & poetica, ut animum exornes, & quamplurimis prodesse poßis. Accipe igitur Illustr. ac doctißime Hercules, hæc nostra, ita ut in tua tutela suscipias: neue maledicorum uenenis pateant, tuæ correctionis antidotum eis adhibere uelis. Vale: & me, quod facis, tuo amore foue. Ex grabatulo nostro.

BACCHVS. DIONYSIVS. ALII.

Acchi, seu Dionysij cognomina antequam explicemus, prius disquirendum uidetur, quot hoc nomine fuerint. nam quamuis de omnibus simul agendum, nonnihil tamen lucis ipsa tibi distinctio afferre poterit. Philostratus ergo in Apollonij Tyanei uita, Dionysios tres fuisse ait, Thebanum, Indicum, & Assyrium. Diod. itidẽ Siculus proditum ait, tres diuerso tempore fuisse. primum Indum, ex Ammone & Amalthea genitum, qui barbatus Dionysius dictus est, quòd Indorum more barbam nutriret: & Lenæus, quòd uinum ex racemis in torculari exprimere docuerit. alterum Dionysium Ioue natum & Proserpina, uel Cerere, quem primum ferunt boues ad aratra iunxisse.

A xisse. tertium Thebanum, Ioue item & Semele natum. At uerò no
ster M. Cicero lib. de Nat. deorum tertio, quinque cõnumerat: Mul-
tos, inquit, Dionysios habemus: primum, Ioue & Proserpina na-
tum: secundum Nilo, qui Nysam dicitur condidisse (sunt tamẽ qui
Nysum, nõ Nilum hoc Ciceronis loco legant:) tertium Caprio pa-
tre, eumque Asiæ regẽ præfuisse dicunt, cuius Sabazia sunt instituta:
quartũ Ioue & Luna, cui sacra orphica putantur confici: quintũ Ni
lo natum, & Thyone, à quo Trieterides constitutæ putantur. hæc
ferè Cicero. Quod autẽ Dionysium primum ait ex Proserpina &
Ioue natum, idipsum & Orpheus in hymno testatur canens, Διὸς
καὶ περσεφονείης ἀῤῥήτοις λέκτροισι τεκνωθείς. hoc est, Iouis & Proser
pinæ ineffabilibus lectis genitus. Communis tamen poetarum opi
nio, Bacchum Iouis & Semeles filiũ facit. hinc Bacchus ipse in prio-
re in Dionysium hymno, ut aliquando è græco conuerti:
Ipse ego sum Dionysus Eribromus, edidit ipsa
Me mater Semele, summo commixta Tonanti. Qua de re consen-
tiunt Diod. & Euseb. & quidem pluribus, quæ nos ita breuissimè
repetimus. Cadmum ij tradunt Agenoris filium, ex Phœnicia ad
quærendã Europam, quæ fuerat ab Ioue rapta, à rege missum fuis-
se: & cum non inueniret, tandem in Bœotiã deuenisse, ibique The-
B bas condidisse. cumque Harmoniam Veneris filiã duxisset uxorem,
Semelem & sorores eius genuisse. Ioue autẽ Semelis amore capto,
& ea multis artibus potito, Iunonis fraude, Semele Iouem tandem
exorat, ut ad se, uti solitus esset ad Iunonem, accederet: illam non tu
lisse fulgura & tonitrua, exanimatamque conflagrasse. edito abortu
infante, Iouem femori suo puerum assuisse, perfecto partus tempo
re fœtum edidisse, in Dracano nubiloso, ut canit Theocritus. ita
enim scribit in Bacchis, seu Lenis poemate:
Quem Dracano in nebuloso
Iuppiter, exoluens ingens femur, edidit altus. Hoc quidem de Iouis
femore Tiresias aliter interpretatur apud Euripidem in Bacchid.
multis uersibus. Addunt prẹterea fabulæ, Parcas ipsum anguibus
cinxisse, illis quidem immanibus, innoxiè tamen pueri ora lamben
tibus. Vnde est illud poetæ Catulli de Bacchi comitibus:
Pars sese tortis serpentibus incingebant. Beatus etiã Epiphanius
libro tertio cõtra Hæreses, hos Bacchi serpentes ridet, ut in Euan
dicam. Post hæc Mercurius ab Ioue traditum puerum ad Nysæ
specum detulit, nymphis Nysæius educandũ, quo in loco Diony-
sium nuncupatum ferunt, de patris & Nympharũ nomine. In eo-
dem loco ferunt uitis & uini usum, & plantãdi rationem docuisse:
potionem prẹterea ex hordeo decocto confectam, quam zython
Græci, nostri ceruisiam, aliisque nominibus appellant. Ipsum dein

cum exercitu non uirorum solum, sed & mulierum terrarum or- A
bem lustrasse aiunt, impijs ac iniustis hominibus, atrocissimè pœ-
nis & supplicijs affectis. hactenus meis uerbis, quę illi pluribus dis-
seruere. Sed enim & illud notamus, noctuam auem inuisam fuisse
huic deo, utpote cui uitem denegarit, solamq; à suis racemis abege-
rit, quòd mortalibus uinum criminata sit. Quin & illud proditum
est, si infantes noctuę oua assumpserint, perpetuò uinum odisse, &
id non modo nō bibere, sed & temulentos formidare, ut Philostra-
tus auctor est. Bacchus igit uocatus ἀπὸ τοῦ βαχχεῖν, hoc est, ab in-
compositè uociferando. quidam à coronæ genere, quæ Bacche di-
cebatur, deriuant. Baccha, inquit Varro, uinum in Hispania. Eusta-
thius dici uoluit ἀπὸ τοῦ βαχεῖν, quod significat ululare, & incon-
ditè clamare, ut bacchæ facere solebant. mox κ litera addita fuit, ut
maior ac sonantior fieret, terribiliorq; uocis expresio: quo mo-
do & nonnulli etiā in Iaccho contigisse putant. Græci aliquot Bac-
chum non dei nomen esse tradunt, sed sacerdotis Dionysij nomen,
& rami cuiusdam, quo in eius dei sacris uterentur, in quibus & βακ-
χὶ βακχος acclamabatur, ut Hesychius prodidit: & perinde etiam
βακχίνω, fureo & insanio: & βακχεία Dionysij celebritas, quæ à no-
stris Bacchanal, & Dionysia Bacchanalia dicuntur. Sed ex rixis
quidem & contentionibus, quæ uino supra mensuram hausto se- B
minantur, & clamoribus ex ebrietate fusis, facta sunt etiam illa huic
deo cognomina: εἰραφιώτης, ἐρίβρομος, & ἐριβρεμέτης, de quibus
seorsum agemus. ἔρις enim, ut nosti, rixā & litem significat. Sed &
Enyalius, id est Martius, hic deus cognominatus est, teste Macro-
bio. Colebatur etiā apud Lacedæmonios Liberi patris simulachrū
hasta insigne, nō thyrso. Sanè thyrsus hasta fuit, cuius mucro hede-
ra lambente protegebatur: quod significabat, inquit Macrobius,
uinculo quodā patientiæ obligandos impetus furoris. habet enim
hedera uinciendi obligandiq; naturā: uini uero calor ad furorē sæ-
pe hominem propellit. Phurnutus quidē thyrsum ideo Baccho ait
attribui, quòd ebriorum pedes suum officiū haud planè peragant.
Alij putant, quòd rarò compotationes sine rixa & lite finiantur, ut
Lapitharum & Centaurorum fabulæ declarant. Notissima est fa-
bula de Lycurgo, qui Baccho insidiabatur, apud Homerū, ab Oui-
dio alijsq; repetita. Phurnutus hanc ita interpretatur. Bacchū, ait,
fugientē Lycurgi insidias ad mare peruenisse, eumq; à Thetide ser-
uatum. uites interpretatur Bacchi nutrices, Lycurgū uindemiato-
rem, uinum autem marina aqua mixtum conseruari. Nunc quęso
rem ridiculam audi, quam cōuiua Vlpianus, ut puto, narrat in cœ-
nis apud Athenæum, de Bacchi origine. Ignorare, inquit, mihi ui-
demini cōuiuæ, auum Dionysij Cadmum cocum fuisse. illis autē ta-
centibus, Euhemerus (ait) Cous in tertio sacræ historiæ libro ita
prodi-

A prodidit, auctoritate Sidoniorũ, Cadmũ regis cocũ fuisse, qui sumpta Harmonia tibicine regis aufugit. hęc ille. ex quibus pręter rei nouitatẽ, Coum etiã uidemus appellatũ Euhemerũ, cum Messenium, uel Tegeatẽ aliàs: id quòd in eius uita, in Poetarũ historia ostẽdimus. Puderet me hoc loco fabulã referre, nisi eam uir sanctus Arnobius recitaret lib. V aduersus Gẽtes: Cum, inquit, inter homines esset adhuc Nysius & Semeleius Liber, nosse inferos expetiuit, & sub Tartari sedibus quid nam rerũ ageretur inquirere. Sed cupiditas hęc eius nõnullis difficultatib. impediebatur, quòd quà iret ac pergeret, inscitia itineris nesciebat. Prosumnus quidã exoritur, ignominiosus amator dei, atq; in nepharias libidines satis pronus, qui se ianuã Ditis atq; Acherusios aditus pollicetur indicaturũ, si sibi gereret morẽ deus, atq; uxorias uoluptates pateretur ex se carpi. Deus facilis, iurat potestatis futurum ac uoluntatis se eius, sed cum primùm ab inferis cõpos uoti atq; expeditionis redisset. uiam comiter Prosumnus edisserit, atq; in limine ipso prostituit inferorum. Interea dum Liber Stygẽ, Cerberũ, Furias, atq; alias res omni curiosa inquisitione collustrat, ex uiuentiũ numero index inde decidit, atq; ex more sepelitur humano. emergit ab inferis Euhyius, & recognoscit extinctũ ducẽ: qui ut fidem cõpleret pacti, & iurãdi solueret religione se iuris, locũ
B pergit ad funeris, & ficorũ ex arbore ramũ ualidissimũ pręsecãs, dolat, runcinat, læuigat, & humani speciẽ fabricatur in penis. Figit super aggerem tumuli, & postica ex parte nudatus accedit: subdit, insidit. lasciuia deinde luxuriãtis assumpta, huc atq; illuc clunes torquet, & meditatur ab ligno pati, quod iamdudum in ueritate promiserat. hactenus Arnobius. qui & ideo Ithyphallos erigi institutum asserit, & in hoc nõ Heraclitum solum, sed totã cõtestatur Gręciã. Fabulam hanc eandẽ cõperio in græco libello, qui inscribitũ ἱστορίαι τῶν φώτων. Item apud Hyginum, dum coronã Ariadnæ describit, ex his qui Argolica scripserunt: sed hominis uiam ostendentis nomen non Prosumnus uocatur, sed Hypolinnius, uel ut alia exemplaria habent, Hypelipnus. in græco uero libello πρόσυμνος etiã, & cum Arnobio cõuenit, υ gręca litera in u nostrũ conuersa, ut frequẽtissimè antiqui faciebãt. & hoc etiã addit Hyginus, quod Bacchus ab Ioue patre impetrauit ad inferos descendere, ut inde Semelen matrẽ reduceret. & de hac fabula satis. Iam ad reliqua uenio. Effingebatur item uarijs modis Bacchus, aliquos ego attingã. Simulachra, inquit Phurnutus, nuda fiebãt, ut uini naturã ostẽderẽt, q̃ secreta reuelat. unde illud est q̃d dici solet, In uino ueritas. Effingebat̃ & puer imberbis. hinc Tibul.

Solis æterna est Phœbo Bacchoq; iuuenta,
Nam decet intonsus crinis utrumq; deum. Ouid. in Metamorph.
Tibi enim incõsumpta iuuẽta, Tu puer æternus, tu formosissimus, &c.
Item cum corniculis in fronte. Ouid. in Sappho,

Accedant capiti cornua, Bacchus eris. Sed de cornib. Bacchi dicã in Bugene plura. Interdũ puer, & lætus, quòd uinũ modicè ſumptũ hilares & lætos homines faciat. Senex etiã aliquando, & caluus, propter ſcilicet immodicã bibẽdi intẽperiem, & quòd ex ebrietate arcana plerunq; retegant. Indi etiã ſenẽ & barbatũ, ut dixi, Dionyſiũ coluere: hinc Macrob. in I. Sat. Liberi, inquit, patris ſimulachra partim puerili ætate, partim iuuenili fingebant. prętere a barbata, ſpecie ſenili quoq;, & reliqua. Coronabat pãpinis, hedera, & ficulneis frondibus: pampino quidẽ, & ficu, ex memoria nympharũ Staphylæ & Sycæ: hedera uerò, Ciſsi pueri, qui fuerãt in has plantas cõuerſi. Effictus eſt aliquãdo in curru pampineo, & triumphans, qui pantheris modo, modo tigribus ac lyncibus trahebatur. Silenus pando aſello propter aſtans, bacchis & Satyris thyrſos & ferulas uibrãtibus, cęteroq; bacchantiũ comitatu tum præeunte, tum ſubſequẽte. Nam ut ſcribit Strabo lib. x. miniſtri & aſſeclę Dionyſij putabant, Sileni, Satyri, Bacchę, Lenæ, Thyię, Mimallones, Naiades, & Nymphæ, & Tityri. Porro addit & Phurnutus, σκιρτοὺς, Scirtus, & σκενίδας, tum Panes, & Syluanos, & Baſſarides: & nos Mænades addamus, & ſi quę alia huiuſcemodi ſunt fabulamenta potius quàm numina. Atq; hic Ariadnę chorus dictus, ut puto, quem Dędalum ſtatuariũ effinxiſſe ferunt in Cnoſo, ex albo marmore: cuius in Iliade meminiſſe uidetur Homerus, in illo, ἐν δὲ χορὸν ποίκιλλον. Quem chorum etiam B deſignaſſe uideri poteſt Propertius in ſecundo Elegiarum:

Egit ut euantes dux Ariadna choros. Philoſtratus Bacchi etiam imaginẽ in naui, elegãtiſsimè deſcripſit, qua Tyrrhenis nautis furorẽ immiſit, eoſq; demũ in delphinos cõuertit. Memini me has effictas nugas ſpectaſſe pulcherrimis ex muſino opere figuris in tẽplo olim Bacchi Romæ, nunc diuę Agnæ dicato. Fabulam Homerus in hymnis, & Ouid. copioſe, ante alios retulere. atq; de his hactenus. Porrò ab Indis Bacchus deus Saron nominabatur, qui uini confector interpretatus dicit, ut Chares Mitylenæus ait. Sed iã inſtitutũ ſequamur.

Dionyſus, et Dionyſius, Bacchus appellatus, à patre Ioue, & Nyſa urbe Arabiæ. nam poſt fulminatam Semelen, ait Diodorus, Iupiter ipſum infantẽ abſconditũ in femur cum cõtinuiſſet, partus tẽpore in Nyſam Arabiæ urbẽ nymphis Nyſeis educandum dimiſit: atq; inde ex Ioue & Nyſa, id eſt à διὸς καὶ νύσης, uocatus Dionyſius. Pauſ. tamen in Laconicis, Inò Dionyſij nutricẽ tradit. quod & Ouid. Quin etiã antrum oſtendi ait, in quo fuerit nutritus, ut alibi eſt copioſius relatum. Heſiódi interpres dictum ait, quaſi διδοίνυσον, à διδόναι uidelicet τὸν οἶνον, quia ſit dator uini: quòd ante ipſum & Plato prodiderat. Phurnutus tamẽ: Dionyſus, inquit, ἤτοι διόνυξος ὤν, quaſi nos adaperiens. ἤτοι διαίνυσός τις, παρὰ τὸ διαίνειν ἡμᾶς ἡδέως, quia nos iucũdè ac ſuauiter irriget. uel dictus quaſi διάλυσος, inuerſione a in o, & l

in n,

A iin,quòd curas ſoluat modicus, ut nimius animū. unde et Alyſius dictus,et Lyeus. Sedenim Macrob. Dionyſius,inquit,à Phyſicis dictus, quaſi Διὸς νοῦς,hoc eſt Iouis mēs. Orpheus dictū innuit ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι, καὶ περιφέρεσθαι,id eſt,quòd circūferatū in ambitū, cum ait,

πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήθη,
οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον. hoc eſt:
Prodijt in lucem primus dictus Dionyſus,
Quod ſuper immenſum & latum uerſetur olympum.

Cleanthes uerò dictum ait ἀπὸ τοῦ διανύσαι,hoc eſt à perficiendo. Dionyſiū enim ſolem Phyſici interpretati ſunt, qua in re et Macrobius multum laborat. Artemidorus lib. II. Onirocriticôn,& Suidas,etiam ipſi ἀπὸ τοῦ διανύειν deducūt. Sanè & Nyſæum,& Nyſium Dionyſium dictum plerīq; arbitrant̄, à Nyſa Cythęronis,ſeu Heliconis mōte:alij à Nyſa Arabię. Arrian. uerò,et Q. Curtius,et Philoſtratus,à Nyſa Indię tradunt. quib. & Pōp. Mela his uerbis ſubſcribit,de India agēs: Vrbiū, inquit,quas incolūt(ſunt aūt plurimæ) Nyſa eſt clariſſima & maxima,montiū Meros Ioui ſacer:famā hinc pręcipuā habēt,quod in illa genitū,in huius ſpecu Liberum arbitrātur eſſe nutritū. unde Gręcis auctoribus, ut femori Iouis inſutū dicerent,aut materia ingeſſit,aut error. hęc Mela. At Stephanus,huius Nyſæ nomine urbes decē collegit,inter quas in Eubœa decimā retulit,ubi ait una eademq; die uitem florere,& racemos maturos producere.
B Porrò à Nyſio Baccho Nyſeides,et Nyſiades nymphas legimus apud Ouid. alioſq; poetas.

Liber pater Bacchus dictus eſt. Tibullus:

Candide Liber ades,ſic ſit tibi myſtica uitis,
Sic hedera ſemper tempora uincta feras.

Vocatus aūt Liber eſt,uel à linguæ licentia,ut pleriq; putāt: nam uini potu magis liberi mortales fiunt. uel potius,quòd animum curis liberet,& pellat triſtitiam. Ouid in Arte:

Cura fugit multo,diluiturq; mero:
Tunc ueniunt riſus,tunc pauper cornua ſumit,
Tūc dolor & curæ, rugaq; frontis abit.

&c. nec hac de re pauciora Horatius. Liber,inqt Seneca,nō ob licentiā linguæ dictus eſt inuentor uini: ſed quia liberat ſeruitio curarū animū,aſſerit,uegetatq;, & audaciorē in omnes conatus facit. Sunt q dicāt,quòd in liberis ciuitatibus coleret̄:quin & earū ſymbolū eſſet. unde & Marſyas, eius miniſter,in ciuitatibus libertatis fuit indiciū. Scribit Diod. Dionyſium in Bœotia iuſſiſſe,in patriæ ſuæ gratiam omnes urbes liberas eſſe,condita de ſuo nomine ciuitate quā ideo Eleutheras nūcupauit. Plut. in Probl. ait,Cur Bacchum liberum uocant? An quod bibentib. libertatis cauſa ſit? fiunt enim plerique potu licentiores? An quod libationem inuenit? An uerò,ſicut Alexander ait,quod pro Bœotię libertate pugnauit, & ipſe etiam Ἐλευθέριος,id eſt, Liber & Liberator cognominatus

nominatus est. Pauſ. etiã in Attica, cõmemorat templũ non magnũ A Bacchi ἐλευθερίου, id eſt, ut exponit Domitius, Liberatoris. Heſychius etiã eodẽ nomine cultũ ſcribit. D. Auguſtinus Liberũ appellatũ ſcribit, quod mares in coeũdo per eius beneficiũ emiſſis ſeminib. liberentur: quod etiam agere in fœminis Liberam dicunt. Ob hoc Libero uirilem corporis partẽ in templo poni, fœmineã Liberę. libro uerò VI. cap. IX idem ſcribit Auguſtinus: Liberũ, inquit, à libramento appellari uolũt, quòd mares in coeundo per eius beneficiũ emiſſis ſeminib. liberent. hoc idem dicunt in fœminis agere Liberã, quã etiam Venerem putant, quod & ipſam perhibeant ſemina emittere: & ob hoc, Libero eandẽ uirilem corporis partem in templo poni, fœmineam Liberę: et ob hoc addũt, mulieres attributas Libero, et uinum propter libidinem cõcitandã. atq; hæc Auguſtinus. M. uerò Cicero lib. II de Nat. deorũ, his ſuperius dictis, q; exponat, melius intelligetur. Cum enim alium eſſe dixiſſet Liberum Bacchum Semele & Ioue natum, à Libero quẽ Romani cum Libera & Cerere auguſtè ſanctéq; conſecraſſent, ait, quod quale ſit ex myſterijs intelligi poteſt. Sed quod ex nobis natos liberos appellamus, iccirco Cerere nati nominati ſunt Liber & Libera, quorum triũ deorum tẽplum Cor. Tacitus in ſecũdo Annal. Romæ apud Circũ max. conſtructum ait, ab B A. Poſthumio dictatore uotũ, à Tib. Cęſ. inſtauratum. T. Liuius lib. I. Decad. V. Supplicatio, inquit, ad Cereris Liberi Liberęq; fuit, q̃d ex Sabinis terræmotus ingens cum multis ædificiorũ ruinis nunciatus erat. Meminit Liberę & Cereris, ſed & Liberi, ſed nõ ſimul, Cicero in VI. Verr. Sanè D. Auguſt. Liberam modò Venerem, modò Cererem dictã innuit. hæc eius uerba in VII: Cõfert hoc idẽ quę Ceres, ſeu Venus ut etiam in Cerere meminimus. Idẽ alibi: Ridet porrò ſacra Liberi, quę cùm alibi, tum Lauinij fierent impudẽtiſſimè, pudendorum uiriliũ: lib. ſeptimo, cap. XXI. Porrò qui Liberũ à uerbo labi dictum putarunt, ut Liber quaſi Laber dicatur, ualde labi uidentur.

Thyoneus etiam appellatus. Hor. lib. I. Carm. Nec Semeleius cum Marte cõfundet Thyoneus. à Thyone uerò matre dictus, ut Diod. et Heſych. docent, et Cœl. Lutatius grãmaticus in eo Stat. Theb. lib. V. *Tunc primũ ſeſe trepidis ſub nocte Thyoneus Detexit.* Idem ſcribit & Porphyrion in Horat. Ouid. Indetonſumq; Thyoneum, dixit. Sunt qui Thyonẽ non matrem Bacchi, ſed nutricẽ faciant, ut poeta Panyaſis lib. Heracleiæ tertio. Sed hac de re plura Iſaacius in comment. in Lycophronem. Alij Thyoneum à θύω, hoc eſt ſacrifico deducunt, propter orgia & myſtica ſacra: uel impeto, propter Bacchas & mænades. À Thyoneo Thyonianus, Catullus dixit, in illo: *Migrate, hic meus eſt Thyonianus.* Acron tamen cõtra aliorũ opinionem ita ſcribit: Thyoneus filius Liberi fuit, qui in Chio inſula regnauit,

A gnauit, pater Thoantis regis, cuius filia fuit Hypsipyle, quæ coniuratione facta aduersus uiros, sola parentē seruauit. quam fabulam Statius narrauit suo carmine. Videtur tamē hic erratū esse, & pro Chio, Lesbo legendum. Thyonem quidam terram, ut est apud Diodor. in quarto: alij Semelem etiam Thyonem uocatā tradunt. Sanè & græci θύοινον, ut ait Hesychius, Dionysium uocauere, unde uideri potest Thyoneus dictus, quasi Theœnius. Porrò & Thyonidas à Rhodijs dictus Bacchus.

Dithyrambus Dionysius cognominatus, quod bis natus esse crederetur, ex matre scilicet Semele, & mox ex patris femore: quasi, ut aiūt, duab. ianuis egressus. uel quòd in specu sit nutritus, quod δίθυρον esset, quod plenius in primo de Poetica dialogo declaratum est. Sed in antro nutritum quidem Dionysium, ait Pausan. in Lacon. ab Ino etiam campum ante ipsum uocari Διονύσου κῆπον, id est Bacchi hortum. Vel fortè Dithyrambus dictus, ut est apud Diod. Origenē, & Eusebiū: quòd Dionysius ipse ex Ioue & Cerere natus, discerptus à Titanibus, & decoctus, à matre secūdò cōpositus & refectus, reuixisse dicitur, ἀπὸ τοῦ δὶς εἰς θύραν ἀναβαίνειν, hoc est, à bis in ianuā ingrediendo. qua de re et Ausonius in epistola ad Paulum de Centone: Ne, inquit, in sacris & fabulis aut Thyonianum mi-
B reris, aut uirbium, illum de Dionysio, hunc de Hippolyto reformatum. Quin & ab eodem, de Libero patre agente, græcè uocatur τιτανολύτης Διόνυσος, hoc est à Titanibus discerptus Dionysius. de hoc & Arnobius contra gentes: Et tamē, inquit, isti qui hominem nos colere morte functū ignominiosa ridetis, nōne & Liberū uos patrem membratim à Titanibus dissipatum, fanorū consecrationi aptatis? Idē item in V. sic inquit: Sed et illa desistimus Bacchanalia altera predicare, in quib. arcana et tacenda res proditur, insinuatq; sacratis, ut occupatus puerilib. ludicris, distractus ab Titanib. Liber sit: ut ab ijsdē membratim sectus, atq; in ollulas coniectus ut coqueret, queādmodū Iupiter suauitate odoris illectus, inuocatus aduolarit ad prandium, compertaq; re graui grassatores obruerit fulmine, atq; in imas tartari precipitauerit sedes: huius rei testimoniū, argumentūq; fortunę suis prodidit carminib. Thracius Orpheus. et adhuc Arnobius. Libet hic tibi referre, quid hac de re tradat Macrob. ex Orphica theologia, de Libero, seu Dionysio agēs: Ideo, inquit, in illorū sacris tradit, Titaneo furore in membra discerptus, et frustis sepultis rursus uiuus & integer emersisse, quia νοῦς, quē diximus mentē uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendū, et rursus ex diuiso ad indiuiduū reuertēdo, & mūdi implet officia, & naturę suæ arcana nō deserit. hæc quidē Macrobius. Phurnutus eandem fabulam ad uuas uindemiatas, & in uinum conuersas transfert, & quidem subtiliter, quod & Diod. in quarto. Planiora nunc afferamus.

mus. Sunt qui tradant, ideo Dithyrambō appellatum, quòd ebrij ac temulenti minimè arcana conseruent, quodq; secreta & credita ex pectoris penetrali primum, & deinde ex oris sermone depromant: quoniam, ut ait Phurnutus, uinū τὸ στόμα δίθυρον facit, quod et in primo de Hist. poetarum dixi. Physici quoq; ita interpretanť, ut in uitium naturam referant, quæ ex Ioue & Cerere, id est cœlesti hymbre & ex terra racemos proferat, ex quib. uinum exprimatur. alia ab alijs tradūtur, & quædam in quarto à Diod. Hinc ergo & à Græcis διμήτωρ, & in primis in hymnis ab Orpheo, & à nostris Bimater uocatus est. Ouidius quarto Metamorph. et hoc, & alia multa Bacchi nomina commemorat, quæ tibi hic adscribam, ne ea sæpius repetere sit necesse. ait igitur: A

Thuraq; dant, Bacchumq; uocant, Bromiumq;, Lyæumq;,
Ignigenamq;, satumq; iterum, solumq; Bimatrem.
Additur his Nyseus, indetonsusq; Thyoneus:
Et cum Lenæo, gentalis consitor uuæ:
Nycteliusq;, Eleleusq; parens, & Iacchus, & Euan.
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina Liber habes.

Dictus et θρίαμβος, id est triumphus. Varro de Lingua lat. sic triumphare appellatum, quod cum Imperatore milites redeuntes clamitabant per urbē in Capitolium eunti, Io triumphe. id à θριάμβῳ græco Liberi patris cognomento potest dictum esse. dictus aūt θρίαμβος, ἀπὸ τοῦ θροεῖν, id est ab accinere, καὶ ἰαμβίζειν, id est maledicere, unde & in bellicis triumphis multis anapæstis conuiciantes uti consueuerunt: & κίτταν, id est picam auem nugacem huic deo cōsecrarunt, ut Phurnutus prodit. quin et primus Liber triumphum bellicum duxit. B

Meliastes Dionysius nuncupatus, teste Paus. in Arcad. à fonte Meliastarum, qui prope Mantineam fuit spacio stadiorum VII. in cuius dei atrio orgia & sacra ab indigenis celebrabantur.

Mæonius etiā Bacchus uocatus, à regione ubi coleretur, & uites fœcundissimę essent. Vergil. Cape Męonij carchesia Bacchi. Mæonia uerò, Lydia: unde Bacchus Mæonius, Lydius, teste Seruio.

Ligyreus Dionysius nuncupatus, quod coleret à Ligyreis Thraciæ populis, apud quos adytum fuit Libero patri consecratum, ex quo oracula reddebanť, mero copiose epoto. Macrob. auctor, qui super hoc citat Aristotelis Theologumena.

Bacchepęā Dionysius, de q̃ sic Macrob. Præterea, inquit, barbata specie, senilíq; Dionysius, uti Græcis eius quē Bacchapæan, itē quē Brissea appellāt, et ut in Cāpania Neapolitani celebrāt, Hebona cognominātes. Citať hac in re illud Euripidis διὰ τοῦτο φιλόδαφνε βακχεῦ παιὰν. Scribit et Phurnutus uocatū ἰόβακχον, ut suprà memini.

Lysius Bacchus in primis à Thebanis cultus fuit, templũ habens prope theatrum, ut est apud Pauſ. in Bœot. ſpectabatq́; ad portas Prœtidas. ideo uerò Lyſius nũcupatus, q́ Thebanos à Thracibus uinctos ſoluerit, hoc eſt ἔλυσεν, παρὰ τὸ λύω. nam deus Thracib. ſoporẽ immiſit, quo illi ſunt à Thebanis occiſi λυσίου Bacchi hymnus eſt apud Orpheum. Lyſij item mentio apud Pauſ. in Corinth. ubi de Dianæ Epheſiæ foro agit. Scribit & Plut. in ſeptẽ ſapientũ conuiuio, quòd & Diocles inſcribitur, Lyſium Bacchũ cognominatũ ex Biãtis philoſophi uerbis. hunc et Alyſiõ appellare uidetur Phurnutus in Baccho. Sanè & Lyſiphobõ Iouem antiqui coluere, quod metũ ſolueret. meminit Alicarnaſ. in VI hiſt. Sed & Lyęus quoq; Bacchus uocabatur, q̃d curis ſcilicet hominũ mentes ſoluat. Ouid. *Cura fugit multo, diluiturq́; mero.* Quin & eadem ratione Lyſius etiam appellabatur, ut eſt apud Orpheum & Pauſaniã: & utrunq; παρὰ τὸ λύω, ſoluo, denominatum uidemus. Illud etiam addit Heſychius, quòd & ſacerdotes eius Lyſij nuncupabantur. Sunt qui tradant, Lyęum uel Lyſium ideo dictum, quòd nõ ſolum membra ſoluat, ſed quod etiam ex intemperanti potu ſæpe rixæ atq; diſcordię oriantur, hominũq́; communitas ſoluat. Nõnulli & Alyſiũ uocãt, ſi modò ſani ſunt codices: ut eſt apud Phurnutum. Sanè Cœlius noſter ad me de ludis ſcribens, Lydos nationem olim forte atq; inuictam, ludos ait inueniſſe, et hinc deum Lydium religioſe cultum à ueterib. quẽ (inquit) alij Lyſium à ſoluẽdis curis appellare malunt.

B

Cephalena Dionyſium Methymnæi colebant, oraculo moniti. cum enim aliquando piſcatores iactu retis oleaginum caput cæpiſſent, Apollinẽ cõſuluerunt, cuius uel herois uel dei eſſet capitis imago: reſponſum à Pythia acceperunt, Dionyſij Cephalen: & exinde ipſum coluere. Pauſ. in Phocaic.

Lenæus Bacchus cognominatus, quòd leniat mentẽ, ut putauit Donatus. quẽ ideo Seruius damnat in Georg. nam, ut inquit, uerbum græcũ nõ poteſt latinã etymologiã recipere. Euſebius & Diodorus, aliiq́; ἀπὸ τοῦ λήνου, id eſt torculari deductũ affirmãt. Verg. Hucades, ô Lenæe pater, &c. Tibullus,

Odit Lenæus triſtia uerba pater. Orpheus in hymnis, ἐπιλήνιον uocat, eadẽ ratione, quòd uindemijs & torcularib. præſit. Scribit Heſychius, Lenæum ambitum ſeu circuitũ, id eſt περίβολον magnum in urbe, id eſt Athenis habuiſſe, & in ipſo fuiſſe Lenæi templum, in quo Athenieſes certamina ſua peragebant, anteq; eſſet theatrũ conſtructum. Cõſiderandũ, an in Limneis legendum. nam ſic ferè ſemper ſcriptum cõperi in grecis, ut infrà dicemus. A' Lenęo, Lenęon mẽſis denominatus. Videndum, an lenę Bacchæ à Lenæo, an contrà dictæ ſint. Extat Theocriti Edylliũ inſcriptum λῆναι, ἢ βάκχαι.

Creſſius

Cressius Bacchus dictus uidetur, quod defunctam Ariadnam Cretensem sepeliuerit apud templum ipsi deo dicatum. uide Paus. in Corinth. A

Melanægis Dionysius ex historia cognominatus est. nam cum bellum esset inter Athenienses & Bœotios, de Celænis uico in confinijs posito, Xanthius Bœotius Chimœten Atheniensium regem prouocauit: quo recusante, Melanthus Messenius à Periclymeno Nelei filio originem ducens, imperij causa pugnaturum se recepit. quare cum pugnarent singulari certamine, quidam nigra hircina pelle indutus, post Xanthij terga Melantho apparuit, ipsumq́ inique facere dixit, quòd secundus ueniret: quo dicto, respicientem Xanthium interemit. qua ex re & festum Apaturia, à deceptione cognominatum fuit, de quo alibi diximus: & Dionysij Melanægidos, hoc est nigricaprini templum constructum fuit, in rei memoriam. Melanægidi ergo Dionysio, Musarum, natandi, & nauiũ annua fiebant certamina, quod Paus. scribit, & Suidas in Apaturijs.

Æsymnetes cognomentum Dionysij fuit, qua de re sic legimus: quod Eurypylus Euæmonis filius in Troiana direptione sit sortitus arcam, Vulcani (ut ferebatur) opus, donum ab Ioue datũ Dardano. alij Æneam hanc arcam aiunt reliquisse, dum fugeret. alij Cassandram tradũt, capsam ipsam abiecisse, futuram perniciem inuenienti. Vnde eam cum Eurypylus reclusisset, insanire cœpit per temporis interualla. consultus Apollo pro remedio, respondit, Eurypylum ire debere ad Tricliniam Dianam, ubi uirgo mactaretur. quod cum fecisset, & ipse furore, & populus ille liberatus est ab humana hostia: & is qui præterlabebatur fluuius, pro ἀμείλιχίου μείλιχιος, id est fausto nomine pro infausto nuncupatus. historiam pluribus in Achaicis Paus. est executus. Sunt qui scribant hoc cõtigisse, quo tempore Hercules Ilium cepit: nec Thessalo Eurypylo Euæmonis, sed Dexameni regis Olenio cõtigisse. Deus autem qui in arca, Æsymnetes, id est rex uel præfectus Dionysius est dictus: cui nouẽ è populo selecti, totidemq́ mulieres sacra quotannis faciebant. B

Hygiates Dionysius, id est Salutaris colebatur: quid enim uino modico & temperato salubrius? Lege Galenum, Pliniũ, & Athenæum. eo uero nomine Pythia coli præcepit, ut notum est.

Σωτήρ, id est Seruator Bacchus cognominatus à Græcis, quoniam eos seruarit in Mysia, cum ibi grassaretur Telephus, cum uitem obiecissent: quę res ex dolo eius generis Sphaltes est appellata. Est & Soteris Bacchi mentio apud Plinium, sed ob aliud.

Enorchus Bacchus etiam appellatus, quòd eius sacra cum tripudijs & saltationib. agerentur: hoc est, παρὰ τῆς ὀρχήσεως. uel quòd quum Thyestes cum sorore concubuisset, natus ex eo coitu filius

A eo nomine, unde deo inditum cognomen. Enorchon uerò Dionysium ait Hesychius in Samo appellari. Sanè & ἔνορχα, quæcunque non castrata, & cum testiculis, significant: unde fortè etiam Baccho nomen, quippe qui & Taurus dicitur, ut alibi diligentius est à nobis notatum.

Morychus Bacchus cognomento dictus est à Siculis, παρὰ τὸ μορύξαι, quod inquinare et polluere et fœdare significat, de quo in nostris Poetis scenicis etiam scripsimus. Sumptum uerò inde uidetur, quoniam in uindemijs plerunque musto faciem deturpabant non modo antiqui, sed & nostro hoc ipso tempore.

Problastum etiam eundem uocatum legimus, quoniam ex germinantibus uitium palmitibus, qui βλαστοὶ dicuntur, illi sacra fierent: uel quando primùm putabant.

Erebinthius uerò Dionysius in contumeliam et derisum dicebatur. quin & in prouerbium transijt, à cicere uidelicet legumine, uel à pudendo, quando id utrumque ἐρέβινθος indicat. Hesychius, ἐρεβίνθινος διόνυσος usurpat pro eo, qui nullius rei homo sit, nec dignus: iuxta (inquit) prouerbium, Cicerinum ius, hoc est, ἐρεβίνθινὸς ζωμὸς, cum tamen ad multa medici utantur. Sunt qui Erebinthion Dionyson ideo dictum putent, quod ex leguminibus, ab antiquis conficeretur, sicut zithus Aegyptiorum, celia Hispanorũ, ceruisia Gal-
B lorum. qui potus inopia uini repertus fuit in his regionibus, quæ minus uitem ferunt.

Syciten Dionysium scribit Sosibius cultũ à Lacedæmonijs, quasi tu dicas ficulneum. Hesychius tamen Syceaten legere uidetur. ideo uerò sic appellatum: nam & ab eo ficum repertã tradũt. quo etiam argumento Milichius aliquando dictus est, quod & milicha ficus appellata sit. Nam & Naxij, Dionysij simulachra ita effingebant, ut ora nunc ex uite, nunc ex ficu conformarent. Quin & Baccho Ægyptij diem quendam festum agebãt, ut Herodotus in secũdo scribit, sine porcis: sed eius loco phallorum ficulneorum à collo pendentium statuæ cubitales è neruis compactæ, quas fœminæ circumferebant: & reliqua, quæ Herodotus exequitur. Sed & interdum legimus præter hederam, & pampinis & ficulneis ramis latè frondentibus, Bacchum coronatum, atque ita deuictis hostib. triumphasse. Hedera uero ideo sacra Baccho, quia contra ebrietatem facere putatur: uel quia Cissus puer fuisse in eius comitatu dicitur, qui cum saltaret cum Satyro, humi lethaliter afflictus, ab eo deo est in hederam transformatus, quæ & κισσὸς græcè uocatur, ut Constantinus in Geoponicis scribit. Sed quod hedera coronaretur, illud etiam palàm facit, quod Corymbifer dictus est. hinc illud Ouid.

Festa corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi. hinc & Dionysion uocata est species hederę quędam. Ouid. uero lib. Fast. sexto, Bac-

cho hederam ideo attributam ait, quòd Nysiades nymphæ puerũ quærente nouerca, hanc frondem cunis circumposuisse ferantur. A
Sabaziõ Bacchum etiã uocitatum inuenimus, à tripudijs & saltationibus, quæ à bacchantib. & furentibus fieri in eius dei sacris cõsueuere. nam & εὐάζειν etiam barbari σαβάζειν dicunt, teste Suida: unde sauazare iuxta Italicum idioma uir doctus deflexum putauit, cùm alij à uasare & conuasare deducant, quæ latina sunt, et usitata uocabula. Sunt qui Sabas uetustos Thraciæ populos fuisse scribãt, unde Sabazius sit appellatus: quod uidet sensisse Eustathius. Porrò & Phryges à Thracibus coloniam & sacra traxisse, ut plurib. testis est Strabo. quare non mirum, eadem sacra apud eosdem fuisse. Hesychius de hoc deo sic propemodum: Sabazius cognomen, ait, est Dionysij. Sed aliqui filium putant, & nonnunquam etiam uocatum Sabõ legimus. Fuit uero Phryx Sabazius, qui & alibi Hyeum ipsum uocat, unde & Semele Hye est appellata: id quod & Suidas & Phauorinus. De Sabazio præterea, ut deo peregrino, deq; eius sacris Sabazijs, Strabo in x. & Diodorus libro quarto, qui in Latinis est quintus. ita enim scribit: Traditur quoq; & alter multa prior ętate fuisse Dionysius, quẽ ferũt ex Ioue & Proserpina natum, à nonnullisq; appellatum Sebazium, cuius genus, sacra, honores, propter pudorem nocturna occultaq; agunt. hic dicitur propter B ingenij acumen, primus boues ad iugum iunxisse, eorumq; opera iacta semina frugem reddidisse, qua ex re illum cum cornibus finxerunt. de hoc hucusq; Diod. Sabazio quidem hymnũ cecinit Orpheus, cui aromata in suffimentum addidit. ita enim ait:
κλῦθι πάτερ κρόνου υἱὲ σαβάζιε, κύδιμε δαῖμον.
In Sabazijs quidem cur serpens præferebatur, dicemus in Pherephatte, id est Proserpina. Val. autem Arpocration: σαβοί, inquit, Demosthenes pro Ctesiphonte. Quidã aiunt σαβοὺς dici, sacra Sabazio agentes, hoc est Dionyso: uti Bacchos. Eundem uerò esse Sabazion & Dionysion, cùm alij, tum Amphitheus in secundo Heracleæ. sic enim quosdã aiunt grecos, Bacchos σάβους uocare. Mnaseas uerò Pataræus, Sabaziõ filiũ esse ait Dionysij. Atq; hæc quidem Arpocrat. Phauorinus uero ait, Sabaziũ Thraces Dionysium uocant, & σαβοὺς eius sacerdotes: & cætera, quæ plura scribit. Sed et hoc loco illud addamus de Sabis, quæ esse uolunt huic deo consecrata loca. quin & Bacchos ipsos, hoc est sacerdotes, sic uocabant, quos & duplici ββ Plut. in Symposiacis scribere uidetur, si exemplaribus credendum. Quin & illud ridiculum affert, Sabbatũ Hebræorum inde deflecti. Theophilus ab εὐοῖ, σαβοῖ. & Strabo in x. Hucusq; distuli M. Tullium, Apuleiumq; & Macrobiũ citare, qui de hoc deo meminere: Cicero quidẽ in secundo de Legibus, Apuleius in octauo Metam, Macrob. in primo Sat. ea ratione, quod nõ

A Sabaziũ, sed Sabadium per d, nõ per z proferunt: etsi antiqui eas literas interdum cõmutabant, ut Medentius Mezentius. Macrobius igitur de Libero agens, quẽ & Solem intelligi uult, ita scribit: Item in Thracia eundem haberi Solem atq; Liberum accepimus, quẽ Sabadiũ nuncupantes, magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit: eiq; deo in colle Cilmisso ædes dicata est, specie rotunda, cuius medium interpatet tectum. rotunditas ędis monstrat huiusce sideris speciẽ, summoq; tecto lumen admittitur, ut appareat Solem cuncta uertice summo lustrare lucis immissu, & quia oriente eo uniuersa patefiũt. tantũ Macrobius. Apuleius quoq; in Asino, hoc eodem Sabadij nomine uocauit. Porrò libro secũdo de Legib. Cic. Nouos uero deos, et in his colẽdis nocturnas peruigilationes, sic Aristophanes facetissimus poeta ueteris comœdiæ uexat. ut apud eum Sabeius, & qdã alij dei de Peregrinis iudicati, è ciuitatib. eijciãtur. Sabeius quidem passim legitur, sed doctiores Sabadium legunt, Politianus, Beroaldus, alij: & ita Ciceronis locum castigant. ego aliquãdo ex suprascripis, etiã Sabũ legi posse putaui. Lõgior fui in huius dei cognomine, ne tibi, ut mihi, diutius in perquirendo laborandũ foret. Videt Iupiter Sabazius dici, si Val. Probo stamus in lib. de Notis antiquorum, ubi Ioui Sabazio legimus.

B Hyes quoq; uocatus est Dionysius, ut in lib. de Iside & Osiride notauit Plut. quòd uidelicet dominus sit humidæ naturæ. Suidas, ὕης ὕου, hoc est Hyes Hyæ, Dionysij est epitheton, sicuti Clidemus ait: quoniam, inquit, illi sacra perficimus per id tempus, quo deus pluit. Pherecydes uerò ait, quoniam Hyen sit appellata Semele, & Dionysij nutrices Hyades. Aristophanes uerò Hyen inter peregrinos deos connumerauit. Strabo quoq; lib. x. de Sabazijs agens, à Phrygibus in Thraciam tralatis, inter cætera quæ in ijs cõcinebãt, et ὕη reponit, q̃d nomen est Bacchi, ut εὐοῖ, σαβοῖ, ἰὼ, ὕη, & ἄττης. Cęterum & Gnostici hæretici Iao principem cõfinxere in primo cœlo, ut docet & irridet Epiphanius: cuius Iao nominis rationẽ, & idem contra Valentinum & Gnosticos, qui eum Terminum dicunt, exsibilat. at uero Hesychius & Phauorinus, Hyeus, id est ὑεὺς, Sabazius interpretantur. quibus ex uerbis lux nonnulla infertur uerbis illis Macrobij in Sat. I. nam cum illud Orphei carmen citasset, in quo unum ait esse Iouem, unum Plutonem, unum Solem, unumq; Dionysium, hoc est,

εἷς ζεὺς, εἷς ἀίδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Ita subinfert: Huius uersus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij, in quo aliud quoq; numen Soli adijcitur, qui in ijsdem sacris uersib. inter cætera uocat ὕαος. Sed cum in ὑάω, ego Hyeus, id est ὑεὺς, uel ὕης legerem, repetitq; idẽ nomen et paulo infra ἴαος, & in quarto casu ἰάω, bis compositum uideamus, uidetur ὑαεὺς in recto pronunciandum, secundum Atticos.

Phausterium Bacchum cognominatũ legimus, quia cum lampadibus, & cum luminibus nocturna eius sacra agerentur: ut etiam infrà in Lamptere dicetur. A

Choopotes Dionysius cognominatus, cui Choes sacrũ instituit Themistocles: à mensura, seu uase & potu uocabulũ deflexũ uidet.

Methymnæum deum etiam Bacchum uocari, testis est Athenæus lib. octauo Dipnosoph. hæc enim eius sunt uerba, ubi de conuiuijs agit: εὐωχίας, inquit, uocabant nõ ἀπὸ τῆς ὀχῆς, quod est nutrimentum: sed ab eo quod est εὖ ἔχειν, id est à bene habẽdo. in has enim coeuntes, diuinitatẽ uenerantes, & ad lætitiam & ἄνεσιν ipsos adducentes, μεθύοντες, potum quidem μέθυν, id est ebrietatem, deum uerò hæc ipsa largientem Methymnæum, & Lyæum, & Euion, & ἰήϊον appellabant. Hæc à me quidem durè exposita, quo loco non modò Methymnæum uides Bacchum cognominatum, à μέθη, id est ebrietate, non autem à Methymna Lesbi: quanquam & nõ incongruè ab ea urbe, ubi optima uina prouenirent, diceretur: sed etiam ἰήϊον, quo nomine Bacchũ cum non appellatũ adhuc legerim, libentius ego ληνεῖον uel εὔιον eo loco supposuerim, donec certius aliquid inueniamus. Sanè ἰήϊος Apollo quidem cognominatus est, ut planè suo loco docuimus: qui dei tamen, Macrobio docente, ijdem credebantur. B

Maronæus est Bacchus cognominatus à Tibullo, illo heroico ad Messalam:

Victa Maronæo fœdatus tẽpora Baccho. Videt & Cratinus, ut est apud Pollucẽ. μάρωνα ꝑ Baccho & uino posuisse, illo senariolo, *Nec curaui tantum Marona, nec bibi.* De Marone uerò & uino Homerus in primis in Odyss. & Philostrat. in Imaginib. & Plinius, Athenæus etiam, ut alios mittam.

Iacchus mysticus, Bacchi & nomen & cognomen, qua uoce frequentissimè & Græci & Latini usi sunt. Vergilius, Et mystica uannus Iacchi. & Claudianus libro primo de Raptu:

Ecce procul ternis Hecate uariata figuris
Exoritur, lætusq; simul procedit Iacchus,
Crinali florens hedera, quem Parthica tigris
Velat, & auratos in nodum colligit ungues,
Ebria Mæonijs figit uestigia thyrsis. Herodotus lib. octauo scribit, Theocidẽ uirum Atheniensem, unà cum Demareto Lacedæmonio apud cãpum Thryasium Atticæ, ingentẽ uidisse puluerem ab Eleusine, & cum puluere audiuisse uocem quæ uideretur Iacchus mysticus: &c. Arrianus Nicomedensis lib. secundo, de gestis Alexãdri: Sed tradit, inquit, Herodotus apud Ægyptios Herculẽ unum ex duodecim deis haberi, sicuti ab Atheniensibus Bacchum Iouis & Proserpinę filium coli, alium ab hoc Dionysio, & Iacchum mysti-

A mysticũ huic Dionysio, non Thebano cantari. Quare qui mysticũ nomen Bacchi putant, falluntur. Est etiam epithetum Iacchi, nec Galenus aliter intelligitur. Catullus:

At pater ex alia florens uolitabat Iacchus.

Legimus epitaphium uetus: Dis Manibus Fabiæ Aconiæ Paulinæ Ce. filiæ, Aconis Catullini, V. C. ex præfec. etiam cons. ord. uxori Vettij prætextati V. C. præf. & cos. designati. sacratæ apud Eleusinam deo Iaccho, Cereri, & Coræ: sacratæ apud Lernam deo Libero & Cereri & Coræ: sacratæ apud Æginã deab. Tauro, Polæ, Sicæ, hierophantæ deæ Cereris. Hesychius non solum ait Iacchi nomine Bacchum uocari, sed & mysteriorum diem unam, in qua in mysterijs Iacchũ ferebant, & canticum insuper quod concinebatur. Herodotus uero Iacchi & ipse nomen fuisse ait, Eleusinijs deabus ita familiare, ut Dianæ Virbius, Adonis Veneri, Atys Cybeli. Meminit & huius Artemidorus de Insomnijs. Dictus autẽ à uerbo ἰαχχίνω, quod est clamo & uociferor. ab Iaccho ἰαχχαγωγὸς, id est Iacchi sacerdos, & qui initiatus ijs mysterijs, ut Pollux scribit in primo. Alij tamen Iacchum uiri nomen ebrij & potatoris esse existimarunt, apud Athenæũ, ex Athani auctoritate: animal etiam, quod uino delectatur.

B οἶνος græcè, ut nosti, uinum significat. est & nomen proprium, & Dionysium significat. obseruat id Proclus in Platonis Cratylum. citat illud Orphei, οἴνῳ ἀτζομένη κόρῳ Διὸς. Idem, & qui theologi græci dicuntur, tradunt. hinc etiam θεοίνιος Bacchus uocatus, & θεοίνια Bacchanalia ab Atheniensibus dicta, ut est apud Hesychiũ. θέοινος, ipse Dionysius, ait Arpocration: Æschylumq́ in hoc & Istrum citat. unde θεοίνια, apud Lycurgum oratorem.

Mænoles Bacchus nominatus, ut Eusebius de Præp. euang. obseruat, quasi totus furens. unde & illi Orgia sacra; quæ etiã idẽ uult à furore deducta esse, hoc est παρὰ τῆς ὀργῆς. Phornutus quoq́ eadem sentit: quin & Mænades eadem ratione appellatas ait. Mænalan & Origenes in tertio contra Celsum, Dionysium uocat, & muliebri habitu amictum ait. sed & eadem causa deus ipse Bacchus μανικὸς, ab Orpheo in hymnis dictus est.

Eraphiotes Dionysius dictus, ut Theophilus & Hesychius tradunt. εἰραφιώτης autem dictus est, παρὰ τὸ ἐῤῥάφθαι, quòd scilicet assutus Iouis femori fuerit. uel παρὰ τὸ ἐρίφεσθαι, quod significat coronari. uel dictus, quòd à lacte caprino nutritus, hoc est ἀπὸ τοῦ ἐρίφου, id est hœdo. alij ἀπὸ τῆς ἐρίδος, id est à lite & contentione, quæ in uino & potu fieri solet, ut alibi diximus. hinc & ἐρίβρομος, & ἐριβρεμέτης. Sunt qui asserant hęc Bacchi extrema duo nomina deriuari ab ἐρι particula intentiua, & quæ augmentum in cõpositione afferat. ergo Eribromus, id est perstrepens & multisonus: & Eri-

bremetes, id est intonans, Baccho cognomina optimè conueniunt. A
Orpheus in hymno Bacchi Sabazij,

ὃς βάκχον, Διόνυσον, ἐρίβρομον, εἰραφιώτην,
μηρῷ ἐγκατέρραψας, &c. & Bacchus ipse in Homerici hymni calce,
εἰμὶ δ' ἐγὼ Διόνυσος ἐρίβρομος, ὃν τέκε μήτηρ
Καδμηὶς Σεμέλη, Διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα. hoc est,
Ipse ego sum Dionysos Eribromus, edidit ipsum
Me mater Semele, summo commixta tonanti.

Bugenes, βουγενὴς Διόνυσος, id est boue genitus, Bacchus ab Argiuis colebat. hinc & Græcorũ pleriq; ταυρόμορφον, id est tauri formẽ Bacchũ, & ταυροκέφαλον, id est Tauricipitẽ, itẽ ταυρωπὸν ab Orpheo effingebant, & appellabant: natũq; ex Persephone, ut Clemẽs in Strom. & Eusebius in II Præp. euãg. tradunt, ut alios mittã. Quinimmo etiam Taurus dictus est, & illi cornua attributa, & cognomẽ etiam factũ ταυροκέρως, id est Tauricornis, ut est apud Nicandri cõment. in Alexipharm. Idẽ & ab Orpheo in hymnis βουκέρως & δικέρως uocatus, id est Bucerus & Bicornis. Hinc Ouidius, *Accedant capiti cornua, Bacchus eris.* Ideo autem cornua Baccho sunt attributa, ut Diodorus in quinto tradit, quia primus boues iugo iunxerit; & Bacchus idem sit & Osiris, ut mox dicemus. Idem tamen in quarto iccirco cornutũ Dionysium prodidit, quòd B Ammonis filius fuerit, qui arietino capite cum cornibus fuisse dicatur. Sunt qui cornua pro audacia sumant, ut Phurnutus, quòd audaces uinum faciat: & ideo cornutus & corniger formaẽ. quod in Arte Ouidius etiam innuere uidetur, Tunc pauper cornua sumit. Scribit Porphyrio in II Carm. Horatij, super ea uerba, Aureo cornu decorum: Cornua, inquit, Libero patri & nõnullis alijs assignãtur, quoniam scilicet uinolentia proteruitatem & cõtumaciam addere solet, quæ per cornua significaretur. Cornua, inquit Festus, Liberi patris simulachro adijciuntur, quem inuentorem uini dicunt, eo quod homines nimio uino truces fiunt. Sunt qui & scribant cornua cristas uocari, ut in illo Verg. XII. Æn. Et rubræ cornua cristę: hoc est, comæ, quas gręci κέρατα nominãt, unde & κείρειν tondere dicunt. & cornua hi uolunt cincinnos esse, ac ideo Moten cornutum Hebręis uisum putãt, ut etiã Lysimachũ regẽ in eius nomismatibus uidemus. sed Armenios adhuc & Lydos sacerdotes cum huiusmodi cincinnis & capillis Romæ cõspeximus. Porro & illud itẽ apud Athenæũ & Nicãdri in Alexiphar. interpretẽ legimus, ueteres cornu bouis pro poculo usos fuisse: & inde factũ esse, ut nõ solũ cornua Dionysio finxerit antiquitas, sed etiã Taurus ipse diceret, & Tauriformis, id est ταυρόμορφος in Cyzico coleret, & κεραὸς, id est cornutus dicaẽ à Nicãdro. Verùm quòd cornibus antiqui biberent, illud etiamnũ indicio esse potest, quod Græci κεράσαι dicunt miscere,

A miſcere, uidelicet à cornu uocabulum deflexum: & κερατὴς, quaſi κεράτης, à κερὰς, quod cornu ſignificat. Illud inſuper annotandum duxi, quòd flumina etiam plerunque non modo apud pictores, ſed & ſcriptores, cornigera & tauriformia ſint ſolita effingi, ut Padus, & Aufidus, Vergilio, Horatio, Ouidio, alijs. Quin & hiſtoria idem comprobare uidetur. Scribit Suet. Tranquillus, Epidiũ Rhetorem prædicare ſolitum, ſe à C. Epidio ortum fuiſſe, quem ferunt olim præcipitatum in fontem fluminis ſecuri. paulo pòſt cum cornibus extitiſſe, ac ſtatim nõ cõparuiſſe, in numeroq́ deorũ habitũ. Δουσάρκην, Duſarcẽ uocabant Nabathei Bacchũ, ut ex Iſid. ſcribit Heſychius, & à Pœonibus δύαλος Dyalus dictus fuit. idẽ eſt autor.

Oſirin plerique omnes Ægyptium Dionyſium eſſe uoluerunt, ut pluribus Plut. & Diodorus oſtendunt. Tibullus quoq́ cum Baccho cõiunxit. Sed quid uetat, quin eius tibi lepidiſsimum carmen ex primo libro recitem? ita enim ille de Meſſala:

Te canit, atq́ ſuum pubes miratur Oſirim,
Barbara Memphitem plangere docta bouem.
Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et teneram ferro ſollicitauit humum.
B *Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ,*
Pomaq́ non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere uitem,
Hic uiridem dura cædere falce comam.
Illi iucundos primùm matura ſapores,
Expreſſa incultis uua dedit pedibus.
Ille liquor docuit uoces inflectere cantu,
Mouit & ad certos neſcia membra modos.
Bacchus & agricolæ magno confecta labore
Pectora, triſtitiæ diſſoluenda dedit.
Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert,
Crura licet dura compede preſſa ſonent.
Non tibi ſunt triſtes curæ, nec luctus Oſiri,
Sed chorus & cantus, ſed leuis aptus amor.
Sed uarij flores, & frons redimita corymbis,
Fuſa ſed ad teneros lutea palla pedes.
Et tyriæ ueſtes, & dulcis tibia cantu,
Et leuis occultis conſcia ciſta ſacris.
Huc ades, &c.

Idem ergo Dionyſius & Oſiris eſt. hinc & Chenoſiris hedera dicta eſt, hoc eſt Oſiridis planta. Ab alijs tamen Sol exiſtimatur, & propterea Euſebio & Diodoro tradentibus, πολυόφθαλμος, id eſt multioculus græcè interpretari poteſt. nam ut

Plut. scribit, ὄς apud Ægyptios multum significat, & ἶρις oculũ. A
Obseruat Macrobius, Ægyptios, quoties solẽ exprimere uolebãt, sceptrũ, & in sceptro ipso oculi effigiẽ insculpsisse, per sceptrũ potestatem significãtes: per oculũ uerò, quod cũcta perlustret. tum etiã Solem ipsum, Iouis oculũ existimatũ. lege Macrobiũ, & Plutarchi librũ Isidis & Osiridis. ex quo libro etiã colligimus, Osirin Nilum quoque uocatum, & nigro fuisse corporis colore: & Hellanico teste, ὕσιριν à sacerdotibus appellatũ. proprio uerò nomine Arsaphen dictũ, quòd parũ probat Plutarchus. qui & eum dictũ ait, ἐκ τοῦ ὁσίου ἱροῦ, id est, ex sacrosancto. Fuit autẽ Osiris frater & uir Isidis, ut planè ostẽdit Diod. in I. ait enim, gigãtes in eũ insurrexisse, ut & in Iouem. unde cũ ipsos deuicisset Ægyptios, lege sanxisse, pręter cõmunem cæterorũ omniũ morẽ, fas esse sororẽ à fratre uxorẽ duci: exẽplo Isidis motos, quæ fratri Osiridi nupsisset. Quare nescio quo pacto deceptus Lactãtius sit in primo, cum Isidis sacra describeret, ut Osirin Isidis filiũ dixerit: quẽ locũ parũ castigatũ crediderim. nã & ibidẽ hemistichiũ Ouidij Lucano ascripsit, Nũquãque satis quæsitus Osiris. Sed memoriæ hoc sit erratũ. Porrò quod per fraudẽ sit Osiris à fratre Typhone occisus, & in partes plures dissectus, deque uirili mẽbro, cętera plura ex Diodoro, Luciano, & Plut. Nã quod Saturni filius fuerit, ijdẽ ostendũt: alij Pamilan quãpiã ferũt, quę Thebis è Iouis tẽplo aquatũ egressa audiuerit uocem iubentẽ, ut proclama- B
ret, magnũ regem & benefactorem Osirin natum esse, & ea hac spe acta Osirin educauit, ex cuius rei memoria celebritas Pamiliorum instituta fuit, Phallophorijs ualde similis, in qua simulachrũ proponebatur, ac circũferebatur, cui tres testiculi inerãt, propterea quòd is deus generationis principiũ esse putabãt omniũ quæ à generatione proueniũt: quin & Priapo deus similis, Pãmeles, teste Hesychio, dicebãt, ut paulo mox ostendã. cętera de Osiri notiora sunt, quàm ut pluribus hic ego explicẽ. Illud ex Plut. nõ reticuerim, Osirin humana forma effictũ cum genitali arrecto, ob uidelicet generationẽ, educationẽque, amictus uerò eius φλογοειδὴς, id est flammeus. Si his pręterea plura cupis de Osiride, bella, peregrinationes, inuẽta, ultionem, sacra, lege in primis Diodorũ, qui & hãc eius colũnæ inscriptionẽ adscribit: Mihi pater Saturnus deorũ omniũ iunior: sum uero Osiris rex, qui uniuersum peragraui orbẽ, usque ad desertos Indorũ fines: ad eos quoque profectus sum, qui Septẽtrioni subiacẽt, usque ad Istri fontes: item alias orbis partes adiui, usque ad mare Oceanũ: sum Saturni filius antiquior, germine ex pulchro & generoso ortũ, cui nõ semẽ genus fuit, neque ullus est in orbe, ad quẽ nõ accesserim, locus: omnes docens, quorũ ipse inuentor fui. Osiridis demũ hæc nomina. Hysiris, Arsaphen, Nilus, Ammon, Dionysius, Serapis, Pluto, Iupiter, Pan, Sol multioculus. Porrò scribit Hesychius, apud Ægyptios mulieres subuẽtanea parere, quę Osiris nomine appellent.

Tauro-

A Taurophagus Dionysius appellatus est à Sophocle ea ratione,
ut ait Scholiastes, quòd bos daretur dithyrambicis poetis in uicto
riæ præmium. Alij crudelem & immanem interpretantur, anima
lis tauri naturam respicientes. Alij ad uinolentiam referūt, ut pau
lo antè notaui. Meminit & Taurophagi Bacchi Hesychius, et Sui
das: sed & taurus membrū uirile significat. unde Lastaurus dictus,
qui mentulatior est, ut in Hercule docui.

Hebona, Bacchū significantes, Neapolitani in Campania, ut Ma
crob. scribit, celebrabant. Legimus & in elogijs antiquitatum ue
terem Epigraphen huic deo ab Iunio Aquila positam, quę talis est:

ΗΒΩΝΙ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩ ΘΕΩ ΙΟΥΝΙΟΣ ΑΚΥΛΑΣ ΝΕΩΤΕ
ΡΟΣ ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΣ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ.

Hoc est, Heboni illustrissimo deo Iunius Aquila iunior, miles,
procurator, tribunus. Pontanus Iouianus libro primo suæ Vra
niæ, certè hæc cecinit, de Neapoli agens:

Hæc annis florentem, oculisq; & crine decentem
Hebonem uenerata, suos ritus, patriumq;
Instituit morem, & sacris iam ritè peractis,
Vrbs Hebona salutat, agriq; Hebona frequentant,
Hebona & referunt simul antra, & littora & amnes:
B *Hic etenim florem ætatis, roburq; iuuentæ*
Et speciem deus, & formæ dat habere decorem,
Oraq;, luminaq;, & moderantes corpora sensus. Videtur uerò He
bo uocari, sicut Hebe, hoc est, ἀπὸ τῆς ἥβης, id est à lanugine, & te
nera mollíq; ætate, ut etiā hi Pontani uersus innuere uidentur. Sa
nè & Ægyptij Bebonem Typhonem appellarunt, ut Manethus &
Plut. scribunt, quę uox κάθεξιν, ἢ κώλυσιν significat.

λαμπτῆρος Dionysij cognomen fuit, cuius templū fuit apud Pal
lenenses, in quo celebritas agebatur, quā ab eo deo λαμπτηρίαν uo
cabant, à facibus & splendore scilicet, hoc est, ἀπὸ τοῦ λαμπτῆρος, id
est à face & lumine. Noctu enim ea solennitas celebrabatur, facesq;
ad templum ferebant, atq; ita bene poti, crateres per totam urbem
statuebant, quo melius quisq; deum coleret. Paus. auctor.

Acratophorus Dionysius, ἀκρατοφόρος dictus & celebratus in
primis Phigalię, ab inferēdo uidelicet ἄκρατον, id est purū ac merū
uinū. nā pugnis ludebāt, cū nondū haberēt brachiale lorū, sed mili
chis certabāt. Sūt aūt μίλιχαι tenuissima ex crudo coria, inuicē in
nexa, implicitáq;, ut in Arcad. docet Paus. Sanè Varro acratopho
ron uinū in primo de Re rustica uocat: Ea, inquit, minus sumptuo
sa uinea, quæ sine iugo ministrat ἀκρατοφόρον οἶνον, id est uinū purū.

Μιτρηφόρος, Mitrephorus, hoc est mitratus Dionysius uocatus
est, ea ratione, ut putat, quod si quādo ex nimio potu ipsius bibētis
caput agitaretur, uel (ut fit) nutaret, mitra caput ligabatur, ex qua

re, ut putat Diod. fuit uocatus μιξηφόρος. repetit idem & Euseb. in secundo Pręparat. euang. Orpheus in hymnis; νυκτέλι εὐβουλεῦ μιξηφόρε θυρσοτίνακτα. Hinc apparet, & Thyrsianacta Bacchũ etiã appellatum, hoc est, qui thyrso regnet. A

Biformis, hoc est δίμορφος, uocitatus est Dionysius, ut docet Diod. quoniã duo Dionysij fuerunt. prior barba promissa fuit, qui antiquo more barbã nutriuit: posterior alter speciosus iuuenis, & delicatus. quidam duplicem illi formã tributam uolunt, quoniam uinum & hilares homines reddat, & iracundos. hinc illum in hymno δίμορφον nomine salutat Orpheus: alio loco, διφυῆ λυσεῖον ἴακχον nuncupat, hoc est, duplicis naturę Lysium Iacchum, in hymno uidelicet ad μίσην διόνυσον.

αἰθιοπαῖδα Dionysium uocauit Anacreon poeta, ut notat Hesychius. alij uinum interpretantur, sed utrũq; à colore nigro & igne. alij Dianam etiam hoc nomine uocant, Æthiopiam.

Polites, & Axites, Dionysij cognomina scribit in Arcad. Pauſ. Heræus enim Lycaonis filius, urbẽ de suo nomine Heræensem in Arcadia cõdidit, ad Alphei fluminis dexteram ripam, ubi duo fuere Dionysij templa, alterius Polites nominati, alterius Axites.

Phleona etiã Dionysiũ appellatũ uidemus, παρὰ τὸ φλύειν, τὸ πολυκαρπεῖν: seu φλεύειν, ut etiã Ælianus scribit, hoc est à multo ferendo fructu. est enim Dionysius fructuũ deus. quin & ab uua & uindemijs appellatus est Protryges, Staphilites, et Omphacites: alijsq; ab ijs rebus, nominibus. Sed & Corẽ, id est Proserpinã uel Cererẽ, matrẽ uidelicet Liberi, Phlęan uocabãt Lacones. scribit Clemens, Iouem in serpentẽ cõuersum Pherepattæ, hoc est Proserpinæ uim intulisse, & inde natũ Dionysiũ, qua de re etiã in mysticis Sabasiorum serpens pręferebatur, in orbem cõplicatus. & perinde poetæ serpentẽ tauri parentem dixere, symbolicè hoc ipsum significãtes. B

Phlyus Dionysius appellatus fuit, ut in primo Apollonij Rhodij interpretes notãt, ἀπὸ τοῦ φλύειν τὸν οἶνον, ὅ ἐστι ἐυθηνεῖν. hoc est, quòd uinũ lætũ faciat. Quãuis sint qui ab Aræthyræa Peloponnesi ciuitate, posita in mõtibus Sicyonijs, quæ mox Phlyusa à Phlyunte dicta est, Dionysij & Chthenophyles filio appellatũ uelint. Pauſ. à Phliãte deriuari existimauit, id quod etiã testatur Steph. Lacedæmonij Phliasium mensem eum numerant, in quo fructus uigent. Sed de Phliasijs in Corinthiacis Pauſ. longe plura.

Rectus, id est ὄρθος, Dionysius cultus Athenis. Amphyctiõ enim Atheniẽsiũ rex, ut scribit Philochorus, omniũ primus à Dionysio edoctus, merum diluit: quo factum est, ut homines prius mero incurui, mox recti facti sunt. quare factum est, ut in Horarum æde recto, id est ὀρθῷ Dionysio ara erigeretur. Quin & Pauſ. in Bœot. Scyllã, ait, simulachrum Dionysij recti, Myronis opus, consecrasse.

Eubu-

a Eubulus etiã Dionysius dictus. εὐβουλῆα Orpheus uocauit, quẽ Macrobius est interpretatus, boni cõsilij deũ prestitẽ. Idẽ Orpheus in hymno ad Proserpinam, μῆτερ ἐριβρεμέτου πολυμόρφου εὐβουλῆος: Mater intonãtis multiformis Eubuli, id est Bacchi. quo eodẽ tamen nomine & Plutonẽ uocatum, iam ostendimus. Sed & idem Orpheus in hymno ad Dionysium, εὔβουλον inuocat.

Calydonius Dionysius cognominatus, cuius simulachrum post Calydonis direptionẽ delatũ Patras fuisse fertur. huius dei Coresus sacerdos, antequam Calydon euerteretur, Callirrhoes uirginis amore captus, cum eam nullo pacto flectere posset, deũ precatus est, ut sibi adesset. Sacerdoti deus annuit, & Calydonijs furorẽ immisit: quibus consulentibus Dodoneum oraculum, responsum dedit, Coresum debere Callirrhoen Dionysio immolare, aut offerentẽ se aliã pro ea: nulla uerò se offerente, Calirrhoen ad aram statuerũt. Tunc Coresus se pro ea interfecit. paulo pòst, & illa sibi manus cõsciuit, ut longo sermonis ductu Pausa. prodit. Adeò pro Anterotis numine pœnas uindex Nemesis reposcit.

εὔιον Bacchi cognomen. Orpheus in hymno ad Dionysum, cum suffimẽto styracis, εὔιον ἁγνόν. & in Lysio Lenæo hymno, εὔιε βάκχε. & Euripides in Bacchis, Euion Baccheua dixit. Persius, *Euion ingeminat, reparabilis assonat Echo.* quo loco Probus, seu
b Cornutus grammaticus: Euius, inquit, Liber pater dictus est, eo quòd in bello gigãteo cum non apparuisset, eum pater credidit discerptũ à gigãtibus: & dixit, heu, quę uox gemẽtis est: deinde adiecit, υἱὸν, id est filius. Acron tamen in Horat. ait, Bacchũ mutatũ in leonẽ, gigantem interfecisse, & tũc Iouẽ, ô bone fili dixisse, id est, εὖ υἱέ. hinc & Euhyias baccha ab Horatio III. Carm. E somnis stupet Euhyias. sanè Euhyiõ, uel Euhyius, impropria est diphthõgus, quę syllabã producit: breuiter tamẽ effert. Horatius, Monet Sithonijs nõ leuis Euhyius. Idẽ, Dissipat Euhyius curas edaces. Statius lib. I. *Et tunc forte dies noto signata tonãtis, Fulmine prærepti cũ te tener Euhyie partus Transmisere patri.* Vtitur Lucretius & Columella. Sũt tamẽ qui εὔχιον libẽtius legãt, & ab εὐχῆ deriuãt. Phurnutus certè manuscriptus, dum Dionysij nomina recenset, cum de Alysio & Lyęo prius dixisset, βρόμιος δὲ, καὶ βάκχος, καὶ ἴακχος, καὶ εὔιος, καὶ βαβάκτης, καὶ ἰοβάκχος καλεῖται. ubi Babactes & Iobacchus etiã uocatur: quę uerba uolui recensere, ne codex impressus grecus, & qui cum interpretati sunt, te fallant, ubi Bromium tantũ referunt, satis confuse & inconditè, & nullo penè sensu. Sed in hoc auctore huiusmodi errata penè infinita, si cum antiquis conferas, inuenies.

Euan etiã pro Baccho accipit apud Ouidiũ in quarto, illo uersu, *Nyctelius'que, Eleleus'que pares, & Iacchus, & Euan.* Statius in Syl. Bassaridũ rotator Euã. Idẽ Theb. V. Et à summis auditus mõtib. Euã.

quod

quod nomẽ factum à uoce bacchantium, unde etiam Bacchæ ipsæ A
Euantes dictæ. Vergilius:

Illa chorum simulans, euantes orgia circum Ducebat Phrygias.
quo loco Seruius, Euantes, inquit, bacchantes, à Libero, qui Euan dicitur. Propertius,

Egit ut euantes dux Aridana choros. Silius in primo:

Non ille euantis Massyllæ palluit iras. Sed hoc loco non reticuerim, quod à uiro cùm sanctissimo, tum doctissimo, Epiphanio scribitur libro contra hæreses tertio, in sacris Dionysij, qui serpẽtibus coronati clamantes ac euantes Væ uæ, illã adhuc Euam à serpente deceptã inuocantes: Aut, inquit, per aspiratã uocẽ ex Hebræorũ lingua, serpentem ad suum errorem acclamantes. Eua enim absq; afflatu, Hebræis mulierem significat: cum aspiratione uerò, serpentẽ. hæc quidem ille, quæ in derisum potius afferri puto à uiro sancto, quàm consentanea Græcis. Sanè Priscianus Euan Euantis declinat: cum & alij Euan indeclinabilem uelint esse uocẽ bacchantiũ. Hesychius tamen ait, Euan hederam ab Indis appellari. alibi uero Euas Dionysium uocari prodidit. hinc Orpheus, ut puto, uocauit in hymno ad Hippã Bacchi nutricẽ εὐάδα, quasi dicat Dionysiacã:

Inuoco nutricem Bacchi Hippan, Euada nympham, nescio quàm rectè uerti: græce sic,

ἵππαν κικλήσκω βάκχου τροφὸν, εὐάδα κούρην. B Hippam uocat Hesychius Iunonẽ. uetus certe Orphei codex Hiptã, nõ Hippam habet.

Bassareus, Dionysius cognominatus est. Orpheus in hymno βασσαρέα uocat. Ita enim ad illum, hymnum exorditur,

ἐλθὲ μάκαρ διόνυσε πυρίσπορε, ταυρομέτωπε βασσαρεῦ. Id est,

Huc fœlix Dionysse ueni, sate fulminis igne, Bassare tauriformis.

Horatius. *Non ego te candide Bassareu Inuitum quatiam.*

quo loco Acron & Porphyrion consentiunt, quod Bassaris sit uestis genus. hoc amplius addit Acron, usq; ad pedes demissa. dicta à Bassara loco Lydiæ, ubi fit. unde & Bacchæ Bassarides dictæ. Cornutus quoq; grammaticus in eo Persij uersu,

Bassaris & lyncem Mænas flexura corymbis: Bassarides, inquit, omnes Bacchæ dictæ sunt: sed & ipse Liber pater Bassareus. ut Horatius, Non ego te candide Bassareu Inuitum quatiam. Quibusdam uidetur à genere uestis, qua Liber pater utitur, demissa ad talos, quam Thraces bassaram uocant. Quidam à uulpibus, quarũ pellibus Bacchę succingebantur, ut & lyncum pantherarumq; pellibus. Vulpes inde Thraces, bassares dicunt. Sanè Pollux & Hesychius bassaram uestem esse affirmant. Phurnutus tamen ἀπὸ τοῦ βάζειν, id est à dicendo, uel clamando deriuat, & simplici s scribit. Fuit & Masaris Bacchi nomen, ut infrà dicam.

Nar-

A Narthecophorus Dionysius à ferula dictus, quæ νάρθηξ græcè dicitur, & illi attribuitur, & eum sectantibus, ut Sileni sunt, Bacchæ, Satyri, alij. Vtitur Orpheus in hymnis hoc Dionysij epitheto. Sanè quoniam ad fulciendos & sustinendos uacillantes gressus ferula idonea est, ideo Baccho Silenoq́ ac cęteris attribuitur, utpote uino titubantib. hinc & illud apud Plat. in Phœdone, εἰσὶ γὰρ δὴ φασιν οἱ περὶ τὰς τελετὰς, ναρθηκοφόροι πολλοὶ, βάκχοι δέ γε παῦροι. hoc est: Sunt enim, quod aiunt qui de religionibus tractant, narthecophori, id est feruligeri multi, pauci uerò Bacchi. quod miror in sua prouerbia non transtulisse Erasmum, cum tamen elegantissimè de ijs dicatur, quæ admodū rara sunt inter multos: ut si unum Homerum dicas, inter poetas penè innumerabiles. Porrò ναρθηκοφόρον Bacchum Eusebius in secundo Præp. euang. ideo uocatum his uerbis ait: Ferulam Baccho in manu tradunt, quia cum nō permixtum aqua uinum homines biberent, & in furorem uerterentur, alter alterum baculis ferirent, indeq́ pleriq́ morerentur, pro lignis his baculis, ferulis uti persuasit: & ex eo nomē factū uidetur. De ferulis etiam Phurnutus, & quare, nōnulla his similia protulit.

Bromius Bacchus cognominatus est, & hoc Orpheus usus est in hymnis. Diodorus Siculus à sonitu tonitrus ac fulminis in ortu
B Bacchi uocatum significat. βρομέω quippe resono, & βρόμος sonitus, & ignis crepitus. Meminit & Teleclides apud Hesychium. Eusebius, Bromium ait uocatum ἀπὸ τοῦ βρόμου, id est ignis sonitu: qui cum abortu ederetur, insonuit. Magis mirum illud est, quod Proclus, alijq́ in Hesiodi commentarijs de Re rust. scribūt, ubi de Lenæone mense agitur. βροῦμος, ut tradunt, Dionysius est: unde brumalia, quæ celebritas fuit, quæ in bruma, atq́ adeò mense Lenæone agebatur, quæ tum in nostro decembre, tum ianuario peragebatur: qua de re in nostro de Annis mensibus, &c. Sed enim & Dianā βρομίαν Orpheus in hymnis nominat. de Bromio & Phurnutus, qui à uoce calcantium uinum in torculari, cum alijs deducit nominibus.

Ægobolus, αἰγόβολος Dionysius, apud Potniā colebatur, de cuius rei nomine historia hæc prodita est. Cum ibi Dionysia celebrarent, ita in contumelias acti sunt, & furorem, ob ebrietatem, ut Bacchi sacerdotem interemerint: quare dei ira graui pestilentia affecti sunt. Ciues hac de re Apollinem cōsuluere: à quo responsum acceperunt, ut deo formosissimum puerum immolarent. quod cum Potnienses per multos annos fecissent, capram demum à deo edocti pro puero supposuerunt. unde deo cognomen, à capra uidelicet supposita, factum uidetur.

Eleleus apud Ouid. Bacchi nomen existimat, cū canit in IIII. met.

mm Nycte

Nyctelius'que, Eleleus'que parens, & Iacchus, & Euan. Sed ἐλελεῦ A aduerbium est, & exclamatio bellica, ut notat Hesychius: uel ut alij putant, quædam ante pæana exclamatio, hoc est ut græcè dicitur, προαναφώνησις παιανισμοῦ. Vsus est Æschylus in Prometheo in uinculis. Etiã in miseratiõe putat Ouidij interpres ἐλελεῦ aduerbium hortãtis esse, quo procedentes ad orgia celebranda, & ad cõferendam pugnam uterentur. Sanè Ouidij uersum quidã ita legunt, Nyctelyus, Liberq; parens, &c. quod parũ placet. alij Eleus legũt, & à misericordia, id est ἐλέου, uel ἔλεον deriuare contendunt. nam ab Eleleo & Eleleides denominatę apud Ouid. bacchę, & Eleides.

Ignigena Bacchus etiã ab Ouidio cognominatus, secundũ fabulam quidẽ à fulminata Semele: aliqui à uini natura ignea, unde & à Græcis πυριγενὴς uocatus. Strabo lib. tertiodecimo, loca cõmemorat in Lydia, seu Mysia, exusta, quæ tamen optima uina proferant. Idẽ & tradi ait apud Catinã: unde (inquit) perurbanè atq; elegãter Bacchũ ignigenã dicũt. Pyrigenes Bacchus in Semele, effingitř elegãtissimè à Philostrato in Imaginib. πυρισπόρος etiã Bacchus nec semel ab Orpheo in hymnis cognominatus est, hoc est, igne satus.

Zagreus, ζαγρεὺς Dionysius cognominatus, is qui ex Proserpina natus est, qui et aliter Iacchus uocabať, ut græci in Pindarũ cõmentat. exponunt: qui quoniã in mysterijs cum Cerere & Proserpina colebať, ideo πάρεδρος, id est assessor Cereris à Pindaro diciť B in hymno Isthm. ad Strepsiadem Thebanũ. quod cũ parũ latinus enarrator, immo Germanus, animaduertisset in suis scholijs, hoc cõticuit. Sed Zagrei Dionysij pręter Pindaricos expositores & Plut. meminit, in eo qui περὶ τοῦ εἰ τοῦ ἐν δελφοῖς, hoc est, de εἰ quod erat in Delphis. nam cum nõ solũ quæ in Delphis sacra essent Apollinis, sed & occulto quodã sermone significari ait, Διόνυσον δὲ καὶ ζαγρέα, καὶ νυκτέλιον, καὶ ἰσοδαίτην αὐτὸν ὀνομάζουσι. Hesychius quoq; Zagreus, inquit, Dionysius. uideť uero Iupiter mixtus fuisse Proserpinæ, ex quo Cthonius, id est terrestris Dionysius: quod idem manifestius etiam Suidas.

Isodætes Bacchus dictus est, ut ex modò allegato Plutarchi loco colligimus. Hesychius tamẽ, Isodæten ait ab aliquibus Plutonẽ dici, ab alijs Plutonis filiũ. Isodætæ & Hyperides meminit, in ea quã de Phryne oratione cõposuit: quo in loco Val. Arpocration interpretať, hospitalem quempiã geniũ, quo popularia festa muliebria, & nõ satis modesta peraganť. De Isodęte & in Dæmonib. agemus.

Iyngies, ἰυγγίης Dionysius cognominatus, ut Hesychius notat. Hinc ego putarim Pindarũ quodã hymno Pyth. ad Arcesilaũ Cyrenæum iynga auem ideo Bacchi nũcupasse, quo loco de aue multa gręcus interpres, sed de Baccho nihil. De hac uerò aue & Theocritus

A tus in Pharmaceutria, & eius itẽ interpretes, Suidas & Hesych. aliiq́. aiunt autem, Iynga filiam fuisse Echus, alij Pithûs, quæ suis carminibus Iouem in Iûs amorem pellexerit: quare à Iunone in hanc auem conuersa fuit, quæ Sisopygis etiam, à nostris autem Motacilla nuncupatur. Addit Hesychius, Cinædion etiam appellatam.

Limnæus Bacchus cognominatus à Limnis Atticæ uico, ut cõment. Aristophanis testat in Ranis, & Phauorinus. Callimachus, λιμναίῳ δὲ χοροστάδας ἦγον ἑορτάς, hoc est, Limnæo peragebant solennia sacra. Arpocration: Limnę, inquit, locus est Athenis, in quo Dionysius colitur. Meminit & Isæus orator, & Hesychius.

Edonius Bacchus ab Ouidio nũcupatus, à populis Thraciæ Edonis, qui ab Edono fratre Mygdonis dicti sunt, teste Stephano. Vnde & Edonides, & Edonæ, bacchæ. Horatius secũdo Carm. Non ego sanius bacchabor Edonis. Laphystius Bacchus, à mõte Bœotię, unde & bacchę Laphystiæ. Sed de Ioue Laphystio, suo loco egimus. Cœl. Rhod. lib. XXVII. Euergetes, εὐεργέτης etiam Bacchi cognomẽ, à benefaciendo: ut etiã Eleutherus, ut notat Hesych.

Gorgyieus, hoc est γοργυιεὺς Dionysius, cultus & appellatus est à Gorgyia loco in Samo, ut ex Duride Stephanus obseruat. In eadem Samo & Elygeus Dionysius cultus, ut Hesychius scribit.

B Masares à Caribus uocatus fuit Dionysius, nescio an à Ma quapiã, quæ Rheã sectabat, cui Iupiter Dionysum, ut scribit Steph. nutriendũ dederit. Sed cũ à Iunone interrogata esset, cuius infans ille esset: illa, ἄρεος, id est Martis respõdit. quin & Rhea ipsa μά nũcupata est. unde ego cõiector, μάσαρις Baccho nomẽ fuisse, quasi μάς καὶ ἄρεος. Scribit quoq; Paus. in Achaicis, Dionysij simulachra fuisse apud Patrenses, quorũ fuere cognomina hæc: Antheus, id est floridus: & Areus, id est Martius, & Mesadeus. Melpomenos Dionysius, Paus. in Attica. Domitius uertit latinè, Bacchus canens. colebatur uerò ea parte, qua Hederaceus, id est Cisseus Dionysius etiã, & Apollo Agyieus. Colonatas Dionysius, nuncupatus à loco Spartanæ regionis, teste Paus. in Lacon. Hyalicus Dionysius, uocatus deus Comus, id est comessationũ, ut notat Hesychius.

Nyctelius Bacchus, meminit Plutarchus in eo qui inscribit de εἶ quod erat in Delphis. & Ouid. quarto Metam. itẽ in Attica Paus. Nyctelius uerò dictus à uerbo νυκτελέω, quod significat in nocte perficio: quoniã Bacchi sacra nocte agebantur, de quib. Vergilius:

Vbi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq́; uocat clamore Cithæron.

Psila Dionysius, sic uocatus, ait Paus. quòd Dores Psila pennas nũcupant: siquidẽ uinũ nõ minus homines effert, ac tollere uidet, quàm penna aues. Anthias, ἄνθιος, id est floridus Bacchus Athe-

nis cultus fuit. Patrenses quoque Anthei Dionysij simulachrum habuere: ut Pauſ. docet. Catullus: A

At pater ex alia florens uolitabat Iacchus. unde & illi anthinae uestes, ut Phurnutus & Diod. notāt, aſcribūtur. Sedenim quidam anthinas uestes uariè interpretanť. quidā mulieres: unde & Herculem aliquādo anthina ueste indutū, ex Plut. ſcripſimus. quidā purpureas, à colore florū: unde & Ianthinae, & hyacinthinae appellanť. alij barbaricas, & Damaſcenas, quae nūc uocanť, quod floribus herbarum impictae intextaeque ſint. Oreos, Liber pater, ait Feſtus, & Oreades nymphae appellātur, quòd in montib. frequenter apparerent. à mōte uerò nomen utrūque deduciť. hinc Phurnutus ait, quoſdam dicere, in monte Nyſio Iouem primū uitem produxiſſe, unde nomen Dionyſius. Caue ne te impreſsi codices hoc loco fallant, ut alioqui alios nōnullos. Conſitor uuae etiā dictus ab Ouid. in quarto Met. Genialis Cōſitor uuae. Vitiſator Bacchus, qui uitē ſeuerit. Actius, O Dionyſe pater optime uiſitator Semele genitus Euchia. hac uoce Vergilius pro deo Saturno utiť in VII. Æn. ut nōnulli putāt. περικιόνιος Διόνυσος, Pericionius Bacchus cognominatus, cuius cum alij meminere, tum ei in primis Orpheus hymnū concinuit, adolens aromata. Pericionij Bacchi & in noſtris Muſis ex Platonicorū ſententia meminimus. Pericionij uerò nomē deductū eſt à περὶ τὸ κιονίδα, id eſt σαφηλὴν, hoc eſt ab uua. ἀμφιετὴς Διόνυσος, & huic hymnus ab Orpheo cōcinitur, praeter thus, caeteris adhibitis ſuffimentis, & in altero eius etiā eſt facta mētio. Exiſtimauerim uero ipſe, anni tēpora ſignificare, quae circū annum euoluantur, ab ἀμφὶ & ἔτος. Nam ut etiā Macrobius ſcribit, Liberi patris ſimulachra partim puerili aetate, partim iuuenili fingebātur. praeterea & barbata ſpecie, & ſenili quoque, quae aetatū diuerſitates anno & ſoli conueniunt, ita ut paruulus uideatur hyemali brumalique ſolſtitio, qualē Ægyptij proferebāt ex adyto die certa, quod tūc breuiſsimo die ueluti paruus & infans uideretur. Exinde aūtē procedentib. augmentis aequinoctio uernali, ſimulatque adipiſcitur uires, figura iuuenis ornabatur. poſtea eius aetatis ſtatuebatur pleniſsima effigie barbae. ſolſtitio aeſtiuo, quo tēpore annus & ſol ſummū ſui cōſequitur augmentū: tum demū per diminutiones, ueluti ſeneſcēti quarta forma deo figurabatur. Idem ſanè Orpheus ἀμφιέτηρον etiā nuncupauit, in Trieterico Baccho. Briſaeus Dionyſius dictus, ut Stephanus ſcribit, à Briſa promōtorio Lesbi, ubi colebatur. Sunt qui βρισεα ſcribant, παρὰ τὸ βρίθω, τὸ βαρῶ, id eſt grauo. βρισεὺς à βρίσω, futuro uidelicet eius uerbi, quòd uini potus aggrauet caput. nōnulli παρὰ τὸ βρίζω, quod prę potu & cibo dormio ſignificat. Alij ἀπὸ βρύειν, id eſt à madefaciēdo & irrigādo. Alij ab urbe Laconiae Bry- B

ſeum

seum deduci existimāt. alij etiā à byrsa, id est corio uel pelle, Byrseū.
A Sed prestat audire quę Cornut. in Persiū: Est, inquit, Briseus Liber pater cognominatus, siue (ut quibusdā uidet) à mellis usu, eo quòd ipse inuenisse dicit mel, & ex fauis exprimere. Bris enim iucundū dicimus: unde etiā quidā Briseida existimāt dictā, quòd Achilli iucunda fuerit. uel certè, ut alijs uidet, ab uua, quòd uuā inuenerit, & expresserit pedibus. brisare enim dicimus exprimere. uel certè Briseū dictū ex nomine nymphæ, q eū nutrisse dicit. Idē paulo pòst: In Grę cia, inquit, duæ fuerūt Liberi patris statuę: una hirsuta, quę dicebat Brisei: altera læuis, id est sine pilis, quę dicebat Lenei. hactenus ille. Persius. *Est nūc Brisæi quē uenosus liber Acti.* Brisæus ideo, quia barbatus colitur Liber pater, eo cognomine. meminit & Macrob.

Hedereus, hoc est κισσός διονύσιος, teste in Attica Pauſ. cognominatus, quòd in ea Atticę regionis parte, Acharnis uidelicet, primùm hederā uisam tradūt. unde ab Antipatro poeta ἀχαρνίτης hedera cognominat. Inibiq; μελπομένου, id est canētis & hederei erāt simulachra. κισσόβρυος ab Orpheo Dionysius cognominatus, & κισσεὺς dicit Apollo, qui & Bacchus ab Æschylo apud Macrobiū. Homerus in altero ad Dionysiū hymno, ipsum κισσοκόμην διόνυσον ἐρίβρομον uocat, id est hedericomā. πατρῷος, id est Patrius Diony
B sius cultus, cuius templū Polyidus Cœrani filius cōstruxit in Attica, in quo simulachrū Patrij Bacchi positū fuit, cui Satyrus assistebat, opus Praxitelis è Pario marmore: altera statua Dasyllij Bacchi, quam ferunt positā fuisse ab Euchenore filio Polyidi Cœrani.

Omadius, ὠμάδιος Dionysius, cuius nec semel mentio est apud Orpheum. Eusebius uerò Pamphili libro Præp. euang. quarto: Dionysio, inquit, Omadio apud Chios appellato, homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Bactes Bacchi nomen, ἀπὸ τοῦ βάζω, hoc est clamo & uociferor. quidam & Bruntinum etiam appellant, forte à tonitru, id est à βρόντης. μίσης Dionysius. Orpheus in hymno ad ipsum cum thymiamate styracis,

Inuoco legiferum Narthecophorū Dionysum, Laudatum Eubuli semen, cui nomina multa, Sacratū castumq; Misen, dominūq; uerendum. Qui mas & mulier, duplex Lysæus, Iacchus, Seu te sacratæ templum delectet Eleusis, Seu Phrygia cum matre deûm mysteria tractas, Seu Cypri Cytherea tenet te compta capillos, Seu de frugiferis campis lætaris honestè, Matre dea tecum nigriferā Iside casta, Aegypti propè flumen. Asalaminius Bacchus cognominatus est ab Aristophane, quasi dicas imbellem, à naue illa Atheniēsium Salaminia, qua in difficillib. rebus utebant, de qua in nostro de re Nautica pluribus egimus. Licnites, λικνίτης Dionysij est epitheton, ductū ἀπὸ τῶν λίκνων, id est à cunis, in quibus

infantes recubāt, ut ait Hesychius. Licet Licniten quidā cistā interpretenī apud Plut. in Iside & Osiride. In Licnitē est hymnus apud Orpheum, cum suffimēto mannæ thuris, cuius hoc initium,

Licniten Dionyssum nunc in uota uocamus:

Λικνίτην διόνυσον ἐπ' εὐχαῖς τοῖσδε κικλήσκω. λεβῆνος, Lebenus quoq; dictus est Dionysius, ut notat Hesychius: nec de hoc amplius cōperi. οὐροτάλτ, Vrotalt Dionysius ab Arabibus nuncupatus, ut scribit Herodotus in tertio. Valla Oratal trāstulit: Quòd fœdus, inquit, & ipsi qui amicitiā contraxerunt, seruare iustū censent, Dionysum, quē Oratal, & Vraniā, quam Alilat appellāt, solos deorum esse arbitranī, &c. quibus ex Herodoti uerbis uidemus male expositū Arrianū in septimo de gestis Alexādri: Acceperat, inquit, Arabas duos tantū deos colere, Cœlū scilicet ac Dionysiū. nō Cœlū uideī legendū, sed οὐρανίαν. nam Venus eo nomine dicta, ut docui. Sunt etiā apud Hesychiū hæc Dionysij nomina, ἠρικέπαιος, αὔαλος, θεοδαίσιος, & ἰωβάκχων: apud Orpheū uerò, τρίγονος, ἐνασὴρ, & alia pleraq;. Legitur epigrāma iambico dimetro cōstans, quod Ausonij Galli poetæ est, quod ita inscribiī uulgò, Miohobarbū Liberi patris signo marmoreo in uilla nostra omniū deorū argumēta habenti. Sed cū Miohobarbū uox sit parū nota, & quid significet nullus explicet, & (ut audiui) uetustus admodū codex Mixobarbū retineat, uideamq; id etiā ita à uiro docto & æquè elegāti citari Mixobarbarū: nec minus ipse quoq;, antiqua dum euoluerē Græciæ elogia, à Cyriaco Anconitano collecta, epigraphen reperi in Isthmo Corinthiaco positā, in qua inter cętera hęc uerba leguní, μιξοβαρβάρων θ' ἑώων τ' ἐθνῶν ἀρχηγὸς, hoc est, Mixobarbarorūq; orientaliūq; gentiū ductor: inde facile colligere possumus, μιξοβάρβαρον significare, quod ex barbaris & nō barbaris mixtū est: sicut & hoc Ausonij epigrāma, in quo & gręca & latina, ac etiā barbara sunt ipsius dei nomina. Sunt præterea qui mixobarbaros statuas dicāt fuisse. citant Paus. in Bœot. Cælius Rhod. existimat Medeę filios Mixobarbaros appellatos. Hæc uero tibi omnia cōfuse retuli. nam omnino mihi hac in re non satis placeo. Epigramma igitur Ausonij Dimetrum iambicum tale est:

Ogygia me Bacchum uocat, *Osirin Aegyptus putat,*
Mysi Phanacen nominant, *Dionyson Indi existimant.*
Romana sacra Liberum, *Arabica gens Adoneum,*
Lucaniacus sed Pantheum.

In quo Mixobarbaro illud mihi indulsi propter hos tres eiusdem poetæ uersus, qui sic leguntur alibi:

αἰγύπτῳ μὲν ὄσιρις ἐγὼ, μυσῶν δὲ φανάκης, βάκχος ἐνὶ ζώοισιν, ἐνὶ φθιμένοις ἀϊδωνεὺς, πυρογενὴς, δικέρως, τιτανολύτης διόνυσος.

Aegypti quidem Osiris ego, Mysônq; Phanaces:
Inter uiuentes, mortales, Bacchus, Adoneus,

Igne

A *Igne satus, Diceros, Titanolytes, Dionyssus.* Sanè Adoneus sic scribi uidetur ab Origene lib. quarto aduersus Celsum, sed cum Ioue nominatur, nec quidem semel. quin & ab Adonai alicubi idem deflectere uideri potest, cum aliàs ego ab Adoni deduci dixerim.

Extat item in Græcorũ epigrãmatum uolumine heroicum poema, quinq; et uiginti uersuũ, cuius (primo duntaxat excepto) Acrostichis, id est primorũ uersuũ apex, omne græcũ cõficit Alphabetũ, hoc est ipsas græcorũ quatuor & uiginti literas, singulorũq; uersuũ uerba ab eiusdem uersus primo incipiũt elemento: qua ex re factum est, ut è græco latinè commodè uerti ne posit. Atq; ideo ita græcè ut legitur, hic tibi ascribendum duxi. Primum igitur hoc est, *Cantemus regem, Philenion, Eraphioten:* hoc est,

μέλπωμεν βασιλῆα, φιλεύιον, εἰραφιώτην,
ἀβροκόμην, ἀγροῖκον, ἀοίδιμον, ἀγλαόμορφον,
βοιωτὸν, βρόμιον, βακχεύτορα, βοτρυοχαίτην,
γηθόσυνον, γονόεντα, γιγαντολέτην, γελόωντα,
διογενῆ, δίγονον, διθυραμβογενῆ, διόνυσον,
εὔιον, εὐχαίτην, εὐάμπελον, ἐγρεσίκωμον,
ζηλαῖον, ζάχολον, ζηλήμονα, ζηλοδοτῆρα,
ἤπιον, ἡδυπότην, ἡδύθροον, ἠπεροπῆα,
θυρσοφόρον, θηρῆα, θιασώτην, θυμολέοντα,
B ἰνδολέτην, ἱμερτὸν, ἰοπλόκον, εἰραφιώτην,
κωμαστὴν, κεραὸν, κισσοστέφανον, κελαδεινὸν,
λυδὸν, ληναῖον, λαθικηδέα, λυσιμέριμνον,
μύστην, μαινόλιον, μεθυδώτην, μυριόμορφον,
νυκτέλιον, νόμιον, νεβρώδεα, νεβριδόπεπλον,
ξυστοβόλον, ξεινὸν, ξενοδώτην, ξανθοκάρηνον,
ὀργίλον, ὀβριμόθυμον, ὀρέσκιον, οὐρεσιφοίτην,
πουλυπότην, πλαγκτῆρα, πολυστέφανον, πολύκωμον,
ῥηξίνοον, ῥαδινὸν, ῥικνώδεα, ῥηνοχαρῆα,
σκιρτητὴν, σάτυρον, σεμεληγενέτην, σεμελῆα,
ταυρωπὸν, ταυρωγὸν, τυρρηνολέτην, ταχύμηνιν,
ὑπνοφόβην, ὑγρὸν, ὑμενήιον, ὑλήεντα,
φρενομανῆ, φρικτὸν, φιλομειδέα, φοιταλιώτην,
χρυσόκερων, χαρίεντα, χαλίφρονα, χρυσεομίτρην,
ψυχοπλανῆ, ψεύστην, ψοφομηδέα, ψυχοδαΐκτην,
ὤριον, ὠμηστὴν, ὠρεσίτροφον, ὠρεσίλοιγον.

PRIAPVS.

Riapus deus naturalis mẽbri, & sobolis ac prolis. scribit Diodor. Priapũ græci, hircũ Ægyptij, propter eã corporis partẽ, à qua sit omniũ ortus, inter deos retulisse traditur. unde & Orpheus in hymno Protogoni, hoc est primigenij hymno, Priapi etiã nomine Protogonõ ipsum inuocat.

Phurnutus Priapũ deũ describit,& quid mẽbri pudendi magnitu- A
do significet,& cur sinũ habeat omni genere fructuũ refertum, cur
horti & uineę custos,quid falx in dextera,quę omnia naturę totius
conuenire ostendit:& alia addit de bono dæmone, de quo alibi a-
gendũ erit. Fabulã Apollonij interpretes de Priapi natiuitate reci-
tant, in primo Argõ.quo loco de Abarni urbe Pariana poeta agit.
Cũ Dionysi,aiũt,amore Venus capta esset,illi est cõmixta.eo uero
in Indicã profecto expeditionẽ,cũ Adonide mixta est.Sed ubi Dio
nysius redijt,coronã sibi faciens, ei obuiã processit: & coronatã illi
ministrare suaue erat, ꝑpterea quòd iam illi nupta fuerat. Verùm
ad Lampsacũ secedẽs,eũ quẽ utero gerebat edere infantẽ uolebat.
Iuno uero zelotypia acta,maleficijs usa,eius uentrem manu attigit,
effecitq; ut puerũ pareret cùm cętera informẽ,tum maximè ob uiri
lis mẽbri immanitatẽ,quẽ Priapũ appellauit: quẽ uidẽs Venus,in-
dignũ rata est ut tolleret, cùm propter alia inuisum illum habens,
tum maximè propter mẽbri suprà q̃ par erat,indecentiã. quapro-
pter Venus ipsum suũ esse abnegauit. atq; hoc est ἀπαρνηθῆναι, &
inde Aparnis urbs uocata,quę postea literę immutatione dicta est
Abarnis.hæc illi.eadẽ & Stephanus, sed paucioribus. explicat.Hanc
etiã fermè fabulã Suidas recitat; illudq; amplius adiũgit,quod pue-
rũ informẽ exposuerit Venus,atq; abiecerit in montẽ, in quo à pa- B
store nutritus sit. et cũ membrũ haberet ad nates erectũ,uocatus sit
Italorũ lingua Priapus,atq; à pastorib. cultus. cuius imago pueruli
fuit,qui arrectã mentulã teneret.hæc Suidas.At uerò Seruius:Pria
pus,inquit,fuit de Lãpsaco ciuitate Hellesponti, de qua pulsus pro
pter uirilis membri magnitudinem,pòst in numerum deorum re-
ceptus,meruit numen esse hortorum.Hinc Verg.in IIII. Georg.

Et custos furum atq; auium,cum falce saligna,

Hellespontiaci seruet tutela Priapi. de hoc etiam Horatius:

Nã fures dextra coercet, Obscenoq; ruber porrectus ab inguine pa lus. Sed de hac re plura in Ithyphallo & Phallo, paulo mox age
mus.nũc cætera de eius genere. Scribit Strabo: Priapus & portus
& urbs in Hellespõto, cõdita uel à Milesijs,uel à Cyzicenis, (uariè
enim tradit)nomẽ habuit à Priapo,qui apud eos colit,siue ex Orne
is,qui apud Corinthũ fuere,unde Orneates ipse deus,ut pòst dice-
mus,nũcupatus.Priapus ergo,Liberi patris filius,quia ea regio,&
Lãpsacus,uineis abũdat.hinc & Xerxes rex Themistocli in uinum
Lampsacum dedit.res nota ex Strabone, & Stephano, qui etiã ait
ex Demosthenis sentẽtia,ob scilicet uini bonitatẽ,Priapi opus, seu
possessionem eam urbẽ esse: qui Priapus Veneris & Dionysij filius
existimatus est. Pauſ.idẽ ait. At Diodorus: Priapus, inquit, ut fabu
lant antiqui,Dionysij ac Veneris filius fuit, q̃d qui uino indulgeãt,
sint natura ad uenerẽ procliuiores. Addit & hoc quoq; Pauſ. Pria-
pus,

A pus, inquit, & alibi, & ubi sunt caprarũ ouiũq́ pascua, apũq́ examina colitur. nostri etiã & hortos & pomaria, ut ex Priapeijs poematib. facile colligimus. Existimauit Strabo, uir doctissimus, à iunioribus deũ habitũ esse, nõ à uetustiorib. nã Hesiodus, inquit, Priapũ non nouit: & Orthanę & Conisalo & Thyconi, & eiusmodi Atheniensiũ deis persimilẽ fuisse prodidit. Atqui ô Strabo, si Hesiodus Priapum non nouit, ut ais, at nouit Orpheus Hesiodo antiquior, qui in πρωτογόνου hymno cum myrrha, inter alia ita cecinit,

ἀφ' οὗ σε φάνητα κικλήσκω, ἠδὲ πρίηπον ἄνακτα. id est, Ex quo teq́ Phaneta uocabo, atq́ Priapũ regẽ. Eustathius Priapũ ac Silenum Bacchi ideo comites esse scribit, quòd ebrij ac salaces essent. quòd tamẽ ita ego intelligendũ reor, nõ reipsa uino oppressos: tũc enim ebrij, ut sæpe uidimus, nõ ueneri, sed somno rẽ sacrã facere cõsueuere, utpote parũ sui cõpotes. Lucianus in eo qui περὶ ὀρχήσεως inscribitur, Priapũ unũ ex Titanibus, uel Idæis dactylis scribit, quẽ Iuno Marti dederit, puerũ adhuc rudẽ, sed multa prẹditũ uirilitate: eũq́ nõ prius à Marte armorũ disciplina peritũ, quàm saltatorẽ bonũ factum. unde & illi merces ab Iunone cõstituta fuit, ut ab eo decimã spoliorũ partem in bello reciperet. Rem planius Lucianus prodit.
B Ab Ægyptijs Priapi simulachrũ, quẽ illi Horũ & Typhonẽ appellabãt, humana effingebatur forma. dextera manu sceptrũ tenebat, quod ab ipso terrã & mare in lucẽ edita existimarẽt: Lęua suã ipsius mentulã arrectã, quòd semina humo tecta in apertũ emittat. Pennę autẽ, motus indicabãt celeritatẽ: & disci, orbis circũferentiã significabãt. eundẽ enim esse, qui & Sol, opinabãtur. Suidas auctor. Nostri Priapũ effingebãt in agricolæ arrecti speciẽ. Tibullus: Agricolam ponimus ante deũ. Idẽ: Libatũ agricolã ponit ante deũ. Falx illi dabat, Terreat ut sæuas falce Priapus aues: uel ut Phurnutus scribit, quòd ea ad putãdas uites utamur: uel quia custodientem fas est habere arma, quib. eas tueatur: uel quia qui inducit ac profert quę sunt, eius debet esse uirtutis quæ incidere ac perdere ea posit. Lego apud uirũ doctũ, hũc deũ cognominatũ ideo Auistuporẽ. ita enim lib. VII. Architecturæ scribit: Nõ enim statuas ponemus, quales in hortis ridiculas illius Auistuporis dei, &c. Nos uulgo Spantachium, quasi pauorem auium appellamus, ad earum scilicet terrorem. Coronabatur uero Priapus ex ijs quæ hortensia essent. Lac & liba pręterea Priapo offerebantur. Scribit Seruius, cum consideratione à Vergilio illud dictum esse,

Sinum lactis, & hæc tibi liba Priape quotannis
Expectare sat est, custos es pauperis horti.

Suprà inquit Dianæ cum ueneratione locutum esse, apud numen seuerũ: contrà hic, inquit, iocatur, quia loquitur numini quod

iocis

iocis gaudere manifestum est, quia deus est, qui hortos tuetur.

Bonus dæmon, seu Genius, uocatur etiã Priapus, ut Phurnutus testatur, quòd omnia omnibus distribuat ac diuidat: unde & τεχνίτης, & σωτὴρ domesticarũ rerũ appellat̃. hinc etiam illi cornu Copiæ, id est Amaltheę attribuebãt. qua de re plura idem Phurnutus. A

Phallus Priapus uocat̃, & ueretrũ significat. quare cum Herodotus ait, in sacris Dionysij fuisse phallos, Priapos intelligimus: hoc est ueretra, quæ è collo propendebant. Diod. in sacris Ægyptiacis pudendũ Osiridis phallũ uocauit, & in eius rei memoriã cubitales statuę factę eodẽ nomine dicebant̃, quę pręcinẽte tibia circũferebãtur. Herodotus in II, huius sacri ritũ exponit: Melãpumq; ostendit gręcis id ex Ægypto mõstrasse. Lucian. Phallos pro forib. deæ Syrię fuisse scribit, quos ait positos ab ipso Dionysio nouercę Iunoni. Alij phallos esse dicũt ligna longa, quę in summo pudẽda haberẽt. À phallo περιφαλλία, celebritas & põpa quæ Dionysio agebatur ex phallis, dicta est, teste Hesychio: quæ & φαλλαγωγία, ut Theodoretus & Phornutus aiunt, dicebatur, id est dies & feriæ Priapo dicatę. unde & Phallouitroboli nuncupati, ex uitro Priapi, quãuis & ex alia materia fierent: ex ebore, auro, & (si Dis placet) ex serico, & panno lineo, quibus mulieres utebant̃, & fortè nunc etiã utuntur, ad explendã Veneris pruriginem. ab hoc Ithyphallus etiã deus ipse Priapus uocatus, cui est carmen Phallicũ, & Ithyphallicũ dicatum: de quibus & Græci & Latini, & nos pręterea in Poetis egimus. ἰθύφαλλος uero est interpretatus, arrectus Priapus, qui & ab Ægyptijs quotannis summa inquisitione & cultu celebrabat̃. lege Diodorũ, Lucianũ, et Herodotũ in secũdo: ut alios mittã. Ponebatur porrò Ithyphallus in hortis, propter generationẽ ubertatemq; eorum. ijs enim pręesse dicitur, propter fœcunditatem, cuius ipse symbolũ putabat̃. Nam, ut ait Seruius, cum alia terra semel creet aliquid, horti nunquam sine fructu sunt. hinc ergo Columella in carmine de Hortis ait, B

Sed truncum fortè dolatum
Arboris antiquæ, numen uenerare Ithyphalli.

& Vergilius, ut antè dictum, *Hellespontiaci seruet tutela Priapi.*

Horat. in Sermone de Priapo,

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus, scamnum faceret'ne Priapum,
Maluit esse deum: deus inde ego furum, auiumq;
Maxima formido: nam fures dextra coercet,
Obscænoq; ruber porrectus ab inguine palus.
Ast importunas uolucres in uertice arundo
Terret fixa, uetatq; nouis considere in hortis.

Quod Horatius ex

ficulneo

A ficulneo trunco dixit confectum Priapum. idem & Theocritus in epigrammate de eodem deo,

σύκινον εὑρήσεις ἀρτιγλυφὲς ξόανον. hoc est, Ficulnã inuenies, quæ modo sculpta, statuã. Posset & referri ad fabulã, quã ex Arnobio in Baccho retuli, unde & origo putatur Ithyphalli: id quod eo loco planius ostendi. Dicebatur & custos ruber. Vergil. in Priap.

Sed ruber hortorum custos membrosior æquo. Tibullus:

Pomosisq́ ruber custos ponatur in hortis,

Terreat ut sæua falce Priapus aues. Ouidius in Fastis,

Et ruber hortorum custos. Sed hac de re, id est, de Ithyphallo, & deo & carmine, plura scripsimus in Mecœnatis uita, cum de Priapeijs poematibus ageremus, quæ nõ sunt hic repetenda. eos enim Dialogos iamprid ẽ edendos M. Isingrinio, accurato ac diligẽti typographo, tradidimus. Vnũ illud de Ithyphallis ex XIIII Athenęi hoc loco, quod ibi nõ ascripserã, tantũ afferã: Ithyphalli, inquit, ebriorũ personã gestabãt, & coronabantur, *χειρίδας*, id est manicas habentes *ἀνθινὰς*, id est floridas, siue purpureas, semialbisq́ tunicis utebantur, & subtili ad talos usq́ tegebantur amiculo. cum silẽtio autẽ per porticũ ingressi, ubi in mediã peruenere saltationẽ, ad theatrũ se cõuertebant, dicentes, Recedite, deo locũ date: uult e-

B nim deus rectus sublimisq́ per mediũ incedere. hęc fermè Athen.

Typhonem Priapũ ab aliquibus cognominatũ, scribit Diodor. Siculus. Priapũ, inquit, quidã Ithyphallũ, alij Typhonẽ nominant. nõ solũ autẽ in urbiũ templis, sed in agrestib. quoq́ locis, tanquã uinearũ atq́ hortorũ custos colebat̃, fructuũ fures castigãs: id quod etiã ex Priapeijs, & Columella, & paulo antè nostris citatis poetis facile intelligimus. Sanè nõ solum in Dionysij cerimonijs & orgijs adhibebat̃, sed & alijs plerisq́ sacris cum risu ludoq́. immò & matronæ eum circũferebant, & alia inhonesta facere solebant, ut in sequẽtibus ostendemus. Porrò nunc etiã hymnus Orphei in Typhonem legitur, quẽ in subterraneis ædibus habitare, aliáq́ canit, quę Plutoni cõuenire uidentur. plura de Typhone Plut. in Iside & Osiri prodit, cui & Nephthyn adiungit, de qua in Venere dictum.

Fascinũ pro Priapo positũ, apud auctores sæpe uidimus, & D. Augustinus in lib. de Ciuit. dei, nec semel. ut cum in sexto ait: Quid hoc dicã? cum ibi sit & Priapus, nimiũ masculus, super cuius immanissimũ & turpissimũ fascinũ sedere noua nupta iubebatur, more honestissimo & religiosissimo matronarũ. Vergil. Pædicabere fascino pedali. Idem, Priape quod tẽto grauis sis fascino. Item, Ruber sedere cum rubente fascino. Vtitur & Horat. Minus ue languet fascinũ. quo loco ait Porphyrion, quod fascinandis reb. hæc membri deformitas adderetur. Sunt qui putent, ad auertendũ fascinũ. nam

& Au-

& Augustinus in VII. ait à matrona honestissima imponi illi coronã ad auertendũ fascinũ frugib. Acron, fascinũ esse ait, uirilẽ penem. lingua uero detersa fronte, mulieres amputare se infantibus putãt fascinũ. Plin. lib. XXVIII. cap. quarto: Religione mutaĩ & fascinus. Imperatorũ quoq;, nõ solũ infantiũ custos: qui deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantiũ sub his pendens defendit, medicus inuidiæ, iubetq; eosdem recipere. hæc cõcise Plinius. Sed de fascino, qui uel oculis, uel lingua fieri dicitur, non est cur hic scribam. aliàs ex philosophis & medicis seorsum annotationem conscripsi. A

Muto Priapus etiã dictus à Latinis: unde mutoniatus, mentulatus. res notior est, quàm ut pluribus interpretemur. Idem dicĩ & mutinus, ut habetur in Priapeis, Rubricato minare mutino. Tertullianus in Apolog. legere uideĩ Mutunus. ita enim ridens Romanorũ religionẽ: Sterculus, inquit, & Mutunus, & Laurentina prouexit imperiũ, &c. Arnobius item in quarto: Etiam' ne, inquit, Mutunus, cuius immanib. pudendis, horrentiq; fascino uestras inequitare matronas & auspicabile ducitis, & optatis. At uerò Lactantius Firmianus in primo: Sterculius, qui stercorãdi agri rationẽ induxit: & Mutinus, in cuius sinu pudendo nubentes præsident, ut illarum pudicitiã prior deus delibasse uideatur. Augustinus etiam B in quarto, Mutunũ & Tutunũ legere uidetur. tametsi in codicibus Lactantij quibusdã, nunc Tutinus, nũc Futinus legaĩ, & Tutunus.

Orneates Priapus deus cognominatus est, ab Orneis prope Corinthũ populis, ut Strabo auctor est, cuius dei res Euphronius poeta carmine perscripsit, ut in tertio de Poetarum historia scripsimus. Ornea quoq; sacra, sunt qui scribant, appellari Priapi sacra, quæ à nymphis iuxta Colophonem celebrarentur.

Lampsacus quoq;, & Lampsacenus deus, Priapus uocatus est, ut Val. Flaccus docet. Scribit Seruius, quod Priapus ex eo oppido fuerit. unde in Priapeijs poeta,

Mortales tibi Lampsa cum dicarunt. Item,
Ille tuus ciuis Lampsace Gallus ero. De Priapo uerò oppido iam locuti sumus.

Pammyles deus apud Ægyptios, teste Hesychio, nõ quidẽ Priapus, sed Priapo similis, cuius Cratinus iunior in Gigantibus fabula meminit: ὡς σφοδρέως ἡ αἰγυπτιώδης σόχαρις παμμύλης. licet in peruulgatis Hesychij codicibus, παμύλης passim legi à doctis etiã quibusdam uideamus. Sed nos de Pammylijs sacris, quæ & qualia essent, in Osiri plura prodidimus.

SYNTAGMATIS OCTAVI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE MERCVRIO, IRIDE, SOMNO, INSOMNIIS, AD ALBERTVM LOLLIVM, SYNTAGMA NONVM.

Lolli, Lollia quo domus superbit,
Hunc nostrum tibi dedico libellum,
Est quo Mercurius deus repostus.
Hunc tu suscipias, legas, & ornes,
Qua polles nitida elocutione,
Cultus prodeat ut uirûm per ora.

LILIVS GREG. GYRALDVS Alberto Lollio suo, S. P. D.

A *Nuitasti tu me sæpe, Lolli charissime, tuis literis, & muneribus illis quidem mihi gratissimis, ut meorum aliquid scriptorum tuo nomini darem, quod nostræ inter nos amicitiæ omnibus testimonio esset. Ego uero cùm alijs plurimis de caussis, tum hac hucusq; distuli, quod mea scripta non talia sunt, ut aliquid tibi uel dignitatis, uel nominis ad posteritatẽ addere possint: cum satis id tibi utrunque, uel generis nobilitate, uel studio optimarum artium comparatum sit. Quis enim Lolliorum familiam ignorat, à priscis usq; temporibus illustrem extitisse? & ad nostram usq; ætatem uiros subinde præclaros cùm domi forisq;, hoc est, & literarum studijs, & negotijs gerendis, tum armis etiam & militia protulisse? Commemorarem ex diuersis temporibus aliquos, atq; etiam qui hoc ipso tecum florent, nisi tu* B *hanc partem esses præclarè executus, qui à Cæsaris & Augusti usq; ætate, & suprà etiam, seorsum permultos historia eleganti stilo à te perscripta (ut audiui) complexus es. Tu uerò à teneris usq; pueritiæ unguiculis ita literis & moribus, præcipuè sub M. ANTONIO ANTIMACHO, uiro in utraq; lingua eminentiss. profecisti, ut inter ciues nostros tibi & eloquentia & eruditione honestum locum compararis. Sed quando uideo te indies id à me efflagitare, statui te tuo desiderio diutius nõ frustrari, & me hoc ipso nexu absoluere. Composui his diebus multi studij & lectionis de Deis & eorum cognominibus pleraq; Syntagmata, quorum quod de Mer*

curio confeci, tuo nomini dare constitui, his præcipue de causis. Nam cum is deus existimatus sit à gentibus, non literarum modò, & studiorum ac eloquentiæ, sed & opum & thesaurorum præses, & tu in his omnibus non parum, bonorum iudicio emineas, sic ut quantum literis & eloquentia uales, tantundem etiam in administranda familia, & in facultatibus uel tibi à maioribus traditis, uel abs te auctis, diligens ac splendidus in ista adhuc iuuenili & florenti ætate pater familias existimeris. Accipe igitur hoc ipsum, quod diu optasti, nostrum qualecunque Syntagma: in quo uidebis, qualis à gentibus fuerit existimatus deus Mercurius. Sed magis, quod uereor, audaciam meam ridebis, qui homo cum sim tam imbecillium uirium, & penè conclamatæ ualetudinis, & mediocris (si non etiam multo infrà) literaturæ, ausus sim tantum onus subire. nam omnem penè antiquitatem euoluere necesse fuit, in tanta explicãda materia. Sed in tam longo articulorum morbo, & podagræ otio, quid agendum fuit? Sinerem'ne me penitus confici doloribus? Volebam in his etiam uideri me uixisse, nec penitus interijsse. An assecutus id fuerim, tu cum Ferino, & cæteris Academiæ tuæ eruditis, & candidè censentibus, iudicatote. Ego certè, quantum potui, effeci: & indies etiam plura efficiam, ne totum me dolores & infortunia abstulisse uideantur. Vale. A B

MERCVRIVS.

Ercurius à Latinis dictus, à Græcis ἑρμῆς uocatur, sermonisque deus ab antiquis credebatur. Mercurius enim dictus medicurrius quidã, ut ait Arnobius, hoc est, quasi medius currens: quòd sermo medius inter homines sit. & ideo ἑρμῆς græcè, id est interpres nuncupatus: unde & interpretatio, ἑρμηνεία, quæ propriè ad sermonem pertinet. Quam ob rem fuerunt qui Mercurium scripserint, uel maximè ob hanc causam diuinum habitum, quòd nullo manus aut pedum officio indiguerit: sed solis uerbis, quæ uellet, ita diceret, ut ab omnibus planè intelligeretur. Et propterea etiam mercibus præesse putabatur, quia inter uendentes & ementes sermo sit medius. Ideo & Festus ait Mercurius à mercibus est dictus. hũc etenim negotiorum omnium existimabant esse deũ. hac ratione alas ei in capite & pedibus antiqui

A antiqui aſsignauere, id ſcilicet ſignificare uolẽtes, uolucrẽ per aëra ferri ſermonem. Ideoq́ & Nuncius dictus, quoniam per ſermonem omnia cogitata enunciantur: auctor Auguſt. in ſeptimo de Ciuit. dei. Ammianus uerò ſcribit, Iulianum Cæſarem nocte dimidiata ſemper exurgentem ex tapete & xyſira, quam uulgaris ſimplicitas Suſurnã appellat, occultè Mercurio ſupplicaſſe, quem in mundo uelociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ. Mercurios quinq́ M. Cicero in tertio de Nat. deorum enumerat, quem & Arnobius eſt ſecutus: Vnus, inquit, Cœlo patre, Die matre natus eſt, cuius obſcenius excitata natura traditur, quod aſpectu Proſerpinæ commotus ſit. alter Valentis & Phoronidis filius, is qui ſub terris habetur: idem Trophonius. tertius Ioue tertio genitus, & Maia, ex quo & Penelope Pana natum ferunt. quartus Nilo patre, quem Ægyptij nefas habent nominare. quintus, quem colunt Pheneatæ, qui argentum inueniſſe, & Argũ dicitur interemiſſe, ob eamq́ cauſam Ægypto præfuiſſe, atq́ Ægyptijs leges ac literas tradidiſſe. hunc Ægyptij θὼθ appellant: eodemq́ nomine primus anni menſis apud eos uocatur. hæc quidem Cicero. Lactãtius tamen grãmaticus in Theb. libro quarto, ex Carbilij ſententia quatuor tantum Mercurij nomine numerat,
B unum Iouis & Maiæ filium, alterum Cœli & Diei, tertium Liberi & Proſerpinæ, quartum Iouis & Cyllenes, à quo ſit Argus occiſus: quem ob hanc ipſam cauſam græci profugum dicunt, Ægyptijs uerò literas demonſtraſſe. Non hic refero Hermeten, id eſt Mercuriũ Triſmegiſton, quia eius uitam inter Poetas retuli. Scribit Fulgentius: Mercuriũ ueteres dici uoluere, quaſi merciũ curã. Plato uero in Cratylo, & eum exponẽs Proclus, ἑρμῆν ab eo quod eſt εἴρειν καὶ μήσασθαι, quòd loqui excogitauerit & machinatus ſit, interpretati ſunt, quaſi εἰρέμην. Nunc uerò nos, ait Proclus, ut eſt uidere, nomen adornantes, ἑρμῆν uocamus. nam & Iris ipſa uidetur nuncupata, quod nuncia ſit. hæc illi pluribus, quos & Phurnutus ſecutus, & hoc amplius: uel dictus, inquit, ἀπὸ τοῦ ἔρυμα ἡμῖν εἶναι, καὶ οἷον ὀχύρωμα. hoc eſt, ab eo quòd ſit nobis propugnaculum, ſeu munimentum. Phauorinus ἑρμῆν dictum ait, ἀπὸ τοῦ εἴρω, quod eſt annũcio, ex quo εἰρέας nomen, ut αἰνέας: & adiectione μ, ἑρμέας, ex quo ἑρμῆς. nam plerunq́ græci μ aſſumũt literã, in informationibus uocabulorũ, ut ille pluribus exemplis oſtendit. Ideo uerò Maię & Iouis filius dictus eſt, hoc eſt, τοῦ νοῦ καὶ τῆς φρονήσεως, quòd uidelicet ex utroq́, mente ſcilicet & prudentia, oratio ducatur: uel ut Phurnutus ait, ideo Maia natum, id eſt ex ſpeculatione inquiſitione ue. nanq́ μαῖα, hoc eſt obſtetrix, quæ obſtetricãdi officium parturientibus gerit, ea ratione appellata eſt, quòd ſcrutãdo & in-

quirendo fœtus in lucem producat. Iuniorem quoq; effingebant antiqui Mercurium, quoniam non senescit oratio: & quadratum, propter firmitatem, & ueri sermonis robur. Galenus etiam Pergamenus in Suasoria (si libellus est legitimus) Mercurium, inquit, ut orationis parentem, & artium omnium auctorem, in aliã effigiem quàm fortunæ effinxerunt, tum pictores, tum plastæ. effingunt enim iuuenẽ formosum, nõ tamen fucatum, aut cõptum, sed natiua quadam uirtutis specie, uultu hilari, acribus oculis, in basi quadrata, quæ stabilitatis & firmitatis figura est: tum cætera, quæ in eius dei cõmendationem, & assedarũ comitumq; subiungit. Sanè Plutarchus in Isi & Osiri, Mercuriũ scribit corpore esse γαλεάγκωνα, quam uocẽ Galenus apud Hipp. in lib. de Artic. sic interpretatur: Galeancones, inquit, dicuntur, qui à primo natali die humeros habent breuiores. dictos uideri ait, à γάλης, id est felis seu mustelæ similitudine. quãquam non laborandũ putat in uocabulis, dummodo eorum sensa teneamus. Miror Cœlium nostrũ quodã suo opusculo de rebus Ægyptiacis inscripto, γαλιαγκῶνα ἑρμῆν exposuisse albicubitũ. grãmatici quoq; nõnulli galiancona interpretãtur, qui iusto breuiorem habeat cubitũ. Sed cur hic nõ addam, uariè me de hac uoce notasse? nã & Galeãchena quidã, alij Gylianchena legũt, ut in Gylio Hercule attingam, & copiosius in Carcini poetæ uita mõstraui. Vidi in libro Antiquitatũ, Mercurij imaginem hoc modo effictã: filo quidem corporis iuuenili, facie imberbi, cum alis supra aures. nudus uerò totus, preterquam quod in dorso palliolum habere uidebatur. dextera marsupium continebat, quod supra caput hirci iacebat: sinistra uerò caduceum præferebat, ad pedes illius gallus & hircus suberant. Lucro insuper & mercimonijs Mercuriũ prefecerunt antiqui. unde illi cognomina, ἐμπολαῖος, & (ut etiam aliqui) ἐμποραῖος, & κερδῷος. quin etiam ἑρμεῖα, καὶ ἑρμαῖα, lucra uocantur & thesauri, qui preter expectationem contingunt, quomodo in Sophistis Philostratus, & Phurnutus in Mercurio accipere uidentur. Quin & de inuentis thesauris participem Mercurium facere ueteres soliti fuere. Huic deo Romani mense maio rem diuinam faciebant, eiusq; statuæ pleriq; marsupium suspensum adhibebant, ut Macrobius & Suidas notant. Literas etiam Mercurius inuenisse dictus est, ut M. Cicero & Aristides tradunt. Tertullianus Septimus quoq; in libro de Coronis: Mercurius, inquit, literas enarrauit, necessarias (confitebor) & commercij rebus, & nostris erga deũ studijs: sed & si neruos idem in sonũ strinxit, non negabo, & cætera. Addit & Diodorus, pondera & mensuras, & quæstum ex mercatura facere instituisse: id quod & ipse apud Plautum ostendit. Ad hæc Homeri quidam expositores in penulti-

A penultimo Odyss. nō modo literas Mercurium inuenisse tradunt, sed & musicam, & palæstram, & geometriam. Ideoq; τετράγωνον in gymnasijs ueteres effinxisse, qua de re infrà nonnihil dicemus. Palæstram insuper ipsius filiam fuisse legimus, de qua sic apud Lactantium: Cum aliquando, inquit, Mercurius somnum caperet, quidam dormienti tetendit insidias: qui conata peregisset, nisi eum filia Palæstra excitasset. qui cum odio terræ migrasset ad cœlum, creditus est obijsse, quo facto iniuriosam meruit sepulturam: unde Statius libro secundo Theb.

Pollutamq; suo despectat Phocida busto. Porrò hanc Mercurij filiam Palæstram, Philostratus in Arcadia luctam inuenisse scribit. Sed & in palæstris Mercurius, ut ait Phornutus, cum Hercule colebatur: quòd cum ratione fortitudo moderanda sit. Qui enim ui corporis sola nituntur, rationemq;, quæ artes in uita inuexit, negligunt, his admodum illud quispiam decenter dixerit, δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος: hoc est, Dæmonie, perdet te robur tuum. Sed & ipsum deum furandi artis, & furti inuentorem legimus. unde & illi cognomentum κλέπτης, ut docet Phurnutus. κλῶπα etiã ideo nuncupatũ ait Suidas. Idem & δόλιος dictus, id est, doli & fraudis artifex. Prudentius,

B *Expertes furandi homines hac imbuit arte*
Mercurius Maia genitus. Hoc idem & Fulgentius. Horatius in eo hymno quem ex Alcæo extulisse ferunt, in quo de Mercurio agit elegantissimè,

Mercuri facunde nepos Atlantis. quem totum non modò legere, sed etiam ediscere, ualde est precium operæ. Sunt & qui addunt, eundem præstigiatorum artem excogitasse: sed & rebus nomina imposuisse, & uerba in ordinem redegisse, & deorũ cultum & sacra instituisse, astrorum & siderum cursus obseruasse, numerosq; excogitasse, & medicinam, testudinem, id est chelym: sed & fidium tres uoces, acutam, grauem, & mediam, à tribus anni Ægyptiorum partibus, æstate, hyeme, & uere. Quare cum in uita tot & tanta inuenerit, Græci κοινὸν ἑρμῆν, id est, cõmunem Mercurium uocauere. Hinc Lucianus in Votis: Ergo, inquit, quod maximè in promptu sit, communem Mercurium dicunt. Sed & eodem nomine illum appellarunt Aristides orator, & Plut. item Phurnutus & Hesychius. In prouerbiũ enim exijt κοινὸς ἑρμῆς, de ijs qui aliquid in commune inueniunt: quod & Erasmus notauit. Sed & in ducendis sortibus, primam ait Hesychius huius dei nomine duci. Quin & in carnibus etiam distribuendis ac diuidendis, prima pars Mercurij sors, id est, ἑρμοῦ κλῆρος appellabatur, ut Iul. Pollux lib. sexto

ſcriptum reliquit. Sed qui dei communes, qui ue deus communis dicerentur, referemus in Martis cognominibus. Addamus & hoc loco de pictura aliquid. Iuuenis effingebatur hic deus. hinc Lucianus in libello de Sacrificijs, eum pubeſcentem deſcribit, & primam ducẽtem lanuginem: quod & paulo antè ex Galeno dixi. Ad hæc ei & talaria & alas in pedibus, id eſt πέδιλα adhibuere, ea cauſa (ut Phurnutus ait) quòd ſermo aera tranat. unde & Homerus τὰ ἔπη πτερόεντα, hoc eſt, alata uerba dixit. & Orpheus in eius hymno, πτηνοπέδιλον uocauit: hoc eſt, qui alata talaria haberet. Sed Fulgentius: Pennata, inquit, talaria habet, quòd negotiantium pedes ubique pergendo quaſi pennati ſunt. Pingitur præterea cum galero alato, & cum talaribus, & petaſo in pedibus. caduceumq́ in manibus interdum fingitur, nunc uirgam, nunc falcatum gladium habens, id eſt Harpen, & (ut dixi) marſupium plerunq; attribuere. L. Apuleius de Aſino aureo, Mercurium ita lib. decimo effingit. Puer, ait, luculentus, nudus, niſi quòd ephebi chlamyde ſiniſtrum tegebat humerum, flauis crinibus conſpicuus: inter comas eius aureæ pinnulæ ſimul coniunctæ prominebant, cum caduceo & uirgula. Vergilius planè & ipſe in quarto Æneid. ita effingit,

Ille patris, inquit, *magni parêre parabat*
Imperio, & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſiue æquora ſupra
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit, hac animas ille euocat Orco
Pallentesq́, alias ſubtriſtia tartara mittit.
Dat ſomnos, adimitq́, & lumina morte reſignat:
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat
Nubila. His non diſsimilia Stat. Papinius primo libro Theb. ſed uterq; ab Homero deſumpſit. Huic deo porrò gallum attribuere, quod literati & negotiatores uigilare habent neceſſe, nec totam ſomno fas eſt cõſumere noctem. Mercurij inſuper ſtatuis uiatores ſolebant lapidum aceruos accumulare, ut ſinguli ſingulos adijcerent: id innuentes, ut ait Phurnutus, uel ita deum honorare, re ſcilicet ea quæ ad præſens ſit in prõptu & obuia: uel quòd ita uiam uideantur repurgare, ne ad lapides cæteri uiatores offendant: uel quod eo lapidum cumulo ſtatua dei notior prætereuntibus fieret. Alij in orationem ipſam referunt, quæ ex minimis particulis conſiſtat. Sedenim & paſtores Mercurium curare, teſtis in Corinth. Pauſ. qui illius ſtatuam ait æneam fuiſſe apud Lecheum ſedentem, & iuxta eum arietem: nam, inquit, Mercurius præter reliquos deos curare, & opibus augere uidetur paſtores: ſicuti & Homerus

A in Iliad. testatur, & Hesiodus, ut in Nomio Mercurio pluribus dicam. Sed & illud hoc tibi loco cur non significem? quod chemicæ artis professores sibi persuasere, Mercuriumq́ uocauere uiuum argentum, quod Græci hydrargyron, id est liquidum argentum appellant, propter eius mobilitatem. notissimum quippe est, metalla omnia ab ipsis chemiæ artificibus planetarum uocabulis uocitari. Verùm non modo ab his, sed & à Platonicis: id quod in Timæo obseruant, nonnihil tamen euariantes. Quare cum ex ipso Mercurio, id est hydrargyro, maximos sibi auri et argẽti thesauros spondeant, ego in epistola ad Ant. Thebaldeum, qua amicos meos post Vrbis direptionem mihi nõ adesse posse sum conquestus, de Ant. Visdomino, uiro erudito, eius artis studioso, ita cecini:

Nec mihi Visdominus, Musis qui sæpe relictis
Demere Mercurio talaria, ne uagus erret,
Nititur, & croceo corpus perfundere luto. Sed hac de re satis.

Quinarium porrò numerum scribit Bapt. Leo, diuinum hac re potissimum esse, & Mercurio artiumq́ deis attribui: cum tamen antiquiores scriptores tetrada, id est quaternarium huic deo adscri-
B pserint, ut cum alijs docet Martianus.

Cyllenius in primis Mercurius dictus est, à Cyllene monte Arcadiæ, quod in ultimo Odyss. grammatici notant, in quo monte & nutritus & diuersatus est: à Philostrato tamen in Olympi uertice natus describitur, & eius ibidem furta, boum in primis: qua de re & Horatius apud nos, & Ouidius. Vel ideo Cyllenius est appellatus, quod somnum animantibus conciliet, ut qui potestatem κυλλήδων habeat. κυλάδες enim particulæ sunt, quæ sub oculis sunt. unde & Attici κυλοιδιᾶν dicunt, cum palpebræ seu oculorum genæ intumescunt, id quod prouenire solet ex nimio, uel item ex minimo somno. Sed hac de re Græci plura. À Vergilio Cyllenius ales, in quarto appellatus est:

Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis.

Item Cyllenia proles: ut,

Materno ueniens ab auo Cyllenia proles.

Cyllius etiam uocatus Mercurius, per syncopen, pro Cyllenio, ut qui de gentibus scribunt apud græcos testantur, & Stephanus in primis. Cyllenius, inquit Festus, Mercurius dictus est, quod omnem rem sermo sine manibus conficiat: quibus partibus corporis qui carent, κύλλοι uocantur. Ideoq́ quadratum eum fingebant. alij uolunt sic appellatum, quod in Cyllenia uia sit nutritus. alij, quod in monte Arcadiæ Cyllene. alij, quòd à Cyllene sit nympha educatus. Sed & à regione Arcas à nostris dictus est. Statius,

Vocalis citharæ repertor Arcas. Martialis:
Cum quibus Alcides, & puer Arcas erat.

Caducifer etiam Mercurius cognominatus est. Ouidius,
His se sustulerat paribus Caducifer alis. Idem in Fastis,
Tartara iussus adit sumptis Caducifer alis. De quo & Arnobius ait: Caduceator ille Cyllenius, in Algido fusus monte, uerborum excogitator, & nominum, & nundinarũ, mercium & commerciorum mutator, &c. A caduceo uerò, quo uti fingebatur, dictus, cuius formam aptè Macrob. est executus.

Quin & κῆρυξ θεῶν, id est præco deorum, teste Phurnuto, dictus est: eaq; annunciare aiunt mortalibus, quæ ab ipsis sunt deis. Et quidem κῆρυξ, id est præco, uel caduceator, quoniam per uocem editam ea auditui assistant, quæ per orationem significantur. κήρυκες uerò appellari, Pollux ait libro octauo, à Ceryce Mercurij filio, & Pandrosæ, Cecropis filiæ. Hinc fit κηρυκεῖον, id est caduceus. hinc & caduceatores dicti legati, qui de pace mittuntur: & caduceus interdum inuenitur pro pacis symbolo, in antiquis præsertim nomismatibus. Plura de caduceo Phurnutus, & Hyginus in Lyra, quam (ait) Mercurius cum boues abegisse deprehensus esset, Apollini dedit, & ab eo (inquit) uirgulam quandam muneri accepit: quam manu tenens Mercurius, cum proficisceretur in Arcadiam, & uidisset duos dracones inter se coniuncto corpore alium alium appetere, ut qui dimicare inter se uiderentur, uirgulam inter utrunq; subiecit, itaq; discesserunt. quo facto, eam uirgulam pacis causa dixit esse constitutam. Nonnulli etiam cum faciunt caduceum, duos dracones implicatos uirgula faciunt, quod initium fuerat Mercurio pacis. unde Martialis,
Cyllenes cœliq; decus, facunde minister,
Aurea cui torto uirga dracone nitet.

Hinc & Mercurij exemplo athletas, & in reliquis eiusmodi certaminibus uirgula usos fuisse antiquos legimus. Sanè de Mercurij uirga nos alibi plura. Isidorus certè & ipse ita scribit: Mercurius uirgam tenet, quæ serpentes diuidit, id est uenena. nam bellantes & dissidentes interpretum oratione sedantur: unde legati pacis Caduceatores dicti. Iamblichus quoq; in epistola ad Deuxippum: Reuera, inquit, deus quispiam fuit, qui hominibus dialecticam ostendit, & è cœlo demisit: uel ut quidam dicunt, eloquens Mercurius, qui in manibus dialecticæ symbolum gestat, serpentes scilicet se inuicem inspicientes, &c. Idem repetit & Stobæus in sermone de Literis, id est περὶ γραμμάτων.

ἄγγελος θεῶν ἑρμῆς, id est deorum nuncius, Mercurius appellatus est,

A tus est, teste Phurnuto, quoniam deorum consilia cognoscimus ex iis affectibus & energiis, quæ per orationem nobis inferũtur. hinc Orpheus ad Musæum, ἠδ᾽ ἄγγελον οὐρανιώνων ἑρμείαν κήρυκα. Huic deo hymnum etiam Orpheus concinuit, cum thuris suffimento, cuius hoc est initium, κλῦθί μου ἑρμεῖα διὸς ἄγγελε. hoc est, Audi me Mercuri Iouis angele. Idem & εὐάγγελος dictus est, ut obseruat Hesychius. idem & διάκονος, id est minister, quo modo & Latini quoque appellant. Sanè apud Pindarum in quopiam Olymp. hymno Mercurij etiam filiam ἀγγελίαν legimus, quod & interpretes notant.

Χρυσόρραπις ἑρμῆς, hoc est, auream uirgã gestans Mercurius cognominatus est, teste Phurnuto. ut enim in huius libri initio diximus, uirga Mercurio attribuitur. de qua sic in Odis Horatius:

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, uirgaq; leuem coerces
Aurea turbam, superis deorum
Gratus, & imis. & Virgilius in quarto Æneid. ex Homero:
Tum uirgam capit, hac animas ille euocat Orco, & cætera, ut suprà meminimus. Hæc uerò uirga pulcherrimè fabrefacta diceba-

B tur, quòd χρυσὸς plerunq; nõ modo aurum significat, sed ut Athenæus & Hesychius tradunt, pulchrum denotat: ut Chryses, id est aurea Venus: & χρυσήνιος Apollo, qui pulchras haberet habenas, à precio & pulchritudine ipsius metalli, cuius metalli & dæmõ χρυσὼν (teste Hesychio) uocabat. Addit & Athenæus alia ex Pindaro, cum ait: Iustitiæ facies & oculus aurei. Sanè sunt qui Chrysorrhapin interpretentur, ab alapa & flagello, propter ea Phurnuti uerba: ὅτι πολύτιμός ἐστι, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ ῥαπισμὸς. hoc est, quoniam honorificus est, & ex ipso flagellatio, seu correctio.

Acacesius Mercurius etiam cognominatus. Homerum tradunt in sermone de Arcadibus scripsisse, Acacũ fuisse Lycaonis filium, à quo Acacesium Arcadiæ urbs, ut ait Pausan. & Stephanus. Fuit uero Acacesij Mercurij templum spectabile in urbe Megalopoli, iuxta Philippi porticum. Sed & Acacesius collis, sub quo urbs ipsa Acacesium, & Mercurij Acacesij simulachrũ ex lapide. Arcades enim constanter affirmant, ab Acaco Mercuriũ educatum. Sanè & ἀκάκητον inde uocatum puto, de quo sic Phurnutus. Et hoc nomine Acaceton ipsum dicunt, cuius quidẽ hoc sit signũ, quod non ad male faciendũ & nocendũ, sed ad seruandũ potius factus est sermo. unde & Hygiea, id est Salus illi cohabitare dicitur. quibus ex uerbis patet eos hallucinatos esse, qui secuti Aldinũ Phurnuti codicẽ, legerunt ac scripserunt ἀκώκυτον, & cuspidatũ & mucronatũ interpretati

tati sunt. Cum uerò mihi occurrit interdum, ut tales errores casti- A
gem, ne tunc à me quæras illorum nomina, quos accuso. libenter
enim, homo cum sim, magnis uiris parco. Ingenui quippe hominis
esse duco, parcere personis, dicere de uitijs.

Stilbon Mercurij stella à splẽdore cognominata, ut M. Cicero, Martianus, Apuleius, cæteri asserunt. στίλβω enim splendeo est, & niteo. hanc stellam indicat Vergilius in illo,

Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Sanè Stilbontis & Stilbonis casu patrio rectè dicimus: hinc etiam Stilba lucernæ species, quæ supra candelabrum poni solet, ut ex Phœnissis Aristophanis Iul. Pollux in decimo declarat. Hoc lucernarũ genere ex orichalco hoc tempore ferè studiosi literarum uti consueuere.

Maleuoli Mercurij signum, id est statuam, appellabant ideo, quòd in nullius taberna spectabatur: quod Festus scribit.

τετράγωνος ὁ ἑρμῆς dictus ab antiquis, id est quadratus, ut paulo antè meminimus, quòd quatuor eius inuenta putabantur: uel, ut Phurnutus scribit, ea forma fingeretur ab antiquis, quòd sine manibus & pedibus quadratus facilius consistat. & per hoc stabilitatem orationis, & constantem, non fluxam & mutabilem esse debere, ostendit. Macrobius uerò de his: Pleraq; ait, simulachra Mercurij quadrato statu figurantur, solo capite insignita, & uirilibus arre- B
ctis. quam etiam speciem in solem transfert ipse Macrobius: illuc enim omnia numina deflectit. Sanè quòd uirilibus arrectis, ait, id etiam in Artemidori lib. Onirocriticon primo legimus: Cum, inquit, aliquando in Cyllene essem, Mercurij simulachrum uidi, nihil aliud quàm pudendum naturali quadam ratione confectum: & reliqua. Sed & Phurnutus de hac eadem re ita: Prisci, inquit, seniores & barbatos Hermas, habentes recta pudenda, faciebant: iuniores uerò, & nondum barbatos, deiecta. quin etiã Herodotus in secundo historiarum: Primi è Græcis (ait) Athenienses, à Pelasgis edocti, statuas Mercurij erecta tenere pudenda factitauerunt. Porrò hæ statuæ ἄποδες καὶ ἄχειρες, id est sine pedibus & manibus, Hermæ uocantur: quarum & adhuc multæ conspiciuntur in antiquitatibus, quas una nocte deiectas Thucydides in sexto, & Plutarchus in Alcibiade, ac item in Nicia, & Æmylius Probus in Alcibiade, prodiderunt. quæ res Alcibiadi negotiũ non paruum factitauit: in eum enim id crimen cõiectum fuit. Hermocopidas uocatos tradit Pausanias grammaticus, qui caput, seu collum & pudenda Hermis statuis præcidissent. Ad has mutilas statuas satyricè certè allusit Iuuenalis in octauo, cum quosdam Athenienses taxans, sola nobilitatis inani ambitione nixos, & nulla uirtute præditos, his comparat:
At tu, inquit, *Nil nisi Cecropides, truncoq; simillimus Hermæ.*

Sed

A Sed ut rem planius agnoscas, de Hermis & illud attende, quòd an-
tiqui Athenienses uirtutis ergo huiusmodi largiebantur, quæ pu-
blicè per urbem totam, & priuatim ponebantur: cuius post iam ci
tatos, Demosthenes meminit in oratione κτ̀ μειδίου, & ibi pluri-
bus Vlpianus rhetor. Sanè & apud Ciceronem nec semel obser-
uamus, ex Mercurio & Minerua statuas confectas, quæ ad biblio-
thecarum ornamenta ponerentur: uocat ille ἑρμαθηνάς. Illud de-
mum & Græci prodiderunt, à Pisistrato & Hipparcho Hermas to
ta urbe erectas esse. unde ἱππάρχειοι ἑρμαῖ dicti. Sed & ἀνδοκίδου
ἑρμῆς ad hoc conuenire uidetur. Porro & ἑρμέρωτας etiam legi-
mus, de statuis ex Mercurio & Cupidine confectis, quorum men-
tio apud scriptores. hinc & Hermæ Penteliciani à Cicerone dicti, è
marmore Attico, cuius meminerunt Strabo, Plutarchus, & Theo-
phrastus, sed & Plinius.

τρικέφαλος ἑρμῆς, idem qui & τρικάρηνος, id est Triceps Mercuri-
us, ab antiquis uocitatus, cuius meminit Lycophron in Alexãdra:
Nonacriates tricephalus lætus deus. Sic uerò dictus, ut interpre-
tes scribunt, quòd cœlestis sit deus, & maritimus, & terrenus. Sed
& Seruius tres Mercurios posuit, terrenum, superũ, & infernum,
Ciceronis auctoritate nixus. Sunt qui Tricephalum putent, quo-
B niam nonnunquam Hermæ ita tricipites fiebant, ad uias osten-
dendas. in his enim suberant subscriptiones, quò scilicet uia illa fer-
ret, & quò alia, & alia. Memini & me tales uidere ex marmore per-
uetustas: nam capita ad eam uiam uersa erant. Philochorus & Isęus
orator de his meminit, & grammaticus Harpocration. Existimant
etiam nonnulli, inter quos Hesychius, & Phauorinus, comicè lu-
sisse Aristophanem, cum ait ἐν τριφάλητι, παρόσον τετρακέφαλος ἑρ-
μῆς ἐν τῇ τριόδῳ. hoc est, quãtum quadriceps Mercurius in triuio.
Traxit & hoc in sua prouerbia Erasmus. ait enim, τρικέφαλον ἑρμῆν
dictum uideri in ambiguos & ancipites, aut uehementer astutos.

ἀμύητος ἑρμῆς, hoc est, nõ initiatus, uel profanus Mercurius. hoc
nomine, teste Phauorino, Athenienses in acropoli, hoc est in arce
statuerunt. Erasmus in Prouerbijs protulit hoc modo, ἑρμῆς ἀμύ-
ητος, id est indoctus, uel infans: ipsumq; prouerbiũ existimat, ubi
quis fingit se rudẽ eius artis, cuius est doctissimus, propterea quòd
Mercurius eloquentiæ & disciplinarum parens: uel quòd mysta-
gogus, & mysteriorum præfectus fuerit.

ἀργειφόντης ἑρμῆς, hoc est, Argicida Mercurius cognominatus
est, cùm ab alijs poetis, tum in primis ab Orpheo & Homero: non
quòd Argum, Ius Inachidis custodem interemerit, ut fabulis est
proditum: sed à sermonis potius, cui pręesse existimatur, pernicita
te. ἀργὸν enim significat tum uelocem, tum tardum, ut grammatici
obse-

obseruãt, oratione uerò ac sermone nihil uelocius. nam & ideo Homerus ἔπεα πτερόεντα, hoc est, alata uerba dixit, atq; ideo huic deo talaria & petasum antiqui attribuerunt. At Macrobius in Satur. Argiphontes, inquit, cognominatus est, non quòd Argum peremerit, quem ferunt per ambitũ capitis multorũ oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Io Inachi filiam, eius deæ pellicem, cõuersam in bouis formã, quam fabulam in primis Ouidius est executus: sed sub huiusmodi fabula Argus est cœlum, luce stellarum distinctum, quibus inesse uidetur uis quædã cęlestiũ oculorum, & cætera. Fulgentius existimat Argũ hominem quempiã fuisse, à multis alijs hominibus custoditum: astutis uidelicet, & uigilantibus. Pausanias Argicidam dictum ait, qui & ὀφιοκτόνος fuerit, id est, serpenticida, quod ἄργης serpens sit: uel quasi ἀργὴς ἀπὸ τοῦ φονεύειν, id est purus ab occidendo. nam & deus est pacificus. Phurnutus autem, seu Cornutus, ad Georgium puerulum in lib. de Nat. deorũ: Argiphontes, ait, dictus est, quasi ἀργεφάντης, ab eo quòd alba omnia faciat apparere, & perspicua. Albũ enim, ἀργεινὸν uocabant antiqui. Vel à uelocitate dictus, per antiphrasin etenim & ταχὺ ἀργὸν dicitur. Proclus apud Hesiodum in Ergis, ἀργειφόντης, inquit, ἤτοι ὁ ἐν ἀργῷ φωνῶν. pacificus enim deus est, & ἀψευδής. Recentiores uerò, ὅτι ἄργον ἐφόνευσεν, τὸν πανόπτην, quòd scilicet Argum occiderit, totum oculeum. Nisus uero Chius, ἀπὸ τοῦ διάγειν τὰς τῶν τελευτώντων ψυχὰς, quòd deducat animas defunctorũ. Alias Hesychius opiniones recitat: quòd scilicet uel in Argo primùm apparuit, uel quòd absoluit neces, uel citò & manifestè apparuit. hæc enim utraq; ad deum ipsum pertinent. propter enim nominũ facultatem τὸ ταχέως, id est citò: propter uerò diuinitatem, hoc σαφῶς, id est perspicuè & manifestè interpretata est. ἑρμῆς enim nũcupatus est, propterea quòd pacificator quidam sit, quia paci imperet, quod est dicere. Mercurius enim sermo est, & ratio. Illud item Pausanias in Lexico ait, Argiphontem cognominatum, quod serpentem occiderit, qui ἀργῆς appellaretur. Sed cum non ascribat quomodo, & quando, hoc mihi nugatorium uidetur. Sed de Argiphonte, quàm putarã, plura dixi. Harpedophorum Mercurium etiam appellatũ legimus, ab Harpe falce, qua Argum mactasse ferunt. de Harpe Ouidius, Hyginus, alij.

Strophæus, στροφαῖος Mercurius cognominatus, quòd negotia bene uertat, & uersuræ pręsit & mercimonijs: uel quòd subdolus sit, & uersipellis, quomodo illum Plautus inducit. Hesychius & Phauorinus aiunt, quòd ante ianuas statueretur, propter scilicet ianuę cardines: quod & in Pluto Aristophanis annotauimus, παρὰ τὴν θύραν στροφαῖον ἱδρύσασθαί με: Ponè ianuam Strophęũ me statuat, ea

A tuat, ea uidelicet ratione ut fures fur deus abigat. quo loco & alia sunt Mercurij cognomina. Pollux etiam Strophæũ in carcere constituere uidetur, si modò rectè eius uerba expendimus.

Thoth Mercurius dictus est ab Alexandrinis, ait Eusebius de Præp. euang. ab Ægyptijs uerò Thoyth, quod & Plato & Cicero affirmant. à quo & primus mensis, id est september appellatur, ut planius diximus in libro de Annis & mensibus, &c. Plato in Phædro, quo loco Socrates loquitur: Audiui equidẽ, inquit, circa Naucratem Ægypti priscorũ quendã fuisse deorum, cui dicata sit auis, quam Ibim uocant, deo autem ipsi nomen Theuth. hunc primum numerum & computationem inuenisse, geometriam & astronomiam, talorum insuper alearumq; ludos, literas: & cætera quæ subdit, ne nos nimij simus. Quin & idem Plato de eodem in Philebo agit. Sed enim & Thaautus, seu Thautus uocatur à Phœnicibus, ut copiosius in Lactantij quapiam annotatione ostendimus. Cæterum Theutates etiam à Gallis & Barbaris dictus est. Lucanus,

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrensq; feris altaribus Esus.

Hesus quidam apud Lucanum cum afflatu scribunt, & Martem
B interpretantur, ut alibi dicemus. Lactantius in primo: Galli Esum atq; Theutatem humano cruore placabant. Hinc ego putarim, id quod scribit Cornelius Tacitus de Germanis, Deorũ maximè Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoq; hostijs litare fas habẽt: de Theutate intelligi, quia priscis temporibus ex parte Galli fuerant Germani. Porro quod scribit Cic. in tertio de Nat. deorum: Qui si deus est, & Orpheus & Esus dei sunt, matre Musa nati. Et quanquàm docti eam lectionem probent, ego tamen emendarim, & legerim libẽtius pro Eso, Rhesum. nam ut in Musis nostris retulimus, Rhesum quidam Euterpes, quidã Terpsichoræ filium scripserunt. Theutatem & Esum suppresis nominibus Tertullianus in Apolog. describit, ita enim ait, de humanis uictimis agens: Maior ætas apud Gallos Mercurio prosecatur. Cæsar libro sexto de bello Gallico, mores eorum populorum describens, cum de humanis uictimis ægisset, ita subinfert: Demum maximè Mercurium colunt, huius sunt plurima simulachra, hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc uiarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ mercaturasq; habere uim maximam arbitrantur. T. etiam Liuius libro sexto, tertiæ Decad. in oppugnatione nouę Carthaginis, ita scribit: Quod ubi Scipio in tumulum obuersus, quem Mercuriũ Theutatẽ appellant, aduertit multis partibus nudata defensoribus mœnia esse, &c. Porrò de Mercurio Ægyptio, & quæ ab eo reperta sint, leges apud Diod. Siculum lib. primo Biblioth.

ἀγοραῖος ἑρμῆς, id est forensis Mercurius, multis in locis colebatur, ut passim apud auctores legimus, atque in primis in Attica, ut Paus. docet, & Philochorus apud Hesychium. Idem Thebis à Pindaro consecratus, unà cum Apolline Boedromio: de quo aliàs locuti sumus. De Agoræo Mercurio & Phurnutus de Nat. deorum. ait enim: Mercurius primus decenter dicitur ἀγοραῖος, ἐπίσκοπος γὰρ ἀγοραζόντων ἐστίν. Lucianus in Ioue comœdo, ait eius templũ fuisse apud uariam, id est ποικίλην porticũ. Fuit Pharis Achaiæ urbe in medio foro Mercurij barbati simulachrum, quod fuit à Simulo Messenio, ut inscriptio indicat, dicatum. Vocatur uerò à foro ἀγοραῖος, iuxta quem fuit oraculum tale. Ante simulachrum ἑστία, id est focus situs erat ex lapide, cui adhærebant plumbo detentæ æneæ lucernę. qui autem oraculum petebat, uesperi illud adibat, & thure suffibat, & lucernæ oleo complebantur, simulachrique ad dexteram chalcũ (denarij id nomen) in ara ponebat: tum ad dei aurem quicquid uolebat, insusurrabat, & simul manibus, ambabus obturatis auribus, discedebat. hinc foro dilapsus, ab auribus manus amouebat: & quamcunque ille uocem audiuisset, id sibi oraculum fuisse arbitrabatur. Fuit & apud Ægyptios eiusmodi Apidis oraculum, apud eius dei templum. Agoræum ideo in foro Mercurium positum putat Eustathius, quòd ibi diuinum quiddam sit, & consultationi sacrum destinatum. Sanè & Suidas notat, non modo Mercurium forensem ἀγοραῖον significare, sed & hominem qui in foro uersetur. & cum acuto accentu in antepenultima, diem signat, in qua concio habetur. Porrò & νοῦς ἀγοραῖος, mentem exilem denotat, inconsideratam, minusque secretam ac tectam. Fuit & Agoræus Iupiter, ut dictum est, item Agoræa Diana. A B

ἀγώνιος ἑρμῆς, Mercurius præses certaminum, hoc nomine appellabatur, ut in Isthmijs Pindarus, quo loco græci expositores id obseruant, & Hesychius. Idem & ἐναγώνιος cognominatus est, ut est apud Orpheũ in hymnis. & in Pythijs Pindari id tradunt grammatici, quòd nõ solum gymnasijs & ludis præsit, sed etiã lucri deus sit. unde utraque ratione illi Enagonij cognomentum conuenit.

ταμίαν τῶν ψυχῶν, id est quæstorem animarum Mercurium, teste Laertio, Pythagoras dicere solebat: atque ideo etiã uocari πομπαῖα, & πυλαῖον, & χθόνιον, hoc est (ut interpretatur Ambrosius) emissarium, ianitorem, & terrenum: quòd ipse ex corporibus, & ex terra & mari animas immitteret, & puras quidem & purgatas in excelsum: & cætera. lege Laertiũ. Phurnutus quoque ideo ψυχοπομπὸν nuncupatum scribit. At uerò Theophilus Pompea uocatum scribit, παρὰ τὸ πέμπω, id est mitto, eadem ratione.

Chthonius Hermes, à plerisque infernus Mercurius, ab alijs terrenus

A nus interpretatus, uel terrestris. Vnde medicis quibusdam iniectus est scrupulus in libello Hippocratis de Somnijs, cum sacrificandum ait deis Chthonijs, quos deos significet. Plut. in Quæstionibus Argiuis, morem fuisse tradit, ut statim post luctum Apollini sacrificent, XXX uerò Mercurio terreno. nam ut à terra mortuorum corpora, sic animas à Mercurio suscipi, putabant antiqui. Mercurium quidem cùm alij, tum Homerus in Odyssea, & Lucianus, apud inferos statuerunt. Notissimum quippe est, Mercurium & in cœlo & apud inferos potestatē habere. Hinc est illud Claudiani:

Atlantis Tegeæe nepos, commune profundis
Et superis numen, qui fas per limen utrunq;
Solus habes, geminoq; facis commercia mundo.

Chthonij præterea & Suidas in χύτροι meminit. de deis Chthonijs plenius alibi, hoc est in Dæmonibus, locuti sumus. Mercurij Chthonij hymnus apud Orpheū extat, cum thymiamate styracis, cui omnia attribuit quæ Mercurio inferno. Vnde fortè uerba illa M. Ciceronis in tertio de Nat. deor. cum de secūdo Mercurio agit, quem ait sub terris haberi, & Trophonium eum esse: de Chthonio intelligemus, tametsi quidam Triphonium legant.

B κριοφόρος ἑρμῆς, hoc est arietē ferens Mercurius, à Tanagræis hoc nomine cultus fuit. huius cognominis ratio ista. Mercurij simulachrum erat, arietem in humeris ferens, quod Chalamis antiquus artifex effecerat. Tradunt enim, quòd circa urbis muros Mercurius arietem gestās, Tanagræos pestilentia liberarit: quæ gestandi arietis consuetudo in eius celebritate seruabatur. Nam formosissimus iuuenis circum urbis mœnia agnum humeris ferebat, ut Pausan. auctor est. Fuit & deus quispiam κριοφάγος nominatus, ut tradit Hesychius, cui de ariete res sacra fiebat. Nihil de hoc præterea cōperi.

πρόμαχος ἑρμῆς, id est propugnator Mercurius, ab ijsdem Tanagræis & cultus, & cognominatus fuit, cuius & sacellum habuerunt. Cum enim aliquando aduersus Eubœos belligerarent Tanagræi, is deus uisus est pro eis pugnare, ut idem auctor Paus. tradit.

Propylæus Mercurius cognominatus, quod eum Socrates philosophus cum Gratijs confecit, ut idem scribit Pausanias. posuit & in Propylæo Athenis, in arcis ingressu.

Pronaus etiam Mercurius, id est Protemplaris dictus est, quòd ante templum Apollinis Ismenij positus esset, simul cum Pallade.

Nonacriates etiā Mercurius uocatus est, ab Arcadiæ urbe Nonacria. Lycophron in Alexandra, νωνακριάτης τρικέφαλος φαιδρὸς θεός. hoc est, Nonacriata triceps hilaris deus. Meminit & Stephanus in libro de Vrbibus.

Διάκτορος ἑρμῆς, id est internuncius Mercurius, quòd per oratio-

nem ſermonemq́ noſtros ſenſus alijs ediſſeramus. Dictus autem,
ait Phurnutus, ἀπὸ τοῦ διάτονος εἶναι καὶ τρανός, id eſt, uocalis & di-
ſertus. ſiue ἀπὸ τοῦ διαλέγειν τὰ νοήματα ἡμῶν εἰς τὰς τῶν πλησίον
ψυχάς: id eſt, quod ſenſa noſtra referat in eorum animos qui pro-
pè ſunt. & ut Io. Grammaticus in commēt. in Heſiodum ait, quòd
explicet animæ mentiſq́ cogitationes, hoc eſt, τὰ τῆς ψυχῆς, καὶ
τοῦ νοῦ ἐνθυμήματα. Propter quod illi linguas ſacrificabant. διάκτο-
ρον etiam nonnunquam à poetis uocatum legimus, & ab Homero
in primis.

Poſygius Mercurius, cui deo Herculem clauam ſuam dicaſſe
perhibent, quæ ex oleaſtro confecta fuit, & poſtea etiam pullulaſ-
ſe fertur. Sed & alia tamen de Herculis claua traduntur, quorum
quædam in Hercule retulimus. Sunt uerò qui eam aheneam ſcri-
bant, & ὁλόχαλκον, & χαλκοβαρὲς ῥόπαλον uocitent.

Camillus Mercurius ab Hetruſcis uocatus, id eſt miniſter, ut
Seruius apud Vergilium docet, & Plut. in Numa. Pindari tamen
& Lycophronis commentarij κάδμιλον Mercurium uocatum a-
iunt, à Bœotijs. Sed in cōmentarijs ſanè eruditis in Apollonij Ar-
gonautica, Caſmilus appellari uidetur. idem Varro de Lingua la-
tina. Hinc Caſmilus nominatur in Samothracum myſterijs, deus B
quidam adminiſter deis magnis. Verbum græcum arbitror, quod
apud Callimachum in poematis eius inueni. hæc Varro, & alia. Fe-
ſtus tamen ait, uocari nunc ſacrorum miniſtrum Camillum, nunc
puerum ingenuum, nunc etiam uas nuptiale. Ita enim ſcribit in ter-
tio: Cumeram uocabant antiqui, uas quoddam, quod opertum in
nuptijs ferebant, in quo erant nubentis utenſilia: quod & Camil-
lum dicebant, eo quòd ſacrorum miniſtrum κάμιλλον appellabāt.
Idem in VI. Flaminius, inquit, Camillus puer dicebatur ingenuus
patrimus & matrimus, qui flamini Diali ad ſacrificia præminiſtra-
bat. antiqui enim miniſtros Camillos dicebant. Alij dicunt, omnes
pueros ab antiquis Camillos appellatos, ſicut habetur in antiquo
carmine, cum pater filio de agricultura præciperet: Hyberno pul-
uere, uerno luto, grandia farra Camille metes. Nec illud reticue-
rim, Iſaacium manifeſtè dicere, Mercurium Cadmū appellatum à
Bœotijs: quod & Lycophronis uerſus innuit. Statius Tullianus
de Vocabulis rerum libro primo, ait dixiſſe Callimachū, Thuſcos
Camillum appellare Mercurium, quo uocabulo ſignificant pręmi-
niſtrum deorū. unde ait Macrobius tertio Sat. Vergil. Metabum
Camillam appellaſſe filiam, Dianæ ſcilicet præminiſtram, &c.

μηλοσσόος ἑρμῆς, hoc eſt, ouium cuſtos & ſeruator Mercurius,
quòd deorum greges cuſtodire & augere credatur: id quod & in
Iliad. Homerus innuit.

A ἐριούνιος ἑρμῆς cognominatus, quòd ualde prosit hominibus ad lucra. ἐριούνιος enim, ualde utilis interpretatur. Aristophanes in Ranis inducit Euripidem & Æschylum de tragœdia certantes, ubi & Eriunij Mercurij mentionem fecit. hinc Phurnutus ait eum sic appellatum, ab eo quòd μεγαλοφελὴς quidam sit, hoc est, magnus auxiliator: & per hyperbolen, ἀπὸ τοῦ ὀνεῖν, id est ab iuuando τοὺς χρωμένους αὐτῷ. hinc & σῶκος cognominatus, id est, ut idem interpretatus est Phurnutus, quòd seruator existat domorum: uel ut quidam aiunt, ut robustus & potens. & ἀκάκητος, quia sermo nõ ad malum, nec ad nocendum, sed ad seruandũ potius inuentus est. unde & illi Hygeia coniuncta dicebatur, ut dictum est.

Hodius Mercurius cognominatus à uijs & semitis, hoc est, ἀπὸ τοῦ ὁδοῦ, teste Stephano, & Hesychio, quòd in eis statueretur, ad semitas monstrãdas. unde & Enhodius etiam nuncupatus, ijsdem & Phurnuto testibus. quin etiam eodẽ nomine in Paro insula nuncupatus erat, ut notat Hesychius. apud Phurnutum tamen, in Aldi codicibus, non Enhodium, sed Euhodium legimus. quod si sic est, qui uiam bonam paret, interpretabimur. Porrò & Enhodia Diana gentibus culta est, ut suo loco ostensum est.

ἡγεμόνιος ἑρμῆς, quòd ducatum præstet, ut Priamo eunti ad A-
B chillem, ut est apud Homerum. uel ut Phurnutus ait, ὡς αὐτῷ δέον εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἡγεμόνι χρῆσθαι, quòd eo deo duce opus sit in omni actione uti: & cætera quæ idem subiungit.

ἐμπολαῖος, & κερδῷος, & κλέπτης, & δόλιος ἑρμῆς. Et Empolæus quidẽ, quòd in auctionibus & mercimonijs pręsit: ἔμπολος enim mercator, & ἐμπολαῖος mercatorius & negotiator uocatur. cauponatorem sunt qui uertãt, ut apud Plut. in eo qui inscribitur, An principem oporteat maximè philosophum disserere. Ita enim ait meis uerbis: Sed inelegantia & inexperientia communem Mercurium, & Empolæum & mercenarium factum esse. Empolæi præterea meminit Phurnutus, & Hesychius. κερδῷος autem, id est Lucrio dictus, alij quæstuosum interpretantur, quòd lucro pręsit, ut iam ostensum est. eius meminit Plut. lib. de Tranquillitate, & Phurnutus. unde & Orpheus eum κερδέμπορον nuncupat. κλέπτης, id est fur, est etiam cognominatus, quòd oratio quasi furari uideatur: adeò tacitè in animos hominum surrepit, & influit, ut eos quocunq; uelit trahat, & ab eis quod uelit extorqueat. Mitto fabulam de gregibus sublatis Apollini, & sagittis. Porrò δόλιος uocatur, quòd imposturæ & præstigiorum repertor existimatus est, quod & suprà est dictum.

Nomius Mercurius, teste Phurnuto, uocatus est, à νόμῳ, id est lege, quòd sicut imperat quæ in hominum societate facienda sunt,

ita etiam interdicit quæ non facienda sunt: atq; ita per quandam homonymian transiuit & in orationum diligentiã. uel Nomius, quoniam & pastorum deus. Quin & ei bucolicum carmen consecratum à quibusdam est, quòd Donatus in commentarijs ait, ut Daphnidis patri pastorum principi. Sed & Hesiodus in Theogonia, Mercurium cum Hecate stabulis præficit, A

ἐσθλὴ δ' ἐν σταθμοῖσι σὺν ἑρμῇ λήϊδ' ἀέξειν,
βουκολίας τ' ἀγέλας τε, καὶ αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν,
ποίμνας τ' εἰροπόκων γ' ὀΐων, θυμῷ γ' ἐθέλουσα,
ἐξ ὀλίγων βριάει, κἀκ πολλῶν μείονα θῆκεν.

Hoc est, ut Mombricius Mediolanensis reddidit,

Quid quod Mercurio comes it, stabulisq; capellas,
Armentumq; ferax, & oues augere putantur,
Ex modico multum, ex multo facit ille pusillum.

παράμμων ἑρμῆς, Paramnon Mercurius, nomen uidetur deductum esse ex harenis: cultus quidem in Libya, sed tamen & ei rem sacram Elei in Peloponneso faciebant, ut Pausanias etiam tradit. Quidam secuti exemplaria parum castigata, Paramnon uocant: atq; hi ex nostris.

σφηνοπώγων ἑρμῆς Mercurius appellatus est, ut est apud Artemidorum Daldianum libro secundo Onirocriticon, quòd scilicet cuneatam habere barbam fingeretur. quem imitari plerosq; hoc tempore uidemus, in nutriendo barbitio promisso & cuneato. B

Ales, & Alipes etiam à nostris, propter talaria uocatus est: ut illud in Priapeis,

Sub tunica uirgam num deus ales habet?

Ouid. Alipedis de stirpe dei. Eadem quoq; ratione uolucer appellatur, ut in illo Statij, Tegeaticus ales. &, Volucer Tegeæus. Claudianus, Atlantis Tegeæe nepos. Hinc & Arcas. Statius quarto Thebaidos,

Virgaq; patenti Nubilus Arcas agat.

& Atlantiades uocatus, ab auo: & à matre Maia, Maijugena. & hæc in poetis notissima.

χαριδότης ἑρμῆς, hoc est gratiæ dator. Plutarchus in Quæstionibus græcis: Quid est, inquit, quod Samij Mercurio Charidotæ rem diuinam cum faciunt, furari & latrocinari uolenti permittunt? Quia oraculo relicta insula Mycalen cum migrassent, præda ac rapina decem annis uitam duxerunt: deinde in insulam reuersi Samij, hostes superauerunt. Atq; inde Mercurio Charidotæ nomen impositum.

ψιθυριστὴς ἑρμῆς, id est susurro, seu nugax Mercurius, sic Athenis &

& uocatus & cultus, cuius Demosthenes meminit in oratione Neæræ: si ea legitima sit, ut Harpocration scribit. Colebatur & Athenis etiam ψιθυρὸς, id est loquax Venus, & eodem nomine Cupido, ut idem ait Harpocration.

γαλιάγκων ἑρμῆς ab Ægyptijs nuncupatus est, ut Plutarchus scribit, quem noster Cœlius est interpretatus Albicubitum. Sed ego in prima huius tractatus parte, ex Galeno, qui Galiancones dicantur, exposui.

φαιδρὸς καὶ λευκὸς ἑρμῆς, id est hilaris & albus, à Bœotijs est cultus Mercurius, ut testis est Pauſ. qui & à Megalopolitis coli ipsum tradit, nomine ἀγήτορα, quasi ἀγητὸν, ut puto, id est admirabilem. Vnde ἀγητόρειον celebritas denominata est.

Cynosurium qui Mercurium appellauere, decepti esse uidentur ex uerbis, quæ citant, Stephani. ipse enim Cynosura uocari ait uerticem seu arcem Arcadiæ, à Cynosuro Mercurij filio. Notissima enim ea loquendi figura non modo Grecis, sed Latinis etiam, ut apposito patris nomine filius subintelligatur.

Alychmius Mercurius dictus est ab Alychme, ubi colitur, ut Stephanus prodit. ab Alychme uero gentile nomen deflectitur, ut ἀκτὴ ἄκτιος, sic & Alychmius. Fuerunt & hæc Mercurij cognomi-
B na, de quibus aliud nihil accepimus, nisi quæ ex scriptoribus græcis nostra lectione collegimus, & præcipuè Hesychij.

ἔννιος ἑρμῆς, Ennius Mercurius, in Chio cultus & nuncupatus.

ἐπιθαλαμίτης ἑρμῆς, id est Nuptialis, in Eubœa cultus.

ἐπάκτιος ἑρμῆς, à Samijs cultus. tu littoralem possis dicere.

ἐπιτέρμιος ἑρμῆς, quasi Terminalem dicas.

εὔκολος Mercurij etiam cognomen, Dyscolo contrarium.

λόγιος etiam nuncupatus, quòd eloquentiæ præesse putaretur.

παιδοκόρος ἑρμῆς, à Metapõtinis cultus. Est & Mercurij & mẽsis cuiusdã nomen φλυήσιος. Et item Candaulas Mercurij quidam, alij Herculis cognomentum putauere. Legimus & Langobardos proprio & peculiari cognomine Mercuriũ uocasse Vuoda, ut est apud P. Diaconum. Qui uerò ex nostris Cynosurium Mercurium uocauere, & ab eo Cynosuras Arcadiæ denominatas, mihi falli uidentur, cum se Stephano niti scribãt. ille enim Cynosurũ Mercurij filium, à quo Cynosura summitas uel arx Arcadiæ dicta sit.

Perseus Mercurius cognominari uidetur à Papinio in quarto Theb. cum ait Tiresias:

Tu separe cœtu Elysios Persee pios, uirgaq; potenti
Nubilus Arcas agat.

quo loco grammaticus Placidus Lactantius: Quare autem Persee, inquit, est ratio. Quidam autem uolunt non Iouis filium Mercu-

rium, sed Pyræ: in qua opinione etiam Hesiodus uersatur, in his libris quos de Theogonia scripsit: quidā Persei. hæc ille. Quæ uerba mihi ualde obscura, uel mendosa uidentur. non enim quæ ex Hesiodo ait ipse, comperio: nec Perseum dictum crediderim, quia Persea casu uocandi potius puto, & Hecaten significari, quæ (ut alibi ostendimus) Persea uocatur. A

Anubis quoque ab Ægyptijs Mercurius uocatus est, atq; hoc ideo loco de eo nōnihil agendum. Inter multa & uaria quæ de illo legimus, Plutarchus in libro de Isi & Osiri: Isin, ait, cum Osirin occisum intellexisset, caput totondisse, & lugubrem stolam induisse, & eius corpus ubiq; gentium quæsiuisse: omnesq; non modò maiores natu interrogasse, sed & pueros, si quid de Osiri cōperissent: Ab ijs ferunt rem cognouisse, unde & pueris esse aiunt diuinationem. mox & ea uerba subdit: Sunt, inquit, qui puerum, ex quo Isis Osiridis necem cōperit, sub Anubis nomine coli putent, quem natum Nephthe tradunt. & ipsam quidem Naphthe timore Typhonis perculsam, ante maturi tempora partus puerum eiecisse, potius quàm peperisse: atq; eum ita deis custodem additum, ceu canes ad mortaliū custodiam adhibentur. hæc fermè ille. qui & alio loco eiusdem libri, Anubin & Hermanubin sic distinguere uidetur, ὁ δὲ ἀναφαίνων τὰ οὐράνια, καὶ τῶν ἄνω φερομένων ἄνουβις, λόγος. ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἑρμάνουβις ὀνομάζεται. hoc est, Ratio cœlestia, & quæ superius feruntur ostendit Anubis, est & quando Hermanubis uocetur. quibus ex uerbis uidetur corrigendū apud Eusebiū in tertio Prep. euang. græcum & latinum exemplar, ubi legitur, Vis Mercurij in uniuerso, quam appellant Hermanubin: nōn autem Hermopin. Subdit & Plut. Et illud quidem ijs quæ superius, hoc uerò ut ijs quæ inferius feruntur, conuenit: propter quod & sacrificant illi quidem album gallum, huic uerò croceū. alba enim sincera & lucida, crocea autem uaria & mixta existimant. Apuleius Anubin ita describit: Ille superûm cōmentor & inferûm, nunc atra, nunc aurea facie sublimis, attollens canis ceruices arduas Anubis, læua caduceū gerens, dextra palmam uirentem quatiens. hæc ille. At Verg. in octauo:

Omnigenumq; deûm monstra, & latrator Anubis.

quo loco Seruius: Hunc uolunt, inquit, esse Mercurium. ideo capite canino pingitur, quia nihil est cane sagacius. Tertullianus, & diuus Augustinus, uidentur Cynocephalum pro Anubi deo ponere, quòd scilicet capite sit canino, nō enim pro cynocephalo, fero animali & indomito, ab ipsis desumitur, ab hoc in secūdo de Ciuit. dei, ab illo in Apologetico. Lucanus de hoc deo intellexit, sic locutus:

Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semicanesq; deos, & sistra mouentia luctum.

& Sedulius poeta Chri-

A Christianus, in heroicis Paschalis operis:

Quis furor est, quæ tanta animos dementia ludit,
Vt uolucrem turpemq́; Iouem, toruumq́; draconem,
Semihominemq́; canem supplex homo pronus adoret? Sunt qui tradant, Anubin secutū esse in expeditione bellica patrē Osirin, & canem pro insigni gestasse, qua ex re canina facie illū Ægyptij coluere. Meminit & Eusebius libro secundo Præp. euangelicæ. Diodorus Siculus: Canis, inquit, & in uenatione, & ad custodiā prodest, propterea deus qui Anubis uocatur, capite canino figuratur, quare significatur Anubin fuisse custodem corporis Osiridis & Isidis. Tradunt quidam, Isidis canes, quo tempore Osiris quęsitus erat, & feras & obuios omnes amouisse, unaq́; Osiridis corpus inuestigasse: ideoq́; in solennitatibus Isidis pompā præisse, uetusto more.

Trophonium Cic. Mercuriū uocatum dicere uidetur, quem secundo loco commemorauit. Sed de Trophonio uate in Ioue scripsimus. In hoc loco ingenuè fateor, me Trophoniū alibi uocatum Mercurium nō legisse: etsi nescio quid de Triphono cōminiscitur Boccatius, ut suus est mos, & conuertibilem interpretatur, παρὰ τὸ τρέπω uidelicet, id est à uertendo: quod, inquit, aptissimè merca
B torum est, sese ad mores quarūcunq́; nationum, ad quas pergunt, uertere. paulo pòst tamen Tryphon uocat.

Ἑρμῆς τρισμέγιστος, hoc est Mercurius ter maximus, quāuis non is deus fuit, sed sapiens, & de quo inter nostros Poetas in secundo Dialogo plura attuli. ne tamen eum penitus hoc loco prætermittam, tantummodo quæ Suidas scribit, afferam. Floruit hic in Ægypto, ante Pharaonis tempora. Ideo uerò Ter maximus appellatus, quoniam de trinitate ediderit oracula, Dominū in trinitate unum esse diuinitate, his uerbis: Erat, inquit, lumen intellectile ante lumen intellectile, & erat semper mens mentis illuminans, & nihil aliud erat quàm horū unitas, & spiritus omnia continens. extra hunc non deus, non angelus, neq́; ulla alia substantia: omniū enim Dominus, & Pater, & Deus: & omnia sub ipso, & in ipso. nam uerbum eius perfectū existens, & fœcundū, & opifex, lapsum in fœcūda natura, & aqua fœcunda prolifica, fecit aquam. hæc ille. subdit tamen: Et hæc locutus orauit, dicens, Adiuro te cœlum Dei magni sapiens opus, adiuro te uocem patris quam protulit ipse primam cum omnem mundum stabiliuit, obtestor te per unigenitum Verbum, & Patrem qui continet omnia, esto propitius. hæc tamen uerba apud Iustinum philosophum & martyrem Orpheo ascripta legi.

IRIS.

Ercurio Irin ea ratione ſubiunximus, quòd & ipſa, ut Mercurius, deorum nuncia ſit habita: quod omnes propè poetæ docent, ſed in primis in Theogonia Heſiodus. Sed ad pacem ut plurimum Mercurius, unde & εἰρηνοποιὸς & pacificator ideo dictus: Iris uerò ad lites & diſſenſiones, ut aiunt: quamuis nec hoc perpetuum ſit. atque Irin ideo dictam arbitratur Seruius, quaſi ἔρις, id eſt contentio & lis. Plato tamen in Cratylo, & eum ſecutus Proclus, dictam uideri uolunt à uerbo ἐρεῖν, quod loqui ſignificat, quia ipſa ſit etiam ἄγγελος, id eſt nuncia, ut Mercurius, deorum: & in primis, cum ſermone nũciare ſoleamus. Eam fingebant antiqui habitu muliebri, uerſicolore ueſte, in obſequium expeditam. nonnunquam & croceo, ut apud poetas eſt legere. Vergilius, Ergo Iris croceis. Fuiſſe uerò filia dicitur Electræ & Thaumantis, ut Heſiodus ſcribit. hinc à patre Thaumantias uocata. Ouidius: A

Roratis illuſtrat aquis Thaumantias Iris.

Idem & Thaumanteam uocat cùm alibi, tum libro Metamorphoſeon decimoquarto, B

Nec mora, Romuleos cum uirgine Thaumantea
Ingreditur colles: &c.

Quare autem ſit Thaumantis dicta filia, Cicero docet de Natura deorum tertio: Cur non, inquit, arcus ſpecies in deorum numero reponatur? Eſt enim pulcher: & ob eam cauſam, quia ſpeciem habeat admirabilem, Thaumante dicitur eſſe nata, &c. παρὰ τὸ θαυμάζω, quod miror ſignificat. Sed de arcu, id eſt Iri, quomodo fiat, Philoſophi, in primis uerò Ariſtoteles, nec uno in loco, & ab eo alij pluribus tradiderunt. Sed hoc noſtrum non eſt: neq; enim nunc phyſica excutimus. Porrò & Iris in oculo dicitur, ut apud Galenum, Paulum Aetium, & alios.

Aerea uerò Iris cognominatur, à colore, nam & crocea uocata eſt. Vergilius,

Aeream cœlo nam Iupiter Irin Demiſit.

Imbrifer arcus Iris à Tibullo dicta, illo uerſiculo,

Venturam admittat hymbrifer arcus aquam.

ἠλιώ Iris cognominatur à Græcis, teſte Heſychio.

Διδύμη Iris cognominata eſt ab Arato, in illo,

ἢ διδύμη ἔζωσε διὰ μέγαν οὐρανὸν ἶρις.

Quo loco Theon interpres, de Iride multa diſſerit, quando ſcilicet

A cet sola apparet, & quando gemina: unde est appellata διδύμη. Item & quando nocturna, & quare non unicolor: atque hæc omnia quidem physicè.

ἀελλόπους Iris etiam à Græcis cognominata est, quòd uelox sit, & pernix. Unde etiam ποδήνεμος ἄγγελος, hoc est latinè, Ventipes nuncia, Hesychio & Phurnuto testibus.

Somnus.

SOMNVS. INSOMNIA.

Omnum deum habuerunt antiqui, cui & præsidem statuebant Mercuriũ, ut qui uirga pro arbitrio somnum mortalibus inferre & auferre putaretur, ut paulo antè in Mercurio ostendi. Hinc & mihi congruè uisum est hunc cum Mercurio cõiungere, cum eoq; simul tibi mittere, ut & hoc ipso munusculo amoris ac beneuolentiæ meæ erga te locupletius extaret monumentũ. Accipe igitur, mi Alb. Lolli ornatißime, & hoc qualecũq; est, eo uultu, læto ac hilari, quo me hac infirma ualetudine affectum sæpe inuisere soles, & munus ex animo metire. A

Somnus ergo à nostris, à Græcis ὕπνος. Hunc deum existimatum ab antiquis uidemus. nam & illi Orpheus hymnum composuit, cui cum papauere thymiama adoleuit. Hymni hoc est initium,

Somne deûm rex cunctorumq;, hominumq; cadentum,
Cunctorum & tellus quæcunq; animalia nutrit. hoc est græcè:
ὕπνε ἄναξ μακάρων, πάντων θνητῶν τ' ἀνθρώπων,
καὶ πάντων ζώων, ὁπόσα τρέφει εὐρεῖα χθών, &c. quæ toto hymno exequitur. hinc amicus noster ad eundem transtulit in elegia:
Somne potens superûm, cunctorum rex animantum.

Somnus Noctis filius fuit, ut in Theogonia Hesiodus canit. nam de Noctis filijs agens, ita ait, νὺξ τίκε δ' ὕπνον, ἔτικε δὲ φῦλον ὀνείρων. B
Nox peperit Somnum, genuitq; Insomnia uulgò.

Ab eodem & Mortis frater dicitur, quod & ab Homero in decimoquarto Iliad. ita enim ait:
Occurrit Somno, qui Mortis frater habetur. hoc est,
ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο. Hinc & Spartani, ut Pauf. tradit, simulachra eorum simul posuerunt, quos & ipsi ex Homeri sententia fratres arbitrabantur. Plura Pauf. Ouid. uerò noster, Somnum Mortis imaginem ibi ait,
Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?
Idem ita ad Somnum:
Somne quies rerum, placidißime Somne deorum. & Seneca in choro furentis Herculis:
Tuq; ô domitor Somne malorum,
Requies animi, pars humanæ melior uitæ,
Veris miscens falsa, futuri
Certus, & idem pessimus auctor. & reliqua, quæ si uacat legas.
Iuuenis à Statio illo poemate fingitur:
Crimine quo merui iuuenis placidißime diuûm,
Quo'ue errore, miser donis ut solus egerem

frater mortis.

Somne

A *Somne tuis.* Idem uirgam illi attribuit:
Lætior extremo me tange cacumine uirgæ. Eidem & cornu attribuitur. Silius lib. decimo, *Curuoq; uolucris*
Per tenebras portat medicata papauera cornu. & paulò pòst:
Quatit inde soporas Deuexo capiti pennas, oculisq; quietem
Irrorat, tangens Lethæa tempora uirga. Statius idem VI. Theb.
Et cornu fugiebat Somnus inani. Quo loco Lactantius grãmaticus ait: Inani cornu dixit, quia illud noctis tẽpore totũ diffuderat. quòd idem poeta superius manifestius asseruit, dicens: Cornu perfuderat omni. nam & sic à pictorib. simulatur, ut liquidũ somnium è cornu super dormientes uideatur effundere. sic Ennius:
Cum somno sese exiccet Romana iuuentus. Vnde irrigare dicimus somnum, quod frequens est poetis: ut, Fessos sopor irrigat artus. Sunt qui dicãt ideo cum cornu pingi Somnũ, quòd cornu attenuatũ translucidũ sit, propter raritatem. nam & somnia quæ uera sunt, cornea dicũtur. Describit̃ Somnus à Philostrato ita in imagine Amphiarai: Facie, inquit, resoluta esse uidebat̃, candidã uestem habeat supra nigrã, quasi diem & noctẽ indicaret. Cornu in manu
B tenere uidebatur, cum uera somnia immittit. Illud & ego hoc loco addiderim, cum uana denunciat, ebur, & elephantis dentẽ. unde & geminæ Somni portæ fingũtur, de quibus in VI. Æne. & Macrobius plura. Sed Tibullus lib. II. illi alas fuscas attribuit, cum ait,
Postq; uenit tacitus fuscis circundatus alis,
Somnus, & incerto Somnia nigra pede. Sic autem Ouid. in Met.
In medio torus est, ebeno sublimis in antro
Plumeus, unicolor, pullo uelamine tectus,
Quo cubat ipse deus membris langore solutis.
Hunc circum passim uarias imitantia formas
Somnia uana iacent. Sed & Orpheus ὀνείρῳ, id est Somnio deo hymnum composuit cum aromatibus, cui & fuscas alas attribuit, τανυσίπτερον φ cognominat. Tres deinde Ouidius inter plurimos filios ascribit. primũ Morphea, artificẽ simulatoremq; figuræ: μόρφη quippe formam & figuram significat. alterum uerò Icelon uocat, à forma & imagine dictum. At alter, inquit,
Fit fera, fit uolucris, fit longo corpore serpens.
Hunc Icelon superi, mortale Phobetora uulgus Nominat. nam φοβήτωρ, terrificus, uel terrefactor dici potest.
Est etiam diuersæ tertius artis,
Phantasos: ille in humum, saxumq;, undamq;, trabemq;,

Quæq;

Quæq; uacant anima fallaciter omnia transit. Sic autem dictus, A quòd imaginatio, phantasia, & phantasma, & phasma quoquomodo dici potest: & φαντάζομαι uerbũ, imaginor. Sanè Artemidorus Daldianus, qui de Somniorum interpretatione libros, qui in manibus habentur, reliquit, somnia & insomnia tantũ attulit: itaq; differre ait, ut illa quidẽ futura significẽt, hæc uerò pręsentia. alia item Synesius in suo de Insomnijs. Sed enim apud Latinos Macrobius in quinq; genera dispescit. Aut enim est, inquit, ὄνειρος, quod Latini somnium uocãt: aut ὅραμα, quod uisio rectè appellatur: aut χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur: aut ἐνύπνιον, quod insomnium dicitur: aut est φάντασμα, quod Cicero uisum uocauit. Sed hæc subtilius indagare, nostri non est instituti. Si quis tamen de geminis Somni portis, pręter ea quæ Seruius in sexto Æneid. desiderat, legat Macrobium, & Porphyriũ philosophum, qui in cõmentarijs suis hæc in eundem locum dicit, ab Homero sub eadẽ diuisione descripta. Quin somnia, inquit, à deo immitti existimantur. καὶ γάρ ὄναρ ἐκ Διός ἐστι, ut ait Homerus. quin & insomnia Διόπεμπτα dicta sunt, hoc est à Ioue missa: & θεῖαι ὀμφαὶ, hoc est diuinæ uoces, & Διὸς ἄγγελοι, id est Iouis nũcij, ut ait Homerus. & ut Phurnutus ait, θεῶν δ' ἄγγελοι καὶ οἱ ὄνειροι. Est & apud Theocritũ poema, quod Piscatores inscribit, id est ἁλιεῖς, in quo multa de insomnijs: inter quę B illud, Mentem optimã esse somniorũ interpretem ac magistrã. Et ibidem paulo pòst idem, pares ait mendacijs uisiones: hoc est, ἶσαι ψευδέσιν ὄψεις. Ibidem & illud exprimit, quod moralis noster (quicunq; tandem ille fuit) poeta:

Somnia ne cures, nam mens humana quod optat,
Dum uigilat, sperat, &c. quod etiã Claudianus illa elegãte elegia,
Omnia quæ sensu uoluuntur uota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies: & cætera, ne omnia hic colligam.

Somniũ Homerus in Iliade in Lemno sedẽ habere ostendit. Iunonẽ enim inducit, in Lemnũ insulã profectã, Somno occurrisse. Porro ut in Lemno Somnũ habitare finxit Homerus, ita Ouid. lib. Met. XI. apud Cimmerios Italiæ, uel Scythiæ populos, Somni domum luculentissimè describit. Cimmerij quippe à scriptoribus utrobiq; tradũtur obscuri atq; umbrosi, utpote ad quos penè solis radij nõ penetrẽt, ita ut usq; in prouerbiũ peruenerint Cimmeriæ tenebrę. Somnum Pauſ. in Corinthiacis, apud Sicyonios fuisse scribit, sopientẽ leonem. dictus uerò Epidotes nomine. Fuit & apud Troezenios Ardali uetus ara, super qua Musis & Somno deo rem diuinam faciebant, Somnum affirmantes esse Musis deum ualde amicum. Sed de Ardalo in Musis, ex Pausania & alijs ęgimus.

Brizo

A Brizo dea apud Græcos exiſtimata, quæ uaticinijs per ſomnia preeſſe credebatur. in primis uerò Deli culta, cui ſcaphas offerre conſueuerant, omniũ rerum refertas, piſcibus duntaxat exceptis. Quidam eam dictam exiſtimant παρὰ τὸ βρίζω, dormio. Brimo uerò alia fuit, ut in Hecate oſtendimus. Vergilius in ſexto Æneid. de ulmo Somniorum ſcribit:

In medio ramos, annoſaq; brachia pandit,
Vlmus opaca, ingens, quam ſedem Somnia uulgo
Vana tenere ferunt, folijsq; ſub omnibus hærent.

Vbi Seruius: Qui de ſomnijs, inquit, ſcripſerunt, dicunt, quo tempore folia de arboribus cadunt, uana eſſe ſomnia: quod per tranſitum tetigiſſe ait Vergilium. Somnus preterea irriguus dicitur a poetis: ſumptũ à cornu, quo mortales irrigare Somnus dicitur, ut ſuperius dictũ. Ferreus ſomnus dictus à Vergilio. lib. XII. Æne. *Olli dura quies oculos, & ferreus urget Somnus.* quod de morte dici uidetur. unde & ſubdit,

In æternam clauduntur lumina noctem. Notat eodem loco Seruius, quòd ab Homero cognominatus ſit etiã ſomnus deus λυσιμέριμνος, quòd curas & labores mortalibus ſoluat. Vtitur & Orphe-

B us in hymno. Somnum quoq; æreum dictum, hoc eſt χάλκεον ὕπνον, notant eruditi: & Homerum æs potius quàm ferrum nominaſſe, & perinde æris uſum ante ferrum fuiſſe. Sed hæc nihil ad Somnum, uel Somnia.

SYNTAGMATIS NONI FINIS.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Historiæ Deorum Gentilium

DE MARTE, HERCVLE, BELLONA, VICTORIA, HEBE, AD ILLVST. COMITEM, HERCVLEM CONTRARIVM, SYNTAGMA X.

Quos belli coluit deos uetustas,
Hoc Syntagmate sunt breui reposti.
Quod munus licet HERCVLES *pusillum,*
Est tamen tibi iure nuncupatum,
Quod uirtute tua hos refers peræque:
Nec paruum est, bona quod dedit uoluntas,
Ingens quæ precium solet mereri.
Nec quidem puto liberalitati
Tuæ me paria his referre nugis:
Præ te censeo quas eo minoris,
Quo tu es stemmate uiribusq; maior.
Quare quod tibi, quicquid est, dicamus,
In partem accipias bonam rogamus.

LILIVS GREG. GYRALDVS
Herculi Contrario, uiro illust. S. P. D.

A *QVotiescunq;, illustriss. HERCVLES Contrari, mecum cogito (cogito autem sæpissimè) tua erga me beneficia, totus pudore suffundor, quòd tot tuis tantisq; meritis nihil adhuc gratiæ retulerim. Nam etsi gratiam habere, & eius debitionē fateri, penè est referre: nihilominus, quoniam tu promerendi nunquam finem facis, eo ego magis ut ingratus pudore afficior. Cum enim mecum reputo, in hoc meo diutino articulorum morbo, te quotidie non familiares solum tuos, ac domesticos mittere solitum, ut me inuisant, tuoq; nomine salutent: sed tu quoq; ipse plerunq; benignè adire soles, & si quibus me rebus indigere uideas, ultro nullo petente ac rogante, afferre iubes. Quamobrem cum cuperem aliquo saltem exili munere (ne leuidense potius dicam) tibi gratiam referre, aliqua'ue ratione hoc tantum tecum nomen expedire, ne perpetua ingrati nota inurerer: cœpi scripta mea, & schedas euoluere, si fortè inter eas aliqua adespota, hoc est sine domino, & nulli nuncupata forent. ac fortè incidi in Syntagma, id est tractatū, in quo de Marte, Bellona, et Victoria, deq; Hercule, deis gentiū, historiam conscripseram: qui dei non incongruè tibi natu*

ræq; tuæ conuenire uisi sunt. Nam quis, quæso, te fortior, ac animosior in bello? qui à primis annis tuæ adolescentiæ in omni omnium armorum genere ac disciplina uersatus es? Quis concitatior in prælijs, tanquam Bellonæ flagello perculsus, in aciem prodiuit? Quis plures uictorias (ut audiui) est assecutus? Quis demum tot ferarum & monstrorũ, id est uitiorũ, domitor ac expulsor fuit? Sunt certè HERCVLES, hæc tuæ uirtutis insignia. Vnde iure meritoq; hoc Herculis nomen tibi conuenire uidetur, quod cum Principe nostro tibi consanguinitate propinquo, commune est. Porrò quoniam etiam antiquũ illum Herculem & literas edoctum fuisse legimus, & à Romanis unà cum Musis et cultum fuisse, & templa habuisse, in eius uita ostendimus: hinc tu quoq;, ne ab illo degener esse uiderere, Musas, id est literas ac disciplinas ita excolis, ita amplecteris, ut nullam diem sine linea, id est lectione, tibi præterire permittas. Quod ut melius commodiusq; efficias, domi habes συμβιώτην Phalethũ, hoc est, cõuictus participem, Hieronymum Musarum alumnum, & sacrarum legum studiosum. Macte igitur uirtute ac nobilitate HERCVLES ornatissime, sic itur ad astra, & uiuentis posteritati nomen cõmendamus. Interea hoc nostrum qualecunq; munusculum, eò grato animo accipe, quò & ego exhibeo, & æqui boniq; consulas. Nam etsi tibi æqua referre non possum, præ me tamen fero grati animi significationem.

Vale: & quo uitæ tenore ad gloriam & immortalitatem ire cœpisti, perge.

MARS. BELLONA. *HERCVLES. ALII.*

MARS dictus, ut Varro scribit, ab eo, quòd maribus in bello præest: aut quòd à Sabinis acceptus fuerit, ibi Mamers dictus. Mauors uerò, ut ait Cicero, quòd magna uertat: uel, ut Seruius notat, figuratè dicitur, ut induperator pro imperator, ita Mauors pro eo qui est Mars. A' græcis uerò ἄρης uocatus est, ut Phornutus prodidit, ἀπὸ τοῦ αἴρειν, ἢ ἀναιρεῖν, hoc est à tollendo, uel interficiẽdo. Sunt qui ab ἀρᾶς, id est damno & nocumento, ἄρης denominatum uelint. Plato tamen, ut nostri quoq; putant, ἀπὸ τοῦ ἄῤῥενος, id est à mare deriuauit, in Cratylo. alij, quod nec Phornutus tacet, ἀπὸ τοῦ ἄρσαι, ὅ ἐστιν ἁρμόσαι, id est, conuenire:

A uenire: unde etiam Harmonie eius filia. Sedenim & ex nostris quidam Martem ipsum ab ἄρης, M literam addendo, dictum putauere. Certè ab ἄρης summũ Athenienses de capite iudicium Areopagum, id est Martis pagũ uocauere: & in eo iudices Areopagitæ, quòd in eo iudicio primus Mars ipse fuerit iudicatus: ut Demosthenes in ea Oratione pluribus ostendit, quę κατ' ἀριστοκράτους inscribitur. ait enim: In Areopago dei ipsi senserũt, illic potissimũ cædis iudicia peragi debere. ita fama est, ibiq́ iudices fuere, Neptunus pro filio Halirrhotio aduersus Martẽ. id testantur XII dei iudices, qui inter Orestem & Furias illic sententiã dixere. hæc Demosthenes. nec adeò diuersa Pauſ. in Attica, Arpocration, Plut. alij. Varia de Martis patria scriptores tradidere, deq́ illius sacrificijs, quibus de rebus nõ alijs quàm Arnobij uerbis recẽsebo, qui in quarto cõtra Gentes ita scribit: Quis Spartanũ inquit fuisse Martem? nónne Epicharmus, auctor uester? Quis in Thraciæ finibus procreatũ? non Sophocles Atticus, cunctis cõsentientibus theatris? Quis mẽsibus in Arcadia tribus & decẽ uinctũ? nõ Melæ fluminis filius? Quis ei canes à Caribus, quis à Scythis asinos immolari? non principaliter cũ cæteris Apollodorus? Quis dum genitalibus insultat alienis, hęsisse in laqueis inuolutũ? nõ cõmentarij uestri, nõ scenæ? tantũ Arnobius. Existi
B marunt præterea ueteres Martẽ Iunonis filiũ solius, quæ cum per uireta uagaretur, ex cõtactu & olfactu florũ Martem cõceperit: (si credere dignũ est.) Alij ex Ioue et Enyo natũ tradiderũt, id quod & Phornutus tradit, & interpretatur. Homerus certè Iouẽ inducit lib. v. Iliad. dicentẽ, Martem ipsum ex se & Iunone natum, cum à Diomede in uentre Mars uulneratus esset, & apud Iouẽ de Minerua & Diomede quereret, & ab Hebe sorore lauaretur. Hoc aũt uulnere exclamasse adeò Martẽ ait Homerus, quantũ nouem aut decẽ milia hominum in bello proclamarent. Quin etiã idem Homerus ipsum Martẽ ab Otho & Ephialte, Aloei filijs, ualido ligatũ nexu ex ære canit, XIII mẽses in uinculis fuisse: in quibus etiã fortè perijsset, nisi Euryboea Mercuriũ monuisset, qui illum penè consumptũ furto abstulit. Sed nos his missis, nostrum prosequamur institutũ. Romani summo cultu Martem uenerabantur, quòd existimarent parentem ipsum fuisse Romuli. sacerdotesq́ Salios illi attribuerũt, & carmina saliaria. ardentẽ uerò eum effingebãt, nunc in curru, nunc in equo, armatũ cũ hasta & flagello. tum illi etiã interdũ gallũ appingebant, ob militum uidelicet uigilantiã: uel propter Alectryonis fabulam, Martis satellitis, in eam auem conuersi, ut in eius nominis festiuo libello Lucianus scribit, & Ausonius poeta uno penè uersu attigit:

Ter clara instantis Eoi,
Signa canit serus deprenso Marte satelles.

Isidorus Martem

scribit nudo pectore effingi solere, quod quisque in bello sine cordis formidine obijcere se debet. Acitani quoque gens Hispana, ut Macrobius tradit, Martis simulachrũ radijs ornatum maxima religione celebrabãt, Necyn uocantes: uel ut alij legunt, Neton, uel Nicon. Sanè & νεῖκον Martẽ uocatum legimus, idque ex Empedocle docti quidam notãt. Porrò & illi antiquitas lupum dicauit, unde à Vergilio & poetis Martius est lupus cognominatus. Hinc iocus est Plauti in Truculento, de ouibus patris diuenditis: Fuit, inquit, ædepol Mars meo iratus patri, nam oues illius haud longe absunt à lupis. Thraces præterea & Scythę Martem colebant, apud quos præcipua bellorum est exercitatio. Statius Papinius lib. VII. Theb. Palatium ædesque Martis apud Thracas finxit, ad quas Mercurium mittit Iupiter, ut bellum excitet. hi Statij sunt uersus:

Hic steriles delubra notat Mauortia syluas,
Horrescitque tuens, ubi mille furoribus illi
Cingitur aduerso domus immansueta sub Aemo,
Ferrea compago laterum, ferro arcta teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta columnis.
Læditur aduersum Phœbi iubar, ipsaque sedem
Lux timet, & durus contristat sidera fulgor,
Digna loco statio, primis salit impetus amens,
E foribus, cæcumque nephas, iræque rubentes,
Exanguesque metus, occultisque ensibus astant
Insidiæ, geminumque tenens Discordia ferrum:
Innumeris strepit aula minis, tristissima uirtus
Stat medio, lætusque Furor, uultuque cruento
Mors armata sedet: bellorum solus in arcis
Sanguis, & incensis qui raptus ab urbibus ignis,
Terrarum exuuiæ circum, & fastigia templi
Captæ insignibant gentes, cælataque ferro
Fragmina portarum, bellatricesque carinæ,
Et uacui currus, protritaque curribus ora.
Pœnæ etiam, Gemitusque adeò, uis omnis, & omne
Vulnus ubique ipsum, sed non usquam ore remisso
Cernere erat, talem diuina Mulcifer arte
Ediderat, nondum radijs monstratus adulter
Fœda catenato luerat connubia lecto.

hucusque Statius. Sed enim Homerus duos Marti equos attribuit δεῖμον, & φόβον, id quod & testantur grãmatici. dicti uerò ab eorũ timore ac pauore. Quintus tamẽ Calaber in Paralipom. ab Homero in lib. VIII, quatuor nominat, na-

A nat,natos ex Borea & Erinny,qui naribus ignem efflarent.nomina
hæc sunt, Æthon, Phlogius, Combos, & Phobos. Porro & deo
Marti ueterũ quidam canes immolabant, propter eius animalis au
daciã. alij asinos, propter bellicũ clamorem, uociferationẽq;: quod
Phornutus scribit. quinimo & uultur auis huic deo dicata putabat,
quod cadauera sectetur, et belli prænuncia sit. Illud certè ridiculum,
quod Herodotus scribit in quarto, Scythas Martis simulachrũ sta-
tuisse Acinacẽ, hoc est ensem, qua de re in calce primi Syntagmatis
ægi. Libet uerò & Ammiani Marcell. uerba ex XXXI. lib. Hist. hic
ascribere, de Scythis agentis: Nec templũ, inquit, apud eos uisit, aut
delubrum, ne tuguriũ quidem culmo tectum cerni usquã potest,
sed gladius barbarico ritu humi figit̃ nudus, eumq; ut Martẽ regio-
num quas circumeũt præsulẽ uerecundius colunt. Sanè Mars pro
bello sæpe sumitur nõ modo à poetis, sed & cæteris scriptoribus: ut
cum scriptũ legimus, incerto dubióue Marte pugnatum esse. Quin
imo et pro ingenio, & naturæ ui capitur: ut cum dicitur, suo Mar-
te, & nostro Marte. M. Cicero: Hanc igitur partem relictã explebi-
mus, nullis adminiculis, sed ut dicitur, Marte nostro. Idem: Rex ipse
sua sponte, nullis commentarijs Cæsaris, simulatq; audiuit eius in-
B teritum, suo Marte res suas recuperauit. Caius Iurecõs. Ne liceat po
tentioribus, iudiciariæ lites potius suo Marte decurrerent. Item de
iudicijs, Quo minus lis suo Marte decurrat. Pyrois Martis stella
nuncupata est, ut ostendit M. Cicero de Nat. deor. Hyginus, Apu-
leius, Martianus, alij, quòd ignita sit & ardens.

Cõmunis deus Mars appellatus est nõ modò latinis, sed & græ-
cis, qui dicunt ἄρης κοινὸς. & Homerus, ξυνὸς ἐνυάλιος. M. Cic. quoq;
sæpe Martẽ cõmunem, nõnunq; & deum cõmunem uocauit, ut Phi
lip. XI. Sed ut concedã incertos exitus esse belli, Martẽ communẽ, ta
men pro libertate uitæ periculo decernendũ. Liuius quoq; cum in-
quit: Tum tuas uires, tum uerò fortunæ, Martẽq; belli cõmunẽ pro
pone animo. Idẽ nec semel alibi, cæteriq; scriptores in panegyricis.
Sanè Seruius in octauo Æn. à Vergilio dictũ ait Herculẽ cõmunẽ
deum, quia Argiuus esset, & Græcos & Troianos de uno sanguinis
fonte descendere: aut cõmunis deus dicit̃, utriusq; naturæ medius,
id est inter mortalitatẽ & diuinitatẽ. Sunt enim numina quædã tantũ
cœlestia, aliqua tantũ terrestria, aliqua media, quos Apuleius deos
medioximos uocat. alij cõmunem deum ideo dictum uolunt, quia
secundum pontificalem ritum idem est Hercules, qui & Mars. nam
& stellam unam habere dicuntur, & nouimus Martem cõmunem
dici. Sic Cicero, Martem deum cõmunem: & Vergilius dat Salios
Herculi, quos Martis esse dubium non est, quod & notat Macro-
bius. Porrò idem etiam Seruius lib. undecimo Æn. super ea uerba,

In mediosq́; focos, & dis communibus aras. Dei, inquit, cōmunes A sunt, ut alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quòd ij in bello utriq; parti possunt fauere. Vt autē altioris scientiæ hominibus placet, dei cōmunes sunt, qui ἄζωνοι dicuntur, id est, qui cœli certas nō habent partes, sed generaliter à cunctis coluntur: ubiq; enim eos esse manifestum est. ut Mater deûm dicitur, quòd cum omnibus eius cōmunis est potestas. Alij cōmunes deos uolunt, Solem, Lunā, Plutonē, Martem: hi enim apud omnes inueniuntur, & sunt in omnibus terris. Hæc ferè Seruius. hinc non mirum tibi uideri debet, si & Euripides Plutonem uocauit cōmunem deum, cum agit de sepultura Argiuorum apud Thebas, in tragœdia Supplicum.

Pater etiā Mars in primis à Latinis & Romanis uocatus est, præter id quod Romuli pater fuerit, sed etiā quod dei ipsi hoc patris nomine uocarentur, ut in Iupitre, id est Ioue patre uidimus. nam ut ait Gellius, quod est in elisis, aut immutatis quibusdā literis Iupiter, id plenū atq; integrū est Iouis pater: sic & Neptunus pater cōiunctè dictus, & Saturnus pater, & Ianus pater, & Mars pater: hoc enim est Marspiter. nam ita Marspiter dicimus, ut Diespiter, sic & Iupiter.

Gradiuus & Quirinus apud Latinos duo præcipua Martis nomina fuerunt: hoc quidē, dum trāquillus mitisq; esset: illud, dum in armis sęuus. hinc etiā Romanos Martis duo pręcipuè tēpla habuisse legimus, alterū quidē, hoc est Quirini, intra urbē, ad tranquillitatē B custodiendā, et urbis custodiā: alterū uerò in uia Appia, extra urbē, prope portā, quasi bellatoris, id est Gradiui, ad arcendos hostes. ergo Gradiuus, ut Festus scribit, Mars appellatus fuit, à gradiendo in bella ultro citroq;: siue à uibratione hastæ, quòd Græci dicunt κραδαίνειν, ἢ κραδάειν. uel ut alij dicunt, quia gramine sit ortus: quod interpretant, quia corona graminea in re militari maximæ est honorationis. hęc Festus. Sanè quod Pompeius ait, quia gramine sit ortus: eruditi quidā in fabulā referunt, quā breuiter antè attigimus, quod Mars ex Iunone natus sit ex florū cōtactu. Sunt alij qui Gradiuum nō latinū, nec græcū esse putant, sed Geticū uel Thraciū uocabulū, quo bellicosus & fortis significetur. Gradiuus primam habet indifferentem. longam Vergilius, breuem Ausonius protulit. Vt,

Gradiuumq́; patrem Geticis qui præsidet aruis, &c.

Quirinus autem Mars à Sabinis nuncupatus, à Quiri hasta, qua hic deus uti existimabatur.

Mamers Mars lingua Oscorū dictus est, ut Festus scribit: à Sabinis, ait Varro. à Mamerte, Mamerci, uel ut alij legunt, Mamerti, potius prænomē, quasi Martius, & Mamertini in Sicilia. lege Festum. Hesychius μάμερσον uocat Martem.

Syluestrē deū Martē uocatū legimus, cui M. Cato de Re rust. aliquando

A quando rem sacrã facit. ut cũ ager lustrandus est, & solitaurilia celebrat, ita precat: Mars pater te precor quæsóq; uti sies uolẽs ꝓpitius mihi domo familiæq; meæ: cuius rei ergò agrũ, terrã, fundũq; meũ solitaurilia circũagi iussi. & paulo pòst: Mars pater, eiusdẽ rei ergò macte hisce soli lactentibus taurilib. esto. & item mox etiã, ijsdẽ uerbis. Sed & idẽ scriptor, cum uotũ pro bobus facit, ita scribit: Marti Syluano in sylua interdius in capita singula boum uotum facito.

Salisubsulus Mars ab antiquis latinis dictus est à saliendo, subsultandóq;, in bello scilicet: unde & Salij. meminit Pacuuius apud Non. Marcell. Hinc illud Catulli à doctis aliquibus sic legitur:

In quo uel Salisubsuli sacra suscipiantur. Videt uerò cognomen desumptũ ab Homero, qui eundẽ deũ ἀλλοπρόσαλλον uocauit, quẽ quidam interpretãtur inconstantem, ut qui modò ad hunc, modò ad illum uertatur, deúsq; & sit & habeatur cõmunis, ut dictum est.

Cęcus Mars uocatus est Verg. secundo Æn. Et cæco Marte resistunt: uel, inquit Seruius, epitheton est Martis, uel quoniam cæca nocte prælium gerebatur.

θοῦρος ἄρης, Thurius Mars ab Homero appellatus, ab assultu citato. θορεῖν enim est, cum impetu insilire. unde hippothoros cantus, ad incitandos equos ad initum, quod in Poetis docuimus. Videtur & Suidas ex Aristophane θοῦρον Martem appellare, eadem ratione.

B Marmessus Mars apud Lycophronẽ legimus, de quo interpres: Romana, inquit, lingua Barbaris ait, non contentus, alijs etiam Romanè scribit. Cœlius Rhod. Romani, inquit, Bellaces Marmessos dicunt, sicuti memorat uel Diodorus, uel Dion; neq; enim succurrit nunc ad fidem (ait ille) auctoritas.

Enyalius deus Mars dictus, ab Enyo deriuatum, id est à Bellona uel sorore uel matre, nomen, quo græci latiníq; utuntur. Enyalium quidẽ, ait Macrob. inter Martis propria nomina. Item Plut. de Trãquillitate. Enyalium, inquit Dionys. Alicarn. Sabini, & ab eis descendentes Romani, Quirinum uocant, nequaq̃ certum habẽtes, Marsne sit ille, an alius quidã, similes cum Marte honores habens. alij enim de uno deo bellicorum certaminum duce, utraq; putãt dici nomina: alij autem duobus ea diuis bellicis imposita, &c. Enyaliũ scribit Pauf. Lacedæmonij uinctum pedicis ea ratione statuebant, ne quò ab eis recederet: uti ἄπτερον νίκην, hoc est sine alis uictoriã, Athenienses, ne posset euolare. De Enyo, in Bellona locuti sumus. At uerò ἐνάλιος dæmon marinus à Græcis dicit, ut uel Suidas testatur.

Vltor Mars Romæ cultus, cuius templũ Cæs. Aug. bello Philippensi pro paterna ultione suscepto uouerat. auct. Suet. alij. Martial.

Vltoris prima Martis in æde sedet. Ouid in Fast.

Templa feres, & me uictore uocaberis Vltor:

Vouerat, & fuso lætus ab hoste redit. hinc & cum recepisset à Par- A this signa. Bisultor uocatus, à duplici uictoria, quod ibidem idem poeta ostendit:

Rite deo templumq; datum, nomenq; Bisultor,

Emeritus uoti debita soluit honor. Dion in hist. lib. LIIII. scribit, Augustum Martis Vltoris cōstruxisse in Capitolio templū, in quo signa & uexilla reponerentur, ut opima spolia Ioui Feretrio.

Tyrānus Mars prouerbio dicebatur antiquitus, ut Hesychius & Suidas tradunt, de ijs qui impotentes sunt, & supra modum elati atq; indomiti. unde etiam rex Mauors, hoc est ἄρης βασιλεὺς, uel ut Orpheus in eius hymno, ἄρες ἄναξ: sumptū, ut Zenobius putat, à Timotheo Atheniensium imperatore, qui Rempub. contra Persas & Asianos tutatus est. Vide Erasmū. Sed & Homerus in hymno illū ita inuocat, ἀντιβίοισι τύραννε, id est Violentis tyranne.

Aphneus Mars, hoc est ἀφνειὸς ἄρης cognominatus est in Arcadię mōte Cresio: inde uerò denominationē sortitus, ut Tegeatę memorāt, quòd cum Aëropen Cephei filiā Mars cōpressisset, ipsa ex partu interijt: nihilo tamen minus infans defunctæ matri inhærebat, & copiose manans ex maternis māmis lac utcūq; exugebat, quod ex Martis cultu fiebat. qua ex re Mars Aphneus, id est diues cognomi B natus fuit: et puer Æropus à matre nūcupatus. auct. Pauſ. in Arcad.

Theritas Mars, hoc est θηρίτας ἐνυάλιος, cognominatus à Thero, quę Martis nutrix fuisse dicit. Ex Colchis autē Castor & Pollux huius dei simulachrum deuexere. hæc uetustior opinio, quam nō secutus est Pauſ. ipse enim existimare uidetur, ita denominatum, sicuti hominē militarē ac bellacē dicimus, nō mitem ac clementē magis q̃ θὴρ, id est fera sit. quo pacto & Homerus Achillē leoni cōfert, & itē alios feris alijs. Theritan Enyaliū ait Hesychius à Laconib. uocari.

Gynæcothœan, hoc est γυναικόθοιαν Tegeatæ Martē in Arcadia erexerūt foro in medio: ea causa, q̃d Marpessa mulier uidua Tegeatis, cū mulieribus reliquis cōtra Lacedæmonios duce Charillo processere, & insidijs structis, opē uiris ferentibus, Lacedęmonios uicerunt, eorūq; ducē cœpere. hinc ob uictoriā Marti deo rem sacram seorsum à uiris fecerunt, & deo Epinicia obtulere: quinimo nec de sacrificatis carnibus uiros impertiuere, statuāq; deo in fori medio erexerunt, quē ideo γυναικόθοιαν uocarunt. auctor Pauſ. in Arcad.

Hesus Mars putatur à plerisq;. Lucanus in primo,

Horrensq; feris altaribus Hesus. Lactātius in primo: Galli Hesum atq; Theutatem humano cruore placabāt. M. Cicero in III. de Nat. deor. Qui si deus est, & Orpheus & Hesus dei sunt. hunc tamē ego locum emendaui, ut in Mercurio scripsimus, Rhesum.

Odrysius etiā, et Geticus, & Thracius Mars, à populis notissimis,

feris &

A feris & bellicosis, cognominatus est. ut illud est,
Bella horrida Martis Odrysij. & Illud,
Geticum moderatur Apolline Martem. Bellipotens quoq; à nostris Mars dictus est, quòd bello polleat: & Belliger, quod gerat bella: & Armiger, quòd ferat arma. quin & Orph. ὁπλοχαρὴς, hoc est qui armis lætetur. Armipotens etiam dictus: Ausonius,
Quiq; truces belli motus ciet armipotens Mars.

Corythaix Mars ab Homero dicitur, hoc est galeam quatiens: sicut & galeam ornatam habens, κορυθαιόλος appellatus est.

οὖλος Mars etiam dictus, quasi perniciosus, & ὀλετὴρ, & grauis, conturbatorq;, quod notat Hesychius: licet hæc uox interdum contraria significet, hoc est mollem, & sanum, & integrum.

Sunt uerò & alia permulta huius dei cognomina, seu epitheta, tum græca tum latina, apud poetas: quorum nonnulla breuiter hîc collecta subscribã, ex Homero in primis, & Orphei hymno, alijsq;. ὀμβριμόθυμος ἄρης, qui & ὀβριμόθυμος. nam & ὄβριμος, & ὄμβριμος uocatur, hoc est magnanimus & potens.

αἱμοχαρὴς, hoc est sanguinarius, qui sanguine gaudet. Homerus, & ut canit Orpheus in hymno, αἵματι ἀνδροφόνῳ χαίρων, id est, sanguine uiricida gaudens. hinc & Vergilius lib. XII Æn.
B *Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri*
Sanguineus Mauors clypeo increpat, &c.

χαλκάσπις ἄρης à Pindaro dictus, quod æreum scutum gerat: ab Homero uerò in hymno φέρασπις, quasi nos scutiferũ dicamus. Idem & χαλκοκορυστὴν dixit, id est ære armatum.

βρὶ particula est intẽtiua, & auget plerunq; in malam partem: unde βριήπυος, latè sonans, Mars dictus, ut in Apollonium Rhod. grãmatici notant. hinc & βρισάρματος ἄρης ab Homero, quòd curru perstrepat, uidelicet in bello. notissimũ enim, ueteres in bellis curribus esse usos etiam falcatis. unde & Pindarus χρυσάρματον dixit, id est aureum currum habentem Martem, in Pyth. quopiam hymno.

χρυσοπήληξ ἄρης, Homero Mars uocatur, aureum flagellum habens: sed rectius uidetur, auream galeam. πήληξ enim galea est.

βροτολοιγὸς, καὶ μιαιφόνος ἄρης cognominatus, hoc est, mortalium interemptor & homicida, &, ut interpretatur Macrob. hominũ necator. Cyrillus in quarto contra Iulianũ Cæs. & Phurnutus, qui & hæc etiã addit, ἀλαλάξιος καὶ βριήπυος, uel ut aliqui legunt, μυώπιος à uoce & strepitu, quo pugnãtes in prælio utuntur. unde & Marti quidam asinũ iugulant, eadẽ ratione uociferandi. Orpheus etiã in hymno βροτοκτόνον, id est homicidã eadem ratione dixit, sicuti duo priora. Homerus in Iliad. quo loco Mineruam inducit, quæ manu

Martē apprehendens, θοῦρον ἄρηα, id eſt impetuoſum Martē inquit: Α ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα, quod & alibi repetit, & ab utroq; τειχεσιπλήτης, hoc eſt murorum quaſſor, & impulſor cognominatus. item quòd nec uinci nec domari poſſit, ἀδάμαστος: à manuum uiribus, καρτερόχειρ: & magno robore, μεγασθενὴς, & ὑπερμεγέθης: quòd haſta polleat, δορυσθενὴς.

ῥινότηρος ἄρης ab Heſiodo in Theog. uocatus, hoc eſt pellibus indutus, uel pellitus. ῥινότηρον grammatici ſcribunt βύρσαν φορῶν.

Poſtquam de Marte & Martis cognominibus pleraq; diximus, nec eius uxorem ſilentio prætermittemus. Nerio, ſeu Neriene, Martis cõiunx dicta eſt. Plautus in Truculento: Mars peregrè adueniens ſalutat Nerienē uxorem ſuam. Meminit & Martianus. Dictam Nerienem opinãtur eruditi, quòd lingua Sabina uirtus ac fortitudo ea uoce ſignificaẽ. unde & Claudia familia Neronis nomen deſumpſit. In cõprecationibus deorum immortaliũ, quę ritu Romano fiebant, & Nerio & Neriene inuocabatur. Huius etiã deæ Licinius Imbrex mentionem fecit, in Neæra fabula, hoc uerſu:

Nolo ego Neæram te uocent, ſed Nerienem. Item Ennius libro primo Annaliũ. Gellius lib. XIII. noct. Atticarum, diſputat an Nerio, an Neriene dicẽdum. Citat illud Varronis ex ſatyra Menippea σκιαμαχία, uel κριομαχία, id eſt ex umbratili, uel arietum pugna: B Neriene, Minerua, Fortuna, ac Ceres. Item ex III. Cn. Gellij Annal. illud, Herſiliam, cum apud T. Tatiũ uerba faceret, pacem'q; oraret, ita precatam eſſe: Neria Martis te obſecro pacem dare, ut liceat nuptijs proprijs & proſperis uti, quod de tui coniugis conſilio contigit: & cætera, quæ multa diſputat, de ſyllaba & deriuatione. Martianus uerò ita in primo: Certum'q; eſſe Gradiuum Nerienis Nerinæ coniugis amore torreri. Porphyrion quoq; Põpo. in Commẽt. in Horatium: Maio, inquit, menſe & item Martio religio eſt nubere, quòd in hoc menſe de nuptijs habitũ fuit certamẽ, & à Minerua Mars uictus eſt, & obtenta uirginitate Minerua Nerine, uel Neriene potius eſt appellata. hæc ferè ille.

BELLONA. ENYO.

BELLONA, quę & ab antiquis Duellona, ut duellũ bellũ, dicebaẽ, ſoror fuit & uxor Martis, ut ait Auguſtinus in Ciuit. dei. Suidas uxorem, & Placidus Lactantius: Claudianus poeta, ſororẽ. Alij ex Enyo & Ioue Martem natum tradunt, ut in Marte traditum eſt. Dea hæc fuiſſe dicitur belli, quæ Marti in bella eunti currum & equos pararet, ut à Statio in Theb. canitur. Enyio uerò à Græcis dicta eſt. Idem Statius:

Tu Mar-

A *Tu Martia testis Enyo.* & Martial.in secũdo de Othonis morte:
Cum dubitaret adhuc belli ciuilis Enyo. Idem poeta alibi,
Nec te decipiat ratibus naualis Enyo. Scribit Phurnutus de Enyo, quod eam aliqui matrem, alij ut filiam, plerique ut Martis nutricem dixere: in nullo differentes tamen. nam, inquit, Enyo quasi immittens, uel addens animum & uirtutem pugnãtibus, id est ἐνιοῦσα: uel κατ' ἐυφημισμὸν, quòd neutiquã ἐνηὴς ϗ ἠπιχὴς, id est æqua & mitis sit. Lycophronis interpres putat Enyo epitheton fuisse Iunonis: alibi tamen Gorgonũ sororẽ. Hesiodus etiam in Theog. Phorcynos & Cetò filiam prodidit, Græarum sororem, cæterarumque Phorcynidum: quod & interpres notat. Pauſ. ex carmine Homeri putat, Enyo unà cum Pallade dea bellis præesse, & bella ipsa curare. dicta quasi ἐνιοῦσα, ab inmittendo uidelicet furorem, roburque pugnantibus: uel quòd parum clemens sit. hinc & Enyalius Mars dictus est. & ut quidam interpretati sunt, ἐνιοῦς υἱὸν, id est Enyus filium. de Bellona uerò Statius in Achillide,
Ecce nouam Priamo facibus de puppe leuatis, Fert Bellona nurum.
Idem in secundo Thebaid.
Nec magis ardentes Mauors, hastataque pugnæ
B *Impulerit Bellona tubas.* Huius deæ sacerdotes, Acron in Horatij comment. appellat Bellonarios. hi se ipsi cultris feriebant, & proprio sanguine numen placabant, furentesque uaticinabantur: qua de re Tertullianus Septimius in Apologet. Longius, inquit, excurro, hodie istic Bellonæ sacratus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, & suis datus signatis. Lactantius in primo Diuin.inst. Alia, ait, sacra Virtutis, quam eandem Bellonam uocant, in quibus ipsi sacerdotes nõ alieno, sed suo cruore sacrificant. sectis nanque humeris, & utraque manu districtos tenentes gladios currũt, & efferuntur, & insaniunt. Tibullus sacra hæc ita describit,

Hæc ubi Bellonæ motu est agitata, nec acrem
Flammam, non amens uerbera torta timet.
Ipsa bipenne suos cædit uiolenta lacertos,
Sanguineque effuso spargit inepta deam.
Statque latus præfixa ueru, stat saucia pectus,
Et canit euentus, quos dea magna mouet. Scribit & alia pleraque

Apuleius de his fanaticis. Iuuenalis:
Sed ut fanaticus, œstro
Percussus Bellona tuo diuinat, & ingens
Omen habet. Horat. in primo Sermon.
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis. Lucanus in primo:

Tum quos

Tum quos sectis Bellona lacertis

Saeua mouet, cecinere deos, &c. Fingebatur furens dea flagello pugnas concire, eodem ita canente Lucano in septimo,

Sanguineum ueluti quatiens Bellona flagellum. Nunc cũ face, nũc tuba bellicũ canere. Romę uicus Bellonę fuit in alta semita, hoc est in sexta urbis regione, ut P. Victor scribit. Bellonae uerò templũ in nona regione ante portam Carmentalem fuisse, idem est auctor: & ante templum columella fuit, quae bellica dicebatur, super quam hastam iaciebant bellum indicturi, ut scribit Festus. Non procul uerò fuit à Circo maximo. Ouid. in Fastis:

Hinc solet hasta manu belli praenuncia mitti,

In regem & gentes cum placet arma capi. Appius Claudius auctor fuisse dicit̃ huiusce ędis cõdendę. quod et Ouid. ostẽdit, canẽs:

Hac sacrata die Thusco Bellona duello

Dicitur, & Latio prospera semper adest:

Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata

Multum animo uidit, lumine caecus erat. Bellonae aedem inter Martis & Apollinis quidam statuunt. nam & extra urbem Vitruuius huius deae aedem construendam praecipit: quod alibi latius dicam. Dabatur etiam senatus apud aedem Bellonę, plerunq; è bello redeuntibus ducibus, & legatis exterarum gentium: quod ex historijs facilè colligitur, & in primis Liuianis, ut in V. Dec. M. inquit, Pomp. Cos. Romam redijt, senatusq; extemplò ad aedem Bellonae uocatus. Ma quidem Bellona à Carmanis uocabatur, in Antilibano, ut Strabo in XII. lib. scribit: ut uerò Stephanus, à Lydis hoc nomine Ma Rhea nuncupabatur, ut in Rhea clarius prodidimus.

Thressa uirago ab Ausonio appellata est Enyo, ubi de Gratiano Imperatore agitur:

Bella, inquit, horrida Martis

Odrysij, Thressaeq; uiraginis arma retractat. Quare his cognominibus Mars & Enyo dicti sint, in Marte prodidi, quòd scilicet Thraciae populi semper bellaces fuerint.

VICTORIA.

VICTORIAM nos in Martis Syntagmate adiunximus ea ratione, quòd Martem Victoria, ut ait Seruius in XII Aeneid. comitatur, eo loci, quo per hypallagen uult à Vergilio dictum,

Sin nostrum annuerit nobis uictoria Martem, id est: Mars uictoriam annuerit.

Victoria

A Victoria latinè, νίκη graecè, pro dea culta fuit, quam Hesiodus in Theog. Stygis & Pallantis filiam cecinit. Vnde mirum est, aliquos Acherontis illam potius, quàm Pallantis filiam dixisse. Scribit Phurnutus, Victoriam παρεδρον, id est assistricem Mineruæ datam, quæ & in bello cōtra Gigantes opem tulit. Sunt qui tradant, paruulam adhuc Mineruam ab Ioue nutriendam traditam Pallanti Lycaonis filio, qui eam cum filia educauit: filiam adultam Minerua in deorum numerum retulit, & νίκην, id est Victoriam appellauit: se uerò ab educatore Pallada dici uoluit, ut Dionysius primo Histor. lib. scribit: licet diuersa alibi tradiderim. Colebatur hæc ab antiquis dea, ut pluribus in locis Pausanias ostendit, & in primis in Attica. Romæ quoque ædicula fuit Virginis Victoriæ, prope ædem Victoriæ, ut Liuius scribit. P. Victor in octaua regione: Fori Romani ædes, inquit, Victoriæ, cum alia ædicula Victoriæ Virginis, D. D. à Portio Catone seniore fuit. & ædes prope ædiculam, quā L. Posthumius ædilis curulis ex mulctaticia pecunia faciendam curauit. Cos. uerò cum M. Attilio Regulo bello Samnitico dedicauit, ut in x. ab Vrb. con. ait T. Liuius: qui & in octauo lib. de secundo bello Pun. Victoriæ templum etiam in Palatio fuisse ostendit. In Victoriæ templum Matrē deûm ex Pesinunte Phrygiæ oppido aduectā,
B delatam fuisse legimus, donec ædes illi preciosis statuis & columnis, cæterisque ornamentis Romani construxere, in cuius dedicatione ædis Megalesia celebrata: Liuius, Cicero, alij sunt auctores. Dionysius autem Alicarn. Victoriæ templum ab ipsis constructum fuisse Arcadibus in colle Auentino lib. Antiq. primo prodidit. L. Sylla bellis ciuilibus uictor, deæ Victoriæ ludos instituit, quod M. Cicero & Ascon. Pædian. in Verrem scribunt. Ita uerò ab antiquis Victoria effingebatur, ut in nummis antiquis & marmoribus cernere datur: alata, uolans, coronam uel palmam proferēs. Sic eam suo carmine pingit Prudentius, irridens:

Vincendi quæris dominam? sua dextera cuique est,
Et Deus omnipotens, non pexo crine uirago,
Non nudo suspensa pede, strophioque recincta,
Nec tumidas fluitante sinu uestita papillas. Claudianus quoque de laudibus Stiliconis:

Ipsa duci sacras Victoria panderet alas,
Et palma uiridi gaudens, & amicta trophæis,
Custos imperij uirgo, quæ sola mederis
Vulneribus, nullumque doces sentire laborem: & reliqua. Victoriæ statuam in Germania scribit Dion lib. LVI. quæ uergebat ad hostes, subitò uersam esse uersus Italiam. Talem & in Iunonis templo in Olympia positam, describit Pausanias. Sed cum suis sacris

literis Ægyptij Victoriam pingerent, aquilam formabant, quoniam ea auis cæteras aues superare solet. Porrò & eadem à Romanis in primis interdum cum lauro fingebatur: immò & laurus ipsa, ut palma, interdum Victoriam apud scriptores significat. unde & literæ laureatæ dictæ, quæ uictoriam significant: ita & fasces laureati. id quod colligimus cùm ex historijs, tum etiam ex Plinio. hinc & laureola corolla, uel etiam Christianis scriptoribus dicta. M.Cicero in secundo Epist. ad Cœlium: Velles enim, ait, tantummodo ut haberem negotij, quod esset ad laureolam satis. Idem ad Atticum lib. quinto: Bibulus in Amano cœpit Laureolam in mustaceo quærere. quæ dicendi figura uidetur prouerbij uice prolata. id quod, ut rectè obseruauit Erasmus, sic meo iudicio non rectè exposuit. non enim de re parua dixisset Cicero, quoniam & se cum Bibulo taxasset, qui in Amano monte castra duxisset. Quin illud potius intelligi uolebat, quòd gloriam quæreret ex re iam confecta. Nam mustaceum ita à Catone in re rustica paratur, ut lauri folia confecto mustaceo supponantur: & ideo qui laurum quærit in mustaceo, quærit ex eo quod ei subtus est. quasi dicat, ex reliquijs belli à Cicerone in Amano monte confecti, Bibulum triumphum querere. Historia est notissima ex Familiaribus epistolis, ad Senatũ & Catonẽ. Cum essem hæc nostra editurus, allatæ mihi sunt Epistolicæ Cœlij quæstiones, quas ille Thomę Calcagnino scripsit, in quib. de hoc Ciceronis loco eadẽ fermè quę ego prodidi, annotauerat. Sed nos iam ad Victoriæ cognomina trãseamus. B

Victoriam Orpheus ad Musæum ἡδυέπειαν uocauit, quod scilicet suauis sit sermo, qui de uictoria affertur.

ἑτεραλκέα νίκην Homerus nuncupauit, hoc est, utroq; inclinantẽ. est enim dubia uictoria. Meminit & Hesychius post alios. Lucianus in dialogo Philopatris, plura. hinc Homerus idem alibi, ἀμφήριστον νίκην etiam uocat, id est dubiam & incertam uictoriam. Dicitur & eadem ratione ἑτεροκλινῆ & ἑτερορρέπη. Trimatius, antiquus poeta latinus, & Ausonius Gallus, prępetem Victoriam dixerunt.

Dum dat uincenti præpes Victoria palmã: Trimatius. Ausonius:

Tu quoq; ab aerio præpes Victoria lapsu.

ita etiam Drepanus, in panegyrico ad Theodosium. Alij eadem ratione Volucrem dixere.

Palmaris Victoria uidetur cognominari ab Apuleio, lib. secũdo de Asino: Atria, inquit, longè pulcherrima, columnis quadrifariam per singulos angulos stantibus, attollebant statuas Palmaris deæ. Cic. primo de Nat. deorum: Sed illa palmaris quidẽ, quod qui non modò natum mundũ introduxerit, sed etiam manu penè factum.

Vitulam deam, Victoriam dici Piso putauit. cuius rei hoc argumentum protulit, quòd postridie nonas Iulias re bene gesta, cum

A cum pridie populus à Thuscis in fugam uersus esset, unde Populifugia dicta sunt, post Victoriam certis sacrificijs fiebat uitulatio. quidam interpretati sunt, quòd potens esset uitæ tolerãdæ. hinc illi pro frugibus sacra fiebant: quod obseruat Macrobius. Hyllus in lib. de Deis, Vitulã deam ait, quæ lætitiæ præesset: unde etiã Vitulatio, & Vitulari. Varro in lib. Rerum diuinarum ait, quòd pont. in sacris quibusdam uitulari soleat, quod græci παιανίζειν uocãt. Titius uerò uitulari interpretatus est, uoce lætari. quidam de hac dea Vergil. intellexisse uolunt, cũ cecinit, *Cum faciam uitula pro frugibus, ipse uenito.*

Vacuna quoque Victoria à Sabinis appellata, ut Varro in primo Rerum diuinarum ait: & ea maximè eos gaudere, qui sapientia uincunt. Hinc puto illud est Ausonij: *Quas si solueris ô poeta nugas, Totam trado tibi simul Vacunam.* Variæ sunt de hac dea apud scriptores sententiæ, quas licet in nostro de Annis mensibus & cæteris attulerim, hic tamen etiam repetendas duxi. Vacuna dea credita fuit, quæ uacantibus & otiosis præesse putabatur: cui, à laboribus cũ uacarent agricolæ, post perceptos fructus et agrorũ cultus, per hyemẽ sacra faciebãt. Ouid. sexto Fast. *Nã quoque cũ fiunt antiquæ sacra Vacunæ, Ante Vacunales stantque sedentque focos.* Sacra hæc Vacunalia dice-
B bantur, quæ decembri mense agebant. meminit & Horatius huius, ut uetustæ deæ, in Epistolis: *Hæc ego dictabã post tẽplũ putre Vacunæ.* quo loco Porphyrion ait: Vacuna apud Sabinos plurimum colitur dea, quæ est sub incerta specie formata. quidam Mineruam, alij Dianã putauerunt: nonnulli & Cererem esse dixerũt, sed Varro Victoriam. hæc fermè ille. Virgo Victoria à Romanis culta, à Portio Catone posita, ut suprà dixi.

Cœligena Victoria etiã dicta, teste Varrone de Ling. lat. his uerbis: Victoria ab eo, quòd superati uincuntur. utrique testis poesis, quòd & Victoria et Venus dicitur Cœligena. Tellus enim, quòd prima uincta cœlo, Victoria ex eo: & ideo hæc cum corona & palma, quòd corona uinculum capitis, & ipsa à uinctura dicitur. hæc Varro. Idem primo Rerum diuinarum, Vacunam deam Victoriam existimauit: & ea maximè eos gaudere, qui sapientia uincunt. idem & Porphyrion, ut modò est dictum.

ἄπτερος νίκη etiam, id est sine alis, & implumis ab Atheniensibus formabatur, ut est apud Paus. in Attica, cuius & statuam ascribit. Idem in Lacon. ait, Victoriam ideo ἄπτερον, id est implumem eos statuisse, ne uidelicet ex Athenis euolaret. Ita & Lacedæmonij Martem catenatum habebãt, ne à se scilicet abscederet. scribit Heliodorus, ἄπτερον νίκην dextera malum punicum, sinistra galeam tenere. Considerandum tamen, ἄπτερον apud Græcos non implumem modò significare, sed etiam præpetem, & celerẽ, quod apud Homerum & Æschylum notamus. Nec

hoc Hesychium latuit. uidetur tamen prior sententia hoc loco Victoriæ conuenire. Appellata etiam fuit Victoria, id est νίκη, Minerua, ut dictum est suprà. A

Naphthe demum ab Ægyptijs Victoria dicebatur, ut Plutarchus docet. repete quæ in Venere diximus.

Incruenta etiam Victoria cognominata, cùm ab alijs scriptoribus, tum à Liuio, in secundo ab Vr. con. Item alibi, nec semel. sic etiam non incruenta, & cruenta dicta.

HERCVLES.

ERCVLIS uitam iuuenis admodum composueram, quā adultus non editurus eram. Tunc enim, quę me ad scribendum causæ impulerant, eæ duorum charissimorum & illustrium amicorum acerbo & immaturo interitu cessauerāt: in quorum gratiam, id quicquid est, laboris subiueram. Verùm inter tot meas, non dico exantlatas ærumnas, sed in ipso earum euripo naufragus, & cōpulsus, cum me Ferrariā quasi in portū recepissem, à Cœlio Calcagnino, uiro doctiss. & mihi singulari beneuolentia à primis usq; pueritię annis iunctissimo, itemq; à Mustio August. à quibus multis sum beneficijs affectus, persuasus, ut scilicet HERCVLI II. nostro Principi aliquo me argumento insinuarent, hanc illi Herculis uitam ut mitterem, effecere: ex qua eius dei cognomina, ut plurimum eduxi, quibusdam duntaxat additis. Quare si partior ero in eis recensendis, te ad eam legendam prouoco. Principiò igitur, uariæ fuerunt de Hercule opiniones. Quidam plures hoc nomine fuisse uolunt, duos aliqui, tres nōnulli, alij duodecim: Varro quatuor & quadraginta collegit. Cicero sex tantū enumerat: Ex Ioue, inquit, & Licyto est is Hercules, quē cōcertauisse cum Apolline de tripode accepimus: alter tradit Nilo natus, Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas cōscripsisse. Tertius, unus ex Idæis dactylis, cui inferias Cretes afferūt. Quartus, Iouis & Asterię, Latonæ sororis, quem Tyrij maximè colunt, cuius & Carthaginem filiam ferunt. Quintus in India, qui Belus dicitur. Sextus ex Alcmena, quem Iupiter tertius genuit. hactenus M. Cicero. Sed enim prisci uiros omnes fortes, ac monstrorum domitores, Herculis nomine nuncupauere. Atq; ea de causa factum est, ut multorum gesta uni Iouis & Alcmenę filio adscripta sint. Theologorum uetus fuit opinio, per Herculem solē significari: unde & illi duodecim certamina attributa sunt, quòd uidelicet duodecim signa Sol toto anno permeat. Alij philosophum Herculem putauere, & idcirco illi clauam assignant, per quam philosophia significatur: & leonis pellem, per quam prudentia. quibus rebus Hercules animi monstra edomuit, & cogitationes uanas: quib. de certaminibus scripsisse Cleanthē, ait Phurnutus, nec ideo ubiq; senē delirum ac nugacem fuisse. Sed libet Dionysij Alicarnassei uerba ascribere: Verior, inquit, de Hercule sermo talis est. Herculē ducem fuisse B

omnium

A omnium suæ ætatis optimũ, ualidum'q; exercitum habuisse, terras omnes inter Oceanum peragrasse: eos dominatus amouisse, si qui subditis populis grauiter ac tyrannicè imperarēt, aut urbs finitimos iniuria atq; impotentia lædens: aut si qui essent homines immanes, & hospitum cædibus nefarijs gaudentes, in eos regna legitima constituisse, gubernationes'q; moderatas & humanitatis mores, ius deniq; æquabile omnibus inferens, tam græcis quàm barbaris, maritimis & mediteraneis: quin & in desertis locis urbes cōdens, atq; diuertens flumina quæ campos inundarent, in montibus excidens, semitas in uijs, & cætera quæ mortalium esse usui arbitratus est. Hæc Alicarnasseus.

Alcides igitur, ut ab hoc incipiam, Hercules cognominatus est, ab auo Alceo: siue ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id est à fortitudine. Pindarus initiò Alcidem nominatum, postea Herculem dicit, ab ἥρα, quam Iunonem dicimus: quod eius imperijs opinionem famam'q; uirtutis sit consecutus. Proclus in Plat. Cratylo, Herculem ait Alcidem prius appellatũ, à mortalibus parentibus. Pythia uerò ἡρακλέα uocauit, propter gloriam quã adeptus esset, & diuinitatem ex Iunonis affinitate, & cognatione. Phornutus uerò, seu Cornutus, Herculem innuit uocatum, quòd τοὺς ἥρωας κλείζεται, id est quòd heroas gloria afficiat. siquidē Herculem, rationem esse ait, quę in uniuersis existat, per quam natura fortis ac robusta B sit. Inuictus & ἀπεριγίνητος, id est insuperabilis, tribuens robur, & per partes fortitudinem. Antiqui enim heroas uocabant, & corpore & animo fortes ac uiriles, & propterea diuini generis participes: & cætera, quæ ille scribit. Sed hunc tantum deum, & tam celebrem, audi quo pacto irrisus sit à Diagora, illo (ut puto) Melio. Is enim, cum Herculem ligneum in penuria lignorum exusturus esset, ad illum per ludibrium dicebat: Age ô Hercules, tertiumdecimum laborem subiturus tibi adesto, obsonium nobis cocturus. & sanè acceptum illum in scandulas diffidit, deum irridens atheus, & cibaria excoxit. hoc quidem cùm alij, tum Epiphanius, uir & sanctus & doctus. In huius dei tutela est populus arbor. Physici enim Herculem tempus dicunt interpretantes: ideo populum ei assignari ἀλληγορικῶς, quia bicolor sit. & sic partes temporis accipere possumus, id est diei & noctis. Hæc Probus in comment. Vergilianis. Rerum tamen sacrarum periti tradunt, in sacro quod Herculi fiebat, ad aram max. in foro Boario, laurea coronatos id perficere: cum tamen ita canat in octauo poeta,

Herculea cum populus umbra,
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit. & paulo pòst:
Tum Salij ad cantus, incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis. id quod Macrobius in III. Saturnal. declarat.

Tirynthius Hercules nuncupatus, quod in Tiryntha urbe sit enutritus. τίρυνς Peloponnesi urbs, dicta à Tirynthe filia Alò: quę etiam Am

phitryonis soror dicta fuit, ut scribit Stephanus. Thebanus etiã Hercules dictus, ut Arnobius scribit, & in Oetæo dictum est. A

Amphitryoniades Hercules dictus, quòd existimatus sit Amphitryonis filius. Propertius:

Amphytrioniades qua tempestate iuuencos

Aegerat à stabulis ô Erithyia tuis. & propterea Catullus, Falsiparens dixit,

Ausus Falsiparens Amphitryoniades.

Cynosarges Hercules cognominatus, ut meminit Herodotus, & Plut. quo de nomine licet in Hercule scripserim, hoc tamen loco plura congeremus. Scribit in primis Suidas, quod Cynosarges locus fuit Athenis, hac de causa Herculi cõsecratus. Didymus Atheniẽsis, uel Diomus, ut Stephanus & Hesychius uocant, ad focum immolabat: cuius abreptã hostiã canis albus, qui fortè ibi aderat, in quẽdam locũ attulit. cuius rei causa cum ingẽti esset terrore affectus, deus illi responsum dedit, oportere ut Herculi ibi aram erigeret, ubi canis uictimam deposuerat. qua re factum est, ut à cane alba, uel ueloce, ut ait Hesychius, locus Cynosarges appellaretur. quo loco nothi, quiq; tam ex patre, quàm ex matre ciues non essent, se propterea exercebant, quòd Hercules & ipse nothus extiterit. Plato non à cane alba, sed à Cynosargo quopiam, B Cynosargen dictam ait. & inde quoq; adagium deductum est, ἴθι εἰς κυνοσάργους, in infames atq; ignobiles. plura de prouerbio Erasmus. De Cynosarges templo, & Paus. in Attica, & Hesychius.

Buraicus Hercules cognominatus ab Achaiæ urbe Bura, ubi & specus, & fluuius eodem nomine extitere. quo in loco tabella, & talis seu taxillis uaticinia dabantur. Nam qui deum consulebant, primum ante simulachrum dei preces effundebant: deinde quatuor talos, qui multi erant apud deum, super mensam iaciebant. in singulis autem talis, figuræ notatæ inerant. in tabella uerò figurarum interpretationes inueniebantur, itaq; uaticinium habebatur.

Thasius Hercules etiam dictus, ut Herodotus scribit, eumq; multa ueneratione coluerunt. Legimus etiam eundem ab ipsis appellatum Seruatorẽ, hoc est σωτῆρα ἡρακλέα. quin & eius nomine publicam monetam inscribebant, ἡρακλέους σωτῆρος θασίων, cuiusmodi se uidisse testatur Rheuclinus.

Chon Hercules Ægyptiorum lingua nuncupatus, qui cum Osiride Italiam liberauit à tyrannide, & ab hoc Chone Hercule Ægyptio Italiam antiquitus uocatam prodidit Antiochus Xenophanis, & Chones Italiæ populos. & Chonem urbem, cuius & Strabo meminit, & Stephanus.

Tyrius Hercules appellatus à Tyro Phœnicię urbe illustri. huius scriptores multa tradidere, et præcipuè qui Alexandri gesta perscripsere, Q. Curtius, Arrianus: qui & in secundo notatu digna multa de Tyrio, Ægyptio,

Ægyptio,& Argiuo Hercule notauit.

A Herculis ex Tyro simulachrum sua sponte rate delatum ferunt ad promontoriū quoddā,inter Chios & Erethrios,& utricp ad se illud trahere certabant.id frustra tentatū. nam dimoueri inde nō poterat, donec Phormio senex piscator cæcus factus est morbo: qui nocturno uiso monitus,iussit mulieres comas incidere,& exinde funē conficere:sic fore,ut nauis sequeretur.nobiles mulieres id facere abnuerunt. Thressæ quædam libertæ paruerunt,& ex capillis contorta reste, nauis ad Erethriensiū uscp urbem secuta est, & uisus etiam Phormioni restitutus. quare deinceps simulachrum summa ueneratione totius Græcię & Ioniæ cultum est:& ei templum, quod solis Thressis ingredi fas fuit,conditum est, & consecratum.

Dorsanes Hercules ab Indis,& Gigantis nomine appellatus,ut Megasthenes tradit,& Arrianus,item Hesychius.eosdem & Belum appellasse,testis est Cic. Verùm de Belo in Ioue plura diximus.

Ogmion Hercules à Celtis dictus, ut Lucianus lepidissimo libello ostendit.eum enim eloquentiæ ac prudentię deū existimabāt, itacp effingebāt:senē penè decrepitū, caluū,paucis capillis, coloratū, fuscū'ue & rugosum,quales uidelicet seniores nautę marini:leonina pelle indu-

B tum,cum rhopalo,id est claua dextera, sinistra arcum tenentem, pharetra ex humeris dependēte:catenulis uerò ex auro & electro admodū tenuibus,linguę suę extremitate perforata insertis,maximā hominum multitudinē, non inuitam, sed sponte sequentem,auribus alligatis trahentem. hac Galli effigie,& hoc nomine suum Herculem coluere.

Prodicius Hercules in Officijs cognominatus à M. Tullio,ea scilicet ratione, quòd Prodicus Ceus sophista antiquus, primus induxit suis scriptis, Voluptatem,uel(ut alijs placet) Vitium, & Virtutem, in solitudine Herculi adhuc puero apparuisse, ut utram uellet sibi comitem uitæ assumeret,hæc turpi & deformi erat habitu, sed genuino ac natiuo decore pulchra:illa ornatissimis uestibus ac calceis induta.nihilominus ille Herculē dixit Voluptati Virtutē anteposuisse. hinc ergo Prodicius Hercules:tametsi & pòst idem plures scripsere, inter quos Xenophon, apis illa Attica,& Lemnius Philostratus.

Gylius Hercules cognominatus,quod Gylion pleriqp gręcorum interpretantur leonem,uel suem. alij chœrogryllum, id est porcum spinum:alij uestis genus. Sunt & qui τὸν γύλιον peræ genus scribant militare,& uasculum oblongum, in acutum desinēs, aptum militiæ,ad seruandos cibos.unde γυλιαύχην is dicit̃,qui collo est gracili & prælōgo. Sed de Gyliauchene alibi dixi copiosius, & de Galeancone ex Hippocrate et Galeno et Plut.in Mercurio dictū.Porrò de Gylio,in Poetarū historia plura attulimus, in Carcini uita, ex Suida & Hesychio, alijsq́p.

Idęus Hercules cognominatus,ab Idæis dactylis,inter quos primus fuit.quincp uerò fuere,quorū hæc sunt nomina: Hercules,Pæon,Epi-

medes, Iasius, & Idas, fratres. Hic ergo Hercules, longe Amphitryoni- A
de antiquior: hic Olympij certaminis auctor. nam ex Ida in montem Olympum aufugisse traduntur, qua de re Pindari expositores multa.

παραστάτης, id est adiutor, & præpositus Hercules nūcupatus, qui & προστάτης dicit. huic Clymenus Cardis filius ab Hercule oriundus, ex Creta ueniēs, certamē instaurauit Olympicū, quinquagesimo post cataclysmū Deucalionis anno: arāq; statuit, & Parastatę nomine appellauit, φ post Pelopē Amphitryoni astitisset. Vide in Eliacis apud Pausa.

Melius Hercules cognominatus, cuius uariæ feruntur opiniones. quidam à pomis existimant. alij ab ouibus, cum μῆλον utrunq; significet. alij longe diuersa prodidere. Sunt qui bouem tradant, cum Herculi esset immolandus, aufugisse: cum uerò nihil esset quo res sacra deo fieret, malum, quatuor suppositis ramis pro pedibus, & duobus pro cornibus, in bouis formam, Herculi in sacrificium oblatum est. Vnde in tenues & frugales, qui nomen quidem magnificum gerunt, sed nullis pollent opibus, adagium factum est, Melius Hercules. Dicitur & Malum Herculis, ut ex Apollodoro Zenobius prodidit. Iulius autem Pollux, rem ita enarrat. ait enim in Bœotia de mali fructibus diuinam rem fieri, id'q; ea causa contigisse, quòd cum fortefortuna aries deo sacrandus adduceretur, Asopus fluuius adeò excreuit, ut adduci non posset. tum qui sacra procurabāt, malum maturum & pulchrum B pro ariete accipientes, cui pro pedibus quatuor festucas, & pro cornibus duas affixerūt: atq; eo modo rem sacram perfecisse. proinde apud Thebanos & Bœotios moris id permansit: unde est μῆλον, ἢ μήλιος ἡρακλῆς. Sed & μήλων dicitur apud Hesychium, id est Pomarius.

Victor Hercules cognominatus. Vergilius,

Hæc limina, inquit, uictor Alcides subijt. quod nomen licet ab eius crebris uictorijs deduci possit, et (ut ait Varro) quòd omne animalium genus uicerit: nihilominus tamen in somniū refertur. Cum enim M. Octauius Herennius mercaturam exerceret, id'q; illi pro animi sententia succederet, decimam Herculi non dedit. Accidit autem, cum nauigaret, ut à prędonibus circumueniretur. ille, ut erat animo intrepido & forti, strenuè ac animose pugnauit, atq; ita piratarum manus euasit. insequenti uerò nocte, ei uisus est adesse Hercules, in somnis, qui illum moneret, eum seruatum fuisse sua ope: quamobrem Octauius tanti beneficij haud immemor, area impetrata à magistratibus, Herculi Victori ædem posuit, apposita in rei testimonium & monumentum statua, cum inscriptione. Quidam Victorem Herculē positum ab Euandro tradunt in foro Boario, qui & triumphalis diceretur, cuius & infrà meminimus. P. uerò Victor: Aedes, inquit, Herculis Victoris duæ, altera ad portā trigeminā, altera in foro Boario, cognomine rotūda et parua.

Inuictus etiam Hercules dictus, & pollens, ut antiquorum pleræq; habent inscriptiones. Varro sic dictum putat, quòd animalium omne genus

A genus uicerit, ut modò dicebã. Lucretius, quòd omnia monstra animi.

Index Hercules etiam cognominatus est, cuius fanum ab Areopagitis constructum fuit hac ratione, quæ & ipsa in somnium refertur. Ferunt enim Sophoclẽ poetam somniasse, se uidere Herculẽ, sibi prodentem, qui nam grauem auream pateram ex æde surripuisset. quod ubi compertum, Indicis Herculis & nomẽ & templum est constitutũ.

καλλίνικ☉ θεὸς Hercules nuncupatus, hoc est, honestus & pulcher uictor, de quo Artemidorus libro secũdo Onirocriticon. Nam, inquit, Hercules cum inter mortales esset, affectis iniuria defensor fuit, ac uindex: ijs uerò qui præter leges uiuerẽt, alijsq́; iniurias inferrẽt, & iniqua agerent, iniquus fuit deus, ac malus. atq; adeò hac ratione bonus est ijs qui certamẽ ineunt, uel iudiciũ, uel pugnã. hinc & καλλίνικ☉ θεὸς uocatus est, apud Pindarũ quoq; in Olymp. celebratũ est illud Archilochi carmẽ, χαῖρε καλλίνικε τήνελλα ἄναξ ἡρακλῆς. cuius uersus in historia Archilochi in Poetis lyricis meminimus. lege & Pindari cõmentaria. Est uerò & Callinici mentio apud Diog. Laertium, in uita Diogenis.

Ipoctoni nomine Hercules colitur ab Erythræis, à bestiola uineis infestissima denominatus, quam illi Ipon uocant: quòd eos ab hoc bestiolæ genere liberarit.

Conopionis item nomine Hercules uocitatus, quod Oetæos à culi B cibus, quos illi Conopas appellant, tutatus est. Reperias aliquos, qui Cornopiona, non Conopiona legant: quod scilicet Cornopas fugarit, hoc est locustas, quas illi etiam πάρνοπας, uel ἀκρίδας uocant.

Canopius Hercules, & Aegyptius cognominatus, ad differentiam Thebani. Nota est historia Xenocleæ, quæ cum apud Delphos uates responsa daret, Herculi noluerit uaticinari, Iphiti cæde polluto. quare iratus Hercules, è fano tripodem asportauit. Xenocleam dixisse ferũt: Alius utiq; Hercules Tirynthius, quàm Canopius. nam & Ægyptium alium, quàm Thebanum, ferunt: de quo Pomp. Mela lib. tertio, de Gadium promontorijs duobus agens. In altero, inquit, templũ Ægyptij Herculis, conditoribus, religione, uetustate, opibus illustre. Tyrij condidere. Cur sanctum sit, ossa eius ibi sita efficiunt. Annorũ, queis manet numerus, ab Iliaca tempestate principia sunt: opes tempus aluit. Herculem Ægyptium unum fuisse ex VIII deis Ægyptij asserunt, qui priores fuerunt XII deis. Vide Herod. in secundo. Ægyptij etiam Herculis mentio est apud Arrianum lib. de hist. Alexandri secundo.

Polyphagus, & Addephagus, item Buphagus, & Buthinas Hercules cognominatus est, quòd multi cibi esset. item Philopotis, quòd multum biberet. Orpheus quoq; inter reliqua in eius hymno cognomina, Pamphagum uocat. de Addephago in nostris Nauigijs diximus. quin etiã legimus Herculẽ integrũ Thiodamantis bouẽ comedisse: hinc Buthinas, παρὰ τὸ βοῦς καὶ θοινᾶν, quod boues comederet. Sed rectius βουθοίνης scribit: quippe θοίνη cõuiuiũ, & θοινάω cõuiuor significat. Sed & illi fuli-

cam, seu gauiã attribuit antiquitas, propter uoracitatem: & scyphũ eidem dicarunt, propter potũ. Sed hac de re in Hercule plura diximus. A

Lacertosus etiam Hercules cognominatus, à robore uidelicet, & lacertorum toris, ut in nostro Hercule docuimus. hinc in poematis Priapeiorum: *Phœbus comosus, Hercules lacertosus.*

Lindius Hercules, uel βούζυγος cognominatus ea ratione, quòd Hercules aliquando boues Lindio Thiodamanti surripuit, quorũ unũ tantùm iugulasse scribit Philostratus: eum'q; adeò integrè uorasse, ut ne quidem ossa superfuerint. Interea Thiodamas Herculi conuiciabatur. uerùm mox cognito Hercule, Lindij ei aram statuerunt: qua ex re βούζυγον appellauere, sacra'q; Lindia, quæ conuicijs ac maledictis celebrabantur. unde prouerbium emanauit.

Musagetes Hercules, seorsum ab Apolline etiã appellatus, quo de nomine in oratione incerti auctoris de instaurandis scholis (quæ tamẽ Eumenij oratoris fuisse, ex ipsa oratione colligitur) hanc historiam legimus. Ædẽ, inquit, Herculis Musarũ in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit, nõ id modò secutus, quòd ipse literis & summa poetæ amicitia duceretur: sed in Græcia cũ esset imperator, acceperat Herculẽ Musageten esse: hoc est, comitẽ ducem'q; Musarum. Ideo'q; primus nouẽ signa, id est omniũ Camœnarũ, quæ ex Ambraciensi oppido translata sunt, sub tutela fortissimi numinis cõsecrauit, ut res B quę à mutuis operib. & pręmijs iuuari ornari'q; deberẽt, Musarũ quies defensione Herculis, & uirtus Herculis uoce Musarum. & hucusq; ille.

Melampygos Hercules cognominatus, hoc est, ut quibusdã arridere uideo, Cluniater. id uerò ei cognomen inditũ, ex tali fabula. Passalus et Alcmon, seu Alcimon, fratres fuere, Memnonis filij, omni scelere inquinati. quibus olim mater prædixerat, ut à Nigrinate cauerẽt. illi nil magis ab instituto destiterunt. accidit cũ fortè Hercules sub arbore fessus recubaret, ut hi fratres Herculi insidias tenderẽt. quòd præsentiens Hercules, uiuos ambos cepit, per pedes'q; ligatos, à tergo suspensos claua gestabat. qui demissis capitibus, cum Herculis nigras nates uiderẽt, maternæ monitionis memores, inter se tacitè submurmurabant. quos audiẽs Hercules, re intellecta, eo fertur cognomine usque adeò delectatus, ut statim uinculis solutos impunè abire permiserit. locus etiã ubi id contigit, Melampygos uocatus. Cætera in nostro uidenda Hercule: nam de his fratribus uariæ leguntur opiniones.

Monœcus Hercules ipse, & portus etiã nuncupatus, in ora Ligustica. Sic μόνοικος uerò dictus, ut Seruius ait, quòd ibi fugatis cæteris omnibus, solus habitauerit: uel quòd solus ipse in Herculis templo coleretur, nec aliquis deorum simul. meminit Strabo. Vergilius:

Aggeribus socer Alpinis atq; arce Monœci.

Triumphalis Hercules etiam cognominatus, qui in foro Boario positus, ut creditur, ab Euandro, qui per triumphos triumphali habitu

A bitu induebatur, quibus Romæ triumphus agebatur.

Astrologus Hercules est dictus, ait Festus, quòd eo die se flammis iniecit, quo futura erat solis obscuratio.

Custos Hercules nuncupatus. Ouidius in Fastis,

Altera pars circi custode sub Hercule tuta est,
Quod deus Euboico carmine munus habet. Nam Syllam ferũt eam posuisse ex carmine Sibyllino. Meminit P. Victor in nona urbis regione, quæ erat circus Flaminius: Ædes, inquit, Herculi magno custodi circi Flaminij.

Sanctus Hercules dictus à Sabinis. Ælius apud Varronẽ hunc esse Sanctum ait à Sabina lingua, Herculem à græca. hinc Propertius,

Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno,
Sancte uelis libro dexter inesse meo.
Huncquoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic sanctum Taciæ composuère Cures. Silius de eodem:

Et læti pars Sanctum uoce canebant,
Auctorem gentis. Ouidius in Fast.

Quærebam, nonas Sancto, Fidióne referrem,
An tibi Semipater. tunc mihi Sanctus ait:
B *Cuicunq; ex illis dederis, ego munus habebo:*
Nomina terna fero, sic uoluère Cures.
Hunc igitur ueteres donarunt æde Sabini,
Inq; Quirinali cõstituere iugo. Plut. in causis: Quid est, inquit, quod sponsam Romani introducentes, iubẽt dicere, Vbi tu Caius, ego Ca a. post priorem expositionem, An magis (inquit) propter Caiam Cecilã, honestam sanè mulierem, ac bonam, uni ex Tarquinij liberis collocatam, cuius in Sancti, id est σαγκτυ templo, statua ex ære posita est. Inerant iampridem & sandalia, & colus, pudicitiæ & industriæ suæ certa monumenta. Scribit etiam Fest. Pomp. Mediusfidius esse compositũ, & significare Iouis filium Herculẽ, quia Iouem græci Δία dicunt, nos Fidium pro filio. nam prisci sæpe d litera pro l utebant̃. Varronis uerba hęc sunt: Vnde, inquit, sub dio, Dius fidius, itaq; inde eius tectũ perforatũ, ut uideatur diuũ, id est cœlum. Quidã negant sub tecto per hunc deierare oportere. Ælius Dium fidiũ dicebat, Dijouis filiũ, ut gręci Διόσκορον Castorẽ: & putabat hunc esse Sanctũ à Sabina lingua, Herculẽ à græca. Sanè Sanctũ pro ꝓpitio, antiquos posuisse uidemus. Tibullus de Iunone: At tu sancta faue. Catullus de Cupidine: *Sancte puer, curis hominũ qui gaudia misces.* Idẽ de Venere: *Quẽ neq; sancta Venus.* Tibul. itẽ de Genio: *Tunc precor infidos Sancte relinque focos.* Porrò Sanctũ quidã Pistiũ apud Alicarnas. Dionys. putauere, qua de re ego in Sango plura, & in Pistio Ioue: ubi etiã de Fidio opinionẽ meã recensui.

Briarei etiam nomine quidã Herculem appellauere, quod Pindari inter

inter alios interpretes obseruãt:unde & Herculis columnæ, Briarei ab A
aliquibus dictæ sunt,ut in Herculis uita scripsimus.

Hippodotes Hercules cognominatus,ut scribit Pauſ.cui templum Bœotij cõstruxere,ea scilicet ratione, quod cũ Orchomenij aliquando usq; ad eum locũ uenissent, Hercules noctu equos, qui ad eorũ currus erant iuncti,colligauit:unde & cognomentũ deductũ.Hesychius:Hippodites,inquit,Hercules in Onchesto cultus: uel ut alij putãt, Thebis.

Rhinocolustes Hercules à Thebanis dictus hac causa. Cum ab Orchomenijs pręcones uenissent ad exactionem quampiam,ijs Hercules nares abscidit,à qua re illi nomen inditum est.

Manticlus Hercules uocatus,de quo sic in Messen. apud Pauſ. legimus: μάντικλος,inquit,templum Messenijs fecit Herculis,quod extra muros fuit,nuncupatum ἡρακλῆς μάντικλος,quemadmodum Hammon in Libya,& in Babylone Belus. hic enim ab homine Ægyptio Belo,Libyæ filio,nomen habuit:Hammon uerò,à pastore.

πρόμαχος,id est propugnator Hercules,à Thebanis cultus, ut Pauſ. docet,cuius simulachrum effecere Xenocritus & Eubius,Thebani artifices,ex candidissimo marmore. Positum uerò fuit in Amphitryonis ædibus. hoc eodem cognomine à Tanagræis Mercurius cultus, ut in eo dictum est.

Alexicacos uerò Hercules, hoc est expellens mala, ut interpretatur B
Macrobius,post Apollinem etiam dictus. de hoc ita Lactantius lib.v. Diuin.instit.contra Hieroclem,ut puto,de Apollonio loquens:Stultũ est igitur,id putare Apollonium noluisse,quod optaret utiq;, si posset: quia nemo est qui immortalitatem recuset, & maximè cum eum dicas & adoratum esse à quibusdam,sicut deum, & simulachrũ eius sub Herculis Alexicaci nomine cõstitutum, ab Ephesijs etiam nunc honorari. Sed & Herculis Alexicaci Hesychius meminit,qui in Melita coleretur, unde etiam μελίτης uocabatur. Hic plura attuli,quoniam eius tantum in Herculis uita memineram.

Ceramynthes etiam Hercules cognominatus, quasi fata reijciens, ut idem sit fermè cum Alexicaco.

Palæmon quoq;,Hesychio autore, Hercules appellatus, quia in Olympijs cum Ioue obluctatus est.

μηνυτὴς ἡρακλῆς eodem auctore Athenis dictus fuit,Menytes.

Sandes Hercules uocatus est à Persis, ut scribit Agathius secundo historiarum libro:ex Athenoclis & Berosi sententia.

Oliuarius etiam Hercules cognominatus Romæ,cuius P. Victorin undecima urbis regione meminit. eum enim non longe ab ara maxima & Portuni æde commemorat.

Charops,& Charopos(utrũq; enim dicimus)Hercules cognominatus fuit,quòd truci ac minaci horrendóq; fuerit aspectu, quasi dicas iracundè intuens. nam χάρα aliquando iram significat: unde & leonem χαρωπ-

A Aristoteles Charopon appellauit. id pluribus in editione nostri Herculis secunda diximus.

χαλκεοκάρδιος ἡρακλῆς à Theocrito uocatus, XIII Edyll. quasi præcordia haberet & cor æreũ. ab eodem poeta ταυροφόνος, hoc est Tauricida cognominatus est, Edyll. XVII.

μάλικα Herculem appellasse Amathusios, testis est Hesychius.

τριέσπερος λέων, id est Triuesper leo cognominatus est Hercules, à Lycophrone in Alex. si Isaacio credimus. Nota est fabula trinoctij concubitus Iouis & Alcmenæ, uel ex Plauto. Lucianus, ut solet facetè, si nõ potius ridens suos deos, eodem cognomine uocauit. Trisuesperum etiam dicitur à Greg. Nazian. in libro contra Iulianum.

ἱερδανάτας ἡρακλῆς à Tarentinis celebrabatur, ut notat Hesychius. putauerim ipse, à contentionibus & rixis compescendis dictum.

Clauiger Hercules à nostris dictus, à claua gerenda, Ouidio & alijs: quo eodem nomine à claue nuncupatus est Ianus, ut in Iano dictũ. Rhopalos à Græcis, ut in eius uita ostendimus, claua dicitur. Orpheus uerò in hymno, κλάδον ἐν χεροὶ πάλλων, id est ramũ in manibus uibrans, dixit.

Melchratus Hercules nominatus à Phœnicib. proprio nomine. nã ut Philo et Eusebius ex Sachoniathone Byblio ꝓdiderũt, Demaroõ ac-
B cepta uxore à Saturno genuit Melchratũ, qui & Hercules uocatus est.

Oetæus quoq; deus Hercules cognominatus, ab Oeta mõte, ubi se hominẽ incendio exuit, qua de re leguntur tragœdiæ. unde est illud, *Troia bis Oetæi numine capta dei:* quod est à Propertio dictũ. Arnobius lib. primo aduersus Gentes: Thebanus, inquit, aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus Hispaniæ, flammis alter concrematus Oetæis. Idem in quarto: Cheronæus inquit Plut. qui in Oetæis uerticibus Herculẽ post morborũ comitialium ruinas dissolutum in cinerẽ prodidit. Sunt & illa quæ in nostro Hercule legas: Chosmidetes, Phyllites, & Olympius: item Macistus Hercules, cuius templũ cõmemorat Strabo lib. octauo, inter Alpheum et Chelonatan. Stephanus Macistũ urbem esse Triphyliȩ scribit, à Macisto fratre Phryxi denominatam.

Polyphron præterea Hercules à Theocrito cognominatus, id est ualde prudẽs, in eo Edyllio quod Hercules leonicida, id est λεοντοφόνος inscribitur, quod sine principio legitur, σὺν δ' υἱός τε, βίη τε πολύφρονος ἡρακλῆος: *Filius huic unà atq; Polyphronis Alcidæ uis.*

Gaditanus Hercules cognominatus, cuius non inerudita descriptio et templi & sacri legitur apud Silium Italicum libro Punicorum tertio, quò deuicta Sagunto Annibalem scitatum oracula iuisse describit, & munera attulisse. ita enim canit:

Vulgatum, nec cassa fides, ab origine fani
Impositas durare trabes, solasq; per æuum
Condentum nouisse manus, hinc credere gaudent

Consedisse deum, seniumq; repellere templis:
Tum queis fas & honos adyti penetralia nosse, A
Fœmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues, nec discolor ulli
Ante aras cultus, uelantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine uertex
Discinctus, mos thura dare, atq; è lege parentum
Sacrificam lato uestem distinguere clauo:
Pes nudus, tonsæq; comæ, castumq; cubile
Irrestincta focis seruant altaria flammæ,
Sed nulla effigies, simulachra'ue nota deorũ. atq; hactenus poeta Silius, qui & ęrumnas & labores Herculis ibidẽ paucisſ. uerbis describit.

Nemeæus etiã Hercules nuncupatus. Sed ne te in re notissima detineam, Tertulliani tantummodo ex lib. de Coronis uerba afferã: Hoc enim, inquit, superest, ut Olympius Iupiter, & Nemeęus Hercules coronentur: & cætera, quæ de aliorum deorum coronis ridet Christianus eruditus scriptor.

Sunt & alia Herculis nomina, et cognomina, in hymno Orphei, quę latinã interpretationẽ difficillimè admittant, & soli conueniant. ut illa: B
ὃς περὶ κρατὶ φορεῖς ἠῶ καὶ νύκτα μέλαιναρ,
δώδεκ' ἀπ' ἀντολίων ἄχρι δυσμῶν ἆθλα διέρπων. hoc est:
Qui circumfers auroram, noctemq; nigrantem,
Ortus in occasum bissex certamina serpens. Item καρτερόχειρ, id est manu potẽs: ἀδάμαστος, id est indomitus: αἰολόμορφος, uariformis: παντοδυνάστης, omnipotens: παγγενέτωρ, cunctiparens, &c. Hesychius notat illum etiam ἐδεσσαῖον ἡρακλῆν appellatum, ab Edessa urbe nota: sed quam ob causam, nõ affert. Item ἄῤῥητον, id quod & Orpheus, quasi dicas indictum & ineffabilem: quod epithetum & alijs quibusdam deis attribuit, ut Protogono. Apuleius lustratorem orbis appellauit, & purgatorem ferarum, & gentium domitorem.

H E B E.

HEBEN iurè Herculi subiunximus, quòd ea Herculi nuptui sit tradita, cum post Oetę incendium in deorum numerum receptus est. Catullus,
Pluribus ut cœli tereretur ianua diuis,
Hebe nec longa uirginitate foret. Martialis:
Nunc tibi Iuno fauet, nunc te tua diligit Hebe. Seneca, Deus Alcides possidet Heben. De Hebe ita fabulantur. Cum grande conuiuiũ Apollo in domo patris Iouis Iunoni nouercæ parasset, & ipsa auidè lactucas agrestes edisset, factũ est, ut inde grauida fieret, cum eò usq; sterilis fuisset. peperit uerò Heben: quæ quia formosa erat, pocillatrix ab Ioue suscepta

A scepta est,& dea iuuentutis dicta. Hæc deinde cũ in deorũ cõuiuio pocula ministraret,& fortè cecidisset, uestibus sublatis deis pudenda ostendit. quare indignatus Iupiter, eam ab officio amouit, & Ganymedẽ eius loco substituit. Postremò Herculi in deos relato, uxor data est. hoc ex Seruio. Scribit Phurnutus, Coos iurè prodidisse, Herculẽ cum Hebe cohabitasse, hoc est cũ iuuentutis dea, quòd scilicet integerrimus esset mente. nam ut manus iuuenum fortiores ad labores, ita senum ad consulendũ animi meliores. Hebe quidem inde appellata, quod ἥβη pubertas sit, & lanugo, & eius ætatis dea existimata unius Iunonis filia. Hesiodus de Iunone agens, eius tres filios hoc carmine commemorat, sic à me conuerso:

Hæc Heben peperit, Martemq́; atq; Ilithyiam. Vnde & Iunonia interdum à poetis dicta. Ouidius:

Hoc illi dederat Iunonia muneris Hebe. Homerus tamen in fine XI Odyss. Iouis & Iunonis filiam scribit. Idem & apertè docet in Attica Pausanias. Cynosarges enim templum describens, subiungit: Aræ Herculis & Hebes, quam Iouis & Iunonis filiam Herculi nupsisse arbitrantur. Scribit in quinto Iliad. Homerus, Heben, ut sororem, Martem abluisse, uulneratum à Diomede, & curatum à Pæone medico. Ioui uerò ante Ganymedem, Heben pocula mini-
B strasse ferunt, ut græcis latinisq; receptum est. Ridiculum est quod afferũt aliqui, cur Hebæ Ganymedem surrogauerit Iupiter. Cognominata est Hebe Iouis priuigna, & nurus. Ouidius:

Iupiter his monitis priuignæ dona, nurusq́; Præcipit. Est aũt Hebe pubertatis & adolescentiæ dea, & eius qui flos ætatis dicitur. unde & Ephebus dictus, eius ætatis adolescens. Sicuti Hora Romanis dea, quæ Quirini uxor dicta fuit. Hinc uetus illud Ennij:

Teq́; Quirine pater ueneror, Horamq́; Quirini. De qua & Ouid. in Metam. syllabã corripiẽs, *Et priscũ pariter cum corpore nomen Mutat, Horamq́; uocat, dea quæ nunc iuncta Quirino est.* de hac in Horta actum est. Agretius grammaticus eandem uidetur facere Heben & Iuuentã: Ab Iuuenta, ait, dea quę Hebe gręcè dicitur, Herculis uxore, Iunium mensem appellatum, in libris priscorum se ait inuenisse. Idem & in Fastis Ouid. quod & in Annis & mensibus nostris, &c. commodius retulimus. Cic. quoq; de Nat. deor. Iuuentas pro Hebe posuit. Pulchra & formosa Hebe cognominata est: apud uerò Sicyonios dea dicta fuit, ut Strabo auctor est. Cœlestis etiam, à Propertio: *Nec sic cœlestem flagrans amor Herculis Heben, Sensit in Oetæis gaudia prima iugis.* Heben scribit Philostratus, deorũ natu minimam ac maximam, quod uidelicet per ipsam deam & dei ipsi iuuenes sint. D. Aur. Augustinus in quarto: Iuuentas dea, inquit, quæ post prætextam excipiat iuuenilis ætatus exordia. Idem alibi: Iuuentas dea cum Termino deo Ioui noluit

concedere

concedere in Capitolio condendo. quam rem planius retulimus in A
deo Termino. M. Tull. primo de Nat. deor. Vt poetę quidē nectar & ambrosiā epulis apparāt, et aut Iuuentatē, aut Ganymedē pocula ministrantes. Sanè hæc dea Iuuentas effingebat̃ ab antiquis, mulier formosa, ętate iuuenili, uestibus uersicoloribus, & florib. ornata, nō absimilis deę Florę. Sed uir doctus Alciatus, hanc deā in suis Emblematibus, duob. his deis Apolline et Baccho effinxit, hoc hexasticho:

Natus uterq; Iouis, tener atq; imberbis uterq;,
Quem Latona tulit, quem tulit & Semele:
Saluete, æterna simul & florete Iuuenta,
Numine sit uestro quæ diuturna mihi.
Tu uino curas, tu uictu dilue morbos,
Vt lento accedat sera senecta pede.

Digladiātur grammatici, Iuuentus ne, an Iuuenta, uel Iuuentas dea sit: quę hac in re ipsi statuūt, nos longe aliter postea apud auctores inuenimus. nam & Iuuētus, & Iuuenta, pro dea capitur. Ouid. lib. primo de Trist. ad Flaccum,

Nectar & ambrosiam, latices, epulasq; deorum
Det mihi formosa gnaua Iuuenta manu.

Sed & Iuuentus interdū pro dea accipitur. T. Liuius: Iuuentutis ædem in circo maximo Licinius Lucullus duumuir dedicauit: uouerat eam XVI annis antè M. B
Liuius Cos. quo die Asdrubalē exercitumq; eius ceci dit: idē censor faciendam eam locauit, M. Cornelio & Sempronio Coss. Huius quoq; dedicandę causa ludi facti, & omnia cum maiore religione facta, quòd nouū cum Antiocho instabat bellum. De Hebone uerò Neapolitanorum deo floris ætatis, in Bacchi nominibus actum est.

χρυσοστέφανος Hebe, id est auream coronā habens, Hebe interdū cognominata est. Hesiod. in Theogonia, ἥβην τε χρυσοστέφανον. quo loco Scholiastes exponit εὔμορφον, id est formosam, à corona scilicet muliebri ornamēto, quæ compacta sit ex auro & preciosis lapillis.

καλλίσφυρος Hebe cognominata, hoc est quæ honestos habet talos, id est pedes, à parte totum. Homerus XI Odyss.

καὶ ἔχει καλλίσφυρον ἥβην παῖδα Διὸς μεγάλοιο, καὶ ἥρης χρυσοπεδίλου.

de Hercule loquitur: Et habet pulchros talos habentem Heben, filiam magni Iouis, & Iunonis aureos calceos habentis. Eadē ratione λευκόσφυρος ἥβη ab Theocrito etiam cognominata, hoc est, albos talos habens Hebe: & perinde à parte totum, id est pedes.

πολυήρατος ἥβη à poetis etiam uocatur: hoc est, à multis, uel multùm amata, propter eam ætatē quę amabilis est. Adolescentiæ quippe ætas omnibus grata. Homerus in hymno Veneris, quo loco Tithonum iuuenescere facit, Auroræ rem gratam faciens.

SYNTAGMATIS DECIMI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE MINERVA, AD D. BARTHOLOMAEVM FERRINVM, SYNTAGMA XI.

Dum Ferrine meam hanc tibi pararem,
Dono mittere nescius Mineruam,
Munus conueniens ratus futurum
Hoc nostrum tibi, qui tuo hoc iuuentæ
Flore, æqualibus omnibus peræquè,
Virtute ac sapientia præires:
Sed proh sors fera, dura lex Anances,
Nondum imposta libello erat coronis,
Nec sinopidē frons notata rubra:
Ferrino improba Parca cum recīdit
Fila argentea. Læta, quo recepto,
Gratis Persephone suum Dionæ
Adonin sine lachrymis remisit.

LILIVS GREG. GYRALDVS Barth. Ferrino S. P. D.

A *I, cum de nobis optimè meritis est gratia referēda, Ferrine suauiss. ea potiss. referre debemus (si modò possumus) quæ illis cõuenire uideantur: quis non iurè ac optimè à me factum iudicet, quòd, cum te omnium officiosissimum esse cognouerim, & (ut de alijs nunc sileam) nulla mihi tempora, etsi grauiss. illa quidem, contigêre, quo minus quæ tua semper fuit cum prudentia summa humanitas, studium erga me tuum propensamq; uoluntatem omnibus officijs declarares, nullamq; rem neq; tam magnam, neq; tam paruam putasti, quæ tibi aut difficilis, aut parum te digna uideretur: omniaq; quæ in rebus non modo meis, sed cæterorum etiam amicorum agis, neq; laboriosa tibi, sed etiam honesta uidentur: id quod nunquam ego prædicare desistam, nedum præ me ferre. Quare cum pro tot tuis tantisq; beneficijs gratiam nunc demum aliquam tibi referre statuissem, qui in hac florenti ætate prudentia ac ingenio ita præditus es, ut inter primarios eos connumereris, quibus prudentiss. ac sapientissimus Princeps noster HERCVLES Estens. sua arcana committat: putaui simul nostræ necessitudinis esse, meæq; in te beneuolentiæ, Mineruam prudentiæ ac uirtutis deam creditam, & à me cum cæteris Gentium deis descriptam, in*

uulgus dare, ut sub tuo nomine appareat. Et quanquam scripta mea non ea sunt, quæ ad spem aliquam immortalitatis, uel posteritatis memoriam, quenquam rapere possint: non tamen committam, ut à quoquã ipse ingrati nomine accuser. Abs te enim (quæ tua est in omnes mansuetudo, et singularis modestia) nihil metuo. Accipe igitur hoc qualecunque est, quod tibi pro tot beneficijs munus rependo. Ex hoc quidem uideas licet, non referendi uoluntatẽ mihi, sed uires defuisse. Vtcunque tamen, tu eo animo hoc nostrũ munus suscipe, ut ex tua Minerua, id est ingenio tuo ac prudentia, aliquid in hoc splendoris ac lucis lector accipiat. Vale: & quarum rerum spe ad laudem uocaris, earum fructum indies opto amplioremem consequare.

MINERVA.

MINERVAM nostri, Græci ἀθηνᾶν, diuerso etymo nuncuparunt. hi enim, quòd nõ indiguerit mammarum ablactatione, hoc est, ἄνευ θηλάζειν. θηλάζω quippe lac sugo significat. nam B ex patris capite adulta prodijt, à qua re etiam κορυφαγενὴς dicta est, ut pluribus suo loco docebimus: & quod sine matre edita, ἄμητρος uocata est, teste Polluce: & ἀμήτωρ, teste Phornuto. Alij quasi ἀθρῶναν dictam autumant, à præuidendi scilicet potestate, quòd sit prudentiæ præses. Plato deriuationem aliam attulit. Athenam ait quasi θεονόην, & inde ἠθεονόην, id est quæ diuina cognosceret. plura idem in Cratylo. Alij ἀπὸ τοῦ θλύεσθαι, id est seruire, & α particula priuatiua, quòd sola prudentia liberum hominem faciat: ut est illud M. Tullij ex Stoicorum sententia, Liberum esse neminem, nisi sapientem. Alij dictam uolunt quasi Ætheroniam, ab æthere, quod Phornutus scribit: hinc Panathenæa, huius deæ maxima Atheniensium celebritas, de qua Isocrates, Plutarch. Pausa. alij. Fuit & ἀθηνα tibiæ genus, ut Iul. Pollux scribit, quo Nicophelen Thebanum in Mineruæ hymnis usum ferunt. Phurnutus & alias affert ἀθηνᾶς deriuationes, adeò ut dicat difficile esse, eius etymologiã afferre: hoc est, δυσετυμολόγον eius nomẽ, propter antiquitatem. nam & quidam ἀπὸ τοῦ ἀθρεῖν deducunt, quòd omnia colligat. Nostri uerò, quos inter M. Tullius, Mineruam dictam uolunt à minuendo, uel minando, quia prudentiæ dea sit, & belli. Festus Mineruã dictã ait, quod bene moneat. Hanc etenim & antiqui etiam

A etiã pro sapientia ponebãt. Cornificius uerò dici ait, quòd fingatur pingatur'q; minitans armis. De Minerua uerò ita Arnobius lib. III. Aristoteles, inquit, ut Granius memorat, uir ingenio præpotẽs atq; in doctrina præcipuus, Mineruam esse Lunam probabilibus argumentis explicat, & literata auctoritate demonstrat. eandẽ hanc alij ætherium uerticem, & summitatis ipsius esse summã dixerunt. Memoriam nonnulli: unde ipsum nomen Minerua, quasi quædã Meminerua formatum est. Isidorus uerò in decimo: Mineruã, inquit, gentiles multis ingenijs prædicant. hanc enim primã lanificij usum monstrasse, hanc etiã telam ordisse, & colorasse lanas perhibent: oliuæ quoq; dicunt inuentricẽ, & fabricæ, & multarũ aliarum artium repertricẽ, ideo'q; illi uulgò opifices supplicãt. Sed hoc poeticè fingitur. non enim Minerua istarũ artium princeps: sed quia sapientia in capite dicitẽ esse hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium: ideo sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideo & dea artiũ Minerua dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur uniuersa. hæc penè totidem uerbis Isidorus. Sed enim & Aristoteles, & Phornutus, alij'q;, Mineruam ferunt tibias inuenisse. quas & abiecisse, propter oris deformitatẽ, dum eas inflaret, sé'q; esset in aquis intuita. hinc Ouidius ait,

B *I procul hinc, dixit, non est mihi tibia tanti,*

Vt uidit uultus Pallas in amne suos. id quod repetit & Claudianus, ne alios commemorem. Sed & aliarum bonarum artium eam inuentricẽ tradunt, unde illi facta cognomina, ἐργάνης, & alia, ut paulo pòst dicemus. Scribit Proclus, & repetit Ficinus, auream fuisse apud Ægyptios Mineruæ epigraphen, id est inscriptionem in eius templis: Ego sum quæ sunt, quæ erunt, & quæ fuerunt: uelũ meum reuelauit nemo: quem ego fructum peperi, Sol est natus. Multa super hac re dicunt Platonici, qui Mineruã seu Pallada intellectilem prouidentiã esse prodiderunt, ac diuinitatem, sapienter simul atq; potenter (ut aiunt ipsi) cœlestia exornantem, & quę sub cœlo sunt producentem. Sed hæc nõ nostri instituti sunt. A' Minerua Minerual formatur, quod & Mineruale dicitur, ut placet aliquibus, præmiũ quod magistris exhibetur, hoc est græcè δίδακτρον. id in III de Re rust. ostendit Varro. Meminit & Hieronymus in epistola Pauli ad Ephesios, innuunt Horat. & Ouid. ut notat Politianus. A' Minerua quoq; Mineruij uersus, & Mineruium, id est Mineruæ templum, cuius meminit P. Victor in nona urbis regione. Fuit & Mineruium oppidum uetustum, de quo T. Liuius in V. Dec. Est & recens in agro Bononiens. unde est ridiculum in uulgi sermone, in eo uersari. Sed ut à Minerua Mineruiũ, ita ἀπὸ τῆς ἀθηνᾶς Athenæum deducitur, pro loco ubi homines literati cõueniunt, & de literarum

ac disciplinarum studijs agunt, græcis, quorum est frequens uocabulum: sed & latinis. Locus præterea Romæ fuit, ubi discentes se exercebant, ut ait Dion histor. ubi etiam recitabantur uersus & orationes, & cætera. Eius loci meminere & ueteres Horatiani interpretes, item Lampridius, & Hieronymus. Locus est in secundo Herodiani, de quo pleriq; dubitant, ubi ait ille & græcè & latinè à Politiano: Commodi interfecti corpus uehiculo delatum, furtim missum in Aristæum. quidam emendant, Athenæum, coniectura ducti, quòd Aristæum in urbe non fuisse legant. Mineruam ait in primo Diod. aerem uocatam, & Iouis filiam dici, & uirginem fuisse, quoniam aer ipse non corrumpatur, & sublimiorem locum teneat, quapropter ex uertice Iouis nata dicitur. Porphyrius philosophus Mineruam uirtutem solis existimabat, quæ humanis mentibus prudentiam subministraret. ideoq; ex capite Iouis prognata, id est de summa ætheris parte edita ferebatur, unde sit solis origo. Eadem Macrobius repetit. Sanè Hesiodus in Theogon. μῆτιν, hoc est consilium, siue prudentiam, Mineruæ matrem cecinit, quod & Phornutus refert. nam Metin cum deuorasset Iupiter, inde mox deam ipsam Mineruam concepit, ac genuit: quamuis etiam in fine poematis, id est Theogoniæ, alteram ex paterno capite ortam Mineruam fingat. Copiose uerò hanc fabulam est interpretatus Chrysippus, ille Stoicorū scriptor acerrimus, quem tamen Cl. Galenus impugnat, non ut medicus, sed ut philosophus acutissimus, lib. tertio de Hippocratis & Platonis decretis: quę breuitatis causa ipse pretermisi. Sedenim & de Meti meminere etiam Christiani scriptores, dum rident gentiū ineptias, & fabulamenta, ut Clemens, & Epiphanius, uiri cùm doctrina, tum sanctitate insignes. Epiphanius enim, dum contra Hæreticos scribit, & Gnosticos præcipuè, inter cætera ita scribit: Introducunt, inquit, poetæ Iouem, suam filiam μῆτιν deuorasse: infantem autem nemo utique deuorarit, uelut sanctus Clemens turpes deorum græcorum actiones irridens dixit. nam Metin deuorans, non infantem deuorare potuit, sed propriam genituram: & cætera, quæ abominanda Gnostici illi hæretici peragebant, quæ præfato pudore uir sanctus exequitur. Mineruæ autem nomine M. Cicero quinque nominat in tertio de Nat. deorum. Primam, quam Apollinis matrem dixit: secundam, ortam Nilo, quam Ægyptij Saitæ colebant: tertiam, illam quam Ioue generatam, in Ioue dictum est: quartam, & Ioue natam, & Polyphe Oceani filia, quam Arcades Coresiam nominabant, & quadrigarum inuentricem ferebant: quintam, Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse, uirginitatem suam uiolare conantem, cui & pinnarum talaria effingebant. Hæc ex Cicerone. Arnobius quoque
quinq;

A quinque commemorat, ex quibus prima non uirgo, sed ex Vulcano Apollinis procreatrix: Nili altera proles, & quæ esse perhibetur Sais: Saturni tertia est, & quæ usum excogitauit armorum: Iouis quarta progenies, quam Messenij Coryphasiam nuncupant: & quę Corypallantem occidit patrem, incestorum appetitorem, est quinta. hac parte Arnobij codex deprauatus est, quare uide quæ paulo pòst in Coryphasia dicam. Effingebatur uerò Minerua uarijs etiam modis, uultu in primis uirili & truculento, teste Phornuto. Alij armis insignem, oculis toruam, & glaucis, cum hasta prælonga, & crystallino clypeo effecere: omniaque hæc mysticè, prudentis ac sapientis dicunt significare naturam. Pausanias uerò in Attica, simulachrum Mineruæ in hunc propè modum effictum describit: Simulachrum, inquit, ex auro & ebore constat, media eius galea sphingis species apposita, utraque uerò galeæ parte gryphes sunt exculpti. Simulachrum stat, ueste podere, id est ad talos demissa: Medusæ capite in eius pectore ebore inserto, & Victoria magnitudine quatuor cubitorum. in manu est hasta, ad pedes scutum iacet, iuxta hastam draco, & cætera. Huius quidem statuæ sic uidetur Plinius meminisse, libro XXXIIII. Phidias, inquit, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè B Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone astans. Alio modo ab Apuleio libro decimo describitur. Capite, inquit, galeam gerens, contectam oleagina corona, clypeum attollens, hastam quatiens. Legimus & Mineruam sæpius stantem, sed & sedentem, cuius & Eustathius meminit. Perinam enim scribit, mulierem quandam Ægypti, ipsam sedentem contexuisse: unde, ait, Mineruæ sedentis statua fieri cœpta est. Notissimum est illud, eam peplo ornatam, frequenter effictam fuisse: & plerunque cum noctua, ut sæpe uidemus, nunc ad pedes, nunc in capite: sed & cum dracone. Quare cum in exilium iret Demosthenes, dixisse fertur, Mineruam tribus immanibus oblectari feris, noctua, dracone, populo: miror non etiam gallo dixisse. quippe Pausania tradente, in Eleorum arce galeæ Mineruæ gallus insidebat, quòd gallus pugnax auis sit. quinimmo & simulachrum eius legimus, quod cornicē pręferebat. Notiora uero sunt, quàm ut pluribus explicem, Gorgona & ægida illi attribui. & in ipsa quidem ægide caput erat Gorgonis, linguam exerens: ideo quòd linguæ usus, id est sermonis, in omni re præstet, atque excellat. Si tamen plura uelis, lege in VIII. Æn. Verg. ibi:

Aegidaque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim squammis serpentum, auroque polibat,
Connexosque angues, ipsamque in pectore diuæ
Gorgona, desecto uertentem lumina collo.

Nec eo loco Seruium legere pigeat. Sanè olea Mineruæ attribui- A
tur, propterea quòd semper uiret, & nescio quid glaucedinis habeat. & oleum, quod nihil contineat humidi admixtum, sed semper sincerum & ἀκήρατον perseuerat: sic & uirginitas, ut Phurnutus ait. Sunt qui huic deæ oleæ sertum assignent, quod hæc arbor pacis sit symbolum. nam & ideo arma inferri dicuntur, ut postea in pace uiuatur. Scribit Plinius: Athenis quoque, inquit, olea durare traditur in certamine edito à Minerua, de quo ipsius & Neptuni certamine non modo Musæ & græcæ & latinæ, sed & utraque historia, plurima prodidere. Certè illud Pausanias tradit, oleam arsisse, cum Medorum incendio urbs Athenarum cõflagrauit: & exustam, eodem die in duorum cubitorum proceritatem germinasse. Illud etiam mirum scribit Plin. in oppido Troadis circa simulachrum Mineruæ, in eodem relicta sacrificia non putrescere. Sed iam his sic expositis, cognomina interpretari aggredior.

Pallas Minerua in primis dicta est, uel à Pallante gigante occiso, ut scribit Seruius: uel quod in Pallante palude orta est, ut Festus: uel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est, à uibranda & concutienda hasta: uel à saliendo, & saltando in bello, ut Plato ait. nam uel se, uel aliquid à terra attollere, seu manibus quippiam efferre, πάλλειν & πάλλεσθαι dicitur, hoc est uibrare, agitare, & saltare. Alij à Pallante patre dictam uolunt, quem illa interemerit, uirginitatem suam uitiare conantem. Sed an geminos patres Minerua habuit? Arcades quidem fabulantur, Mineruam adhuc paruulam ab Ioue missam ad Pallantem Lycaonis filium, ut cum eius filia in eius ædibus educaretur: ubi cum adoleuisset Minerua, educatoris filiam in deorum numero cooptauit, uictoriamque, id est νίκην uocauit, se uerò ab educatoris nomine Pallada dixit. Auctores Alicarn. Dionysius & Pausanias, ut etiam in Victoria repetam. A' Pallade Palladion uocabatur, hoc est Palladis simulachrum: quod alij unum è cœlo lapsum, apud Athenas tantum fuisse, ut ait Seruius: alij duo uolunt, Troianum & Atheniense. de Troiano Vergilius in secundo Æn. B

Omnis spes Danaûm, & cœpti fiducia belli,
Palladis auxilijs semper stetit, impius ex quo
Tydides, sed enim scelerumque inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato euellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Diripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere uittas: &c.

Palladium demum Romam delatum ferunt, qua de re præter Seruium, Dionys. Alicarn. multa, inter quæ & hoc: Postea, inquit, capta urbe inferiore, Si

can dicunt,

A can dicunt, dominum arcis factum, sustulisse ex adytis & magnorum deorum sacra, & quod adhuc supererat Palladium. nam alterum quidem Vlyssem & Diomedem, noctu ingressos Ilion, furto abstulisse aiunt: profectum deinde ex urbe Æneam, sacra ipsa secum ferentem in Italiam aduenisse. Arctinus autem poeta, datum esse dixit Dardano ab Ioue Palladium unum, fuisseq́ue ipsum in Ilio, donec urbs capta est, absconditumq́ue in loco inaccesso: exemplum autem eius ita adornatum, ut nihil ab exemplari differre uideretur, ad fallendos insidiatores, in aperto fuisse positum, idq́ue Achiuos per insidias surripuisse. Hæc Alicarnas. quibus manifestè uidemus Seruium deceptum, quæ de Mamurio confingit. Illud item de Palladio in Parallelis, quòd Ilus captus sit oculis, quòd Palladium ex incendio sustulisset, id quod deinde & Metello accidit eadem causa. minime enim licebat Palladium mortalium oculis conspici. & hæc ille ex Dercyllo, & Aristide Milesio recitat. Scribit & Strabo in sexto, in Ilio cum Cassandra uiolaretur in templo, Palladium sese auertisse. quo loco idem de Palladio & alia subdit, tum Romæ, tum Lauinij, & Luceriæ, &c. Scribit & Varro in libris quos de familijs Troianis scripsit, Nautiorum familiam Romæ fuisse, quæ Palladium custodiret, & sacra retineret: ex quo
B Nautes apud Vergilium inducitur in quinto Æneid. Fuit & Athenis locus quidam iudiciorum, Palladium nuncupatus, de quo Demosthenes in oratione κατ' ἀριστοκράτους: Alter, inquit, iudiciorum locus in Palladio erat, ubi de cæde præter uoluntatem, uimq́ue ui repellendo illata quærebatur, &c. Meminit et, si satis recordor, Paus. in Attica. Pollux quoq́ue: Euersa, inquit, Troia à grȩcis, Athenas Palladium fuisse delatum. Phaleri uerò habitatores, qui portus est iuxta Piræum, illos esse hostes arbitrati, in mare prȩcipites dedere. Acamas etiam dixerat græcos fuisse homines, qui Palladis simulachrum attulerant: occisos itaq́ue oraculum uocauit ἀγνώστους, id est ignotos, quòd cum essent amici conterraneiq́ue, tanquam ignoti periere. qua ex re in eo loco ob rei memoriam Palladium sacrum, & tribunal constructum fuit, ubi de cæde non uoluntaria ius diceretur: quoniam Phalerei non nocendi, sed iuuandæ gratia patriæ, imprudenter tanquam hostes interfecissent. plura de hoc iudicij foro Paus. in Attica, quo loco Demophōtem primùm pœnas luisse prodidit, quod cum Phalereis Argiuos pepulerit: intereaq́ue Atheniensem quendam incautum à Demophontis equo prouolutum, calcatumq́ue interisse, atq́ue ideo Demophontē pœnas dedisse. Sed iam plura de Palladio, quàm putaram.

Parthenos Minerua, id est uirgo, Athenis in arce, id est Acropoli culta est summa religione, unde & in ea templum Parthenon est di-

ctum. Hinc & sæpe legas in Parthenone apud scriptores, etsi parum quandoque emendatè. Iuno quoque aliquando πάρθενος nuncupata est, ut suo loco diximus. Sedenim à Partheno Mineruæ herba Perdicion, id est, quæ Vrceolaris herba à nostris uocatur, Parthenium appellata est. Vernula, scribit Plinius, charus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce templum ædificaret, repsissetque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli in somno à Minerua: quare uocari parthenium cœpta est, assignatúrque ei deæ. hæc ex Plinij uerbis. A

Tritonia, uel Tritonis Minerua cognominata, ut notissimũ est. Pausanias in Bœot. Triton torrens est, inquit, haud magnus, prope Alalcomenas in Bœotia, uersus Libyam fluens, & ex Tritone palude in mare fertur, ubi tradunt educatam Mineruam, & non in Lybia. Noster hic tamen Mela à Tritone Libyca dictam putat, his uerbis Libyam describens: Super hunc sinum, inquit, ingens palus amnem Tritona recipit, ipsa Tritonis: unde & Mineruæ cognomen inditum est, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quòd quem natalem eius putant, ludicris uirginum inter se decertantium celebrant. hæc Mela. Idem tradit & Herodotus, ut mox ostendã: sed & Lucanus poeta in nono, his uersibus canit: B

Torrentem Tritonos adit illæsa paludem,
Hanc (ut fama) deus, quem toto littore pontus
Audit, uentosa perflantem littora concha:
Hanc & Pallas amat, patrio quòd uertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo est,
Vt probat ipse calor) tetigit, stagnique quieta
Vultus uidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.

Idem affirmat Isaacius Lycophronis interpres, idem fabulose innuit Æschylus. uel quòd ab Ioue genita, & apud Tritonem educata fuerit. uel dicta, ut Sthenæ placuit, quòd τριτόμηνις, id est tertio die mensis genita fuerit: hinc etiam apud Athenienses tertius mensis dies Mineruæ fuit consecratus. uel quòd tertia nata sit ex Ioue, post Apollinem & Dianam. uel quòd ex Iouis capite edita sit. Bœotiorum enim lingua, uel Æolicorum, τριτὼ, uel τριτὼ caput dicitur. uel quòd eadem sit quæ & Luna, quæ tertia à coitu die apparere incipit. uel quòd nihil ab aere differat, qui tertium est elementum. Quapropter & Diodorus in primo ait, Mi-

neruam

A neruam aeriã nominari. Euseb. in Præparatione euang. & ipse Tri-
toniam aera uocauit: qui quòd ter in anno mutetur, tres quoque ha-
bere dicitur qualitates, caliditatem, frigiditatem, & tẽperiem: ideo
Tritonia appellata. nam τρίτον tertiũ dicimus. Democritus quoque
philosophus Pallada ideo Tritonida cognominatã prodidit, quòd
tria hæc mortalibus fuerit elargita, βουλεύειν καλῶς, κρίνειν ὀρθῶς, καὶ
πράττειν δικαίως. hoc est, bene consulere, rectè iudicare, & iustè fa-
cere. Notãt Apollonij interpretes in primo Argonaut. tres fuisse
Tritonis nomine: unam aiunt hanc in Bœotia, alteram in Thessa-
lia, tertiam in Libya. Pausan. uerò in Arcad. à suprà recitatis aliam
affert opinionem. Scribit enim, Alipherenses in Arcadia (uetu-
stum est id oppidum) maximè Pallada uenerari, atque apud se genitã
& educatã iactare, ex eoque Lecheatæ Iouis aram extruxisse, utpote
qui Pallada ibi ediderit, fontemque Tritonidem appellasse, sibique
cætera uendicasse quæ de Tritone feruntur. Simulachrum etiam
Mineruæ æreum fuisse apud eos, ab Hypatodoro fabrefactum:
celebritatemque ibi habitam, in qua & Myiagro rem sacrã agebant,
quem deum in primo Syntagmate descripsi. Scribit in quarto He
rodotus, Libycos dicere solitos, Mineruam Neptuni filiam & pa-
ludis Tritonidos: quæ cum nescio qua causa à patre reprehensa
B fuisset, ipsam se Ioui donasse, Iouem filiam asciuisse. quo loco idem
scriptor exequitur & diem festum, & celebritatem, quam propte-
rea puellæ celebrabant, certamine quodam cruento: in quo quæ
morerentur, non uirgines reputabantur, & una inter eas ipso cer-
tamine celebrabatur, ornabaturque. Sed enim nequid omittam,
& dea hæc Tritogenia nuncupata est, de qua Sex. Pompeius: Tri-
togenia à ripa Tritonis fluminis dicta, quòd ibi primitus sit uisa.
Diodorus uerò, Tritogeniã ideo ab Ægyptijs uocatam ait, pro-
pter tria anni tempora, uer, æstatem, & hyemem. Tres enim Æ-
gyptij anni partes faciebant. Sed & triplicem Mineruam præfe-
runt, quæ in Cratylum Platonis Procli scholia circunferuntur: pri-
mam πηγαίαν & νοερὰν, secundam ἀρχικὴν, tertiam ἀπόλυτον. quo
loco multa, quæ ad antiquæ philosophiæ & theologiæ mysteria
pertinent, explicantur. Nunc nos reliqua prosequamur. Apol-
lonij interpretes in quarto, postquam de Tritone Libyæ uel Bœo-
tiæ alijs cõsentanea scripsissent, tum & hoc subiungunt, οἱ δὲ, τὸ τρεῖν
ἤγουν τὸ φοβεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις ποιοῦσαν. Hoc est: Alij, quòd hæc faciat
cõtrarijs τρεῖν, id est timere. id quod et Seruius in 11. Æn. Tritonia,
inquit, aut quasi terribilis, ἀπὸ τοῦ τρεῖν, quod est timere: aut secundũ
Ircanum, &c. Hesychius etiam, τριτογένειαν καὶ τριτογενῆ Mineruam
cognomine significare ait, ἀπὸ τοῦ τρεῖν ἐγγεννᾶν τοῖς πολεμίοις, hoc
est, ab eo quòd pugnantes timere faciat. & hoc & plura Phurnutus
scribit:

ſcribit: à quo & illud, eam dictam etiam ἀτρίτωνην, quaſi nõ teratur ullo labore. alij ad triplicẽ philoſophię ſpeculationẽ pertinere aiunt. Plutar. tamen in Iſide & Oſiride, Pythagoricos ſcribit numeros & figuras honorare ſolitos nominibus deorũ. Triangulũ enim æquilaterum, Mineruam appellarunt Coryphagenem, & Tritogenean, quod τρισὶ καθέτοις ἀπὸ τριῶν γωνιῶν ἀγομέναις διαιρεῖται: hoc eſt, Tribus lineis ad perpendiculum ductis, à tribus angulis diuiditur. A

στρατεία, id eſt militaris Minerua cognominata, quòd bello & militiæ præeſſet. unde etiam dictus Iupiter Stratius apud Herodotũ, ut in Ioue dictum eſt. Lucianus in Dialogis meretricijs, Stratiæ Mineruę, id eſt militaris meminit. ἀστρατείαν etiã eandem nuncupatã legimus à Lacedæmonijs, cuius deæ templum fuit in Laconia: ideo ſic nominatum, quòd illic Amazones ulterius, cum in Græcia pugnarent, non prodiuere. hanc uerò potius Dianam Pauſ. ait.

ἀρεία, id eſt Martia Minerua ab antiquis culta fuit, quòd dux & gubernatrix exiſtimaretur bellorum, & iuſtitiæ defenſatrix, ut ſcribit Phurnutus. Proditũ eſt, cũ Oreſtes poſt matris cædẽ iudiciũ ſubijſſet, in Ariopago cauſam dixiſſe: quo in loco Oreſtes abſolutus à parricidio, Martię Mineruæ arã conſecrauit, ut in Attica Pauſ. ſcribit: Ariopagus, inquit, id eſt Martis uicus ea cauſa dictus eſt, quòd ibi ἄρης, id eſt Mars condemnatus fuerit, cũ Alirrhotion occidiſſet. B quo loco etiã Oreſtes, quòd matrem interfecerat, iudicatus eſt: qui ut ſententię pœnam effugeret, aram Mineruæ inſtituit, quæ ἀρείας ἀθηνᾶς βωμὸς uocata fuit. Huic porrò deæ ex manubijs Marathonijs ædem Athenienſes conſtruxere.

Hippia, id eſt equeſtris Minerua, ut Phurnutus ait, item Pauſ. in Attica, nec quidem ſemel: item Arpocration. ſic uerò nuncupata, quod currum inſtruxerit prima. hanc Iſæus rhetor & Mnaſeas Neptuni filiã fuiſſe tradiderunt, ac Polyphes Oceanitidis. δαμνίππον etiam uocatam ſcribit Phurnutus, quaſi dicas equidomitricem.

Sthenias Minerua, hoc eſt robuſta, colebatur apud Trœzenios. ferunt enim, cum inter Mineruã & Neptunũ cõtentio eſſet, utrius ea foret regio, Iupiter ſtatuit, ut amborum eſſet urbs cõmunis. hinc porrò factum eſt, ut Pallas & Sthenias & Polias cognominaretur: hoc eſt, & robuſta, & ciuilis: Neptunus uerò ut rex appellaretur. hinc etiã in Trœzeniorum nummis altera parte fuit Neptuni fuſcina, ſeu tridens: altera uerò os Mineruæ, ut à nobis alibi relatum eſt.

Glaucopis Athena, hoc eſt glauca oculos, uel cæſia Minerua, cognominata fuit non modo à poetis & ſcriptoribus, ſed & in ſimulachris ita effingebatur. Scribit enim Pauſ. in Attica, ſupra Ceramicum & porticum regiã appellatã, tẽplum fuiſſe Vulcani, cum Palladis ſimulachro, cui glauci erant oculi, iuxta Libycorum fabulã, qui

Pallada

A Pallada ex Tritonide & Neptuno natã ferunt: & ideo glaucos oculos habere, ut etiã Neptunus habet. Alij sunt qui autumant, quod τῆς γλαύκης, id est noctuæ oculos haberet, quæ auis etiam ei (ut dictum est) ascribebatur: ideo γλαυκῶπις est appellata. Alij putant ideo uocatam, quòd uirtus illustris sit, & conspicua. Diodorus Siculus ab Ægyptijs ea causa Glaucopin appellatam prodit, non ea (inquit) quã Græci putant, quòd glaucos habeat oculos: sed quòd aer, quem Pallada antiqui credebant, glauci sit coloris. Scribit Gellius sic uocatam, nõ tam quòd glaucos, id est cæsios oculos haberet, q̃ quòd horrẽdo ac formidoloso esset aspectu. unde & glauci, id est cæsij leones & βασιλικοὶ traduntur, quod & Phurnutus ait. Sunt & qui dracones eadẽ ratione Glaucopas nuncupent. Est & apud Stephanũ in Alcomenio, ex Alcomene & Athenaide Hippobotæ filia Glaucopus, à quo Glaucopion, & Glaucopis. Cæsia porrò à ueteribus dicta Minerua est, quasi Cœlia, ut docet Gellius in secundo. Auctor Priapeiorum Flauam appellauit, illo Scazonte,

Minerua flauo lumine est, Venus pœto. Naso in eleg.

Quid si præcipiat flauæ Venus arma Mineruæ?

Ventilet accensas flaua Minerua faces. Idem in Arte:

Si pœta est, Veneri similis: si flaua, Mineruæ. Quidam putant

B inepte à capillorum colore flauam Mineruam dici. Sed de flauo & glauco colore uide Gelliũ: & si libet, nostrũ Thilesium. Sed enim & Minerua ab oculorum truculẽto aspectu, & acri intuitu γοργωπὸς est cognominata, ut grammatici obseruant, ἀπὸ τοῦ γοργοῦ ὀπὸς, id est, à terribili acri'ue aspectu.

Poliuchos Minerua cognominata, cuius ædes, ut Pauf. scribit, in arce fuit Spartanorum. πολιοῦχοι enim communi genere, ut Suidas ait, dicuntur, qui ciuitatibus imperant, eisq́ moderantur: nos, deos tutelares dicere possumus, seu custodes. Hinc & Iupiter etiam hoc cognomine uocatus est, ut dictum est. Hinc Vitellius Cæsar patinam suam (ut ait Tranquillus) ob immensam magnitudinem clypeũ Mineruæ, ægida Poliuchi dictitabat. Poliuchi cùm alij, tum in primo Herodotus meminit. Valla tutelarem interpretatus est.

Chalciœcus Minerua à Lacedæmonijs cognominata, cuius (ut Pauf. in Lacon. ait) simulachrũ æneum Gitiadas uir indigena confecit, simulq́ in eandem uersus edidit. Suidas, Chalciœcum Mineruam appellatam à Spartanis ait, quòd οἶκον χαλκοῦν, hoc est quòd ædem æream haberet: uel quod Chalcidenses ex Eubœa exules eam construxerant. Meminit in primo Thucydides, nec semel Plutarch. diuersis in locis, itẽ in Pausaniæ uita Æmilius Probus, & Stobæus ex Chrysermo, in secundo histor. sed & Ælianus in Varia histor. & Titus Liuius, & Apuleius. Sunt qui Polyuchon & Chalciœ-

Calciœcum eandem faciāt. Mirum & adhuc esse aliquos, qui apud A Liuium Chalcionem legendum putent, & Chalcioniam apud Thucydidem latinū. Fuit & Minerua Chalcidica in urbe Roma, in nona regione, si uera P. Victor prodit. Quidam nunc D. Marię esse arbitrantur, quod templum ab ea nomen adhuc seruat. quidam Mineruium. meminit, ni fallor, & Dion in hist. lib. LI.

Hellotis Minerua nuncupata, quod cum Dorienses Corinthum urbem cæpissent, arderentq; duæ sorores, Eurytion & Hellotis, in Palladis templū confugerūt, ubi & interierūt. mox subsecuta peste oraculū redditū est, expiandos sororū manes arsarū. quare cessante pestilentia, templum Mineruæ Hellotidi construxerunt, & Hellotia celebritas instituta est. Alij ab ἕλος, id est palude, quasi palustrem dicas. alij ab ἑλεῖν, id est capere, ab equo uidelicet Pegaso, cui Pallas primū frenum imposuerit. plura his legas in cōmentarijs Pindari, in Olymp. Fuerunt & Hellotides coronę ambitus ingētis è myrro, ab Europa dictę, quam Corinthij Hellotida appellabāt. hinc & Hellotis Minerua: Athenæus auctor.

κορυφαγένη ἀθηνᾶ, Coryphagenæ Minerua à Plut. dicitur in lib. de Isi & Osiri, quod è Iouis capite orta putaretur. & ut ait poeta,

Quæ de patrio uertice nata dea est. & Lucanus,

Hanc & Pallas amat, patrio quæ uertice nata est. Fabulantur B uerò, Vulcanum securi patris caput aperuisse, quod & Lucianus in Dialogis ridet, & Pindarus in Olymp. in Diagoræ Rhodij hymno: Cum, inquit, Vulcani instrumēto, id est ęrea bipenne Pallas ex uertice patris prorumpens uehementer exclamauit, ita ut cœlum & tellus formidarent. quam fabulam pleriq; in allegoriam conferunt. Illud nunc tantum, quod idem tradit Plut. Pythagorici numeros & eorum figuras deorum appellationibus honestare solebant: nam triangulum æquilaterum uocabant ἀθηνᾶν κορυφαγένην, & τριγένειαν, quoniam à tribus lineis ad perpendiculum ductis ex tribus angulis deducitur. Poetæ quoq; fabulantur, in Mineruæ natiuitate aureos hymbres pluisse. hinc illud Claudiani:

Auratos Rhodijs hymbres, nascente Minerua,
Induxisse Iouem perhibent.

Coryphasia etiam Minerua appellata est à Coryphasio promontorio, in quo Pylos urbs condita fuit, ut Paus. tradit. Stephanus tamen, Coryphasion regiunculam Laconicā scribit, Pylo proximam. de Coryphasia Minerua sic in IIII. prodit Arnobius: Quid, inquit, arbitramur fore? desistet' ne illa Mineruā se dicere, cui Coryphasiæ nomen est, uel ex Coryphæ matris signo, uel quod è uertice summo Iouis parmam ferens emicuit, atq; armorū accincta terroribus, &c.

Idem:

A Idem: Iouis (inquit) quarta progenies, quã Messenij Coryphasiam nuncupant. ex his Arnobij uerbis corrigere facile possumus locum apud M. Tullium in III. de Nat. deorum, ubi quartam cõmemorat Mineruã, ut non Polyphe eius mater, sed Coryphe legatur. et ibidẽ pro Coresia, Coryphasiam legendum: tametsi etiã Coresiam Palladа legamus, ut paulo pòst dicam ex Stephano. De Polyphe non me præterit, quod suprà ex Isæo & Mnasea relatum est, ex qua & Neptuno orta dicitur Minerua.

Lyndia Minerua cognominata fuit in Rhodo insula, ab urbe Lyndo. de hac Diod. Siculus inter cętera tradit, Danaum cum filiabus Lyndum appulisse ex Ægypto, extructoq; Mineruæ templo statuam deæ ingentem dicasse. paulo pòst subdit: Cadmus Mineruam Lyndiam muneribus ornauit, in quibus olla fuit ænea, admodum conspicua, uetusto more fabrefacta. in ea literis Phœniceis tunc primum in Græciam delatis inscriptum erat, Rhodum uastatum iri à serpentibus. lege Bibliothecam Diodori. Meminit & Strabo lib. XIIII.

Capania nominata Minerua, ut Pausanias tradit, Argis in gymnasio Cylabare, ubi eius fuit simulachrum: aut à Capaneo dicta, aut à curru qui κάπανα à Thessalis dicebatur.

B Ophthalmitis, quæ & Optiletis, hoc est, ocularis Minerua, à Lacedæmonijs culta fuit. cuius ædem à Lycurgo constructam, prodit Pausanias, cum ipsi Lycurgo oculorum alter ab Alcandro erutus fuisset, dum in Alpion locum confugisset: cui opem ferentibus Lacedæmonijs, reliquum seruauit. Plutarch. cùm in Lycurgi uita, tum in Apophtheg. Ophthalmidis non meminit, sed Optiletenuocat. nam (inquit) apud illius regionis Doricos oculi ὀπτίλοι dicuntur. sed enim baculo Alcander Lycurgo oculum eruit, ut idem scribit Plutarchus, & à populo Lycurgo traditus, ut de eo supplicium sumeret. Sed Lycurgus nullo alio supplicio Alcandrum affecit: tantum sibi ministrare & famulari coegit, & ex insolenti ac immani mansuetum probumq; reddidit.

ὀξυδερκοῦς ἀθανᾶς, id est acutè uidentis Mineruæ templum à Diomede positum fuisse, scribit Pausan. cum ad Troiam pugnanti procul ab oculis Pallas caliginem depulisset, & inde factam appellationem, ab acutè scilicet uidendo.

Cyparissia Pallas in Asopi urbis Laconiæ arce templum habuit, ut Pausanias scribit. idem & in Cyparissijs cultam, & templum habuisse, tradit in Messen. Stephanus uerò: Cyparissea, inquit, Triphyliæ urbs, quæ & Eranna uocabatur. unde gentile nomen Cyparisseus, & κυπαρισσία Minerua.

ss Alea

Alea Pallas cognominata fuit, quam Peloponnenses summa ueneratione colebant, ut in Lacon. scribit Pauſ. ad quam Leotychides rex pulsus confugit, ob rem auarè administratam contra Alebadas. Meminit & Xenophon libro VI. Hellenicon. sed & Aleę uetustissimum templum Tegeates Aleus ędificauit: quo igni absumpto, alterum Tegeatæ Scopæ Parij opera omnium magnificentissimum restituerunt. ab Alea Pallade, & Alæa festa dicta fuere. Mineruæ etiã Aleæ meminit Herodotus, qui historiam narrat, ut Lacedæmonij cum oraculi ambage persuasi in Tegeatas, bellum intulissent, uicti & capti plerique, compedes quos tulerant contra Tegeatas, pertulerunt, ac demum Herodoti quoque tempore in huius deæ templo suspensi pendebãt. Eleam etiam Mineruam legimus apud Strabonem, & Domitium in Syluis Statij, A

Aut Eleæ lucis uidit Tegeæa sacerdos. & idem Statius in quarto Thebaidos,

Templumque Eleæ nemorale Mineruæ. Licet perperam plerique legant Altæ.

μητὴρ, id est mater Minerua, & culta & uocata à mulieribus Elæis: quę cum uiderent regionem desertam, ab hac dea impetrarũt, ut unico concubitu uirorum conciperent. quod cum obtinuissent, deam ipsam Matrem nuncuparunt, & eidem templum posuerunt: B auctor Pauſ. in Eliacis.

Telchinia Pallas, ut est apud Pausan. à Telchinis cognominata creditur, qui è Cypro uenientes, Taumessi partem incoluerunt in Bœotia, templumque de suo nomine deæ Palladi construxerunt. Nicolaus uerò in libro τῶν ἐθῶν, id est consuetudinum: Telchines, inquit, homines nuncupati ex Creta fuerunt, sed & in Cypro habitarunt, unde in Rhodum migrarunt, primique eam insulam detinuerunt. inuidi autem & fascinantes erant, artificesque existentes priscorum opera imitabantur, Palladis Telchiniæ simulachrum primi erexerunt: ut si quis dicat βασκάνου ἀθηνᾶς, id est fascinatricis Mineruæ. hoc idem repetit Stobæus in sermone de Inuidia.

βουδεία ἀθηνᾶ, Budea Minerua ab urbe Magnesiæ dicta, quæ à quopiam Budeo condita fuit: licet & alia Budæa Phrygiæ fuerit. meminit Stephanus. Alij putant, quòd cum humana prudentia ex cogitarit, boum opera humũ colere, inde factum nomen. atque ideo eadem ratione Boarmia à Bœotijs dicta fuit, quòd scilicet aptarit aratro boues: quod & apud Phauorinum legimus.

Achea Pallas cognominata, cuius templum, ut Aristoteles scribit, in Italia apud Daunios Apulię populos, in quo antiquitus fuisse tradit cùm alia, tum secures & enses, cæteraque Diomedis eiusque sociorum

A sociorum arma. huius templi custodes canes fuisse perhibentur, qui Græcis adeuntibus blandirentur, cæteris mortalibus agrestes & feri. Accolę longis ac pullis utebantur uestibus, propterea quòd cum Diomedes eò delatus est, cum captiuis Troianis, loci opportunitate captus, è naui descendens ad speculanda loca, relictæ in nauium statione mulieres captiuæ Troianæ, ne in Græciam seruitum ducerentur Græcorum uxoribus, naues incenderunt, & propterea ibi constitisse ferunt eo utentes habitu.

Panachæis Minerua in Achaia culta fuit, cuius templum commune Achęis omnibus fuit, ut in Achaicis Pausan. prodit.

Pallenis Minerua, cuius Herodotus libro primo meminit, cum de Pisistrati Athenarum tyranni reditu agit, in quo Amphilytus Acarnan uates, ornatus pompa sacerdotali, ita Pisistrato cecinit:

Est nummus proiectus, item sunt retia tenta,
Nocte meant thynni, claro sub sidere lunæ.

quod interpretans Pisistratus, in urbem reuersus est. lege Herodotum. Meminit & Palladis quoque quæ in Pallenide coleretur, Euripides in Heraclidarum tragœdia. De Pallene Diana suo loco agemus. Fuit & παλληνία Minerua in Chalcide, ut scribit Hesychius.

B χαλινῖτις, hoc est Frenatrix Minerua, uel ut Domitius interpretatur, Frenalis, dicta ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ, id est freno. Colebatur uerò à Corinthijs. nam Bellerophonti opem deam tulisse aiũt, eiq́ꝫ equum Pegasum, quem & infrenauerat, præbuit: huius deæ simulachrum ligneum fuit, ut Paus. ait, præter faciem, manus'q́ꝫ, & imos pedes, qui ex lapide candido constabant.

Scirias Minerua, quæ & Sciras est cognominata, à Sciro uate Dodonæo dicta est, qui uetustissimum eius deæ templum condidit: idem & loco in Attica nomen dedit. Scirus autem hic uates eo prælio cecidit, quo Eleusinij aduersus Erechtheum regem depugnarunt. eo enim tempore ex Dodona uenerat, sepultusq́ꝫ est prope torrentem, qui & ipse à Sciro appellatus est, ut Pausan. scribit. Stephanus tamen, Scirum quidem Atticæ locum tradit, & Scironidas petras, à Scirone: uel potius à loco ipso. locus autem à Sciro heroe. Porrò in hoc loco, ait, meretrices prostare solebant. Similiter & Sciraphion locus, ubi κυβισαὶ, id est aleatores conueniebant: & σκιροφόρος, quod ἀκόλαστον significat, id est prodigum & κυβευτὴν, ab his qui in Sciro uersabantur. Hesychius uerò: Sciras, inquit, Minerua. Sciron aiunt Neptuni filium uxorem duxisse Salamina Asopi. Strabo quoque in IX. de Attica loquens, & eius partibus & locis: Nam, inquit, à quorundam uocabulis heroum Sci-

ras & Cychria dicebatur, unde & Minerua Sciras appellatur. Et A locus alter Atticæ Scira, σκίρα: & Epiſcirosis, ἐπισκίρωσις, quoddam ſacrificandi genus: & menſis Scirophorion. Illud certe obſeruaui, diſtinctè qui græcè hæc nomina ſcripſerunt, hæc per ſimplex ἰῶτα, illa per diphthongum ει notaſſe: quamuis Stephanus & alij quidam confundant. Ergo illud rectè, qui Heſychium exſcripſit, σκίρρωδ.* Sed quod ſequitur, malè, ἀργήτης. ibi enim, ut etiam notat aſteriſcus, legendũ eſt ἀργέστης, qui uentus eſt notiſſimus, ut cum Strabone alij declarant, qui de uentis ſcripſerunt: & ipſe in Æolo, hoc eſt Syntagmate Neptuni retuli. Porrò & Scirrhada legimus, ut apud Arpocrationem: ἀθηνᾶν, inquit, σκιῤῥάδα τιμῶσι ἀθηναῖοι, Mineruam Scirrhada colunt Athenienſes.

Apaturias Pallas, id eſt deceptrix, ſeorſum à Venere nuncupata eſt. Scribit enim Pauſanias, Æthram compreſſam à Neptuno, quo in loco Apaturiæ Mineruæ templum, ab ea conſtructum: & pro Sphæria inſulam Hieram uocauit, ſtatutumq; eſt, ut Trœzeniorum uirgines ante nuptias zonam huic deæ ſoluerent. De Apaturijs celebritate in Venere plenius egimus.

Hygeia, id eſt ὑγιεία Minerua ab Athenienſibus culta, cuius ſtatua in acropoli ænea ſpectabatur, à Pericle poſita, quod ei in ſom- B nijs dea oſtendiſſet, quomodo ſanaretur artifex tantum non conclamatus, qui in propylæorum conſtructione ex alto ceciderat. Memini ſuprà ex Plinio, in Partheno. Huius deæ meminit & Lycurgus orator, in oratione περὶ τῆς ἱερείας. meminit & Pauſanias in Attica. item Val. Arpocration. Fuit & altera Hygiæ Mineruæ ſtatua in populo Atticæ Acharnis, quam Soſpitem interpretatus eſt Domitius. Porrò de Hygia Æſculapij alibi, hoc eſt, & cum patre, & ſuo loco dictum.

Ilias Minerua cognominata eſt in Daulia, cuius templo canes alebantur: quibus id erat inſtituti ac moris, ut aduenientibus Græcis blandirentur: barbaris uerò ſi aduenirent, latratu infeſti erant. Scribit Dion Chryſoſtomus in libro de bello Troiano, cum Vlyſſes legatus de pace ad Troianos miſſus fuiſſet, græcos à Troia abituros ſpopondiſſe, ſe Mineruæ relicturos maximam ac pulcherrimam oblationem, cum hac inſcriptione, Hilaſterion, id eſt ſacrum, Achiui Palladi Iliadi. ἱλαστήριον uerò καθάρσιον θυσιαστήριον, id eſt expiatorium, ſeu propiatorium, purgatorium ſacrificium. Mineruæ etiam in Ilio meminit Xenophon, ſtatim in principio Hellenicôn.

Singa Palladis nomen apud Phœnices, cuius nominis ſimulachrum Thebis Cadmus conſtituit, ut Pauſan. docet.

Craſtia Minerua templũ habuit apud Sybaritas, de quo ſic Hero dotus

A dotus in v. Propè (inquit) Craſtin, Dorieum capta Sybari extruxiſſe aiunt templum Mineruæ, Craſtiæ cognomine.

Laphrya Pallas cognominata legitur, ut notat in Lycophronem Iſaacius, quòd ex bello ſpolia ducat: quaſi dicas, Laphyria, quando ita græcè ſpolia dicuntur. de Laphrya Diana ſuo loco agemus.

Pylætis Minerua cognominata eſt, quòd in portis urbium appingeretur. quin etiam & in ædium ianuis, ueluti in ſuburbijs Mars: ea ſcilicet ratione ſignificantes, in urbe & ædibus prudentia opus eſſe: foris uerò ut quæ eſſent, defenderentur armis, belloq́ꝫ.

Aethyia Minerua cognominata, quaſi αἴθυια, id eſt mergus dicas: quòd cum prudentia nauigare oporteat, mergi exemplo. Mineruæ Æthyiæ meminit in Attica Pauſ. Cum, inquit, ab Apollinis & Dianæ Agreſtis templo deſcendis, Pandionis heroum, ideſt Pandionis herois templum occurrit, quem eo loco ſepultum iam diximus, quem Mineruæ Æthyiæ ſcopulum uocant. quo loco in græco & latino codice hoc nomen perperam ſcribitur. in græco enim ἴθυια, in latino uerò ethyſia legitur: cum in utroq́ꝫ Æthyia legẽdum ſit. Rectius alio loco Pauſan. de eodem heroo Pandionis loquens:
B Ibi, inquit, Pandionem aduerſa ualetudine extinctum, cui in Megaride tumulus ad mare adiacet, quem Athenis αἰθυίας σκόπελον, id eſt mergi ſcopulum, uel (ut uertit Domitius) Gauiæ ſcopulum nuncupant.

Endarthyia, hoc eſt ἐνδαρθυία, hoc nomine culta à Megarenſibus, ut ſcribit Heſychius, quoniam Minerua in αἴθυιαν, id eſt in mergum conuerſa, ſub alis Cecropa occuluit, & in Megaram deduxit. hinc illi eſt cognomen: quod exiſtimaui cum ſuperiore conuenire. Sed cum Phauorinus idem ijſdem uerbis referat, ut ipſum eſt apud utrunq́ꝫ, ipſe quoq́ꝫ retuli.

ἐργάνη Pallas cognominata, ut Theophilus ait, ex eo quòd ſit præſes muliebrium operum: Operaria latinè dici poteſt. Meminit Artemidorus lib. II. de Inſomnijs, & Arpocration. Ælianus & Pauſ. hoc nomine tradunt primùm ab Athenienſibus nuncupatam. Diod. Siculus eo nomine uocatam ait, quòd plura inſtrumenta inuenerit ad diuerſas artes. eadem ratione & Mechanitis Minerua cognominata putatur, quòd excogitarit artes. hinc eſt etiam in prouerbijs græcis, σὺν ἀθηνᾷ. Illud quoq́ꝫ obſeruat Heſychius, quod etiam ἐργάτις à Samijs ſit dicta.

σαλπιγγὸς ἀθηνᾶς, hoc eſt tubicinis Mineruæ cognomen Pauſan. commemorat: cuius templum Hegeleum poſuiſſe ait, qui Tiſ-

seni, seu Tyrseni potius filius fuit. Porrò ipse Tyssenus, Herculis A & puellæ Lydiæ filius, qui primus tubam inuenit, unde & Latini Tyrrhenorum inuentum tubam tradunt, qui aliquando à græcis Tyrseni appellati sunt. qua ex re Hegeleus à tuba Mineruam Salpinga uocauit. Lege apud Pausaniam plura in Corinth. Hesychius & Phauorinus Salpingis Mineruæ templum aiunt apud Argiuos fuisse.

γιγαντοφόντιδα etiam uocatam legimus Mineruam, hoc est Giganticidam, ut Phurnutus ait, id etiam in allegoriam transferens.

νίκη ἀθηνᾶ, id est Victoria Minerua Athenis colebatur, cuius meminit Lycurgus orator in ea oratione, quæ inscripta est περὶ ἱερείας. Huius deæ simulachrum sine alis erat, hoc est ἄπτερον, in dextera malum habens granatum: sinistra uerò κράτος, id est galeam, ut quidam interpretantur. ita uerò culta fuit in acropoli, id est Athenarum arce, ut in primo de Acropoli Heliodorus scribit, & Arpocration repetit. De Victoria quæ sine alis, id est ἄπτερα ab Atheniensibus colebatur, actum est: & cum de Victoria ageremus, diuersa recensuimus. Fuit & in arce Megarensium νίκης ἀθηνᾶς sacellum, et aliud item αἰαντίδος, ab Aiace dictum, ut Pauſ. scribit. Meminit & νίκης Phurnutus. Extat in Hispania marmoreum hac inscriptione, Palladi Victrici sacrum: hic hostium reliquias profligauit B Cato, ubi sacellum miro artificio conditum, & æream Palladis effigiem reliquit.

πολιὰς ἀθηνᾶ, quasi tu dicas, ciuilis uel urbana Minerua, dicta (ut innuit Pausanias in Attica) quòd in acropoli esset, quem locum eo tempore πόλιν, id est urbem appellabant. Phurnutus autem non tantum Poliada, sed etiam ἐρυσίπολιν nominatam ait. Ferunt uerò tum primum hoc cognomine dictam Mineruam, cum (ut antè diximus) iam Iupiter statuisset, ut promiscuè Neptunus et Minerua Atticæ præsiderent. unde ab urbe ipsa Poliada uocarunt, & Stheniada: sed Neptunum βασιλέα, id est regem. unde & nummi eorum fuscinam, seu tridentem altera parte, & altera Mineruæ os habebant: quãuis alios auctores secutus suprà, idẽ de Trœzenijs tradiderim. scribit Strabo lib. IX. Poliadis Mineruę templum in saxo uetustum fuisse, in quo lucis inextinctæ lychnus erat. idem Parthenon, quod Ictinũ condidisse ferunt. hinc ab aliquibus Ictini domina Pallas uocata est. Sed enim Pausanias in Attica de Poliade & lychno alia. Callimachum enim, non Ictinum ait, qui marmor primus secuerit, unde illi nomen κακιζότεχνον inditum. Scribit Hesychius, οἰκουρὸν ὄφιν, Poliadis Mineruæ custodem draconem uocatum. & hic quidem unũ, alij uerò duos aiunt in Erechthei templo: et hunc acropoleos, id est arcis custodem, cui ex melle placentam offerebant. Poliadis

Mineruæ

A Mineruæ peplum primos contexuisse legimus, Aceseum Patarensem, & Heliconem Carystium: de quibus in Prouerbijs legitur & historia. duas uirgines uocatas Canephoras, quasi dicas Cistophoras, huic deæ quotannis statuebant, quæ inseruirent, de quibus plura Pausan. Sed & alibi gentium alia fuisse Poliadis Mineruæ templa legimus, inter quę illud quod Polieũ ab ea nuncupabatur, apud Ilium. Fuit & Tegeatis Poliatidos Palladis templum, in quod semel in anno sacerdos ingrediebatur. lege in Arcad. Pausan.

Alipheræa Minerua cognominata est, ut Stephanus & Polybius scribunt. ἀλίφειρα urbs fuit Arcadiæ: hæc (ut Polybius tradit) in summitate collis arcem, & æneam Mineruæ statuam longe à cæteris specie ac magnitudine differentem habuit, quæ à quo, aut cuius sumptibus, quo'ue tempore erecta fuerit, etiam apud eius loci incolas in dubio fuit. hoc inter omnes idem auctor constare ait, opus esse inter omnia opera Hecatodori et Sostrati excellentissimum. hinc ergo ἀλιφειραῖα nuncupata.

Itonia, & Itonias, & Itonis Minerua, ut notat Stephanus, & si Festo standum, Itonida: qui scribit, Itonida Minerua à loco appellata. Itonea uerò à T. Liuio, qui in VI. libro IIII Dec. scribit, Ibi statua regis Antiochi in templo posita Mineruæ Itonææ iram accendit. Cal-
B limachus in Cereris hymno,

ἦνθον ἰτωνιάδος μιν ἀθαναίας ἐπ' ἄεθλα
ὀρμενίδαι καλέοντες. id est,

Cumq; ad Itoniados certamina Palladis ipsum
Ormenidæ inuitãt. Et Apollonius in primo Argon. ἔργον ἀθηναίης ἰτωνίδος, hoc est, opus Palladis Itonidis. quo loco interpretes, Itoniæ Mineruę scribunt templũ fuisse in Coronia Bœotię, de qua nõ intelligit Apollonius: sed potius de Thessalica Itonia, cuius meminerit Hecatæus in primo histor. Strabo: Bœotij, qui uenerant ex Thessalia, expugnata Coronæa, Itoniæ Mineruæ templum in plano condiderunt, eodem quo Thessalicum nomine. Armenidas uerò in Thebaicis scripsit, Itonon Amphictyonis filium in Thessalia natum fuisse, à quo sit ἴτων ciuitas, & ἰτωνὶς ἀθηνᾶ, id est Itonis Minerua. Meminit & Alexander in primo Caricorum commentariorum, item Stephanus & Suidas. Pauf. in Attica, ubi de Pyrrhi regis uictoria contra Antigonum agit, scribit, inter Larissam & Pheras Itoniæ Mineruæ positum fuisse templum. Citatur hoc epigramma Pyrrhi apud Plutarch. item in uita Pyrrhi:

Hæc tibi dona refert clypeos Itonia Pallas,
Aeacides Pyrrhus, quos audax Galata in armis,
Et magnæ Antigoni bello amisere cateruæ;
Quæ quondam Aeacidis armorum gloria parta est.

Sic uersu quidem heroico Domitius uertit, quod est elegiaco scriptum græcè, A

τοὺς θυρεοὺς ὁ μολοσσὸς ἰτωνίδι δῶρον ἀθανᾷ,
πυῤῥὸς ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν γαλατᾶν.
πάντα τὸν ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν. οὐ μέγα θαῦμα,
αἰχμηταὶ καὶ νῦν, καὶ πάρος, αἰακίδαι.

Papinius etiam in extremo secundo Thebaid. de Minerua loquens, *Siue Aonia diuertis Itone Læta choris.* Quo loco Placidus: Itone ciuitas Bœotiæ Mineruæ sacrata. ut ipse alibi ait,
Ducit Itonæos & Alalcomenæa Mineruæ Agmina. Bacchylides Mineruã Itoniã dicit. ab Itone ergo Mineruã oppido cognominauit, quod est in Macedonia, ubi eius antiqua fuit ædes, uicina Bœotiæ, in qua regnauit Anthonous Herculis filius, & Paphies.

Ithomia Pallas, ab urbe Thessalica Ithome, cuius & meminit Homerus, ut docet Strabo libro IX. qui & Curalium fluuium scribit labentem *παρὰ τὸ τῆς ἰθωμίας ἀθηνᾶς ἱερὸν*, id est, præter Ithomiæ Mineruæ templum, Peneum ingredi. Legimus & montem Ithomen, ut in Ithomate Ioue docuimus. quare apud Catullum quidam ita legunt:
Quod tibi si sancti concesserit incola Ithomi.
quod tamen non recipit amicus nostras, pro Ithomi reponens Hymetti. Idem Catullus eodem poemate, B
Vnigenamque simul cultricem montis Ithomi.
nonnulli tamen Ithyni legunt. De Ictino quidem bis Strabo meminit: sed in carmine syllaba contumax repugnat. quare res amplianda, ut Ictini lychnus sit asbestos. Mirum est uiros alioqui doctos, Itoniam & Ithomiam confundere, cum diuersæ sint, ut est à me ostensum. Bembus quidem apud Catullum ubique Itoni legit, in Dialogo ad Herculem Strozam: & duplicem facit, citato super hoc ex lauacro Palladis carmine Callimachi.

ζωστηρία ἀθηνᾶ, Zosteria Minerua cognominata, cuius meminit Hesychius. Pausanias uerò in Bœot. ait, Amphitryonem statuas duas erexisse ligneas, cum aduersus Eubœos & Chalcodontem pugnaturus arma indueret, quod ueteres *ζώσασθαι*, arma induere dicerent. & Homerum ait, Agamemnona Marti similem zona armorum, &c. Stephanus uerò in libro de Vrbibus, *ζωστῆρα* Atticæ esse Isthmum scribit, ubi ferunt Latonam zonam soluisse, cum in paludem descendisset, ut lauaretur: quo in loco piscatores sacra Latonæ & Dianæ faciebant, & Apollini Zosterio. Tum & hoc subdit, quod in Locris Epicnemidijs etiam Minerua coleretur Zosteria.

θαλλοφόρος ἀθηνᾶ, hoc est, Ramifera Minerua est cognominata, à ramis oliuæ, puto. huius in Symposio meminit Xenophon,

A phon, qui in eius celebritate senes ait uenustos eligi.

ἀλαλκομενηὶς ἀθηνᾶ, ab Alalcomeneo dicta, ut est apud Stephanum, qui eius deæ statuam erexit: non autem, ut Aristarchus putauit, παρὰ τὸ ἀλαλκεῖν, id est auxiliari. Alalceis enim uocaretur, quam tamen sententiam sequitur Phurnutus, qui eandem etiam appellatam ait ἀγελείδα, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς λαοὺς, hoc est ab agendo populos: uel ab ἀγελαίαις, id est armentis boum, quæ illi sacrificabant, ut indomita: uel ut alij tradunt, Agelea dicta est quasi ἄγουσα λείαν, hoc est agens prædam. meminit Herodotus libr. IX. & Homerus cùm alibi, tum in quarto Iliad. πρώτη δὲ Διὸς θυγάτηρ ἀγελείη. hoc est, Prima autem Iouis filia Agelea. Sanè idem Alalcomenus & urbem à suo nomine dixit Alalcomenen, de qua intellexit Statius libro Thebaid. VII.

Ducit Itonæos, & Alalcomenæa Mineruæ Agmina. quo loco Lutatius Placidus grammaticus ita castigatè legendus: Alalcomenia ciuitas est Bœotiæ, in qua regnauit Herculis filius. hinc Bacchylides grecus poeta fuit, quem imitatus est Horatius, &c. in qua nata est Alcmena Herculis mater, & in qua etiam colebatur Minerua.

Alcides Minerua cognominata à Macedonibus. T. Liuius lib. secundo quintæ Dec. de Perse rege bellum aduersus Romanos suscipiente: Ipse, inquit, centum hostijs sacrificio regaliter Mineruæ,
B quam uocant Alciden, confecto, cum purpuratorum & satellitum manu profectus Citium est, id Macedoniæ oppidum est.

Catuleana Minerua dicta, de qua Plin. XXXIIII. Nat. hist. de Euphranoris Alexādro, id est Paride agens. huius est, ait, Minerua Romæ, quæ dicitur Catuleana, infra Capitolium à Q. Lutatio Catulo dicata. Sunt qui libentius Catulianam legant.

Musica Minerua etiam appellata fuit, de qua idem Plin. eodem libro XXXIIII. cap. VIII. Demetrius, inquit, fecit Mineruam quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius, ad ictus citharæ tinnitu resonabant.

Captam Mineruam quoq; cognominatam legimus à Romanis, cuius delubrum fuit ad Cœlij montis radices: quæ cur ita uocaretur, uarias in III. Fast. Ouid. opiniones recitat. ita enim canit:

Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum,
Hic ubi non plana est, sed propè plana uia est.
Parua licet uideas Captæ delubra Mineruæ,
Quæ dea natali cœpit habere suo.
Nominis in dubio causa est. Capitale uocamus
Ingenium sollers, ingeniosa dea est.
An quia de capitis fertur sine matre paterni

Vertice cum clypeo prosiluisse suo. A
An quia perdomitis ad nos captiua Phaliscis
Venit, & hoc signo syllaba prima docet.
An quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas
Ex illo iubeat furta reperta loco.
A' quacunque trahas ratione uocabula, Pallas,
Pro ducibus nostris ægida semper habe.

Addit & his aliam grammaticus Marsus suam opinionē, captamque Mineruā fortè uocari posse ille existimat, quòd captus locus ex Festi sententia, ad sacrificandum legitimè constitutus diceretur.

Nerine etiā Minerua, uel Neriene dicta fuit, si Porphyrioni Horatiano interpreti stamus: qua de re in Marte satis scripsimus.

Oleria Minerua appellata est, & Oleria festa, ab urbe Olero, quę in Creta fuit, ut Stephanus meminit.

ἀνεμῶτις ἀθηνᾶ, id est Anemotis Minerua, hoc est uentosa, colebatur in ciuitate Methone, ubi & templum & simulachrū habuit, quod Diomedes dicasse fertur, ut Pausan. docet: dicta, quòd ibi dea molestum uentum sedarit.

Cydonia Minerua, cognominata quidem de nomine urbis Cretensis: templum uerò à Clymeno Herculis Idæi nepote erectū fuit, B ut apud eundem Pausaniam legimus.

ἀκρία Pallas dicta est Argis, ut Hesychius scribit, quod ἐπί τινος ἄκρας, id est quadam montis summitate constituta esset, à qua & Acrisius est denominatus. Est autem & Iuno, & Diana, & Venus eodem nomine Argis nuncupatæ, quod pari modo in eadem summitate, id est ἐπ' ἄκρῳ sint positæ.

Colocasiæ Mineruæ templum fuit in Sicyone, ut est in III apud Athenæum, quo loco de ciborio & colocasia agit, ex Nicandri Georgico.

ἐπιπυργῖτις ἀθηνᾶ, hoc est turrium præses Minerua, sic uocata & culta in Abderis, ut Hesychius scribit. ἐπιπυργιδίαν Pausanias uocat in Corinth.

ἀτρυτώνη ἀθηνα, hoc est Illaboriosa, & infatigabilis ullo labore, ut Phurnutus, uel inuulnerabilis in bello Minerua: Hesychius & Phauorinus. Sed & Phlyenses Myrinusij, ut Paus. scribit in Attica, Mineruam τιθρώνην colebant. interpretatur Domitius, Almam.

Pœonia Minerua, id est Medica cognominata, cuius cùm alibi simulachra, tum in primis in Attica Paus. commemorat, ut quidem apud Oropios in ara Amphiarai, item in Ceramico unà cum Apolline Musageta.

Asia Minerua, id est ὁσία ἀθηνᾶ, cuius templum Paus. ait fuisse in ruderi-

A ruderibus, constructum uerò à Castore et Polluce ex Colchis reuersis. nam & apud Colchos eodem nomine templum fuerat.

Hippolaitis Minerua dicta fuit, ut idem Pausanias tradit, ab urbe Hippola, cuius ruinæ extabant Pausaniæ tempore. urbis meminit & Stephanus.

Promachorma Minerua cognominata, quę in monte Buporthmo templum habuit in insula Trierana, ut in Corinth. Paus. scribit.

κελευθείας ἀθηνᾶς, hoc est adhortantis Mineruæ simulachrũ confecit Vlysses, postquam cursu superauit procos: Pausanias.

Agoræa Minerua, id est forensis, à Lacedæmonijs culta. Idem Pausanias.

Nedusia Minerua dicta, testibus Suida & Stephano, à loco uel urbe Laconiæ. Strabo quoq; tum libro octauo, tum XI. Nedusiæ Mineruæ meminit, quam à Nedonte loco nomen habere ait. sed duplex quidem templum Nedusiæ his uerbis idem Strabo facit: Præter Pheras autem, inquit, Nedon amnis per Laconicum labitur agrum, alter à fluuio Neda: Nedusiæ uerò Palladis cognomento insignem templum habet. Est etiã in Pœassa Nedusæ Palladis sacellum nobile, à Nedonte loco nomen assecutæ. hæc quidem in octauo. in XI uerò ita: Inter autem ædem & Pœassæ parietina, Nedu-
B siæ Mineruæ sacellum est, quod Nestor secundum eius à Troia reditum ædificauit.

Ambulia Minerua: uide in Ambulio Ioue.

Parię, id est παρείας Mineruæ simulachrum sub diuo in Laconia describit Pausanias. Paniæ uerò in gymnasio Cylabare posita fuit, auctore eodem.

Axiopœna Minerua ab Hercule cognominata, cum se ultus fuisset de Hippocoonte & filijs, qui illum expiare abnuerãt, & Oeonum interfecissent, ipse Palladis Axiopœnæ templum in rei memoriam construxit. antiqui enim ποινὰς ultiones uocare, ut & nos, consueuere. uide nostrum Herculem, uel Pausaniam, qui historiam pluribus exequitur.

Cyristis Minerua à Strabone cõmemoratur lib. XVI. dicta à regione Cyristica, quę Antiochensium agrum attingit, à septentrione uerò Amanũ montem. Huius regionis Tyndarus ciuitas fuit, Cyristicæ regionis arx. atq; inde Cyristis Minerua ἀθηνᾶ κυρισὶς appellata. Porrò & κυῤῥεσις Minerua à Cyrrho Syrię urbe nuncupata, quę tamen eadem est, nisi quòd differunt græca exemplaria, scriptura.

σωτεῖρα, id est seruatrix Minerua cognominata, teste Hesychio. Soteræ Palladi & Neptuno, ait Pausanias, Vlyssem in uertice montis Borei, reuersum à bello Troiano, templum cõdidisse. Sotera Pallas etiam

las etiam à Galeno, aliisq; antiquis medicis, antidotus quædam cognominata est. Legimus in Palladis Soteræ, quæ etiam Soteris dicitur, templo compedes, quibus uincti Lacedæmonii fuissent, suspensos fuisse: licet in exemplari Bapt. Leonis, pro Soteræ, solertis legatur. A

Sunias Minerua frequenti cognomine fuit apud Græcos, denominata à promontorio Atticæ regionis. de qua sic Pausan. in Græcia, quæ ad continentem è regione Cycladum insularum & maris Ægæi adiacet, Sunium prominet, Atticæ promontorium: quod simulac pernauigaueris, & portus & Palladis Suniadis delubrum in promontorii uertice existit.

ληῗτις, id est prædatrix Minerua nuncupata fuit, quoniã præesse credebatur prædæ, quę λη̈ὶς græcè dicitur. Phurnutus: Vel potius, ait, quòd seruatrix bonorum sit, & populorum. ac ciuitatis quidem, & domus, & totius uitæ præsidem poetæ fecere prudentiam: atq; ob hanc causam & ἐρυσίπτολις & πολιὰς etiam cognominata est, hoc est protectrix urbium.

ἀηδὼν, Aedon, id est luscinia, Minerua à Pamphyliis nuncupata, ut scribit Hesychius & Phauorinus.

Narcæa Pallas cognominata est à Narcæo, Dionysii & Physcoæ filio: qui deuictis finitimis est magnam adeptus potentiam, & deæ templum de suo nomine erexit, ut est à Pausania proditum. B

ἀρσενόθυμος ἀθηνᾶ, sic à Græcis cognominata Minerua, quòd non muliebriter, sed uiriliter irascatur, uirilisq; sit animo: ut in primis in eo hymno legimus, qui ipsi deæ Polymiti à gentilibus canebatur:

ἀρσενόθυμε, φέρασπι, μεγασθενής, ὀμβριμοπάτρη,
παλλὰς τριτογένεια, &c.

Quæ omnia uides esse deæ epitheta.

Cranea Minerua, cuius in Phocaicis Pauſ. meminit. eius enim celebre fuit templum, XX stadiis tantum distans ab Elatea.

Dymæa & Larisea Pallas, apud Achæos fuisse dicitur. hæc ita nuncupata, quod Dymæa urbs distet CCC stadiis à Lariso fluuio. lege Pausaniam.

Coresia Minerua, de qua Cicero libro tertio de Nat. deorum: Quarta, inquit, Minerua Ioue nata, & Polyphe Oceani filia, quam Arcades Coresiam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Stephanus uerò ait, Corion locum esse in Creta, ἀπὸ κόρης τινὸς. unde sit ciuis Coresius, & palus Coresia, καὶ ἀθηνᾶς ἱερὸν κορησίας, & Mineruæ templum Coresiæ, quam potius deductam ait à κόρη, quàm à Corio: unde rectius fiat Corieus.

Agraule

A Agraule Minerua, Eusebius in quarto. Agraulos filia Cecropis fuit, & Mineruæ cognomen: Arpocration. Sanè latini uidentur legisse Aglaurum, ut apud Ouidium in Metamorph. Populus etiam Athenis tribus Erechtheidos fuit ἀγραυλὴ, teste Stephano: qui & sine α aliquando ἀγρυλὴ uocatur. Porrò etiam tres Cecropis filiæ dictæ sunt à rebus, quæ augere faciant fructus, πάνδροσος, ἕρση, ἄγραυλος. & priores quidem à rore dictæ, tertia uerò à rusticatione.

Lemnia Minerua Athenis cognominata, ut Pausanias scribit, quòd à Lemnijs consecrata fuerit: Ex omnibus, inquit, Phidiæ operibus potissimùm spectabatur Palladis statua, quę à consecrationis auctoribus Lemnia appellatur. Calydoniæ Mineruæ tanta fuit religio, ut capitalem fraudem ausi, aut pecunia iudicati, qui ad illam confugissent, noxa pecuniaq; exoluerentur. quod idem præstabatur Pergami in Asia, si quis ad Æsculapij ædem cõfugisset, ut Polyhistor scribit Alexander.

Onca, hoc est ὄγκα ἀθηνᾶ, dicta apud Phœnices, ut Stephanus scribit. unde Oncææ dictæ sunt Thebarum portæ. Citat Stephanus Euphorionem. Hesychius quoque Oncæ Mineruæ meminit, aitq;
B & portas Ogygias, id est Thebanas significare. alibi tamẽ ὄγγαν Mineruam ait Thebis cognomen habere à loco, cum ὄγκαν sit legendum. Fit enim ualde uerisimile, Cadmum ex Phœnicia hoc Mineruæ nomen in Bœotiam attulisse. Sed enim & Pindari interpres in Olymp. in hymno ad Theronem, super ea uerba Pindari, quibus ait Mineruam continenter amare Semelen: Pallas ut dea indigena amat Semelen. Cadmus enim statuam ei erexerat, Oncis Bœotiæ uico, ubi & Oncæa Minerua colebatur. Cæterum legimus etiam in Æschyli tragœdia, quæ septem duces ad Thebas inscribitur, Ongeas quasdam Thebis denominatas fuisse portas, à Palladis cognomine Ongeæ iuxtà ædificato templo, sic appellatas. Onga autem apud Phœnicen dicta est Minerua, à quibus Cadmus traxit originem. hinc uidemus Onca & Onga dici.

ἀρακυνθὶς ἀθηνᾶ, Aracinthis Minerua cognominata, teste Stephano, ab Aracintho monte Bœotiæ. meminit & Rhianus poeta in Fama,

κλῦθί μοι εὐχαίωρ ἀρακυνθιὰς εὐπατόρεια. hoc est,

Audi me felix Aracinthias ab Ioue nata.

ἄστυρις ἀθηνᾶ, Astyris Minerua colebatur, teste Stephano, in Astyra urbe Phœniciæ, uersus Rhodon. Astyrena uerò Diana in Italia colebatur, ut idem ibidem testatur; & Strabo: ut plenius in Diana dicendum.

ἀσστησία

ἀσσησία ἀθηνᾶ, Assesia Minerua, de qua Herodotus in primo. A
Fuit uerò Assesus terræ Milesiæ ciuitas, ut Stephanus scribit, ex Theopompi libro XXIIII. Herodotus: Vbi Asiæ Ionia bello ab Alyatte rege uexata, & segetes incensæ, fanum Assesiæ Mineruæ incendio est conflagratum.

μονογενής, quę & μονογένεια ἀθηνᾶ dicitur, Vnigena Minerua à nostris dicta, quod ex solo Ioue nata est. Catullus,

Vnigenamq; simul cultricem montis Ithomi.

Gorgona Mineruam Cyrenenses, ut Græci grammatici notant: sed & hoc nomine eam Romani inuocabant. M. Tullius ad Equites: Teq; inquit, Tritonia armipotens Gorgona Pallas Minerua, &c. De Gorgonum uerò sororum fabula, non est meum hoc loco plurima quæ traduntur hic, congerere, præcipuè cum gręcis latinisq; poetis scriptoribus descriptæ legantur.

λαοσσόος ἀθηνᾶ, hoc est, Seruatrix populorum Minerua cognominata, ut Phurnutus & Hesychius notant. Theocriti interpres in IIII Edyllio ait, λαοσσόος γὰρ ἡ ἀθηνᾶ, quæ populum sequatur, uel seruans. δύσσοον quidem malum genium, id est cacodæmona significat, uel qui inuitus seruat.

Cissea cognominata Pallas, cuius delubrum fuit celebre in arce B
Epidauri, ut est apud Pausaniam.

ταυροβόλος ἡ ἀθηνᾶ dicta est, teste Suida in Andro. nam cum Anius dedisset taurum Atridis, iussit, ut ubicunque è naui exirent, Mineruam consecrarent. & ita cum nauigassent, in Andro constituerunt.

Scillutiæ Mineruæ templum, scribit in VIII Strabo, ad Scilluntem inter illustria numeratum fuisse: unde σκιλλουντία ἀθηνᾶ.

Sais Minerua dicta. Strabo in XVII: Sais inferioris regionis Ægypti metropolis, ubi Minerua colebatur, in cuius templo Psammetichi sepultura fuit. Meminit & Herodotus in secundo. Propertius:

Mercurio Sais fertur Bœbeidos undis
Virgineum primo composuisse latus.

Dicitur & Saites Minerua. Scribit Stobæus in sermone qui de Legibus & consuetudinibus inscribitur, quòd in Sai urbe Ægyptia colebatur Minerua, quæ & Isis credebatur: ideoq; Sphinges pro eius templis apponebantur, quoniam sacra deorum mystica esse, & ænigmatica conuenit.

Sicyonia Pallas, cuius templum apud Sicyonios construxit Epopeus Sicyonius, de Thebanis uictor. Ferunt, cum is perfecto templo deam rogasset, si gratum id haberet, aliquo ostenderet signo,

A ret signo: tum in eo loco oleum copiose fluxisse.

Auxiliarem Mineruam, id est αὐξιλιάρην coluere Romani, quòd Plutarchus ostendit, & Clitonymus in libro rerum Italicarum, qui ad illius αὐξιλιαρίας ædem Cassium Brutum confugisse produnt: tandemq; ibi fame necatum, insepultumq; iacuisse.

προναίας ἀθηνᾶς τέμενος, uel ut Herodotus προνοίης ἀθηναίης ἱρὸν, hoc est (ut Valla aliquãdo est interpretatus) fanũ Protemplaris Mineruæ, fuit apud Delphos, quod post Herodotum Hesychius etiam confirmat. Pausanias quoq; in Bœoticis, Mineruæ & Mercurij protemplares, id est προνάους uocat, qui essent in templo Apollinis Ismenij: quorum alterum Phidias, alterum Scopas fecisse dicuntur. Ad hęc legimus apud Phurnutum & πρόνοιαν, id est prouidentiam appellatam Mineruam. quin etiam & προνοίας ἀθηνᾶς, id est Mineruæ prouidentiæ apud antiquos templa erigebantur.

μαγαρσία ἀθηνᾶ, Magarsia Pallas, uocata ab ingenti tumulo in Cilicia, ut ait Stephanus, apud urbem Mallon. Arrianus in secundo de Alexandri histor. Alexander, inquit, Magarsum profectus, Mineruæ Magarsidi sacrificauit.

μυγισία ἀθηνᾶ, καὶ μυγισαΐς, id est Mygisia Pallas, uel Mygisais, uocata est à Mygisis urbe Cariæ, cuius Hecatæus meminit in quar-
B to Genealogiarum.

ἀλκιμάχα ἀθηνᾶ cognominata in bello, á uirtute uidelicet. meminit Suidas. unde illud, νηὸν ὑπωροφίας παλλάδος ἀλκιμάχας. hoc est, templum subtectæ Palladis Alcimachæ.

σταθμία quoq; cognominata Minerua, à Stathmios, quę uox multa significat, sed in primis stationem, statiua, stabulum, libram, alia: Hesychius.

παραπεπλεγμένη, ἢ ἀναπεπλεγμένη ἀθηνᾶ, teste Polluce in secundo, uocata est, ubi de tonsoribus agit, id est Minerua circumamicta, uel redimita. cognominata quoq;, ut Phurnutus scribit δορυκέντειρα, quòd hasta ferire & stimulare diceretur. Et quòd cum Victoria assistrice Gigantes uicerit, γιγαντοφόντης nuncupatur, eodem Phurnuto auctore.

εὐπήχυν ἀθηνᾶν, hoc est boni cubiti, & perinde fortis, Mineruã uocat Rhianus poeta græcus, cum canit, μνᾶτο δ' εὐπήχυν ἀθήνην, Ambitq; Eupechyn Athenan.

Legimus præterea & alia nonnulla Mineruæ cognomina, apud Hesychium pręcipuè, & Phauorinũ, aliosq; gręcos scriptores, quæ omnia colligere difficile est. nam & νηίθ Minerua ab Ægyptijs, ut Plato ait, dicta est. Hesychius, νηίθη. item ἡφαιστία, Hephęstia, id est Vulcania, κυάνη, ἰλλεσίη, & quæ Bombylia dicebatũ à Bœotijs. Agripha etiam,

pha etiam, item ἱππηλατεία uocata, & Mænalis à Pausania dicitur A Minerua.

Armipotens, & Armisona uocatur à poetis. Vergilius,
Tum numina sancta precamur Palladis armisonæ, &c.
Cicero ad Equites: Teq́ue, inquit, Tritonia armipotens. &c.

SYNTAGMATIS VNDECI-
MI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE DIANA, LVNA, HECATE, ISIDE, AD ILLVST. AC DOCTISS. HERCVLEM BENTIVOLVM, SYNTAGMA XII.

Memini illust. ac doctiss. Hercules Bentiuole, superioribus nostris his libris tibi me pollicitum fuisse hoc de Diana Syntagma, quod in præsentia nomen utcunque exoluo. Tu maiora uolenti, quàm uires & ualetudo præstare ualeant, faue, ut soles. Vale.

A DIANA dicta est, si Macrobio stamus, ab Iana, D litera addita. Iana enim Luna est, etiã Varroni in libro de Re rustica. alij à Διὸς, hoc est Ioue, quasi Iouiana: Iouis enim filia. quidam & dictam credidere quasi deuianam, quoniam uenantes per deuia & syluas deuiare soleant, captantes feras. alij Diuianam uocant: hinc & Dianius locus, Dianæ consecratus dicebatur. est & Dianaria herba, quæ græcè est artemisia, ut est apud Vegetiũ in mulomedicina. ἄρτεμις enim græcè diana, ut notũ est, nuncupata, ut Plato docet, διὰ τὸ ἀρτεμὲς καὶ τὸν κόσμον, διὰ τὴν τῆς παρθενίας ἐπιθυμίαν: hoc est, propter integritatẽ & modestiam, propter uirginitatis desiderium. uel forsitan quasi ἀρετῆς ἵστωρα, id est uirtutis inspectrix & conscia. uel dicta est ἄρτεμις, quasi ἄροτον μισησάσης, id est quòd arationem uel coitum uiri & mulieris odio habeat. Strabo uerò in XIIII scribit, ἡ ἄρτεμις ἀπὸ τοῦ ἀρτεμίας ποιεῖν: hoc est, Artemis dicta quòd integros faciat. unde etiã Phornutus ait, huius
B rei causa κατ' εὐφημισμὸν Artemin quidẽ ἀπὸ τοῦ ἀρτεμέας, ὅ ἐστιν ὑγιεῖς denominari. Macrobius tamen ad Lunã respiciens, ait, ἄρτεμις quasi ἀεροτόμη, quòd scilicet aera secet. Dianas tres cõnumerat M. Cicero in tertio de Nat. deor. primã Iouis & Proserpinę filiam, quę pennatum Cupidinẽ genuisse dicitur: secundam notiorem ait, quã Ioue tertio & Latona natam accepimus: tertiæ pater Vpis fuisse traditur, mater Glauce, eam sæpe Græci Vpin paterno nomine appellant. hæc ille. Sed & Latini Opin prima producta, quasi Vpin, si nõ mentimur, uocãt. βενδὶς uerò Diana dicitur à Thracibus, ut Strabo & Phauorinus tradunt. eadem & βόσκαιος, ut Hesychius tradit. ab Atheniensibus, βενδίδια uocatur eius deæ celebritas. Tarentini autem Dianam Angeli nomine nuncupabant, ut idem scribit Hesychius. à Persis uerò ζαρῆτις, id est, Zaretis: Arsilache, seu Orsilache, à populis Tauricæ regionis, ut Ammianus prodit. οὐδῶ est à Chal-

dæis Luna nūcupata, ut notat Harpocration. Asteroarche, ab Afri- A canis Carthaginensibus, ut Herodianus prodit in historia. Existimarūt Dianam etiam antiqui furorem immittere. atq; ideo in poetica Horatius Iracundam nominat: & in Partu uirginis Actius Sanazarius lib. tertio,

Cedet & infestæ uiolentior ira Dianæ,

dixit, cum furentis morbum describeret. unde etiam ἀρτεμιδολήπτους græci dicūt, et σεληνολήπτους, ut docet Macrob. Scribit Seruius, Virbij numen coniunctū Dianę, cultū fuisse antiquis apud Aricia. id quod cùm alij, tum uatum maximus Vergil. in Æn. octauo cecinit: & Seruius idē copiose exponit, totamq; ibidē Hippolyti fabulā explicat. Fuit & Virbij cliuus prope Romam, ut Persius sexta Satyra innuit, & Probus seu Cornutus interpretatur, qui & ipse de Virbio paucis multa executus est. Scribit Sex. Pompeius, quòd iuuenilia fingebant Dianæ simulachra, quia ea ætas fortis est ad tolerandam uiam. Diana enim, ait, uiarum putabatur dea. Sed enim Dianæ imagines uario modo effingebantur. nam aliter ut uenationum dea, aliter ut quieta & pacifica, aliter ut Luna. prima, nympharum habitu succincta, arcu & pharetra & iaculis armata: altera, ut uirgo stans. Paus. in Cypselo, id est arca, in qua Cypselus conditus fuit, B inter cætera Dianam alatam insculptam fuisse scribit, quæ altera leonem, altera pantheram teneret: causam se ignorare, ipse fatetur. postrema bigis uecta, nunc uaccis, nunc equis bicoloribus trahentibus. Claudianus quidē graphicè Dianam his uersibus describit:

At Triuiæ lenis species, & multus in ore
Frater erat, Phœbiq; genas, & lumina Phœbi
Esse putes, solusq; dabat discrimina sexus.
Brachia nuda nitent, leuibus proiecerat auris
Indociles errare comas, arcuq; remisso
Ocia neruus agit. pendent post terga sagittæ,
Crispatur gemino uestis Cortynia cinctu,
Poplite fusa tenus. motoq; in stamine Delos
Errat, & aurato trahitur circumflua ponto.

Porro Dianæ coronam ex heliochryso attribuêre scriptores, quia puella quædam Etesia eo flore eam coronare solita esset. Porrò ut Festus scribit, Hecate Diana & Luna & Proserpina eadem putabatur. Idem tradit Isidorus, qui & eas effingit ita,

Quando etenim luna est, sublustri splendet amictu:
Cum succincta iacit calamos, Latonia uirgo est:
Cum subnixa sedet solio, Plutonia coniux.

Vnde & eas nos simul describemus, Proserpina excepta.

A LVNA à lucẽdo nominata est, ait M. Cicero. Luna uerò, ait M. Varro, quòd sola lucet noctu. itaq; ea dicta Noctiluca, in Palatio: nam ibi noctu lucet templum. uel Luna sic dicta est, quòd luce luceat aliena, hoc est Solis: græcè eadem fermè ratione σελήνη uocata, παρὰ τὸ σέλας καὶ νεόν, id est, à nouo lumine. Id cùm alij ostendunt, tum maximè Cleomedes. Nam, inquit, quòd lucem semper nouam habeat, σελήνη est nuncupata: & quòd sacra Dianæ adeuntibus præstet faces, sanè & σελασφόρος, item & φωσφόρος, id est splendida, & lucifera etiam appellata est. Item quòd noctu in primis cernatur, νυχία, et νυκτιπόλος, ut Phurnutus meminit, hoc est Nocturna, & Noctiluca. Ouid. xv Metamorph.

Nec par, aut eadem nocturnæ forma Dianæ. Horatius,

Ritè crescentem face Noctilucam.

Luna Endymionem amasse fabulis traditur, pastorem, ut poetæ canunt: quare id fictum, cùm alij, tum in primis Plinius in secundo Nat. hist. & Alexander Aphrodiseus in Probl. exponunt, & interpretatur idem etiam Arati interpres. ita enim: Endymionẽ, inquit, pastorem Luna amasse dicitur, seu quòd primus hominum cursum Lunæ inuenerit: unde multos annos dormisse dictus est, quoniam nihil aliud in uita, nisi ei rei studuit, sicut Mnaseas in primo libro de B Europa tradidit. siue quòd Endymionem amasse fertur: quia nocturni roris humor, qui siderum est, ipsius quoq; Lunæ, animandis herbarum succis insudatur, & pastoralibus prosit successibus. id uerò contigisse tradunt in monte Latmo, unde Latmius Endymion ipse dictus est. Luna, ut idem ait interpres Arati, bigas dicitur habere, siue propter uelocitatem, siue pro eo quòd nocte & die apparet. ideo unum equum album, & alium nigrum habere dicitur. Porrò & interdum boum bigis etiam uehi fertur, propter Lunæ cornua. Festus hac de re ita: Mulus, inquit, uehiculo Lunæ adhibebatur, quòd tam ea sterilis sit, q̃ mulus. uel quòd, ut mulus non suo genere & naturæ, sed equis creet: sic ea Solis, non suo fulgore luceat. Sanè & tibi hoc loco illud non reticuerim, Lunam marẽ & fœminam existimatã, atq; in primis ab Ægyptijs, ut apud Eusebiũ & Diodorũ obseruamus. unde & Orpheus in hymno ad lunam cecinit, θῆλυς τε καὶ ἄρσην: hoc est, & fœmina, masq;. Sed quod utroq; sexu dei existimarentur, Seruius docet in secundo Æneid. cõment. & Macrob. in Saturn. ex Caluo Leuino, & Aristophane, ut in Venere Barbata & mascula docuimus. Porrò sicut Luna, ita & Lunus deus, & uocabatur & colebatur: ut autor est Ælius Spartianus de Caracalla Imperatore. ait enim, ipsum dei Luni templum accessisse, quẽ deum miro cultu & ueneratione Careni colebant, adeò ut qui Lunam fœmineo genere & nomine putaret nuncupandam, is addi-

ctus mulieribus semper inseruiret. Qui uerò marem deum esse crederet, is dominaretur uxori, neque ullas muliebres pateretur insidias. Hinc licet Græci, uel Ægyptij eo genere quo fœminam hominem, etiã Lunã deum dicebãt, mysticè tamẽ deũ intelligebant. Proditũ quoque est à Philochoro in Atthide, Veneri, quæ Luna eadem ratione putabatur, mulieres uirili ueste, uiros muliebri sacra fecisse: id ipsum quod & Macrob. prodidit. Theon in cõmentarijs in Aratum, cum multa dixisset, quo modo à Sole Luna lumen acciperet, illud etiam subintulit: Ideo à tragicis, ait, Solis filia Luna uocata est. Hesiodus, Solem & Lunam Theiæ filios cecinit. Poetarum communis opinio est, ut Iouis & Latonę Apollo & Diana filij dicantur: & ille Latoius, & hæc Latonia dicatur. Luna à Scythis μίσπλη, teste Hesychio, dicebatur.

Benden Lunã & Dianam uocabãt Thraces, teste Palęphato, Suida & Phauorino. unde dicta sacra Bendidia, etiam ab Atheniensibus celebrata. Deam hanc eandem Thraces ijdem βύβατον uocabant Hesychio auctore. βένδις uerò cognominata est δίλογχος, à Cratino poeta in fabula Thracum, siue quòd ea dea duos honores sortita est, cœlestem scilicet & terrestrem: λόγχον enim sortem uocant. uel quòd duas lanceas, id est λόγχας, cum esset uenatrix, ferre consueuerat. Sunt qui dicant, quòd duo lumina habeat: proprium quidem Lunæ, & Solis. hæc quidem Hesychius. Sed & de Bendidijs Plato, & in x Strabo, meminere. Xenophon libro secundo Hellanicon, βενδίδειον uocare uidetur Munychiæ Dianæ templum. Hinc est quòd ego libentius lib. VIII. Decad. IIII. T. Liuij legam (ubi passim legitur, Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Mendidium castra loco aperto posuit) Bendidion: consentientibus etiam quibusdam antiquis codicibus. nam & Mendidia apud Strabonem corruptè legitur, ut ante me Politianus etiam annotauit. Quidam & κυβήκην nominant: quanquam etiam sunt qui Cybecan matrem deûm uocarint. alij Venerem, ut alibi ostendimus.

Hecate, Diana, & Luna, à plerisque eædem existimatæ. At ego quæ à plurimis tum græcis, tum latinis afferuntur, hic sub compendio, quantum memorię succurrerit, tibi subsignabo. Hecate primũ, sic nuncupata, quod ἑκὰς, id est longè radios iaciat, ut iam in Apolline attigimus. Hesiodus in Theogonia, Hecaten ait non esse Proserpinam, sed aliam, Asteries Latonæ sororis filiam, & Persei uxorem. quo loco notat Scholiastes, ideo eam ab Hesiodo laudari, utpotè Bœotio. in ea enim regione Hecate colebatur, cui Iupiter uim ac potestatem in omnia concessit elementa, unde & existimatur nuncupata. nam ἑκατὸν centũ significat, quo numero Graij aliquan-

A aliquando infinitum designant numerum: quia Hecate infinitas habere potestates crederetur. Ouid. in Metamorph.

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras. Perseis uerò appellatur, quod Persei filia fuerit, & Asteries, ut ait Hesiodus in Theog. ideo sic & eã uocat Apollonius in Argon. sic & Statius in Theb. & eorum comment. Musæus tamen Iouis & Asteries filiam ait, quam cum amaret, compressit, & compressam Perseo tradidit, ex qua sola nata sit Hecate, quæ ideo *μουνογενὴς* ab Hesiodo uocatur, & ab Apollonio in tertio Argon. quoniam unigeniti sine fratribus plus honoris assequuntur, ut ait idem Hesiodi Scholiastes, & sint etiam ditiores, &c. Pherecydes uerò Aristæi Pæonis filiam scripsit. Verùm in his quæ Orphica dicuntur, Cereris filia dicitur,

καὶ τότε δὴ ἑκάτην δηὼ τίκεν εὐπατέρειαν, hoc est, Tunc Hecaten peperit Ceres è patre magno. Theocriti quoq; cõmentatores in secundo Edyllio, inter cætera, quæ multa de Hecate scribũt, Ioue tradũt Cereri mixtũ, Hecaten genuisse, robore & magnitudine præcellentem, quã sub terras pater misit, ad Persephonẽ inquirendã: & nunc eam uocari Artemin, & Phylaca, & Daduchon, & Phosphoron, & Chthoniã. Illi ijdẽ interpretes nõ multo pòst, alios aiũt dicere, Hecaten filiã fuisse Pherȩæ, filiæ Æoli & Iouis, quæ à matre in triuijs abiecta fuerit, et à pastoribus Pheretis suscepta, et enutrita in triuijs: propterea dea existimata fuit, quȩ et ante portas, ut ait Æschylus, statuebat. unde ego facile crediderim, Prothyrȩã denominatã, de qua agemus: & *προπύλαιαν*, cuius meminit Hesychius. Pauf. uerò Propylæã Dianã in Attica in primis appellatã docet. Sedenim porrò Bacchylides Hecaten Noctis filiam prodidit: *ἑκάτα δᾳδοφόρε νυκτὸς μεγαλοκόλπου θύγατερ*, Hecate facifere noctis & magnigremij filia. Ab Orpheo uerò *ταρταρόπαις ἑκάτη*, hoc est Tartari filia dicta est. Sed simul hoc loco libet ex Grȩcis commentarijs Hecates & Circes originem afferre. Circẽ igitur quidam Æetæ sororem, quidam filiam dixere. hanc quidẽ Dionysius Milesius in primo Argon. filiam Æetæ & Hecates Perseos, sororẽ uerò Medeȩ tradidit. Soli enim ferũt filios fuisse duos in illis locis Scythiæ, quibus nomina fuere Perseus & Æetes. hos autẽ tenuisse eam regionẽ, & quidẽ Æetem Colchos & Mæotas, Persea Tauricȩ imperasse, & indigenam duxisse uxorẽ, ex eáq; filiam natam, cui nomen Hecate, quæ in uenationibus esset fortis & uirilis: & prima dicitur inuenisse mortiferas ac uenenatas radices, & uenenorum peritissimam fuisse, & earum rerum quæ medendi uim haberent. patrem uerò hæc ueneno sustulit, in Colchosq; profecta Æetæ patris sui fratri nupsit: id quod antẽ Apollonij interpretes, Diodorus etiam scriptum reliquit: ex qua natæ sint Circe & Medea. Circe uerò Medea senior, matrẽ ijs artibus superauit,

B

perauit, ei nihilominus obsequens. Sed iam potius cætera de Hecate sequamur. A' poetis hæc etiam Triformis nominata, & Tergemina. Vergilius: A

Tergeminamq́; Hecaten, tria Virginis ora Dianæ. Claud.
Ecce procul ternis Hecate uariata figuris. Ouid.
Ora uides Hecates in treis uergentia partes. Idem:
Tuq́; triceps Hecate. Quidam ad Lunæ triplicem naturam & formã referunt, hoc est, cum falcata est in cornua, & synodica, & cũ media orbis parte διχότομος, & ἀμφικύρτης diuisa & gibbosa, & πανσελήνη, hoc est plena, ut res est nota. Alij referũt ad id quod scribit in Argon. Orpheus, quòd triceps sit Hecate. dextrum enim caput equi habere fingit, sinistrũ canis, mediũ hominis agrestis: unde & τρίμορφον Cornutus, & τριοσοκέφαλον eam uocauit. Artemidorus lib. secũdo de Insomniorũ iudicio, τριπρόσωπον eadẽ ratione dixit. ijsdem etiã nominibus Chariclides usus est apud Athenęũ in septimo. scribit Pauſ. Hecatẽ Æginetas maximè coluisse, cuius sacra se ab Orpheo habuisse iactabant, intra cuius deæ septũ ædis ξόανον, id est simulachrũ fuit una facie, Myrionis opus. Verùm Alcamenes, ut Pausaniæ uidetur, triformẽ fecit Hecatẽ, quam ait ἐπιπυργιδίαν uocabant, &c. Sed enim & Athenis locus fuisse ferẽ, qui Trigla dicebatur, ubi erat anathema, id est oblatio Hecates deæ Triglanthynę, B quæ & τρίγλινος dicta est. plura Athenæus, qui & τρίγλαν ait huic deæ consecratam, quod & Phurnutus. trigla uerò piscis notissimus est. Illud porrò etiam notandũ, morem fuisse, ut singulis mensibus locupletes Hecatæ sacrificarent, panesq́; & alia in triuijs ponerent, quæ mox ab inopib. & egenis raperent, quæ Hecates cœna dicebatur: auctores, Athenæus & Suidas. Ad quam consuetudinẽ alludit in primo νεκρικῶν dialogo Lucianus, ubi & de ouo lustrali etiam fit mentio: cuius & Apuleius, Ouid. Iuuenalis, alij meminere. quin & hanc deam ueneficijs quidã præposuere, ut docet Phurnutus. Sed & luctu & mœroribus eam gaudere: unde & illi tetra & horrida sacra impendebant, nempe humanas hostias, illicq́; sanguine humano litabant: id quod alibi retuli. Sanè in Scholijs græcis in Platonis Cratylũ, quæ Procli nomine circumferunt, id asserit, quod Hecate & Diana eadẽ sit, idq́; ex Orphei sententia, cuius hi citantur uersus,

ἤδ' ἄρα δ' ἑκάτη παιδὸς μέλη αὖθις λιποῦσα,
λητοῦς εὐπλοκάμοιο κόρη προσεβήσατ' ὄλυμπον, & reliqua: ne tam multa gręca inculcẽ, quod tamen hac tẽpestate pleriq́; libenter usurpant: quàm rectè, illi uiderint. Huic deæ & canes antiqui tribuebãt. Theocritus in Pharmaceutria, τᾷ χθονίᾳ δ' ἑκάτᾳ, τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι. hoc est, Terrestri Hecatę, quã & catuli metuũt. Tibullus:
Sola feros Hecates perdomuiße canes. Adnotãt Theocriti expositores,

A res, à Theocrito id dictũ, quoniã catuli auferrẽt Hecatæ cœnã. Scribit Sophron, & itẽ Lycophron, à Diana canes iugulari. quin & speluncã fuisse Hecates in Zerantho, Lycophron hoc senario cecinit, ζηράνθου ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς θεᾶς: hoc est, Zeranthon est antrũ Canisuoræ deæ. Zerãthion uerò antrũ in Samothracia Lycophron fuisse putauit. Nicandri interpres tamẽ in Thracia, ad quercus Orphei fuisse putauit. Stephan. Ζήρινθος, ait, ciuitas et antrũ Hecates in Thracia: & Lycophronis citat senariũ. hinc & Zerinthia Venus dicta, ut Suidas docet, & nos alibi, hoc est in Venere, ꝓdidimus. Verũ enim uerò si eadẽ Hecate & Diana sit, nõ mirũ illi attribui canes, ut uenatrici. hinc Liuius Andronicus in hymno, ut est apud Terentianum, *Dirige odorisequos ad certa cubilia canes:* uersus est miurus. Verg. *Notior ut iam sit canibus non Delia nostris.* Porrò ait etiã Phurnutus, canes ideo Triuiæ sacratos, quod illi iugulari solerent. Alij, propter uenationẽ. quidam etiam attribuunt, quòd & Proserpina putetur, cui canes, id est Furiæ ascriberentur. Horat. in Serm. Viderat infernas errare canes. Vel quòd, ut ait poeta Vergilius,

Nocturnis Hecate triuijs ululata per urbes. Ad hæc scribit Hesychius, simulachrum Hecates canẽ fuisse, uel quòd ei immolarẽtur canes: uel quòd ipsam nõnulli cum capite canino, hoc est, κυνοκέφαλον

B effingerent. Alibi idem auctor ait ἄφραστον Hecaten uocatam, & ab Atheniensibus Zean: in Mileto uerò ὑπολαμπτεῖραν, quòd subter splẽdeat. In Stratoniceorũ quoq; regione Staginis summo cõuentu & celebritate culta fuit Hecate, ut Strabo ait in quartodecimo. Suidas etiã Hecates phantasma, seu spectrum, secus describit quàm Orpheus: hoc est ingens, sed cũ capite humano. Porrò Hecate lignũ etiam uocabatur in custodijs, ad quod delinquentes ac noxij ligabant, flagellabanturq;. Sed nimius tibi uideri possim, si de Hecate quæcunq; notaui, ascribere uoluero. quare ad alia iam transeamus.

βριμώ, Brimo Hecate dea dicitur, cuius in tertio Argon. meminit Apollonius Rhodius, ubi inuocatã ait septies, eiq; hæc epitheta ascribit, κουροτρόφον, νυκτιπόλον, et χθονίαν. quo loco interpretes scribũt, septies quidẽ inuocari, ideo ꝙ pharmacides, id est ueneficæ mulieres Hecaten ita inuocẽt. Appellaт̃ uerò βριμώ, propter horrorẽ dæmonis, et uisiones atq; spectra, quę Hecatæa dicunт̃. Sępe etiã speciẽ mutare ferunт̃, unde & Empusa uocaт̃, de qua nunc statim agemus. Sum admiratus his diebus, uirum multæ lectionis, in ingenti & copioso Opere scripsisse, βριμὼ & ὀβριμὼ nomina esse Cereris potius quàm Proserpinæ, seu Hecates, cũ de hoc uel doceri potuisset à Io. Zeze in cõment. Hesiodi, & Phauorino, qui & fabulã recitat Mercurij amantis: qui cum in uenationem descendisset, uoluerit puellæ uiolentiam inferre. illa uerò in eum commota, & comminata, illum

perterruerit: unde ſit appellata βριμὼ. βριμᾶσθαι enim eſt iraſci, ac minari. A Vel dicitur βριμὼ, παρὰ τὸν βρόμον, τὸν τοῦ πυρὸς ψόφον: hoc eſt, à crepitu, ac ignis ſtrepitu. Quin βρι particula eſt intentiua, ut βριήπυος & ὄβριμος ἄρης, id eſt latè perſtrepens & potens Mars. Porro & Brizò dea fuit, quę uaticinijs per ſomnia præeſſe putabāt, ut alibi retuli.

Empuſa dæmonis nomē. Heſychius: Spectrū, inquit, ſeu phaſma ſpecie dæmonis ab Hecate immiſſum, & ut nōnulli putāt, uno pede utens. Sed tamen Ariſtophanes Empuſam ſubinde mutari in alias formas dixit, & eius interpres repetit. id quod & apud Lucianū in Cōment. de Saltationib. traditur, cuius hæc ſunt uerba: Videbis igitur ipſos eodē in tēpore ſubitò in aliā transmutari ſpeciē, atq; ipſum referre Protheū. Quin & Empuſam exemplū cōferre oportet, quę ſeſe in innumerabiles uertit formas. Noſtro hoc tēpore, quibus hoc phantaſma muliebre apparuerit, audiuimus. Legi qui putarēt, illud regis Dauidis meridianū dæmoniū, huiuſcemodi terriculamentū ſignificare. Sanè Empuſa etiā aliquando numero pluriū proferri uidemus, ut in hoc Dionyſij, ubi de hiaſpide loquit̄, ἐχθρὴν ἐμπούσῃσι καὶ ἄλλοις εἰδώλοισι: hoc eſt, Empuſis inimicā, alijsq; etiā ſimulachris. Quidā cum Hecate Empuſam ſtatuunt, id quod & Ariſtophanes alicubi ſignificare uidet̄. Putat dictā Euſtathius, quod uno incedat B pede: alij duos quidē illi attribuūt, ſed ferreū alterū, ut in Ranis Ariſtophanes. Sunt qui aſininū tribuunt. Alia perplura legimus de huiuſmodi phantaſmatibus, quę nunc tantū inſinuaſſe ſufficiat. Id unū nō reticuerim, quod in quarto ſcribit Philoſtratus in uita Apollonij Tyanei, qui ait ex ipſius Apollonij ſententia, Empuſas etiā Lamias uocari, & Mormolycias. quo loco et lepidiſſimā narrat hiſtoriā Menippi Lycij, qui Corinthi à Lamia amaret̄: ubi de Lamijs et huiuſmodi terriculamentis lectu digna & cognitu leges. De Lamijs Plut. & Dion Chryſoſt. in Libyca fabula, qui eas deſcribūt: unde ſuā deflexit Lamiā uir doctiſſ. Politianus. Porrò & Thebani Veneris Lamiæ tēplum erexerūt, de nomine Lamiæ amicæ regis Demetrij. Lamia etiā propriū nymphę nomen, Sibyllæ matris: item nobilis familiæ, à Lamo ſcilicet. Sed de Lamijs alio loco copioſius dicā. Sanè & Demoſth. Empuſæ meminit, & Arpocration rhetor, itē Euſebius contra Hieroclē, & in Apollonij Rhodij cōmentarijs de Empuſa & Hecate multa. Fuit et Empanda dicta paganorū dea quędā, teſte Feſto.

Titanis Diana cognominata, ut notatū legimus in cōmentarijs in Nicandrum. Orpheus etiam in hymno,

Τιτανὶς, βρομία, μεγαλώνυμε, τοξότι σεμνή. ubi obſeruandū eſt, etiā ipſam uocari Bromian, ut Bacchus Bromius. Ennius apud Varronē, Titanis Triuia dederit ſtirpē Liberū. Titanis uerò dicta, quòd eam genuit unus ex Titanibus, ut in Plauto. Latona etiā Titanis, ut ſcribit Ma

A bit Manilius. uocatur & Titania, ut Sol Titan. Ouidius:

Dumq; ibi perluitur calida Titania lympha.

ἀγροτόρα ἄρτεμις, ut Pollux in quinto, Venatrix Diana est, licet alij Agrestẽ transtulerint: & Domitius apud Pauſ. Agrariam. Hesychius quidem montanã interpretatus est, id est, ὀρεῖαν ἄρτεμιν. Sed & Pollux, ut suprà, sic nuncupat à montibus. Quin & ὀρεσίφοιτος, id est, quæ in mõtib. uersetur, Phornuto uocatur. eadẽ etiã ἀγρολέτειρα Agroletera dicta est, & Agroeles. Alij quidẽ existimãt, quòd Agræ fuerit regiuncula terræ Atticæ propè Nessum amnẽ, unde nomen dea acceperit: & templum, ubi ferunt Dianã primam uenationem exercuisse, cum ex Delo illuc uenisset, cuius deę statua arcũ tenebat. Pauſ. Agroteræ meminit, & Artemidorus lib. II. Onirocriticon. Sanè cum uenationi Diana præesse crederet, etiã ideo appellata fuit θηροφόνος, & θηροκτόνος, hoc est Fericida. quinetiã hac eadem ratione Iul. Pollux lib. V. sic nominatã ait: ἀγροτόρα ἄρτεμις, id est uenatrix, & κυνηγέτειρα, hoc est uenatoria: & φιλόθηρος, id est sectatrix ferarum: & ὀρεία, id est montana, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, id est à montibus: & Idea, ab Ida: & Δίκτυννα, à retibus: & ἑκηβόλος, ἀπὸ τοῦ τὰ θηρία βάλλειν, id est

B quòd feras iaculetur: & multa alia nomina ἀπὸ θήρας, id est à uenatione deducta, quorum & nos hoc ipso Syntagmate meminerimus, prout se nobis obtulerint. Legimus & Agoream Dianam nuncupatam. Agroteram & Agoream in Olympijs memorat Pausanias. Lucifera Diana dicta est, ut in secundo de Nat. deorum scribit Cic. φωσφόρος à Græcis, ut est apud Phurnutum. σελασφόρος etiã à græcis, quòd in Attica Pauſ. obseruauimus. Eadẽ & Selasia, id est σελασία nuncupata, à loco Laconicæ regionis, ut Hesychius notat.

Hypomelathia Diana nuncupata est, ut docet Hesychius.

Euporia, εὐπορία Diana in Rhodo, idem auctor: hoc est, facilis transitus.

Anaitis Diana quæ diceretur, uide in Venere, quæ & Anætis aliquando uocatur.

Parthenie Diana cognominata, propterea quòd ipsa uirgo sit existimata à gentibus: uel ut alij magis credũt, à mõte Arcadiæ Parthenio, in quo uenationibus idoneo uersaretur. uel à fluuio Parthenio, qui mediam perlabitur urbem Amatriatam: sic dictus, quòd Diana uirgo ibi uenaretẽ. Stephanus auctor. de quo Val. Flaccus in quinto, Et satis tibi Tiphi negatũ Parthenium. Callimachus in hymno, ἄρτεμι παρθενίη τιτυοκτόνε χρύσεα μίτρη: id est, Parthenie Tityoctone cui aurea zona refulget.

Pheræa Diana nominata ab Argiuis, qui eam ex Pheris Thessalica urbe in suam aduexerunt, ut Pauſ. scribit. Sedenim & Hesychius Pheræan cultam prodidit Athenis, deam hospitalem creditam, & ab ali-

ab aliquibus Hecaten. Callimachus in Dianæ hymno propè finem A meminit, & quæ in ipsum Scholia leguntur,

πότνια μουνιχίη λιμενοσκόπε χαῖρε φεραία. id est,

Munichie & portus custos ueneranda Pheræa.

Ecbateria Diana in Siphno insula, & culta & nuncupata, ait Hesychius.

Derrhiatis Diana cognominata, ut Pausanias scribit, à Derrhio non procul à Taygeto, cuius simulachrum sub diuo constitutũ ait. huius deę templum etiam Stephanus commemorat. ait enim Derrham, non Derrhium, locum esse Laconiæ: unde sit nomen gentile Derrhæus, uel Derrheates. unde Derrheatidis Dianæ templum.

Daphnea Diana nuncupata, cuius sacellũ Pausanias scribit fuisse in finibus Spartiatarum. Strabo libro octauo, cum de Alpheonia Diana egisset: Ab Olympia, inquit, stadijs LXXX distans, huic deæ in Olympia annuus conuentus celebratur: sicuti & Elaphiæ, & Daphneæ. Tota enim hæc regio templorum Dianæ, Veneri & Nymphis dicatorum, refertissima est.

χησίας Diana nuncupata à Callimacho in hymno ad deã ipsam, à Chesio oppido Ioniæ, ut Stephanus ait: ut uerò Scholiastes, ita appellata à promontorio Sami.

Lucina Diana, quæ parientibus fauere credebatur. Vergilius: B

Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

Varia tamen apud auctores sententia. Quidam enim Iunonem, ut est in Iunone dictum: quidam Dianam. Catullus in seculari carmine ad Dianam, sic ista iungit:

Tu Lucina dolentibus, Iuno dicta puerperis.

Et similiter M. Cic. lib. secundo de Nat. deorum. cuius uerba placet hic subsignare, ne ea sepius citare oporteat: Luna, inquit, à lucendo nominata sit. eadem enim est Lucina. itaq; ut apud Græcos Dianam, eamq; Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. quæ eadem Diana Omniuaga dicitur, nõ à uenando, sed quòd inter septem numeretur, tanquam à uagantibus Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ij maturescunt aut septem nonnunquã, aut (ut plerunq;) nouem Lunæ cursibus: qui quia mensa spacia cõficiunt, menses nominantur. Concinneq;, ut multa, Timęus, qui cum in historia dixisset, qua nocte natus Alexãder esset, eadem Dianæ Ephesiæ templũ deflagrauisse: adiunxit, minimè esse mirandũ, quòd Diana cũ in partu Olympiadis adesse uoluisset, abfuisset domo. Hactenus Cic. Macrobius quoq; ultimo Sat. lib ait, Lunam humidã & aperire & relaxare. subdit: Hinc est quòd Diana, quę Luna est, ἄρτεμις dicit, quasi ἀερότεμις, hoc est aerem secans. Lucina à parturientibus inuocatur,

A catur, quia proprium eius munus est, distendere rimas corporis, & meatibus uiam dare, quod accelerãdo partui salutare est. & hoc est quod elegãter poeta Timotheus expressit, διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων, διά τ' ὠκυτόκοιο σελάνας. hoc est, Per splendidum polum astros, perq; accelerantẽ partum Lunæ. Sed iam de Lucina, reliquum instituti reddo. Dicta est Lucina, ut Ouidius in Fastis docet,

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes.
Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,
Maturumq; utero molliter aufer onus.

Reliquum de Lucina ex Iunone repete. nam Ilithyian statim tibi ascribam, quæ apud Græcos Lucina est.

Ilithyia Diana à plerisq; existimata, ut scribit Phurnutus. Hinc Horatius in carmine seculari,

Rite maturos aperire partus,
Lenis Ilithyia tuere matres,
Siue tu Lucina probas uocari, *Seu genialis.* Vergilius:
Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo. Ouidius:
B *Præpositam timidis parientibus Ilithyiam.*

Vnde Aristys puella apud Theocrit. in Daphnide, χαλεπὸν βέλος εἰλειθυίας, difficile telum Ilithyiæ. Quare μογοστόκος etiam dicta est, ut notat Hesychius. utitur item Theocritus. hæc & βολωσία diceba tur, ut græci grãmatici obseruant. Huic deæ dictamus, seu dictamnus (utroq; enim modo appellatur hæc herba) fuit dicata, quòd ualde sit odorata, et propterea ad facilem partum ualere traditur. quin ea Ilithyia ideo coronabatur, ut apud Theonem in Arati commentarijs legimus, & Phornutũ. Idem & Zenodotus Mallotes, & suo carmine innuit Euphorion. Orpheus in primo hymno, quo loco & προθυραίαν, quasi ianuæ præpositam, & uitæ ianitricem inuocat, eiq; deæ de styrace suffimentum adolet. At quod Diana Ilithyia & Prothyræa eadem sit, ille idem Orpheus, in eodem hymno ita cecinit,

ἄρτεμις εἰλείθυια, καὶ ἡ σεμνὴ προθυραία: hoc est, Ilithyia, Diana, & casta Prothyræa. Sanè & hymno qui κοινὸς inscriptus est, Prothyræa Hecate cognominatur, χαῖρ' ἑκάτη προθυραία μεγασθενάς: hoc est, Salue Hecate Prothyræa ualde potens. Redeo ad Ilithyian, quam Pausanias in Attica ait templũ Athenis habuisse: existimatamq; ex Hyperboreis ad Latonam parturientem in Delum uenisse, & inde ad alias gentes manasse, sub specie lupæ ex Hyperboreis, scribit in hist. animalium philosophus. Homerus autem in hymno ad Apollinem, cecinit Irin missam dearum iussu, inscia Iunone, ad Ilithyiam, ut labo

ut laboranti iam per nouem dies Latonæ opem ferret: atq; ita illius A aduẽtu Latonam partu leuatam. Huic propterea Deliaci in primis sacrificabant, hymnosq; canebãt ab Olene uate cõditos. Eadẽq; de causa in Attica terra Ilithyia inter deas γενετυλλίδας collocabatur, quę deæ generationi præesse putabant. & ideo etiã Venus Genetyllis dicta est, ut suo loco dicemus. Cretenses uerò, qui Gnossiũ agrũ colebant, in Amniso genitam Ilithyiam arbitrabantur, Iunonis filiã. quin & Hesychius Ilithyian, Amnesian etiã uocatã ait. Idem Paus. auctor est, apud Athenienses institutũ fuisse, ut Ilithyiæ simulachra ad imos usq; tegerent pedes. Fuit & Ilithyiæ apud Æginenses templũ peruetustũ, cuius simulachrũ ita fuit effictũ, ut à capite ad pedes tenuissimo esset panno contectũ, & manũ alterũ in rectũ porrigeret, altera facem teneret accensam: ea ratione, quòd partus dolores igni æquent: uel potius, quòd in lucẽ partus efferre crederet. Diodorus Siculus, quo loco Cretensium res tractat, diuersam Dianam & Lucinam facit. Lucinæ, inquit, data est parturientium cura, officiumq; eorum quę parturientes perferunt: unde & in partus discrimine & difficultate mulieres hanc præcipuè deam inuocant. ad Dianã uerò tradũt infantiũ ac ciborũ curã pertinere: & reliqua quæ idẽ scriptor executus est. Homerus etiam diuersam à Diana facit, & à Iunone, B cũ Latonæ partũ in hymno Apollinis describit. Pindarus quidẽ in Pythicis & ipse distinguere uidet, cum Æsculapij matrẽ aureis sagittis Dianæ perdomitã canit, anteq; cũ Ilithyia opus perficeret. idem in Nemeis Ilithyiam inuocat, in Sosigenis pueri Æginetæ hymno, eamq; Parcarũ ait assistricẽ, filiãq; Iunonis. Diodorus quoq; Siculus Lucinã, id est Ilithyiã, Iunonis filiã scribit. itẽ Hesiodus, qui de Iunone loquens canit, ἡ δ' ἥβην καὶ ἄρεα καὶ εἰλείθυιαν ἔτικτεν. hoc est, Hęc Heben peperit, Martẽq;, atq; Ilithyiã. Idẽ Pindarus in Olymp. ἐλευθὼ Ilithyiam uocauit, cum eam & Parcas Apollo iubet assistere Euadnę parturiẽti. De eadẽ Eleutho meminit & Phurnutus, & Hesychius his uerbis: Eleutho una est Ilithyiarũ, & Cereris cognomen apud Tarẽtinos, & Syracusanos. Ilithyian sunt qui ἔνλιναν appellẽt, ceu cũ Parcis sit, ut Paus. ait. Ilithyię templũ in foro, et statuã habuisse Tegeatas, idem Paus. scribit, quę ἐγγόνασις ex historia uocabatur, quasi ingeniculata, ut pariẽtes solent. Nam cũ Nauplio filiã pręcipitandã in mare Haleus dedisset, illa interea genibus incũbens, puerũ enixa est, ubi delubrũ mox constructũ. Dicta uerò est Ilithyia ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι, hoc est ab euoluẽdo. Eleutho uerò, παρὰ τὸ εἰς τικτούσας ἐλθεῖν: hoc est, quòd ad parturiẽtes accedat. Sanè numero pluriũ Suidas Ilithyias protulit, deas pariẽtibus assistentes: idẽ & Phurnutus, qui ideo plures Ilithyias & Amores fuisse scribit, quòd uarij sint mulierũ partus, & amantiũ desideria. Sed Hesychius ait, Ilithyias interdum

A dum deas significare, aliquando dolores. Singulariter uerò poeta Iunonem in Argis posuit. Porrò & λοχία Diana etiam dicta fuit, à partu leuando scilicet, ut Artemidorus libro secundo, cap. XXV docet.

Acrea Diana ab Hesychio appellata scribit, quòd ἄκρον mõs apud Argiuos fuit, in quo Dianæ templũ construxit Melampus, cũ Prœtidas purgauit, eius rei gratia: Sophocles in Iphigenia. Sedenim & in eodem loco etiam Pallas & Iuno & Venus colebantur, quę eodẽ etiam nomine appellantur, ut in Pallade scripsimus.

Coryphæa Diana, à κορυφῆ, id est summitate seu apice nũcupata. nam apud Epidaurios in summo montis templum habuit, auctor Pauſ. & propterea Coryphęa nuncupata, cuius Telesilla in suis poematibus meminit, ut in Poetis scripsimus. auctor Pauſ. in Corinth.

Episcopos Diana, hoc est, speculatrix cognominata, cuius templum in Elide fuit, Aristarchium uocatũ: quod cum expilasset Sambycus, & per annũ cruciatus esset, in tormentis mortuus est. unde prouerbium, Sambyco grauiora pati: ut Plutarchus in Græcorum problematib. pluribus prodit.

Dictynna Diana cognominata, eadem apud Cretenses existimatur, quæ apud Æginetas Aphæa, ἀπὸ τῆς ἀφίσεως, id est deiectu nun-
B cupata. Dictynna igit̃, quæ & Britomartis, hoc est dulcis uirgo, est interpretata, Iouis & Charmes filia fuit, & Dianæ ualde chara: quæ Minoem regem amantem fugiens, ut Pauſ. ait, se in retia, quæ piscibus capiendis erant extenta, proiecit. mox à Diana dea facta, à Cretensibus colebatur. Fabula elegantissimè in Ciri poemate Vergiliano à Charme ipsa recitatur: ad quam legendam te inuito, ne tot hoc loco uersus aduocem. simul enim & de ea opiniones quæ feruntur, infelix Charme attigit. Sed & Dictynnam sibi Æginetæ apparuisse asseuerabant. Dicta uerò à retibus, quę grecè δίκτυα dicuntur. Illud obseruaui, apud quosdam non Britomartem, sed Critomartin appellari: quos crediderim in mendosos codices impegisse. Diodorus Siculus hanc fabulã sic fermè recitat: Britomartẽ, inquit, etiam Dictynnam dicunt, in Creta genitam, ex Ioue & Charme filia Eubuli, Cereris filij. Hæc retia ad uenandum inuenit, ex quo & Dictynna est cognominata. utebatur uerò consuetudine Dianæ: quæ res causam præbuit, ut quidam Dictynnam & Dianam eandem esse existimarent, quam deam sacris templisq́; Cretenses coluere. Qui autem Dictynnam à rebus piscatorijs, quas fugerat, Minoe insequẽte concubitus gratia, denominatam uolunt, procul à uero esse uidentur, non enim credendum, deam Ioue natam, ad tantam egestatem compulsam: nec Minoa regem iustissimũ, tam impiũ fuisse. hæc ferè Diodorus ex Cretensiũ theologia. Quidã Dictynnã dictã non è piscatorum retibus, sed uenatorũ potius, rati sunt: quod & magis uerisimi-

uu le uide-

le uidetur, cum Dianam significet, uel Dianę comitem. Græcus Pindari interpres in Pythiorum principio tradit, Apolline & Diana ex Latona natis, hanc in Dictynio Cretæ monte habitasse, illum in Lycia. Sanè Phauorinus & Dianam Britomartin uocatã ait: citatq; Callimachi illud, ἐλλάφονον βριτόμαρτιν ἐΰσκοπον. Subdit & postea oraculum Ioui datum, quòd nasciturus esset ex Hecate, qui eum regno eijceret. Pariente autem Hecate, assistentes puellas exclamasse, βρίτον, id est bonum: hinc dicta est Britomartis. Phurnutus lib. de Deor. nat. ait Dictynnam dici ἀπὸ τοῦ βάλλειν δεῦρο τὰς ἀκτῖνας: hoc est, ab iaciendo huc radios. δίκειν γὰρ, τὸ βάλλειν: δικεῖν enim iacere est. uel ἀπὸ τοῦ διϊκνεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς εἰς πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς: hoc est, quòd eius potestas pertranseat omnia quæ in terra sunt. hęc tantum Phurnutus. Crebra uerò tum græcis tum latinis scriptoribus huius deæ mentio. Tibullus,

Perq; suas impunè sinit Dictynna sagittas. Lutatius, seu Lactantius grãmaticus cõmentario IX. Theb. Dictynna, inquit, ob id dicta Diana Britomartis filia, uirgo Cretensis Dianę, à retibus piscatorũ, (quæ græcè δίκτυα nominantur) à quibus huius corpus inuentum extractum est. Insula tamen Creta pestilentia laborauit, quam euadere penitus nequiuissent, nisi templum Dianæ instituissent, eamq; Dictynnam uocassent à retibus. Statius,

Per te maternos mitis Dictynna labores.

Orthias Diana cognominata, in primis à Lacedæmonijs, cui & aram statuerant, ad quã (ut in Laconicis scribit Plut.) pueri Spartiatæ cæsi totum diem, ad mortẽ usq; interdũ uerbera tolerabant. Pausanias uerò, Limnæum locum fuisse prodit, in quo Dianæ Orthiæ sacellum fuit, ubi antiquitus homines ex oraculo sorte ducti mactabantur. quam rem ut diram, Lycurgus in puerorum flagella & uerbera commutauit, unde ara humano quidẽ sanguine cõspergebať. hoc simulachrum ex Taurica, ut alibi diximus, Iphigenia & Orestes deportarunt. Hæc & Lygodesmos dicitˀ, quod Lygi plantæ genere simulachrum inuolutum rectum fuerit. est autem λύγος uitex, ut notum ex Diosc. Plin. & alijs. Orthię Dianæ & Orpheus in hymnis meminit, & ego in primo de Poet. historia. Orthian scribit Hesychius denominatã, ab Arcadię regione, ubi eius templũ erectũ fuit. Sanè & Orthian & orthrian inuenimus: sed hanc à matutino tempore, illã quòd recta esset. de Orthosia uerò Diana alio loco agam.

Brauronia Diana cognominata, à Braurone Atticæ populo, ut scribit Stephanus. Brauron uerò heros fuit, unde loco nomẽ. Brauroniæ Dianæ fanum Athenis fuit in arce, cuius simulachrum Praxitelis opus fuit, ut ait Pausanias. Brauroniæ Strabo meminit, & Valer. Harpocration, & Herodotus. Apud Hesychium legimus,

βραυρώ

A βραυρώνια celebritatem esse Dianæ, in Attica, in qua de capra sacra fierent: ubi & Rhapsodi primùm Homeri Iliada concinuere.

Triuia Diana dicta est, quod in triuijs coleretur, ut ait M. Varro. Græci τριόδον, & τριοδῖτην eadem ratione uocant. Ex nostris quidam Triuiam appellatam tradunt, quòd in cœlo, in terra, & apud inferos eius sit potestas. Phurnutus uerò τριοδῖτιν, καὶ τῶν τριόδων ἐπόπτιν cognominatam ait, à triplici eius mutatione, dum per cœli signa graditur. In commentarijs Theocriti etiam illud legimus, Hecaten Iouis & Phereæ, Æoli filiæ, filiam fuisse, quæ in triuijs à matre abiecta fuerit, & à Pheretis pastoribus & suscepta & nutrita fuerit. atque ideo & in triuijs culta & nuncupata: quòd in Hecate pluribus à nobis ostensum est. Varro: Diana ab eo Triuia dicta, quòd in triuio ponitur ferè in oppidis græcis: uel quòd una dicitur esse, quæ in cœlo tribus uijs mouetur, in altitudinem & latitudinem & longitudinem. Interpres item Arati, latinus, cur Triuia dicta sit, pluribus edisserit. Cleomedes uerò in secundo de Mundo, triformem Dianam ideo ab antiquis existimatam scribit, quod tres sint Lunæ effigies, falcata,
B bissecta, & plena: & propterea ait Dianam triformem. Horatius, Ter uocata audis, adimisq; letho Diua triformis. At quare triformis dicta, ex Orpheo & alijs suprà plura attulimus. De Triuia, id est Proserpina, Vergil. Iam subeunt Triuiæ lucos. &c. Pro Luna. Catullus:

Vt Triuiam furtim sub Latmia saxa relegans,
Dulcis amor gyro deuocet aerio. *Idem:* Tu potẽs Triuia & notho es dicta lumine Luna. Chariclides apud Athenæum in septimo ait, δέσποιν' ἑκάτη, τριοδῖτι, τρίμορφε, τριπρόσωπε, &c. Vidè quę in Hecate multa scripsi, & si libet, huc confer.

Enhodia, hoc est ἐνοδία ἄρτεμις est cognominata: hoc est, uiarum dea, ut Festus docet. unde & eam uirginem esse putabãt, quòd uia nihil pariat. id quod & diuus Augustinus tradit, & Arati interpres in Luna. Enhodiæ Dianæ & Artemidorus libro secundo Onirocriticon meminit. Scribit Phurnutus, non aliã ob causam ἐνοδίαν dici, quam qua Apollo Agyieus, de quo in Apolline ægimus. Sanè & de ἐνοδίῳ Mercurio iam actum est.

Leucophryne Diana apud Magnetes quidem maximè culta, sed cuius etiam apud Athenienses simulachrum esset, quòd à Themistoclis liberis positum ferunt, ut in Attica docet Pausanias. Magnesijs enim Themistocles Persarũ regis beneficio imperauit, inde est dea Athenas aduecta.

Aphęa Diana dicta, cuius in Ægina templũ fuit, ut ait Pausanias: & iam etiam in Dictynna dictum est. nam apud Æginenses Aphæa

fuit, qualis apud Cretenses Dictynna, & Britomartis. Aphææ & A Hesychius meminit.

Saronis Diana cognominata est, quod eius deę templum Saron in mare construxit. Verùm cum aliquando ceruam insectaretur, in aqua summersus est, ibidemq́ sepultus: qua ex re ille & mari & deæ cognomentum, ut ferunt, dedit. Pausanias auctor. Eustathius tamen Saronicum sinum uel à flumine, uel à uenatore dictum prodit, qui feram insequens in mare decidit: uel ἀπὸ τοῦ σύρεσθαι, quòd Scylla Nisi illic tracta sit. uel quòd olim querno nemore redimitus sinus Saronicus esset, ita appellante antiqua Græcia quercum, Plin. auctore. Hesychius uerò Saroniam deam uocat, sed rem parum exprimit.

Laphria Diana nuncupata, cuius in primis templum Patris urbe Achaiæ fuit, ut Pauſ. pluribus scribit. eius statua in modum uenantis ex ebore confecta fuit, & auro, quam Menęchmus & Suidas Naupactij confecerant. Patrenses ab Augusto ex pręda Calydonia acceperũt. cognominata uerò à Laphrio uiro Phocense, qui eam in Calydone erexerat. Sunt qui appellatam malint, quòd ipsius deæ ira aduersus Ceneum singulis annis ἐλαφροτέρα fieret, id est leuior ac facilior. Dum Laphriæ Patrenses sacra facerent in pyra, quæ circa aram structa erat, uarias feras & aues inijciebãt. Fuit & Laphria Mineruæ epitheton, ut apud Lycophronem scribit Isaacius. Porrò quidam nõ à Laphrio denominatam tradũt, sed per syncopen quasi λαφυρίαν, quòd ut hæc, id est Minerua ex bello spolia, ita Diana ferat capita, & ferarum spolia. Legimus & Misian Dianam apud Pauſ. & eius sacellũ fuisse in Laconicis. Alibi tamẽ & Hieriam uocatam ait: nam apud Orestasium, templũ hoc nomine habuisse tradit. B

Ephesia Diana ab urbe cognominata. Ephesię Dianæ templum scribit Pauſ. in Achaicis struxerunt Crœsus, homo indigena, & Ephesus, Istri fluminis filius: à quo & urbs & templũ nomẽ obtinuit. alij tamen Amazonas struxisse tradunt, ut Pindarus & Dionysius Afer, & Strabo, alijq́. Theophilus autem cum de Epheso agit, primum quidẽ ab Epheso quodam dictam ait, ibi qui cauponam exercebat, id est καπηλεύοντος. Tum subdit: uel dicta ab Epheso Lydes Amazonis, quæ prima Dianã uenerata est, & Ephesiam cognominauit. aliqui dicunt, cum Theseus & Hercules propter Hippolytæ baltheum depugnarẽt, usq́ in Lydiam eas insecuti sunt, ad templũ Dianæ, quam δεὸν ἐφεῖναι αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν, à qua re est Ephesus uocata, & dea ipsa Ephesia. Sed hæc fabulosa: & his si plura cupis, lege Eustathij cõmentaria in Dionysium, ubi de trunco seu stipite ulmi agit: & Callimachi hymnũ in Dianam, ubi Amazones templum struxere. nunc ad historiã ueniã. Templum Ephesiæ Dianæ Amazones

A zones primùm incendisse, scriptum inuenimus, Syluio Posthumo regnante. rursus uerò incensum, quo tempore Socrates uenenum ebibit. hoc Bap. Leo lib. septimo. Plinius uerò ait, Dianæ templum CC & XX annis factum à tota Asia. totius templi longitudo fuit pedum CCCCXXV. latitudo, CCXX. columnæ, CXXVII. à singulis regibus factæ, LX pedum. ex ijs XXXVI cælatæ, una à Scopa, operi præfuit Ctesiphon. Herostratus templum id incēdit, ut ob aliquod saltem facinus nominaretur. id cum ea nocte fieri contigisset, qua Olympias Alexandrum peperit, græcę adulationi locum fecit ut diceret, desertum à dea templū, ut parturienti assisteret Olympiadi, & Magnus nasceretur Alexander. Strabo lib. quartodecimo: Dianæ Ephesiæ templum, ait, primus Archiphron mirè fabricatus est, postea maius fecit illo. sed cum Herostratus quidam id incendio cōsumpsisset, aliud præstantius construxerunt, mulierum ornamentis, & multis opibus ad id collatis, refectisq́ prioribus columnis, quarum rerum testimonio sunt decreta tunc facta, quæ Artemidorus dixit Timæum Taurominitanum historicum ignorasse. & paulo pòst subiungit, ab eodem Timæo proditum, Dinocratem architectum templum cōsummasse, eum qui Alexandriā est in Ægypto B architectatus. Tectum, inquit Plin. Ephesiæ Dianæ scanditur uite una Cypria, quoniam ibi ad præcipuam altitudinem exeunt. Arrianus in primo hist. Alexandri beneficia cōmemorat in Dianæ Ephesiæ honorem collata. De hoc Dianæ Ephesiæ etiam templo, Lucas in Apostolicis actionibus multa: unde D. Paulo à Demetrio negotium factitatū. quo loco Lucas & Theophylactus in prologo epistolę Pauli ad Ephesios νεωκόρον Dianā Ephesi dixerūt, hoc est æditurā, & ut Latinus interpres exponit, cultricē. Porro in Dianæ Ephesiæ annuo festo iuuenes primo flore ætatis, & uirgines cultu nobili, ad templum cum pompa procedere solebant, festumq́ diem agere, & sponsalia mutuò inire. Sedenim ut Hesychius notat, Ephesij Elusiam Dianam uocabant.

Caryatis Diana, sic cognominata, ut Paus. scribit in Lacon. à loco Dianę & Nympharum sacro. Caryatidis uerò Dianę simulachrum sub diuo fuit, quo in loco annuas choreas Lacænæ uirgines agebāt. Loci meminit Theopompus & Stephanus. Hesychius uerò & loci, & celebritatis, & templi: Dianæ uerò Caryatidis, & celebritatis, Diomedes grammaticus & Probus meminere. itemq́ Theocriti cōmentatores, ubi agūt de Bucolici carminis inuentione: Quo tempore, tradūt, Xerxes in Gręciā aduentaret, omnes deserta Laconia, metu barbarorū perterriti, in diuersas partes fugêre: & cū uirgines timore latêrēt, ex hoc euenisse, ut eo die quo solitus erat chorus uirginū Dianę Caryatidi hymnum canere, nemo ad solenne sacrū inueniretur.

niretur. tunc itaq; pastores ex rure in urbem conuenerunt, & ne A
ritus sacrorum interrumperetur, pastorali carmine cõposito deæ
honorem celebrauerunt, unde etiam βουκολισμὸς dictus. hæc illi fer
mè. Alia quę de huius carminis inuentione ferunt, & fortasse potio
ra, non nostræ rei propositæ faciunt. Apud Caryum uel oppidum,
ut quidam, uel χωρίον, id est regiunculam, Castor & Pollux salta-
tionis genus inuenere, quo postea in Dianæ honorem usæ sunt Ca
ryatides uirgines, unde & Græcis frequens uerbum καρυατίζειν.

Lye Diana nuncupata à Siculis, ut amicus noster multæ lectio-
nis, scribit, quoniam ea dea Siculos lienis morbo laborantes libera-
uit. quare factum est, ut rustica turba theatrum ingressa, uictori-
am caneret, quam Hiero de Syracusanis obtinuerat. hæc ille, & plu
ra. Diomedes & Probus hoc Dianæ cognomentum non à liene
deductum significant, sed potius (ut elicimus) à uerbo græco
λύω, soluo & libero. Diomedis uerba: Antequam Hiero Syracu-
sas expugnaret, morbo Sicilia laborabat (uel, ut Probus ait, lue pe-
cora interibãt) uarijs & assiduis ceremonijs Dianã placantes, finem
malis inuenerũt, eandẽ Lyen cognominauerunt, quasi solutricẽ ma
lorũ, &c. Liuius lib. quinto, V. Decad. Luam deam cõmemorat: ne-
scio an eadem sit cum Diana. ita enim ille: Edito ludicro omnis gene
ris, clypeisq; ęreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cu B
mulata in ingentem aceruũ, precatus Martẽ, Mineruam, Luamq;
matrem, & cæteros deos, quibus spolia hostiũ dicare ius fasq; est.

Taurica, Thoãtea, uel Thoantis, Orestea, Fascelis, Aricina, & Ne
morensis, cognomina sunt Dianæ, quæ simul enarranda mihi uidẽ-
tur, q ex eadẽ penè fabula desumpta uidentur: quę fabula licet à plu
ribus tradat̃, ego hic ex Seruij Grãmatici secundo et sexto Æn. com
mentario sub compendio recitabo. Cum græci, inquit, in Aulidẽ ue
nissent, Agamemnon Dianæ ceruũ occidit ignarus. unde irata dea,
flatus uentorũ remouit. quamobrẽ cum nec nauigare possent, et pe
stilentia laborarent, oracula consulta dixerunt, Agamemnonio san
guine Dianã esse placandã. Ergo cum ab Vlysse per nuptiarũ simu-
lationẽ adducta Iphigenia in eo esset ut immolaretur, numinis mise
ratione sublata est, cerua supposita: & translata ad Tauricã regio-
nem, regi Thoanti tradita, sacerdosq; facta Dianę: cum secundũ sta
tutam consuetudinẽ humano sanguine numẽ placaret, agnouit fra-
trem Orestẽ: qui accepto oraculo, carendi furoris causa cum amico
Pylade Colchos petierat. & cum is occiso Thoante simulachrum su
stulisset, absconditum fasce lignorum, unde & Fascelis dicitur, (non
tantũ à face, cum qua pingitur, propter quod & Lucifera Diana, &
φωσφόρος, & σελασφόρος dicitur) Ariciam detulit. Sed cum postea
Romanis sacrorum crudelitas displiceret, quanquam serui immola
rentur,

A rentur, ad Laconas est Diana translata, ubi sacrificij cõsuetudo adolescentulorũ uerberibus seruabaẽ, qui uocabantur βωμονῖκαι: quia aris superpositi contendebant, qui plura possent uerbera sustinere. Licet nonnihil aliter in tragœdia Iphigeniæ in Tauris Euripides fabulam recitet. non enim occisum Thoantem ait, sed à Minerua monitum, ut impunè cum simulachro Oresten & Iphigeniam in Atticam abire permitteret. At uerò in sexto Seruius, de ramo aureo agens: Licet (inquit) qui de sacris Proserpinæ scripsisse dicuntur, quiddam esse mysticum affirment, publica tamẽ opinio hoc habet: Orestes post occisum regẽ Thoantẽ in regione Taurica, cũ sorore Iphigenia fugit, & Dianæ simulachrũ inde sublatum haud longè ab Aricia collocauit. in huius templo post mutatũ ritum sacrificiorũ, fuit arbor quædam, de qua infringi ramũ non licebat. dabatur autẽ fugitiuis potestas, ut si quis ex ea arbore ramũ effringere potuisset, cum fugitiuo eius tẽpli sacerdote monomachia pugnaret. nam fugitiuus illic erat sacerdos, ad pristinæ imaginem fugæ. dimicandi autẽ dabatur facultas, quasi ad pristini sacrificij reparationem. hæc Seruius. Sed nos iam seorsum hæc ipsa cognomina interpretemur.

B Taurica igitur Diana ideo uocata, ut ex his quæ hic, & in Tauropolo scripsimus, uidisti, & prȩterea ex Diod. Siculo. Scribit Ammianus Marcellinus in hist. à Tauricis populis Dianam nuncupari Arsilachen, seu Orsilachen. Thoantias autem, & Thoantea, à rege ab Oreste interfecto dicta. Silius,

Mille Thoanteæ sedes Fascellina diuæ. Ouidius item,

Quiq; Thoanteæ Taurica sacra deæ. Val. Flaccus in octauo,

Illa Thoanteæ transit deflexa Dianæ.

Orestea uerò uocata ab Oreste. Ouidius:

Sacraq; Oresteæ gemitu questuq; Dianæ. Idem,

Cultaq; Oresteæ Taurica terra deæ.

Fascelis, et interdũ Facelis Diana uocata fuit, ut ex Seruio diximus: & Facelina quoq;, ut Prob. ait. Appellata uerò uel à fasce, uel à face. uel ἀπὸ τοῦ φακελοῦ, id est à lignorũ onere ac fasce: atq; ideo nũc prima producta, nũc correpta enunciaẽ, ut ex his quæ subdã uersibus, facile cognoscere daẽ. Silius: *Mille Thoanteæ sedes Fascellina diuæ.* quanquã Silij hoc carmen quidã sic interpolant, Sedes Facelina Dianæ, propter illud Lucilij ex tertio Satyrarum, *Et sæpe quod antè Optasti, freta Meßanæ & Rhegyna uidebis Mœnia, tum Liparas Facelinæ templa Dianæ.* quod ideo dictũ uidetur, non tantum propter id quod paulo antè ex Seruio recitauimus, quòd Orestes apud Ariciam Dianæ simulachrum collocauit: sed ob id, quod Varro lib. Diuinarũ, & Cato de Originibus

tradunt, quòd Orestes à nece matris dicitur purgatus apud Rhegium, quod à Taurica (ut puto) Taurocinum dictum est: & Rheginos, Taurocinos uocauit Cato in tertio de Originibus. nam eò (ut Probus etiam scribit) Orestem cum Iphigenia atque Pylade dicunt materna nece expiatum uenisse: & diutius ibi uisum esse ex arbore suspensum ensem, quem abiens Orestes reliquisse dicitur: cuius ensis & Cato & Varro meminerunt. Scribit etiam Donatus, quo tempore Orestes è Scythia cum Pylade fuerat reuersus, surrepto numinis simulachro, & lato in fasce lignorũ, Fascelidem Dianam nuncupatam esse. atque adhuc de Fascelide, de qua & Hyginus in Astronom. poet. Nunc de Aricina & Nemorensi Diana agamus. sic igitur culta & nuncupata à nemore Aricino, non multum à Roma distante. Suetonius Tranquillus in Caligula: Nemorensi regi, quod multis iam annis potiretur sacerdotio, ualidiorem aduersariũ subornauit. Quod ideo ab ipso dictũ est, quòd ut Strabo ait, qui ibi primus hostiã mactabat sacerdos, rex appellabatur: serui de honore certabant fugitiui: singulisque annis ei qui renuerat sacerdotium, certandũ erat cum aliis, uictor succedebat, & hi appellabant reges Nemorenses. Strabo, καθίσταται γὰρ ἱερεὺς ὁ γενηθεὶς αὐτόχειρ τοῦ ἱερωμένου πρότερον δραπέτης ἀνήρ. ξιφήρης οὖν ἐστιν, ἀεὶ περισκοπῶν τὰς ἐπιθέσεις ἕτοιμος ἀμύνεσθαι: Qui enim uictimæ mactator prius extiterit, sacerdos instituit, fugitiuus quidam uir gladiũ tenẽs, & insultus semper circumspectãs, ad tutandũ strenuè est paratus. Pausanias quoque in secundo eadem penè ait, ubi de Æsculapio agit, qui Hippolytum uitæ restituit. ait enim, ipsum post uitam restitutam in Italiam uenisse, Aricinisque imperasse, & ibi nemus Dianæ consecrasse, ubi etiã Pausaniæ tempore singularia fiebant certamina, & uictor sacerdotium obtinebat: certamen libero nulli proponebatur, sed seruis tantum fugitiuis. hæc fermè Pausan. Hinc igitur in Fastis, regnum hoc sacerdotium uocat Ouidius. & in Arte:

Ecce suburbanæ templum nemorale Dianæ,
Partaque per gladios regna nocente manu. Item Martialis in IX.
Qua Triuiæ nemorosa petit dum regna uiator. Val. Flaccus:
Soliique immitis Aricia regi. Silius:
Quique immite nemus Triuiæ. Lucanus in tertio:
Qua sublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ. Idem in sexto,
Parua Mycenææ quantum sacrata Dianæ
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma.

Dicta autẽ Mycenæa Diana, à Mycene græca urbe, ex qua Iphigenia illi mactanda, eius facta fuerat sacerdos, & cum fratre eius simulachrum asportauerat. Scythica etiã dicta, propterea quòd Tauri

populi

A populi in Scythia fuerant, unde est ablata. sic post Lucanum, Solinus: Ariciæ Orestes oraculo monitus, simulachrum Scythicæ Dianæ de Taurica extulerat, quod priusquam Argos peteret, consecrauit. Sanè cum sacrum nemoralis Dianę instaret, id est, Idus Sextiles, ab urbe facibus accensis in nemus Aricinum discurrebatur. Propertius in secundo,

Cum uidet accensis deuotam currere tedis
In nemus, & Triuiæ lumina ferre deæ. Ouidius in Fastis,
Sæpe potens uoti frontem redimita coronis
Fœmina, lucentes portat ab urbe faces:

De Diana loquens Aricina. Papinius in Syluis:

Iamq; dies aderat, profugis cum regibus altum
Fumat Aricinum Triuiæ nemus, & face multa
Conscius Hippolytæ splendet lacus.

Porro & Nemidis etiam Dianæ templum fuit in Græcia, ut in octauo scribit Strabo.

Iphigeniam Dianam cognominatam lego à Diodoro, Hesychio, & Pausania in secundo: quam ut eandem esse crederem cum Tau-
B ropolo Diana, fabulæ quæ diuersæ traduntur, faciunt. Herodotus quippe in quarto, de Tauris populis agens, & eorum moribus: Ita uirgini, inquit, naufragos immolant, & quoscunq; Græcos illuc delatos, hoc modo. postquam preces peregerint, hominis caput claua feriunt, truncum corpus proturbant è rupe, ut fertur. Est enim in prærupta rupe templum positum. caput cruci affigi quidam, truncum sepeliri humo, tradunt. Dæmonem, cui immolant, aiunt Iphigeniam Agamemnonis. hæc quidem fermè Herodotus. Sed ut rem prosequamur: Iphigenia, ut Phœdimus ait, Dianæ miseratione in ursam conuersa fuit, cum in Aulide mactanda esset: uel in taurum, ut Nicander scribit. Sunt qui in anum, uel in ceruam. Lycophronis uerò interpres Isaacius, rem hanc ita prodit: Cum, inquit, Iphigenia ad aras mactanda staret, ursa, uel cerua, uel anus, uel taurus per medias cucurrit Græcorum copias. qua re uisa, uates sic iussit, quodcunque illud fuerat, mactandum esse: Iphigenia autem quæ mactanda fuerat, in Scythiam delata, ubi Dianæ templum erat, & urbs, in qua Græci immolabantur, qui fortè illuc peruenissent. quod tandiu obseruatum est, donec Orestes cum Iphigenia surrepto Dianę simulachro, quod è cœlo cecidisse credebat, in Atticam deuenere, ubi ab Oreste, Palladis iussu & Iphigeniæ, templum Tauropoli Dianæ cognominatæ constructũ fuit. Hæc fermè Isaacius. Fabulam quoq; Euripides in tragœdia Iphigeniæ in tauris copiose exequitur. Tauropoliæ Dianæ meminit & Diod. lib. V.

Idem

Idē & Tauropolia sacrificia Dianæ & Martis apud Amazonas uocari scribit. Strabo quoq; lib. quartodecimo, ait in Icaria insula templum Dianæ fuisse, quod Tauropolium à dea diceretur, id quod in XVI repetit: ubi fuit & oraculum. T. Liuius libro quarto, V Decad. Amphipolim cum iam fama pugnæ peruenisset, cōcursusq; matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolon uocāt, ad opem exposcendam fieret, &c. ταυροπόλια, ait Hesychius esse, quæ in celebritatem Dianæ deferuntur. Phauorinus uerò, Tauropolon (inquit) Dianam dixerunt, quoniam ut taurus περιέλθοι omnia: uel quòd taurum Neptunus immiserit Hippolyto, furente œstro per omnem ferè terram: uel quòd Iphigenia è Scythia fugiens, in Attica simulachrum Dianæ constituerit, & tauropolon Dianam appellauit. Dionysius Afer in situ Orbis, non à gente tantum, sed à tauro, Tauropolon Dianam denominatam ait: quia, ut Eustathius, ea regio armentis abundet, quibus præsit dea: seu, quia Diana Luna credatur. quare & Tauropus dicta est, quòd sit ut taurus aspectu. Sanè Hesychius non modò Tauropolam Dianam, sed & Mineruam uocat. ταυρῶ quoque idem, in Tauris regione Dianam nuncupatam fuisse ait. Sed & Taurica dea, & Taurica sacra, ab eadem regione appellantur, ut paulo pòst dicemus. A B

Munichia Diana Athenis culta, ut Pauſ. in Attica ostendit. meminit eius Callimachus in hymno, ubi interpres Scholiastes, Munichiam ait partem portus Pireæi esse,

πότνια μουνιχίη λιμενοσκόπε χαῖρε.

Munichia ô custos portus salue ueneranda.

De Munichio uerò loco maritimo plura Strabo. meminit & Demosthenes pro Ctesiphonte. Hellanicus uerò in secundo Atthidos, Munichiam ait appellatam esse à Munichio rege, Pentaclei filio, qui & Dianæ Munichiæ templum erexit, in quo cum Athenienses ursam Dianæ sacram interfecissent, fames facta est: qua tum demum eos liberatum iri prædixit oraculum, cum eorum quispiam deæ filiam sacrificasset. id quod Embarus ea conditione pollicitus est, si sacerdotium in sua familia perpetuò permansisset, & gentilitium fieret. quod cum annuissent, exornatam filiam immolauit: qua ex re factum in eos est prouerbium, qui insani ac uecordes sunt, ἔμβαρός εἰμι, id est, Embarus sum. plura in prouerbijs Erasmus. Ab hoc facto, scribit Arpocration, mos inoleuit, ut inde uirgines Dianæ Munichiæ & Brauroniæ consecrarentur ante nuptias, quæ puellæ ἄρκτοι, id est ursæ ab eis uocarentur: à quibus & uerbum quoque deductum ἀρκτεῦσαι, quo uerbo usus est Lysias & Euripides. ἀρκτεῦσαι autem δεκατεύειν, id est decimare significat. Alij historiam aliter recitant. Puellas enim tradunt

A tradunt ornatas ueste crocota, nec decimo anno grandiores, nec quinto minores, immolari solere. nam cum aliquando ursam cicurem in Attica, quæ cum hominibus uersabatur, fratres quidam interemissent, quod sororem suam petulantius colludentem interemisset, Dianæ ira pestilentia in Attica grassari cœpit. unde oraculum consultum, responsumq́ue est redditum, tum pestilentiam desituram, si uirgines aliquas Dianę mactarent pro ursa. indeq́ue factum uerbum quod diximus ἀρκτεύειν. Pollux uerò libro quinto, ἀρκτεύεσθαι, ait, τὰς παρθένους ἔλεγεν ὁ δῆμος ἀττικός: decimari uerò uirgines dicebat populus Atticus. quem locum parum expressit, qui Pollucem nisus est latinæ consuetudini tradere. A' Munichia & Munichion mensis Atheniensium dicitur, in quo Munichia celebritas agebatur, ut in nostro scripsimus de Annis & mensibus, &c. Huius præterea historiæ & mensis meminit Sophistes Libanius in ea declamatione, qua Dianam laudat: quam est operæprecium legere, quoties de Diana historiam amplius nosse uolueris. multa enim in ea narrat parum protrita latinis.

Alphæa Diana, culta & nominata ab Eleis, ut docet Paus. Aiunt enim, Alpheũ Dianæ amore captum, eam precibus ad nuptias deflectere nequiuisse. quare ad insidias conuersus, noctu ei uim inferre tentauit, unà cum nymphis eius comitibus. quas insidias Diana cum sensisset, luto sibi ac Nymphis faciẽ illeuit. ingressus Alpheus, quæ'nam Diana esset, minimè discernere potuit: quare illusus, abscessit. hinc Letrinæi Dianam Alpheam nominarunt: quam aliqui Alpheniam dixere: bene, an male, nõ statuo. Elæi uerò Elaphiæam dixerunt, uel à ceruis, ut Pausanias existimat: uel ab indigena muliere, quam ferunt Dianæ fuisse nutricem. ἐλαφηβόλος etiam Diana nuncupabatur, ab ictu ceruorum, & nece: sicuti & à cæteris feris, quæ ab ipsa in uenatione occideretur, θηροκτόνος appellata fuit. Dicebatur & Elaphibolia, quo nomine culta est à Phocensibus. de qua hæc legitur historia, quòd cum Phocenses à Thessalis obsiderentur, suasu Daiphanti principis pyram construxere, ut si quid durius accidisset, bona in ea omnia imponerẽt unà cum mulieribus, id unanimiter comprobantibus. qua pyra constructa, in hostes exiuere, & uictoriã obtinentes, anniuersarium Elaphiboliæ Dianæ Phocenses instituerunt, ut Pausanias pluribus recitat. hinc factũ prouerbium, φωκέων ἀπόνοια, id est Phocensiũ desperatio, de his qui magno animo ardua & suprà uires aggrediuntur. historiæ præterea Plut. & Stephanus meminere. Sanè Alphæa Diana ἀλφειῶα etiã dicitur, ut apud Pindarũ notant interpretes in Pythijs: quo loco ποταμίαν ἀρτέμιδα, id est fluuialẽ Dianã Pindarus uocauit, ob eandẽ causam. Alpheę & Elaphiæ meminit & Strabo libro VIII. quo tamen loco

Alpheo-

Alpheonia uertit latinus interpres, cuius lucum ait ad ostium Alphei fuisse, & templum, & quæ in eo picturæ. A

Cnagiam Dianam coluere Lacedæmonij, à Spartano Cnagio cognominatam, qui in bello apud Aphidnas gesto captus à Castore & Polluce, & Cretensibus uenditus, cum Dianæ simulachro in patriam aufugit: unde nomen dea sortita est. Pauſ. in Laconicis: tametsi aliam ipse historiam libentius sequatur, quæ nihil ad rem nostrã.

Triclaria Diana in Achaia culta, in cuius festo peruigilium celebrabatur quotannis, in eoq; hominum fiebat immolatio, quæ inde sumpsit initium. nam cum in eius templo Menippus & Cometho nimia uicti cupidine coiuissent, irata dea id piaculum exegit. Longa est apud Pausaniam in Achaicis historia. De Triglantina in Hecate egimus.

Pitho Diana cognominata est etiam, quod cum Picus meus apud Hermolaum lib. XXXIIII Nat. hist. legisset, qui id tantum innuit, ipse quid afferret amplius nõ habuit. ego in Corinthiacis, hoc est libro secundo Pauſ. comperi, cuius hæc sunt uerba à me exposita: Sacellum, inquit, Dianæ cognomine πειθοῦς, Hypermestra constituit, cum patrem in iudicio uicisset, quod iudicium Lyncei causa effugit. de Pitho uerò, id est Suada dea, quæ suadendi dea est, plura collegit Politianus, & ego nonnulla in Poetices historia, & in hoc etiam ubi de singularibus deis egi. B

Icaria Diana in insula Icaro colebatur, ubi deæ celebre templum fuit. Scatebat uerò capreis & leporibus præpinguibus hæc insula, quas feras qui capere ac uenari cuperet, impetrata à sacerdotibus uenia, uenatores quotquot uellent ex ijs capiebant: si ueniam non impetrassent, uacui à uenatione, & inanes redire dicebantur, atq; ut audaciores mulctabantur.

Didyma Diana à Pindaro cognominata in Pythijs, illo carmine, πάρθενος χερὶ διδύμα: quod & comment. obseruant. Didyma uerò, ut reor, quia cum Apolline ex Latona genita. δίδυμοι enim gemini dicuntur, ut nosti.

παιδοτρόφος, hoc est puerorum nutrix Diana appellata est, ut Diodorus notat: quod ad eam infantium ac ciborum, quos ea ætas postulat, officium pertinere putarent antiqui: qua, inquit, ex causa παιδοτρόφος uocabatur. cuius deæ templum apud Coronem fuit, ut in Messenijs scripsit Pausanias.

Pellenea Diana cognominata à Pellene urbe notiss. de hac in Arati uita scribit Plut. eius simulachrũ per alia tempora intactum mansisse: & cum à sacerdote motũ de loco afferretur, aspectum ita perstringere consueuisse, ut à nullo contrà aspici posset, sed ab eo oculos cuncti auerterent: nec hominibus modò uisum horrori esset, sed propin-

A propinquas quoq; arbores, cum portabatur, infœcũdas redderet,
et immaturos fœtus excuteret. quod cum Arati tẽpore sacerdos ex
trà tulisset, & ad Ætolos conuertisset, sic omnes consternauit, ut ne
mente quidẽ consisterent. Fuit & in Attica Pallenidis Mineruæ fa-
num, ut in primo Herodotus scribit, cum de Pisistrati reditu agit.

Hemeresia Diana appellata fuit, quoniã apud Clitorios Melam-
pus quibusdam sacris & expiationibus Prœtidas in Dianæ templo
insania ac furore sanauit: id quod pluribus in secundo de Poetarum
historia sumus executi. Diana autem ideo cognominata, à mansue-
tudine, quam ἡμερησίαν Clitorij ipsi nuncupant. Historia in Arcadi
cis à Pauſ. exponitur.

πολυθύσανος Diana etiam uocata, & ut quidam etiã putant Pro-
serpina, quæ & ita in sacris inuocabantur, πολυθύσανε ἄρτεμι, πολυθύ
σανε κόρα. tametsi quidam hoc loco κόραν nõ Proserpinam, sed sim
pliciter puellam interpretantur, de Diana. Sic autem nuncupata à
fimbrijs, quibus uteretur: uel quòd multis ex locis audiretur, ut ue
natrix: uel quòd multo canum latratu frequentaretur, uel à multis
sacrificijs: auctor Hesychius.

εὐκλεία, Euclea Diana Thebis culta, cui & templum positum, ubi
B simulachrum fuit à Scopa factũ, ut in Bœot. scribit Pauſ. quo loco
sepultas ait Androclian & Alcidan, Antipœni filias, cuius & histo-
riam enarrat. Ante huius deæ ædem leonem ex marmore factum,
positum. fuisse ferunt. Miratus sum Domitium in Attica, quam
ex Pauſ. in latinum conuertit, quid eo loco sibi uellet: Longè poste
rius templũ, inquit, εὐκλείας ἀνάθημα: ipse de suo addidit, quã Roma
ni Iustam appellant, &c. alij latinè Celebrem interpretati sunt. Eu-
cleæ meminit & Sophocles. eiusdem Eucleæ apud Bœotios & Lo
cros ara & statua in foro dicata fuit. hæc in primis Diana credita: ab
alijs Herculis & Myrtus filia. quę cum uirgo interijsset, meruit ut ei
nubentes, priusq; conuenirent, rem sacram facerent, ut in Aristide
pluribus scribit Plutarchus.

Callistes Dianæ ædes fuit in summo tumulo, ubi sepulta erat Cal
listo. unde factum est deæ cognomen, ut est apud Pauſ. in Arcad.

Auentina Diana cognominata, quòd in Auẽtino monte Romæ
in primis coleret. quę & Auentinẽsis etiã à Val. Maximo appellata
est, cũ ait: Quisquis Auentinensi Dianæ immolasset, &c. nam Ser.
Tullio regnante, à Latinis templũ ibi conditũ fuit, teste Liuio. Sex.
Pomp. Seruorũ, inquit, dies festus existimatus Idib. Aug. quòd eo
die Ser. Tullius natus serua, ædem Dianæ dicauerit in Auentino:
cuius tutelæ sunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos uocent Cer-
uos. Dionysius tamen Alicarnaſ. uidetur Ancum Martium huius
templi auctorẽ facere. de Anco enim inter cætera ita: Post quę Rex

pecunijs quas contulerant urbes eæ omnes, extruxit Dianæ fanum A
in maximo Romæ collium Auentino collocatum, legesq́ in base ærea conscripsit. Decipiuntur, qui Ouidij illud interpretantur de Diana, quod est:

Luna regit menses, huius quoq; tempora mensis
Finit, Auentino Luna colenda iugo.

Nam diuersum hoc fuit à Diana Auẽtina, ubi nunc est ędes Sanctæ Sabinæ. Liuius autẽ de æde Lunę: Atrox, inquit, cum uento tempestas forẽ ex æde Lunæ, qua in Auentino est, raptam tulit. in summo enim dorso Auentini Lunæ ædes fuit. In uestibulo huius templi ex uetusto ritu boum cornua affigebantur, cum in cęteris Dianæ templis ceruorũ cornua. Causam Plut. in quæstionibus Romanis quærit, & recitat: Ferunt, inquit, in Sabinis Antroni Coratio bouem insigni specie ac magnitudine natã fuisse. à uate deinde quodam monitum, si quis eam bouem in Auentino Dianæ immolasset, factum iri eius qui rem diuinam fecisset ciuitatem totius Italię imperio potituram. hominem re credita, ut bouem immolaret, statim Romam uenisse. seruum interim Seruio regi clam rem omnem indicasse. illũ èuestigio Cornelio sacerdoti imperasse, ut Antroni, anteq̃ is rem diuinam faceret, in Tiberi se ablueret, ritè præciperet: (sic enim B
eos qui litare uellent, facere consuesse:) Antronem cupidè profectũ lauisse, Seruium interim occupasse, ac Dianæ bouem immolasse, & coruua templo affixisse. hoc Iuba monumẽtis mandauit, & Varro: nisi, quod Antronis nomen Varro non prodidit: nec à Cornelio sacerdote, sed ab æedituo deceptum fuisse Sabinum dicit. Auentinæ Dianæ & Propertius in quarto meminit:

Phyllis Auentinæ quædam est uicina Dianæ. Martialis,
Laudat Auentinæ uicinus sura Dianæ.

Astratea Diana sacellum habuit in agro urbis Pyrrhichi, ideóq; ibi positum, quòd inde Amazones contra Græcos pręliantes ulterius non processerunt, ut & uox indicat. Eodem etiam loco Amazonius Apollo cultus: auctor Pausanias.

Issoria Diana Teuthrane & culta & dicta, urbe Laconica, à Teuthrante condita: Pauſ. ubi Dianæ Issoriæ & Æginææ templa fuere. Issoria, inquit Hesychius, Diana, & celebritas & locus in Sparta. meminit & Stephanus in ἴσωρ. Anysidora uerò, alibi dicta.

φιλομείραξ, hoc est, adolescentũ amatrix Diana cognominata, cuius sacellum fuit, ut scribit Pauſ. in uia Siope euntibus ex gymnasio ad balneá, apud Elienses.

Cordaces Dianæ templũ distabat, ut est apud Pauſ. per stadium à sepulchro procorũ Hippodamiæ. sic autẽ uocata fuit, à saltationis genere, quod Pelopis socij propè deam ibi existentem duxere, ἐπινί-

κια ca-

A uiæ canentes: hoc est, uictoriæ carmina. Quod autem saltationis genus esset κόρδαξ, probè, ut puto, docuimus in primo de Historia poetarum, itemq; quæ essent Epinicia.

Pyronia Diana dicta, cuius templum fuit in Arcadiæ monte Crathide: unde ad Lernæa sacra antiquis temporibus ignem sumere solebant. à quo igne, ut reor, dea ipsa Pyronia nuncupata est.

Cedreatis Diana, ab Orchomenijs ideo sic uocata fuit, ut Pausan. auctor est, quòd eius simulachrum in ingenti esset cedro erectum. Considerandum uerò, apud Hesychium in uocabulo κάλαβις, an legendum sit κεδρεατίδος, an δρεατίδος ἀρτέμιδος.

Heurippa à Pheneatis in Arcadia Diana cognominata, ut Pausan. scribit: cui templum ab Vlysse positum fuisse existimāt, quòd uidelicet amissos equos in eo loco inuenisset, qua ex re & cognomē factū, παρὰ τὸ εὑρεῖν τὰς ἵππους. Nuncupata etiam διόπεια à Rhodijs, ut notat Hesychius, quasi boni transitus.

Hymnia Diana ab ὕμνοις, id est laudibus appellata: cuius templū fuit in Orchomeniorum regione, parte læua montium Achisiorū. uide historiam apud Pausan. in Arcad. ubi & cultum, & sacerdotum ritum planè perscribit.

B Æthiopia Diana cognominata, teste Stephano, qui & eius uarias opiniones recenset. Quidam enim sic appellatam putant à regiuncula quadam Lydiæ αἰθιόπιον nomine, ubi coleretur. alij, quòd cum apud Æthiopas uersaretur, eam Apollo abduxerit. nonnulli παρὰ τὸ αἴθειν, ab ardore uidelicet, quòd Luna sit, ut Callimachus ait. quidam, quòd ea Hecate sit, quæ facibus uti putabatur, ut Eratosthenes prodidit.

Persia, quæ & Persea, seu Persica Diana nuncupata, de qua sic Diodorus: Colitur, inquit, & à Persis plurimùm Diana, cui mysteria instituerunt Barbari: quæ, ut ait, ad suum usq; tempus Persea dicebantur. Sed enim dea hæc trans Euphraten colebatur summa religione & cultu, cui sacræ pascebantur boues, nullo custode. Erant uerò tantummodo signo deæ notatæ, hoc est face, uel lampade. Harum unius miraculum Plut. in Lucullo perscribit, quæ illi sacrificanti obtulit. Legimus, quòd in Castabalis Persicæ Dianæ fanum fuit tantæ religionis, quòd ibi dicatæ uirgines (si credere dignum est) super prunas nudis pedibus ambularent, nullo nocumento. id quod tamen dæmonum illusione ad montem Soractis Hirpinæ quædam familiæ ad Feroniæ templum contigisse solitū, tradunt auctores: Plin. Solinus, Seruius, alij. Pausan. miraculū hoc à se uisum tradit. Deam uerò ait Lydis celebratissimā, Persicam fuisse, cuius celeberrima templa fuisse præcipue in Hierocæsarea & Hypepis, in quibus sacella cum ara, cum quodam cinere haud sueto: ubi cum res diuina

 fiebat,

fiebat, sacerdos cum lignis ingrediebatur, quæ aræ supponebat, & A capiti Tiaram, & manu librum tenens, legebat barbaras quasdam suas precationes.

Phyllida Dianam Callixenus apud Athenæũ appellare uidetur: sed quamobrem, non sanè compertum habeo. Sunt qui à folijs arborum, quod ea dea, hoc est Luna, etiam potestatem habeat eorum propter humorẽ. Cum ego nihil ab antiquis didicerim, quisq; quã uelit sibi rationem uel afferat, uel confingat.

Corythallian etiam Dianã apud Athenæũ in quarto appellatam inuenio: ad cuius templum pueri mares à nutricibus deferebantur. quidam sic appellatam arbitrantur, quòd κόρους pueros dictos uidemus. sunt qui κορυθάλλην laurum nuncupent.

Amphipyron quoq; cognominari uidemus Dianam à Sophocle in Trachinijs, ea uidelicet causa, quod utraq; manu facem præferret. eadem & Hecate existimatur.

ἰοχέαιρα, hoc est, sagittis gaudens Diana, à Græcis cognominata est, uel quòd dea bellica sit: unde & Polemarchi Atheniensium, qui principes erant belli, sacris Dianæ & Martis Enyalij præerant: unde armigeram ab Ouidio nuncupatam existimarim in Metam. propter arma uenationis. uel quòd uenationibus dea gauderet: B quare & Venationum præsidem ueteres putabãt. id quod ex eius plerisq; cognominibus Phurnutus in libro de Deorũ natura ostendit. Hoc uerò ἰοχεαίρας epitheto, Orpheũ & Homerum secuti pleriq; alij poetæ usi sunt.

κυνηγέτην, id est Venatricem: & θηροκτόνον, id est Fericidam: & ἐλαφηβόλον, id est Ceruicidam: & ὀρεσίφοιτιν, id est monticolam Dianam nuncupatam ait Phurnutus. Suidas etiam, & ἐλλόφονον dictam ait, quòd scilicet ceruos uenari crederetur, quos Græci ἔλλους καὶ ἐλάφους nuncupant. Theophilus Elaphebolon, à ceruorum insectatione dictam putat. Meminit Orpheus in hymnis. eadem ratione & Elephia nominatur, cuius & Strabo meminit libro octauo. De Elaphibolia iam actum est. Hesychius etiam à feris cædendis, Dianam cognominatam scribit θηροφόνον καὶ θηροκτόνον. Dianæ præterea canes sacri fuere, quod Phurnutus ait.

Lycæa Diana, est à lupis cognominata, à Trœzenijs, cuius ædes ab Hippolyto posita narratur, quòd inde lupos depulerit: auctor Pausanias.

Pergæa Diana uocata est, ab oppido Pamphyliæ Perga, de qua sic Mela Pomponius: Inter eos, inquit, Perga est oppidum: & Dianæ, quam ab oppido Pergæam uocant, templum. meminit & Strabo libro XIIII. Hanc eandem Stephanus Pergasiam uocat.

Elimai-

A Elymaitis Diana, sic nuncupata, teste Porphyrio, & Hieronymo, quòd Elymais regio esset ultima Persarum ad orientem, ubi templũ fuit ditissimum Dianæ Elymaitidis: quod cum Antiochus Epiphanes spoliare conatus fuisset, à templi custodibus, & uicinis circùm gentibus oppressus traditur, panicisq; quibusdã terroribus in amẽtiam uersus, demũ morbo interijt. & hoc ei accidisse cõmemorant Polybius & Diodorus, quòd templum uiolare ac diripere conatus sit. Strabo quidẽ apud Elymæos Palladis ac Dianę templum cõmemorat, quod Azara diceretur, ex quo decẽ milia talentorum ablata sint. hanc uerò historiam recitat Appianus in Syriaco: & non Dianæ, sed Veneris templum Elymææ prodidit. ait enim, missum Popiliũ cum literis, ut nũciaret Antiocho, ne pugnaret in Ptolemæos: Antiochũ deliberandi tempus poposcisse. Popilium, uirga circulũ duxisse, & dixisse: intra hũc delibera. Rex stupefactus, statim abitionem parauit, Venerisq; Elymeæ templum spoliauit. tum demũ ex ualetudine tabescens, mortẽ obijt, nouem annorũ filiũ relinquens.

Amarynthis Diana, quam & Amarysiã uocari putamus, de qua Pausanias in Attica: Athmonenses, inquit, Dianam Amarysiam colunt. cuius causam cum perquirerem, nihil apud interpretes certi compe-B rire potui. Ego uerò, ait Paus. ita coniectura colligo: Amarynthus in Euboea est, ubi hanc Amarysiam colunt. nec minore pompa quàm Euboei, eundem diem Athenienses celebrant: unde apud Athmonenses hoc nomen extitisse arbitror. hæc ille. Porrò & Steph. Amarynthum Euboeę insulam prodit, à uenatore Amaryntho nuncupatam: unde fiat gentile Amarynthium, & Amarysium. citatq; Paus. Vnde est Amarysia Diana, quæ & à nostris aliquando Amarusia dicta est. Strabo uerò libro nono, Amarynthum ait uicum fuisse apud Eretriam, unde Amarynthia Diana. Fuisse autẽ apud priscos Eretrienses celebres, colligit ex columnæ uetustæ testimonio, quã in Dianæ Amarynthiæ templo antiquitus illi erexerant, cuius etiam inscriptionem adscribit. Huius deæ & T. Liuius lib. quinto Decad. quartæ ita meminit: Sacrum, inquit, anniuersarium eo fortè tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat, quod non popularium modò, sed Carystiorum etiam coetu celebrabatur. Euphronius apud Phauorinũ ait, quod in Amaryntho Colęnis Diana coleretur, de qua alibi plenius agemus. Porrò & Cressa, & Cresica etiam cognominata cùm ab alijs, tum Callimacho & Diodoro.

Soluizona Diana, hoc est, λυσιζώνη cognominata est, de hac Apollonij interpretes: Soluebant, aiunt, primùm parientes zonas, & Dianę dicabant: unde eius etiam Athenis Soluizonæ phanum fuisse proditum est. Eadem ratione & Ilithyia Lysizonos nuncupatur, teste Phurnuto. hinc Theocritus,

ἔνθα γὰρ εἰλείθυιαν ἐβώσατο λυσίζωνον:
Hic ubi Lucinam uocitabat Lysizonam. in XVII. Edyll. Orpheus in hymno,
λυσίζωνε, φίλοιστρε, κυνηγέτι, λυσιμέριμνε. Legimus & græcum epigramma de zona soluta. & Catullus noster de eadem re nec semel meminit: ut,
Quod zonam soluit diu ligatam.
Latini Virginensem deã pari ratione uocauere, ut alibi docuimus. Sed & soluere pudorem legimus dici, propter uincula castitatis, ut Seruius docet in quarto Æn. in eo,
Spemq́; dedit dubiæ, soluitq́; pudorem. Quin & Homerus in Odyss. λ. λῦσε δέ οἱ ζώνην dixit, id est, Soluit autẽ ei zonã. Sanè sunt qui zonã tum solui tradiderunt, cũ primũ nuptui puella traderet: quo modo Homerus & Catullus. alij uerò, cum primũ puellæ pariũt, id quod Apollonij interpretes: unde & Lysizonæ Dianæ templũ apud Athenienses. Meminit & Lysizonę Dianæ Hesychius. Sanè & Latini ita tradunt, ut est apud Festũ: Cingulo noua nupta pręcingebatur, quod uir in lecto soluebat, factũ ex lana ouis: ut sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit, sic uir suus secum cinctus uinctusq́; esset, &c. Meminit idem in Cynxia Iunone.

Cnacalysia Diana à Caphyaris culta, cognominata uerò à monte Caphyis propinquo, qui Cnacalos uocabatur: auctor Pausan.

Condyleatis Diana, appellata à Condyleo loco, qui non plus stadio distat à Caphyis, ut idem scribit Paus. Huius tamẽ postera ætas cognomen mutauit, & pro Condyleatide ἀπαγχομένη uocitata est. nam pueri quidam pro templo ludẽtes, restem fortè inuentã collo imaginis Dianę iniecere. Sed Dianam ferunt suspendisse inijciẽtes. id quod Caphyiatę intelligentes, pueros ipsos quasi sacrilegos lapidauere: tum pòst euenit, ut eorum uxores morbo quodã correptæ abortirentur. Consultum super hac re oraculum, Pythia respondit, pueros sepeliendos, & quotannis eis sacra facienda. qua ex re ἀπαγχομένη Diana, id est strangulans, pro Condyleatide est nuncupata.

Sciaditis Diana à Scia uocitata, qui locus à Megalopoli XIII stadijs distabat: cuius tẽplum Aristodemus tyrannus, ut docet Paus. condidisse dicebatur.

Angitas etiam Dianæ nomen, & fluuij non longè à Pangæo decurrentis, ut Hesychius prodit.

ἡγεμόνη ἄρτεμις: Hegemones Dianæ, id est ducis fanum stadijs quatuor ab Acacesio urbe distabat, de qua in Mercurio Acacesio meminimus. nam Dianam Cereris, non Latonæ filiam, Æschylus fuisse ait, Ægyptios imitatus: ut & Paus. refert. Porrò hæc de Hegemone Diana historia prodita est: Aristomelidas Orchomeniorũ,

qui in

A qui in Arcadia fuere, tyrannus, Tegeatidis uirginis à se uitiatæ custodiam Chronio cõmisit: quæ priusquã ad tyrannũ reduceret, præ metu ac pudore sibi manus intulit. Chronius per quietem à Diana excitatus, Aristomelidan occidit, & Tegeam aufugiens euasit, atq; ex ea re ducis, id est ἡγεμόνης ἀρτέμιδ☉ ædem consecrauit. Meminit ex Hegemones Dianę Hesychius, qui & Venerē hoc eodem nomine fuisse scribit. Sedenim & apud Lacedemonios fuisse legimus δρόμον, id est cursus locum, in quo, ait Pauſ. sua etiã tẽpestate adolescentes sese cursu exercere solebãt. & à cursu discedentibus, Dianæ ἡγεμάχης appellatæ templum fuit, quæ scilicet ad pugnam deduceret.

Limniatidis Dianæ templum fuit apud Tegeates, ab ea urbe VII stadijs procul: decem uerò ab eadem, Cnateidos Dianæ fanum. Sanè hoc nomen apud Cor. Tacitum libro quarto ita legitur: Audite, inquit, dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de iure templi Dianæ Limenitidis, quod suis à maioribus, suaq; in terra dicatum, Lacedęmonij firmabant annaliũ memoria, uatumq; carminibus: sed Macedonis Philippi, cũ quo bellassent, armis ademptum, ac pòst C. Cæsaris & M. Antonij sententia redditum, contra B Messenij ueterem inter Herculis posteros diuisionem Peloponnesi protulere: & cætera, quæ sequuntur, męndosa, nec ideo ascripta. At uerò Artemidorus lib. secundo, ubi de deis agit, Dianam ait λιμνῆτιν dictam, & piscatoribus bene significare: à stagno uidelicet nuncupata. Porro & alicubi apud Pauſ. me legisse recordor, Limnæam etiam Dianam appellatam: nunc locus non succurrit.

Lycaotidis Dianę templum fuit in Lycoa urbe, & eius item deæ æneum simulachrum in monte ad meridiem, ut in Arcad. Pausan.

Chitone Diana ab Atticę populo, uel potius à tunica cognominata, quę gręcè χιτώνη dicĩt. de hac Callimachus in ipsius deę hymno,
πότνια πολυμέλαθρε, πολύπτολι χαῖρε χιτώνη: id est,
Vrbibus & domibus multis ueneranda Chitone, Salue.
& item in hymno Iouis meminit. Solebant enim ueteres infantium uestes ipsi deæ Dianæ suspendere. Stephanus & Chitonē hanc deam, & Chitoniam uocari ait, ex Menippi Byzantij sententia. Epicharmus in Sphinge, Chitoniæ quis concinat mihi melos. Athenæus lib. quartodecimo, apud Syracusanos scribit peculiares fuisse Dianæ Chitonię (sic enim ipse legit) saltationem, & tibiarum modulum. Porrò, nisi mendũ sit, Hesychius Dianam & κιθωνίαν uocauit.

Oenoatis, οἰνωάτις Diana etiã cognominata est, ut Hesychius ait, ab Oeno Argiua. Oene ciuitas fuit agri Argiui, ut in primo Hecatæus apud Stephanum. Horus uocat Oenoen, unde sit Oenoatis Diana, quæ à Prœto erecta fuerit.

Stymphalia Diana uocabatur, ut est apud Pauſ. à Stymphalo Ar- A
cadię urbe, iuxta cuius deę templi tectum Stymphalides aues fuiſſe fabulãtur. Sed de his auibus in Hercule noſtro plura diximus, & nobis longè plura Pauſ. Stymphaliæ etiã Dianæ Stephanus meminit.

Colęnis Diana cognominata à Colæno uiro, qui, ut Myrrhinuſij tradũt, rex fuit ante Cecropẽ, quod Pauſ. obſeruat. Hellanicus autẽ Colænum à Mercurio oriundum, ait ex oraculo Colænidis Dianæ templum cõdidiſſe: & Phænodemus in quarto. ſed Euphronius in Amaryntho, Colænida ait fuiſſe appellatã, propterea quòd Agamẽ non ei ſacrificauerit ex cera τὸν κόλον, id eſt hircum ſine cornibus: ita ego interpretor. Metagenes in Auris, meminit Colęnidis: & Ariſtophanes in auibus. unde locus non amplius Colænis, at Diana Acanthia. Meminit & Suidas: qui præterea ſubdit, etiam hoc nomine genus uolucris ſignificari. Fuit & Diana Heſychio Colemis, quæ à Colemo nomen ſortita eſt, niſi perperam legatur.

Coloena, κολοήνη Diana etiã appellata, teſte Strabone in XIII. à lacu in Sardiana regione, qui Gygæus prius, mox κολόη nuncupatus eſt. ibi ſunt Hermi & Cayſtri campi: & templum fuit Dianę Coloenes, quod maxima habebatur ueneratione. in eius ſiquidem celebritate ſimiæ ſaltare ferebantur, qua in re ſuam non uult fidem Strabo B
aſtringere.

Opis, ὦπις, ἢ οὖπις, nomen Dianæ apud Græcos, ut teſtantur Callimachus & Macrobius, qui ex Alexandri Ætoli poetæ græci epigrammate, in libro qui inſcribitur Muſæ, hoc carmen citat,

ὑμνῆσαι ταχέων ὦπιν βεβλητῆρα ὀϊστῶν.

Scripſimus & ipſi in primo de Poetarũ hiſtoria, Hypingos, Vpingos, fortaſſe non male uocari cantica & carmina quæ Dianæ dicata fuerant. Dicti uerò Vpingi, ab Vpi, ipſius Dianæ patre, cuius in tertio de Nat. deorũ Cicero meminit. Vnde & Diana ipſa & Vpis, & Opis interdũ uocata eſt, prima producta. Nam Ops Opis, pro Saturni coniuge, prima correpta profertur. Tibullus,

Idææ currus ille ſequatur Opis.

Callimachus in Dianæ hymnο, Vpis meminit.

οὖπι ἄνασσα εὐῶπι φαεσφόρε, &c.

hoc eſt, Vpi regina pulchri aſpectus, lucifera, &c. quo loco Gloſſema cauſas, cur Vpis Diana uocẽt, habet. Sed ea præcipua eſt, à trib. puellis hyperboreis, Vpi, Hecaerge, & Loxo: quæ Dianã & Apollinem aluere. à prima Diana nomẽ ſumpſit, & reliquis duab. Apollo. uel Vpis dicta παρὰ τὸ ὀπίζεσθαι, id eſt, à curandis parientibus. Idem Callimachus in hymno Deli, οὖπις, τε Λοξώ τε, καὶ εὐαίων Ἑκαέργη: id eſt

Vpisq́ꝫ, Loxoq́ꝫ, & firma ætate Hecaerge.

Porrò & Palęphatus in libro ἀπίστων, Dianã (inquit) Thraces uocãt

A Bendiam, Cretes Dictynnam Lacedæmonij Vpin. Sed Vergilius cum in quarto Georg. tum & in XI. Æneid. Opin non Dianam, sed sociam comitemq́ Dianæ facit. ut in illo,

At Triuiæ custos iamdudum in montibus Opis. & paulo post,

Opis ad æthereum pennnis aufertur Olympum.

Ops uerò pro Rhea dicitur, Saturni coniunx, ut alibi notatum: licet & docti quidã, etiã Opis uocent. Sanè & Hecaerge Diana dicta, quod Pauſ. Herodotus, alijq́, & nos in Olenis uatis uita, de Poetis lib. tertio. retulimus.

Coccoca Diana in Olympicis quare sit dicta, ignoratur. Pausan.

Elusia Diana nuncupata ab Ephesijs, scribit Hesychius. Me præterit, an eadem sit quæ Lusia Diana dicitur, de qua in Cerere Lusia actum est, & de qua etiam Callimachus meminit in hymno.

Chia Diana, ab insula Chio uocata, in qua posita & facta ab Anthermi filijs, eius insulæ indigenis. de qua sic Plin. lib. XXXVI. Et in ipsa, inquit, Chio narrata est operis eorum Dianæ facies, in sublimi posita, cuius uultũ intrantes tristem, abeuntes exhilaratũ putabant.

Neleidam Dianam nuncupatã legimus apud Milesios. Sic uerò appellatã existimo, à Neleo, ex cuius filijs longè potentissimus fuit B Phrygius. hi autem secesserant, relicta Mileto, Myuntem. dumq́ ibi manerent, Pieria puella uehementer amata à Phrygio impetrauit, ut pax inter eos componeretur, quo Pieria cum puellis comitibus ad Dianæ Neleidis templum impunè quotannis proficisci posset. qua adepta, apud utrosq́, Milesios scilicet et Myuntios, illud inter nubentes emanauit: Sic amer, ut Pieriã amauit Phrygius. quod & in prouerbium deduxit Erasmus.

Priapinam Dianam cõmemorat Plut. in Lucullo. Scribit enim, post illam ingentẽ uictoriã, qua Lucullus Mithridatem omni maritima potestate priuauit, creditũ esse, cœlestis numinis ope eam gloriam Pop. Ro. Lucullum peperisse. Ferunt enim, ait, Priapinæ Dianæ indignatione tam uastam Ponticos tempestatem inuasisse, quia hi spoliato templo, deæ quoq́ statuam abstulerant.

Delphinia Diana cognominata: repete quæ in Delphinio Apolline copiose disseruimus.

Astyrena Diana, ut scribit Strabo lib. XIII. nuncupata fuit ab Astyra, qui uicus fuit in regione Troiana, & lucus ipsius Dianæ. Sed enim Stephanus Astyrenam Dianam uidetur ab Astyro Italiæ deducere: & Mineruam Astyrida esse uult, à Phœniciæ ciuitate circa Rhodum. Ait enim: Astyra genere neutro, numero plurali, ciuitas Mysiæ, apud Troada. Dicitur & singulari numero, Astyron. Fuit & uicus proximus Adramyttio, ut ait Strabo. Fuit & urbs Phœnices circa Rhodum, in qua colebatur Mineruа

Astyris. Est & Boeotiæ, ad Potnias, ut Charax scribit in secũdo. Est A & regio Italiæ, cuius gentile Astyrenus, à qua Dianæ Astyrenes templum.

Bubastis Diana cognominata ab Ægyptijs, unde & urbi nomẽ, ubi conuentus quotannis agebatur in honorem Dianę, ut Herodotus auctor est. Stephanus uerò & Strabo: Bubastus, inquiũt, ciuitas Ægypti, quam Herodotus Bubastin per iota enunciat, unde nomẽ gentile Bubastites, & urbs Bubastitis. Bubastus autem & ciuitas & templum Dianæ, & nomos, id est præfectura Bubastites. Dicitur & Bubastius à Theopompo. Ægyptij uerò Bubaston æluron, id est felem nuncupant. Hæc Stephanus. Ouid. in Metamorph.

Sanctaq; Bubasti, uarijsq; coloribus Apis.

Bubastia sacra etiam Gratius in poemate de Venatione memorat, de lino agens, ita canens:

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino,
Velatur sonipes æstiui turba Canopi.

Panagæa Diana prouerbio dici soluta, ut scribit in Prouerbijs Erasmus, de errabundis, ac impensius peregrinationes amantibus, quod talis Diana fuisse dicatur. Sed cur Panagęa uocetur, nõ affert.

Elęa Diana, teste Strabone libro octauo, nuncupata ab Elos, qui B locus quidam penes Alpheum à quibusdam dictus est. alij urbem Laconicam dixere. Sunt qui maritimũ oppidulum ita appellarunt. quidam circa Elos elorium, siue paludem, ubi Dianæ Eleæ templũ situm fuit, Arcadiæ subiectum. nam Arcades eius sacerdotium gerebant. Est apud Plutarchum in Græcorũ problematis, Dianæ etiam templum insigne fuisse in Elide, quod Aristarchium nuncupabant, quod cum Sambicus diripuisset, tandem pœnas dedit: unde prouerb. apud Elæos fuit, δεινότερα σαμβίκου παθεῖν, hoc est, grauiora Sambico pati: de ijs qui grauia iustè patiuntur.

σωτεῖρα Diana cognominata, salutarem latinè dicere possumus. Domitius tamen in Attica, Sospitem eleganter uertit. Huius diuersa simulachra & templa legimus: primum apud Trœzenios à Theseo erectum, ex uictoria Asterionis Minois filij. simulachrum uerò ita describitur, σωτείρας ἀρτέμιδος, id est Sospitæ Dianæ. Cum Mardonij Persæ exercitus milites agrum Megarensem populati, Thebas ad Mardonium ducem redire uellent, Dianæ numine noctem interuenisse, eosq; locorum itinere ignaros aberrasse in partes regionis montanas. ubi cum hostilem exercitum in proximo esse suspicarentur, sagittas emisisse: quarum repercussu, quoniam rupes proxima gemitum edebat, ardentiores, ut aiunt, ad sagittandum facti sunt, putantes hostium corporibus sagittas contineri. Interea dies illuxit, hostesq; subiere. qui cum armati aduersus inermes

A inermes ac sagittis uacuos dimicarent, multos ex his interfecere. cuius rei gratia Dianæ σωτείρας simulachrum erexerunt. Ibi & duodecim deorum imagines, quæ Praxitelis artificio attribuuntur: Dianam uerò ipsam Strongylion effinxit, auctor Pausanias. Non salutis nomine tantum Dianã, sed & libertatis legimus. Nam, ut Artemidorus scribit in secundo, Eleuthera Diana culta fuit à Lycijs, cap. XXXV.

Sarpedoniæ Dianæ, ait Strabo libro quartodecimo, in Cilicia fanum fuisse, & oraculum: ubi numine perciti responsa dabant.

Orthosia Diana cognominata, cuius Pindarus in Olymp. meminit, et Hesychius. denominata uerò ab Orthesio Arcadiæ monte: uel παρὰ τὸ ὀρθοῦν, id est ab erigendo & subleuando, quòd scilicet hæc dea parientibus opem ferat. Meminit preterea Lycophron, & Phauorinus, interpretesq́ue Pindarici.

Coryphea Diana, sic cognominata, quòd in montis uertice templum haberet. Sunt qui Coryphæon montem dicant prope Epidaurum, in quo Diana coleretur: auctores Pausanias & Stephanus. nos quoque in Telesillæ uita docuimus, quòd Telesilla de hac
B dea carmen scripserit.

Magnesia Diana, nominata ab urbe Magnesiæ, cuius meminit Vitruuius libro tertio, cum de sacris ædibus agit. ait enim, Pseudodipteri, cuius formam describit, exemplar Romæ non fuisse: sed Dianæ Magnesiæ, Hermogenis Alabandi.

χρυσαλάκατον Dianam Homerus, alijq́ue poetæ cognominant: hoc est, Colum auream habentem. Vide hymnum Homeri, in Venerem.

χρυσήνιος ἄρτεμις, uocata ab Homero & poetis, quòd conspicua sit habenis aureis & pulchris. Iam sæpius dictum, aurum poni pro pulchro & insigni: ut Venus aurea, χρυσηλάκατος ἄρτεμις, & id genus multa.

Cercæa Diana uocata, quam celebrat in primis Arrianus in historia Alexandri Macedonis libro septimo. ait enim inter cætera, eius simulachrum relatum ex Asia Athenas, in Græciam, Alexandri iussu, quod antea fuerat à Xerxe rege cum alijs plurimis ablatum.

μερόεσσα, Meroessa Diana nuncupata: quidam à Meroe deducunt, quæ & urbs & insula est, uel Æthiopica, uel Ægyptiaca. Est & Meroe, ut ait Stephanus, ad orientem, non longe à Daphne Antiochiæ, cuius gentile nomen est Meroæus, uel Merusius, nomen iuxta celebritatem. at Theopompus Merusium in XXXVIIII Philippicorum regiunculam scribit esse: & qui eam incolunt, similiter Merusij dicuntur, & inde Meroessa Diana. Abest autem hic locus à Syracusis stadia LXX. auctor Stephanus.

Gazoria

Gazoria Diana, culta & denominata à Gazoro urbe Macedoniæ, ut idem scribit Stephanus. Gentile nomen à Gazoro, Gazorius: unde Diana dicta.

ἱππικὴ ἄρτεμις, id est Equestris Diana, nuncupatur ab interpretibus Pindari in primo Nemeorũ hymno, quo Chromiũ Ætnæum uictorem in Nemeæis celebrat Pindarus. Scribunt quidam ἄρτεμιν τήνδε θεὸν ἱππικὴν: quo pacto, paulo antè notauimus & χρυσήνιον ab Homero nuncupari, quòd uidelicet aureas habenas habeat.

Aristobula Diana, id est optimè consulens nuncupata. Scribit Plutarchus in uita Themistoclis, quòd cum in eum inuidia quadam Atheniensis populus inuectus esset, ipse ut eum ad saniorem animum mentemq́ conuerteret, magis incitasse, offendisseq́, cum Dianæ templum dedicauit, quam Aristobulam, id est optimè consulentem appellauit, ut quæ optimè ciuitatis Græcorumq́ saluti consuluisset. Subdit idem pòst: Fuit in Aristobulæ templo Themistoclis signum, idq́ ad nostram usq́ permansit ætatem, &c. hæc Plutarchus. Aristobulæ deæ meminit Artemidorus in secundo. Sanè & ἀρίστην, & καλλίστην, id est optimam pulcherrimamq́ Dianam cognominatam, ait Pausanias in Attica.

LATONA.

LATONA.

A LATONAM, quę græcè λητὼ dicitur, cũ Diana iunximus, quòd illius & Apollinis mater fuerit. Hæc aũt Cœi filia traditur, unde ab Orpheo in hymnis κοιαντὶς forma patronymica dicta est. διδυματόκος etiã cognominata, hoc est Gemellipara, propter Dianã & Apollinẽ liberos. Latonæ gallum gallinaceũ in amore existimatum ab antiquis, ait Ælianus, quòd ei parturiẽti affuerit, & quòd etiã nunc parientibus adsit, eisq; faciles partus efficiat. Culta uerò fuit Latona, cùm à Græcis, tum maximè ab Ægyptijs, cuius & celebre oraculũ in Bute urbe fuisse, legimus apud Strabonẽ in ultimo, & Herodotũ in secundo, qui & ipsum copiosè describit. Alibi tamẽ ait, Isin matrẽ Apollinis & Dianę, hoc est Hori & Bubastis: sic enim eos Ægyptij uocabãt, ut suis locis ostendimus. Latona uerò eorum nutrix, quo loco & oraculũ ipsum describitur. Prima quoq; Latona censetur inter VIII deos, quos summo cultu uenerabantur Ægyptij, & primos deos existimabant ante XII. qui & à Græcis & Romanis (ut iam dictum est) celebrabantur. Fuerunt & tertij dei nuncupati, qui à XII, qui secundi fuerant, procreati putabantur. Nocturna Latona quare cognominata
B sit, Plutarchus & Eusebius in tertio Præparationis euang. ostendunt. Apud insulam Hyperboream, ad Oceanum, ubi natam Latonam ferunt, regia urbs Apollini sacrata fuit: cuius ciues quòd quotidie cantu deum ipsum colerent, erat eorum nemo non citharista: quòd Bap. Leo in septimo Architect. libro recitat. At cætera quę fabulosa de Latona traduntur, ex poetis leges. Sufficiat hæc tantum dixisse pro instituto nostro.

ISIS.

QVONIAM Isin Diodorus Siculus, & Plutarchus, alijq; eandẽ esse cum Luna tradidere, ideo & ipse in hoc Dianæ Syntagmate conscribã. Isin aũt eandẽ cum Luna esse docent simulachra, ut Plut. ait, quoniã κερασφόρα, id est cornigera, ad Lunæ similitudinem effingebatur: & μελανοστόλος, hoc est nigris uestibus: quibus occultationem & adumbrationem eius significabant, in quibus desiderio & amore capta, solem sequi uidetur: hinc quoq; in amatorijs eadem inuocabatur: & ab ea amatoria, ut ait Eudoxus, subministrari dicebantur. Sed enim Isis certe credita est Ægypti genius: qui per sistri motum, quod gerere fingebatur in dextra, Nili accessum significabat: per situlam, quam sinistra retinebat, omnium lacunarum fluentiam ostendebat, ut in VIII. Æneid. comment. Seruius docet, qui & eam ait terram Ægyptiorum lingua esse. Scribit Macrobius in Satur. Isis, inquit, cuncta religio-

religione celebrabatur, quæ sit uel terra, uel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, ait, quod continuatis uberibus corpus deæ omne densetur, quia uel terræ, uel rerum naturæ alimento nutritur uniuersitas. Sanè huiusmodi simulachrum repertum Romæ fuit, cum ego ibi optimam uitæ meæ partem ingratis contererem. Vidi & nomisma uetustum Hadriani, in cuius tergo hæc ipsa effigies inerat, quod his diebus Saluiatus Cardinalis per Octauium Pantagathum mihi ostendit. Alij Isides duas fuisse uolunt: id quod Picus meus in suis commentarijs scriptum reliquit. Sunt qui nauiculam in sinistra illi imponant, eamq; coronatam abrotano dicant. alij in manu abrotanum ipsum statuunt. Fuerunt qui deam Syriam eandem facerent cum Iside: sed ex lib. Luciani de dea Syria, facile redarguuntur. Alij Pallada, pleriq; Cererem: quod & in Iside & Osiride Plutarchus notat. hinc & Thermophoros cognominata est, ut Diod. scribit: nam & leges Ægyptijs statuit. Fabulam quidem uulgatam apud poetas de Io, minus hic ascribo: eam cùm ex Græcis tum Latinis leges, sed in primis apud Ouid. in Metamorph. & Luciani Dialogis. unde Inachis appellatur, à patre Inacho fluuio. Propertius in primo, A

Argus ut ignotis cornibus Inachidos. Idem de sacris, quæ suo tempore Romæ agebantur: B

Atq; utinam Nilo pereat quæ sacra tepente
Misit matronis Inachis Ausonijs. Idem & in secundo:
Io uersa caput primos mugiuerat annos,
Nunc dea, quæ Nili flumina uacca bibit.

Quę sacra Ouidius in Arte, & Iuuenalis & Iosephus & alij detestantur. Est apud Plutarchum proditum, Isin alios dixisse Prometheo natam, alios Mercurio: quorũ hic grammaticam & musicã, Prometheus uerò sapientiam & prouidentiã inuenit. In Hermopoli quoq; Isin musarũ primã, eandẽq; iustitiã & sapientiã uocarũt Ægyptij. Si uerò de Iside plura cupis, totũ Plut. librũ de Iside lege. Sanè Isis, ut idem Plut. tradit, Myrionymos à nominum diuersitate nuncupata fuit. σώθις astrũ Isis apud Ægyptios uocari, testis est Horus: uel Philippus potius, qui eum in græcũ sermonẽ conuertit. Summatem deã Isin uocat Apuleius in decimo de Asino: & esse ostendit unã, diuersis tamẽ nominibus à diuersis nuncupari: quã partẽ, si modò breuiter scire cupis quę dea Isis ab antiquis crederet, legere ne pigeat. ea si non locutionis candore, at certè te eruditione nõ uulgari iuuabit. Scribitur ab Æliano in lib. de Animalibus, Copton urbẽ esse Ægyptiam, in qua Isis coleretur eo cultu, quo aut coniuges, aut liberi à lugentibus afficiuntur. eoq; loco quo Isis sic colitur, perniciosiss. & mortiferos esse scorpiones, qui morsu statim necẽt: quos ut uitent, omni

A omni diligentia ac arte ſtudent Ægyptij, & cùm alijs cautionibus, tum ad Iſidis fanum capræ feræ omnibus tegumentis nudæ inter ſcorpiones humi iacentes, ab illorum acerbitate integræ incolumesq; permanent: ex quo fit, ut Coptitæ eius generis capras fœminas ad diuinitatem & religionem conſecrent, & religioſiſſ. colant, & deæ ipſi Iſidi gratiſſimas putent, mares uerò immolent.

τιθηνὴ, id eſt nutrix Iſis cognominata: & πανδεχὴς, hoc eſt, ſuſceptrix, ut ex Platone Plut. recitat, quòd dea ipſi fœmina, & totius generationis ſuſceptrix crederetur.

Linigera Iſis à noſtris dicta eſt, quod eius ſacerdotes lineas ueſtes induerēt. Ouid. *Nūc dea linigera colitur celeberrima turba.* Idē,

Vidi ego linigeræ numen uiolaſſe fatentem
Iſidis, Iſiacos ante ſedere focos. Iuuenalis:
Qui grege linigero circundatus, & grege caluo.

Nam Iſin ferunt intellecta Oſiridis nece, caput totondiſſe: qua ex re & eius ſacerdotes caput raſitare ſolebant. Sed de raſitatione capitis ſecundum morē Ægyptiorum, aliarumq; nationū, Hebræis interdicta, longam annotationem confeci, atq; ideo hic à me prætereunda. Illud etiam ab Æliano proditum legimus, deæ Iſidis ſimulachra B ab Ægyptijs effingi ſolita, ut quodam diademate aſpidum coronarentur: illi uerò Thermotin aſpidem uocabant. Huiuſmodi uetuſtum nomiſma me uidiſſe recolo apud Auguſtinum Muſtium noſtrum. Idem quoq; Ælianus, ubi de uulturibus agit, uulturem Iunoni ſacrum fuiſſe ait apud Ægyptios, & eius uolucris pennis Iſidis caput redimi ſolere, & ueſtibulorum faſtigia exornaſſe.

Iſidis pompam in Metamorph. his uerſibus deſcribit Ouidius,

Inachis ante thorum, pompa comitata ſacrorum
Aut ſtetit, aut uiſa eſt: inerant lunaria fronti
Cornua, cum ſpicis nitido fulgentibus auro,
Et regale decus: cum qua latrator Anubis,
Sanctaq; Bubaſtis, uarijsq; coloribus Apis.
Quiq; premit uocem, digitoq; ſilentia ſuadet.
Siſtraq; erant, nunquamq; ſatis quæſitus Oſiris,
Plenaq; ſomniferis ſerpens peregrina uenenis.

Hactenus Ouid. Sed & Apuleius etiam longo ordine deſcribit. Iſidis quoq; geſta in eius columna breuiſſimè deſcripta Diod. Siculus commemorat: Ego Iſis ſum, Ægypti regina, à Mercurio erudita: quæ ego legibus ſtatui, nullus ſoluet. Ego ſum Oſiridis, ego ſum prima frugum inuentrix. Ego ſum Hori regis mater. Ego ſum in aſtro canis refulgens: mihi Bubaſtia urbs condita eſt: Gaude Ægypte, gaude, quę me nutriſti. Plutarch. quoq; in libro Iſidis & Oſiridis,

Osiridis, pauimentũ templi Isidis, inscriptum his literis refert: Ego sum quicquid fuit, est, & erit, nec meum peplum mortalium quisquam retexit. hoc est græcè: ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸ ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς τῶν θνητῶν ἀπεκάλυψεν. Scribit & Cornelius Tacitus, Isin cultam fuisse quoq; à Sueuorum Germanorum parte, eidemq; eos sacrificasse. Tacito ipsi parum compertum, unde origo & causa peregrino sacro. signum apud eos ipsius deæ in modum liburnæ nauis figuratum fuit. Putarim ego id significasse, quod de Isidis nauigio in Nauigijs scripsimus: tametsi parum, ut dictum est, Cornelio compertũ. Sed & Lucianus nauigationi præesse facit, in Dialogis deorum. A

Atmis Isis etiam uocata fuit, id quod ex Epiphanij scriptis uidemus: Si uerò, inquit, de Iside sermonẽ facturus sum, quæ iam & Atmis & Io appellatur, filia quidem Aspidis Cappadocis, qui & Inachus uocatus est: eius actiones referre erubescam. &c. quæ de eius deæ impudentissimis sacris exequitur.

SYNTAGMATIS DVODECIMI FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE VENERE, ADONIDE, VVLCANO, CVPIDINE, GRATIIS, AD C. V. PROSPERVM PASETHVM, SYNTAGMA DECIMVMTERTIVM.

LILLIVS GREG. GYRALDVS
Prospero Pasetho, V. C. S. P. D.

A

Ccipe & hoc alterum Prosper, V. C. Syntagma, in quo Venerem, Cupidinem, Adonim, Vulcanum, & Charites, qua potuimus breuitate cõplexi sumus. Iucũda, ut opinor, nec ingrata erit lectio: qua à laboribus publicis Pot. Tribunitiæ, & prælectionibus, poßis aliquando, tanquam in diuerticulum (ut certè est) uoluptatis te recipere. Sit utcunq; tamen, eodem animo nostra accipias, quo tua mihi frequentius exhibes, etsi non pares meas esse uires uideo: debes certè animum, nõ exile librare munus. quem si cernere queas, dicas, Quàm sunt imparia uoluntati munera. Sed rectè factum est à magnis philosophis, qui magnanimitatem quidem in magna & ampla dando mentiuntur: sed ea plerunq; bona uoluntas, quæ parua sunt, maxima esse facit. Vale.

VENVS. ADONIS. VVLCANVS. *CVPIDO. CHARITES.*

B

Enus dea à latinis nuncupata, à græcis ἀφροδίτη, generationis uoluptatisq; dea, & formæ, credita à gentibus: ideoq; dicta Venus, quòd ad omnes res ueniat: uel quòd per eam omnia proueniant. hæc fermè Cicero. Varro uerò: Poetæ, inquit, de cœlo quòd semen igneum cecidisse dicunt in mare, ac natam è spumis Venerem, coniunctione ignis & humoris, quam haberent, uim significantes Veneris, à qua ui natis dicta uita, & illud à Lucilio:

Vis est uita, uides, quæ nos facere omnia cogit. Veneris antiquum non fuisse nomen, Cincius & Varro testes sunt, qui nec græcum eius, nec latinũ sub regibus fuisse, apud Macrobiũ testantur: quod

mirum tamen uidetur, cum Aphrodite toties Homero & Hesiodo nominetur. Sanè Cic. quatuor Veneres cõmemorat, in tertio de Nat. deor. Venus, inquit, prima Cœlo & Die nata, cuius in Elide delubrum uidimus. Altera spuma procreata, ex qua & Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus. Tertia Ioue nata, & Dione, quæ nupsit Vulcano: sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. Quarta, Syria Syroq; concepta, quæ Astarte uocatur, quam Adonidi nupsisse traditũ est. hæc quidem totidem uerbis M. Tullius. Venus à Græcis ἀφροδίτη, & ἀφρογένεια nuncupata est, ab ἀφρῷ, id est spuma, quòd ex Vrani, id est Cœli testiculis & maris spuma ipsa nata fingat. uide Hesiodi Theogoniã. Alij ἁλιγενῆ, hoc est Saligenã, eadem ratione nuncupant, ut Plut. ait. Sunt qui παρὰ τὸ ἀφραίνειν, id est insanire dictã arbitrentur: unde Euripidis illud, τὰ μῶρα γὰρ πάντα ἐστιν ἀφροδίτη βροτοῖς. id est, Nam stulta proxima Venus mortalibus: id quod etiam subinnuit Phurnutus. Aristoteles ideo Aphroditen appellatam dicit, quòd seminis natura spumosa sit, id est ἀφρώδης. qua etiam ratione ipsum semen album est, ut spuma. Sedenim Didymus Aphroditen dictam putauit, παρὰ τὸ ἁβρὸν τῆς διαίτης, hoc est, à mollicie uitæ, media litera in aspiratã uersa in compositione: id quod & in simplicibus aliquando inuenimus, ut βρύγες pro φρύγες. Veneris etiam simulachra uarijs diuersisq; modis antiqui effinxerunt: nunc puellam in concha è mari exeuntem, hoc est Anadyomenen: nunc ut mulierẽ, manu concham tenentem, rosis floribusq; coronatam, ponẽ quam Charites, & hinc & hinc Cupido & Anteros. Phurnutus illi etiam comites facit, Mercurium & Pithò, ut paulo pòst dicã. Curru etiam uectam aliquãdo legimus, colũbis tracto, ut in sexto facit Apuleius: quod & Phurnutus interpretatur, propter columbæ puritatem & castitatem, propterq; oscula, ut in Peristeræ puellæ fabula, in hãc auem conuersæ, Lactantius grammaticus retulit. Alij cygnis uehi dixere, ut Horatius in tertio Odarum, item Ouidius & Statius: hic in Epithalamio dicens, Amycleos ad frena citauit olores: ille in Met. *Cypron olorinis nondum peruenerat alis.* Sed & Philostratus in Cupidinum imagine cum argenteo speculo effinxit, & cum sandalijs inauratis, cum aureis fibulis. Talem uerò ego aliquando me uidisse remetior in uetustis quibusdam nomismatibus. Idem etiã Philostratus in secundo libro Imaginum, eam ex ebore in myrtetis effinxit. Plut. autem in præceptis cõnubialibus, Venerem scribit testudinem pede calcantem Eleis Phidiam effecisse, ut domesticę custodiæ & silẽtij mulieribus symbolum esset. Idem Plut. in libro de Iside & Osiride, de hac Venere agens, ita interpretatur: quòd uirgines custodia indigeant, nuptas uero quòd deceat domus gubernatio,

A natio,& silentiũ. Huiusce Veneris meminit & Paus.in Eliacis lib. secundo. Describitur item Venus lib. sexto & decimo ab Apuleio. Sanè phanum in Saxonia fuit, ubi tale Veneris simulachrũ in Saxonum historijs fuisse legi. Stabat dea in curru nuda, myrto capite cincta, ardentem facem pectore, dextera mundi figuram, sinistra mala aurea tria ferebat. pòst erant nudæ Gratiæ, nexis manibus poma gestantes, auersis inuicem uultibus dona conferentes. iugales quadrigæ aderant, gemini cygni, totidemq; columbæ. At uerò Scopas Pandemion Venerem & popularem uel cõmunem arieti insidentem finxit. Mercurium etiam aliquando cum Venere erigere consueuerunt antiqui, quòd orationis ac sermonis suauitate amor, & amoris copula, nuptiæq; quodãmodo condiri uideantur. Hinc etiam Pitho, id est Suadela cũ Gratijs, ut diximus, in eius deę comitatu affingebatur, ut etiam à Phurnuto traditum est. ait enim, eas παρέδρους καὶ συμβώμους, hoc est assistentes, & in eisdem aris cum Venere coli. Cestum etiam cingulum, seu baltheum Veneri attribuerunt antiqui, uariũ & pulcherrimũ, ut poeta Homerus in Iliade describit, de quo et Græci & Latini adeò multa nugati sunt. Ab hoc & nostri incestum deduxere. sic uerò uocatus Cestus, ueluti κεκοσμένος, id est ornatus: seu διακεκεντημένος, seu ut uulgata habẽt
B exemplaria, διακέντιμος, quòd uim uariam habet & colligandi & constringendi. de cesto & in Cytheræa loquemur. Myrtus etiam Veneri arbor attribuebatur, uel propter quandã amoris conciliationem & naturam: uel quòd planta sit maritima, unde nata sit Venus. Rosæ quoq; illi dabantur, de quibus legitur in poematijs Vergilianis, elegia & Poeta & dea digna. Quin & fabulæ de rosa leguntur, ut in Centuria Miscellaneorũ annotauit doctè Politianus, sed & Constantinus Cæs. in Geoponicis. Philyrã etiam Phurnutus ait Veneri assignari, quòd apposita amorẽ inducat, & ad plectendas coronas sit idonea. quod ex Sapphico Horatij coroborari potest, *Displicent nexæ philyra coronæ.* Phurnuti tamen codices non Philyra, sed φιλύτριαν habent, uel φιλυζὴν: quæ quoniam uoces parum notæ sunt, ideo ego aliquando φοίνικα, id est palmã legebã, propter ea uerba Varronis de Ling. Lat. de Venere Victrice, cui coronã & palmã assignare uidetur. Nunc nihil statuo, immo illud N. L. quod in iudicijs antiqui solebant, ascribo. Cauebãt etiã ueteres ne Veneri buxum offerrent, ut scilicet πυγμὴν, id est pugillatũ & palęstrã Venereã expiarent. Scribit Plato in Sympos. & repetit Phurnutus, quod amantũ iuramenta à deis minimè rata esse iubentur. quod & poeta Naso scribit, & Tibullus his uersibus:

Nec iurare time, Veneris periuria uenti
Irrita per terras & freta summa ferunt.

Postremò sues & porcos Venus auersatur, propter sordes & immunditiam, uel propter Adonidis interitum. tametsi in Theocriti carmine dimetro inducitur Venus apro ignoscere, qui Adonim puerum interfecerat, quòd is se nimio amore necem puero fecisse iurarit. Phurnutus in Cerere ideo à sue interemptum Adonim ait, quòd segetibus semper sus nocere soleat. Eusebius libro tertio Præp. euang. Veneris fabulam ita exponit: Venerem inquit, dicunt generandi uim possidere, seminis & cupiditatis causam. mulierisq; ei formam accommodant, propter generationem. pulchram effingunt, quia Phosphorus est, quæ pulcherrima est in coelo stella. illi & Cupido assistit, propter cupiditatē. ubera & partes genitales obteguntur, quia seminis & nutritionis hæc membra causa sunt. nata uero è mari perhibetur, quòd elementū humidū calidūq; est, & motu crebro spumas eijcit, quæ res est spermatis symbolum. Sanè ἀφροδίτης ἥρας, hoc est Veneris Iunonis uetus sacellum in Laconia fuisse perhibetur, qua parte Eurotas maxime stagnare cōsueuit, ubi matres pro nuptis filijs sacra facere solebant, ut in Lacon. tradit Pausf. Sed nos ab his ad institutū iter accedamus. Pausanias in Bœoticis, tria in primis Veneris cognomina enumerat, Vraniæ, Pandemi, Apostrophiæ: quarum simulachra ait ex lignis nauium Cadmi, Harmoniam Cadmi uxorem constituisse, de quibus nos hic seorsum agemus.

Vrania, id est coelestis Venus: quidam sic appellari autumant ab οὐρανοῦ, id est coelo, ex cuius a Saturno amputatis testiculis, & in mare deiectis, ut dictum est, Venerem natam fabulantur. hinc & Cœligena uocabatur, ut Varro testatur. uel ut idem subiungit, quòd de coelo semen igneum cecidisse in mare dicitur, ac natam è spumis Venerem coniunctione ignis & humoris. Alij potius ex puri & sinceri amoris, quasi coelestis, & à corporis illecebris alieni significatione dictā uolunt. nam Plato, & à Platone alij, duplicē Venerē constituerunt, coelestē & terrestrem. De hac ergo Vrania Venere coelesti, Pausanias cùm alibi, tum præcipue in Attica & Bœoticis, itē Artemidorus lib. secūdo Onirocriticon: & Lucianus cùm in Amoribus, tum in meretricijs dialogis, ubi ait huic deæ rem sacrā fieri, & Hortensi Veneri. Existimat uir doctissimus Alciatus, in suis in Corneliū Tacitū scholijs, eo loco quo de Paphia Venere agitur, uocem illam Venerianā, & reliqua, ita legi oportere: Vraniam, unde Paphia Venus, inquit, Vraniæ nomen sumpsit: & Pausaniā citat. Pausaniæ uerò uerba hæc in Attica legūtur: Non multū, inquit, à Vulcani templo Vraniæ Veneris ædes abest. Assyrij primum huius Vraniæ cultū instituerūt, quos Paphij in Cypro imitati sunt, ac Phœnices, qui Ascalonē in Palæstina tenent, à Phœnicibus

A nicibus Cytherij edocti,eadē ſacra ſuſceperunt,quæ Aegeus Athe-
nienſibus tradidit, quod eius deæ ira & ſe liberis caruiſſe (nullum
enim unquã ſuſcepit) & ſororibus male eueniſſe arbitrabatur. Sta
tua quæ Pauſaniæ ætate ſpectabatur,ex Pario erat marmore,opus
Phidiæ. Sequitur eodē loco Pauſ.De regione, inquit, quam Hor-
tos appellant, & Veneris templo, nullam ex antiquitate cauſam
cōmemorant,ac ne de Venere quidē, quæ iuxta templũ poſita eſt,
quadrangulari forma,quali ſunt Hermæ. epigrãma tamen teſtimo
nium facit, Venerē cœleſtē maximã eſſe Parcarũ natu.eius autem
ſimulachrũ in Hortis,opus fuit Alcamenis,cui ſacra Nephalia cele-
brabant:ita appellata, quòd ſobrij & abſtemij ea celebrarēt. Ægy-
ptij quoqꝫ Vraniã Venerem coluere, teſte Æliano; qui de bobus
agēs ſcribit,in Ægypti uico Schuſſa nũcupato, nō magno illo qui-
dem,ſed eleganti certè,quiqꝫ in Hermopolitana nomo,id eſt pręfe
ctura cenſebatur, Venerē religioſe & ſanctiſs.coli ſolitã,quam Vra
niam appellabant.atqꝫ uaccã etiã ideo uenerabantur, quia affinita-
tem & conuenientiã cum dea ipſa habere exiſtimetur: nam huiuſ-
modi animal tanto impetu in Venerē incitatur, ut cum maris mu-
gitum audit,ad coitũ uehementiſsimè inflãmetur: & hæc quidem
Ælianus. nomen quoqꝫ quo uaccam nuncupabant,in Api deo re-
B cenſui.Porrò ſcribit Heſychius,Scythas Vraniã,id eſt cœleſtē Ve-
nerē ἀρτιμήασαρ, uel ut alij legunt, ἀρτίμπάσαρ uocaſſe.Herodo-
tus uerò tradit in primo,Scythis, qui templũ in Aſcalone Veneris
deprędati fuerant,deæ ira fœmineũ morbũ cum omni poſteritate
immiſſum:qua ex re Enarees,id eſt execrati,cognominati ſunt. Idē
Herodotus in Thalia, Vraniam ait ab Arabibus uocari ἀλιλὰτ.
quare cōſiderandũ apud eundē in primo,an Alilat,an Alytta legen
dum,quo loco ſcribit:Mylitta Venus ab Aſſyrijs nũcupata,ab Ara
bibus Alytta,à Perſis Mitra. Vna Babylonijs hæc lex fuit,execran-
da quidē: nam mulieribus omnibus indigenis fuit cōmunis, ut ſe-
mel in uita ad Veneris templũ deſiderent,& cum externis uiris cō-
ſuetudinem haberent.Deinde & hiſtoriã ſubdit,de diuitibus,quæ
uehiculis illuc deuehebãtur,& alia quæ ridicula mihi uidentur. Sa-
nè & Origenes,ac item Arrianus, Vraniã deam hanc Arabũ fuiſſe
teſtantur.Sed enim & Babylonij Venerē Salambonē uocabant,ut
eſt à Lampridio proditũ.Omni planctu Syriaci cultus, & iactatio-
ne, Heliogabalus Imperator exhibuit. ζαλαμβὼ, ut Heſychius &
Phauorinus tradunt, Venus à Babylonijs dicitur.Sed & περιβασώ
Venus uocatur:à quibus populis,non prodit idem Heſychius.

πάνδημος ἀφροδίτη, hoc eſt Pandemus & popularis Venus.
Theocritus in Epigrammate ſimul meminit huius Pandemi & V-
raniæ,de Chryſogonæ oblatione,

ἡ κύπρις ὃ πάνδημος, ἱλάσκεο τὴν θεὸν εἰπὼν
οὐρανίην, ἁγνᾶς ἄνθεμα χρυσογόνας. id est, hæc Venus haud Pandemus, diuam dicito placans Vranien, castę oblatio Chrysogonæ. Sanè & Pandemos quosdã dies nũcupatos legimus, quibus mortuis epulas publicè offerebant, unde & illius nomen: de quibus beatus Epiphanius in Ancorato suo, libro sic appellato: Pãdemis, hoc est, popularibus diebus, cibaria quidẽ in totũ exurunt, uina uerò libãt, nihil cõmodi mortuis ex hoc afferẽtes, immò potius se ipsos lędentes: uerũtamen coguntur à cõsuetudine, cõfiteri mortuorũ resurrectionem. atq; hæc quidẽ Epiphanius. Diximus hoc nomine Venerem ab Harmonie Cadmi constitutã. Apollodorus tamen in libro de Deis, Athenis ait sic uocari, quòd ad forũ antiquũ posita esset, in quo soleret πᾶν δῆμος, hoc est omnis populus ad cõciones cõuenire, quas ἀγορὰς uocabant. Nicander uerò in tertio Colophoniacôn, apud Atheneũ: Solonẽ ait πάνδημον ἱερὸν deæ Veneris constituisse ex pecunia prostitutarũ: qua de re & carmina legunt comici Philemonis. πάνδημον uerò uniuersalẽ & publicũ significat, ut scribit Arpocration. hinc Domitius in Pauf. Attica, cõmunem Venerem est interpretatus. hanc deam Pandemon, Artemidorus in lib. de Somniorũ interpretatione inter νοητοὺς, id est intellectiles connumerat. quidã generationi & cõiunctioni attribuunt. Pandemo B rem sacrã facit Lucianus in Dialogis amatorijs. Sed & Phurnutus ait: Venus Vrania Pandemus & Pontia uocatur, propterea quòd in cœlo, terra & mari uim habere existimaretur. Hinc deprehendere potes eos hallucinari, qui apud Phurnutũ legunt πανατία, pro ποντία. Sed hi in codices inemẽdatos impegêre, ut in plerisq; alijs.

ἀποστροφία ἀφροδίτη, quam nos uertibilem Venerem dicere possumus. hæc tertia est, quæ ab Harmonie Cadmi uxore constituta fuit. Hæc eadẽ homines à scelestis & impijs operibus, & desiderijs parũ æquis, malisq; cogitationibus auertere putabatur: unde & illi nomen inditũ, quod in Bœot. scribit Pauf. Idem tamen in Attica ἐπιστροφίαν nominare uidetur, quã ego Verticordiã latinorũ facile crediderim: tametsi Domitius, Venerẽ curatricẽ interpretatus est, nisi fortè ipse ἐπιτροφίαν, non ἐπιστροφίαν legere maluerit. Porro quoniam hic de Verticordia meminimus, hic eam tibi subscribemus.

Verticordia Venus. de hac ita Lactãtius Cœlius grãmaticus lib. Theb. v. Habet, inquit, Venus ignes cupiditatis, nunc odij secundum fidẽ sacrorũ, uel precationũ Veneris Verticordiæ pręcipuè, quæ rogat ut amores inijciat, & rursum ut auferat. Si enim potestas est dandi, nihilo minus ius est tollendi, & amore sublato aut naturaliter odiũ residet, aut mittit. ut Vergil. Quæ mihi reddat eũ, uel eo me soluat amantem. atq; hactenus super ea Papinij uerba.

Nec

A *Nec uultu, nec crine prior soluisse iugalem*
Ceston, & Idalias procul ablegasse uolucres Fertur. Dicta uerò Verticordia uidet, quòd corda ad pudicitiã uerteret. Val. Max. lib. VIII. Cum senatus, inquit, libris Sibyllinis per decẽuiros inspectis cẽsuisset, ut Veneris Verticordiæ simulachrũ consecraret, quo facilius uirginũ mulierumq́ mens à libidine ad pudicitiã conuerteret, & ex omnibus matronis centũ, ex centũ autem decem sorte ductę, de Sulpitia Seruij Paterculi filia, Q. Fuluij Flacci uxore, sanctissima fœmina, iudiciũ fecerũt, cũctis castitate ut præferret. Plinius Sulpitię huius lib. VII. Nat. hist. meminit, & huius historię: sed Verticordię nõ meminit. Iulius uerò Obsequẽs de hac dea his propè uerbis: Ædem, inquit, Veneri Verticordiæ factã, cũ tres uno tempore Vestales uirgines nobilissimæ, cum nonnullis equitib. Romanis incesti pœnas subiere. Verticordiã circũscribit Ouid. quarto Fast. lib.

Cumæam ueteres consuluistis anum.
Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis,
Inde Venus uerso nomina corde tenet.

Murtia Venus à Romanis colebat, quæ Myrtia prius dicta fuerat, ut est apud Plinium, à myrto scilicet Veneri dicata: iccirco &
B pro uerbena in cõiunctione Sabinorũ & Romanorũ electa fuit. Plinij uerba sunt ex XV. Nat. hist. ut Hermolaus castigat. Quin, inquit, & ara uetus fuit Veneri Myrteæ, quã nunc Murtiam uocant. Idem tradit Plut. in causis Romanorũ. Murcea uero dea secordiæ, fuit alia à Murtia, cuius in quarto de Ciuit. dei D. Augustinus meminit: Deã, inquit, Murceã, quæ prẹter modũ non moueret, ac faceret hominẽ (ut ait Pomponius) murcidũ, id est nimis desidiosum & inactuosum. Festus: Murceæ deæ sacellũ erat sub monte Auentino, qui antè Murcus uocabatur. T. Liuius lib. primo: Tum quoq́ multis milib. Latinorũ in ciuitate acceptis, quibus ut iungeret Palatio Auentinus, ad Murceæ datæ sedes. P. Victor in XI. regione urbis ædem Murciæ cõstituit. Apuleius autẽ lib. VI. Met. cũ dixit Metas Murtias, Veneri dicatas intellexit, teste Hermolao.

Astarte Venus: Astarte, ut scribit Theophilus, simulachrum Veneris, quæ colebatur à Sidonijs, astri figura: ipsum uero astrum Venerem putant, nomine ἑωσφόρος: & eam quoq́ Moabitæ colebant. Theologus uerò ita: τί φήσω πρὸς τοὺς τὴν ἀστάρτην προσκυνοῦντας, ἢ τὸν χαμὸν βδέλυγμα σιδωνίων. id est: Quid dicam ad eos, qui se ad Astarten adoraturi inclinant, uel ad Chamum, abominationem Sidoniorum? Epiphanius contra hæreses, de Sabellio agens: Adorauerunt, inquit, Beelphegor, & Chamos, & Astarten, & Muzuroth, & Neastho, & Beelzeboth, & reliqua gentium

ſimulachra. De Aſtarte meminit & Ælianus, qui eam Syriã deã uocauit, id quod & Lucianus de dea Syria, quo libro uarias opiniones recenſet. Artemidorus quoq; Daldianus de Somniorum interpretatione, item Euſebius lib. primo de Præpar. euang. cap. ſecundo. Mar. Tullius. III. de Nat. deor. Tertullianus Septimius in Apolog. & demũ Herm. Barb. in Plin. lib. V. cap. XXV. Quare magis mirum eſt, in Plauti Mercat. cõment. ſcribere, ſe neſcire Aſtarten deam: quam & D. Auguſt. in lib. Iudicũ, Iunonẽ eſſe putauit. Plut. in uita M. Craſsi de prodigijs agens, quæ ipſi acciderunt in Syria, deam hanc ita deſcribit: Venus, inquit, ſeu Iuno, ab incolis dea nuncupata, quæ naſcentibus rebus principia cõferre putatur, haud obſcuris ambagibus dinoſcẽda mõſtrauit. Lucianus Syriam deam & Lunã uidetur exiſtimare. Subdubitare me Herodianus facit, qui in hiſt. Anton. Heliogabalum ait Aſtroarchen deam, Lunã ſcilicet & Vraniã nuncupatã, Romã afferri iuſsiſſe: an Aſtroarche & Aſtarte eadem ſit. qua de re nihil ſtatuo. De dea porrò Syria ſi plura cupis, Luciani libellum legito, & VIII. Metam. Apuleij. Fuit & Aſtarte Æthiopiæ inſula, ut Martianus in Nauigatione, id eſt περίπλῳ ſcribit, & Stephanus. A

Anaitis Venus uocata à Perſis, ut in hiſt. ſcribit Agathius, ex Beroſo & Athenocle Symmacho, qui Aſſyriorũ Medorumq; res antiquiſsimas cõſcripſerunt. Strabo lib. XII. de Zela agẽs urbe, olim inſigni & ſacra: In ea, inquit, templũ eſt Anaitidis, quę ab Armenijs colitur. hoc in loco ſacra cum ſanctimonia maxima celebrabantur, & iuſiurandũ de rebus maximis hic fiebat, &c. Idẽ Strabo lib. XV. de Cappadocia agens: Hæc, inquit, ſacra in Anaitidis & Amani delubris fiunt. nam & horũ ibi delubra ſunt, & Amani ſtatua in pompam ducitur. & hæc ſe uidiſſe, ipſe ſcribit Strabo. In græco codice hæc nomina corruptè leguntur, hoc eſt, Naitidis & Omani. huius deæ ſacra Sacarũ dicebãtur, & dies feſtus Saca, quod eo die Cyrus rex Sacas deuicit & deleuit. Scribunt pręterea alij, ei deæ antiquos dedicaſſe ex pręſtãtioribus puellas, quæ ibi proſtarent: quę deinde uelut ſacræ uiris tradebantur, eas accipientibus hilarè maritis. tale quiddã de Lydis etiam prodit Herodotus. Plin. lib. XXXIII. cap. IIII. Aurea ſtatua prima omniũ, nulla inanitate, & antequã ex ære aliqua illo modo fieret, quam uocant Holoſphyraton, in templo Anaitidis poſita dicitur, quod in ſitu terrarum nomine hoc ſignificauimus, numine gentibus ſacratiſsimo. quo loco multa Hermolaus: libentius enim ille legit Anæitis. Sed quid dicam? ille Dianam, non Venerem putat. Sed Hermolaus ſecutus Pauſaniam in Laconicis, qui in ancipiti eſſe tradit Cappadoces, & qui Euxinum accolunt, cuius ſit ſimulachrum: & Lydos, quib. eſt ἀρτέμιδος ἱερὸν B

A ἱερὸν ἀναίτιδος. Sed & Plut. in uita Artaxerxis ita: (ne te Lapus fallat) Dianæ enim in Ecbatanis, quam Anæitin uocant, sacerdotem legit, ut castam reliquam uitam degeret.

Amathusia Venus celebri græcis & latinis cognomine uocitata, quæ & interdum Amathuntia dicta est. Catullus:

Nam mihi quam dederit duplex Amathuntia curam.

Vergilius in Ciri, uel quisquis est, nam ineptè quidam negant:

Nam te iactari, non est Amathusia nostri Tam rudis. Amathusia uero ab insula, uel urbe potius, in qua summa ueneratione colebatur, nuncupata est. de qua Vergilius,

Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera.

Catullus in annales Volusij,

Nunc ô cœruleo creata ponto,
Quæ sanctum Idalium, Vriosque apertos,
Quæque Ancona, Gnidumque arundinosam
Colis, quæque Amathunta, quæque Golgos,
Quæque Dyrrhachium Adriæ tabernam,
Acceptum face, &c. Fuit uerò ἀμαθοῦς Cypri ciuitas, ut Stephanus scribit, uetustissima, in qua Adonis Osiris uenerabatur: qui cum Ægyptius esset, Cyprij & Phœnices proprium fecerunt. dicta est autem urbs ab Amatho Herculis filio, uel à Cinyræ matre Amathusa: alij ab Aeriæ filio, ut in Paphia Venere dicam.

B

Schœnida Venerem cognominatam sunt qui credant, apud Lycophronẽ, quod obseruat Hermolaus, à schœno, id est scilla, quæ dentibus prodest, & eius cibo accendatur libido, quem secutus est Cœlius. hinc fortè Schœniculæ, uel ut Fest. ait, scorta plebeia ac uilia, ab unguento, quo utebantur, uilissimo. Plaut. in Penulo, Misero schœno delibutas schœnicolas sordidas.

Dione Venus, & Dionæa uocata à matre: res est notissima. hinc apud Orpheũ in Argon. Arete Alcinoo dissuadet, ne Medea Colchis poscẽtibus reddatur: Nam uolẽtibus, inquit, soluere amores, hic ualde est succensa Dionæa Aphrodite. θυμαίνει μάλα γάρ σφι διωναία ἀφροδίτη. Vergil. Sacra Dionææ matri.

Pythionicæ Veneris templũ & aram cõstruxit Harpalus Macedo, Alexandri satrapa, qui Pythionicen puellã amauit, & mortuæ monumentum πολυτάλαντον, hoc est sumptu multorum talentorum cõfecit, ut Posidonius scribit: ut uerò Theopompus, templũ & aram posuit cum huiusmodi inscriptione, πυθιονίκης ἀφροδίτης. Sed de hac Pythionice lõge plura Athenęus lib. Dipnosoph. XIII.

Cytheræa, Cythereia, & Cytheris Venus, uariatis interdũ nonnihil syllabis, cognominata est à Cythera, in quam primùm (ut Festus

stus scribit) concha delata est. Martialis,
Leuior & conchis Galle Cytheriacis. Paus. in Lacon. Cythera insula est è regione Bœarũ, quæ urbs est in extremo sinus Bœotici, sic uocata à Bœo uno Heraclidarũ, qui eam cõdidit. in ea ergo fuit sanctissimum Vranies templum Veneris, & templorũ omnium quotquot in tota Græcia, uetustissimum. ipsius uerò deæ simulachrũ erat armatũ. Hesiodi quoq; interpres in Theogon. Cythera, inquit, est Cypri ciuitas. uocatur autem Cythera, ut Phurnutus ait, παρὰ τὸ κεύθειν καὶ κρύπτειν τὸ αἰσχρόν: hoc est, ab occultãdo turpi, siue cupidine: uel, inquit, ἐκ τοῦ κύειν, quòd hi prope mare nati sint, Venus scilicet & Cupido. Sed enim & Hesychius: Cythera, inquit, insula est Cretæ, & Thessaliæ ciuitas. quidã uerò insulã Promalei aiũt. Promaleũ autem Laconiæ promontoriũ. Cytheræa Venus iuxta Homerũ quidem, non quòd Cytheris appulerit, sed quòd occuletur, quasi κευθόμενος. habet enim in se ipsa cestũ, uinculũ amatoriæ amiciciæ ἐξηκριβωμένον, id est perficiens, & iccirco uariũ: uel, quòd amatores intra se amatorios affectus occulunt. hæc Hesychius fermè. Sed de cesto sumus etiam antè locuti. A

Philomedea Venus frequenti cognomine nuncupata à Græcis poetis, à Cœli, id est Vrani pudendis, ex quibus natam putabãt. ea uero τὰ μήδεα græce dicuntur, unde etiã Aphrodite & Aphrogenia, ut iam dictũ est. Alij à risu dictam tradunt, ut Suidas scribit. μειδιάω enim rideo, id quod & Phurnuto placet. Ad hoc alludit noster Horatius libro primo Carm. B
Siue tu mauis Erycina ridens. quo loco Porphyrion ait, hoc Homeri esse, secundum illud φιλομειδὴς ἀφροδίτη. Hesiodi tamen interpretes, & Phauorinus, φιλομηδὴς (aiunt) à pudendis Saturni deducit, & Bœotorum more. Nam Hesiodus plerunq; ita locutus est, & in hoc nomine penultima per ει diphthongum scripsit, & μ duplicauit propter metrum. hic est Hesiodi uersus,
ἠδὲ φιλομμειδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη. id est, Atque Philomedea, quòd ex testiculis edita est.

Epitragiã Venerẽ Plut. in magnis Parallelis scribit uocatã, cum Apollo Delphinius Theseo respõdisset, nauigaturo in Cretam, ut deligeret sibi nauigationis ducem Venerẽ, & ad mare caprã imolaret, statim ea in marem est mutata. ἀπὸ τοῦ τράγου uidelicet denominata ἐπιτραγία, id est ab hirco. id sexta instantis Munichionis, hoc est mensis Martij VI. contigisse, idem Plut. est auctor.

Pastophoros Veneris epitheton, quasi dicas ferens thalamum. παστὸς enim thalamum significat. hinc παστοφόρος ἀφροδίτη, quòd παστὸν, id est thalamum curet.

ἀνοσία ἀφροδίτη, καὶ ἀνδροφόνος, hoc est impia & homicida Venus

A nus cognominata. Nam ut Timæus prodidit, cum in Thessalia à mulieribus quibusdã ob zelotypiam Lais occisa fuisset, quòd scilicet ab iuuenibus Thessalis ardentius amaretur, acubus percussa ligneis in æde Veneris. unde postea factũ est, ut ædes ipsa Veneris impię, hoc est, ἀνοσίας ἀφροδίτης nuncuparet. Ostẽdebatur autem apud Peneũ eius statua, hydriã lapideã continens: & hoc carmen,

τῆσδέ ποθ' ἡ μεγάλαυχος ἀνίκητός τε πρὸς ἀλκὴν
 ἑλλὰς ἐδουλώθη κάλλεος ἰσοθέου.
λαΐδος, ἣν ἐτέκνωσεν ἔρως, θρέψε δὲ κόρινθος,
 κεῖται δ' ἐν κλεινοῖς θετταλικοῖς πεδίοις.

Cuius carminis hic fermè sensus, quòd magnifica ac uirtute inuicta Græcia in seruitutem redacta sit, forma diuinæ Laidos, quam Cupido genuit, & nutriuit Corinthus: ea uero iacet in Thessaliæ inclytis campis. Epigramma non illepidè à Leon. conuersum est,

Inuictos potuit forma quæ uincere Achiuos,
 Istic eximiæ Laidos est tumulus.
Cui patria est Ephyre, genitor deus ipse Cupido,
 Thessaliæ in campis nunc tamen illa iacet.

De Laide hæc & alia apud Athenæũ leges. eadem ferè in ἐρωτικῷ Plut. nisi quòd templũ ait appellatũ ἀνδροφόνου ἀφροδίτης, id est homicidæ Veneris. Pausan.

B autem ipse in Corinthiacis nonnihil diuersa scribere uidetur. ait enim, in Thessaliã ab Hippophato, uel Hippostrato (ut alij tradũt) amatam, profectam esse. Porrò de Laide Aristophanis interpres, & Suidas, plura: & nos nonnihil in Melanide. nunc tantum quę ad Veneris cognomen pertinere uidebantur, attulimus.

καλλίπυγος ἀφροδίτη, hoc est, ut sic dicam, Pulchriclunis Venus. Fuit apud Barbaros templum Pulchriclunis Veneris, hac ratione constitutũ. Fuerant agresti cuidã filiæ duæ formosæ, quæ inter se de natium seu cluniũ pulchritudine certarent. quæ cum in publicam uiam uenissent, adolescenti cuipiam inde eunti se ostenderunt, ut is iudicaret, utra esset καλλιπυγοτέρα, id est pulchriorum natium. Iuuenis utramq; accuratè intuens, maiorẽ natu clunium specie præstare pronunciauit: eiusq; simul est amore correptus. & domũ reuersus, rem fratri significauit: qui urbe exiens, ad rem huiusmodi uisendam prodiuit. hinc & ipse similiter alterius est amore captus: quare ambo fratres ambas sorores, agrestes puellas, etiã inuito patre uxores duxere. quæ mox fortunis affluentes, ἱερὸν τῆς ἀφροδίτης καλλιπύγου, id est templum Veneris pulchriclunis condidere, propterea quòd puellæ ipsæ à ciuibus Pulchriclunes, hoc est καλλίπυγοι dicerentur. historiam hanc in Poetis scenicis attigimus, in Carcini uita. Eandẽ & Athenæus lib. duodecimo Dipnosoph. ex Cercida Megalopolita in Iambis recensuit.

Armata

Armata Venus, hoc est græcè ἐνόπλιος ἀφροδίτη, quæ ὁπλοφοροῦσα in primo ab Apollonio dicta, & ὁπλισμένη à Pausania. Armata ergo Venus à Lacedæmonijs culta fuit, de qua sic in primis Lactantius tradit: Cum, inquit, Messenios obsiderent Lacedæmonij, & illi furtim deceptis obsessoribus egreßi, ad diripiendã Lacedæmonem cum cucurissent, à Spartanis mulieribus fugati fusiq; sunt. cognitis autem hostiũ insidijs, Lacedæmonij sequebantur. his armatæ mulieres obuiã longius exiuerunt: quæ cum uiros suos cernerent parare se ad pugnam, quia putarent Messenios esse, corpora sua nudauerunt. at illi uxoribus cognitis, ex aspectu in libidinẽ concitati, sicut erant armati, permixti sunt utriq; promiscuè (nec enim uacabat discernere) sic iuuenes ab ijsdem antea missi cum uirginibus, ex quibus sunt Partheníj nati: propter huius facti memoriam, ædem Veneri armatæ & simulachrũ posuerunt. hæc Lactantius. meminit & Pausanias in Laconicis: qui inter cætera ait, Armatæ Veneris delubrũ in templo antiquißimo fuisse in colle, in quo superædificatũ tabulatum erat Veneris Morphus, de qua in hoc dicturi sumus. Meminit item armatæ Veneris F. Quintilianus, qui & hoc ait, inde argumenta declamationũ antiquos desumere solitos, cur armata apud Lacedęmonios Venus. Legitur hac de re epigramma Ausonij tale: B

Armatam Venerem uidit Lacedæmone Pallas:
Nunc certemus, ait, iudice uel Paride.
Cui Venus, Armatam tu me temeraria temnis?
Quæ, quo te uici tempore, nuda fui.

quod epigramma ex græco desumptum est, quod ἀδέσποτον in quarto Græcorum epigrammaton legitur:

παλλὰς τὰν κυθέρειαν ἔνοπλον εἶπεν ἰδοῦσα,
κύπρι, θέλεις οὕτως ἐς κρίσιν ἐρχόμεθα;
ἡ δ' ἀπαλὸν γελάσασα, τί μοι σάκος ἀντίον αἴρειν,
εἰ γυμνὴ νικῶ, πῶς ὅταν ὅπλα λάβω;

Legitur & alterum Iuliani Ægyptij ex hyparchis, cuius sunt hi duo extremi uersus,

ὑμεῖς δ' ἐν θαλάμοισι λακωνίδες ὅπλα κυθείρης
ἀζόμεναι παῖδας τίκτετε θαρσαλέους.

hoc est,

Vos uerò in thalamis Cythereidos arma Lacænæ,
Dum pudet, audacem gignite progeniem.

Barbata Venus, & Mascula, teste Macrobio dicebatur, super eo Vergilij uersu ex secundo Æneidos,

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes Expedior.

Idq; Calui ac Leuini auctoritatibus cõprobat, & Aristophanis, qui ἀφρόδιτον, non ἀφροδίτην hanc deam appellat. Sed planè & Aristo

teles

A teles primo Elenchorũ idem affirmat, eodem auctore Leuino, ubi de soloecismo agit: hoc idem & Seruius grammaticus ostendit. Iul. quoq; Firmicus eadem, ut puto, ratione biformem Venerem dixisse uisus est, lib. tertio. Quin & alios deos pari modo aliquãdo à scriptoribus enunciatos uidemus, hoc est mares & foeminas, ut iam in Luno & Luna scripsimus. Illud porro scribit Suidas, Veneris statuam ideo effingi solitam cum pectine & barba, quod Romanis aliquando mulieribus pestilens irrepsit pruritus, quem græci (ait) κνῆφην uocant: quo morbo cum pili deciderent omnes, pectinum non erat usus: (ut hoc tempore, quo scribimus hæc, morbus est, quo tam mares quàm foeminæ toto corpore glabri & depiles fiũt, qui morbus in primis ex Venerea contage debacchatur.) Quare mulieres tam deformi ac inuenusto morbo plurimùm angebãtur. hinc Veneri uota facientes, deæ miseratione eis pili iterum succreuerunt: & propterea mulieres hac peste liberatæ, deæ simulachrũ cum pectine posuere: eidemq; deæ simul barbam affinxere, ut dea mascula & foeminea instrumenta haberet, ut omnis generationis pręses esse crederetur. Ideoq; superiora corporis cingulo tenus maris speciem pręferebat: reliquum uerò, id est inferiora foeminæ. Legimus quoq; apud Thussas in Ægypto cornutam Venerem cul-
B tam, cui & uacca immolabatur, & in Nitriotica pręfectura ouis, ut alibi repetam.

Genitrix Venus à Romanis culta, cuius meminit Macrob. Genitricis Veneris templum Cæsar dicauit, ut Suet. scribit. Appianus & Dion, item Plin. lib. trigesimosexto Nat. hist. M. Varro magnificat Archesilaum, L. Luculli familiarem, cuius proplasticen pluris uænire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera. ab hoc factam Venerem genitricem in foro Cæsaris, & prius quàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Idem alibi Plin. eundem tradit Cæsarem Veneri Genitrici thoracem dicasse, factũ ex margaritis Britannicis.

Cnidiam Venerem non Cnidij tantum coluere, sed totus fermè orbis, multaq; eius templa habuere: quorum uetustissimum Veneris Doritidos cognominatæ, quam Dorida appellat Tatianus Assyrius. Secundum Acreæ, recentissimum Gnidiæ. Sed Gnidij ipsi Euploeam nominabant. Scribit Athenæus XIII. Dipnosoph, Praxitelem sculptorem Gnidiam Venerem effinxisse ex forma Phrynes, quam efflictim amabat, atq; etiã in basi Cupidinis, sub scenam theatri epigrãma inscripsisse. Sed tota Gnidiæ Veneris descriptio non aliunde petenda est, quam ex Luciani Amoribus, quo loco eius deæ & templũ & lucum & statuam egregiè elegantiss. scriptor est executus. Si quem piget illa quærere, hæc saltem nostri Plinij ex

rtigesimosexto libro breuissimè audiat. Praxitelis, inquit, ætatem A
inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiã semet.
opera eius sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, & nõ solum
Praxitelis, uerùm & in toto orbe terrarũ Venus, quã ut uiderent,
multi nauigauerunt Gnidum: duas fecerat, simulq; uendebat, alteram uelata specie, quam ob id quidem prętulerunt optione, quorũ
cõditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem precio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes. Reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidijs mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienũ, quod erat ingens, dissoluturũ repromittens. omnia perpeti maluere, nec immeritò: illo enim signo Praxiteles nobilitauerat Gnidũ. Aedicula eius tota aperit, ut conspici possit undiq; effigies deæ, fauente ipsa (ut creditur) facto. nec minor ex quacunq; parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cum delituisset noctu, simulàchro cohæsisse, eiusq; cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustriũ artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quod inter hæc sola memoratur. atq; hæc Plinius, ut cæterorũ plurima mittam. nam nihil omnino notius nec Græcis, nec Latinis. B

Sicyonia Venus, à Sicyonijs & culta & nũcupata, cuius deæ templũ duæ tantũ mulieres ingredi solebant, quarũ altera deæ antistes erat, tota uita cœlebs: altera & uirgo ministra, quæ Lutrophora dicebatur: cæteri omnes pro foribus supplicabant. Deæ effigies sedentis ex auro cõfecta, Canachi opus, altera manu papauerũ capita, altera malũ tenebat, in summo capitis uertice poculũ gestabat. sacrificia uerò huic deæ ex omni animantiũ genere, præter sues: ex iunipero sacrũ adolebat, & herba pæderote, quæ fagi habet folia, sed minora, prini maiora, id est ilicis, querna specie, altera parte subnigra, altera subalbida, qualia uidelicet populnea. hęc Paus. & Leõ.

κωλιὰς ἀφροδίτη, hoc est, Colias Venus à græcis, sed in primis ab Atticis colebatur, de qua hæc ferè à Pauſ. in Attica: Colias, inquit, promontoriũ Atticæ, XX. stad. ab urbe distans, quò Medorum disiectam classem maris æstus detulit, ubi Coliados Veneris templum, & dearũ quæ Genetyllides uocabantur, fuit. ab his nihil differre uidentur deæ illæ, quę à Phocaensibus in Ionia Gennaides appellabantur. Arpocration quoq; deam à promontorio denominatam scribit, quod sit ex metaphora κῶλον, id est membri nuncupatum. huius Demosthenes in Neæræ oratione meminit. Aristophanis uerò interpretes Venerem Coliada ideo cognominatam ferunt, ab adolescente quopiã Attico, qui à prædonibus captus, Veneris auxilio ab eorum manibus liberatus est. Prædonũ enim principis

A cipis uxor, uel ut alij scribunt, filia, eius amore correpta, eum impunè abire permisit. Hinc Coliada Venerem à κώλοις, id est membris solutis nuncupauit. Sunt qui tradant Coliada locum fuisse sic uocatum, quòd membrorum effigiem præ se ferret. Non desunt qui putent, ab Ione sacrificante appellatã, quòd cum sacram rem faceret, eam hostiæ partem coruus abripuit, quę Cole dicitur: & in eum locum deposuit, qui Colias postea est appellatus. Lucianus in Amoribus nomen à promontorio deducit. Idem Strabo, & Hesychius, & Stephanus, qui κωλιὰς ita appellatum ait, quòd similis locus sit hominis κώλῳ, id est membro. Fuit & ibidem Cereris templum πολύστυλον, id est multis columnis ornatum.

ἐξώπολις ἀφροδίτη, hoc est, extra urbem posita Venus. hęc Athenis fuit, ut testatur Plin. lib. trigesimosexto, his uerbis: Alcamenen Atheniensem, quod certum est, Phidias docuit, in primis nobilem, cuius opera Athenienses cõplura in ædibus sacris posuere: præclaramq; Veneris imaginem extra muros, quæ appellatur Aphrodite Exopolis.

Hortensis Venus, uel potius in hortis posita. græcè enim ἐν κήποις ἀφροδίτη. Lucianus in primo de Imaginibus, & item secundo: B Illud est, inquit, Veneri Gnidiæ, atq; ei quæ est ἐν κήποις. Idem Lucianus in dialogis meretricijs, Mater & Musarium: Pandemo, inquit, Veneri capiã candidã: Vraniæ uerò, id est cœlesti, & ei quæ in hortis, τῇ ἐν κήποις, utriq; iuuencã. Sic autem à loco, ut est apud Pausaniã in Attica, qui se nullam eius templi causam edidicisse ait. Sed nec de Venere quidem, quæ iuxta templum posita fuit, quadrangulari figura, &c. Ego putauerim ideo Venerem eam habuisse cognominis ratione, quòd, ut ait in primo de Re rustica Varro, Venus sit hortis pręposita, propter generationem. Quin & Næuius, ut est apud Festũ, Venerem pro oleribus posuit, ut Cererem pro pane, & Neptunum pro piscibus: dicens coquus, Edi Neptunum, Cererẽ, Venerem. Sed & Varro in lib. de Ling. lat. Vinalia, ait, rustica dicuntur ante diem duodecimũ Kl. septemb. quod tum Veneri dedicata ædes, & horti eius tutelæ assignantur, ac tum sunt feriati olitores.

Praxis Venus cognomine, ab actione uidelicet denominata, cuius ædes in Attica fuit, teste Pauſ. post Bacchi templum, & simulachrum ex ebore.

ἑλικώπις ἀφροδίτη, sic appellata Venus à nigris oculis, ut apud Pindarum in Pyth. obseruant interpretes, in eius hymni initio, qui Xenocrati Agrigentino uictori canit, super ea uerba, ἑλικώπιδος ἀφροδίτης. frequens omnino græcis poetis epitheton: sicut etiam illud ἑλικοβλέφαρος, quod à supercilijs pulchris & arcuatis, teste

Hesiodi commentatore super illud Theogoniæ,

καὶ θέμιν αἰδοίην, ἑλικοβλέφαρόν τ' ἀφροδίτην, A

Et pudibunda Themis, curuis ciliisq; Aphrodite.

Curuis autem, id est pulchris, uel à parte totũ: uel sumpta metaphora à uitibus, in quibus helices & capreoli. Est & apud Homerum.

Nicophorus Venus, id est uictoriã ferens colebatur, teste Paus. in Corinth. quam ferunt ab Hypermestra dicatam. nam illa cum patris imperiũ contempsisset, à patre fuit ad Lycei forum citata. putabat quippe eius salutem nõ modo periculosam, sed & infamem sibi futuram. qua ex re ab Argiuis absoluta, νικοφόρον ἀφροδίτην, id est Venerem uictoriam afferentem, denominatam dedicauit. Eadem Hypermestra & Dianæ cognomine Pithus, id est Suadelæ, simulachrum eandem ob causam dicauit, quòd scilicet Lynceum seruauerit, contra patrẽ Danaũ. De Nicophoro uerò Ioue, suo loco scripsi.

Catascopia Venus culta à Græcis hac ratione fuit, quod in quo loco se Hippolytus exercere consueuerat, Phædra illum spectare & uidere poterat. quare cum ibi constructum templum fuisset, ab ea speculatione Venus Catascopia appellata est. auctor Paus.

Morpho est Venus cognominata apud Lacædemonios. uetustissimum in colle ædificatum templũ fuerat, in quo superconstructum tabulatum, Morphus Veneris sacellum: cuius simulachrum B fuit sedens, in capite tegumentũ habens, & ad pedes pedicas. Sunt qui historiam in Tyndarum referant, qui uinculis eiusmodi mulierum constantiã ac stabilitatem assimularet. nam quod Veneri ipsi Tyndarus uincula pedibus iniecerit, ut filiarum opprobria ulcisceretur, parũ à scriptoribus probatur. Paus. Morpho hanc armatam legimus, ut suprà ostendimus. Quin etiã cæteros deos deasq; lanceam tenentes effingebant iidem, significantes, omnes esse bellica uirtute præditos, atq; itidem esse debere ciues in sua R.P.

Migonitis Venus cognominata in Migonio, loco maritimo Laconiæ, ut ait Paus. ubi templum Veneris fuisse scribit, quod ab Alexandro Paride factum tradunt. prope hoc templũ Menelaus post Troiam captã annis VIII, Thetidi ac Praxidicæ erexit simulachra.

Symmachia Venus ideo appellata, quòd in bello etiam auxiliatrix sit. hanc Mantinenses summo honore coluere, ut in Arcad. Paus. prodit, & quod in Actiaco bello Romanis affuerit.

Byblia Venus nuncupata, de qua Lucianus in eo qui est de dea Syria, ita meminit: Vidi, inquit, in urbe Bybli templum ingens deæ Veneris, cognomine Bybliæ, in quo & ritus & cerimonias in Adonim peragũt. ubi & fabulæ reliquũ exequitur: ne ego longior sim.

Elephantina Venus ab urbe Ægyptia denominata, ut putatur. Describitur Elephantina Venus à Philostrato in secundo de Imaginibus,

A ginibus, item ritus & sacra, tum etiam habitus illius, & puellæ molles, quæ illi deseruiunt, & sacra canunt, tum præterea & alia multa.

Architis Venus apud Assyrios culta, ut Macrobius testatur, quę olim magna ueneratione uiguit: mox à Phœnicibus culta, unà cum Adonide, quem quotannis lugeri etiam sacra Hebræorũ testis est historia, quo in loco multa Hieronymus. Simulachrum huius deæ in monte Libano fingebatur, capite obnupto, specie tristis, faciem manu læua intra amictum sustinens, lachrymæ uisione conspicientium manare credebantur. quòd uerò in Libano culta fuerit, docet etiam Musæus in poematio Herus & Leandri, & Lucianus de dea Syria. quo loco inter cætera fluuium ait ex monte Libano in mare deferri, fluuio nomen Adonis, qui quotãnis cruore infectus in mare exit: ipsumq́; mare, quà lapsus est, purpureum reddit. eo tempore Adonim ab Apro saucium fuisse, indigenæ autumant. Cætera apud Lucianum lege. de Adonide uerò seorsum ægimus.

Erycina Venus cognominata ab Eryce mõte Siciliæ, in quo Æneas matri templum construxerat, ut Verg. canit,

Erycino in uertice sedem Fundabat Veneri Idaliæ.

Polybius in primo, in Erycis uertice planiciem fuisse scribit, ubi Erycinę Veneris templum, quod sine controuersia omnium Siciliæ B templorum locupletissimum atq; ornatissimum fuit. Diod. Siculus Erycem ait Veneris & Butæ filium fuisse, qui monti, ut etiã Seruius testatur, nomen dederit, & matri templũ, quod tamen Æneæ adscribit Vergilius. De hoc templo plura Diod. qui inter cętera & hoc ait, quòd à primordio eius templi nunquam per tot sæcula imminuta sit gloria, sed semper aucta. nam pręter ea quę Eryx ipse, & Æneas, Siculi ipsi & Athenięses deinde, ac demùm Romani multo honore & cultu illud honestarunt: & cætera, quæ idem scriptor exequitur. nõnulla etiam M. Cicero in Verrinis, deq́; Venerijs illi sacratis. Fuit & Romæ Veneris Erycinæ templũ, ut Strabo in sexto testatur, eius & Ouidius in Fastis & Amoribus meminit. Liuius inquit lib. secũdo, tertiæ Decad. Tum ædes uotę Veneri Erycinæ, ædemq́; Fab. Max. dictator uouit: quia ita ex fatalibus libris edictum fuerat, ut is uoueret, cuius maximũ imperium in ciuitate esset. Idem libro tertio: Interea duumuiri creati, Q. Fab. Max. & Attilius Crassus, ædibus dedicandis, Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinæ: utraq; in Capitolio est, canali uno discretæ. Altera fuit Romę Venus Erycina ad portam Collinã, quam eodem Liuio auctore lib. decimo, quartæ Decad. eodem anno quo Aquileia colonia Latina in agro Gallorum est deducta: L. Portius, L. F. Licinus duumuir dedicauit: uota erat ab Cos. L. Portio, Ligustino bello. De hac Ouidius,

Templa frequentari Collinæ proxima portæ
Nunc decet, à Siculo nomina rege tenet. A
Fuit præterea & Psophide Arcadię Erycinæ Veneris templum, ut Pauſ. docet: quo argumento utitur, eam urbē à Sicula muliere nomen habuiſſe, quæ ibi Erycinā Venerem erexit. Erycinæ frequens eſt mentio. Catullus,
Spinoſas Erycina ſerens in pectora curas. Horatius,
Siue tu mauis Erycina ridens, &c.

Argynnis Venus cognominata eſt, ab Argynno pueri nomine, de quo apud Athenæū lib. decimotertio legimus, quòd puer fuerit ab Agamemnone rege amatus, qui cum frequentius nataret in flumine Cephiſo, periit. quo in loco eum ſepeliuit Agamemnon, ibidemq; Veneris Argynnidos templum conſtruxit. quam fabulā etiā inter Poetas retulimus. hinc illud Propertii ſanius intelligitur,
Sunt Agamemnonias teſtantia littora curas,
Qua notat Argynni pœna natantis aquas. Steph. quoq; in lib. De urbibus, ἄργεννον ait filium fuiſſe Leuconis Athamantis, qui fuit Siſyphi, qui fuit Æoli, Bœotium puerum, amatum ab Agamemnone: qui cum in fluuium Cephiſum ingreſſus eſſet, interierit: à quo Argennida Venerem denominauit. Dicitur & Argynnis. Ariſtophanes tamen ἀργύννιος cum diphthongo protulit. hæc quidē Stephanus. Qua ex re eorum falſum eſſe patet figmentum, qui confingunt, Argynnum Dianæ indignatione ſummerſum, quòd in eius contemptū eſſet auſus fretum ingredi, quod dea æſtuoſum feciſſet, ob interemptam ceruam, ſepultum in inſula Arginuſis. Et propterea Propertianum uerſiculum ita legunt, B
Qua notat Argynni pœna minantis aquæ. Plutarchus in eo qui inſcribitur, ὅτι ἄλογα λόγῳ χρῆται, id eſt, quòd ratione irrationabilia utātur, huius hiſtorię meminit: ſed pueri nomen Argæū, non Argynnū facit, uel altera, non eadē eſt fabula. Porrò & Herodotus Arginuſſam ait, cœleſtē Venerē à Scythis uocari. Argēpaſſam legit tamen Origenes lib. ſexto, ex eodem Herodoto, ut alibi oſtēdi.

Victricem Venerem cultam à Romanis legimus, cuius ædem (ſi recte remetior) Porphyrion fuiſſe ait in theatro Pompeii. meminit Plut. in ipſius Pompeii uita. Plinius libro octauo, de elephantis: Pompeii, inquit, altero conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauere in circo XX. aut ut quidam tradunt, XVII. & cætera pulchrè. Superioribus annis Romæ effoſſum fuit marmoris fruſtum, in quo inſcriptum erat, Veneris Victricis. Non equidem auſim ſtatuere, an græcè hæc ſit dicta Nicophoros Aphrodite. Vidi in uetuſto Imp. Numeriani nomiſmate, in cuius tergo erat inſcriptio,

A ſcriptio, Veneri Victrici. Erat uerò imago ſtolata, quæ dextra Victoriolam porrigebat, ſiniſtra neſcio quid hac forma Cælius noſter putabat umbilicum eſſe, qua ſpecie apud Paphū colebatur, teſte Tacito, ut docui alibi. Ego ſpeculū eſſe arbitrabar, quo de ſpeculo ſuprà ſum locutus. Varro quoq;, ſi modo ad rem facit, de Ling. lat. Hinc comicos Victrix Venus: uidelicet ne hęc non quòd uincere uelit Venus, ſed quòd uincere ipſa uictoria, ab eo quod ſuperati uincuntur. utriq; teſtis poeſis, quod & Victoria & Venus dicitur Cœligena.

Melanis, quæ & Melænis, Venus cognominata fuit ideo, ut tradit Pauſ. in Arcad. quòd hominibus non omnino diurni concubitus, ut belluis, ſed nocturni & abditi ut plurimum conueniant. Colebatur uerò in primis à Corinthijs. Tradunt deam hanc per quietem Laidi nunciaſſe, futurum eſſe ut aliquando talentorum non paruam copiam compararet: id quod & nō multo pòſt euenit. Lege Athenæum, qui adeò eam formoſam ait fuiſſe, ut pictores eam adirent, quo uel eius pectus & mammas imitarentur. Pauſ. uerò in Corinth. ait, Cranion cupreſſorū nemus ante urbem fuiſſe, in quo Bellerophontis lucus, & Veneris Melanidos templum, ac Laidis monumentum, inſculpta leæna, quæ prioribus pedibus arietem B complecteretur. qua de re etiam Alciati extat epigramma, quod hic libenter aſcripſi:

Quis tumulus? cuia urna? Ephyrææ eſt Laidos. & non
Erubuit tantum perdere Parca decus?
Nulla fuit tum forma, illam iam carpſerat ætas,
Iam ſpeculum Veneri cauta dicarat anus.
Quid ſcalptus ſibi uult aries, quem parte leæna
Vnguibus apprenſum poſteriore tenet?
Non aliter captos quòd & ipſa teneret amantes:
Vir gregis eſt aries, clune tenetur amans. Subiungit & hoc idem Athenæus, alterum eſſe in Theſſalia Laidis monumentum. ipſam enim in Theſſaliam acceſsiſſe ait, amore Hippoſtrati captam. Quidam nō Hippoſtrati, ſed Eurylochi, ſiue Ariſtonici ſcripſerunt. alij Hippophati, quæ inuidia ac zelotypia à Theſſalis mulieribus occiſa, ut in Anoſia Venere relatū eſt. Sed de Laide ſatis. Scribit idem Pauſ. in Bœoticis, Theſpijs fuiſſe Melænidis Veneris templum.

Dexicreontis Venus in Samo colebatur, ſic ab euentu nuncupata. nam Dexicreon quidam circulator, id eſt ἀγύρτης & mendicus, Samias mulieres luxu ac petulantia perditas, ſacris quibuſdā ac piaminibus expurgauit: unde Dexicreontis Venus denominata. alij Dexicreontem Naucl erum quempiam fuiſſe tradunt, qui cum ne-

gotiandi gratia in Cyprum peruenisset, & onus in nauim esset impositurus, Venus iussit ut aquam tantũmodo in nauim ipse inferret, statimq́ orã solueret. Ille uerò deæ paruit, aquã intulit. cumq́ summa tranquillitate nauigaret, reliquis mercatoribus sitientibus propter æstum, unus ipse aqua abundabat, qua cæteris æstuantibus siti diuendita, magnam argenti copiam coegit: qua & statuam deæ erexit, quam de suo nomine Dexicreontis Venerem appellauit. Plut. auctor. in Quæstionibus. A

Zerynthia Venus appellata est, ut Suidas ait, & Zerynthion & Zerynthon antrũ, in quo canes sacrificabãtur, ubi & Corybantum & Hecates mysteria agebãtur, ut in Hecate copiosius retulimus, ex Lycophrone, & eius interprete Isaacio, itemq́ ex Stephano. Theophilus tamen & Phauorinus, Zerinphan Venerẽ & ζηρίνφιον antrum uocãt. Puto autem mendum subesse. Sunt & Zerynthia littora apud Ouid. de Tristibus primo,

Inde leui uento Zerynthia littora nacta

Threijciam tetigit fessa carina Samon. Alij licet aliter legant. Ouidio cõsentit Phauorinus. nam Zerinthiũ Thraciæ ascribit. Sanè & apud Hesychium lego Zerenen, hoc est, ζειρήνην Venerem in Macedonia uocari.

λαδωγενὴς ἀφροδίτη, Hesychius & Phauorinus tradunt Venerem nuncupatam Ladogenen, quòd prope Ladonem fluuium in Arcadia nata est. B

Nephthe ab Ægyptijs Venus uocatur, quam & finem, seu mortem, alij Victoriam nuncupant, de qua Plut. in eo qui inscribitur de Iside & Osiride: quam & quinto loco natam ait, & cum Typhone coli. Hesychius tamen Venerem ait ἀθὼρ ab Ægyptijs uocari: unde Athyr mensis, qui in nostrum nouembrem fermè cadit. Est apud Epiphanium lib. tertio aduersus Hæreses, Senephthe: putarim ego legendum Se Nephthe: Alij, inquit, Tithrambo, Hecaten interpretãtes: alij Senephthy, alij Thormutidi sacra faciũt, alij Isidi.

Libitina Venus à latinis existimata fuit, ea quæ sepulchris præesset, ut copiosè docuimus in nostris Sepulchralibus. Sed & hoc loco repetenda, & addenda quædam. Hæc quidem dea & ingredientibus in uitam, & egredientibus præesse iudicabatur. unde etiam ἐπιτύμβια Delphis cognominata: cuius etiã fuit statua, ut ex Plut. docuimus. nescio uerò an hæc eadem sit, quam M. Varro Libentinam Venerem uocasse uidetur, à Libendo denominatam. Meminit & Cicero de Nat. deor. Veneri Libentinæ lucus Romæ fuit, ut Festus ait. Fuit & Lubentia, cuius Plautus bis, ut puto, meminit: item Gellius in Atticis noct. & Apuleius. Sed & Horatius Libitinã uitare dixit, pro mortem effugere, ut & eius interpretes testantur. Hinc

A Hinc libitinarij, de quibus in Sepulchralibus actum est. Seneca in
sexto de Beneficijs, ait uota Libitinariorum, pro eò quod illi mul-
tos desiderent mori. Ab hac dea Libitinensis porta Romæ appella
ta fuit, cuius Lampridius meminit in Commodo.

Basilis Venus à Tarantinis uocata fuit, ut ait Hesychius. unde &
lusus quoddam genus, quo ij qui reges ac milites imitabantur, ute-
bantur: id est, cum ducta sorte aliquis rex creatur, & imperat ei qui
deinde simili sorte & ipse rex imperat, quod lusus genus inter Iusti
niani leges quidam trahere nisi sunt, ut titulo de ludo aleę, &c. nam
Regindalia esse existimatur, quę βασιλίνδα græcè à Polluce, Suida,
alijs dicta est. Etsi amicus meus Rhindalcha, à distortis naribus,
quasi Rhinochalca, libentius legere consueuerit: & nescio quo pa-
cto ad cottabum transferre uoluerit. Cum priore sentit Alciatus.

ἵφιππος ἀφροδίτη, id est Equestris Venus, ab antiquis effingeba
tur. nam Veneris filius Æneas, cum occasum uersus nauigasset, e-
quum mox conscendit, & hac statua matrem deûm honorauit, ut
Suidas scribit.

Elimæa Venus: Appianus in hist. Syriaca. uide in Diana Elimai-
tide, ex Hieronymo, & alijs. Fuit & Pyrenæa Venus, cuius templũ
B in Galliæ descriptione Strabo cõmemorat lib. quarto, à Pyrenæis
montibus, ut uidetur, nũcupata. quin idẽ Strabo Aphrodisiũ me-
morat Veneris Pyrenææ promontoriũ. meminit & Ptolemæus.

πόρνη ἀφροδίτη, id est meretrix Venus cognominata fuit ab Aby
denis, ut Pamphilus & Clearchus in mythicis tradunt. Nam cum
Abydena ciuitas fortè in seruitutẽ incidisset, meretricum arte libe-
rata fuit. quare factum est, ut ciues in rei memoriam & monumen-
tum, construxerint fanum πόρνης ἀφροδίτης. Pluribus ab Athe-
næo res exposita est, lib. decimotertio. Cur non potius Meretrix
Venus, quòd hæc prima, ut in historia sacra continetur, artem me-
retriciã instituit, auctorq́ꝫ mulieribus in Cypro fuit, uti uulgo cor-
porum quęstum facerent, ut Lactantius & Seruius scribunt. D. ue-
rò Aurelius: Tres (inquit) Veneres: una uirginum, quæ etiam Ve-
sta est: alia coniugatarum: alia meretricum, cui etiam Phœnices do
num dabant de prostitutione filiarum, antequam iungerent eas ui-
ris. Iustinus & Lactantius Cyprias uirgines hoc facere fermè scri-
bunt. idem & Seruius. Strabo, Armenias & Assyrios. Herodotus,
Lydos. Angilas & hoc in Africa factitasse, Solinus & Mela sunt au
ctores. qua enim nocte nuberent, fœminas prostituebant: quod &
legimus quosdam hoc tempore facere, in Hispanis, Lusitanis ue na
uigationibus. Scribit Iustinus, Locrenses bello pressos uouisse, fe-
sto Veneris filias prostituturos, si uictores fierẽt: id quod & alios
fecisse mihi uideor legisse. Adeò gentes ante lucem editam, in tene-
bris

bris cæcutiebant, stultaque deis suis uota faciebant. A

Sycensis Venus: Sycæ, quæ Punica ciuitas fuit, fanum Veneris fuisse proditum est, in quod se matronæ cõferebant, atque inde procedentes quæstum dotis corporis iniuria contrahebant, honesta nimirum tum inhonesto uinculo coniugia iuncturæ. hoc fermè ex uerbis Val. Max. in secundo.

ἑταίρα ἀφροδίτη, id est Amica Venus ab Atheniensibus colebatur, ut Apollodorus scribit. meminit & Hesychius. Sic uerò appellata, quòd amicos & amicas coniungeret. Eualces uerò in Ephesiacis prodidit, in Samo templa ædificata Veneri Hetæræ, quod & Atheneus repetit in Cœnis. De Ioue Hetærio, suo loco scripsimus. Sanè ἑταίρα uocabulum est, quod tam in bonam quàm in malam partem accipimus, ita ut sodalem & meretricem significet. Sanè græci πώλους amicas nominant. nam meretrices πώλους Veneris nuncupant, ut Hesychius notat. Nos pullos, pueros etiam uocamus. Festus: Pullus Iouis uocabatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorẽ, quòd eius natis fulmine icta erat. Antiqui puerum, quem quis amabat, pullum eius dicebant.

Idalia, & Acidalia Venus uocata: Idalia, ab Idalio Cypri nemore, de quo Verg. primo Æn. & Seruius, & Plinius. Acidalia uerò, ut Seruius in eo Vergilij, At memor ille matris Acidaliæ. Acidalia, B inquit, Venus dicitur, uel quia inijcit curas, quas Græci ἀκίδας dicunt: uel certe à fonte Acidalio, qui est in Orchomeno Bœotiæ ciuitate, in quo se Gratiæ lauant.

Golgia Venus, uocata fuit à ciuitate Cypri, sic à Golgo Adonidis & Veneris filio appellata, ubi colebatur Venus. Meminit in decimoquinto Edyllio Theocritus,

δέσποιν' ἃ γόλγον τε καὶ ἰδάλιον ἐφίλασας,
αἰπεινάν τ' ἔρυκα. id est,
O dea quæ Golgon colis, Idaliosque recessus,
Sublimemque Erycem. Quo in loco hæc eadem fermè interpretes.

Stephanus uerò: Golgi, id est Golgoi, inquit, ciuitas Cypri, à Golgo duce Sicyoniorum coloniæ. Dicitur & Golgon neutro genere, unde est Golgia Venus. gentile nomen Golgius, Golgia, & Golgeis Ionicè. Catullus Golgos numero plurium usus est. tametsi ex nostris quidam Colchos scribere maluerunt, quos tamen in Plinij castigationibus Hermolaus docere potuisset. Catullus,

Quæque regis Golgos, quæque Idalium frondosam.

Meminit & Lycophron in Cassandra.

Pelagia Venus dicta, ut Artemidorus libro secundo de Insomnijs ait, quam Marinam dicere possumus. unde etiã ἐπιποντία, teste Hesychio, & Phauorino, dicitur. quin etiam eadem ratione ἀλι-

γενὴς

A γενής, quasi dicas Saligena, uocatur. ad hæc & Hermionẽ, ut Pauſ. ſcribit, Pontiam & Limeneiam coluere, cui ante nuptias uirgines, & uiduæ, ſi nubebant, ſacra facere conſueuerant.

Cypris Venus frequenti cognomine dicta, ut ait Theophilus, quòd párere faciat, ἢ τὸ κυεῖν παρέχουσα: quòd & Phurnutus innuit, idemq́ ferè in Homerum grammatici dicunt. hoc eſt, ueluti κυεῖν πορίζουσα. uel quòd in Cypro colebatur, unde & Cypria interdum dicta. Tibullus in ſecundo,

Et faueas concha Cypria uecta tua. Item quòd in Cypro genita, κυπρογενής. uide Heſiodum, & Feſtum. Lactantius uerò Venerem ait in Cypro primum omniũ artem meretriciã inſtituiſſe, mulieribusq́ ſuaſiſſe, ut corpore quæſtũ facerent, ne ſola uideretur impudica. Seruius item & Iuſtinus ſcribunt, uirgines in Cypro ſtatutis diebus ad maris littus ire ſolitas, ut ex proſtitutione dotalem pecuniam pararent.

Scotia Venus, cuius templũ apud Ægyptios fuit, ut ſcribit Heſychius, à tenebris uidelicet. Venus enim in tenebris & abdito peragenda.

Calua Venus ab euẽtu, culta à Romanis. nam urbe à Gallis occu-
B pata, obſeſsi in Capitolio Romani, cũ ex mulierũ capillis tormenta feciſſent, ædẽ Veneri Caluæ cõſecrarunt. Lactantius auctor in primo Diuin. inſtit. Hiſtoriã copioſe Vegetius Renatus in IIII de Re milit. recitat. & Caluã Venerẽ ſub tecto nominare religio fuit.

Aurea Venus cognominata Latinis, & Græcis χρυσῆ, in primis Vergilio, Homeroq́, ut notat apud Latinos Seruius, & Euſebius X. Præpar. euãg. Homerus in hymno πολύχρυσον uocat. Pindarus uerò in Pyth. ἀργυρόπεζαν, id eſt argenteos pedes habentem, uel albos & pulchros.

Syria Venus, ut Diodorus Siculus ſcribit, cognominata, cuius uerba ut ſunt à Poggio expoſita, hæc ſunt: Venus in Sicilia commorata eſt circa Erycem, in Cypro circa Cythera ac Paphum, in Aſia autem circa Syriam: ob hasq́ peregrinationes Venerem tum Erycinam, tum Cytheream, tum Paphiam, tum Syriam incolæ appellarunt. hæc ille. Crediderim ego hanc deã Syriam eſſe. quare ſi uidetur, cum ea, id eſt Aſtarte, coniunge.

Paphia Venus nuncupata, ut Diodorus ait, quòd ipſa peregrinata ſit circa Paphum. Eſt enim Paphus urbs Cypri. Paphum & Palæpaphum Strabo celebrat: Paphum quidem ab Agapenore conditam, Palæpaphum uerò uetuſtiorem, Veneris templo illuſtrem. De Agapenore & Pauſanias in Arcad. qui ipſum Ancæi filium ſcribit, Lycurgi nepotem, qui capto Ilio in Cyprum tempeſtate delatus eſt, & Paphum urbem condidit, & fanum in

urbe

urbe opulentissimum. Plin. lib. secũdo: Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream nõ impluit. De utroq́, oppido & fano, poeta in primo Æneid. A

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq́ reuisit
Læta suas, ubi templum illi, centumq́ Sabæo
Thure calent aræ, sertisq́ recentibus halant.

Sunt qui tradant, quòd Aerias uetustissimũ Paphiæ templum posuerit, & post eum filius Amathus Amathusiam Venerem denominarit. Sed libet hoc loco ascribere, quæ Cor. Tacitus de Paphia Venere prodidit, lib. decimooctauo: Haud fuerit, inquit, longũ initia religionis, templi situm, formã deæ (neq́ enim alibi sic habetur) paucis disserere. Conditorem templi regem Venerianũ, uel Vranum (ut castigauit Alciatus) uetus memoria, quidam ipsius deæ nomẽ id perhibent. fama recentior tradit, à Cinara sacratum templum, deamq́ ipsam conceptam mari huc appulsam: sed scientia artemq́ haruspicum accitum è Cilicia Myram intulisse, atq́ ita pactum, ut familiæ utriusq́ posteri cerimonijs præsiderent. mox ne honore nullo regiũ genus peregrinã stirpem antecelleret, ipsa quam intulerãt, scientia hospites cessere. tantum Cinarades sacerdos cõsulitur: hostiæ, ut quisq́ uouisset, mares deliguntur. certissima fides hœdorũ fibris: sanguinem aræ offundere uetitũ, precibus & igne puro altaria adolent. B nec ullis hymbribus, quanquam in aperto, madescunt. simulachrũ deæ non effigie humana: continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum metæ modo exurgens. Et ratio in obscuro. hactenus Tacitus. Paphus, inquit Phurnutus, peculiare Veneris domicilium, Paphiæ nuncupatæ: fortè per figuram ἔλλειψιν, id est defectũ, ἀπὸ τοῦ ἀπαφίσκειν, quòd decipere est. habet enim Venus, iuxta Hesiodum, μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε: hoc est, risusq́, deceptionesq́. Iuxta uerò Homerum, subdola uerba, animum quæ & fallunt sapientum. hoc est, πάρφασιν, ἥτ' ἔκλεψε νόον καίπερ φρονεόντων. Ne miserere, si in citando Phurnuto non edita exemplaria plerunque sequor. nam apud me est manu scriptus codex, illis & castigatior, & locupletior. Illud hoc loco tantum dixerim, hanc orbicularem in metam crescere: aliam, quam in Venere Vrania retulimus, quadrangularem Hermiæ in morem fuisse.

Acræa Venus, cuius in Gnidia facta est mentio. Strabo de Cypro loquens, ait Carpasiam urbem stadijs XXX uersus insulas Carpasias esse, ubi & mons & promontoriũ. montis summitas Olympus dicitur, ubi Veneris Acrææ templum. Fuit & Ascræa Venus, cuius mentio est apud Paus. in Corinth. Sunt qui scribant, Acrææ Veneris templum mulieres nec uidere, nec adire fas fuisse: sicuti Eunosti fanum in Tanagra adeò mulieribus interdictum fuit, ut si quo

A quo infortunio aut uastitate Tanagræi opprimerentur, diligenter inquirerent, ne qua mulier consultò aut casu templo Eunosti appropinquasset.

Apaturias Venus: de hac ita in undecimo scribit Strabo, ubi de Phanagoria agit, emporio apud Scythas Mæoticos: Phanagoriæ est, inquit, insigne Veneris Apaturiæ templum. id nomen interpretantur, fabulam quandam afferentes, quòd cum gigantes Venerem adorti essent, illa Hercule inuocato, tamdiu in latebris quibusdam latitauit, donec sigillatim Gigantes excipiens dolo Herculi occidendos exhibuit. ἀπατάω quippe est fallo, & decipio. hinc est ἀπατοῦρον templum ipsum Veneris nuncupatū, ut prodit Stephanus. hinc & Apaturia celebritas, de qua sic Eusebius Pamphili in libro de Temporibus: Anno mundi circiter MMMMLXXX. Erechtheidarum imperio destructo, Atticorum principium regni ad aliud genus translatum est, cum Timœten prouocasset ad pugnā Xanthus Bœotius: & Timœte recusante, Melanthus Pyliensis Andropompi filius suscepisset singulare certamen, ac deinde regnasset. hinc & ἀπατουρίων, id est fallaciarum solennitas celebrabatur, quia ad Victoriam fraude processerat. Sed hanc historiam locupletius tibi ex Suida recitabimus. ἀπατούρια, inquit, celebritas

B Athenis celebrabatur, in qua Sitalci Thracum regis filius ciuitati ascriptus. quatuor autem dierum ea fuit. primam diem δορπίαν appellabant, quod sodales ad uesperam in unum coacti epularentur. secundum ἀνάῤῥυσιν, à sacrificando: nam Ioui Sodali & Palladi sacra faciebant. tertium κουρεῶτιν, id est puellarem uocabant, quod scilicet pueros & puellas, id est κούρους & κούρας sodalitati ascriberent. quartus dies ἐπίβδη dictus est. Horum autem dierum festorum talis causa fuisse dicitur. Bellum erat Atheniensibus aduersus Bœotios de Celænis uico, qui in confinijs erat. Xanthus autē Bœotius Thymœten Atheniensium regem prouocauit: quo recusante, Melanthius Messenius à Periclymeno Nelei filio generis originē ducens, imperij causa pugnare sustinuit. quare cum singulari certamine pugnarent, quidam hircina nigra pelle indutus, post Xanthij terga Melantho apparuit: ipsum igitur iniquè facere dixit, quod cum comite ueniret. quo dicto, respicientem Xanthium interfecit: unde & festum ἀπατούρια, hoc est deceptoria cognominata fuit: & Dionysij Melanægidos templum struxerunt, ut in Dionysij cognominibus recitauimus. Sunt qui Apaturia pro homopaturia dicta esse uelint, quòd patres, ut liberos curiæ ascriberent, conuenirēt: ut a, pro simul accipiatur. De Apaturijs Herodotus in primo meminit & Xenophon in primo Hellinicon, & Tertullianus: sed plenius Simplicius in Physicis Aristotelicis, itéq; Hesychius, alijq;.

Cognominata est etiam Pallas hoc nomine, ut in ea dictum est.

Melinæa Venus, dicta est à Melina urbe Argiua, ubi colebatur, A ut scribit Stephanus. Lycophron, τὴν κασανίαν τε μελιναίαν θεόν: id est, hanc Castaniamque Melineam deam.

Cluacina Venus à Romanis culta, dicta (ut Plin. scribit lib. decimoquinto) quod cluere antiqui pugnare dicebant. T. Liuius libro tertio: Ac nutricem propè Cluacinæ ad tabernas. licet in hoc loco sint qui non Cluacinam, sed Cloacinam legere malint: de qua suo loco. Plin. Quippe ita traditur, myrtea uerbena Romanos Sabinosque, cum propter raptas uirgines dimicare uoluissent, depositis armis pacificatos, in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluacinam porro quidam Venerem armatam interpretantur, cuius templum non procul à foro fuit.

Anadyomene Venus cognominata, quæ ex mari exiret. Plin. libro trigesimoquinto: Venerem exeuntē è mari Diuus Augustus dedicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene uocatur, uersibus græcis tali opere dum laudatur uicto, sed illustrato. huius enim inferiorem partem corruptam qui reficeret, non poterat inueniri. uerùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie, aliaque pro ea Nero in principatu substituit suo, Dorothei manu. hæc Plin. Sed non modò poetæ Anadyomenes meminere, sed & philosophi. Plut. & Artemidorus libro secundo. B

ἀμβολογήρας ἀφροδίτης, hoc est Veneris senectam differentis: huius Veneris simulachrū Paus. in Lacon. tradit à Spartanis ex oraculo erectum fuisse.

Mechanites etiam cognominata, eodem Paus. teste. id nomen ei deæ & operibus eius conuenit: unde & illa Polymechanos cognominata meretrix, à uario concubituum genere. Porrò & Minerua, eodem Paus. auctore, in Arcadia culta eodem nomine fuit, quòd artium & consiliorum inuentrix fuerit.

Phosphorus, Veneris stella matutina: ἕσπερος, id est, Hesper, & Vesper, uespertina eadem. Cic. secundo de Nat. deor. Apul. Martianus, cæteri. δελέφατ uerò à Chaldæis dicta.

ἄδηκος Venus dicta in Libya, ut Hesychius notat. βαιῶτις autem à Syracusanis, ἐλείμων in Cypro & Chalcedonia. alicubi & ἐρίυλης. Cyprij uerò Venerem ἔγχειον uocabant, Gnossij ἄνθειαν, Syracusani ἐυδιῶσα: Carchedonij, id est Carthaginenses ἐπήκοον. μιλίτης etiam alicubi uocata Venus. atque hæc quidem ferè ab Hesychio & Phauorino. Porrò & ἐρωτοτρόφος ἀφροδίτη etiam cognominata, hoc est, Cupidinis nutrix.

Hospita etiam Venus, hoc est græcè ἀφροδίτη ξείνη, appellata ab Ægyptijs, ut Herodotus scribit libro secundo. Nam cum de fano Protei

A Protei ageret, ita propemodum scribit: In Protei, inquit, fauo ædes est, quæ Veneris ξείνης, id est hospitæ appellatur, quam Herodotus ipse coniectura ductus, existimauit Helenæ Tyndari filiæ, quæ apud Proteum ipsum diuersata fuerit, & eo nomine uocata. Historiam totam, si libet, lege apud historicum ipsum.

Momemphita Venus, & præfectura, id est nomos apud Ægyptios, de quibus Strabo lib. decimoseptimo. Huic deæ sacram uaccam alebant, quemadmodum Memphitæ Apim, & Heliopolitani Mneuin boues, quos pro deis nutriebant.

Æneis prꝫterea Venus, etiã ab Ænea nuncupata est, ut Alicarnas. Dion. scribit in primo hist. Frugi demũ Venerẽ dictã inuenimus, ut apud Festũ: Fruginal, inquit, templũ Veneris frugi, ut Frugutal Iouis. alij licet Frutinal legant, apud Festũ, dictum esse Veneris templum Frutę. Et hucusq; de Venere dictum sit: cui iure Vulcanum & Adonim subdidimus, tum Cupidines & Charites subiungemus, ut totam tibi Veneris cohor tem muneri mittam.

CVPIDO.

Enerem, & eius cognomina plurima, quàm potuimus breuissimè descripsimus: nunc propositũ sequentes ordinem, Cupidinem, hoc est Amorẽ subiungemus. Nam Latini, ut ait Seruius, Cupidinem uocant, eo quòd faciat amorem. Sed Vergilius græcos imitatus, uno nomine utrunq; significat. Amorem dixit deum in illo,

B

Ergo his aligerum dictis affatur amorem. idq; discreuit epitheto. Sed cum hæc perpetua non sit Seruij obseruatio (nam & Propertius ita cecinit,

Quicunq; ille fuit, puerũ qui pinxit Amorẽ) ne in re minime dubia plures afferã: ideoq; nos indiscretè utroq; nomine hac Syntagmatis parte utemur. M. Cicero primũ in tertio de Nat. deor. tres nomine Cupidinis enumerat, quorũ primus, inquit, Mercurio & Diana prima natus dicit, secũdus Mercurio & Venere secũda: tertius quidẽ (inquit) est Anteros, Marte & Venere tertia genitus. hęc Cicero. Plato in Symposio scribit, Cupidinẽ natũ ex Poro Metidis, id est Cõsilij filio, & Penia, id est inopia: quod pleriq; omnes magno mysterio à Platone confictũ prodidere. quę si minus placeant, quę à philosophis Platonicis tradunt, uel prolixiora sunt, accipe quæ paucis Eusebius piè & religiose scribit. Plato, inquit, in Symposio allegoricè pro paradiso Iouis hortos appellat, pro serpente deceptionẽ Penię, quę Poro insidiata est: pro uiro autẽ primo, quẽ Dei cõsilium atq; prouidentia quasi nuperrimè natũ filium produxit, Cõsilij filium Porũ nomine posuit: & inde natus Cupido, Veneris

obsequentior seruus, quia in Veneris natalitio festo die ortus erat, B preter Eusebiũ lege & in quarto aduersus Epicureũ Celsum, Origenem. Sed iam quæ cæteri græci scriptores tradunt, afferamus: qui Cupidinem, cuius filius fuerit, uariè enunciant. quidã enim (ut græci tradũt Theocriti expositores, aliiq; præterea) ex Chao & terra natum fabulantur, ut Hesiodus. Orpheus item ex Chao primũ apparuisse, & Phaneta illum appellare uidetur: Simonides ex Venere & Marte: Acusilaus, ex Nocte & Æthere: Alcæus, ex Lite & Zephyro: Sappho, ex Venere & Cœlo. Olen Lycius in hymnis, ex Ilithyia, id est Lucina natum cecinit. Sedenim quòd Mercurij filius crederetur, Eusebius & alij ideo traditũ aiunt, quòd amandi uis & uirtus orationi attribuitur. Vergilius in primo Æneid. Venerem facit ita Cupidinem alloqui:

Nate meæ uires, mea magna potentia solus,

Nate patris summi. Vbi Seruius: Nate meæ uires, quia uenerea uoluptas exerceri sine amore nõ potest. aut secundũ Simonidem, qui dicit Cupidinem ex Venere tantum esse progenitũ: quãquam alij dicant, ex ipsa & Marte: alij, ex ipsa & Vulcano: alij uerò Chaus & primæ rerũ naturæ eum esse filium uelint. Hesiodus Erota & Himerum, quo utroq; nomine Amor significatur, Veneris sectatores facit. quo loco Scholiastes philosophatur, differentiamq; inter eos ponit. Erota enim, id est Cupidinẽ, ex aspectu amare: ἵμερον uerò, id est desideriũ post aspectũ desiderare facere ait. ut si pulchrũ, inquit, librũ aspicias, propter cultũ & literas ames, & possidere cupias: ecce hic ἔρως est. Sed ἵμερος, post possessionẽ adeptã, illius discendi nascitur desideriũ, & quæ in eo scripta sunt assequendi: & cętera, quæ ille scribit. transfert enim Amorem hunc, & Cupidinem, ad cætera quæq; negotia. Cupidinem Psychen amasse, eamq; sibi copulasse, fabula narrat, quam lepidissimè Apuleius executus est in Metam. & Fulgentius in Mythol. ex gręcis auctorib. est interpretatus. Meminit & Martianus, qui Psychen ait Apollinis & Endelechiæ filiam. Plures autem Cupidines antiqui scriptores, & poetæ in primis finxere, ut est apud Claudianũ in Honorij & Mariæ epithalamio: item apud Papinium, à quo fortè Claudianus desumpsit. & ante hos Propertius libro secundo Eleg. cecinit,

Obuia, nescio quot, pueri mihi turba minuta

Venerat, hos uetuit me numerare timor.

Quorum alij faculas, alij retinere sagittas,

Pars etiam uisa est uincla parare mihi.

Sed nudi fuerant: quorum lasciuior unus, & reliqua. Certè & illo suo dicendi filo Apuleius in decimo Cupidines cum matre Venere di-

A re diuersos & lasciuientes describit. Phurnutus etiam plures ait Cupidines, propter scilicet πολυτροπίαν, id est morũ uarietatem. Sed in Imaginibus pulcherrimè à Philostrato describuntur: Ecce, inquit, ἔρωτες, id est Cupidines mala colligunt. quòd uerò multi sint, ac innumerabiles, ne admireris. Nympharũ enim filij sunt, mortalium genus moderantes: multiq́ ideo, quòd multa sint ea quorum mortales amore ducantur. Cœlestem autẽ Cupidinẽ diuina in cœlo facere tradunt: mox Cupidines ipsos pharetras ac sagittas aureas habere describit, omnesq́ nudos esse, nec quidem coronas in capite habere. satis quippe illis coma. Pennas cœruleas ac puniceas habent, nonnulli etiã aureas. Calathos porro habent, in quibus poma deponunt. gemmis ornati sunt, smaragdis, sardonyce, & margaritis, à Vulcano cõpositis. In arbores deuolant, sine scalis, ad poma legenda. Inter hos uerò quatuor formosissimos esse scribit: duo inuicem malis se petunt, duo reliqui sagittis: nõ iratis quidem uultibus, quòd ita interpretatur. Principium amoris mittere poma, sagittas uerò Amorem perficere. Addit & idem Philostratus luctã ipsorum Cupidinũ, rem utiq́ iocosam. tum etiã de lepore quædã subdit, ut uidelicet cadentia poma ambedunt, & ut insequãtur Cupidines. Addit præterea de leporis natura multa, & de Venere, quo-
B rum pleraq́ iam in Venere retulimus. Sanè idem scriptor alio loco, Cupidines scribit frenis cygnos compescere, & eos regere: quodq́ dei pueri sint, qui libenter cum auibus ludant, & per stagnãtes aquas eos agant, ac si essent in hippodromi stadio. Sed quo modo Cupido deus pingatur, pulchrè in Elegia à Propertio libro secundo describitur, ex qua hi uersus:

Quicunq́ ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus?
Hic primùm uidit sine sensu uiuere amantes,
Et leuibus curis magna perire bona.
Idem non frustra uentosas addidit alas,
Fecit & humano corde uolare deum.
Scilicet alterna quoniam iactamur in unda,
Nostraq́ non ullis permanet aura locis.
Et meritò hamatis manus est armata sagittis,
Et pharetra ex humero Gnossia utroq́ iacet.
Antè ferit quoniam, tuti quàm cernimus hostem,
Nec quisquam ex illo uulnere sanus abit. Sic Propertius. Apuleius quoq́ Cupidinẽ suo illo Milesio dicendi genere elegãtissimè in Asino describit. Seruius etiã Honoratus in I Æneid. Sanè, inquit, Cupidinis nomen ratione nõ caret. nam quia turpitudinis est stul-

ta cupiditas, puer pingitur: item quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero: alatus autē ideo, quia nihil amātibus leuius, nihil mutabilius inueniē, ut apud Virgiliū ipsa Didone probatur. Sagittas uerò iccirco gestare dicitur, quia & ipse, ut illæ incertæ ue locesq; sunt. Plutarchus apud Stobæū, Quòd amor nō sit iudiciū: Quamobrem, inquit, Cupidinē facem gestare, hoc est, πυροφόρον, poetæ tradunt, & plastæ ac pictores effingunt: quoniā quod ignis splendidū est, suauissimū: quod uerò καυστικὸν, id est adustiuū, molestissimū. Sed postquā hæc attigimus, audiamus & Alexandrum Aphrodiseum in lib. Problematū (sint, non sint eius, quid ad nos?) qui hāc pulcherrimè est executus: cuius uerba, ne hic prolixior sim, meo arbitratu interpolata recitabo. Problematis hoc est initium: Cur amantium extremæ partes modò frigidæ sunt, modò calidæ: cumq; in spem & desperationē causam retulisset, subdit: obq; hanc ipsam causam pictores Amorem nunc tristem pingūt & quiescentem, nunc uolantem & ridentem. puerū uerò mutabilem, quia cupido uehemens quidem est, nō tamen diuturna & perpetua. Item paulo pòst: Facē uerò habere fingunt, atq; esse pinnatū, quia amantiū animi suspensi tollūtur, suntq; mutabiles ceu uolucres, & mox: Tenet autem dextra gladium, uel ut alij habent codices, sagittam: sinistra uerò pharetram, & quamplurimas sagittas: quoniam à principio quidem ex uno oculorum radio amor oritur, qui radius sagittæ similitudinem habet. Quòd autem multas in pharetra sagittas habere uideatur, quoniam amantes occultos emittunt radios. tum & illud sequitur: Nudum autem fingunt, quia absq; medio desiderium est, manifestoq; euenit. neque enim ob aliud quispiā amat quicquā, neq; clàm, neq; quod ignoret. quocirca & statuarij & artifices nonnūquam nudos deos & reges effingunt, ut eorū adapertas uirtutes, & manifestas, nec occultas ostendant. Porrò non unum Cupidinem, sed plures esse ferunt, quia diuersi rerum sunt amores. aliter enim atq; aliter amamus: unde & Plato; multorum capitū esse belluam Amorem dixit. hæc quidem ex Aphrodiseo, meo (ut dixi) arbitratu excerpta. Sed & Phurnutus penè cōsimilia de Cupidine scribit. Idem scribit & Proclus in Sophista Platonis, ubi & illud ait, Cupidinem Sophistam etiam appellatum, & magum, dum generatione animas naturalibus rationibus mulcet, & allicit, adeò ut ægrè à generatione amoueantur. Multiceps uerò, quoniam sibi essentias uitasq; multas uendicauit, per quas uarietatem generationis disponit. Si minus hæc quæ adhuc scripsi, de Cupidinis imagine fecerint tibi, quæso & legas Moschi pulcherrimum poema quod ἔρως δραπέτης, id est Cupido fugitiuus inscribitur, in quo Venus ipsum, eiusq; naturam ostendit.

Legi-

A Legitur & Æneę Syluij, qui Pius secundus Roman. Pontif. postea fuit, elegia, eodem picturæ argumento: itemq; Marulli epigramma. quæ apud ipsos legas, ne nimius sim. Fuit & in curia Octauiæ, ut scribit Plinius, Cupido fulmen tenens, cuius auctor nesciebatur. id affirmabatur, Alcibiadem fuisse principem forma in ea ætate: in cuius clypeo ita erat pictus. & memini hoc argumento ad Cœlium nostrũ lusisse Cynthium. quin & fractum fulmen ipsum tenuisse Cupidinem, sic canente uiro docto,

Aligerum fulmen fregit Deus aliger ignē,
Dum demonstrat uti est fortior ignis Amor.

Fuerunt & antiquis celebratæ statuæ Hermerotes, ex Mercurio & Cupidine confectæ: de quibus alibi meminimus. Sed iam de pictura satis. Sed enim antiqui in gymnasijs Cupidinem inter Mercurium & Herculem posuere, eum amorem significantes, qui ex ratione & uirtute nasceretur. Quinimmo & Samij gymnasium illi constituerunt, teste Athenæo. Ecloge legitur Ausonij poetæ de Cupidine, ab heroinis patibulo crucis affixo: ut & meminit Lactantius, si rectè remetior. Verũ iam Amoris nomina interpretemur.

B Ammonius sanè & Phornutus, alijq;, Cupidinem his tribus nominibus uocatum tradunt, ἔρωτα, πόθον, & ἵμερον. Quos ait Pausanias in Attica, à Scopa effictos, tam specie inter se differentes, quàm operis artificio. ἔρως igitur per omega, ipsum Cupidinem & flagitiosum amorem significat, hoc est Amores, ut dicimus, & notant grammatici. ἔρος uero per omicron, pudicum & bonum amorem significat. quod discrimen an rectè statuatur, non disquiro, cum inter legendum apud idoneos auctores non ita ratum offenderim, ut illi præcipiunt. ἔρωτα autem dictum ait Plato, & Phornutus, ab inquisitione amati. ἔρειν enim pro ζητεῖν, id est inquirere, capitur. Plotinus tamen ab aspectu & uisione deduxit. ἔρως, ait, quasi ὅρασις. ad quam rem illud perbellè Propertij deducimus,

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Scribit etiam Hesychius, quod ideo Cupido ὀμμάτιος, id est oculeus uocatus sit, quòd ex aspectu amor concipitur. & in Achillis amoribus ὀμματοπάλογχα dicta sunt. πόθος uerò desiderium dictus, quòd amãtes ijs frui desiderent quæ pulchra uenustáq; uisa sunt. Nam (ut nosti) ποθέω est desidero, & cupio rem propriè quæ absit, nec pręsens sit. Vnde & quidam inde deductum uolũt πόθον, quia amantes dilectos sæpe percontentur ac interrogent, πόθεν ἔρχονται, καὶ ποῦ ἦσαν: hoc est, unde uel uenerint, uel ubi fuerint.

Scribit & Plin. Scopa fecit Venerē, & Pothon, & Phaethontem, A
qui Samothraciæ ſanctiſs. cerimonijs colebantur. Phurnutus & hoc ait, quòd dictus ſit πόθος ab oſculorum imitatione: unde & παππᾶς denominationem habuiſſe ſcribit.

ἵμερος autem dictus, uel quaſi ἥμερος, id eſt cicur & manſuetus, nec ſylueſtris. tales enim Amor, dum ſui cōpos eſt, homines efficit. quin & gentium quidā ſcriptores ἵμερον ipſum Cupidinis fratrem ideo ſcripſere. unde mirum etiam, quoſdā ſine afflatu in prima hoc nomē notare. Vel dictus, ut Phurnutus ait, ἀπὸ τοῦ ἵεσθαι, hoc eſt, ab incitando, quòd feratur ad ea quæ formoſa ſint.

Sed & πτέρως, id eſt, alatus, uel pennatus à Platone in Phœdro uocatur. hinc & Cicero de Nat. deor. eundem latinè pennatū Cupidinem uocat. à Phornuto uerò πτερωτὸς dictus, quaſi dicas uolans & pennatus, quòd ſcilicet leues faciat, & amantiū cogitationes uagas, & in auis modū ipſe ideo uolare uideat. Iuxta quam ſententiā à noſtris Aligerum cognominatum uidemus, ut antè ſcripſimus, *Ergo his aligerū dictis affatur Amorem.* & ab Orpheo πτερόεντα.

Sagittarius etiā, id eſt τοξότης Amor nuncupatus eſt, quòd amore capti ab aſpectu, quaſi uulnere à longe feriantur, neq; audeāt formoſos attingere: uel contrà, quòd ab aſpectu formæ cupitæ uulnerentur. τοξαλκὴς ab Orpheo ideo uocatus. Certè illud admirandum de Cupidinis telo legimus, quod in templo Dianæ apud Epheſum pependiſſe ferunt, nullis penitus laqueis mādatum: quod in ſeptimo de Architectura Bap. Leo recitat. B

Geminus Cupido cognominatus, nō modò ut mater Venus Gemina, qua de re Plato in Sympoſio multa, quod ſcilicet cœleſtis ſit & terrenus: ſed etiā propter geminū ſexū. hinc Seneca in tragœd. *Quam uocat matrem Geminus Cupido.* Quin & alij non Geminos, ſed (ut diximus antè) tres & quinq;, & plures.

Tyrannus Cupido à Platone dictus eſt, quòd in generoſos & nobiles animos bacchari & ſæuire, tyrannidemq; exercere uideatur, id quod & Euripides illo uerſiculo, quem & Abderitæ deliri canebant, oſtendit, σὺ δ' ὦ θεῶν τύραννε κ' ἀνθρώπων ἔρως. Id eſt, Tu q; ô deûm tyranne & hominū Cupido. quin etiā Proclus in Platonis ſophiſta, Amorem magum appellauit, ut ſuprà dictum eſt.

Harpys deus à rapacitate Amor uocatus eſt. hac uoce uſus eſt Parthenius in Crinagora, ἀμφοτέρους ἐπιβὰς ἅρπυς ἐλκύσατο. Quin etiam fabulę tradunt, Erinnyn furiā ab Amore amatā fuiſſe, ut impotentiam ac impetum ſignificarent inſanè ac deperditè amantiū.

Phanes etiā dictus eſt Amor, quòd ex Chao primus apparuerit, quod Orph. & Lactātius aiūt. Macrob. tamē ſolē Phaneta interpretaē, quoniā quotidie φαίνεται νέος, id eſt nouus appareat. meminit & Her-

A &Hermias in Phædro Plat.nec semel. Vt illud, τὸν φάνητα, ὅπερ ἐστὶ πέρας τῶν νοητῶν. id est, Phaneta, qui est finis intelligibiliũ deorũ.

ψίθυρος ἔρως, hoc est, nugax & loquax Cupido, Athenis cognominatus cultusq́ fuit: & eodem cognomine Venus, ut est apud Arpocrationem.

Pharetratus à nostris Cupido cognominatus est. Ouid. in eleg. *Nullus amor tanti est, abeas pharetrate Cupido.* Itẽ uulgare illud, *Cæcus & alatus, nudus puer, & pharetratus.* Socrates in Symposio Xenophõtis, inter alia multa quę de Amore disputat, ideo Pharetratum dici ait, quod forma procul inspecta, amantem quasi sagittis quibusdam feriat.

πανδαμάτωρ ἔρως cognominatus, id est omnium domitor, frequens est apud Græcos. Hinc notissimum est distichon:

Perfringunt, penetrant, urunt mea spicula fulmen,
Scilicet hinc nomen est mihi πανδαμάτωρ.

Caunius Cupido uocatus, quòd in Cauno urbe coleretur, ut ait Hesychius. Possumus & ab æstu deriuare, qui fit ex amore. unde & illi ardentes faces attribuebant antiqui: uel quòd Amor καυνοὺς homines reddat, id est difficiles & malos.

ἀμφιθαλὴς ἔρως, id est, undiq; germinãs Cupido dictus, quòd mu-
B tuus sit & reciprocus amor. Aristophanes in Auib. & grãmatici. tametsi ἀμφιθαλεῖς etiã dicuntur, quib. uterq; parens adhuc generat.

Sanctus Amor & Cupido à nostris sæpe dictus. Tibullus in II.

Sancte ueni dapibus festis, sed pone sagittas,
Et procul ardentes hinc precor abde faces. Catullus,
Sancte puer, curis hominum qui gaudia misces.

Idem & Venerem sanctam ad Mallium uocat,

Quem neq; sancta Venus molli requiescere somno,
Desertum in lecto cœlibe perpetitur. Sed de Sancto aliàs plura.

Thespius præterea Cupido nuncupatus, à Thespijs, ubi colebatur, ut Strabo in nono, & Ouidius, M. Cic. in Verrem. quinetiã ut est apud Athenęum, ex Erexia, Cupidinea, quæ & Thespia uocata fuere, festa celebrabant à Thespijs. de quibus & Plut. in Erotico: ex his enim sermonis originẽ sumit. In Helicone, inquit, apud Musas, ô Flauiane, Thespijs Erotica agentibus: certamen enim agũt quinquennale, ut quidem Musis & Cupidini illustre & honoratum. Plinius libro trigesimosexto: Eiusdem, inquit, Praxitelis est Cupido, obiectus à Cicerone Verri, ille per quem Thespiæ uisebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. eiusdẽ & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoq; simile

amoris uestigium reliquit: ut in Venere retuli.

Cæcus Cupido fingitur, hoc est τυφλὸς. Scribit in decimo Edyllio Theocriti interpres, super ea poetæ uerba, τυφλὸς δ᾽ οὐκ αὐτὸς ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ ὡφρόντιστος ἔρως: hoc est, Cæcus nõ modò Plutus, uerùm etiã delirus Amor: Nota, inquit, quòd antiqui duos cæcos dicebãt, Cupidinẽ & Plutũ. nam qui amat, cæcus est: Quid faciat, nõ uidet ullus amans. nam deformẽ amat mulierẽ, quæ illi uidetur pulcherrima esse. hæc enim est cæcitas, sicut & Amor cæcus. Cæcus ergo amor, cæcos efficiẽs, id est τυφλοποιός. facit namq; amantibus, quæ nõ sunt, pulchra uideri. De Pluto alibi agemus. Plutarchus in libello de Captãda utilitate ab inimico, ait à Platone Amorem cæcum dictum, quòd amãtes in re amata cæcutiant. Sed quòd etiam oculatus dicatur, iam est ostensum. A

Anteros nomen Cupidinis, amorẽ reciprocãtis. Et licet aliàs de Anterote scripserim, & de hoc Cœlij nostri libellus extet, nolui tamen nõ hic meminisse. Historia apud Pausanias in Attica legit de Timagora & Melete, à quorũ miserando interitu statua & ara ab Atheniensibus Anteroti pòsita: quæ tamen historia diuersa uidet ab ea quam pluribus est Suidas executus. nam Meletus, nõ Meles, apud eũ legit: & amator, nõ amatus. Sed hoc tum in Symbolis Pythagoræ, tum in Poetarũ dialogis planius ostẽdimus. Est & Melanippi B & Charitonis alia de Anterote historia apud eundẽ Suidã, qui ambo mutuo se sunt amore prosecuti, unde sit ἀντέρωτος nomen. Fuerũt ad hęc in Eleorũ gymnasio parte quapiã, Amoris & Anterotis imagines: Cupido quidẽ palmæ ramũ manu tenebat, quẽ ab eo auferre Anteros nitebatur. quæ res ansam pręstitit aliquib. ut nõ reciprocãtis dei, sed auertẽtis magis crediderint. quos Seruius in quarto comment. Æneid. Virgilianæ sequi uisus, super ea poetæ uerba,

Tum si quid non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustumq;, memorq; precatur.

inquit enim: ἀντέρωτα inuocat contrariũ Cupidini, qui amores resoluit, aut certè cui curæ est iniquus amor. Apud Platonem Socrates probrosum Amorẽ criminatur, quem dei, inquit, πνιγμὸν, hoc est suffocationem ueri amoris nuncupant: quem Proclus est interpretatus aliter, quàm à me exponitur, diuinum scilicet amorem, animas à corporibus abstrahentem. Anterotis porro meminit & Cicero de Nat. deorũ, ut suprà dictum est. Porphyrius quoq; philosophus de Anterote apologum sic propemodum recitat: Cum, inquit, Cupido infans parum coalesceret, Venus Themin deam consuluit. quæ Veneri responsum dedit, Cupidini Anterota necessarium esse, qui rependat uices, ut mutuam uicissim dent operam. Cui Venus acquiescens, Anterora, quasi Anticupidinem dicas, genuit: quo

A quo uixdū nato, Cupido adolescere cœpit, & alas pennasq́; explicare. quin quoties præsens Anteros adesset, Cupido formosior & procerior: absente illo, cōtrà accidere uidebatur. Aliqui, inter quos Alciatus, Anterota amorem uirtutis esse existimarunt, ipsumq́; superare Cupidinem. unde est carmen illud,

Aligerum, aligeroq́; inimicum pinxit amori,
Arcu arcum, atq́; ignes igne domans Nemesis:
Vtq́; alijs fecit, patiatur: at hic puer olim,
Intrepidus gestans tela miser lachrimat.
Ter spuit inq́; sinus imos (res mira) crematur
Igne ignis, furias odit Amoris Amor.

Atq́; hactenus de Cupidine. nunc subscribemus Adonin, & Gratias, quas Veneris & Amoris comites putauere gentes.

ADONIS.

Donis, qui & Adon, deus à diuersis nationibus cultus, ea ratione Veneri est à nobis coniunctus, quoniam (ut scribit Seruius) eum Veneri ita ueteres iungebant, ut Dianæ Virbium, Atyn Cybeli. Adoneus uerò etiam à
B Plauto in Menech. dictus: sed ab Ausonio duob. in locis Bacchus dictus, de quo plura in eius dei Syntagmate diximus. Fuit uerò Adonis Cynaræ Cypriorum regis filius, & eius filiæ Myrrhæ, cuius fabulam lepidissimè descriptā apud Ouid. uideto in Metamorph. cuius allegoriam in tertio Mythologicon Placiades Fulgentius exponit. Fabulantur pręterea, ut Phurnutus scribit & interpretatur, Adonim sex menses apud Proserpinā, & sex alios apud Venerem fuisse: idq́; interpretantur quidam de frumentis & frugibus in terra satis, quarū rerum Adonis symbolum esse existimabatur, ut etiā in cōmentarijs in Theocritum legitur. Dictū Adonim Phurnutus ait, ἀπὸ τοῦ ἀδεῖν τοῖς ἀνθρώποις, id est, ab eo quod hominibus canat. Adonis apud Phœnices Gingres dictus, ut Democlides apud Athenæū scribit in quarto. unde sunt Gingræ, & Gingrinæ tibiæ, quarū etiā Festus meminit. uide etiā Pollucē lib. IIII. Idem Adonis Thamuz, uel ut D. Hieronymus, Thamus ab Hebręis uocatus est, In cōmēt. in Iezechielē: Quin Thamus, inquit, mēse Iunio amasius Veneris pulcherrimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur. eundē Iuniū mēsem eodē appellāt nomine, & anniuersariā ei celebrāt solennitatē, in qua plangitr̄ quasi mortuus, & postea reuiuiscēs canitr̄. hęc Hieronymus. à Persis ἀβωβάς, à Cyprijs uerò γάβαντα, uel (ut scribit Hesychius) πυγμαίων, immo etiam φερεκλέα uocatū legimus. Sūt qui duos Adonidis nomine fuisse putēt, Cypriū alterū, alterū Bybliū: qui, ut in plerisq́; deis gentiliū fit, cōfundunt.

Stepha-

Stephanus in libro de Vrbibus: Amathus, inquit, Cypri ciuitas uetustissima, in qua Adonis Osiris colebatur, qui cum Ægyptius esset, Cyprij & Phœnices proprium fecerunt. De sacris Adonidis, & fletu, etiam mentio est in sacris Hebræorum literis, quo in loco plura D. Hieronymus, nec minus Macrobius in primo Sat. sed longe plura Lucianus in libro de dea Syria: qui copiose eos sacrorũ ritus uel describit, uel potius ridet. Gratius poeta in lib. de Venatione, A

Flet adhuc, & porrò flebit Adonim, Victa Venus.

Hinc & Orpheus in hymno ab honore lachrymarũ, qui illi impendebatur, δακρυότιμον nũcupat. Meminit & fletus huiusmodi cùm alibi Theocritus, tum in Edyll. XXIII. quod Adonidis epitaphiũ inscribitur. Adonia autẽ ea celebritas à Græcis uocabatur, de qua in historijs proditum, quòd cum Athenis mulieres ea agerent, urbe tota simulachra erigebantur, circumq́ue sepulchra & passim exaudiebantur fœminei planctus, quæ res sinistrum augurium Atheniensium classi in Siciliã proficiscenti fecisse exitus ostendit, ut pluribus Plutarchus in Alcibiade & Nicia docuit. De Adonijs & Ammianus Marcellinus lib. XXII. hist. Euenerat, inquit, ijsdem diebus annuo cursu completo, Adonia ritu ueteri celebrari. Adonidis etiam templum insigne Strabo lib. decimosexto describit. Adonidis uerò horti frequenti prouerbio celebrantur, de florentibus & B infructuosis, cuius prouerbij etiam philosophi, Plato in Phœdro, & Aristoteles meminerunt. Praxilla poetria græca Adonidis leuitatẽ notauit in illo, cum ait, ipsum apud inferos interrogatũ, Quæ pucherrima apud superos uidisset? respondisse ait, solem, cucumeres, poma. De Adonide, & eius hortis, Pausanias meminit. Hesychius item alterum prouerbium commemorat, quod est, οὐδὲν ἱερόν, hoc est, nihil sacrum: quod ab Hercule tractum est, qui cum primũ uidisset Adonim, dixerit, Nihil sacrum. uide prçter Hesychium, & Erasmum. Eusebius in Præpar. euang. & D. Augustinus in Ciuit. Dei, scribũt, antiquos allegoricè per Adonim significasse tum perfectos fructus, tum deciduos flores. Adonim interemptũ fabulæ ferũt, apri dente inuidia Martis immisso. unde & Venus suem semper est abominata, ut in Venere attigimus. Est in fabulis proditũ, Adonim à Venere inter lactucæ folia occultatum fuisse. Vnde est illud docti uiri carmen:

Inguina dente fero suffossum Cypris Adonin
Lactucæ folijs condidit exanimem.
Hinc genitali aruo tantum lactuca resistit,
Quantum eruca salax uix stimulare potest.

Sed quod Adonis à Venere in lactucis sit occultatus, alij de Phaone Lesbio tradidere, ut planius in Historia poetarũ, in Sappho prodidi.

A didi. Scribit Phurnutus in Cerere, Adonim ideo à sue sublatũ fuisse, quòd segetibus semper sus noceat, & eas uastare soleat. Seu huius animalis dens uomeris dentem significat, quo sub terra cõduntur semina. Sanè legimus in XV Edyllio Theocriti, quòd sit τριφίλητος Adonis cognominatus: quæ uerba ab interprete ita exponunt, quod à tribus deis Adonis amatus fuerit, Ioue, Venere, Proserpina. alij tamen τριφίλητος interpretantur pro πολυφίλητος. hęc enim particula τρὶς tam græcis quàm latinis in compositione sæpe auget. sic etiam apud Homerum ἀσπασίη τριφίλητος dictum est.

Risi apud uirum doctum, Adonin positum pro Veneris cognomine. quis unquam legit Venerẽ hoc nomine cognominatã? Numen quidem legimus Adonim Veneri iunctũ, ut Dianæ Virbiũ, ut Matri deûm Atyn, Mineruæ Erichthoniũ. Hyginus quoq; scribit in Astron. poetico, Venerem cum Proserpina ad iudicium Iouis uenisse, cui earum Adonim concederet: quibus Calliopen à Ioue datam iudicẽ, quæ Musa Orphei mater fuit. itaq; Calliopen iudicasse, uti dimidiam partem anni earum unaquęq; possideret. Venerem autem indignatam, quòd nõ sibi proprium concessisset, obiecisse omnibus quæ in Thracia essent mulieribus, Orpheum, ut sibi quæq; appeteret, membraq; eius discerperent. Extat demũ Orphei hymnus, quem ille Adonidi cum suffimento aromatũ concinuit, in quo mysticè de Adonide multa. Sanè Lucianus Adonis
B etiam fluuij nomen esse ait, de quo & mira narrat. Est etiã hoc nomine piscis, cuius in primis Aelianus meminit, qui & exocœton eũ uocari ait, quod extra mare in arida cubet: Adonin uerò dici, quòd nunc humi, nunc in mari degat. sic, ut Adonis à deabus, terrestri altera, marina altera fuit amatus.

VVLCANVS.

VLcanus deus existimatus à gentibus, à Græcis ἥφαιστος appellatus, quasi φάεος ἵστωρ, id est luminis præses, addita η, ut Socrates apud Platonẽ exponit. uel ut Phurnutus ait, ἀπὸ τοῦ ἧφθαι, id est ab incedendo. Nostri antiquitus Volcanum appellabant, quasi Volicanum, ut Seruius scribit. Varro: Ab ignis iam maiore, inquit, ui ac uiolentia Volcanus dictus. Vulcanũ ex sola Iunone natũ canit Hesiodus, hoc carmine: *Iuno Vulcanum nulli commixta in amore Edidit.* quem multi secuti sunt, inter quos Apollonius Rhodius in primo, quod eius planius ostendunt interpretes. idẽ & Ouidius. Lucianus in eo qui est de Sacrificijs: De Iunone, inquit, ferunt, nẽpe hãc citra uirilem congressum subuẽtaneo cõceptu grauidã, puerũ edidisse Vulcanum,

atq; eum quidem non admodum fortunatum, uerùm excusorem, A
& fabrum ærarium, quiq; perpetuò tum igni tum in fumo uerse-
tur, ac scintillis oppletum: quippe cuius ars in fornacibus exercea-
tur. Tum autem, ne pedibus quidem integris, claudicare enim è rui-
na, cum à Ioue pręceps datus esset è cœlo. Quod ni Lemnij pro sua
bonitate, eum dum adhuc ferret in aere, suscepissent, perierat Vul-
canus. Hactenus Lucianus. at Isidorus: Ideo, inquit, fabrorũ forna-
cis Vulcanum auctorem fuisse dicunt, quia sine igne nullum me-
talli genus fundi extendiq; potest. Sed enim Homerus Vulcanum
ex Ioue & Iunone natũ scribit, quas opiniones Phurnutus de Nat.
deorum explicat, & allegorias interpretatur. Vulcani plures fue-
re, ut notat M. Cicero in tertio de Nat. deorũ. primus Cœlo natus,
ex quo & Minerua Apollinem, eum cuius in tutela Athenas anti-
qui historici esse uoluerunt. Secundus Nilo natus, Opas, ut Ægy-
ptij appellant, quem custodem esse Ægypti uolunt. Tertius ex ter-
tio Ioue & Iunone, qui Lemni fabricæ traditur pręfuisse. Quartus
Mænalio natus, qui tenuit insulas prope Siciliam, quæ Vulcaniæ
nominantur. Seruius libro octauo Æneid. Vulcanus, inquit, quasi
Volicanus dicitur, quòd per aerem uolet. Ignis enim è nubibus na-
scitur. unde Homerus dicit eum de aere pręcipitatũ in terras, quòd
omne fulmen de aere cadit: quod quia crebrò in Lemnũ insulam ia- B
citur, ideo in eam dicitur cecidisse. Claudus autem dicitur, quia per
naturam nunquam rectus est ignis. Phurnutus & alias rationes af-
fert, cur claudus dicatur. At Ægyptiorũ sacerdotes, teste Diodo-
ro, affirmant Vulcanũ primum regnasse in Ægypto, ignisq; inuen-
torem, quo beneficio Ægyptij ducẽ eum constituerunt. cum enim
arbor ictu fulminis in montibus cõflagrasset, ligna propinqua hy-
berno tempore à flamma sunt cõprehensa. qua ex re Vulcanũ calo-
re lætatum, deficiente igne illi materiã addidisse ferunt, & eo modo
alijs etiã ignem ostendisse, tanquã à se inuentũ. Lucretius tamẽ poe-
ta fortuitò hoc accidisse canit. Eusebius quidẽ in Pręp. euang. ignis
uirtutẽ Vulcanũ appellatã dicit, & in forma hominis ei simulachrũ
constitutũ, in cuius capite pileus esset cæruleus, cœlestis symbolũ
uolutionis. ubi integer sincerusq; ignis inuenit: nam qui è cœlo in
terram delapsus est, cum imbecillior sit, materiaq; indigeat, claudi-
cans fingitur. Vulcani uerò uxor Venus dicta est. Cincius tamen
uetus rerum Romanarũ scriptor apud Macrobium, Maiam dixit.
Piso uerò nõ Maiam, sed Maiestã ait. Quidam alij Gratiarũ unam
illi attribuunt. nam, inquiunt, quæ arte fiunt, gratiã habere oportet
(ut alibi etiã diximus) & Venerem quandã, ut ait Phurnutus. Sed
ut notat Strab. in primo, quæ perfecta & ad excellentiam fieri dice-
bantur, Vulcani opus, ut etiã Mineruæ, & Gratiarũ, Musarumq;.
Illud

A Illud etiã ſubdit Phurnutus, quòd ideo Mars dicitur Vulcani uxorem adulterio cognouiſſe, quia ferrum & æs igne domantur. ferũt præterea fabulæ, cum Mineruam in capite geſtaret Iupiter, Vulcano uſum fuiſſe ad ipſam edendam, ut etiã in Dialogis ante Phurnutum Lucianus ſcripſit. Sed iam cognomina & reliqua ſubiũgamus.

Lemnius deus Vulcanus dictus eſt. Vergilius in octauo,

Hæc pater Aeolijs properat dum Lemnius oris. Ouid.

Lemnius extemplò ualuas patefecit eburnas. Lemnius autẽ dictus, quoniam in Lemnum inſulam cecidit, à Iunone propter deformitatem deiectus. alij ab Ioue dicunt, ut Phurnutus: quem aerem eſſe conſtat, ex quo fulmina procreantur. Ideo autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur procreatus, quòd fulmina de imo aere naſcantur. quod & Lucanus innuit:

Fulminibus terræ propior ſuccenditur aer,

Pacem ſumma tenent. Hac eadem ratione Ouid. Vulcanũ Iunonigenam uocauit. Ex Iunone enim uel mythicè, uel phyſicè gigni uidetur. Scribit Seruius, Vulcanũ è cœlo in Lemnum cecidiſſe: idq; fingi ea ratione, quia Vulcanus uidetur eſſe fulminis ignis, qui crebro in Lemno inſula cadit. Quod uerò ibi colatur, notum eſt. Vn-
B de illud in Priapeijs,

Tutela Lemni diſpares mouet greſſus. Item,

Tardo gratior æſtuoſa Lemnos. Et illud,

Vulcanum tellus Hypſipylæa colit. Quia, ut notũ eſt, in Lemno regnauit Hyſipyle: Statius, & Ouid. alij. Lemniaca etiã ſtirps dicitur Vulcanus, ab eodem Ouidio in Metamorph. Philoſtratus in Heroicis de Philoctete, Lemnia gleba liberato: In Lemnũ, inquit, cecidiſſe Vulcanus dicitur: Gleba quidẽ ipſa Lemnia inſanos expellit morbos, ſanguinis profluuiũ ſiſtit, hydris ſerpentibus occurrit, eorumq; morſib. Galenus de ſimplic. medica. Vulcanũ ait in Lemnũ ideo exiſtimatũ in fabulis decidiſſe, quòd eius terra exuſta eſſe uideatur, in eaq; parte nihil naſci niſi terrã, quæ Lemnia uocatur à medicis: quæ quòd exempta ſigillo ſignetur, græcè Sphragis, à noſtris ſigillata uocatur. Dioſcorides ſignari ſigno capræ, & appellari ait Sphragida ægos, id eſt, capræ ſigillũ. Galenus uerò ait: Sphragis uocatur, quòd Dianæ ſignũ habeat à ſacerdote impreſſum. tum etiam oppidũ propè, quod legitur Hephęſtiada nuncupatũ, quòd in eum locum Vulcanus ceciderit.

Mulciber Vulcanus, ut ait Feſtus, dictus eſt à mulcendo, id eſt molliendo ferro. uocatur & Mulcifer, eadem cauſa. Lucanus in primo, Ora ferox Siculę laxauit Mulcifer Aetnæ. quin etiã eundem fabricæ Ferrariæ pręſidem fecere, illiq; feſta, quæ Chalcea dicebãtur

ab Atheniẽsibus, instituta: de quibus & Pollux in septimo. hinc & ductor Ferreus uocari uidetur in Priapeis, A

Ductor ferreus insularis, æquè

Laternæ uideor fricare cornu. Plautus in Amphitry. Quò ambulas tu, qui Volcanũ in cornu cõclusum geris? alij licet nõ ductor, sed uectes legant, à uecte laternę Phari. Ego quid sentiam in re tam obscœna, cur afferã nulla est causa. Sedenim & Vulcanalia Romani celebrabant, eiq; tum feriæ, ut ait Varro, & eo die populus pro se in ignem animalia mittebant. Sextili uerò mense agebantur, ut alibi docuimus: quo tempore Plinius Secũdus, altero Plinio teste, lucubrare incipiebat. Finxere quidã poetæ officinã habere, hanc autem tum in Lemno, tum in Vulcanijs insulis, alijsq; locis, in quibus ignis æstuare solet.

Ætnæus deus dictus est Vulcanus: quin & nunc uulgo Ætna mons, Mongibelus uocatur, quasi Mulciber: quoniã sic Vulcanus appellatur, ut modò dictũ est. Sanè non omittenda historia, uel potius dæmonis illusio, quæ à plerisq; prodita est, de templo Vulcani in Ætna, quod circunseptũ fuisse ferunt, & arbores inibi cõsecratas. In eo ignis fuit perpetuus, & inextinguibilis. Canes ad templi & luci custodiã astitisse, qui adeuntibus castè & religiose blandiendo associantes comitabantur, uti dei familiaribus. In scelestos uerò B & contaminatos, si uel templũ, uel lucũ ingredi uellent, irruebant, & mordicus eos appetentes lacerabant, cæteris allatrabant.

Ignipotens etiam appellatus est Vulcanus, à Verg. in octauo, & alijs, uel quia ipse ignis, uel eius inuentor: uel iuxta fabulas, quod cum Cyclopibus, Bronte, Sterope, & Pyracmone, seu Arge, fulmina Ioui fabricet, & deorum arma, ut Homerus, Hesiodus, Vergilius, cæteri: unde hoc,

Ignipotens cœlo descendit ab alto.

Ferrum exercebant uasto Cyclopes in antro,

Brontesq;, Steropesq;, & nudus membra Pyracmon.

Phthas Vulcanus nũcupatus ab Ægyptijs, ut De mysterijs Iamblichus ostendit. Sunt & qui à Memphiticis Aphthas appellatum scribant. Ego certè illud apud Ciceronem lib. tertio de Nat. deorũ, quod suprà citaui, Secundus Nilo natus Opas, ut Ægyptij appellant: Phthas legendũ crediderim. Prouerbium fuit apud antiquos, ἄφθας σοι λελάληκεν, hoc est, Vulcanus tibi uaticinatus est, ut docet Suidas. Illud hoc loco notant grammatici, ita dici Aphthas pro Phthas, ut etiam astachys pro stachys, & alia nonnulla, A adiecta.

ἰλωὸς Vulcanus à Doriensibus dictus est, ut ait Hesychius.

κυλλοποδίων, teste Theophilo, cognominatus est Vulcanus, quòd claudus esset. id enim κύλλος significat. Eadem ratione & χωλόπους,

A λοίπους, ut notant Nicandri interpretes in Theriacis, qui & ipsum ideo χαλαίποδα, & κυλλοίποδα cognominatũ tradunt. à Catullo Tardipes ideo uocatus,

Scripta tardipedi Deo daturum.

Quare uerò claudus dicatur, iam suprà dictum est.

ἀμφιγυήεις quoqꝫ Vulcanus appellatus, in primis ab Hesiodo in Theogonia, item in Ergis, id est claudus utroqꝫ pede: ubi de Pandora agit. Item ab Homero in fine primi Iliad. quod & Cyrillus contra Iulianum in tertio notat.

Leguntur in Vulcanũ hymni duo, alter Orphei, Homeri alter. in hoc κλυτόμητις, & κλυτοτέχνης cognominatur, hoc est inclyti consilij & artis, quodqꝫ cum Minerua homines ex antris eduxit, ut in domibus habitarent: in illo diuersis & uarijs nominibus inuocatur, κρατερόχειρ, id est manu potens, & τεχνοδίαιτος.

PANDORAM non quidem deam legimus, sed tamẽ à deo Vulcano Iouis iussu factã. nam ut Hyginus prodit, cũ Prometheus primus homines ex luto finxisset, postea iussu Iouis Vulcanus mulierem finxit. cui Minerua animã dedit, cæteriqꝫ dei alius aliud donũ dederũt: ob idqꝫ Pandorã nominarũt. Scribit Hesiodus, mulierem B fuisse formisiss. & à deis hæc habuisse munera, sapientiã à Minerua, decorẽ à Venere, musicã ab Apolline, à Mercurio eloquentiã. hæc ab Ioue in terrã demissa fingitur, ut homines falleret ac deciperet: & Epimetheo fatuo Promethei fratri in uxorẽ est data. hanc igitur omnibus formæ, cultus, ingenij, linguæqꝫ dotibus cumulatã, Iupiter cum pyxide pulcherrima illa quidẽ, sed intus omne calamitatũ genus abscõdente, ad Prometheũ misit: qui recusauit munus, & fratrẽ monuit, ut si quid ei muneris mitteret, dum ipse abesset, ne reciperet. Mox cũ Pãdora redijsset, Epimetheo persuasit, pyxidẽqꝫ illi dono dedit. quã simulac aperuisset, omnia intus mala abscõdita & calamitates euolarũt: sed sola spes in pyxidis fundo remãsit. ad quã rem scriptores alludunt, & Erasmus in prouerbio perstringit, Malo accepto stultus sapit. Sunt qui hanc primã mulierũ fuisse tradãt, ut Pausf. in Att. Aristophanes tamen Pandoram pro terra cæpisse uidetur, quòd ex terra uidelicet omnia dona proueniant. Tertullianus Septimius in lib. de Coronis, ait Pandoram fœminarum primam coronatã fuisse à Charitibus, cum ab omnibus muneraretur: unde est appellata Pandora. De Pandora & Irenæus, uir sanctiss. & doctiss. nec semel lib. secundo aduersus Hęreses, & in primis ubi de Paulo Apostolo agit. Palæphatus lib. Incredibilium, Pandoræ fabulã sic interpretatur, quòd ex terra ipsa cum formata esset, alijs fœminis similẽ formã dederit, quòd uidelicet diues mulier fuerit,

quæ ſeſe exornare ſoleret, quoties ex ædib. prodiret: eoq; ſe pigmẽto ornabat, quod è terra confectũ erat. atq; hæc quidẽ de Pandora. A

Admonuit me, quod ſuprà de Pandora ſcripſi, ut & hoc loco aliquid de Prometheo & Epimetheo fratribus, Iapeti filijs, ſcribã, & licet Heſiodus eos cõmemoret in Re ruſtica, nihilominus mihi potius uiſum eſt ambos fratres ex Claudiani carminibus deſcribere. Atq; de Prometheo quidem in quarto Panegyrico conſulatus Honorij Auguſti, ita ille canit:

Diſce orbis, quòd quiſq; ſibi quum conderet artus
Noſtros, æthereis miſcens terrena Prometheus,
Sinceram patri mentem furatus Olympo,
Continuit clauſtris, indignantemq; reuinxit.
Et quum non aliter poſſent mortalia fingi,
Adiunxit geminas: illæ cum corpore lapſæ
Intereunt: hæc ſola manet, buſtoq; ſuperſtes
Euolat. hanc alta capitis fundauit in arce,
Mandatricem operum, proſpecturamq; labori.
Illas inferius collo, præceptaq; ſummæ
Paſſuras dominæ, digna ſtatione locauit.
Quippe opifex ueritus confundere ſacra profanis,
Diſtribuit partes animæ, ſedesq; remouit.
Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
Protegit imbutam flammis, auidamq; nocendi,
Præcipitemq;, ſui rabie ſuccenſa tumeſcit,
Contrahitur tepefacta metu: quumq; omnia ſecum
Duceret, & requiem membris ueſana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidumq; fluenti
Præbuit, ut tumidæ ruerent in mollia fibræ.
At ſibi cuncta petens, nil collatura cupido,
In iecur, & tractus imos compulſa receſſit:
Quæ uelut immanes reſerat dum bellua rictus,
Expleri paſciq; nequit, nunc uerbere curas
Torquet auaritiæ, ſtimulis nunc flagrat amorum,
Nunc gaudet, nunc mœſta dolet, ſatiataq; rurſus
Exoritur, cæſaq; redit pollentius hydra.

De Epimetheo uerò alibi idem poeta Claudianus his uerſib. canit,

Namq; ferunt geminos uno de ſemine fratres
Iapetionidas, generis primordia noſtri,
Diſſimili finxiſſe manu: quoſcunq; Prometheus

Excoluit,

A *Excoluit, multumq; innexuit æthera limo,*
Hi longè uentura notant, dubijsq; parati
Casibus, occurrunt fabro meliore politi.
Deteriore luto prauus quos condidit auctor,
Quem meritò Graij perhibent Epimethea uates,
Et nihil ætherei sparsit per membra uigoris,
Hi pecudum ritu non impendentia uitant,
Nec res antè uident, accepta clade queruntur,
Et serò transacta gemunt, &c.

Potuissem & longe plura de his fratribus afferre, quæ consultò prætermisi: nam & Phurnutus totam fabulam Promethei, & allegoriam est executus apud græcos. Sed & Fulgentius in Mythologico, qui non ab aquila eius iecur corrodi, sed à uulture, idq; perbellè interpretatus est. cui & Petronius Arbiter in his hendecasyllabis congruit,

Cui uultur iecur ultimum pererrat,
Et pectus trahit, intimasq; fibras,
Non est, quem tepidi uocant Poetæ,
Sed cordis mala, liuor atq; luxus.

B Quin & Seruius grammaticus in sexta Ecloga totam hanc fabulam recitat, & interpretatur. Diximus præterea in Syntagmate de Sacrificijs, quo pacto Prometheus Iouem in parte sacrificiorū elusit. ossa enim pelle contecta, Ioui proposuit: quod Lucianus, & Hyginus pluribus tradidere. Sed iam satis, ne te & me his nugis onerem.

CHARITES. GRATIAE.

Ratiæ, quas græci Charites uocant, tametsi à me pluribus sunt descriptæ in libello, Quomodo ingrati crimen effugiamus, pro instituto tamen & hoc loco nonnulla referenda sunt. Hæ quidem ab aliquibus Iouis & Eurynomes filiæ dictæ sunt, ab alijs Eurymedusæ, uel Eurydomenes: ab alijs Euanthes. Sunt qui Iunonis filias dicant, quidam Liberi patris & Veneris tradidere, nonnulli comites. Orpheus in hymnis ad ipsas, quem concinuit cum thymiamate styracis, eas Iouis & Eunomies filias ait. Antimachus Ægles & Solis filias existimauit: quidam Eteoclis. & ideo in primis à Theocrito Eteocleæ uocantur in XVI poemate, quod χάριτες inscribitur, atq; omnia hæc ab ipso Gratiarum effectu nomina conficta esse ui-

demus, ut græca eorum nominum interpretatione liquet. Pindari A tamen expositores Eteocleas Gratias dictas fabulose uolunt, ab Eteocle Cephisi filio: qui primus, teste Hesiodo, Gratijs sacra fecerit. Pauf. in Bœot. Eteoclen scribit Andrei & Enippes ex Leuconoe genitæ filium, Cephisi tamen creditum, primum Gratijs sacrificasse. Strabo Eteoclen Orchomeniorum regem primum scribit Gratiarum templum extruxisse, eumq; propterea celebrat, quòd in accipiendis & erogandis gratijs, fuerit suapte natura propensus. Constantinus Cæsar libro Geoponicon undecimo: Eteoclis, inquit, filiæ Charites saltantes ad æmulationem dearum, in puteum, extra choream euolutæ, delapsæ sunt. Sed Tellus earum cladem miserata, plantas uirides produxit, quæ hominibus iucundæ, & earum inducunt memoriam: & duplici nomine nuncupatæ, Cyparissi scilicet, & Charites. & quidem Cyparissi, quòd similes & pariant ferantq; ramos & fructus: Charites uerò & Gratiæ, propter delectationem, quòd ipsum etiam apud Heronem in libris de Re rustica Didymus scriptum reliquit. Ergo Charites, ut etiam Phornutus ait, ἀπὸ τῆς χαρᾶς dictæ sunt, hoc est à lætitia. Sed & notissimo græcorũ adagio ταῖς χάρισι σπένδειν, id est Gratijs sacrificare, ij iubẽtur, qui tristes & soliciti sunt. Quinimmo & Charitam Venerẽ Plin. XXXV. cap. x. dixit, pro ea quę picturis & imaginib. B est uenustatis gratia. Gratias aliqui duas, alij tres, quatuor alij esse dixerũt. Duę Gratiæ ferunt̃, quoniã promereri hos decet, alios gratias referre cõuenit: hoc est, dare & reddere beneficiũ. & ut prouerbium monet, χάρις χάριν τίκτει, Gratiã Gratia parit. Quin & Lacedemonios duas coluisse legimus, Clytã uel Clyto, & Phaennã, Taygetæ filias. Atheniẽses eas Auxò & Hegemona uocitarũt: quarũ utrarumq; nomina, si nostro sermone referre uelimus, ex ijs planè elucere uideas, qualis futura sit gratia. Alij tres esse putauere, quòd cum fœnore referenda sit gratia. hinc illa auersa fingitur, quæ promeretur: ne uidelicet beneficium cum exhibes, remunerationem spectes, sed tantum ad promerendum. quæ autem referunt, duæ sunt, quæ se recto lumine intuentur, quòd diligens & accurata esse debet remuneratio, & duplicata. sic exponit Fulgentius, quòd omnis gratia cum exit, exilis, cum redit, onerata esse debet. Extant harum signa complura uetusta, quorum unum fuit Romę in ædibus Columnensium, cum epigrammate non illepido, quod etiam habetur & legitur. Quòd quatuor esse ab aliquibus traditur, Horas respiciunt, & καιρούς, qui dicuntur & à nostris tempora & partes anni. Atq; ea etiam ratione coronatas, unam floribus fructibusq; terræ, alteram spicis & frumento, tertiam uuis pampinisq; & pomis, ultimam oliuis, cæterisq; similibus. Hinc apud antiquos Apollo sin-

A lo fingebatur manu dextera Gratias gestare, quod eæ anni partes è sole proueniant. Macrobius putat, ideo Apollinem dextera Gratias gestasse, sinistra arcum & sagittas, quòd ad noxam sit pigrior deus, & promptior ad salutem. Libet hoc loco altius aliquanto repetere, quæ de Horis annotaui. Horas Homerus ait cœli portis præesse, curamq; habere ut modò serenum, modò nubilum sit. à quibus uideri possunt quatuor anni tempora, Horæ appellata, nō Græcis modò, sed & Latinis. Horat. de Ioue: Varijsq; mundum Temperat horis. Ouidius Homerum imitatus, cum Iano foribus cœli ascripsit, ita Iano loquente primo libro Fastorum,

Præsideo foribus cœli, cum mitibus Horis. Hinc, ut Scholiastes Hesiodi scribit, ἀπὸ τοῦ ὠρεύειν, quod est custodire, dicuntur. Credebantur enim non modo Iouis aulæ custodes esse, sed & hominum acta obseruare: unde & ὦρος custos dicitur. Plato in Cratylo: Horæ, inquit, Attica & prisca uoce dicendæ. Horæ nanque dicuntur διὰ τοῦ ὁρίζειν, id est propterea quòd terminent hyemem & æstatē & flatus, & qui sunt ex terra fructus. Macrobius uerò Horas dictas ait, quòd Horus Apollo & sol dicatur. Orpheus in hymno,

ὧραι θυγατέρες θέμιδος καὶ ζηνὸς ἄνακτος,
εὐνομίη τε, δίκη τε, καὶ εἰρήνη πολύολβε, εἰαριναὶ: hoc est,

B *Sunt Horæ natæ Themidis, summiq; Tonantis,*
Eunomieq;, Diceq;, Irene & ualde beata, Vernantes. Idem ait & Hesiodus. Sed quā Eunomien uocat Orpheus, ipse Eurynomē, ab ampla scilicet distributiōe. Dice ab iusticia, Irene à pace dicta. quin & Horę pro deis cultæ, & eis tēpla à gentib. cōstructa, apud Paus. legimus. Olen uerò uates antiquissimus à Xantho, ab Horis Iunonē enutritā, suis carminib. prodidit. P. Ouid. noster lib. Met. II. Horas Solis assecłas cum alijs tēporis partibus facit. ita enim canit:

A dextra læuaq; Dies, & Mensis, & Annus,
Seculaq;, & positæ spacijs æqualibus Horæ.

Idem uerò in Fast. lib. quinto, Floræ Horas comites facit. ita enim Flora ipsa ait:

Conueniunt pictis incinctæ uestibus Horæ,
Inq; leues calathos munera nostra legunt.

Sed enim de Horis, quibus nox & dies distinguunt, in libro de Annis mensibus, &c. plenius diximus. Nunc illud tantum, Horas plerosq; à Gratijs diuersas facere. in primisq; Diodorus est Siculus, qui ita in Cretensium Theologia: Ex Ioue, inquit, Cretes natam uolunt Venerem, Gratias, Lucinam, Dianam: & eas quas dicunt Horas, Eunomiam, Iusticiā, Pacem, Pallada, Musas. Idem paulo pòst: Gratijs, inquit, Iupiter dedit, quæ ad oris speciem, ac partium cor-

poris

poris formam, decoremq́ spectent, insuper & beneficij & gratiæ A retributionem. tum etiam illud subiungit: Earum quas Horas appellant, datum est suum cuique munus, ad uitæ cultum, & mortalium commoditatem. nihil est enim ad uitæ hominum felicitatem comparandam utilius, aptiusq́, quàm εὐνομία, δίκη, & εἰρήνη: id est, lex, iustitia, & pax. has Horas in Apollinis hymno Homerus, cum Gratijs choreas ducere canit, coram Ioue. Athenienses, cum Horis sacra facerent, carnes non assabant, sed elixabant, ut Philochorus scribit: deas uidelicet rogantes, ut æstus siccitatesq́ auerterent: id quod & sacrum ipsum indicabat. Ipsarum imagines Philostratus Lemnius exequitur in Imaginibus. Cætera quæ de Gratijs restãt, iam proferamus. Eleos Gratias ita formasse legimus, ut una rosam, altera talos, tertia myrti ramum manu præferret: quòd scilicet Gratia hilaris, amabilis, reciproca, hoc est ultro citróq́ collata & uirens esse debet. Gratiæ nudæ, id est γυμναὶ χάριτες, etiam prouerbio dicuntur: quia manifesta & clara debet esse uel gratia, uel retributio. id quod Stoici pluribus contendebant, ipsiq́ in libellis tum Ad ingratum, tum in eo, Quomodo ingrati crimen sit effugiẽdum, ostendimus. Sanè & Iamblichus apud Stobæũ: Gratias, inquit, principes ingenuè proferant non tantum ex dolio, id est, ἐκ πίθου effundentes, ut poetæ dicunt: nec eas ex eiusmodi alijs in- B strumentis introclusas: at nudas & reuelatas, atque ab externo aliquo uelamine erga se inuicem habentes: & cætera. De capsulis, seu arculis Gratiarum, copiose alibi scripsi. Quidam tamen Gratias perspicuis uestibus ac splendidis indutas scripsere, quòd talis esse debet remuneratio: quin eas ideo Horatius solutis zonis cecinit. uel ut eius ueteres interpretes Acron & Porphyrion exponunt, ea uidelicet ratione, quòd inter se amici animos solutos ac nudos habere debent. παρθένοι, id est uirgines ac puellæ Gratiæ uocantur, & alacres ac ridentes, quòd gratiam nulla fraude, nullo dolo, sed mundam ac puram esse conuenit. Decentes Gratiæ ab Horatio cognominatæ sunt, in illo,

Iunctæq́; nymphis Gratiæ decentes.

Mercurium insuper ueteres Gratiarum ducem constituerunt, id profectò innuentes, quòd non temerè, sed cum delectu gratificari debemus: quod alibi docui ex uarijs scriptoribus. Quare autẽ Proetidas dixerit Hesychius Charites, & εὐδαλαγῦνες, haud facilè dixerim. Veluti facilimũ illud, τρίζυγοι χάριτες, hoc est, Trijuges Gratiæ. Orchomeniæ sorores appellant, quòd apud Orchomenũ Bœotiæ colerentur: atq; in eo lymphis se perfundere dictæ.

καλλιπάρθενοι χάριτες, id est pulchrigenæ, ab Hesiodo in Theog. alijsq́ nuncupatæ. Gratiarum uerò nomina uaria traduntur. Clytan,

A tan, uel Clyto, & Phaenam Lacedæmoniorum diximus, Auxo & Hegemona Atheniensium. Hesiodus Euphrosynen, Aglaian, & Thalian. Homerus, Pasitheam unam Gratiarum facit, quem secutus est Papinius libro secundo Theb.

Non hoc Pasithea blandarum prima sororum.

Quo loco Lactant. Pasitheã unã esse inquit Gratiarũ. Sed postquã incidimus in Pasitheæ mentionẽ, de ea hoc loco nonnihil agamus.

Mnesimachus comicus poeta, Pasitheam putauit Charitis sororem, uxoris Vulcani in Lemno, atque à Somno amatam: qui & ipse ea causa fertur in Lemno habitasse. Pasitheæ quidem & Homerus in Iliad. meminit. Hanc quidam Euphrosynam esse existimant. Hesiodus autem eam Nereidum unam facit, dictam quòd omnibus esset admirabilis, uel quòd ad eam omnes properarent: hoc est, ὅτι παρὰ πᾶσι θαυμάζεται, ἢ εἰς ἣν πάντες θέουσι.

Fuit & Pasithoa nymphæ nomen, Oceani & Tethyos filiæ. Sed & Pasitheam quidam Cybelen uocari autumant, quasi πᾶσι θεοῖς μητέρα, id est omnibus Deis matrem: illud ex Galliambo Catulli allegantes, Trepidantem eam recepit dea Pasithea sinu. Porrò & Suidas tres scribit sorores, filias Leontis fuisse: Pasitheam, Theopen, & Eubulen. Leos Orphei filium habuit Cylanthum,
B & filias tres, quas cum Attica laboraret pestilentia, uel potius fame, (ἐλίμωζε enim legitur, non ἐλοίμωζε) in eius rei piaculum Leos, uel Leon (uariant enim græcorum exemplaria) filias proprias mactauit, & inde mox est ciuitas liberata: locus Leocorion, à patre & puellis, in Ceramico uocitatus est. Historiæ meminit Strabo, sed puellarum nomina non attulit. Item in Attica Pausanias. Sed & M. ipse Cicero libro de Natura deorum tertio: Denique, ait, in Ceramico est delubrum Athenis, quod λεωκόριον nominatur. & ita castigatè legendum. Locus est corruptus apud D. Hieronymum in Iouinianum, quem ipse emendare non ausim. Sed ut ad rem redeam. Scribunt nõnulli Pasitheam unam Gratiarum, quæ tres sunt: ἀγλαΐα una, quæ nobis dici potest Maiestas, seu uenustas, honestas' ue: Euphrosyna alia, quæ hilaritas, iucunditas, lætitiaq; : Thalia tertia, festiuitas, lepiditas' ue, ac concinnitas. Obseruant quidam Græci, inter quos Proclus, quod θάλεια cum diphthongo scripta Musæ nomen est, & conuiuij epitheton: θαλία uerò per iota simplex, Gratiæ nomen, & nymphæ Nereidos. Sed hanc aliqui Pasitheam, quasi dixeris undiq; diuinam, quæ scilicet maiestatem, hilaritatemq; ac lepiditatem in sese, & alias quoq; complicet. Hermesianax & Proclus, Pitho unam ex Gratijs dixerunt. Sappho, ut legitur in Scholijs in Hesiodum, Pitho ait filiam Veneris: quo loco in ἔργοις scribit Pandoram à Gratijs & Pitho ornari.

ornari. Porrò quoniam statim ab initio dixi, Eurynomen ab aliquibus matrem existimatam Gratiarum, eam Phigalei Arcades non matrem, sed Gratiarum unam, immo Dianæ cognomen putant, ut in Arcadicis Pausanias tradit, Oceani filiam, cuius & in Iliade ab Homero fit mentio, quæ unà cum Thetide Vulcanum excepit abiectum. ipsum Homerũ lege in sexto Iliad. Scribit etiam Phurnutus, Gratiarum unam Vulcano coniunctam: ea fortasse, inquit, de causa, quòd quæ arte fiunt, opera ἐπὶ χάριτι dicuntur. Vnde apud Plinium, Venerem, quam Charita dicunt, legimus: quod alibi etiam dixi. Eurynomes meminit & Apollonius in Argonauticis. Demum omnem Gratiarum allegoriam si fortassis nosse uelis, nostrum libellum legito, Quomodo quis ingrati crimen effugiat: in quo præterea de Gratijs multa, ut meus est mos, colligere studui.

Epigramma, cuius suprà memini, ascripsi, si minus eius tibi præsto sit exemplum:

Sunt nudæ Charites, niueo de marmore: at illas
Diua Columna suis ædibus intus habet.
Par tribus est facies, qualem decet esse sororum:
Par tribus est ætas, par quoq; forma tribus.
Grata Thalia tamen geminæ conuersa sorori,
Implicat alternè brachia blanda soror.
Euphrosynen dextra stupeo, Aglaianq; sinistra
Miror, & implicitis brachia nexa modis.
Iuppiter est genitor, peperit de semine cœli
Eunomia, & Veneris turba ministra fuit.
Inde alitur nudus placida sub matre Cupido,
Inde uoluptates, inde alimenta Dei.

CHARITES.

SYNTAGMATIS DECIMI-TERTII FINIS.

Historiæ Deorum Gentilium

DE CERERE, ET TRIPTOLEMO, SYNTAGMA XIIII.

LILIVS GREG. GYRALDVS Nuncio Tradotio suo, S. P. D.

A *CVM optimam ætatis meæ partem in urbe Roma famulando gratis consumpserim, nullumq́; inde seruitij fructum retulerim, præter inanem qualiscunq; nominis uel dignitatis honorem, & articulorum totius corporis imbecillitatẽ, ut uides, qua ita affligor, ut non modo è cubiculo, sed nec etiam è cubili exire, aut pedem efferre detur: quare hac aduersa uictus fortuna, tandem æger, & annis grauis, in patriam me contuli: qualiter uerò hic fuerim acceptus, tibi non dixerim, qui & memor es diuini illius oraculi, οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς, &c. quiq́; ob tuam erga me beneuolentiam, omnia mea probè nosti. Tu enim quod potes, ipse manum tuam mihi ad qualescunq; meas nugas describendas præstas: nam cum tantis ac talibus molestijs afficiar, quomodocunq; possum me sustento: & non cesso, quin quotidie, cum non-*
B *nihil remittunt dolores, aliquid mediter, & componam. ut in præsentia, qui sub tuo nomine hoc ipsum Syntagma* de Cerere *edere constitui, ut in uulgus appareat. Tu, quæ tua est, præcipua uirtus γραμματέως ὀξυγράφου, hoc ipsum cum cæteris exscribas, ut studiosis simul adolescentibus nonnihil opis afferamus. Vale.*

CERES. TRIPTOLEMVS.

CERES dea à gerendis frugibus dicta, ait M. Cicero in secundo de Nat. deorum, tanquã Geres: casuq́; prima litera itidem mutata, ut à græcis. nam ab illis quoq; δημήτηρ, quasi γημήτηρ nominata, hoc est terra mater. Varro à creando deduxit, quẽ (ut uidemus) Seruius sequitur in primo Georg. Fulgentius noua quadam opinione nuncupari putat, quod Græcè gaudium dicatur: & ideo frumenti esse deam, quòd gaudij causam afferat. Ergo à χαρὰ ille deduxit, satis durè, ne incon-

ditè dicam. Sed enim δημήτηρ à Platone in Cratylo dicitur, quasi δι- A
δοσα μήτηρ, hoc est, dans mater, ab ipsa uidelicet alimentorum exhibitione. eadē etiam Doricè δαμάτηρ, ut est in primis apud Theocritum, à δᾶ, quæ & δῆ dicit, hoc est terra. Sanè Orpheus & poetæ plerisque δηὼ nuncupant, unde δηοὶς Proserpina dicitur ab Ouidio, & Ausonio, ut in Proserpina dicam. δηὼ uerò dici uidetur ἀπὸ τοῦ δήειν, id est ab inueniendo, uel quòd ipsa inuenerit, uel per ipsam nos pabula inuenerimus. dea enim frugum est. Leguntur Scholia in Cratylum Platonis ex Proclo, in quibus de Cerere dupliciter agitur. nam ex Orpheo Rhea dicitur: ex Hesiodo uerò Rheæ filia, ut ex Ouidio etiam in sexto Fast. & Diodoro. Sed plura in scholijs habentur, quibus planè consonāt Theologi. Sanè & Arnobius uir eruditiss. in quinto aduersus Gentes, Cererē matrē Iouis dicit, id est Rheā, his uerbis: Quondā, inquit, Diespiter cum in Cererē matrē libidinibus improbis atque incōcessis cupiditatibus æstuaret (nam genetrix hęc Iouis regioni eius ab accolis traditur) nec tamen auderet id quod procaci appetitione conceperat, apertiss. ui petere, & ingeniosas cōminiscitur captiones, quibus nihil tale metuentē castitate imminueret genitricē, fit ex deo taurus, & sub pecoris specie subsessoris animū atque audaciā celans, in securā & nesciā repētina immitti- B
tur ui furens, agit incestus res suas, et prodita per libidinē fraude, intellectus & cognitus, euolat. At uerò Cererem cum Vesta describit Phurnutus, terramque significare diuersimodè ostendit. In huius quoque deæ honorem ieiunia antiqui instituerunt: quin in eius celebritate ieiunium indicebatur, uel ab ea instituta fuere: uel ea causa, ut ab eius inuentis abstinerent: uel quòd in penuria quadam, quo sementem facere possent homines, abstinuisse dicuntur, in ipsius deæ honorem: & propterea eo tempore eius quoque celebritas agebatur. alij propter filiæ deperditæ memoriam instituta ieiunia afferunt, atque ideo uerno mox tempore cum lusu & lætitia uirides herbas eidem offerebant, quasi quod filiam mater inuenisset. Nuptias Cereris antiqui, ut Seruius in primo Georg. & Macrob. tradunt, celebrabant sine uino, & Orci nuptiæ dicebātur. id etiā innuit Plautus in Aulul. Cererin' Strobile has facturi nuptias? Qui? ait Strobilus. Sta. respondet, Quia temeti nihil allatū intelligo. Ita quoque græci ἑστίᾳ θύουσι, id est Vestæ sacrificabant. plura tamen de hoc Cereris sacro in Sacrificijs agam. Varijs dein etiā modis Ceres fingebat. nā modò spicea corona ornata erat, ut in quarto Fast. canit Ouid.
Imposuitque suæ spicea serta comæ: nunc mœsta cū lampade, seu face describitur. Sed & papauer illi attribuitur, unà cū spicis: quod & Eusebius. unde est illud Vergilij, Cereale papauer. interdum etiam matronali habitu, cum spicarum & papauerū manipulo: qualem

Alem me ueterem uidiſſe recordor, dum Romæ agerem. Riſum uix cõtinui, cum apud neſcio quem legi, Cereris effigiem in boue ſedentem cum ligone & ſeminũ calatho, aſſiſtẽtibus agricolis, alijsq́;. Scribit uerò Pauſanias in Arcad. in Elaio Arcadiæ monte ante ſpeluncam, aram Cereris fuiſſe, cui imponere conſueuerant ex domeſticis arboribus fructus, tum fauos & lanam ſuccidam, & huiuſmodi alia oleo conſperſa. ſimulachrum ligneum erat, lapidi inſidens, mulieri ſimile cætera, præter caput equinum, altera manu delphinum, altera columbam tenens. in capite illius & draconum & aliarum ferarum imagines additæ, ueſtis ad pedes demiſſa. hoc uerò ſimulachrum igni ferunt non obnoxium fuiſſe. Idem ſcribit Pauſan. Æſchylum Ægyptios imitatum ſcripſiſſe, Dianam natam ex Cerere, non ex Latona. Illud præterea traditur, quòd Iaſius, uel Iaſion (utroq; enim modo legimus) amatus fuerit à Cerere, ex quorum concubitu Plutus natus, diuitiarum deus, de quo in Plutone agam. Iaſij meminit Heſiodus in Theog. ubi interpres Zezes grãmaticus fabulam & allegoriam explicat. Iaſiona enim agricolam, Cererem uerò terram interpretatur, quæ in Tripolo, id eſt fertili loco, cauſa
B ſit diuitiarum. & Hyginus in Aſtron. & Diod. Siculus, item Iſaacius & Euſtathius. Ouid. in tertio eleg.

Viderat Iaſium Cretæa diua ſub Ida,
Figentem certa terga ferina manu. Idem nono Metamorph.
Queritur caneſcere mitis Iaſiona Ceres, &c. Sed nos inſtitutũ ne deſeramus, huiusq́; deæ cognomina explicemus.

Ennæa Ceres, quę & Ennẽſis dicitur, ab Enna Siciliæ urbe nũcupata eſt, ubi ſummo honore colebatur. Cicero in Verrem cùm alibi, tum luculentiſſimè in ſexta Actione, & in ſeptima his uerbis: Ennææ Cereris ſimulachrum tale fuit, ut homines cum uiderent, aut ipſam uidere ſe Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam eſſe, ſed cœlo delapſam arbitrarentur. Meminit & Strabo. Carmen eſt in Priapeis,

Ennææ Cererem nurus frequentant. tametſi Ætnææ pleriq; legunt, ut etiam Ætnæa Ceres appelletur. Ennææ Cereris & Lactantius Diuin. inſt. lib. ſecũdo quoq; meminit. & itẽ Claudianus,
Ennææ Cereri proles optata uirebat Vnica. Silius Italicus libro primo,
Nec Cerere Ennæa, Phario nec uicta colore.

Catinenſis etiã Ceres dicta, ab oppido Sicilię Ætnę propinquo, ut oſtendit Lactantius, ad cuius templum uiris accedere nõ licebat. ſacra quoq; illi per mulieres miniſtrabantur, & per uirgines perfici ſolita erãt: eiusq́; deæ ſimulachrũ nõ modo tangere, ſed ne uidere quidem maribus licebat, ut Alexander ſcribit. At nos cætera de

Ennensi sequamur. Valer. Max. in primo tradit, cum Gracchano A
interitu pollutum esset pulcherrimum in urbe templum, Romani moniti Sibyllinis libris, ut uetustissimam Cererē placarēt, Ætnam, (quòd sacra eius inde etiam orta credebant) XV uiros ad eam propitiandam miserunt. Idem & Lactantius tradit: idem & Cicero de signis. Quidam tamen Ennam, non Ætnam potius scribunt, etsi Strabo oppidum Ætnam quoq; ad radices montis Ætnæ constituat. Sacra quidem Cereris ex Græcia translata, ait Festus. Cicero pro Cornel. Sacra Cereris per græcas semper curata sunt sacerdotes. & ibidem: Sacerdos illa quæ græcum illud sacrum monstraret. Arnobius uerò lib. II. aduersum Gentes: Sacra, inquit, Cereris matris nō quod uobis incognita essent ascita, paulo antè obtentum est ut græca dicantur, nouitatem ipsam testificante cognomine, &c.

Flaua Ceres cognominata est sæpe à latinis, à maturæ segetis colore. Tibullus in primo,

Flaua Ceres, tibi sit nostro de rure corona
Spicea. Ouid. tertio Eleg.
Flaua Ceres tenues spicis redimita capillos, &c. quam elegiam totam, si uacat, legas. Verg. etiam primo Georg. eadem uidetur ratione rubicundam appellasse, B
At rubicunda Ceres, inquit, *medio succiditur æstu.*

Quidam hanc Chloen Cererem græcis appellatam putāt. Paus. in Attica, huius cognominis causam à sacerdotibus petendam ait. hāc Sophocles in Oedipo Epicolono appellasse uidet Euchloen, cuius & pagum commemorat, ad quem Antigone & Ismene Oedipi filię iuerant, ad accipiendas aquas pro patre expiando. τὰ δ' εὐχλόου δή μητρὸς εἰς ἐπόψιον πάγον μολοῦσα. id est, Hæc uerò Euchleæ Cereris in spectabilem pagum profectæ.

Hermionensis Ceres cognominata ab Hermione ciuitate, ex qua etiam fuit Lasus antiquus poeta, qui (ut Athenæus in decimo scribit) hymnū ἄσιγμον, hoc est sine litera σ, in Cererē Hermionensem concinuit, cuius initium fuit hoc, ut Heraclides Ponticus in tertio de musica prodidit: Δήμητραν μέλπω, κόραν τε κλυμένοιο ἄλοχον. hoc est, Cererem cano, Proserpinamq; Plutonis coniugem.

πάμπανον Ceres in urbe Heraclea uocabat, ut scribit Hesychius.

ἀνησίδωρα Δημήτηρ, id est, ut Domitius interpretatur in Paus. Attica, Ceres frugifera: quo etiam epitheto poetæ nostri eam appellant, ut Ouid. Eadem & ἀναξίδωρα, si Hesychio semper standū. eadē & ζήδωρος, & βιόδωρος, ut est apud Artemidorum in secundo de interpretatione insomniorum, quę à uitæ muneribus sunt deducta cognomina. Quidā tamen potius ζείδωρον cum diphthongo in prima syllaba notant, & à ζεία frumenti specie deriuant, quam ex nostris

A ſtris quidam & ſemen uocant, ex quo optima conficiat̃ alica. Hinc & fœcundam interpretantur. Eadem Ceres & φερέσβιος à ferenda uita cognominata, ut idem Artemidorus ſcribit. quanquã & prædicta nomina Telluri conuenire poſſunt, eodem auctore. quin & Homerus ita cecinit,

καὶ θνητοῖσι βροτοῖσιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν. Heſiodus,

καρπὸν δ᾽ ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα,

Fructumq́ ferat fœcundius aruum. quod & notat grammaticus Zezes, qui ἀπὸ τοῦ ζέεσθαι, id eſt caleſcere à ſole, denominari eam potius putat.

πολυφόρβη δημήτηρ ab Heſiodo in Theogonia uocatur, quo loco eam canit ex Ioue Perſephonem concepiſſe. πολυφόρβαν uerò exponit Scholiaſtes, quòd omnia nutriat, hoc eſt, πάντα τρέφουσαν.

Proſtaſia Ceres nuncupata, colebatur in agro Sicyonio cum Proſerpina in Pyrgo nemore. Hic per ſe uiri feſta celebrabant, ut prodidit Pauſanias, ueluti νυμφῶνα per ſe mulieres: quo in loco ſtatuę erant Cereris, Proſerpinæ, & Bacchi.

Pelaſgis Ceres cognominata à Pelaſgo Dryopæ filio, qui (ut Pauſanias ait in Corinth.) ei deæ templum condidit, deq́ ſuo nomine
B nuncupauit. Sedenim & Argiui ipſi tradũt, Pelaſgum Cererem Argo profectam hoſpitio ſuſcepiſſe, ibiq́ à Chryſanthide filia didiciſſe: quod in Attica idem prodit Pauſanias.

κυρία δημήτηρ, Cyria Ceres à Cnidijs uocata, quaſi uitæ domina, id eſt τοῦ ζῆν κυρία: Cœlius. ſed & δέσποινα ab Arcadibus dicta, ut putat Pauſ. quę uox dominam etiam ſignificat, & reginam. Sed hoc in Proſerpina melius conſiderandum.

ἐν ἕλει, quaſi dicas in palude, Cereris templum & lucus fuit in Arcadia, quinq́ tantum à Megapoli ſtadijs diſtans, quò ingredi ſolis fas erat mulieribus, ut ait Pauſan.

ποτηφόρος δημήτηρ, hoc eſt poculifera Ceres, quæ in Achaia colebatur κατὰ τὴν ἀνθέων χώραν, ut in ſecundo Achaicon Autocrates prodidit, & repetit Athenæus. Sanè Nicander in Alexiph. Cererẽ canit poſt raptam Proſerpinam, potionem cyceonem ſibi ieiunæ paraſſe in oppido Hippothoontis, qua potione guttur madefecit, ad Threſſæ Iambes cantus. quo loco multa Scholiaſtes græcus in hunc fermè modũ: Ceres, inquit, rapta filia, ieiuna illam perquirẽs, huc illuc uagabatur, donec hoſpitio ſuſcepta eſt à Metanira uxore Hippothoontis, Neptuni & Alopes Cercyonis filiæ. Metanira igitur deæ menſam apparauit, uinumq́: quod aſpernata dea, ob amiſſam filiam, potionem ſibi cyceonem è farina iuſſit afferri, quam & hauſit. ſed Metanirę ancilla Iambe deam mœrentem cernẽs, ridiculos quoſdam uerſus meditata, ut exhilararet Cererem, cecinit, qui

iambicis numeris cōditi fuere: unde uolunt Iambi nomen fluxisse. A hæc uerò Iambe Echus filia fuit, & Panos, Thracia genere. Non sum nescius aliter ab alijs hanc fabulam recitari, & nomina etiam uaria esse, quos ego in Poetis secutus sum.

Caberiam Cererem cognominatam tradit Pauſ. in Bœot. quo loco de Cabiris agit. Apud Dircem fontem Cereris & Proserpinæ lucus fuit, quem ingredi nemo poterat, nisi eius mysterijs initiati ac instincti. Sed & nos seorsum de Cabiris, Telchinibus, Corybantibus suo loco tractauimus, ubi etiam de Cerere nonnihil. Alij à loco appellatam tradunt.

Styritis Ceres appellata fuit à Stiris urbe Phocidis, ut Pauſ. scribit, in qua celebre templum habuit.

Milesia Ceres, de qua Lactantius in secundo. Nam cum, inquit, ab Alexandro Mileti ciuitas capta esset, ac milites ad Cererem Milesiam spoliandam irrupissent, omnium oculos repētè obiectus fulgor ignis perstrinxit.

Rharias Ceres nūcupata, teste Stephano & Suida, à Rhario campo Eleusis Atticæ regionis. fuit enim Rharius pater Celei, qui genuit Triptolemum ex Meganira, uel Metanira: utrunq; enim legi- B mus. à quo campus Rharius, in quo campo, ut Pauſ. ait, primum semina iacta fuerunt, ibiq; primùm fruges prouenere, & perinde Rharia Ceres appellata: id quod planius in Triptolemo referendum est.

Pylagora Ceres cognominata, teste Strabone lib. nono, à Pylis, quæ & Thermopylæ dicuntur, ubi VII ciuitatum conuentus Amphictyonum bis in anno fiebat, primo uere & autumno, & à loco conuentus ipse Pylea dicebatur: & legatus qui conuentum indicebat Pylagoras, quòd scilicet conuocaret ad Pylas, Cereri autem Pylagoræ immolabant. sedenim & in eodem Thermopylarū loco angusto XV stadiorum, ubi uicus nomine Anchela, templum fuisse scribit Herodotus libro septimo, Cereris Amphictyonidis, & sedilia Amphictyonum, & Amphictyonis delubrum.

Homoloia Ceres cognomine dicta, & à Thebanis culta, ut pluribus ostendimus in Ioue Homoloio. Repete quæ illic scripsimus ex diuersis auctoribus.

ἀλιτηρία δημήτηρ, Aliteria Ceres, ut in Ioue Aliterio diximus, quod in publica fame seruaret molitores, ne farina diriperetur. παρὰ τὸ ἀλέω, molo, & erro: tametsi & Aliterius etiam in malam partem legamus, hoc est, pro scelesto & impio. Sed Plut. plura, ut etiam in Ioue dictum.

Tedifera Ceres, quę & gręcè δᾳδοῦχος appellata est, propterea quòd cū filiam Proserpinā raptā quæreret facibus accēsis ex Enna, uel ex

A uel ex Ætna orbem circuisse dicta est, ut fabula est notissima græcis & latinis scriptoribus, quam & alibi attigimus. Vnde est illud,

Et per tediferæ mystica sacra deæ. De hac re & Fulgentius in Mythologico. Hanc etiã Proserpinã mater Ceres cum lampadibus raptã quærere dicitur. unde & lampadũ dies Cereri dedicatus est, illa uidelicet ratione, quòd hoc tẽpore cum lampadibus, id est cum Solis feruore seges ad metendũ cum gaudio requiratur. Sed de his daduchis uaria traduntur. Quidã in Prometheis celebritatibus, ut Hyginus, & Aristophanis interpres: alij in Vulcanalibus, ut Herodotus in octauo, & eiusdem interpres. longe his plura tradunt à Beroaldo, & auctore prouerb. Erasmo, & nos præterea in Sacrificijs.

Spicifera est Ceres cognominata. Manlius lib. II Astronomicôn,

Spiciferæ est uirgo Cereris. Sic etiam Germanicus Cæs. in Arateo carmine. Sanè Ceres spicea corona ab antiquis ornabatur. Ouidius in Fastis de Cerere,

Imposuitq; suæ spicea serta comæ. Tibullus,

Flaua Ceres tibi sit nostro de rure corona Spicea.

Euseb. III. Prӕparationis euãg. Spicas ait & papauer Cereri ascribi.

B Achӕa Ceres appellata est, ut Suidas ait, ab eo luctu & anxietate, id est ἄχους, quem habuit dum κόρην, id est Proserpinam inquireret. Sed & Achӕas solicitudines dictas, tradit Hesychius. Herodotus in Terpsichore, id est in V. Gephyrӕos ait Athenas commigrasse, cum Bœotijs suspecti essent: Vbi, inquit, seorsum tẽpla construxerũt reliquis, cùm alia quædã, tum Cereris Achææ, & templũ & orgia. Plut. quoq; in Isidis & Osirid. lib. Et Bœotij, inquit, Achææ Cereris μέγαρα, id est ædes mouent, eamq; festiuitatem ἐπαχθῆ nominant, à quӕ stu uidelicet & gemitu deæ, ob raptum filiæ Proserpinæ.

ἐπιπολλὰ Ceres sic constituta in Lacedæmone colitur, ut Hesychius annotauit. in Corintho uerò ἐποικιδίη, hoc est, quӕ rem domesticam curet. Eadem & ἐυάνασσα dicitur, hoc est bona regina.

ἐπωπὶς Ceres dicta est à Sicyonijs, ut ait Hesychius. sed & ἐπωπὶς, quòd scilicet prospiceret, & præsideret.

Eualosia Ceres, hoc est εὐαλωσία nuncupata, quòd magnas τὰς ἅλως, id est areas faciat, & repleat: Hesychius. cognominatur item ἁλωὶς, καὶ ἁλωὰς δημήτηρ, ut in cõment. Theocriti super ea uerba, περὶ δάματρος ἀλωάδος. Ab hac dicta τὰ ἁλῶα agricolarum festiuitas, quæ Athenis teste Philochoro ab agricolis celebrabatur, ut in Syntagmate de Sacrificijs dicetur.

Ompnia, id est ὀμπνία Ceres dicta est, ut Hesychius scribit, quoniam ὄμπνειος fructũ significat Cerealiũ ac frumentariorũ. itẽ λείμωνα, id est campũ, uel pratũ. In scholijs in Alexiph. Nicandri, Ceres Ompnia uocatur, ἀπὸ τῆς ὄμπνης, id est à nutrimento. unde etiam

Omphalos dictus, id est umbilicus, quòd inde embryo nutriatur. A
Situs, id est σίτους Cereris ara fuit. σιτὼ enim uocabant, à cibarijs uidelicet. Vnde & sitarchia iurecõsultis, alijsq́ue: uel ut Atheneus ait, quòd σίτου, id est frumẽti & fertilitatis potestatẽ haberet. Hocuerò nomine à Syracusanis culta Ceres fuit. ijdem etiam Simalida. Porrò & Megalarti & Megalomazi Cereris statua fuit apud Bœotiæ scolium, quod ibi præstantes panes fierent.

Mallophorus, μαλλόφορος, uel μηλόφορος Ceres, id est lanifera, cognomẽ est in Megaride, quod ea causa uidetur esse inditũ, quòd apud eos primùm oues nutrire cœperint. lanã enim μαλλὸν Græci uocant. Quidã solo λ scribũt, qui & rectius facere uidẽtur. Paus. in Attica: Ad nauale uerò, quod tẽpore etiã nostro Nisęa appellat, ubi descẽdis, fanũ Cereris μαλαφόρου, de qua cognominatione cùm alia referũt, tum illud. Maiores rẽ pecuariã cũ exercerẽt, nominarũt Cererẽ μηλοφόρον, quasi ouibus feracẽ. hęc Paus. Diximus uerò, μῆλον græcè & malũ & ouẽ in Hercule significare. quare hic nõ repetẽdũ.

Amæa Ceres est nuncupata à Trœzenijs, ut Didymus scribit: Proserpina uerò Azesia. unde prouerbiũ, Amæa Azesiam accessit: cuius prouerbij Plut. & alij meminere. fabula aũt Proserpinæ à Plutone raptæ, & à matre Cerere perquisitæ. Illud mirum, quod scribit Hesychius, Cererem Azesiam uocatam, ἀπὸ τοῦ ἀζαίνειν τοὺς καρπούς, B hoc est, à desiccandis fructibus. Sed & ἅμμας Ceres dicta, ut ostendit Hesychius. ait enim, hoc nomine dici nutricẽ Dianę, & matrem, & Rheam & Cererem.

θεσμοφόρος καὶ θεσμοθέτης δημήτηρ, hoc est, legifera Ceres & uocata & culta fuit. Vergilius,

Mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri. quod & Seruius non inscitè annotauit. nam ait: Leges enim dicit Ceres ipsa inuenisse. nam & sacra ipsius Thesmophoria uocant. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inuentũ frumentũ à Cerere, passim homines sine lege uagabantur, qua feritas interrupta est, inuento usu frumentorum, postquam ex agrorum diuisione nata sunt iura. Hinc poeta,

Prima Ceres unco terram dimouit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaq́ue mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus. Thesmophoræ uerò Cereris cum primis mentio apud Herodotum, & Orpheum in Argon. Scribit in Bœot. Paus. huius deę ædes fuisse Cadmi domicilij, & nepotũ. Hac eadem Thesmophoræ nomẽclatura Isis uocata est, ut nec semel est Diodorus testatus, quę leges Ægyptijs statuisse ferẽt, quibus æquè omnibus iustitia seruaret. nam eandẽ apud Ægyptios Isin & Cererẽ, & lunã apud Græcos plerique putãt, ut alibi pluribus

A ribus ostendemus. Thesmophoria uerò festa apud Athenienses celebrabantur, ut est à Plutarcho traditum, in quibus Ægyptiorum more mulieres à cibis abstinebant, humíq; iacebant. meminere horum sacrorum cùm poetæ alij, tum Ouid. x. Metamorph.

Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea uelatæ corpora ueste,
Primitias frugum dant spicea serta suarum,
Perq; nouem noctes Venerem, tactusq; uiriles
In uetitis numerant.

Plinius Natural. histor. libro XXIIII. Non multum, ait, à salice uitiliũ usu distat uitex, foliorum quoq; aspectu, nisi odore gratior esset: sed Græci λύγον uocãt: alij ἄγνον, quoniam matronæ in Thesmophorijs Atheniensium castitatem custodientes, ijs folijs cubitus sibi sternunt. Ælianus auctor est, hagnon hanc serpentibus aduersari, ita scribens: In Atheniẽsium Thesmophorijs Atticæ mulieres hagni folijs cubilia substernunt, quòd serpentibus sit infesta, & quòd existimetur ab Veneris appetitione prohibere, unde nomẽ hagnos traxisse uidetur. Sed de ijs sacris aliàs. Nec illud te lateat uolo, Thesmophoron quoq; uocatum Dionysium, ab Orpheo in hymnis. Sed & Stephanus scribit, etiam θεσμοφόρον Iouem
B cultum fuisse. ait enim, apud Drymian urbem templum uetustissimum fuisse διὸς θεσμοφόρου.

Thermesia Ceres cognominata, cuius deæ ædes fuit in finibus Hermionidis, ad mare, ut scribit Pausanias.

Chthonia Ceres appellata est ab Argiua puella Chthonia, quam ipsa dea Ceres ex Argolide secum Hermionem duxit, conflagrata domo, & Colonte, puellæ Chthonię patre, à quo dea ipsa spreta fuerat. Ab hac igitur Chthonia, ait Paus. in ciuitate Hermione Cereris Chthoniæ templum conditum fuit, & sacra Chthonia, quæ summa celebritate agebant. Sanè & August. in quarto de Ciuit. dei. Cererẽ quoq; terram à gẽtibus existimatã scribit: hoc ideo, quia Chthonia terrestrem significat. Porro non ignorandũ, deos deasq; cognominari Chthonios, qui terrestribus præsunt, de quibus suo loco agemus. Sunt & dei Hypochthonij. Chthonia præterea sacra ab Hermionensibus celebrabant̃ æstiuo tẽpore, in quibus coronabant̃ comosandalo, sic nũcupato flore, quẽ facili cõiectura ex colore & magnitudine Paus. ipse hyacinthũ florem esse putat. Apud hoc Chthonię Cereris templum fuit deæ Echus porticus, quæ mediocriter clamanti ter responsabat. Scribit Aristocles poeta in epigrammate, quòd in sacrificio Chthoniæ Hermionensis, à uetula imbecilli ad aram ex armento bos immolandus cornibus adducebatur, quem bouem decem alioqui uiri robusti ac fortes attrahere non poterant. Ex nostris quidam aliter recitant, bouem in templum tra-

ctum præferocē à multis, inter quos & uetula, & præclusis foribus, A
nullo negocio à uetula confici: inde altera adducta similiter confici,
& tres & quatuor, omnesq́ pariter cadere.

Mysia Ceres cognominata, unde & Myseion tēplum Cereris dictum, quod LIX stadijs à Pallene distabat, Achaiæ ciuitate. conditū aūt fuerat à Mysio quopiā Argiuo, ut est à Pausā. proditū. At Phurnutus: Mysia, inquit, Ceres ab aliquibus dicta est, propterea ꝙ μυσιᾶν significat satiare. unde etiā ait consentaneum esse, inde mysteria deduci, quę in huius deæ celebritatibus inducebant, de quibus alibi planius agendum. Mysiæ Cereris sacrū tale legimus. In eo septē operabantur dies, tertia à templo exactis uiris, canibus etiā maribus pulsis, solæ mulieres peragebant. Alexander de Mysorū quidem continentia ac religione plura. Strabo lib. VII, qui & eos ab esu animaliū abstinere consueuisse prodit, & à deis & sacris θεωσεβεῖς, & καπνοβάτας ait appellatos, hoc est deorum cultores, & ut sic dicam, funambulos, & quòd lacte uescerentur γαλακτοφάγους.

Erinnyis est cognominata Ceres à Thalphusijs, ut Antimachus poeta in Thebaide cecinit, & Paus. ostendit. nam cum Ceres filiam quęreret, Neptunus eius amore incensus, eam insequebatur: dea ut effugeret, in equā conuersa, inter Oncei equas uersabatur. quod aduertens Neptunus, & ipse in equū se cōuertit, eamq́ inijt. dea in furias acta, Erinnyis ideo nomē sortita est, quòd scilicet Arcades ἐριννύειν dicant furore agi, atq́ indignari. Lycophron quoq́ in Alexandra eodē nomine nuncupat, & Callimachus: quo tamē Lycophronis loco, Isaacius interpres alias attulit deriuationes, παρὰ τὸ ἀρὰς ἀνύειν, id est quòd diras uel imprecationes exequatur. uel παρὰ τὸ ἐν ἔρᾳ ἤτοι ἐν τῇ γῇ ναίειν: hoc est, quòd in era, id est in terra habitet. uel quòd in furiā mutata, à Neptuno cōpressa fuerit, Arionemq́ equum pepererit. Fabulam in Georgicis Vergilij recitat Probus grammaticus. innuit Ouidius in Metamorph. libro sexto,

Et te flaua comas, frugum mitissima mater,
Sensit equum. Lactant. etiā grāmaticus VI. Theb. cōment. Neptunus, inquit, pater quorundā equorū fertur, Pegasi ex Medusa, Arionis ex Cerere. licet in uulgatis exēplarib. ex Aere legat̄, pro Cerere.

Lusia Ceres ab ijsdē Thalphusijs nuncupata. nam ferunt in Ladone amne, post Neptuni congressum, se Cererē lauisse, ex qua re λουσία cognomē factum est ei. uide Paus. in Arcad. Sed & Dianā Lusiā uocatam legimus. Polybius lib. IIII, Ætolos ait cum exercitu uersus Lusas iuisse. ubi cum tēplo Dianæ appropinquassent, quod est inter Clitorium & Cynetam, quod uelut asylum à Græcis habebatur, populari greges & armenta deæ, omnesq́ fani diuitias expilare uoluisse: & reliqua, ne modum excedam.

Melæne

A Melæne Ceres, id est nigra, cognominata: cuius antrum in monte Eluio ferunt, in quo colebatur, quod nõ plus XXX stadijs à Phigalia distabat. ex hac ergo Cerere Melæna, & Neptuno, tradũt Phigalei nõ equum genitum, sed quam Arcades dominã, id est δέσποιναν uocabant. Sic aũt Melænen uocatã aiunt, quòd nigra ueste fuerit induta, ob indignationẽ cõtra Iouẽ, de rapta Proserpina. post eius enim raptũ in antro ita delituit, uti ne deis quidẽ ubi lateret, esset compertũ. Sed cum Pan in Arcadia, cùm in alijs montibus uenaret, tum etiã in Eluio, in huius antro Cererẽ atra ueste indutam conspexit, eamq́ rem Ioui detulit. Iupiter porro ad Cererẽ Parcas dimisit, quarum oratione persuasa Ceres, cum ueste atra & mœrorẽ deposuit. rem pluribus exponit Paus. hinc & Leucippos uocata cùm ab alijs, tùm à Pindaro, quòd post inuentã filiã albis equis ad Iouem ascendit. hinc etiã ἰύγγη nuncupata est post filiæ inuentionẽ, unde & nomen illi: cuius etiã delubrum apud Hercynũ amnẽ fuisse tradunt.

καρποφόρους, hoc est fructiferas, appellant Tegeatæ Cererem & Proserpinã, quarũ ædes & statuas ijdem habuere, ut est apud Paus. Sed & Ceres ἀγλαόκαρπος nuncupata est, ut est apud Orpheum.
B & ab eo alij usurparunt, quòd latos & pulchros ferat fructus.

Eleusinia Ceres, dicimus et Eleusinias deas numero plurali, ut est apud Macrobiũ in somnio Scipionis, ubi Numenij historiã recitat. Eleusinię Cereris Phurnutus exponit interpretationẽ paucis, & ad eam Orpheus hymnũ cõcinuit. Eleusis, ut Suidas ait, Atticæ ciuitas fuit, ab Eleusinio Mercurij filio & Daeræ, uel ut Paus. ait, Ogygis denominata. Stephanus uerò populũ Hippothoontis tribus existimat, unde est Cereris & Proserpinę Eleusiniæ templũ & nomẽ ductũ. quin & quòd simul eadẽ ara colerent, ὁμωφόμους Græci nuncupabãt, ut scribit Hesychius. Fuit & sub Cithærone apud Nysæos Cereris Eleusinię templũ antiquissimũ, et Proserpinę, ut in Aristide Plut. ostendit. Verùm & in Sicilia Diana Eleusinia, & Iupiter colebatur, ut Hesychius tradit: & apud Iones quoq́. Scribit Diod. Siculus in primo, Erechtheũ Ægyptiũ in maxima annonę penuria Athenienfib. frumenta attulisse: quo beneficio affecti, eum regẽ sibi Athenienses elegerunt. ille assumpto imperio, cerimonias & mysteria Eleusinię Cereris ab Ægyptijs trãslata Athenienses docuit. Addit & alia idẽ scriptor, ut hoc manifestius ostendat, ueluti Eumolpidas ab Ægyptijs sacerdotibus traductos esse, & à pastophoris Ceryces, id est præcones. Tanti autem primis illis temporibus Eleusinia sacra existimabantur, ut illis initiari Hercules præoptauerit. quam rem tamen minimè est assecutus, ut ait Paus. id enim Eumolpi legibus prohibebatur: nam initiari tantum indigenis licebat. atq́ ea de causa Eleusinia minora instituta fuere in Herculis gratiam, quo scilicet ille

cet ille initiaretur. Eumolpus quidē, non ille Thrax celebratissimus, A
ut scribit Hister, sed alius, Herculem sacris initiauit, qui à Lycophrone μόση uocatus est. Eleusiniæ quidem Cereris templum, apud Eleusin Atticam urbem fuisse memoratur, ut Paus. Strabo, & cæteri testantur. Claudianus poeta,

Sanctasq́ꝫ faces extollit Eleusis. Vergilius Eleusinam matrem uocauit in illo,

Tardaq́ꝫ Eleusinæ matris uoluentia plaustra. quo loco multa Seruius. In Eleusi sacra arcana & mysteria celebrabantur, quæ somno se monitum ne explicaret, Paus. asseruit. & philosophus Numenius in somnis est prohibitus, ut in Pythagoræ Symbolis docuimus. Adeò autem secreta atqꝫ arcana fuere, ut uulgò prouerbium iactaretur in secretos & tacitos, ἀττικοὶ τὰ ἐλευσίνια. Facibus uerò & tedis mysteria agebantur accensis, Cererem repræsentantes, quę raptam filiam anxia quæsisset, imposito calatho cum sacris abditis, in curru Cistophoris uirginibus unà prodeuntibus. De quibus & Claudianus ita in raptu Proserpinæ:

Iam mihi cernuntur trepidis delubra moueri
Sedibus, & claram dispergere lumine lucem,
Aduentum testata dei: iam magnus ab imis B
Auditur fremitus terris, templumq́ꝫ remugit
Cecropidum, sanctasq́ꝫ faces extollit Eleusis.
Angues Triptolemi strident, & squammea curuis
Colla leuant attrita iugis, lapsuq́ꝫ sereno
Erecti roseas tendunt ad carmina cristas.

In his sacris & agon celebris agebatur, cuius & Pindarus in Isthm. nec semel commentatores eius meminere, in quo uictores hordeacea corona ornabantur. hinc & Actæa Ceres, eadem sacrorum causa interdum nuncupata est. ex quo illud est Papinij,

Tuq́ꝫ Actæa Ceres, cursu cui semper anhelo
Votiuam taciti lassamus lampada mystæ.

Sanè Hesychius ait, quod mysticè etiā Ceres est appellata ἀχθεία, nisi fortè satius legeret ἀτθεία. Porrò etiā à multis quęri uideo, qualia essent sacra Eleusinia: quod minus mirū sit, cū arcana essent, et abdita, nec uulgari fas esset, ut Pausaniæ & Numenij exemplo docui. Sed quæ notaui, tibi afferam. Verba hæc sunt D. Greg. Nazianzeni in sermone solennitatis Epiphaniorum: Neqꝫ nobis, inquit, uirgo aliqua rapitur, nec Ceres uagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptolemos, & dracones, & hæc quidē facit, & hæc patitur. pudet enim me, per diem dare nocitis sacrificium, & pudorem facere mysteriorum. nouit hęc Eleusis, & qui tacendas res & silentio dignas spectāt. hæc ille. Sed his longè

A plura leges apud Arnobium in quinto, ubi & hoc legimus: In istius inquisitionis errore Eleusinios etiã peruehitur fines. Pagi istud nomen est, regione in Attica constituti. qui illud temporis has partes incolebant, Terrigenę, quibus nomina hæc fuerunt, Baubo mulier, Triptolemus, capellarum Disaules custos, Eubuleus porcorum, gregis lanicij Eumolpus, à quo & gens fluit Eumolpidarum, & ducitur clarum illud apud Cecropios nomẽ, & qui postea floruerunt caduceatores, hierophantę atq; præcones. his subdit multa de Baubone, deq; eius potione cyceone, deq; corporis parte nudata, ut deã exhilararet. Addit & super his carmina, & cætera Eleusiniorũ arcana, quæ inde sumere in promptu est. Et perinde ad mysteria redeo, quę maiora erãt & minora, ut suprà meminimus, & Plut. ostẽdit, diuerso tempore actitata. Hæc cistis opertis deferebantur: unde, quæ illa puellæ deferebant, dictæ sunt Canephoræ, id est cistiferę. in altera cistarum flores inerant, in altera spicæ: per illos uer, per has æstatem significabãt. Theodoritus, in his muliebrium naturã deferri solitam scribit: alij alia tradunt. Sanè & hæc mysteria, Orgia etiam interdum dicta sunt: tametsi uocabulũ hoc ad Bacchi sacra magis conueniat, quæ (ut Seruius, & grammatici pleriq; obseruant) ad omnia
B ferè reliqua sacra referuntur. Sed certe Catullus in hoc significatu cepisse uidetur, sic enim canit:

Pars obscura cauis celebrabant orgia cistis,
Orgia quæ frustra cupiunt audire profani.

Sed tamen etiam in his mysterijs Iacchus, id est Dionysius unà agebatur, ut palàm Plut. docet, & nos alibi pluribus. & id fascino, id est uirili membro, & uanno significabatur. unde est illud Vergilij,

Et mystica uannus Iacchi. Istiusmodi sacris interesse profanis & peregrinis nõ licebat. in quibus illud præcinebatur, ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός: id est, Procul procul quisq; profanus. Porro si plura cupis de mysterijs & Orgijs, legas Clemẽtis Alexãdrei, uiri admirãdi προτρεπτικὸν πρὸς ἕλληνας, citatũ etiã ab Eusebio in II. Præparationis euãg. in quo agit περὶ τῶν ἀπορρήτων τελετῶν, καὶ κρυφίων μυστηρίων τῆς πολυθέου πλάνης: hoc est, de arcanis sacrorum & abditis mysterijs erroris cultus multorum deorum. Sed caue ne te fallat latina Trapezuntij, uel Cretensis potius interpretatio.

Chamyna, uel Chanyna Ceres cognominata fuit ab Eleis, cuius uaria fertur historia. quidam enim antiquũ nomen deducunt ἀπὸ τοῦ χανεῖν, uel potius χαίνειν, id est hiscere & hiare, quòd hiasse terrã eo loco, quo Plutonis currus exijt, & rursus coijsse dicit: sunt qui Chamynum, uirum Pisæum Pantaleonti tyranno aduersarium, ab Eleis occisum ferant, cuius ex opibus templum deæ constructum fuerit. Quidam, alioqui utraq; eruditi lingua, nõ Chamynam, ut ego apud

Pauſ.

Pauſ. & legunt & ſcribunt, ſed Chanynam: parum memores, huius A deæ eodem libro ἠλιακῶν ſecundo mentionem factam. deinde quo pacto à Chamyno Chanyna deduci poteſt? nimirũ χανεῖν uerbum his erroris anſam dedit.

Patrenſis Ceres colebatur apud Patras urbem Achaiæ, de qua Pauſ. in Achaicis ait, quod in eius tẽplo ex ſpeculo oracula dabant. Fons enim pro tẽplo fuit, ex quo ægrotantibus ſalutẽ, uel mortem, oraculũ ſignificabat. Speculũ funiculo alligatũ, libramento quodã in fontẽ immittebat, ita ut uix aquã attingeret: mox ſacris quibuſdã confectis, in ſpeculo uel uicturum, uel interiturũ conſpici dicebant.

Africana Ceres ſummo cultu & cõtinentia celebrata à uiduis mulieribus, de qua ſic Tertullianus lib. II. ad uxorẽ: Cęterũ, inquit, Africanæ Cereri uiduas aſſiſtere ſcimus, duriſſ. quidem obliuione matrimonij allectas, in æternũ uiris, nõ modò toro decedunt. Sed et alias eis utiq; ridentibus loco ſuo inſinuant, adempto omni cõtactu, uſq; ad oſculum filiorum. & tamen durante uſu perſeuerant in tali uiduitatis diſciplina, quæ pietatis etiã ſanctæ ſolatia excludit. Itẽ alibi: Fœminas uerò Cereris Africanæ, cui etiã & ſponte abdicato matrimonio adſeneſcunt. Exinde quo pacto maſculorum uſq; ad oſcula fi- B liorum inuenit diabolus poſt luxuriam caſtitatis perditricem.

Libyſſa Ceres. Libycus campus in agro Argeo appellatus, quòd in eo primum fruges ex Libya allatæ ſunt, quam ob cauſam etiam Ceres ob Argeis Libyſſa uocata eſt. hæc Feſtus.

Deſerta Ceres cognominata pro tẽpore & loco, uel quoniã deſerta à filia: utrumq; oſtendit poeta. nam de primo, lib. II. Æneid. ait, *Templũq; uetuſtũ Deſertæ Cereris.* de altero uerò primo Georg. *Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem.* alias Seruius etiam recitat opiniones.

Mycaleſſia Ceres appellata, quod in Mycaleſſo Bœotię urbe coleret, cuius templum Hercules noctu & aperiebat & claudebat, ut Pauſ. ſcribit, et nos in Herculis uita retulimus. Alij à mari Mycaleſſe denominatã putant. Fama fuit, facile fructus legi, ſtatuto tempore, ſi ante hanc deam primitiæ deponerent, & toto anni tẽpore durare. Pauſ.

Montana Ceres, id eſt ὀρεία δημήτηρ, in Phrygia colebatur, prope fluuium Sangarion: ut Hermogenes in his quæ de Phrygia ſcripſit, teſtatum reliquit, apud interpretes Apollonij libro ſecundo.

Ceres & Proſerpina magnæ deæ uocatæ fuerunt, ut docet Pauſ. qui & illas δέσποινας ab Eleis ait appellari. Heſychius uerò & ipſe Cererem alijs etiam nominibus nuncupat, ut φιλευσκίς, & φιόργις. De Eriſichthone uerò Theſſalo, qui cum Cereris lucũ ſuccidiſſet, in eam miſer famẽ deuenit, ut proprijs membris non abſtinuerit, fabulam Ouid. in VIII. Metam. enarrat.

Triptole-

TRIPTOLEMVS.

A RIPTOLEMVM Cereri subdidimus, ueteres imitati, qui idem fecere, ut Phurnutus & Ouid. in Fastis, & in Metam. De Triptolemo uerò uariè traditur. Siquidem Argiui, qui de uetustate cum Atheniensibus certabāt, ut cum Phrygibus Ægyptij, Pelasgum apud se tradunt, Cererem Argos post raptam Proserpinā profectā, hospitio suscepisse, ubi Chrysanthis de filia eam certiorē fecit: mox Trochilū Cereris sacerdotē, ob Agenoris odiū ex Argis in Atticā aufugisse, ibíq; uxorē duxisse Eleusinen, ex qua Eubuleū Triptolemūq; liberos suscepisse ferunt. & hæc quidē Argiui. Athenienses uerò Triptolemū Celei filiū, primum mitiores fructus coluisse contendunt. Musæus poeta (si hæc quoq; Musęi poemata credēda sunt) Triptolemū Oceano Terráq; genitū cecinit. Sed Orphei uersibus proditum est, Eubuleū & Triptolemū patre Dysaule fuisse ortos (sed enim hi uersus Orphei non esse uidentur.) quibus duobus, quoniā filię raptū indicarunt, Ceres frugum sationē dederit. Chœrilus Atheniensis poeta, fabulam Alopem docuit, in qua ait, Cercyonē ac Triptolemū fratres ex Amphi-
B ctyonis filia genitos, quorū alterum Rharo: alterū, id est Cercyonē Neptuno peperit. & quidē adhuc ex Pausf. Porrò & Suidas ita: Rharus, inquit, filium habuit Celeum, ex quo genitus Triptolemus. Sed cum Rharus errantem Cererem, ac Proserpinam quærentē hospitio suscepisset, in huius beneficij gratiā Ceres Rhari nepotē Triptolemū frumenti culturā edocuit. hinc Rharius campus, in quo Pausf. scribit primum semina iacta fuisse, ibíq; primum fruges prouenisse. Rharium quidē campum in Eleusine Stephanus reponit, unde etiā sit Ceres Rharia appellata. Seruius lib. primo Georg. Eleusin, ait, ciuitas est Atticæ prouinciæ, nō longe ab Athenis, in qua cum regnaret Celeus, & Cererem filiā quærentem liberalissimè hospitio suscepisset, illa pro munere ostendit ei omne genus agriculturę. filium etiam eius Triptolemū recens natum per noctem igne fouit, & per diem diuino lacte nutriuit, & cum alatis serpentibus superpositum per totū orbem misit, ad usum frumentorū hominibus indicandū:

Angues Triptolemi strident, & squammea curuis
Colla leuant astricta iugis, lapsuq; sereno
Erecti, roseas tendūt ad carmina cristas.

Idem & Io. Zezes grammaticus in cōment. in Hesiodi opera & dies, qui & allegoriā fabulæ explicat. Phurnutus Triptolemum Eleusinium ait à Cerere ędoctū serendi rationem, per orbem terrarum monstrasse, uectum Cereris curru ab alatis serpentibus: Triptolemumq; nuncupatū, quasi qui tereret hordeum, ὁ τρίψας τὰς ὄλας. ὄλαι enim hordea significant.

Scribit

Scribit præterea Hyginus, quo tẽpore Carnabuta rex Getarũ erat, A
Cererẽ sua beneficia largitam esse hominibus: Triptolemũq́;, cuius
ipsa fuerat nutrix, in curru draconũ collocatũ (qui primus hominũ
una rota dicitur usus, ne cursu moraretur) iussisse omnium nationũ
agros circumeuntẽ semina partiri, quo facilius ipsi posteriq́; eorum
à fero uictu segregarentur. qui cum peruenisset ad eum Getarum
regem, ab eo primũ hospitaliter acceptus: deinde non ut beneficus
aduena & innocens, sed ut crudelissimus hostis insidijs captus, aliorum
dum paratus est producere, suam penè perdidit uitam. Cernabutæ
enim iussu, cum draco unus eorum esset interfectus, ne cum
Triptolemus sensisset insidias parari, currus præsidium sibi constituere
speraret, Cererem ferunt eò uenisse, & erepto adolescenti curru,
dracone altero subiecto, reddidisse, regemq́; pro
cœpto maleficio pœna non mediocri
affecisse.

SYNTAGMATIS DECIMI QVARTI FINIS.

De Dæmonibus, Genijs, Laribus, caeterisque, ac de Pane, Themide, et Lamiis, &c. ad Socinum Bentium medicum et philosophum, Syntagma XV.

Disertißime mi Socine Benti,
Antistes sapientiæ, & peritus
Artis Pergameæ, simulq; Coæ:
Conscripsi tibi Dæmonas Pelasgi
Quos dicunt, Genios uocant Latini,
Ipsos multiplici subinde uoce,
Et Manes, Lemuresq; nuncupantes,
Et Faunos, Inuos, Lares, Penates,
Et quæ nomina colligo hoc libello.
Quæ si non fuerint bene explicata,
Tu, qui me Stygio additum tyranno
Sustentas medica frequenter arte,
Ignoscas rogo, deinq; me tuere.
Sic sint prospera cuncta, liberiq;
Maiores referant, auum, patremq;.

LILIVS GREG. GYRALDVS Socino Bentio, Medico & Philosopho, S. P. D.

A *CVM permulta me Socine Benti aliàs semper deterruerũt, quo minus uobis magnis Philosophis mea scripta legenda mitterẽ: tum illud, quòd uos uideã aliud dicendi genus amplecti, quàm ij faciant qui mansuetiores Musas consectantur. Nihil enim uos, nisi quod ratio ipsa & natura suis legibus præscripserit, cõplectimini: nostrũ uerò totum scribendi genus in uerisimili persuasione cõsistit, & ueterũ ac probatorũ auctoritatibus innititur, plerũq; hoc uel illud pro re et tẽpore probantes, Academicorũ more, ut lector quã uelit cunq; partẽ, sententiãq; apprehẽdere poßit. Quare cum superioribus diebus meũ hoc institutum secutus, de Dæmonibus, cæterisq; eiusmodi à gẽtibus deis habitis Syntagma confecißem, uisum est mihi hanc omnem partem legendam tibi mittere, ut cum tibi de his, in tuis subtilioribus lucubrationibus agendum contigerit, uno intuitu collecta poßes conspicere, & decerpta melius ac enucleatius tractata conscribere. Accipe igitur mi Socine, hoc nostrum, qualecunq; est: ut uel hac saltem ratione &*

ne & exiguo hoc munere intelligas, quòd præ me feram grati animi si- A gnificationem, ob tot, tantaq; in me ac meos collata beneficia, utcunq; seruatam. Accipe inquam, ea lege, ut legas, & legendo ita castiges, ut mea tua esse uideantur. Vale.

DAEMONES, ET CAETERI.

AEMONIS uocabulũ apud ueteres latè desumptum esse uidemus. nam & pro deis ipsis supremis, & pro cœlestibus atq; aereis persæpe obseruauimus. Nos primùm de nomine agemus: deinde appellationes, ut institutum est nostrum, exponemus. Mittam nunc illa philosophis & theologis, qui sint, non sint, disputant. Nos Christianam pietatem sectantes, nihil dubitamus. Dæmones igitur uocabulum putat in Cratylo Plato, ex Hesiodi sententia, quasi δαήμονας dici, hoc B est prudentes ac scientes, iuxta antiquum Græcorum sermonem: quo fit (ait Socrates) ut Hesiodus, cæteriq; poetæ permulti præclarè loquantur, quicunq; aiunt, quòd postquã bonus aliquis uita functus est, maximã dignitatẽ præmiumq; sortitur, fitq; Dęmon secundùm sapientię cognomentũ. ita & ipse assero, dæmona, id est sapientem, omnẽ esse hominẽ quicũq; sit bonus: eumq; Dæmonicũ esse, id est, sapientem & felicem, uiuentem atq; defunctum, rectéq; Dæmonem nuncupari. hæc fermè Socrates, seu potius Plato. Possidonius in lib. de Heroibus & dæmonibus, quia ex ætherea substantia partita atq; diuisa qualitas illis est, ἀπὸ τοῦ δαίειν, hoc est urere, seu ἀπὸ τοῦ δαιομένου, hoc est, μεριζομένου, id est diuiso et partito, eos denominatos tradit. quod & Macrob. repetit in Sat. Eusebius nec Platonis, nec Possidonij sententiam suscipit, & Dæmonas ait dici παρὰ τὸ δαιμαίνω, quod exterreo & pauefacio significat. Pluribus tamen exemplis Steuchus Eugubinas, amicus meus, astruere nititur, hoc uocabulum in linguam græcam ex hebræa migrasse, à Shadaim: prioréq; ablata syllaba, Daimones fieri. De dæmonum uerò natura nihil ego statuo: sed nec loquar quidem, nisi quæ pia decernit religio, & patrum sententia, quæ malos omnes dæmones statuit: nec mihi hoc loco dicendum, quæ cùm alij prodiderunt, tum Proclus in Cratylo, & alibi de formarum & figurarum uarietate deorum & dæmonum, quæ hominibus sæpissimè uisæ dicuntur. nam & nostri, spe

A stri, spectra & simulachra aerea esse docent. Plato in Philosopho, seu Epinomide, cum de supremis deis locutus esset, ita subiungit: Deinceps uerò sub his dæmones, genus aereum, in tertia mediaq́ꝫ regione, qui interpretationis causa sunt, collocatos fatendum, orationibus colere gratia laudabilis intercessionis interpretationisq́ꝫ debemus, & reliqua. Idem in Symposio, dæmones inter deos & homines reponit. In Cratylo, ut dictum est, ex Hesiodi sententia homines in deos relatos statuit, & dæmonas uocat. Ita enim canit Hesiodus,

ἀέρα δ' ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν. hoc est,

Aeraq́ꝫ induti tota tellure uagantur.

Variè tamen in Timæo statuere uidetur: & Apuleius nonnihil interdum à Platone euariare uidetur, ut pòst docebimus: Hierocles item in aureo commentario, aurei Pythagoræ carminis. angelos enim, & heroes, & genios statuit, mox deorum filios Heroas appellat. at uerò Orpheus in hymnis, dæmona inter cætera uocat ipsum ζῆνα μέγαν πολύπλαγκτον: id est, Iouem magnũ multistrepum. In poemate uerò ad Musæum, dæmonas ita distinxit, in dæmonas cœlestes, aereos, aqueos, terrestres, infernos, id est subterraneos & circuitores, seu uagos. Hoc est, δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἠερίους, καὶ ἐνύδρους, καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἠδὲ πυριφοίτους, uel ut aliȷ legunt, περιφοίτους. Sed & Chalcidius in Platonis Timęum, Dæmonas ait cùm ætherios esse, tum aerios, tum terrestres: & cætera fermè quæ Platonici reliqui. Aliȷ dæmonas ita distinguere maluerunt, in fabulosos, poeticos, & naturales: aliȷ in angelos bonos & malos, ut Numenius & Proclus, Porphyriusq́ꝫ: sanius hi quidem, sed uiderint B tamen, ne in uanas gentium superstitiones prolabantur. Philon autem hebræus in libro de Mundo, ab his diuersa sentit: qua in re & illum nonnihil errare nostris quibusdam uisum est. libet hoc loco Isidori uerba ex VIII Etymol. ascribere: Dæmonas, inquit, à græcis dictos aiunt, quasi δαήμονας, id est peritos, ac rerum præscios. præsciunt enim futurorum multa: unde & solent responsa aliqua dare. Illis quidem inest rerum cognitio plusquam infirmitatis est humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ uitæ, partim per dei iussum angelica reuelatione. Hi corporum aeriorum natura uigent. ante transgressionem quidem cœlestia corpora gerebant: lapsi uerò, in aeriam qualitatem conuersi sunt: nec aeris illius puriora spacia, sed ista caliginosa tenere permissi sunt, qui eis quasi carcer est usq́ꝫ ad tempus iudiciȷ. Hi sunt præuaricatores angeli, quorum diabolus princeps est: & cætera, quæ idem Isidorus exequitur. Sed enim commune est græcis & latinis uocabulum Angelorum, qui Malachim ab Hebræis dicuntur. Exi

stimauit Philon eosdem angelos Hebræis esse, qui gentium philoso A phis sunt dæmones. At nos plura mittamus, qui deos gentiũ referre & ridere tantummodo uolumus, ne & nos fortassis in absonam aliquam gentilitatis opinionem incauti decidamus: à qua re maximè abhorremus, id tantum animo fixum ratumq́ꝫ habentes, quòd Dei optimi maximi & seruatoris nostri religione permissum est, & placitum: nec secus quicquam, unquam, ut à principio professi sumus: etiam si quid ignoratione & imprudentia lingua peccaret, nec id animo sentire, nec eloqui certum decretumq́ꝫ habemus. Dæmones igitur à latinis Genij uocantur, de quibus hic agendum.

GENIVS.

GENIVS, ut D. Augustinus lib. septimo ex Varronis sententia ait, deus est, qui præpositus esse, ac uim habere omnium rerum gignendarum credebatur: quo modo uidetur Cebes Thebanus philosophus in tabula suum posuisse senem dæmona, id est Genium, in primi circuitus porta. sed & alio modo Genius dicitur, deus naturæ cuiusq́ꝫ. Plutarchus B Genium esse scribit, qui unicuiq́ꝫ mortalium insit. Vide ipsius Problemata. Censorinus, Genium deum ait, cuius in tutela, ut quisq́ꝫ natus uiuit: siue etiam, quòd ut generamur curat: siue, quòd unà gignitur nobiscum: siue etiam, quòd nos genitos suscipiat ac tueatur. Certè à gignendo Genius appellatur. Festus, Genium esse scribit, qui uim obtinet rerum omnium gerendarum. Aufustius ait: Genius est deorum filius, & parens hominum, ex quo homines gignuntur: propterea Genius meus nominatur, quia me genuit. Alij Genium esse putauerunt uniuscuiusq́ꝫ loci deum. Seruius ita tradit, Genium numen esse, quod nobis nascentibus datur. Vergilius,

Incertus Geniumńe loci, famulumńe parentis

Esse putem. de serpente loquens. Hinc Persius:

Pinge duos angues. Serpentis etenim imagine Genius interdum effingebatur, interdum puerili uel iuuenili forma: interdum etiam senis, ut apud Cebetem. Coronabatur uerò platani folijs, utpotè arboris genialis. Albius Tibullus poeta ita suis uersibus exornat:

Ipse suos adsit Genius uisurus honores,
Cui decorent sanctas florea serta comas.
Illius è puro destillent tempora nardo,
Atq́ꝫ satur libo sit, madeatq́ꝫ mero. In uetustis nonnullis monetis Traiani, & Adriani, aliorumq́ꝫ principum, Genius pateram dextra

A dextra supra aram porricere, quæ ara esset sertis ornata: læua uerò manu propendulum flagellum, uel simile quiddam tenere uidebatur. Sedenim & in aliis Adriani inscriptionibus, talem epigraphen comperi: GEN. P. R. hoc est, Genio populi Romani. ubi imago cernebatur hominis militaris, cum ueste ad cruris medium circumuoluta: dextera pateram in morem sacrificantis habebat, læua cornucopiæ. sed pro Principis arbitrio. Vnde & nos antiquariis, & harum rerum studiosis, nomismata mittamus. Genio res sacra fiebat mero ac floribus. Persius,

Funde merum Genio. Horat. in Epistolis,

Floribus et uino Genium memorem breuis horæ. Genius in Aulular. Plauti ita inquit: Huic filia una est, ea mihi quotidie thure, aut uino, aut aliquo semper supplicat. Quid uerò causæ fuerit, ut merum Genio funderetur, nec hostia faciendum antiqui putarent, Varro causam explicat in eo libro cui titulus est Articulus, siue de numeris: & Censorinus. Id moris, inquiunt, institutiq; maiores nostri tenuerunt, ut cum die natali munus annale Genio soluerent, manum à cæde ac sanguine abstinerent, ne die qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent. Deniq; Delii Apollinis γενήτορος aram, ut Timæus auctor est, & Cloacius, nemo hostiam cædit. hæc illi. Addit & Censorinus, quod Genio facto nemine͂ oportebat antè gustare, quam eum qui fecisset. Horatius tamen ad Ælium Lamiam lib. tertio Carm. ita canit,

B *Cras Genium mero Curabis & porco bimestri.* quo loco uictima adhibetur. Quidam præterea Genium omnium gignendarum rerum deum existimarunt. Genius, ait Censorinus, ita nobis assiduus obseruator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris acceptos, ad extremum uitæ diem comitetur. Arrianus de Epicteto: Vt custodem, ait, adhibuit unicuiq; proprium dæmona, & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem & incorruptum, &c. Marcellinus lib. histor. XXI. Quod interdum affuisse sibi squallidus existimabatur, & putabatur Genius esse quidam, tutelæ salutis appositus, eum reliquisse mundo citius digressum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, eiusmodi quædam uelut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis uisa, quos multiplices auxere uirtutes: & cætera, quæ durus quidem scriptor, sed doctus tamen, exequitur. Alii demum Genios elementa dixerunt: alii duodecim signa cœlestia, cum Sole & Luna. Quidam tres illos deos Capitolinos, Iouem, Iunonem, Mineruam putauere. Sed hæc sunt à curiosis perquisita: nos ad

reliqua descendamus. Euclides Socraticus philosophus, duplicem A
omnibus Genium attributum putauit. Empedocles quoq; & Menander, duos similiter Genios, protinus ut in lucem quis editus est, dari putarunt. Menandri hi sunt senarij,

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ,
ἅπαντός ἐστι μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Idem apud Lucillium in lib. Satyrarum nono licere cognosci, ait Censorinus: bonum hunc, malum illum (ut reor) existimans. Malum deum suum iratum uocat Terentius: bonum deum propitium suum Næuius uocauit, quo uidelicet modo nostri bonum & malum angelum & custodem appellare consueuere. Græci ἀγαθὸν θεὸν, & ἀγαθὸν δαίμονα. malum uerò, ἀλάστορα, παλαμναῖον, & κακοδαίμονα. Hinc Valer. Maximus libro primo de Cassio Parmensi, qui existimauit ad se uenire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squallida barba, & capillo demisso: interrogatumq; quis'nam esset, respondisse, κακοδαίμονα. Ita & Plut. de Bruto, in eius uita, cum ei similiter apparuisset, Tuus sum (inquit) Brute Genius malus, id est δαίμων κακός. meminit & Appianus, & Florus. Plut. in eo qui περὶ εὐθυμίας, id est de animi trãquillitate inscribitur. Idem de duobus Genijs affirmat. Scribit Censorinus, à nonnullis binos Genios in his duntaxat domibus, quæ maritę essent, colendos creditum esse. Seruius grammaticus super ea Vergilij uerba, Quisq; suos patimur manes: Cum (inquit) nascimur, duos Genios sortimur: unus est qui hortatur ad bona, alter qui deprauat ad mala. nec incongruè dicuntur Genij, quia cũ unusquisq; genitus fuerit, ei statim obseruatores deputant: quibus assistẽtibus post mortẽ, aut asserimur in meliorẽ uitam, aut condemnamur in deteriorem: per quos aut uacationẽ meremur, aut reditum in corpora. ergo Vergilius Manes, Genios dixit, quos cum uita sortimur. Alij Iunonem & Genium singulis dederunt, quod pluribus ex diuersis auctoribus ostendit Politianus. Sed & cætera de Genijs prosequamur. Martianus lib. secundo de nuptijs Mercurij & Philolog. ita scribit: Sed quoniã, inquit, unicuiq; superiorum deorum singuli quiq; deseruiunt, & illorum arbitrio, istorumq; comitatur (id est cœlitum & secundorũ deorum) & generalis omniũ præsul, & specialis singulis mortalibus Genius admouetur, quẽ etiam prȩstitẽ, quod prȩsit gerũdis omnibus, uocauerũt. nam et populi Genio, cum generalis poscit, supplicãt: & unusquisq; gubernatori proprio dependit obsequiũ. Ideoq; Genius dicit, quoniã cũ quis hominũ genitus fuerit, mox eidem copulatur. hic tutelator, fidissimusq; germanus, animos omniũ mẽtesq; custodit. et quoniã cogitationum arcana sapere annunciat potestati, etiam Angelus poterit nuncu-

A nuncupari. hos omnes græci Dæmonas dicunt, ἀπὸ τοῦ δαήμονας εἶν. Latini Medioximos uocitarunt, qui quidem omnes minus lucidæ splendidæq; naturæ, quàm illi cœlestes, sunt: nec tamen ita sunt corpulenti, ut hominum capiantur obtutu. hæc fermè Martianus. Hinc & Tertullianus, ut puto, & deum, & hos spiritus, corporeos aliquo modo existimauit. Sed nos præterea sequamur. Apuleius in libro de Deo Socratis, Dæmonibus hanc definitionem attribuit, quem etiam secutus est D. Augustinus. Dæmones sunt, inquit, genere animalia, ingenio rationabilia, animo passiua, corpore aerea, tempore æterna. quam descriptionē cum planius explicasset, monstrassetq; hominis animā adhuc in corpore positam dæmona nuncupari, ideoq; etiam dici εὐδαίμονας eos qui beati forent, & quibus bonus contigisset Genius: tum de Genijs quædam locutus subiungit, eos abiuratis corporibus suis Lemures, Laruas, Laresq; uocari, ut etiam in deis Manibus dicturi sumus. Idem Apuleius præterea in libro de dogmate Platonis: Dæmones, inquit, quos Genios & Lares possumus nuncupare, ministros deorum arbitrantur, custodesq; hominum & interpretes, si quid à deis uelint. Sed de custodibus paulo suprà actum est. Alij nonnulli extitere, qui Genios animas quorumcunq; rationales interpretati sunt: quo modo & per

B Genium alicuius iurare intelligunt, quod maximum fuit apud ueteres iuramentum, per principis Genium iurare, ut planè Iurisconsulti & Tertullianus ostendunt. Suet. Tranquillus in Caligula ait, multos à Caligula supplicio affectos, qui per eius Genium peierauerant. Lactantius Firmianus libro II. Diuin. inst. de dæmonibus agens: Geniorum, inquit, sibi nomē assumunt, sic enim latino sermone dæmones interpretantur. Hos utiq; Hermes Trismegistus ἀγγέλους πονηροὺς, hoc est angelos malignos uocauit. Aliquādo tamen etiam simplici uoce dicūtur πονηροί: ut CHRISTVS Dominus ad patrem in prece quotidiana appellat. Sunt etiam in genere angelorum, quos δυνάμεις, hoc est uirtutes, uel potestates, Magi & sapientes Chaldæorum appellant: inter quos, ut M. Psellus tradit, κοσμαγοὶ repositi sunt, quasi tu dicas mundū agentes. Sunt item qui ἀμείλικτοι, hoc est qui mulceri non permittunt animas illecebris & affectibus. Porrò Genius Genio alius alij præstare creditus est, uirtute, sapientia, uiribus. unde est illud apud Plut. de Octauio Augusti & M. Antonij Genijs, quorū alterius, id est, M. Antonij, reformidabat alterum, hoc est, Octauij Augusti. Sed nec humiliora omittamus. Genius Natalis deus nuncupari uidetur à Tibullo poeta. nam cum de Genio loqueretur, ita Elegiam ad Cherinthum claudit,

At tu Natalis quoniam deus omnia sentis,

Annue, quid refert clam'ue palam'ue roget.

Demum à Genio Genialis dies uocatur, quoniam in die natali lætitiæ & hilaritati operam in primis dabant antiqui, & Genio indulgebant. unde & cum naturæ obsequimur, indulgere Genio: & è contrario, defraudare Genium dicere consueuimus. ut illud, Genialis agatur iste dies: quod scilicet, ut Laberius mimographus dicit, Genius generis deus sit, uentri qui pareat. Ad hæc, quoniam naturæ deus existimabatur Genius, Genialis lectus maritalis est appellatus, in quo opera detur generandis liberis. Sext. Pompeius: Genialis, inquit, lectus qui nuptijs sternitur, in honore Genij. Catullus in Epithal. Pelei & Thetidis: A

Puluinar uerò diuæ Geniale locatur

Aedibus in medijs. Solemus quoq; dicere non modò homines natos bono uel malo Genio, sed & urbes, & res cæteras: quin etiã libros. & propter id Val. Martialis non inconcinnè cecinit,

Victurus Genium debet habere liber.

Quare iam satis de Genijs. deinceps Penates, & Lares, cæteramq; turbam eiusmodi deorum interpremur.

PENATES.

PENATES dei qui dicebantur à Latinis, quo nomine à Græcis appellarentur, non satis constat. Dionysius Alicarn. in primo histor. à diuersis eos scribit diuersis nominibus in græcam linguam conuersos esse. Alij, inquit, patrios appellant, id est, πατρῴους: alij γενεθλίους. Fuere qui κτησίους, quiq; μυχίους. quidam & ἑρκείους, alij & ἐφεστίους: & horum unusquisque secundum quod aliquid eos contingeret, uidetur nomen dedisse. Sed enim Cassius Hemina, Samothracas deos eosdem existimauit, qui & Penates, & Magni dei: quod & Macrobius refert. Sed de Samothracibus idem qui suprà Dionysius Alicarn. plura in eodem primo histor. ex Callistrato uetusto scriptore, itemq; ex Satyro, & Arctino poeta prodidit, & nos in Cabiris nonnihil. Varro humanarum libro secundo, Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & Æneam ex Phrygia in Italiam detulisse. Alij Tarquinium Demarathi Corinthij filium, Samothracis religionibus mysticè imbutum, uno templo, ac sub eodem Samothracas deos coniunxisse uolunt. Scribit Varro de Ling. lat. quod terra & cœlum, ut Samothracum initia docent, sunt dei magni: & hi quos dixi, multis nominibus. nam neq; quas Samothracia ante B

portas

A portas statuit, duas uiriles species æneas, dei Magni: neq; ut uulgus putat, hi Samothraces dei, qui Castor & Pollux. Sic hi mas & fœmina, & hi quos augurum libri scriptos habent, sic diuipotes sunt pro illo, qui Samothraces θεοὶ δυνατοί, hæc duo Cœlum & Terra, quòd anima & corpus, humidum & frigidum. hæc uerò de Samothracibus. Redeo ad Penates. Idem Varro, ut est apud Arnobium: Penates, ait, qui introrsus atq; in intimis penetralibus cœli deos esse censet, quos loquimur, nec eorum numerum nec nomina sciri. hos Consentes & Complices Hetrusci aiunt, & nominant: quòd unà oriantur, & unà occidant, sex mares, & totidem fœminas, nominibus ignotis, & miserationis parcissimæ, sed eos summi Iouis consiliarios ac principes existimari. Nec defuerunt qui scriberent, Iouem, Iunonem, ac Mineruam, deos Penates existere, sine quibus uiuere ac sapere nequeamus, sed qui penitus nos regant, ratione, calore ac spiritu. Hyginus patrios deos Penates, id est, θεοὺς πατρῴους uocari tradidit: atq; ideo à Vergilio dictum,

Dei patrij seruate domum. Item,

Patrijq; Penates.

B Nigidius libro decimonono de Deis requirit, num dei Penates essent Troianorum, Apollo & Neptunus, qui muros ei urbi fecisse dicuntur: & num eos in Italiam Æneas adduxerit. idem & Cor. Labeo in libro de Deis penatibus prodidit. Sunt tamen qui diuersos faciunt. Sed & θεοὺς μεγάλους, id est magnos deos apud Vergilium, Penates deos Macrobius interpretatur: alij alia, quæ ab eodem Macrobio traduntur. Idem tamen Nigidius rursus, ut refert Arnobius in tertio aduersus Gentes, in libro sexto exponit, & decimo, disciplinas Hetruscas sequens, genera esse Penatium quatuor, & esse Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominum quartos dixit. Cæsius & ipse assequens, Fortunam arbitratur, & Cererem, Genium Iouialem, ac Palem: sed non illam fœminam, quam uulgaritas accipit, sed masculini nescio quem generis ministrum Iouis, ac uillicum. De figura uerò eorum & forma, Timæus quidem historicus scribit, eos lituos ferreos & æreos, & Troianum uas quoddam fictile fuisse, eaq; in occultis & reconditis Lauini iacuisse sacra. Audiuisse uerò se dicit ab incolis. hinc Varro de lingua Latina: Oppidum quod primum conditum in Latio, stirpis Romanæ Lauinium: nam ibi dei Penates nostri. Subdit Dionysius, immo Lapus in eius interpretatione (ea enim uerba adeò mihi confusa uidentur, ut per defectum græci codicis coactus sim ea interpolata hic afferre.) ait igitur, in templo obscuro & humili, quod erat non procul à foro Romano, duas duorum Troianorum imagines se uidisse, duorum iuue-

num sedentium, habentiumq; pila in manibus, uetera eius artis opera, quibus esset inscriptio, D. PENATES. Similesq; uetustis in templis plerisq; conspici iuuenes militari habitu, cultuq;. addo ego, etiam in nomismatibus quibusdam antiquis adhuc huiusmodi imagines conspici. Porrò Macrobius, ædem deorum Penatium in ea parte Palatini montis fuisse ait, quæ Boream spectans, Velia dicebatur. Liuius item in v. Decad. scribit: Ædes deorum Penatium in Velia de cœlo tacta est. Penates autem dicti sunt, ut M. Cicero dicit, à penu, siue ab eo quòd penitus insident, ex quo etiam penetrales dicebantur. hinc & Festus ait, Penetralia esse Penatium deorum sacraria. Vergilius, A

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Hinc & dei Penetrales dicti. Catullus:

Pubes græca Penetrales deseruisse deos.

Macrobius Penates sic uocatos arbitratus est, quòd per eos penitus spiremus, per quos & corpus habeamus, & per quos rationem animi possideamus. Seruius gammaticus in eos Vergilij uersus,

Aedibus in medijs, nudoq; sub ætheris axe,

Ingens ara fuit, &c. Penates ait omnes deos esse, qui domi coluntur, unde & pro domibus ipsis sæpe ponuntur. Sanè legimus & publicorum & priuatorum penatium mentionem à scriptoribus habitam, ut à Liuio in tertio: quin & cœli, terræ, urbium & ædium penates dictos annotauimus. Penatis etiam singulari numero Labeo Antistius dici putauit, quia pluraliter Penates dicantur: cum & proportio etiam patiatur Penas dici, ut Optimas, Primas, Antias. Sed hæc nihil, uel parum, ad institutum: ut hoc ad curiositatem pertinet, Hirundinũ genus deis penatibus & Veneri, quę ipsa quoq; è numero Penatium putabatur, charum existimatũ esse ab antiquis, ut est apud Ælianum. B

LARES.

LARES sunt dei domestici: unde & Lares pro ædibus ipsis, ut etiam Penates dicti. hinc & Lar familiaris, qui ab antiquis, teste Plauto, in canis figura efformabatur. Plutarchus in Problemat. Cur, inquit, Laribus, quos propriè Præstites uocant, canis assistit, ipsi aũt Lares canũ uestibus uestiuntur. idẽ & Macrobius scribit. Causam exponit Plut. Atq; ideo ualde cõsiderandum puto, quid tandem sibi Cornutus seu Probus grammaticus in Persij Satyris uoluerit, cum scribit: Succinctis Laribus, inquit, quia Gabino habitu cynomia, id est canina pelle dei

A penates formabantur, obuoluti toga supra humerum sinistrum, & sub dextro. Larium mater Mania putata est, ut Varro & Macrobius scribunt. Ouidius in Fastis, Lares Mercurij & Laræ nymphæ, quæ & Muta dicta est, filios ait: Lactantius & Ausonius, Larundæ. De Lara uerò, siue Larunda, hæc fabula narratur, quòd nympha hæc Tiberiona fuerit, cui ab Ioue lingua sit abscissa, quòd Iuturnæ cum Ioue coitum Iunoni indicasset. hanc Mercurio iussit, ut ad inferos deferret. inter eundum, forma puellæ illectus Mercurius, rem cum ea habuit: unde nati sunt gemini Lares. Scribit Arnobius, Lares uicorum atq; itinerum deos esse, ex eo quòd Græci uicos cognominant Lauras. Nigidius, modò tectorum domuumq́; custodes, modò Curetas illos qui occultasse perhibentur Iouis æribus aliquando uagitum, indigetes Samothracios, ut est apud Arnobium. Varro nunc Manes ait, unde & eorum mater Mania: nunc aerios ait deos, & heroas: nunc laruas Lares dicit, quasi quosdam genios defunctorum. quin & quod Lares uicos & compita seruarent, in quorum honorem ludi compitalicij celebrabantur. Pilæ, ait Festus, effigies uiriles & muliebres ex lana, Compitalibus suspendebantur in compitis: & hunc diem festum esse
B deorum inferorum, quos uocant Lares, putarunt: quibus tot pilæ, quot capita seruorum: tot effigies, quot essent liberi, ponebantur, ut uiuis parcerent, & essent ijs pilis & simulachris contenti. hæc Festus. Macrobius uerò primo Saturn. planius de his agit, de compitalibus agens: Restituti ludi, inquit, à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est, ut capitibus pro capitibus supplicaretur. idq́; aliquandiu obseruatum pro familiarum sospitate, ut pueri mactarentur Maniæ deæ, matri Larium, quod sacrificij genus Iun. Brutus Cos. pulso Tarquinio aliter constituit celebrandum. nam capitibus allij & papaueris supplicari iussit, ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitum, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis. factumq́; est, ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus, periculum si quando immineret familijs, expiarent: ludosq́; ex uijs compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellauerunt. Hactenus Macrobius. Fuit Larium ædes Romę uia sacra, teste Solino. quidã & in campo Martio ab Æmilio Rugillo prætore dicatam alteram statuunt. P. uerò Victor uicum etiam Romæ Larium fuisse ruralium prodit. Sed & Lares familiares fuerunt, ut ex Plauti Aulul. palàm fit, qui & domestici dicebantur. Inuenio & hostiles Lares appellatos, quòd ab his hostes arcerentur, ut Alexand. ait. Solebant uerò pueri, cum bullas deponerent, Laribus eas suspendere. unde est illud Persij,

Bullaq́; succinctis Laribus donata pependit. Meminit & Porphyrion.

rion, & Cornutus seu Probus, grammatici. Propertius lib. quarto: A
Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo,
Matris & ante deos libera sumpta toga. Inde uerò Lares domi coli cœptos ait Seruius, quòd apud antiquos mortui domi sepeliebantur, quos ut deos domesticos uenerabantur, ut in Sepulchralibus ostendimus. Fuerunt & Lares præstites nuncupati, Ouidio & Plutarcho testibus: licet in latino codice Plutarchi perperam Præsides pro Præstites legatur. nam in Græco rectè habet. Lares etiã coronari solitos legimus. Plin. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorumq́;, & sepulchrorum, & manium. Quin Plautus in Aulul. Larem familiarem loquentem facit, thure, uino, coronis sibi quotidie sacrificari. Ouidius etiam in Fastis,
Lucifero subeunte lares delubra tulerunt,
Hic ubi sit clara multa corona manu. Iuuenalis in XII,
Laribusq́; paternis
Thura dabo, atq́; omnes uiolæ iactabo colores.
Afferebantur & illis frugum primitiæ, quod Horatius alijq́; poetæ significant, sed ante alios Tibullus istis carminibus in primo, cùm B his inquit,
Vos quoq́; felices quondam, nunc pauperis agri
Custodes, fertis munera uestra Lares: tum illis maximè,
Sed patrij seruate Lares, aluistis & ijdem,
Cursarem uestros cum tener ante pedes.
Neu pudeat prisco uos esse è stipite factos:
Sic ueteres sedes incoluistis aui.
Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu,
Stabat in exigua ligneus æde deus.
His placatus erat, seu quis libauerat uuam,
Seu dederat sanctæ spicea serta comæ.
Atq́; aliquis uoti compos liba ipsa ferebat,
Postq́; comes purum filia parua fauum.
At nobis ærata Lares depellite tela,
Hostiaq́; è plena mystica porcus hara.
Hunc pura cum ueste sequar, myrtoq́; canistra
Vincta geram, myrto uinctus & ipse caput. Hæc Tibullus. Propertius libro quarto,
Parua saginati lustrabant compita porci. Nam Compitalia in Larium honorẽ instituta & celebrata esse, etiã alibi dicetur. Fuerunt & Lares nuncupati Permarini, quorum est mentio apud Tit.
Liuium

A Liuium x.lib.IIII.Dec.quibus Laribus ædem uouerat L.Æmilius
Regillus,in bello contra Antiochum regem,prælio nauali,quę XL.
pòst annis dicata fuerit. Qui uerò essent Lares Permarini, à doctis
ambigi uideo, nec de his certi quippiam comperi. tantum ariolor,
quod ut in domibus publicis priuatisq; ac compitis Lares antiqui,
ita etiam nauibus suos Lares attribuissent, unde sint Permarini La-
res.Sedenim et à Laribus Lararia uocata sunt,ædiculę,ubi Lares &
dei priuatim colerentur, quorum mentio ab Helio Lampridio in
Alexandro.Lararium tamen non uidetur satis antiquum:in ędium
enim descriptione à Victruuio nō reponit̃. Scribit Lampridius,A-
lexandrū Mammææ Seuerū in Larario suo habuisse CHRISTVM
& Abramum, Orpheum & Apollonium. Fuere inter literatos,
qui Lararia hęc existimarint salutatoria cubicula appellari à Plinio.
atq; duo habuisse ueteres Lararia,in quorum altero deos immorta
les,deis immortalibus progenitos: in altero diuos, qui ex homini-
bus in deorum numerū relati fuissent, uenerarentur: quos utrosq;
deos,pro ut ferebat occasio,& salutabant,& floribus thureq; & cæ
tero thymiamate,& interdū quoq; uictimis,alijsq; rebus sibi suisq;
propitios faciebant.Sunt demum qui scribant, huiusmodi deos La
B res apud Ægyptios quatuor fuisse,quorum hæc nomina, Dymon,
Tychis,Heros,& Anachis.Existimo hęc nomina corruptè legi,pro
Dynamis,Tyche,Eros,Anance:id est,Vis,Fortuna,Amor,Necessi
tas.Porrò à Laribus laruæ dicunt̃, ut nōnulli uolūt,noxiæ inferorū
umbræ.Plaut.in Amph.Nā hæc quidē ædepol laruarū plena sunt.
& alibi,Laruæ senē agitāt.unde laruatus,furēs. Sed & larua perso-
na est,ut notissimū est.Sed de laruis plenius agendū in deis Manib.

Sed iam omnem hanc dæmonum scenam patefaciamus, eosq; è
latebris suis eruamus, atq; è terra in primis: hoc est, quos dicunt
græci χθονίους, ἐπιχθονίους, ὑποχθονίους, & καταχθονίους: nostri uerò
tum terrestres, tum subterraneos, & inferos. Epichthonios ta-
men Hesiodus cœlestes intellexisse uidetur,id est ὑπουρανίους,si Pro-
clo interpreti standum: quanquam uarius est alibi. hos & Anima-
les deos, & mortales uocatos aliquando uidemus. De animalibus
deis Aristoteles in primis scripsisse traditur, ut Seruius grammati-
cus obseruauit. Labeo & ipse libros scripsit de deis Animalibus,
in quibus ait esse quædam sacra, quibus animæ humanæ uertan-
tur in deos, qui appellantur animales, quod de animalibus fiant.
Hi autem sunt dei Penates & Vitales. sic quidem Labeo. Sed
Chthonios deos Artemidorus in libris Onirocriticon memorat,
eorumq; diuisionē & nomina ostendit. Quin & Hippocrates me-
dicinæ princeps, in suis quibusdam opusculis Chthonijs & Hy-
pochthonijs deis uota & sacra ad expiationem facienda præcipit.

Auctores item qui de re rust. scripserunt, ut magicos & supersti- A
tiosos cæteros mittam. Prolixior enim sim, si omnes hic complecti
uelim: cum nonnulla tamen sparsim hoc ipso libro dicenda sint,
cum se obtulerint. Tales uerò fuere Satyri, Satyrisci, Panes, Pa-
nisci, Syluani, Sileni, Fatui, Fatuelli, Fatuæ, Fatuellæ. Connume-
rantur & inter hos Ephialtæ, & Hyphialtæ: id est Incubi, & Suc-
cubi. Ephialtæ, qui & Epialtæ: publica hos persuasio, ut Macrobi-
us ait, opinatur quiescentes inuadere, & pondere suo pressos ac sen
tientes grauare. Medici uerò morbum esse aiunt, qui quiescentes
inuadit. Ephialtes autem dictus ἀπὸ τοῦ ἐφάλλεσθαι, quòd homines
inuadat & premat. Alij ab Ephialte quodam dictum uolunt, de
quo Homerus libro Odyss. undecimo. Themison uerò in secundo
Epistolarum πνιγαλίωνα & πνίγμωνα dicit, ἀπὸ τοῦ πνίγειν, id est à
suffocādo. Fit autem hic morbus, cum redundans caput infestat e-
uaporatio, ex uoracitate & cruditate. plura leges apud Cælium Au
relianum Siccensem, qui latinè Incubonem uocari ait. Idem & Scri-
bonius. Sed nos cætera sequamur. Fuit item Pales, fuit & Faula,
quam Verrius scortum Herculis fuisse scribit, ut est apud La-
ctantium, & Augustinum in VI de ciuitate Dei, & Macrobium in B
Saturn. Hanc Plutarch. Phabolam, seu Flauiam nuncupat, ut in no
stro Hercule scripsimus. Sed enim hos deos, deasq́ue, sic colligit
Martianus in Nuptijs: Panes, Fauni, Fines, Satyri, Syluani, Nym-
phæ, Fatui, Fatuæq́ue, uel Fantuæ, uel etiam Fanæ, à quibus fana
dicta, quòd soleant diuinare. Hi & hæ omnes post prolixum tem-
pus moriebantur, ut homines: sed tamen ut præsciendi & incur-
sandi & nocendi haberent præsentissimam potestatem. unde sunt
qui eiusmodi terriculamentis agerentur, à græcis νυμφόληπτοι, & à
Latinis lymphati nuncupati. hinc & Panici terrores, de quibus pau
lo pòst, hoc est in Pane agemus.

Satyri dicti sunt, ut Macrobius docet, ueluti Sathuni, quòd sint
in libidinem proni, παρὰ τὴν σάθην, quod membrum uirile decla-
rat. hos petulcos in libidinem fuisse, etiam D. Hieronymus in Pau-
li Thebæi uita testatur, & Eusebius in III. Præparationis euangel.
eos omnem ueneream uirtutem ostendere ait. Satyros, ait Phur-
nutus, symbolum esse ἐκστάσεως, id est mentis excessus. dictos uerò
ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι, id est quòd ora aperiant. hos & Scirtos, id est σκιρ-
τοὺς, ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, hoc est à saliendo nominauit. idem & σκινίδας,
ἀπὸ τοῦ σκύζειν, quod est furere & sæuire, appellauit: unde & sæuus
apud nos deduci potest. Mela Pomponius, & Plinius in V. Nat.
histor. hos animalia esse dixerunt quadrupedia, in subsolanis Indo-
rum montibus, pernicisissima, humana effigie. Solinus in simia-
rum genere reponit. A' Satyris, poematis genus uarium & maledi-
cum,

A cum, & petulans denominatum est, archææ Comediæ charactere compositum. Olim hæc ex uarijs poematibus constabat: quo genere apud latinos scripserunt, Pacuuius, Ennius, & Varro Menippeas. Nonnunquam interposita soluta oratione, ut sunt fragmenta quæ extant Petronij Arbitri. Lucilius uerò uersu hexametro aliud genus induxit, & eum secuti Horatius, Persius & Iuuenalis, et Turnus, & nostro tempore Philelphus: & uernacula Musa Lud. noster Ariostus, & Hercules Bentiuolus, alij. Satyra non à Satyris, sed à satyra lance, quæ referta uarijs multisq; primitijs, deis inferebatur: cuius lancis Vergilius meminerit. siue dicta à quodam genere farciminis, ut ait Varro, & Diomedes. alij à lege Satyra, cuius legis Lucilius meminit,

Per satyram ædilem factum qui legibus soluat. Sed hæc non huius instituti sunt. Plura Diomedes & Festus grammatici, & demum per satyrã Erasmus, & ipse in VI de Poetarum historia dialogo tradidi. De Pane & eius cognominibus, seorsum agam.

Fauni, à fando dicti. Fauni, inquit Varro, dei Latinorum, ita ut Faunus & Fauna sint in his uersibus, quos uocant Saturnios. in sylB uestribus locis traditum est solitos fari, quo fando Faunos dictos. Hinc illud,

Versus quos olim Fauni uatesq; canebant. uel Fauni, à Fauno Pici filio dicti: de quo Vergilius in septimo,

Hunc Fauno, & nympha genitũ Laurente Marica, Accepimus. quo loco hæc propemodum Seruius: Quidam deus est Fatuellus, huius uxor est Fatua: ijdem sunt Faunus & Fauna. dicti autem sunt à uaticinando, id est fando. unde & Fatuos dicimus, inconsideratè loquentes. Ergo poeta Faunæ & Fatuæ nomen quasi asperum fugit, & Maricam dixit. Idem tamen Seruius paulopòst, ἀπὸ τῆς φωνῆς dictum Faunum scribit, quòd uoce, nõ signis futura ostenderet. Extat carmen Horatij libro III. Carminum, ad Faunum:

Faune Nympharum fugientum amator, &c. ubi inter cętera Porphyrion ait, Faunum existimatum inferum ac pestilentem deum fuisse. De Fauno uerò Lactantius ita scribit in primo: Sic, inquit, ante Pompilium Faunus in Latio, qui & Saturno auo nefaria sacra constituit, & Picum patrem inter deos honorauit, & sororem suam Faunam, eandemq; coniugem sacrauit: quam C. Bassus Fatuam nominatam tradit, quòd mulieribus fata canere consueuisset, ut Faunus uiris. Eandem Varro putauit Bonam deam, ut alio loco ostendi. Scribit Isidorus Hispalensis præsul: Fatuos, id est mente captos, origine quidam dici putant à miratoribus Fatuæ Fauni uxoris fatidicæ: eosq; primum Fatuos appellatos, quòd præter modum obstupefacti, uaticinium illius ad amentiam usq; ad-

mirarentur. Sanè Romæ in insula Tiberina Fauni ædes fuit, cuius A
Ouid. meminit in Fast.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi discretas insula rumpit aquas. Idem & Victruuius tradit. Probus Faunum tradit ædificia lucosq; numinibus consecrasse, & ab eo Fana dicta. Liuius auctor est, Cn. Domitium Aenobarbum, & C. Scribonium ædiles, ex mulctatitia pecunia in insula ædem Fauno fecisse. Libet his nostris addere, quæ Pomponius Lætus scribit: Faunus, inquit, antiquissimus omnium regum in Latio fuit, qui Aboriginibus imperauit, homines more ferarum uiuentes in mitiorem uitam redegit, lucos sacrauit, locis & urbibus nomina dedit, ædificia erexit, templa ædificauit: quæ ideo à Fauno fana dicuntur, quòd pontifices sacrificando illic fantur. Faunus in Latio cultus deorum instituisse fertur. Quidam scribũt, ante Faunum Ianum imperasse, & cultum deorum demonstrasse. Fauni soror Fatua, uaticinatrix: ab ea uates, fatuarij dicuntur. Hæc traditur mulierum castissima, ideo eam Romani Bonam deam appellauere: cuius templum fuit in saxo Auẽtini montis, unde ingressus maribus prohibebatur, & ei feminę tantum sacrificabant. Et ha B ctenus Pomponius Lætus.

Syluanus: Syluani à syluis ubi uersabantur denominati sunt, & Monticolæ & Syluestres cognominati. Syluanus deus, qui Cyparissum puerum amasse perhibetur. Puer hic Cyparissus mansuetissimam ceruam habebat, quã cum Syluanus ignarus occidisset, puer est dolore extinctus, quem deus amator in cupressum arborem eius nominis uertit, & eam pro solatio portasse dicitur. Vnde poeta in Georg.

Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum.

Et Gratius in lib. Cynegeticôn,

Et inculto Syluanus termite gaudens.

Hanc ita fabulam Seruius in Georgius In Æneid. uerò super hos uersus,

Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos,

Aruorum pecorisq; deo, lucumq;, diemq;.

sic scribit: Publica cæremoniarum opinio hoc habet, pecorum & agrorum deum esse Syluanum: prudentiores tamen dicunt, esse ὑλικὸν θεὸν, hoc est deum τῆς ὕλης. Hyle autem est fex omnium elementorum, id est, ignis sordidior & aer, item aqua & terra sordidior, unde cuncta procreantur: quam græci ὕλην, latini materiam appellarũt. unde Syluani nomen factum est. Est apud Ælianum de histor. animalium, Crathin Sybaritam concubuisse cum capra, &

inde

A inde natum puerum, qui caprina haberet crura, & humanam faciem, qui fuerit in deorum numerum relatus, & Syluanus deus appellatus. fabulam Ælianus pluribus est executus. Visum est ex re ascribere, quæ ex Varrone desumpsit D. Augustinus libro sexto de Ciuitate Dei: Mulieri, inquit, fœtæ post partum tres deos custodes Varro commemorat adhiberi, ne Syluanus deus per noctem ingrediatur, & uexet, Eorumq; custodum significandorum causa tres homines nocte circumire limina domus: & primò limen ferire securi, postea pilo, tertiò deuerrere scopis, ut his datis culturæ signis, deus Syluanus prohibeatur intrare: quia neque arbores cæduntur ac putantur sine ferro, neque far conficitur sine pilo, neq; fruges coaceruantur sine scopis. Ab his autem tribus rebus tres nuncupatos deos: Intercidonem, à securis intercisione: Pilunum, à pilo: Deuerram, à scopis. quibus deis custodibus, contra uim dei Syluani fœta cõseruatur. Hæc D. Augustinus. qui & in XV de horum dæmonum lasciuia sic propemodum scribit: Et quoniam, inquit, creberrima fama est, multiq; se esse expertos, uel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum nõ est, audisse confirmant, Syluanos & Inuos, quos uulgò Incubos uocant, improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse & peregisse con-
B cubitum: & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduè immundiciam & tentare & efficere, plures, talesq; asseuerant, ut hoc negare impudentiæ uideatur. Hæc quidem Aurelius Augustinus, quæ & ab Isidoro in VIII, sunt repetita. Cæterùm ne plura ego eiusmodi inculcem, unius Pici libros lege uel de Rerum prænotione, uel de Strigibus, in quibus plurima exempla collegit. Porrò Fauni, Satyri & Panes cognominati sunt semicapri & capripedes, à forma, de qua pluribus in Pane agam. Vocati etiam sunt à fistula Cicuticines. Gestare etiam dicebantur ferulas, unde Narthecophori & Feruliferi dicti. Quin & lilijs coronabantur, item ex harundine & ferula, ut Lutatius notat. Eosdem ex Acheruntia populo & marathro serta gestasse legimus. Nec illud te fugiat, prouectioris ætatis Satyros, Pausania teste, Silenos nuncupatos fuisse: dictos, ut Phurnutus ait, ἀπὸ τοῦ σιλαίνειν, id est ab irridendo, & oculis præcipuè. Eusebius III Præparationis euangelicæ, Silenum ait spiritalis motus symbolum fuisse, qui non parum uniuerso conducit, cuius caput propter caniciem candore fulgens cœlestis motus: cæsaries uerò, quæ inferioribus imaginis partibus apponitur, crassitudinem terrestris aeris significat. & paulò post irridens subiungit: Cur si motus spiritalis Silenus est, & motiuam uirtutẽ significat, tum cœlestem candorem capitis, tum aeriã

& crassiorem prolixitate ac densitate barbæ, & cætera. Illud te hoc A loco latêre nolim, quod est à Tertulliano nec semel proditum, & in primis aduersus Hermogenē, ubi sic ait: Nisi si Heleno illi apud Midam regem adseueranti, de alio orbe credendum est, auctore Theopompo. Idem in libro de Pallio: Vt, inquit, Silenus penes aures Midæ, aptas sanè grandioribus fabulis, & cætera. Sed & Maximus Tyrius in sermone xxx ita ait, Silenum ebriū laqueis & uinculis constrictum, Midę prædixisse uaria & diuersa. unde facile uidere possumus, poetam Vergilium argumentū suæ Eclogæ Sileni desumpsisse. Plut. in consolatione Apollonij: Ferunt, inquit, Silenum iam captum post uenationem, percontanti, quid'nam esset hominibus optimum, quid'q; omnium maximè optabile? primùm quidem nihil uoluisse dicere, sed silentium tenuisse. mox ita locutum: Nasci hominibus non omnium omnino optimum, nec optimæ est particeps naturæ. optimum est enim omnibus, non nasci. sed post hoc est scilicet, genitos quàm celerrimè interire: quod & Plut. refert, & Aristotelem ait in Eudemo tradidisse, ipsius etiam uerba apponens. Sed mehercule Plinius in septimi lib. Nat. histor. præfatione, paucioribus hanc ipsam sententiam explicat. Multi, inquit, extitere, qui non nasci optimū censerent, aut quàm ocyssimè aboleri. id quod & B Lactantius Firmianus testatur. Sed de hoc iam satis. Reliqua de Silenis, & alijs quæ proposui, subiungam. Mirabile illud in Pariorum lapidicinis proditum est, gleba lapidis unius cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse, ut Plinius scribit. Sileni à Catullo Nysigeni cognominati sunt, cum ait,

Cum thiaso Satyrorum & Nysigenis Silenis.

Custos & famulus Bacchi ab Horatio dicitur, in Poet.

An custos famulus'q; dei Silenus alumni.

Silenus Alcibiadis prouerbium fuit, de quo habes in Prouerbijs. σαυάδαι, & σαῦδοι Sileni à Macedonibus appellabantur, ut Amerias apud Hesychium & Phauorinum testatur. Sunt & qui πάρεδροι, id est assistentes dæmones dicti, qualis qui Socrati assistebat, de quo Plutarchus & Apuleius peculiari libro scripserunt, alij'q;. & item qualis Simoni Samaritæ mago, ut Eusebius notat. Ophioneum uerò dæmonem Pherecydes prodidit, principem eorum fuisse, qui de cœlo lapsi sunt: quod & Platonicus Ficinus repetit in commentario Apologiæ Platonis pro Socrate. Sunt & Onosceli, qui dicuntur, asininis cruribus, unde & illis nomen: qui et sese mares exhibere, interdum'q; & leonis, uel canis, uel alterius animalis specie apparere feruntur. Hos eruditi quidam dæmones aiunt, in aquosa & arida, corporibus arescentibus frequentes

A quentes apparere. Porrò ὀνόχηλον, Onochelon illudentes gentes, Christum D. N. uocabant, & pingebant: ut Tertullianus, Suidas, alij tradunt. Sanè & in hoc genere dæmonum Isodætes fuit, cuius Hyperides orator in Phrynis oratione meminit, & Arpocration, & Suidas: sed & ab his Phauorinus. Erat autem hospitalis dæmon Isodætes, cui popularia sacra quædam muliebria peragi solebant. Fuere & qui κόβαλοι dicebantur, qui circa Dionysium esse credebantur, eodem Arpocratione teste, cum cæteris: Hesychio præterea, & Philochoro. Quin & Aristoteles in libro de Animalibus, Otum hoc nomine, hoc est κόβαλον, nominauit.

Fuit & Chrysios dæmon, quem quidam & Plutum nuncuparunt, & barbara Chaldæorum uoce Mammona, ut in Pluto dicam. Eurynomus etiam dæmonis nomen, de quo ex Delphicis interpretibus Pausanias scribit, ipsum infernum fuisse dæmonem, qui mortuorum carnes absumeret, sic ut ossa solummodo relinquerentur. Effingebatur uerò horrida ac terrifica specie, exertis dentibus, in uulturij pelle sedens, colore inter cæruleum, nigrumq́, qualis est musculorum color. μορμόνας à Græcis uocari scribit Hesychius, errantes & uagantes dæmones. Considerandum
B utique, an Mormolycias potius legendum sit: nam Philostratus in Apollonij Tyanei uita tradit, Empusas & Lamias Mormolycias etiam nuncupari. Sed enim & μορμολύκιον, uel μορμολύκιον (utrunque enim legimus, pro larua & persona sumitur. Quin etiam μορμὼ, pro deformi & monstrosa muliere à Theocrito usurpatur: pro larua uerò, apud Aristophanem grammatici interpretantur. In Zoroastris oraculis, seu Symbolis, illud notandum est, dæmones uocari Terrestres canes, hoc est, κύνας χθονίους, ut M. Psellus interpretatur: Ex terræ, inquit, gremijs prosiliunt κύνες χθόνιοι, nunquam uerum corpus homini demonstrantes. Idem Zoroaster & θῆρας χθονὸς, id est terræ feras appellauit. & alibi manifestè dæmonẽ Terræum uocauit, ut cum dixit: Cum uideris uenientem δαίμονα πρόσγειον, sacrifica lapidem μνούζιριν incantans. quibus in locis ipse mihi Psellus pleraq́ uidetur non à superstitione aliena afferre. Est uerò apud Persas Mnuzirin lapis, ut idem Psellus significat, uim habens euocandi maiorem dæmona alterũ. Soradij apud Indos dæmones crediti fuere, qui οἰνοποιοὶ græcè dici possunt, à nostris uini fictores. Lybantes nomen dæmonis, urbẽ Temesen infestantis: qui ab Euthymio uictus, niger & lupina pelle amictus apparuit, ut scribit Pausan. Sed uereor ne nimius sim, si hic plures colligere uelim, cum toto hoc opere, ut res feret, de his dæmonibus agendum sit. Id tantum in præsentia non prætermit

tam,quod idem M.Psellus in peculiari de Dæmonibus libro,ex sen- A
tentia magi cuiusdam Marci, sex eorum esse genera prodidit: quo-
rum primum uocatum ait barbara uoce Leliureon , in sublimio-
ri parte aeris agentem:alterum, in proxima eiusdem aeris parte no-
bis propinqua: tertium, terreum genus esse: quartum,aqueum &
marinum, quod in aquis maximè uersetur: quintum, subterra-
neum, quod in uisceribus terræ degat: sextum, tenebrosum, quod
omnino lucem refugit. Scribit præterea de his alia multa, quæ hoc
loco referre non precium sit magnum operæ. Quare porrò sit in
uniuersum hoc omne dæmonũ genus,docet in primis Eusebius de
Præparatione euang.& Aur. Augustinus, cùm in Dei ciuit. tum in
eo maximè qui est de Potestate dæmonum.

Lamiæ quoq; in hoc dæmonũ genere censentur, quas & Mormo-
lycias & Empusas aliquando dictas iam docui, & Striges à nostris.
Lamiæ sint, nec ne, à me ne petas: tantum lecta recitabo, fides sit
(ut ait Plinius) penes scriptores. Duris Libycorum libro secun-
do, & Suidas & Phauorinus, Lamiam mulierem formosam fuisse
tradunt, Beli & Libyes filiam, quã Iupiter adamauit, & ex ea filium
suscepit: sed Iuno præ zelotypia filium perdidit: & Lamia præ mœ-
rore deformata, alienos infantes rapere ac perdere dicitur. plura
Phauorinus,& Aristophanis interpres meminit, & Alciatus in Pa- B
rergis libro octauo. Dion quoq;,qui Libycam scripsit historiam,de
Lamijs in hunc propè modum prodidit: Haud longe à littore ma-
ris curuum esse locum, arenosum, mari persimilem; in quo littora
magna existunt, & arenosi aggeres in mari, circumuicina uerò om-
nia deserta ferè manent. At si ibi fortè naufragi eiecti fuerint, feræ
apparentes eos omnes qui uel peragrant, uel aberrant, rapiunt:
quarum natura & corporis figura talis habetur. Facies est mulie-
ris, & formosæ quidem, ubera & pectora longè pulcherrima, quæ
neque melius pictor possit effingere: color splendidissimus, gra-
tia quædam & uenustas ab oculis, & mansuetudo in animum inci-
dit, quoties aliquis eam spectarit. reliqua pars corporis dura, & in-
frangibilis, ob squammas confertas. inferiora sunt serpentis, ut ima
pars in caput desinat serpentis, & quidem ualde horrentis. hæ feræ
alas non habent, quemadmodum Sphinges. neq; enim loquuntur,
ut illæ: neq; aliam uocẽ emittunt, sed solum sibila acutissima, quemad
modũ dracones. terrestriũ omnium hæ uelocissimæ, ut nullũ possit
eas animal effugere. Cætera quidẽ animalia uiribus expugnant ho-
mines, hæ solum fraude ac deceptione. pectora aperiũt, & ubera o-
stentant: eum uerò qui aspexerit, ueneficijs quibusdam cogunt ad
confabulationis desiderium. & hi quidem ueluti ad mulieres acce-
dunt,

A dunt, illæ intrepidæ manent, deorsum in humum sæpe respicientes, ornatum ac pudorẽ mulieris imitantes. atq; ita eum qui propius accesserit, rapiunt: namq; manus sunt ferarũ, quas aliquantisper occultant: cæterum serpens mordens ueneno interficit, cadauer ipsum comedunt serpens, & quod reliquum est feræ. atque hactenus Dion fermè de Lamijs feris. quibus uidemus eos & falli, & fallere, qui equinos Lamijs pedes attribuunt. Has & propheta Hieremias uidetur agnoscere, cum ait: Sed & Lamiæ nudauerat mammas, &c. quanquam locus hic ab Hebræis aliter effertur. D. Hieronymus quædam ibi subinnuit. Porrò & Esaias Lamiæ cubile dixit. Hebræorum nonnulli Lamias, furias interpretantur. Scribit Picus, quosdam dæmonas incubos esse interpretatos, existimasseq; superiores partes habere humana specie, inferiores belluinas. Lamias ineptè à laniando dictas putauit Isidorus. Hebræi Lamiam Lilith uocant, de qua monstra confingunt. Lamiæ præterea piscis genus, cuius Nicander in Glossis meminit, qui etiam Carcharia appelletur. piscis huius, Aristoteles, Plinius & Athenæus meminere. Audio & hodie uocari à Massiliensibus Lamiam, & ingentis in-
B terdum magnitudinis inueniri, integrosq; homines ab ea uoratos aliquando repertos. Sed hæc non nostri instituti sunt. Cæterum Philostratus et ipse multa in Apollonij uita de Lamia prodidit, quę Menapum formosum iuuenem amare se simulabat, & quo modo larua ea esse in cõuiuio ab Apollonio sit deprehensa. Lamias præterea puerorum esse terriculamenta, uel ex Apuleio satis constat. Sunt qui Striges putent, quę infantium in cunis sanguinem sugunt. quin & Horatius in Poetica ideo dixit,

Neu pransæ Lamiæ uiuum puerum extrahat aluo.

De Lamijs & Plato meminit in Politicis. Lamia etiam proprium nomen: ut Lamia Sibyllæ mater, quod in secundo de Historia poetarum ostendimus. de qua præterea Plutarchus in eo, Quod oracula defecerunt, ita scribit: Postquam, inquit, sedimus in petra, quæ in foro est, in qua fertur prima Sibylla sedisse, ab Helicone descendens, quæ à Musis fuerat educata. Quidam uerò tradunt, illam ad Meleona uenisse, filiam Lamiæ, Neptuni filiæ. & hæc quidem Plutarchus: qui alibi Lamiam quoque mulierem scribit amatam à Demetrio rege, ciuitatis perniciem à Comicis poetis dictam. eam & Athenæus commemorat in Diphnosoph. Fuere & ciuitates aliquot Lamię nomine, de quibus pręter cæteros Stephanus in libro de Vrbibus, unde & Lamiacus sinus. Fuit & Romæ Lamiarũ nobilis familia, à M. Cicerone & Horatio in primis celebrata: sed quæ nihil ad Lamias istas faciat. Postremò & in historijs legimus, à Probo

Cæsare multas Lamias in spectaculo inductas ac exhibitas fuisse. A
Hactenus de Lamijs.

THEMIS.

THEMIS dea, quæ Latinè fas dici potest, Cœli filia fuit. hinc ab Orpheo οὐρανόπαις cognominata est. Hanc græci fabulantur, Iouis nuptias fugientẽ, in Macedonia ab eo apud Ichnas, ut mox dicam, compressam fuisse. eandem alteram Iouis coniugẽ, ait Hesiodus in Theogonia. Ex hac natæ sunt in primis Iustitia, Lex, & Pax: hoc est, δίκη, εὐνομία, καὶ εἰρήνη. id quod etiam Pindarus in Olymp. in eo hymno qui Xenophonti Corinthio stadij cursori inscribitur. Themin deam, teste Festo, antiqui putabant eam esse, quę hominibus præciperet id petere, quod fas esset: illamq; id esse existimabãt, quod fas sit. nam θέμις apud Græcos fas significat. Ammiani certè uerba legũtur lib. XXI, cognitione digna, quæ ideo hic ascripsi: Elementorum omnium spiritus, utpote perennium corporũ, præsentienti motu semper & ubiq; uigens ex his quæ per disciplinas uarias affectamus, participat nobiscũ munera diuinandi: & substantiales potestates ritu diuerso placatæ, ue- B lut ex perpetuis fontium uenis uaticina mortalitati suppeditant uerba, quibus numen præesse dicitur Themidis. quam ex eo quod fixa fatali lege decreta præscire fas sit in posterũ, quæ tethimena sermo græcus appellat: ita cognominatam, in cubili, solioq; Iouis uigoris uiuifici, Theologi ueteres collocarunt. Themis hoc modo describitur à Phurnuto, dea, quæ efficit ut pacta & conuentiones inter nos fiant, & seruentur. hoc concinnius græcè dicitur, θέμις δὲ, ἡ τὰ συντίθεσθαί τι μεταξὺ ἡμῶν, καὶ φυλάττεσθαι. Alij uerò, Themin dicũt deorum esse: iustitiam, hoc est δίκην, hominũ. qua de re plura Phauorinus. nam δίκη iudicat homines: Themis uerò qua dei iudicant, & ipsa hominum fora soluit. Quidam & Themidis simulachrũ his afferri consueuisse, qui antiquitus cõcionabantur, apud quod sederent, & uerba facerent: id innuentes, iusta atq; æqua ea esse debere, quæ dicerentur ab ijs qui publicè ius dicerent. Certè & Aristides in oratione pro concordia, Rhodiensibus cõciones, inquit, senatumq; deorũ antiquissima Themis cogit, &c. Deã hanc tẽplum habuisse, innuit in Metam. Ouid. in Bœot. iuxta Cephisum, inibiq; & oraculum habuisse, ad quod Deucalion & Pyrrha post diluuiũ pro reparatiõe humani generis citatũ adiuere. Orpheus in eius hymno, eam hominib. primũ oracula edidisse ait apud Delphos, et Pytho regnasse. Themis igitur ante Apollinẽ in Delphis oracula reddidit. Quin illud obseruatũ est, Neptunũ ac Terrã antè etiam respõsa dedisse: & per se quidẽ Terrã, Neptunũ uerò Pyrconẽ habuisse, qui subseruiebat: tum

A batum post hos Themidi datum oraculum, demum Apollini. Euripides in fabula Iphigeniæ in Tauris, chorum inducit laudantem Apollinem his uerbis propemodum: Apollo, inquit, Themin terræ filiam repulit à sacratis oraculis, nocturna ipsa Tellus edebat oracula, quæ plerisque mortalibus & priora & futura, & quæcunque euentura erant, somni per obscura terræ cubitus dicebant, & cætera. Hanc uerò deam peculiari hymno celebrat Orpheus, cum thuris suffimento. Homerus autẽ in Apollinis hymno, Themidem ait Apollini nectar & ambrosiam propinasse. Qui in Pindarum scholia scripserũt, inter multa quæ in Pythijs tradunt, & hoc aiunt: Pana oracula dedisse Arcadibus: mox in id oraculum uenisse, in quo primum Nox oracula dabat, dein Themis. & demum regnante Pythone, Dionysius primus in tripode responsa reddidit: mox Pythone occiso, Apollo dedit Pythius, & uocatum Pythium oraculum, & Pythia uates, & Pythicum certamen, ut in Apolline pluribus ostendi. De Themide crebra mentio apud auctores, Pindarum, Strabonem, Hyginum, & Arati expositorem. Catullus,

Huc, inquit, addunt diui quàm plurima, quæ Themis olim
B *Antiquis solita est munera ferre pijs.*

Ab hac et nymphas quasdam legimus denominatas, Themistiadas. Sanè eruditorum quidam Themides duas statuerunt, uetustiorem quidem alteram, alteram uerò Euandri matrem, quæ & Nicostrata & Carmentis dicta est, de qua Eusebius in III. Præparationis euang. Themis, inquit, quæ latinè Carmenta uocata est, uaticinandi uirtus, eo quòd statuta unicuique præcinat. priorẽ Themin αἰδοίην uocat Hesiodus in Theogonia, id est pudore dignam, uel pudibundam, in illo,

καὶ θέμιν αἰδοίην, ἑλικοβλέφαρόν τ' ἀφροδίτην. hoc est,
Et pudibunda Themis, curuicilijsque Aphrodite.

Carmentis, quæ & Carmenta, & Nicostrata, & Themis dicta fuit, & in primis à Romanis culta, & Euandri mater credita. de hac Dionysius Alicarn. in primo histor. ait, Euandro & Carmenti quotannis sacra facta fuisse, Carmenti quidem sub Capitolio ad Carmentalem portam, Euandro uerò in Auentino, à porta Trigemina nõ procul. Romani ad hæc Carmentis uel sorores, uel comites, Porrimã & Postuertam, ut deas coluerunt, & illis rem diuinam faciebant, ut Ouid. in primis ostendit in Fastis. Sed Gellius lib. & cap. XVI. sic scribit: Difficilis partus auertendi gratia aras statutas fuisse Romæ duabus Carmentibus, quarum altera Postuerta nominata est, Prosa altera, à recti peruersique partus et potestate et nomine. Ex quibus cõsiderandũ, an rectius Prosa, an Porrima legatur. Nec minus etiã illud notandũ, Carmentas numero pluriũ efferri, ut modò

dicebam

dicebã ex Gellio. Augustinus quoq; in quarto de Ciuit. dei lib. Ac A sit alius, inquit, sed ipse scilicet Iupiter in deabus illis, quæ fata nascentibus canunt, & uocantur Carmentes. Plut. uerò in Quæstionibus, de æde Carmentæ, ubi & Carmentalia mense Ianuario celebrantur. Martianus uerò: Alij, inquit, huius generis homines in diuinandi usum & præscientiam procreati, ut Carmentis in Arcadia. hæc & ab oraculis θεσπιῳδὸς græcè dicta, teste Dionysio, latinè Carmentis. hinc & Ouidius in Fastis,

Ipsa mone, quæ nomen habes de carmine ductum. εὔβουλος, hoc est cõsiliatrix, uel bene consulens, Themis à Pindaro cognominata est. Orpheus uerò ad Musæum, sacram inspectricem hominum, id est Hieroscopon nuncupauit: hoc est, θέμιν τ' ἱεροσκόπον ἀνθρώπων. Idem & ad Naturam canens hymnum, eodem uocauit nomine.

ἰχναία θέμις cognominata est, teste Strabone, ab Ichnis græca urbe, non longe à Phyllo, ubi & Phyllæus Apollo appellatus. Stephanus urbem ait Macedoniæ Ichnæ, quæ ab Eratosthene ἄχναι uocetur. Philetas aliam dicit, quæ per a scribitur. Themis autem cum ab Ioue persequeretur, deprehensa fuit in locis, ubi impressa fuerant eius pedum uestigia. unde locus ab insequendo κατ' ἴχνας, id est per uestigia dictus, quod Themis ipsa Ichnæa. Huius nominis Ichnææ B meminit & Lycophron in Alexandra, & illius interpres Isaacius.

Themistys, uel Themistis dea uidetur poni à M. Tullio in ea oratione, quæ est in L. Pisonem, pro dea iustitiæ: quo loco Pisonem irridet Cicero, qui Cn. Cottam, L. Pisonẽ, Crassum, triumphi auidos uituperabat. & reprehendere solitus erat: Tu tantis, inquit, nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorũ, præmia periculorum, uirtutis insignia cõtemnere debuisti: neq; uerò contempsisti, licet Themiste sapientior, &c. Quidam hoc loco libentius Themite, uel Themide legunt. Themitos enim aliquando apud græcos, pro Themidos scriptum legimus. In commentarijs à Phauorino collectis, obseruamus iuxta Doricos, Themis Themidos dici, & Themitos, unde est θέμιτον, & ἀθέμιτον, id est fas & nefas, adiecto σ. θέμιστος, à quo formatur proprium nomen Themistius, & ἀθεμίστια, iniustitia, apud Homerum in Odyss. At uerò Strabo lib. septimo, ubi de Tomaris agit, ita fermè scribit: Apud Homerũ, ait, melius esse τομάρους, quàm Themistas scribendũ. nullo enim modo à poeta dici Themistas oracula, sed consilia & decreta ciuilia, & legum sanctiones: hoc est, ut græcè ait, πολιτεύματα καὶ νομοθετήματα. & paulo pòst subdit: Simplicius apud Homerum capere oportet Themistas abusiuè consilia, & ipsa diuinationis imperia & consultationes, ipsáq; uaticinia, quemadmodũ & decreta, quod ita græcè rectius: ὁμήρῳ δ' ἁπλούστερον δεῖ δέχεσθαι θέμιστας κατὰ χρηστικῶς, καὶ βου-

A καὶ βουλὰς, τὰ προστάγματα, καὶ τὰ βουλήματα τὰ μαντικὰ, καθάπερ καὶ τὰ νόμιμα. Alij apud M. Ciceronem Themista legendum putant, pro Themi. nam Themis, aiunt, Themin facit, & Themista, in casu quarto, à quo rectus formatur Themista Themistæ, & ius ac iustitiam significare contendunt, eandemq́ue consiliorum oraculorumq́ue præsidem esse: & propterea Homerum θεμιστεύειν dicere, quod uaticinari & oracula dare significat: pro eo quod est leges ferre, & iura reddere, quod & Budæus obseruauit.

PAN.

PAN Deus pastoralis, Inuus à Latinis dictus, teste Liuio & Macrobio. Hunc deum Arcades colebant, appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον, non syluarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significantes, ut ait Macrobius: cuius materiæ uis uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sit, componit essentiam. Scribit Probus in comment. Georg. Vergilij, in eo uersu, Pan ouium custos:
B Pana, inquit, Inuum latini interpretantur, cuius ex Arcadia religionem Italiæ fertur intulisse Euander. Sed creditur, propter duo argumenta, sub eius nomine & uocabulo Iupiter coli, id est, mundus: quorum unum est, quod πᾶν græcè significat omne, id est, uniuersam naturam: alterum, quòd hinuli pellis qua tegitur uarietas maculis imitatur stellas. Pan, Phurnutus ait, ideo dictus, quòd uniuersi Deus ipse putaretur. nam pars eius inferior hirsuta ac pilosa, hircinaq́ue, quod terræ asperitati conuenit: superior uerò pars hominis est, quòd in æthere sit ἡγεμονικὸν mundi, quod utiq́ue rationale est: & cætera, quæ ille exponit. Versari etiam Pana tradidere in desertis, solitarijsq́ue locis, per id maximè eius solitudinem significabant. Vnus enim, & unigenitus mundus est. Quin etiam ἐπίσκοπον, id est speculatorem pecudum & armentorum dixere, eaq́ue fortasse causa cornua etiã illi & fissas ungulas addidere. & fortè ob geminas auriculas, quidam & hunc Priapum putauerũt. Huius dei simulachrũ caprina facie effingebant, rubro colore, hirtis cornibus, pectore sideribus radiante, infima sui parte hispida, & caprino pede: altera manu fistulam tenebat, altera pedum incuruum. Pan quoq́ue, Seruius inquit, etiam Faunus appellatus est. Vergilius in sexto: Castrũ Inui. Inui, inquit, id est Panos, qui illic colebat. Inuus aũt latinè, appellatur græcè πᾶν. Item ἐφιάλτης græcè, latinè Incubus. itẽ Faunus, id est Fatuus, & Fatuellus. Dicitur uerò ab ineũdo passim cum omnibus animalibus. In Bucolicis tamen idẽ ita scribit: Pan deus rusticus,

ſticus, in naturæ ſimilitudinem formatus: unde & πᾶν dictus eſt, A
id eſt omne. habet enim cornua in radiorum ſolis & lunæ cornuum ſimilitudinem. Rubet eius facies, ad ætheris imitationem. in pectore uerò nebridem habet ſtellatam, ad ſtellarum imaginem. Pars eius inferior hiſpida eſt, propter arbores, uirgulta, feras. Caprinos pedes habet, ut oſtendat terræ ſoliditatem. Fiſtulam ſeptem calamorum habet, propter harmoniam cœli, in qua ſeptem ſoni ſunt, & ſeptem diſcrimina uocum. Rhabdon habet, ſeu uirgam, id eſt pedum recuruum: hoc eſt, baculum, propter annum, qui in ſe recurrit, quia hic totius naturæ deus eſt. A' poetis fingitur, cum Amore deo luctatus, & ab eo uictus: quia, ut legimus, omnia uincit amor. Laſciuum etiam, & libidinoſum hunc ipſum deum induxerunt, propter copiam ſpermaticarum rationum, & quæ commixtione ipſarum fiunt. Hinc & ipſum nymphas inſequi dicunt. Sed & formoſos pueros, ut eſt apud Theocritum. Deſcribitur quoque his uerſibus à poeta Silio libro Punicorum decimotertio,

Pan Ioue miſſus erat, ſeruari tecta uolente
Troia: pendenti ſimilis Pan ſemper, & uno
Vix ulla inſcribens terræ ueſtigia cornu. B
Dextera laſciuit cæſa Tegeatide capra,
Verbera lenta mouens feſta per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opacat tempora pinus.
Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant aures, ſummoq; cadit barba hiſpida mento.
Paſtorale deo baculum, pellisq; ſiniſtrum
Velat grata latus, teneræ de corpore damæ:
Nulla in præruptum tam prona & inhoſpita cautes
In qua non librans corpus, ſimilisq; uolanti,
Cornipedem tulerit præciſa per auia plantam.
Interdum inflexus medio naſcentia tergo
Reſpicit, arridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendensq; manum, ſolem inferueſcere fronti
Arcet, & umbrato perluſtrat paſcua uiſu.
Hic poſtquam mandata Dei perfecta, malamq;
Sedauit rabiem, & permulſit corda furentum,
Arcadiæ uolucris ſaltus, & amata reuiſit
Mænala, ubi argutis longè de uertice ſacro
Dulce ſonat calamis, ducit ſtabula omnia cantu.

hactenus

A hactenus consul & poeta Silius. Pan ergo, ut cætera expediam, secundum fabulas amasse Syringam nympham dicitur: quā cum sequeretur, illa, implorato Terræ auxilio, in calamum conuersa est: quem Pan ad solatium amoris incidit, & sibi fistulam fecit. Extat apud Theocritum Panos fistula, miro carminum artificio confecta: quæ obscurissima cum sit, & ænigmati pené par, exposita est ab Io. Pediasimo Chartophylace, quam etiam in latinum conuertit non infeliciter amicus meus A. Thilesius. Sed & huius dei amor & deliciæ Echo creditur, quæ nullius oculis est obnoxia, quod significare ait Macrobius harmoniam coeli. quam & deam poetæ dixere, de qua non solum ueteres græci & latini plerique luserunt, sed nostri etiam temporis poetæ. Vnum tantum Ausonij epigramma de Echus imagine, quod illius naturam exprimit, hoc loco afferam, quod est:

Vane quid affectas faciem mihi ponere pictor,
Ignotamque oculis sollicitare deam?
Aeris & linguæ sum filia, mater inanis
Indicij, uocem quæ sine mente gero.
B *Extremos pereunte modos à fine reducens,*
Ludificata sequor uerba aliena meis.
Auribus in uestris habito penetrabilis Echo:
At si uis similem pingere, pinge sonum.

De Echo & in Symbolis nonnihil dictum est. Pinum quoque arborem Pani attribuit Constantinus in lib. XI. Geoponicôn, ubi & fabulam exequitur Pitys puellæ, in hanc arborem mutatæ: aliter licet Phurnutus tradat. Sed enim Eusebius quoque in III Præparationis euangel. Pana uniuersi symbolum esse affirmari ait, cornua ei data propter solem & lunam: uariam pantheræ pellem, propter uarietatem coelestium, quod & Phurnutus repetit. Quidam porrò tradiderunt, Pana Iouis & ὕβρεως, id Contumeliæ filium. alij Mercurij & Penelopes. alij Penelopes quidem, & omnium procorum, & inde illi nomen Pan: ut Duris Samius prodidit. Epimenides uerò, Iouis & Callistus Pana & Arcada filios geminos ait. Aristippus in Arcadico, uel quia fortè mundus à uentis omnibus perfletur, uel fortè etiam ob Emmelecam agrestem, & austeram, quæ minus demonstrari possit.

ἄγριος θεὸς Pan deus appellatus fuit, id est agrestis deus, propterea quòd puerorum amator fuerit existimatus. eaque ratione illum pudendis arrectis effingebant, & cornutum, & à pudendis infrà hircinum hispidumque, qua de re in secundo de Poetis, in Thamyri-

dis uita scripsimus. Idem & ἀγρεὺς ab Atheniēsibus uocatus, ut scribit Apollodorus apud Hesychium. A

βιαρκεὺς, Biarceus Panos cognomen est, teste Suida, quasi uitæ necessaria curans. Vtitur Archias in epigram.

ἐφιάλτης, Ephialtes, qui et Epialtes, id est incubus, dictus est Pan, teste Artemidoro in secūdo Onirocriticon. licet Ægineta Paulus, & alij, pro morbo capiant, quo ingrauari nescio quo pacto uidemur semisomnes: qua de re plenius suprà sum locutus.

λυτήριος, Lyterius Pan dictus fuit, cuius sacellum apud Trœzenios celebre fuit. sic uerò appellatus, quòd per quietem Trœzeniorum principibus famis, qua urgebantur, Pan liberationem solutionemq́ue docuerit. auctor Paus. in Corinth.

Mendes nomē Panos apud Aegyptios, qui sub hirci effigie colebatur. lege Herodotum, Suidam & Diodorum. unde etiam populi Mendesij, & Panopolitani. Legimus & hunc deum unum ex VIII deis fuisse apud Ægyptios, qui XII priores fuerant apud Herodotum. Legimus & mulieres cum hircis coijsse.

Lycæus Pan cognominatus. Vergil.

Panos de more Lycæi. In Lycæo, inquit Placidus Cælius grammaticus, templum fuit Panos, in quo natus asseritur. Paus. uerò in Arcad. in monte Lycæo & templum & lucum, & hippodromum ac stadium fuisse eius numini dicatum, unde illi nomen. Iustinus uerò ex Trogo lib. XLIII. Lycæum quidem ait dici Pana, à Romanis uerò Lupercum. ita enim scribit: In Palatini radicibus templum Lycæo, quem græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit, ipsum dei simulachrum nudum, caprina pelle amictum est: quo habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Hæc Iustinus. B

κεροβάτης, Cerobates cognominatus, teste Hesychio, siue quòd cornua habebat, quasi κερατηβάτης: uel quòd basin haberet corneam, id est pedes.

Arcadius deus Pan uocatus est. Propertius,

Arcadio pinus amata deo.

nam pinea corona utebatur. Ouid. in Fastis,

Pan tibi, qui pinu tempora nexa geris. Thiles. tamen harundine, id est syringa, Pana coronari putauit. Vergilius,

Pan deus Arcadiæ. Ouid.

Faunus in Arcadia templa Lycæus habet. nam ut suprà dictum est, Pan etiam Faunus dictus est. Idem Ouid.

Pana deum ueteres pecudis coluisse feruntur
Arcades, Arcadijs plurimus ille iugis.

Capripes Pan cognominatus à poetis, à græcis αἰγομελὴς, & αἰγίπαν, &

A παν,& numero plurium Ægipanes. Propertius in tertio,

Capripedes calamo Panes hiante canent. Hyginus de Capricorno: Huius, inquit, effigies similis est Ægipani. Sed hæc notiora, tantum innuisse sufficiat. Dicitur & semicaper deus, ab Ouid. in Fastis, & Metamorph. ut est in illo,

Sunt oculis nymphæ, semicaper'ue deus.

Mænalius etiam cognominatus, à monte Arcadiæ notissimo, in quo, ut Paus. scribit, auditus est sæpe sibilans.

Tegeæus quoque dictus, à Tegea Arcadiæ. Vergil.

Adsis ô Tegeæe fauens. Propert. *Et calami Pan Tegeæe tui.*

Lampeus Pan in Arcadia uocatus, à Lampo monte, uel potius parte montis Erymanthi, ut Paus. scribit, Pani dicato.

ἁλιπλαγκτὸν etiam cognominatum legimus, quasi dicas Saliuagum Pana, quòd coleretur in promontorijs, quæ mari alluuntur, quod notant grammatici.

σινόεις, id est Sinois Pan nuncupatus, à Synoe nympha, à qua Pan educatus fuit, ut Paus. docet in Arcad. Colebatur autem iuxta Megalopolin.

Scoletas Pan, à Scoleta Arcadiæ colle denominatus, eodem auctore Paus.

B Nomius præterea Pan seorsum ab Apolline cognominatus, à montibus Nomijs, de quibus idem Paus. In his montibus ad dextram Lycosuræ Panis Nomij templũ spectabatur, locumque ipsum Melpæa à cantus suauitate fistulæ uocabant.

συρικτὴς porrò Pan, id est fistulator nuncupatus, ut ex Phurnuto didicimus: etsi uulgati codices συρτὸν habeant, id quod uiam fecit doctis quibusdam hallucinandi, ut locum Phurnuti malè reponerent. A fistula igitur Syrictes cognominatus est. Iouis & Oeneidos nymphæ filium idem facit. alij Vlyssis & Penelopes, alij Ætheris & Oeneidos, uel Nereidos. quidã Cœli & Terræ. Sed quòd retulimus, eum natum ex Mercurio & Penelope, fabulæ ferunt, Mercurium in hircum mutatum, & amatum fuisse à Penelope, quę cum eo cõcumbens Pana pepererit, & ipse Pan propterea hircipes fuit. Plato Pana sermonem interpretatur, ideoque Mercurij filius fingitur, quòd & sermo biformis sit, uerus scilicet, & falsus. Mox & subdit: Pan Æpolus biformis, Mercurij filius dictus, in superioribus partibus læuis ac delicatus, ex inferioribus asper & hircinus. Alij demum Pana uocatum tradunt, quòd τῆς ὥρας, id est Horę sit signum, hoc est uniuersi, & ideo propriè Pan nuncupatus est. Sunt & alia quędam de Pane in commentarijs in Theocritum, præcipuè in primo Edyllio, et itẽ alia à Phurnuto in lib. de Nat. deor. Adhęc Pindari interpretes in Pyth. exordio, Pana tradunt oracula primũ

dedisse Arcadibus. Idem & Pausanias prodit. Sed id ait factum ex A
sacello quopiam, in quod per gradus aliquot ascendebatur: nymphamq́; Erato ea oracula edere solitam, quæ Erato non Musa fuerit, sed nympha, quæ Arcados Callistus filij consuetudine uteretur. In Parthenio Arcadiæ monte Panos templum fuit, in quo locus dictus Aula, quod uelut asylum animalibus fuit. eò enim adire non audebant nec leones, nec lupi, dum ea consectarentur, sed protinus subsistebant, ipsaq́; animalia relinquebant: id quod & in Dianæ Ætoliæ luco factum fuisse fabulantur. Illud quoq́; de Pane Ægyptij sacerdotes & poetę quidam prodidere, ipsum deum se in flumen deiecisse, in piscem mutatum posteriore parte corporis, altera uerò hirci: quo tempore dei quidam in Ægypto propter subitum aduentum Typhonis se in uarias figuras transformarunt, Mercurius in ibin: Apollo in auem threïciam, id est gruem: Diana in catum, id est felem: idem scribit Manilius, & Hyginus in Astronomico poetico: qui & hoc refert, Cum Iupiter (inquit) Titanas oppugnaret, primum obiecisse hostibus timorem, qui Panicus appellatur, ut ait Eratosthenes. Panicus quidem terror à Pane deo dictus est; qui & numero plurium aliquando πανικὰ dicuntur, quorum B
& M. Cicero meminit in Epistolis cùm familiaribus, tum ad Atticum. Nam cum Gigantes contra Iouem & deos pugnarent, hic terror eis obiectus est. ad quam rem alludit Orpheus in hymno Panos, quem illi deo cum uariarum rerum suffimento concinuit, hoc uersu,

πανικὸν ἐκπέμπων οἶστρον ἐπὶ τέρματα γαίης: hoc est,

Terrarum in fines immittens panicon œstrum.

Panicos etiam terrores Phurnutus dici scribit, de repentinis, & sine ratione factis. Ita enim nonnunquam greges ac armenta pauere uidentur, cum sonitus aliquis'ue strepitus surgit in syluis, aut è speluncis, aut ex terræ cauernis. de his & Pauſ. in Phocaic. Hic terror, inquit, panicus Gallos inuasit, qui Breno duce Delphos prædaturi accesserant. Terrores quippe nulla certa causa existentes, à Pane oriri produntur. hinc & poeta Silius lib. XIII. Punicorum, describit Hannibalem deterritum hoc Panos terrore, cum ad urbis mœnia accessisset, eam expugnaturus: ut paulo antè allatis poetæ carminibus ostendi. Plutarchus quoq́; in libro de Iside & Osiride: Post, inquit, Osiridem à Typhone cæterisq́; coniuratis occisum, Panes ac Satyri, qui Chemin inhabitabant, id senserũt, deq́; eo quod gestum fuerat, turbas & tumultus facere cœperunt. quare factum est, ut repentini terrores, Panici deinceps appellarentur. ipsum lege Plutarchum. Porrò & Politianus totum XXXVIII Miscellaneorũ caput

hac de

A hac de re confecit. Sed & Theon in Arati comment. ἦχον, id est sonitum hunc cochlea factum scribit. Plutarchus etiam in eo Quod oracula defecerunt, prodit, de Panis interitu, qui Tiberij Cæs. tempore accidit: existimatumq; fuisse ab eius tēporis philosophis, eum Pana interijsse, qui ex Mercurio & Penelope natus esset. id quod & Eusebius de Pręparatione euang. repetit. Legimus porrò Numam Pompilium, dum Inuo, id est Pani sacrificaret, fagineum ramum gestasse, intonsis crinibus obuolutum.

SYNTAGMATIS DECIMI-QVINTI FINIS.

De Fortuna, multiplici'que

EIVS IMAGINE ET COGNOMINE, AD V. C. ALEX. GVARINVM, SYNTAGMA XVI.

Ingens Herculei decus senatus,
Idemq; Aoniæ pater cateruæ,
Vnus nam pote sustinere curas
Magni principis, & præesse rebus.
Idem & Rhetoricos doces colores,
Et priscos simul explicas poetas.
Quare, quem tibi dedico libellum,
Quo Fortuna dea est relata paucis,
A' tot si liceat uacare curis,
Hunc lima expolias seueriore,
Tentesq; indice Lydio rogamus,
Ne fallax dea ludat hinc & inde.

LILIVS GREG. GYRALDVS Alexandro Guarino S. P. D.

A *CCVM tibi de Fortuna libellũ, Alexãder Varine, uir doctißime, quẽ cõtractioribus his brumæ diebus confeci. & ea de causa potissimum tibi à me dono datur, ut testis sit nostræ inter nos beneuolentiæ, à primis usq; adolescentiæ nostræ annis initæ, cum sub sanctißimo uiro ac doctißimo parente tuo, Bap. Guarino, bonis literis & moribus operam utriq; daremus. Cuius ego uiri memoria, hac infirma ualetudine & ætate adhuc recreor. & licet ego longo tempore peregrè profectus, à patria procul, uarijs Italiæ urbibus abfuerim, nihilominus cum sese occasio offerebat, nostrûm uterq; mutuam inter nos operã dabat. Sed hæc omnibus notiora. In hoc certè libello uidebis, quantas Fortuna uires sibi uendicet, in primis cum de nobis utranq; paginam faciat. Tute certè uirtute tua fultum, ac prudẽtia cognosces, trophæum tibi de Fortuna & quidem illustre erexiße. Me uerò uarijs ac miris exemplis à Fortuna exagitatum, demum manicis compedibusq; uinctum, in triumpho ductũ, omnibus amißis cùm Fortunæ bonis, tum amicis, ita ut penè destitutus uidear: nec nisi unus aut alter amplius mihi superest amicus. Sed querelas mittamus. Tu interea sumas hoc qualecunq; est libelli, & boni æquiq; consulas. Nam si paria meritis referre non possum, grati tamen animi significationem hoc libello testatam relinquam. Vale.*

FORTVNA.

ORTVNAM, Alexāder Guarine uir doctissime (ut probè tenes) deam gentes credidere. hinc illud Iuuenalis,

Sed te Nos facimus Fortuna deam, cœloq; locamus. Plaut. in Pseud. Centū doctûm hominum consilia hæc deuincit dea Fortuna, atq; hoc uerū est: perinde ut quisq; Fortuna utitur, ita præcellit, atq; exinde sapere eum omnes dicimus. Speusippus philosophus Fortunam definiuit, motum ab occulto in occultum esse. Anaxagoras & Democritus, Stoicorumq; nonnulli, Fortunam existimarunt esse causam humanę rationi minimè manifestam: at Plato ipse σύμπτωμα φύσεως, ἢ προαιρέσεως esse statuit: hoc est, Symptoma uel accidens naturæ, uel electionis, & causam eorum quę secundum aliquod accidens fiunt. cui nō dissentit Aristoteles. Proclus in Platonis Timæo, dæmonis potestatem putat, causas inter se diuulsas congregantem. M. Cicero de Diuinat. Quid est enim, ait, aliud sors, quid fortuna, quid casus, B quid euentus, nisi cum sic aliquid cecidit, sic euenit, ut uel non cadere atque euenire, uel aliter cadere atque euenire poterit? Vnde & alij ita definiere: Fortuna est accidentium rerum subitus ac inopinatus euentus. Græcè uerò Fortuna τύχη dicitur. Pausanias in Messeniac. Fortunæ, id est τύχης mentionem apud Græcos primum ait carmine fecisse Homerum, qui in hymno ad Cererem, quem in præsenti non habemus, alias Oceani filias enumerans, cum puella Proserpiua ludentes, & Tychen quoq; ipsam, ut unam ex Oceani filiabus, his uersibus cecinit,

λευκίππη, φαινώ τε, καὶ ἠλέκτρη, καὶ ἰάνθη,
μηλόβασίς τε, τύχη τε, καὶ ὠκυρόη καλυκῶπις. id est,
Leucippe, Phænoq;, & Electra, & Ianthe,
Melobasisq;, Tycheq;, & Ocyroe pulchriocula.

& nihil ille de Tyche, id est Fortuna amplius. At uerò Bupalus, qui templa construere, et animalia optimè effingere nouerat, omnium primus Fortunæ statuam Smyrnæis effecit, polum capite sustinentis, manuq; Amaltheæ cornu. Post hæc & Pindarus deam ipsam celebrauit, eamq; Pherepolon nominauit. hæc fermè ex Pausania. quem quis mirari possit ita dixisse, cum ante Homerum eius Orpheus meminerit in hymno, quem Fortunæ cum thuris, id est Libani thymiamate concinuit. Fuit adhæc & Ægeræ, quæ urbs prius Hyperesia uocabatur, Fortunæ simulachrum ferentis similiter cornucopiæ; iuxta quam Cupido erat alatus. Qua ex re significari putat Pausanias,

A Pausanias, quòd ea etiam quæ ad amorem pertinent, fortuna magis quàm pulchritudine & forma recte soleant mortalibus succedere. Effingebatur quidem Fortuna, teste Lactantio libro tertio, cum Cornucopiæ, & gubernaculo, tanquam opes tribuere putaretur, & humanarum rerum regimen obtinere. Hinc & philosophi, eodem auctore, eius sexum mutantes, deum uocabant: & eandem modò fortunam, modò naturam nominabant: quo loco & alia multa de Fortuna differit. Eandem, ut Eusebius scribit, in pila sedentem ueteres effingebant, & alas addebant. Ideo Horatius de Fortuna ita cecinit: Nunc tibi, nunc mihi benigna, laudo manentem, si celeres quatit pennas. Thebanus Cebes in Tabula ita effinxit: Sed mulier, inquit, illa quæ'nam est? quæ uelut cæca atque insana, super lapide quodam rotundo consistere uidetur? Fortuna, inquit, uocatur. ea autem non solum cæca, sed insana etiam, & surda est. Quæ'nam huius sunt partes? Obambulat, inquit, quócunque gentium, & alijs quidem facultates eripit, alijs tradit: ab eisq; rursus aufert quæ tradiderat, atque alijs temerè tribuit. unde hoc argumento facile declaratur, cur in rotundo lapide consistat: & cætera, quæ non illepidè subdit ille. Artemidorus Daldianus in libro Onicrocriticon, Fortunam sedentem supra cylindrum aliquando, aliquando comptam ornatamq;,
B aliquando incomptam sordidamq; describit: & cum gubernaculo, ut iam diximus. talemq; sæpe nos in uetustis nomismatibus, signisq; marmoreis uidimus. Iuuenem alibi idem Artemidorus mulierem Fortunam describit: cuius uerba, quoniam & ad alios deos faciunt, hic subdidi: Mercurius, inquit, iuuenis & adolescens, Hercules iuuenculus, Iupiter uir, senex Saturnus, Dioscuri Gemini adolescentes: Spes uirgo, Diana & Minerua. Spes quidem ridens, Diana casta facie, Minerua Gorgon intuens: Fortuna mulier iuuenis, uetus Vesta: Parcæ tres mulieres uestitæ, nudæ Horæ, lauantes Nymphæ. Hoc totum ille. Alij inter maris undas uelificantem finxere Fortunam: alij in saxi uertice, montis'ue cacumine, uentis omnibus expositam. Plerique rotæ insistentem effinxere. Certè Apelles cum Fortunam ipse sedentem pinxisset, interrogatus cur id fecisset, Quia nunquam stetit, respondit. Apud uerò Scythas sine pedibus fingebatur, ut manus tantum & pennas haberet. Fuere & qui uitream, propter fragilitatem, uocauere. Hebræorum uerò prophetes Esaias, Fortunæ mensam poni solitam cecinit, ut est interpretatus D. Hieronymus: Qui ponitis, inquit, mensam Fortunæ, & libatis super eam. uel ut LXX. exponunt: Qui paratis Fortunæ mensam, & impletis dæmoni pocu-

lum, uel mixtam potionem. quo loco Hieronymus: In urbibus, ait, omnibus, & maximè in Ægypto, ueterem fuisse cõsuetudinem, ut ultimo die anni & mensis, eorum qui extremus est, ponant mensam refertam uarij generis epulis, & poculum mulso mixtum, præteriti anni & futuri fertilitatem auspicantes. Pausanias in Achaicis, ait Pindaro se fidem habere canenti; Fortunam Parcarum unam esse, præstantissimamq; sororum. Idem in Bœot. Fortunę sacellum fuisse, in quo ipsius deæ simulachrum esset, Plutum diuitiarum deum puerum tenentis. id quod innuere uidetur, fortunam ipsam diuitiarum esse matrem atq; nutricem. huius quidem simulachri manus & faciem Xenophon Atheniensis, reliqua Callistonicus indigena effinxerat. CL. Galenus in suasoria (si legitimus liber est) Fortunæ, inquit, indicare nequitiam cum antiqui uellent, illam uel pingentes, uel fingentes, fœminæ specie formabant: non contenti, gubernaculum illi attribuebant: tametsi fœminea leuitas satis erat, orbem pedibus supposuerunt: tum etiam & cæcam, ut eius inconstantiam indicarent. Hæc ille fermè, & cætera quæ sequuntur. Non defuere & qui nostro tempore non insulse Fortunam in equo uelocissimo constituêre, & currentẽ eam Fatum arcu intento insequi: Fortunæ instabilitatem pernicitatemq; significãtes, eamq; fatiui semper agi. Sed enim de equestri Fortuna in hoc, suo loco agã.

Fuere & qui eandem duplici facie formauere, nigra altera, altera alba, bonam malamq; significantes. alij eandem cum Occasione effinxere, hoc est capillatam fronte, occipitio caluam, alatam pedibus, pilæq; insistentem, manu nouaculam tenentẽ, ut eam effinximus primo Syntagmate. Sed & Sophocles in Antigon.

φρόνει βεβηὼς ἂν νῦν ἐπὶ ξυροῦ τύχης: hoc est,

Sape denuò nunc positus in nouacula fortunæ.

Sed nimius sim, si uelim quæ legi, simul nunc cuncta cõplecti. Sed D. Augustinum par sit audire, ita in septimo de Ciuitate Dei scribentem: Fortunam certe deam, inquit, antiqui dixere, non rationabili dispositione, sed ut temerè acciderit, sua cuique dona conferre. De hac Salustius: Sed profectò fortuna in omni re dominatur, ea res cunctas ex libidine magis quàm ex uerò celebrat, obscuratq;. Seneca tamẽ, ut Stoicus, in Epistolis inquit: Nihil neq; boni, neq; mali dare potest Fortuna. ualentior enim omni Fortuna est animus, qui in utranq; partem res suas ducit, beatæq; ac miseræ uitę sibi causa est. atq; ideo illud ab Iuuenale scribi putarim,

Nullum numen abest, si sit Prudentia: sed te
Nos facimus Fortuna deam, cœloq; locamus.

Et ut inquit Pausan. Nihil sanè fortuna fit: hoc est, μηδὲν ἤνευ Τύχης. Certè Plinius de Fortuna

A tuna ita argutè exclamat: Toto, inquit, mundo, & locis omnibus, omnibusq́ horis, omnium uocibus Fortuna sola inuocatur, & una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & conuicijs colitur, uolubilisq́, à plerisque uerò & cæca existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria, indignorumq́ fautrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola utranque paginam facit: adeóq́ obnoxiæ sumus sortis, ut Sors ipsa pro deo sit, qua deus probatur incerta. hæc Plinius. At cur non & Pacuuianos uersus hoc loco ascribimus, præsertim Fortunam commentantes, quos & ad Herennium Gallio, uel quisquis ille fuit qui ad eum Rhetorica scripsit, attulit? hi uerò sunt:

Fortunam insanam esse & cæcam, & brutam perhibent philosophi,
Saxoq́ instare globoso prædicant uolubili.
Ideo quò saxum inpulerit sors, eò cadere fortunam autumant.
Cæcam ob eam rem iterant, quia nihil cernat, quò sese applicet.
Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilisq́ sit.
B *Brutam, quia dignum atq́ indignum nequeat internoscere.*
Sunt autem alij philosophi, qui contrà Fortunam negant
Miseriam esse ullam, sed temeritate omnia regi, id magis
Verisimile aiunt, quod usus reapse experiundo edocet,
Velut Orestes *modò fuit rex, modò mendicus factus est.*
Naufragio res contigit: nempe ergo haud fortuna obtigit.

& hæc Pacuuius. Hinc, opinor, illud inter adagia connumeratur, Fortuna Euripus: de inconstantia, & uarietate rerum. Extat quoque uel Vergilij, uel alterius de Fortuna Asclepiadeum. item & alterum Annæi Senecæ, quibus dea hæc præclarè describitur. Nihil præterea uetat, quæ de eadem argutè quidem & doctè, ut solet, durè licet atque incomptè, scribit Martianus, afferre: Tunc etiam, inquit, omnium garrula puellarum, & contrario semper fluibunda luxu, leuitate pernix desultoria gestiebat, quam alij Fortem asserunt, Nemesimq́ nonnulli, Tycheaq́ quamplures, aut Nortiam. Hæc autem quoniam gremio largiore totius orbis ornamenta portabat, & alijs impertiens, repentinis motibus conferebat, rapiens his comas pueriliter, caput illis uirga comminuens, eisdemq́ quibus fuerat eblandita ictibus crebris uerticem, complicatis in condylos digitis uulnerabat. dein & paulo pòst subdit: Hæc mox ut facta conspexit omnia quæ gerebantur, in Iouis consistorio subnotari, ad eorum libros & pugillarem paginam cucurrit, & licentiore quadam fiducia, quæ conspexerat inopinata descriptione corripuit, ut quędam repentè prorumpentia, uelut rerum seriem per-

turbaret: alia uerò, quæ causarum ratio prospecta uulgauerat, quoniam facere improuisa non poterat, suis tamen operibus arrogabat. atque hactenus Martianus, de nomine, ui & potestate Fortunæ, eiusque natura, eruditè, si minus eleganter, perscripsit. Quare iam satis de hac: nam de Fortuna multorum uersus afferre possem, ut Beroaldi, & Baptistæ Carmelitæ. Sed & ego pastorali ac bucolico quodam meo poemate adolescens satis multa lusi: quibus omnibus missis, nostrum prosequamur institutum. Multis est Fortuna cognominibus nuncupata. nam Bona Fortuna Romæ in Capitolio culta fuit, Mala in Exquilijs. de hac Cicero, de illa Plinius meminere. hæc græcè κακὴ τύχη: illa εὐτύχη, uel quod magis est in usu, ἀγαθὴ τύχη uocata est, ut uel in Cebetis tabula uidetur. Hæc & prospera dicta, & secunda, & læta: ut illa, tristis, sinistra, & læua. Agathes quidem Tyches statua Athenis fuit apud Prytaneum, quam miro exemplo adolescens deperibat adeò, ut eò demum uæsaniæ peruenerit, ut sibi ipsi manum consciuerit. Vidi antiquam Bonę Fortunę imaginē cum hac inscriptione, ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ. Erat autem in solio sedens mulier stolata, subtristis, cuius dexteræ dextram iungere uidebatur adolescentula egregia forma ac liberali, quæ ante illam stabat. Post uerò matronam sedentem, puellula quædam manum supra scabellum tenere, & inniti uidebatur. B Huius picturæ interpretationem esse arbitror, ut anus illa in scabello sedens præteritam Fortunam significet, atque ideo subtristis: formosa uerò adolesentula, quæ dextram dextræ iungit, præsentem Fortunam denotat. at puellula, quæ pòst matronæ scabellum attingere uidetur, futuri temporis Fortunā præsefert, ut pote quæ ad maturam ætatem nondum peruenit: sed eiusmodi inscriptio in græcis uetustis marmoribus frequens reperitur. Memini quoque me uidere pulchram mulierem cum Cornucopię. quin etiam caduceum uidi, in cuius uertice alatus pileus erat, & utrinque duo cornucopiæ, caduceum ipsum complectebantur: idque significare, eloquentiæ & doctrinæ comitem esse bonam fortunam, credebatur.

Aurea Fortuna in primis etiam nuncupata. hanc in cubiculis Imperatorum haberi solitam legimus. hæc & morituro ipso præsente, transferebatur ad successorem: unde factum est, ut auream alicui Fortunam dicamus. Hanc uerò & Regiam Spartianus in Seuero nuncupauit.

Prænestina Fortuna appellata, & Prænestinæ sortes, de quibus hic agendum ex M. Cic. uerbis: Numerium Suffustium, uel Suffusium, ut Prænestinorū monumēta declarant, uirum admodum clarum fuisse accepimus. hic cum assiduis insomnijs, etiamque minacibus, iuberetur certo in loco silicem excidere, perterritus dicitur sic, ut age-

A ut agere id incœperit ridentibus ciuibus. Sed præfracto saxo, erupisse sortes, quæ in robore forent insculptę, priscarum literarum notis. Quin eodem quoque tempore mel ex olea fluxisse tradunt. & haruspicum monitionibus factum, uti ex eadem olea fieret arcula, & in ea reconditas sortes: ad quas præmonente Fortuna Romani Pont. accedebant, & pueri manu commixtas educere solebant. ac talis quidem Prænestinarum sortium origo traditur. Fani pulchritudo & uetustas harum sortium, etiamnum tempore Ciceronis nomen retinebat. Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem, quàm Prænestæ, uidisse Fortunam. Idem Cicero libro secundo de Diuin. prodidit. Legitur & hodie antiquum epigramma de Fortuna, quę Prænestæ dicata fuerit, cuius hi primi uersus,

Tu quæ Tarpeio coleris uicina tonanti,
Votorum uindex semper Fortuna meorum,
Accipe quæ pietas ponit tibi dura merenti, &c. Lucanus in secundo,
Vidit Fortuna colonos Prænestina suos. Ouidius,
Et Prænestinæ mœnia sacra deæ. Silius:
B *Sacrisq; dicatum Fortunæ Præneste iugis.* Statius in Syluis,
Et Prænestinæ poterant migrare sorores.

Ideo uerò sorores à Statio dictæ, quòd Prænestę colerētur, sub duarum sororum effigie: hoc est, bonæ malæq; Fortunæ. Suet. Tranquillus in Domit. Satis læta, inquit, fœlicemq; sortem, Prænestina Fortuna per nouennium dedit, insequenti anno tristissimam reddidit. Habet, inquit Strabo lib. V, Præneste Fortunæ templum illustre, unde certa eduntur oracula.

Nortiam etiam Fortunam uocatam legimus, ut ex citatis Martiani uerbis patet. Porrò et Sutrinorum deam Nortiā, ex Tertulliano, in deis Topicis iam dictum est. Est uerò Sutriū, notissima urbs Hetrusca. Sed et T. Liuius lib. VII ab V.C. Volscinijs, inquit, clauos indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Hetruscę deæ comparere, diligens taliū monumentorū auctor Cincius affirmat. Quare cum ita sit, nescio unde in mentem uenerit literatis quibusdam, ut deā hanc Horchiā potius quàm Nortiā appellandā scripserint. Fuit & Nursia dea Volscinensium, nisi nos fallant Tertulliani codices in Apologetico. Nortiæ meminit & Iuuenalis in X. Nortia Thusco fauisset. licet codices & interpretes euariare uideantur. quidam enim non Nortiam, sed Nursiam, alij & Murciam legendum putant.

Equestris Fortuna cognominata & culta in urbe fuit, cuius ædes à Fuluio Flacco posita fuit, ut Valerius Maximus & Lactan-

tius scribunt. Liuius IIII. Dec. libro decimo, historiam est executus: A
Cum enim Fuluius Flaccus Celtiberos in Hispania fudit, ędem Fortunæ equestri, Iouiq; Opt. Max. ludosq; uouit. hinc detractis frenis equis, ut maiore ui atq; impetu in hostes incurrerent equites Romani: quare uictoriam obtinuit. Idem Liuius lib. secundo quintæ Decad. Q. inquit, Fuluius Flaccus Censor ædem Fortunę equestri, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorū legionibus uouerat, annos sex postquam uouerat dedicauit: & scenicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit. eo uerò studio faciebat, ne ullum Romę amplius, aut magnificentius templum esset: magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si tegulę marmoreæ essent. profectus in Brutios, Iunonis Laciniæ ad partē dimidiam detexit: id satis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur, &c. Fortunę equestris ædem Systylon ad theatrum lapideum, Vitruuius in tertio fuisse scribit. Quare id mihi mirum uidetur, quod ait Corn. Tacitus in tertio, Romæ Fortunam equestrem non fuisse. Cum enim, inquit, equites Romani pro ualetudine Augustę donum uouissent equestri Fortunę, & eius cognominis nullum tum Romę esset, illud Antium miserunt, ubi eo nomine colebatur. Tan B
tum hoc monere uolui, cum Tacitus aliàs diligentissimus antiquitatis fuerit.

Breuis Fortuna, quę & Parua dicebatur. Huius ędes fuit Romę à Seruio Tullio rege extructa, ut Plutarchus in Quęstionibus Romanis exponit. In hac æde signum sua prętexta ornatum dicasse ferunt, & longo tempore incorruptum mansisse.

Dubia etiam Fortuna cognominata, cuius uicus in Auentino, hoc est, in XIII urbis regione, ut P. Victor tradit.

Propria, uel priuata Fortuna, hoc est, ἰδία, cognominata à Romanis fuit, de qua sic Plutarchus: Idię, hoc est, priuatę Fortunę delubrū in Palatio fuit.

Virgo Fortuna, hoc est παρθένος appellata fuit, eodem Plut. auctore, cuius ad fontem muscosum fanum fuit. de hac intelligit Arnobius lib. secundo aduersus Gentes, cum ait, Puellarum togulas ad uirginalem defertis Fortunam.

εὐελπίδος τύχης, id est Bonæ spei Fortunę in magno angiportu ædem fuisse, idem qui suprà Plutarchus meminit, & in Quæstionibus, ubi interpres Bene sperans exposuit.

Masculæ quoq; Fortunæ, id est ἄρρενος τύχης ædiculam Romę fuisse, idem prodit Plut. prope Veneris templū. qui et hoc ibidē ait: Ad hæc, inquit, & sexcēta alia honorifica Fortunę cognomina, quorum Seruius rex bonam partē dicauit. Fuit & Fortunæ thalamus, cuius loci idem Plut. meminit: Quid est, inquit, quòd portam unam

θυρίδα,

A θυρίδα, id est fenestram appellāt, apud quam Fortunę thalamus qui dicitur, positus est. Problema est XXXV.

Cæca Fortuna cognominata fuit, ut ex Pacuuiano uersu recitaui mus. Cicero in Philip. Deinde obsecro uos P. C. quis hæc uestrûm non uidet, quod Fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, uidit? Idem in libro de Amicitia: Non enim solum ipsa Fortuna cæca est, sed eos etiam plerunque efficit cæcos, quos complexa est. Sed non modo à Latinis cæca dicta est Fortuna, uerùm etiam à Græcis. Hinc Cebes: τυχὴ, inquit, non solum τυφλὴ, id est cæca, sed & insana, & surda. hoc est, ἀλλὰ καὶ μαινομένη, & κωφή. Sed & Martialis cæcam nuncupat, & Plinius. D. uerò Augustinus; Vt quid, inquit, colitur, quæ ita cæca est? Quo eodem capite, hoc est XVIII. quarti libri de Ciuit. Dei, multa deam ipsam irridens attulit. Porrò & eadem causa Apuleius exoculatam Fortunam uocauit. Nunc quis nos uetet, multa de Fortuna breuibus concludere? Libanius rhetor Christianorum hostis, Fortunæ occultas insidias significare uolens, ὑφάλους Fortunæ dixit. Est uerò Hyphalus, saxum sub salo occultum & cæcum, quæ Vergilius cæca saxa & latentia appellauit. B εὔριπος τύχη, id est Fortuna Euripus, æstuans. Fuerunt plures Fortunæ ædes Romæ, ut Malæ & detestatæ in Exquilijs, Fortunæ Fortis in ripa Tiberina, Equestris iuxta theatrum. Fuit & templum Fortunæ breuis, hoc est paruæ, quæ & Pusilla ab aliquibus dicta est. Fuit & παρθένου, hoc est uirginis Fortunæ. Aliud Primigenię, aliud Obsequentis ad Capenam portam. Fuit & Priuatæ, & Viscatæ, & Publicæ, & Virilis, & Bene sperantis, id est εὐέλπιδος: & ἀποτροπαίου, id est auertentis: & blandæ, hoc est μειλιχίας, licet μηλίας in græco Plutarchi codice legatur: item Fortunæ dubiæ in Auentino, & Mammosę in duodecima regione, & Barbatæ, & Muliebris, quibus ferè omnibus Seruius Tullius rex principiū dedit, quod à Fortuna ipse ex seruo in regnum esset euectus: idem præterea rex prospiciens Fortunam ipsam in rerum occasionibus plurimum momenti habere in utranque partem, quod Plutarchus & Plinius scribunt. de quibus omnibus, & de alijs nonnullis, prout uel rei uel memorię ratio suppeditarit, agemus. Ad hæc legimus, ædem Fortunæ in aurea domo struxisse principē Neronem, ex puro candido ac lucido lapide, adeò ut etiam nullis adopertis foribus intus esse lux inclusa uideretur, ut pluribus paulo pòst.

Occasionem possemus & hoc loco ascribere, sed eam primo Syntagmate descripsimus: qua occasione & quidam Caluam Fortunam dixere.

αὐτοματία τύχη, id est Spontanea, uel ultronea Fortuna appellata, &

ta, & culta à Siculis. nam cum Timoleon ex Sicilia tyrannos eiecisset, ideoq; ipsi multi inuiderent, quòd scilicet ab omnibus laudaretur, ipse, ut inuidiam declinaret, Fortunæ, quam αὐτοματίαν uocant, templum erexit: fassus, neq; ui, neq; prudentia sua, sed Fortunæ auxilio illa se perfecisse. Auctores, Plutarchus & Æmil. Probus. αὐτόματα enim ea græcè dicuntur, quæ sponte sua mouentur & fiunt, ut machinæ quædam. A

Seiæ Fortunæ ædem scribit lib. trigesimo Plinius, fuisse à Nerone constructam, quam Seiam appellatione dicebat. An uerò hæc Seia esset, quam Augustinus ex Varrone ait præpositam, quàm diu segetes sub terra essent, cuius & Macrobius in Ferijs meminit, & Plinius idem XVIII libro, ut antè docuimus, id est in primo Syntagmate, non planè conuenit: etsi quidam, qui se bene Romanas antiquitates docuisse arbitrantur, eandem faciant. nam locus Plinij, unde illi sunt decepti, ita legendus est capite uigesimosecundo libri trigesimisexti: Nerone principe, in Cappadocia repertus est lapis duricia marmoris, candidus, atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumento Phengites appellatus: hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellatione dicebat, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. B
hæc Plinius. Sanè locum hunc Hermolaus ita castigat: Ædem Fortunæ, quam Sellam appellant: Vetusti, inquit, codices ædem Fortunæ, quam Seiani appellatione dicebat, hoc est, Nero princeps. De Seiana Fortuna & equo, Gellius & Suetonius. Ostenditur & nunc Seiani antrum in ora Campaniæ, haud procul Pausilypo. Cæterum de equo Seiani plura in Prouerbijs leguntur.

Publica Fortuna Romæ culta in ualle Quirini, quę inter Exquilias fuit, & Quirinalem collem. meminit Ouidius Fastor. quarto,

Qui dicit, quondam sacrata est ualle Quirini,
Hac Fortuna die publica, uerus erit.

P. Victor uidetur In colle legere, non In ualle.

Viscata, hoc est, ἰξευτηρία Fortuna, ab antiquis nominata fuit, cuius Romæ ædem fuisse accepimus: uti ab ea nos capiamur. hinc & à Seneca dictum, Viscata esse beneficia. Huius uerò Hixeuteriæ Fortunæ meminit Plutarchus in Quæstionibus Romanorum, cuius hæc sunt uerba à me expressa: Tum Fortunæ ἰξευτηρίας templum est, quam Viscatã nominant. Vnde mirũ mihi uidetur, quòd in libro de Fortuna Romanorum, Budæus potius uiscatricẽ, quàm uiscatam transtulerit: quod nomen etsi ridiculũ uidetur, ut ait Plut.

non

A non ab re tamen, si per translationem dicas, tenaciter attrahentis quicquid illi hæserit.

Virilis Fortuna, hoc est ἀνδρίας τύχη, culta & cognominata fuit, ut Plutarchus scribit de Fortuna Romanorum, Ancum Martium Romanorum regem uirilis Fortunæ templum erexisse: quòd ad uictoriam plurimum Fortuna conferat. Dionysius uerò Alicarn. libro Historiarum quarto, ait Seruiũ Tullium superatis Hetruscis, cum quibus XX annis continenter pugnauerat, rebus compositis duo tẽpla Fortunę cõstruxisse, qua per omne uitæ tẽpus uisus erat uti prospera: alterum in foro boario, alterũ ad ripas Tiberis, ei quã Virilem appellauit. De sacro autẽ Virilis Fortunę, Ouid. IIII. Fast.

Discite nunc quare Fortunæ thura uirili

Detis eo, gelida qui locus humet aqua. In hoc uerò templũ uentitare solitas mulieres legimus, quæ nuptui dabantur: & corpore nudato, ne quo uitio aut labe essent affectæ, explorabãtur. Scribit Plutarchus, Seruium regem Fortunę regnum acceptũ retulisse. quin uulgo etiam prędicabat, consuetudinẽ sibi esse cum Fortuna, eamq́ per fenestram quandam ad se delabi in cubiculum solitam. & subdit: ab ipso rege in Capitolio fanum constructum Fortunæ Primi-

B geniæ, quam πρωτογένειαν Græci uocant, de qua illud esse, quod modò recitabam, crediderim,

Tu quæ Tarpeio coleris uicina Tonanti.

Fuit & in colle Quirinali, de qua T. Liuius libro quarto de bello Maced. Ædes, inquit, Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Hala Duumuir ad ipsum creatus, uouerat eam X annis antè Punico bello P. Sempronius Sophus, locauerat idem Censor. Meminit & in quinto Decad. libro tertio, in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguinem interdiu pluisse. Plutarchus Primigeniam ait Fortunam Romani coluerunt. causam hanc affert: An, inquit, Seruio ex Serua nato Romæ summa cum laude & splendore imperari contigit, ut plerique ex Romanis existimant? An illud magis, quòd Fortuna urbi & imperium & originem præstitit. An altior quædam (inquit) ratio, & magis à natura, ex media deprompta philosophia: Fortunam scilicet rerum omnium principium esse: Naturam uerò κατὰ τύχην, id est secundum Fortunam consistere.

Malam etiam Fortunam quidam uocauere, cuius ædem in Exquilijs Romæ fuisse, apud mihi suspectum scriptorem legi.

Fortem Fortunam, quam φορτικὴν τύχην græci uocant, Romani coluere, & à Tullio rege primum dedicatam fuisse legimus: tum & ab alijs postea. Fuit uerò iuxta fluuium in hortis à Cæsare

popule

populo relictis, ut Plutarchus scribit. Sed longè ante hanc eius cellam, T. Liuius libro septimo tertiæ Decad. Romæ, inquit, intra cellam ædis Fortis Fortunæ de capite signum, quod in corona erat, in manu sponte sua prolapsum. Idem T. Liuius libro x. ab V. C. Papyrium, ait, post triumphum de reliquo ære, quod in ærarium intulerat, ædem Fortis Fortunæ de manubijs faciendã locasse, prope ædem eidem deæ ab rege Seruio Tullio dedicatam. qua de re & Varro de Ling. lat. Dies, inquit, Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicauit. Donatus in Phormione Terentij: Fortuna, inquit, dicta est res incerta: Fors Fortuna, euentus Fortunæ bonus. Idem & paulo pòst: Aliud Fortuna est, aliud Fors Fortuna. nam Fors Fortuna est, cuius diem festum colunt, qui in arte aliqua uiuunt. huius ædes trans Tiberim est. dies autem Fortis Fortunæ festus octauo Calend. Quintiles agebatur, ut in antiquis Fastis, & apud Ouid. notauimus, cuius hi uersus in sexto Fastorum leguntur: A

Quàm citò uenerunt Fortunæ Fortis honores,
Post septem luces Iunius actus erit.
Ite deam læti Fortem celebrate Quirites, B
In Tyberis ripa munera regis habet.

Apud Non. Marcellum Actius poeta in Actyanacte, Fortunam à Forte distinguit. ita enim dicit, Quo captus modo Fortuna'ne an Forte reperiatur. Catullus seorsum enunciat:

Agnoscam, cum te reducem Fors prospera sistet.

M. Tullius in L. Pisonem: Sed omitto ut sit factus uterque nostrûm. Sit sanè Fors domina campi. magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum. Tibullus, Fors iuuat audentes. Sed enim hic Tibullus ad prouerbium respicit, quod est, Fortes Fortuna: de quo Cicero secundo Tusc. Fortes enim non modò Fortuna adiuuat, ut est in ueteri prouerbio, sed multo magis ratio. Ouidius secundo Fastorum,

Audentes Forsque Deusque iuuat.

T. Liuius: Fortes Fortunam adiuuare aiebant. Est & in Vergilij carminibus.

Redux etiam à Romanis cognominata, & à Domitiano Cæs. in primis: unde Martialis in octauo,

Hic ubi Fortunæ Reduci fulgentia latè
Templa nitent. Claudianus item,

Aurea Fortunæ reduci si templa priores
Ob reditum uouere ducum, non dignius unquam
Hæc dea pro meritis amplas sibi posceret ædes, &c.

Multa

A Multa præterea extant nomismata, illa quidẽ uetusta, diuersorum Cæsarũ, in quibus & imago est, & inscriptio REDVCIS Fortunæ.

NEMESIS Rhamnusia & Adrastia, eadem diuersis de causis sic appellata, ideo & nos simul describemus. Plato in quarto de Legibus Dialogo, pulcherrimè deam Nemesin, quæ quid quemque facere deceat, ostendit, ita describit: Omnibus, inquit, præposita est Nemesis, iudicij angelus, omnium huiusmodi consideratrix, quo loco Platonici interpretes multa subtiliter de hac dea. Sed & Ammianus Marcellinus his uerbis: Dea est ultrix facinorum impiorum, bonorumq́ præmiatrix, arbitra rerum, regina causarũ, quam theologi ueteres fingentes Iustitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradebant, omnia despectare terrena. Quę uerba ex Orphei ad Nemesin hymno desumpta uidentur. Proclus uerò in Hesiodum, Iustitię nunciam, non filiam scribit. quod & Plato, ut modò relatum, testatur: licet Ficinus, Iudicium pro Iustitia reposuerit. Pennas ideo huic deę fabulosa uetustas aptauit, ut adesse uelocitate uolucri cunctis existimaretur. Eidem gubernaculum dedit, & rotam subdidit, ut uniuersitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoraretur. Macrobius uerò, Nemesin cõtra superbiam coli, esseq́ Solis potestatẽ arbitratus est. cuius hæc natura sit, ut fulgentia obscuret, & quæ sunt in obscuro illuminet: sic etiã Nemesis, nunc erectas mentiũ humanarũ ceruices opprimere, & eneruare uidetur: nunc bonos ab imo suscitãs, ad bene uiuendũ extollit. Nemesis uerò dicitur ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως, id est à distributione quæ unicuiq; fit. hoc Aristoteles, qui & in tertio ad Eudemũ alia plura. Orpheus etiam deę hymnũ composuit. Hesychius Bonã Fortunã, hoc est ἀγαθὴν τύχην, Nemesin interpretatur: & Themin, id est fas. Plin. in XI. post aurem dextram, ait locum esse Nemeseos, quæ dea latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit. Idem lib. XXVIII: Alij, inquit, Græcam Nemesin inuocantes, cuius ob id Romæ simulachrum in Capitolio est, quamuis latinum nomen non sit. Hinc nostrum illud est ad Cœlium,

Quæ nec adhuc Latium nomen sortita, rependat
Diua mihi pœnas, &c.

Nemeseos simulachrum Pompon. Mela, alijq́, in Rhamnunte Atticæ pago fuisse tradunt, opus Agoracriti, uel Phidiæ. Hesychius: In Rhamnunte, inquit, Atticæ pago Nemeseos erecta fuit statua δεκάπηχυ, id est decem cubitorum, unius lapidis, id est ὁλόλιθον opus Phidiæ, in manu habens mali ramum. de hac eadem sic Strabo lib. IX. Rhamnus Nemeseos statuam habet, quod Diodoti opus pleriq; dicunt: aliqui uerò Agoracriti Parij, quæ ex magnitudine pulchritudineq́ perfecta magis ac

magis est, & cum Phidiæ operibus æmulatione contendit. Plinius uerò de Agoracrito Pario & Alcamene Atheniēse agens: Certauere, inquit, inter se ambo Phidiæ discipuli, in Venere facienda: uicitq; Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragijs, contra peregrinum suo fauentis. quare Agoracritus ea lege signum suum uendidisse, ne Athenis esset, & appellasse Nemesin. Id positum est in Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Ausonius in Mosella, A

Et Latiæ Nemesis non cognita linguæ.

Sed scribentem præstat audire Pausaniam hac de re in Attica: A Marathone, inquit, stadijs XL. Littorali uia ad Oropum euntibus, Rhamnus decurrit. domicilia incolarum ad mare posita sunt. paulo inter continentem Nemeseos fanum est, quæ dea super cæteros deos aduersus superbos inexorabilis est: ut Barbaris quoq;, qui in Marathona uenerant, huius deæ ira multū obstitisse uideatur. nam Athenarum opes aduersus se contemnentes, iam tum Parium marmor acceperant, quod ad trophæum erigendum uehebant. id marmor Phidias excidit in deæ huius statuā. corona capiti apposita est, qua & cerui & Fortunæ (si Domitium interpretē sequamur: si uerò græcum codicem, Victoriæ) parua signa continebantur. in manu altera erat ramus μηλίας, id est ex malo arbore: uel μελίας, id est ex fraxino. uariant enim exemplaria: & perinde qui interpretati sunt, ancipites fuere. Sed tamē & Eudemus huic imagini in Veneris specie formatæ, in dextra mali ramum dedit. sic & Suidas. in læua uerò phiala, in qua Æthiopes effícti erant. cuius rei causam neq; ego (ait Pausanias) cōiectura per me assequi potui: neq; eorū opinio, qui se id scire putant, mihi probabilis uisa est. Græcum extat tetrastichon inter græca Epigrammata, de hac ipsa Nemesi, quod ab Ausonio Gallo est ita traductum: B

Me lapidem quondam Persæ aduexere, trophæum
Vt fierem bello, nunc ego sum Nemesis.
At sicut Græcis uictoribus asto trophæum,
Punio sic Persas uaniloquos Nemesis.

Quod si græcè mauis, ita habe:

καί με λίθον πέρσαι δεῦρ' ἤγαγον, ὄφρα τρόπαιον
στήσωνται νίκας, εἰμὶ δὲ νῦν νέμεσις.
ἀμφοτέροις δ' ἕστηκα, καὶ ἑλλήνεσι τρόπαιον
νίκας, καὶ πέρσαις, τοῦ πολέμου νέμεσις.

Legitur præterea & finis epigrammatis Theæteti,

Sum Victoria certè

Nunc

A *Nunc ego Erechthidis Aßyrijs Nemesis.*

Extat & distichon, quo Nemesis effingitur cum freno & mensura cubiti: quo significatur, nihil sine mensura & freno agi oportere. Ipsum tale est,

ἡ νέμεσις προλέγω τῷδε πήχει, τῷδέ τε χαλινῷ,
μήτ᾽ ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ᾽ ἀχάλινα λέγειν. hoc est:

Prædico hac Nemesis norma simul, bisq; lupatis,
Non effrena loqui, & nil fieri absq; modo.

Scio ab alijs aliter expressum. Ego non elegantiam, sed fidem sum secutus. Sed redeo ad Pausaniã, qui & hoc subdit: Neq; hoc Nemesis simulachrum, neq; aliquod aliud antiquum alas habebat, sed postea apud Smyrneos simulachra alata fuerunt: & nisi Nemesi alę additæ, ueluti & Cupidini: quia huius deæ numẽ in his potissimum apparere autumant, qui amore capti sunt, ut in Ægereæ Fortunæ imagine suprà diximus. hinc Catulli illud:

Ne pœnas Nemesis reposcat à te,
Est uehemens dea, lædere hanc caueto.

Et in Narcissi fabula etiam ostendit Ouid. Sunt qui Nemesin Fortunam faciant, ut ex Marcellino suprà dictum est. Sic & Claudianus contra Alaricum, Rhamnusiam:

B

Sed dea quæ nimijs obstat Rhamnusia uotis,
Ingemuit, flexitq; rotam.

Non desunt qui apud Hesiodum iustitiam interpretentur, cum cecinit, αἰδὼς καὶ νέμεσις. id est, Et Pudor & Nemesis homines reliquerunt, & ad immortalium cœtus ascenderunt. ad quæ uerba, illa Iuuenalis in sexta referuntur,

Paulatim deinde ad superos Astræa recesit,
Hac comite, id est pudicitia, qui uerus pudor est:
Atq; duæ pariter fugere sorores. Sed cur & Pomponij Lęti de Nemesi dea, uerba ex Capitolino & Ammiano interpolata, non recitẽ? Is igitur lib. 11. Romani, inquit, profecturi ab bellum, Nemesi sacrificabant, & munus gladiatorium edebant: quod non sine ratione factum arbitramur. Virgo & Victrix Nemesis numen fuit, quo qui malefactis delinquebant, puniebantur: unde uictores Nemesin non frustra inuocabant. Romani enim semper iusta mouere arma: cæteræ nationes odio & maleuolentia, liuoreq;, quòd imperiũ tantę urbis iustitia ageretur, tela in populum Romanum capiebant.

Nemesis, quam pleriq; existimauere esse uim Fortunæ, alij filiam Iustitiæ, alij uim quandam esse inter cœlestes discurrentem, prima rerum semina, quæ fatorum & sortium uires temperat atque emen

dat, rebus humanis trutinam adhibens, è cœloq; terrena despe- A ctans, nocentes punit, bonis præmia largitur: & cum sit uelocissima, quia diu non permittit impios præesse atq; grassari, alata fingitur à ueteribus: & eius pedibus supponitur rota, cum citissimè discurrat. Sed tandem multitudine scelerum indignata, oculos iam diu ab rebus humanis auertit, & cum genitrice in remotiore parte cœli ultra terrarum regiones non reditura, renascentem orbem expectat. eadem Adrastia & Rhamnusia appellata, ut mox dicemus. Nunc & aliquid de Nemesis fabula afferamus. Nemesin Oceani filiã & Noctis, canit in Theogonia Hesiodus. Nemesin uerò Iouem amasse perhibent. Cum ea auersaretur, dolis illam aggressus est, ut tradidimus in Castoribus: non opus est ut repetam. Demetrius Scepsius existimauit Nemesim Dianam esse, ut Suidas testis est. Legi postremò qui Nemesia, id est νεμέσια apud Demosthenẽ interpretentur, parentationũ sacra. Ego uerò non Nemesia, sed νεκύσια legerem libentius, de quibus in nostris Sepulchralibus ægi pridem. Scribit Phurnutus, quod Nemesis ὄπις etiam dicitur, ἀπὸ τοῦ λανθανόντως ὄπισθεν, quòd scilicet occultet retro, & conseruet quæ à nobis facta sunt punitione digna.

Adrastea uerò nuncupata, uel ἀπὸ τοῦ ἀποδράσκειν μοίρας, ἢ δρασμοῦ. uel ut ait Phurnutus, παρὰ τὸ ἀεὶ δρᾶν, quasi ἀεὶ δράστεια, quòd ni- B hil eam impediat, nihil frustetur, nihil ea infectum relinquat. uel ut Pausanias ait ἀπὸ διδράσκειν, quod scilicet nemo nocens meritam pœnam unquam effugerit, etiam si aliquando serius assequitur. Antimachus poeta ab Adrasto denominatam his uersibus ait:

Est dea quam Nemesin dicunt, dea magna, potensq;,
Quæ bona cœlestum consensu cuncta deorum
Possidet, huic primus sacratam condidit aram
Fluminis Aesapi gelidas Adrastus ad undas.
Hic ubi nunc coliturq;, atq; Adrastea uocatur.

Quam sententiam Strabo secutus est lib. XIII. Alij ab Adrasto Myso, ut Pausanias docet, dictam existimant. Meminit & huius Adrasteæ Zenobius in Prouerb. seu Zenodotus, & Vergilius in Ciri, ubi Charme nutrix loquitur,

Vt scelere infando, quod nec sinat Adrastea,
Lædere utrunq; uno studeas errore parentem.

Sunt qui tradant, in eo loco, ubi Ægialeus Adrasti filius occisus fuit, Adrasteæ ædem conditã. Diogenes apud Stephanum ait, Adrasteam dictam esse ab eius nominis nympha, quæ ex Orestiadum

numero

A numero una fuit. Fuit & in Troiæ regione locus Adrastia nuncupatus, ab Adrastia filia Melissi, quæ ibi regnauit, ut Charax prodit libro secundo Hellanicorum. Fuere, ut in Græcis Pausaniæ commentarijs comperi, qui diuersam Adrasteam facerent à Neme si: ut Euripides in Rheso tragœdia, qui eam Iouis filiam: O Adrastea, inquit, Iouis filia, amoue dictorum inuidiam. Menander tamen & Nicostratus, & Antimachus, aliję eandem putarunt. Martianus de Adrastia ita quidem scribit: In senatu Iouis quædam fœmina Adrastia dicebatur, urnam cœlitem superamq; sortem irreuocabili raptus celeritate torquebat, excipiebatq; ex uolubili orbe decidentes spheras, peplo inflexi pectoris, εἱμαρμένη. A' Platone de Adrastia nonnihil Plotinus euariat, in libro de Prouidentia.

Rhamnusia etiam, ut docuimus, à pago Atticæ regionis nuncupata est Nemesis: ut illud,

Assensit precibus Rhamnusia iustis. Lucanus,
Et tumidis infecta colit quæ numina Rhamnes. Claudianus,
Sed dea quæ nimijs obstat Rhamnusia uotis
Ingemuit, flexitq; rotam.

Repete quę in Nemesi scripsimus. Dicitur & Rhamnusis, forma pa-
B tronymica. Ouid. in XIIII,

Memoremq; time Rhamnusidis iram.

Rhamnus autem, ut Stephanus scribit, populus est Atticæ in Æantide tribu: dictus, quòd ibi rhamnus plurima proueniat. est enim rhamnus inter ruborum genera, ut notissimum est. Ferunt enim, teste Suida, primùm Veneris habitu erectam fuisse ab Erechtheo, qui Nemesin matrem habuisse fertur: atq; ideo, quòd Veneris specie posita fuisset, ramum ex malo arbore manu tenebat.

Muliebris Fortuna etiam cognominata apud Romanos, id est γυναικεία τύχη, ut Plut. scribit: cuius simulachrum, ut in quarto de Ciuitat. dei Augustinus scribit, à matronis dedicatum fuit, & eo nomine appellatum: quod etiam locutum esse, memoriæ est commendatum, atq; dixisse non semel, sed iterum, propter quod eam ritè matronæ dicauerunt. Id uerò historici in Voluminiæ & Veturiæ honorem ac memoriam dedicatum prodidere, quæ anno post adeptam libertatem XVIII, cum Coriolanus exul bellum patriæ intulisset, nec armis resisti posset, nec precibus, mulierum tamē lachrymis placatus est. ideoq; templum extructum Fortunę muliebri, uia Latina, quarto ab urbe lapide: quod cum dicaretur, bis locutum esse simulachrum ferunt: auctores, Liuius, Val. Alicarnass. Plin. de uiris illust. Plutarchus quoq; de Fortuna Romanorum, ait, in huius

templi dedicatione simulachrum ita locutum: Piè me urbis lege A
mulieres urbanæ erexere. hoc est, ut ille græcè, ὁσίως με πόλεως νόμῳ γυναῖκες ἀσαὶ καθιδρύσασθαι. Dionysius uerò Alicarn. in octauo ita scribit, ὁσίῳ πόλεως νόμῳ γυναῖκες γαμεταὶ δεδώκατέ με: hoc est, Sancta ciuitatis lege fœminæ nuptæ me dicastis. quo loco historiam hanc omnem, & quo die ei sacram rem facerent matronæ Romanæ, plenè exequitur. Sanè ex Latinis quidam sic afferunt hanc deæ uocem, Ritè me matronæ uidistis, riteq́ dedicastis. Sed & Lactantius in secundo affirmat, non semel, hoc Fortunæ simulachrum locutum fuisse. Addit & Festus, huius Fortunæ signum nefas esse attingi, nisi ab ea quæ semel nupsit.

Obsequens Fortuna, eodem Plutarcho auctore, cognominata, quasi dicas indulgens: uel ut alij interpretantur, Clemens. In inscriptionibus antiquis legi hanc epigraphen, & adhuc legi Comi: Fortunę Obsequenti Ord. Comens. Voto Pro Salute Ciuiũ Suscepto. Obsequentis Fortunæ uicum P. Victor collocat in prima regione urbis, in secunda uerò uicum commemorat Fortunæ Respicientis: adeò mihi sapientes insanisse interdum uidentur antiqui, qui Fortunam cæcam fingerent aliquando præteritos respicere, & non B
potius Dei prouidentiã. Sed & ædem huius Respicientis Fortunæ in colle legimus fuisse Palatino: ni fortè antiquarij decepti, pro uico ædem scripserint. Idem quidem P. Victor ædem etiam Rhamnusię in Palatio constituit.

Mammosa à Romanis etiam nuncupata est Fortuna, ob ubertatem, ut puto, & fœcunditatem. Nam & eius ædem non longe à capite Vię nouę reponit P. Victor, qui & uicum Mammosæ Fortunæ constituit in duodecima regione urbis, quam Piscinam publicam uocat.

Antiatem deam Fortunam uocamus. Horatius,

O diua gratum quæ regis Antium.

Quo locò Porphyrio ait, Antij templum Fortunę donis fuisse opulentissimum. hinc nostro Hendecasyllabo & nos ad Saluiatum:

Et uirtute tua deæ Antiatis
Conatus superare & hinc & inde. Item ad Eremitam.
Sed nunc diua agitatus Antiate.

Suetonius Antianam dicere uidetur, uel potius Antiatenam. Codices enim uariare uidemus in Caligula: Monuerunt, inquit, & Antiatinæ Fortunæ, ut à Cassio caueret. Scribit Macrobius, se apud Antium uidisse promoueri simulachra Fortunarum, ad danda responsa. Id uerò quod in Rudente Plautus ait, Vtinã nunc Fortuna

A tuna Anatina uterer: ab anate aue deſumptum eſt, quæ exit ex aqua non madefacta. quod idem poeta declarat. nam ſubdit: Vt cum exiſſem ex aqua, arerem tamen. Sed hic Plautinus iocus eſt, non deæ cognomen. Atque hactenus de Fortuna, à ſene parum firmo tibi habe, Guarine doctiſſime: nec munus, ſed uoluntatem, rogo, metire.

SYNTAGMATIS DECIMI-
SEXTI FINIS.

Amplissimo patri ac illustriss.

PRINCIPI, EPISCOPO PORTVENSI, CAR. SALVIATO, LILIVS GREG. GYRALDVS, OBSEQVENTISS. SERVVLVS, S. P. D.

A Go equidem semper cum probatis doctrina & uitæ integritate uiris ita sensi, & credidi, Deum Opt. Max. publicè coli debere, & expedire, publicis patrum cerimonijs & institutis: priuatim uerò pura tantum mente, ac incontaminata: nec plus sapere quenquam sibi arrogare, quàm decreta & maiorum instituta per tot iam secula per manus subinde tradita permittũt. Quod cum pleriq; aliàs, tum hac in primis nostrorum temporum fece seruare contempserunt, in uarias sectas, falsaq; & impia dogmata inciderunt, turbasq; plurimas & dissidia in populis concitauerunt. qua ex re præter dissensiones passim & uulgo disseminatas, pacis quoq; tranquillitatem & bonorum ciuium ocium ac quietem interturbant, sic ut indies magis magisq; seditiones & schismata fieri uideamus: ut nunc bella plusquam ciuilia, & cognatas acies mittam. Sed ista, quæ magis deflere & deplorare, quàm corrigere & emendare possumus, ipsi his moderanda & emendanda in præsentia mittamus, quibus hoc munus incumbit.

B Quin illud nos potius rideamus (si uacat) exortas nunc quoq; nouas esse in re literaria hæreses, quæ non minus adolescentum animos & ingenia exagitant, & quidem præclara & liberalia. Inter hos uerò quidam sunt, qui sic palàm dictitant: Nihil omnino latinè scribendum esse, cum satis superq; ab antiquis omnia & scripta & pertractata sint: & desperandum esse, his demum diebus quenquã contingere posse ad eam dicendi & scribendi fœlicitatem, in qua antiqui excelluere. Alij sunt qui hoc non omnino probant, & scribendum quidem aiunt, sed eo duntaxat sermone, qui uernaculus Hetruscorũ est, quemq; alij ex regulis & arte cõstare, alij natiuum tantum & genuinum sibi & suæ nationi affirmant. atq; ideo nõ modo historias, sed & disciplinas, & si Deis placet, philosophiam & res sacras, ac religionis mysteria in uulgarem & uernaculam linguam & consuetudinem conuertunt. Quibus utrisq;, si corporis mihi uires, uel manus saltem suppeterẽt (ita enim mihi hac de re instructa & parata est supellex) sperarem me solidis & indissolubilibus argumentis, ualidisq; senten-

tijs respondere posse, eorumq; ita diluere ac infirmare commenta, & A
planè cauillos, ut uel plerosq; sententiam mutare compellerem, uel saltem iuuentutem non deterrerent à linguæ latinæ & græcæ usu, quo minus earum perennibus, consuetisq; studijs operam nauarent. Sed non diffido alios, & me longe doctiores, & magis firma corporis ualetudine futuros, qui peruersis ac præposteris opinionibus sint responsuri, & in bonam uiam reuocaturi: ut nonnihil certè iam præstitit Barthol. Riccius, in suis de Imitatione libris. Quare nunc ego his missis, ad te de uarijs & multiplicibus sacrificiorum gentium cerimonijs (quæ aliàs magis animi gratia, quàm ingenij uiribus à me collecta sunt) mittere constitui, ea in primis ratione, ut nostri adolescentes his nugis potius oblectentur, & erudiantur, quàm tanto cum periculo uelint uel de religione & sacris rebus loqui, uel uulgari sermone plusquam expediat studia sua prouehere. Accipe uerò Saluiate maxime, maior future, reddita si sint merenti præmia: accipe inquam hæc nostra qualiacunq;. & licet sint te minimè digna, at certè tibi sunt à me debita, cui quotidiana tua sunt, nec uulgaria beneficia: id quod ex- B
presßius his hendecasyllabis sum testatus:

Debebam tibi Saluiate præsul,
Vitæ quod superest mihi imbecillis,
Quòd uictu & lare me foues benignus:
Sed cum muneribus nouis subinde,
Nunquam desinis optimè mereri,
Me ingratum uideo interire coges,
Et tu munificentior fereris.

Vale: & quod facis, cadentem subleua.

DE SACRIFICIIS,

SYNTAGMA XVII.

AD ILLVST. CARD. SALVIATVM.

DISTICHON PRO Argumento.

Monstrat ubi, per quos, quæ, quomodo, quando, Libellus, Sacra suis Gentes exibuere deis.

A VONIAM deorum nomina & cognomina, eorumq́ imagines, quantum imbecillæ uires corporis & ingenij tulere, superioribus tractatibus sum complexus, in hoc de Sacrificijs in uniuersum & per partes acturus, multa mihi præfandum duco, ut rem tibi totam maiore luce expediam: atq; adeò in primis de templis, & sacris ædibus, de aris & simulachris, de sacerdotibus & celebritatibus, eiusmodiq́ cæteris breuiter collecta exponam. Sic uerò exordiar.

Quis est qui neget, templa esse, ut sic loquar, deorũ diuersoria: ad quæ dei ipsi precibus ac mortaliũ uotis exorati, diuertere quodammodo soliti putẽtur: Nam si quidem regibus & principibus, magnisq́ uiris alijs apud nos fortè hospitaturis, in eorum gratiam domos nostras exornare solemus, ut maiore illos ac splendidiore
B quàm possumus adparatu suscipiamus: quid deis tandem immortalibus facere debemus, quos ad sacrificia & preces nostras inuocamus, & præsentes adesse cupimus: Et quanquã Zenonis dogma fuisse legamus, ἱερὰ θεῶν μὴ οἰκοδομεῖν, hoc est, templa deorum nõ ędificanda: & barbaros quosdam dicere solitos accepimus, eos impiè facere, qui deos ædium & parietũ septis includerent, cum deis ipsis omnia sint patentia, mundusq́ ipse, & omne hoc totum illis pro templo sit (id quod Persæ credebant, ut in hoc planius ostendam: Carmeli quoq; incolæ nullum dei sui templum habuere, nec Germani illi antiquiores, sed illi in monte tantummodo aras habuere, hi lucos & nemora deorum suorum nominibus appellata:) nihilominus Romanos uidemus, & Græcos, cæterasq́ minus barbaras ac feras nationes, maximam circa deorum suorum templa & fana curã diligentiamq́ semper adhibuisse. Quare qui primi deis apud hos templa struxerint, uariè proditũ inuenimus. Cum enim primum homines (ut ait Tranquillus, & repetit Isidorus) exuta fe-

ritate rationem uitæ habere cœpissent, seq́ ac deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusq; magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitauerunt. Igitur ut templa illi domibus pulchriora, & simulachra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos deos putauere, laudesq́ eorum & uerbis illustrioribus, & iucundioribus numeris extulerunt. atque hactenus ex Tranquillo Isidorus. Sunt tamen qui in Italia Ianum patrem primum templa struxisse tradiderunt, ideoq́ ueteri instituto in sacrificijs Ianum latini perpetuò præfari solebant, ut in Iano dictum est. Alij Faunum, & ab eo fana appellata, ut Probus scribit. Martianus à Fana, quæ & Fatuella diceretur. quidam Iouem apud Cretenses primùm templa dicasse ferunt, atque ob id inter deos primum ipsum locum fuisse sortitum. Lactantius Cretensium antiquissimum regem Melisseum tradit: quin & Seruius ex Salustio, Cretensibus religionem attribuit. Phœnices Vsonem quempiam, primum simulachra igni & uento statuisse, & templa posuisse prædicant. Phoroneum alij, aut Meropem, uel Æacum Iouis filium tradunt, ut Varro in Admirandis ait: quod & Arnobius in sexto. Sunt qui Dionysium, cum Indos debellasset, templa struxisse, religionumq́ cultus inceptasse prodant. alij Cecropem primùm in Attica, Opi deæ statuisse putant. Isidorus uerò hunc ipsum Cecropem ait Iouem primùm appellasse apud Græcos, & simulachra reperisse, aras statuisse, uictimas immolasse, ut alibi dixi. Alij nonnulli, ut aduersus Iulianum Cæsarem scribit Gregorius Nazianzenus, Thraces uolunt cerimonias inuenisse: immolare uerò, Chaldæos: uel ut alij dicunt, Cyprios. Nonnulli Arcadas Ioui templa construxisse affirmant. Ægyptij Isin ferunt, quæ sit legifera uocata, Ioui & Iunoni parentibus templa & sacerdotes instituisse. Sunt qui Phryges dicant, qui deæ Phrygiæ Cybeli sacra & templa dicarint. Porrò plerique ex sepulchris initium templa sumpsisse arbitrati sunt, ut in Sepulchralibus his uerbis ostẽdimus: Fuit inquam usq; adeò sepulchrorum antiquis cura, ut non aliunde templorum & sacrarum ædium originem deductam; diligentissimi scriptores tradant, Eusebius & Lactantius. qua de re & Clemens Alexandreus in Protreptico sic scriptũ reliquit: Superstitio, inquit, templa condere persuasit. quæ enim prius hominum sepulchra fuerunt, magnificentius condita, templorum appellatione uocata sunt. nam apud Larisseam ciuitatem, in arce, in templo Palladis, Acrisij sepulchrum fuit, quod nunc sacrarij loco celebratur: in arce quoque Atheniensi, ut est ab Antiocho in nono Historiarum scriptum, Cecropis sepulchrum fuit: in templo uerò Palladis quam Poliadæ

græci

A græci appellant, iacet Erichthonius. Ismarus autem Eumolpi atque Dairæ filius, in Eleusine unà cum Celei natabus sepultus: & reliqua, quæ multa Clemens colligit, & post eum Eusebius in Prępar. euang. quæ in Latinis codicibus non habentur, atque ideo ex græcis repetenda, eadem & in sexto Arnobius. Cæterum ex Hetruscorum disciplina ueteres, ut puto, moniti, non deis omnibus, omni loco, templa ponenda censuere. Nam qui pacis, qui pudicitiæ, qui bonis artibus præessent dei, eos intra mœnia collocandos putauerunt: qui uerò uoluptatibus, rixis, incendijs, ut Venus, Mars, Vulcanus, eos excludere ex urbibus solebant. tametsi hoc non ita ratum fuisse semper, ex historijs uidemus. Vestam autem, Iouem & Mineruam, quos deos tutores urbium ait Plato, in ipsarum medio, & arcium locabant. Victruuius: Ædibus, inquit, sacris, quorum deorum maximè in tutela uidetur ciuitas esse, ut Ioui & Iunoni & Mineruæ, in excelsissimo loco, unde mœnium maxima pars conspiciatur, areæ distribuantur. Neptunum ad maris littus statuebant, Ianum in excelsis montibus, quanquam & in foro. Æsculapium Romani in insula Tiberina reposuerunt, quòd ægroti maximè aqua indigeant. alibi tamen extra urbem templa habuit, ut ait Plutarchus, quòd ibi aer sit salubrior. Video præterea uarias
B etiam templorum formas ab antiquis descriptas. nam Solis quidem ædem, Liberique patris, rotundam ueteres probarunt: Iouis uerò templa, quòd omnium rerum semina is deus patefacere credebatur, tecto esse oportere aiebat Varro perforato. Ædem Vestæ, quam cum terra eandem putabant, rotundam, ad pilæ similitudinem formabant. Cœlitibus, & superis alijs, à terra templa extare uolebant: inferis deis sub terra, Chthonijs & terrestribus media ponebant sæpius. Sed de templorum & sacrarum ædium situ, si plura cupis, Victruuium legito libro primo, & item tertio & quarto, cuius inter cætera hęc sunt uerba: Ioui Fulguri, & Cœlo, & Soli & Lunæ, ædificia sub diuo, hypæthraque construuntur: horum enim deorum & species & effectus in aperto mundo atque lucenti præsentes uidemus. Mineruæ & Marti & Herculi ædes Doricæ fient. his enim deis propter uirtutem sine delicijs ædificia constitui decet: Veneri, Floræ, Proserpinæ, Fontium nymphis, Corinthio genere constitutæ aptas uidebuntur habere proprietates, quòd his deis propter teneritatem graciliora & florida, folijsque & uolutis ornata opera facta, augere uidebuntur iustum decorem. Iunoni, Dianæ, Libero patri, cæterisque deis, qui eadem sunt similitudine, si ædes Ionicæ constituentur, habita erit ratio mediocritatis, quod ab seuero more Doricorum, & à teneritate

Corinthiorum temperabitur earum proprietatis institutio. Mercurio uerò in foro, aut etiam ut Isidi & Serapidi, in emporio: Apollini, patriq́ue Libero, secundum theatrum: Herculi, in quibus ciuitatibus non sunt gymnasia, neque amphitheatra, ad circum: Marti extra urbem, seu ad campum: itemq́ue Veneri, ad portum. Id autem etiam Hetruscis aruspicibus disciplinarum scriptis ita est dedicatum, extra murum Veneris, Vulcani, Martis fana ideo collocari, uti non insuescat in urbe adolescentibus, seu matribus familiarum Venerea libido, Vulcaniq́ue ui è mœnibus religionibus & sacrificijs euocata, ab timore incendiorum ædificia uideantur liberari. Martis uerò diuinitas cum esset extra mœnia dedicata, non erat inter ciues armigera dissensio. Sed ab hostibus ea defensa, à belli periculo conseruabat. Eadem ratione & Bellonæ ædes extra urbem fuit, ubi Senatus dabatur fortibus ducibus, & qui strenuam operam nauassent. Cereri item extra urbem, loco quo non semper homines, nisi per sacrificium necesse haberent adire, cum religione castè sanctisq́ue moribus is locus tueri deberet. Porrò ut plurimum templa ad orientem solem construere solitos ueteres, scribit Lucianus. Sed quam in partem precantes obuerti solerent, & alibi retuli, & in hoc infrà repetam. Templa uerò à contemplatu dicta sunt. Sed Varro templum dictum ait, à tuendo. Templum tribus modis dicitur, à natura, ab auspicio, à similitudine. à natura, in cœlo: ab auspicijs, in terra: à similitudine, sub terra. in cœlo, ut,

Contremuit templum magni Iouis altitonantis:

item, magna templa cœlitum. in terra, ut, Scrupea saxa Bacchi templa. sub terra, ut, Acherusia templa alta Orci saluete. quanquam etiam Victruuio, nec uno in loco, templum pro tecti parte & trabe quapiam sumatur. Dicuntur & ædes templa, & in plurali sacræ ædes. tametsi etiam contra superstitiosas grammaticorum obseruationes, & sacra ædes in singulari apud idoneos auctores inuenimus, & simpliciter ædes pro domo: id quod & antea alij notarunt. Ab æde æditius, ille qui ædes sacras curat, & tuetur: non æditumus, ut ait Varro, quamuis æditimum aliqui dixerint.

Templi partes quatuor dicebantur, sinistra ab oriente, dextra ab occidente, antica ad meridiem, postica ad septentrionem.

Varia uerò de mundi dextera & sinistra à philosophis traduntur, & ab auguribus, quæ haud nostro instituto conueniunt. Tesca etiam, loca quædam agrestia alicuius dei. Actius: Lemnia quisquis es tu mortalis, qui in deserta & Tesca te apportes loca. dicta, quod mysteria ibi fiant, aut tuentur: unde prius Tuesca, post tesca facta, ait Varro. Tesqua nunc fermè dicuntur. Tesqua tamen Festus

A ſtus ait, loca eſſe augurio deſignata. Cicero aſpera ait eſſe, & difficilia. Sed & templa fana dicta ſunt, quòd (ut inquit Varro) Pōtifices in ſacrãdo fati ſint, fanũ. hinc profanũ eſt, quod ante fanũ, id eſt, coniunctum fano. hinc profanatum, quod in ſacrario pollutũ. Liuius libro decimo primæ Dec. Inq́ ea pugna Iouis Statoris ædẽ uotam, ut Romulus antè uouerat: ſed fanum tantum, id eſt locus templo effatus, iam ſacratus fuerat. & Feſtus à fando fana deducit, quòd fando conſecrantur. uel à fauno dicuntur, qui primus (ut Probus ait) Fana condidit. Martianus tamen fana dicta ait à Fatuis, quæ & Fantuæ, & Fanæ dicuntur, deis ſylueſtribus, à quibus (inquit) fana dicta. Sanè Græci & ipſi templum ἱερὸν & νέως dicunt, ſed & ναός: de quo Clinias ait, quod aliquando ἔνναιον diceretur, διὰ τὸ ἐνναίειν ἐν αὐτῷ τοὺς θεοὺς: hoc eſt, quòd in ipſo dei habitarent. Notat & Pollux templum à Græcis dici σηκὸς, & τέμενος, alijsq́ nominibus. Sedenim & plerunq́ templa ab ipſis deorum nominibus appellata inuenimus, ut ab Iunone ἡραῖον, à Diana ἀρτεμίσιον, à Venere ἀφροδίσιον, à Marte ἄρειον, ab heroibus ἡρῷον, & eiuſmodi alia. Obſeruamus uerò & lucos apud deorum templa conſecrari ſolitos. Quin & lucos quidã dictos putauere, quòd ibi lumina fierent religionis cauſa, à lucendo uidelicet. Alij per contrarium dictum arbitrantur, quòd minimè luceat, propter arborum umbras

B opacas. Sed quòd luci numinibus ſacrati eſſent, non modo gentium hiſtoria, uerùm & ſacra declarat. Scribit Tacitus, Germanos ueteres alia nulla deorum templa habuiſſe, quàm lucos nemoraq́ deorum ſuorum nominibus appellata. Notat & Seruius, Manes & heroum animas, qui Lares uitales dicerentur, lucos tenere. hinc & Vergilius in ſexto dicit,

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Nec aliter lucos unquam poſuit Poeta, ſine conſecratione. Lucos quoque collucare Romano more oportere, docet M. Cato de Re. ruſtica, formulamq́ aſcribit: Porco, inquit, piaculo facito, ſic uerba concipito, Si Deus, ſi Dea, & reliqua: &c.

Aſylum etiam templi quoddam genus fuit, ex quo nullus poſſet extrahi. Dictum Aſylum, ait Seruius, quaſi Aſyrtum. Hoc autem non fuit in omnibus templis, niſi quibus conſecrationis lege conceſſum eſſet. Liuius etiam templum Apollinis Delij Aſylum fuiſſe ſcribit. Primò uerò apud Athenienſes ſtatutum eſt ab Herculis filijs, quos inſequebantur hi qui fuerant à patre oppreſſi, ſicut docet in ſept. Theb. Statius:

Fama eſt defenſos acie poſt buſta paterni

Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes. A
Hoc asylum etiam Romulus imitatus est. Verg. VIII. Æneid.
Hinc lucum, quem Romulus acer Asylum, &c. Item,
Et iam porticibus uacuis Iunonis Asylo, &c.
Sed de Asylo hoc, & qua urbis Romæ parte, alibi plura notaui. Nunc cætera subdam. Quoniam uerò, ut dictum est, inde extrahi non poterant confugientes, propterea etiam græci ἀσύλους homines dicebant, à uiolentia tutos, & sacrosanctos: quales tribunos plebis, & pontifices. hinc & ἀσυλία ἀνδριὰς, statua ad quam confugientes tuti fuerant: ut Cæsarum, quod uel ex Iureconsultis liquet, ne historicos, aliosque scriptores nunc commemorem. Dicunt & græci ἀσυλεὶ uice aduerbij, hoc est tutò, uel unde quis auferri nefas sit, ut in Asylo positus. Sic & Asylia, hoc est immunitas dicta, quæ ex sacris ædibus & aris, statuisque principum habetur. Quin & delubrum etiam aliquando pro templo sumptum est. Vergilius,
Principiò delubra adeunt. Idem,
Nos delubra deûm, miseri quibus ultimus esset,
Ille dies, festa uelamus fronde per urbem.
Scribit Varro libro octauo Diuinarũ, Delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deûm causa, ut fuit in circo Flaminio Iouis Statoris: alios, in quo loco dei simulachrum dedicatum sit. & adiecit: Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. hæc ex Varrone Macrobius. Seruius tamen, à diluendo delubrum dictum putat, libro secundo Æneidos. ait enim: Delubrum dicitur, quod uno tecto plura amplectitur numina, quia uno tecto diluitur: ut est Capitolium, in quo est Iupiter, Iuno, Minerua. alij dicunt delubrum esse locum ante templum, ubi aqua currit à diluendo. licet alio loco idem dicat, delubrum ligneum simulachrum à libro, hoc est, raso ligno, quod ξόανον græcè dicitur. Dicuntur & templa sacraria. Vergilius, B
Et diri sacraria Ditis.
Seruius tamen ait, Sacrarium propriè locum esse in templo, in quo sacra reponantur: sicuti Donarium, ubi oblata imponuntur. Vocantur & Sacella, diminutiua forma, ut notum est. Vergilius,
Faciles nymphæ risere sacello.
Bidental dicebant antiqui, quoddam templum, quòd in eo bidentibus hostijs sacrificaret̃, ut ait Festus. meminit Horat. in poetica,
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moue-

A *Mouerit incestus.* Persius, *Euitandumque Bidental.*

Ita uerò institutum bidental traditur. Locum fulmine tactum acri studio procurabāt maiores, sacerdotemque adhibebant, & fulminis uestigia dispersa colligebant: sacrisque ibi peractis ara construebatur, in qua de bidente rem diuinam faciebant, & locus Bidental uocabatur, quod uiolasse piaculum fuit. Fauissæ etiam, ut Festus ait, locus appellabatur, in quo erat aqua circa templa. Sunt qui putant, Fauissas fuisse in Capitolio cellis cisternisque similes, ubi reponi erant solita ea quæ in templo uetustate erant facta inutilia. idem fermè tradit Gellius libro secundo, capite decimo, ex Varronis sententia. Solebant porrò ueteres sua templa inaugurare, id est suis augurijs sanctiora reddere: & similiter profana facere, id est exaugurare. utrunque clarè ostendit T. Liuius libro primo ab Vrbe cond. Et ut libera, ait, à cæteris religionibus area esset tota Iouis templique eius, quod inædificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit, quæ aliquot ibi à Tatio rege primùm in ipso discrimine aduersus Romulum pugnæ uota, consecrata, inaugurataque postea fuerant, inter principia condendi huius operis mouisse numina ad indicandam tanti imperij molem traditur deos. Nam cum omnium sacellorū exaugurationes admitterent aues, in Termini fano non B addixere, & reliqua. Nunc & illud addendum, quod Seruius scribit: Nouimus, inquit, deis superis & inferis aras consecratas. Altaria uerò esse superorum tantum deorum, quæ ab altitudine cōstat esse denominata. Ara, inquit Varro de Lingua latina, quòd areæ in urbe puræ sint: à quo potest etiam ara deûm esse, quòd pura. nisi potius, ait, ab ardore, ad quem ut sit, fit ara. Idem tamen Varro libro quinto Diuinarum dicit, aras primùm ansas dictas, quod esset necessarium à sacrificantibus teneri: hanc opinionem Macrobius est secutus, Vergilijque etiam auctoritate comprobat. At uero Isidorus: Aram, ait, à quibusdam uocatam, quòd ibi incensæ uictimæ ardeant. Alij ab imprecationibus, quas Græci ἀρὰς dicunt. Lactantius grāmaticus libro Thebaid. septimo, tria fuisse in sacrificijs loca ait, per quæ expiationē facerent, scrobiculo facto inferis, aris terrestribus, cœlestibus extructis focis. unde denominata etiam sunt altaria, ad quæ cum sacrificabant, manus in altum porrigebant. At uerò philosophus Porphyrius: Aras, inquit, & templa statuebant cœlestibus, terrestribus (hoc est Chthonijs) escharas, id est focos: sic & heroibus. Subterraneis autem, id est ὑποχθονίοις deis fossas, scrobes'ue, & quæ à græcis dicuntur μέγαρα. Mundo & nymphis, cæterisque huiusmodi, antra dicarunt. Vnde est Homeri in decimotertio Odyss. antrum Nympharum,

quod

quod præclarè ipse est Porphyrius interpretatus. Ergo superis A
deis, ut etiã Festus tradit, à terra exaltatis aris: terrestibus, in terra: inferis, sub effossa terra, sacra facere consueuerunt ueteres. Id quod apud Indos diu fuisse seruatum legimus, ut terrestribus deis in cauernis & specubus, Soli in sublimi sacrum facerent. Sanè quoniam βωμὸς græcè ara dicitur, bomolochi inde dicti primùm quidam, qui è sacrificio epulas petebant. & quia nugaces ij fuerant, uocabulum deflexum est ad scurras, & parasitos. Porro nonnunquam sine ara in nudo solo & pauimento sacra peregisse Græcos compertum est. Eumæus apud Homerum, super escharam uictimam fecit. Arabes arulam super aram constituebant, Soliq; in illa immolare & thura adolere solebant. has enim ad normam quadratas fuisse accepimus: sed & rotundas ipsi uidimus. Super aras uerò sacra facturi, cespitem ex gramine, siue uerbenas apponere soliti fuerant. Verbenæ enim in omnibus ferè sacris faustæ habitæ: has ex sacro loco decerpere oportebat. Ipsas etiam aras, quoniam & hæ peculiares deis fuere, ut etiam uictimæ, suorum numinum frondibus ornare par fuit: ut Ioui æsculo, Apollini lauro, Mineruæ olea, Veneri myrto, Herculi populo, Baccho hedera: sed & pampinis interdum, quin & ramis ficulneis plerunque. his B
enim deus ipse, deuictis hostibus triumphasse fabulatur: Pani pino, cupresso Syluano & Diti, uel si quæ aliæ alijs deis conueniebant. tametsi ad aram maximam Herculi sacra qui faciebant, sola lauro coronari soliti à quibusdam traduntur. qui tamen Vergilij auctoritate conuincuntur, qui ita in octauo cecinit,

Herculea bicolor cum populus umbra
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit. & paulo pòst,
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Thraces & Iudæi pro lege habebant, in omnibus sacris hedera coronari: Capadoces, ambrosia. Apud Ægyptios uitibus hedera præferebatur. Druidæ Gallorum nullum sacrum sine roboris uel quercus fronde, & uisco conficiebant. Thraces non solum coronati, sed scuta & gladios hedera ornati, in solemnibus libabant. Abrotonum Isidi sacris dicatum: Isiaci tamen absinthij marini ramum uirgultis cæteris præferebant. Ægyptij in Iouis pompa & magi myrica, Hermionenses hiacyntho in sacris coronabantur: Parthi ex diuerso gramine coronata agna, odores incendebant. Ferunt Ægyptios agrosti herba, id est gramine manibus decerpto, adorasse, & papyri flore deos coronasse: eorum tamen rex Ptolemæus Heliochryso deos ipse coronabat. Vespasianus coronas ex cynnamo interrasili auro sępe templis dicauit: apud alios autē fagi cortex religio-

A religiosus fuit: non sic Thebis & Athenis. Namq; in Palladis templo haud facile quisquam hederam inuenit: ea uerò hedera quæ fert racemos labruscæ modo, quam & smilacē nominant, & arbores quæ nec seruntur, nec fructum ferunt, infaustæ omnibus habebantur sacris, & damnatæ religionis. Apud Persas non modò qui sacrificabat, sed & hostia, & qui sacris intererant, festa ornabantur fronde. Indis contrà: namque ex his coronatus sacrificabat nemo.

Sed postquam de sacris ædibus & templis, arisq;, & cæteris scripsimus, nunc congruè simulachra & statuas subiungemus, & qui eas primi in templis statuerint, diuis'ue dicauerint, disquiremus: hoc licet uariè tradatur. Quidam enim Telchines apud Rhodum deorum statuas primùm fecisse uólunt: quidam Hetruscos, seu Tyrrhenos prædicant. Alij Cadmum Agenoris filium apud Græcos tradidere. Sunt qui Armodij & Aristogitonis primas statuas positas prodant, qui tyrannidem ex Athenarum urbe sustulissent. Alij Ægyptios tradunt, quod eorum reges id primi moliti sint: Sesostris, Amasis, Rhapsinates, Simandius. Diophantes Lacedæmonius, qui Antiquitatum libros quatuordecim scripsit, Syrophanem ait Ægyptium, hominem locupletissimum, filio superstitem,
B eius desiderio simulachrum domi constituisse, ad quod familiares confugerent, cum domini iracundiam furoremq; uitarent: quo modo ueniam ab hero consecuti, herilis filij simulachrum defuncti floribus & coronis ac sertis, alijsq; rebus ornabant. Sed quid multa hac de re colligimus? Vesanam ac stultam Semiramidis ambitionem apud scriptores notaui, quæ ad montem Mediæ, qui Bagisthenes diceretur, suam in petra effigiem decem & septem stadiorum insculpi iusserit, quam centum uiri donis ac muneribus uenerarentur assiduè, ut sacerdotes.

Cætera hoc loco quæ de simulachris apud Eusebium, Athanasium, Porphyrium, Plinium, & alios legimus, missa facio, ut sacrificia exequamur, quod nostrum est institutum: tantummodo unum hoc breuissimè addam, simulachra, seu signa illa & statuas appellemus, antiqui ex uaria materia factitauere, cæra, sale, uitro, omnis generis marmore, creta, argilla, auro, argento, ære, ferro, chalybe, plumbo, stanno, gemmis, lapillis: item & ex uarij generis ligno, ut ex Plinio, Solino, Plutarcho, Pausania, Eusebio, alijsq; obseruamus.

Sed non ex omni quidem ligno simulachra ueteres factitasse, obseruauimus: ut & Pausanias obseruat, qui se ait animaduertisse, has tantum arbores sumi solitas, ebenū, cupressum, cedrum, quercum,

cum, smilacem, loton, buxum. his radicem oliuæ in minoribus simulachris addidit Theophrastus: Plinius uitem, qui in Populonia, ait, ex ea Iouis simulachrum uetustissimum tot æuis incorruptum se uidisse. Sed cum non ex omni ligno Mercurius, ut etiam in prouerbio dicitur, fieret, pręcipuè tamen ex thyia, quam Trogetem uocauit Homerus, fieri solebat. Atque hactenus de simulachris. A

Nunc, ut rem totam complectar, sacerdotum & sacricolarum nomina breuissimè tibi commemorabo, quæ cùm apud Romanos, tum apud Græcos uaria diuersaq; fuere. Verùm audiendus prius est Plato, qui in eo qui Ciuilis, uel de regno Dialogus inscribitur, ita statuit: Sacerdotum, inquit, genus esse, ut intelligat doceatq; quo pacto donaria deis & sacra sint offerenda: item qua ratione uouendum sit, quid'ue boni sit à deis petendum, non enim omnia à deis temerè petenda: qua de re & gentes & nostri plura disseruere, quæ huius non sunt instituti. Sacerdotum igitur nomina multa apud Græcos fuere, de quibus iam sparsim toto opere meminimus, & Iulius Pollux in Onomastico libro primo & octauo, hæc fermè collegit: ἱερεῖς, νεωκόροι, ζακόροι, θύται, τελεσταὶ, ἱερουργοὶ, καθάρται, θεουργοί: & quibus nominibus usi sunt poetæ, θυηπόλοι. Sunt item qui in uaticiniis, & deorum oraculis reddendis fuere, προφῆται, ὑποφῆται, μάντεις, θεομάντεις, χρησμῳδοὶ, χρησμολόγοι, παναγεῖς, πυρφόροι. Sunt præterea ὑπηρέται, ὀργεῶνες, τριττύαρχοι, χαλαζοφύλακες, θυοσκόοι, aliiq;. B

Nunc quoque de latinis nostro more breuiter scribamus, Christianorum & Hebræorum nomina missa facientes, ut professi sumus, ne misceamus sacra profanis, primumq; de pontificibus agamus. Pontifices, qui à Plutarcho in Numa γεφυροποιοὶ græcè dicuntur, creduntur apud Romanos primùm è patriciis, à Numa Pompilio secundo rege constituti, & quatuor ab initio creati: & pòst cum plebis potestas creuisset, quatuor alii ex plebe creari cœperunt. M. Valerio & Q. Apuleio Coss. Inter hos qui minores appellabantur, unus erat maximus & re & nomine. hic sacra omnia exscripta habebat, & obsignata: hostias, dies, ad quæ templa res diuina esset facienda, cætera denique sacra tum publica tum priuata. Pontificum uerò Max. electio ipsis Pontificibus pertinebat. Erat quidem Pont. max. iudex ac uindex contumaciæ priuatorum magistratuum: minorum uerò Pontificũ maximus is dicebatur, qui primus in id collegium uenisset: & minimus uocabatur, qui nouissimus. Pontifex uerò unde sit dictus, uariè tradit. plurimi à ponte faciendo, in primisq; sublicio: quibus & gręca uox cõsentit,

A tit, γεφυροποιός. hoc Varro, Alicarn. Plut. alij. Scæuola uerò, quem pleriq; sequuntur, à posse & faciẽdo deduxit. Rex sacrorum, qui & Rex sacrificulus dictus est, à Romanis institutus, Iunio Bruto & M. Valerio primis Coss. cũ Roma reges exacti fuissent, ut Plut. in Quæstionibus tradit, propter sacra quędam, quę per regem tantũmodo celebrari decebat. Rex tamen iste Pont. Maximo subiectus erat. Huius uxor Regina sacrorum appellabatur: quæ quoties sacra faceret, ex malo punica uirgam, quam Inarculum uocabant, infulę loco deferebat. Hęc eadem Calend. omnibus Iunoni porcum, uel agnum in regia mactabat. Cætera quæ regi pertinerent, haud satis mihi adhuc comperta habentur. Athenienses certe & ipsi βασιλέα, id est Regem sacrorum habebant, hac eadem religione ac potestate, qui sacris præerant Eleusinijs, Lenæis, & quæ ad lampada fiebant, & alia quædam.

Flamines quidam à Romulo primùm, quidam à Numa tres institutos dixerũt: potior tamen eorum uidetur esse sententia, qui à Romulo primùm Dialem & Martialem flamines institutos tradidere: mox, ut Varro asserit, Numa singulis deis flamines fecit, à qui-
B bus etiam deis nominauit, ut Dialis, Martialis, Quirinalis. & deinde aucta urbe, Viminalis, Vulcanalis, Carmentalis, Falacer, seu Falacris, Palatualis, Furinalis, Pomonalis, & cæteri usque ad XV numerum. Inter hos maximæ dignationis fuit Flamen Dialis, cum cæteri discrimina suæ maiestatis haberent. minimæ uerò dignationis, Pomonalis flamen fuit, quòd Pomona leuissimo fructui agrorum præsideret, id est pomis, ut ait Festus. Dicti autem flamines, à gestatione pileorum, quasi pileamines. quidam ab infulis, quas flammas appellabant: uel à flammeis, notiss. uelaminis genere, quod parum constat. Alij à filo lanæ, quo caput præcinctum habebant. Alij à filo quidem dictum: nam per ęstatem, cum propter æstum galerum gestare non possent, lini filis caput amiciebũt. Nudo quippe capite sub dio esse, flamini fuit religio. Hoc autem gestaminis genus etiam Apex dicebatur. Lucanus in primo,

Et tollens apicem generoso uertice flamen. meminit & Vergilius VIII. & Seruius & Festus, & Augustinus II. de Ciuit. Dei: Nam etiam, inquit, flamines instituerunt, quod sacerdotum genus adeò in Romanis sacris, testante apice, excelluit, ut tres solùm flamines haberentur. Val. Max. Sulpitio inter sacrificandum apex prolapsus est. Flamen Dialis insigni ueste, & curuli sella utebatũ, & albo galero. Flamini Diali iurare non licebat, iniurato credi oportebat: cui enim sacra credita essent, ei fidem non habere, nefas existimabant. hinc ex edicto prætoris uerba illa quæ leguntũ: Sacerdotẽ Vestalem & flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare non cogam.

Iidem singulis idibus Ioui bouem mactabãt. sub diuo ungi, uel sine A interula esse, equo uehi, noctem ab urbe abesse non licebat. Dialem coniuge defuncta Flaminio abire, bis connubio iungi nefas. Frumentum, farinam, carnem crudam, capram, equum tangere non licebat. Fabam nec tangere, aut nominare fas fuit. Tibias funebres audire, hederam attingere, aut annulum cum gemma, uel nodum habere, piaculum fuit. alia sunt multa apud auctores, Plutarchum, Gellium, & Festum, quæ Flaminibus religiosa erant: sed mihi superuacanea uisa sunt, ut hoc loco recitem. Fuerũt præterea qui Curiales Flamines dicerentur. Sed Impp. & Cæsarum temporibus, qui in diuorum numerum redacti fuissent, noui Flamines creati fuerũt: ut C. Cæs. dictatori, lege Antoniana, à M. Ant. lata, quod M. Ciceronem secũda Philipp. indignè tulisse uidemus. & pòst alij, ut August. Antonianus, Marcianus, Ælianus, quod in historijs obseruamus. fuit quoq; apud Romanos lex, si Flamen sacrum ritè nõ peregisset, aut aliquo modo insigniter deliquisset, ut Flaminio deijceretur: quo modo multos deiectos, historia docet. Sedenim & si maximæ auctoritatis fuere Flamines, Pont. tamẽ Maximo dicto audientes fuere, ut cum L. Metellus Pont. Max. non est passus Posth. Flaminem Mar- B tialem Cos. à sacris discedere. & P. Licinius, & ipse Pont. Max. Q. Fabium Pictorem, Præt. Flaminem Quirinalem non permisit ire in Sardiniam. Aliæ sunt historiæ. Porrò Flaminum ministri Flaminij dicti sunt, & ministræ Flaminulæ. Flaminum uerò uxores, Flaminicę dicebantur. hæ ita unius uiri uxores, uti Flamines unius uxoris uiri, id est monogami fuerunt. Omnium porrò rerum sacrarum administri, Camilli antiquo Hetruscorum uocabulo dicebantur, ut plenius in Mercurio dictum est.

DE POTITIIS ET PINARIIS.

Pinarius et Potitius duo senes fuerunt, quibus Hercules apud regem Euandrum ostendit, qualiter se coli uellet, scilicet ut manè & uesperi ei sacrificaretur. Ab his factum est, ut Romæ Pinarij & Potitij Herculis sacerdotes appellarentur. Perfecto itaq; primo matutino sacrificio, cum circa solis occasum essent sacra repetenda, Potitius prior aduenit, qui à potando, id est ποτίζειν, uel à πότος, seu πότιμος dictus fuit. Pinarius postea, extis iam redditis aduenit. quare iratus Hercules statuit, ut Pinariorum familia tantum ministra esset epulantibus Potitijs, & complentibus sacra. unde etiam Pinarij dicti sunt ἀπὸ τῆς πείνης, id est à fame: nam senem illum Pinarium constat alio nomine fuisse nuncupatum. hinc est, quod Vergilius tantum Potitij commemorationem facit,

Primusq; Potitius ibat. Historiam T. Liuius in primo exequitur. Hoc modo hæ duæ familiæ, longo tempore Herculi rem sacram fecere,

A cere, donec auctore Appio Claudio gens Potitia, sacra Herculis in mancipia transtulisset, qua tempestate XII familiæ eius fuerant, puberes omnes ad XXX, intra annum cum stirpe extincti sunt. Postea empti de publico serui, officium exercuerunt. historiã hanc aliquanto secus Festus recitat. ait enim, Appium Claudium L. millia æris grauis his dedisse, si seruos publicos edocerent ritum sacrificandi: quo facto, Potitij cum essent ex familia numero XII, omnes interierunt intra diem XXX.

ARVALES Fratres. Acca Laurentia Romuli nutrix, consueuerat pro agris semel in anno sacrificare, XII eius filijs sacrificium præcedentibus. unde cum unus mortuus esset, propter nutricis gratiã Romulus in uicem defuncti se succedere pollicitus est. unde & ritus processit, cũ XII deinceps sacrificare, & Aruales dici fratres: sicut Rutilium Geminum in libris Pontificalibus memorasse, ait Fulgentius ad Chalcidium. Varro, Aruales fratres propterea dictos scribit, ut fruges ferant arua. Romulo uerò in eo sacro Accam Laurentiam dedisse ferunt spiceam coronam, quæ uitta alba colligata fuit: id quod & Plin. testatur.

Augures, & eorum collegium, summo in honore habitos legimus, non modò apud Romanos, sed & apud Græcos, & Barbaros

B plerosq́. nam Chaldæos primùm, & Pisidas, ac Cilices, dein Hetruscos & Græcos, mox Latinos & Romanos augurandi disciplina excelluisse accepimus. & Augures quidẽ tres prius Romæ fuere, propter tres ipsius tribus, Luceres, Rhamnenses, Tacienses: mox uno addito, quatuor extiterunt. Sed cum post plebs admissa esset in partem honorum urbis, quinq́ plebei Augures creati, et patricij quatuor, atque ita nouem numero fuere, idq́ M. Val. & Q. Apuleio Coss. Romani igitur nihil nisi augurato inchoabãt. Locum uerò augurij ita fuisse legimus: Templũ augur cõstituebat, uersus orientem sedebat, capite uelato erat: lituum, id est, incuruũ baculum dextera manu tenebat, quo in cœlo regiones diuidebat, & quæ auguria ueniebant prædicebat. Si læua fuissent, qua parte est septentrio, felicia pronunciabat: illa pars propter altitudinẽ prospera putabatur. A dextera parte meridies, parum fausta & infelix credebatur, quia locus est depressus. plura Liuius lib. primo, Dionysius Alicarn. lib. secũdo, Plut. in probl. & in Vitis, Val. Maximus, M. Tullius de Diuinatione, Varro, & alij. Illud non ignorandum, quod Plut. notat in

C Causis: quòd ubi sacerdotes in iudicium acti, aut damnati forent, alter substituebatur: Augures uerò nõ ita. nam quamdiu uiuerẽt, eodem ordine persistebant, causam ibidem ascribit.

Salios XII Marti Gradiuo, ut ait Liuius in primo, legit Numa Pompilius. dicti uerò, uel à Salio uiro quopiam Samothrace, uel

Mantineo: uel potius à saliendo, id est saltando, id quod in comitijs A facere quotannis Salij solebant. Sanè non Romani solum in sacris quibusdam saltationibus & hyporchematibus utebantur, sed aliæ omnes fermè nationes. nam ut scribit Athenæus, & Lucianus, deis peculiares suæ fuerunt saltationes. quin nulla sacra in Delo fiebant, quibus nō esset adhibita saltatio: nec ab Orpheo ac Musæo ulla instituta sacra fuisse constat, sine saltatione. Indi manè & uesperi cum saltatione Solem salutabant. Longus sim, si uelim omnes recensere.

Salij igitur, ut ad Romanos redeam, uersicoloribus tunicis ornati, per urbem tripudiantes, carmina Saliaria appellata canentes pergebant, succincti æneis baltheis, togis nexis fibulis, quas trabeas uocabant, in capite pileos gestabant dictos apices, accincti gladijs, dextera lanceam aut uirgam ferebant, læua peltam Thraciam, quòd Ancyle dicebatur: hoc est, circum ancisum, id cœlo lapsum in Numæ regiam existimatum. ad cuius formam XII numero summa arte confecit Mamurius artifex, nulla alia mercede ex opere contentus, nisi quòd in fine sacri, Mamurij nomen accineretur. Lege cautum erat, ut Salij liberi essent, & indigenæ, & quorum uterq; parens uiueret, & cuiuscunq; Fortunæ pauperes, aut diuites. Proditum historia est, Tullium Hostiliū regem numerum duplicasse, & eorum perinde collegium adauctum. hæc ex T. Liuio in primo ab B V.C. Plut. in Numa, Val. Maximo in primo, Dionys. Alicarn. in secundo, item & grammaticis Seruio & Acrone, alijsq;.

Fœciales, & Patres Patratos ideo simul cōscribimus, quòd Pater patratus ex Fœcialibus unus id muneris obire solebat. aliqui tamē seorsum describunt. Plut. quidē in causis Ro. Patrem patratum maximum haberi Fœcialiū sacerdotū ait, qui fœderibus faciendis præerant: & ille pater, & hi filij dicebantur. hos quoq; Plut. suo tempore apud Imperatores in precio fuisse ait. Fœciales autem dicti, quòd fidei publicæ inter populos præessent: uel à fœdere faciendo, seu feriendo. Pater uerò patratus, à patrando dictus, id est à sanciendo fœdere, in quo tantum præesse putabatur. Per hos ergo fiebat, ut iustum conciperet̃ bellū, & ut fœdere fides pacis constitueretur. hoc instituisse dicit̃ Numa, cū indicendū esset bellū Fidenatibus, quod scribit Pomp. cum tamen eorū usum apud Liuiū non uideamus ante Hostilij tēpora fuisse. Plinius tamē, seu quicunq; alius fuit qui de Viris illust. scripsit, Ancum Martiū ait ius fœciale, quo legati ad res repetendas uterent̃, ab Equicolis transtulisse, quod prius (ut ferūt) Hessus excogitauit. Mittebant̃ autē Fœciales, priusq; bellū conciperet̃, ad res repetendas: & si non impetrabant, bellū postea indicebatur. Nam unus fœcialium, qui patrem patratum faciebat, ex ipsis fœcialibus electum, sacris uestibus ornatus ad auctores iniuriarū procedebat:

A cedebat,& priusquam urbem intraret, ianitorem, uel alium quempiam obuiũ alloquebatᷓ imprecationibus quibusdã. inde in forum pergebat,& cur uenisset edisserebat: tempus ad consultandum dies aliquot,ut alibi dicam,dabat.si per hos dies res infecta esset,deis cœlestibus manibusq́ꝫ inuocatis abibat, ad senatũq́ꝫ omnia referebat: senatus,quod iustum piumq́ꝫ foret,statuebat,Fœcialemq́ꝫ ut bellũ indiceret, dimittebat. Quibus uteretur uerbis,& qua cærimonia,à me alibi relatum est. Fœcialiũ sacra uiolare nefas erat. Fabius cum uiolasset,urbs ideo à Gallis capta credita. Nonius Marcellus: Fœciales,inquit,apud ueteres Rom. erãt,qui sancto legatorum officio ab his qui aduersum Po.Ro.aut rapinis aut iniurijs hostili mente commouerant pignora, facto fœdere iurè repetebant: nec bella indicebantur, quæ pia uocabant, priusquam fuisset quid Fœcialibus denunciatum. Varro de uita Pop.Ro. lib. secundo: Itaq; bella & tardè & nulla licentia suscipiebant,quòd bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. priusquam indicerent bellum, ijs à quibus iniurias factas sciebant,Fœciales legatos repetitum mittebant quatuor,quos oratores uocabant. alia præterea Nonius & Festus tradunt.nos hæc pro re satis.

B De Gallis Magnę matris Ideæ, cum satis superq́ꝫ in ipsius deę descriptione,deq́ꝫ omni eius ferè cærimoniarum ritu dixerim,non est cur hoc loco plura repetam.

Duumuiri sacrorum à Tarquinio Superbo instituti fuerunt,qui soli sacros libros inspicerẽt,& carmina Sibyllina: deinde cum plebs creandos esse ex suis instaret, ex patricijs & plebeis X creati sunt,& inde XV, qui eos libros inspicerent: atq; ita ad XV uiros sacrum deuenit, quibus & aliquando data cura corrigendorum fastorum. Sed si de his plura cupis, post cæteros nostrum secundum de Hist. poetarum dialogum, si uacabit, legito, quo loco de Sibyllis abunde scripsimus.

De septemuiris Epulonũ sic à Pomponio scriptum inuenimus: Veteres (inquit) Pontifices, ut ait Cic. in III de Oratore, propter multitudinem sacrificiorum tres epulones esse uoluerunt, ut ludorum epulare sacrificiũ facerent. Id sacerdotiũ antiquũ fuisse constat: sed de ætate nondum mihi planè compertum. Epulonum numerus auctus fuit,duoq́ꝫ tribus additi,adeò ut quinq; fierent epulones aliquo tempore: sed postea theatraliũ ludorũ atq; Circensium ambitione ad VII usq; producti. Excusabatur septemuir Epulonum filia à Vestali uocatione. Est Romæ pyramis Cestij, in qua ita inscriptum: Opus absolutũ diebus CXXX. ex Testam. C. Cæstij Corn. Tri.pl.Septẽ Viri Epulonũ. Epolonos,ait Festus, dicebãt antiqui, quos nunc epulones dicimus. Datũ est autẽ his nomẽ,quòd epulas

indicendi, Ioui cæterisque deis potestatem haberet. unde etiam sacræ mensæ dicebantur, de quibus Arnobius in secundo: Sacras, inquit, facitis mensas salinorum appositu, & simulachris deorum. A

Titij sodales sacerdotes extra urbem habitabant, & in tugurijs certa auguria seruabant, quoniam ad id deputati à Pont. erant. nomen inditum est ab auibus, ut Varro ait, quas in augurijs certis obseruare solebant. horum meminit & Lucanus,

Et doctus uolucres augur seruare sinistras,
Septemuirque epulis festus, Titijque sodales.

De Lupercis, copiose paulo pòst in Lupercalibus agemus: item de Popis, alijsque.

Tutulos, ait Varro in Pōtificalibus, sacerdotes dici breuiū deorum. Numa uerò Pompilius, & ipse de pontificalibus scribens, Tutulum dici ait pallium, quo sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificium accessissent. sicut & Vergilius ait,

Et capita ante aras Phrygio uelatus amictu.

Lege ad Chalcidium Plac. Fulgentium.

Curionem etiam Romani interdum pro sacerdote posuere. Curiones, inquit Varro, dicti sunt à curijs, qui faciunt ut in his sacra fiant. Festus: Curionum æs, ait, dicebatur, quod Curioni dabatur ob sacerdotium curionatus. Arnobius lib. primo aduersus Gentes: Iupiter ille Capitolinus huiumodi potestatem dedit, Curionem aūt Pōtificem maximum, quinimo Dialem, quod eius est, flamine isto iure donauit. & Ouid. in Fastis, B

Curio legitimis tunc Fornacalia uerbis
Maximus indixit. Curia etiam aliquādo pro templo sumitur. id ostendit Ouid. qui locum ubi Cæsar occisus est, nunc templum, nunc curiam appellauit. Sed certè curia sacrata fuit. Videtur Dion. Alicarn. in II. hos designare, cū ait: Duces curiarū factos esse sacrificulos à Romulo imitato Græcorū consuetudinē, apud quos instituta fuere prytanea, in quibus sacra fiebāt ab ijs qui prytanes dicebāt.

Cupentus porrò lingua Sabinorū sacerdos uocabatur, quod notat Seruius. hinc Vergilius lib. Æn. XII. uidetur nomen deduxisse, cum cecinit,

Nec Di texere cupentum.

Postremò quoniam Orgeones, & Chalazophylaces, & Pyrphoros suprà memorauimus, & latinis parū noti uidentr, hoc loco exponam. Orgeones ergo dicebantr sacerdotes, qui deorū honori, aut heroum conueniebant: ab Orgijs, ut putatur, dicti: id est, sacris mysterijs. uel à uerbo ὀργιάζω, id est sacrifico, & sacra instituo: uel quia inter sacrificandū ὀρέγωσι τὼ χεῖρε, id est porrigāt & extendāt ambas manus. Putāt alij, quod in Orgadibus, id est terris alicui deo sacris,

uel lu-

A uel lucis rem diuinam facerent. hi & Orgiaſtæ dicuntur.

χαλαζοφύλακες uerò ſacerdotes à græcis dicebantur, qui grandines cum inſtarent, ſpecularentur. hi enim agni uel pulli ſacrificio auertere credebantur. Sed ſi agnus uel pullus abfuiſſet, digitum graphio ſtilóue feriebant, atq; inde fuſo ſanguine litabant. hos autem à Cleone inſtitutos legimus.

πυρφόροι, id eſt igniferi, ſacerdotes fuere, qui ante alios ignem in ſacrificijs inferebant. hi etiam in prima acie prodire cum face & corona ſolebant, nec à quoquam uiolari fas erat, ut fœciales apud Latinos. horum meminit & Pollux.

Paſtophori etiam apud Ægyptios & Græcos ſacerdotes leguntur, dicti uel à παςῷ, id eſt thalamo: uel à ueſte, ſeu uelo. Apuleius ſic Iſidis ſacerdotes uocat. Sed & Venus Paſthophoros uocata eſt, ut ſuo loco à nobis proditum eſt.

His ita de templis, aris, & ſacerdotibus, pręmiſſis, eam tibi ſententiam primùm ſubſignabo, quam de deorum hominum'ue honore ac cultu protulit apud Alexandrum Calliſthenes Olynthius, auditor & propinquus Ariſtotelis. Cum enim Anaxarchum, ſuadente Alexandro audiuiſſet, ut diuinos honores oblatos ſuſciperet: tum mox ille, pulcherrimam diſtinctionem diuinorum humanorumq́;
B honorum fecit, itaq; definijt: Ad deos (inquit) Alexander, pertinent templa, ſtatuæ, luci, ſacrificia, libationes, diuini item hymni: laudes uerò hominum ſunt. & quidem ſalutari homines à ſalutantibus, & oſculari mos eſt: diuinitas autem, quoniam in cœleſtibus ſedem habet, neq; fas eſt ut à mortalibus contingatur, propterea adorationibus ſacrificijsq; colitur. Deis præterea, ait, chori & pæanes, cæteraq; id genus cõcinuntur: neq; enim mirum uideatur, quod alij alijs honores & cultus ſuperis inſtituti ſint, cum & heroum quoq; honores à deorum cultu differant. non itaq; decet hæc confundi, & mortalem quempiam per honorum excellentiam humanum ſuprà modum extolli. peſſimè enim id fieri uidemus, ſi deis & hominibus par honor afferatur. Atq; hæc quidem apud Arrianum philoſophus Calliſthenes diſſeruit. Erant ergo, ut uides, apud gentes diſtincti honores & cultus: alij quidem deis, alij heroibus, & item alij hominibus. nam heroibus mos fuit rem ſacram ad occidentem uerſus fieri, deis uerò ad orientem: ut Pindari græcus interpres notat, & ipſe in hoc alibi pluribus oſtendi.

Nunc uerò attende, quæ uaria obſeruauerim de ſacrificiorum uocabulis, ne de re inſtituta, aliqua tibi (prout facultas tulerit) prætermiſiſſe uideri poſſim. Neque enim ego nunc rem ad Platonis legem redigo, qui in Legum libro octauo, ſingulos deos ſingulis anni diebus, totidemq́; ſacra fieri mãdauit, ut unus aliquis ſem

per ex magistratibus deorum alicui, aut dæmonũ pro ciuitate, pro A
seipsis, pro rebus suis sacrificaret. Sed ad instituta ut plurimũ Romanorum & græcorum deduco. Erat ergo sacrificiũ, quodcunq; erga deos officiũ, quod ritè rei diuinæ faciendæ causa impendebatur. unde & Sacrificare uerbũ, quod (ut inquit Socrates in Euthyphrone) est munera deis offerre: ut mouere, à deis petere. Heraclitus uerò sacrificia medicamenta nuncupabat, quod à morbis animũ expurgare possent. Sacrificiũ, inquit Isidorus, est uictima, & quęcunq; in ara cremãtur, seu ponuntur. omne aũt quod deo datur, aut dedicatur, aut cõsecratur: quod dedicatur, dicendo datur, unde & appellatur. Hinc errant, qui consecrationẽ, dedicationem putant significare. Immolatio ab antiquis dicta à mola, de qua suo loco agemus: uel, ut putat Isidorus, quòd in mole altaris posita uictima cæderet. unde & mactatio post immolationẽ erat, ut paulo pòst ostendã. Sed enim appellamus & sacrificium, sacrum: ut sacra facere. ut & illud quod dicitur, inter sacrum & saxum, et rem sacrã, & rem diuinã, et alia, de quibus sparsim suis locis agemus. Sunt & sacrificia alia publica, quæ pro populo fiebant: quę & popularia sacra dicta sunt, ut ait Labeo, quæ omnes ciues faciebant. hæc & certis familijs attributa fuerant, ut Fornacalia, Palilia, Laralia, ut ait Festus. Alia erant priuata, quæ B
pro singulis hominibus & familijs agebanť, ut Varro & Festus docent. Fuerunt itẽ sacra quæ Peregrina dicebantur, de quibus Sex. Pomp. Peregrina, inquit, sacra appellabantur, quę aut euocatis deis in oppugnandis urbibus Romam fuerant delata, aut quæ ob quasdam religiones per pacẽ erant petita, ut ex Phrygia Matris Magnę, ex Græcia Cereris, Epidauro Æsculapij, quę colebãtur eorum more à quibus sunt accepta. Itẽ alia stata erant sacrificia, quę certis diebus fiebant, quę & Stata sacra dicebantur, ut in primis apud poetas uidemus. Cato in ea quam scripsit de Lucio Vecturio, de sacrilegio cõmisso, cum ei equum ademit: Quod, inquit, tu quantum in te fuit, sacra stata, solennia, sancta deseruisti. Festus, Macrob. & Lactantius grãmaticus. Alia erant Solennia, quæ omnibus annis præstari solerent, ut ijdem tradunt. Hæc eadem & Anniuersaria dicebanť, quę annua sacra à Vergilio in VIII. Æn. dicta sunt. quo loco sic Seruius: Annua, inquit, quæ differre nefas: Anniuersaria ideo non differuntur, quia nec iterari possunt. nam Calendaria, si qua fuerint ratione dilata, possunt repeti, nec piaculũ eorum intermissione cõmittitur. Cærimoniæ uerò sunt, ritus sacrificiorum, à populis Italiæ dictæ: uel à carendo, ut alij putant. Vnde Val. Max. immò M. Tullius, in ea oratione quæ de Aruspicum responsis inscribitur, nam ex ea sunt uerba desumpta: Maiores statas solemnesq; cerimonias, pontificum scientia: bene gerendarũ rerum auctoritatem, augurũ obseruatione:

A uatione: Apollinis prædictiones, uatum libris: portentorũ depulsa, Hetrusca disciplina explicari uoluerũt. prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur, cum aliquid cõmendandũ est, precatione: cum exposcendum, uoto: cum exoluendum, gratulatione: cum inquirendum, extis, uel sortibus: impertito cum solemni ritu peragendum sacrificio, quo etiam ostentorũ ac fulgurum denunciationes procurantur. Quæ uerba si quis rectè perpendat, totam fermè rationẽ uotorum & sacrificiorum comprehendunt, atq; ideo à me hic tibi sunt recitata. Illud etiã sanè significandum duco, quòd denariæ quædam dicebantur cerimoniæ, & tricenariæ, quibus sacra adituris decem cõtinuis rebus, uel triginta certis quibusdam rebus carendũ erat, ut Festus notat. Græci quoq;, ut ex Polluce, alijsq; colligimus, uarijs uocabulis rem diuinã uocitabant: inter quæ hæ sunt. θυσία, quam Porphyrius, & grãmatici quidam dictam existimãt, quòd mortaliũ primi ex cõbustis arboribus thymiasin, id est euaporationẽ & suffitum deis impendere solerẽt, & à thymiasi thysiam deriuatã uolunt: hinc & Orpheus hymnos deis cum thymiamate & suffitu cecinit. Quidã à θύω, hoc est sacrifico deducunt, unde etiã thus. Sanè quidam thure primùm sacrificari cœptũ prodiderunt. Libanũ quippe puerum legimus sacrificijs deditum, inuidia interemptũ, in cogno-

B minẽ plantã deûm miseratione mutatum, qui græcè λίβανος, id est thus dicitur. hinc & δενδρολίβανος, ipsa thuris planta. Historiã latius explicat in Geoponico Heron, seu Constantinus. Arnobius tamen negat, apud uetustiss. thus in sacris fuisse, quod alibi dicã. A Thysia, Buthysia deducitur, quam uocẽ & latini usurpant, ut Tranquillus in Nerone. Est & uerbum βουθυτεῖν, id est bouẽ immolare, uel maiore uti sacrificio. quo uerbo Aristophanes in Pluto usus est. Grãmatici à βου particula intentiua deriuãt, ut βούλιμον, βούσυκον, βούπειναν, cum magnã famem, ficum & sitim significare uolunt. Athysia etiã Acapnathysia Luciano dicit̃, & Athenæo, quæ sine fumo sunt sacrificia, & perinde exigua: qualia sunt inopum, quibus nõ esset uictimarum copia. Dicunt̃ & sacrificia Orgia, quæ (ut Seruius scribit) omnia apud Græcos sacra significãt, ut cærimoniæ apud Latinos. sed abusiuè, inquit, sacra Liberi Orgia dicebantur, dicta ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id est à furore: uel ἀπὸ τῶν ὀρῶν, id est à montibus: nam præcipuè in montibus celebrabantur. Vergilius,

Qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cithæron.

Græci quidã Orgia dicta tradunt ἀπὸ τοῦ εἴργειν, id est ab arcendo, quòd à sacris profani arceri debeant. hinc ὀργιάζω, & ὀργιάζομαι, rem diuinam facio: & ἐξοργιάζω, expio, & ad sacra suscipienda præparo. Sacrificium præ-

terea ἱερουργία dicitur, τέλος & τελετὴ, & numero plurali τὰ τέλη. A unde & τελεία ἱερὰ, sacra eximia, & quæ ampliora sunt, & sanctiora appellabantur. τελετὴ quoque, pro mystica & sacra celebritate. quidam utrunque ἀπὸ τοῦ τελεῖν deriuant, quod perficere ac impendere significat, quod in sacris multa impenduntur ac profundũtur. hinc & τελετάρχης is dicitur, qui religionis alicuius est cõditor, quo nomine CHRISTVS à Dionysio uocatur. hinc et τελεστήριον, locus ubi mysteria & sacra peraguntur. hinc Polyteles, qui multa: & Euteles, qui bene & frugaliter expendunt. Vocatur item sacrificiũ θῦμα, θυηλὴ, ἱερουργία, alijsque multis nominib. ut quę deis propria & peculiaria, ut παμύλια Osiridis, θεσμοφόρια & Demetria Cereris, & Aphrodisia Veneris, Dionysia Bacchi, Panathenæa Mineruæ, cæteráque quæ his Syntagmatibus cõmemoraui. Atque hæc quidẽ de Græcis. Illud uerò à latinis quibusdã traditum inuenimus, uictimã ab hostia differre: idque uolũt ab Ouid. in Fastis significatũ his duob. uersibus,

Victima, quæ cecidit dextra uictrice, uocatur:

Hostibus à uictis, (uel ut in alijs legitur, *domitis*) *Hostia nomen habet.* Quod discrimen cùm alij, tum in primis Isidorus & Seruius uidentur agnoscere, sed ab auctoribus certè confunduntur. Festus alicubi hostiã ab antiquo uerbo hostio deriuat, quod est ferio. licet idem alibi ita scribat: Hostia sacrificium, quod Laribus immolabãt, B quòd ab illis Hostes arceri putabant. Cæsar de bello Gallico: Hostiæ omnibus locis immolabantur. Hostiæ, ait Isidorus, apud Veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent: Victimæ uerò sacrificia, quæ post uictoriam deuictis hostibus immolabantur, & erant uictimę maiora sacrificia, quàm hostiæ. Alij uictimam dictam putauerunt, quòd ui ictus percussa cadebat: uel quod uincta ad aras ducebatur. hæc Isidorus. Athenæus porrò lib. Dipnosoph. VIII. plura ex pluribus auctoribus exequitur, cur & quomodo sacrificia instituta sint. Qui uerò primus animal occiderit, Hyperbius dicit, Martis filius: qui boues, Prometheus. Sed certè de Prometheo hæc apud Hyginũ in Astronomico poetico leguntur: Antiqui, inquit, cum maxima cęrimonia deorũ immortaliũ sacrificia administrarent, soliti erant totas hostias in sacrificiorũ consumere flamma. itaque cum propter sumptus magnitudinem sacrificia pauperibus nõ contingerent, Prometheus, qui propter excellentiam ingenij mirã, homines finxisse existimatur, recusatione dicitur ab Ioue impetrasse, ut partem hostię in ignem conijcerent, partẽ in suo cõsumerẽt usu: idque postea cõsuetudo firmauit. quod cum facile à deo, nõ ut ab homine auaro impetrasset, ipse Prometheus immolauit tauros duos: quorũ primùm iocinora cum in ara posuisset, reliquam carnẽ ex utroque tauro in unũ compositã, corio bubulo texit: ossa

A ossa autem, quę circũ fuerunt, reliqua pelle contecta, in medio collocauit, & Ioui fecit potestatẽ, ut quam uellet earũ cõsumeret partem. Iupiter autem etsi non pro diuina fecit cogitatione, nec ut deum decebat, omnia qui debuit antè prouidere, sed quoniam credere instituimus historijs, deceptus à Prometheo, utrunq; putans esse taurum, delegit ossa pro sua dimidia parte. itaq; postea in solemnibus & religiosis sacrificijs carne hostiarum consumpta, reliquam, quæ pars fuit deorum, eodem igne comburunt. hæc Hyginus in Astronomico poetico, & multo ante Hyginum Hesiodus in Theogonia. ex quorũ uerbis facile intelligas, quod scribit Lucianus in dialogo Iouis & Promethei, cum ait: Nam quibus me ipsum decepisti in distributione carnium, ossa pinguedine obducta modò apponens, & meliorem partẽ tibi ipsi reseruans? & cætera. Legimus tamen primos Athenienses bobus in cibis non abstinuisse, ut Theon prodit. id etiã Pausſ. tradit in Eliacis, ueteres solitos fuisse hostiam, per quam aliquis iurasset, non amplius inter edulia & cibaria homini apponere. unde Homerus præconẽ inducit, aprum in mare proiecisse, per quem Agamemnon iurauerat, Bryseida sui esse lecti expertẽ. Sa-
B nè notandum est, antiquos totam uictimam prius incendisse, ut suprà ostensum est. unde illa sunt adhuc uocabula, Holocautoma, & Holocaustoma, & Holocauston. de quibus sic etiã Isidorus: Holocaustum, inquit, sacrificiũ illud, quod totum igne consumitur, dum offertur. Antiqui enim, dum maxima sacrificia administrare solebant, hostias totas in sacrorum consumere flamma solebant. Sed reliqua prosequamur de Hostijs.

Præcidaneæ hostiæ dicebant̃, quę ante solemnia sacrificia pridie mactabant̃. Festus: Præcidaneã porcam dicebant, quàm immolare antè erãt soliti, quàm nouã frugẽ inciderent. Idẽ, Præcidanea agna uocabatur, quæ ante alias cędebatur. Item porca, quę Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta non fecisset: id est, glebã nõ iniecisset. Cato quoq; de Re rustica: Thure, uino, Iano, Ioui, Iunoni præfato: priusquam porcam fœminam pręcidaneã immolari præcipit. quo facto, subdit postea, Porcam pręcidaneã immolato, &c. Sed hac de re audiendus est Gellius: Præcidaneæ, inquit, hostiæ dicuntur, quę ante sacrificia solemnia pridie cędebantur. Porca etiam pręcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges nouas fieri cœptas immolari Cereri mos fuit, si qui familiã funestam aut nõ purgauerant: aut aliter eam rem, quàm oportuerat, procurauerant. Sed porcam & hostias quasdam appellari uulgo, notum est. Ferias præcidaneas dici, id opinor à uulgo remotum est, propter ea uerba Attei Capitonis ex lib. quinto, quos de pontificio iure composuit: Coruncanio Pont. max. feriæ præcidaneæ in atrum diem inauguratæ sunt. Collegium

legium decreuit, non habendum religioni, quin eo die feriæ præcidaneæ essent. hæc Gellius. Videndum an rectè apud Festum Præsa porca dicatur, pro præcidanea. Festi hæc sunt uerba: Præsa porca dicitur, ut ait Veranius, quę familiæ purgandę gratia Cereri immolabatur, quod pars quædam eius sacrificij fit in conspectu mortui, eius cuius funus instituebatur. Dicebatur etiã hoc genere sacri Piaculus Porcus, ut docui alibi ex Catone de Rę Rust. A

Succidaneæ hostiæ dicebantur, e litera per morem compositi uocabuli in i literam commutata, ut idem Gellius scribit: id quod & in Præcidaneis accidisse uidemus. nam quasi succedaneæ & præcidaneæ appellatæ sunt. Et succedaneæ quidem dictæ, si primis hostijs litatum non erat, aliæ post easdem ductæ hostiæ cædebantur, quæ quasi prioribus iam cæsis, luendi piaculi gratia subdebantur & succedebant, ob id succidaneæ nominatæ, litera i tractim, hoc est productè pronunciata. Audio, inquit Gellius, quosdam eam literam in hac uoce barbarè corripere. Idem Gellius S.C. affert, quod factũ fuit M. Ant. A. Posthumio Coss. tale, quod C. Iulius L. F. pont. nunciauit in sacrario in regia hastas Martias mouisse. De ea re ita censuerunt, ut M. Ant. Cos. hostijs maioribus Ioui B
& Marti procuraret, quod cæteris deis, quibus uideretur, placandis, uti procurasset, satis habendum censuerunt: si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Hactenus S.C. Plautus in comœdia Epidicus inscripta, Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam, ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum. Illud de succidaneis scribit Seruius in VIII. Æneid. commen. In omnibus, inquit, sacris fœminini generis plus ualere uictimas: denique si per marem litare non poterat, succidanea dabatur fœmina: si autem per fœminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat. Videtur Vergilius in III. Æneid. succidaneum sacrificium innuere, cum ait:

Rursum in secessu longo, sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum atq; horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisq; reponimus ignem.

quo loco Seruius: Sanè sciendum, inquit, iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum. nam displicuisse prima, ex prodigijs indicatur. quidam etiã has auctas hostias dixerunt: quoniam cum primis hostijs non litatum esset, tunc & aliæ addebantur, quoad litatum esset. Suet. circa Perusiam sacrificio nõ litante, augeri hostias imperauit. Legimus quoq; Paulum Æmilium sacrificantem non litasse, usq; ad XX hostiam. in XX uerò prima apparuisse signa, quæ uictoriam pollicebantur. hinc & apud græcos prouerbium factum, δεύτερων ἀμεινόνων, quod in sacrificijs secunda meliora sint. nam ut dictũ est, si priora non bona apparuis-

A apparuissent, ad secunda conuertebãtur meliora. meminere & Plato & Hesychius.

Eximiæ hostiæ. Eximij, ait Macrobius, in sacrificijs uocabulum, non poeticum epitheton, ut aliqui putant, sed sacerdotale nomen est. Veratius, uel Veranius, ut aliqui legunt, in pontificalibus quæstionibus docet, Eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ eximebantur è grege: uel quòd eximia specie, quasi offerendæ numinibus eligerentur. hinc Vergilius ait,

Quattuor eximios præstanti corpore tauros. quo in loco ait Macrobius, Eximios, quòd eximuntur: quòd uerò lecti, prętantes corpore dictum est. Donatus quoq; : Eximia pecora dicuntur, quæ à grege excepta sunt ad usus dominorum suorum, ut uberius pascantur. Sed propriè eximij sunt porci maiores, qui ad sacrificandum excepti, liberius pascuntur. Etenim boues qui ad hoc electi sunt, egregij, uel eximij dicuntur: & oues lectæ. ut Vergilius,

Mactant lectas de more bidentes. Idem,

Quattuor eximios præstanti corpore tauros. hæc Donatus.

Ambiguæ oues in sacris quæ dicerentur, Bebius Macer, qui Fa-
B stos dierum scripsit, ostendit. ait enim, Iunoni eas quæ geminas parerent, oues sacrificari cũ duobus agnis, altrinsecus alligatis: & has ambiguas uocatas, quasi ex utraq; parte agnos habentes. quã sententiam est secutus Placiades Fulgentius ad Chalcidiũ. Varro tamen de Ling. lat. Abigenam bouem dictã ait apud Augures, quam circùm aliæ hostiæ constituebantur. Videtur innuere, quòd circum agerent: ut Ambustũ, inquit, quod circũ ustũ est: & Abagiũ, q̃d adagiũ dicit̃, litera mutata. Idẽ Varro alibi, Aruigẽ in hostijs scribit, quę cornua habeãt, & quorũ exta ueru coquant̃, quod aliàs planius dixi.

Haruga, uel ut alij, Aruga, sine afflatu, ab ara, hostia est, auctore Donato. alij ab hara, in qua includebatur. apud Festum tamen legimus: Hariunga dicebatur hostia, cuius adhærẽtia inspiciebant̃ exta.

Cauiares hostiæ dicebant̃, ait Festus, quod Cauiariæ, id est, pars hostiæ cauda tenus duceretur, & ponebatur in sacrificio pro collegio pontificum quinto quoq; anno.

Prodigiæ hostiæ dicebantur, quæ consumebantur, ut Veranius & Festus scribunt. unde & prodigi dicti. Prodigialis uerò Iupiter etiam legitur, cui Plautus mola salsa & thure comprecari ait.

Bidentes hostiæ quæ dicerent̃, uariè proditum est. quidam oues tantum, alij & uerres, alij alia. de quibus sic Seruius apud Macr. lib. VI. Sat. De bidentiũ, inquit, numero dentium, quẽ grãmaticus ille opinatus est, reprehendendus à me non est, cum ipse iam riseris: uerum procurãdũ mihi est, ne illud obrepat, quod bidẽtes epitheton sit ouium, cum Pomponius egregius Attellanarum poeta in Gallis

LL transal-

transalpinis hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturũ, si unquam rediero, A bidente uerre. P. uerò Nigidius in lib. quẽ de extis cõposuit, Bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas: neque tamẽ dixit, cur ita appellentur. Sed in cõmentarijs ad ius pontificum pertinentibus legi Bidenes primò dictas, d litera ex superfluo, ut sæpe assolet, interiecta: sicut pro reire redire, & cætera. hinc idem, ut putatur, Seruius lib. quarto Æn. super eos uersus,

Principiò delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt, mactant lectas de more bidentes.

Bidentes autem, inquit, dictæ sunt hostiæ, quasi biennes, quia neque minores aut maiores licebat hostias dare. sunt enim in bestijs, uel ut alij legũt, ouibus, duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum apparent, nec in omnibus, sed in his quæ aptæ sacrificijs inueniuntur. Prosequitur Seruius apud Macr. Ergo bidennes primũ dictę sunt, quasi biennes: & longo usu loquendi corrupta est uox, & ex bidennibus bidẽtes dictę. Hyginus tamẽ, qui ius pontificũ nõ ignorauit, in quarto lib. quos de Vergilio fecit, Bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatẽ duos dentes altiores haberẽt, per quos ex minore in maiorẽ transcendisse cõstaret ætatem. hoc idem quod Macrobius, Gel. antè dixerat lib. Noct. Attic. XVI. ubi etiã fatui atque arrogantis grãmatici rident insolentiam, putantes de ouibus tantum dici bidentes, propter eos Vergilij uersus in VII. ut puto Æn. Centũ B lanigeras mactabat ritè bidentes, hoc idem quod Gellius & Macr. Non. Marcellus tradit de proprietalibus rerum.

Fuerunt & Ambaruales hostiæ, de quibus paulo pòst in Ambaruali sacro, & Amburbio agemus.

Sed reliqua de hostijs breuiter afferamus. Trebatius lib. primo de religionibus, Hostiarum in primis genera duo fuisse docuit: alterum, in quo uoluntas Dei per exta disquirebatur: alterum, quo sola anima deo sacrabatur. unde & animales hostias uocabant, id quod retrò copiosius ostendam. In his ipsis hostijs, uel animalibus, uel cõsultatorijs, ut ait Macrob. quædam fuere, quæ Iniuges hostiæ uocabantur: id est, quæ nunquam domitæ ac iugo subditæ fuerunt. Harum & Vergilius meminit,

Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit,

Et intacta totidem ceruice iuuencas.

Manilius Chrestus in lib. quẽ de Deorum hymnis scripsit, ait Mineruæ iniuges boues sacrificari solitas, id est, iugũ quæ nunquam tulerunt: illa uidelicet causa, quód & uirginitas iugũ nesciat maritale, & uirtus nunquam sit iugo premẽti subiecta. Idem quod & Placiades Fulgẽtius repetit, in eo quẽ scripsit libro ad

A bro ad Chalcidium. Cætera quæ de hostijs dici possent, suis locis in Deis ascripsimus. Quare iam par est, ut transeamus ad sacrificioru̅ & celebritatu̅ pleraq; nomina, quoru̅ apud auctores frequens est mentio, ut nostro studio harum rerum studiosis inquirendi laborem in tui gratiam adimamus, atq; ab Amburbio exordiemur.

Igitur Amburbium, quod & Amburbale sacrum dicebatur, sacrificiu̅ fuit, quoties urbs lustrabat. id uerò fuit mos fieri, cum prodigium aliquod urbi minari uideretur, & tædis aut uictimis expiari conueniret, nõnunquam & sulphure & aqua. Sed & ouis combustis urbem uel totam, uel partem lustrabant: unde etiam Nouendiale sacru̅ institutu̅ fuit, quod dupliciter actu̅ apud Romanos obseruauimus. uno modo, cu̅ defunctis parentabãt, seq; lustrabant, ut in Sepulchralib. docui: altero, cu̅ prodigiu̅ aliquod accidisset, quod nouendiali sacro expiare solebãt, ut est frequenter cùm apud alios, tum maximè apud Liuium obseruatu̅. ita uerò perficiebat, ut uideo doctis placere. Nouem dies assiduè deis sacrum faciebant, quod sacrum indici solebat uel à Pon. Maximo, uel à Prætore urbano, ex senatus decreto. Fuerunt & Nonalia sacra, quæ nonis celebrarentur: unde & appellata, ut M. Varro meminit.

B Solitaurilia sacra fuere, quę singulo perfecto lustro per Censores celebrari mos fuit, ad lustrandam urbem, sue, oue, & tauro: aut uerre, ariete & tauro: qui circum urbem ducebantur, tumq; multa religione lustrum condebatur. ut ferè sint, qualia τριάκτρα à græcis fieri consueuere. M. Cato de Re rust. Agrum lustrare sic oportet, Imperans solitaurilia circumagi cum diuis uole̅tibus, quodq; bene eueniat, mando tibi Mani, ut illa solitaurilia, fundu̅, agru̅, terramq; mea̅ quota ex parte, siue circumagi, siue circumferenda censeas, uti cures lustrare: & cętera. Festus: Solitaurilia hostiaru̅ trium diuersi generis immolatione̅ signant, tauri, arietis, uerris, q̊d omnes integri solidiq; corporis sint: solu̅ enim lingua Oscoru̅ significat totum, & solidu̅. hæc Festus. sed & Græci ὅλον dicu̅t totum, & integru̅. Porrò de solitaurilibus meminit Liuius, Asconius, Quintilianus, alijq;.

Ambaruale sacru̅, ad arua & segetes lustrãdas, multa prece & cerimonia celebrabat. Pomp. Festus apud Macrobium: Ambarualis hostia, ait, quæ rei diuinæ causa circum arua ducitur, ab his qui pro frugibus faciunt. quod uolunt Vergilium in apotheosi Daphnidis significasse, cum ait,

Et cum lustrabimus agros. & in primo Georg.

Terq; nouas circum felix eat hostia fruges. Ambaruale, ait Seruius, sacrificium, quod arua ambiat uictima: sicut Amburbale, uel Amburbium sacrificium, quòd urbem circuit & ambit uictima. Dictum uerò ab am, antiqua particula, quæ circu̅ significat: ut Ambur

bia etiam, b litera interposita ad consonantiam, ut etiam Ambio & A
Ambitus. Porro Ambaruale sacrũ, nisi de porca fœcunda & gra
uida, aut uitula fieri cõsueuerat. Fuit autem Ambaruale sacrum, ut
modò dicebam, cum arua & segetes solemni uictima lustrabantur.
eam uictimam maturis frugibus ter circum arua ducere conuenie-
bat, ut in Cereris sacris infrà dicam, omnesq; pòst clamantes seque-
bantur: ex quibus unus querna corona ornatus cum solemni salta-
tione, composito carmine Cereri decantabat laudes. ac postquã ui-
no & lacte libasset, antequam fruges meterent, porcam Cereri im-
molabant: quę, ut dictum est, præcidanea dicebatur. Agri præte
rea ita quoq; plerunq; lustrabantur. Iunoni & Iano uina prius liba-
bant, mox Martem patrẽ aduocabant, ut sciens uolensq; propitius
adesset sibi & familię. mox peracto sacro, agrum lustrabãt: id quod
M. Cato de re Rust. plenius est executus. Græcos quoq; urbes lu-
strasse accepimus, edoctos ab Epimenide Cretensi, binis ouibus ni-
gri & candidi uelleris, dimissis ex urbe pago'ue quò ire uellet, liberè
sequẽtibus eas custodibus: qui ubicunq; procubuissent, illas propi-
tio deo immolabant. At uerò Galli hominẽ saginatum per annũ,
festo die extra urbis pomœrium lapidibus obruebant: itaq; lustra- B
ri urbem putabant. Hinc etiam annotamus, anathemata à græcis
dici sacros eiusmodi homines, qui ad urbium lustrationem expia-
tionem'ue deis manibus & inferis deuoti mactabantur, si qua lues
aut calamitas ingrueret, quam tali hominum internecione Deis pla
catis sedatum iri putabant. ad quæ sacra Diuus Paulus alludens, ad
Romanos scribit: Optarem ego ipse anathema esse. id est, quod græ
ci dicunt ἀναθεματίζεσθαι, hoc est execrari & exterminari à Christo,
modo sic illis prosim. Certe & D. Hieronymus notat uocem hanc
anathema propriam esse Iudæorum, & pro corporali occidione &
detestatione, seu execratione desumi. Vtitur hac uoce & alibi D.
Paulus, hoc est ad Corinthios & Galatas: item & in libris Mo-
sis. Non me præterit & quę ab alijs scribuntur, qui modò pro seiun
ctione quadã & deuotione sumunt, modò pro oblatione, & ijs do-
narijs quæ deis tholis & templis offeruntur, ἀπὸ τοῦ ἀναθῆναι dicta,
hoc est à seponendo, uel suspendendo. Hinc Prudentius contra
Marcionem,

Organa, & externi laudant anathemata regni. Sed illud gręci per ε,
à uerbo ἀνατίθεμαι, id est execror, hoc per η scribũt. Certè & LXXII
interpretes in Deuteronomio, & alibi hac uoce usi sunt. Est & uul-
gata Pythagorę sentẽtia apud Stobæũ, θυηπολίαι μὲν ἀφρόνων πυρὸς
τροφὴ, τὰ δ' ἀναθήματα ἱεροσύλων χορηγία. hoc est, Sacrificia imprudẽ
tum, ignis alimentũ: anathemata uerò, id est oblationes sacrilegorũ,
impẽsa et chori inductio. Sed ad nostra redeamus. Si oues lustrarẽt,
alia

A alia à supradictis ratio fuit. nam pastor summo diluculo aqua oues inspergebat, & sulphure, herbaq; sabina, & lauro, igne succensis, circumcirca ouilia suffibat, cumq; sacro carmine milio & libo cũ lacte & sapa Pali deæ sacra faciebat. Hoc suffimento pecora piari, & morbos depelli, et tabem putabãt. Scribit in Hippia maiore Plato, quòd qui expiabant antiqui, Macariæ Herculis filiæ sacram rem faciebãt, atq; in primis pro re profana. Si uerò exercitus lustrandus esset apud Romanos, in cãpo Martio exercitus instruebaẽ, & sue, aut hirco, oue & tauro lustrabatur. Milites ipsi lauro coronati, rem diuinã faciebant, sub diuo: & hunc lustrandi morem Seruium regem primum instituisse ferũt, & Armilustrum nuncupasse: in hoc illud maximè obseruare consueuisse accepimus, ut ij qui hostias ducerẽt, bonis & faustis nominibus appellati eligerentur. ex hac enim re certa omina, prosperi uel sinistri euentus ueteres captabant: quę superstitio & nostros plerosq; hodie quoq; inquinat. Alij hanc exercitus lustrationem ita peragebant, suem, ouem, taurum, qui puri essent, ter circum acies instructas præcedente pompa ducebant, Martiq; deo immolabant. Aliæ porrò lustrationes non Romani modò, & Græci, sed & Hebræi, Ægyptij, & Persę, aliæq; nationes: quę tamen om
B nes ad easdem referri queunt, nisi pro regionis & loci uel instituto & consuetudine, uel rerum copia.

Lustralia sacra appellabantur, quæ quinto quoq; anno, id est lustro peragebanẽ. aliquando tamen lustralia, pinguia significat, quo modo interpretatur Lactantius grãmaticus lib. secundo Thebaid. in Noctis hymno,

Lustraliaq; exta
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis. Lustralia, inquit, pinguia: nec possumus quinquennalia accipere, cum constet anniuersarium sacrum dicatum fuisse. Lustralia ergo pecora sunt, quæ per quinquennale tẽpus deuota sacrificijs nutriuntur, & ideo pinguia. Seruius quoq; VIII Æneid. super ea uerba,

Vescitur Æneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis. Lustralibus, inquit, aut pinguibus, moris enim fuerat cõpleto lustro pingues uictimas offerre censores: aut certe de quinquennali [illegible]ue, id est perfectæ ætatis. nam & Homerus βοῦν πεντάετηρον dixit. Sanè lustratio quę fiebat post funus, præclarè tribus uersibus à poeta in sexto Æn. exprimitur, post iusta Miseno peracta. Idem inquit,

Ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Lustrauitq; uiros, dixitq; nouissima uerba. in quibus uersibus nihil est otiosum, sed omnia ex prisca religione desumpta. nam cum

omnis expiatio, seu expurgatio ad superos pertinere crederet̃ terna A rium numerũ superis sacrum adhibuit. Quin & uerbo apto lustrationi usus est, quod est Circumfero. unde & Plautus, Pro laruato te circumferã: id est, purgabo. codices uulgati non pro laruato habẽt, sed pro Cerito. Imò & ipsa lustratio, ut Seruius docet, à circumlatione dicta, uel tædæ, uel uictimę, in quibusdã uel sulphuris. Iuuenalis:

Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tædis, aut si foret humida laurus.

Tum & aquam spargit poeta, quæ sordes abluat, ramo felicis & festæ oliuæ: licet lauro potius id fieri soleret, ut dicit Donatus, & consentit Seruius, sed Vergil. mutauit propter Augustũ: nam quo die natus erat Augustus, nata in palatio laurus erat, ex qua triũphantes coronabant̃. & ideo ne lustratione lugubri uideretur adhibere, mutauit in felicẽ oliuam. Sanè & aqua marina purgationes factas apud antiquos, & hodie fieri à Mauris, alijsq́ multis audiui. De mari Proclus, ut alio loco dictum, & M. Cicero de parricidis agens, in culeo insutis: Non sic in flumen abijcere, ne cũ delati essent in mare, ipsum polluerent: quò cætera quæ uiolata sunt, expiari putãtur. Meminit & Aristophanis interpres. Nam, inquit, moris fuit expurgare profanatos, si ad mare deferantur, & abluantur. At res hæc notior est. hinc etiam illud Catulli ad Gellium, B

Suscipit ô Gelli, quantum non ultima Tethys,
Nec genitor Nympharum abluit Oceanus.

Insani quoq́ homines expiantur porco in primis. Id etiã Plautus in Menech. ostendit. Nũc ipso naturæ deo mihi responde adolescens, quibus hic precijs Porci ueniunt, sacres, sinceri? numum à me accipe: iube te piari De mea pecunia: nã equidẽ insanũ esse te certò scio. & paulo pòst: Hercle certò non sanus satis. & mox: Iube, si sapis, porculum afferri tibi. Ad hoc facit illud Horatij in Sermonibus:

Immolet æquis Hic porcũ Laribus. idem et Varro confirmat libro secundo de Re rust. Illud etiam fuit purgationis genus per Oscilla, cuius meminit Vergilius in secundo Georg.

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu. de quibus copiose in primis Hyginus & Seruius. Oscilla uerò ab ore cillendo, id est mouendo dicta, si Seruio [illegible]mus. alij ab osculo diminutiuum uolunt oscillum, ut à baculo bacillũ. Santra tamen uetus scriptor: Oscilla, ait, quod oscillant, id est, inclinant, præcipitesq́ in os ferantur. at uerò Cornificius: Oscellãtes, inquit, ab eo quod os celare sint soliti personis, propter uerecũdiã, qui eo genere lusus utebant̃. Causa autẽ eius iactationis prodit̃, ut Festus scribit, quòd Latinus rex prælio, quod ei fuit aduersus Mezentium Ceritum regem, nusquam apparuerit, iudicatusq́ est Iupiter factus Latiaris: itaq́ per sex eos dies feriatos

tur cœ-

A liberos,seruosq́ requirere eũ non solũ in terris,sed etiã qua uideretur cœlum posse adiri per oscillationem,uelut imaginem quandam uitæ humanæ,in qua altissima interdum ad infimum,infima ad summum efferuntur. Nec desunt,qui exemplum Grecorũ Italicos secutos putent, quod illi quoq́, ut interfecto Icaro Erigone filia eius dolore impulsa suspendio perierit: quas neces ut expiarent Attici, oraculo moniti, Oscillorum celebritatem instituerunt, ut Seruius & Hyginus, & in Aratum Grammatici pluribus retulerunt. Prudentioribus tamen placuisse legimus, sacra Liberi patris ad animæ purgationem pertinere. hinc & ei deo Mystica uannus Iacchi: nam uanno & cribro fit granorum purgatio. Omnis autem purgatio,aut per aquas, aut per ignem fit,aut per aerem, sicut & in sexto canit poeta:

Aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad uentos, alij sub gurgite uasto,
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni. qua de re alibi nõnihil retuli, & ibi plura Seruius. In purgationibus præterea notamus oua adhiberi solita,& sulphura,tedas,lauros, & similia, ut ex Plinio, Iuuenale,Ouidio,Apuleio,poetis cæteris colligimus. Fuit & expia-
B tionis apud Grecos alia ratio in pestilentia,aut fame,aliáue calamitate,maiori'ue aliquo discrimine,qua hominẽ abiectum perquirebãt, quẽ caricis,placentis,caseoq́ alliciebãt, eum septies uirgis quibusdã ad pudenda uerberabant, tum demũ fouea confossa cremabant,cineres in mare proijciebant:eo sacro arbitrati urbem expurgari,Catharmon id appellantes.Meminit Isaacius apud Lycophronẽ,item Hipponax in Iambis. Quidam & Anathema uocant, ut paulo antè ostendi. Apollonius uerò Tyaneus, ut est apud Philostratũ & Eusebium, non minus tetra expiatione usus in Ephesi pestilentia est. nam mendicum senem lapidibus obrui præcepit,ut eam auerteret. Historia est nota. hanc fermè expiationem,seu deuotionem potius, fecisse Abderitanos certis diebus, innuit Ouidius in Ibin:

Aut te deuoueat certis Abdera diebus,
Saxaq́ deuotum grandine plura petat. Morem insuper fuisse legimus expiandi purgãdiq́ classem, id quod & in libro de Nauigijs scripsimus. In littore maris altaria posita marinis undis alluebãtur, omnisq́ circumstabat multitudo linguis fauens.tum sacerdotes in mari stantes, sacrum faciebant,terq́ per classem scaphis circumuecti,sacra piamina ferebant, ducibus & nauarchis unà annauigantibus, ipsaq́ piamina attollentibus, ut ab exercitu totaq́ classe infelicia cuncta auerterentur, ac depellerentur. Alium puerorum expiandi morem antiquis fuisse,demonstrat Persius Satyra secunda:

Ecce auia,aut metuens matertera cunis,

Exemit puerum, frontemq́ atq́ uda labella A
Infami digito & lustralibus ante saliuis
Expiat, arentes oculos inhibere perita. Sed & Græci solebant
pro infantibus sacrificare, quinta à partu die, quã rem in Truculẽto
Plaut. argutissimè his Dinarchi uerbis ostẽdit: Quin deis, inquit, ho
die sacrificare pro puero uolo ascititio. Addit Phronesiũ meretrix,
Immo hercle uerò quinto die, quod fieri oportet, censeo. Hunc aũt
morem expiandi Plato in Theæteto dilucidè declarat, quo loco sic
Socrates loquitur: Hãc prolem, ut uidetur, qualiscũq; sit, uix demũ
genuimus: post partum uerò, ut moris est, quinta die ab eius natali,
solennia celebrantes, circulo cursim circumferre debemus, præca-
uentes ne nos fallat, si fortasse educationi digna non sit, sed inanis ac
falsa: num censes natum tuum omnino alendũ, nec ullo modo abij-
ciendum? an fortè reprobatũ uidens primogenitũ tuum, non mo-
lestè feres de medio tolli? hactenus apud Plat. Socrates. Quibus
uerbis planũ uidemus, quod obscurũ apud Plautũ uidebatᷓ. Sed
et fuit nostris, hoc est latinis lustricus dies, quo lustrare infantes sole
bant antiqui, & nomina imponere fœminis quidẽ VIII, maribus IX
die, ut Macrob. Festus & Plut. ostendunt: unde etiã dea Nundina à
nono die dicta, ut alibi docui. Sed & Hebræi peritomẽ, id est circũ- B
cisionem suã, VIII die ut plurimũ, ut nos sanctã absolutionẽ, quòd
græcè baptisma appellamus, facere cõsueuerunt. Porrò expiatio,
seu purgatio de nece hominis, quę fiebat priscis, scribitᷓ à Paus. in At
tica: Cum, inquit, Theseus Pallãtis filios interfecisset, Trœzena pro
fectus est purgationis causa: hoc est, τούτους κτείνας, ἐς Τροιζῆνα ἔρχε
ται καθαρσίων ἕνεκα. ne fortè te decipiat Domitij interpretatio. Memi
nit item alterius eiusdẽ Thesei purgationis, ob cædẽ quã de latroni
bus fecerat, à Phytali nepotibus. Item in Corinth. narrat Apollinis
& Dianæ expiationem, de Pythonis morte. de his etiam sæpe apud
auctores leges: ut apud Herodotũ in primo de Adrasto, qui ea cau
sa ad Crœsum regẽ iuerat, ut expiaretur, & incautè regis filium inte
remit. Nota est historia. nihil omnino notius apud auctores, si quis
nece aliqua pollutus esset, bis septies se inundationibus uestesq́
aqua abluere solebat: unde etiam sæpe legimus huiusmodi expiatio
nes apud flumina factas. Fuit & in hoc genere expiaminũ, ut Var-
ro de Ling. lat. docet, piacularis hostia, cum quid cum piaculo factũ
esset. Varronis uerba: Prætor, inquit, qui tum factus est, si impru-
dens fecit, piaculari hostia facta piatur. Dicimus & piaculare sacrũ,
& piaculare sacrificium: utrunq; apud Liuium legimus. hinc & Pia-
cularis Romæ porta appellata fuit, propter piacula quæ ibi fiebant:
uel ut Cloacius ait, quòd piaculum ibi solueretur piandi, uel propi-
ciandi causa. Lege Festum, à quo & illud proditum est: Piatrix dice-
batur

A batur sacerdos, quæ expiare erat solita: quam quidem alij uocabant simulatricem, alij sagam, alij expiatricem. & Piamenta etiã dicebantur, quibus in expiando utebantur, siue purgamenta. Demùm Epimenides Phæsto urbe Cretensi oriundus, expiationũ carmina composuit, & de his librum uersibus edidit, ut in decimo Strabo, alijq́; prodidere. Sed iam nos nonnihil de celebritatibus & festis tum Romanorum, tum Græcorum afferamus.

DE CELEBRITATIBVS, ET FESTIS.

ED & nonnihil iam de Romanorum & Græcorum celebritatibus & festis afferamus, ut intactum tibi nihil mittamus. incipiamq́; à Latinis ferijs, de quibus ita Plin. Ferijs Latinis, ait, in Capitolio quadrigas certasse, uictorẽ absinthium bibisse, quod eo maiores arbitrarentur sanitatem honorificè dari. Latinas uerò ferias, inquit Varro, à Latinis populis dici, quibus ex Albano monte carnẽ petere cum Romanis ius erat. Plu-
B ra de his in Ioue scripsi. Arnobius lib. secundo, ubi de Cerimoniarũ mutatione agit: In Albano, inquit, antiquitus mõte nullos alios licebat, quàm niuei tauros candoris immolare, nónne istum morẽ religionemq́; mutastis, atq; ut rufulos liceret dari senatus constitutum sanctione: De hoc sacro & Alicarnas. plura. hoc autem Latinarum sacrificium, Latiar uocabatur, ut Macrob. ait in Sat. M. Cicero ad Q. Fratrẽ: De nostra, ait, Tullia spero cũ Crassipede nos confecisse: dies erant duo, qui post Latinas erant religiosi, cęterum confectum erat, Latiar erat exiturus ad VIII idus Aprilis, sponsalia Crassipedi præbui. Sicut uerò Latiar dicebatur, ita & Palatiar, sacrificium quod in Palatio fiebat: Festus. Alij Palatuar legunt, unde & Palatualis flamen, qui ei deo constitutus erat, in cuius tutela Palatium esse credebatur.

Palilia, uel Parilia, Palis deæ solemnitas, dies urbis Romæ natalis fuit, XII Kal. Maij, ut planius infrà ostendã, & in primo quoq; libro ubi de Pale actum est.

Matralia, Matris Matutæ, Iunio mense peragebantur. de his in nostris Fastis sum locutus. in his liba rusticana sumebantur, nec ad ea sacra ancillis accedere licebat. Matronalia uerò Kalen. Mart. agebantur, ut Horat. Ouidius, & Acron ostendunt, & Plut. & Festus. Fuerunt & Meditrinalia, à dea Meditrina: de qua suo loco ex Varrone & Festo actum est.

Megalesia, Magnæ matri non. Aprilis agebantur: Ouid. Varro ait, quod ipsa accersita ex libris Sibyllinis ab Attalo rege Pergami

prope

propè murum Megalesion, in templum eius deę, unde aduecta Romam: quod copiosius traditum est in ipsa dea. A

Opalia, deæ Opi mense Decembri fiebant: Varro, Macrob. Cætera in Opis descriptione repete.

Angeronalia quę essent, in ipsa dea Angerona explicui, ubi & de Consentijs.

Quinquatria, quę & Quinquatrus, Mineruę dies, XV. Kal. April. Minusculæ uerò idus Iul. Festus. Sunt qui Munusculæ legant, à muneribus.

Cerealia: uide retro, ubi de Cerere agemus.

Populifugia mense Iunio à Romanis celebrabãtur, ut docet Macrobius. Varro: Iunio, inquit, mẽse dies Populifugia, uidetur denominatus, quòd eo die repentè tumultu fugerit populus. non multo enim pòst hic dies, quàm decessus Gallorũ ex urbe & qui tum sub urbe populi, ut Ficuliates, ac Fidenates, & finitimi alij, contra nos cõiurauerunt. aliquot huius diei uestigia fugę in sacris apparent, de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt, ait Varro.

Fornacalia XII. Kal. Mar. à Fornace dea, de qua in primo actũ est.

Hilaria lætitiæ celebritas, VIII. Kal. April. Vide nostros Fastos. horum meminit Macrobius, & Vopiscus in Aureliano.

Lemuria sacra, sedandis Lemuribus Remi, mense Maio celebrata, ut Ouid. & Porphyrion tradunt, & ego alibi plura. B

Quirinalia, XII. Kalend. Maij, quæ & feriæ Quirini dictæ. Ouidius & Varro.

Regifugium, VI. Kal. Aprilis. sacrum uerò VI. Kalen. Iulij: Ouid.

Terminalia, mense Februario: de quibus alibi, hoc est in Termino, plura.

Feralia dicta, cum ferebant epulas ad sepulchra: Varro, & plura infrà, cum de inferorũ sacris agemus, ubi etiam de Februis, & alijs.

Liberalia, quæ & Bacchanalia, & Dionysia: Fest. Macrob. hæc & Orgia dicta fuere. Sanè Liberalia & Bacchanalia nõ eodem tempore fiebant. nam Liberalibus togæ pueris dabantur, XVI Kal. April. ut Ouid. in III. Fastorũ, & ipse in meo Calendario notaui. Horum M. Cicerò nec semel meminit ad Atticum, & alibi: Liberalia, inquit Varro, dicta, quòd per totum oppidum eo die sederẽt sacerdotes liberi, et anus hędera coronatę cum libis & foculo pro empto re sacrificarẽt. Bacchanalia uerò singulis mensibus agebantur, quę sublata fuerũt à Posthumio Cos. propter dedecus. Porrò in Græcis inuenio, Dionysia tripliciter Athenis celebrata fuisse: prima quidem per agros, mense Posideone: altera Lenæa, eo mense qui ideo Lenæon dictus est, de quo in nostro de Annis & temporibus, &c. tertia Dionysia, mense Elaphebolione celebrabantur.

Equiria

A Equiria, ab equorum cursu dicta, ait Varro: hæc Ouid. duplicia commemorat, in Martio scilicet, & Aprili.

Compitalia, ut Festus ait, festa quæ in compitis agebantur. Varro, Laribus compitalia diem attributum ait, ubi uiæ cõpetunt, compita: & tum ibi sacrificabatur, quotannisque is dies concipiebatur, ideoque inter cõceptiuos dies relatus. hinc & ludi compitalitij nuncupati, de quibus in Laribus actum est abundè.

Consualia, Conso deo celebrata, dicta quòd cum feriæ publicę ei deo in circo ad aram eius ab sacerdotibus fierēt, & ludi illi, uirgines Sabinæ raptæ fuere, XVII. Kal. Septem. In Conso plura dicta sunt.

Furinalia, seu Furnalia, deæ Furinæ festa, ut in primo dictum.

Vulcanalia mense Sextili agebantur. uide Vulcanum.

Vortumnalia, à Vortumno dicta, cuius feriæ, ait Varro, mense Octobri. & hoc lege in Vertumno.

Apollinares ludi prius incerto tēpore celebrati, post à Licinio Varo Præt. lege lata, IIII. Non. Quintilis celebrati, boue aurato, capris duabus albis auratis: Macrob. & Seruius in VI. Æn. Hos ludos Lauratū populo spectasse, Festus scribit, stipe data pro cuiusque copia.

Caprotinæ Non. Quintil. dictæ, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificabant, & sub caprifico faciebant, ipsius arB boris lac offerentes. quin & è caprifico uirgam adhibebant, ut ait Varro. Plura sunt à me in Iunone relata. Ancillarum hic dies festus fuit, Caprificia nuncupata, ab arbore caprifico, sub qua sacrum fiebat. plura Macrobius: Plutarchus tum in Romulo, tum in Camillo, & item in Parallelis. Plinius uerò initium Caprificiorū Vulcano sacrum fuisse ait, ita scribens: Vindemiæ mellis Attici signum dedere Caprificiorum diem, Vulcano sacrum. Plerique putant, Caniculares dies Caprifici dies esse. Notius uerò est, hunc diē ob Ouid. in Arte notatum esse, in illo,

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali Gallica ueste manus.

Laurentinalia, X. Kal. Ian. celebrabantur, ut docui in Fastis. M. Cicero ad Brutū: In eoque sum maiorū exemplum secutus, qui hunc honorē mulieri Laurentiæ tribuerūt, cuius uos pontifices ad aram in Velabro sacrificiū facere soletis. alij Laurentalia libentius legunt, de quibus & Festus. Varro: Ferię publicę Laurentinę, is dies, quē diem quidā in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parentant sexto die qui Acca dicitur, &c. Porrò & quidam Larentalia absque u in prima syllaba enunciant. alij duas faciunt, quod planius in Flora notauimus.

Faunalia, in quibus Fauni sacrum Non. Decemb. celebrabāt. Horat. in Odis, & eius interpretes: plura ipse in Dæmonibus.

Merca

Mercatorum dies festus idus Mart. ut Festus scribit. Idem & seruorum dies festus, idus Sextilis. A

Agonalia inferius à me cõmemoranda, ariete agebantur, v. Idib. Ian. Numa Pompilio auctore. de his & Ouid. Hæc & Agonia dicuntur, & duplicia erant: altera quidem Ian. altera XII Kalend. Maias celebrata, ut planius in Calendario ostendi.

Carmentalia à Carmenti dicta, ut suo loco ostensum est. hæc uerò annis singulis à matribusfamilias XVIII. Kalend. Feb. fiebant: in quibus aliquid scorteum, aut sua morte peremptum attulisse, piaculum fuit.

Robigalia VII. Kalen. Maias, ut in Fastis notauimus, celebrabantur. alij licet VI. Kal. scribant. De Robigo deo in primo abunde dictum est, atq; ideo hic repetere superuacaneum est. Oue & cane Robigo deo sacrum agebatur, ut infrà ostendã. Floralia quo pacto, quáue cerimonia celebrarentur, in deæ Floræ descriptione copiose disserui. hæc uerò IIII. Kalend. Maij agebantur. quidam tamen VI Non. Maij. scribunt.

Fordicidia, inquit Varro, à fordis bobus dicta sunt. Bos forda, quæ fert in uentre, quòd ea die publicè immolabantur boues prægnantes in curijs. Complures à fordis cędendis, Fordicidia dicta autumant. hæc & Fordicalia dicta fuere, & XVII. Kalend. Maias celebrabantur. Fest. & Ouidius. B

Lupercalia Romanorum celebritas, XV. Kalend. Mart. (licet aliter alij scribant) celebrabantur. in his capræ candidæ immolabantur, uel ut alij tradunt, canes. Februatus is dies, teste Varrone & Censorino, dicebatur. Februalia sacra ad expiandos manes fiebant, græcè λυκαῖα dicta, à Pane Lycæo, deo Arcadico, qua de re in eius descriptione plura dixi. nunc illud tantum: Hæc sacra à Lupercis celebrabantur, quorum uaria fertur institutio, ut à Plut. in Romulo pluribus traditur. Magis illa recepta est, quæ de Euandro Arcade rege proditur, qui ex Arcadia profugus, in Latio Palatium tenuerit, nudosq; ibi iuuenes hoc sacrum per ludum & lasciuiã primùm agere instituerit, quam & Iustinus commemorat ex Trogo. Quidã fabulose in Herculem & Faunum referunt, ut in Fastis Ouid. Alij in Romulum & Remum, qui cum Quintilijs & Fabijs in lucta cum essent, abactores pecorum, ut erant nudi, insectati sunt: & recuperata præda, id sacrum instituerunt. quod idem recitat Ouid. Sunt qui tradant, quod Romulus Remusq; Amulio cæso fœdati cruore uultus, nudatis gladijs & succinctis uestibus, ab Alba ad Ruminalem ficum usq; cucurrerint. Varia quoq; de nomine traduntur. Pleriq; enim à lupis, qui λύκοι græcè dicuntur, nomen deducunt, quòd scilicet lupi arceantur à stabulis. alij à lupa nõ miti, quæ abiectis infantibus

A tibus pepercerit: unde & Luperca dea est auctore appellata Varrone, ut scribit Arnobius. Iustinus uerò ex Trogo lib. XLIII. Lycæū, ait, quē Græci Pana, Romani Lupercū appellant, qua de re plenius in Pane dixi. Aliј tradūt, quod ludicrū ipsum, seu templū Lupercal diceret in specu sub mōte Palatino, quod & poeta innuit, cum ait,

Et gelida monstrat sub rupe Lupercal. Ouidius de Romuli lupa nutrice,

Illa loco nomen fecit, locus ille Lupercal,
Magna dati nutrix præmia nomen habet.

Lupercal, ait Liuius, ludicrū in monte Palatino. Quare & ego ad Riccium in Hendec. cum me ludis & spectaculis interesse ob infirmā ualetudinem non posse dixissem:

Hinc qua me ratione cogitare
Putas, perpetuò esse me grabato
Damnatum, atq; triennium iacere.

& paulo pòst,

Nec quos ferre solet iocos Lupercal.

Nec desunt, qui auctore Fabio, Lupercal dicāt uocatū esse, quasi luere, id est purgare per caprā. nam ut iam dictum, de capra in primis sacrum fiebat. sed enim ea Lupercis fuit præcipua ueneratio, ut quæ minus fœcūdæ mulieres haberent, minusq; fœtus ederent, ad lupercos confugere solerēt, qui B capris direptis tergoribus, eisq; succincti, circum antiquū oppidū, hoc est Palatium discursabant, loris coriјs ue occurrentes, uerbera incutientes. His fœminæ ultro obuiā prodibant, facilē eo uerbere partum sibi sperantes. Hinc Ouid. in Fastis,

Excipe fœcundæ patienter uerbera dextræ,
Iam socer optatum nomen habebit aui.

Et Propertius,

Verbera pellitus setosa mouebat arator
Vnde licens Fabius sacra Lupercus habet.

plura Plut. in causis Romanis. Iuuenalis in molles & pathicos,

Nec prodest agili palmas præbere Luperco.

Diu uerò Lupercorum superstitio Romæ durauit. Nam & Iul. Cæsaris temporibus fuit, cum M. Anton. in his uoluit regiū diadema illi imponere. historia est nota. plura Plut. in M. Anton. & Cæsaris uita. Id moris in Lupercalibus seruabant, ut nobiles adolescentes sibi faciem sanguine inficerent, & aliј occurrerēt cum lana, lacte madida, id tabū abstergentes, Romulū scilicet & Remū imitantes. nōnunq̄ & laruis personisq; obtecti id sacrū peragebāt, quo pacto & nos eo anni tempore personis inducti cursitātes insanire solemus. Scribit Festus, Fabiani & Quintiliani appellabant Luperci, à Fabio & Quintilio, eorū præpositis. Ouid. tamē in secundo Fast. Fabios Remi ait socios, et Quintilios Romuli: qui dum sacrificarent Fauno, cæsa capella, & à pastoribus nunciatum esset, pecora parte diuersa abacta, in hostes exiuerunt.

runt. & prior Remus recepta præda cum Fabijs rediens, exta & uiscera capellæ immolatæ absumpsit, & ossa tantummodo Romulo seruauit. Quare cõmotus Romulus indoluit, quòd Quintilij sui neglecti fuissent, & tantum Fabijs licuisset: à qua, aiunt, licentia Licentes Fabij posthac appellati fuere, & in Lupercalibus principes habiti. hinc illud Propertij paulo antè citatum, A

Vnde licens Fabius sacra Lupercus habet. & Ouid. de Romulo,

Risit, & indoluit Fabios potuisse, Remumq;

Vincere, Quintilios non potuisse suos. Sed tamen si quis Licens pro licẽtioso interpretabit̃, me iudice, nõ insulsè exposuerit. Sunt quoq; qui Licẽs illud apud Propertium, Lyceus legãt. & certe ego uetusta uidi exemplaria, quæ eam lectionem adhuc conseruent.

Lucaria festa dicebantur, quæ in luco à Romanis celebrabantur, qui lucus permagnus erat inter uiã salariã & Tiberim, pro eo quòd uicti à Gallis fugientes è prælio, ibi sese occultauerunt: Festus. Lucar uerò æs dicebatur, quod ex lucis captabatur. alij erogationem quæ in lucis fiebat: & lucaris pecunia, quę in luco erat data. Plut. tamẽ in Probl. Lucar præmium fuisse scribit, quod in spectaculis impendebatur. Lucaris meminit Cor. Tacitus, libro primo.

Fontanalia, quo anni tempore fierent, ut mihi incompertum est, ita Varrone & Festo testibus describunt̃. quorũ hic: Fontanalia, ait, fontiũ sacra, unde & Romę Fontanalis porta. ille uerò, à Fonte dici tradit, quòd eo die feriæ ab eo, cum in fontes coronas iaciebant, & puteos coronabant. B

Tubilustria, quæ & Lustria dicta fuere, celebritas fuit apud Romanos, qua tubæ sacrorum in atrio Saturio expiabant̃, mense Martio. Varro auctor. id sacrum agna fiebat, teste Festo. Tubilustria, ut Ouid. ostendit XIII. Kal. Iunij peragebantur:

Proxima Vulcani lux est, quam lustria dicunt:

Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

Armilustrum, et Armilustria uocata, ut Varro & Festus tradũt: in quibus Ancylia per urbem deferebantur. Armilustrum alibi scripsi à Seruio Tullio institutũ. alij tamẽ à Numa tradunt. Aquilicia quoq; sacra à Romanis fieri solita legimus. Cum in magna siccitate aqua esset euocãda, quod cùm alibi, tũ præcipuè apud Tertullianũ est uidere, qui ait ea Ioui immolari, in Apologetico. Hinc & sacerdotes, qui à Ioue aquã eliciebant, Aquilices dicebãtur, eodem aduersus Martionẽ autore. De Nudipedalibus uerò sacris, cum & per uota fiebant, uel populo denunciarentur, alibi memini me scripsisse.

Vinalia duplicia fuere, ut Varro, Plin. Festusq; ostendũt: altera uinis degustandis, IX. Kal. Mart. cum uina pura esse putabant̃, quo die Ioui nouum uinũ libare mos fuit, quod ex dolio hauriebatur in

A uaſe: altera uinalia fuere, in quibus Flamen Dialis uindemiã auſpicabatur: maturis uuis, uinum legere, et uindemiã fieri iubebat: quibus diebus agnã immolabat, interq́; cæſa & porrecta uinũ legebat: quo tẽpore & ex fano Veneris uinũ affatim effundebant. fuit etiã ueteri lege ſancitũ, ut Flamẽ Martialis diceret diem ueteri uino libãdo medicaminis cauſa. inde uſurpatũ uerbũ, Nouũ uetus uinũ bibo, nouo ueteri morbo medeor. Vnde meditrinæ nomẽ deæ, cuius ſacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis, ut alibi diximus. In primitijs etiã pomorũ noua uetera eſſe dicebãt, & alia exoptabant noua ominis cauſa. Fuerunt & Ruſtica uinalia XII. Kal. Sept. ut Varro ait: uel XIIII. ut ex Feſto & ueteribus Faſtis in noſtro de Annis & mẽſibus cæteriſq́; docuimus: quo die Veneri ędes dicata fuit, & horti eius tutelę aſſignati, & tum fuere olitores feriati. de his Varro in primo de Re ruſt. ita tradit: Mineruã & Venerẽ uenerari oportere, quarũ unius procuratio oleri, alterius hortorũ: quo nomine ruſtica uinalia inſtituta. Sed quod hortis prǽeſſe Venus putaret̃, plura in Hortenſi Venere dixi. hæ quidẽ uinaliorum feriæ, ſedandis & leniẽdis tẽpeſtatibus ſolennes habebant̃. His etiã nouum uinum in urbem ferre, & in uinarijs cellis condere moris fuit. Sed & apud Thuſculanos cau-
B tum lege fuit, ne quis nouum uinum anteq̃ uinalia calarent̃, in urbẽ inueheret. quin & hodie in conſuetudine eſt in Latio, in oppidiſq́; urbẽ proximis, ne quis uindemiã inchoet, niſi publico edicto promulgato, quo uindemia indicit̃. Porrò & Romanis uino & nouis frugibus ueſci nõ licebat, priuſq̃ ſacerdos primitias libaſſet: Græcis ante uernũ æquinoctium uitẽ incidere, ante autumnale uuam guſtare nefas habebat̃. ſed & πϱοτϱυγία celebritas Dionyſio peragebat̃, et Neptuno, ut ſcribit Heſychius. Nos interpretari poſſumus, Ante uindemia. hinc et ſtella Protrygitis, de qua alibi ex Critolao actũ eſt.

Septimontiũ feſtum Romanorum inueni nuncupatũ, cum ſeptimus collis urbi eſſet additus: in cuius celebritate in locis ſeptem ſacrum factũ fuiſſe, teſtis eſt Varro, Palatio, Suburra, Velia, Fagutali, Cœlio, Oppio, & Ceſpio. quo die per urbem uehiculis uehi, criminoſum habitum fuit. Plura affert Plut. in Cauſis Romanis.

Chariſtia Romani græca uoce feſtum uocauere, quo cognati & conſanguinei conuenire ſolebant, & inuicem mutua dona dare. Ouid. in Faſtis,

Proxima cognati dixere Chariſtia patres,

Et uenit ad ſocios turba propinqua deos. hæc autem fiebant XI Kal. Mart. Val. Max. lib. ſecundo: Cõuiuium, inquit, ſolenne maiores noſtri inſtituerunt, idq́; Chariſtia appellauerunt (etſi aliqui Euchariſtia legunt, qua uoce noſtri altaris ſacrificium & corporis Domini nuncuparunt) Subdit Val. Præter cognatos & affines ne-

mo interponebat̃, ut si qua inter necessarias personas querela esset A orta, apud sacra mensæ & inter hilaritatẽ animorum, fautoribus cõcordiæ adhibitis tolleretur. Sed iam & græca sacra, & celebritates, quantum pro tẽpore succurrerint, tibi commemorabo, in primisq́ue ab Hecatombe exordiar.

Hecatombe celebre Grecorum sacrificium fuit, qua uoce & Latinos interdum usos uidemus. Iul. Capitolinus: Tantum, inquit, sanè lætitiæ in Balbino, qui plus timebat, ut Hecatomben faceret, quod tale sacrificium est. Centum arę uno loco cõstruuntur cespititiæ, ad eas centum sues, centum oues mactabãtur: inde si Imperatoris sacrificium fieret, centũ leones (uel ut aliqui legunt, oues, quod parum mihi placet) centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriebantur: quod quidem etiam Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent, & à multis Imperatoribus id celebratum constat. hæc fermè Capitolinus. Igitur fuit hoc sacrum interdum centum boum: sed & ouium interdum, & caprarum, & suum. Fuerunt & qui ex omni genere hoc sacrũ peragerent, qui etiam σύσκιον, id est opacum & umbrosum nuncuparunt. Sunt qui centum pedum uictimarum dixerint. ab hoc & Hecatombęus mensis à Lacedęmoniis, in quo & festa Hiacynthia fiebant. quo de mense certiora attulimus ex uariis auctoribus in nostro de Annis mensibus & cæteris. Hinc et Iupiter & Apollo Hecatombeus dicti, & Hecatombæa celebritas. Sunt qui Hecatomben ita describant, sacrificium non simplex, nec uulgare, sed sumptuosum & splendidum, utpote quod ex centum uictimis constaret: ut etiam χιλιόμβη, ex mille bobus, seu uictimis. Alij abusiuè dictum putãt, ut finitum pro infinito numero ponant, ut cum dicimus ἑκατόνζυγα ναῦν, hoc est multorũ iugorum nauem. Inuenimus & βούπρωρον sacrificium quoddam, ex centum ouibus & boue uno. Alij & βουάρχην dicunt, ut notat Hesychius. Sanè quidam non à uictimarũ numero, sed quod centum Peloponnesi urbes id sacrum facerent: ut Hecatombè à sacrificantium numero dicatur, non hostiarũ. Hac quoq́ue ratione qua Hecatombe dicitur, & ἐικοσίβοια, & poeticè ἐεικοσίβοια sacrificia, ex XX bobus dicuntur. B

βουφονία festiuitas quædam fuit apud Athenienses, quæ in Diipoleis, id est Iouis Polei honore agebatur. in his bos mactabatur ab eo qui ex re βουφόνος, id est bouicida dicebatur: qua de re in Ioue Polieo satis multa attuli. Sacrum istud ob uetustatem desitũ, nomen tantũ modo retinuit. Siquidẽ cum prius bos cæderet̃, mox popanon pro boue offerebãt: popanon ipsum, id est placentã nuncupãtes bouẽ, ut ex Hesychio didicimus. De Buphoniis uerò meminit in Nebulis Aristoph. καὶ κηκείδου, καὶ βουφονίων. Et Cecidæ, inquit, & Buphoniorum.

A rum. de Cecida in Poetis ægimus, qui Dithyramborũ poeta fuit. de Buphono uerò plura in Attica Pauſ.

διιπόλια peruetuſta Athenis celebritas fuit: ſic uocata, quòd Ioui Polieo perageretur, ut alibi ſcripſi. Sed quoniam, ut dixi, peruetuſta fuit: hinc Ariſtophanes pro priſco & obſoleto διιπολιώδη poſuit, ut obſeruant grammatici.

μηλοσφαγίαι ſacrificia apud Græcos fuere, quæ ab ouibus iugulandis nuncupata fuere. μῆλα quippe, ut notum eſt, pecora dicuntur. Heſychius auctor.

Hyſteria ſacra, quæ de ſue fiebant, ut in Veneris ſacrificijs planius tradetur.

Anthiſteria celebritas, quæ in Anthiſterione menſe agebantur: in qua, ut à Latinis in Saturnalibus, ſerui conuiuijs liberalib. excipiebantur. quibus peractis prouerbiũ emanauit, Ite foras Cares (id eſt κᾶρες θύραζε, quaſi dicat, ſerui) non amplius Anthiſteria, ut etiam in Annis et menſibus noſtris dictũ. Fuit et prouerbium alterũ, ὁ κισσὸς μετ᾽ ἀνθεστήρια, hoc eſt, hedera poſt Anthiſteria: cum ſerius quippiã fit, & poſt tẽpus. Exiſtimãt enim pleriq;, Dionyſio Anthiſteria dicta fuiſſe, in quibus & κιττοφόροι, id eſt hederigeri introducebant. hęc & Pythœgia, & alijs nominib. appellata fuerũt. Ambroſia quoq;

B Dionyſij feſtũ, apud Iones in primis, quę Lenæa & Choę dicebant.

Antheſphoria feſtiuitas fuiſſe tradit, quæ in Proſerpinæ honore fiebat, ſic uerò appellata à legendis floribus. nam cum à Dite eſt rapta, floribus legendis intenta erat: ut ex Ouid. & Claudiani carminibus liquet in primis. quinimmo etiam θεογαμία eidem, hoc eſt nuptiarum celebritas, cum Diti nupſit, celebrabatur.

Gamelia ſolennitas nuptialis, & menſis Gamelion, in quo Iuno Gamelia culta. Gamelia uerò menſe Ianuario celebrabantur, quod planè oſtenſum eſt in noſtro de Annis & menſibus, &c.

Anacalypteria, ἀνακαλυπτήρια dies feſtus fuit poſt nuptias, cum ſponſa reuelabatur, ut ab omnibus conſpiceretur: tametſi munera etiam ſignificant, quę eodem die ſponſæ exhibebantur: non his diſſimilia, quæ Repotia à noſtris dicta ſunt.

ἀλῷα, τὰ, numero plurium, ut ferè cætera, feſtiuitas fuit agricolarum Athenis, quæ ſubuectis ex agris frugibus in honorẽ Cereris & Bacchi celebrabatur, ut Philochorus prodit. ſic uerò dicta, quòd in areis, quæ græcè ἅλως dicuntur, præcipuè moras traherent homines. unde & Cererem ἀλωάδα nuncupatam legimus, quę & ἀλωὶς, & Euhaloſia cognominata, ut in Cerere planiùs diximus.

Elaphebolia feſta celebrabantur menſe Februario ab Æthenienbus, in quibus cerui Dianæ Elaphebolię ſacrificabantur: unde & menſis ipſe Elaphebolion dictus.

Theoxenia celebritas & sacrificiũ, quod omnibus simul deis exhibebatur: Pollux & Hesychius auctores. Sed plura leges in commentarijs Pindaricis, qui ea instituta tradũt à Dioscuris, à deorum hospitalitate & commercio appellata. in his uerò quoniam & ludi agebantur, præmium uictorum chlæna, seu chlamys erat. A

Apaturia festiuitas fuit apud Atheniens. meminit Xenophon in primo Hellenicon: quanq̃ et alibi ageret̃. hãc quatriduò celebrari solitã, ꝓditũ legimus. Quo modo uerò instituta fuerit, in Venere tradidimus: inde repete. Apaturia etiã inter ꝓuerbia memorat Erasmus: ꝓfectus ad Apaturia redijt Thergeliõe, id est Aprili: licet ipse Maio interpretatus sit. historiã in fabula Acharn. Sitalcis Thraciæ regis filij, qui in ea, id est Apaturijs urbe donatus fuit, irridet. In his prima dies δόρπεια, altera ἀνάῤῥησις, tertia κουρεῶτις, extrema ἐπίβδα dicebãt.

ἐμπλοκία celebritas fuit apud Atheniẽses, in qua mulieres plexis capillis procedere solebant: Hesychius. Cotyttia festa barbarica fuerunt, quorum meminit Horat. & Verg. in poematijs, quę à Cotytto dea denominata: de qua in ipsa dea etiam egimus. De Bendidijs quoq; sacris ibidem meminimus, & item in Bende Diana.

Pammilia celebritas etiam fuit, de qua in Osiri actum est.

ἀνάκεια solẽnitas fuit, quæ in honore Castoris & Pollucis fiebat. nam Anaces ipsi dicti sunt, ut in nostris Nauigijs, & in Dioscuris B tradidimus, & in ἄναξ Apollo.

διαβατήρια, τὰ, sacrificia dicebant̃, quæ in transitu aliquo fiebãt, παρὰ τὸ διαβαίνω, id est transeo. eadem forma Diabateria dicta sunt, qua etiam Niceteria. Plut. in Lucullo, ἔθυσε τῷ εὐφράτῃ διαβατήρια: Sacrificauit, inquit, Euphrati diabateria, hoc est, sacra pro transitu.

Nephalia apud Grecos fuisse sacrificia legimus, quę sine uino celebrarent̃, ut docet Iul. Pollux: unde & uerbũ νηφαλιεύειν, hoc est eiusmodi sacris uti. Suidas ait, apud Atheniẽses Nephalia exhibita fuisse Mnemosynæ, Aurorę, Soli, Lunæ, Veneri Vraniæ, & nymphis. in hoc autem sacrificio non uinum, sed aquã mulsam libabant. Paus. tamen ait, Eleos thure, cum tritico melle subacto, additis oleæ ramis, aras suffire solitos, & uti uino: solis autẽ nymphis, καὶ ταῖς δεσποίναις, id est Cereri & Proserpinę, uinum minime libare cõsueuisse, nec ad aram omnium deorum. uerùm de Cereris sacris alibi plenius ægi. Sunt & qui hoc sacrum Dionysio interdũ, & Erechthei filiabus exhibitum tradant, ut testatur Philochorus. Sanè hoc sacrificij genus ἄοινον etiã appellabatur, hoc est absq; uino: ut è cõtrario οἰνόσπονδον, in quo uinum libatur. Fuerunt præterea Nephalia ligna arida, quæ in sacrificijs prima incendebant̃, ut etiam ἄκαπνα, id est, nõ fumida.

Helenophoria festum apud Athenienses, in quo mysteria agebantur, sic appellata ab Helenis, id est cistis, quæ uimine contextæ erant: ut

A erant:ut Iul.Pollux in ultimo docet. habebāt uerò ansas salignas. similes & nos hodie habemus in domesticis usibus. De Mysterijs uerò alibi plura, & de Eleusinijs diximus.

Oschophoria celebritas, seu festū Athenis fuit, cuius apud auctores, & in primis Plut. crebra est mētio. In Oschophorijs pueri ingenui pubescētes eligebanť, qui ferrent ὄσχας, id est ramos ac palmites cum suis racemis, in templū Mineruę Sciriados. Fuit & Athenis locus Oschophorion nūcupatus, à Phalero nō procul, ubi Mineruæ templū fuit. Hesych. & Nicādri interpres in Alexiph. ab his Oschophorica carmina dicta, quorū in primo de Hist. poetarum ægimus.

Pyanepsia celebritas apud Atheniēses, à pyanis fabis nuncupata, dicata Apollini: hæc uerò Panopsia à cæteris græcis dicebantur, & in Octobri mense agebanť: qui ideo Pyanepsion uocabatur, ut planius ostendi in lib. de Annis & mensibus ac cæteris. in Pyanepsiorū celebritate, ut Suidas ait, iresione fuit ramus oleę implexus lanis, obuios undiq; fructus habēs, qui olim ponebatur ante ianuā in honorem Apollinis. hūc ferebat puer, & affigebat foribus Apollinis. Variè autē institutum ferunt. sed eorum præcipua est sententia, qui in Theseum referūt. Multi decipiuntur in hac historia recēsenda, qui parum accuratè eam ex Plutarcho, Suida, & alijs animaduertunt.

B ἐξητήρια festa dicebantur, cum primitiæ deis offerebantur, ut Grammatici tradunt.

Metagetnia festiuitas in honorem Apollinis Metagetnij celebrabatur, secundo Græcorum mense, ut alibi pluribus docui. Fuerunt & sacra Carnia, Carnio Apollini dicata, ut in Apollinis cognominibus planius est patefactum.

Boedromia celebritas apud Atheniēses fuit: hęc excursioni cuidā similis erat, et mēsi Boedromioni nomē dedit, qui in sextilē, id est Augustū nostrū coincidit, ut ostēsum est in lib. de Annis et mēsib. cæterisq;: quo loco historiā sumus executi, quare instituta, et unde dicta.

Munychia sacra Dianę fuere, quæ in mēse Munychione agebanť, qui nostro Martio conuenit, ut ex Græcis scriptoribus palàm est.

Thargelia festus dies apud Athenienses fuit, Apollini & Dianę sacer, à quo mensis Aprilis denominatus, ut in Annis & mensib. cæterisq; copiosius proditū est. in hoc uerò mense duos homines immolabant, unū pro maribus, alterū pro fœminis. hos Pharmacos, id est medicos uocabāt, & saginatos in custodia publica asseruabāt. est uerò Thargelos olla quędā, in qua antiqui fructuū primitias coquebāt. Miror uiros quosdā doctos Thargeliona februariū potius q̃ Aprilem putasse: ut minus his succensendum sit, qui Maium tradidere.

Scira, σκίρα celebritas fuit peculiaris Atheniensium, in qua umbracula & scenæ fiebant, quæ eo nomine dicerentur, ferè ut

similis esset Scenophegię Hebræorum. Certè à scenis ultimus Atheniensium mensis, id est Maius, Scirophorion nuncupatus fuit, ut copiose monstrauimus in Annis & mensibus. Porrò hi falli uidentur, qui in Martium referunt. A

Plynteria festa erant Cereris, qui dies inter nefastos repositi fuerunt. Scribit Pollux libro octauo, in Plynterijs à Solone permissum tria iurare numina, Icesion, Catharsion, & Hecaesterion, quæ sunt Iouis cognomina: hoc est, supplicem, expiatorem, & depulsorem. Xenophon libro primo Hellenicon tradit, in Plynterijs Mineruæ templum etiam claudi solere, & aliquid omnino facere piaculum fuisse, in summa etiam necessitate.

οἰνιστήρια, Oenisteria, quasi dicas latinè Vinalia, celebritas fuit, quam Athenis pubescentes Ephebi peragebant, antequam lanuginem comam'ue attonderent. Herculi uerò uini certam mensuram inferebant, & libabant, hisq́ue qui conuenerant propinabant, meminere Pollux & Hesychius.

θεοίνια, Theœnia apud Athenienses Bacchi sacrificia dicebantur, & deus ipse θεοίνιος, ut notat Hesychius: nos Thyonæum & Thyonianum uocamus, uario licet etymo, ut dictum est alibi.

Trieterica festa Bacchi notiss. quæ latinè Triennalia dici possunt, Latinis & Græcis æquè usurpata. B

Aletides sacrificia quædã Atheniensium, pro Icaro & Erigone, quæ oscillis agebantur: de quibus iam ægimus. Cum enim, ut inquit Hyginus, in finibus Atheniensium multæ uirgines sine causa suspendio sibi mortem consciscerent, propter Erigonem, habito ab Apolline oraculo sacrificium solenne instituerunt, quod publicè priuatimq́ue faciebant, & id Aletides appellabant, quòd Erigone cum cane ignota & solitaria patrem Icarum mendica persecuta sit, quas græci ἀλητίδας nominant: & ἀλήτης, mendicus, uagus, & erro dicitur.

εἰσιτήρια dies celebris & festus Athenis fuit, in quo omnes qui in magistratu erant, procedebant, unde & nomen fuit. Hanc uerò anni primam diem Athenienses existimabant. meminit Demosthenes in oratione περὶ παραπρεσβείας.

Encænia, orum, festum dedicationis, puta templi, quo modo nostri accipiunt: & Hieronymus & Augustinus, & cæteri, Euangelicum exponunt. unde ἐγκαινίζω, innouo.

χύτροι, Chytri festũ fuit apud Athenienses percelebre, in quo omne seminũ genus in olla coquere solebãt, Dionysio et Mercurio operantes, ut Theopompus scribit. principiũ huius sacri à Deucalione usq́ue per manus traditũ fuit. Ferunt enim illũ, & qui cum eo fuerant, semina ita coxisse in olla, unde festum exortũ & appellatũ est. nam chytra

A chytra ollam ſignificat. nec ex coctis quicquã guſtabant,ſed Dionyſio & Mercurio Chthonijs offerebant pro mortuis. Sunt qui hoc eodẽ peracta die affirment,quo & Choes agebantur, idq; XIII decembris. Lege Suidam. Chytra etiã baſij genus, ut in Annotationibus ſcripſi. Chytrinda uerò cõuiualis ludus fuit,ut tradit Heſychius, qui puerorũ luſum eſſe ait. Ex his quiſpiã ſedet in medio, quẽ circũ circa pueri concurſantes,illũ eò uſq; uerſant,donec ille aliquẽ apprehendat ex eis,qui deinde ſedere cogat. Meminit Pollux, & Suidas.

Lampadum dies, qui et τὰ τῶν λαμπάδι, hoc eſt feſtum quod ad lampada fiebat. De hoc uerò ita legimus, quòd lampadũ celebritas triplex fuerit apud Athenienſes, ἀθηναῖα, ἡφαιστεῖα, & προμήθεια: hoc eſt, Mineruæ, Vulcani, & Promethei. citat Iſtrum Suidas, qui perſcripſerit, Athenienſes cum ſacra facerẽt, Vulcano lampada excogitaſſe, & ob eius rei memoriam perpetuos illi deo ludos cõſecraſſe, in quibus ſemper eſſet lampadum uſus: ut quoq; gratias referrent prudentiſſ. artium inuentrici Mineruæ, & item Prometheo, primo ſuprema literarum memoria artium uariarũ inter homines propagatori. ſanxeruntq́;, ut pariter in illorum ſacris eadem lampade poſteri uterentur: ſed hac de re plura Eraſmus in Prouerb.

B Monophagorum celebritas fuit apud Æginenſes, quam copioſe deſcribit in Quæſtionibus græcis Plut. ait enim, cum in bellũ Troianum profecti eſſent multi Æginetæ, pauci tamen diuerſis de cauſis inde rediere. quare, inquit, clam quiſq; domi ſuę comiter excipiẽtes, ipſimet in cõuiuijs miniſtrabant, nec alienum quenq̃ admittebant. hoc igitur imitantes, Neptuno rem diuinam facere ſolebant, & thyaſos exercebant, XVI dies ſilentio inter ſe cõuiuia celebrantes, ſolemne feſtum dirimebant. & ex eo μονοφάγοι appellabant, hoc eſt ſolitariè ueſcentes. Monophagi etiã apud Athenæum dicti, qui ſeorſum ab alijs eſitarẽt: quo more ueteres, diuerſo à Romanis, qui unà cum amicis palàm diſcumbebant. unde cœna dicta, διὰ τὴν κοινωνίαν. hinc Iuuenalis Satyricè carpit,

Quis, inquit, *fercula ſeptem Secretò cœnauit auus?*

Epheſtria Thebis feſta fuerunt, ob Tireſiam conſtituta, in quibus ipſius ſimulachrũ uirilibus ueſtimentis exuebatur, & muliebribus induebatur: moxq́; illis ademptis, iterum uirilia imponebãt, alludentes ad ipſius Tireſiæ fabulam, de qua poetæ & Græci & Latini adeò multa. dicta uerò ſunt ἐφέστρια ἀπὸ τοῦ ἐφεστρίδος, id eſt à ſuperiore ueſte, qua induebatur.

Aſcolia feſta fuiſſe legimus apud Atticos, quibus inter utres ſaltantes bacchabantur, unde & ab utribus nomina ſumpſere. Meminit poeta Vergilius in Georg. cum ait:

Vnctos ſaliere per utres. Quam rem hic parcius attigi, quoniam

in quar

in quarto de Poetarum historiã Dialogo fusius exposui. A

Fuerunt & quæ ὠμοφαγία dicebãtur, de quibus post græcos Arnobius lib. V. aduersus Gentes: Bacchanalia etiã, inquit, prętermittemus inania, quibus nomen Omophagijs græcũ est, in quibus furore mẽtito, & sequestrata pectoris sanitate circumplicatis uos anguibus, atq; ut uos plenos dei numine ac maiestate doceatis, caprorũ reclamantium uiscera cruentatis oribus dissipatis. hæc ille. Omophagia autem dicta, quasi dicamus crudiuora.

Hiacynthia in Laconia celebrabantur, in Apollinis honorem, ob Hiacynthũ puerum ab eo amatũ, cuius fabulã Ouid. in Metam. copiose exequit: ut nunc grãmaticos mittã inter cætera, & hoc Ouid. *Annua prælata redeunt Hiacynthia pompa.* τρικτύα, quæ τρίττυα interdũ legimus (nisi nos scriptura fallat, uel diuersa significent, nam & τρικτῦρα etiã offendimus) sacrificia dicebant dei Enyalij, id est Martis, quę trib. animalib. cũ testiculis, id est nõ castratis fiebãt, ut obseruat Hesychius: uel ut alij tradũt, his tribus, sue, ariete, tauro, id est, κάπρῳ, κριῷ, ταύρῳ. ferè Romanis Solitaurilib. similia, ut iam dictũ est.

δωδεκάδες, hoc est duodenaria sacrificia, à græcis nuncupata, quæ ex duodecim animalibus fiebant. Fuit & festũ apud Athenienses, quod δωδεκάτην uocabant: quod & χόας, ut Hesychius notat, B appellabant. meminimus & nos in Fastis. Dicebatur & δωδεκαΐς, ut quidam putant, à duodecim mensibus.

Theophania celebritas fuit, quæ Delphis agebatur, cuius Herodotus in primo meminit. De nostris uerò Theophanijs hic nihil agendum, quæ & Epiphania dicuntur.

Diasia etiã Milichij Iouis festa fuere, Athenis celebrata, ut Suidas & Lucianus in Charidemo docẽt. meminit & Aristoph. dicta ἀπὸ τοῦ διαφυγεῖν αὐτοὺς εὐχαῖς τὰς ἄτας. Scribit Hesychius, Diasia celebritatẽ fuisse Athenis, quæ cum quadã tristitia agerent. De Eleutherijs sacris in Ioue Eleutherio copiose dixi. itẽ de Dijpolijs sacris ibidẽ.

ἀβώμια sacra fuerunt apud Græcos, quæ in altari peragi non solebant, sed in plano solo, uel pauimento.

ὑπεκαύστρια, Hypecaustria, ut scribit Plut. in Quæstionibus, apud solos Mineruæ sacrificantes uocabant, quòd ibi multa sacra & mysteria fierent ad uertenda mala.

Diamastigosis solennitas facit maxima apud Lacedæmonios, cuius cùm alij meminere, tum Tertull. in Apologet. et in lib. ad Martyres: Nam, inquit, hodie apud Lacedæmonios solẽnitas maxima est Diamastigosis, id est flagellatio, in quo sacro ante arã nobiles quoq; adolescẽtes flagellis affligunt, astantib. parẽtibus & propinquis, & uti perseuerẽt adhortantibus. qua de re & ego alibi, & Philostratus in uita Tyanei Apollon. & Nazianz. Greg. & Lucian. in Anacharsi.

Panathe

A Panathenæa Athenarum, & Mineruæ in primis festa, quę singulis quinq; annis celebrabantur: quæ & Magna sacra appellabant. primus Erechtonius, Vulcani & Mineruę filius ea instituit. Postea Theseus cum in unum cōgregasset tribus, unam'q; urbem fecisset: in hac celebritate neq; senes, neq; ignobiles, neq; uiri certabant, sed pueri tantum: uictori ex olea corona præmium dabatur. Hæc partim ex Aristophanis cōmentarijs, partim ex Suida, alijs'q;.

Panhellenia sacra totius Græcię, Panionia totius Ioniæ, uti etiam Panbœotia, de quibus Strabo, Suidas, Arpocration, & alij pleriq;.

Sed infiniti penè sit laboris, omnia sacrorū genera recensere, quę ante ueram Christi lucē, tenebris illusa antiquitas peragere solebat. Quare ad publica alia quædam me accingam, ut hac te rerum uarietate nonnihil oblectem, si minus lepore ac facundia ex ingenij & uirium imbecillitate queam.

SVPPLICATIONES. LECTISTERNIA.

FVERVNT ad hæc quæ sacrificijs cōiungerentur, & quę inter ea cōmemorari non ab re fuerit, supplicationes & lectisternia, quæ ad templa & puluinaria deorū, uel ob B lætitiā, uel ad auertendam deorum iram peragerentur: in quibus plerunq; senatores àc patricij cum cōiugibus et liberis, ad delubra & aras procedebant, nonnunquā omnes tribus & ordines etiam Pont. Maximo præeunte: sed & alijs persæpe modis. In his enim & pueri ingenui, & libertini, ac itē uirgines omnes coronati, & laureā præferentes, cum pompa thensas & fercula deûm deferentes, tum & sacro carmine supplicare, & deûm pacem exposcere solebant. Lectisternia uerò & puluinaria iuxta deorū aras statuebant, cum alijs ornamētis: quin & frondes uirentes & odoriferę, ac flores omnis generis, & uerbenæ ante deûm ædes & in ipsis tēplis sternebantur. has supplicationes & huiusmodi cætera à Po. Ro. frequenter celebratas in historijs legimus, nunc tot dierum numero, nunc demum ad L. usq; diem comperio. Illud autem obseruatum ab antiquis uidemus, ut quoties supplicationes aut lectisternia indicerentur, à iurgijs & litibus abstinerent, & uinctis uincula demerent. Scribit etiam Festus, quòd ædiles per supplicationes muratā addebant ad puluinaria. Fuit autem murata, potio quæ in sacris adhiberi solita fuit. quin & in XII. tabulis cauebatur, ne mortuo traderetur: quod & Varro primo Antiquitatum libro scripsit. Supplicationes Vergilius eo loco in quarto innuit:

Simul diuûm templis indicit honorem. quo loco ait Seruius, Iussit fieri supplicationes. & mox: Feriæ, inquit, legitimę sunt, aut indictæ. Indi-

Buen modo de pedir a D. dexando los pleitos y riñas [illegible] haziendo limosna dando libertad a los presos y cautivos -

dictæ. Indici autē dicuntur, quia paupertas maiorum ex collatione A sacrificabāt: aut certe de bonis damnatorū, unde & supplicia dicuntur. idem & Isidorus in sexto, & meminit Festus: Supplicationes, quæ sunt de bonis passorum supplicia. Salustius: In supplicijs deorum magnifici. hinc & Sacrum dictum, uenerabile, & execrabile: quia sacræ res de bonis execrandorum fiebant. Isidorus lib. quinto: Supplicium, inquit, propriè dicit, non qui quoquo modo punitur, sed ita damnatur, ut bona eius cōsecrentur, & in publicum redigantur. nam supplicia dicebantur supplicamenta. & suppliciū dicitur, de cuius damnatione delibatur aliquid deo: unde & supplicare. Idē & in fine sexti lib. Etymol. Nec hic te lateat uolo, quoties apud antiquos aliquid consecrabatur de bonis alicuius condemnati, qua religionis cerimonia id fieri soleret. Coss. id, aut Imperatorum iussu fiebat: foculum accendi uidebatur, ubi præco cum tibicine uerbis priscis & solemnibus, præeunte Pont. Max. carmē maledicum uelato capite sacrum perficiebat. Idq; iussu populi fieri conuocata concione mos fuit. aliàs irritam fieri consecrationē censebatur. Deuotiones uerò & euocationes paulo pòst etiā exequemur. Nunc quoniam de Lectisternijs meminimus, quorum crebra est mentio, & in his plerosq; falli uidemus, hic ex Liuio pauca ascribenda. Is lib. V. ab V. C. ita prodit: Grauis, inquit, pestilésq; omnibus animalibus æstas B excepit urbem, cum insanabili pernicie: quando nec causa, nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex S. C. aditi sunt. Duumuiri sacris faciundis, Lectisternia tunc primum in urbe Romana facta per dies VIII. Apollinem, Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunū, Tribus quæ amplissimæ tum apparari poterāt, stratis lectis placauere; priuatim quoq; id sacrum celebratum est tota urbe, patentibus ianuis, promiscuóq; usu rerum omnium in propatulo posito, notos ignotósq; passim aduenas in hospitium ductos ferunt, & cum inimicis quoq; benignè & comiter sermones habitos, iurgijs & litibus temperatum, uinctis quoq; dempta in eos dies uincula: religioni deinde fuisse, quibus eam opem tulissent, uinciri. Quidā putant, epulum Ioui in Capitolio lectisternium dici: quod parum probatur. Lectisternia, inquit Seruius in XII. Æn. dicunt, ubi in templo homines sedere cōsueuerunt. Notamus lectisternium in Capitolio sic celebrari solitum: stratis tribus lectis conuiuium tribus deis apponebatur, Ioui, Iunoni, & Mineruæ. Ioui simulachrum in lectulo reponebat, Iuno uerò et Minerua in sellis, ea ratione quā alibi retuli. sic appositis epulis, nō dei, sed VII ipsi epulones celebrabant. T. Liuius lib. VII. ab V. C. Eo nihil dignum memoria actum, nisi quod pacis deum exposcendæ causa tertio tum post conditam urbem lectisternium fuit.

Exposi

A Expositis supplicationibus,& lectisternijs, iam deorum Euocationes,urbiumq; Deuotiones,& sese pro patria deuouẽtium ritus, quibusq; hęc cærimonijs fierẽt,apud Romanos in primis,ostendã. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset. Problema etiam legimus Plutarchi, cuius hoc est lemma: Cur deum illum, cuius in tutela urbem esse dicunt, siue masculus is est,seu fœmina,& quærere & nominare ne fas esset:hoc enim ita esse,religione confirmant: Valerium Soranũ male perijsse dicentes, quòd numinis nomen efferre ausus esset. An quod Latinorum quidam monumentis tradiderunt, euocationes quasdam ac deorum ueneficia esse putauerunt:quibus quoniam ipsi hostium deos euocare, & ad se traducere consueuissent, ne idem ipsi paterentur, magnopere uerebantur. quemadmodum Tyrij statuis uincula inijciunt, & reliqua. Alibi quoq; recitauimus, à Lacedæmonijs Martem catenatum, ne à se uocaretur: & νίκην ἄπτερον, id est sine alis Victoriam,ne ab Atheniensibus aufugeret.

Sed iam nos harum utranq;,id est euocationis & deuotionis,recitemus Macrobij uerbis ex lib. III. Saturn. Constat, inquit,omnes

B urbes in alicuius dei tutela esse: moremq; Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, ut cum obsiderent urbem hostium, eamq; iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent Tutelares deos, quod aut aliter urbem capi posse non crederent: aut etiam si posset, nefas existimarent deos habere captiuos. nam propterea ipsi Romani & deum, in cuius tutela urbs Roma esset, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse uoluerunt. Sed Dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum,& ideo uetustas res persequentibus,quicquid de hoc putatur, innotuit. Alij Iouem crediderunt, alij Lunam. Sunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto silentium denunciat. Alij autem, quorum mihi fides uidetur firmior, Opem Consiuam esse dixerunt. Ipsius uerò urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis,ne quod sæpe aduersus urbes hostium fecisse se nouerant, idem ipsi quoq; hostili euocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Mox idem scriptor subdit,ex lib. quinto Rerum reconditarum Sammonici Sereni,euocationis & deuotionis formulam, quam ex Furij uetustissimo libro ille excerpsit. Est autem hoc carmen, quo Dei euocabantur: Si deus, si dea est,cuius populus ciuitasq; Carthaginensis est in tutela, teq; Maxime, ille qui urbis huius, populiq; tutelam recepisti, precor, ueneror q;, ueniamq; à uobis peto, ut uos populum ciuitatemq; Carthaginensem deseratis, loca, templa, sacra, urbemq; eorum relin-

quatis, absque his abeatis, eique populo ciuitatique metum, formidinem, obliuionem iniiciatis, proditique Romam ad meosque ueniatis, nostraque uobis loca, templa, sacra, urbs, acceptior probatiorque sit. mihi quoque Populoque Romano, militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus, intelligamusque. Si ita feceritis, uoueo uobis templa ludosque facturum. Subiungit idem in eadem uerba hostias fieri oportere, auctoritatemque uideri extorum, ut ea promitterent futura. At uerò Liuius in V. ab V. C. Dictator Camillus, ait, ita è Veijs deos euocauit: Tuo, inquit, ductu Apollo Pythice, tuoque numine instinctus, pergo ad delendam urbem Veios, tibique hinc decimam partem prædæ uoueo. te simul Iuno regina, quæ nunc Veios colis, precor, ut nos uictores in nostram tuamque mox futuram urbem sequare, ubi & dignum amplitudine tua templum accipies. hæc Liuius. Deuotio uerò urbiũ & exercitus ita fieri solebat. Post deorum euocationẽ, ea uerò à Dictatore, uel Cos. uel Prætore, uel Imperatore fiebat, his propè uerbis: Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam urbem Carthaginem, exercitumque, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis, quique aduersus legiones, exercitumque nostrum arma telaque ferent, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosque homines, urbes, agrosque eorum, & qui in his locis regionibusque, agris urbibusque habitant, abducatis, lumine supero priuetis, exercitumque hostium, urbes agrosque eorum, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosque, capita ætatesque eorum deuotas consecratasque habeatis, illis legibus, quibus quandoque sunt maximè hostes deuoti, eosque ego uicarios pro mea fide magistratuque meo, & pro populo Romano, exercitibus, legionibusque nostris do, deuoueo, ut me meamque fidem, imperiumque, legiones exercitumque nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. si hæc ita faxitis, ut ego sciam, sentiã, intelligam, tunc quisquis uotum hoc faxit, ubi faxit, rectè factum esto, ouibus atris tribus. Cum Tellurem dicebat, manibus terram tangebat: cum Iouem dicebat, manus ad cœlum tollebat: cum uotum recipere dicebat, manibus pectus tangebat. hæc ex Macrobio. In historijs autẽ legimus, huiusmodi deuotiones factas non modo in Italia, sed & extrà: quinimmo & poetam Vergilium sub poetico quodam inuolucro has innuisse, docti uiri obseruant. ut cum cecinit,

Excessere omnes adytis, arisque relictis,
Dei quibus imperium hoc steterat. & item cum ait,
Ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit. Deuotiones etiam singularium personarum factas ex historijs obseruauimus, ut cũ se duo Decij, pater & filius pro populi

A puli Rom. uictoria deuouerunt: & Q. Curtius. Sed & apud Grecos Codrus pro Atheniensibus, & Menœceus pro Thebis se deuouerunt, itemq́ue pro Celænęis Anchurus. Vnam ego uel alterā ex latinis afferam, in primisq́ue ex Liuio, qui lib. octauo ab V. C. ita scribit: Cum collegam litasse Decius intellexisset, sibiq́ue omnia læta, nisi quod caput iecinoris à familiari parte cæsum aruspex ostendisset, alioqui acceptam deis hostiam esse: Atqui, inquit, bene habet, si à collega litatum est. tum instructo exercitu, M. Valerium Pont. magna uoce inclamauit: Deorum, inquit, ope Valeri opus est: agedum Pont. publicus Pop. Ro. præi uerba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pont. eum togam prætextam sumere iussit, & uelato capite, manu subter togam ad mentum exerta, super telum subiectum pedibus stantem, sic dicēs: Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, Diui Nouensiles, Dei Indigetes, Diui quorum est potestas nostrorum hostiumq́ue, Deiq́ue Manes, uos precor, ueneror, ueniā peto, feroq́ue, uti pop. Ro. Quiritium uim uictoriamq́ue prosperetis, hostesq́ue Po. Ro. Quiritiū terrore, formidine, morte q́ue afficiatis: sicut uerbis nuncupaui, ita pro Rep. Quiritium, exercitu, legionibus, auxilijs, Pop. Ro. Quirit. legiones, auxiliaq́ue hostium, mecum, Deisq́ue Manibus Tellurique deuoueo. hactenus deuotio.
B Subdit Liuius: Mox incinctū cinctu Gabino, armatum in equū insiluisse, pugnasse acerrimè, tandem confossum, inter confertiss. hostium stragē, suis uictoriam reliquisse. Porrò nec illud te ignorare oportet, quod historiæ suæ adijciēdum Liuius putauit. Licere Cos. Dictatoriq́ue & Præto. cū legiones hostiū deuoueat, non utiq́ue se, sed quem uelit ex legione Romana scriptum ciuem deuouere: si is homo, qui deuotus est, moritur, probè factum uideri: ni moritur, tum signum VII pedes altum, aut maius in terram defodi, & piaculum hostia cædi. ubi illud signum defossum erit, eò magistratū Ro. descendere fas non est. sin autē sese deuouere nolet, sicuti Decius deuouit, ni moritē, neq́ue suum neq́ue publicum diuinum purè faciet. Qui sese deuouerit, Vulcano arma, siue cui alij diuo uouere uolet, siue hostia, siue quo alio uolet, ius esto. telo, super quod stans Cos. precatus est, hostem potiri fas non est. si potiatur, Marti uouet, auribus piaculum fieri. hæc Liuius. Sunt qui hæc extrema Liuij uerba emendent, Solitaurilibus piaculū fieri. Extant & aliorum super hoc opiniones, quæ nec mihi dignæ uisæ sunt ut referanē. De solitaurilibus uerò paulo suprà dictum est. Fuerunt nec multum absimiles deuotionibus Execrationes, quæ uerbis quibusdā diris, ac imprecationibus, quapiamq́ue cęrimonia fieri solebant, diuersæ quidem diuersis locis. hanc unā ego in præsentia ex Sallustij Catilinario, pro exēplo adducā. Fuere, inquit, ea tēpestate qui Catilinā oratione habita dicerent,

rent, cum ad iusiurandum populares sceleris sui adigeret, humani A
corporis sanguinẽ uino permixtum in pateris circũtulisse. inde cum
post execrationem omnes degustauissent, (sicuti in solẽnibus sacris
fieri cõsueuit) aperuisse consilium suum, atq; eo dictam rem fecisse,
quo inter se magis fidi forent, alius alij. Hæc Sallustius. M. Cicero
pro Sextio: Exierunt malis ominibus atque execrationibus duo
Vulturij paludati. Extat execratio, quæ Diræ inscribitur, in Vergilianis poematijs, non inelegans, digna'q; ut cum eis ascribatur.
Scribit T. Liuius de bell. Pun. libro VI. Acarnanes à XXV, ad XL
annos coniurasse, nisi uictores, se non redituros: qui uictus acie excessisset, eum ne quis urbe, tecto, mensa, lare, reciperet: diram execrationem in populares, obtestationem'q; quàm sanctiss. potuerunt
aduersus hospites composuerunt. Similis execratio & obtestatio
in Paulum à Iudæis facta legitur, in Actis Apostolicis. Inuenimus
& execrabile carmen dictum, apud Liuium in primo de bell. Macedonico: Præeuntibus, inquit, execrabile carmen sacerdotibus. Hinc
& publicæ dicebãtur execrationes, ut Athenis fuisse ait Cic. lib. III.
de Off. si quis uiam erranti non monstrasset. De Diris porrò, quę dicebantur, in Furijs egimus. B

Sed & par uidetur, ut formulam quoq; ceremoniarum Fœcialium et Patris patrati hoc loco ascribam, idq; breuius quàm potero,
magisq; distinctè. nam de utrisq; suo loco actum est. Forma igitur feriendi per Fœcialem fœderis huiuscemodi fuit, ut ex Liuio accepimus. Fœcialis regem Tullium ita rogauit: Iubes'ne me Rex cum Patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege: Sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait, Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis
herbam puram attulit, postea Regem interrogauit: Rex, facis'ne tu
me regium nuncium Pop. Ro. Quiritium'ue. Rex respõdit, Quod
sine fraude mea Po. Ro. Quiritium'ue fiat, facio. fit ergo tũc fœdus,
multisq; id uerbis peragit. legibus inde recitatis: Audi, inquit, Iupiter, audi Pater patrate Po. Albani, audi popule Albane, audi, ut illa
palàm prima postrema'ue ex illis tabulis cæra'ue recitata sunt, sine
dolo malo, utiq; ea hodie rectissimè intellecta sunt, hic illis legibus
Po. Ro. prior non deficiet: si prior defecerit publico consilio, dolo
malo, in illa die Iupiter ita Po. Ro. ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoq; magis ferito, quanto magis potes, pollesq;. Vbi
id dixit, porcum saxo silice percussit. Eodẽ modo pars altera suum
sacerdotem, suumq; dictatorem peregit. Et hæc quidem formula
Romanorũ & Latinorũ. Sed alia fuit apud Græcos, quæ uel ex
unius Homeri III. Iliad. rhapsodia luculentissimè describitur. nã cũ
Menelaus & Paris singulari certamine rẽ cõfecturi essent, iuramentum primũ describit inter Græcos & Troianos sancitũ. Mox in castra Pria-

A stra Priamus & Antenor descenderũt, ubi Agamemnon & Vlysses etiam ipsi astitere. Præcones uerò cratere uinum miscuere, & manibus aquam dederunt. Tum rex Agamemnon ense agnorum pilos incidens, fœdus sanxit, & præcones Græci & Troiani utrisque suis distribuere. inde passis manibus ad cœlum locutus est Agamemnon: Iupiter pater max. optime, qui in Ida coleris, tuque Sol qui cuncta uides, cunctaque audis, uos Fluuij ac Tellus, & qui subter punitis homines qui periuria iurant, uos omnes testes sunto, seruanto iuramenta, si quidem Menelaum interfecerit Alexander, Helena ipse & eius opibus potiatur: si uerò Menelaus Alexandrũ, ut Troiani cum Helena omnia restituant, & Græcos debito afficiant honore, eorumque posteros. si uerò Priamus & filij abnuerint, eo casu iusta arma mouebo, nec abscedam nisi cõfecto bello. quibus dictis, agnos ense iugulauit, & palpitantes humi deposuit, & uinum ex cratere poculis exhauserunt, reliquum & sacrum perfecerunt: & reliqua. At uerò cum Fœcialis bellum indicit, hac cærimonia utebatur. Fœcialis hastam ferratam præustam, aut sagmineam ad fines eorum quibus bellum indicebat, deferebat, nec minus puberibus tribus præsentibus adijciebat: Quod populi priscorum Latinorum, homines'ue prisci Latini aduersus Po. Rom. Quiritium fecerunt, deliquerunt,
B quòd Po. Ro. bellũ cum priscis Latinis fieret, ob eam rẽ ego Po.que Ro. populo priscorum Latinorum hominibusque Latinis bellum indico, facioque. ubi dixerat, hastam in fines eorũ emittebat, ex quo bellum iustum esse intelligebatur. Cincius in lib. tertio de Re milit. Fœcialem Po. Ro. bellum indicentem hostibus, telumque in agrum eorum iacientem, hisce uerbis uti scripsit: Quòd populus Hermundulus: & cætera, ut suprà. uide Gellium lib. XVI. cap. IIII.

Patris autem Patrati opera & auctoritas exigebatur ad patrandum, id est sanciendum iuramentũ, ubi Fœciales de fœderibus conuenerant. Creauit quidem M. Valer. primus Fœcialis Sp. Fusium primum Patrem patratum eo bello, quod Tullius Hostil. cum priscis Latinis gessit, uerbena caput capillosque cingens: alias præterea partes scilicet repetendi Patri patrato dedit Ancus Martius, eum morem ab antiquissima Equicolorum gente repetens. eius rei formula antiquissima est huiusmodi: Legatus, idemque Pater patratus, ubi ad fines eorum uenit, antè res repetũt, capite uelato filo: lanæ id uelamen est. Audi Iupiter, inquit, audite fines cuiuscunque sint gentis, numina audiant fas, ego sum publicus nuncius Pop. Romani, piè iusteque legatus uenio, uerbis meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouem testem facit: Si ego iniustè impieque illos homines, illasque res dedier Pop. Romano mihique exposco, tum patria compote me nunquam sinas esse. hæc, cum fines supra scandit: hæc, qui-

cunque ei primus uir obuius fuerit: hæc portam ingrediens, hæc forum ingressus, paucis uerbis carminis concipiendique iusiurandi mutatis. Si non reddebantur quæ exposcebat, diebus tribus & XXX (tot enim solennes erant) peractis, bellum ita indicebat: Audi Iupiter, & tu Iuno, ac Quirine, Deique omnes cœlestes, uos terrestres, uosque inferni audite: ego uos testor, populum'que illum (quicunque est, nominabat) iniustum esse, neque ius persoluere. Sed de istis rebus in patria maiores natu consulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cum his nuncijs Romam ad consulendum redibat. Confestim Rex, Dictator, Cos. siue quis alius senatum habere posset, ex his fermè Patres uerbis consulebat: Quarum rerum, litium, causarum, condixit Pater patratus Pop. Ro. Quiritium, Patri patrato priscorũ Latinorum, hominibus'que priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec soluerunt, quas res fieri, dari, solui oportuit, dic (ei dicebat, quem primum sentẽtiam rogabat) quid censes? tum ille, Puro pio'que duello quærendas censeo. eorum qui aderant, in eandem sententiam ibant. Bellum erat consensu fieri solitum, ac Fœcialis iniectu hastæ, ut dictum est, bellum indicebat. Hanc repetendi cærimoniam clarigationem dictam, Seruius ostendit & libro nono & x. Æn. Nam cum Vergilius dixisset, B

Et iaculum intorquens dimitit in auras. Ibi ait Seruius, Hoc de Romanorum solennitate tractum est. cum enim uellẽt bellum indicere, Pater patratus, hoc est primus Fœcialium, proficiscebatur ad hostium fines, & præfatus quædam solennia, clara uoce dicebat, se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec noxios reddiderant. & hæc Clarigatio dicebat, à claritate uocis. post clarigationẽ hasta in eorũ fines emissa, indicebat pugnę principiũ. quod locupletius repetit in x. ibi, *Tum certare odijs, & res rapuisse licebit.* ubi inter cætera & hoc subdit idem Seruius: Clarigatio autẽ dicta est, aut à clara uoce, qua utebatur Pater patratus: aut ἀπὸ τῆς κλήρου, hoc est à sorte. nam per bellicam sortem inuadebant agros hostium. unde & κληρόνομοι dicuntur, qui iure sortiuntur bona defuncti, id est legitimi hæredes. Hinc & Arnobius lib. secundo contra Gentes: Cum paratis bella, signum monstratis ex arce, aut fœcialia iura tractatis per clarigationem repetitas res raptas. Sed iam de his hactenus.

Nec postremò ab instituto nostro alienũ uidetur, cõdendę urbis ritũ cærimoniam'ue ascribere, quã & M. Portius Cato in Originũ libris est executus. Conditores enim ciuitatũ tantũ in dexterã uaccã intrinsecus iungebant, & cincti ritu Gabino, seu Sabino, hoc est, togę parte caput uelati, parte succincti, tenebant stiuam incuruam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent, & ita sulco ducto, loca muro-

rum de

A rum designabant, et aratrum suspendentes circa loca portarũ: unde territorium dictum est, quasi terribouium, hoc est tritum bobus & aratro. Idem repetit Seruius lib. v. Æn. Varro quoq; in his qui sunt de ling. Lat. Oppida, inquit, condebant in Latio Hetrusco ritu: id est, iunctis bobus tauro & uacca, interiore aratro circumagebãt sulcum. hoc faciebant religionis causa, die auspicato, &c.

Fuit & Farreatio, seu confarreatio, genus sacrificij, quod inter uirum & uxorem fiebat, in signum coniunctionis inter eos: dictum à farreo libi genere, quod ex farre fieri solebat, ut ait Festus, uel à uerbo, ut quidam putant, Cõfarreo, quod non est in usu. unde quoque diffarreatio, in signum dissolutionis connubij. Plinius libro decimooctauo: Quin, inquit, & in sacris nihil religiosius confarreationis uinculo erat, nouæq; nuptæ farreum præferebant. Cor. Tacitus libro quarto: Nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul nominari, ex quibus unus legeretur uetusto more, neq; adesse, ut olim eam copiam, omissa confarreandi assuetudine, aut inter paucos retenta.

Operæprecium me facturum putaui, si quædam altius de sacrificijs repetam, quæ per te curiosos lectores iugi mea lectione nonnihil B detineãt. Et perinde à Proclo philosopho exordiar, philosopho non minus Academico quàm Peripatetico. is in libro de Sacrificijs, ita propemodum scribit: Sacerdotes per mutuam rerum cognationem & sympathiã in unum conducebant, & per repugnantiã repellebant, purificantes quæ oportebat, sulphure atq; bitumine, aquam aspergentes marinam. Sulphur enim purificat propter odoris acumen, aqua uerò marina propter igneam portionem. atq; ijdem animalia deis in deorum cultu congrua adhibebant, cæteraq; similiter. quamobrem alijs atq; similibus recipientes, primùm potentias dæmonũ cognouerũt, uidelicet eas esse proximas rebus actionibusq; naturalibus, atq; per hęc naturalia quibus propinquãt, in præsentiã conuocarunt: deinde à dæmonibus ad ipsas deorũ uires actionesq; processerunt, partim quidem à docentibus dæmonibus addiscentes, partim uerò industria propria interpretantes quæ conuenirent symbola, in propriam deorum intelligentiam ascenderunt. ac denique posthabitis naturalibus rebus, actionibusq;, ac magna ex parte dæmonibus, in deorum se consortium receperunt. Et hæc ferme Proclus: quo libro multa ea de re comminiscitur, quæ ego, ut superstitiosa nimis pretereo. Sed Porphyrius Tyrius philosophus, ipse primos scribit qui deis sacrificare cœperunt, non animalia, sed herbas primùm floresq;, deinde & arbores sacrificasse, aromataq; suffumigasse. Quin & Lycurgus ex herbis, & ijs rebus quæ parabiles essent, sacrificia instituisse dicitur, ne quando ex diffi-

cultate sacra omitterentur, uel differre necesse esset. sed & Cecro- A
pem legimus Iouem ὕπατον nuncupasse, eiq; nihil omnino anima-
tum sacrificasse, sed pemmata, seu bellaria indigena. ea autem Athe-
nienses πελάνους uocitabant, ut Pausanias scribit in Arcad. πέλανος
uerò, ut Didymus ait, placenta fuit ex flore farinæ confecta, sacrifi-
cijs accommodata: quæ sic appellabantur ἀπὸ τοῦ πεπλατύνθαι, uel
διὰ τὸ φανὸν εἶναι. Euripides in Oreste, ἀφρώδη πέλανον dixit, spumam
circa Orestis furentis os concretam. Cōmentatores in primo Apol
lonij Argon. panes interpretari uidentur parum mundos, nec pla-
nè confectos. Sed & lachrymæ quoq; aridæ & coactæ, & thuris &
gummi, πέλανοι dicuntur, ut Suidas ait: & obolus, qui mercedis cau
sa uatibus dabatur. Inuenimus etiam morem fuisse Iliacis tempo-
ribus, ut nec thure, nec costo, sed cedri & citri fumo deos adolere
solerent. quosdam & rore marino, & iunipero: alios βραθὺ qua-
piam herba sacrificasse legimus. Pythagoram etiam animatis ra-
rius sacrificasse, qui eius uitam perscripsere, prodiderunt. Qui ue-
rò primi animalibus uesci cœperunt, id frugum penuria fecisse, ait
Porphyrius. Tribus autem de causis deis sacrificandum censue-
re theologi gentium, ut ueneremur, ut gratias referamus, ut ab ip-
sis necessaria petamus, & mala propellamus. Ad hæc autem per-
ficienda uotum animi satis esse existimabant: cui & addi posse cre- B
debāt quædam ex frugibus munuscula. Animalia uerò mactare ne-
fas ducebant: etsi id licuisse uidemus per Hebræorum leges.
Theologi igitur qui dicebantur apud gentes, Deo nihil quod ex ma
teria esset, offerendum statuebant, quod ipsi Deo ab omni prorsus
materia secreto, subitò non fieret impurum: quapropter neque ei
sermo uocalis satis accommodatus esse uidetur, neque etiam ex a-
nimo sermo intimus, propterea quòd animi quadam inquinatus
affectione putaretur: sed puro silentio, puroq; animi affectu Deum
illi colendum arbitrabantur. quem Ægyptij, ut Iamblichus scribit,
Icton, & primum exemplar appellabant: qua de re & in Pythago-
ræ Symbolis super ipsius silentio plura scripsimus. Porphyrius quo
que, oportere ait coniunctos similesq; Deo iam effectos homines,
ad Deum mentis ectasin, ac eleuationem, uelut sacram quandam ui
ctimam dedicare, quæ quidem ipsamet diuina laus est & salus: in
qua Dei contemplatione, omnis affectus ex parte sacrificium uerè
compleri ac perfici asseruit. Filijs autem Dei, quos & deos intelli-
gibiles uocabat, laudes iam ex ipso quoque sermone adhibendas
censebat, atque unicuique ipsorum iustam primitiarum oblatio-
nem faciendam, ex ijs rebus quas ipsi mortalibus largiri diceban-
tur, uel quæ eos nutrire & conseruare putabantur. Sic agricolæ
primitias earum frugum quas colligebant, offerebant. Quare ex
antiquis

A antiquis pleriq; disputabant, non deberi animalia mactari, quin etiã
& ab eorum esu abstinendũ esse. sic peripateticus Dicæarchus, anti
quos Græcos prodit nullũ animal occidisse, ut qui proximè deis ge
niti essent, & perinde natura optimi, adeò ut eorũ ætas aurea uoca-
retur. Sic & gymnosophistę, præter reliquã temperantiã atq; sancti
moniam quam habuisse testãtur auctores, Bardesanes, Porphyrius
& Philostratus, aliiq; animalibus abstinebant: sic & Essæi, gens san-
cta existimata apud Hebręos, ut Philon, Iosephus, Egesippus & Eu
sebius produnt, multis animalibus abstinebant. antiqui præterea
Ægyptiorũ sacerdotes, ut Chæremon Stoicus, Porphyrius & Hie-
ronymus tradunt, animalibus plurimum abstinebãt. quin etiã mul-
ta uelut diuina uenerabantur. Sed quid multa congero? Iniquè fert
Porphyrius, suo tempore multos etiam philosophiæ studiosos, glo
riam potius inanem, quàm diuinitatẽ colentes, ante statuas prouol-
ui, eaq; obire sacra, quæ minimè illos deceret. Sed enim ego nõ hæc
in manus sumpsi, ut recte nec ne id factũ esset monstrarẽ, sed ut gen
tium potius superstitionem multiplicẽ ostenderem: & ut ea uolenti
bus uel expendere uel redarguere, ad manus paruo labore præstò
B forent. Et licet ante me hac eadem de re quidam scripserint, ita ta-
men concise ac ieiunè id tractarunt, ut non multa ex iis possis excer-
pere. in iis etiam pleraq; offendi, quæ longè secus sint, quàm ab eis
prodantur. Nec quisquã me hoc scripsisse putet detrahendi studio.
nam & ideo ipsorum nomina conticui, errata tantum castigaui. Sic
mecũ agat alius, sum etenim homo. Quare iam institutũ exordiar.

Et antequam ad sacrificia particularia deueniam, prius quædam
in uniuersum afferam, quæ ad præsentem tractationem cõueniunt:
in primisq; illud quod Plutarch. Numæ Pompilio ascribit, ut deos
adoraturi sedeant, quod & uice prouerbii usurpatur. Significat ue-
rò uota certa concipere oportere, & in ea quę optima sunt persiste-
re ac perseuerare. quidam tamen alium putãt habere sensum, quod
eos qui sacris operantur, oporteat non obiter, ac uelut aliud agen-
tes hoc facere, sed uacuos ac totos rei diuinæ uacare, ac intentos
esse. Vnde cum Pontifex sacra aggrediebatur, præcones clama-
bant, Hoc age: quod planius in Symbolis Pythagorę dixi. Sanè nec
deis omnibus eadem conueniebant, nec uni omnia sacra, ut cùm
alii, tum Eusebius & Lactantius, & in primis Nazianzenus Gre-
gor. aduersus Iulianum Cæs. Nec eodem, inquit, modo, ut sacerdo-
tibus uidetur. nam alicubi, ut apud Lindios, pium est Buphagum,
id est Herculem execrari, quod in dei cedere honorem creditur, si
in eum multa conuicia dicantur: uel apud Tauros hospitum ma-
ctatio, uel apud Lacedæmonios puerorum super altare flagella-
tio: uel Phrygibus pium est, sub tibiarum cantu concidi, aut sal-
tationi.

tationibus effœminari, sic ut alijs puerorum turpis amor, nonnul- A lis etiam scortari: aut quæcunq; habent mysteria, ne sigillatim cuncta enumerem. Quare nunc præstat audire Apollinis oraculum de cultu & sacrificijs deorum, quod Porphyrius in lib. Responsorum, & Eusebius in quarto Præparationis euang. ascri pserunt, uarijs de causis. hoc autem latinè expressum tale est:

Hæc age, qui nutu diuorum ingressus amice es,
Huius iter uitæ: mactanda est hostia cunctis
Multa deis, seu qui terram, seu qui mare uastum,
Aera seu qui habitant, latum seu qui æthera, seu qui
Alta colunt cœli, seu qui infima regna barathri.
Quæ quibus obseruanda modis sint, singula dicam:
Tu memori commissa animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cœlestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est: terna & terrestribus, atq;
Alta eadem. gaudent porrò, & capiuntur apertis
Terrestres aris: foueas cum numina contrà
Exposcant atro imbutas inferna cruore,
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata B
Victima. mel uerò Nymphæ, atq; liquentia uina,
Offerri lætantur. at ignem accendier aris,
Quæ circum uolitant terram, sibi numina quærunt,
Imponiq; atrum corpus, tum thura, simulq;
Inijcier salsas fruges, & dulcia liba.
Hæc facito. uerùm quibus est data cura profundi,
His ipso semper fer sacra in littore, totum
Porriceq; in fluctus animal. cœlestibus autem
Extremas reddes partes, atq; igne cremabis.
Quod superest, propone tibi, dapibusq; reserua,
Sudet odoratis crassisq; uaporibus aer.

Et hoc quidem oraculũ ita Porphyrius est interpretatus. Cum igitur terrestres & inferni dei sint, atras illis quadrupedes offerendas Deus iubet. modus aũt differt. Nam terrestribus super aras, infernis uerò in scrobibus & foueis mactandas esse uictimas præcipit: aereis autẽ uolatilia dicit offerenda, corporibus holocaustis & sanguine ad arã circumfuso. Volatilia etiam deis marinis, sed uina in fluctus porricere mandat. ita omnibus deis, præterquam terrestribus, uolatilia immolari poterant: sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia. Quare cæteris alba offerenda sunt, cœlestibus uerò & æthereis bestiarum, quas albas esse

A esse præcipit, & conseruandas extremitates, reliquas autem partes comedendas. ex his enim solūmodo comedere oportebat, ex alijs uerò minimè: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda fuerant: simile etenim simili gaudet. Sus porro, terrestre animal est, & idcirco Cereri gratissimum. Atra uerò, quia & terra naturaliter tenebrosa & opaca. Tres autem simul, quoniam terrestris corporis tria sunt symbola. & super aras terrestribus, quoniam super terram uersantur. Cæteris deis idcirco uolatilia sunt offerenda, quoniam uniuersa mouentur: in motu enim semper maris aqua est. eius atræ sunt hostiæ, quoniam & ceruleus color est aquarum. Alba uerò aereis: lucis enim aer susceptibilis. Cœlestibus autem & æthereis extremitates consecrandas iubet, quoniam læuiores reliquo corpore sunt. Quorum sacrificijs communicare fas erat: quia cum cæteri dei arcere mala solere putarent, cœlestes bona mortalibus largiri credebāt. Hæc ferè ex Porphyrio & Eusebio. Fuit etiā Pythagoreorū uel symbolum, uel ænigma, Superis impari numero sacrificandum, pari autē inferis, ut alibi diximus. Sanè & Lucianus in eo qui est de Sacrificijs, uaria esse sacrificia prodit, pro etiam personę sacrificantis qualitate: Agricola, inquit, de boue rem B diuinam facit, opilio de agno, æpolus de capra. est qui thus, qui liba & placenta offert. Et si pauper sit, deis litat, dextram tantummodo exosculans. At uerò cum immolant, primò uictimam sertis coronant, explorantq; antè num legitima sit, & apta, ne fortè sacrificēt quæ religio non admittat: tum ad aram deducunt, & ante dei simulachra iugulabant, uoce conueniente & tibijs, & sacris. Sed enim Valerius Max. Plutarchus & Seruius, alijq; scribunt, apud antiquos non solum publicè, sed & priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more, plerunque & sacrificia captatis augurijs peragebantur. Sed in sacrificijs ritè celebrandis maiorem nullam cærimoniam fuisse uidemus, quàm nihil sibi conscire, bonos ac pios esse. unde Plautus in Rudente, Arcturum cœleste sidus inducit dicentem:

Atq; hoc scelesti in animum inducunt suum,
Iouem se placare posse omnibus hostijs:
Et operam & sumptum perduunt. atq; id ideo
Fit, quia nihil ei acceptum est à periurijs.
Supplicij facilius si qui pius est à deis supplicans,
Quàm qui scelestus est, inueniet ueniam sibi.
Idcirco moneo uos ego hæc, qui estis boni,
Quiq; ætatem agitis cum pietate & cum fide,

Retinete

Retinete porrò post factum ut lætemini. hæc quidem Arcturus, A
uel Plautus potius: quibus planè cognoscimus, bonos ac pios esse debere, qui deis immortalibus essent sacra ministraturi. Dein ut hæc ritè peragerentur, obseruatio penes Pontifices fuit. Qui duo in primis hostiarum genera esse statuerunt: unum, in quo deûm uoluntas per exta disquirebatur: alterum, in quo sola anima deis sacrabatur. unde & aruspices, has Animales hostias uocabant. Vtrunque hoc hostiarum genus sacrorum peritissimus Vergilius suo carmine ostendit, & primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta monstrabatur:

Mactat, inquit, *lectas de more bidentes.* Et mox:

In pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum illud, in quo hostia animalis dicebatur, quoniam eius tantum anima sacrabatur, significat, cùm inducit Entellum uictorem Eryci mactare taurū. nam ut explicaret animalis hostiæ causas, ipso animæ usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis, Persoluo.
quod uerbum, ut etiam Macrobius notat, pertinebat ad nuncupata uota. Animalem hostiam idem poeta in illo significat, B
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum Argolica. nam & animam, id est hostiæ nomen posuit: & litare, quod significat sacrificio facto numen placare & impetrare, ut planius infrà ostendam. Sanè & Seruius lib. III. Æneid. ait: Animales hostiæ hæ sunt, quæ tantum immolantur. Alibi sanguinē in aras tantum fundi solitum, ostendit Vergilius: ut,

Sanguinis & sacri pateras. & alibi corporis partem: ut,
Extaque salsos Porriciam in fluctus. alibi integras uictimas: ut,
Et solida imponit taurorum uiscera flammis. quod grecè sacrificium holocaustoma, & holocaustum, & holocautoma uocatum uidemus: quòd uidelicet tota igni absumeretur. Obseruabant prætereа antiqui in sacrificijs, ut antè aduersos deos placarent, & postea propitios inuocarent, quod Vergilium seruasse Grammatici notant. ut in illo,

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam. Sic etiam Dido in IIII Æneid. nuptura primùm Cererē placat, quæ nuptias est execrata, propter filiæ raptum: & Apollinem, qui uxoris expers fuit. placat Liberum patrē, qui nisi raptam habere potuit coniugem: sic Iunonem conciliat, cui uincla iugalia curæ, & matrimoniorum dea & regina. Lege, & Vergilij uersus perpende, uidebis ipsum sacrorum diligentissimum ac peritissimum. Vt me plerunque,
pudeat,

A pudeat, pigeatq́, nos in nostris sacris adeò cōniuere, ne cæcutire dicam. Sed præstat aliena & uetera recensere, quàm nostra nostris frustra & surdis exprobrare.

Victimæ antiquis hæ frequentes fuere, ouis, sus, bos, capra, gallina, & anser: quas cum immolabant, nisi puræ integræq́ fuissent, & lectæ ad rem diuinam, minus proficere putabant. Fuit quidem priscis opinio, ut ex hœdis potius & agnis hostiæ fierent, quàm ex cæteris: quia hæ mites & cicures essent. nam gallinacei, sues, & tauri, animo magis abundare uidentur. Ideo etiam ouilli pecoris hostiam maximā, non ab amplitudine, sed quia animi esse placidioris uiderent, pontifices dixerunt. Sunt igitur qui scribant, sex tantum animalium genera in sacrificijs ueteres adhibuisse: quorum sententiam nos nec approbamus, nec refellimus. nam apud auctores plura inuenimus, sed uarijs in locis & ritibus. Aiunt ergo illi ueteres, altiles duas afferri solitas, gallinā & anserem: licet Aristophanes in Auibus, omnibus fermè deis suas aues attribuat: quadrupedia quatuor, ouem, suem, capram, bouem. at qui angustiori forent patrimonio, nec qui bouem possent sacrificio inferre, farinacea ex massa hunc conficiebant, & bouis uice immolabant: unde & septimus bos est dictus. Sanè in sacris plerunq́ simulata pro ueris accipiebantur. hinc cum de ijs animalibus, quæ inuētu difficilia essent, B sacrificium faciendum foret, ea de pane, uel de cæra effingebantur, immò etiam de aliqua alia re. hinc Vergilius,

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

nam & in templo Isidis aqua sparsa de Nilo dicebatur. Idem obseruat Seruius secundo Æneid. comment. unde in Priapeis Aristagoras uillicus,

De cera facta dat tibi poma deus.

Id quod & Gręcos factitasse notaui. nam Cyziceni nigram bouem quotannis cum immolare solerent, & obsidione pressi talem inuenire non possent, frumentaceam effinxere, eoq́ pacto sacrum perfecere. Atheniēses quoq́ in Iouis Milichij id aliquādo effecere, ut ex Thucydide in Ioue retulimus. Sed ut sequar de uictimis, Philo Hebræorum doctiss. quandoq́ solum Mosem quinq́ pura instituisse in sacrificijs tradit: ex auicio quidem genere duo, columbas & turtures: ex quadrupedibus tria, ouem, bouem, capram. & sicut Hebræi sue abstinebāt, ita gentes ex eo maximè rem diuinam fecere. Ægyptij Lunę & Libero suem immolabāt, reliquis deis boues, uitulosq́ & anseres: capras uerò & hircos nō attingebant. contra Britanni nec leporem, nec gallinam, nec anserem quidem ad epulas adhibebant, nec deis etiam sacrificabant. Romani Pontifices

certè maximam hostiam, ut dixi, ouilli pecoris dicebãt, non ab amplitudine corporis, sed ab animo & natura placidiore, ut inquit Festus. Fuerunt porro & aliæ uictimæ, sed diuersarum nationum, & gentium. nam ut canit Ouidius, A

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri uictima tarda deo.

Palumbos etiam in sacrificijs adhibitos legimus. hinc Plautus in Penul. Nos palumbem ad aram usq; duximus. Sed institutum prosequamur. Eligebantur ergo hostiæ, & ex grege secernebantur, quæ ideo & lectæ & eximiæ dicebantur. atq; hæ quidem maiores, & huberius depastæ, nõ claudæ, nõ morbosæ, non alio quouis modo uitiosæ: futura enim cognosci antiqui non posse existimabant, nisi ex sacra uictima, quæ preterea fixam aurem, uel caudam aculeatam, aut linguam nigram nõ haberent. Et quoniam sic uictimæ eximebantur, & seligebantur, factum est ut etiam Legere uerbum sacrorum diceretur. Numa Pompilius, deos fruge coli, et mola salsa supplicari instituit: unde & immolo uerbum pro sacrifico deductum creditur. quæ quidem mola ex farre sale & aqua componebatur, sine qua mola nullum sacrificium ratum fieri censuit. atq; id far nisi tostum fuisset, ad rem diuinam non esse purum statuit. ideo & fornacalia, & religiosas ferias, quibus far in Fornacibus torrebãt, obseruari iussit. quin & Fornax dea, ut in primo Syntagmate dictum est: quòd farris genus ador & adoreum dicebatur, et uulgò semen, ut Isidorus ait, etiam dictum: & Edor quondam appellatum, ab edendo, quia eo primo usi sunt homines: siue quia in sacrificijs ipsius generis panes ad aras offerebantur. unde & Adorea sacrificia ait dici: quanquam Adorea pro gloria & uictoria etiam capitur. farina præterea, ex qua mola cõficiebatur, horna: hoc est, huius anni esse debebat. Græci uerò ὀλοχύτας molas ex hordeo & sale in sacris confectas adhibebant. Homerus ὀλοχύτας προβάλοντο, id est, molas porriciebant. hoc Homeri interpretes & Phauorinus tradunt. Greci ergo non far, sed hordei primitias, libaq; & placentas ex hordeo offerri, hordeumq; sale inspersum in primis aræ infundi, satius duxere: sine quo, saluis cærimonijs, nullum sacrum fieri fas putabatur. Hinc etiam qui eiusmodi primitias colligebãt, apud Opuntios, ut Plut. notat, Critholog is fecere nomen. Megaris uerò, dum ad Terei sepulchrum sacrum fiebat, pro hordeo calculis utebantur. Dianæ autem Propyleæ Eleusiniæ mulieres nullã, nisi ex ibi nato hordeo, molam cõficere fas fuit. Sed & proprij quibusdam deis panes erant dicati, de quorum nõnullis Athenæus & Pollux lib. sexto, ut sunt Obeliophori in Bacchi celebritatibus: Pelani omnibus deis communes, quos paulo suprà scripsi. Bos etiam B

placen-

A placentæ nomẽ,cornuta Apollini,Dianæ,Hecatæ, & Lunæ attributa.Popana etiam,& Prothymata, in sacris, & Æsculapio in primis,ut docet in Pluto Aristophanes,adhibebantur: Melittuta uerò Trophonio.Arister etiam,& Hygiea, molæ species traduntur. Sed in Fornacalibus, qui non fuerant feriati, quiq; in sua tribu, ut erat constitutum, sacrum non fecissent, in Quirinalibus sacrificio expiare cogebantur:idcirco Quirinalia stultorum ferias dictas inuenimus. Omnibus quoq; ferè deis,ut pòst ostendemus, suæ uictimæ & sua sacra constituta fuere,quæ preterire & transgredi fas non erat. Namq; aliena hostia, alius deus placari non credebatur quippe non eadem Ioui & Neptuno, Iunoni & Cereri uictima assignabatur,ut paulo pòst patebit.Sed nec hoc perpetuò ratum, & ubiq;. Neptuno plerique de nigro tauro rem sacram faciebant. Trœzenij de fructuũ primitijs, Græci aliquot de cruribus taurorum: Vlysses ariete,apro & tauro litauit.Athenis autem, licet octauo die cuiusq; mensis Neptuno sacrum fieret, non tamen de tauro semper:neq; Apollini semper de tauro Græci,sed multiplicis generis uictima sacrificabãt.nanq; Homero teste,unus tauro,alius ariete,aliquis hirco,sacrũ fecit.ex bobus uerò,uitulis & pecudib.laudatissimæ uitulæ ad deorũ placamẽta habebãtur. Idcirco Ioui à flamine omnib.idibus bos cãdidus,& ex agro Falisco, aut Meuania immolabatur:illos enim ad sacra saginabãt,& deorũ supplicijs seruabãt.Bos autẽ qui iugo subactus fuisset, purus non putabãt. Fœtus

B bouis tricesimo die,pecudis septimo,suis uerò decimo à partu,idonei sacris,ac puri putabantur.Creditum quoq;,bouem quinquennalem insignem Ioui uictimam esse,& pecudes bimas sacrificio maturas.Solonis quidẽ lege de boue nulli deo sacrificari licebat, quia animal putaretur innocuum,& colonum. Tantę autem uenerationis ueteribus fuit,ut æquè capitale censerent bouem, ac ciuem,necasse.Ægyptij boues ruffas Typhoni mactare soliti fuere. Arabes, pingues ac saginatos camelos in ara Ignoti Dei sacrificabãt:nupturæ uirgines camelis deos propitiabant. Heroibus tauro, capro, & ariete litabant.Sunt qui tradant,Pythagoram præter sua instituta, bouem quandoq; Musis, & Ioui gallum album immolasse: quòd uix crediderim,propter ea quæ de eo in Symbolis retuli. Romani magna religione hostias explorabant,itemq; magna superstitione Ægyptij,ut in sequentibus ostendemus.Græci, an tauri puri essent farina,an capri ciceribus,capræ uerò aqua frigida explorabãt: si enim hæc gustare noluissent, id sacrum minus deis gratum arbitrabantur.Vlcerosam quoq; uictimam ueteres reijciebãt.quin & ulcerosos augures de cœlo seruare minimè fas fuisse, notaui:quòd ulcus pollutio, ac corporis diminutio quædam censeatur,ut Plut.

scribit. Ad hæc & Ruminales hostias, nisi bidẽtes essent, omnes nõ puras esse affirmabant. Sed hoc locupletius declarauimus, dum de hostijs bidentibus locuti sumus. A

Proditum uerò memoriæ est, à suilli pecoris genere immolandi initium Romæ primum factum, eo argumento, quòd sus fœderibus & sponsalibus adhiberetur. Hinc & Varro lib. secundo de Rerust. Porci, inquit, qui à partu decimo die habentur puri, & ab eo appellãtur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificia idonei primũ dicuntur. itaq; apud Plautum in Menechmis, eum insanũ putat, qui ut pietur in oppido Epidamno, interrogat, Quanti hi porci sunt sacres? Idem Plautus in Rud. Sunt domi agni, & porci sacres. hinc etiam sunt Nefrendes sues, de quibus sic Fulgentius ad Chalcidium: Diophantus Lacedęmonius, qui de sacris deorum scripsit, ait, apud Athenas Marti solere sacrificari sacrum quod ἑκατονφόνευμα appellabatur. Si quis enim centum hostes interfecisset, Marti de homine sacrificabat apud insulam Lemnum, quod sacrificatum est à duobus Cretẽsibus, & uno Locro, sicut Sosicrates scribit. Sed posteaquam hoc Atheniensibus displicuit, cœperunt afferre porcum castratum, quem Nephrendem uocabant, quasi sine renibus. Et apud Romanos scribit Sicinium Dentatum centies & uicies pugnasse singulari certamine, cicatrices habuisse supra quadraginquinque, post tergum nullam. coronas accepisse uigintisex, armillas CXL. & istum primum sacrum fecisse Marti. hactenus Fulgentius. Sed de Dentato, quãquam parum ad rem facit, Plinius & Solinus, alijq; nonnihil euariant. Nefrendes, scribit Festus, arietes dixerunt, quòd dentibus frendere non possunt. alij dicunt, Nefrendes infantes esse nondum frẽdentes, id est frangentes. Liuius: Quẽ ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem. Sunt qui Nefrendes testiculos dici putent, quos Lanuuini appellant nebrundines, Græci νίφρους, Prænestini nefrones. hæc Festus: qui quamuis Nefrendes arietes dicat, Varro tamen Fulgentio suffragatur, ut qui porcos scribat significare, qui lactentis nomine amisso, nondum fabam frendere, id est frangere possunt. Sed & in initiationibus Cereris sus mactabatur. Et quamuis in sacris ipsius deæ uinum adhibere nefas esset, in hoc tamen sacro de uino libasse, pontificales libri non uetabant: quam quidem suem immolari ab eo qui mortuo iusta fecisset, crimen admitti putabatur. Deorum quoque matri nullum sacrum, nisi de porca fieri, quidam prodidere: & lustrari exercitum. Scribit Ælianus, Ægyptijs persuasum esse, sues Soli & Lunæ inimiciss. esse, & semel tantum cum festos dies agũt, eos Lunæ singulis annis dicasse: aliàs uerò nunquam nec huic ipsi, nec cuiquam deorum sacrificasse: id propterea facientes, quia execrandos

crandos

A crandos & detestandos existimabant, ut Iudæi quoq;. quod & plu
ribus Plut. in Symposiacis est executus. Subdit etiam Ælianus, in
mysterijs Athenienses sues immolasse, propter perniciem quam
segetibus sues inferunt. Eudoxus uerò ait, Ægyptios ab immolan-
dis suibus abstinuisse, quòd postquam sementem fecissent, eorum
greges ad proterendã & proculcandã frugũ sationem, & depellen
dam in altiorem humũ, & humidiorem, immittere solerent, ut hac
quasi occatione obducta terra semina, ab auibus minus infestaren-
tur. hæc fermè Ælianus. In Mysia præterea Abretani Iouis templũ
fuit, in quo sues comesse aut mactasse scelus erat: idẽ & apud Phœ-
nicas, quibus per omne tempus, ut Iudæis etiam, suibus abstinere
per leges cautum fuerat. proditum tamen est, in Thessalia Veneris
fanum fuisse, & aliud in Sida Pamphyliæ, & in Aspendo, & Argis,
in celebritate quæ Hysteria dicebatur, in quibus præter instituta
moresq; aliorum sues mactare licebat, cum in cæteris nullo modo
fas esset. Aristophanes tamen in fabulis, suum plerunq; & porco-
rum sacrificium commemorat. Notat & Galenus in commenta-
rijs Chirurgiæ Hipp. γλυκείαν à græcis uocari suem, uel porcum in
sacrificio, blanda scilicet uoce: ut quoq; simiam καλλίαν, eadem ra
tione. atque hac in re Callimachi uersus citat. Solum apud Thussas
B in Ægypto, ubi Venus cornuta colebatur, uacca illi immolaba-
tur, & in Nitriotica præfectura ouis. Astris porrò & Stellis legi-
mus uolucres dicatas, anseres Isidi, Lunæ taurum, Iunoni agnum,
Veneri columbam. Græci Mineruæ iuuencam sæpè indomitam
auratis cornibus mactarunt. Victimas quoque de piscibus ali-
quando legimus factas. Bœotij, ut scribit Athenæus, Copaidas an-
guillas, à lacu sic uocatas, coronatas, molaq; perfusas deis immola-
bant. Idem & piscatores scribit ex thynnis, quem maximum cepis-
sent, Neptuno immolare solitos, & sacra ea Thynnæ appellasse.
Mnaseas etiam Atergatidis deæ sacra piscibus fieri prodidit, cùm
ueris & coctis, tum simulatis ex auro & argento. Phaselitæ quoq;
in Lycia piscium salsamenta quotannis patrio ritu deis suis offerre
solebant, idq; sacrum institutum, quod Lacius Argiuus à pastore
Cylabra campum emisse ad ædificandam urbem piscium salsamen
tis fertur, potius quàm farina, uel melle. Quin etiã & aruspicinam
Lycios exercuisse, Athenæus ex Polycharmo prodit, ex piscibus
& futura prædixisse. Porrò & mullum piscem, id est triglam,
ut alibi dixi, Proserpinæ, ac item Dianæ sacrarunt antiqui, & citha-
ron Apollini, Mercurio bocas, Libero patri cittulum, apuam
Veneri, Neptuno pompilum: quem & sacrum piscem quidam uo
cauere, ut pluribus Athenæus exposuit, & Aelianus. Porro & id
obseruauimus, mullum barbatulum non attingi à sacrificantibus

sacerdotibus, nec à fœmina Argolica Iunonis sacerdote. Sed nec mustelam sacerdotes esitãt, ut idem ait Aelianus, quòd ore pariat. Caius Caligula eò uesaniæ processisse traditur, ut sibi tanquam numini sacro phasianos, phœnicopteros & pauones mactari iusserit. Sed hæc portenta sacrorum mittamus, cætera dicamus. Vinum in plerisq; omnibus sacris penè libabatur. In nuptijs Cereris, ut alibi dictum, non adhibebatur. Vinum nouũ Baccho dare fas fuit, frugum primitiæ Cereri. sed hæc gustare, aut uesci his prius quàm sacerdotes, minimè fas fuit. Scribit Festus, Sacrima appellatum mustum, quod Libero patri sacrificabant pro uineis & uasis & ipso uino conseruandis: sic ut præmessum de spicis, quas primùm messuissent, Cereri sacrificabant. In sacris uerò deæ Ruminæ inferre uinũ expiatione dignum fuit: quippe illi sacrum facientes, hostiæ lac, nõ uinum spargebant. Et in sacris Bonæ deæ, quam Florã perperam quidam uocant, cum uinũ libabant, lac esse dicebant. Vestæ quoq; non uino, sed de Numico flumine, ut ait Seruius, libabant: quibus diebus, mense Iunio molæ frumentariæ, & asini sertis & pane coronabantur. Ad huius templum iuxta forum, nisi nudo pede accedere nõ conueniebat: sicut in æde Dianæ apud Cretenses, quam Britomartin nominabant, de qua in Dictynna abunde locuti sumus. Proditum quoque memoriæ est, Romulum nunquam uino in sacris, sed lacte libasse. Quin etiam Athenienses Mnemosynę, Auroræ, Soli, Lunæ, Vraniæ, & Nymphis non uino, sed aqua melle diluta sacrificasse, ut in sacris Nephalijs iam dictum. Vbi autem in sacris uina libare deis necesse fuit, ex græca & imputata uite, seu fulmine tacta, aut quæ uulneratis pedibus calcata, uel immũdicie polluta fuerat, aut iuxta quam homo laqueo pependerat, quæq; circumcisis uinaceis profluxerat, uina libare deis infaustum erat, sed ex ijs tantum uitibus uuisq; fertilibus laticis, qualẽ, ut canit Poeta,

Pateris libamus, & auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Pythagoræ quoque Symbolum fuit, Ne deis libaris ex imputatis uitibus: ut planè ibi exposui. uinum uerò antequam funderet sacerdos, prius simpullo ligneo propinabat, uel fictili, quod & simpuuium uocatum uideo. Iuuenalis Satyra VI,

Simpuuium ridere Numæ, nigrumq; catinum.

Hinc simpullatrices mulieres sacris deditæ, ut Festus ait. erat autẽ simpullum, in sacrificij apparatu haud cyatho dissimile. Huius meminit Cicero in tertio de Legibus, & Plinius libro trigesimoquinto. Vocatur etiam Sympinium. Arnobius, agens de uino in sacrificijs:

A ficijs: Date quæso, inquit, deis immortalib. ut bibant, scyphos, brias, pateras, sympiniaque depromite. Idem paulo pòst: Operæpretium est etiam uerba ipsa depromere, quibus cum uinũ datur, uti ac supplicare consuetudo fuit: Mactus hic uino inferio esto. Inferio, inquit Trebatius, uerbum ea causa additum, eaque ratione profertur, ne uinum omne omnino quod in cellis atque apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex usibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc uerbo, solum erit quod inferetur sacrum, nec religione obligabitur: ut inferium uidelicet uinum dicatur sacrum, quod deis infertur. Sanè & Varro, Depesta, ait, dicta etiam nunc in diebus sacris Sabinis uasa uinaria, in mẽsa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores græcos inueni appellari poculi genus Depestam, quare uel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectæ: quòd uinum dabant ut minutatim funderent, à guttis Guttum appellarunt: quòd sumebant minutatim, à sumendo simpullũ nominauere. In huiusce locum in conuiuijs è Græcia successit Epichysis, & cyathus, in sacrificijs remansit Guttus & Simpullum. hæc Varro. Sed & hodie guttum habemus in conuiuijs, Gottum tota Venetia nuncupãtes. Epichysi utitur & Plautus in Rudẽte: Præterea, inquit, sinus, epichysis, cantharus, gaulus, cyathus. Sanè græci

B σπονδεῖα uasa dicebant, à σπένδω, id est sacrifico dicta, in quibus deis uina libabant. σπονδικοὺς uerò, huiusmodi sacerdotes uocabantur. Et quoniam in sacris morosa & cunctabunda uoce utebantur, inde spondæus pes, sacris maximè aptus dictus est: & οἰνόσπονδα, cum uino sacrificia peracta. Thasij uino libaneo odore thuris deis prolibabãt. & apud Asopũ in æde Eumenidũ mulso libare, & pro coronis, floribus uti permissum fuit. Sanè Seleucus apud Athenęũ libro secundo, negat ueteres uini copiam, aut deliciarum quippiam in sacrificijs inferre solitos, cum tamen θοίνας, & θαλίας, & μέθας deis impenderent: & quidem θοίνας, quòd uino uterentur: θαλίας, quòd uescerentur: μέθας uerò, quòd μετὰ τὸ θύειν, post sacrificia hilares fierent. Epicharmus etiam apud eundem corruptos mores notat, ac mutatam, frugalem illam in sacris obseruantiam. Ex sacrificio, inquit, epulum, ex epulo facta est potatio, ex potatione comus, ex como facta est θυανία, id est ludus: ex θυανία iudicium, ex iudicio condemnatio, ex condemnatione compedes, sphacelus, & mulctatio. Hæc ille. Quid, inquam, si hoc tempore uiueret Epicharmus, de nostris nunc sacris diceret? Nundinas, non sacra appellaret. Sed nos nostra mittamus, uetera sequamur.

Victimæ plerunq; maiores auratis cornibus procedebant, minores coronatæ offerebantur, ut planius non multo pòſt dicam. A
Obſeruabant etiam, ut ſi uinum hoſtiæ infundendũ foret, molam aut fruges in caput ſpargerent, ordine prępoſtero: ſi uerò cum hoſtia ad aras ducebatur, uehementius fuiſſet reluctata, inuitaq; altaribus admoueretur, uel ſi aufugiſſet, uel percuſſa mugitum dediſſet: aut in aliam corporis partem, quàm oporteret, cecidiſſet: piaculare ſacrum, & triſte auſpicium facere credebatur, quaſi quòd inuitis Deis offerri uideretur. quæ uerò fugiſſet hoſtia, ubicunque eam nacti fuiſſent, mactari oportebat, ne maius piaculum fieret. Iones tamen contra inſtituta moreſq; ſacrorum, tunc maximè hoſtiã litare, & deis gratam fieri putabant: cum inter immolandum taurus mugitum dediſſet. Exiſtimatum etiã antiquis eſt, funeſtam familiam, ſeu hominem funere pollutum, nec publica ſacra facere, nec ædes deorum dedicare poſſe, niſi in lemuralibus & parentalibus, ut ſuo loco dicemus. Notauimus ſuprà in Succidaneis, fœmininas hoſtias potiores apud Romanos fuiſſe. apud Ægyptios tamen uetitum fuit, fœminam hoſtiam immolare. Barbaris quoque circa montem Caucaſum, & apud Derbices Perſicam gentem, fœminam uictimã fuiſſe, aut eius carnibus uesci, ſub graui documẽto uetabatur. Si tamen primis hoſtijs non litaſſent, aut primũ ſacrum B
negligentia uel caſu non rectè initum, aut curatum foret, illud denuò augeri, & uictimas ſuccedere ad expiandos deos permittebatur, donec ritè perlitatum eſſet. Illud non omiſerim, Romanos conſueuiſſe pro rebus quas citò expedire uolebant, ætate grandioribus hoſtijs: ubi uerò rem augere uellent, ſeu produci, iuniore uictima ſacrificaſſe. Nec unam unquam hoſtiam duobus deis, aut incertis, ſed certo immolare ſolitos: quia utri deo res diuina facienda eſſet, facile ut dinoſceretur: ſuperiſq; deis impares & albas, inferis uerò pares & nigras obtuliſſe. Veteres etiam illud obſeruabant, ut ſi pro infantibus immolandum foret, non grãdis, ſed minor hoſtia mactaretur: obſeruatumq; eſt in deorũ Maniũ ſacris, auerſa ac triſtia auſpicia, & dira magis fauſta eſſe. Itaq; in his non litare potius, quàm litare eſt. Animalia præterea ſacrificijs congrua, integra atq; inſecta, quæ à græcis ἄρτια & ἄτομα dicebantur, legebantur: καὶ μὴ ἔμπηρα, hoc eſt, non curta, ſeu mutila. nam & Solon philoſophus dicere ſolebat, ἔμπηρα ἀφελῆ. Sacrificiorum etiam quædam ἐπίθετα, hoc eſt adiecta, ſeu appoſita dicta legi, quorũ in Areopagitico meminit Iſocrates: quæ non erant indigena & patria. Fuere & quæ Dorophorica, & quæ Apolytrotica, quæq; Apoplectica, atq; Athyta nuncupata fuere. Item quæ δυσέκθυτα, hoc eſt, in quibus non erat litatum, uel quæ dira ſacra ab aliquibus dicuntur.

Porrò

A Porrò sicut hostiæ puræ ac integræ parandæ fuerant, sic & sacerdotes, qui sacra facturi erant, nisi tales fuissent, & ipsi à sacris arcebantur. Id Plinius in septimo declarat, de M. Sergio agens. & Seneca libro quarto Declam. de Metello loquens, & Dionys. Alicarn. libro secundo hist. quo loco agit de sacerdotibus à Romulo constitutis.

Par etiam fuerit ritus & cerimonias subsignare. nam singulis ferè deis sua sacra instituta fuere, quæ transgredi aut præterire nefas ducebatur. neq; deos omneis eisdem semper sacris, sed alios aliis ritibus, cerimoniisq; placari, toto hoc de Deis opere docui: quæ tamen in omni sacrificio solennia seruari in uniuersum solita, quas'ue cærimonias custodiri, hic tibi collecta perscribam.

Sacerdos in omnibus sacrificiis ritè celebrādis, antequā deis immolaret, aut rem diuinam faceret, quibusdam se prius sacris præparabat. unde Græcis uerbū frequens ἐξοργιάζω, quod est, ad cultum sacrorum se expiare. Inter hæc erat corporis ablutio. unde & Æneas ex ritu deos precaturus, ait in secundo Æneid.

Donec me flumine uiuo Abluero.

Tum etiam à Venere abstinebat, ut ad celebranda sacra lautus ac mundus accederet. Legimus Numam Pompilium, cum pro frugi-
B bus faceret, esu carniū & Venere abstinuisse: & Iulianū Cæsarem, & si Procopio credimus, Iustinianū, oleribus leguminibusq; contentum sæpe cœnitasse, ob religionem. eos item qui initiādi essent Isidis sacris, dies x parcere carnibus & uino. Quin & Ægyptios festis quibusdā diebus ieiunia seruasse: id quod & Hebræos adhuc obseruare animaduertimus. Aquæ quidem aspersione corporis labem tolli, & castimoniam præstari putabant, præterq; Mysos & Essæos, aliosq; qui ob religionem animantibus abstinebant, ut suprà dictum est: cœlibemq; uitam agebant, qui Abii & Anymphi dicti fuere. Constat sacerdotes Matris deûm Samia testa sibi uirilia amputasse, atq; illos qui maxima sacra obibant, ut in casta religione manerent, & procul à mulierum cōtagio uitam agerent, herbis quibusdam euirari, & uirilitatē amittere: utq; nulla nisi sacrorum maneret cura, nudiq; & uacui religioni ac pietati intenderent, cunctarū se rerum dominio abdicare. quod iure pontificio ueteri caueri quidā putant, illis uerbis: Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento. qui secus faxit, Deus ipse uindex erit. Quam castimoniā apud exteros quoq; seruatā notauimus. Quippe in Thesmophoriis, matronæ Athenienses ut Venerem cohiberent, foliis uiticis cubilia substernebant. nōnulli garo ex pisciculis, qui squamā non haberēt (quòd incendia libidinū reprimere feruntur, & irritos conatus facere uenereos) in sacris usi fuere: quòd Agesi-

Agesilaus putabat, deos non minus religiosis operibus, quàm sacrificijs castis delectari: quod & Rex & poeta Iudæus ante illum monuerat. Legimus præterea, hierophantas Atheniensium postquam in sacerdotium cooptati erant, ut castè sanctéq; sacrum facerent, cicutæ sorbitione se castrauisse: Ægyptios uerò sacerdotes negotijs omissis, mulieribus nunquam indulsisse, carnibusq; & uino abstinuisse. Itemq; Gymnosophistas adeò abstinentiæ studiosos fuisse, ut pomis solum oriza & farina alerentur. In Creta quoq;, ut Euripides testatur, quos uocabant Iouis prophetas, non modò carnibus, sed ne coctis quidem uesci solitos fuisse: & Indorum Magos proditum est, qui ad solis sacerdotium promoti fuerant, carnibus abstinuisse, & nunquam sub tecto fuisse, sed lineis uelatos sub diuo uitam ægisse. Quin etiam obseruatum antiquis inuenimus, ut qui rem diuinam facturus esset, ad suas leuandas culpas, se in primis reum dicere solitũ, & noxæ pœnituisse, & admissa fassum, uultusq; summisisse, & ad omnem modestiam finxisse: quod utinam & hodie perseueraret in nostris, inter quos pleriq; nulla reuerentia ac modestia sacra obeunt. Sed & uestibus sacerdotes amicti erant sacris, ut ex Romanis historijs didicimus, ne nunc Hebræos afferamus. Sed & Platonis uerbis uidemus: Nam, inquit, in sacrificijs & celebritatib. pulchra ueste, aureisq; coronis ornatus sacerdos rem diuinam facit. Sacerdos autem qui uictimã faciebat, pura in ueste, & candida, plerunq; intextili tela, nec maioris operis quàm menstruæ, nonnunquam in purpura & auro: triumphales uiri, & qui amplissimos honores adepti fuissent, in triumphi ornatu, aut in prætexta, lotis manibus, & fronde coronati, sancti & uenerabiles, nudis pedibus, & tonsa coma ad rem diuinam accedebant. idq; iam à Pythagora traditum, sed à Iudæis Lacedæmonij obseruarũt, qui nudis pedibus adorandum sacrificandumq; censuerunt. Sed de nudipedalibus in Annotationibus dictum est. Pura autem & religiosa uestis dicebatur, ut Festus ait, & Seruius, qua rem diuinam facturi festo utebantur die. ea quidẽ erat soluta omni uinculo, nullis maculis nec aliquo squallore obsita, nec funesta, aut fulgurita. Caper & Hyginus in illos Vergilij,

Fontemq; ignemq; ferebant
Velati lino, & uerbena tempora uincti:

Quo loco non lino, sed limo legendum aiunt. Limũ enim uestem fuisse dicunt, in extremo sui purpuram limam, id est flexuosam habentẽ, unde nomen accepit. Sanè Ægyptij laneas uestes in deorũ templa non inferebant: hinc & linigeri dicti. Sic ergo instructus sacerdos ipse, uel præco publicus, sacra præcedẽs clamabat: Hoc age. ac uoce populum excitabat, uirgaq; turbã summouebat, quæ commenta-

A mentaculum dicebatur: & silentium indicebat, ne mala aliqua uox obstreperet, ne'ue quid triste audiretur, & sacris fauere, & attentos esse iubebat. hinc Vergilius ait in tertio, Fida silentia sacris. Vnde & græcè mysteria dicta, ab occludendo ore, id est, μύειν τὸ στόμα, licet aliter Phurnutus putet, ut in Mysia Cerere retuli. Hinc etiam dicere solebant, Pascito linguam, teste Festo. De silentio plura dixi in Symbolis Pythagoræ. Seclusa sacra dicebantur, quæ Græcis dicebantur mysteria, ut docet Festus. Initiationes uocat Cicero, Liuius, alijq́. Sunt & qui opertanea sacra huc transferant, quorum & Plinius meminit, in quibus gallinæ nigræ non uidebantur puræ. Dici uero uidentur opertanea, quod seorsum ab hominum cōspectu & in operto fierent: uel quòd mystica essent, & ἀπόῤῥητα. In deorum ergo sacrificijs taciturnitate ac silentio opus fuit, & ut intentis essent animis. Si enim opus facientem sacerdos inter sacra uidere contigisset, temerari & pollui putabatur. Ideo ei custos dabatur, qui sacra inspiceret: & alter, qui linguis fauere iuberet. Propterea etiam & mali ominis uerba uitabantur. hinc Seruius libro quarto: Mactat, ait, uerbum sacrorum fuisse κατ' εὐφημισμόν, id est per bonū omen dictum, ut adolere. Nam mactare proprie est, magis augere. Vergilius,

B *Mactant lectas de more bidentes.*

Quoties enim aut thus, aut uinum super uictimam fundebatur, dicebant, Mactus est taurus, thure, uel uino: hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta: id quod & Isidorus libro decimo scriptum reliquit. Apud Græcos autem ad sacrificium accessurus sacerdos, hoc primum præfari solitus fuit, τίς τῇδε; hoc est, Quis hic? Qui uerò intererant sacris, referebant, πολλοὶ κἀγαθοί, quod est dicere, multi & boni. Quin & illud etiam in sacris dictum obseruant scriptores, quod & legitur apud Callimachum in hymnis, ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός. Quod & similiter Vergilius usurpauit, cum ait:

Procul hinc procul este profani.

Nam polluti homicidio, aut humano infecti sanguine, cæteriq́ eiusmodi, à sacris arcebantur: ne'ue aras contingerent, aut sacrificio interessent, publicis legibus prohibebantur. Sanè apud Græcos legimus, sacra quædā ἀβέβηλα nuncupata, in quibus interesse pfanis haud fas fuerat: uti βέβηλα, ad quę etiā profani admitebant. & quia à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, uel ęre coemptos abesse oportebat, ideo in sacrorū apparatu lictor præfari solebat: Hostis uictus, mulier uirgo exesto. At in Chæronea sacerdos lorū tenēs pro ædib. sacris Matutæ, id est Leucotheę, clamitabat: Seruum nō ingredi, nō seruā, nō Ætolum, nō Ætolam.

ijs enim sacrificio adesse eo loci nō licebat. Apud Magos qui essent lentiginosi, tanquam deis inuisi, ab aris summouebantur. Item qui elati reuixerant, quibusq́ uiuentibus exequiæ factæ fuissent, uelut profani, à sacris propellebantur. Apud Germanos, ijs qui scutum amisissent in acie, sacris interesse haud licebat: & apud Ægyptios, subulcis omnibus templa interdicta fuere. Item menstruatis Hebræis, & fœtis, post XL diem, & qui impetigine deformes essent. Apud Scythas quoque, qui hostem nullum interfecissent in acie, in solennibus libare non poterant: reliqui initiati interesse sacris nō prohibebantur. Romani sacerdotes cum adorarent, rem diuinam facturi, capita uelabant: Græci aperto erant capite. Sanè quòd Romani uelarent capita, prȩter Vergiliū & Plutarchum in Causis, ita Festus: Saturnij, inquit, dicebantur, qui castrum in cliuo Capitolino incolebāt, ubi ara dicata ei deo ante bellum Troianum uidetur, quia apud eam supplicant apertis capitibus. Nam Italici, auctore Ænea, uelabant capita: quòd is cum rem diuinam faceret in littore Laurentis agri Veneri matri, ne ab Vlysse cognitus, interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis uitauit. hoc idem Plut. pluribus, & alia. Seruius uerò non Vlyssem, sed Diomedem ait, iussum Palladium reddere: qui cum implere pararet, Æneam sacrificantem inuenit. hinc Nautes Palladium accepit, atque inde mos uelandi capitis. id quod Helenus Æneæ prȩdicit libro tertio Aeneid.

Purpureo uelare comas adopertus amictu.

Macrob. autem in tertio Sat. ex Balbi sententia, apud aram Maximam obseruatū ait, ne lectisterniū fieret: ubi etiā aperto capite omnes sacra fecisse tradit. quod fiebat, ne quis dei habitū imitaretur: nam ibi ipse operto capite erat. Varro ait, Græcum hunc fuisse morem, ut scilicet græco ritu sacrificaretur in ara Maxima. hoc & amplius addit C. Bassus, idcirco hoc factum fuisse, quia ara Maxima ante aduentū Aeneæ in Italia constituta est, qui hunc ritū uelandi capitis inuenit, ut suprà dictū est. Scribit Numa in Pontificalibus, Tutulū uocari pallium, quo sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificiū accessissent. hoc idem ad Chalcidiū Fulgentius. Vergilius:

Et capita ante aras Phrygio uelatus amictu.

Quare uerò Saturno aperto capite sacra fierent, ut ueritatis cultori, & honori, pluribus Plut. in Quæstionibus. licet sint qui scribāt, ne sacerdotis animus à sacris auerteretur, quod & suprà tactum. Dexteram dein ad os ferebat, seq́ in orbem circumagebat, ut erat à Numa institutū: de qua in sacris, quæ diuersimodè fiebat, uertigine, locupletius in Symbolis disserui. Tibicines præterea & citharœdi in sacrificijs adhibebantur, qui præcinerent, monerentq́ ne

A alīud ageretur, ne'ue exaudiretur: quibus & ius fuit in æde uescendi, id quod prisca religione seruatum est. Tibiæ uerò quibus in sacris utebantur, ex buxo fuerant: quæ autem in ludis, ex tibiæ asininæ osse, aut ex argento confectæ erant. Sed de multiplici tibiarum genere, in Poetarum historia scripsi, cum de scena agerem. Ægyptij in sacris non tibias, sed cantus adhibuere. Hostia ergo si maior erat, auratis cornibus plerunque immolabatur. S. C. extat de ludis Apollinaribus primùm faciēdis, quod Macrobius recitat primo Sat. In quo Decemuiri præceptum fuit, ut græco ritu hostijs sacrum facerent, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonę boue fœmina aurata. ludos in circo, populus coronatus spectare iussus est. hinc Ouidius ait,

Indutaq́ue cornibus auro Victima, uota facit. & alio loco,

Blandis indutæ cornibus aurum
Conciderant ictæ niuea ceruice iuuencæ.

Iuuenal. Frontemq́ue coruscat, dixit: propter scilicet cornua aurata. Ascanius in decimo Æneid. apud Vergilium,

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterq́ue caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, &c.

Quo loco Seruius: Quæ Ioui conueniret uictima, perbellè exponit. Si minor hostia esset immolanda, illius dei fronde coronabatur, cui sacra fiebant: laneaq́ue infula & candida uitta circundata, ante aras nullo uinculo ligata sistebatur. neq́ue enim in sacris uinctum quid esse debet, ut notat in tertio Æneid. Seruius. licet Iuuenalis in duodecimo ita scribat:

B

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,
Tarpeio seruata Ioui, frontemq́ue coruscat:
Quippe ferox uitulus templis maturus & aræ,
Spargendusq́ue mero, &c.

Et Isidorus ab aliquibus uictimam uocatam tradit, quòd uincta ad aras ducebatur, ut suprà dictum est. Sed hoc ad ferociam uictimæ dictum est, dum duceretur: uel ut alij exponunt, referentes ad tempus ante sacrificium, quo ligatæ fuerant. Scribit enim Seruius, in ratione sacrorum, quod par est & animæ & corporis causa. nam plerunq́ue quæ non possunt circa animam, fiunt circa corpus: ut est soluere, uel ligare, cum non posit anima per se, ex cognatione potest. ergo Helenus apud Poetam benè,

Vittasq́ue resoluit Sacrati capitis. Item illud,

Vnum exuta pedem uinclis in ueste recincta.

Quoties quoque uictima reluctabatur, ut dixi suprà, ostendebat

se improbari. unde aptè Vergilius in decimo,

Et statuam ante aras aurata, &c. & alibi,

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram. Lucanus,

Discussa fugit ab ara Taurus.

Hinc & Ammian. hist. libro XXXIIII. Abunde ratus post hæc Iulianus prosperitates similes aduentare, complures hostias Marti parabat Vltori: & ex tauris pulcherrimis decem, ad hoc perductis, nondum aris admoti uoluntate sua nouem procubuere tristissimi: decimus uerò, qui diffractis uinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. Contrà uerò apud Senonas: nam lucum sacrum uenerabantur, quem nisi uinculo ligatus ingredi nemo poterat. qui si fortè prolapsus corruisset, attolli minime licebat, sed per humum reptare conueniebat. In Scythia quoq; Marti sacrũ fieri solebat, in quo uictima primis pedibus ligata ad aram sistebatur, cui laqueum collo inijciebant, ac baculo circumducto strangulabant, sine precatione & uotis. A

Sed & aqua in sacris adhibebatur. nam & expurgari adeuntes ad sacra solitos aquæ inspersionibus legimus: in qua torrem ex altari, ubi rem diuinam fecissent, prius extinxissent, quæ Chernips diceretur. Scribit Seruius in quarto Æneid. quòd qui superis sacrificabant, abluebantur. Vergilius, B

Donec me flumine uiuo Abluero.

Qui uerò deis inferis, aspergebantur: ut illud,

Spargens rore leui, &c.

Aquam autem Romani de fonte Iuturnæ, qui circa Numicum labitur, in omnibus sacris adhibebant, ut in XII. Seruius scribit, inspergebantq;. Eam uerò aquam super terram posuisse, piaculum ac triste omen erat. Ideo uas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, ne stare posset, in sacris adhibebant: quod uas, Donatus & Seruius futile uocant. & de eodem ita Lactantius lib. octauo Theb. Futile, inquit, uas est quoddam lato ore, fundo angusto: quo utebantur in sacris deæ Vestę, quia aqua ad sacra in terra non ponebatur: quod si factum esset, piaculum erat. unde excogitatũ est uas, quod stare non posset, sed si positum esset, statim funderetur. unde & homo commissa non retinens, futilis dicitur: & contrà non futilis, bonus consilijs. Licet quidam eruditi, hoc uas cadum etiam & scyphũ dixerũt: illudq; manibus tenere oportebat, quod quidem Flaminicæ uirgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, & nonnunquam pueri flaminum ministri, quos Camillos appellabant, ut dictum est alibi, patrimi & matrimi omnes coronati tenebant manibus. Ex hac Iuturnæ aqua ægros curari, & bonæ ualetudini restitui, ex Varrone alibi recitaui. Apud Athenienses uerò aqua sumebatur

A batur ex Callirrhoe fonte, magnæ religionis in maximis sacris, & sponsalitijs cærimonijs: in quibus aliam adhibere, nephas habebatur. In Delij Apollinis templo præcipua aqua fuisse fertur, sacrificantium usui accōmoda: quam ad alios usus hausisse, magni criminis instar erat. Græci in sacrificijs & expiaminibus, Eleutheri aquam frequentes adhibebant. Trœzenij, ex Hippocrene: Persici reges ex Choaspe, quam peregrè profecturi secum etiam ferebant: Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. Præ cæteris uerò Ægyptij, tanti Nili aquam fecere, ut cum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent: & sublatis manibus, deis gratias agerent, nimirū cum & fluuium ipsum deum existimarent, Ioue etiā ipsum appellantes, ut in Ioue traditum est. Ferunt & Babylonios reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas condere assueuisse, ut hoc argumentū suæ magnitudinis ostenderent, cum per tot spacia terrarū, totq; inuias regiones adueherent. Mox sacerdos Romanus, lanea infula uelatus, & fronde coronatus, puraq; ueste indutus, arā manibus tenens (nam nisi manu teneretur, non litari putabatur) sacra peragebat. Vergilius quarto Æneid.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem
Audijt omnipotens. Idem libro sexto,

B *Talibus orabat dictis, arasq; tenebat.*

aram tamen tangere pellex, lege Numæ uetabatur: si tetigisset, solutis crinibus agnum cædere iubebatur, tum sacerdos uersus ad orientem, (matutinum quippe tempus sacrificijs idoneum existimabant antiqui: nam deos tunc asidere templis & matutinis salutationibus adesse opinabantur: Magorum Persarum exemplo, quibus mos fuit primo semper diluculo deis canere hymnos, laudesq;, Solemq; oriētem uenerari) meditato & solenni precationis carmine, uerbis priscis ex annaliū uetustate erutis, numina & deos precatus, uota effundebat: quam precationem plerunq; ter repetebat. Indi uerò & Gymnosophistæ in meridie, & ubi multum diei processerat, immolare deis solebant. Meridialem, inquit Festus, ueteres hostiam atram appellabant, quam meridie immolabant.

Trismegistus Mercurius censuit, ut adorantes medio die se conuerterent ad austrum, occiduo ad occasum: si uerò primùm orietur Sol, in ortum. Fuit & Apollonij Tyanei opinio, summo diluculo cū deis uersari: procedente mox die, de deis loqui oportere. Moses autem & Hebræi occidentem Solem spectare consueuerunt. Alibi à me est obseruatū ex Græcis in Pindarum commentarijs, ad orientem deis sacra fieri, heroibus uerò ad occidentē. Porphyrius quidem philosophus, templorum statuas & ingressus orientē spectare debere statuit, uti adeuntes in occasum conuersi, & in simula-

crorum ora, id est, ἀντηλιοστρεπεῖς, preces effunderent. Lucianus A etiam templa condi ad solem orientem ueteres consueuisse asserit. hinc Vitruuius libro quarto de sacrarum ædium positione idem scribit, uti ædis signum quod erit in cella collocatum, spectet ad uespertinam cœli regionem. Sed enim infula, quam dixi, ex lana alba & cocco fuit, instar fasciæ, plerunque lata, nonnunquam tortilis & rotunda: ex qua uittæ, quæ & Teniæ dicebãtur, hinc & inde disfluebant. Sanè piaculum incepto sacro committebatur, si aliquo modo sacrificium interrumperetur. quod Vergilius in tertio Æneid. de Heleno ostendit, cum ait,

Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,
Hostilis facies occurrat. Idem & octauo,
Audax quos rumpere Pallas
Sacra uetat, raptoque uolat telo.

Vbi Seruius: Cum ludi Circenses Apollini celebrarentur, & Annibal annunciatus esset circa portam Collinam ingruere, omnes raptis armis concurrunt. reuersi postea, cum piaculum formidarent, inuenerunt saltantem in circo senem quendam, qui cum interrogatus dixisset, se non interrupisse saltationem, ductum est hoc in prouerbiũ: Salua res est saltante sene. quod tamen in tertio Æneid. nonnihil euariat: atque item Festus, qui senem illum Pomponiũ appellat. B Porro & intermissione piaculum committebatur, quod alibi notaui, ut in eo Poetæ,

Annua quæ differre nefas.

ubi piaculum fieri ait intermissione anniuersariorum. Sed sacrificiorum reliqua afferamus.

Principium precationis à Iano & Vesta fieri solebat, quæ in omnibus sacris præcipua numina habebantur: de quibus suis locis abunde sum locutus. In uotis enim nuncupandis perpetuam hi meruere præfationem. Et de Iano quidem Fabius Pictor libro primo: Vinum, inquit, & far primus illos docuit Ianus, ad sacrificia & religionem magis, quàm ad esum & potum. primus enim aras & pomœria & sacra docuit, & ob id illi in omni sacrificio perpetua præfatio præmittitur, farque illi ac uinum primò prælibatur. Illos tamen qui ad aram Maximã sacrũ faciebant, alium quàm Herculem deum aduocare non decebat. Cui uerò deo sacrum fuerat constitutum, id moris fuit, ut post ipsum reliqui inuocarentur, ut uolentes & propitij uotis & precationib. adessent. Domitianus tamen Mineruam genitricem, & Ant. Heliogabalus suum deum præponi mandauerunt. In Peloponneso Melissa nympha, quæ usum mellis illis dedisse credita est, in sacrorum præfatione adhibebatur. Sanè & cuique Deo sua carmina, suæque precationes, quas sacricolarum

A rum simplicitas nunc orationes & collectas uocat, institutæ erant, quæ conceptis uerbis efferebantur, & ne quid pręposterè fortasse diceretur, aliquis præire solitus fuit. id quod ex scriptoribus, & in primis Liuio sæpe notauimus. Sanè alij aliter has preces offerebant, & propterea particulam ascribam ex Arnobij libro secundo, aduersus Gentes: Neq;, inquit, quod Magi spondent commendatitias habere preces, quibus emollitæ nescio quę potestates, uias faciles præbeant, ad cœlum contendentibus subuolare: neq; quod Hetruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animaliũ sanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis abduci, &c. Qui hoc loco Acherontici libri, Aruntij dicuntur à Seruio, ut in Tagete dictum est. Precibus peractis, & ritè deis deprecatis, sacerdos qui rem diuinã faciebat, se ad dexteram uoluere, & circumuertere solebat, manumq;, priore digito in dictum pollicem residente, ori admouere: deinde sedere, uelut deis ratas preces habentibus. Galli uerò, se ad læuã uertere putarũt religiosius esse. Sed plura de hac in sacris uertigine, in Symbolis Pythagoræ recitaui. Græci post effusas preces, manus osculabantur: quod honoris etiam gratia factitatum, apud Homerum & alios obseruaui, id quod nunc est in frequenti non sacrorum modò, sed & profanorum etiam usu. Certè & uictrices imperatorũ dextre B ras milites deosculari, ob fortia aliqua facinora solitos legimus. Illud præterea quoq; annotaui Romanos factitasse, ut fanum aliquod prętereuntes, manum labris & ori admouerent, tanquam deos uenerarentur, quod Deo maximè silentium conueniat. Vinum antequam sacrificulus simpullo circumferret, ut astantes pariter libarent, tum setas inter cornua uictimę manu exerptas, tanquã prima libamina in ignem mittebat. id quod & Vergilius non ignorauit, cum cecinit in sexto Æneid.

Et summas carpens media inter cornua setas
Ignibus imponit sacris.

Mox uictimarius obliquum cultrum ferreũ, oblongum, id est secespitam, à fronte ad caudã uictimæ ducere, & se ad orientẽ uertere solebat, quod in sacrificio habebat primũ. hinc ait Verg. in XII.

Illi ad surgentis conuersi lumina solis,
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant:

& cætera, quæ cum summa sacri cærimonia à Poeta dicuntur. Est autem secespita, gladius manubrio eburneo rotundo solido, iuncto ad capulum auro argẽtoq;, fixus clauis æneis, ęre Cyprio, quo flamines, flaminisq; uirgines, pontificesq; ad sacrificia utebantur.

Suet. in Tib. Nam & inter pontifices sacrificanti simul, pro secespita plumbeum cultrum subijciendum curauit. Dicta autem secespita, à secando: auctor Festus. Hinc etiã seciuum libum dictum fuit, quod eodem teste, secespita secaretur. Alij secespitam securim, alij dolabram æneam & cultellum putauere. quin & scena securis, an dolabra fuerit, ambigitur: quam Cincius in lib. qui est de uerbis priscis, dolabram dixit pontificiam. Liuius in Lydio: Corruit quasi ictus scena, haud multo secus. quibus uerbis uidetur scena & secespita eadem fermè esse, nisi codices mẽtiantur. Erat apud Delphos hoc in more, ut cultro quo deis immolabant, de nocentibus etiam supplicium sumerent. Persæ & Cappadoces non gladio, sed stipite hostias mactabant. Romani etiam interdum malleo. Apud Homerum etiam querno trunco. adeò uaria sacrificandi religio fuit gentibus. Quod uerò suprà primum in sacrificio haberi diximus, id ita intelligebamus: primam sacrificij partem fuisse deis libare, secundam immolare, tertiam reddere, quartam litare. Sanè nec hoc loco prætereundum est, libare & litare uerba esse sacrorũ, & utrunque à Græcis desumptum, à λείβω uidelicet, & λιτομεῖν. his tamen ut latini nostri sunt usi, in hoc differunt, quod libare, utcunque sacrificare est, immo leuiter & modestè tangere, ut ferè in sacrificijs solemus. hinc & ad alia transfertur. Vergilius, A

Oscula libauit natæ. B

Litare uerò est ritè sacrificare, & impetrare: id quod ex auctoribus facilè colligimus. Plinius lib. octauo de uitulo: Quamobrem, inquit, uictimarum probatio in uitulo, ut articulum suffraginis contingat, breuiore non litat. Hoc quoque notatum, uitulos ad aras humeris hominum illatos non ferè litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia deos placari, nec trahere se ab aris. Suet. Tranquillus in Cæsare: Dein pluribus hostijs cæsis cum litare non posset, introijt curiam spreta religione. Vergilius,

Sacrisque litatis Indulge hospitio.

Lucanus Hetruscum Aruntem inducit:

Neque enim tibi summe litauit
Iupiter hoc sacrum. Martialis,

Non quæcunque cadit hostia cæsa litat.

Plautus in Pœn. Si Hercule istuc unquam factum est, tum me Iupiter faciat, ut semper sacrificem, nec unquam litem. Nihil enim sacris mancum, ut antè dictum est, nihil monstrosum conueniebat. nam si uiscera pallère, tetrisque maculis suffusa apparuissent, si iecur tabidum, si pulmonum fibræ defuissent, si sine corde uel præcordijs uictima, non litandum ueteres gentium sacerdotes existimarunt.

A runt. Hinc ſuccidaneæ hoſtiæ, de quibus iam actum eſt: unde & litatio dicta, & perlito uerbum. T. Liuius libro primo, v. Decad. Quòd caput iecinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe nequiuit, ſenatus maioribus hoſtijs uſque ad litationem ſacrificari iuſsit. Præter libo & lito, ſunt & alia uerba, quibus in ſacris ueteres utebantur: ut lego, unde & lectæ hoſtiæ. quod & ideo Seruius ait uerbum eſſe ſacrorum: & immolo, à mola, qua hoſtia inſpergebatur, ut iam dictum: & ſimiliter macto, & adoleo. Operor item eſt uerbum ſacrorum, unde operata iuuentus à Vergilio, & operatus in herbis. Sunt & alia penè innumerabilia: ſed nos potius de Sacrificijs ſermonem cœptum continuemus. In quocunque ſacro id fieri mos fuit, ut faces adhiberentur ex tedæ ligno, quas faces niſi mares ferre fas fuit, aliàs neminem: & igne accenſo ſuper aras (neque enim ſine igne ullum ſacrificium fieri licebat) tum uictimam immolare ſuccinctos miniſtros ſacerdos iubebat: qui uictimarij & cultrarij à nonnullis, & popæ dicti ſunt. Quidam & agones uocant. Lactantius in quarto Theb. Sacerdotum, inquit, conſuetudo talis eſt, ut aut ipſi percutiant uictimas, & Agones appellantur: aut ſic tenentes cultrum, alter impingat. ideo dicit Statius,

In uulnus cecidere greges.

Quin & uictimatores dicuntur: de quibus Vergilius,

B *Supponunt alij cultros.*

Hi autem uictimam ſupra uerticem, plerunque infra iugulum feriebant, idq; pro dei uel animalis ratione. Indi quidem non iugulare, ſed precluſo ſpiritu uictimam necare aſſueuerunt, ne quid de ſacro deperiret, ne'ue quid mancum deo offerre uiderentur. Græcis autem id moris fuit, ut in primo Apollonij interpretes docent, ſi cœleſtibus deis uictimam immolarent, ſic hoſtiæ caput ſtatuere, ut cœlum ſpectaret: ſi uerò inferis, ut deſpiceret terram. Porrò miniſtris quidẽ, niſi iuſsi eſſent, mactare non licebat. ideo ſuccincti nutum imperium'ue expectantes, Agon', id eſt Ago'ne, dicebant. Seneca libro tertio Partitionum: Belle, inquit, deridebat hæc Aſinius Pollio: Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum porrigat: deinde reſpiciat ad patrem, & dicat, Agon': quod fieri ſolet in uictimis. hæc Seneca. Sed & Ouidius primo Faſtorum, pulchrè his uerſibus oſtendit:

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cœlitibus quo feriente cadit.
Qui calido ſtrictos tincturus ſanguine cultros,
Semper agat ne rogat, nec niſi iuſſus agit.
Pars quia non ueniant pecudes, ſed agantur, ab actu

Nomen Agonalem credit habere diem.

Vel quia præuisos in aqua timet hostia cultros, A

A pecoris lux est ipsa notata metu.

hoc est, ἀπὸ τῆς ἀγωνίας. Varro quoque ab hac uoce Agon dictos ait dies Agonales. Succinctos etiam hos ait. unde & Agonalia, quæ statiuæ feriæ fuerunt, quibus Iano V. Id. Ianuarij aries mactabatur. Sanè Agonia, quæ & Agonalia dicta fuere, sacrificia fuerūt, quæ in Agonibus, id est montibus fiebāt. Agonus mons Quirinalis, & porta Agonensis, porta Collina: Pompeius auctor. Varro à Salijs dici ait Agonia, qui Agonenses dicerentur. Agonia quidem priora Ianuario mense fiebant, altera uerò Aprili, ut ostendimus in Fastis. Porro & Agonius deus, præses rebus agendis fuit, ut Festus docet. Sed quod uictimarij succincti dicantur, pręter iam dicta & Propertius innuit, cum ait,

Succinctiq; calent ad noua sacra popæ.

Suet. in Caligula: Astāte, inquit, Caligula unus poparū. Ælius Spartianus: Percussit hostiam popa, nomine Antonius. Transiuit & nomen hoc, ut sacerdos quoq;, in nomen proprium. M. Cic. in oratione pro Milone, Licinij Popæ meminit. hæc & in antiquitatibus uidi, eiusmodi popas uictimarios succinctos: inter quos his diebus, unum peruetustum ex ære, quem è ruinis prope uiam Flaminiam B effossum ostendit mihi Franciscus Fantinus, nostræ ciuitatis Canonicus. Apud Delphos Hosioter is dicebatur, qui hostiam immolaret, ut Plut. scribit. Quinq; autē Hosioteres sacri erāt, & cum prophetis multa agebant, & simul sacris operabantur, seq; ex Deucalionis genere ortos arbitrabantur. Nicolaus Damascenus in gentium Synagoga, quod & Stobæus repetit in Sermone de iustitia: In Pædalijs, inquit, gente Indica, non qui sacerdos esset, sed qui in præsentia haberetur prudentiss. hostiam mactabat: nec à deis nisi iustitiam rogabat. Sed redeo ad institutum. Interim cæsa uictima alij uasa, ut cruorem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, quæ proprie σφάγια dicebantur græcè: alij uictimam decoriabāt, aliaq; peragebant. mox aruspex, flamen, aut sacerdos cultro ferreo uiscera & exta rimabatur, & extispiciū fiebat, hoc est, per exta deos consulebat, & an perlitatum esset attentè explorabat, & tunc exta reddi dicebantur, cum probata aræ supponebantur, ut notat Seruius. Vergilius secundo Georg.

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Sunt autem exta, quæ numero plurium tantū dicuntur, licet & extum legatur apud auctores, Celsum & Plin. quę in uictimis interiora extant, ut cor, pulmo, lien, & iecur, quoniam super interiora intestina extent. Plin. uno nomine præcordia dici exta, libro trigesimo

A Nat.hist.dixit. Festus: Exta (ait) dicta, quòd ea deis prosecētur, quę maxime extant, emineantque. Ab extis diuinationem etiam M. Cic. lib. secundo de Nat. deor. factam fuisse ostendit. Idem & in primo de diuinat. hinc uocati extispices, diuinatores per exta, ac sacerdotes. Idem Cic. secūdo de Diuinat. Artificiosa diuinationis illa ferè genera ponebas extispicum. Non. Marcellus Varronem citat: & licet plereque nationes extispice & aruspice uterentur, apud Galatas tamen non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo apud eos sacrum non fiebat. Lusitani, ut scribit Strabo in tertio, exta inspectantes, nihil concidebant, ex lateribus fibras prospiciebant, & contrectantes uentura coniectabant: ex intestinis quoque hominum maximè captiuorum diuinationes captare solebant, sagis uelantes. inde ubi plaga infligebatur, ab intestinis sub arūspice primùm ad hominis casum uaticinabātur. Veteres quoque Greci hœdorum, agnorū, uitulorumque inspectis intestinis, futura prędicabant. & hoc quidē Pauſ. Cyprij etiam ex suum intestinis & extis ariolabantur: solus Thrasyllus canum extis uaticinabatur, quod ex eius simulachro, quod in Olympia fuit, colligebatur, ad cuius humerum dextrum obrepere uidebatur mustelus, & canis hostia bifariam sectus, iecurque ostendens penes ipsum iacebat. Obseruabant & flammam aruspices, quæ ex crematis uictimis edebatur, ut scribit Didymus.
B Item bilem, quomodo humorem eiacularetur. Vesicam præterea, ore lana colligato igni imponebant: & quo illa pacto disrumperetur, & quam in partem lotium fudisset, adnotare consueuere. Colligebātur porrò & ex hostiarum cruda, uaticinia. nam igni inflexa difficultatem rei indicabat, uel belli: extensa & deorsum corruens, cladem futuram. Si uerò in altum erecta fuisset, uictoriæ indicia prę se ferebat. Scribit Lactantius in quinto Theb. comment. super ea uerba,

Et in nullis spirat deus integer extis,

Fuit, inquit, quoddam in extis signum, quod Deus appellabatur: quod si integrum apparuisset, propitium numen ostendebat: sin uerò dimidium, iratum significabat numen, aut certè non pręsens. hæc autem Prosecta exta dicebantur, ut idem ait Lactantius, cum reddebantur inspecta. uerbo sacrificantium usus est poeta: particulæ enim minutæ membrorum omnium prosecta dicūtur in sacris, quæ inferuntur aris. Lucanus:

Si pectora pleno
Sæpe dedi, laui calido prosecta cerebro. Statius,
Vbi aduerso dederat prosecta tonanti.

Nonius uerò ait: Prosecta, exta quæ aris dabātur, ex fibris pecudū dissecta. Licinius Macer in Ornithogonia,

Vulga-

Vulgari tosta uapore, A
Cum uirgis prosecta ferunt.

Val. Flaccus tertio Argonaut.

Tunc piceæ mactantur oues, prosectaq; partim
Pectora per medios, partim gerit obuius Idmon.

Hæ quidem sacrificiorum particulæ uidentur etiã prçsiciæ, à præsecando dici. de quibus Arnobius lib. septimo, ridens antiquorum superstitiosa sacrificia, his uerbis agit: Quòd si omnes has partes, quas prçsicias dicitis, accipere dei amant, suntq; illis gratæ, uel uoluptatis alicuius, uel dulcedinis sensu, &c. Sed præstat hoc loco pleraq; eiusmodi nomina usurpata in gentium sacris semel cõmemorare, quæ idem Arnobius his uerbis colligit. nam cum de totis & integris uictimis egisset, ridens: Quid, inquit, sibi reliqua hæc uolunt, Magorum cohærentia disciplinis, quæ in sacrorum reconditis legibus pontificalia restituère mysteria, & rebus inseruere diuinis? Quid, inquam, sibi hæc uolunt, Apexabo, isicia, silicernia, longauo, quæ sunt nomina & farciminũ genera, hircino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus? quid tçdæ, quid nçniæ, quid offæ? non uulgi, sed quibus est nomen appellatioq; penitæ: ex quibus quod primũ est, in exiguas aruina est miculas, at illa minutim insecta de more: quod in secundo situm est, intestini est porrectio, per quã proluuies editur, succis perexiccata uitalibus? offa B autem penita est, cum particula uisceris cauda pecoris amputata. quid polimnia, quid omenta, quid palasea, siue ut quidam cognominant, plasea? ex quibus est nomen omenti pars quædam, quo receptacula uentrium circumretita finiuntur. Vobis cauda est, plasea siligine & sanguine delibuta. Polimnia porrò sunt ea, quæ nos proles uerecundius dicimus, à uulgaribus autem assolent cognomine testium nuncupari. Quid fitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla, catumeum, conspoliũ, cucubula? ex quibus duo quæ prima sunt, pultium nomina, sed genere & qualitate diuersa: series uerò quæ sequitur, liborum significantias continet. & ipsis enim non est una, eademq; formatio: nõ enim placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum è coxendicibus demitur, pulpamenta non assa, quæ in uerubus exta sunt, animata prius & torrefacta carbonibus: non salsamina denique, quæ sunt una commixtio, quadrimis copulata de frugibus: non similiter fendicas, quæ & ipsæ sunt diræ, quas plebis oratio illa solet, cum eloquitur, nuncupare: non ratione eadem erumnas, quæ sunt prima in gurgulionibus capita, quæ deijcere cibos & referre naturæ struminatoribus. sæculis, non magmenta, non augmina, non mille species uelamen sanguinũ, uel fitillarũ, quibus nomina indidistis obscura, uulgoq; ut

A ut essent augustiora fecistis. Idē paulo pòst: Quæ causa, quæ ratio est, ut caro strebula separatim, ruma, cauda, & plasea separatim, ire solæ, nomenq; solū augmentorū adijciat in causam? Tum subiūgit exclamās: O deorū magnitudo mirabilis. ô nullis hominū cōprehēsa, nullis intellecta naturis: siquidē, ut prosint, testiculis pecudū redimunt, & rumis: neq; prius iras atq; animos ponūt, nisi sibi adoleri paratas conspexerint nænias, offasq; redēptas. hactenus ex Arnobio. Ad reliqua sacrorum redeo. Sanè ars aruspicina hoc etiam habebat, ut & thuris motus, & crepitus, & fumi agitatio & flexus, aruspex ipse colligeret: quoniam hæc primum signa aut testabantur extorum promissis, si bona fuissent: aut si contrà, refringebantur, ut testatur liber de Thuris signis. hæc Lactantius in quarto Theb. Illud etiam obseruandum, quod pluribus contendit Arnobius, thus in sacris non esse rem uetustam, sed nouellam. nam neque, ait, temporibus (ut perhibetur) heroicis quid'nam esset thus scitum est, neque genitrix & mater superstitionis Hetruria opinionem eius nouit, aut famam. Mox neque Romulum nouisse, neque Numam, ostendit: quod ex Apuleio ipse etiam alibi docui. Extis porro inspectis, ex omni uiscere & membro primitias partesq; desectas farina farris inuoluère, & in calathis sacrificanti
B offerebant: & tunc hostia perfecta dicebatur. Has sacerdos aris imponens accensis, igne comburebat. hoc enim in omni sacrificio seruabatur, ut de singulis oblatis, aut deo immolatis particulas tanquam libamina adolerent: in ignem mittebant, addito igni thure & costo, alijsq; odoramentis, prout sacrum ferebat, & ritus. Illud etiam notauimus, quòd in maritimis sacrificijs exta in fluctus iactabantur. unde illud,

Porricit in fluctus. Silius in XVII,

Cui numen pelagi placauerat hostia taurus,
Iactaq; cæruleis innabant fluctibus exta.

Sanè exta ueru assa apponebantur. At uerò arietis, nòn ueru cocta, sed elixa in olla apponebantur, aliàs ritu præpostero sacrum peractū censebatur. Varro de Ling. latina: Hæc sunt, ait, quorum in sacrificijs exta in ueru coquunt, quas & Actius scribit, & in Pontificijs libris uidemus. Scribit Arnobius in secundo, ubi de cærimoniarum mutatione agit: Cum, inquit, Romulo Pompilioq; regnātibus, percocta planè ac madida cremarētur deis exta, nōne rege sub Tullo semicruda cæpistis, & leuiter cremata porricere prisca obseruatione cōtempta? tantū Arnob. At uerò in hostijs eā dicabant Aruigē, quæ cornua habeat: quoniā is cui oui mari testiculi dēpti, & ideo ut natura uersa ueruex declinat: sed etiā coxas cū inguinibus cnissa, quam & cnissarion dicebant, id est adipe operientes

tes comburebant. κνίσσα enim propriè in sacrificiis nidor, euaporatio & aruina dicitur. Hinc Lucianus de Sacrificiis, ἀναφερομένην κνίσσαν, id est insurgentem nidorem, uel ascendentem dixit: quod & κνισσάριον uocatur. censebatur enim hęc pars preciosa pręcipuè, & propter incessum, & quia inde semen genitale deducitur. Sic uictimarum quidem uiscera, licet nunquam abluta, elixa per sese fiebant: uinumq; aris postea fundebatur, & tunc Porrici hostia dicebatur, de quo uerbo in sacris usurpato Macrobius in Sat. Ex quo emanauit illud, Inter cæsa & porrecta. M. Tullius ad Atticum: Ne quid, inquit, inter cæsa & porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. meminit & Varro de Ling. lat. & ego de Annis mensibus, &c. & Erasmus in prouerbiis. Ex reliquis autem hostiæ partibus seu membris cœnam apparabant, quibus qui sacris interfuissent, uesci licebat. De quibus ex legis præscripto ad domesticos portiunculam afferre, & impartiri fas fuit: extraneos adhibere nefas fuit, id quod & Hebræis præceptum erat. Vescebantur uerò stantes cum panibus rotundis, in deorum honore adhibitis. nam in sacris ædibus simul epulari & sacrum fieri obseruatum est: mensæ enim in templis ararum uicem præbebant. Sed quoniam nisi peracto sacrificio eo uesci licebat, illud ideo prouerbio iactatum est, Haud immolata sacra sæpe deuorat: in intemperantes, & uentri deditos. quales apud Hebræos fuere Heli filii, quorum nota est historia. At Ægyptii sacerdotes immolata uictima caput abscindebant, illudq; diris & carminibus execrati, in flumen deiiciebant, cum solenni precatione, ut si quid aduersi eis immineret, in caput illud redundaret. Sed plenius de omni hoc sacrificandi ritu Aegyptiorum paulo pòst agam. Apud Græcos ex cæsa uictima nonnunquam, capite & uentre excepto, cætera dabantur deis, lingua uerò præconibus. Deis, qui iucundi ab aliquibus, ab aliis placidi & mites latinè nuncupati sunt, à græcis θεοὶ μειλίχιοι, sacra nocturna fieri solebant apud Myoneã urbem in montis excelsi uertice, in quibus omnes hostiarum carnes ante solis exortum absumi oportebat. Nunc & ex qua materia in sacris ignis faciendus esset, aliquid dicendum est. Nam & in hoc religiosam uetustatem fuisse uidemus. In sacris ignem ex olea, lauro, uel crassioris corticis quercu, aut cuius caudex cauus fungosusq; foret, accendere, uel adolere nefas fuit. Hæc etenim ligna ominosa sunt, & detestata: quem ignem in sacris subdita face accendebant, eum partim ex fumo quos globos uolueret, quantum'ue se attolleret, ut paulo antè dicebam: partim ex flamma, si lucidior, aut obtusior, & qua specie foret, ii qui Capnomantes dicebantur, plerunq; obseruabant. superstitiosum id quidem. Si

autem

A autem extincto & mortuo carbone sacrificaretur, neglectæ religionis signum, & perniciosum putabatur. Persis ligna arida dempto cortice sacrificio apponere mos fuit, oleumq́ superfundere, & pinguem aruinam. Et hoc locupletius, ubi de Persarum instituto seorsum agam. Elienses alba populo in sacris Iouis semper usi fuere, ex quo Hercules Ioui sacrificanti eam attulit. apud Siculos in colle Vulcanio iuxta stagnum, dum sacrum fieret, sarmentorum fasces super aras sua sponte ignem concepisse, & nullo flante anhelitu incendium fecisse fabulati sunt. sicut de Seleuco proditum est, qui cum Ioui in Pella uictimam immolaret, ligna aris imposita ultro arserunt: & de Egnatia nympha inter nymphas iam rettuli. Seruius in XII. Æneid. super ea poetæ uerba,

Qui fœdera fulmine sancit.

post alia, Certe (inquit) quia apud maiores aræ non incendebantur, sed ignem diuinum precibus eliciebant, qui incendebant altaria. Vt minus mirum sit, quod de Ioue Elicio legimus. Sanè & ad facienda fœdera, ut Seruius idem docet, aqua & ignis adhibebantur. Vnde & contrà, quos arcere uolebant à consortio, eis aqua & igni interdicere solebant: id est rebus, quibus consortia copulabantur. Sed & in captandis augurijs sacerdotes prius & aruspi-
B ces, qui nunc (inquit Plutarchus in Problem.) augures, luminaria semper aperta habere uoluerunt, nec operculo imposito claudi. rationem pluribus ille & causam affert. Apud Scythas uerò, cum sacrum Marti fieret, hostiarum carnes ossibus ipsarum adurebantur. Lusitani ignitis lapidibus sacrificiorum carnes coquere solebãt: ijdem ex immolata hostia, ut paulo antè dixi, nihil concidebant, sed extis tantummodo perspectis, uaticinabantur. Iasides licet ex omni incenderent aras, spinas tamen asparagi, aut stramina in sacris cremare nefas habebant. Thisetæ, & Argyni, ossa uictimæ tantum in ignem mittebant, & deflagrabant, ipsi carnibus uescebantur. Sanè solebant partes de immolatis uictimis dare præsentibus, & absentibus mittere, quæ μερίδες à Græcis dicebantur, & Missa interdum à Latinis. Strobula, inquit Festus, Vmbrorum lingua appellabantur partes carnium sacrificatarum. Non hoc loco reticuerim, quod est ab Isidoro proditum libro XI. Sacra spina est, inquit, una pars spinæ, quam græci ὀστουιερὸν uocant, id est os sacrum, quoniam primum infante concepto nascitur, ideoq́ & hostia id primum deis suis dabatur, unde & sacra spina dicitur. hæc ille. Apud Lacedæmonios in publica uisceratione primi Reges fuere, quibus duplum quàm cæteris dabatur, priuilegioq́ honoris præter libamina immolatorum quoque animalium coria. Delphis id moris fuit, ut immolantes uictimas, exclusis cæteris, uescerentur, ad

QQ quam

quam extraneos admittere nefas erat: contrà in sacris Hecates, qui A sacrum fecerat, de sacrificio uesci non licebat, quod & Plutarchus in Symposiacis testatur. De cœna quæ huic deæ in triuijs apponebatur à gentibus, suo loco, hoc est in Hecate planè scripsi. In epulo Iouis, quod in Capitolio septemuiri Epulonum celebrabant, Iupiter in lectulum, Iuno & Minerua in sellas ad cœnam inuitabantur: ex quo illud colligit Valerius Maximus, quòd uiri antiquitus in lectulis duntaxat, mulieres uerò in sellis discumberent. Porrò inter uescendum uictimarum carnes, laudes deis canere tam Latini quam Græci solebant, his quibus sacrificium factum fuisset, quod apud Vergilium de Hercule diligenter obseruatum uidemus. nam & psallere in numerum, & hymnos canere, chorumq; agere apud auctores ueteres consueuisse annotamus: tum etiam saltantes à læua dextrorsum, mox à dextera læuorsum choream ducebant. Erant & diuersa hymnorum genera, de quibus in primo de Poetica & poetarum historia Dialogo pluribus ægimus, quæ hic non est ut repetamus: illic enim ex græcis & latinis scriptoribus recensuimus. Scribit Plutarchus, suo tempore Romanos peractis uotis deos deuenerari, & in templis sedere ac permanere consueuisse. Re demum diuina, & cærimonijs peractis, sacerdos ILICET procla- B mabat, quasi eos diceret iam abire licere: qui sacris interfuissent. Græcis uerò & Ægyptijs id cōcinebatur, quod Apuleius ostendit in sua Metamorphosi, λαοῖς ἄφεσις, hoc est populis missio. unde & nostri, Missam hostiam esse concinunt. Atq; hactenus quidem de sacrificijs in uniuersum.

DE INFERORVM SACRIFICIIS.

CAETERVM hac parte huius Syntagmatis de Inferorū uictimis ac sacrificijs agere proposui, tametsi in nostro de Sepulchralibus & uario sepeliendi ritu pleraq; sum complexus: Operis tamen ratio requirit, ne eam hoc loco intactam relinquamus, atq; ab hoc exordiar: Antiquorum fuisse sententiam, uiuos superorum deorum esse, mortuos ad deos Inferos pertinere. iuxta quam opinionem locutus est Poeta libro undecimo Æneid.

Nos iuuenem exanimem, & nil iam cœlestibus ullis
Debentem, uano mœsti comitamur honore. & idem in XII,
Vos ô mihi manes
Este boni, quoniam superis auersa uoluntas.

Superis siquidē omnia deberi putabāt antiqui, donec uiuerēt: ideo, quia

A quia (ut dicunt physici) cum homo nascitur, sortitur à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditatem, à Saturno humorem, quę omnia singulis extinctos reddere existimabant. At nos hæc mittamus, qui Deo tantũ debemus quicquid sumus: rideamusq́; has sapientum ineptias, & uanam religionem. Romanis consuetudo fuit, ut polluti funere, non sacrificarent superis. Si tamen contingeret, ut uno eodemq́; tempore & funestaretur quis, & cogeretur dare operã sacrificijs, laborabat ille, ut antè sacra compleret, quàm funus agnosceret. Vnde & Horatius Puluillus in Capitolij dedicatione, cum ab inimicis filius extinctus nunciaretur, ait, Cadauer sit: nec uoluit funus agnoscere, donec templum dicasset, ne sacrum intermitteret. Iuxta quem morem & alias habemus historias. Sed & poeta Maro ita Æneam inducit,

Aeneas, inquit, *quanquam socijs dare tempus humandis*
Præcipitant curæ, turbataq́; funere mens est,
Vota deûm primo uictor soluebat eoo.

Quin etiam qui de pietatis generibus scripserunt, primum locum in sepultura esse uoluerunt. B Vnde cum pontificibus nefas esset cadauer uidere, magis tamen nefas fuit, si uisum insepultum reliquissent. Vnde etiam genus sepulturæ fuit, pulueris uel glebæ iniectio, ut in Sepulchralibus copiose rettuli. Verumenimuero iam sacra defunctorum instituta exponere exordiar. Scribunt interpretes Apollonij in primo Argon. cum sepulchrum Dolopis Mercurij filij interpretantur, quòd mortuis in occasu solis iusta peragebant, cœlestibus uerò in solis ortu: Entomaq́; mortuis iugulari, quibus capita amputarentur. alij ἔντομα dicunt, quòd quę generare non poterant, mortuis ac inferis dicarentur: ueluti deis cœlestibus, quæ essent cum testiculis & coleata: hoc est, ἄγονα τοῖς ἀγόνοις, ἔνορχα δὲ τοῖς οὐρανίοις. Itaq́; uictimarum capita statuebant, ut ea in terrã conuersa haberent. Sed iam par est, ut sacrum deis infernis apponam, quod à peritissimo sacrarum cærimoniarum uate libro sexto Æneid. descriptum est. ita enim ille:

Quattuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Constituit, frontiq́; inuergit uina sacerdos,
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina, prima
Voce uocans Hecaten, cœloq́; ereboq́; potentem:
Supponunt alij cultros, tepidumq́; cruorem
Suscipiunt pateris: ipse atri uelleris agnam
Aeneas matri Emenidum, magnæq́; sorori

Ense ferit, sterilemq; tibi Proserpina uaccam: A
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum uiscera flammis,
Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.

Atq; hæc quidem poeta, in quibus illud in primis obseruandum uidetur, ipsum poetam usum esse summo artificio & uerborum proprietate. primùm atri coloris iuuencos, tum uina inuergit ex ritu sacrorum: quippe fundo, uergo, & inuergo, uerba in sacris fuerunt. de quibus sic obseruãt periti, ut Fundere, sit supina manu libare, ut in quarto Æneid.

Media inter cornua fundit,

quod fiebat in sacris superûm: Vergere uerò, seu Inuergere, est conuersa in sinistram partem manu ita fundere, ut patera cõuerteretur: quod in infernis fiebat, qua infusione si uictima non stupuisset, apertè probabatur. Statius libro sexto Theb.

Spumantesq; mero pateræ uerguntur, & atri
Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis.

Tum & illud etiam notandum, ex cærimoniarum instituto, quod ait, & summas setas inter uictimæ cornua carpsit, & igni imposuit: quod etiam antè annotaui. Illud quoq; nõ prętereundum, quod B ait, Voce uocans Hecaten: quod propriè dictũ est uoce, nõ uerbo, & quibusdam mysticis sonis. nam in huiusmodi sacris uariè nomina inuocabantur, quod apertè Lucanus expressit: ut,

Latratus habet illa canum, gemitusq; luporum,
Quod strident, ululantq; feræ, quod sibilat anguis,
Exprimit & planctus, fractæq; tonitrua nubis:
Tot rerum uox una fuit.

Sed & illud non simpliciter à Vergilio dictum, Supponunt cultros alij: ex eadem disciplina prolatum est. nam dum uictimas cæderet, secespitam, id est cultrum superponebãt. sicut & illud, Inchoat aras: quod, ut Seruius ait, uerbum sacrorum fuit, et perficere denotabat.

Sanè in fine sacrorum illud etiam dicere alta uoce solebant, SALVE AETERNVM, VALE AETERNVM. quod & poeta Vergilius in Pallantis funere Æneam protulisse ait,

Salue æternùm mihi maxime Palla,
Aeternúmq; uale.

De quibus uerbis Varro in Logistoricis ait, ideò mortuis Salue & Vale dici, non quòd ualere, aut salui esse possint: sed quòd ab ijs recedimus, eos amplius nunquam uisuri. Hinc etiam ortum ait Seruius, ut etiam maledicti significationem interdum Vale obtineant. ut Terentius, Valeant qui inter nos dissidium uolunt: hoc est, ita à

A ita à nobis discedant, ut nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo ea ratione Vale mortuis dicebatur, quasi à nobis recedentibus. Porro & Statius lib. v. Theb. Archemori exequias describit, qui item in quarto Tiresiam inducit ferale sacrum facere, ita enim canit:

Tum fera cæruleis intexit cornua sertis,
Ipse manu tractans, notæq; in limine syluæ.
Principiò largos nouies tellure cauata,
Inclinat Bacchi latices, & munera uerni
Lactis, & Actæos hymbres, suadumq; cruorem,
Manibus aggeritur, quantum bibit arida tellus.
Trunca dehinc nemora aduoluit, mœstusq; sacerdos
Treis Hecatæ, totidemq; satis Acheronte nefasto
Virginibus iubet esse focos. tibi rector Auerni,
Quanquam infossus humo, superat tamen agger in aruis
Pineus, hunc iuxta cumulo minor ara profundæ
Erigitur Cereri, frondes atq; omne cupressus
Intexit plorata latus, iamq; ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro
B *In uulnus cecidere greges.*

Quo loco Lactantius quædam his sacris cõuenientia, quæ ipse missa facio. Item quæ Silius Italicus libro XIII Punicorum, ubi Scipionem inducit similiter patri apud Auernum huiusmodi ferale sacrũ peragere, Autonoe Grynea phœbade monente. Ita enim canit, ne Græcos nunc inculcem:

Inducit iuuenem, ferroq; cauare refossam
Ocyus urget humum, atq; arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes iubet. acer operto
Ante omnes taurus regi: tum proxima diuæ
Cæditur Enneæ casta ceruice iuuenca.
Inde tibi Alecto, tibi nunquam læta Megæra
Corpora lanigerûm procumbunt lecta bidentum,
Fundunt mella super, Bacchiq; & lactis honorem.

Sed iam ad alia, quæ dicenda restant, properemus.

Romæ in campo Martio Terenti locus fuit, ubi Ditis & Proserpinæ ara fuit. locum quidam dictum uolunt, quòd ibi Tiberis tereret. Quin & ideo Tiberim ipsum Rumonem & Serram uocatum fuisse ait Seruius, quasi ripas ruminãs & exedens. & in aliqua etiam urbis parte Tereotus dictus, eo quòd ripas terat. In hoc ergo loco

Inferis deis sacra fiebant, & ludi à loco denominati Terentini insti- A
tuti, de quibus plura scripsi in nostro de Annis & mensibus. cum e-
nim multa portenta fierent, & murus & turris qui erant inter por-
tam Collinam & Exquilinam, uel ut alij dicunt Gabiusam, de cœ-
lo tacta essent, ideócp decemuiri Sibyllinos libros adijssent, & renũ
ciatum esset, ut Diti patri & Proserpinę ludi Terentini tribus nocti
bus in campo Martio fierent, & hostiæ furuæ immolarētur: Teren
tus, inquit Festus, locus fuit in campo Martio, quo in loco ara Di-
tis patris in terra occultabatur. hinc & ludi Terentini. Ausonius
poeta,

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

Stat. Papinius in Syluis,

Aut instaurati peccauerit ara Terenti.

De hac etiam ara Val. Max. & Censorinus, & alij. ad hanc ter annis singulis accessum placandis Manibus patêre, idćp ideo mundum patêre dicebatur, post scilicet Vulcanalia, & mense octobri & nouembri: quod fuit tertio Kalend. septemb. & quarto non. octobris, & tertio Idus nouemb. id quod etiam ex Festo alibi recitaui. Cum autem in Italia humanis capitibus prius Ditem placarent, mox ab Her- B
cule moniti hominum simulachra pro uictimis dederunt. Obseruatum quocp fuit, ut sterilibus iuuencis & pecudibus, ac uino & melle, lacte & sanguine Diti sacra fierent. tametsi in inferijs uina Numæ lege libare uetitum fuerit aliquando, iuxta illud, Vino rogum ne respergito: Et aras quidem Inferorum, quę pleruncp geminæ fuerunt & pares, quas nigris uittis aut cæruleis ornabant, & cupresso: cumćp pecudes immolarent, spirantem cruorem in effossam terram mittere solebant, & uinum & lac & mel unà infundebant, seu potius (ut dictum est) inuergebant, uisceraćp cæsæ uictimæ ter circum aras ducebant, igne accenso. Hoc piaculari sacro inferos euocari arbitrabantur. Inualuerat etiam mos, ut infernis deis sacra facturi pares uictimas, eascp sinistra immolarent: & cum manes expiandi essent, pocula libarent, aut in sepulchrum conuersa manu inuergerent. In his sacris litasse, piaculum fuit. Nigras, ut dictum est, hostias immolabant, & uina spargebant: quin etiam & uasa in ignem immittere solebant, & uiscera igni imposita oleo conspergebant, ut facilius cremarentur. Nam cum Diti sacra exhibebant, omnia simul in eis absumi & perdere uolebant. Ligna è sepulchris eruta atro igni apponebant. Neque oriente luce ac sole, ut deis superis, sed uel noctu, uel post meridiem, decrescente die, hostiam mactare fas fuit, capite eius ita constituto, ut terram, non cœlum spectaret, quod & iam antè dictum est. Nec in huiusmodi inferorum sacris corpus abluebat, qui sacrum peragebat: sed lotio-

ne omis-

A ne omissa, ramo tantummodo leuiter inspergebatur. Est Fabij Seruiliani Pontificis Maximi disciplina traditum, ut atro die manibus parentare non liceret, ne infesti Manes fierent: quia atro die nec Ianum, nec Vestam præfari licebat. Fuit etiam illud parentationis genus à pontificibus sancitum, quod fuit per iniectionem pulueris, aut glebæ, quo cadauer inhumatum expiabatur: qua de re suprà, & in Sepulchralibus abunde. quo loco & de Libitina & libitinarijs, deq; Epitymbia Venere, omniq; sepeliendi ritu scripsimus: quæ inde, si uacat, repetenda sunt. Fuerunt & apud Romanos defunctorum piamina, Februa appellata, quòd Sabinorum lingua februum purgamentum significaret: uel, ut alij uolunt, à feruore, quoniam adolendo & flammis feruentibus fierent. Vnde & Februarius mensis, de quo abundè dixi in libro de Annis mẽsibus, &c. eo enim mense populus februabatur, id est purgabatur. per XII enim dies februa celebrabantur: hisq; diebus pro impetranda mortuorum animabus quiete, omnis populus piaculis sacrificijsq; circa sepulchra accensis facibus cæreisq; intentus erat. hæc Festus. Fuit & antiquis silicernium, ut Donatus scribit. Cœna & deis manibus inferebatur. uel quod eam silentes cernant B umbræ, id est umbræ possideant: uel quòd qui inferunt, cernant, sed non degustent. nam de his quæ libantur inferis, quisquis ederit, uel biberit, funestabatur: aliter licet Festus & Nonius tradant. hic quidem, funebre conuiuium silicernium ait: ille, farciminis genus, quo funesta familia purgabatur. Silicernij meminit Terentius, Cecilius, & Varro. Legimus apud Eleos, Plutonis templum fuisse, quod semel tantum patefieri solebat: & quamuis pateret, nulli tamen introire licebat. Sicyonij quoque semel quotannis Eumenidum, propè Asopum fluuium, diem & sacrum peragebant. Ad hæc & Græcis id moris fuit, ut paucis à morte diebus feralia sacra impenderent. idq; obseruatum, ut corpore reliquo cremato, plerunque digitum, membrum'ue, aut capillos seponerent, quibus tanquam cadaueri iusta persoluerent, ac parentarent. Fuit & ἐγκνισμα apud Argiuos sacrificij genus, quòd defunctis exhibebatur. nam cum aliquis cognatorum, aut familiarium defunctus fuisset, statim post luctum Apollini sacrificabant: post uerò trigesimum diem Mercurio. mortuorum enim corpora ut à Tellure, sic animas à Mercurio suscipi putabant. Apollinis autem sacerdoti hordeum dantes, carnem pro eodem accipiebant, ignemq; quasi pollutum extinguentes, & rursus accendentes, carnem coquebant: quod sacrum Encnisma appellabant. Plutarchus auctor in Prob. Philostratus in heroicis, in Neptolemo sacrũ et inferias scribit, quas Thessali ad Achillis sepulchrum peragebant: quas ut legas moneo.

Ego, ne in immensum crescat Opus, huiuscemodi multa prætereo, A & præcipuè ex poetis, Homero, Apollonio, alijs. Porrò uaria ac diuersa parentationum genera apud diuersas nationes fuere, ut copiosè ostendi in Sepulchralibus. Hic addã, quæ in illo nos tum præteriere. Platæenses manibus peremptorum ciuium dabant inferias, præcedente tibicine, uehicula lauro & myrto fusca cum coronis sequebantur, tum lactis uini & olei libationes succedebant. mox Princeps indutus purpuram, seruis eiectis, taurum ante pyram immolabat: Iouemq́ ac Mercurium deueneratus, eorum matres qui pro patria occubuissent, ad cœnæ epulas conuocabat, cratere libans uinum, idq́ se defunctorum Manibus propinare affirmabat, atq; ita apud eos fiebat expiatio. Longior sim, si in persoluẽdis inferijs funerum propria cuiusq; nationis aut gentis instituta, cærimoniasq́ persequi uelim. Lemuria, quæ ab aliquibus Lemuralia dicuntur, Romani deis inferis instituerunt, ad placandos in primis Remi manes. Vnde & quidã Lemuria, quasi Remuria dicta putauere, ut ait Porphyrion. Sed ipse de Lemuribus in Dæmonum Syntagmate disserui. Nunc id tantũ addam, quòd dum celebrabant inferię, deorum ædes clausæ iacebant. In Lemuralibus quidem fabam noctu iacere solebant, Lemures se ex domo eijcere clamantes: quam tamen fabam nigram esse oportebat, ipsamq́ lotis manibus & pede nudo B per ora uersare, & post terga reijcere, ærisq́ tinnitũ facere, utq; Lemures fabis redempti domo abirent, nouies orare: idq́ Maio mense tribus noctibus fieri. donec solutis religione animis, Manes expiatos ducerent. In parentalibus assumere fabas, usus obtinuit: sicut in peruigilijs cicer, & ad ferales cœnas, lentesq́ & offas ad sepulchra illorũ ferre, quibus parentare ius erat, quæ & feralia à ferendis epulis dicta putantur, ut ait Festus: seu à ferendis pecudibus, quas in defunctorum sepulchris super nuda silice apponebant. in his cœnis præter legumina & apium quoque apponi solitum obseruaui, quòd contra ebrietatem facere existimetur. Ouidius certè ostendit sacra feralia & parentalia non multum preciosa requirere, ita enim ait:

Est honor & tumulis animas placare paternas,
Paruaq́; in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt Manes, pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos Styx habet ima deos.
Tegula porrectis satis est uallata coronis,
Et sparsæ fruges, paruaq́; mica salis.
Inq́; mero mollita Ceres, uiolæq́; solutæ,
Hæc habeat media testa relicta uia. Et idem mox:

Hanc

A *Hanc quia iusta ferunt dixere Feralia lucem,*
Vltima placandis Manibus illa dies.

Sed quoniã feralia prima breui hoc loco effertur, ego piaculare posui eo libentius, quòd bene doctus amicus asseruit codicẽ se uidisse, qui ita habet. Præterea in funeralibus libatio duabus rebus expediebatur, ut scribunt Lactantius & Seruius. unde Vergilius ait,

Duo lacte nouo, duo sanguine sacro:

quod alterum eorum alimonium sit uitę retinendę, alterum uirium continendarum, quia uita hominum his rebus uiuatur. eamq́ propterea sepulturæ cõmendare solebant, ut societate parta curationis lucis amissæ posteritas defectionis honoretur. Vnde & flores sparguntur in honorem mortuorum. Vergilius,

Purpureos spargam flores.

Quin & defunctorum umbris, coronis, frugibus sparsis, micis salis, uino, uiolis, & floribus, ut etiam Ouidius in Fast. testatur: sed et epulis, ut dictum est.

His à me sic expositis, uideor operæprecium facturus, si seorsum aliqua ascripsero, ut quàm uariæ fuerint & diuersæ gentiũ cærimoniæ in suis placandis & adorãdis numinibus, intelligas. Atq; ab Æ-
B gyptijs exordiar: de nostris enim, id est Christianorũ, & de Hebręorum sacrificijs, à principio libri sum professus, me nihil nisi parergôs allaturum.

Igitur Ægyptiorũ mos fuit, antistitem in suis sacris Pontificẽ habere, apud quem reliqui sacerdotes initiarẽtur, non sigillatim cuiq; deorum quos Ægyptus colebat, sed simul & gregatim. primus uerò eorum Pontifex dicebatur, quem penes summa fuit rerum sacrarum. is ubi defunctus erat, in demortui loco filius surrogabatur. id quod etiam Hebræis diuina lege præceptum fuit. Ægyptij ergo sacerdotes, cùm alias hostias, tum boues explorabãt, an essent idonei ad sacrificia, qua lingua essent, quos pilos in cauda haberent, & alia insuper quædã signa obseruabãt, ut Herodotus scribit: quę si affuissent, et munda essent, cannabo alligabãt cornua, & sphragitide terra sigillum imprimebãt. alijs enim uictimis, nisi prius sic signatis, in re diuina qui uterentur, pœna capitis tenebantur. Talem uerò sacrificandi ritum habebãt. Pyra ante aram statuebatur, in qua immolata hostia adolebatur: dein libato uino supra pecudem contra templum deo inuocato, cui sacrum fiebat, & uictimę caput auferebant, illudq; in forum deferebant. ubi si negociatores externi, in primisq; Græci affuissent, illis uendebant: sin minus, in flumen abijciebãt. caputq; ipsum his potissimum uerbis execrabãtur: Si quid fortè esset, quod uel sacrificãtibus, uel Ægypto nociturum esset, ut id omne in caput ipsum conuerteretur. hic quidem mos Ægyptiorum fuit, hic

ritus,

ritus, ut de capite ſacrificatæ uictimæ ne ederent. Habebant & A hoc inſtituti Ægyptij, ut ieiunarent, ut noſtri & Hebræi, pridie celebritatis, aut feſti, ἐν προεορτίῳ, ut græci dicunt: & ubi obdormiuiſſent, bouem immolabant, eamq́ corio exuebant, & tota aluo euacuabant, & expurgabant: inteſtina intra uentrem cum adipe relinquebant, crura truncabant, & extremos lumbos armosq́ ac ceruicem. his peractis, reliquum bouis corpus ſtipabant panibus puris, & melle, & uua paſſa, & ficis & thure, myrrhaq́ & alijs odoramentis. ubi hæc feciſſent, ac inferſiſſent, adolebant: multumq́ olei & uini infundentes, ieiuni perſeuerantes antequam rem diuinam facerent, dum adolebatur ſacrificium, uerberabantur omnes (qua de uerberatione ſtatim agam) poſtea epulabantur, & ex reliquijs dapes ſtruebantur, proponebanturq́. Sciendum tamen, Ægyptios ex nulla alia pecude ſacra feciſſe, præterquam ſue, boue, uacca, uitulo, & anſere. Flagellatio uerò, ſeu uerberatio, quam Ægyptij facere poſt ſacrificium ſoliti fuerant, ab Herodoto libro ſecundo his fermè uerbis deſcribitur: In urbe, inquit, Buſiri, quem diem feſtum Iſidi agant, ſuperius à me dictum eſt. Verberabantur enim poſt ſacrificium cuncti, ſanè multa hominum milia: qua autem cauſa uerberen- B tur, non eſt mihi fas dicere. hæc Herodotus. Hoc ideo attuli, ut eam flagellationem agnoſcas, quam hodie inter nos hi qui religioſi Monachi & confratres dicuntur, facere conſueuerunt, Diſciplinam appellantes: & ſimul ut Xenophanis phyſici dictum illud melius intelligas, qui cum Ægyptios ita ſe uerberantes ac lugentes in ſuis his ſacris uideret, dixit, Si deos hos eſſe creditis, quibus ſacra facitis, quid lugetis? Sin autem eos homines putatis, quid eis rem diuinam facitis? Sed & alia quæpiam de Ægyptiorũ ſacris Plutarchus in lib. Iſid. & Oſirid. affert, quo loco multa, cur lineis ueſtibus uterẽtur in ſacris, cur ieiunarent, cur & ſale abſtinerent: ne quæ Diod. & Iamblichus ſcribunt, inculcem.

Agedum & quæ de Perſarum religione & deis proditum legimus, perſtringamus. Perſæ nec ſtatuas, nec aras erigebant, nec templa, ut alias dixi. ſacrificabant uerò in loco aliquo excelſo, ut uidemus etiam Palæſtinos feciſſe: quod ex ſacra Iudæorum hiſtoria cognoſcimus, & ut in Carmelo deo dictum eſt, ne hic multa congeram. Cœlum Perſæ, ait Strabo, Iouem putabant: quem ut Herodotus & Origenes teſtantur, cœli circulum, uel gyrum uocabãt, ut in Iouis Syntagmate oſtendi. Solem colebant, quẽ Mithran nuncupabant: de quo quàm multa tradantur, in Apolline eſt à nobis relatum. Colebant item Lunam, et Venerem, & Ignem, & Tellurẽ, & Ventos, & Aquã. ſacrificabãt inquã in loco aliquo excelſo, & mundo, cum imprecationibus, coronatãq́ hoſtiã mactabãt. cũ uerò Magus,

A gus, qui sacrificio præerat, membratim carnes in singulos quosque diuisisset, abibant omnes, nulla deis parte relicta: nonnihil hac in re à Græcis & Hebræis differentes, qui pro re & instituto aliquando totam uictimam adurebant, (quod nostri à Græcis holocaustum dicunt) & nonnunquam distribuebant, uel epulabantur, ut ostensum est. Sed illud ita Persę agebant, quod deos existimarent nihil præterea uelle, præter animæ hostiam. Aliqui, ut docet Strabo, præcordiorum partem igni imponebant. Sedenim igni & aquæ præsertim rem sacram faciebant: igni quidem, arida ligna imponentes cortice adempto, & aruina superiniecta, & adipe, deinde infuso oleo succendebant, nihil inspirantes, sed uentilantes: illud interea identidē repetentes, φαγέτω πῦρ κύριε. Quòd si quis inspirasset, aut mortuum quicquā cœnum'ue in sacrum ignem immisisset, morte plectebatur. tanta adeò ueneratione sacrum ignem prosequebantur. Aquæ uerò sacra hoc modo peragebant. ad lacum, uel flumen, uel fontem accedebant, & scobem faciebant, ibiq; hostiam iugulabant, cauentes ne quid proximè aquam sanguine contingeretur: ac si id accideret, omnia polluerentur. postea immolatis carnibus super myrto lauroq; impositis, eas Magi uirgis subtilibus cre
B mabant, & imprecationibus quibusdam factis, oleum lacte & melle mixtum inspergebant, non in ignem, neq; in aquam, sed super terram: imprecationes per multum tempus faciebant, fasciculum uirgarum tenuium ex myrica tenentes. atq; hoc de Persarum institutis legi. Sedenim in Cappadocia, ubi maxima fuit magorum multitudo, qui ab igne Pyrethi uocabantur, & permulta Persarum deorum fana, non cultro, sed stipite quodam mactabant, tanquam malleo uerberantes. Fuerunt autem Pyrethia septa quædam ingentia, in quorum medio ara erat, in ea Magi cinerem multum & ignem inextinguibilem seruabant, quò quotidie ingressi imprecationes faciebant, per horam ferè ante ignem, uirgarum fasciculum tenentes, & πίλους περικείμενοι πιλωτὰς: hoc est, ut Gregor. Tifernas est interpretatus, Filtraceis infulis uelati, ex utraq; parte dependentibus, adeò ut uittæ labra contegerēt. hæc in Anaitidis & Amani delubris fiebant. nam & horum ibi delubra fuerāt: & Amani quidem statua in pompa deducebatur. Atq; de his iam satis. Nec hoc loco mittemus sacra quæ deæ Syriæ, seu illa Atergatis, seu Astarte, seu quæcunq; alia illa fuerit, quæ in Hieropoli urbe fiebant. Cum primū igitur uir quispiam illuc uenisset, caput & supercilia tondebat: mox ouem mactabat, & in frusta concidens conuiuabatur. Ouis uellus humi sternebat, & super eo genibus flexis procumbēs, pedes & caput suo ipsius capite imponebat: & precibus petebat, ut sacrificiū numini acceptū esset, seq; eis in posterū maiora daturum pollicebatur. his peractis,

peractis, caput & sociorum coronabat, & proficiscebatur; toto iti- A nere frigida lauans & bibens, humiq; cubans. neq; lectum fas conscendere, donec iter perfectum esset. Qui autem ita peregrinantur, à certis in urbibus assignatis hospitium assumebant: qui doctores ab Assyrijs uocabantur, quoniam omina & oracula illis interpretabantur. Addit & Lucianus alia quædam sacra, & eorum ritus, quæ ridenda potius quàm referenda mihi uisa sunt. Tum & illud quoq;, omnes compungi & inuri notis quibusdam, alios quidem in manus uolam, & in ceruice, alios stygmatis inustos, &c. quæ multa Lucianus refert.

Quamuis in superioribus, dum sacrificandi ordinem in uniuersum descripsimus, de omni fermè Romanorum cærimonia pro uirili attigimus: nihilominus nunc quoq; uisum est studiosis talium rerum conducere, seorsumq; eadem propè petere, & omissa quædam addere. Incipiam uerò ab hoc, quòd in pontificum libris cautum fuisse legimus, quod & M. Tullio uisum fuit in libro secundo de Legibus repetere. hoc illud est: Ad diuos adeunto castè, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus faxit, Deus ipse uindex erit. Separatim nemo habessit deos, néue nouos: sed ne aduenas, nisi publicè adscitos, priuatim colunto. Constructa à patribus delubra habento. Lucos in agris habento: & Larum sedes, ritus fami- B liæ patrumq; seruanto. Diuos, & eos qui cœlestes semper habiti, colunto: & ollos, quos in cœlum merita uocauerint, Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum: ast olla, propter quæ datur homini ascensus in cœlum, mentem, uirtutem, pietatem, fidem, earumq; laudum delubra sunto: Nec ulla uitiorum sacra solennia obeunto. Ferijs iurgia amouento, easq; in famulis operibus patratis habento. itaq;, ut ita cadat, in annuis anfractibus descriptum esto. Certasq; fruges, certasq; baccas sacerdotes publicè libãto. Hoc certis sacrificijs ac diebus, itemq; alios addes. Vbertatem lactis fœtusq; seruanto: idq; ne committi possit ad eam rationem, cursus annuos sacerdos finiunto: quęq; cuiq; diuo decorę gratæq; sint hostiæ, prouidento. Diuisq; alijs alij sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flamines sunto. Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum. Quoq; & priuatim, & publicè modo, rituq; fiat, discunto ignari à publicis sacerdotibus. Eorum autem genera sunto duo: unum quod præsit cærimonijs & sacris, alterum quod interpretetur fatidicorũ & uatum effata incognita: cum Senatus populusq; asciuerit, interpretes autem Iouis Opt. Max. publici augures signis & auspicijs postea uidento, disciplinam tenento. Sacerdotes uineta uirgetaq;, & salutem populi auguranto: Quiq; agent rem duelli, quiq; populare auspicium præmonento,

A mento, olli'cꝫ obtemperanto: Diuorum'cꝫ iras prouidento, ollis'cꝫ parento: Cœli'cꝫ fulgura regionibus ratis temperanto: urbem'cꝫ & agros, & templa liberata & effata habento. Quæ'cꝫ augur iniusta, nefasta, uitiosa, dira defixerit, irrita infecta'cꝫ sunto. Qui'cꝫ non paruerit, capitale esto. Fœderum, pacis, belli, induciarum, oratores, fœciales, iudices ne sunto. Bella, disceptatio, prodigia, portenta ad Hetruscos & aruspices, si senatus iusserit, deferunto: Hetruriæ'cꝫ principes disciplinam docento. Quibus diuis creuerit, procuranto: ijdem'cꝫ fulgura atcꝫ ostenta pianto. Nocturna mulierum sacrificia ne sunto, præter olla quæ pro populo ritè fient: Ne'ue initianto, nisi ut assolet, Cereri græco sacro. Sacrum commissum, quod necꝫ expiari poterit, impiè commissum est: quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto. Ludis publicis, quod sine curriculo, & sine certatione corporum fiat, popularem lætitiam in cantu & fidibus & tibijs moderanto, eam'cꝫ cum diuûm honore iungunto. Ex patrijs ritibus optima colunto, præter Ideæ matris famulos, eos'cꝫ iustis diebus, ne quis stipem cogito. Sacrum, sacro'ue commendatum qui clepserit, rapserit'cꝫ, patricida esto. Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus. Incestum pontifices supre-
B mo supplicio sanciunto. Impius ne audeto placare donis iram deorum. Sanctè uota reddunto. Pœna uiolati iuris esto. Quocirca ne quis agrum consecrato. Auri, argenti, eboris sacrandi modus esto. Sacra priuata perpetua manento. Deorum Manium iura sancta sunto. Hos leto dato diuos habento. sumptũ in ollos, luctum'cꝫ minuunto. Et hactenus ex Pontificum lib. M. Cicero, ex quibus Romanæ religionis & cultus summam percipimus. Nihilominus seorsum alia subiungemus. Scribit ita Lactantius in tertio Commentariorum in Thebaid.

Primo inter, &c. Primò, inquit, est sanguine libare, deinde immolare, tertiò reddere, quartò litare. Dionysius uerò Alicarnass. in septimo Histor. ita clarius: Post pompam, inquit, Coss. & sacerdotes quibus licebat, & aruspices, lotis manibus se sacra & pura circumpurgantes aqua, fruges Cereales capitibus uictimarum inspergentes, postea precibus uotis'cꝫ nuncupatis immolare ministros iubebant. Horum uerò alij quidem supra hostiam stantes, rectè tempora feriebant: alij cadentibus supponebãt sphagidas, id est cultros. & post hæc eas excoriantes, & membratim diuidentes, primitias ex omni uiscere, quos ex omni alio membro excipiebãt, quas farris farina inuoluentes afferebant sacrificantibus in canistris, qui eas aris imponentes succendebant, & uinum infundebant aduersum purificata. Hæc fermè Dionys. qui & hæc ipsa propè eadem Græcorũ fuisse, ex Homero pluribus ostendit. Sanè quoniã de ca

RR nistro

nistro & hic & alibi in sacris meminimus, sciendum, quod in ipso sa A
crificio canistrum deferebatur cum hordeo, corona & cultro, & igne. id quod festiuè licet Aristophanes in Pacis fabula rideat, iuxta tamen sacrorum ritum exequitur. Sed institutũ sequamur. Igitur ab Ioue exordiemur.

Triumphantes Ioui Capitolino candidum taurum auratis cornibus mactabant; Seruius in decimo Æneid. super ea Ascanij facta Ioui uota,

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum

Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem. Iuuencum, inquit, secundum Romanas cærimonias dixit. Ioui enim de tauro non immolabatur, nisi cum triumphi nomine, de sue, uel tauro fiebat: quod tamen ideo admissum fuit, quia non tantum Ioui, sed alijs deis, qui bello prȩerant, sacrificabatur. Hæc Seruius. hinc Iuuenalis,

Duc in Capitolia magnum,

Cretatumq; bouem. id est, album. Seneca in Medea,

Primus sceptriferis colla tonantibus

Taurus celsa ferat tergora candido. Tonantibus, inquit, Ioui & Iunoni. Atteius Capito, antiquitatum diligentiss. scriptor: Ioui, in- B
quit, tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo libro LXXVIII affirmat, nisi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. Sed & principio anni Coss. iniuges iuuencos mactabant, cum consulatum inibant. Quot uerò idib. Idulis, hoc est, agna alba à Flamine Ioui, ut inquit Festus, cædebatur. Ouid.

Idibus alba Ioui grandior agna cadit. Kal. febr. Ioui tonanti bidens uictima fiebat: Idibus uerò Ianuarij, ueruex. Legi & qui Flaminis uxorem scribat, omnibus nundinis Ioui arietem mactasse. Prodigiali Ioui mola salsa & thure sacrificabatur. Varia certe plerunq; uictima Ioui offerebatur, pro cognominis diuersitate. aliter enim Elicio, aliter Fulminatori, uel Tonanti. Ioui præterea in ueste candida sacrificabatur.

Iunoni de tauro albo antiqui rem sacram faciebant, sed de iuuenca potius docti autumant. Seneca in Medea,

Lucinam niuei fœmina corporis intentata Iugo placet.

Id est, iniugis: ubi fœmina pro uacca sumitur. sic & Vergilius,

Vritq; uidendo Fœmina. Iuuenalis tamen,

Niueam Reginæ ducimus agnam, dixit. Sed & Ælianus scribit, quòd cum Samijs aurum furto sublatum ouis inuenisset, Mandrabulus Samius Iunoni ouem cõsecrauit. Pauo insuper, & anser huic deȩ dicati. De pauone fabula apud Ouid. in Met. & Athenæũ. De ansere, T. Liuius in Capitolina obsidione, indicat. Tametsi Martialis libro

A lis libro nono, Velium Domitiani comitē inducat, Marti anserem uouisse: qua de re eius pulchrum legimus epigramma,

Dum comes Arctoi, etc. In omnibus etiā Kal. Regina sacrorū, id est regis sacrorum uxor, porcam uel agnam Iunoni immolabat: eidē mulieres Kal. Martijs flores & coronas offerebant. Caprotinæ etiam huic deæ dicatæ fuerunt, itemq; caprificia sacra ancillarum, de quibus antè planè bis actum est.

Neptuno Taurum nigrum sacrificabant. Vergilius,

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo. Homerus in Odyss. ταύρους παμμέλανας, hoc est, tauros ualde nigros. quo loco interpres: Tauros, inquit, propter maris uiolentiā: nigros uerò, propter aquæ colorē, ex maris ꝓfundo. Idē ferè scribit Phurnutus, ut in Neptuno rettulimus. apud quē et illud legimus, καὶ θύουσι αὐτῷ ἀσφαλάκους πολλαχοῦ: id est, Eidem deo sacrificāt asphalacos ubiq;. quidā talpas interpretati sunt, quasi quòd ἀσφαλῶς, tutò terræ fundamenta & ędificia cōsistere faceret, unde et Asphalius ipse cognominatus sit, ut pluribus in Neptuno ostēdi. Pindarus in Olymp. ταῦρον ἀργὸν illi ascribit: quidā albū interpretant̄, propter maris spumas: alij non albū, sed florentē, seu nitentē, aut procerū interpretant̄. Ego uelocē exponō: nā & sic canes cognominatos uidemus. Sed de hac uo-

B ce cùm alibi, tum in Argiphonte Mercurio plura dixi. Quare quicunq; Neptuno candidos tauros attribuunt, hi in sacrificijs parum antiquitatis scij esse uidentur. Sanè & Pindari interpretes Neptuno nigros tauros mactari prodiderunt. Sed & Tempestati nigram pecudem Maro attribuit. ait enim,

Nigram hyemi pecudem, zephyris felicibus albam. Porrò & hoc in nostris Nauigijs obseruauimus, ueteres mare ingressuros, Neptuno & fluctibus sacra fecisse: & plerunq; hostiā ipsam, nonnunq; cruda exta proiecisse. quod & Scipionem, cum nauim in Africā cōscensurus esset, fecisse, testis est Liuius. Ridiculum est quod Baptista Leo scribit lib. septimo, ex sophista Ph. In Isthmo solitos Neptuno & Soli formicas immolare.

Plutoni, hoc est Diti patri de nigra pecude rem diuinā faciebant, eidemq; pocula mixta mero & lacte libabant. Tibullus:

Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et niuei lactis pocula mixta mero. Horat. lib. secundo Carm.

Non si tricenis, quotquot eunt dies,
Amice places illachrymabilem
Plutona tauris. Vergilius in sexto Æneid.

Tum Stygio regi nocturnas incohat aras,
Et solida imponit taurorum uiscera flammis,

Pingue superq́; oleum fundens ardentibus extis. Obseruant periti sacrorum, & cum his grammatici, quòd sterilibus pecudibus, & iuuencis, ac uino, melle, lacte, sanguine, Diti sacra fieri sunt solita: quanquàm Numæ legibus deis inferis uina libare uetitum esset. ita enim ille statuit: Vino rogũ ne respergito. Sed aliud est Diti rem sacram facere, aliud rogum respergere. A

Dionysio, hoc est Baccho, hircum, seu caprum mactabant, quòd hoc animalis genus maximè uites rodat. unde illud est,

Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras

Dicitur ultoris, etc. Vergilius in Georg. secundo,

Baccho caper omnibus aris

Cæditur, & ueteres ineunt proscenia ludi. & mox idem,

Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem,

Carminibus patrijs, lancesq́; & liba feremus,

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,

Pinguiaq́; in uerubus torrebimus exta colurnis.

Hinc etiam Prudentius contra Symmachum,

His nunc promeritis Baccho caper omnibus aris

Cæditur, & uirides discindunt ore chelydros. Ouid. in Fastis, B

Rode caper uites: tamen hinc cum stabis ad aras,

In tua quod spargi cornua possit erit. qua de re & græcum legimus Eueni carmen, quod an Ouidius æmulatus sit, an græcus Euenus Ouidiũ, eruditi quidã ambigunt. Politianus tamen à græco latinum desumptũ affirmat, nec transmarinã illã græci poetæ Venerẽ Ouidiũ attigisse. Euenũ poetã certè antiquiorẽ Ouidio, in Poetarũ historia recẽsui. Sed & Phurnutus hunc sacrificãdi morẽ describit, & interpretatᷓ. cũ in Attica agricolę utres dispergere solerẽt, saltãtes inter eos: quẽ ritũ elegantiss. est in Georg. Vergilius executus. quæ celebritas ab utrib. ἀσκωλία dicebatᷓ, unde & uerbũ ἀσκωλιάζειν, qua de re in Mecœnatis uita in Hist. poetarum disserui. His addit Phurnutus, Phallos, & Phallogogia. Sedenim & Tibullus in VII primi lib. Eleg. de Bacchi & Osiridis sacris elegãtissimè lusit. Martio etiã mense liba & mella Baccho offerebantᷓ, quod idẽ Tibullus ostẽdit,

Sic, inquit, *uenias hodierne tibi dum thuris honores,*

Libaq́; Mosopio dulcia melle feras. Sanè æquè græcis ac latinis Trieterica Bacchi sacra dicuntur, hoc est Triennalia. Ouid.

Ibat ut Aonio referens Trieterica Baccho. Idem in Metamorph.

Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi

Sithoniæ celebrare nurus, nox conscia sacris,

Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti. & Vergilius,

Bacchatur,

A *Bacchatur, qualis commotis excita sacris,*
Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho Orgia. & Statius,
Da Paruenium Trieteride multa Instaurare diem.

Apollo, qui & Phœbus à græcis & latinis, à Persis Mithra dictus est, tauro in primis placabatur. unde poeta Vergilius, *Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.* Ludis quoq; Apollinaribus à Romanis, ex carminũ Sibyllinorum religione boue aurato & capris duabus albis auratis, XVIII Augusti placabat: & Latona, fœmina boue aurata, quod in hoc alibi planius dixi. Alij equo, hoc est, celerem deum celeri uictima, tradunt. Lactantius in primo. Ouid. in Fastis,
Placat equo Persis, radijs Hyperiona cinctum. Scribit Strabo lib. XI, ubi de Massagetis loquitur: Ab ijs ait solis uictimam equum mactari. Herodotus etiam à Scythis idem fieri tradit. Philostratus uerò in Heroicis, refert Palamedẽ græcis præcepisse, ut orienti Soli candidum equum mactarent. Parrhasij tamen in Arcadia Apollini Epicurio, id est auxiliari, aprum sacrificabant: Apollini Pythio, Pæani, & Agyieo, pro reconciliatione patris & filij, sacrificium facit Aristophanes in Vespis: quod fabulosè licet, ex ritu tamẽ sacrorum
B descriptum est.

Æsculapio de capra res diuina in primis fiebat, quoniã capra nunquam sine febre esse dicitur: salutis uerò deus Æsculapius. Sed & gallus illi immolabatur, ut est alibi à me dictum. Sunt qui gallinas scribant, & has quidem rostro nigro, nigrisq; pedibus, & digitis imparibus. Si enim luteo essent rostro, uel pedibus, impuræ putabantur ab aruspicibus. Et quanquam in symbolo Pythagoræ, quod est, Gallum nutrias, ne tamen sacrifices, pleraq; attuli de galli gallinacei sacris: hic tamen quædam, quæ me illic præterierant, ex uaria lectione collecta, ascripsi. Non tantũ ergo gallus Æsculapio dicatus fuit, & Marti, & Nocti, sed & Ioui, Cybeli, & Mensi interdum. Est & apud Plut. in lib. Isid. & Osiridis, ubi de Anubi agit, & Hermanubi: Ad hunc, inquit, inferiora, sicut ad illum superiora pertinent: quapropter illi candidũ gallum, huic croceũ immolant. Sed Pyrrhus quoq; rex, cum splene laborantibus mederetur, albo gallo sacrum peragebat. Porro non modo Aristophanes in Pluto, quo modo sacra fierent, & sanarentur ægroti in tẽplo Æsculapij, docet, sed & Philostratus in uita Apollonij Tyanei, & alij pleriq;.

Mercurio, ut alijs deis, cętera immolabãtur: sed lingua ei dicabat. nam ut in cõmentarijs in Apolloniũ Rhod. legimus, antiquis mos fuit, ut cum cubitũ irent, uinũ libarent, & uictimarũ linguas Mercurio sacrificarent. idq; naturali ratione factum aiunt: quandoquidem Hermes, id est Mercurius, sermo putabatur, cuius sit organum ac

instrumentũ lingua, quæ decẽter Mercurio, dum somnus instaret, A sacrificabatur: quin & ipse somni deus credebatur, ut in eius dei descriptione plenius ostensum est. Huiusce ritus meminit Apollonius in primo Argon. quin & Homerus ait, γλώσσας ἐν πυρὶ βάλλον, id est, linguas in igne iaciebant. Direchidas autem historiam affert de Alcathoo Pelopis, qui ob necem Chrysippi ex Megaris aufugit, & cum leone certare contigit, linguamq; eius consecrare. Sed & Philochorus in libro περὶ θυσιῶν, linguas ait optimam esse corporis partem. Hinc & Homerus dixit, ἀλλ' ἄγε τέμνετε γλώσσας, sed age cædite linguas, præco: quod est, linguis fauete. Maiæ, quæ Mercurij mater fuisse perhibetur, Romani mense Maio suem prægnantem immolabant.

Vulcano cum sacrum fiebat, omnia igne absumebantur: id quod Proteruiam dicebant, ut alibi planè ostendi. Nam nisi uictima, & quodcunq; superesset, igni datum fuisset, sacrificium pollui putabatur.

Marti à Romanis October equus immolabat in campo Martio, Idib. octob. summa religione: id quod copiose in lib. de Annis mẽsibus, &c. docui: Plutarchi quoq; codicẽ tũ græcũ tum latinũ castigaui. Colebat & à Carmanis Mars, cui quòd equis careret, eorũq; ino B pia in bello asinis uterent, asinũ sacrificabãt, ut Strab. in XV scribit. id à Scythis fieri ait Arnobius, Apollod. citãs. Quin etiã inter Carmanos nemo uxorẽ ducebat, nisi prius hostis caput amputatũ, ad regẽ detulisset. Latini lupũ & picũ Marti dicabant, Lusitani hircũ, Galli Cisalpini uerrẽ, diuerso quiq; cõsilio & ritu. ita ut Phaselitæ de piscibus salitis Martirem diuinã facerent, ut etiam in Symbolis prodidi. Illud etiã instituti apud Lacedęmonios annotatũ legi, cũ ipsi aliquo stratagemate uictoria potiti essent, Marti bouẽ immolabãt: si uerò aperto Marte uicissent, gallum. id quod ab eis non sine ratione fiebat, quòd pluris æstimabant incruentam uictoriam, quàm cruentam. Iidem porro Marti Enyalio canem mactabant Lacedæmonij, ut ait Pauf. in Lacon. Scribit enim, ephebos Lacones, cum pugnam essent inter se inituri, Marti canis catulum immolasse, deo scilicet ualidissimo uictimam ualidissimam, & cicurem dicare se arbitrantes. Subdit idem, catulos non sacrificari à Græcis: Colophonijs exceptis, qui catellam nigram nocturno tempore immolabant Triuiæ. Quare mirum est, quosdam Enodio deo scripsisse potius, cum Mercurius eo cognomine dictus sit. Sed præter ea quæ hic & alibi sparsim attuli, nunc breuiter tibi ostendam, de canibus apud alios secus quàm Pausanias tradit, sacrificatum fuisse. Nam Sabæi & Thraces, ut canit Ouid. canes immolabant:

Exta canum, inquit, *Triuiæ uidi libare Sabæos,*

Et qui-

A *Et quicunque tuas accolit Aeme niues.*

Romanos etiam in Lupercalibus canem immolasse, iam dictum est. Item in expiationibus quibusdam, & ad placandum caniculæ sidus, frugibus inimicum, canes ruffæ adhibebantur: quod sacrum Canarium augurium nuncuparunt. Græci uerò περισκυλακισμὸν uocabant, quod ex catulis sacrum fieret, ut Plutarchus scribit. Durè quidam interpretati sunt circumcatulationem. Pro frugibus quoque & pecoribus, ut rubigo auerteretur, lactenti catulo sacrum conuenire existimabãt: idque Rubigalibus, ut in primo Syntagmate dictũ est, & infrà dicetur. Catulos etiam recens editos tam in Adicialibus, quàm deorũ cœnis sæpe adhibitos fuisse, Plauti fabulę indicio sunt. nam catulos lactantes adeò puros putosque ueteres existimarunt ad cibum, ut etiam placandis numinibus, ut ait Plinius, hostiarum uice uterentur. Thrasyllus etiam uates ex canum extis uaticinari solitus erat. Sed nec sementē Latinis administrari, nec oues tonderi, nisi catulatio, id est ex cane sacrum prius fieret, ullo modo licuit. Quin et apud Bœotios, ait Plutarchus, expiatio fieri solebat, cane per medium in duas partes dissecto † exire idem & Caribus, ut quibus exta canis deis offerre mos fuerit: unde factum sit prouerbium, Caricum B sacrificium. nam pro hirco canem mactabant: auctores Diogenianus, & Hesychius, & Arnobius. Viuas præterea canes cruci affigi à Romanis, atque inter ædes Iuuentatis & Sumani quotannis ansere insidente deferri, uulgo proditum fuit, quæ crux ex sambuco fiebat. Quare cum ex canibus tot sacra peracta legamus, mirum est à Pausania dici, quæ paulo antè notaui, & quæ Plutarchus omnis antiquitatis diligentissimus obseruator in eo Problem. scribit, in quo agit, Quid est quod sacerdotem, id est Flaminem Dialem cane & capellæ adeò Romani abstinere uoluerunt, ut non modò attingere, sed ne quidem appellare liceret? in quo Problem. cum multa de capra & cane dixisset, demum & illud subinfert: Et si ueteres hoc animal omnino impurum esse putauerunt. Cœlestium enim deorum nulli prorsus canis consecratus est, sed Chthoniæ Hecatæ cœnæ dimissus in triuijs piaculi locum obtinet: & cætera, quæ subdit. Quare iam satis de sacris ex cane, harum rerum curiosis attulerim.

Herculi Romę in ara Maxima bos sacrificabatur, sumpta consuetudine, de qua latè T. Liuius, & Ouid. & Dionys. Alicarn. Sed & Vergil. lib. Æn. VIII. Apud hanc aram Herculis dum sacra fiebant, dumque sacrificabatur, omnes capitibus apertis, & non uelatis esse oportebat, cum cæterorũ deorũ ferè operto capite sacra peragerent, quod planius antè rettuli. Sed & sedentes in his sacris epulabant, cũ in alijs stãtes id facerēt. Porrò quo modo manè et uesperi sacra huic

deo in ara Maxima fierent à Pinarijs & Potitijs, iam suprà relatum. A
Scribit Plutarchus in Quæstion. Cum Herculi res diuina fieret, nullus alius deus uocabatur, nec intra mœnia canis apparebat. qua de re in Herculis uita sum locutus. Decima præterea Herculi dabatur, ut pluribus idem Plutarchus ostendit in causis Romanis. Sed hac de re audi Varronem: Herculi, inquit, Decima data ab eo est, quod sacrificio quodam fanatur, id est, ut fani lege fit: id dicitur pollutum, quod à porriciendo est fictum. dum enim ex mercibus libamenta proiecta sunt Herculi in aram, tum pollutum est: at cum profanum dicitur, id est proinde ut sit fani factum. Itaque ubi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, ut etiam fiebat, quod pop. Rom. urbis quotannis faciebat, cum Herculi immolaret publicè iuuencum. hæc Varro. Porrò ab hoc sacro pollucere uerbum factum est, ut idem Varro testatur in Satyr. Maiores solitos decimam Herculi uouere, nec decem dies intermittere, quum pollucerent. Legimus & M. Crassum, & Lucullum, & Syllam eiusmodi decimas Herculi, & pop. Rom. persoluisse. Mulieribus, sacris adesse, & rem diuinam facere ferè deis omnibus licebat: Herculis tamen sacrificio adesse, uel exta tangere, aut uesci, aræ'ue admouere manus, aut solennia uidere, religio fuit. causam Plutarchus recenset. B
Apud Lindum Herculi cum conuicijs sacra agebantur, ut Lactantius Firmianus in primo de Institut. & ipsi in uita Herculis diximus. unde prouerbium, Lindia sacra. Silius Italicus sacrum Herculis Gaditani, & eius cærimonias luculenter est executus in exordio statim libri tertij Punic. id quod & ipse in Hercule retuli. Lucianus quoque in fine τῶν ἐρώτων, sacrum Herculi fieri describit ex pyra ac censa, quod in rei memoriam fiebat illius interitus. Plura de Herculis uel sacris, uel diuersarum gentium institutis, collegit Alexander libro secundo cap. XIIII. Sed cum nõ probet ueterum sententiam, & quæ prodit pleraq; confundat, & aliter ipse quædam, quàm ab ipso traduntur: ea tibi supersedeo aduocare. locum ostendo: fides sit penes auctorem, eum si legere placuerit.

Ceres dea frugum, cui in primis spicas antiqui dicabant, & ex eis coronas. Sed de porca res sacra fiebat, ut alibi dictum. Huic & frugum primitiæ offerebantur. Quin & mense Aprili cum lampadibus & tedis accensis, sacerdotes in uestibus albis mactata porca sacrum peragebant. Ouidius,

Prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemq; interceperit anni. Idem alibi,
Prima Ceres grauidæ gauisa est sanguine porcæ,

Vlta

A *Vlta suas merita cæde nocentis opes.*
Sanè porcum, uilem admodum apud Platonem Socrates uictimam facere uidetur, in libro de Legibus: In arcanis, inquit, audiendæ sunt eiusmodi fabulæ à quàm paucissimis, qui quidem non porcum, sed preciosam quandam raramq; uictimam sacrificauerint. Idem & Proclus repetit. Cereris nuptiæ sine uino celebrabantur, & Orci nuptiæ (quod Seruius scribit) dicebantur. unde Plautus in Aulular. Cereri n' Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatum intelligo. Cereris sacra hæc Thesmophoria grecè dicebantur, ut pluribus in Thesmophoro Cerere scripsi. eadem & δημήτρια. In his sacris Athenienses δίωγμα commemorabant, quod demum teste Hesychio ἀποδίωγμα nuncupatum fuit. hæc ferè describuntur in x Metamorph. ab Ouidio,
Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea uelatæ corpora ueste,
Primitias frugum dant spicea serta suarum,
Perq; nouem noctes Venerem, tactusq; uiriles
In uetitis numerant: & reliqua. Idem alibi,
Annua uenerunt Cerealis tempora sacri,
B *Secubat in uacuo fœmina uirq; thoro.*
Flaua Ceres tenues spica redimita capillos,
Cur inhibes sacris commoda nostra tuis.
Sed non sine piaculò prætermus poetæ ex primo Georg. uersus. ita enim canit,
In primis uenerare deos, atq; annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casu hyemis, iam uere sereno,
Tunc agni pingues, & tunc mollissima uina,
Tunc somni dulces, densæq; in montibus umbræ,
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho,
Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.
Omnis quam chorus & socij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore uocent in tecta: neq; ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.
Quo loco grammaticus Seruius ostendit, aliud esse Cereris sacrificiũ, aliud Orci nuptiæ. in hoc enim uinũ nõ inferebatur, in illo utiq;. Legimus præterea, sępe quoq; litatũ Cereri lacte, uino & melle, sine uictima.

uictima. Scribit Phurnutus, primo uere cum primùm herba uiridis apparere cœpisset, tum primum herbam ipsam antiquos solitos fuisse Cereri dicare. Tum pòst etiam subiungit, de sue prægnante sacrificium illi factum, propter terræ fertilitatem, conceptumq́ facilem. Sed & papauer huic deæ offerebatur, quod non sine ratione factum ait. nam papauer ipsum cum rotundum sit, & turbinatum, terram significat: eius uerò inæqualitas, ualles ac montes significare uidetur: quæ intra sunt granula multiplicia, hominumq́ & animalium multitudinem denotãt. Adijcit idem Phurnutus alia quædam, quæ breuitatis causa præterij, nec nostro satis conducunt instituto. Porrò ut græci δημήτρια Cereris sacra dixere, sic & latini Cerealia, ut Varro docet. Cereris sacra ex Græcia, scribit Festus, multi ex Attica dicunt, propter sacra Eleusinia: alij ex Enna Siciliæ urbe, quod M. Cicero & Val. Max. assentiri uidentur, ut copiose in Ennensi Cerere docui.

Proserpinæ sterilis uictima attributa fuit, quia nec ipsa unquam peperit. Macrob. ex sentẽtia Cor. porca. Quidam super hoc et illud Martialis in sexto interpretantur,

Exoluit uotis hac te sibi uirgine porca. Certè Vergilius in sexto cecinit,

Sterilemq́; tibi Proserpina uaccam. & Aur. Prudentius in primo B
contra Symmachum,

Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina regis,
Placatur uaccæ sterilis ceruice resecta.

Mineruæ taurus albus immolabatur interdum. Romæ uerò in Quinquatrijs prima dies sine cæde & uictima fuit, quòd eo die in lucem deam editam putabant: in cæteris autem uictimas cædere solebant. At uerò Tubilustrio, qui eorum dies ultimus fuit, & quo tubæ lustrabãtur, de agna res diuina fiebat. Lege Varronem, & alios. Iuuenalis,

Niueam reginæ ducimus agnam,
Par uellus dabitur pugnanti Gorgone Maura: id est Palladi, quæ Mauritana Gorgone, capite Medusæ usa à poetis fingitur. Athenienses annua solennia Mineruæ tauris & agnis celebrare solebãt, ut ait Alexander. In quadam Africæ parte puellæ absq́; uictima, fustibus inuicem decertantes, sacrum Mineruæ peragere solebant.

Diana cerua placabatur: hæc enim ei uictima pro Iphigenia data fuisse creditur. Et quanquã ex alijs possem multa afferre, hoc tamen sacrum leges in Euripidis tragœdia, quę Iphigenia in Aulide inscribitur, & quæ in Tauris. Alij licet diuersa tradant, ut in ipsa dea exposui. & ut ait poeta,

A *Quæ semel est triplici pro uirgine cæsa Dianæ,*
Nunc quoq; pro nulla uirginitate cadit.

Sabæi uerò & Thraces extis canum, ut paulo antè dixi, Dianam placabant. Ouidius,

Exta canum Triuiæ uidi libare Sabæos,
Et quicunq; tuas accolit Æmeniues.

Idibus Augusti Romæ facibus accensis ab urbe in nemus Aricinũ discurrebant, in quo nemore Dianæ Nemorensis appellatę celebre templũ erat. Quò ego sępe animi gratia cum amicis sum profectus, cum Romæ gratis optimam ætatis partem consumerem. De his sacris, Idibus (ut dixi) Sextilibus celebratis, sic ait Propertius:

Cum uidet accensis deuotum currere tedis
In nemus, & Triuiæ lumina ferre deæ. & Statius in Syluis:
Iamq; dies aderat, profugis cum regibus altum
Fumat Aricinum Triuiæ nemus. & idem paulo pòst,
Omnisq; pudicis
Itala terra focis Hecatæas excolit Idus. Sed hac de festiuitate,

B eiusq; certamine plura in deæ cognominibus relata sunt.

Lunę taurus mactabatur, quia similia uidentur cornua tauro. Lactant. in primo: Isidi deæ Ægyptiorum, quæ & Luna putabatur, ab aliquibus Ceres, ut in ea actum est, anser mactabatur, iecurq; illi apponebatur, ut Herodotus & Ouid. testantur. tametsi Macrobius, aliiq; nonnulli asserant, Ægyptios thure & precibus deos placasse. De Isidis pompa, & sacerdotibus linigeris, rasisq; eorum capitibus, aliàs in ipsius deę descriptione actum est. Sed & Claudianus poeta,

Sic numina Memphis
In uulgus proferre solet: penetralibus exit
Effigies, breuis illa quidem, sed plurimus infrà
Liniger, imposita suspirans ueste sacerdos,
Testatur sudore deam, Nilotica sistris
Ripa sonat, uariosq; modos Aegyptia ducit
Tibia, submissis admugit cornibus Apis. Eadem fermè Apuleius in Asino aureo: sed longò plura habes in Plutarchi libro de Iside & Osiride.

Hecatę deę, ut iam dictũ est, canis immolabat, diuersimodè quidē. nõnulli enim Proserpinã existimantes, ei de cane sacra faciebant, ut Plut. scribit, & Lycophronis interpres, citãs illud Sophronis in Mimis, ὁ γὰρ κύων βαυβύζας λύει τὰ φάσματα: hoc est, Canisq; baubãs dissipat phantasmata. Quin & Caniuora dea dicta est ab ipso Lycophrone, id est κυνοσφάγος θεός, ut in Hecate diximus. Plut. etiã in causis:

Cur

Cur, inquit, Genetæ nuncupatæ soli canem Romani immolant. Et A
paulo infrà in eodem ait: Vt igitur Hecatę Græci, sic Romani Gene
tæ, pro his quæ domi nascuntur, canem immolant. qua de dea non
multo pòst scribam.

Veneri albas columbas dicabant ueteres, & ideo Æneas apud
poetam maternas appellat aues. Rem autem diuinam mense Aprili
apud Romanos Veneri ex rosis & floribus faciebāt mulieres, myr-
to coronatæ. Et quamuis sus inuisus Veneri dicitur, sues tamen legi
mus etiam apud Græcos Veneri immolatos, ut est apud Athenæū
comprobatū ex Antiphanis, Callimachi & Zenodoti scriptis. Idem
præterea Athenæus ait, ab Argiuis suem Veneri sacrificari, cuius sa
crificij celebritas à suibus ὑστήρια nuncupabatur. Est & græcis pro-
uerbium, suem immolauit: hoc est, ἀφροδίτῃ ὗν τέθυκεν: ubi quis of-
fert id munus, quod minimè gratum sit. Inuisus quippe Veneri sus
propter Adonis necem, ut in eo copiose traditum. Qua uerò cæ-
rimonia Paphiæ Veneri sacrificaretur, in eius descriptione osten-
di. Veneri cornutæ apud Tussas gentem Ægyptiam, uaccam im
molari solitam, iam dictum est. Astartem cùm alij, tum Theophy
lactus Venerem interpretatur, in Comment. Oseæ.

Saturno Romani, ut Macrobius in primo Sat. scribit, sacra facie- B
bant more gręco, capite aperto. Alibi dicit, ritu peregrino, & capite
aperto. Sed quanquā hanc rem pluribus suo loco ex diuersis au-
ctoribus explicui, hic etiam nihilominus ex Plutarcho in causis Ro-
manorum, breuiter repetam: Quid est, inquit, quòd Saturno capi-
te aperto immolant? An quòd uelandi capitis ritum Æneas tradi-
dit? Saturni uerò sacrificiū peruetustum est. An illud potius, quo-
niam deis cœlestibus immolantes uelantur: Saturnum uerò terre-
strem & chthonium esse arbitrātur? An quòd ueritas occuli, obscu
rarię non potest? ueritatis autem parentem ac deum Romani Sa-
turnum habent. Sed enim Festus ait, Saturno furuum bouem, id est
nigrum immolabant. at uerò Cyrenęos euinctos tempora coronis,
ex ficu recenti Saturno sacra fecisse proditum est, mellitasq; placen
tas mutuò misitasse. Aborigenes autem, Italiæ indigenę, humana
hostia placabant: id quòd postea ab Hercule in simulachra & effi-
gies Argæas immutatum fuit, & luminibus splendoribusq; celebra
ta. unde & cærei ideo in Saturnalibus mittebantur, ut Macrobius
scribit: & sigilla fictilia passim uendebantur, unde etiam Sigillario-
rum nomen. Sed quòd humana uictima Saturnus placaretur,
apud uarias nationes, pluribus Eusebius de Præparatione euang.
Clemens, Cyrillus, Plutarchus, alijq; permulti prodiderunt. Sed
& alij quoq; dei, dæmonesq; ac heroes: quin & in sacris Hebræo-
rum literis harum abominationum est facta mentio, in quibus &
ipsi

A ipsi interdum prolapsi,& proprios etiā filios iugulabant,& in ignes mittebant, ut planè ex lib. Carminum regis Dauidis, & qui in eum commentarios iam trium linguarum condiderunt,colligimus.Carthaginenses Saturno quidem filios sacrificabant.unde cum aliquando obsessi essent ab Agathocle rege, putarūt sibi Saturnum iratum ea causa, quod clam liberorum loco coemptis infantibus, & educatis, illi sacrificassent. quare ut factum expiarent, ducentos nobiliorum ciuium filios publicè immolarunt. Quin etiam cum ad Himeram Gelo Carthaginenses debellasset, pacem & fœdus cum eis hac conditione fieri uoluit, ut inter cætera subscriberent,ne filios sacrificarent. Nota est historia apud Plut. Sed nefanda & execranda hæc sacra mittamus.

Rhea,quę & Cybele,& Deorum mater,alijsq; multis nominibus uocabatur,sacerdotes castratos, qui Galli dicebātur, habebat, ut in cognominibus iam pluribus est declaratum. Deæ huic proprio suo sanguine litabant. Magnæ uerò matri de porca sacra fiebant. Moretum quoq;, quod edulij rusticani genus fuit apud antiquos, eidem offerebant,ut in Fastis docet Ouid. Moretum carmine Vergilius composuit elegantiss. ut nosti, quod puer ipse olim sum interpretatus. Moretum & Seruius uir longe doctiss. teste Macro-
B bio,cōposuit.Sed & Columella lib. de Re rust.ultimo,moreti confectionem docuit. Hæc & alia pleraq; in eo nostro puerili commentariolo dicebam, quod mihi è manibus extorsit Bernard. Barbuleius,cui plurimum literæ & literati debent, nedum ego, quem fratris loco habeo.

Vestæ, uel deis si quando Vestales uirgines sacra libarent, uel rem diuinam facerent,eo cultu ornatuq; ut erant,& uittatæ peragebant. album tamen præterea uestimentum, quod suffibulum uocabatur,oblongum & prætextum,& quadrangulum in capite sumebant, fibulaq; subnectebant: tum casta mola & sale tuso in ollam fictilem misso,mox in aquam iniecto, sacra faciebāt: calicibusq; fictilibus,quos culullos dicebant, Vestę & deis libabant. Alexander lib. v.cap.xII.Sed de Vestalibus in Vesta plura legito,& quę in hoc retuli.Illud hoc loco non omiserim, quod ab Hesychio scriptum est, morē fuisse Græcis, ut Vestæ primitias facerent. atq; inde prouerbiū exortū, quod prætermisisse miror Erasmū, A' Vesta incipiēs: hoc est,ἀφ᾽ ἑστίας ἀρχόμενος.Profertur uerò à cursoribus circa sacra.

Gynæceę deæ,quam et Plut.in causis Romanorū duobus capitibus nominare uidet: licet in altero, id est priore, interpres malè exposuerit. nam pro Gynæcea Floram reposuit. in altero uerò Gynæcea pro Geneta legitur: cui lectioni græcus codex suffragatur. Nec præterea legimus, quòd de cane fecerint, ut certè Plut.ait. Diuersa

SS ergo

ergo Gynęcea à Geneta, quã & Genesiam nescio qua ratione quidã A dixerint. Et licet de Gynæcea, id est Bona dea locutus sim in Rhea & Magna matre in Saturni Syntagmate, hic tamẽ quæ Plut. in caussis scripsit afferã: Quid est, inquit, quod deæ Gynæceæ, quam Bonã deam nominant, omni florum genere sacrum exornantes mulieres, in domum myrtos non important, præsertim cum ambitiosius cunctis germinum ac florũ uarietatibus uti soleant? An illud est, quod à fabulatoribus dicitur, Flauij diuinatoris uxorẽ fuisse? quę cum uino clam copiosius uteretur, deprehensa myrteis uirgis ac flagris à uiro cæsa fuisse dicitur. Inde factum est, ut myrtus in eius ædem non inferatur: uinum tantum, cum mulieres ei libant, lac appellant? An uerò, quod cùm à multis alijs, tum uerò rebus uenereis, castæ ac puræ sacrum illud obeunt. Non solum enim uiros excludunt, sed cum solenne sacrum faciũt, quicquid masculum est, domi exigunt. myrtum igitur quasi Veneri dicatam, religiosam habẽt. Nam quam nunc Murtiam Venerẽ nominãt, antiquitus (ut uidetur) Myrtiam appellare consueuerãt. Hactenus Plut. Hoc uerò sacrum Damium uocabãt, teste Festo. Plura alibi retuli. Hic illud tantũ, quod Pomp. Lætus de Sacerdotijs ait, ascribã: Fauni soror Fatua, uaticinatrix. ab ea uates Fatuarij dicuntur: hæc traditur mulierum castissima, ideo eam Romani Bonam deam appellauere. cuius templum est in B saxo Auentini montis, unde ingressus uirorũ prohibetur, & ei fœminæ tantũ sacrificant. Hæc ille. Illud tamen obseruandum, quòd non in monte Auentino hæc sacra, sed in ædibus uel pontificis, uel alterius probati ciuis & patricij: ut contigit, cum ea Clodius polluere tentauit, quod planè in eius Deæ descriptione tradidi.

Iano sacra fiebant ex libo; quod ab eo Ianual antiqui dicebant. erat enim placentæ genus. item ex mola, quę farina horna & sale miscebatur: interdum uerò thure & mero. Hinc Ouid.

Iane tibi primùm thura merumq; fero.

Sed & ad melioris anni omen solebant ueteres Kal. Iani caricas & cariotides & mella tum deo, tum amicis & propinquis elargiri, ut dulces dies anni à dulcibus rebus auspicarent. Sed & stipes & pecunias largiebãtur, id quòd & hoc ipso tempore ab aliquibus obseruari uidemus. Huic quoq; Agonalia quidã attribuerũt, de quibus in hoc ipso antè scripsi, quo die Iano aries mactabatur. Ouid.

Ita rex placare sacrorum

Numina lanigeræ coniuge debet ouis. Notauimus aliàs, in anni exordio, in principio Ianuarij, solitos Romanos bene auspicari. Nunc uisum est addere, quæ Lucianus scribit in Pseudologista: In anni (inquit) exordio, nempe die tertia à magna noua luna, cũ Romani pro more maiorum ipsi precationes pro toto anno faciũt, & sacra

A iuxta cerimonias sacrificandi à Numa rege institutas, in eo uidelicet die dei uotis precibusq; uacēt. Meminit & Plin. in Panegyrico, itemq; historiographi.

Pales dea pastorū, ut primo Syntagmate ostensum est. Ab hac dea Palilia, quæ & literę immutatione Parilia uocata fuere. hæc XII Kal. Maij celebrabant, qui Romę dies natalis fuit, de quo Genethliacon carmen legitur non illepidum P. Marsi, & aliorum. Variæ uerò eo die fieri solebant purgationes, & expiamina, quorum in quarto Fast. meminit Ouid.

Alma Pales faueas pastoria sacra canenti,
Prosequor officio si tua facta meo.
Certe ego de uitulo cinerem, stipulamq; fabalem,
Sæpe tuli plena februa tosta manu.
Certe ego transilui positas ter in ordine flammas,
Virgaq; rorales laurea misit aquas. & Propertius,
Annuaq; accenso celebrate Parilia fœno. Persius uerò ait,
Fumosa Parilia fœno. Fiebant & alia plura à pastoribus. Ouilia enim, oues & pecudes, purgabātur fumo ex sulphure, rosmarinūq; ac herbam sabinam & laurum cremabant. Item liba ex milio, & la-

B ctis mulctralia in deæ ipsius honorem offerebant. Tibullus,
Et placidam niueo spargere lacte Palem. Ouidius:
Et tepido lacte precare Palem.

At si de Pale plura cupis, præter ea quæ in primo lib. dixi, lege Dionysium Alicar. in primo, & Seruium in Georg. Plutarchum, Varronem, cæteros.

Telluri terræ deæ mense Aprili Romani bouem fordam, id est grauidam mactabant, uaccasq; prægnantes, ex quibus uitulos à ministris exectos maxima uirgo cremabat. Horatius tamen secundo Epistol. tellurem porco placari solitam canit: quo loco Porphyrion ait, porcum pro porca positum. Quin & Ouidius ait,

Placentur frugum matres, Tellusq;, Ceresq;,
Farre suo, grauidæ uisceribusq; suis.

Sunt qui nigras uictimas Telluri attributas scribant. Et quoniam, inquit Cœlius noster, terra per inertiam desidere ac torpere in se ipsa dicitur, huius rei gratia putatur à sedentibus Opi sacrum fieri consueuisse. si quando uerò terra mota esset, rituales Hetruscorum libri sue fœta ostentum procurare solebant. & Arnobius ridens sacrificia, ita scribit in septimo: Telluri, inquiunt, matri scropha ingens immolatur fœta, at Mineruæ uirgini uirgo cæditur uitula, &c.

Pani deo hircus coleatus sacrificabatur, qui quidē hircus ad specum agebatur, in quo Pan ipse diuersari putabatur, ut docet Lucia-

 nus.

nus. Pani uerò Lycæo in Lupercalibus, canis immolabatur, ut ait A Plutarchus, quoniam gregis amicus & custos est canis. Alij capram albam dicunt: nonnulli hircum, ex cuius corio Luperci sacerdotes flagella conficiebant, nudiq; per urbem fœminas feriebant, qua de re in Lupercalibus actum est.

Syluanum uerò lacte placabant, ut Horatius in eo ostendit,

Tellurem porco, Syluanum lacte piabant.

Licet & porco interdum placari legerim. Iuuenalis,

Cædere Syluano porcum, quadrante lauari.

M. Cato de Re rust. Marti Syluano in sylua interdius in capita singula boum uotum faciebant. nam Martem Syluanum appellarunt. Mulieri ad eam rem diuinam adesse nō licebat. Id uerò fiebat ex adore & larido & uino. Vide Catonem.

Priapo naturæ & hortorum deo asinus hostia fuit, propter membri uirilis amplitudinē. Lactantius fabulam narrat, & Ouid. in Fast.

Cæditur, inquit, & rigido custodi ruris asellus.

Sed non hoc illi perpetuū. nam in Theocriti epigrammatibus, huic deo ab æpolo de uitula fit sacrum, & de hirsuto hirco, & saginato agno. Quare aliud est propriū & peculiare sacrū, aliud pro re & tempore et persona. Sic in Priapeijs, puer domini florentis agelli, poma B Priapo offert. Sanè Theophylactus in cōmentarijs Oseæ ait, mystas initiatos huic deo Priapo sacrificasse, quem Beelphegor dictum ait, qui mares uiderentur fœmellæ fuisse, quæ cymbalis utentes, fœmineisq; ululatibus triuia circuibant.

Fauno res diuina nonis Decemb. de hœdo & uino fieri solebat. Horatius tertio lib. carm. ad Faunum ipsum canit,

Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ, uetus ara multo
Fumat odore. & mox,
Cum tibi nonæ redeunt decembres.

Hæc uerò celebritas Faunalia dicebatur, ut Acron, Porphyrionq; consentiunt. Alij agno etiam Fauno litatum dixere.

Terminum pluribus in primo Syntagmate scripsi: & quanquam ibi de sacris quæ antiquitus illi inferebantur, pleraq; retuli, quæ tamen tūc prçterijsse uideri possum, hic ascribā. Ara deo Termino statuebatur à dominis utrinq;, lignáq; concisa foco imponebantur, & canistro fruges igni inspergebantur, tum demum puella fauos mellis porrigebat: alij & uina. itaq; holocaustoma fiebat. Obseruatū est, Numam regem statuisse, ne ex re animata res sacra Termino fieret; id quod pluribus Plut. scribit, & ante eum Dionys. Alicarn. Oui

dius

A dius tamen illi agnam & porcam in secundo Fast. immolari prodidit: item Horatius, cum cecinit,

Vel agna festis cæsa Terminalibus. Vbi Acron: Terminaliorum inquit diem institutum, ut per epularum festiuitatem cæsis agnis fines seruari faceret. plura de Terminalibus Festus, & Macrobius. Aliud ab his Termini sacrificium, Aur. Prudentius poeta contra Symmachum attulit. ita enim canit;

Et lapis illic
Si stetit antiquus, quem cingere sueuerat error
Fasceolis, uel gallinæ pulmone rogare,
Frangitur, & nullis uiolatur Terminus extis.

Rubigo deo, qui & genere fœminino Robigo dicebatur, ad arcendam ex segetibus robiginem sacrificium ueteres faciebant, ut in primo Syntagmate scriptum est. mense enim Aprili, extis canis & ouis placabant. Ouidius in Fastis,

Flamen in antiquæ lucum Robiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ouis.

Hæc uerò offerebantur cum thure & uino.

Rumina dea, de qua in primo Syntagmate scripsi: huius deæ hostię lacte inspergebantur, nec uinum adhibebatur. Plut. id fieri putauit, propter ficum Ruminalem, sub qua Romulus rumã, id est mammam suxit: uel quòd uinũ minus cõuenire existimatur infantibus. Vide Plut. Probl. & quæ alio loco notaui.

B

Quæ uentis sacra facta legerim, uide in Æolo: id est, in Neptuni Syntagmate.

Nocti deæ gallus sacrificabatur, & nocturno tempore. Ouidius in Fastis,

Nocte deæ noctis cristatus cæditur ales,
Quòd tepidum uigili prouocat ore diem.

Statius uerò Papinius libro secundo Theb. nigras ei hostias cum lacte offert, in Noctis hymno. ita enim canit,

Nigras tibi nigra litabunt
Electa ceruice greges, lustraliaq; exta
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis. Legitur & adhuc hymnus Orphei ad Noctem, cuius suffimẽtum faces. eius hoc est principium, meis uerbis;

Te Nox ô genitrix hominumq; deûmq; canemus,
Nox genesis cunctis, quam & Cyprin iurè uocemus,
Audi diua, beata, &c.

Fortunæ uirili mense Aprili thura adolebant, & cum melle papauera, & lacte, quod sacrum & Veneri commune fuit. Fortunã uerò

Lacedæmonij, ut etiam prouerbio est celebratum, admota manu inuocabant: id significantes, sic quidem deos inuocari debere, ut simul & nos quoque nostram addamus operam, alioqui nostra frustra esse uota. A

Enyus, id est Bellonæ sacra non bestiarum uictima, sed suo ipsorum sacerdotum cruore peragebantur. gladios enim districtos utraque manu tenētes, humeros sibi ac lacertos fanatici feriebāt, hocque sanguine Deis litari, & crimina expiari arbitrabantur: ita tamen, ut pro sanguine & uulneribus stipes ac pecunias captarent, ut in eius deæ descriptione plenius retuli. Atque hactenus de Gentium sacrificijs.

FVRIARVM, quas Erinnyias, & Eumenidas, & Semnas deas uocabāt, sacrum huiusmodi Sophocles in Oedipo Epicolono fieri docet: Manus ac digitos ex profluente aqua abluebat, qui sacra facturus: & in cratere ansato, ouis nouellæ uellere obtecto, mellitā aquā ad choas & libamina reponebat, quæ prima aurora sobrijs humi ter fundebat, terque insuper nouem ramos oliuæ ibi deponebat: tum demum preces uerbis conceptis ipsis Furijs effundebat.

Pacis sacrificium poetarū festiuiss. exequitur copiose Aristophanes, in eius deæ nomine fabula. nam cum primum canistrum descripsisset, cum hordeo, serto, cultro, & igne: tum subdit, qui sacra faceret, canistrum sumpsisse, aram circuisse, faculam intinxisse, mox preces ipsi deæ effudisse: O grauiss. regina dea, ueneranda Pax, domina chororum, regina nuptiarum, suscipe sacrificium nostrum: & cętera, quę ibi leguntur. pòst uictimam facit ex oue, sed non ante cō spectum deæ: quoniā ea non cæde lętatur, nec eius cruētabatur ara, at seorsum iugulabatur, et pedes offerebātur, ignisque ex scissis lignis incendebatur: tum assabantur cętera uiscera, ut iam in alijs diximus, & præcipuè ex Homero diuersis ex locis. Illud quoque notamus, nautas seruatos ex periculis maritimis, deis marinis sacrificasse: quod notissimum est ex poetis. Sed & Vergilius, B

Votaque seruati soluent in littore nautæ,
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Sed nihil impedit, quin in hoc de uario sacrificandi ritu gentium Syntagmate, id ascribam, quod à me est breuiss. collectum, & excerptum cùm ex alijs, tum maximè ex his scriptoribus, Lactantio Firmiano, Macrobio, Cicerone, Platone in Minoe, Dionys. Alicarn. Orosio, Diod. Siculo, Eusebio, Luciano, Cyrillo, Tertulliano, Plinio, Suetonio, Solino, Mela, Procopio, Alexandro, alijs. Si enim nationum ac gentium sacra, institutaque sacrorum scrutari, & Barbaros externosque ritus recēsere libuerit, quàm impia atque nefanda eorū sacra

Acra inueniemus? Atque ut ab his exordiar, Tauri Scythiæ pro hostijs Dianæ aduenas immolabant, præsertimque naufragos: & quos (ut inquit Athanasius) prouidentia eripuerat, hos ipsi iugulabant. alij postquam è bello redierant, captiuos per centurias diuidebant, & ex singulis unum sumentes, tot Marti iugulabant, quot ex unaquaque centuria delegissent. Scribit Procopius, apud Thulitas, id est Thulæ insulæ habitatores, suo tempore, hoc est Iustiniani Imperatoris, uictimarum potissimam fuisse, uirum quempiam, quem primum in prælio cepissent, Marti sacrificasse, ut quem deorum maximum ducerent. Sed ea, inquit, est apud hos immolandi cõsuetudo, ut non solum hostiam mactent, sed in arbore uiuam hanc prius suspendant, indeque inter senticeta & uepres proiectam, sic uarijs ac miseris modis excruciando conficiunt. Legimus item paucis ante annis, ab Hispanis nautis orbem lustrantibus insulam repertam, quam ipsi à Carolo Carolinam dixere, in qua frequentes uisebantur statuæ æneæ suorum numinum, quæ intrinsecus cauæ, manibus iunctis passisque fuerant, in quibus infantes & puerulos quos deis illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimè incendebant, in caueis statuarum & simulachrorum igne accenso, & ære calorem concipiente: & hæc quidem hoc tempore, ut minus mirum uideatur, quod à Mose & Hebræis prophetis scriptum legimus, & in primis in Deuteronomio, capite duodecimo: Omnes abominationes quas auersatur Dominus, fecerunt, deis suis offerentes filios & filias, & comburentes igni. Quo loco interpretes, cùm alia multa tradunt, tum illud, quod simulachra illa erant ex ære Cyprio, alijsque metallis ignita, & succensa. Vt cætera mittam, quę traduntur: ad nostra redeo. In Asia Laodicęi Mineruæ uirginem mactabant, Arcades Ioui Lycæo puerum: plerique iuxta Boristhenem, uæcordi animo homines uictimas dare, & in deorum sacrificijs humanis ossibus adolere solebant. Blemyę, Cymbri, Galli, Dryidæ, & Germani, statis diebus humanis hostijs litare, & captiuorum cruore adolere aras solebant: tunc maximè deos propitiari arbitrantes, cum per cruciatum hominem excarnificassent: ex pœnis & hominum supplicijs diuinationes & auguria captantes. Fuit quoque apud Phœnices & Carthaginenses, nimis diu obseruatum, ut infantes qui Principum filij essent, sorte ductos, regio ornatu Saturno immolarent hostias: & quem sors morti destinarat, morti subtrahere nõ licebat. Quare multorum ciuium largis fletibus deplorata fuere funera. Hinc Imilce Annibalis uxor, cum Aspar eius esset mactandus filius, apud Silium in calce quarti libri Punicorum dolens ait:

Quæ porrò hæc pietas, delubra aspergere tabo?

Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris, A
Naturam nescire deum: iusta ite precari
Thure pio, cædisq; feros auertite ritus,
Mite & cognatum est homini Deus. hactenus oro
Sit satis, ante aras cæsos uidisse iuuencos.
Aut si uelle nefas superos, fixumq;, sedetq;,
Me me quæ genui, uestris absumite uotis,
Cur spoliare iuuat Libycas hac indole terras?

& cætera. Ab istis uerò sacris cum desiuissent, postea uicti ab Agathocle, deos propterea subiratos arbitrati, quod antè etiã diximus, ut numen placarent, CC nobilium filios mactasse feruntur ad aras. Adeò cæca mortalitas, sub religionis nomine, ad infandas cædes præceps agebatur. Id quod etiã à Rhodijs & Cretensibus factitatum comperimus, ut hominẽ epulis grauatũ, ac pueros impuberes, festis diebus, Saturno & ipsi mactarent. In Chio & Salamine mos per multa secula uiguit, ut Diomedi & Dionysio homines discerptos iugularet. Eiusdemq; Dionysij templũ in Arcadia fuit, in quo puellæ ad aram difflagellabant ad necem: sicut & Spartæ in ara Orthiæ Dianæ, pueri. Quin etiam alij ingenti simulachro uiminibus intexto, & uiuis hominibus oppleto, ac igne succenso, ipsis fœdum in modum exanimatis, maximũ holocaustoma deis suis offerre putauerunt. B Boijs & Celtis, purgato capiti hostis capite, caluariam auro cælare, & in eo poculo solennibus libare religiosissimũ erat. Proditum est, Aristomenem Messenium Ioui, quem Ithomaten appellabant, CCC simul homines, in quibus Theopompus fuit, uno sacrificio mactasse: & Lacedæmonios eò uesaniæ processisse, ut Marti humana uictima litarent. Galatæ, & Massagetæ, non aliter deos ritè consuli arbitrabantur, quam iugulato homine apud aras deorum: ex cuius casu, tum ex membrorum laniatu, & sanguinis fluxu futura diuinabant. Cymbri noxios homines seruatos, sudibus affixos, deis pro hostijs dabant. Galli, præter Hesum & Theutatem, quos deos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum aras aut homines immolabant, aut se immolaturos uouebant: ad cuius aram etiam grandæuos ætate, uictimarum loco prosecabant. Lusitanis uetus mos fuit, ex hominum intestinis exta prospicere, atq; inde omina & uaticinia captare, abscissasq; captiuorum dextras pro munere deis offerre. Thraces Zamolxin, quem maximum suũ deum putabant, non alia ratione propitiũ sibi fieri arbitrabant, quàm si ad aram facili lancearum ictu homo cõcideret, eam optimã & deis gratissimã uictimam opinati. Germani quoq; ritu barbarico, Mer-

A rico, Mercurio humano cruore litare religiosissimum putabāt. Idē etiam fecisse Senones traditur, qui cæso publicè homine, infanda sacra statis diebus celebrabant, his portentis expiari delicta credentes. Persis etiam, ad habendas suis deis gratias, uiuentes iuuenes, eosq́ adhuc spirantes sub terra defodere, assuetum fuit: quem etiam morem Græcis inoleuisse accepimus, ut in anniuersaria celebritate Baccho uiuos homines sacrificarent: quiq́ ita fuisset immolatus, maximam inter suos probitatis ac religionis laudem ferebat. Longum esset exequi, qui Taurorum populorum mores fuerũt, ut apud aram hominem sisterent, & post solennes quasdam preces hominis, caput eius claua feriebant, crucíq́ illud affigebant: truncum porro corpus ex ingenti rupe in præceps dabant. id quod cum Leucadijs commune fuisse quidam tradunt, qui in Apollinis Leucadij sacro, ad auertendam deorum iram, hominem de montis specula deijcerent, & in mare præcipitem deuoluerent. Fuit & id moris Albanis, ut hominē sacris initiatum, qui sanctitate polleret, diu asseruatum, & opiparè saginatum, apud aras sisterent, eumq́ furiali carmine excantatum, deuotumq́, additis quibusdam precationibus, cum alijs uictimis immolarēt. Tantaq́ animorũ fuit in-
B sipientia, tamq́ præceps libido imperiti uulgi, ante uerbum diuinum corporatum, ut omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudēdis genitalibus sacra facere, quod pro creationis seminaria forent, nefas non putarent: quod abunde in Venere, & Priapo, alijsq́ deis ostendi. Quin & Britannis longo tempore morem fuisse accepimus, ut coniuges & nurus nudas, & quodam herbarum succo delibutas, ad templa ducerent, & ita supplicarent, captiuorumq́ sanguine deis litarent. At uerò Corinthi supra mille prostitutas in templo Veneris assiduè degisse, & inflammata libidine quæstui meretricio operam dedisse, uelut sacrorum ministras deæ famulari solitas, memoriæ est proditum. Hic tibi mitto sacratas Lydias & Cyprias libidines. Piget uerò, pudetq́ referre, Romanos rerum dominos, quibus fœdera, leges & sacra exteris dare nationibus imperium fuit: quanto in errore, & quàm tetra caligine uersatus fuerit uictor ille gentium populus, & totius dominator Orbis, omni superstitioni obnoxius: fascinos & mutinos, nedum Iunones & Genios quotidie sibi asciscendo, & obscena numina adoptando: qui etiam extraordinaria sacra, ex fatalibus libris facere coactus, Græcum & Græcam, totidemq́ Gallos in foro boario, ad placandas deorum iras, sub terras uiuos defodere ueritus non fuerit. licuitq́ illi diu in sacris hominem interimere, & deis immolare: adeò ut Saturnum & ipse, & Latialem Iouem, humana placaret hostia, cuius simulachrum, dum sacrificarent, huma-

humano sanguine proluebant: donec Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. S. C. cautũ fuit, ne nouam inducere religionem, A ne'ue hominẽ immolare, aut humano sanguine litare liceret. Sed iam satis de his. Quare nos CHRISTO gratias agamus, qui nos à tam fœdis immanibusq́ue sacris exemptos, salutifero Eucharistiæ sacrificio instituit, quo Deo patri quotidie litamus: Qui cum patre & spiritu sancto uiuit & regnat, per infinita seculorum secula, Amen.

SYNTAGMATIS DEORVM GENTILIVM XVII, ET VLTIMI FINIS.

ERRATA.

Pag. 15. uers. 27. legendum, ita hæc 21.20. Fidei 81.13. Factum 93.5. Græco 111.29. Ope 183.8. eadem 185.39. serendæ 213.17. ut paulo antè diximus 265.19. aëri 268.33. putant nomen 271.26. Pub. Victor 280.13. nuncupauit 288.4. Erinnys 239.27. Festus 330.17. sint 358.22. Pierides 557.1. Fano 610.31. Georgicis Cætera diligens lector facile emendabit.

AVTORVM, QVIBVS TOTO HOC Opere L. Gyraldus utitur, Catalogus.

Acestor
Acron
Actius Sannazarius
Acusilaus
Aelianus
Aelius Stilo
Aemylius Probus
Aeneas Syluius
Aenopides
Aeschylus
Agatharchides
Agathius
Aglaosthenes
Agretas
Agretius grammat.
Albricus
Alcaeus
Alciatus
Alexander ab Alex. siue Neapolitanus
Alexander Aphrodis.
D. Ambrosius
Ammianus Marcell.
Ammonius
Amphitheus
Anacreon
Anaxagoras
Anaxarchus
Annius
Anthes
Antimachus
Antipater
Apollodorus
Apollonius
Apollophanes
Apostolius
Appianus
Apuleius
Archematus
Archeus
Aratus, eiusq; interpres
Archilochus
Arctinus
Arethus
Aristagoras
Aristarchus
Aristides Miles.
Aristippus
Aristodemus
Aristophanes
Aristoteles
Armenidas
Arnobius
Arpocration
Arrianus
Artemidorus
Asclepiades
Asconius
Athanasius
Athenagoras
Athenaeus
Athenocles
Atteus Capito
Aufustius
D. Augustinus
Ausonius
Autocrates
Bachilides
Bandelus
Baptista Leo
Baptista Mantuanus
Beda
Beroaldus
Bebius Macer
Bembus
Berosus
Bessarion
Boccatius
Boethius
Budaeus
Caelius Aurelianus
Caecilius Minutianus
Caelius Calcagninus
Caelius Rhodiginus
Caesar
Caius Iurisconsultus
Callixenus
Callias
Callimachus
Callinus
Callisthenes
Callistratus
Capitolinus
Carbilius
Cassiodorus
Cassius Hemina
M. Cato
Catullus
Cebes Thebanus
Censorinus
Cephisiodotus
Cesellius
Chalcidius
Charax
Chares Mitylenaeus
Charicides
Charon Lampsac.
Cheraemon
Cherilus
Chrysermus
Chrysostomus
Chrysippus
Cicero
Cincius
Claudianus
Cleanthes
Clearchus
Clemens Alex.
Clemens Pont.
Cleomedes
Clinias
Clitonymus
Cloacius
Columella
Conon
Constantinus Caesar
Cornelius Labeo
Cornelius Tacitus
Cornificius
Cornutus
Cratinus
Cratinus iunior
Crinitus
Critolaus
Ctesias
Cyprianus
Cyrillus Alexand.
Dantes Algerius
Democlides
Democritus
Demosthenes
Demostratus
Dicearchus
Didymus
Dinarchus
Diodorus Siculus
Diodorus Sinopaeus
Diogenes Laert.
Diogenetus
Diogenianus
Diomedes grammat.
Dion
Dionysius Afer
Dionysius Halicarn.
Dionysius Milesius
Diophantus
Dioscorides
Domitius
Donatus
Dracon Corcyraeus
Drepanus
Durides
Duris Samius
Egnatius
Empedocles
Ennius
Ephorus
Epicharmus
Epiphanius
Erasmus Rot.
Eratosthenes
Esaias propheta
Eualces
Euclides
Eudoxus
Euhemerus
Eumelius
Euphorion
Euphronius
Euripides
Eusebius
Eustathius
Fabius Pictor
Fabius Quintilianus
Festus
Firmicus
Florus
Frontinus
Fulgentius
Galenus
Gaza
Gellius
Georgius Valla
Germanicus Caesar
Gilius
Granius
Gratius
Gregor. Nazianzenus
Harpocrates
Harpocration
Hecataeus
Heliodorus
Helius Lampridius
Hellanicus
Heraclitus
Heraclides Pont.
Hermes Trismegistus
Hermesianactes

Hermippus

Hermippus
Hermogenes
Hermolaus Barbarus
Heron
Herodianus
Herodotus
Hesychius
Hesiodus
Hieremias propheta
Hierocles
D.Hieronymus
Hippocrates
Homerus
Horatius
Hyginius
Hyllus
Hyperides
Iamblichus
Ioannes Annius
Ioannes Zezes
Ion
Iosephus
Irenæus
Isaacius Zezes
Isidorus
Isocrates
Issæus
Ister
Iuba
Iulius Capitolinus
Iulianus Cæsar
Iulius Firmicus
Iulius Modestus
Iulius Obsequens
Iulius Pollux
Iulianus Aegyptius
Iustinus
Iuuenalis
Labeo
Lactantius
Laertius
Lampridius
Lasus Hermion
Leon philosoph.
Leonicus
Libanius
Licinius Imbrex
Liuius Andronicus
Liuius Patauinus
Lucanus
Lucas Euangelista
Lucianus
Lucilius
Lucretius
Luctatius

Lycurgus orator
Lysimachus
Lycophron
Macrobius
Manethus
Manilius
Marcellus
Marlianus
Marsilius
Marsus
Martialis
Martianus
Marullus
Massurius Sabinus
Maximus Tyrius
Megasthenes
Menander
Menechmus
Menippus
Merula
Metagenes
Metasthenes
Methodius
Minutianus
Minutius Fœlix
Mnaseas
Mnesimachus
Mombritius
Moses Aegyptius
Musæus
Myrsilus
Myrtilus
Naugerius
Nazianzenus
Nearchus
Nebumius
Neoptolemus
Neuius
Nicander
Nicanor
Nicephorus
Nicostratus
Nigidius
Nisus Chius
Nonius Marcellus
Numenius
Nymphiodorus
Olen Lycius
Origenes
Orpheus
Ouidius
Pacuuius
Palephatus
Pamphus
Paniasis

Parmeniscus
Parrhasius
Parthenius
Paulus Aegineta
Paulus Apostolus
Paulus Diaconus
Pausanias
Pecellides
Pediasimus
Persius
Petronius Arbiter
Phauorinus
Phænodemus
Pherecides
Pherenicus
Phestus
Philarchus
Philemonax
Philochorus
Philon Byblius
Philostratus
Phœdimus
Phornutus
Picus Mirandula
Pindarus
Plato
Plautus
Plinius
Plotinus
Plutarchus
Polemon
Polyanthus
Politianus
Polybius
Polycharmus
Polymantes
S.Pompeius
Pomponius Lætus
Pontanus
Porphyrius philosoph.
Porphyrion Horat. interpres
Posidippus
Possidonius
Priscianus
Probus grammat.
Proclus
Procopius
Prodicus
Propertius
Prudentius
Psellus
Ptolemæus
Pythagoras
Quintilianus

Q.Calaber
Q.Curtius
Rhabanus Hebræus
Rhianus
Riccius
Ruellius
Ruffinus
Sachoniachthon
Salustius
Sammonicus Serenus
Santra
Sceptius
Scopas
Sedulius
Sempronius
Seneca
Serenus
Seruius gram.
Sextus Clodius
Sidonius
Silius Italicus
Simonides
Simplicius
Sisides
Socinus
Socrates
Solinus
Sophocles
Sophronius
Sosibius
Sosicrates
Sostratus
Sozomenus
Spartianus
Speusippus
Statius
Staphylus
Stesimbrotius
Stephanus
Stesichorus
Steuchus Eugubinus
Stobæus
Strabo
Suetonius
Suidas
Synesius
Syrianus
Tacitus
Tarquitius
Tarrhæus gram.
Tatianus
Telechides
Telesarchus
Terentius Comicus
Terentius Varro

Tertullianus

Tertullianus	Tibullus	Valerius Flacus	Victruuius
Themison	Timaeus Tauromin.	Valerius Max.	Villius
Theocritus	Timosthenes	Valerius Probus	Vlpianus
Theodoretus	Timotheus poeta	Valerius Soranus	Vopiscus
Theognis	Timotheus theolog.	Valturius	Xanthus Lydius
Theon	Tiresias	Varro	Xenagoras
Theophilactus	Trebatius	Vegetius	Xenophon
Theophilus	Trimatius	Velleius	Zenobius
Theophrastus	Trapezontius	Vergilius	Zenodotus
Theopompus	Tyberianus	Verrius Flaccus	Zezes grammat.
Thomas Morus	Tyrius philosophus	Vibius Sequester	Zoroastres
Thucydides	Valerius Antias	P. Victor	

LOCORVM QVAE IN HOC OPERE à Lil. Gyraldo uel citantur, uel exponuntur, Catalogus.

CATALOGI LOCORVM EX AVTORIBVS
uel citatorum, uel explicatorum, Finis.

RERVM ET VERBORVM IN HAC tota Historia memorabilium Index.

Alysius

Curetes

Eione

Iupiter

M

P

PROVERBIA.

T

Tauria

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

α a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z
aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO
PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ Aaa. Omnes terniones, præter unionem i, & a o z ii FF HH duerniones, & oo qq ss xx CC quaterniones.

BASILEAE, EX OFFICINA IOANNIS Oporini, Anno Salutis humanæ M D XLVIII, Menſe Auguſto.

ARION

